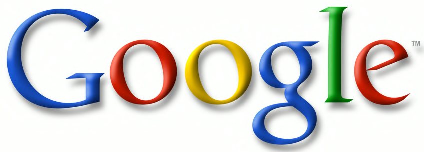

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

A 468550 DUPL

Cha.s Edm.d Keene

P. VIRGILII MARONIS
OPERA,
VARIETATE LECTIONIS

ET

PERPETUA ADNOTATIONE

ILLUSTRATA,

A

CHR. GOTTL. HEYNE,

GEORGIÆ AUGUSTÆ PROF. ET BIBLIOTHECARIO
M. BRITANN. REGI A CONSIL. AUL.

ACCEDIT

INDEX UBERRIMUS

EDITIO TERTIA EMENDATIOR ET AUCTIOR.

TOMUS *TERTIUS.*

ÆNEIDOS, Lib. VII.——XII.

Londini:

TYPIS T. RICKABY:

IMPENSIS T. PAYNE, B. & J. WHITE,
R. FAULDER, & J. EDWARDS.

MDCCXCIII.

PRAEFATIO

PRIORIS EDITIONIS.

ABSOLVI tandem, Deo favente, enarrationem Virgilii, rem non tam per ſe arduam, quam homini moleſtam ac difficilem, qui non niſi per intervalla, ſatis multo interdum interjecto tempore, ad eam redire, nec niſi operæ ſubſecivæ partem aliquam ei impendere poterat. Cum primum ſpartam hanc ſuſciperem, nihil amplius a me poſtulabatur, quam ut excerptis variis lectionibus et adſperſis ſeu aliorum ſeu meis hinc inde notulis inſtruerem Virgilium in puerorum uſum; ut librarius haberet libellum, quem proximo mercatu rerum forenſium diſtrahere poſſet venditione parata ac facili. Etſi bene noram, operam eam eſſe expeditam et parum difficilem, ut notam et obſervationem allinas, non ubi, is, qui legit, notam requirat, sed ubi, quod notes, ipſe in promtu habeas (eum autem morem commentandi ad veteres auctores multorum eſſe virorum doctorum intelligo); parum tamen placuit ea conditio et tum, cum ea ferretur; et multo magis poſt, cum manum operi admoverem; rem enim indignam me facere videbam

323460

am viro bono, qui in eo operæ genere, quo pub-
icam utilitatem propoſitam habere et doctrinam
.doleſcentium alere et poſſem et deberem, non i
equerer, quod conſilio huic conſentaneum factu
ue optimum judicarem. Erant ante oculos to
xempla veterum ſcriptorum, in quibus, cum pri
no loco ſpectarent et editor et librarius, quid ind
n loculos rediret, etſi acceſſit bonæ frugis aliq
um, effectum tamen eſt, ut ei, quod in nova e
one expectandum et optandum erat, ſatisfactu
parum aut nihil, etſi cum emtorum impenſa
modica in librum eroganda. Omnino ea fuit
quentata ratio ab editoribus ſuperiorum tempo
tantum non omnibus; ſi Geſnerum forte, m
magis Erneſtium excipias; ut aut criticam ſubti
litatem, in verbis ſcilicet, ne in ſententiis quiden
ſolam dignam putarent viro docto; aut notis vari
rum in unum cirrum, ſeu in ſaturam, conjecti
pannorumve more inter ſe confuſis, ita interpreta
tioni ſe conſuluiſſe crederent; aut ut ſubinde, ul
occurreret oculis vox rara et exquiſita, formulav
loquendi doctior, in hanc involarent et exemplorum
congerie, interdum ſexcentis jam in locis cumula
ta, tamquam Cæneum in fabula, obruerent: inte
dum prorſus ſecuri, quæ tandem verbi vis in e
loco eſſet, ad quem hæc omnia converrebant. M
mini itaque me ſubinde in lectione veterum au
torum indignatione excandeſcere, cum in locis,
quibus hærebam, nihil auxilii, ne monito quiden
locum eſſe difficilem, impeditum aut corruptum

cont

contra vero alia omnia, quæ nemo desideraret, apposita viderem. Inprimis autem animum pupugerat ea cogitatio, quod Virgilium notam esse in paucis illis scriptoribus, quos in scholis prælegere et interpretari solent magistri, eumque fere proponi iis, qui profectus jam aliquos in litteris fecerint, et mox in academias sint abituri. Videbar igitur operæ pretium facturus esse, si et magistris et adolescentulis, saltem generosioris indolis, tradere possem in manus poëtam ita adornatum, ut et interpretandi rationem artemque luculentiorem, quam qua vulgo uti solent, inde discerent, et apparatum criticum haberent locupletiorem, unde varietatis ac corruptelæ varium morem, medelæ afferendæ sagacitatem, ac criseos faciendæ gustum aliquem, capere ac parare sibi possent. Etsi enim editiones haberemus Virgilii multas et præclaras, nullam tamen videbam esse, quæ tali consilio satis responderet. Nam Burmanni editio criticas rationes potissimum sequitur; nec ubique; ad interpretationem autem parum præsidii habet. Cerda vero, totus interpretationi addictus, doctissimus homo, partim, pro sæculi sui more, copiam effundit inutilem, partim judicio utitur parum subtili et explorato. In Ruæo ac Catrœo, non indoctis interpretibus, altero hoc etiam ingenioso homine, etsi paullo jactantiores quam ut æquo animo ferri possit, doctrinæ subtilitatem facile desideres; ut contra in Trappio, qui multa utilia et ab aliis haud ani-

madversa affert, et judicii acumen et vero e
ingenium poëtica elegantia politum. Conjur
autem et doctæ interpretationis et criseos a
ratæ ac diligentis partes, ut esset exemplur
Marone propositum, quo uterentur, qui has li
ras paullo eruditius tractare vellent, nusq
videbam.

Quæ cum animo volverem, statim ab initio
dum jeci interpretationis meæ multo amplior
quam pro eo, in quod conventum erat. Id
potius respexi, quid me deceret, quam quid a
postularetur. Nec me pœnituit operæ. Exp
tus enim sum favorem eximium ac studi
virorum doctorum singulare, etiam in condon
dis erroribus, quos, inprimis in priore Volum
cum festinatio tum imbecillitas humana effu
plures: quorum indiculum subjicerem, nisi f
esset, fore ut paullo post hoc ipsum volumen re
cudatur. Apponentur tamen a me ad quarti vo
luminis calcem nonnulla addenda et corrigenda
quæ videbuntur esse potiora *.

Quæ in interpretatione mea potissimum specta-
rim, satis, puto, expositum a me est in præfationi-
bus superiorum voluminum. Neque adeo repe-
tere necesse est, me et doctrinam Virgilii et oratio-
nis poëticæ indolem ac caussas inprimis enucleare
voluisse. Quod si reprehensum in opera mea fuit,
me in nonnullis locis tenuia esse sequutum, potest

* Ea in hanc editionem novam suis quæque locis reposita esse,
monitu vix opus est.

hoc

hoc forte aliquoties factum esse parum opportune, non tamen oblivisci debebant viri docti id, quod jam olim diserte monui, me fecisse id sedulo in iis locis, ubi superiores interpretes aut hæsisse aut lapsos esse videbam; tum formula loquendi per se forte erat satis nota, cum cumulassent alii exempla, sed caussa et ratio talis elegantiæ, ut in plerisque fieri solet, minus erat seu observata seu perspecta: hanc digito monstrare volui; tandem et multa in hoc genere esse solent satis obvia, si semel ab aliquo observata et explicata fuerint; non raro tamen evenit, ut illa ipsa facillima ratio, antequam monstrata esset, plerorumque oculos fugeret.

A cumulandis exemplis sedulo abstinui, cum omnino essem proclivior ad observandas caussas formarum loquendi et elegantiarum; possunt enim exempla alicujus formæ apponi vicena, et tamen obscura manere formæ vis ac ratio: id quod sæpissime in virorum doctissimorum, etiam Nic. Heinsii et Burmanni, disputationibus longissimis factum animadvertas; dum, quid ex his colligi possit ac debeat, aut ipsi parum perspexere aut, si perspiciebant, monere neglexere. In elegantia autem et ornatu orationis, inprimisque poëtico, multum refert, an teneas caussam ac modum figuratæ dictionis, inversæ structuræ, mutatæ vulgaris consuetudinis in exquisitiorem ac doctiorem, quæ Poëtam deceat; Nec nisi hæc perspexerit aliquis accurateque tenuerit, in patrium sermonem

monem

endum eſſe putent, quod in aliquo libro ſcripto, vel ex ſcriptis edito, aliter, quam vulgo legitur, exaratum ſit. Si tamen in Virgilio hoc forte concedi poteſt, tamquam in poëta principe, in quo nihil nimis leve eſſe poſſit, et in quo critices rudimenta facienda ſint adoleſcenti: nolim tamen cuiquam eandem rationem probari in aliis minoris dignitatis ſcriptoribus. Si enim in Virgilio, ut diximus, eſſe poteſt utilitas aliqua variæ lectionis diligentius etiam in obſcuris, levibus, aut ſollennibus erroribus adſcriptæ: ut ſpecimina habeant adoleſcentes feſtinationis et ſtuporis librariorum: quæ tandem in aliis, et ubique, eſſe poteſt utilitas enotatæ varietatis, quæ, ſi vere dicas, varietas nulla eſt, ſed mera librariorum aberratio, millenis exemplis dudum nota, modo ab incuria, modo ab ignorantia, modo a ſæculi inſcitia profecta? in qua nihil novi occurrat; nihil quod non ſexcenties obſervatum ſit; nihil quod aliquem fructum habeat aut habere poſſit. Inprimis aut is auctoribus, qui jam critica arte et ad mel librorum exemplaria emendati ſunt, quam atem ſtudii expectare poteſt is, qui it vulgarem aliquem et diobolarem codicem aut editionem a ſomnolentis operis depravatam ſedulo excutiat, ſphalmata et errores annotet, et ſic novam ſe editionem adornaſſe putet? Nonne turpe eſt, brevem hujus vitæ fructum in hæc impendere? in tam late ſuccreſcente rerum diſcendarum ſegete o

in nugis his consumere? Verum est ea multorum opinio, nullo animi judicio explorata, ut putent satis esse, si modo codicem vel editionem veterem conferendam habeant? id autem, quod primo loco considerare debebant, sitne is liber novæ, aut emendatioris lectionis fons vel adjumentum, vix in animum admittant. Atqui, ut hoc exemplo utar, Virgilii trecentos codices et editiones veteres hoc respectu vix dignas habebit, quas inspiciat, is, qui non ad vulgarem opinionem judicium sibi mentis constituendum putet. Utilior haud dubie opera a viris doctis ponetur in hoc, ut plurium editionum bona, cum dilectu tamen prudenti et diligenti, in unam conferant, eaque bona novis opibus, quas nostri in his litteris profectus, nostræ ætatis rationes postulare forte videntur, locupletent, quibus iterum alii singulas, quas conferre se posse putent, accessiones adjiciant: ut, in molesta hac diversarum editionum, quæ singulæ aliquantum bonæ frugis habent, copia perveniatur aliquando eo, ut iis, quæ ante hos ducentos vel centenos annos usum forte habere poterant aliquem, nunc autem aut omnino habent nullum, aut saltem exiguum, spretis ac rejectis, utilissima et optima quæque in uno libro comprehensa habeamus. Nisi enim litterarum antiquarum studio hac aut simili alia ratione succurratur, qua resecentur inutilia et a nostri sæculi cultu ac genio aliena, adjiciantur autem ea, quæ huic litterarum luci, huic poëtices et artium expolitioni, acumini philosophiæ melioris et historiæ

toriæ ſubtilius tractatæ, varietati et copiæ doc trinæ, conſentanea ſint; niſi minuantur porr ſumtus in tot editiones, quas niſi omnes ad ma num habueris, ſapere non licet, inque tantun librorum auxiliarium apparatum faciendi; revo centur vero virorum doctorum ſtudia ad certun ac definitum finem et uſum, conſtituanturqu omnia ſic, ut et iis capiendis par ſit animus e vero etiam cæteris diſciplinis percipiendis ſati recte vacare poſſit: hæc, inquam, niſi matur providěantur, vereor, ne ſtudium hoc græcarum et latinarum litterarum indies in majorem contemtum adducatur a viris prudentibus, ſeu qui ſibi prudentes videntur, qui omnia ad vitæ uſum referre volunt, nec litteris, niſi ex utilitatis meſſe, quæ cum ipſa ſatione ſtatim conjuncta ſit, pretium ſtatuunt. Ne illud nunc moneam, hoc noſtro vulgari has litteras tractandi more videndum eſſe, ne in eam molem eæ excreſcant, cui verſandæ ac volvendæ humanæ vires vix ſint pares. Quo ipſo effici neceſſe eſt, ut in extremis tantum oris, aut in ſuperficie hæreant plerique, aut ad merum luſum totius ſtudii ſeveritatem revocent. Quæ omnia quis non intelligat eo rem eſſe adductura, ut hoc litterarum humanarum ſtudium, a paucis idoneis viris excultum, intra breve tempus adeo neglectum ac derelictum jaceat, ut deficiant non modo, qui Gronoviis vel Heinſiis ſimiles ſint, verum etiam ii ipſi, qui litteris his puerili diſciplina tradendis ſatis idonei habeantur. Scriptum in Georgia Auguſta XXX Mart. MDCCLXXV.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS, LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

CAIETAM, nutricem suam, Æneas sepelit, locumque ipsum ab ejus nomine Caietam appellat—5. Inde Circes sedem prætervehitur—24, secundoque vento ad Tiberis ostia defertur: adversoque flumine subvectus, in Laurentem agrum egreditur—36. Digressione de prisco Latii statu et de prodigiis, quibus Trojanorum adventus denuntiatus fuerat, facta—106, pergit narrare poëta aliud ostentum comesarum mensarum; cum Æneas ex Ascanii verbis cognovisset, eam esse terram fatis sibi debitam; ad Latinum regem, qui ejus tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui et suo nomine illi munera offerrent, et urbis condendæ locum peterent. Interea castra metatur—159. Latinus, legatione benigne audita, præter postulata, Laviniam

Laviniam filiam ſuam, quam, et ex Fauni, patris ſui, oraculis et augurum reſponſis, externo viro tradere jubebatur, ultro Æneæ conjugem offert—285. Interim Juno, proſperis Trojanorum rebus offenſa, Alecto ad diſturbandam pacem ab inferis evocat—340: quæ primum Amatam, Latini uxorem—405—deinde ipſum etiam Turnum furiis ſuis implet—434: atque in ad Trojanorum juventutem converſa, quæ tum forte venatio operam dabat, manſuetum illis cervum objicit, Tyrrhi, armentarii regii, liberis inprimis carum; quem cum Aſcanius ſagi vulneraſſet, ruſtici, arreptis armis, in Trojanos impetum ciunt—510. Alecto ex ſuperiore loco claſſicum canit: cad in eo tumultu Almon, Tyrrhi filius natu maximus, et Gale agricola regionis totius locupletiſſimus: qui cum in urbem tui eſſent relati, Turnus et Amata regem Latinum ad b ſuſcipiendum injuriamque manu vindicandam extimul-590. Verum cum ille, et fatorum et fœderis nuper cum janis initi memor, adduci non poſſet, ut illis bellum indi Juno ipſa belli portas aperuit—622. Turni auſpicio ad be ſequitur Mezentius una cum Lauſo filio—654: item Aventi Herculis ex Rhea filius 669: Catillus et Coras Tiburtini, f —677: Camilla e Volſcorum gente, mulier fortiſſima (817): aliique complures: quorum catalogus inde a v. finem libri recenſetur.

Infinitum eſſet, ſi commemorare omnia, diluere ac refellere, vellem, quæ ſuper ſex poſterioribus Æneidis libris a viris doctis diſputata ſunt. Solet fere unuſquiſque acceptum hoc ab aliis tradere: inferiores eſſe eos libris ſex prioribus inventionis laude, ſpiritu poëtico et ornamentorum copia ac varietate: itaque multo minorem voluptatem eos legentibus afferre, remitti animum et vix epiſodiis aliquot idoneis excitari ac languore abſterſo recreari; nec mirum eſſe, ſi hæc ita ſe hab cum ultimam manum carmini fatum inviderit ne fruſtra a veteribus t eſſet, plerique virorum rum in illa ipſa, qua hendunt, involaſſe po dentur quam incidiſſe cumſpiciunt ſolliciti, q illud ſit, quod inchoat tum, non abſolutum, libris habendum ſit.

Me diſſimillimum rum, qui cæca Virgi ratione capti ſint: locis a me declaratu

in contrariam adeo reprehenſionem incidere multorum judicio videri poſſim. Omni igitur cupiditate ac ſtudio in poëtam depoſito, tamen jure meo me hoc pronuntiare arbitror, in omnibus his argutationibus pauca eſſe, quæ viro intelligenti ſe probare poſſint. Adeo a Poëtæ conſilio, carminis argumento, heroicæ vitæ indole, Auguſtei ævi ſenſu ac judicio, communi naturæ humanæ lege ac more, carminis epici interioribus cauſſis, aliena ſunt pleraque, ut illa centies recocta iterum perlegere, iterum refellere, moleſtia omni moleſtius ſit.

Ut tamen interpretationis hoc genus meum, quod non deſultorium eſſe ab initio decrevi, ſibi conſtet, non omnino eas argutias prætermittere licet. Perſtringam itaque breviſſime potiora reprehenſionum vel laudum capita, et tamquam levi digito attingam ea, quæ cauſſis idoneis in utramque partem deſtitui equidem arbitror. Actionem aiunt ab hoc libro procedere carminis alteram a priore diverſam, quod ab unitate carminis epici quantum abhorret! res in Italia geſtas; idque ipſum poëtam non ignoraſſe, cum ſic ordiatur narrationem v. 44. 45 *Major rerum mihi naſcitur ordo: Majus opus moveo:* cum autem in hunc errorem inductum, quod ſex prioribus libris Odyſſeam, his alteris ſex Iliadem redhibere et exprimere voluerit. Quod ſi quid aliud, fruſtra ſumitur, etſi jam inter Serviana nugamenta (ad lib. VII, 1) venditatum; nec, ſi in ſingulis partibus vel epiſodiis Homeri veſtigiis inſiſtit Maro, cum ita imitatus eſſe credi debebat, ut ejus corpus in partes diſſectum novo exemplo conglutinaret. Antequam ad Italiam accederet Æneas, iter Troja factum erat commemorandum. Quod in Africam defertur claſſis, quod, cum Juno fraudibus hoc ſuis conſequuta non eſſet, ut Didonis amore irretitus Æneas Carthagine deſideret, iterum conſcenſis navibus Siciliam adeunt Trojani, et inde profecti tandem Tiberis oſtia invehuntur: ea omnia ad unam illam actionem non minus pertinent quam difficultates, quæ eſcenſu in Latino littore facto ſuboriuntur, quibuſque verendum erat, ne a ſedibus in Latio occupandis et nova colonia huc ducenda prohiberentur Trojani advenæ. Invocatio Muſæ non per ſe partem operis conſtituere poteſt novam: ſed ad excitandos et inflammandos ſub magnæ rei exordium cum poëtæ tum lectoris animos valere debet. Quod diverſa ſunt rerum in his ac ſuperioribus libris narrandarum genera, hoc ipſum ad varietatis ac copiæ laudem pertinet. Quis in Homero recenſum navium novam carminis partem conſtituere dixerit, quoniam poëta Muſis invocatis illum orditur? *Majus opus* ſe movere, ingredi, dicit poëta: rerum naturas reſpiciens, bella ac pugnas, cum erroribus maritimis comparatas: *Dicam horrida bella, Dicam acies* etc. v. 41. 42.

Reprehendunt alii poëtam, quod horum ſex librorum argumentum intra bella ac pugnas continetur: hac rerum ſemper

semper ad idem genus redeuntium turba, nasci legentis tædium. Scilicet sic ab omni narratione epica, quæ in rebus gestis magnis ac mirabilibus tactisque audaciæ ac virtutis heroicæ specie animos moventibus versatur, erit abstinendum. Nam et magna est omnium similitudo, et magna eorum pars rebus bello gestis continetur: inprimis si de iis quæritur, quæ argumentum epicum suppeditare possint. Tum *bello*, ad ipsam historiarum fidem, paratæ fuerunt Trojanis sedes in Latio; et variati sunt a poëta pugnarum casus mirifice; etiam episodiis suis distincti. Bellum aiunt propter puellam, Æneæ numquam visam, geri: Quod verum non est. Geritur bellum super Trojanorum sedibus in Latio: accedit Laviniæ conjugium tamquam pignus foederis cum Latino super his sedibus in Latio concessis facti: VII, 260 sq. 267 sq. Laviniæ amorem, qualem nostra ætas probat, ab Ænea frustra in heroica vita expectari, alio loco monui. Amatæ quoque partes, quales Mariæ Mediceæ vel Annæ Austriacæ, ea ætate dari non poterant. Etiam icto jam cum Latino fœdere caussas belli aiunt (Macrobii exemplo Sat. V, 17) nimis esse exiles ac tenues; cervam, puellæ Silviæ delicias, casu a Trojanis cæsam. Nec tamen caussa hæc belli fuit, sed, exacerbatis jam Latinorum animis prima, qua erumperent iræ, occasio (conf. ad VII, 475): eaque ad priscæ vitæ morem non male attemperata; inprimis si Latium cogites quale illo tempore fuit, per vicos et tuguria sparsim inhabitatum, cum una urbs Laurentum esset: etsi poëta tenuitatem rerum diligenter ex oculis legentium removit, resque vitæ heroicæ pauperes et exiles epico splendore summo ornavit. Sed omnino belli exordia ad Junonis artes et ad evocatæ Alectus fraudes referenda sunt, quibus exasperati Latinorum et Turni animi a novis in Latio sedibus Trojanos prohibent.

In Latino tamen multa sunt, quæ personam epicam dedeceant. Recte hoc moneretur, si epicam ille, quam volunt, personam sustineret, hoc est, si in hoc rege summa rerum verteretur. Nec vero eminere eum par erat, si Turnus in medium erat adducendus isque cum Ænea comparandus: aut enim duo futuri erant Turni, aut simplicitas actionis et argumenti unitas deferenda. Adumbratum est in Latino veterum regum exemplum, quorum vix alia auctoritas, quam ut consiliorum populi principes bellique duces essent. Latinus itaque non audet bellum gerendum detrectare, poscentibus populis: lib. VII, 591 sqq. Cum autem Turno summa belli esset mandanda: Latinus annis gravis a rerum actu erat removendus. Itaque Turnus copias cogit, agmen ducit; ad ejusque voluntatem in ipsa adeo urbe novæ copiæ conscribuntur lib. VII, 367 sqq. Turni autem ferox ingenium ac violentia multo magis elucescit cum Latini miti et mansueta mente comparata. Sed ipse Turnus plus audaciæ ac vividæ virtutis habet, quam Æneas. Recte utique, ne duo essent Æneæ. Et dignus erat adversarius

versarius Æneæ objiciendus. Cum autem huic semel esset tributa virtus cum prudentia et constantia animi, quam res adversæ et rerum usus et experientia afferre solet: violenta illa et temeraria fortitudo in Æneam non cadebat, Turno relinqui poterat. Annon Laviniæ, si liberum erat puellæ arbitrium, præferendus fuisset Turnus: quæstio est ex nostris moribus ingeniisque petita, non ex heroicæ vitæ severioribus in femineum sexum institutis. Nec vero Latino displicebat Turnus, probatus quoque eximie (v. c. XII, 19 sqq.); prodigiis tantum et monitis deorum externum generum sibi asciscendum esse Latinus intellexerat.

Potuere utique esse in Æneide, quæ minus se probarent Vario, Tuccæ, Mæcenati vel Augusto: sunt quoque passim notata a nobis nonnulla, inprimis in deorum ministeriis, parum subtiliter digesta, alia, inprimis in sermonibus, rhetorum argutiis inquinata, quæ displicere possunt: sed hæc profecto, quæ nostri ævi critici reprehendenda putarunt, ista ætate vix in vituperium venerunt; nec omnino cum naturæ simplicitate et integritate conjuncta, verum ex nostræ vitæ fastidio et stomacho ducta sunt. Si sex posteriores libri non æque delectatione tenent animos magnæ lectorum partis, ac priores: caussas ejus rei facile equidem assequor; scilicet, ut ne impetum animi, sublata rei novitate, retusum commemorem, ad sex posteriores libros intelligendos major doctrinæ haud vulgaris copia rerumque antiquæ Italiæ scientia requiritur; is autem, qui in rebus versatur obscuris parumque notis adeoque difficilibus, ubi laboris molestia voluptatem intercipit, et ingravescens tandem tædium librum manu excutit, non facile ejus rei caussam in se latentem agnoscit, sed in auctore rei, quæ tædium afferebat, reperit. Adeo difficile est in se descendere, et judicii sui caussas exquirere occultas. Altera tamen ex parte is, qui antiquarum rerum lectione delectatur, et tam ingeniose a poëta et sollerter innumera ex Italiæ antiquitate commodo loco posita et ad finem epicum attemperata animadvertit, non minus recordari debet: magnam hujus voluptatis partem non tam ab ipso carmine, quam a doctrinæ copiis, difficultatis superatæ sensu, antiquitatis studio et amore, et quæ alia, proficisci.

ÆNEIDOS LIBER SEPTIMUS.

TU quoque litoribus noſtris, Æneia nutrix,
Æternam moriens famam, Caieta, dediſti;
Et nunc ſervat honos ſedem tuus, oſſaque nomen
Heſperia in magna, ſi qua eſt ea gloria, ſignat.

2. *famam moriens* Gud., ingrato ſono. — 3. *At nunc* pr. Moret. a m. pr. — 4. *ea* deeſt Puget. *ſignant* Heinſ. e Medic. Gud. et aliis maluit. Sed exemplo adjecto (ſic apud Naſonem, *nomina ſignata ſaxo*) vix ſatis commode declaravit, quo modo accipi id vellet. Burmannus ad hyſteron proteron recurrit; quod multo minus commodum eſt. Contorte etiam Cerda. Si tueri illud velis, dicendum eſſet: *oſſa* pro loco dicta eſſe, quo oſſa ſunt condita, hoc eſt, pro tumulo; is ſignat, adeoque *oſſa ſignant*, titulo inſculpto poſteris produnt, *nomen* tuum. Enimvero præſtat altera ante Heinſium vulgata lectio, quam inter cæteros codices Romanus firmat, *ſignat*, ut *honos ſervat ſedem*, ſic *nomen ſignat oſſa*, h. nomen loco inditum ſepulturam Caietæ ad noſtram memoriam ſervat. Ed. Ven. repetit, *ſervat*.

1—4. *Caietæ*, quæ in his locis moritur, memoria in Æneæ erroribus non obſcura erat: et promontorii portuſque et urbis nomen in Latii et Campaniæ finibus ab ea ductum vulgo ferebatur. De Cajeta v. Excurſ. I. Super libri initio aut nimium disjuncto a Miſeni memoria VI, 232 (nam ad hanc refertur *tu quoque*), aut nimium conjuncto cum verſſ. ultimis ſup. libri, cum vett. Grammaticis argutari nolim.

5. Etiamnum *ſervat honos ſedem tuus*, exquiſite, pro, honos adeſt adhuc, ſupereſt, ſervatur ſedi tuæ, tumuli tui extat adhuc memoria; nam *ſedes* pro ſepulcro, ut v. 152 lib. VI. *honos* pro titulo et nomine ſeu inſcripto ſeu fama vulgato: ſupra VI, 507 *nomen et arma locum ſervant*. Alterum *oſſa nomen ſignat*, eodem fere redit; *nomen* eſt titulus ſepulcri. *Heſperia magna* epitheton ornans; v. I, 569 et IV, 345 *Italia magna*

At pius exſequiis Æneas rite ſolutis,
Aggere conpoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Adſpirant auræ in noctem, nec candida curſus
Luna negat; ſplendet tremulo ſub lumine pontus.
Proxima Circææ raduntur litora terræ:
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos

6. *quierant* ex Hebro (ignotum nomen et forte corruptum) laudat Servius; et ſic Montalb. et pro var. lect. alter Hamb.——7. *portuſque* Gud. *reliquit* aliquot Heinſ. et Pier.——8. *curſus* Heinſ. cum vetuſtioribus, it. fragm. Vatic. Vulgo *curſum* legitur.——10. Eſt τὸ Κιρκαῖον.

magna. ſi qua eſt ea g. Interpretes a Servio inde accipiunt, quaſi dictum ſit: ſi quis ſenſus ejus gloriæ ad inferos eſt. Bonus ſenſus; ſed verba hoc tantum ſubjiciunt: quantacunque ea gloria ſit.

7—9. *tendit iter velis*, per vela vento data, docte, ut *curſum, greſſum tendere* aliquis dicitur, pro vulgari: tendere curſu. Sic I, 656 *iter ad naves tendebat Achates.* Sub noctem ἐπιπνείουσιν ἀῆται, ut ſæpe Apollonius, ventus ſecundus increbreſcit et luna favet navigationi (*non negat curſum*) ſplendore ſuo, qui egregie deſcribitur: *ſplendet tremulo ſub lumine pontus.* Nota rei imago, quam Cerda copioſe illuſtrat; expreſſa dudum ab Ennio: *Lumine ſic tremulo terra et cava cærula candent*, ap. Macrob. VI, 4.

10—14. *Circes inſula*, facta poſtea terra continens, Circeii, notum Latii Promontorium. De ea vid. Excurſ. I. Petita eſt fabula ex Odyſſ. κ indeque etiam illuſtranda; ſed poëta ornavit ſtudioſe ſingula verbis exquiſitis. *raduntur*, nam prætervehuntur Trojani; ſic III, 699. 700. *Divitem* cur appellet Circen, cauſſam puto eſſe domus opulentiam (unde mox *tecta ſuperba*), quam Homerus quoque ei tribuit l. l. v. 210. 211 et 311. 314. 315, inprimis 348 ſqq. conf. Ovid. Met. XIV, 260 ſqq. *inacceſſos lucos*, h. l. ſilva, ad quam raro accedunt homines, ſolitaria. Servius: *ad quos nullus debeat accedere* ſc. veneficiorum metu. At *lucos* memorat ſecundum Homerica ibid. 149. 150, ubi ſilvam in inſula et in ea Circes ædes memorat. Eſſe autem Circeios denſos ſilvis, ἄκραν ὑψηλὴν, δασεῖαν δὲ σφόδρα, καὶ ἔχειν δρῦν καὶ δάφνην πολλὴν καὶ μυῤῥίνην, monſtrari porro Elpenoris (Od. μ, 14) tumulum et in ea naſci myrtum, etiam Theophraſtus acceperat Hiſt. Plant. V, 8, et Plinius porro XV, 29 myrtum *in Europæ citeriore ſolo—primum Circeiis in*

ÆNEIDOS LIBER SEPTIMUS.

Tu quoque litoribus nostris, Æneia nutrix,
Æternam moriens famam, Caieta, dedisti;
Et nunc servat honos sedem tuus, ossaque nomen
Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signat.

2. *famam moriens* Gud., ingrato sono. — 3. *At nunc* pr. Moret. a m pr. — 4. *ea* deest Puget. *signant* Heinf. e Medic. Gud. et aliis maluit Sed exemplo adjecto (sic apud Nasonem, *nomina signata saxo*) vix satis commode declaravit, quo modo accipi id vellet. Burmannus ad hysteron proteron recurrit; quod multo minus commodum est. Contorte etiam Cerda. Si tueri illud velis, dicendum esset: *ossa* pro loco dicta esse, quo ossa sunt condita, hoc est, pro tumulo; is signat, adeoque *ossa signant* titulo insculpto posteris produnt, *nomen* tuum. Enimvero præstat altera ante Heinsium vulgata lectio, quam inter cæteros codices Romanus firmat, *signat*, ut *honos servat sedem*, sic *nomen signat ossa*, h. nomen loco inditum sepulturam Caietæ ad nostram memoriam servat. Ed. Ven. repetit, *servat*.

1—4. *Caietæ*, quæ in his locis moritur, memoria in Æneæ erroribus non obscura erat: et promontorii portusque et urbis nomen in Latii et Campaniæ finibus ab ea ductum vulgo ferebatur. De Cajeta v. Excurs. I. Super libri initio aut nimium disjuncto a Miseni memoria VI, 232 (nam ad hanc refertur *tu quoque*), aut nimium conjuncto cum versf. ultimis sup. libri, cum vett. Grammaticis argutari nolim.

3. Etiamnum *servat honos sedem tuus*, exquisite, pro, honor adest adhuc, superest, servatur sedi tuæ, tumuli tui extat adhuc memoria; nam *sedes* pro sepulcro, ut v. 152 lib. VI. *honos* pro titulo et nomine seu inscripto seu fama vulgato: supra VI, 507 *nomen et arma locum servant*. Alterum *ossa nomen signat*, eodem fere redit *nomen* est titulus sepulcri. *Hesperia magna* epitheton ornans; v. I, 569 et IV, 345 *Italia magna*

At pius exſequiis Æneas rite ſolutis,
Aggere conpoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Adſpirant auræ in noctem, nec candida curſus
Luna negat; ſplendet tremulo ſub lumine pontus.
Proxima Circææ raduntur litora terræ:
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos

6. *quierant* ex Hebro (ignotum nomen et forte corruptum) laudat Servius; et ſic Montalb. et pro var. lect. alter Hamb.——7. *portuſque* Gud. aliquot Heinſ. et Pier.——8. *curſus* Heinſ. cum vetuſtioribus, it. Vatic. Vulgo *curſum* legitur.——10. Eſt τὸ Κιρκαῖον.

magna. ſi qua eſt ea g. Interpretes a Servio inde accipiunt, quaſi dictum ſit: ſi quis ſenſus ejus gloriæ ad inferos eſt. Bonus ſenſus; ſed verba hoc tantum ſubjiciunt: quantacunque ea gloria ſit.

7—9. *tendit iter velis*, per vela vento data, docte, ut *curſum, greſſum tendere* aliquis dicitur, pro vulgari: tendere curſu. Sic I, 656 *iter ad naves tendebat Achates.* Sub noctem ἐπιπνείουσιν ἀῆται, ut ſæpe Apollonius: ventus ſecundus increbreſcit et luna favet navigationi (*non negat curſum*) ſplendore ſuo, qui egregie deſcribitur: *ſplendet tremulo ſub lumine pontus.* Nota rei imago, quam Cerda copioſe illuſtrat; expreſſa dudum ab Ennio: *Lumine ſic tremulo terra et cava cærula candent*, ap. Macrob. VI, 4.

10—14. *Circes inſula*, facta poſtea terra continens, Circeii, notum Latii promontorium. De ea vid. Excurſ. I. Petita eſt fabula ex Odyſſ. κ indeque etiam illuſtranda; ſed poëta ornavit ſtudioſe ſingula verbis exquiſitis. *raduntur*; nam prætervehuntur Trojani; ſic III, 699. 700. *Divitem* cur appellet Circen, cauſſam puto eſſe domus opulentiam (unde mox *tecta ſuperba*), quam Homerus quoque ei tribuit l. l. v. 210. 211 et 311. 314. 315, inprimis 348 ſqq. conf. Ovid. Met. XIV, 260 ſqq. *inacceſſos lucos*, h. l. ſilva, ad quam raro accedunt homines, ſolitaria. Servius: *ad quos nullus debeat accedere* ſc. veneficiorum metu. At *lucos* memorat ſecundum Homerica ibid. 149. 150, ubi ſilvam in inſula et in ea Circes ædes memorat. Eſſe autem Circeios denſos ſilvis, ἄκραν ὑψηλὴν, δασεῖαν δὲ σφόδρα, καὶ ἔχειν δρῦν καὶ δάφνην πολλὴν καὶ μυῤῥίνην, monſtrari porro Elpenoris (Od. μ, 14) tumulum et in ea naſci myrtum, etiam Theophraſtus acceperat Hiſt. Plant. V, 8, et Plinius porro XV, 29 myrtum *in Europæ citeriore ſolo—primum Circeiis in*

Adſiduo reſonat cantu, tectiſque ſuperbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenuis percurrens pectine telas.

12. *reſonant* Sprot. —— 13. *odoratum* Oudart. *ad l.* Leid. *nocturno in lumine* Medic. et Zulich. a m. ſec., quæ vulgaris eſt ratio. Idem verſu Ge. I, 294.

Elpenoris tumulo viſam tradi notavit. *reſonat*, reſonare facit, ut alibi quoque. Vulgarius, perſonare. De cantu Circes nota res ex Odyſſ. κ, 221 ſqq., qui iidem verſus cum de Calypſo quoque ab Homero poſiti ſint, Od. ε, 61. 62, ex eodem loco v. 57—61 repetiit reliqua de foco et de textura. Nam Πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο, τηλόθι δ' ὀδμὴ Κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει Δαιομένων. cf. Plin. XIII, 16, 30. Priſcæ vitæ, et Orientis nunc quoque, communes eæ lautiorum hominum deliciæ, quas vel laxiorum nimio æſtu corporum effluvia ſuadere poſſunt, ut ſuffimenta vel odores accendant. Hoc itaque ad Nympham ab Homero bene traductum. Eſt autem et hoc ex eadem vita, ut poſito in mediis ædibus foco ignis lumina per noctem præbeat. Sic v. c. Odyſſ. τ, 63. 64 et alibi. cf. Goguet. (*Origine des Arts* etc. T. III. p. 391, et T. I, p. 241). *Urit in lumina*, ut pro lumine eſſet; ita εἰς. *Cedrus* autem Græcorum et Romanorum, ut jam ad Georgica vidimus lib. II, 443, e Juniperorum genere eſt, etiam oxycedrus dicta. v. Bodæus a Stapel ad Theophr. H. Plant. III, 12, ubi Icones quoque viſuntur, et poſt alios Celſius in Hierobot. P. I, p. 77, qui diligenter a cedro Libani, quæ ex abietino genere eſt, eam diſtinguit, etſi ne ſic quidem ſatis expedita res eſt. Sufficit, θύαν θύον, *cedrum*, eſſe aliam orientalem aliam occidentalem, hanc quidem Theophraſti appellatam. Ex Homerico loco quoque verſus 14 illuſtrandus ἱςὸν ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν. *telæ* h. l. pro ſtamine, quam textrix ut ſubtemen ſeu tramam inſerat, ἐποίχεται κερκίδι, percurrit radio. At Maro ſubſtituit pectinem. Voluitne innuere, κερκίδα apud Homerum eſſe ſpatham, qua coguntur ſubtemina cum ſtaminibus? Ad mentem certe Virgilii Circe *percurrit telam pectine*, adducto ſubinde, ad conſtipandum ſubtemen inſertum, pectine ſeu ſpatha, ut dea adeo et ipſa percurrere telam, ſtamen, videatur. Exhibet pictura Codicis Vaticani ad h. l. formam telæ ſtantis, repetitam a Ciampino Vet. Mon. P. I. p. 104. Multis tamen adhuc difficultatibus res laborat. cf. ad Ge. I, 294. *argutus pecten*, quia per tramam means ſtridorem facit. Eundem verſum ſup. Georg. I, 294 vidimus.

Hinc exaudiri gemitus iræque leonum,
Vincla recuſantum, et ſera ſub nocte rudentum;
Sætigerique ſues, atque in præſepibus urſi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie dea ſæva potentibus herbis
Induerat Circe in voltus ac terga ferarum.
Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troës
Delati in portus, neu litora dira ſubirent;
Neptunus ventis inplevit vela ſecundis,
Atque fugam dedit, et præter vada fervida vexit.
Jamque rubeſcebat radiis mare, et æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis:

15. *gemitus* leonum: noli ſubſtituere velle *fremitus*. Nam et illud poëtis ſollenne: v. c. Lucan. VI, 688. Drak. ad Silium I, 425.—— 16. *rugentum* pr. Moret. a m. ſec., inſcite.——18. *forma* Franc.——19. *ſæva* poſt *ſævire*. Libri nil mutant.——20. *in* abeſt tribus ap. Burm. et Hamb. ſec. *Induerat vultus Circe.* Porro Montalb. *in terga vultuſq.* Etiam *et t. f.* nonnulli Pier.——21. *patiantur* Bigot.——22. *dura* duo Burm.——26. *in croceis* conj. Schraderus ad Muſæum p. 289. [et Bentleius ad Lucan. IV, 125.] Sed in *roſeis bigis* non tam erat hærendum, quam in mira colorum temperatione: poſt *rubeſcens* mare, *roſeæ* bigæ et *lutea* aurora.

15—18. Admodum ornate ſingula, ſi cum Homericis compares Odyſſ. κ, 212 ſq. et Apollon. IV, 672 ſqq. *formæ luporum* ſimpl. pro lupis, forma dicendi poëtica, quam jam alibi vidimus; et *præſepia* paulo ante pro caveis. Sic jam Servius explicuit. Diſceſſit autem ab Homero, qui mutatas has feras humanam manſuetudinem ſervantes exhibuerat l. c. v. 214 ſqq.

19. 20. *induerat in vultus ac terga*, h. corpora, *ferarum* pro vulgari, induerat eos formis ferarum. cf. Ge. I, 187. 188. *pii*, θεοφιλεῖς adeoque diis curæ. ſup. III, 265 *Di prohibete minas: di talem avertite caſum: Et placidi ſervate* pios. Mox 24 *fuga* pro celeri curſu et navigatione, et: *prætervexit* eos per *vada fervida*, mare æſtuoſum, ut circa promontoria ſolet.

25—28. Valde operoſum cultum adjeciſſe videtur poëta his verſibus, primum colorum varietate, tum epithetorum copia,

uum venti poſuere, omniſque repente reſedit
atus et in lento luctantur marmore tonſæ.
tque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
roſpicit. Hunc inter fluvio Tiberinus amœno
'orticibus rapidis, et multa flavus arena,
ı mare prorumpit. Variæ circumque ſupraqu
dſuetæ ripis volucres et fluminis alveo
Ethera mulcebant cantu, lucoque volabant.
lectere iter ſociis terræque advertere proras
nperat, et lætus fluvio ſuccedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum

27. *Tum* ex Schol. Horat. et Statii laudat Burm.——28. *luctati* entel. pr.——29. *hinc* Zulich. et Witt. *ingenti* Menag. ſec.——30. *ter* Dorvill.——31. *Verticibus*, cum aliis, antiquiſſimi Mediceus omanus; it. fragm. Vatic.——32. *præcipitat* pro div. lect. tert. Morg *perque* Witt. *ſuprema* Gud. a m. pr.——34. *Æquora* Serv. ad IV Æ 24. *ſonabant* Diomedes III Inſtit. Grammat.——35. *ſocios* aliquot Pie Ientel. pr. a m. pr.; et ſic Ge. Fabricius ſcriptum viderat.

a, et verborum pondere, in-timis v. 28 *in lento*, immoto a ntis, mari *luctantur* remi; nto ceſſante, qui navem age-t. Cauſſam tanti ornatus in invenire licet, quod de ortu emorabilis et magni illius ici agitur, quo primum Ita-am illam a fatis promiſſam dibant Trojani. De v. 26 Var. Lect. *poſuere* ſcil. ſe, uievere. cf. V, 681. X, 103. f. Serv. et Cerda.

29—36. Simili cum judi-io ornata ſunt hæc, cum jam e rerum ſumma, de acceſſu d Italiam, agatur, itaque loco-ım faciem exhibet poëta ju-undiſſimam. *lucoq.* per lu-um. *flectere iter*, curſum, na-vem. Facit vero hæc Æneas ut ad ipſa Tiberis oſtia curſum regat, ad Creuſæ monitum lib II, 781. 782 *ad terram Heſperiam venies, ubi Lydius arva Inter opima virum leni fluit agmine Thybris.* Factus eſcenſus ad ripam fluminis in agro Laurentino; erat autem ille olim lauris conſitus; unde *lacu.* et *fluvius opacus.* Conf. Ex-curſ. II pr. et III ad hos verſ.

37 ſqq. Ad legentium ani-mos excitandos invocationem novam valere, nota in poëtis res eſt. In *Erato* argutantur interpretes. Ponitur a poëta pro Muſa qualicunque, ut recte Servius. Apollonii exemplum bene laudatur ab aliis lib. III,

I Ei

Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, advena claſſem
Quum primum Auſoniis exercitus adpulit oris,
Expediam, et primæ revocabo exordia pugnæ;
Tu vatem, tu, diva, mone. Dicam horrida bella;
Dicam acies, actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque ſub arma coactam
Heſperiam. Major rerum mihi naſcitur ordo;
Majus opus moveo. Rex arva Latinus et urbis
Jam ſenior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno et nympha genitum Laurente Marica
Adcipimus. Fauno Picus pater: iſque parentem
Te, Saturne, refert; tu ſanguinis ultimus auctor.

38. *antiquus* Moret. pr., quod vulgare eſſet. *fuerat* libri Pierii et Giphanii, unde is faciebat, *fueret*, importuno archaiſmo. *claſſe* Goth. ſec.——41. *Tum* Franc. *dic b. b. dic a.* alter Voſſ.——42. *actoſq.* Goth. pr.——44. *et major* ſec. Rottend. *rerum major* Goth. pr.——46. *placidus* Dorvill. *gerebat* pr. Moret. *in bella gerebat* ſec. Hamb.——47. *genitum et nympha* Goth. ſec. *ex nympha* Leid. unus. *Larente* Leid. alius. *Marica* Bigot.——48. P. *patriſque parentem* Parrhaſ.

1 Ei δ' ἄγε νῦν, Ἐρατὼ etc., ubi tamen Erato proprio ſuo jure ad amorem Medeæ exponendum advocari putatur. Mox *quæ tempora rerum* fuerint, non tam, quibus temporibus Æneas advenerit, quam, ut ſolet *tempus* pro rerum conditione poni; in quæ Latii tempora inciderit hic acceſſus. Quod *rerum* adjectum, poëtici ſermonis eſt proprium. *antiquo* ornat h. l. epitheton. Aliter in hiſtoriis Latium antiquum et novum dicitur. *exercitus* pro populo, turba, navalibus copiis. Per ſτόλον Guell. et alii explicant. Sic Græcis tragicis ſτρατὸς, τάγμα, τάξις (ut Æſchyl. Prometh. 128) et alia. *exordia pugnæ*, venatione cervi, inf. 480. 42. *reges*. Latinum, Turnum, Mezentium; hinc *Tyrrhena manus*. Sed quod ſequitur, in majus auctum, totam Italiam coiiſſe ad arma. Cæterum de priſcæ Italiæ facie, populis, eorumque originibus ad h. l. vid. Excurſ. IV.

45—49. Latini genus ad Saturnum refertur, deum Aboriginum indigetem, mox cum Crono comparari ſolitum. Ab hoc Picus procreatus, ex hoc Faunus,

Filius huic, fato divom, prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est.
Sola domum et tantas servabat filia sedes,
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno e Latio totaque petebant
Ausonia; petit ante alios pulcherrimus omnis
Turnus, avis atavisque potens: quem regia conjun
Adjungi generum miro properabat amore;
Sed variis portenta deum terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comam, multosque metu servata per annos

50. *hinc f.* Ven.——51. *est* deest Bigot. et Goth. sec.——52. *tant* *f. nata penates* laudat Schol. Stat. 1 Theb. 572.——53. *v. et jam* Witt ——54. *jam* pro *illam* tert. Rottend. a m. pr. *e* binis Burm. deest.——5 *ante omnes p. unus* sec. Moret.——57. *magno p.* Bigot. *p. honore* Goth tert.——59. *in* abest Erf. *in medio, in p.* quatuor Burm. et Goth. ter *in medio p.* Oudart. *alto* pr. Moret.——60. *S. coma* aliquot Heinf. cun Nonio, sed præstat græca ratio.

Faunus, Latini pater. *Faunus* numen antiqui Latii fatidicum, v. inf. VII, 82 sq. *Marica* nympha Latii, cujus religio apud Minturnenses servata est, luco ad Lirim fl. consecrato. Quod eam poëta *Laurentem* appellat, poëtico more facit, nomine a vicinis locis petito: nam ad Lirim usque Laurentes habitarunt; etsi nomen Latinum, novum certe Latium, eo usque pertingere potuit. De reliquis vid. Excurs. V.

52—58. De Lavinia *servabat sedes* exquisite, tenebat, possidebat, et hoc simpliciter pro, erat in domo paterna unica filia et heres; nihil amplius. *petere* sollenne pro pro care; v. Cerda, ut *αἰτεῖν*. Ben autem ad prodigia et deorun ostenta rem revocavit poëta primum, ut totius carminis co lori et indoli a religione duct etiam hæc pars conveniret tum ut Turnum præstantissi mum adolescentem cum rati one aliqua Æneæ posthabitur narraret. Sed haud dubi fuere quoque veteres fabulæ su per his prodigiis, quæ in sq exponit.

59 sq. Revocandæ in ani mum arbores et luci in implu viis veterum, de quibus passim commentati sunt viri docti; c Tibull. III, 3, 15 et sup. IV

494

Quam pater inventam, primas quum conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.
Hujus apes summum densæ (mirabile dictu),
Stridore ingenti, liquidum trans æthera vectæ,
Obsedere apicem; et, pedibus per mutua nexis,
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare virum, et partis petere agmen easdem
Partibus ex isdem, et summa dominarier arce.

63. *Laurentesque* Gud. a m. sec. cum aliis, sed recentt.; et sic Arusianus Messius. Neque vero aliter quam quarto casu accipiendum *Laurentis*.——64. Pro *summum* Medic. a pr. m. *talamum*, et Vratisl. *lauri dense*. *dense summum* Parrhas. *dense* Witt. *m. visu* Bigot.——65. *super æ*. Zulich. a m. pr. *trans æquora* quatuor Burm. cum Goth. pr.——66. *Consedere* sec. Moret. *sub mutua* D. Heins. ed.——69. *p. p. agmine* Rom. cum aliis Pier., minus bene.——70. *eisdem* Dorvill.

494. *Sacra comam*, frondibus intactis. *metus* pro religione, ut *horror* et similia: v. Cerda. 61—63. qui *Laurentes* dicti Aborigines, hæc loca ad orientalem Tiberis ripam incolebant, rege Latino. Inde *Laurentum*, Latini regia; et *ager* ad mare ac Tiberim *Laurentinus*, silvis et paludibus frequens. Translatum interdum nomen ad totum Latium a poëta; ut modo in *Laurentum nympha* vidimus. Alia vid. Excurs. laud. III. *primas arces*, cum primum urbem conderet, secundum poëtam adeo Latinus urbem Laurentes condidit et nomen imposuit a lauro: facile adeo intelligitur, *Picum*, qui ante Latinum vixit, *Laurentem* v. 171 appellari poëtico epitheto, non nomine historico. Quod laurum Phœbo consecrat, ingeniose poëta adjicit, respectu ad suorum temporum religionem habito. Examen apum, laurum βοτρυδὸν insidens, præclare ornavit v. 64—71. conf. Georg. IV, 656. 657. 658. Est autem illud inter dira omina; vide vel Plin. IX, 17. 18. Alia loca v. ap. Cerdam, superstitione, ut probabile sit, ab incursus magnæ multitudinis ingruentis opinione profecta. *partibus ex iisdem*, a mari infero.

ræterea, caſtis adolet dum altaria tædis,
Jt juxta genitorem adſtat Lavinia virgo,
/iſa (nefas) longis conprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante crema
Regaliſque adcenſa comas, adcenſa coronam,
nſignem gemmis; tum fumida lumine fulvo
nvolvi, ac totis Volcanum ſpargere tectis.
d vero horrendum ac viſu mirabile ferri:
Namque fore inluſtrem fama fatiſque canebant
pſam; ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſollicitus monſtris, oracula Fauni,

71. *e caſtris* pr. Hamb. *quum a.* Nonius ternis locis. De *adol*
. ſup. ad lib. I, 704.——72. *Ut* bene e codd. probavit Heinſ. poſt Pi
/ulgo: *et.*——74. *cremare* Montalb. a m. ſec.——75. *que* abeſt trib
Burm.——76. *lumina* Menag. alter. *lumina fulva* ſec. Hamb. *fulva*
umo Dorvill.——77. *ac totum* Menag. ſec. *tectis v. ſ. totis* Goth. te
——78. *Hac v.* multi Heinſ. et Burm., item Goth. ſec.; *viſu ac* te
——80. *protendere* Mentel. pr. a m. pr. *telum* Hugen. a m. pr.——8
Ac rex Menag. pr. *ſollicitus monſtrorum* Donat. Mſ. Fabric.

71—80. Prodigium hoc lammæ frequens: ſupra vidimus lib. II, 680 ſq. Alia ap. Cerdam. Cogita vero ſacrum acere Latinum adſtante filia. *efas* de prodigio h. l. res lira et abominanda, quæ præer naturam fit; contra *fas* de aturæ more et conſtantia. *omprendere* h. l. concipere, aripere flammam, quaſi ex foco d proxima manantem. Vulgari oratione *ignis comprehendit rinem*; nunc Lavinia *ignem omprehendit crinibus*. Verba . 74 ſunt ex Lucret. VI, 154 *Terribili ſonitu flamma crepitante rematur:* de lauro: at hic viſus eſt virginis ornatus crema flamma. *coronam inſignam ger mis*, regium inſigne, vid. li I, 655. Ex multis, qu Cerda cumulat, hoc unice v rum. Corona enim ſacrifica tium vittis et infulis ſacriſq frondibus implexa eſt, no gemmis ornata.

81 ſq. Fauni oraculum i luco Albuneæ poëta narrat ſi ex vetere memoria ſive ex lo natura et fama de Sibylla A bunea rem ingenioſe commer tus. Scilicet in agro Tibu tino ab occaſu in Anienem d feruntur *Albulæ aquæ*, ſulf reæ illæ et medicatæ. v. Cl
ve

Fatidici genitoris, adit, lucosque sub alta 82
Consulit Albunea: nemorumque quæ maxuma sacro
Fonte sonat, sævamque exhalat opaca mephitim.

84. *Fonte* Porphyr. ad Horat. *sævumq.* Medic. *servamq.* Arusianus. *exaltat* Mentel. pr. a m. pr. et Goth. alter: *mephitim* Heins. recepit e Medic. et aliis, auctoritate Grammaticorum, et more Virgilii flectendi græca latine. Vulgo *mephitin*. Librarii scribunt fere *mefitim* vel *mefitin*. Rom. *mefitem*.

ver. Ital. p. 715 (nunc *Acqua zolfa*, vel *Solfatara di Tivoli*, de quibus v. La Lande *Voyage d'Italie* T. V. p. 338 sqq.). Ex Albulæ fluminis fontibus major *Albuneæ* fons et Nympha, ex Horatio nota I Carm. 7, 12 *domus Albuneæ resonantis*; ut h. l. *quæ fonte sonat*; etsi nunc, post tantas rerum vicissitudines, natura fontis et loci facies est diversa. Subjacebat fonti *lucus* (quem Martialis quoque in his locis memorat I Epigr. 13, 3) Albuneæ sacer, in quo olim Fauni templum et oraculum a Poëta proditur.

82. *alta Albunea*, fons in lacu inexploratæ altitudinis; vid. Cluver. l. c. Male Serv. *quod est in Tiburtinis altis montibus*. Nam id a locorum situ alienum. *nemorum quæ maxima sacro Fonte sonat* h. e. quæ Albunea maxima (sive per se, h. admodum magna, sive inter cæteras aquas, seu fontes, ut ad plures Albulæ fontes respiciatur) per illa nemora, in isto nemore, sacro fonte manat. *nemorum*, græce dictum, κατὰ τῶν ἀλσέων. Interpretes difficiliorem dicendi modum non attingere miratus sum. Pompon. Sab. *maxima* nympha vel silva. Male. Forma orationis non dissimilis illa Tibulli III, 5, 3 *Baiarum maxima silvis*, ubi cf. Obss. Possis et *lucos nemorum* jungere; sed tum parum suaviter voces istæ essent disjunctæ; debebant saltem sic collocari: *nemorumque sub alta Consulit Albunea lucos q.*; aut *fonte nemorum*; ut sit *quæ maxima sonat sacro fonte nemorum*: displicet tamen et hoc. A sulphure aquarum exsurgit gravis odor, quem *mephitim* appellavit: cf. Serv., qui tamen multa vana admiscet. Hinc Dea Mephitis, cujus ædes cum aliis locis, tum in Hirpinis erat ad Amsancti vallem. vid. Plin. II, 93 et inf. VII, 564. 565, ut omnino in tutela ejus fuisse videantur aquæ sulfureæ. An hujus vaporis sulphurei vim aliquam divino spiritu afflandi esse crediderint veteres Aborigines, ignoratur. Probus, ut Pompon. Sab. ad h. v. memorat, *Albuneam Laurentinorum silvam* exposuerat, *in qua oraculum Fauni erat*; quod tamen inter Grammaticorum ἀνιστορησίας referendum; nam de Tiburtino, non Laurentino, agro hic cogitandum. v. Cluver. p. 716. Sed *Albunea* inter *Sibyllas* quoque memoratur a Tibullo II, 5, 69. 70 et Lactantio I Inst. 6, ut

Hinc Italæ gentes, omnisque Œnotria tellus,
In dubiis responsa petunt. Huc dona sacerd
Quum tulit, et cæsarum ovium sub nocte silen
Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit:
Multa modis simulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Conloquio, atque imis Acheronta adfatur Aver

85. *Hic* Franc. *que* abest binis Burm.——86. *r. ferunt* Goth. pr alias dici solet.——87. *Contulit* multi scripti et edd. Cæteri *cum* quod jam Benedictus emendavit, et ante eum Naugerius. Voss. *at* Heins. conj. *ut tulit*. *et scelerum* Goth. pr.——88. *Pellicibus* Dorv. librarius forte malebat; non nunc Latinus.——89. *pallentia m*. sec. M repetitum ex Ge. I, 477. vid. Burm.

6, ut Suidam taceam; nec constat, utrum eadem cum Nympha habita fuerit, an diversa. Manifestior est inscitia eorum, qui, pravo Græca cum Italicis rebus miscendi studio (de quo v. in Excurs. IV), Albuneam *Leucotheæ* numen referre voluerunt. Atqui illa Matuta est. Etsi Italorum Matuta cum Portumno, et Græcorum Ino et Leucothea cum Palæmone seu Melicerta, interpretationes tantum Phœniciæ religionis sunt, ut vel Melicertæ nomen arguit. De vestigiis templi hujus, quæ sibi reperisse visi sunt viri docti, vid. Exc. ad h. l., qui sextus est ad h. lib.

85—91. Oraculum Fauni per incubationem peti solitum, ut tot alia in vetere Græcia. Potest quidem poëta videri ad Amphiarai (vid. Pausan. I, 34) potissimum exemplum hoc Fauni oraculum assimulasse: idque nos doctrinæ copia in hoc poëta credere facit: nam burtus, cum Catillo et C infra v. 670—672 comme ratus, Tiburis conditor et A phiarai filius habitus est Plin. XVI, 44, s. 87. saltem conjectare malim, qu cum Cerda, sacra patris a burto Tibur esse translata. enim tota illa de Tibure c ditore commentitia narra a Græcanicis fabulis repet (v. in Excursu IV). Ni tamen credere vetat, vete Pelasgos hunc incubandi n rem jam ab initio in Lati intulisse, qui tot alias re giones intulerunt. *Incuba* ἐγκοιμᾶσθαι, voces propr de iis, qui dormiunt ad a cipienda responsa, ut Servi ad h. l. notat. cf. Davis. Cic. de Div. I, 43 et Cer h. l. *Œnotria tellus*, latio sensu h. l. vid. Excurs. XX lib. I. *dona*, victimam, sac ficium, ut toties alibi. *Ach ronta*, deos inferos et Man

Nota

Hic et tum pater ipse petens responsa Latinus
Centum lanigeras mactabat rite bidentis,
Atque harum effultus tergo stratisque jacebat
Velleribus. Subita ex alto vox reddita luco est:
Ne pete connubiis natam sociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis;
Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant, quorumque ab stirpe nepotes

92. Sic et pr. Moret. *tunc* plurimi. *dum* sec. Rottend.——93. *mactarat* Goth. sec. Pier. aliquot. *mactavit* sec. Rottend. et Gud. a m. sec.——94. *earum to* Medic. Colot. *tergo* exquisite pro tergis. *latebat* Goth. sec.——95. *subi-est* deest binis Goth. cum aliis Heins. *subit* Gud. a m. pr. *subito ex alta* Witt. *bst.* *subisse* Cledon.——96. Si subtilis esse velis, scribendum erat *Connu-* lib. II Art. Grammat.——97. *neu* Heins. e Medic. et aliis. Vulgo *nec*. Witt. *ne*.——98. *venient* Medic. cum magna parte codd. Pier. et Heins., it. Ald. tert. Sed bene jam Serv. vidit *veniunt* melius convenire vaticinio, quod, quæ futura sunt, ut præsentia nuntiat.——99. *ad astra* Goth. sec. *ferant* Medic. et omnes antiquiores cum edd. inde ab Aldo, quod et ipsum recte se habet; mutata mox eleganter oratione in *videbunt*. Sed Heins. recepit *ferent*, quod sane ferri et ipsum potest, ex Leid., cui aliquot alios adjungit Burmannus sed recentes nulliusque auctoritatis. *ab st.* Heins. e Medic. et Gud. Vulgo *a stirpe*. cf. lib. I, 626.

Notatu dignum in hoc Fauni oraculo, primo quod et ipse sacerdos incubuit, et is, qui consulebat; si quidem Maro consilio hæc ita extulit v. 86 sq. et 92; tum, quod necyomantiæ aliquam speciem illud habuisse videtur. Quod vero v. 95 *ex alto vox reddita luco est*, Italicis religionibus consentaneum est, in quibus voces ex luco auditæ auctoritatem habebant. Inter ostenta et prodigia a Livio memorata vocem e luco vel monte auditam sæpe prodi quis non meminit? Fuit quoque in Æneæ rebus ejusmodi monitum deorum narratum ap. Dionys. I, 56.

99—101. Oraculum multa cum verborum dignitate expositum est; inprimis nomen Latinum *sanguine*, progenie, Æneæ nobilitatum. Ad dignitatem quoque facit multitudinis numerus pro unitate: *connubia, thalami, externi generi*. Illa autem v. 99 seqq. magnifica: Omnia *sub pedibus vertique regique videbunt* h. esse; Sup. Ecl. V, 57 *sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis*. Sol recurrens,

Omnia sub pedibus, qua Sol utrumque recur
Adspicit Oceanum, vertique regique vide
Hæc responsa patris Fauni, monitusque si
Nocte datos, non ipse suo premit ore Lati
Sed circum late volitans jam Fama per urb
Ausonias tulerat; quum Laomedontia pub
Gramineo ripæ religavit ab aggere classem

Æneas, primique duces, et pulcher Iulu
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ;
Instituuntque dapes, et adorea liba per herl
Subjiciunt epulis (sic Juppiter ille monebat

101. *Respicit* ex Helenio Acrone laudat G. Fabric. cf. Burm. Goth. pr. et tert., male; nam mare excipit solem, non sol mare.——102. *Hæc præcepta* aliquot Pier., quod Cuningamus ta verius prætulit.——103. *suos* Menag. pr.——104. *circum volit* Goth. sec.——105. *Laomedontea* aliquot Heinf., male. v. Ge. I, 50 106. *classem* vel *funem* pr. Hamb., quod vulgare.——108. *deponunt* *mis* Dorvill.——109. *per herbam* Heinf. legit cum Grammaticis vetustissimo quoque, monente idem Pier. Vulgo *per herbas*; quæ ris esset ratio.——110. *Jupiter ille*, Heinf. ex Prisciano et Med. a Mediceo Pierii aliisque suis (adde Goth. tert.) reposuit, copiose ide struxit, et, qui viri præstantissimi mos erat, ubi in elegantiorem f lam inciderat, in omnes alios locos intulit, in quibus *Jupiter ipse* le Servat tamen hoc Romanus quoque.

currens, oriens et occidens; Pomponio monente.

107 sqq. Sequitur eventus vaticinii de mensis comesis, v. sup. III, 255—258, ubi conf. Excurs. VIII, adde locum in Excurs. II ad h. lib. Observandum autem, quantam verborum dignitatem rei tenui et levi adjecerit poëta; vitatis verbis propriis, quæ exiliora erant pro carmine, v. c. panis. 109. *adorea liba*, placentæ, proprie de farre, quæ pro panibus erant priscis homin antequam fermento et me panis coquendi arte uteren Hæc liba nunc mensarum vi præstant, quibus epulas, ci imponunt, poma agrestia. *J. ille monebat*, animis, ut facerent, subjiciebat. Ea liba mox *Cereale solum*, qu nos substernuntur pomis: *augent* Trojani pomis, imp ta pomorum strue (ut augent cumulantur, aræ donis), dem paullo post *exigua Ce*
or

Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
Consumtis hic forte aliis, ut vertere morsus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu malisque audacibus orbem
Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris:
Heus! etiam mensas consumimus? inquit Iulus.
Nec plura adludens. Ea vox audita laborum
Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore

112. C. jam forte epulis Ven. vertere morsu pr. Rottend., quod pro verti dictum esse possit: sed ortum est ex morsu, morsum, quod habent aliquot Pier. —— 113. pænuria scribunt duo Burm. —— 115. crustæ Bigot. Fuisse qui frusti legerent, ex Cerda intelligitur. Crustum est exquisitior et rarior forma pro vulgari, crusta. Argutatur et hic Servius. —— 116. Heu Parrhas. consumsimus aliquot Pier. et tres Burmanniani, si recte capio, item Pompon. Sab., nec male. Sic in hac re apud Dionys. ἀλλ' ἡμῖν ἤδη γε καὶ ἡ τράπεζα κατεδήδοται etc., quod bene expulit Burm. —— 117. Heins. distinguere malebat: nec p. alludens ea vox sec. Rottend. —— 118. primumq. Menag. pr. primaq. et Dorvill. primusque malit Trapp., quod prosaico esset propius.

orbis fatalis crusti, et patulæ quadræ. cf. Moretum v. 46. 47. Mox penuria edendi, est penuria ejus, quod edendum esset, comedi posset; violare eo refert Cerda, quod mensa inter res sacras habebatur. Potest ferri; potest etiam huc advocari locus ex Sext. Aurelio Vict. O. G. R. 10 consumtoque quod fuerat cibi crustam etiam de farreis mensis, quas sacratas secum habebat, comedisse; secundum quæ fuisse videntur, qui liba sacra diis penatibus offerri solita in hac tabula memoraverint; cf. ibid. c. sequ. princ. In poëtica tamen oratione omnino esse potest frangere, comminuere.

116—129. Bene certo homini et maxime Iulo partes dicentis dat; etsi inter cætera hoc quoque traditum accipere potuit. alludens, pro arridens, subridens, quod Burm. illustrat, aut simpl. ludens, jocans, ad socios. tulit finem, significavit Trojanis, finem adesse. Sed vaticinia dicuntur efficere ea, quæ monent futura esse, multo magis tum, cum exitum habent. Eripuit simpliciter dicti, quod Æneas subjicit, celeritatem declarat; ac pressit, vocem Ascanii repressit, eumque loquentem interpellavit. stupefactus numine, h. oraculo, ut jam alias vidimus. 121. o fidi Trojæ salvete Penates. Hæc perpetua Æneæ religio, ut Penates primo loco appellet. Promiserant

Eripuit pater, ac ſtupefactus numine preſſit.
Continuo, Salve fatis mihi debita Tellus,
Voſque, ait, o fidi Trojæ ſalvete Penates.
Hic domus, hæc patria eſt. Genitor mihi ta
namque
Nunc repeto, Anchiſes fatorum arcana reliqui
Quum te, nate, fames ignota ad litora vectum
Adciſis coget dapibus conſumere menſas :

119. *Corripuit* Ven.; non male, inquit Heinſius. Burmannus c *arripuit*; uti *accipi*, *arripi*, *omen* ſolet. Nihil tamen mutat, et *eripere* vulgarem ſuperſtitionem refert, tamquam prohibuerit Æneas, ne A nius plura forte inominata ſubjiceret, et ideo *preſſit*, forte manu ſua Aſcanii. Liberalior et ſimplicior ratio videtur hæc, quam in nota poſ *eripuit* ad ſolam celeritatem dicentis et interponentis verba ſpectat ; exc ſtius eſt quam *arripuit*, *rapuit*. cf. ſup. lib. II, 619. Sic ἁρπάζειν, προαρ ζειν τὰ λεγόμενα. cf. Guell. Nec hic de omine ſed de vaticinii exit eventu agitur. *preſſit*, eſt vocem Aſcanii repreſſit ; nam excepto ſerm alter interpellatur et reprimitur, quo minus loqui pergat. *et ſtupef.* eſ aliis. *ſtipefactus* Pier. codd. etiam hic. *n. dixit* Parrhaſ. *n. poſſit* Go tert.——122. *hic p.* ſeptem apud Burm. cum Goth. ſec. *et* Goth. *eſt* deeſt Ven. et Goth. tert.——123. *f. a. canebat* Parrhaſ. ——125. S v

miſerant tamen et illi, unde *fidi* Penates, per ſomnum, Æneam Italiam eſſe aditurum, lib. III, 147. 162. 167 *Hæ nobis propriæ ſedes*; *hinc Dardanus ortus* etc., unde nunc v. 122: *Hæc domus, hæc patria eſt. Genitor mihi talia.* Tribui h. l. Anchiſæ vaticinium ſupra a Celæno, Harpyiarum una, acceptum (III, 255 ſqq.) mox ab Heleno confirmatum (lib. III, 394) omnes Intpp. monent. Etſi poëtam malim ſibi conſtare, tamen varia ad interpretandum et excuſandum afferri poſſunt: Anchiſæ omnino partes vaticiniorum interpretandorum dantur a poëta ab aliis (cf. Excurſ. XVII lib. II, p. 317. cf. Diſquiſ. I ſ. 6 ſq.); igitur is Celænus qu que verba diſertius expoſuit ſæpe in ore habuit atque ad ar mum revocavit. Alii ad referre volunt, quæ Anchiſ natum in locis inferis doce lib. VI, 891. 892. 893. S quitur hoc Ouwens Noct. Ha p. 626 ſq. Probabile tam eſt, poëtam de Harpyiis fab lam ſupra ſecundis curis i texuiſſe, et morte præventu reliqua non potuiſſe mutare v accommodare. 125. *acciſis da pibus*, exquiſite pro conſumti

moli

Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento
Prima locare manu molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames: hæc nos ſuprema manebat,
Exitiis poſitura modum.
Quare agite, et primo læti cum lumine ſolis,
Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia gentis,
Veſtigemus, et a portu diverſa petamus.
Nunc pateras libate Jovi, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, et vina reponite menſis.
Sic deinde effatus frondenti tempora ramo

vius interpretatur, quaſi legerit: *ancifis*. *Ambeſis* aliquot Pier. ex lib. III, 257, ut Heinſ. monuit. *aſſumptis* Bigot. *accenſis* Gud. a m. pr. *acceſſis* Goth. ſec.——126. *ſuperare*, *ſpirare*, aberratt. apud Heinſ. *domus* multi. *defixus* Ed. Ven.——127. *tecto* Franc.——128. *Hæc erit* Menag. alter, cum Goth. ſec. *hæc vox* Vratiſl. *monebat* ſc. Anchiſes, Serv. et ed. Ven. *manebant* Rom., quod arridere poteſt. Sic VI, 84 *ſed terra graviora manent.*——129. *Exiliis* conj. Burm.; et ſic Goth., ſollenni varietate. Enimvero *exitia* ſunt calamitates, ærumnæ, ut toties *damnum*, *noxa*, *clades*, et ſimilia, et Græcorum, ἄτη, βλάβη, λύμη, λοιγὸς, οἶτος et alia.——130. *primum* duo Burm. cum Goth. ſec. Erf. *limine* Moret. ſec., perpetuo lapſu. vid. VI, 255.——131. *quæve* Dorvill. *habitant* duo Burm. ex intpt. *ubi m. grais* Goth. tert.——133. *libare novis* Goth. tert., prave et hoc. *Libare pateras* ſatis intelligitur eſſe dictum pro: *libare vinum*; ne quis *pateris* emendandum putet; etſi et hoc eleganter diceretur. *notate* Puget.——135. Sic *demum fatus* alter Hamb. *affatus* aliquot Burm. *t. lauro* tres ejuſdem: quod arridere poteſt; nam lauro abundabat ille tractus.

moliri aggere tecta, ornate, urbem ædificare, quod fit vallo ducto.

133 ſqq. Expectabas hoc a religioſo homine, Ænea, ut a religione initium faceret; inprimis cum ſollenne hoc ſit, ut preces et ſacra faciant, cum omine accepto, tum eſcenſu vel aditu in locum optatum facto. cf. inprimis Odyſſ. ν, 353 ſqq. Anchiſen a filio conſecratum Lactant. I Inſt. 15, 12 ex h. l. probat. Factum id jam lib. V vidimus. v. 134. *reponite*, pro apponite, ponite, poëtica ratione: ut Georg. IV, 378, et *pateras libare* magis poëticum quam, vinum. In precibus, quæ v. 136 ſequuntur, auguſtam religionem faciunt et venerationem movent nomina

Inplicat, et Geniumque loci, primamque deo
Tellurem, Nymphasque, et adhuc ignota prec
Flumina: tum Noctem, Noctisque orientia Sig
Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine M
trem,
Invocat, et duplicis Cœloque Ereboque paren
Hic Pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit: radiisque ardentem lucis et auro
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem
Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,
Advenisse diem, quo debita mœnia condant.
Certatim instaurant epulas, atque omine magn

138. *noctuque* conj. Voss., male; nam vulgare esset. *noctique* I *horrentia* f. Parrhas.——141. *cælo ter* Cuning. ex ed. princ. et 1476. 142. *que* abest Dorvill. *et antro* Goth. sec. Forte *aura* magis cere possit; nam proprie et docte *aura lucis* et *fulminis* dicitur; ut i vidimus. Tamen nec male *nubes ardens radiis et auro lucis* pro vulgari diis aureis; nota figura. νεφέλη χρυσοειδής, ex qua intonuit.——144. *ditur* scripti omnes Heins., nisi quod tres *dicitur*, et Sprot. *editur*. D tamen Pieriani aliquot exhibebant, et agnoscit Ge. Fabric., sicque emendatum a Naugerio, et a Benedicto e Cod. Pal. *per agm. mu* Ven. et pro var. lect. Gud. et pr. Hamburg.——145. *condent* al Pier. et tres Heins. cum Erf. Licet et hoc tueri.——146. *ordine* Z *agmine* pr. Hamb. et Bigot. Sed *omine magno* absolute dictum, cum clarum et manifestum augurium ipsis datum esset, etc.

nomina deorum, ex antiquiore religione desumta, qua naturam, naturæ partes, vires et elementa fere in precum, fœderum vel jurium jurandorum, formulis ponunt, ut tot Homeri, Apollonii, nam et is veteres religiones sectatur, Æschyli et cæterorum Tragicorum, etiam Herodoti loca docent. In v. 139 domestica numina subjicit, *ex ordine* ἐφεξῆς, deinceps, ut jam alibi vidimus.

Congessit multa ad sing versus Cerda satis otiose. *Genio loci* argutantur Servi Pompon. Sab., dum Ap nem contendunt habendun se. v. 140. *duplices* C *que Ereboque parentes*, ut quo parentem, Venerem ter deos, Anchisen inter nes.

141—147. Augurium tum, tonitru cælo sereno. v. 146 *omen magnum* I

Crateras læti ſtatuunt, et vina coronant.
Poſtera quum prima luſtrabat lampade terras
Orta dies: urbem, et finis, et litora gentis
Diverſi explorant; hæc fontis ſtagna Numici,
Hunc Thybrim fluvium, hic fortis habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſa delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes,
Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora: feſtinant juſſi, rapidiſque feruntur

147. *Crateram* Moret. ſec. vid. ad I, 724.——148. *primo* aliquot Pier. Etiam Benedictus veterem lectionem eſſe ait, *cum primo.*——150. *Diverſa* Menag. pr. a m. pr. ex v. 132. *hic f.* Parrhaſ. et Witt. Serviana etiam h. l. corruptelis etiam et Grammaticorum nugis ſcatent. Sed omnino pauca ſunt in ipſa farragine, quæ, nulla exploratione prævia, tollere ac ſuſcipere ſe poſſe adoleſcentes ſibi perſuadeant velim. Habent Serviana laudem ſuam, ſed non hanc, quam mihi ipſi aliquando perſuadere volebam, ut ad interiorem poëtæ interpretationem multa inde lucrarer.——151. *hinc f.* pr. Rottend.——152. Jo. Schrader. emendat *agmine ab omni.* at v. Notam.——153. *anguſta* Ven.——154. *ramos* tres Heinſii, ipſe malebat *ramo.*——155. *viros* pr. Rottend. *ferre jubet* Gud. a m. ſec.

147 *vina coronant*, conf. ſup. I, 724.

148—151. *diverſi*, ſecundum illa v. 132 Hinc *a portu diverſa petemus.* Hinc itaque ad Tiberim, illinc ad Numicium uſque procurrunt, habitari loca a Latinis reſciſcunt. Numici *fontis ſtagna* vide in Excurſ. III ad h. libr. Cæterum ab hoc loco obſervandum, quomodo in ſumma rerum et hominum tenuitate legationem miſſam et exceptam ornaverit et ad dignitatem miram extulerit, partim rerum deſcriptionibus et adjunctis, partim verbis amplioribus.

152—156. *delectos ordine ab omni*, ex omnibus ordinibus; non eſt urgendum. *ramis velatos Palladis.* ἱκετηρίας, frondes oleagineas vittatas manibus præferre putandi ſunt, unde inf. v. 236. 237 *ne temne, quod ultro Præferimus manibus vittas ac verba precantia.* Res ipſa ſatis nota: cf. inf. VIII, 116. 128. XI, 332, ſed de modo loquendi quærat aliquis. Sic et inf. XI, 101 *velati ramis oleæ* et ap. Græcos v. c. Sophocl.

Hæ ſacris ſedes epulis; hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua e cedro, Italuſque, paterque Sabinus
Vitiſator, curvam ſervans ſub imagine falcem

175. *Hæ* Rom. cum binis Burm. et Ed. Mediol. *hic* Ed. Ven. tres Heinſ. et Medic. Pierii. *ſacris ædes* Ven. et tert. Rottend. a ——178. *e* Heinſ. e ſuis et Pier., alii *ex*. Aliis utrumque abeſt, adhæſit *e* priori voci: *antiquæ cedro*, et hinc Schol. Stat. *antiquæ ce* apud Pier. et Heinſ.——179. *curva* Voſſ.

chiſæ domo meminimus. *omen egregie pro more*, cui bonum omen inerat, ut majorum fortuna ſequeretur regem regnum auſpicantem. Auſpicia regni a ſumtis regni inſignibus declarat. *attollere faſces* pro eo, quod ſequitur, ut præferantur novo regi. 175. 176. Poteſt aliquis paullo doctior ſive ad Œnotrorum συσσίτια, de quibus Ariſtot. de Rep. VII, 10 videndus, ſive ad ferias Latinas reſpici putare. Servius ad Palatium Auguſti alluſum credi voluit, ut ex ejus verbis colligo: *ariete cæſo. Hoc ſacrificium in janua Palatii fiebat feſtis diebus.* Et Pompon. Sab. ad v. 170 *Templum Apollinis ab Auguſto in Palatio poſitum deſcribit.* Palatinam Auguſti domum adumbratam etiam Blanchinius (*Palazzo de' Ceſari*) et Holdſworth volebant. Sed ſequi juvat, quod ſimpliciſſimum eſt. Eſt hoc templum pro prytaneo, curia aut ſimili æde publica: in qua adeo ſacrificia publica habentur. *ariete cæſo*, ſeu quacunque victima, epulæ ſacræ inſtituuntur; ſi publicum

fit ſacrificium, confluun mores gentis, iique epulis ti ſedent, *menſis perpetuis*, ga et multum procurrent la; ut *perpetuum tergum*
177—182. Etiam ha na in veſtibulo collocat ut in curia vel templ erat in aditu et porticu inter columnas ponere. autem et Sabinus h. l. in tini majores memorantu illa, quæ v. 45. 49 e poëta, tamquam ag juncti. cf. Exc. IV ad et Cluver. Ital. ant. p Antiquitatis genium etiam in materia, *ced* vetuſtiora ſigna ligne vel fictilia. *Vitiſator*— etſi Saturnus fere cu exprimitur, et ſunt gant: *curvam ſ. ſ. i. fa turnuſque*, ex ſermoni rationibus haud dubie num ſpectant hæc, q bis poëta ex priſca ali ditione declarat, vinea lendarum auctorem fu ſigno, forte ad herma in ſtipitem deſinente, ta ad amputandas fr

Saturnusque senex, Janique bifrontis imago,
Vestibulo adstabant; aliique ab origine reges,
Martiaque ob patriam pugnando volnera passi.
Multaque præterea sacris in postibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque secures,
Et cristæ capitum, et portarum ingentia claustra,
Spiculaque, clipeique, ereptaque rostra carinis.

180. *senes* Franc- *biformis* sec. Rottend. et a m. sec. Hugen. cum Goth. sec.——181. *vestibulum* Zulich. a m. pr. *adstabant* est pro vulgari, *stabant* in ——182. Burmannus *Martiaque* ex Servio cum Romano (Pierii) et editis omnibus legendum statuit. De editis verum hoc non est: nam in his *qui* inde ab Aldd. constanter legitur; etsi Benedictus in Junt. emendare jusserat *que*. Malim equidem *qui* et *que* abesse. Sed vereor, ne totus versus aliunde in margine adhæserit. An alius poëta dixerit *Martia vulnera*, ut *arma Martia*, *signa Martia*, ἀρήϊα τεύχεα, ignoro. *Reges* sunt omnino regio sanguine nati et veteres heroes, ἄνακτες. Sic ipse Æneas toties *rex*, ut inf. 220. ——183. *sacrisque* Oudart.——185. *castra* Oudart. pro *claustra*.——186. *arreptaque* Ven.

Ovid. Met. XIV, 628. 631 et 649) adjecta specie Silvani herma occurrit apud Boissardum et alios. Vocem *vitisator* ex Accio petiit, in cujus fragmentis ap. Macrob. VI, 5 occurrit: *O Dionyse, pater optime, vitisator Semela genitus Euie*. Bene Vossius legit. *aliique ab origine reges*, h. e. prisci. Molestum est, quod cum Servio ad Aboriginum nomen alludi volunt. 183—186. Hæc veterem donariorum et ἀναθημάτων in templis ritum referre, facile intelligitur. Similia loca congessit Cerda. Sed præstat Statii imitationem cognoscere lib. VII Theb. 55—59. Respicitur autem inprimis *antefixorum* habendorum mos apud Romanos, cum in fastigiis non modo templorum, sed et privatarum ædium, affixa essent fictilia signa quadrigarum, spoliorum, armorum. Sic Liv. XXXIV, 4 et al. Plin. XXXV, 46. cf. Ryck, de Capitol. 15. In eo, quod *rostra* v. 186 subjicit, historiarum fides non est deposcenda; nam navales pugnas vix fecerunt Latini. Possint naves ληϊστρικαὶ in littore oppressæ intelligi; sed in poëta hæc ἀκρίβεια non desideratur.

187

Ipſe Quirinali lituo, parvaque ſedebat
Succinctus trabea, lævaque ancile gerebat
Picus, equum domitor: quem capta cupi
conjunx
Aurea percuſſum virga, verſumque venenis
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo divom patriaque Latinus
Sede ſedens Teucros ad ſeſe in tecta vocavit

187. *parvâq.* vel *fulvaque* Zulich. Cæterum tranſpoſiti e ſus hi quinque 187—191. *Ipſe Q.* et ante v. 183 retrahendi vid ſunt: ut regibus ſubjungatur unus aliquis inſignior Picus. tamen Virgilius maluiſſe alterum.——188. *anchiſe* et *anchille* in ex *anchile*, ut alii ſcribunt, v. c. fragm. Vatic. *ferebat* Ven.– *equis d.* ſec. Rottend.——190. *Aurea* ſc. *virga*, nota ſynære Servius jungi vult *aurea conjux*.——191. *fixit avem* Hugen. tres Heinſ.——192. *divum templo* Medic. Pier. *temploque d* Pieriani.

187—191. Inter ſigna veterum heroum Pici inprimis ſtatua conſpicua. Erat is e Latini majoribus; ac forte ejus ſignum non infrequens illa ætate occurrerat Virgilio (conſ. Excurſ. V ad h. lib.). Forte etiam regiam condidiſſe dictus erat: ſup. 171 *Laurentis regia Pici.* Priſca aliqua gravitas imagini ineſt; *trabeatus* eſt Picus, qui veterum regnum erat habitus (conſ. Plin. IX, 39 ſ. 63), quo Romulum quoque conſpicuum narrant (*trabeatum Quirinum* vocat Ovidius Met. XIV, 828 et al.), cum *lituo* (ut adeo augurali ſcientia clarum fuiſſe neceſſe ſit) et priſco armorum genere *ancili*. *ſuccinctus trabea et lituo*, nota forma, qua verbum binis adaptatur, cum de alte tum proprie dicatur: li *ſtructus* ſaltem erat vel nis, *conſpicuus*: conſ. Indoctæ ſunt Gellii V inde repetitæ a Macro 8 argutiæ de h. l. Q *lem lituum* ornate dix Romulus aliquando u inprimis in urbe con augurandi ſcientia ille lebat. Bene Cerda Plutarch. in Romulo p cf. Serv. *Picus equun tor:* Homericum ἱππ Ejus mutationem in pic ponit Ovid. Met. XI ſqq. cf. in Excurſu V lib. *conjux* h. l. amar alibi vidimus Ecl. VII

192 ſqq. Excepti h gati in *templo*, inde a deſcripto, ex more.

Atque hæc ingressis placido prior edidit ore:
Dicite, Dardanidæ, neque enim nescimus et urbem,
Et genus, auditique advertitis æquore cursum,
Quid petitis? quæ caussa rates, aut cujus egentes
Litus ad Ausonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intrastis ripas, portuque sedetis;
Ne fugite hospitium, neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
Sponte sua veterisque dei se more tenentem.

194. *Atque hic et* Dorvill. *ingressus* Ven.——196. *cursum* revocavit Heins. ex libris et codd., vulgo alii *cursus*.——198. *Litusque A.* Dorv. *Litus et A.* Franc. *per tot* Ven. *per v. fervida* Moret. tert. ex v. 24 hujus libri. *texit* Medic. a m. pr.——200. *Qualia sæpe* aliquot Pier.——201. *portusque* Franc.——202. *Nec f.* Medic.——203. *aut v.* Dorvill. *et legibus* Comment. Cruqu. ad Horat. ap. Burm——204. *veterisque ævi* a Servio lectum esse suspicabatur Markland. ad Stat. p. 185. *ferentem* codd. apud Pier. Sed v. Notam.

da; et sic supra lib. I, 505 sqq. Dido publica negotia exequebatur in templo. 195—211. Simplicitate et proprietate commendabilis oratio, ut altera Ilionei fide et probabilitate cum gravitate. *auditique advertitis æquore cursum* eleganter pro noti estis. Sequentia v. 196 sqq. iis similia, quæ ap. Homerum occurrunt Odyss. γ, 71 sqq. ι, 252 sqq., sed ληιστικῆς mentionem bene omisit Maro pro suo ævo. 200. *qualia multa* sic apud Homer. et alios οἷά τε πολλά. conf. Guell. v. 201. ornate, pro, huc pervenistis. *portum* simpl. de appulsus loco de statione accipe. 202. 203. Dicta sunt secundum hos verss. illa Ovidii Met. I, 89 de aurea ætate: *Aurea prima sata est ætas, quæ vindice nullo Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebat. Pœna metusque aberant.* Itaque Latini justi nec necessitate ulla nec legibus, sed *tenent se*, continent se, moderate et juste vivunt, sponte sua et more h. institutis ac moribus a Saturno sancitis. Ita *se tenent*, qui se coërcent, intra fines, præscriptum, legem,

Atque equidem memini (fama est obscurior ann
Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetrarit ad urbis,
Threiciamque Samum, quæ nunc Samothra
fertur.
Hinc illum Corythi Tyrrhena ab sede profectu
Aurea nunc solio stellantis regia cœli
Adcipit, et numerum divorum altaribus addit.

205. *eadem* alter Hamb. *idem* Menag. pr. Porro Heinf. conj. *j etsi*; quo carere possumus. cf. Burm.——206. *Aruncos* alii, quod Fabricius diversum populum prodere putabat. Perperam. *Au* Vratisl. a m. pr. *Auricomos* codd. ap. Pier. ex librarii stupore et *Autrunços* in Rom. *Auroncos* in al. *et argis* Goth. alter. *in* Erf.——207. *penetrarit* Heinf. recepit ex pr. Moret. et ex P Rom. aliisque: alii, etiam fragm. Vatic., *penetravit*; hoc m retineri: est enim gravitatis epicæ. v. ad I, 706.——208. *Samom* M *Samon* alii.——209. *Hunc illum* pr. Hamb. *Corithi*, *Choriti*, *Chariti*, C etiam hic aberrant librarii, ut sup. III, 170. *Coriti Cyrena* Exc. Bu ——211. *numero divorum altaribus addit*: Heinf. ediderat; folius Gud auctoritate. Impedita lectio, etsi sic expedias: *regia cæli addit numero divorum*, *altaribus* h. e. per altaria, aris in ejus hono exstructis; vel in altaribus, templis. At durum hoc: *cælum ad aliquem numero deorum per altaria*. Vulgata ante Heinsium le e

gem, morem subsistunt. 205. longo tempore obscurata est fama, ut a paucis senibus adhuc teneatur ejus rei memoria. *Auruncos* dixit, tamquam communis cum Aboriginibus stirpis homines: v. in Excurs. IV, ad h. lib.; affert tamen vel sic antiquitatis notionem animis nomen. De Dardani ex Tyrrhenia originibus, v. sup. III, 167 sqq. et Exc. VI ad lib. III, unde loci hujus sententia expeditu facilis est. E pluribus de Dardano mythis poëta ar-

ripuit hunc, quo is dice tur ex Tyrrhenis profec Samothraciam et Troac adiisse. Servius, vel qui e excerpsit, misere omnia r cet. *his agris*, paullo la dictum; nam Dardanus Corytho seu Cortona E riæ oriundus ferebatur. *bes Phrygiæ* memoravit, h loca ad incolendum ido et a Teucro passim inhab ta, sub Idam; nam pro dictæ urbes tum in regi ea nullæ erant. 210. 2 pro deo nunc colitur. *la*

Dixerat. Et dicta Ilioneus sic voce secutus:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra subegit hiems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viæ litusve fefellit:
Consilio hanc omnes animisque volentibus urbem
Adferimur, pulsi regnis, quæ maxuma quondam
Extremo veniens Sol adspiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis; Jove Dardana pubes
Gaudet avo: Rex ipse Jovis de gente suprema
Troius Æneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis
Tempestas ierit campos; quibus actus uterque

erat: *numerum in divorum altaribus auget*: nec modo in ed. Ven. et Mediol., sed omnibus, quantum video, etiam antiquioribus, inque his Aldd. namque, quod mireris, tuentur codd. permulti, et ipse Medic. cum fragm. Vatic. At *numerum divorum altaribus addit* Rom. cum aliis Pier. et ex Heinsianis forte plures exhibebant; sicque Erf. In altera hac, quæ codicum auctoritate firmatur, lectione nihil est, quod desiderem: itaque reposui; sive ut sit: addit cum altaribus divorum h. numeri incrementum; sive simpliciter, *et altaribus divorum adde numerum*, auget numerum altarium: unde venisse videtur altera lectio *auget*. —— 212. *dictum* Medic. a m. pr. *dicto* Gud. a m. pr. *locutus* sec. Moret. —— 214. *succumbere* sec. Moret. *tectis* ante Heins. vulgg. et codd. pars. —— 221. *nunc ad l.* pr. Moret. *ad lumina* Zulich. *mittit* pr. Hamb. cum fragm. Vatic.

[illegible] ἀγαυός, quod Homericum est. *accipit* pro accepit; adeoque est pro habet, poetico more, et *addit* regia cæli, quæ cum accepit, h. e. sunc receptio in cælum, *altaribus deorum numerum*, pro vulgari: auget altarium numerum, dum ipse divinis honoribus afficitur; caussa est, ut novum factum prioribus adjiciatur.

212—227. Ilioneus etiam lib. I, 521 ad Didonem verba facit. 215. *sidus* pro tempestate, *littus fefellit*, ignoratio littorum ac terrarum, *regione viæ*, pro simplici, via et navigatione instituenda ac regenda. Variavit verba versus 199 *Sive errore viæ seu tempestatibus actis*. Illud *regio viæ* jam ante Virgilium frequentavit Lucretius lib. II, 249 *sed nihil omnino* recta regione viai *declinare, quis est, qui possit cernere*

Europæ atque Aſiæ fatis concurrerit orbi
Audiit, et ſi quem tellus extrema refuſo
Submovet Oceano, et ſi quem extenta pla
Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniq
Diluvio ex illo tot vaſta per æquora vecti
Dis ſedem exiguam patriis lituſque rogam
Innocuum, et cunctis undamque auramq
tentem.
Non erimus regno indecores; nec veſtra fe

224. *concurritur* Parrhaſ. *concurreret* Rom.——225. *ſi quam*
226. Hiatum conſtitue poſt *Oceano*; non in *quem*. *exemta* M
extrema Ven.——228. Diſtinguere alios poſt *Diluvio ex illo*
antecedd. jungatur, narrat Servius.——230. *auramque undamq*
——231. *noſtra* Oudart. *fatetur* Ven.

nere ſeſe? item lib. I, 1040. Et ſup. Æn. II, 737 *et nota excedo regione viarum*. cf. Cerda. *adferimur* pro exiliore, accedimus. In ſeqq. 216 ſqq. multum dignitatis ineſt et magnifica oratio, inprimis v. 222 ſqq., Trojano bello per tempeſtatem adumbrato; unde v. 228 *diluvium* pro excidio et vaſtitate. Jovis f. Dardanus; v. eundem Exc. VI lib. III. *de gente ſuprema.* Ennianum laudatur ex Annal. V *nomine Purrhus, uti memorant, de ſtirpe ſupremo*, de prima origine et ſtirpis exortu a Jove. *quibus fatis* pro ſucceſſu rerum et eventu fatali; et *acti* h. l. eſt, vexati, calamitatibus afflicti.

225. 226. 227. ornate, pro omnibus gentibus. *ſi quem* (quemcunque) *ſummovet—dirimit*, ſimpl. de habitatione in loco longinquo et remoto; et, poëtico more, ſignate mas terrarum oras ad O et ultra Libyæ deſert nat. *refuſum Oceanum* æſtu et receſſu maris dicitur, accipies ſimplic fuſum late et extentum enim *tellus extrema refu no*, fines terrarum, quo Oceanus, qui etiam ἀψόῤῥοος Ὠκεανὸς Iliad. et al., quatenus amnis terrarum orbem includi te hæc accepta vid Cerda. *plaga ſolis iniqu* torrida, nimis magno, ſolis æſtu, *extenta*, patens ter camporum arenas, *i quatuor plagarum*.

228. 229. 230 ſqq. suavitas in extenuatione quod petunt, *Dis ſeden guam p. (pia et verecund tio*, bene ait Servius) tum commendatione modeſt

Fama levis, tantive abolescet gratia facti;
Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
Sive fide, seu quis bello est expertus et armis;
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas ac verba precantia)
Et petiere sibi et voluere adjungere gentes.
Sed nos fata deum vestras exquirere terras
Imperiis egere suis. Hinc Dardanus ortus

232. *tantique* Pars scriptt. et edd. *abolescit* duo Mentel. et a pr. m. Reg. *abolescet* Goth. sec. *dolescet* Goth. tert. *abolevit* Hugen., Heinsius malebat, *abolebit*. At poëta docte posuit antiquum verbum, quod et in Lucretio occurrit v. 732.——233. *Ausonio* Franc., vitiose. *accepisse* pr. Hamb. Dorvill. et Leid. *pigebat* alter Mentel. a m. pr. librarii lapsu; sed Heinsius commodiorem lectionem in eo inveniebat, ut ad Dardani in Phrygiam adventum referretur. Argute magis quam vere.——235. *sive quis b. expertus et armis* Medic. Pierii. *fidem* duo Burmanni, et unus, *in armis*.——236. *et multæ* Parrhas.——237. *Proferimus* aliquot Pier. et duo Heins., sed *præferre* est proprium in hac re. cf. Burm., *et verba*, multi; tandem *ac verba precantia* haud dubie vera lectio restituta post Benedictum in Junt. 1510, qui bonos ac vetustos codd. hoc habere ait, tum Pier. ab Heinsio e Mediceo aliisque; Burmannus etiam Ed. Ald. et Mediol. memorat; sed omnes Aldd. consentiunt in vulgata: *et verba precantum.* Hoc etiam Rom. exhibet, *precantis* Bigot. *vittasque precantia verba* in litura fragm. Vatic. cum aliis Pier. et Heinf. *vittasque precantia regno* Ven. *manibus ac verba p. victas* Ed. Ven.——239. *Et nos* Dorvill.——240. *Imperiis cogere* aliquot Pier., forte pro *coëgere*.

Dis Patriis; ex religione Penatium præclare facit initium ad movendos animos. *feretur* pro tenui voc. *erit. Trojam*, magna cum vi, pro Trojanis; ut toties *Trojam, Ilium*, in Italiam *inferri* vidimus. In v. 235 nimis argute Ge. Fabricius Ciceronis locum VII ad Div. 5 expressum volebat: *Totum hominem tibi trado, de manu ut aiunt in manum tuam istam* (ad Cæsarem scripta epistola) *et victoria et fide præstantem.* Habet saltem similitudinem aliquam. Sed *fides*, dextra data, ad fœdera spectat, in quibus servandis et exsequendis constantia et strenuo fortique animo ac manu opus est. 237. Laudant omnes notum illud ex Iliad. α, 14 Στέμματ' ἔχων ἐν χερσί. De re cf. sup. v. 154. 240. *imperia deorum* sunt monita, ut jam alibi vidimus, et mox *jussa*. *Huc repetit*

Passibus. Ipse humili designat moenia fossa
Moliturque locum; primasque in litore sede
Castrorum in morem, pinnis atque aggere c
Jamque iter emensi, turres ac tecta Latinoru
Ardua cernebant juvenes, muroque subiban
Ante urbem pueri, et primævo flore juventu
Exercentur equis, domitantque in pulvere cu
Aut acris tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursuque ictuque lace

158. *que* abest Leid.——160. *emensis* Gud. a m. pr. *et tecta* m et Heins. *Latini* Medic. cum aliis plurimis, it. Edd. Mediol. A *Latinorum* non nisi Mentel. et Menag. cum recentibus tribus B exhibent, item bini e Goth. Sed auctoritatem graviorem dant I riani, Servius et Asper Grammaticus. *tecta domorum* et Ven. ex 132, Burm.——161. *murosq.* Rom. pr. Mentel. et pro var. lec cum Witt. Sed vulgatam, quæ per se doctior est, defendit A Messius. Contra *succedere tectum* doctius quam *tecto*. *muroque pr* Gud. pro var. lect.——162. *et privo* Oudart. *primoque in f.* Bigot.— *Exercetur* Gud. a m. pr. *in* deest pr. Mentel., et *que* Bigot.

Sophocl. Œd. 3 ἱκτηρίοις κλάδοισιν ἐξεστεμμένοι. Scilicet στέφεσθαι, *velari*, proprie de corollis et vittis (vid. ad V, 72), quæ ambiunt, adeoque tegunt, frontem, tempora. Transtulit hoc poëta ad ramos vittis et infulis obvolutos, qui præferebantur a supplicibus, et tenebantur manibus. Sed infulis et vittis dependentibus a ramo manus ipsæ obtegebantur, unde *manus velatæ*; et dicta hinc *velamenta* ipsi rami vittati. Igitur *velati ramis*, habentes ramos vittatos manibus. *pacem*, fœdus et amicitiam, ut et al.

157—159. Castrum hoc Trojæ est: seu *Troja nova*, a parte dextra Tiberim præcingens, adstantibus subdu a tergo navibus, a sinistr pus ad mare pertinger quo inf. lib. IX Rutul castra oppugnant, consist debimus. vid. in Excu ad h. lib. *molitur locum* quisite poëtico more, p liri tecta in loco, h. ex ut sup. v. 127 et 290 erat. *primas sedes*, int. ma littoris parte: v. i Excurs. Mox *pinnas* p ris et *aggerem* pro vallo fossam ab interiore pa bit, dixit.

162—165. Ad Lau urbem missa legatio. modo Romanæ militiæ quod Servius putat, sec

Quum prævectus equo longævi regis ad auris
Nuntius ingentis ignota in veste reportat
Advenisse viros. Ille intra tecta vocari
Imperat, et solio medius consedit avito.
Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis,
Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
Horrendum silvis et religione parentum.
Hic sceptra adcipere, et primos adtollere fascis
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,

166. *Tum* aliquot Pier. *prævectus* ex Pier. et suis recepit Heinsius, ut sit, ante Trojanos urbem invectus: ut *præire, præcedere.* Cur enim poëtæ non licuit nova voce uti ad analogiam facta? Alii legunt: *provectus*, quod frustra defendit Burm.——167. *in* deest tertio Mentel. et tert. Goth. *reportant* alter Hamb. *reportat* est simpliciter pro portat. argutatur Burmannus, dum emissum ante nuntium fuisse conjectat.——168. *inter* duo Burm.——169. *medio* alter Hamb.——171. *Urbe f. media* lectum alicubi ante Pierium; et sic aliquot Heinf. et Burm. cum Goth. tert. *mediæ* Dorvill.——175. *Hinc* Ald. pr. et Junt. et pars codd. Heinf. et Burm. cum Goth. pr. *et p. tollere* Witt.——174. *templo* Bigot.

co quoque et omnino priscæ vitæ ritu, ut in loco Hesiodi (Scut. 285. 286), ante urbem in campis exercet se cursu ac ludit armis juventus urbana. Poëta autem eo more egregie usus est, ut suavem narrationem faceret. *domitant currus* pro equis jugalibus, ut alibi hi pro illis; noto Poëtarum more. Mox *spicula*, int. jacula, et epitheton *lenta* ad materiem refer. *lacessunt*, exquisite pro contendunt, certant: quandoquidem provocant se et lacessant, qui pugnant.

170—176. Pici hæc *regia* in arce Laurenti, diversa utique a Latini regia v. 59 sqq. descripta, et improprie dicta *regia*, h. e. ædificium magnificum; nam fuit templum, quod pro curia esset, e more priscorum hominum. Ex fragm. Vatic. a Bartolio p. 134 forma hujus templi expressa est, sed aliena admodum a poëtæ mente ac ratione. Imitatus est locum Seneca Thyest. v. 640 ad 664. *urbe summa* ἐν πόλει ἀκροτάτῃ, ut Iliad χ, 172, h. e. ἐν ἀκροπόλει. Circa domum illam lucus erat (v. 172) more veterum in templis, et in principum ædibus. Alterum hoc ex lib. II, 299. 300 de Anchisæ

Hæ ſacris ſedes epulis; hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine avoru
Antiqua e cedro, Italuſque, paterque Sabinu
Vitiſator, curvam ſervans ſub imagine falce

175. *Hac* Rom. cum binis Burm. et Ed. Mediol. *hic* Ed. Ven tres Heinſ. et Medic. Pierii. *ſacris ædes* Ven. et tert. Rottend. ——178. *e* Heinſ. e ſuis et Pier., alii *ex*. Aliis utrumque abeſt, adhæſit *e* priori voci: *antiquæ cedro*, et hinc Schol. Stat. *antiquæ ce* apud Pier. et Heinſ.——179. *curva* Voſſ.

chiſæ domo meminimus. *omen egregie pro more*, cui bonum omen inerat, ut majorum fortuna ſequeretur regem regnum auſpicantem. Auſpicia regni a ſummis regni inſignibus declarat. *attollere faſces* pro eo, quod ſequitur, ut præferantur novo regi. 175. 176. Poteſt aliquis paullo doctior ſive ad Œnotrorum συσσίτια, de quibus Ariſtot. de Rep. VII, 10 videndus, ſive ad ferias Latinas reſpici putare. Servius ad Palatium Auguſti alluſum credi voluit, ut ex ejus verbis colligo: *ariete cæſo. Hoc ſacrificium in janua Palatii fiebat feſtis diebus.* Et Pompon. Sab. ad v. 170 *Templum Apollinis ab Auguſto in Palatio poſitum deſcribit.* Palatinam Auguſti domum adumbratam etiam Blanchinius (*Palazzo de' Ceſari*) et Holdſworth volebant. Sed ſequi juvat, quod ſimpliciſſimum eſt. Eſt hoc templum pro prytaneo, curia aut ſimili æde publica: in qua adeo ſacrificia publica habentur. *ariete cæſo*, ſeu quacunque victima, epulæ ſacræ inſtituuntur; ſi publicum fit ſacrificium, confluun mores gentis, iique epulis ti ſedent, *menſis perpetuis*, ga et multum procurrent ſa; ut *perpetuum tergum*

177—182. Etiam hæc ſigna in veſtibulo collocata ſunt, ut in curia vel templo mos erat in aditu et porticu ſigna inter columnas ponere. Italus autem et Sabinus h. l. inter Latini majores memorantur poſt illa, quæ v. 45. 49 edixerat poëta, tamquam agnatione juncti. cf. Exc. IV ad h. lib. et Cluver. Ital. ant. p. 725. Antiquitatis genium exhibet etiam in materia, *cedro*, nam vetuſtiora ſigna lignea erant vel fictilia. *Vitiſator—falcem*: etſi Saturnus fere cum falce exprimitur, et ſunt qui jungant: *curvam ſ. ſ. i. falcem Saturnuſque*, ex ſermonis tamen rationibus haud dubie ad Sabinum ſpectant hæc, quem nobis poëta ex priſca aliqua eruditione declarat, vinearum colendarum auctorem fuiſſe; ſub ſigno, forte ad hermæ morem in ſtipitem deſinente, *falx*, puta ad amputandas frondes (v. Ovid.

Saturnusque senex, Janique bifrontis imago,
Vestibulo adstabant; aliique ab origine reges,
Martiaque ob patriam pugnando volnera passi.
Multaque præterea sacris in postibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque secures,
Et cristæ capitum, et portarum ingentia claustra,
Spiculaque, clipeique, ereptaque rostra carinis.

180. *senes* Franc. *biformis* sec. Rottend. et a m. sec. Hugen. cum Goth. sec.——181. *vestibulum* Zulich. a m. pr. *adstabant* est pro vulgari, *stabant in v.*——182. Burmannus *Martiaque* ex Servio cum Romano (Pierii) et editis omnibus legendum statuit. De editis verum hoc non est: nam in his *qui* inde ab Aldd. constanter legitur; etsi Benedictus in Junt. emendare jusserat *que*. Malim equidem *qui* et *que* abesse. Sed vereor, ne totus versus aliunde in margine adhæserit. An alius poëta dixerit *Martia vulnera*, ut *arma Martia*, *signa Martia*, ἀρήϊα τεύχεα, ignoro. *Reges* sunt omnino regio sanguine nati et veteres heroes, ἄνακτες. Sic ipse Æneas toties *rex*, ut inf. 220.——183. *sacrisque* Oudart.——185. *castra* Oudart. pro *claustra*.——186. *arreptaque* Ven.

Ovid. Met. XIV, 628, 631 et 649) adjecta; qua specie Silvani herma occurrit apud Boissardum et alios. Vocem *vitisator* ex Accio petiit, in cujus fragmentis ap. Macrob. VI, 5 occurrit: *O Dionyse, pater optime, vitisator Semela genitus Euie*, ut bene Vossius legit. *aliique ab origine reges*, h. e. prisci. Molestum est, quod cum Servio ad Aboriginum nomen alludi volunt.

183—186. Hæc veterem donariorum et ἀναθημάτων in templis ritum referre, facile intelligitur. Similia loca congessit Cerda. Sed præstat Statii imitationem cognoscere lib. VII Theb. 55—59. Respicitur autem inprimis *antefixorum* habendorum mos apud Romanos, cum in fastigiis non modo templorum, sed et privatarum ædium, affixa essent fictilia signa quadrigarum, spoliorum, armorum. Sic Liv. XXXIV, 4 et al. Plin. XXXV, 46. cf. Ryck, de Capitol. 15. In eo, quod *rostra* v. 186 subjicit, historiarum fides non est deposcenda; nam navales pugnas vix fecerunt Latini. Possint naves λῃστρικαὶ in littore oppressæ intelligi; sed in poëta hæc ἀκρίβεια non desideratur.

187

Ipſe Quirinali lituo, parvaque ſedebat
Succinctus trabea, lævaque ancile gerebat
Picus, equum domitor: quem capta cupidine conjunx
Aurea percuſſum virga, verſumque venenis,
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo divom patriaque Latinus
Sede ſedens Teucros ad ſeſe in tecta vocavit;

187. *parvàq.* vel *fulvaque* Zulich. Cæterum tranſpoſiti eſſe verſus hi quinque 187—191. *Ipſe Q.* et ante v. 183 retrahendi videri poſſunt: ut regibus ſubjungatur unus aliquis inſignior Picus. Potuit tamen Virgilius maluiſſe alterum.——188. *anchiſe* et *anchille* in Goth. ex *anchile*, ut alii ſcribunt, v. c. fragm. Vatic. *ferebat* Ven.——189. *equis d.* ſec. Rottend.——190. *Aurea* ſc. *virga*, nota ſynæreſi; male Servius jungi vult *aurea conjux.*——191. *fixit avem* Hugen. *Circæ tres* Heinſ.——192. *divum templo* Medic. Pier. *temploque deum* alii Pieriani.

187—191. Inter ſigna veterum heroum Pici inprimis ſtatua conſpicua. Erat is e Latini majoribus; ac forte ejus ſignum non infrequens illa ætate occurrerat Virgilio (conf. Excurſ. V ad h. lib.). Forte etiam regiam condidiſſe dictus erat: ſup. 171 *Laurentis regia Pici.* Priſca aliqua gravitas imagini ineſt; *trabeatus* eſt Picus, qui veterum regnum erat habitus (conf. Plin. IX, 39 ſ. 63), quo Romulum quoque conſpicuum narrant (*trabeatum Quirinum* vocat Ovidius Met. XIV, 828 et al.), cum *lituo* (ut adeo augurali ſcientia clarum fuiſſe neceſſe ſit) et priſco armorum genere *ancili.* *ſuccinctus trabea et lituo*, nota forma, qua verbum binis adaptatur, cum de altero tantum proprie dicatur: lituo *inſtructus* ſaltem erat vel *inſignis, conſpicuus*: conf. Burm. Indoctæ ſunt Gellii V, 8 et inde repetitæ a Macrob. VI, 8 argutiæ de h. l. *Quirinalem lituum* ornate dixit, quo Romulus aliquando uſus eſt, inprimis in urbe condenda; augurandi ſcientia ille excellebat. Bene Cerda laudat Plutarch. in Romulo p. 31 F. cf. Serv. *Picus equum domitor:* Homericum ἱππόδαμος. Ejus mutationem in picum exponit Ovid. Met. XIV, 320 ſqq. cf. in Excurſu V ad h. lib. *conjux* h. l. amans, ut et alibi vidimus Ecl. VIII, 18.

192 ſqq. Excepti h. l. legati in *templo*, inde a v. 170 deſcripto, ex more. v. Cerda;

Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore:
Dicite, Dardanidæ, neque enim neſcimus et urbem,
Et genus, auditique advertitis æquore curſum,
Quid petitis? quæ cauſſa rates, aut cujus egentes
Litus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intraſtis ripas, portuque ſedetis;
Ne fugite hoſpitium, neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
Sponte ſua veteriſque dei ſe more tenentem.

194. *Atque hic* Dorvill. *ingreſſus* Ven.——196. *curſum* revocavit Heinſ. ex libris et edd., vulgo alii *curſus*.——198. *Lituſque A.* Dorv. *Litus et A.* Franc. *per tot* Ven. *per v. fervida* Moret. tert. ex v. 24 hujus libri. *texit* Medic. a m. pr.——200. *Qualia ſæpe* aliquot Pier. ——201. *portuſque* Franc.——202. *Nec f.* Medic.——203. *aut v.* Dorvill. et *legibus* Comment. Cruqu. ad Horat. ap. Burm.——204. *veteriſque ævi* a Servio lectum eſſe ſuſpicabatur Markland. ad Stat. p. 185. *ferentem* codd. apud Pier. Sed v. Notam.

da; et ſic ſupra lib. I, 505 ſqq. Dido publica negotia exequebatur in templo.

195——211. Simplicitate et proprietate commendabilis oratio, ut altera Ilionei fide et probabilitate cum gravitate. *auditique advertitis æquore curſum* eleganter pro noti eſtis. Sequentia v. 196 ſqq. iis ſimilia, quæ ap. Homerum occurrunt Odyſſ. γ, 71 ſqq. ι, 252 ſqq., ſed ληστεικῆς mentionem bene omiſit Maro pro ſuo ævo. 200. *qualia multa* ſic apud Homer. et alios οἷά τε πολλά. conf. Guell. v. 201. ornate, pro, huc perveniſtis. *portum* ſimpl. de appulſus loco de ſtatione accipe. 202. 203. Dicta ſunt ſecundum hos verſſ. illa Ovidii Met. I, 89 de aurea ætate: *Aurea prima ſata eſt ætas, quæ vindice nullo Sponte ſua, ſine lege, fidem rectumque colebat. Pœna metuſque aberant.* Itaque Latini juſti nec neceſſitate ulla nec legibus, ſed *tenent ſe*, continent ſe, moderate et juſte vivunt, ſponte ſua et more h. inſtitutis ac moribus a Saturno ſancitis. Ita *ſe tenent*, qui ſe coërcent, intra fines, præſcriptum, legem,

Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
Auruncos ita ferre senes, his ortus ut agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetrarit ad urbis,
Threiciamque Samum, quæ nunc Samothracia
fertur.
Hinc illum Corythi Tyrrhena ab sede profectum
Aurea nunc solio stellantis regia cœli
Adcipit, et numerum divorum altaribus addit.

205. *eadem* alter Hamb. *idem* Menag. pr. Porro Heins. conj. *fama etsi*; quo carere possumus. cf. Burm.——206. *Aruncos* alii, quod Ge. Fabricius diversum populum prodere putabat. Perperam. *Ausonios* Vratisl. a m. pr. *Auricomos* codd. ap. Pier. ex librarii stupore, ut et *Autruncos* in Rom. *Auroncos* in al. *et agris* Goth. alter. *in agris* Erf.——207. *penetrarit* Heins. recepit ex pr. Moret. et ex Pierii Rom. aliisque: alii, etiam fragm. Vatic., *penetravit*; hoc malim retineri: est enim gravitatis epicæ. v. ad I, 706.——208. *Samom* Medic. *Samon* alii.——209. *Hunc illum* pr. Hamb. *Corithi, Choriti, Chariti, Coriti* etiam hic aberrant librarii, ut sup. III, 170. *Coriti Cyrena* Exc. Burm. ——211. *numero divorum altaribus addit*: Heins. ediderat; solius Gudiani auctoritate. Impedita lectio, etsi sic expedias: *regia cæli addit eum numero divorum, altaribus* h. e. per altaria, aris in ejus honorem exstructis; vel in altaribus, templis. At durum hoc: *cælum addere aliquem numero deorum per altaria.* Vulgata ante Heinsium lectio erat:

gem, morem subsistunt. 205. longo tempore obscurata est fama, ut a paucis senibus adhuc teneatur ejus rei memoria. *Auruncos* dixit, tamquam communis cum Aboriginibus stirpis homines: v. in Excurs. IV, ad h. lib.; affert tamen vel sic antiquitatis notionem animis nomen. De Dardani ex Tyrrhenia originibus, v. sup. III, 167 sqq. et Exc. VI ad lib. III, unde loci hujus sententia expeditu facilis est. E pluribus de Dardano mythis poëta arripuit hunc, quo is dicebatur ex Tyrrhenis profectus, Samothraciam et Troadem adiisse. Servius, vel qui eum excerpsit, misere omnia miscet. *his agris*, paullo latius dictum; nam Dardanus ex Corytho seu Cortona Etruriæ oriundus ferebatur. *urbes Phrygiæ* memoravit, h. e. loca ad incolendum idonea et a Teucro passim inhabitata, sub Idam; nam proprie dictæ urbes tum in regione ea nullæ erant. 210. 211. pro deo nunc colitur. *stellantis*

Dixerat. Et dicta Ilioneus sic voce secutus:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra subegit hiems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viæ litusve fefellit:
Consilio hanc omnes animisque volentibus urbem
Adferimur, pulsi regnis, quæ maxuma quondam
Extremo veniens Sol adspiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis; Jove Dardana pubes
Gaudet avo; Rex ipse Jovis de gente suprema
Troius Æneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis
Tempestas ierit campos; quibus actus uterque

erat: *numerum divorum altaribus auget*: nec modo in ed. Ven. et Mediol., sed in omnibus, quantum video, etiam antiquioribus, inque his Aldd. Eamque, quod mireris, tuentur codd. permulti, et ipse Medic. cum fragm. Vatic. At *numerum divorum altaribus addit* Rom. cum aliis Pier. et ex Heinsianis forte plures exhibebant; sicque Erf. In altera hac, quæ codicum auctoritate firmatur, lectione nihil est, quod desideres; itaque reposui; sive ut sit: addit cum altaribus divorum numerum, h. numeri incrementum; sive simpliciter, *et altaribus divorum addit numerum*, auget numerum altarium: unde venisse videtur altera lectio *auget*. —— 212. *dictum* Medic. a m. pr. *dicto* Gud. a m. pr. *locutus* sec. Moret. —— 214. *succumbere* sec. Moret. *tectis* ante Heins. vulgg. et codd. pars. —— 221. *nunc ad l.* pr. Moret. *ad limina* Zulich. *mittit* pr. Hamb. cum fragm. Vatic.

lantis ex ἀστερόεις οὐρανὸς, quod Homericum est. *accipit* pro accepit; adeoque est pro habet, poëtico more, et *addit* regia cæli, quæ cum accepit, h. e. hæc receptio in cælum, *altaribus deorum numerum*, pro vulgari: auget altarium numerum, dum ipse divinis honoribus afficitur; caussa est, ut novum sacrum prioribus adjiciatur.

212—227. Ilioneus etiam lib. I, 521 ad Didonem verba facit. 215. *sidus* pro tempestate, *littus fefellit*, ignoratio littorum ac terrarum, *regione viæ*, pro simplici, via et navigatione instituenda ac regenda. Variavit verba versus 199 *Sive errore viæ seu tempestatibus actis*. Illud *regio viæ* jam ante Virgilium frequentavit Lucretius lib. II, 249 *sed nihil omnino recta regione viai declinare, quis est, qui possit cer-*

 nere

Europæ atque Aſiæ fatis concurrerit orbis;
Audiit, et ſi quem tellus extrema refuſo
Submovet Oceano, et ſi quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
Diluvio ex illo tot vaſta per æquora vecti
Dis ſedem exiguam patriis lituſque rogamus
Innocuum, et cunctis undamque auramque patentem.
Non erimus regno indecores; nec veſtra feretur

224. *concurritur* Parrhaſ. *concurreret* Rom.——225. *ſi quam* Rom.——226. Hiatum conſtitue poſt *Oceano*; non in *quem*. *exemta* Menag. pr. *extrema* Ven.——228. Diſtinguere alios poſt *Diluvio ex illo*, at cum antecedd. jungatur, narrat Servius.——230. *auramque undamque* Sprot.——231. *noſtra* Oudart. *fatetur* Ven.

nere ſeſe? item lib. I, 1040. Et ſup. Æn. II, 737 *et nota excedo regione viarum.* cf. Cerda. *adferimur* pro exiliore, accedimus. In ſeqq. 216 ſqq. multum dignitatis ineſt et magnifica oratio, inprimis v. 222 ſqq., Trojano bello per tempeſtatem adumbrato; unde v. 228 *diluvium* pro excidio et vaſtitate. Jovis f. Dardanus; v. eundem Exc. VI lib. III. *de gente ſuprema.* Ennianum laudatur ex Annal. V *nomine Purrhus, uti memorant, de ſtirpe ſupremo*, de prima origine et ſtirpis exortu a Jove. *quibus fatis* pro ſucceſſu rerum et eventu fatali; et *acti* h. l. eſt, vexati, calamitatibus afflicti. 225. 226. 227. ornate, pro omnibus gentibus. *ſi quem* (quemcunque) *ſummovet—dirimit*, ſimpl. de habitatione in loco longinquo et remoto; et, poëtico more, ſignate extremas terrarum oras ad Oceanum et ultra Libyæ deſerta nominat. *refuſum Oceanum*, qui de æſtu et receſſu maris proprie dicitur, accipies ſimpliciter diffuſum late et extentum. Sunt enim *tellus extrema refuſo Oceano*, fines terrarum, quos ambit Oceanus, qui etiam Homero ἀψόρῥοος Ὠκεανὸς Iliad. σ, 399 et al., quatenus amnis inſtar terrarum orbem includit. Recte hæc accepta videbis a Cerda. *plaga ſolis iniqui*, zona torrida, nimis magno, infeſto ſolis æſtu, *extenta*, patens, propter camporum arenas, *in medio quatuor plagarum*.

228. 229. 230 ſqq. Magna ſuavitas in extenuatione ejus, quod petunt, *Dis ſedem exiguam p.* (*pia et verecunda petitio*, bene ait Servius) tum in ſui commendatione modeſta ac gravi-

Fama levis, tantive aboleſcet gratia facti;
Nec Trojam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.
Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
Sive fide, ſeu quis bello eſt expertus et armis;
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas ac verba precantia)
Et petiere ſibi et voluere adjungere gentes.
Sed nos fata deum veſtras exquirere terras
Imperiis egere ſuis. Hinc Dardanus ortus

233. *tantique* Pars ſcriptt. et edd. *aboleſcit* duo Mentel. et a pr. m. Reg. *doleſcet* Goth. ſec. *doleſcet* Goth. tert. *abolevit* Hugen., Heinſius malebat, *abolebit*. At poëta docte poſuit antiquum verbum, quod et in Lucretio occurrit V, 732.——233. *Auſonio* Franc., vitioſe. *accepiſſe* pr. Hamb. Dorvill. et Leid. *pigebat* alter Mentel. a m. pr. librarii lapſu; ſed Heinſius commodiorem lectionem in eo inveniebat, ut ad Dardani in Phrygiam adventum referretur. Argute magis quam vere.——235. *ſive quis b. expertus et armis* Medic. Pierii. *fidem* duo Burmanni, et unus, *in armis*.——236. *et multæ* Parrhaſ.——237. *Proferimus* aliquot Pier. et duo Heinſ., ſed *præferre* eſt proprium in hac re. cf. Burm., *et verba*, multi; eandem *ac verba precantia* haud dubie vera lectio reſtituta poſt Benedictum in Junt. 1510, qui bonos ac vetuſtos codd. hoc habere ait, tum Pier. ab Heinſio e Mediceo aliiſque; Burmannus etiam Ed. Ald. et Mediol. memorat; ſed omnes Aldd. conſentiunt in vulgata: *et verba precantum*. Hoc etiam Rom. exhibet, *precantis* Bigot. *vittaſque precantia verba* in litura fragm. Vatic. cum aliis Pier. et Heinſ. *vittaſque precantia regna* Ven. *manibus ac verba p. victas* Ed. Ven.——239. *Et nos* Dorvill.——240. *Imperiis cogere* aliquot Pier., forte pro *coëgere*.

gravi. *Dis Patriis*; ex religione Penatium præclare facit initium ad movendos animos. *feretur* pro tenui voc. *erit*. *Trojam*, magna cum vi, pro Trojanis; ut toties *Trojam*, *Ilium*, in *Italiam inferri* vidimus. In v. 235 nimis argute Ge. Fabricius Ciceronis locum VII ad Div. 5 expreſſum volebat: *Totum hominem tibi trado, de manu ut aiunt in manum tuam iſtam* (ad Cæſarem ſcripta epiſtola) *et victoria et fide præſtantem*. Habet ſaltem ſimilitudinem aliquam. Sed *fides*, dextra data, ad fœdera ſpectat, in quibus ſervandis et exſequendis conſtantia et ſtrenuo fortique animo ac manu opus eſt. 237. Laudant omnes notum illud ex Iliad. α, 14 Στέμματ' ἔχων ἐν χερσί. De re cf. ſup. v. 154. 240. *imperia deorum* ſunt monita, ut jam alibi vidimus, et mox *juſſa*. Huc

repetit

Huc repetit, juſſiſque ingentibus urguet Apollo
Tyrrhenum ad Thybrim, et fontis vada ſacra Numici.
Dat tibi præterea Fortunæ parva prioris
Munera, reliquias Troja ex ardente receptas. 244

241. Salebroſa oratio meo quidem judicio: *Hinc Dardanus ortus Huc repetit, juſſiſque i.—Numici*; ad quam tamen neminem offendiſſe video, ne ad interpretationem quidem: de qua Notam vide. *Huc* jam in Venetis Ald. aliiſque vetuſtioribus expreſſum video; et ſic Medic. fragm. Vatic., nec aliunde varietas notata, niſi quod Rom. *Hunc repetet, juſſiſque— Tyrrhenum et Tybrin et f. v. ſ. N.* Menagii autem pr. *Hunc repeti juſſis ing.* (Abeſt *que* etiam in ſec. Moret. et ſec. Rottend.) *Hinc r.* Ven. *Hic* Serv. Dan. ad IV, 259. Sed in his vocibus *hinc*, *hunc*, *hic*, *nunc*, *huc*, ſemper magna eſſe ſolet varietas ex ſcribendi compendio; ut forte conſicias fuiſſe: *Nunc repetit, juſſiſque ingentibus urguet Apollo, Tyrrhenum Thybrim et fontis vada ſacra Numici.* Ut ſit: Nunc Apollo repetit. h. e. repetere jubet, Thybrim. Hæc ſaltem Latine dicta eſſent. Ut tamen ex animo dicam, omnes tres verſus inde a verbis: *Hinc Dardanus ortus Huc r. Tyrrhenumque* alieni eſſe videntur, aut ex margine ſerius attexti, ad explendum hemiſtichium *Imperiis egere ſuis*; aut ex variis poëtæ tentaminibus, quæ chartis ille illeverat, a Tucca confecti.——242. *Timici* et *Thymici* codd. apud Burm.——243. *Dat* ſc. Æneas, et ſic vulgo explicatur. Sic oratio ad v. 221 retrahitur: *Troius Æneas tua nos ad limina miſit—Dat tibi p.* Quod tamen ſatis durum eſſe quis non videt; inprimis cum orationis curſus ad Apollinem hoc referat, v. 241, ſenſu tamen repugnante. Videtur poëta, quæ media ſunt, ſecundis curis elaboraſſe, neque iis cætera ſatis accommodaſſe.

repetit ad Dardanum referunt Intpp. poſt Turnebum: in hanc nos terram, unde orti ſumus, repetit, revocat Dardanus et quaſi vindicat; neque aliter Donatus. Atqui hoc durum eſt, ſi quid video, ne dicam putidum; multo deterior Servii ratio, ut Dardanus nunc Æneas ſit. Saltem Apollo is eſſe debet, qui *repetit* Trojanos *huc*, in hanc terram retrahit, revocat, Italiam repetere jubet, et urget ad Tiberim, h. retrahit, adire jubet; adeoque interpungendum: *Hinc Dardanus ortus; Huc repetit juſſiſque i. urguet A.* Sed et hoc durum: *Apollo repetit huc—et urget ad Thybrim.* Laborat locus: v. Var. Lect. *Numicium* a fonte iterum (v. ad 150) deſignat, ut poëta, et quoniam Lavinium urbs ad eum locum condenda eſt. Ponit porro, ut poëta, fluvium ad deſignandam terram. Nota ratio; ſed in Numicii, tamquam ſacri fluminis, notione religio aliqua ineſt. Obſervata res in Excurſu III ad h. lib.

243—249. *Dat* quis? v. Var.

Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras;
Hoc Priami geſtamen erat, quum jura vocatis
More daret populis; ſceptrumque, ſacerque tiaras,
Iliadumque labor veſtes.
  Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora, ſoloque inmobilis hæret,
Intentos volvens oculos. Nec purpura regem
Picta movet, nec ſceptra movent Priameia tantum,
Quantum in connubio natæ thalamoque moratur;
Et veteris Fauni volvit ſub pectore ſortem.

245. *Huc* text. Rottend. *ad auras* Menag. pr. et ſec. Goth.——247. Paullo calidior quis conjectare poſſit: *Hoc Priami geſtamen erat—ſceptrum; Aſſaracique tiaras; Iliadumque labor veſtes.* cf. Notam.——248. *veſtis* aliquot Burmann.——250. *obtuitu* Franc. et Ven.——253. *in* deeſt Zulich. *in connubia* Ven.——254. *volvens* a pr. m. fragm. Vatic. et aliquot Pier. ut ad *ait* continuetur oratio. *volvit Fauni* pr. Moret.

Var. Lect. Dona commendat iterum a perſonis, quod alibi vidimus poëtam decere. cf. I, 647 ſqq. 245. craterem vel pateram deſignat. Virtutem habet oratio, quod tamquam dramatice res repræſentatur, non facta narratur. *Hoc Priami geſtamen erat*: cum his verbis ſceptrum tradere putandus eſt, quod proprie inter geſtamina eſt; nam Servium diadema interpretantem quis audiat? mox tamen adjunxit alia, quæ proprie geſtari non dicuntur, ſed ornant tamen, *tiaram* et *veſtes* pictas. Summam ſubtilitatem in his ſequi poëta noluit. *jura d.* v. ſup. I, 507. Jus dicere præcipuum munus veterum regum fuiſſe notum eſt; itaque ab hoc munere eorum dignitas declarari ſolet. Sedent autem jus dicturi cum ſceptro. Ad hoc illuſtrandum Guellius laudavit Apollon. (IV, 1177) et Pindarum (Pyth. IV, 270 ſqq.), ſed res ex Homero ſatis obvia. *tiaras* improprie, nempe Phrygum pileus, quem aliis locis *mitram* dixit; v. ſup. IV, 216, ibi v. cf. inf. IX, 616. *ſacer* tantum ad venerationem Priami valere videtur, ut auguſtum ſignificet ornatum. *Veſtes* autem ſunt *Phrygiæ* vulgo dictæ, a Trojanis mulieribus acu pictæ, ἔργα γυναικῶν. Mox eadem *purpura picta*.

249—258. In primo verſu Iliad. γ, 217, de Ulyſſe verba faciente, expreſſum eſſe volunt; nimis docte. Communis is eſt oris habitus eorum, qui ſtant vel ſedent cogitabundi. Ita inf. v. 291. cf. ſup. I, 226. 228. *Fauni ſortem* ſup.

Hunc illum fatis externa ab ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis; huic progeniem virtute futuram
Egregiam, et totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: Di noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum. Dabitur, Trojane, quod optas.
Munera nec ſperno. Non vobis, rege Latino,
Divitis uber agri Trojæve opulentia deerit.
Ipſe modo Æneas, noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat ſociuſque vocari,
Adveniat; voltus neve exhorreſcat amicos.
Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.

255. *Hinc i.* Parrhaſ. et fragm. Vatic. *ab ſ.* Heinſ. cum potioribus. Alii *a ſede.* *provectum* aliquot Pier.——256. *generos* e Servio memorat Burm. *que* abeſt aliquot Heinſ.——257. *Ominibus* Oudart. a m. ſec., ſed v. IV, 102. *huic p.* Heinſ. e Medic. et aliis; vulgo *hinc p.* Goth. tert. *hunc.*——258. *et* omittunt multi apud Heinſ. et Burm., et ſane abeſſe malim. *qui v.* fragm. Vatic. a pr. m.——259. *victus ait* Menag. *di veſtra* duo Burm.——260. *Auſpiciumque* Menag. pr.——261. *nec vobis* Parrhaſ.——262. *Trojæque* tres Burm.——263. *eſt* deeſt alteri Voſſ.——264. *adjungi h. properet* Oudart. *ſociuſque* cum Brunckio revocavi: in recentiores, puto inde a Dan. Heinſio, venit *ſociuſve.* In codd. utrumque habetur. *ſociiſq. ſociiſve* duo aberrant ap. Burm.——265. *abhorreſcat* Witt.——266. *Par* Ven.

ſup. v. 95 ſqq. *paribus auſpiciis*, communicato regno. vid. inf. XII, 190. 191. Sic IV, 102 *Communem hunc ergo populum paribuſque regamus Auſpiciis.* 258. *quæ viribus* h. fortitudine et virtute bellica; ut ſit βίηφιν Homericum; niſi pro imperio dictum accipias.

259—267. *augurium ſuum* h. ſortem, Fauni oraculum. *M. nec ſperno*, lubens accipio, ut ſæpe. v. Cerda et Burm. *uber agri* v. ſup. ad I, 531. cf. II Ge. 234. 185 et al. 266. *pacis*, fœderis, et *tyranni*, regis, utrumque docte dixit, ut poëta.

Eſt mihi nata, viro gentis quam jungere noſtræ,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
Monſtra ſinunt: generos externis adfore ab oris,
Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant. Hunc illum poſcere fata
Et reor, et, ſi quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant ter centum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.

268. *noſtræ g. j. gentis* Menag. pr. *qua* Rom.——269. *patriæ* tres Burm. *nec* Goth. ſec.——270. *ſinant* Leid. a m. pr. *e. nam affore* Ven. *e. nam fore* Parrhaſ. *g. e. affore regnis Hic Latio* Menag. pr.——272. *ferent* duo Burm. *expoſcere* Oudart.——273. *verum* Sprot.——274. *eligat* alter Hamb.——275. *tricentum, trecentum,* in Gothanis, ut ſolent infimi ævi librarii ſcribere.——276. *Omnes ext.* Catrœus edidit. v. Burm.——277. *inſtructos* Ven. et Parrhaſ. Plerique Pier., ſollenni permutatione.——279. *Strati a.*

268—273. Heroicæ vitæ mores ita ferre, ut virorum fortium nuptias orent aut filiæ aut patres, jam Servius notavit. Exemplum illuſtre Alcinoi Odyſſ. η, 311 ſeqq. *plurima cœlo monſtra,* Oſtenta divinitus miſſa. 271. *Hoc Latio reſtare,* Latinos manere hanc fortunam, ut gener filiæ meæ advena ſit. 273. *Et reor, et opto, ſi quid veri mens augurat.* In hoc contextu *opto* nihil aliud eſſe poteſt, quam, eligo, amplector, generum probo, quia eum fato deſtinatum generum eſſe auguror. Recte Pompon. Sab. "Hoc, inquit, volebat, quia hæc erat ſors."

275—285. Quod rex Latinus CCC equos eximios aluiſſe narratur, a vetere Latii habitu forte nimium quantum abhorret. Verum reliqua omnia aucta in majus et amplificata ſunt, ut narratio gravitatem et carmen dignitatem haberet. Hoc poëtæ conſilium ubi ſemel intellexeris, importunum eſt talia quærere. Ita infinita alia quæri poterant, v. c. lib. V, 545 ſq., unde Trojanis in Sicilia equi ſuppeterent ad ludum Trojæ habendum et inter

Absenti Æneæ currum geminosque jugalis,
Semine ab ætherio, spirantis naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos dædala Circe
Supposita de matre nothos furata creavit.
Talibus Æneadæ donis dictisque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis

280. *Æneæ absenti* Goth. sec.——281. *flagrantis* fragm. Vatic.——282. *Circæ* idem fragm. et duo Burm. etiam hic, ut alibi. v. sup. 191. Comment. Cruqu. ad Horat. I Sat. 6, 77 laudat: *quos illi d. C. S. de m. satos furata creavit.*——284. *Æneades* Rom. *læti d. d.* Dorvill. *dictis donisque* Serv.——286. *ab agris* Goth. pr.

ter errores longos quo magistro artem equestrem discere potuerit Ascanius cum cæteris pueris. *ordine*, deinceps, omnibus et singulis; nihil amplius. cf. v. 139. *ostro pictisque tapetis*, h. vestibus stragulis purpureis auro intextis vel acu *pictis*: unde mox, *tecti auro*. *Monilia* non tam ex unionibus ac gemmis, quam omnino torques aurei vel phaleræ intelligendæ. Neque orientis fastum in hoc adoptasse putandus est poëta; verius ex antiquæ Italiæ vel Etruriæ luxu rem petiit. Nam monilium et torquium omnino inter Etruscos frequentissimum usum fuisse docent Etrusca monumenta. Mox *aurum sub dentibus* quis non videt esse frena? 280 seqq. Æneæ mittit equos, quorum genus adumbratum est ex Iliad. ε, 265 sqq., ubi equis a Jove Troi donatis Anchises submiserat equas; nunc Circe, ingeniosa Solis filia, cui in fabulis Italicis proprius aliquis locus est (v. in Excursu I ad h. lib.), uni equorum patris submisit mortalem equam, hinc *nothos furata creavit*, hoc est, furtim suscepit progeniem. *Nihil* autem in poëtarum fabulis nobilius est Solis equis. 285. Jungenda, *sublimes in equis*, ut sæpe non, *sublimes donis dictisque*; sed *donis dictisque* pro, post *talia* d. seu cum t. donis dictisque.

286 sqq. Nova περιπέτεια et rerum conversio inexpectata, cum jam ad eventum perducta viderentur Trojanorum fata. Iterum Junonis odio et ira poëta utitur; etsi in toto loco ante oculos fuit Neptunus Odyss. ε, 282 sqq. Fatendum quoque multum similitudinis huic Junonis orationi esse cum illa lib. I, 36 sqq. A Pachyno usque Siciliæ promontorio prospicit Latium; scilicet supra illa loca in aëris regione invecta, non monti insistens. Iter autem facere putanda Argis

Sæva Jovis conjunx, aurasque invecta tenebat:
Et lætum Æneam classemque ex æthere longo
Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ;
Deseruisse rates. Stetit acri fixa dolore.
Tum quassans caput, hæc effundit pectore dicta:
Heu stirpem invisam, et fatis contraria nostris
Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis,

287. *que* abest Menag. pr. *invicta* Mentel. pr. *curasque inventa* Franc.——288. *longo* Heins. ex Mediceo recepit; accedit Hugen. Ex Romano nihil notatum est. At cæteri omnes cum fragm. Vatic. et edd. *longe*. Vereor, ne alterum sit ex eo deliciarum genere, quod librariorum incuriæ debemus.——289. *adusque* Rom. *Pahyno*, *Pachino*, *Pachinno*, *Pachynno* aberratur.——290. *fidere terræ* plerique Pier. et Menag. alt., ac Moret. pro div. lect., antique; sed *fidere terræ* ex poëtæ usu et Arusiani Messii auctoritate defenditur ab Heinsio.——292. *Dum q.* alter Hamb. *effundit* Heins. e melioribus; alii *effudit*.——293. *factis* conj. Waddel., temere. *votis cont. nost.* Jo. Schrader. in schedis.——294. *non* pr. et Menag. alter, tres Heins., et mox iidem cum aliis, etiam Goth. tert., *non capti*. Ita cum indignatione efferenda hæc erunt. *succumbere* Mentel. pr. et Menag. alter. *o. terris* Goth. sec.

gis versus Carthaginem. Permutant enim dii loca, quæ amant. Paullo difficilior prospectus Neptuni videtur apud Homerum l. c., qui ex Solymis montibus Ulyssem versus Phæacum insulam navigantem conspicit: si quidem Solymi Pisidiæ illi sunt, et ipse ex Æthiopibus ultra Ægyptum habitantibus redire putandus est. Putabam aliquando Elymos Siciliæ cum monte Eryce sub Solymis latere; unde prospectus in mare Ionium probabilius fingi poterat. Reditus quoque Neptuni ab Æthiopibus, etsi per aërem, probabilior super Siciliæ extremas oras, et Solymos cum Elymis confundi alibi quoque memini. Mox v. 291 *fixa dolore*, transfixa, jungendum puto, ex Homerico: ὀδύνῃσι πεπαρμένος; ut vulgo *dolor infixus animo* dicitur. Cæterum in his deorum iratorum tacitis cogitationibus valde sibi placent Maronis exemplo cæteri poëtæ. Sic Ovidius v. c. Met. IV, 422 sqq.

293 sqq. Nolim poëtæ nimis argutam dictionem defendendam suscipere; multo minus ea placet in dea irata. Ferrem illud: *fata contraria fatis nostris* h. ei, quod fatale est a me constitui et novari in Trojanorum fortunis posse. Est autem

Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Troja viros? medias acies, mediosque per ignes
Invenere viam. At, credo, mea numina tandem
Fessa jacent, odiis aut exsaturata quievi—
Quin etiam patria excussos infesta per undas 299
Ausa sequi, et profugis toto me opponere ponto.
Absumtæ in Teucros vires cœlique marisque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit? optato conduntur Thybridis alveo,
Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem

295. *Nunc c.* Medic. et Mentel. pr. *nunc* et *non* etiam mox pro *num* nonnulli apud Burm. *aut incensa* Bigot. *creavit* Exc. Burm. *cremaret* Leid.——297. *an credo* malebat Ge Fabric., minus bene. *ac* duo Burm. *mea munera* Menag. alter.——298. *haud* Caris. Inst. Grammat. lib. I et edd. vetustiores Macrobii. *haut* etiam bini Goth. cum Erf. *haud e. quierunt* Parrh. *F. j. odiis, aut* distinguitur in Vratisl. *exsatiata* Obl Pierii. Omnia perperam. Quam piget talia exscribere!——300. *me* alteri Hamb. *me toto* duo Burm. *exponere* aliquot Pier. cum M pr.——301. *assumtæ* Goth. sec.——302. *Syrtis* aliquot ap. Burm. *ut v.* Leid. *quid dira Char.* aliquot Pier.——303. *potiuntur* Ven. ex interpretatione, Vide lib. V, 243 *portu se condidit alto*——304. *prendere* Leid.

autem in fatis Junonis, ut fata Trojanorum intercipere haud possit; conf. inf. IX, 133. 136. 137, sed, quod sequitur, *num occumbere, num capti potuere capi, num incensa cremavit Troja viros?* luxuriantis sunt ingenii; etsi reprehensio hactenus retractanda est, quod veritas tamen sua sententiæ subest. Exemplis alii, ut Cerda, defensionem parant, primo loco Ennii, quem expressit Maro, ut jam Macrob. VI, 1 monuit: *Quæ neque Dardaneis campeis potuere perire, Nec, cum capta, capi; nec, cum combusta, cremari.* Sed in cæteris, si recte Virgilium novi, tragicorum, inprimis Euripidis, rhetoricos spiritus æmulatus est.

297—303. At forte tædio victa vel odiis expletis a persequendis Trojanis destitisse videri possum. Immo vero etiam a patria digressos omnibus modis vexavi (299. 300. 301). Cuncta tamen, quæ tentavi, nihil profuerunt; Italiam nihilominus tenent (302. 303. 304). Nunc orationem, moneo, poëticam excutias.

304—309. Conf. lib. I, 39—49 non satis variata re. Vide

Inmanem Lapithum valuit: concessit in iras
Ipse deum antiquam genitor Calydona Dianæ:
Quod scelus aut Lapithas tantum, aut Calydona merentem?

305. Lapbytum Franc. in aras scribunt Goth. potuit Bigot. et Schol. Statii. in iram rhaf., scil. iras vulgg. edd. Macrob. IV Sat. 2.——306. antiquas Parrepetiit, sed eo ducentibus aliis, ——307. Lectionem hanc Heinsius e Mediceo a m. sec. pro var. lect. Moret. pr. Hamb. Menag. sec. Moret. sec. et t. et Calydona merentem. tert., item Prisciano ap. Heins., in quibus: Lapithas orum aberrationes Ea lectio cum paullo doctior esset, miras librarierat: Quod autem peperit. Scilicet vulgari dicendi modo subjiciendum pœnam merent? tantum scelus commiserant Lapithæ vel Calydon, quo tantum ductam. scelus merere. Hic primum exquisitiorem rationem adhibuit, a Græcis aliter sup. II, 229 merere, pro, per scelus, scelere, merere pœnam. Nec do propter scelus. scelus expendisse merentem, pro, pœnas expendere merenpitbis aut Calydone Jam hoc idem efferri poterat per casum sextum: Latantum scelus, h. pœnam, non merentibus; et sane sic vulgo legi

Vide paullo ante ad vers. 286. Utroque loco ad Juno se exacuit majores iras orum deorum, qui exemplis alii ausi sint, propositis idem felicius pitharum cum Centauris pugna in Pirithoi nuptiis. De La- Ovidii narratio e Met. XII vulgo caussa ab ipse peti potest; sed tur: quod ebrietate duci- Georg. II, 457. Maro sequitur 33. At de Martis cf. Hygin. f. odiis obscurior est in Lapithas posita tamen h. fabula, ex- cf. Luctat. ad l. a Servio; 563; verbo: Stat. Theb. II, sacris inter Mars in Pirithoi præteritus in cæteros deos solus furorem immisit Lapithas exarsit et Centauris infestis, quo illi cum rerunt. Nec armis concur- versis modis mirum rem di- cum non unius esse tractatam, illa exercuerit. Poëtæ ingenium Laudatur Melisandri Λαπιθῶν καὶ Κενταύρων μάχη apud Ælian. XI, 1. Si tamen ei nihil tribuas, cum de illo nihil aliunde constet: at cogitandum de *Ægimio*, vetere poëmate, a nonnullis Hesiodo adscripto, tum de *Theseide*, in qua Pirithoi res locum habere potest, tandem de *Heracleis*. Magis nota est fabula altera de Dianæ ira, cum Œneus ea sola omissa cæteris diis omnibus primitias sacrificasset; hinc immissus aper Calydonius, ortaque super ejus exuviis contentione, Pleuronii Calydonem oppugnarunt. Locus classicus Iliad. ι, 529 sqq. et Schol. ad 525. Apollod. I, 8, 2. Nostri Maronis vestigiis institit Statius VII Theb. 203. 204. 205. *concessit in iras*, ad pœnam et vindictam. 307. *Quod scelus* pro vulgari: Quo tamen scelere aut Lapithæ aut Calydonii tantam pœnam meruerant? Scilicet

Ast ego magna Jovis conjunx nil linquere inausum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea. Quod si mea numina non
Magna satis: dubitem haud equidem imp
quod usquam est.
Flectere si nequeo superos, Acheronta move
Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,

legi statim videbimus: *Quod scelus aut Lapithis tantum aut Calydone* Verum inversiones amans poëta porro usus est forma Atticis frequen qua antecedenti structuræ accommodatur illa, quæ sequitur: Jupiter Dianæ in iram *Calydona: quod scelus aut L. aut Calydona me* sc. id, concessit? ut recte Pierius supplet (non, perdidit, vel, vi Pomponius, qui cæteroqui eandem lectionem interpretatur, quam ani esse non dubito, qui Mediceum correxit). Jam varietatem vid Vulgo, ut modo dixi, lectum et editum etiam in Aldd. et quæ hinc *aut Lapithis tantum aut Calydone merente*, quod Servius defendit, e ferri poterat; sed, ab interpolatore illud esse, ex reliqua diversitate ligas; nam passim: *Lapithis t. a. Calydona merentem* legitur, etiam in fra Vatic.; et sic Priscianus, qui plures lectiones affert, et Servius in nonn libris invenerant. In Medic. a pr. m. nec non in pr. Hamb. pro lect. *Lapithis t. a. Calydone merentes.* Tum Montalb. *Calydone meren* Gud. cum aliis, *Calydone merente.* Edd. Ven. et Mediol. *Lapithis ta aut Calydona merente.* Dorvill. et Witt. *Lapithas tantum Calidone mer* Romanus cum Gothanis: *Lapithis t. a. Calydone merentem.* Heinsius c *Quod scelus aut Lapithis tantum aut Calydoni merenti?* ingenioso lusu. 308. *nil vergere* Menag. pr.—309. *Quod potui* idem.—310. *Vi* Medic. a m. pr.—311. *aut equidem* Mentel. pr. et pr. Goth. explo Voss. Hugen. pr. Hamb. *est* a multis abest.—313. *esto regnis* duo Burm. cum Medic. Pier.

Scilicet *pœnam scelere merere* ad exquisitiorem formam revocatum est; ut adeo scelus sit dictum cum notione pœnæ. Melius *ἄτη* utrumque, et scelus et pœnam, declarat.

308—319, *quæ potui*, h. sustinui, semel in eum locum me demisi, ut omnia auderem. Hærent Intpp., sed *posse* et alibi obvium hoc sensu. Supra v. 300 idem, *Ausa s.* Hacte-nus cum Cantero *potui linquere* meram periphrasin dixeris simplicis formæ: *quæ liqui.* 310 *Vincor ab Ænea:* non possum eum perdere: *δεινῶς.* ut recte Macrob. IV, 2. p. 451. v. 312 ex Æschyli Supplic. 160. 168 petitum voluit post Guellium Abresch. lib. III Animadverss. in Æschyl. p. 145. Certe sententiæ similitudo quædam occurrit. Etsi displicet forte

Atque inmota manet fatis Lavinia conjunx:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
At licet amborum populos exſcindere regum.
Hac gener atque ſocer coëant mercede ſuorum.
Sanguine Trojano et Rutulo dotabere, virgo;
Et Bellona manet te pronuba. Nec face tantum
Ciſſeis prægnans ignis enixa jugalis;
Quin idem Veneri partus ſuus, et Paris alter,
Funeſtæque iterum recidiva in Pergama tædæ.

315. *Attrahere* Dorvill. *Hæc trahere* Lutat. ad Stat. apud Burmannum, qui *trahere* abſolute dici docet; de quo quis dubitet? tamen vel ſic intelligendum, *trahere res, negotium* et ſimilia, h. protrahere.—316. *Ac* duo Burm. *excindere, excidere, excedere* aberrant librarii et hic, ut alibi.—317. *At g.* Medic. *Hac gener inde ſocer* Bigot., utrumque eleganter. *ſocer atque gener* Goth. pr. *coiant* Mentel. pr.; Burm. conj. *Hac g.—mercede, durum ſanguine*, T. cui bono? non dicam.—319. *At B.* Leid.—320. *prægnas* ſcribunt Gud. Medic. et alii, hic et alibi. *Prægnas Ciſſeis* Lutat. ap. Burm.—322. *recidivæ* videtur Servius legiſſe.

forte animi impotentia in dea ad tam humilia conſilia progreſſa, in verbis tamen multum virium et δεινότητος, inprimis v. 317. 318. 319 eſt. *immota manet fatis conjux*, exquiſitius pro *manent immota fata* de Lavinia ab Ænea conjuge ducenda; ut lib. I, 257 *manent immota tuorum Fata tibi*. 317. *merces* pro malo et pernicie, etiam alibi frequentatum. cf. Cerda. *coëant* eſt conjungantur fœdere et matrimonio Æneæ et Laviniæ; male Cerda aliter. In v. 318 Euripidem expreſſum putant Hippol. 550. Eſt ſaltem ſimilitudo aliqua. *Bellona pronuba*, graviter dictum, ſic Junonis perſona proferri memineris; nam proprie *Juno pronuba* eſt, v. c. ſup. IV, 166.

319—322. Docta et cum arte elaborata oratio. Non tantummodo Hecuba, Ciſſei f. (conf. Serv. ad v. 320), *prægnans face*, cum facem utero gerere ſomniaret (conf. inf. X, 704. 705 et verſus ap. Cic. de Div. I, 21), *enixa eſt ignes jugales*, conjugales, peperit matrimonio filium, qui Aſiæ incendium erat futurus; verum ſimili modo facem edidiſſe partu credenda erit Venus; ſimilis ignis erit Veneri filius ſuus, Æneas (exquiſitius: *quin idem Veneri partus ſuus*), et erit ille *alter Paris*, et erunt *iterum funeſtæ tædæ in Pergama recidiva*, h. e. nova hæc Troja,

Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit :
Luctificam Allecto dirarum ab sede sororum 324

324. *Lethificam A. et D.* Parrhas. *Luctiferam* pr. Hamb. *Allecto* Medic. et cæteri omnes Heinsiani. Sic et Rom. cum fragm. Vatic. Sic et alii minoris census, ut Erf. Haud dubie recte, Græcorum poëtarum exemplo, qui ita primam per se brevem producunt. Sic Orph. 966 *Voss.* Ἀλληκτῶ, et in Hym. 68, 2. In fine *dearum* Carif. et alii codd., Mediceus quoque a m. pr. cum fragm. Vatic.. minus quidem eleganter. *Sorores* tamen versu hinc tertio iterum memorantur ; et inf. 454 *ab sede sororum* recurrit. Solet autem poëta, nisi fui parum me[…] talia diversis locis variare.

seu restituta Trojanorum fortuna, iterum experietur tamquam alterum Iliacum excidium. *recidiva Pergama*, cf. ad IV, 344. Multum tragici spiritus huic loco inest. Versus 318 sententiam similibus Tragicorum locis illustrat Guellius.

323 sqq. Sequitur locus de *Alecto*, Furiarum una, ex inferis excitata a Junone, et Amatæ, Latini uxori, mox Latinis quoque matribus familias, tum Turno, Teucris quoque et Aboriginibus immissa, egregie quidem ille tractatus et ornatus, Juvenalis quoque judicio Sat. VII, 66 sq. commendatus ; in quo tamen inventi subtilitatem vel sollertiam non adeo magnam video. Excogitatu certe facillimum videtur, odiis et inimicitiis ex ipsa re natis, Furiis hoc negotium dare, ut tumultus et bellum excitetur. Poëtæ tamen ea in hoc contigit felicitas, quod non in allegoricis personis ipsi fuit acquiescendum. Sunt enim Furiæ ex poëtica ac mythica doctrina veræ Deæ apud inferos collocatæ, ut supra vidimus VI, 280 immissæ Oresti et H[…] Λύσσαν Herculi ab ipsa[…] ne ut h. l. immissam in f[…] protulit Euripides Herc[…] 822 sqq. Cæterum in[…] hoc, etsi per se exili et j[…] certatim usi sunt poëtæ […]ores. Sic Ovid. IV Met[…] sqq. (quo comparato Vi[…] sapientiam intelligas : nam hic rerum summam persequi contentus *terras*, inquit, *petivit* et *ciet* ; at apud illum ipsa Juno descendit ad inferos et evocat Furias, ut Athamantem in furorem conjiciant) Statius I Theb. 88 sqq. Silius II, 526 sqq. Nonnum lib. XXXI, Claudian. in Rufin. I, 25 sqq. excitat Cerda. Partem loci in Laii umbram transtulit Statius Theb. II, 94 sqq. Semina prima rei sunt apud Homer. Iliad. ι, 565. 567. 568 ; in cæteris Eris Homerica exemplo esse potuit.

323—329. *horrenda*, ut *sæva*, pro irata. 327. 328. Habes similia Æschyli verba Eumen. 69. 70. ubi post alia tandem de Furiis : Μισήματ' ἀνδρῶν καὶ θεῶν Ὀλυμπίων. cf. ibid. v. 190 sqq. et 414. 415. Sed

Infernisque ciet tenebris: cui triſtia bella,
Iræque, inſidiæque, et crimina noxia cordi.
Odit et ipſe pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum: tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſævæ facies, tot pullulat atra colubris.

328. Merula ad Ennium ſubſtituere volebat Ennianum: *Tartarinæ.* male. cf. Burm. —— 329. *Quam* ſ. Voſſ. pr. *tot* ſ. aliquot Burm. *p. ora* c. plerique Pier. item Sprot. et Goth. ſec. Placebat Heinſio, neſcio quare, cum *ora* ex ſuperiore verſu adhuc auri inſideat. *Pullulat et colubris* ſcribunt Rom. et alii, ex pronuntiatione ſæculi ſui: quæ ipſa res dubitationem facere poteſt, an verum ſit, quod narrant, jam Virgilii ævo pronuntiatum fuiſſe *vortunt, volgus, volnus*, et inf. v. 399 *torvom.*

Sed Maro Alecto ad Martis Homerici exemplum adúmbraſſe videtur, Iliad. ε, 890 ſq. Ἔχθιστος δέ μοί ἐσσι θεῶν, οἳ Ὄλυμπον ἔχουσιν· Αἰεὶ γάρ τοι ἔρις τε φίλη, πόλεμοί τε μάχαι τε; etſi rem variavit feliciter. Quid enim Furiæ faciem horribilem et abominandam gravius declarare poſſit, quam, ipſi patri ipſiſque ſororibus eam deteſtabilem haberi? Sed et locum in Ennio fuiſſe conjectare licet, huic non diſſimilem, unde fragmentum a Probo et a Varrone ſervatum eſt (Enn. Fragm. pag. 120 ſq.): *Corpore Tartarino* (horrendo, terribili, ut Feſtus interpretatur) *prognata paluda* (paludata; etſi Probi lectio *palude* præſtare videtur) *virago.* Pergit 328. 329 ei par nihil eſſe in tota rerum natura. Imitationem Spenceri non indoctam notavit Uptonus (*Fairy Queen Cant.* VII, X, p. 644), aliam Lucani vide lib. X, 645 ſqq. *tot ſeſe vertit in ora,* ad declarationem, τῶ *monſtrum* pertinere putandum. Nec vultus mutationes, pro vario mentis habitu ac ſenſu; nam id nimis tenue foret; nec in varias ſpecies et figuras mutatum os velim intelligere (nam id Furiis non præcipua aliqua ratione ſollenne eſt; etſi novas formas aſſumere Furias dubitari nequit; quod in h. l. quoque Alecto facit inf. v. 415, ubi Turnum adit, *in vultus ſeſe transformat aniles etc. Fit Chalybe.* Et ſimilem formæ mutationem videbis ap. Claudian. in Ruf. I, 134 etc. et Silium II, 553 ſq.); Sed *in tot ora,* ſc. *ſæva,* in tot horrendos vultus, ut bene Pompon. exponit, in terribiles ac minaces oris habitus, ex eo, quod ſubjicitur, *Tam diræ facies.* Sæpe enim ſic epitheta ex ſeqq. retrahenda ſunt ad priora. Solent ſcilicet Erinnyes varias oris ſpecies et vultus ad terrendum idoneos ſumere, ut inf. v. 447, cum Turnus obtemperare nollet. In hunc ſenſum αἰολομόρφους eas dici arbitror apud Orpheum H. LXVIII, 8. Nec diverſum eſt, quod Ge. III, 553 Tiſiphone — *Inque dies avidum*

ſurgens

Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo ſata Nocte, laborem,
Hanc operam, ne noſter honos infractave cedat
Fama loco: neu connubiis ambire Latinum
Æneadæ poſſint, Italoſve obſidere finis.
Tu potes unanimos armare in prœlia fratres,
Atque odiis verſare domos; tu verbera tectis
Funereaſque inferre faces; tibi nomina mille,
Mille nocendi artes. Fecundum concute pectus,
Disjice conpoſitam pacem, ſere crimina belli;

330. *bis a. dictis* aliquot Pier. Sprot. Ed. Ven. Goth. ſec.——331. *Nunc* duo Heinſ. *laborum* Rom., quod durum foret: *hunc laborum*.——333. *non c.* Ven.——334. *poſſent* Medic., tum *ne* et *que* legitur pro *ve*.——335. *unanimes* ante Heinſ. legebatur cum parte codd., quæ vulgarior forma eſt. cf. ſup. IV, 8.——339. *diſſice* vulgo omnes codd., ex more;

ſurgens caput altius effert. Pluton pater. Senſit cum Orpheo eod. l. Ἀΐδεω χθόνιαι, φοβεραὶ κόραι.

330—340. *acuit*, cum dilectu, pro alloquitur, hortatur. *virgo ſata Nocte* conf. VI, 250. Eumenides ἀεὶ παρθένους eſſe, nota res. cf. h. l. Guell. *Hunc mihi da proprium*; pro vulgari: ſingulare hoc mihi præſta, mea gratia ſuſcipe. Male Serv. aliter. *infracta cedat loco*, cumulate pro infringatur, labefactetur, convellatur; hocque vulgarius diceres, imminuatur. *connubiis ambire Latinum*, docte, tranſlatum ad ſocerum, quod puellæ debebatur. Prohibe, ne Æneas matrimonio jungatur Laviniæ. Aliena a ſermonis genio videtur interpretum illa ratio, ut *ambire* ſit circumvenire. *verſare* aliter hoc loco dictum quam ſup. II, 63. Nunc eſt exagitare, vexare. 336. tu in ipſis ædium penetralibus flagris et facibus inſequeris ſceleratos. Hoc eſt, *inferre verbera* (pro flagris perpetuum poëtis, etiam de Furiis, ut et inf. 451) *et faces tectis*. *tibi nomina mille*, πολυώνυμος. Deorum poteſtates, vires, proprietates, facta, per *nomina* declarari, nunc nota res eſt. 339. *Disjicere* fortius, quam dirimere, rumpere; et *crimina*, quam cauſſæ. Et paullo ante *concute te*, fere, ut apud Ariſtoph. Nub. 701 Πάντα τρόπον τε σαυτὸν Στρόβει πυκνώσας. Ductum

Arma velit, poscatque simul, rapiatque juventus.
Exin Gorgoneis Allecto infecta venenis 341
Principio Latium et Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatæ:
Quam super adventu Teucrum Turnique hymenæis 344
Femineæ ardentem curæque iræque coquebant.

more; pronuntiationis tamen magis vitio, arbitror, quam doctrinæ subtilitate, ac si sit *difficere* pro diffecare; ut viri docti sibi persuadent apud Guell. et Cerdam. —— 340. *p. s. Trojana juventus* aliquot Pier., minus bene. —— 341. *Ex hinc* duo Burm. et Goth. tert., ut solent recentes librarii scribere. *Allecto.* cf. ad v. 324. *infacta* Gud. *i. medullis* Menag. pr. —— 342. *L. t. Latini* Parrh., ex intpt. —— 343. *obsidit* Gud. et Mentel. alter a m. pr., quod Heins. illustrat. *pectus A.* Erf., sed eo nondum perventum nunc.

Ductum ab eo loquendi usu, cum versatur, agitatur, animus et cogitatio.

341. Omnes hoc poëtas sequi videas, ut mandatis datis, inprimis a potentiore, non verba sed ipsa res statim subjiciatur. Et merito; quis dubitet? In Virgilio igitur hoc nihil magnum. *Gorgoneis A. infecta venenis* accipiunt sic, ut venena secum afferat; quomodo apud Ovidium in simili loco Met. IV, 499 *Attulerat secum liquidi quoque monstra veneni* etc. Sed sic *infecta* parum placere potest, et in nostro loco venenum non ipsa dea miscet, sed v. 354 ex afflatu serpentis illud corpori se insinuat. At v. 346 anguem illa de capite detractum immittit Amatæ; ergo illa *Gorgoneis anguibus* caput cinctum habebat: scilicet ex poëtica ratione *venena* pro serpentibus dicta, quibus Furia comas habet implexas; cum semel *venena* potuisset, *infecta* quoque bene dicebat. Nihil igitur amplius cogitandum, quam: Exin Alecto, quæ caput anguibus horridum habet, petit etc. *Gorgonei* angues, quales Medusæ caput cingunt. 343. *tacitum* limen, aut pro tacite obsedit, ut Servius, aut quatenus de matrisfamilias cubiculo agitur in secretiore domus parte. Cerda ad curas retulit; sc. ut *tacita* sit Amata. Sed, ut dixi, de solitudine est accipiendum, quæ cum cura et dolore mentis tacito bene convenit. 344. 345. Proprie dicimur *coquere iram pectore*, ut πέπτειν, vel πέσσειν; sic Silius II, 327 *impatiens asperque coquebat Jam dudum immites*

Huic dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque ſinum præcordia ad intima ſubdit:
Quo furibunda domum monſtro permiſceat omnem.
Ille, inter veſtis et levia pectora lapſus,
Volvitur adtactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inſpirans animam; fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, et membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo ſublabſa veneno

346. *Hinc* Ven.——347. *ſubdens* unus Rottend. cum Erf. *mittit* Menag. pr.——348. *domum et m.* Rom.——349. *devia* tert. Rottend. *corpora* aliquot Pier. et Ven.——350. *a tactu*, *ac tactu*, *intactu*, aberratt. apud Burm.——351. *ſpirans* Medic.——353. *Annectitq.* Franc.——354. *At dum* tres Burm. et aliquot Pier. *uno* Rom.

mites iras, ubi vid. Drakenb.; tum vero exquiſite ipſa *ira* dicitur *coquere nos* vel *pectus noſtrum*, h. e. agitare, vexare. Hæc ratio jam Ennio frequentata in noto illo apud Ciceronem verſu: *curam—Quæ nunc te coquit et verſat ſub pectore fixa.* 346. *Huic*, in hanc. Mox 349 *lævia* epitheton egregie delectum, ut ſerpentis lubricum lapſum adjuvet. *fallitque furentem*, latet eam, dum volvitur. Bene Serv. "*ſine accipientis ſenſu.*" Niſi malis jungere: *fallit inſpirans*, ἔλαθεν εἰσπνέων. Afflare autem putandus eſt ſerpens halitu venenato pectus reginæ, circa quod errat, nondum illapſus, ut e ſeqq. patet. Illa v. 351—353 *fit tortile collo* etc. neſcio, an pro epica dignitate nimis ingenioſa ſint. Ovidio forte ea condones. Is tamen, cum ſuperiora ad verbum fere expreſſiſſet (Met. IV, 485. 489—499) hæc intacta reliquit. *tænia vittæ*; proprie h. l. oras et vincula vittarum vel faſciarum dependentia *tænias* dixit, tortiles et ſerpentibus ſimiles.

354—357. *lues*, ut *tabies*, *ſanies*, pro veneno, h. l. eſt halitus ille venenatus, unde *lues udo veneno*, quo afflatum Amatæ pectus. Ornat epitheton *udum*, a natura rei tractum; nihil aliud. Ovidius modo non diſſimili ſcorpium *nigri madidum ſudore veneni* dixit, II Met. 198, non quaſi exſudare eum venenum crediderit; ſed *ſudor veneni* poëtæ eſt elegantior ratio pro veneno; *madidus* autem omnino ad profluentem oris ſaniem ſpectat; inſinuat ille ſe in præcordia et animum; *Pertentat ſ. oſſibus*

Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem:
Necdum animus toto percepit pectore flammam:
Mollius, et ſolito matrum de more, locuta eſt;
Multa ſuper nata lacrimans Phrygiiſque hymenæis:
Exſulibuſne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miſeret natæque, tuique?
Nec matris miſeret, quam primo aquilone relinquet
Perfidus, alta petens abducta virgine, prædo?
At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad urbes.
Quid tua ſancta fides? quid cura antiqua tuorum,

355. *Prætentat* Zulich., perpetuo lapſu, ut ſup. Ge. III, 250. Æn. I, 502. V, 828.——356. *concepit* Rom., ſed hoc eſt commune verbum.——357. *eſt* abeſt Medic.——358. *ſuper natæ* ſc. hymenæis, multi Heinſ. Burm. Erf. et Goth. alter etiam: *natæ l. Turnique b.* ex intpt. cf. inf. 398. *lacrimis* Mentel. pr.——359. *Exulibus ducenda datur* vel *E. abducenda* d. pars librorum Pier.; interpolatum a Grammatico, qui primam in *Lavinia* corripi nolebat. cf. ad VI, 84.——360. *gnatæque* et hic ſcribitur in nonnullis. *gnatique* Probus, mendoſe; ſic tamen Goth. quoque ſec. *natiq.*——361. *Nec matris miſeræ* malebat Jo. Schrader. in ſchedis. *primum* tres Burm. et Erf.——362. *adducta* Parrhaſ. *abrepta* pr. Rottend. et codd. Servii.——363. *An non* aliquot Pier. et Medic. cum aliis Heinſ. quod vulgarius eſſet. v. Heinſ. ad IX, 144. Damnat quoque Servius ad h. l. *at nunc* alter Hamb. *Phrygios* Medic.——364. *ad urbes* Heinſ. e codd. Vulgo, *ad arces.*——365. *facta ſ.* et *cura a. deorum* Erf. *jura* Parrhaſ. et *jura* Ven., malc. *et* etiam binis aliis.

oſſibus implicat ignem, quatenus flamma circumvolvitur; eadem vulgari oratione ambire et involvere rem dicitur.

359—372. Oratio bene morata et argumentis inſtructa probabilibus et gravibus, ſed breviter enumeratis. Cum primis verſ. locum Euripidis (Supplic. 219 ſqq.) comparat Cerda. *Exulibus T.* gravius quam Teucro; ut ſup. 98 *Externi veniunt generi* et alia. Quantum vim habent illa: *nec matris m. Perfidus—prædo.* 363. *At non ſic*, ut vulgo: quaſi non ſimili modo Paris etc. *penetrat*; præterita res in præſens adduci poteſt, inprimis poëta. Hinc enallage illa, pro, penetravit. In

Et consanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque sedet, Faunique premunt te jussa parentis:
Omnem equidem sceptris terram quae libera nostris
Dissidet, externam reor, et sic dicere divos.
Et Turno, si prima domus repetatur origo,
Inachus Acrisiusque patres, mediaeque Mycenae.
His ubi nequidquam dictis experta, Latinum
Contra stare videt, penitusque in viscera lapsum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat;
Tum vero infelix, ingentibus excita monstris,

367. *genus* Parrhas. *patitur* alter Menag. et Goth. pr.——369. *quae subdita* Parrhas. Totus versus abest Goth. tert.——370. *Desidet* Reg. *poscere* Medic. a m. pr., variatione non insolita. Nam *dicere* est constituere, constitutum habere. cf. Ernesti ad Tac, A. XI, 4.——371. *Aeterno si* Parrh. *Turni* Sprot. et Montalb. *domo* codd. Servii.——372. *pater* Oudart. et Schol. Cruq. Horatii.——374. *lapsum est* duo Burm.——376. *magnis exercita monstris* pro div. lect. Gud.

In v. 365. 366 epithetorum bonus est delectus factus. *consanguineo*; filius enim est Veniliae, sororis Amatae. Serv. cf. Excurs. VII ad h. lib. 367 sqq. Callide elevat id, quod tantam ad mariti animum vim habebat, Fauni oraculum, dum id non minus ad Turnum referri posse ait; esse enim externos habendos omnes, qui non Latini regno subsint. Tum vero Turnum originem quoque habere a gente peregrina, et extra Italiam agente, ab Argivis. De hoc v. Excurs. ad h. l. *mediae M.* accipiendum ut in illo: Ex media Graecia ejus stirps ducta est. Dedit autem poëta seu famae hoc seu ingenio, ut Turni originem a Danaë, Persei matre, peteret, quae, cum iram patris Acrisii metueret, navi in Italiam est delata, ibique Ardeam condidit: cf. inf. 409 sq.; contra quam vulgaris inter Graecos fabula ferebat, qua in arcam cum puero inclusa mari ad insulam Seriphum enatasse narrata est.

373—377. Tentato ita Latini animo, cum eum videt *contra stare* (pro vulgari, resistere), cumque venenum (docte: *serpentis furiale malum*) interea in intima Amatae praecordia penetrat etc. 376. *monstra*, sunt terrores et phantasmata furentis animo objecta. 377. *fine*

Inmenſam ſine more furit lymphata per urbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent; ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis; ſtupet inſcia ſupra
Inpubeſque manus, mirata volubile buxum:

377. *Ingentem ſ.* Oudart. "quæ gloſſa eſt, inquit Burm.; forte *incenſam*, "nam Statius, qui ex fonte Virgiliano ſua, teſte Lutatio, derivavit, IV "Theb. 382 *Erectam attonitis implet clamoribus urbem.*" Non ſatis equidem hæc aſſequor, ſed in *immenſam—per urbem* hærere aliquis poteſt, ſi parvam et anguſtam urbem Laurentum cogitet. Poëta tamen etiam in cæteris res paſſim Latinorumad majus et ſplendidius evexit. Recordare modo regiam Latini v. 170 ſq. Et *immenſa* urbs ſimpliciter pro magna dicta eſt. Alioqui in mentem venire poteſt ſcriptum fuiſſe *Immenſum—furit*; noto poëtarum more.——378. *toto* Menag. pr., noto errore. *ſub verbera* Ed. Dan. Heinſ.——379. *magni* alter Hamb. *in magno* tres Burm.——380. *habenis* Rom. et alii Pier. *habenas* Goth. pr.——381. *Curvatus* Franc. et Dorvill. *inſcia turba* vulgatum erat ante Heinſ. *ſuper i. t.* ſunt qui legant ap. Pier. Sed *ſtupet i. ſupra* Medic. cum aliis, etiam Pierianis; quo bene monet Heinſius graphice deſignari pueros turbini intentos et quodammodo incumbentes præ ſtudio et ardore luſus. Sic tamen jam Benedictus in Juntina: "*ſupra* habet antiquus codex, ſicque legendum: expreſſit autem puerorum morem conglobatorum et inhiantium ipſi turbini, atque mirantium, quod ita in gyrum turbo vertatur."——382. *Impubiſque* alii. Sic quoque Pieriani aliquot et Heinſ.

ſine more, ſine modo ac lege, adeoque ἀκόσμως ἀπρεπῶς (cf. ad V, 694; adde Burm. ad Ovid. I, A. A. 119) diſcurrit per totam urbem. Locum hunc ante oculos habuit Statius IV Theb. 378 ſq.

378—384. Lineas ornatiſſimi loci in Iliad. ξ, 413 invenire ſibi videntur viri docti, ſed ibi Ajax rotat ſaxum ὡς στρόμβον. Haud dubie alius, qui nunc intercidit, Græcus poëta præiverat; ſuſpicari id licet ex ornatu exquiſitiore. *Turbo* lignum illud conoides, quo pueri ludunt, diverſum a trocho, qui aëneus vel alterius materiæ circulus eſt, quod viri docti docuerunt. Turbo eſt ῥόμβος vel βέμβιξ, ex Epigr. I Callimachi notus; ubi et ὑπὸ πληγῇσι θοὰς βέμβικας ἔχοντες Ἔστρεφον, ut h. l. *torto ſub verbere*, flagello, mox *habena*. *vacua circum atria*, ornate, ante domum. Callim. εὐρείῃ ἐνὶ τριόδῳ. *exercent*, agunt, verſant. turbini *dant animos* (concitatiorem motum) *plagæ*, verbera ingeminata. Ad pueros minus bene hoc referas. Verum eſt,

Dant animos plagæ. Non curſu ſegnior illo
Per medias urbis agitur populoſque feroces.
Quin etiam in ſilvas, ſimulato numine Bacchi,
Majus adorta nefas, majoremque orſa furorem,
Evolat, et natam frondoſis montibus abdit;
Quo thalamum eripiat Teucris, tædaſque moretur:
Euœ Bacche, fremens, ſolum te virgine dignum,
Vociferans: etenim mollis tibi ſumere thyrſos,

383. *nec* Parrhaſ. *ipſo* pr. Hamb.——384. *agitat* Zulich. ſuperſcripto *ſe*.——385. *in ſilvis* Medic. a m. pr. et Witt. ut pars Pier. Iidem *nomine*.——386. *adorſa* multi Pier. et Heinſ., ut alibi quoque; cf. VI, 397. *majoremque exorſa f.* Ed. Ven. *majorem exorſa* Rom. *orſa* an *auſa* Franc. Sic et Schrader. conj. Saltem parum placet juxta poſitum *adorta orſa*.——387. *Avolat* pr. Moret. *montoſis frondibus* pr. Menag. *addit* Goth. tert. et ſec. Moret. In Parrhaſ. verſus 388 erat ante hunc.——388. *Qui* alter Hamb. *thalamo* Moret. a m. pr. *tædaſve* malebat idem vir doctus Jo. Schrader., ut aut eripere, aut ſaltem moras addere malit; ut ſup. 315.——389. *Euobe, Eubobe, Euboë, Heuboë* ſcribitur. Male. Eſt Εὐοῖ. *furens* Menag. pr.——390. Pro *etenim*, *ſuadet* Menag. pr., ex gloſſa. At *etenim* præclare Σοὶ γάρ τοι.

eſt, eorum animos incendi ipſo ludo: ſed hic de motu turbinis agitur. Comparatio ex Tibullo nota eſt lib. I, 5, 3 *Namque agor, ut per plana citus ſola verbere turbo. Quem celer adſueta verſat ab arte puer.* Sed, ne res ex puerorum luſibus ducta epicæ dignitati detraheret, partim tractatione et dictionis gravitate effecit Maro, partim ab ipſo lectore cavendum eſt, ne ſordidam noſtram in triviis pubem cogitet, ſed ex priſca vita ingenuæ juventutis certamina et ludos. Verſatur autem comparationis vis in diſcurſu rhombi.

385 ſqq. Præclarus locus eſt, qui ſequitur, ſed, ut ejus præſtantiam ſentias, ſacrorum Bacchicorum ritus a noſtris ſenſibus tam alieni notitia aliqua, ex Euripidis v. c. Bacchis, imbutum habere animum neceſſe eſt. Inter eos homines, qui orgia Bacchi frequentabant, facile hoc in animum venire debuit feminæ, ut iræ furore acta, cum inviſo genero ſubducere vellet filiam, Bacchico ſe teneri furore ſimularet, quo filiam iiſdem ſacris initiaret adeoque in ſilvas abduceret. Ejuſmodi furoris Bacchici, qui totam interdum civitatem invaſit, exempla in vetere hiſtoria occurrere meminimus. 390. 391.

Te lustrare choro, sacrum tibi pascere crinem.

391. *choros* Heins. retinuit jam ante editum in Ald. pr. Junt. tum a Ge. Fabricio et aliis. Intrudere volebat hoc idem VI, 231. Ab Heinsio et Burmanno non plura super lectione monita esse miror. Quantum ex iis colligo, *choros* plures libri exhibent; uti et plerique Pieriani, et inter eos Rom. At *choro* Medic. a m. pr. Leid. et Exc. Burm., item Goth. tert. cum edd. antiquioribus, quarum duas Ge. Fabric. laudat, sed primo loco memorandæ Ald. sec. et tert. *choris* Ed. Mediol. et pro var. lect. Hamb. pr. *chorus* Goth. sec. Vidimus auctoritates lectionum; videamus nunc rationes. *Te lustrare choros* ita interpretari video Ge. Fabricium et alios, *Te* id est, propter te, tui honoris caussa. Quod durissimum est; et sic *tibi* dicendum erat. Saltem malis *lustrare te* per *choros*, pro choris; vel illam *lustrare choros* (transitive, ducere ch.) circa *te*. Commodior ratio esset et ordo verborum, ut *choros* subjectum facias: *Etenim choros* (ait illa) *sumere tibi thyrsos, lustrare te et pascere tibi crinem*. Ita *chori lustrant Bacchum*, qui circa eum ducuntur; nam deum suis sacris ac choreis interesse contacti Bacchico furore existimant; ita ut is pro chorago ipsis sit, ut Horatius viderat Bacchum cum Nymphis et Satyris choros ducentem tamquam choragum: nam sic interpretabere II Carm. 19 *docentem carmina* et *discentes* et *aures acutas*. At vel sic incommodum est illud, quod *ad choros* actio refertur, dum *Amata* nunc agere rem deberet. Itaque præfero alteram lectionem, *choro*, quam, etsi non interpretantur, Guellius tamen et Cerda Cuninghamusque nunc quoque Brunck. sequuntur. Satis sollennis est librariorum in tali verborum positu aberratio. Ait igitur Amata *se sumere Baccho*, Bacchicorum sacrorum caussa, *thyrsos*, *se lustrare eum choro*, h. choros circa eum ducere, *se crinem ipsi pascere*, adeoque promissum, et nunc solutum, habere. *Lustrare choro*, h. choros circa aliquem ducere, infra quoque legitur X, 224 Nymphæ *agnoscunt longe regem* (Æneam) *lustrantque choreis*. In Franc. erat *Et lustrare*. Porro *tibi crescere* pr. Rottend. a. m. sec. In Vratisl. post hunc versum sequebatur hemistichium *Reginam accensam*, quod ex glossa irrepsit. At illud in mentem venire potest, an continuanda sit oratio: *Etenim—pascere crinem Fama volat*. Sed vetat τὸ *etenim*, quod a tali sententia abhorret.

391. *Etenim* m. non ignota forma, docta tamen et variandæ orationi commoda, in rectam mutatæ ex obliqua. Certe quidem tibi, in tuum honorem, Bacche, ait illa filiam Bacchicis orgiis se initiare (Servius infinitivum pro indicativo positum esse volebat; ita esset infinitivus narrationum). Hoc extulit per attributa Baccharum: *thyrsos sumere, lustrare choro*, h. e. choros circa Bacchum ducere tamquam in medio stantem; dum Bacchico furore correpti præsentem cum sacris adspiciunt. *pascere crinem*. In sacris Bacchicis comam promissam et solutam haberi et jactari solitam notum est. conf. inf. 394-403 (Laudat ex Catulli Galliambo locum Cerda: *Tibi spargimus capillum, Tibi verticem rotamus*. Sed is est Mureti Galliambus, in ejus Catullo p. 86, quod idem

Fama volat: Furiisque adcensas pectore matres
Idem omnis simul ardor agit, nova quærere tecta.
Deseruere domos: ventis dant colla comasque.
Ast aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineasque gerunt incinctæ pellibus hastas.
Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
Sustinet, ac natæ Turnique canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem; torvumque repente
Clamat: Io matres, audite, ubi quæque, Latinæ;

392. *incensas* imitator versificator in Anthol. Lat. CLXXVIII, 145. *pectora* malebat Heinsius cum duobus libris.——394. *domus* tres Heinf. cum parte Pierian. et Goth. tert.——395. *Ast illæ* Medic. a m. sec.——397. *fl. vertice p.* sec. Moret., miro lusu.——399. *S. volvens* Sprot. et Schol. Statii ap. Heinf. *turnumq.* Goth. pr., ac si vellet *Turnum clamat*, mire opportuno errore. *torvom*; hærebam, an hoc relinquerem; hic enim caussa adest: nam antiqui post *u* nunquam aliam litteram *u* ponebant, sed in *o* mutabant: *servos*, *Davos*; ut etiam ad h. l. Benedictus e Donato ad Terent. notavit. In ejusdem Cod. erat *torvom*. Enimvero in Med. cod. legitur *torvum*. Sic inf. X, 170 *torvus* editur constanter, at Rom. *torvos*. Cum igitur nulla in his exprimendis constantia nec sit nec esse possit: cf. sup. ad v. 329, nolui in uno et altero loco antiquam rationem affectare, quam nunc, ut satis tibi constes, per totum carmen vix retineas.——400. *ubicunque* vulgg.

idem carmen pro Catulli fœtu habuit Guellius ad Georg. II, 392). Rarius occurrit, quod comam quoque Baccho alunt Bacchæ; sed Euripidis versum jam alii laudarunt: Ἱερὸς ὁ πλόκαμος, τῷ θεῷ τ' αὐτὸν τρέφω (Bacch. 493; cf. Barnes. ad v. 150). Perperam Intpp. multa hic commemorant de more vulgari comam alendi. 392 sq. Idem furor Bacchicus cæteras Latinas matronas invadit. *nova tecta*, silvarum recessus. 396. *pellibus*. Pelles sunt nebrides; hastas *pampineas*, pampinis tectas, ut bene Serv. monet; thyrsos (conf. Ecl. V, 31), qui hinc *molles* dicti supra v. 390, et *pinum*, facem pineam, cf. ap. Eurip. Bacch. 145 sqq. Omnia enim hic a sacris Bacchicis petita sunt; non a nuptialibus ritibus. *Sanguineam* (conf. IV, 643) *torquens aciem*, διαστρόφους κόρας ἑλίσσουσα, Eurip. Bacch. 1120. Ad v. 400 conferunt Intpp. Iliad. σ, 52 sq. de Thetide ad Nymphas, nec tamen quicquam

Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, fi juris materni cura remordet;
Solvite crinalis vittas, capite orgia mecum.
Talem inter filvas, inter deferta ferarum,
Reginam Allecto ftimulis agit undique Bacchi.
Poftquam vifa fatis primos acuiffe furores,
Confiliumque omnemque domum vertiffe Latini:
Protenus hinc fufcis triftis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
Acrifioneis Danaë fundaffe colonis,

vulgg. ante Heinf., qui codicum et Prifciani auctoritate repofuit *ubi*
quæque; quod
jam dederat et in alteris locis alteri ceffit. vid. Heinf. At hoc idem
que exquifitior Aldina fec. et tert. et hinc profectæ. Scilicet *ubi quæ-*
quaque lectum eft ratio, quam poëta fequi debet. Videtur quoque *ubi*
fit pro: effe, et fic conj. Cuningham. (Lectum fic a Prifciano, ut
conjecit quacunque; Benedicto obfervante).——403. *quatite orgia mecum*
fec. Menag. Jo. Schrader.——405. *R. alloquio* Goth. tert.——406. *Plus quam*
parte eft ——407. *Conciliumq.* Montalb. et plerique Pier., in quorum
nabatur etiam, *evertiffe*.——408. *fulvis*, pr. Menag., unde Heinf. opi-
——410. *furvis*. Sed Burm. provocat ad VIII, 369.——409. *qua* Parrhaf.
Aldd. omnes *Acrifioneis* vulgo legitur (fed tantum in recentioribus: nam
phano). et Junt. aliæque *Acrifionæis* agnofcunt. Mutatum forte a Ste-
'Ακρισιώνη, Sed Heinfius emendavit *Acbrifionæis* ab Acrifius, Acrifione,
dem modo et hinc 'Ακρισιωνεαῖος. Nec aliter Salmaf. ad Solin. p. 41. Eo-
Danaëius; τὸ *Acrifioneus* explicat Pomponius. Enimvero fic eft idem ac
quis autem ferat *Danaën condidiffe Ardeam* colonis *Danaëiis*? Non
quam inde video,

ro. *piis*
402. Si proficere potuit Ma-
num in *animis*, pro vobis.
putatis. Si cura eft, fi jus mater-
te, ut filias tuendum vobis
brare, fufcipere *capite orgia*, exquifi-
406 — agere. facra, h. cele-
nunc Alecto 413. Ad Turnum
quam confilia procedit: poft-
bata eoque ipfo Latini ab ea tur-
tæ erant, quo cauffæ belli fa-
verendum erat,

ne Latini domus everteretur.
acuiffe, cum dilectu pro exci-
taffe. 408. Nota Furiam ala-
tam, ut et alibi; cf. Cerda.
Sic et in monumentis Etrufcis
occurrit, quæ, fi modo viri
docti verum viderunt, Furia
habetur (vid. v. c. *Vafa Etrufca*
Hamilton. T. I, n. IV). 410.
Danaë igitur Acrifii f. cum
Argivis fugæ comitibus navi
vecta ad Rutulorum littus ap-
pulisse

Præcipiti delata noto. Locus Ardea quondam
Dictus avis: et nunc magnum manet Ardea nomen; 412
Sed fortuna fuit. Tectis hic Turnus in altis

video. quid ni ab Ἀκρίσιος, Ἀκρισίων, Ἀκρισιώνειος formatum esse possit; et ab ipso Acrisio coloni nomen habent h. l. melius quam a Danaë. Sic quoque apud Ovid. Met. V, 239 *Acrisioneæ arces* dictæ Argi, quos Acrisius tenebat, non Danaë. At Servius vere nugatur, qui *Danaë Acrisioneis* jungi vult, ut sit Ἀκρισιωνίς. Revocare præstat *Acrisioneis* ab *Acrision* pro *Acrisius.* Nec aliter habet Medic. et al., etsi ratio grammatica plus in his valet quam librariorum auctoritas. Porro *Dane*, *Daphne*, aberratur.——411. *locus Ardua q.* aliquot Pieriani, et sic manifestum est Servium legisse, qui, *Bene*, ait, *allusit, nam Ardea quasi Ardua dicta est, id est magna et nobilis.* (Miror, non potius altam et edito loco sitam interpretari Servium; nam talis veteris Ardeæ situs adhuc ex vestigiis intelligitur. vid. Vulpii Vetus Latium T. V, p. 163 sq.). In iis utique, quæ subjiciuntur, poëta videri potest mutationem aliquam significare velle: *quondam locus dictus* Ardua; *et nunc magnum* (alludit hoc ad *arduum) manet* Ardea *nomen.* Heinsius et Burmannus nihil monent; vellem tamen declarassent saltem, quomodo id, quod nunc scriptum est, acceperint. Nam: *Locus Ardea quondam Dictus avis*; num *avis*, h. majoribus? an *Ardea avis?* ut urbs dicta sit Ardea, *avis* (cf. Ge. I, 364) *nomine*; quod idem nomen fabulam satis ineptam peperit, ex cinere urbis Ardeæ avem ardeam evolasse, apud Ovid. XIV, 574. 580. Probabilior saltem ratio esset ea, quam Servius ex Hygino de Italicis urbibus servavit, ut ab augurio avis ardeæ dicta esset urbs; sed altera frequentata est a veteribus. Meo sensu alterum hoc, ut *Ardea avis* jungatur, ludicrum aliquid in se habet. Manebo itaque in ratione ea, quæ simplicissima est: Urbs olim dicta Ardea a majoribus. Manet etiamnum nomen loci nobile (sc. propter veterem Turni Rutulorumque famam); sed urbs pristina fortuna et opibus antiquis (vid. Liv. I, 57) excidit; hoc enim est *Sed fortuna fuit*, male ab intpp. acceptum. Notum est dicendi genus: *fuit Troja*; *fuit fortuna.* conf. Burm. Erat autem jam Maronis tempore Ardea cum cæteris vicinis locis solo æquata. vid. Strabo V, p. 232. Itaque Silius imitatus h. l. lib. I, 293 *Magnanimis regnata viris, nunc Ardea nomen*; nil nisi nomen superest.——412. *D. anus* Goth. sec. *et nunc* Apronianam esse lectionem notat Pomp. Sab. Alios habere *sed nunc*, *et nunc tantum* alii. *manet* Heins. e libris: post Pierium. Alii *tenet*; sic edd. Aldd. priores; sed mutavit Naugerius; et *numen* Goth. pr.——413. *tedis* Goth. sec.

pulisse et Ardeam exstruxisse dicitur; v. Excurs. VII ad v. 371. 372. 411. 412. Locus quondam a majoribus dictus est Ardea; et etiamnum nomen urbis magnum ac nobile manet; verum fortuna pristina urbis extincta est. cf. Var. Lect.

415.

Jam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Allecto torvam faciem et furialia membra
Exuit: in voltus sese transformat anilis,
Et frontem obscenam rugis arat; induit albos
Cum vitta crinis; tum ramum innectit olivæ;
Fit Calybe Junonis anus templique sacerdos;
Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert:

414. noctem mediam nigram et media nigra, aberratt. codd. Pier. et Heins. mediam nigra Goth. sec. nigra mediam Franc. capiebat sec. Moret. —— 416. Exit et in aliquot Pier. cum Franc. Videtur hoc reconditam doctrinam habere: membra exit. Sed manifesta est corruptela. Primum librarii lapsu Exuit et in scriptum erat; ut metro consuleretur, alii sic emendaverant, Exit et in, alii, Exuit et vultus, quod et ipsum libri habent, Venetus: Exuit, in vultus et se. —— 418. nectit Gud. a pr. m. —— 419. Chalibe, Calibe, Calibæ, Challibæ, Chalibo, imperite a librariis scriptum. Editum ubique Chalybe. At Brunckius V. C. in Medic. scriptum viderat Calybe, et recte restituit; est enim Καλύβη. Jam autem deteriorum ætatum perpetuus mos, c in molliorem sonum ut mutetur. Apud Donatum Beroe ex lib. V, 620. Porro a Servio jam ordo verborum factus: Fit Calybe, et Junonis templi anus sacerdos. Burmannus aliam rationem subjicit: Fit C. anus et sacerdos templi J. Alterum durum, alterum solutæ orationi propius videtur. Junonis anus dubito jungi posse, ut sit, Junoni sacra anus. Forte melius rem sic expedias: Vulgaris ratio erat: sacerdos anus (s. vetula) templi Junonis; pro hac doctius dixit poëta: sacerdos anus Junonis templique. —— 420. juvenum duo Barm.

415. Alecto trinis modis furorem injicit, Amatæ per serpentem occulto immissum; nunc Turno per somnum sub specie anus oblata; tandem 475 sqq. canibus rabiem incutit. cf. sup. ad 323—329. obscenam simpl. pro, turpem. Observa autem epicæ dictionis ornatum in hoc, quod vulgare illud: "assumit formam anus rugosæ, canæ" resolvit in verba: arat, induit, innectit; h. e. habet innexas, et sic reliqua. 419. Fit Calybe, anus sacerdos Junonis templique: Si aliter jungis verba, minus commode fit; etsi nec hoc omni incommodo caret. Igitur sacerdos Junonis tali erat habitu, ut vitta et oleaginea corona vinctas haberet comas. Imitatus est in Tiresia Statius II Theb. 97. 98. 99. et in Amphiarao VII, 88. 89. Junonem autem merito posuit, quippe quæ Turni rebus studet, et cujus templum fuisse Ardeæ ex locis Plinii constat, in quibus antiquissimas Ardeatis templi picturas miratur

Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores,
Et tua Dardaniis transſcribi ſceptra colonis?
Rex tibi conjugium et quæſitas ſanguine dotes
Abnegat, externuſque in regnum quæritur heres.
I nunc, ingratis offer te, inriſe, periclis;
Tyrrhenas, i, ſterne acies; tege pace Latinos.
Hæc adeo tibi me, placida quum nocte jaceres,
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia juſſit.
Quare age, et armari pubem portiſque moveri
Lætus in arma para, et Phrygios, qui flumine pulchro
Conſedere, duces pictaſque exure carinas.
Cœleſtum vis magna jubet. Rex ipſe Latinus,
Ni dare conjugium et dicto parere fatetur,

422. *Dardaneis* pr. Moreti, ut ſolent indocti librarii. *tranſcribis* ſec. Hamb. ——423. *et* abeſt aliquot Pier.——424. *Denegat* Ven. *æternuſq.* Dorvill. *heros* Vratiſl.——426. *i* abeſt Reg. *inſterne* multi Heinſ. duo Goth. et a pr. m. Medic. *proſterne* Parrhaſ. *et ſt.* aliquot Pier., et forte nonnulli Heinſ. *rege.*——427. *jacerem* conj. vir doctus in Miſc. Obſſ., notante Burm.——430. *parat* alter Hamb., ſed ultima littera ſubnotata. *jube* ex interpretatione, Colot. Medic. Scheffer. Sed ſequitur *jubet*, v. 432. *et* abeſt pr. Mentel. biniſque Burmann.——433. *connubium* ſec. Rottend. et Goth. tert. *d. p. jubetur* aliquot Pier.

miratur XXXV, 3 ſ. 6 et 10 ſ. 37. 421. *patiere fuſos* græce, pro, patiere effundi. *et tranſcribi.* De voce *tranſcribi* v. ſup. V, 750; h. l. transferri ait regnum Latini dotale cum Lavinia ad exteros. 423. *ſanguine.* Nam pro Latino ſæpe pugnas ſuſcepiſſe putandus eſt ex v. 425. 426. *tege pace Latinos* ſcil. avertendo et repellendo hoſtes. 427. Comparant Intpp. Iliad. σ, 184 Ἥρη με προέηκε etc. 430. *lætus* poëtis eſt ſimpl. alacer: ne in hoc hæreas, quid tandem lætandum ipſi fuerit. *flumine pulcro*, eſt καλλίῤῥοος, ornans epitheton. Sic ſup. 30 *amœnum.* 432. *Cæleſtum vis magna*, magnum deorum numen. *Phrygios duces et carinas exure*, nota dicendi

forma

Sentiat, et tandem Turnum experiatur in armis.
Hic juvenis, vatem inridens, sic orsa vicissim
Ore refert: Classis invectas Thybridis alveo
Non, ut rere, meas effugit nuntius auris.
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Immemor est nostri.
Sed te victa situ verique effeta senectus,
O mater, curis nequidquam exercet, et arma
Regum inter falsa vatem formidine ludit.
Cura tibi, divum effigies et templa tueri:
Bella viri pacemque gerent, *quis bella gerenda.*

435. Hic Ven. Rom.——436. Ora Sprot. alveo Heinsius recepit secundum aliosque Pierianos, Medic. Gud. et Voss. pro var. lect. Vulgo, *undam*, quod cum aliis codd., ut Erf., etiam fragm. Vatic. retinet, et revocavit Brunck. Alii, *unda*, ut Medic. et al., vel *undas*, ut duo Goth. *undam* e suis et e Medicei scriptura, sed per compendium facta, tuetur Brunck.—438. Ne e Medic. et aliis. Nec duo Burm. cum Goth. sec.——444. *gerant* Heins. quoque tuetur, cum Palat. ap. Bened. Vulgo *gerent*; cf. Burm., quod tamen fragm. Vatic. idque cum Brunckio revocavi; habet enim majorem vim. Defendit quoque illud J. Jortin ex Il. ζ, 492 πόλεμος

forma: alterum improprie. 433. *dicto parere*, pro vulgari, promissa praestare se velle profitetur. 435—444. Nota *vatem* simp. pro sacerdote. *orsa* pro vulgari, dicta; ut, *solio sic orsus ab alto*. 440. 441. 442. Per senectutem vanis rumoribus captandis indulges. Docte ornata res. *Senectus te exercet curis nequicquam*, adeoque curis vanis, *et ludit te falsa formidine*; addit *inter arma regum*, ut appareat, qua super re cura illa suscepta sit. *Senectus* autem dicta, *victa situ*, annis fracta, infirmato corpore et animo, unde in metum pronior illa ætas esse solet; *situs* pro longo ævo exquisite, accedente cogitatione desidiæ et inertiæ; *verique effæta*, paullo audacius dicta, cui nihil veri judicii adest, vanis inhians, proclivior ad amplectendos falsos rumores quam ad vera exploranda. Ut *frugibus* vel *frugum effætus ager*, inhabilis longo usu et parum idoneus ad ferendas fruges; sic ætas illa inhabilis ad videndum verum et ad veros timores dijudicandos et a falsis discernendos. *Iræ, belli, Martis, fæta* præcordia passim apud poëtas

Talibus Allecto dictis exarsit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus;
Deriguere oculi; tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaque se facies aperit. Tum flammea torquens
Lumina cunctantem et quærentem dicere plura
Repulit, et geminos erexit crinibus anguis,
Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore;
En, ego victa situ, quam veri effeta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit:

πόλεμος δ' ἄνδρεσσι μελήσει. In edd. utrumque apparet: in Aldd. et quæ hinc fluxere *gerant*: at inde a Commel. Steph. et al. *gerent*. Nonnulli quoque *gerunt* Witt. *ferant*. Reliqua *quis bella gerenda* cum Heumanno Burmannus bene vidit esse rescindenda, ut ab aliena manu assuta. Saltem otiose subjecta sunt.——446. *Et* Witt. *aut* Menag. pr. *subitos* Heins. intulerat e conjectura confirmata a Mentel. pr. a m. sec. Sed tales deliciæ adversus librorum auctoritatem inferri non debebant; *subitus*, edd. et librorum, etiam optimorum, in his fragm. Vatic., lectio et ipsa elegans est. Alii *subito*.——447. *Diriguere* vulgg. codd. et edd. ante Heins. et Pier. *tot crinis* Franc.——448. *fumea* Rom., male.——450. Absurde Servius, quem Pomponius sequitur, *geminos* de similibus serpentibus accipit. Burm. conj. *gelidos*. Quidni autem duo angues in capite inter cæteros extolli a dea poterant, ut alias unus exsurgit, v. c. Stat. XI Theb. 65. Ovidius, qui Maronem ante oculos habuit, Met. IV, 494 *Inde duos mediis abrumpit crinibus angues* etc.——451. *verbereque* Montalb., ut lib. V, 579 *insonuit flagello*. Sed alterum exquisitius; fecit flagellum resonare. Tum *rapido* alii, et sic ante Heins. vulgg.——452. *non ego* Lutat. ad Stat., et *v. s. verique eff.* Donat. ad Terent. apud Burm. *effata* Goth. sec. et Rom.——453. *falso* Rom.

poëtas occurrunt. *Vatem* iterum ut vers. 435. 443; æditum *νεωκόρον* designat. Forma increpandi Homero jam frequentata est Iliad. ε, 428 sqq. ζ, 490 sqq. *πόλεμος δ' ἄνδρεσσι μελήσει* add. Iliad. υ, 137 sq.

446 sq. Exuit jam Erinnys anum, ut solent interdum dii (cf. Excurs. XIII ad lib. I, p. 154), et vera forma adstat. Præclara autem rei exponendæ ratio effectu ab initio statim posito: Turnum ita loquentem horror invadit etc. 447. *tot Erinnys*; nam horrendi angues ex capite sibilant et dira deæ facies vera apparet. *tanta* pro talis. 451. *verbera insonuit*, concussit, flagello increpuit; conf. sup. v, 336, VI, 557.

456,

Reſpice ad hæc: adſum dirarum ab ſede ſororum;
Bella manu letumque gero.
Sic effata facem juveni conjecit, et atro
Lumine fumantis fixit ſub pectore tædas.
Olli ſomnum ingens rumpit pavor, oſſaque et artus
Perfundit toto proruptus corpore ſudor.
Arma amens fremit; arma toro tectiſque requirit.
Sævit amor ferri, et ſcelerata inſania belli;
Ira ſuper; magno veluti quum flamma ſonore

454. *Aſpice* Goth. ſec. Olim fuere qui diſtinguerent: *Reſpice: ad hæc adſum*; vid. Serv.—455. *gero* vel *cano* Zulich. Male. Nam reſpicit ad ſup. 443 ſq.—456. *alto* Parrh.—457. *flammantes* Parrh. *de* tert. Rottend.—458. *Illi ingens ſomnum* Rom. et alii Pier. *Illi* quoque fragm. Vatic. *rumpit* Heinſ. cum melioribus. Vulgo *rupit*. *atris* Goth. pr. *Oſſaque ductus* ſec. Moret. Notabile utique, *ſudorem perfundere oſſa*. *Ora et artus* ratio poſtulare videtur.—459. *Perfundit* item Heinſ. pro vulgari *perfudit*; at pr. Rottend. *profundit*; et multi, etiam fragm. Vatic. *præruptus*, ut alibi quoque ſolent.—460. *A. tumens* Montalb., ſed *A. amens* etiam ſup. II, 315. *tectoq.* ſec. Rottend.—462. Optandum erat, ut viri docti docerent, quomodo hæc acciperent: *Ira ſuper*. Vulgo videntur interpretari cum Cerda: inſuper; acceſſit demum ira. Ita ſaltem diſtinctio erat accommodanda: *ſ. i. belli, Ira ſuper; veluti*. Sane *ſuper* eo ſenſu apud poëtam et alibi occurrit, v. ſup. II, 71; cf. VIII, 245. XI, 226. Sed ſententia inde exit jejuna et tanto poëta indigna: *Sævit amor—inſania, inſuper ira*. Dicendum ſaltem erat, *ſuper* eſſe pro copula: *Iraque*. Exilitas tanta facile a poëta evitari poterat, ſi ſcriberet, *Ira furit* vel ſimili modo. *Super* pro, ſupereſt, ſuperat, occurrit et alibi (ut III, 489). Si pro ſuperare, ebullire, erumpere illud dictum docere poſſem, bona efficeretur ſententia. Donatus ita interpretatur, ac ſi *ſuper* pro, ſuper his, dictum velit: *Tantum contraria deſiderabat, ut iraſceretur ſibi, quod nondum iret ad bellum*. Saltem *ira ſuper* eo eſt expediendum, ut ſit, quod περὶ Græcis poëtis, *plus quam* amor ferri et inſania belli, furit ira.

456. *facem injecit* in juvenem. 460. *arma fremit*, plus eſt, quam, depoſcit, clamat. 461. 462. Elaborata oratio! pro, belli cupiditate et ira incenditur. *amor ferri* et *inſania belli* unum idemque declarant. *ſcelerata i.* quoniam ad cædes, rapinas et *ſcelera*, rapit, quæ proprie de bello dicuntur; at *ſuper ira*, magis adhuc, quam amor pugnæ, ſævit, furit ira. cf. Var. Lect.

462—466. Fundus comparationis in Homero Iliad. φ, 362 ſqq., ubi de Xantho Vulcani

Virgea ſuggeritur coſtis undantis aëni,
Exſultantque æſtu latices; furit intus aquai
Fumidus atque alte ſpumis exuberat amnis;
Nec jam ſe capit unda; volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem polluta pace Latinum

463. *ſurgentur* Franc.——464. In Erf. corrector ante oculos habuiſſe videtur *Exſuperant*. Verum *exultare* eſt τὸ ἀναβλύειν. Ap. Hom. l. c. in notis eſt λέβης ζεῖ ἔνδον—πάντοθεν ἀμβολάδην. Quod lebes idem eſt κνίσσῃ μελδόμενος puta poëtica forma dictum pro eo, quod in lebete continetur, adipe; pro κνίσσα μελδομένη. *aquai*. Hoc Heinſ. retraxit, nam vulgg. *aquæ vis*, quod et Cuninghamius maluit retinere. Memorabilis eſt Servii nota: "aquai: *Hanc diæreſim Tucca et Varius fecerunt*; *nam Virgilius ſic reliquerat:* f. i. aquæ vis, F. atque a. ſ. e. amnis; *quod ſatis aſperum fuit*." Judicio quidem adjecto vix ſubſcribas; multo enim mollior altera hæc ratio. Niſi forte Serviana aliter ſe habebant, ut ex gloſſa primi Moret. ſuſpiceris: "Aquæ vis *appoſuit Tucca*, *quia nimis aſpere ſonuit* aquæ amnis, *quod Virgilius prius ibi poſuit*." Certe illa, *aquai amnis*, ſatis dure dicta videntur; etſi ſic *rivus aquæ* Ecl. VIII, 87 *Propter aquæ rivum*; quod etiam Pomponius ex pleniore Servio comparat. Sed defenditur hæc lectio *aquai* noto Probi lib. I Art. Grammat. loco, ubi quatuor tantum locis priſcam illam ſecundi caſus formam a poëta agnoſci docet. Accedit Medic. Mentel. ſec. et a m. ſec. Rottend. ſec., tum pro div. lect. tert. et Leid. pr. Item Schol. Perſii. v. Heinſ. At *aquæ vis* omnes cæteri libri agnoſcunt, quorum familiam ducit Rom. cum fragm. Vatic. Inter editas Aldinæ hoc idem tuentur; ſed mutatum in Junt. et repoſitum *aquai* ad Benedicti ductum, qui et ipſe ſuſpicatur, narratiunculam apud Servium eſſe commentitiam; nam nihil a Tucca mutatum eſſe debuiſſe e lege Auguſti. Provocat idem ad Quinctilianum (I, 7, 18, ubi non in omnibus legitur *aquai*, ſed tantum alterum *aulai*). Vix talia ad liquidum perduci poſſunt; potuit *vis* ab uno codice abeſſe et ſuppletus eſſe verſus a docto viro ſic, ut ſcriberet, *aquai*; potuit quoque ab initio *aquai* ſcriptum eſſe, et eo neglecto a librario, *aquæ* refictum in *aquæ vis*. P. Scriverii lectionem: *Exſultante æſtu latices erugit aquai* refellit Heinſius. Cui vacat, refellere poteſt et aliam Schraderi ad Muſæum p. 233.——465. *ſpumans* Bigot. *fumis* Leid. *vapor altus* Erf.

cani flammis ſubmiſſis ebulliente agitur; ſed primum ornatu verborum ſuperat Virgilius, ut facile expectabas ab imitatore Marone. cf. Macrob. Sat. V, 11, tum vero etiam aliud comparatum idque elegantius, ſuaviore et doctiore metaphora, ſubſtituit, animum ira æſtuantem. *Coſtas* ollæ (ſed gravius nominavit *aënum*) dixit ut γάστρην τρίποδος Hom. Odyſſ. Θ, 437 et ex utroque loco Quintus Cal. Cerdæ laudatus (lib. V, 381 ſqq. de Ajacis ira). Ornate reliqua quoque: *Fumidus amnis aquæ*, vapor, *furit intus atque alte ſpumis exuberat*, ſpumat.

467—474. *polluta pace* violata

Indicit primis juvenum, et jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque.
Hæc ubi dicta dedit, divosque in vota vocavit;
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet atque juventæ;
Hunc atavi reges; hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus inplet,

468. *Inducit* Ven. *et* abest pr. Hamb.——469. *Italia* alter Menag. I. *et d.* pr. Franc.——470. *que* in fine abest multis, ex more.——472. *Certanti* Medic. Pierii.——473. *juventa* aliquot Pier. et Goth. sec.——474. *clari d. facti* Reg. 1 error.——475. *Dum T. animis Rutulos* multi Heins. *animos Rutulis* autem *Rutilus* pro *Rutulus* sæpe in libb. occurrit. Illud vero miror, cum corripiantur in hac voce syllabæ, Græcis scribi vocem per diphthongum ου, Ῥουτοῦλοι.

lata jam a Latino. *venire* est gravius, quam esse; ut alibi monitum. *divos in vota vocavit*, invocavit votis; cf. ad lib. V, 234; ἐπηύξατο. *exhortantur*, ἐπῶρσαν, Homericum.

472–474. Rutuli se acuunt ad bellum, alii Pulchritudine, alii nobilitate Turni, alii virtutis fama erecti. Et sic Servius. Male Pompon. et alii *Hunc* sc. Turnum accipiunt.

475 sqq. Principium belli inter Latinos et Trojanos cervus venatione interemtus. Reprehensum hoc jam apud Macrob. V, 17 hinc a multis tamquam tenue et vi epica destitutum. Nolo defendere poëtam. Totus hic locus de caussis belli in Trojanos concitati parum placet. Malim a magnis animorum motibus, iris et odiis, eas arcessitas esse, quam a Discordiæ seu Furiæ artibus. Si semel poëta rerum miracula pro caussis naturalibus affert, ab allegorica certe persona frustra ea peti puto. Nec tamen cerva hic belli est caussa; sed occasio tantum et initium. Narrationem quoque hæc ipsa res, concursus cæsa cerva sacra factus, pro illis temporibus facit probabilem, cum semel non consilio sed animorum impetu committendi essent Latini cum Trojanis et res ad manus deducenda. Tum poëta æmulatus putatur belli Iliaci initia et retentæ in Aulide classis Achivorum caussas, interemta ab Agamemnone cerva Dianæ sacra. Omnino invento huic poëtæ strenue incubuerunt, ut pugnarum et odiorum caussas ab occisis casu sacris animantibus, quæ (ἀνειμένα, ἄφετα), libere vagarentur, arcesserent.

Exempla

Allecto in Teucros Stygiis se concitat alis;
Arte nova speculata locum, quo litore pulcher
Insidiis cursuque feras agitabat Iulus.
Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, et noto naris contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent: quæ prima laborum
Caussa fuit, belloque animos adcendit agrestis.
Cervus erat forma præstanti et cornibus ingens,

477. *qua* Oudart. pro var. lect. Bene Holdsworthus observabat *arte nova* nova non bene jungi cum *speculata* locum; nam in hoc, quod locum speculabatur, ars Alectus spectari non potuit. Itaque interpungi vult: *se concitat alis Arte nova, sp. l.* Sed non magis *Ars nova* ad volatum referri potest. Saltem *Arte nova—rabiem objicit*; sed cum alia interjecta essent, v. 479 *Hic* interserit. Locus autem sic distinguendus: *Dum Turnus—se c. alis. Arte nova, sp.—Iulus, Hic s.—Objicit* etc. At v. Not.—— 478. *nefas* pro *feras* Goth. tert.——479. *Cocitica*, *Cocitina* aberratt.—— 481. *agitent* Ven. *qui* Franc. et pro var. lect. pr. Hamb. *laborum* cum melioribus Heins. post Pier. At vulgo, *malorum*, ex intpr.——482. *animas* pr. Rottend. *incendit* pr. Menag. *concendit* Bigot.——483. *formæ præstanti* Hugen. et pr. Rottend. *formæ præstans* Bigot. v. Æn. I, 71.

Exempla v. ap. Cerdam, sed judicium adhibe, uti apud illos quoque, qui magnas rerum conversiones a parvis caussis nuper libellis suis persequuti sunt.

475—483. *animis a. implet.* Homericum. θάρσυς πλῆσιν φρένας, ut Iliad. ϱ, 573. cf. Guell. Facit nunc Alecto, quod Eris Homerica Iliad. δ, 444 νεῖκος ὁμοίϊον ἔμβαλε etc. *arte nova*, alia fraude. 480. *prima laborum caussa fuit.* Comparant Iliad. ε, 63. χ, 116; est primum initium calamitatum, quæ insequutæ sunt.

483 sqq. Molles et bucolicis propiores versus sunt, qui sequuntur, quod eleganter monuit Spencius. Similes deliciæ Cyparissi cervus apud Ovid. Met. X, 109 sqq. occurrunt, sed juvenili carminis luxuria expolitæ. Calpurnii quoque imitationem notavit Cerda Ecl. VI, 33 sq. et Statii locum de tigribus Bacchi mansuefactis comparat (Theb. VII, 564 sqq.). De id genus animantibus cf. viros doctos ad Lucian. pro Merc. Cond. c. 1. *Tyrrhidæ pueri*, pro Tyrrhei filii. Fuit autem nomen hoc in historia Albanorum regum non ignobile. Tyrrhus enim erat regii armenti magister, apud quem Lavinia Silviam enixa est: v. Victor O. G. R. 16. cf. Serv. ad VI, 760 comparato Dionys. I, 70, ubi Πυῤῥήνης

Tyrrhidæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrheusque pater, cui regia parent
Armenta, et late custodia credita campi.
Adsuetum imperiis soror omni Silvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis,
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille, manum patiens, mensæque adsuetus herili,
Errabat silvis; rursusque ad limina nota
Ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Conmovere canes: fluvio quum forte secundo

484. *Thyrridæ*, *Tyridæ*, *Tiridæ*, et *Thirus*, *Tirrus*, *Tirius*, *Tyrus*, *Tyrrus*, aberratt.——485. *Tyrrbusque* Heins. ex libris maluit: nec aliter Aldd. et hinc ductæ = quas deseruit Commeliniana, quæ Palatinum codicem expressit, Pulmanniana et aliæ. Ante Heinsium (h. e. in iis editionibus, quibus utebatur Heins., puta edd. Dan. Heinsii, Pulmanni et similes) legebatur *Tyrrbeusque*, quod præferas, quia altera in *Tyrrbides* a poëta producta est; Θυρρεύς, Θυρρείδης. Exemplum in contrarium esse potest *Belides* sup. II, 82, sed nomen illud adhuc suspectum habeo. Tum non vana est observatio doctissimi Ouwens Noct. Hagan. p. 607, multorum nominum duas esse terminationes, unde diversa patronymica ducta sint: *Tyndaridas* habemus, cum tamen *Tyndareus* frequentetur; fuit igitur etiam aliquando *Tyndarus*. Ita etiam *Tyrrbeus* et *Tyrrbus*, quod alibi occurrit. vid. in Nota.——486. *lati* Rom., sed Pierius spreverat, Heinsius autem e Medic. aliisque prætulerat. Recte vero Burm. revocavit *late*, quippe doctius dictum; ut *late rex* I, 25 et al. *campi est* Goth. sec.——487. *A. in silvis* Menag. pr.——488. *innectens* l. *intexens* Goth. tert.——489. *Potabatque* aliquot Pier. *Sectabatque* Sprot. *feram* pr. Hamb. ed. Ven., male. v. Burm. cf. sup. II, 51.——490. *manu* (ex *manū*) Sprot. Vratisl. Medic. *manuum* aliquot Pier.——491. *que* abest Zulich. *ad menia* Erf.——493. *rapidi* aliquot Pier.; al. *rapidæ*, *rabidi*, male.

ηνὸς depravate scriptum est, et in libro de Augusti progenie cap. 18 *Tityrus*. *soror* sc. puerorum, Tyrrhei filia. 490. χειροήθη et ὁμοτράπεζον fuisse dicit. cf. Guell. 492. *Ipse* d. Αὐτὸς pro αὐτομάτως.

491—495. Cervus post natationem (elegantur *defluere* pro natare) in ripa se ab æstu recreabat. Ergo jam *defluxerat*, ut bene Cerda accipit *deflueret*. 498. Turbas faciunt in *erranti*. Res expedita erit, si cogites inverso

Deflueret, ripaque æſtus viridante levaret.
Ipſe etiam, eximiæ laudis ſuccenſus amore,
Aſcanius curvo direxit ſpicula cornu :
Nec dextræ erranti deus afuit; actaque multo
Perque uterum ſonitu perque ilia venit arund
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Succeſſitque gemens ſtabulis, queſtuque cruen
Atque inploranti ſimilis tectum omne repleba
Silvia prima ſoror, palmis percuſſa lacertos,
Auxilium vocat, et duros conclamat agreſtis.
Olli (peſtis enim tacitis latet aſpera ſilvis)
Inproviſi adſunt : hic torre armatus obuſto,
Stipitis hic gravidi nodis; quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyrrheus

495. *r. a. undante* aliquot Pier. *lavaret* multi.——496. *exuviæ laudis* Sprot. *nimiæ* Dorvill. *accenſus* Gud. et Moret. qu.——497. *derexit* Gud.——498. *afuit* cum antiquioribus ſcribit Heinſ. Vulgo *abfuit*; alii *affuit*.——500. *inter* aliquot Heinſ.——502. *replebat* Heinſ. e Medic. et a. pr. m. Gud., item Sprot. et Reg. Vulgo, *replevit*.——505. *Olli* Heinſ. cum melioribus. Alii, *Illi*.——506. *armatur* Sprot. *abuſto* et *aduſto* aberratt. apud Pier. et Burm.——507. *hi* Menag. pr. *gravidis* Goth. ſec. *eſt* multi addunt, etiam Pier.——508. *ira fuit* Pier. aliquot; *dedit* Bigot. cf. Burm.

inverſo ſenſu dictum : *erranti deus abfuit*. Nunc negationem addidit : *Nec deus abfuit*, adfuit fortuna, *dextræ erranti*, ſic ut ea non aberraret. At Servius ad Alecto refert; ut ſit ἡ θεός. *acta venit* plenius pro adacta eſt. *nota tecta*, τὰ ἤθεα. Si adoleſcenti hæc interpretaris, obſerva ingenuæ indolis ſigna in miſeratione cervæ, placidæ ac manſuetæ feræ, vſſ. 500 ſqq.

505. *peſtis*; recte Serv. Furia. cf. ſup. 476. 477. Latet enim illa in ſilva ad ſpeculandam nocendi rationem et viam. Neque inde niſi v. 511 diſcedit. Mireris Cerdam ipſos *agreſtes* h. paſtores ad bellum movendum e ſilvis concurrentes interpretari malle. *Torrem obuſtum*, quis non videat eſſe ſudem præuſtam ? cf. inf. 524, ut mox ſtipites nodoſos memorat. *cuneos coactos* pro adacto cuneo dixit.

Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta ſpirans inmane ſecuri.
At ſæva a ſpeculis tempus dea nacta nocendi
Ardua tecta petit ſtabuli; et de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem: qua protenus omne
Contremuit nemus, et ſilvæ intonuere profundæ:
Audiit et Triviæ longe lacus; audiit amnis

509. *Quadrificam* Dorvill.——510. *Scindebant* Medic. et Scheffer., ut ad agreſtes referatur.——511. *e* aberat multis Pier.——512. Ante Heinſ. diſtinxerant vulgg. poſt *petit*.——514. *incendit* Rom. et aliquot Burm.——515. *Inſonuit* e Grammaticis laudat Heinſ. *Concutitur* pr. Rottend. *inſonuere* Rom. et alii Pier. et Heinſ. *ſonuere* Ed. Mediol. et Schol. Statii cum binis Goth.——516. In multis *audit* ſcribitur, et hinc inſeritur in nonnullis *et* ante *amnis*. Menag. pr. *audiit omnis*, quod placet Burmanno.

511. *ſtabulum*, paſtoris tugurium, ut et alibi. 513. Fuit ſcilicet idem, qui nunc in agris eſt, mos, buccina convocandi ruricolas, repentino aliquo metu, periculo vel incurſu. Quid? quod et Comitia ita convocari ſolebant: *Per cornicinem centuriata* ap. Gell. XV, 27. Subnata autem Maroni Furiæ buccina ex Eridis horrendo clamore Iliad. λ, 5. 11. In 514—518 imitatorem facile agnoſcas vel ex exquiſitiore ornatus ſtudio. Expreſſus (nam inter multa a Cerda et aliis congeſta hoc unum tenendum) Apollonii locus, primum quidem III, 1217 Hecates canum latratu: Πείσεα δ' ἔτρεμε πάντα; et multo magis draconis ſibilo IV, 127. 139 ἀμφὶ δὲ μακραὶ Ἠϊόνες ποταμοῖο καὶ ἄσπετον ἴαχεν ἄλσος· Ἔκλυον, οἳ καὶ πολλὸν ἑκὰς etc. Δείματι δ' ἐξέγροντο λεχωΐδες, ἀμφὶ δὲ παισὶ Νηπιάχοις, οἵ τέ σφιν ὑπ' ἀγκαλίδεσσιν ἴαυον, Ῥοίζῳ παλλομένοις χεῖρας βάλον ἀσχαλόωσαι; unde noſter: *Et trepidæ matres preſſere ad pectora natos*; non tam ornate, ſed meliore judicio; Nam a Furia inflatam buccinam tam horrendum ſonitum edidiſſe, probabilius eſt dictum, quam draconis ſibilum tam longe eſſe auditum. Virgilii imitatorem habes Statium I Theb. 118 de anguium Tiſiphones ſibilo: *Audiit et medius cæli Parnaſſus* etc., ubi omnia multo magis portentoſa videbis. 515. *profundæ* cum dilectu. In intimis magnæ ſilvæ receſſibus audiebatur vox. 516. *Triviæ lacus* eſt Lacus Aricinus cum Nemore et

Sulfurea Nar albus aqua fontesque Velini;
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres, qua buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ: nec non et Troia pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxere acies. Non jam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur sudibusve præustis;
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late

518. *At* Menag. pr. *ad ubera* Oudart., quod alibi occurrit.— *Quin vero* pr. Moret, a m. pr.——520. Scribitur fere *concorrunt*, e nuntiatione. *occurrunt* aliquot Pier.——521. *Troïca* Witt.— Dubitat Burm., an legendum sit, *campis e. a.* Cur tamen in *castris* hæreas, cum *domus aperta*, *foribus apertis*, bene dicatur?——523. *D* Medic. *surrexere* pr. Hamb. pro var. lect. *nec jam* Parrhas. *in c* Oudart. *agrestis* Medic.——524. *Stypitibus* passim scribitur apud cf. Burm. *sudibusque* duo ejusdem.——525. *decertant* Bigot. a m v. III Ge. 20. *utraque* sec. Moret.

et Templo Dianæ nobilissimo; cf. inf. v. 761. Nunc *Lago di Nemi*, non longe ab vico *Gensano*. Paullo remotior ab his locis versus septentrionem est *Nar*, qui inter Sabinos et Umbros ad Tiberim descendit, *sulfureis aquis* satis notus, de quo jam Ennii versus VI Annal. *Sulfureas posuit spiramina Naris ad undas*, v. Cerda h. l. Cluver. p. 705, quarum natura *candorem* facit. In proximo *Lacus Velinus*, amne Velino inter montium juga super Reate stagnante: in Narem ille quoque aliquando a M. Curio, exciso monte, emissus. Cic. IV ad Att. 15. Cf. Plin. III, 12 s. 17.

520. Ennii Ann. III versus ap. Macrob. VII, 3 *Postquam defessi sunt stantes spargere sese Hastis: ansatis concurrunt undique telis.* 521. *Indomiti agricolæ.* Ornans epitheton; simpliciter accipio duros, asperos. Sunt enim ἄτρυτοι: quod primo loco est, qui atteri nequeunt aut frangi ac fatigari laboribus et ærumnis: altero ἄτρυτος etiam invictum, hinc validum, magnum, ingentem, simpliciter denotat. *nec non et T. p.* Castrorum portis reseratis mittunt auxilium Trojani. Vulgari oratione copiæ effundunt se, effunduntur, ἐκχέονται. Mox v. 525. 526. *seges*, pro, agro: isque adeo pro acie: eleganter autem

Horrefcit ftrictis feges enfibus, æraque fulgent
Sole laceffita, et lucem fub nubila jactant:
Fluctus uti primo cœpit quum albefcere vento,
Paullatim fefe tollit mare, et altius undas
Erigit, inde imo confurgit ad æthera fundo.

526. *triftis* f. Parrhaf. *armaque* Zulich.——527. *Sole repercuffa* pro var. lect. Moret. tert. ex intpt. *et lumen* aliquot Pier., tum *fub lumine* Pars Pier. et Heinf. c. Erf. *fub lumina* duo Burm. *fub lumine* duo alii; Gothani vulgatam tuentur.——528. in fine *ponto* Rom. et Medic., quorum in eadem lectione confpirantium haud levis auctoritas eft, et pro var. lect. Gud., item Macrob. V Sat. 13, ut taceam codd. e vulgo, binos Goth.; in altero quidem *puncto* eft. Probat Heinfius, ut *primo ponto* fit: a littore, et refpondeat Homerico ἐν αἰγιαλῷ, in loco, quem poëta ante oculos habuit Iliad. δ, 422. Sed tempeftate oriente fluctus ex alto verfus littus aguntur, non a littore primum moveri incipiunt, ut jam Burmannus monuit. Tum vero in Homerico loco non ἐν αἰγιαλῷ refponderet Virgiliano *primo ponto*; fed Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κ., et hoc quidem fenfu, ut fit pro, *primum in ponto, in alto*. Verfus hi funt: Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης Ὄρνυτ' ἐπασσύτερον, Ζεφύρου ὑποκινήσαντος, Πόντῳ μέν τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα Χέρσῳ ῥηγνύμενον μεγάλα βρέμει. Burmannus mallt: *fummo* —— *ponto*, ut *imo fundo* opponatur. Sed manifefta fatis res eft, *fummo ponto* ex altero loco Ge. III, 237 huc effe tranflatum, ubi *in medio ponto*. Variare autem poëtam verbo uno vel altero, ejufmodi verfus, quos iterum ponit, ab ipfo Heinfio aliquoties monitum eft. Uti itaque altero loco fluctuum primos ortus in alto (*in medio ponto*), fic nunc fluctuum ortus a prima auræ impulfione, *primo vento*, memorat.——530. *uno* Franc. *imo* et Dorvill.

autem acies ftatim per fegetem efferuntur et reliqua ad eam attemperantur; qui comparandi modus exquifitæ eft venuftatis. Locus fimilis inf. videndus lib. XI, 601. 602. Primæ autem lineæ funt Iliad. ν, 338, ubi *horret pugna haftis* ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσι μακρῇς. At apud Apollon. III, 1355 *horret armis ager* φρῖξεν δὲ περὶ στιβαροῖς σακέεσσι —— Ἄρεος τέμενος.

526. *Sole laceffita* venufte pro percuffa radiis. Debetur hoc Lucretii exemplo lib. IV, 218 *Corpora quæ feriant oculos vifumque laceffant;* unde patet, ut ex aliis locis, ubi *vifum, aures laceffere* occurrit, *laceffere* effe fimpliciter ferire, percutere; cf. inf. ad lib. X, 10. Refertur etiam paullo ante *atra* feges ad oculorum judicium, fi longum hominum ordinem in campo profpicias.

528—530. Sæpius ornata a poëtis comparatio; primum quidem ab Homero Iliad. δ,

Talibus Allecto dictis exarsit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus;
Deriguere oculi; tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaque se facies aperit. Tum flammea torquer
Lumina cunctantem et quærentem dicere plura
Repulit, et geminos erexit crinibus anguis,
Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore
En, ego victa situ, quam veri effeta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit:

πόλεμος δ' ἄνδρεσσι μελήσει. In edd. utrumque apparet: in Aldd. et q hinc fluxere *gerant*: at inde a Commel. Steph. et al. *gerent*. Nonnu quoque *gerunt* Witt. *ferant*. Reliqua *quis bella gerenda* cum Heuman Burmannus bene vidit esse rescindenda, ut ab aliena manu assuta. S tem otiose subjecta sunt.——446. *Et* Witt. *aut* Menag. pr. *sub* Heins. intulerat e conjectura confirmata a Mentel. pr. a m. sec. S tales deliciæ adversus librorum auctoritatem inferri non debebant; *su tus*, edd. et librorum, etiam optimorum, in his fragm. Vatic., lectio ipsa elegans est. Alii *subito*.——447. *Diriguere* vulgg. codd. et edd. a Heins. et Pier. *tot crinis* Franc.——448. *fumea* Rom., male.——4 Absurde Servius, quem Pomponius sequitur, *geminos* de similibus serp tibus accipit. Burm. conj. *gelidos*. Quidni autem duo angues in ca inter cæteros extolli a dea poterant, ut alias unus exsurgit, v. c. St XI Theb. 65. Ovidius, qui Maronem ante oculos habuit, Met. 494 *Inde duos mediis abrumpit crinibus angues* etc.——451. *verbereque* M talb., ut lib. V, 579 *insonuit flagello*. Sed alterum exquisitius; fecit flag lum resonare. Tum *rapido* alii, et sic ante Heins. vulgg.——452. *ego* Lutat. ad Stat., et *v. s. verique eff.* Donat. ad Terent. apud Bu *effata* Goth. sec. et Rom.——453. *falso* Rom.

poëtas occurrunt. *Vatem* iterum ut vers. 435. 443; ædituam νεωκόρον designat. Forma increpandi Homero jam frequentata est Iliad. ε, 428 sqq. ζ, 490 sqq. πόλεμος δ' ἄνδρεσσι μελήσει add. Iliad. υ, 137 sq.

446 sq. Exuit jam Erinnys anum, ut solent interdum dii (cf. Excurs. XIII ad lib. I

p. 154), et ve
Præclara au
ratio effe
posito:
horro
Eri
ex

Respice ad hæc: adſum dirarum ab ſede ſororum;
Bella manu letumque gero.
Sic effata facem juveni conjecit, et atro
Lumine fumantis fixit ſub pectore tædas.
Olli ſomnum ingens rumpit pavor, oſſaque et artus
Perfundit toto proruptus corpore ſudor.
Arma amens fremit; arma toro tectiſque requirit.
Sævit amor ferri, et ſcelerata inſania belli;
Ira ſuper: magno veluti quum flamma ſonore

454. *Aſpice hæc adſum*; vid. Serv. ad ſup. 443 ſq. Goth. ſec. Olim fuere qui diſtinguerent: *Reſpice*: *ad* [illegible] Rottend.——455. *gero* vel *cano* Zulich. Male. Nam reſpice [illegible]——456. *alto* Parrh.——457. *flammantes* Parrh. *de tert.* fragm. Vatic.——458. *Illi ingens ſomnum* Rom. et alii Pier. *Illi* quoque Goth. pr. *oſſaque* [illegible] *rumpit* Heinſ. cum melioribus. Vulgo *rupit*. *atro* [illegible] *oſſa*. *Orne*: [illegible] *ductus* ſec. Moret. Notabile utique, *ſudorem perfundere* pro vulgari; artus ratio poſtulare videtur.——459. *Perfundit* item Heinſ. Vatic. *perfudit*; at pr. Rottend. *profundit*; et multi, etiam fragm. ſed *A. amens* [illegible] *perfuſus*, ut alibi quoque ſolent.——460. *A. tumens* Montalb. dum etiam [illegible] ut etiam ſup. II, 315. *tectoq.* ſec. Rottend.——462. Optarem Vulgo [illegible] Viri docti docerent, quomodo hæc acciperent: *Ira ſuper*. Ita ſaltem [illegible] interpretari cum Cerda: inſuper; acceſſit [illegible] Sane *ſuper* [illegible] accommodanda: *ſ. i. belli, Ira ſuper*; [illegible] VII, [illegible] ad poëtam et alibi occurrit, v. ſup. II, [illegible] ſententia inde exit jejuna et [illegible] *inſuper ira*. Dicendum [illegible] Exilitas tanta facile a poëta [illegible] *Super* pro, [illegible] ebullire, [illegible]

[illegible]

[illegible]

Virgea ſuggeritur coſtis undantis aëni,
Exſultantque æſtu latices; furit intus a
Fumidus atque alte ſpumis exuberat an
Nec jam ſe capit unda; volat vapor ate
Ergo iter ad regem polluta pace Latinu

463. *ſurgentur* Franc.——464. In Erf. corrector ante videtur *Exſuperant.* Verum *exultare* eſt τὸ ἀναβλύειν. Ap. notis eſt λέβης ζεῖ ἔνδον—πάντοθεν ἀμβολάδην. Quod lebes μελδόμενος puta poëtica forma dictum pro eo, quod in leb adipe; pro κνίσσα μελδομένη. *aquai.* Hoc Heinſ. retraxit *aquæ vis*, quod et Cuninghamius maluit retinere. M Servii nota: " aquai: *Hanc diæreſim Tucca et Varius fece gilius ſic reliquerat:* f. i. aquæ vis, F. atque a. ſ. e. an *aſperum fuit.*" Judicio quidem adjecto vix ſubſcribas; mi lior altera hæc ratio. Niſi forte Serviana aliter ſe habeban primi Moret. ſuſpiceris: " Aquæ vis *appoſuit Tucca, quia ni* aquæ amnis, *quod Virgilius prius ibi poſuit.*" Certe illa ſatis dure dicta videntur; etſi ſic *rivus aquæ* Ecl. VIII, 87 *rivum*; quod etiam Pomponius ex pleniore Servio compara ditur hæc lectio *aquai* noto Probi lib. I Art. Grammat. loc tantum locis priſcam illam ſecundi caſus formam a poëta Accedit Medic. Mentel. ſec. et a m. ſec. Rottend. ſec., lect. tert. et Leid. pr. Item Schol. Perſii. v. Heinſ. At a cæteri libri agnoſcunt, quorum familiam ducit Rom. cum Inter editas Aldinæ hoc idem tuentur; ſed mutatum in J tum *aquai* ad Benedicti ductum, qui et ipſe ſuſpicatur, n apud Servium eſſe commentitiam; nam nihil a Tucca debuiſſe e lege Auguſti. Provocat idem ad Quinctilianu ubi non in omnibus legitur *aquai*, ſed tantum alterum *aula* ad liquidum perduci poſſunt; potuit *vis* ab uno codice abeſ tus eſſe verſus a docto viro ſic, ut ſcriberet, *aquai*; potui initio *aquai* ſcriptum eſſe, et eo neglecto a librario, *aqu aquæ vis.* P. Scriverii lectionem: *Exſultante æſtu latices er* fellit Heinſius. Cui vacat, refellere poteſt et aliam Schrader p. 233.——465. *ſpumans* Bigot. *fumis* Leid. *vapor altus* E

cani flammis ſubmiſſis ebulliente agitur; ſed primum ornatu verborum ſuperat Virgilius, ut facile expectabas ab imitatore Marone. cf. Macrob. Sat. V, 11, tum vero etiam aliud comparatum idque elegantius, ſuaviore et doctiore metaphora, ſubſtituit, animum ira æſtuantem. *Coſtas* ollæ (ſed gravius nominavit *aënum*) c τρην τρίποδος Hom. C et ex utroque loco C Cerdæ laudatus (l ſqq. de Ajacis ira reliqua quoque: *F nis aquæ*, vapor, *atque alte ſpumis ex* mat.

467—474. *pollut*

Indicit primis juvenum, et jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem:
Se ſatis ambobus Teucriſque venire Latiniſque.
Hæc ubi dicta dedit, divoſque in vota vocavit;
Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet atque juventæ;
Hunc atavi reges; hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus inplet,

468. *Indicit* Ven. *et* abeſt pr. Hamb.——469. *Italia* alter Menag. I. *et d.* pr.——470. *que* in fine abeſt multis, ex more.——472. *Certanti* Franc.——473. *juventa* aliquot Pier. et Goth. ſec.——474. *clari d. facti* Medic. Pierii.——475. *Dum T. animis Rutulos* multi Heinſ. *animos Rutilis* Reg.; error autem *Rutilus* pro *Rutulus* ſæpe in libb. occurrit. Illud vero miror, cum corripiantur in hac voce ſyllabæ, Græcis ſcribi vocem per diphthongum ου, Ῥουτοῦλοι.

lata jam a Latino. *venire* eſt gravius, quam eſſe; ut alibi monitum. *divos in vota vocavit*, invocavit votis; cf. ad lib. V, 234; ἐπηύξατο. *exhortantur*, ὦρσαν, ἐπῶρσαν, Homericum.

472—474. Rutuli ſe acuunt ad bellum, alii pulchritudine, alii nobilitate Turni, alii virtutis fama erecti. Et ſic Servius. Male Pompon. et alii *Hunc* ſc. Turnum accipiunt.

475 ſqq. Principium belli inter Latinos et Trojanos cervus venatione interemtus. Reprehenſum hoc jam apud Macrob. V, 17 hinc a multis tamquam tenue et vi epica deſtitutum. Nolo defendere poëtam. Totus hic locus de cauſſis belli in Trojanos concitati parum placet. Malim a magnis animorum motibus, iris et odiis, eas arceſſitas eſſe, quam a Diſcordiæ ſeu Furiæ artibus. Si ſemel poëta rerum miracula pro cauſſis naturalibus affert, ab allegorica certe perſona fruſtra ea peti puto. Nec tamen cerva hic belli eſt cauſſa; ſed occaſio tantum et initium. Narrationem quoque hæc ipſa res, concurſus cæſa cerva ſacra factus, pro illis temporibus facit probabilem, cum ſemel non conſilio ſed animorum impetu committendi eſſent Latini cum Trojanis et res ad manus deducenda. Tum poëta æmulatus putatur belli Iliaci initia et retentæ in Aulide claſſis Achivorum cauſſas, interemta ab Agamemnone cerva Dianæ ſacra. Omnino invento huic poëtæ ſtrenue incubuerunt, ut pugnarum et odiorum cauſſas ab occiſis caſu ſacris animantibus, quæ (ἀνειμένα, ἄφετα), libere vagarentur, arceſſerent. Exempla

Allecto in Teucros Stygiis se concitat al
Arte nova speculata locum, quo litore pı
Insidiis cursuque feras agitabat Iulus.
Hic subitam canibus rabiem Cocytia vi
Objicit, et noto naris contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent: quæ prima
Caussa fuit, belloque animos adcendit ag
Cervus erat forma præstanti et cornibus

477. *qua* Oudart. pro var. lect. Bene Holdsworthus
nova nova non bene jungi cum *speculata* locum; nam in ho
speculabatur, ars Alectus spectari non potuit. Itaque in
se concitat alis Arte nova, sp. l. Sed non magis *Ars nova* ad
potest. Saltem *Arte nova—rabiem objicit*; sed cum alia in
v. 479 *Hic* interserit. Locus autem sic distinguendus:
se c. alis. Arte nova, sp.—Iulus, Hic s.—Objicit etc. A
478. *nefas* pro *feras* Goth. tert.——479. *Cocitica*, *Cocitin*
481. *agitent* Ven. *qui* Franc. et pro var. lect. pr. Hamb
melioribus Heinf. post Pier. At vulgo, *malorum*, ex intpr
mas pr. Rottend. *incendit* pr. Menag. *concendit* Bigot.—
præstanti Hugen. et pr. Rottend. *formæ præstans* Bigot. v

Exempla v. ap. Cerdam, sed judicium adhibe, uti apud illos quoque, qui magnas rerum conversiones a parvis caussis nuper libellis suis persequuti sunt.

475—483. *animis a. implet.* Homericum. θάρσυς πλῆσεν φρένας, ut Iliad. ρ, 573. cf. Guell. Facit nunc Alecto, quod Eris Homerica Iliad. δ, 444 νεῖκος ὁμοίϊον ἔμβαλε etc. *arte nova*, alia fraude. 480. *prima laborum caussa fuit.* Comparant Iliad. ε, 63. χ, 116; est primum initium calamitatum, quæ insequutæ sunt.

483 sqq. Molles et bucolicis propiores versus sunt, qui sequuntur, quod eleganter monuit Spencius. Similes deliciæ

Cyparissi cervus
Met. X, 109 sq
sed juvenili car
expolitæ. Calp
imitationem nota
VI, 33 sq. et S
tigribus Bacchi
comparat (Thel
sqq.). De id g
bus cf. viros doc
pro Merc. Conc
bidæ pueri, pro
Fuit autem nom
toria Albanoru
ignobile. Tyrı
regii armenti
quem Lavinia
est: v. Victor
cf. Serv. ad V
rato Dionys. 1

Tyrrhidæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrheusque pater, cui regia parent
Armenta, et late custodia credita campi.
Adsuetum imperiis soror omni Silvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis,
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille, manum patiens, mensæque adsuetus herili,
Errabat silvis; rursusque ad limina nota
Ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Conmovere canes: fluvio quum forte secundo

484. *Thyrridæ*, *Tyridæ*, *Tiridæ*, et *Thirus*, *Tirrus*, *Tirius*, *Tyrus*, *Tyrrus*, aberratt.—485. *Tyrrhusque* Heins. ex libris maluit: nec aliter Aldd. et hinc ductæ: quas deseruit Commeliniana, quæ Palatinum codicem expressit, Pulmanniana et aliæ. Ante Heinsium (h. e. in iis editionibus, quibus utebatur Heins., puta edd. Dan. Heinsii, Pulmanni et similes) legebatur *Tyrrheusque*, quod præferas, quia altera in *Tyrrhides* a poëta producta est; Θυῤῥεύς, Θυῤῥείδης. Exemplum in contrarium esse potest *Belides* sup. II, 82, sed nomen illud adhuc suspectum habeo. Tum non vana est observatio doctissimi Ouwens Noct. Hagan. p. 607, multorum nominum duas esse terminationes, unde diversa patronymica ducta sint: *Tyndaridas* habemus, cum tamen *Tyndareus* frequentetur; fuit igitur etiam aliquando *Tyndarus*. Ita etiam *Tyrrheus* et *Tyrrhus*, quod alibi occurrit. vid. in Nota.—486. *lati* Rom., sed Pierius spreverat, Heinsius autem e Medic. aliisque prætulerat. Recte vero Burm. revocavit *late*, quippe doctius dictum; ut *late rex* I, 25 et al. *campi est* Goth. sec.——487. *A. in silvis* Menag. pr.——488. *innectens* l. *intexens* Goth. tert.——489. *Potabatque* aliquot Pier. *Sectabatque* Sprot. *feram* pr. Hamb. ed. Ven., male. v. Burm. cf. sup. II, 51.——490. *manu* (ex *manū*) Sprot. Vratisl. Medic. *manuum* aliquot Pier.——491. *que* abest Zulich. *ad menia* Erf.——493. *rapidi* aliquot Pier.; al. *rapidæ*, *rabidi*, male.

Ͳηνὸς depravate scriptum est, et in libro de Augusti progenie cap. 18 *Tityrus*. *soror* sc. puerorum, Tyrrhei filia. 490. Χειροήθη et ὁμοτράπεζον fuisse dicit. cf. Guell. 492. *Ipse d.* Αὐτὸς pro αὐτομάτως,

491—495. Cervus post natationem (elegantur *defluere* pro natare) in ripa se ab æstu recreabat. Ergo jam *defluxerat*, ut bene Cerda accipit *deflueret*. 498. Turbas faciunt in *erranti*. Res expedita erit, si cogites inverso

Deflueret, ripaque æſtus viridante levaret.
Ipſe etiam, eximiæ laudis ſuccenſus amore,
Aſcanius curvo direxit ſpicula cornu :
Nec dextræ erranti deus afuit; actaque multo
Perque uterum ſonitu perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Succeſſitque gemens ſtabulis, queſtuque cruentus
Atque inploranti ſimilis tectum omne replebat.
Silvia prima ſoror, palmis percuſſa lacertos,
Auxilium vocat, et duros conclamat agreſtis.
Olli (peſtis enim tacitis latet aſpera ſilvis)
Inproviſi adſunt: hic torre armatus obuſto,
Stipitis hic gravidi nodis; quod cuique rep-
Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Ty-

495. *r. a. undante* aliquot Pier. *lavaret* multi.——496. *exu*- Sprot. *nimiæ* Dorvill. *accenſus* Gud. et Moret. qu.——49 Gud.——498. *afuit* cum antiquioribus ſcribit Heinſ. Vulgo *ab affuit*.——500. *inter* aliquot Heinſ.——502. *replebat* Heinſ. e M a. pr. m. Gud., item Sprot. et Reg. Vulgo, *replevit*.—— Heinſ. cum melioribus. Alii, *Illi*.——506. *armatur* Sprot. *aduſto* aberratt. apud Pier. et Burm.——507. *bi* Menag. pr. Goth. ſec. *eſt* multi addunt, etiam Pier.——508. *ira fuit* Pier. *dedit* Bigot. cf. Burm.

inverſo ſenſu dictum: *erranti deus abſuit*. Nunc negationem addidit: *Nec deus abſuit*, adfuit fortuna, *dextræ erranti*, ſic ut ea non aberraret. At Servius ad Alecto refert; ut ſit ἡ θεός. *acta venit* plenius pro adacta eſt. *nota tecta*, τὰ ἤθεα. Si adoleſcenti hæc interpretaris, obſerva ingenuæ indolis ſigna in miſeratione cervæ, placidæ ac manſuetæ feræ, vſſ. 500 ſqq.

505. *peſtis*; recte Serv. Furia. cf. ſup. 476. 477. enim illa in ſilva ad ſp dam nocendi rationem e Neque inde niſi v. 511 dit. Mireris Cerdam *agreſtes* h. paſtores ad movendum e ſilvis con tes interpretari malle. *obuſtum*, quis non vide ſudem præuſtam? cf. in. ut mox ſtipites nodoſos rat. *cuneos coactos* pro cuneo dixit.

Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta ſpirans inmane ſecuri.
At ſæva a ſpeculis tempus dea nacta nocendi
Ardua tecta petit ſtabuli; et de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem: qua protenus omne
Contremuit nemus, et ſilvæ intonuere profundæ:
Audiit et Triviæ longe lacus; audiit amnis

509. *Quadrificam* Dorvill.——510. *Scindebant* Medic. et Scheffer., ut ad agreſtes referatur.——511. *e* aberat multis Pier.——512. Ante Heinſ. diſtinxerunt vulgg. poſt *petit*.——514. *incendit* Rom. et aliquot Burm.——515. *Inſonuit* e Grammaticis laudat Heinſ. *Concutitur* pr. Rottend. *inſonuere* Rom. et alii Pier. et Heinſ. *ſonuere* Ed. Mediol. et Schol. Statii cum binis Goth.——516. In multis *audit* ſcribitur, et hinc inſeritur in nonnullis *et* ante *amnis*. Menag. pr. *audiit omnis*, quod placet Burmanno.

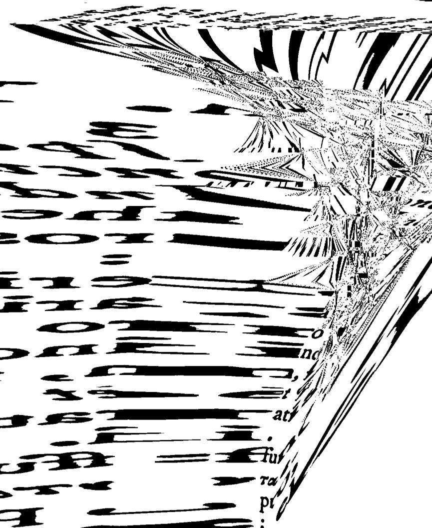
511. *ſtabulum*, paſtoris tugurium, ut et alibi. 513. Fuit ſcilicet idem, qui nunc in agris eſt, mos, buccina convocandi ruricolas, repentino aliquo metu, periculo vel incurſu. Quid? quod et Comitia ita convocari ſolebant: *Per cornicinem centuriata* ap. Gell. XV, 27. Subnata autem Maroni Furiæ buccina ex Eridis horrendo clamore Iliad. λ, 5, 11. In 514—518 imitatorem facile agnoſcas vel ex exquiſitiore ornatus ſtudio. Expreſſus (nam inter multa a Cerda et aliis congeſta hoc unum tenendum) Apollonii locus, primum quidem III, 1217 Hecates canum latratu: Πείσεα δ' ἔτρεμε πάντα; et multo magis draconis ſibilo IV, 127. 139 ἀμφὶ δὲ μακραὶ Ἠϊόνες ποταμοῖο καὶ ἄσπετον ἴαχεν ἄλσος· Ἔκλυον, οἳ καὶ πολλὸν ἑκὰς etc. Δείματι δ' ἐξέγροντο λεχωΐδες, ἀμφὶ δὲ παισὶ Νηπιάχοις, οἵ τέ σφιν ὑπ' ἀγκαλίδεσσιν ἴαυον, Ῥοίζῳ παλλομένοις χεῖρας βάλον ἀσχαλόωσαι; unde noſter: *Et trepidæ matres preſſere ad pectora natos*; non tam ornate, ſed meliore judicio; Nam a Furia inflatam buccinam tam horrendum ſonitum edidiſſe, probabilius eſt dictum, quam draconis ſibilum tam longe eſſe auditum. Virgilii imitatorem habes Statium I Theb. 118 de anguium Tiſiphones ſibilo: *Audiit et medius cæli Parnaſſus* etc., ubi omnia multo magis portentoſa videbis. 515. *profundæ* cum dilectu. In intimis magnæ ſilvæ receſſibus audiebatur vox. 516. *Triviæ lacus* eſt Lacus Aricinus cum Nemore et

Sulfurea Nar albus aqua fontesque Velini;
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres, qua buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ: nec non et Troia pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxere acies. Non jam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur sudibusve præustis;
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late

518. *At* Menag. pr. *ad ubera* Oudart., quod alibi occurrit.——519. *Quin vero* pr. Moret, a m. pr.——520. Scribitur fere *concorrunt*, ex pronuntiatione. *occurrunt* aliquot Pier.——521. *Troica* Witt.——522. Dubitat Burm., an legendum sit, *campis e. a.* Cur tamen in *castris apertis* hæreas, cum *domus aperta*, *foribus apertis*, bene dicatur?——523. *Derexere* Medic. *surrexere* pr. Hamb. pro var. lect. *nec jam* Parrhas. *...n certam.* Oudart. *agrestis* Medic.——524. *Stypitibus* passim scribitur ap... *...d Pier.* cf. Burm. *sudibusque* duo ejusdem.——525. *decertant* Bigot. a *m. sec.* v. III Ge. 20. *utraque* sec. Moret.

et Templo Dianæ nobilissimo; cf. inf. v. 761. Nunc *Lago di Nemi*, non longe ab vico *Gensano*. Paullo remotior ab his locis versus septentrionem est *Nar*, qui inter Sabinos et Umbros ad Tiberim descendit, *Sulfureis aquis* satis notus, de quo jam Ennii versus VI Annal. *Sulfureas posuit spiramina Naris ad undas*, v. Cerda h. l. Cluver. p. 705, quarum natura *candorem* facit. In proximo *Lacus Velinus*, amne Velino inter montium juga super Reate stagnante: in Narem ille quoque aliquando a M. Curio, exciso monte, emissus. Cic. IV ad Att. 15. Cf. Plin. III, 12 s. 17.

520. Ennii Ann. II ap. Macrob. VII, 3 *defessi sunt stantes spar... Hastis: ansatis concurr... dique telis.* 521. *Indom... colæ.* Ornans epithetor... pliciter accipio duros, ... Sunt enim ἄτρυτοι: qu... mo loco est, qui atteri ne... aut frangi ac fatigari lab... et ærumnis: altero ἄτρ... tiam invictum, hinc va... magnum, ingentem, sim... denotat. *nec non et T...* trorum portis reseratis ... auxilium Trojani. ... oratione copiæ effundu... effunduntur, ἐκχέονται. v. 525. 526. *seges*, pro, isque adeo pro acie: ele...

Horrescit strictis seges ensibus, æraque fulgent
Sole lacessita, et lucem sub nubila jactant:
Fluctus uti primo cœpit quum albescere vento,
Paullatim sese tollit mare, et altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.

526. *tristis f.* Parrhas. *armaque* Zulich.——527. *Sole repercussa* pro var. lect. Moret. tert. ex intpt. *et lumen* aliquot Pier., tum *sub lumine* pars Pier. et Heins. c. Erf. *sub lumina* duo Burm. *sub lumine* duo alii; Gothani vulgatam tuentur.——528. in fine *ponto* Rom. et Medic., quorum in eadem lectione conspirantium haud levis auctoritas est, et pro var. lect. Gud., item Macrob. V Sat. 13, ut taceam codd. e vulgo, binos Goth.; in altero quidem *puncto* est. Probat Heinsius, ut *primo ponto* sit: a littore, et respondeat Homerico ἐν αἰγιαλῷ, in loco, quem poëta ante oculos habuit Iliad. δ, 422. Sed tempestate oriente fluctus ex alto versus littus aguntur, non a littore primum moveri incipiunt, ut jam Burmannus monuit. Tum vero in Homerico loco non ἐν αἰγιαλῷ responderet Virgiliano *primo ponto*; sed Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κ., et hoc quidem sensu, ut sit pro, *primum in ponto, in alto*. Versus hi sunt: Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης Ὄρνυτ' ἐπασσύτερον, Ζεφύρου ὑποκινήσαντος, Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα Χέρσῳ ῥηγνύμενον μεγάλα βρέμει. Burmannus malit: *summo ——ponto*, ut *imo fundo* opponatur. Sed manifesta satis res est, *ponto* ex altero loco Ge. III, 237 huc esse translatum, ubi *in medio ponto*. Variare autem poëtam verbo uno vel altero, ejusmodi versus, quos iterum ponit, ab ipso Heinsio aliquoties monitum est. Uti itaque altero loco fluctuum primos ortus in alto *(in medio ponto)*, sic nunc fluctuum ortus a prima auræ impulsione, *primo vento*, memorat.——530. *una* Franc. *imo et* Dorvill.

autem *acies* statim per segetem effertur et reliqua ad eam attemperantur: qui comparandi modus exquisitæ est venustatis. Locus similis inf. videndus lib. XI, 601. 602. Primæ autem lineæ sunt Iliad. ν, 338, ubi *horret pugna hastis* ἔφριξεν δὲ μάχη ἐγχείῃσι μακρῇς. At apud Apollon. III, 1355 *horret armis ager* φρίξεν δὲ πέρι σιβαροῖς σταχύεσσι —— Ἄρηος τέμενος.

526. *Sole lacessita* venuste pro percussa radiis. Debetur hoc Lucretii exemplo lib. IV, 218 *Corpora quæ feriant oculos visumque lacessant*: unde patet, ut ex aliis locis, ubi *visum, aures lacessere* occurrit, *lacessere* esse simpliciter ferire, percutere; cf. inf. ad lib. X, 10. Refertur etiam paullo ante *atra* seges ad oculorum judicium, si longum hominum ordinem in campo prospicias.

528—530. Sæpius ornata a poëtis comparatio; primum quidem ab Homero Iliad. δ, 422

Hic juvenis primam ante aciem ſtridente
Natorum TyrrhI fuerat qui maximus, Alı
Sternitur; hæſit enim ſub gutture volnus,
Vocis iter tenuemque incluſit ſanguine vit
Corpora multa virum circa, ſeniorque Ga
Dum paci medium ſe offert; juſtiſſimus u
Qui fuit, Auſoniiſque olim ditiſſimus arvi
Quinque greges illi balantum, quina redil
Armenta, et terram centum vertebat arat

532. *Gnatorum Tyrrhei* libri Pier. Ex iiſdem et ſuis He ſcripſit pro *Almon*; nullum enim nomen Latinum *on* litteris fi ſipater. Quod equidem inter Grammaticorum argutias refer eſt communior forma; *Almo* rarior. Sic *Agamemno*, *Tarcho* vulgari *Agamemnon*.——533. *Exit enim* aliquot Pier. cum ſit quod lib. IX, 432 *viribus enſis adactus Tranſabiit coſtas*. Se ex ſcriptura: *eſit. gurgite* duo Burmann.——534. *que* ——535. *Galæſus* Heinſ. cum melioribus etiam hic, ex Γαλα *Galeſus*. conf. ad Ge. IV, 126. *Galæſus* Rom.——536. *Cum* tend. *pacis m.* Parrhaſ. *ſeſe* Ald. Junt. *ſe offert medium* M plane excidit Oudart.——537. *que* abeſt Franc. Witt. *a* Pierii, treſque Burm. *armis* alter Hamb. Sed *arvis* recte reti Eſſe pro *in arvis* monet Burm. Cuninghamius *agris* retra id *greges et armenta*. Non ſequar ſubtilitatem.——538. *e* Moret.——539. *terras* duo Goth., male. *et centum terram*

422 ſqq. Eandem elaboratius extulerat Maro Georg. III, 237 ſq.

532. 533. *vulnus* pro ſagitta, *Serv.*, ut II, 529, et *incluſit*, pro vulgari, interclusit, *iter vocis udæ*, traducto epitheto a gutture, per quod vox emittitur; proprie *iter udum*. Quomodo Virgilius ornatu præcellat Homerum, vide in hoc: Iliad. ν, 388 ὁ δέ μιν βάλε περὶ λαιμὸν (κατὰ λ.) ὑπ' ἀνθερεῶνα, διὰ πρὸ ἔλασσε.—

536—539. Ho te Galæſi memoriam mendat et miseratic cf. Iliad. ι, 612. Quod *ditiſſimum* e *juſtiſſimum* exhibet mæ vitæ mores c eſt. Illud vero *Dum paci medium* ut jam Macrob. I nuit.

Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur,
Promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
Inbuit, et primæ conmisit funera pugnæ,
Deserit Hesperiam, et cœli convexa per auras

540. *sævo Marte* emendat Marklandus ad Stat. Silv. V, 2, 21. Obnuntiat divinationi Burmannus, sed quid *æquo Marte* sit, parum expedit. Scilicet est, pari utrinque belli fortuna, pugna in neutram partem inclinata; ut alias *dubio, cæco, Marte* pugnatur. *Æquus* autem pro, æqualis, satis frequens est. Paullo aliter, nec tamen multum diverse ap. Lucan. III, 585 *navis dextrum lævumque tuetur* Æquo Marte *latus*. De congressu ex loco iniquo in locum æquum deducto Curtius IV, 1 *De regno æquo, si vellet, Marte contenderet.* ex intpt.——542. *c. sanguine p.* Goth. sec. ex antecedente versu. *munera p.* conj. Markl. ad Stat. V Silv. 1, 21, quod et ipsum bonum esset.——541. *bellum.* *telum* pro var. lect. pr. Hamb.——543. Memorabilis est Servii nota: *Probus, Asper, Donatus* (is tamen Donatus, quem habemus, *evolavit per auras ad Junonem,* interpretatur), *dicunt, hoc loco* per *bis accipiendum, ut adloquatur Junonem* per cæli convexa *et* per auras (quod durissimum esset: etsi Burmanno non displicet). *Potest tamen* (et hæc melior ratio) *esse epexegesis* per auras *id est* cæli convexa; *nec enim aliud sunt auræ.* (Quæ sequuntur, adsuta esse videntur). *Dicit etiam quidam commentarius* convecta *esse legendum, ut sit* ipsa convecta; *quod difficile in exemplaribus invenitur.* Consentiunt sane omnes codd. in *convexa*, nisi quod Medic. a m. pr. *conversa*, quod Cuningham. probat, cumque eo Brunckius recepit: meo sensu tenue et exile est; sec. Moret. *connexa*, vitiose. Cum tamen verborum junctura paullo insolentior sit, Canterus

540 sq. *æquo Marte*, pari utrinque belli fortuna, pugna in neutram partem inclinata. Comparant transitus formam Iliad. ε, 84 Ὣς οἱ μὲν etc. *promissi potens* ἐγκρατὴς γενομένη ὧν ὑπέσχετο. cf. ad 341. *sanguine bellum imbuit.* Servius, initiavit. Et hoc sane est *imbuere* seu de primo usu, contactu et tractatione rei, seu de prima institutione. Ita *mare imbui prima navigatione ab Argo* dixit Catullus Epithal. Pel. et Thet. 11. *Illa rudem cursu prima imbuit Amphitriten:* ubi epitheton ipsum declarat mentem poëtæ. Scilicet, proprie *Latini imbuebantur sanguine* (ut v. 554 *sanguis novus imbuit arma)*, inducebantur, trahebantur, prima cæde facta, ad bellum. conf. inf. 547. Doctius ipsum *bellum imbuitur*, instituitur, sanguine. Ex copiis, quæ apud Cerdam habentur, unum huc referas Propertii IV, 10, 5 *Imbuis exemplum primæ tu, Romule, palmæ.* 543. *per auras, cæli convexa*, junge, verbo

Junonem victrix adfatur voce ſuperba :
En, perfecta tibi bello diſcordia triſti ;
Dic, in amicitiam coëant, et fœdera jungant.
Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros ;
Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa volunta-
Finitimas in bella feram rumoribus urbis,
Adcendamque animos inſani Martis amore,
Undique ut auxilio veniant ; ſpargam arm
agros.
Tum contra Juno : terrorum et fraudis abun
Stant belli cauſſæ ; pugnatur comminus ar
Quæ fors prima dedit, ſanguis novus inbuit

Canterus ap. Heinſ. conjecit : *c. convexa peragrans* vel *pererr* jejune. Muſonius *convexa* pro *convecta* dictum eſſe volebat, ſ vecta per auras. Cerda cum Turnebo Furiam *convexam* dici p vit, ut *amnis devexus* IV Ge. 293 ſqq., perperam utique. Equi intelligo, ſi verba ad naturalem ordinem revoces (*per auras, cæli* expediri quodammodo priorem verſum ; illud tamen nondum co poſſum : *Furiam alloqui Junonem per auras.* Latet, puto, facilis gandum lectio : *cælique evecta* per auras, et peperit vitium con τῦ *que.*——545. *belli d. triſtis* aliquot Pier., quæ vulgaris erat ra ſequuntur ad meum ſenſum diſtinxi : *En—triſti* ; *Dic—jungant* *doquidem A. r. ſ. Teucros. Hoc etiam his addam* ſqq. Vulgata ra *Dic—jungant : Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros.* *his addam* etc.——546. *Sic* Sprot. et pars Pierianorum. Nec Eadem diverſitas V, 551. *ut coëant* duo Burm., ut 551.——547 *equidem* Rom.——548. *tunc ſi m.* ſec. Hamb. *ſit mihi* Menag. IV, 125. *voluptas* Erf.——550. *inſano Mart. amore* conj. Cu ——551. *ut a. coëant* Sprot., ut inf. 582 *undique collecti coëunt* *ac f.* ante Heinſ. legebatur. *abundeſt* Rom. *eſt* abeſt Goth. 553. *pugnantur* Dorvill. *quo minus* Franc.——554. *ſors* multi et *imbuet* Parrhaſ.

bo motus omiſſo, v. c. evecta : Sed vid. Var. Lect. 546. conf. 316. 317. *Dic*, ironice, tamquam ἀδύνατον. 548. *hoc addam, in bella feram*, rapiam,

doctius quam, ad bell cendam.

552 ſq. Dignitatem Junonis ineſſe facile ag *Stant b. cauſſæ.* Bur

certæ,

Talia connubia, et talis celebrent hymenæos
Egregium Veneris genus et rex ipſe Latinus.
Te ſuper ætherias errare licentius auras
Haud Pater ille velit, ſummi regnator Olympi.
Cede locis. Ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,
Ipſa regam. Talis dederat Saturnia voces.
Illa autem adtollit ſtridentis anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſupera ardua linquens.
Eſt locus Italiæ medio ſub montibus altis
Nobilis, et fama multis memoratus in oris,
Amſancti valles: denſis hunc frondibus atrum

555. *connubia* ſtatim per Aldd. in contextum venerunt. Brunck. revocavit *conjugia*, in quod omnes Pier. et Heinſ. et tres Goth. c. Erf. conſentiunt, præter Mentel. pr. *conubia*. Porro qu. Moret. cum pr. Hamburg. omittit *et*.——558. *ipſe* aliquot edd. et codd. v. ſup. v. 110.——559. *ſi qua modo* alter Hamb. *eſt* deeſt multis Pier. et Heinſ.——560. *geram* Hamb. pr.——561. *extollit* Parrh. *unguibus* Trappius poſt Cuningham. emendabat, ut membranæ eſſent alarum; parum feliciter. v. Not.——562. *petens* Franc. *ſuper a.* duo cum Ed. Dan., natum ex *ſuperardua* junctim ſcripto.——563. *in medio* edd. et codd. nonnulli. Sed *in* exulare fecit Heinſius.——564. *forma* Erf. *memoratur* Dorvill.——565. *Ampſacti* Medic., ut *Ampſanctus* ap. Cic. Plin. et Claudianum ſcribitur. Romanus et Ed. Ven. *anfracti*. in plerisque eſt aberratum *anſancti*, it. *anſanti*, *auxanti*, *amſaneæ*, *an valles ſancti*. Mox *frontibus* alter Mentel.

certæ, fixæ, ſunt. *Stare* omnino poëtæ pro eſſe, ut Gr. ἑστηκέναι, uſurpant, ne exilitate vocis poëticam vim frangant. Eo referendum: *ſtant prælia* et ſimilia. Uti autem hac voce poſſunt poëtæ, quia *ſtare* dicitur illud, quod conſtitutum, paratum, effectum eſt. Sic *ſtat ſententia*; ſic *ſtant cauſſæ*, et hinc *ſtare* pro decretum, fixum, certum eſſe. 556. 557. cf. 318. 319. 559. Comparant Iliad. α, 522. 523. Reliquos belli caſus ipſa moderabor: et ſane inf. 572 extremam bello imponit manum.

561 — 571. Nova Furiæ ſpecies, quod non modo alata eſt (ut ſup. 476), verum quod pro alarum pennis ſerpentes, ſaltem alis implicitos, habet. Etſi res ita accipi poteſt, ut angues, qui pro comis ſunt, inter volatum vento impulſi inter alas commotas ſtrideant. Locum deſcenſus ejus ad inferos non dicam an primus protulerit

poëta;

Urguet utrimque latus nemoris, medioque
Dat sonitum saxis et torto vertice torrens
Hic specus horrendum, sævi spiracula D
Monstratur, ruptoque ingens Acheronte
Pestiferas aperit faucis; quis condita Erin

566. *utrumque* aliquot Heinſ. cum Goth. pr. *fragosis*, ut feratur, aliquot Pier. Heinſ. et Burm.——567. *vortice* noı sed *vertice* est librorum scriptura.——568. *Hic specus horr* codd. apud Serv. et mſ. Giphanii, hic quidem sequente *et*, qu etiam in edd. legebatur, sed sublatum ab Heinsio codd. meli Pierianorum, auctoritate. *sævum* Goth. pr.——569. *Monstr* edd. et codd., inprimis quæ in sup. versu *et* retinent. At H cavit ex aliis *monstratur*; unde comtior exit oratio. *mons* Hamb., miro errore. Cæterum observes membra sibi non respondentia, etsi res non exemplis caret: *Hic specus — vorago aperit. raptoque* alter Menag.——570. *a. voces* pr. M Medic. uterque cum aliis Heinſ. et Burm. Lectio jam Ser

poëta; est tamen ille rei admodum accommodatus. Est enim in Hirpinis, non longe ab Æculano (nunc *Fricenti* in Principatu Neapol. R. ulteriore) lacus tetro colore et odore, et inter spiracula referri solitus, quæ Plutonia vel Charonea (*Moffete*) appellant; vid. Plin. II, 93. Cic. de Div. I, 36, §. 79: cf. Becman. ad Antigon. Caryst. c. 135. hinc v. 568 *spiracula Ditis.* Amsancti nomen huic lacui. Plin. l. c. *Item in Hirpinis Amsancti ad Mephitis ædem locum; quem qui intravere, moriuntur.* Locus etiamnum dictus *Mufiti.* Offenderunt tamen viri docti ad verba: *Italiæ medio*; utque locus satis conveniret, quæsivere eum in alia Italiæ parte. Ad speluncas *Æolias* dictas prope Interamnam, hodie *Terni*, qui locus catarractis amnis Velini nobilis est, transferre voluit lo-

cum Virgilianum, dum Lect. Subsec. I *disonus*, loco jam a laudato, et hinc *Blainville Itiner.* T. At nuper Abbas C *Chaupy* de prædio (*Decouverte de la Campagne d' Horace* 104 sqq.) aquas Sabinis ad amnem quarum pars bitum trosa est, in Virg quærebat. Ita fer ap. Pompon. Sab. in exitu paludis R rebant, decepti, ut eo, quod apud V umbilicus Italiæ ag Abb. *Venuti* in tractu aliam convall tem *Castello di C* hendisse sibi visus e poëtæ verba acco in diſſ. præmissa T gilii Ambrogiani:

Invifum numen, terras cœlumque levabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Inponit regina manum. Ruit omnis in urbem
Paftorum ex acie numerus, cæfofque reportant
Almonem puerum fœdatique ora Galæfi;

571. *et t.* Ald. *terram* aliquot Pier. *cælum terrafque* Parrh. *levavit* aliquot Pier. et Witt.——573. *Impofuit* Gud. a m. pr., Goth. pr. in *urbe* ap. Prifcian.——574. *cæfumque* Goth. tert., fed *cæfos* Almonem et Galæfum. Pro hoc *ora Galæfi* dixit.——575. *fœdataque* Sprot. et Franc.

men et hoc auctoritate idonea. Amfanctum Lucaniæ effe Donatus aiebat, unde Calor amnis (qui inter Aquariam et Pæftanos agros fertur et Silaro mifcetur) præceps fertur: "ubi antrum ingentis magnitudinis cum peftifera exhalatione" nifi is alium Calorem, exiguum amnem in Hirpinis, cum illo permutavit. Scilicet plura et fuerunt et adhuc funt ejusmodi fpiracula (*Moffete*). Ex his pro lubitu alius aliud arripuit. *Amfancti* tamen *vallem* ad Hirpinos fpectare, poft Ciceronis et Plinii difertam fidem, non eft quod dubitari poffit. Faciem quidem loci nunc paullo diverfam reperit Cluver. Ital. pag. 1201, filvæ faltem deerant. Verum commemorat et has Swinburne, qui nuper locum adiit (*Travels in the two Sicilies* 1783, p. 128) et alia Virgilio confentanea. Virgilianæ defcriptioni fidem adftruebat quoque ex iis, quæ ab amico fuo Holdfwortho acceperat, Spencius in *Polymeti* p. 276. *Italiæ medio* non debebat urgeri; eft fimpl. in Italia. *fub montibus*, qui tamen fitu paullo remotiores funt: fed filva olim inde a montibus ad planitiem protendi debuit. In vallis medio, ut Maro quidem locum defcribit, amnis fertur cum impetu et fragore. *Hic fpecus horrendum:* non addit, an amnis illud fecerit. Si loci facies nunc mutata eft, nemo id mirabitur in loco ignibus fubterraneis exefo. Lacum et vallem fub colle ilicibus confito, qui utrinque vallem claudit, vidit Swinburne; Cluverius lacum media fui parte aquam magna cum vi et ftrepitu ebullientem et reforbentem. *latus nemoris* eleganter collis nemorofus, qui tamquam latus lacus facit. *faxis et vortice*, h. e. vertice aquarum inter faxa fundi. Potuit hic olim fpecus effe odorem fulfureum exhalans: qui nunc lacum recepit, torrente in ftagnum mutato. Copiofe de hoc Amfancti lacu egiffe nunc video *Leonardum de Capua* (*Lionardo di Capoa Lezioni intorno alla Natura delle Mofete* 1714, p. 9 fq. 12 fq.). *numen invifum*, μισητόν. *levabat* eleganter pro, relinquebat. Res enim, quas abominamur, gravant nos.

573 feqq. Præclare hæc ad

πάθος

Inplorantque deos, obteſtanturque Latinu
Turnus adeſt, medioque in crimine cædis
Terrorem ingeminat: Teucros in regna v
Stirpem admiſceri Phrygiam; ſe limine p
Tum, quorum adtonitæ Baccho nemora a
tres
Inſultant thiaſis (neque enim leve nomen A
Undique conlecti coëunt, Martemque fati
Ilicet infandum cuncti contra omina bellu

576. abeſt verſus a Goth. tert.——577. *et igni* ex Medic. et
repoſuerat, cum ante lectum eſſet *et igne*. Burman. locum h
pectum, cum de igni nihil præceſſerit; ad conjecturam tam
quæ deſcendere non debebat, cum ipſe lectionis diverſitatem
nis. Atqui hæc ipſa vulgata ante Heinſ. erat lectio; eaque
vera, modo interpunctio mutetur: *medioque in crimine* (inter cr
Trojanorum), *cædis et ignis Terrorem ingeminat*, h.. *ingeminat ter*
ignis; minatur cædem et ignem. Præiviſſe jam Donatum vi
interpretatur: *et idem geminabat terrorem, quem populus fecerat, ſ*
cædibus et incendio peritura. Lectio hæc Aldinarum, niſi quod
pungitur poſt *cædis*, Steph. Plant. Dan. Heinſii et omnium, q
editionum, neſcio in quo vulgari exemplari mutata eſſe deb
Heinſius caſu inciderat, *igni* ex uno Romano notavit Pierius;
pon. quoque interpretatur: *furore et ſeditionis impetu*.——578. *g*
ingeminant Ven. *que* poſt *Teucros* Heinſ. ſuſtulit, codd. auct
579. *limite* Parrhaſ.——581. *thyrſis* Menag. pr. *inſultare* de c
æque dicatur ac de equo vel de ovibus hædiſque exultantibus
——583. *ſcilicet* Medic. ap. Burm., diſſentiente Fogginio. V

πάθος movendum. 577. medias inter criminationes, quas in Trojanos jacit, metum injicit fore ut cæde et igni omnia miſceantur. vid. Var. Lect. *ſe limine pelli*, pro regno, domo, regia.

580—582. Auctoritate reginæ commoti filii ſeu propinqui feminarum, quæ Baccharum more thiaſos in ſilvis agunt (vid ſup. 395. 396), coëunt et

Latinum bellum poſ
prie *fatigant* Latinu
bus ac precibus ſu
ſeu bello faciendo.
tigant, expoſcunt, *ip*
Solet enim poëtæ
iis actionibus dici,
quis fatigatur: eſt
cibus flagitare; cor
VIII, 94 et ſup. ad

583. 584. *contra*
ſpectu ad apes et ar

Contra fata deum, perverſo numine poſcunt;
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes inmota, reſiſtit:
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circum latrantibus undis,
Mole tenet; ſcopuli nequidquam et ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique inliſa refunditur alga.
Verum, ubi nulla datur cæcum exſuperare poteſtas
Conſilium, et ſævæ nutu Junonis eunt res:

Pompon. Sab. « *Apronianus legit* ſcilicet." Goth. ſec. *Illic. cunctis* Oudart. *omnia* nonnulli ap. Pier.——584. *nomine* Medic.——585. *circum dant* Ed. Ven. *tecta tyranni* Medic. Pierii, quod defendi poſſe cenſet Burm., ſi *reges* legatur cum Menag. et Hamburg. pr.——586. 587. Elegantiam in repetitione agnoſcebant Pierius et Urſinus. Sed aliter inſtitueuda erat oratio, ſi venuſtas inde petebatur, et incurrit in oculos vitium, quod his verſſ. inſidet. Aut verſum priorem, aut hunc alterum: *Ut pelagi*, eſſe ſpurios perſuaſum habebat Heinſ., quamquam de hoc altero id cenſere malebat. Et deerat ille pr. m. ab altero Mentel. et pr. m. a Bigot. Contra prior verſus, *Ille velut p.* a Macrobio laudatur lib. VI, 3. Equidem ita exiſtimare malim, eſſe utrumque inter verſus nondum a poëta abſolutos et elaboratos. Cum alterum adjeciſſet, priorem mox morte præventus mutare nequiit. *rupis* Witt. *p. moles* tres quatuorve. Niſi hoc ad ſuperiorem verſum ſpectat, nam in hoc Pier. ex nonnullis codd. notavit, *pelagi moles. magno rupes* Parrhaſ.——588. *vallantibus undis* alter Hamb.——589. Olim interpungebant poſt *ſcopuli*; hinc nonnulli mox omiſere copulam. v. Pier. et Heinſ.——590. Pro *inliſa* ap. Pierium alii *aſperſa*, alii *infuſa*, Goth. ſec. *inverſa*; mox *infunditur* alter Hamb. *retonditur* ſec. Rottend.——591. *cœptum* Parrhaſ. *ſüperare* Rottend. *expugnare* aliquot Pier. *poteſtas* eſt pro vulgari *facultas*, nec hoc illo reponendum.——592. *at ſ.* Goth. pr. *euntes* Rom.——593. *teſtatur* Medic. et alii Pier. et Heinſ. cum tribus Goth., minus comte; tum *aras inanes*

viniæ comas. ſup. v. 64 ſqq. *contra fata deûm*, Fauni oraculum v. 81 ſq. *perverſo numine*, pro adverſo, irato, Serv. cf. Burm. Neſcio tamen, annon potius eſſe debeat, perverſa, conturbata et infirmata deorum voluntate. 586—590. Imago rei ad ſenſum obvia et a multis frequentata, ut exempla coacervare pigeat. Virgilius tamen Homericum locum Iliad. σ, 618—621 ante oculos habuit et exornavit.

593. *auras*, cælum, manibus ſublatis obteſtatur. *inanes*, epitheton

Multa deos aurasque pater testatus inanis,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque p
Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœna
O miseri. Te, Turne, nefas, te triste m
Supplicium; votisque deos venerabere se
Nam mihi parta quies, omnisque in limin

inanes Hamb. alter a m. pr. et pro var. lect. prior, ut aras hospitii designet. Blanditur hæc lectio Burmanno et Markl tii Silv. præf. p. XII, qui in altera nullum esse sensum prom ror viros doctos de adjecto, *inanes*, non cogitasse; quæ tande *aræ inanes?* Ex altera parte quæ magis frequens et obvia rat precantes et obtestantes manus ad cælum tollant, *deos cælum* et pro *cælo* non feremus *auras* dictas? ut inf. IX, 24 *multa de ravitque æthera votis.*——594. *procellas* Medic. *procellis* Monta Pier.——598. *que* a nonnullis Pier. abest. *in lumine* alter Ham In illis *omnisque in limine portus* impedita est oratio, ut unusquisqu Servii explicatio nihili est: *securitas omnis in portu est*; nec plus p tus: *Portus mihi erit limen domus meæ, quod egressurus non sum.* Erat *portus* accipiendum tamquam dictum pro *portu*; uti autem vu *in portu esse*, navigare, dicimur, ita h. l. *in limine portus.* I Pompon. Sab., qui hæc habet: *senex sum et in portu vita m* esset: *et totus sum in aditu portus*; in portu navigo. Nam ut o tur ad *quies*, ut sit: *mihi parta est quies, eaque omnis jam est in l.* esset. Interea malim equidem totam hanc laciniam adsut versu inexpleto relicto. Etiam Markland. ad Stat. II Silv. hemistichium suspectum habebat. Waddelii conjectura: *am* vix habet. Burman. conj. *mortisque in limine portus.* Saltem *tusque in limine mortis* seu *leti*, ut Cul. 223. Cuningham. *omniq* non magis assequor; alius vir doctiss. *navisque in l. p.*; salten *cursusque in l.* Sed variari hæc possent multis modis, sine fruct

epitheton perpetuum aëris et ætheris, v. c. apud Lucret. Supra VI, 740 et X, 82 *ventos inanes.* 594. fato se vinci ait, quatenus non suum, sed cæcum turbæ consilium, h. temerarium impetum et furorem, sequi cogitur. *Sacrilego —sanguine*, quatenus ipse Aborigines sacrilegi, impii, habendi sunt, qui contra deorum voluntatem bellum suscipiunt

fœdusque ictum vi *pœnas*, docte, *pro* pœnas. 598. 599 paratum esse ait r morte vicina, ne aliud, præterquam lix vixerit, ita feli moriatur. Sentent expedita est, con ex vulgari dicto: neminem dicendu tum, et posse aliq

Funere felici ſpolior. Nec plura locutus
Sæpſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Heſperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxuma rerum
Roma colit, quum prima movent in prœlia Martem,
Sive Getis inferre manu lacrimabile bellum,
Hyrcaniſve Arabiſve parant, ſeu tendere ad Indos,

599. *Munere* pr. Moret.——600. *relinquit* Menag. uterque.——601. *in Latio Heſperio* aliquot Pier. *quem pr. una* Thuan. Macrob. III, 8 argutatur ſuper voc. *mos*.——604. *Sive G. i. manus ſeu tendere ad Indos* laudat Schol. Cruqu. ad Horat. III Od. 24. Chariſius autem lib. I Inſt. Gr. p. 77 *Hyrcaniſve A. parant indicere bellum. ſive inferre manus.* Tum Witt. *Gotbis*. Tres ap. Heinſ. *manum*.——605. *Hircaniſque* multi Pier. et ed. Mediol.

vivere, mori infelicem. Sed de verbis ambigi poteſt: ego *omnis*, totus, ſum *in limine*, aditu, *portus*; in portu jam tantum non navigo. vid. Var. Lect. *funus* pro ipſa morte, haud dubie; non de exequiis.

599. 600. Quod Latinus regni munia prorſus deſerit (cf. Not. ad VIII, 1), ne quis hoc temere factum arbitretur, tenendum eſt, ad Turni nomen illuſtrandum, ita res attemperatas eſſe, ut is ſummam imperii tenere videatur. Facile enim intelligitur, cum ſemel Turnus ad Æneæ virtutem illuſtrandam inſigniore laude celebrandus eſſet, fieri hoc non recte potuiſſe, ſi ſecundas partes ageret et alterius auſpiciis res gereret. Eodem ſpectant alia, quæ a Marone ſollerter proviſa ſunt. Continentur Rutuli nomine Latino, et Turnus, Regis nomine ornatus, Latini tamen principatui paret: nunc autem in Latini locum ſuccedit: quemadmodum apud Etruſcos factum videmus, aut inter Achivos, ut plurium civitatum reges principatum uni inter ſe deferrent. Ex dictis intelligitur, quomodo Maro ſæpe *Rutulorum* nomen pro *Latinis* ponere, alias diſcernere, potuerit: ſcilicet ut Hernicos, Æquos, Volſcos. Hinc apparet quoque, cur Turni matrimonium *connubiis Latinis* deſignare potuerit ſup. VII, 96 et idem *Laurens Turnus* VII, 650. cf. Exc. VII extr.

601—622. Egregium et epicæ majeſtati conſentaneum poëtæ commentum, dum bellum motum et illatum narraturus erat, primum morem patrium

Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna.

606. *Parthiſque* duo Burm. *Parthoſve* Zulich.

Jani reſerandi arceſſere, tum ad deæ miniſterium eam rem referre, unde auguſta rei ſpecies exoritur. Quod poëtam v. 601. 602 ab hiſtorica fide receſſiſſe contendunt Intpp. poſt Servium, cum Livius lib. I, 19 a Numa demum Janum, indicem pacis bellique factum, memoret, id vanum eſt. Nam ſi nos hiſtoriam Romanam nunc ex Livio potiſſimum haurimus; ſecus res ſe habuit illo tempore, quo multi præclari ſcriptores in manibus erant, a quibus Romæ origines diverſis modis traditæ fuerant; e quibus unum vel alterum excerpſit, idque parum curioſe in antiquioribus, Livius. Antiquiſſima per Latium fuit Jani religio (v. Excurſ. V ad h. lib.), et a majoribus haud dubie tradita Romanis. Sed cum ſemel invaluiſſet, Numam religionum auctorem conſtituere: etiam Janum pacis bellique indicem ad eum retulerunt nonnulli.

601—606. *Latium Heſperium,* non aliter quam Heſperia Italia. Male argutatur Servius cum aliis, eſſe *antiquum* Latium. *protinus* h. l. jugiter, ut bene Serv., perpetuo ab eo inde tempore. *urbes Albanæ,* coloniæ. Nam Alba XXX oppidorum Latinorum mater. cf. Dionyſ. III, 31. *maxima rerum*; res maxima, μέγιστόν τι πρᾶγμα. cf. ad Ge. II, 534. *cum prima movent* (ad Romam hoc referendum propter ſeqq.) *in prælia Martem* nove dictum. vulgo *movetur bellum, Mars*; nec quicquam adjicitur: tum quoque *moventur arma* (pro quibus *Martem* dixit: nam adjecit *in prælia*). Quod ind[illegible] lo ancilia commovebant [illegible] num ab h. l. eſt. V[illegible] 606. Splendida eſt [illegible] Bellis enim cum ext[illegible] bis terrarum populis imperii R. majeſtas declaratur. Quod Ge[illegible] rat, non eſt urgendum tantum fines imperii a[illegible] bium declarare; et ſic [illegible] ſeqq. Etſi fuere bella [illegible] norum et victoriæ ea[illegible] quæ huc revocari poſſu[illegible] Vit. Virg. a. U. C. 7[illegible] 729. 731. 734; nec [illegible] licet, poëtam in Augu[illegible] tiam illa ſaltem adjec[illegible] *tendere ad Indos Auroram ſequi.* Ut tamen hæc ad [illegible] annum 732 retrahat Ja[illegible] eo anno reſeratum ex[illegible] probet, multa gratis ſu[illegible] tamen rem conficit Maſſ[illegible] Jano reſerato Sect. III, idem vir doctus in alii[illegible] vim facit Virgilii verbis. *Auroram ſequi* magnifice, ad extremum Orientem uſque progredi. Ferebat hoc multo magis uſus loquendi Romanorum, cum v. c. dicerent, *ad Orientem miſſum, profectum, eſſe* aliquem. *Bellum* autem *lacrimabile* eſt Homericum πολύδακρυς Ἄρης, πολυδάκρυτος μάχη, δακρυόεις [illegible] μος.

Sunt geminæ Belli portæ (ſic nomine dicunt)
Religione ſacræ et ſævi formidine Martis:
Centum æ̈rei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora; nec cuſtos abſiſtit limine Janus.
Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe, Quirinali trabea cinctuque Gabino

607. *Sunt Gemini* emendatio Jo. Marii Matii ap. Heinſ., ut Janus Geminus deſignetur. *Janus Geminus* ſæpe memoratur: an uſquam *Geminus* ſolum et abſolute, merito dubites. Idem multo etiam durius e Priſciano contendit una voce ſcribendum eſſe *Belliportæ*; etſi verum eſt, ipſum templum per *portas Belli* fuiſſe declaratum; erat enim δίθυρον, et portam in poſtico quoque habebat; cf. Plutarch. Numa p. 73. *Belli* per majuſculam litteram exarandum eſt. Eſt enim Numen h. l. cf. Not.——608. *et* abeſt Franc. *form. Belli* Parrhaſ.——609. *externaque* Parrhaſ.——611. *Hæc* Medic. a m. ſec., ut referatur ad *limina*, interpolatum.——612. *cinctoque* Mentel. pr. *cinctuſque* Menag. pr. et Goth. tert. Similis variatio Liv. V, 46 pr. *Sabino* plerique ap. Pier. et Bigot. a m. ſec.

607—610. Vides hic exemplum fabulæ veteris nova interpretatione interpolatæ. Jani religio ab initio haud dubie ſymbolica fuit ad denotandam rerum naturam variaſque ejus proprietates. cf. inf. Excurſ. V. Traducta ea eſt poſtea ad alia, et Romæ Jani templum, a Romulo conditum, ex Numæ, ut aiunt, inſtituto clauſum vel apertum belli paciſque habebat indicia. Hoc vero ornavit poëta remque ita expreſſit, quaſi in eo templo Bellum et Mars vincti tenerentur, cuſtode in foribus Jano. Fecerat hoc idem ſup. I, 294—296, ubi vid. Excurſ. IX. Contrario commento Horatius Janum clauſis foribus cohiberi, tamquam pacis auctorem et cuſtodem II Epiſt. 1, 255 *clauſtraque cuſtodem pacis cohibentia Janum.* Pacem includi dixere alii. cf. l. c. Tom. II, p. 142. *Belli* autem *portæ* proprio nomine dictæ videntur. vid. ibid. cf. inf. 622 et ibi Not. *ferri robora*, ornate, pro ferro ſimpl. ſeu ferreis repagulis: Lucretii exemplo lib. II, 449. *nec cuſtos abſiſtit*, videri poteſt Jani ſignum in ipſo templi aditu (ἐν προνάῳ) ſtetiſſe: niſi ipſa templi forma, quæ et a fronte et a tergo portam habebat, talem poëtæ animo ſpeciem objecit.

611—615. *Has* portas, *ſtridentia limina*, reſerat Conſul trabeatus. Trabea *Quirinalis*, dicta, puto, quod uti Regibus, ita ipſi Romulo, trabeæ fuerat uſus. Plin. VIII, 48 ſ. 74 *Trabeis uſos accipio reges*: et IX, 39 ſ. 63 *Purpureæ uſum ſemper Romæ fuiſſe video, ſed Romulo in trabea.* Recte itaque Maro antiquiſſimum Latii regem Picum trabea

Inſignis, reſerat ſtridentia limina Conſul ;
Ipſe vocat pugnas, ſequitur dum cætera pubes,
Æreaque adſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc et tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſtiſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, averſuſque refugit
Fœda miniſteria, et cæcis ſe condidit umbris.
Tum regina deum cœlo delapſa morantis
Inpulit ipſa manu portas, et cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.

613. *ſtridenti limine* conj. Burm., perperam. *bas, ſtr. limina*, ex dixit. Etſi præceſſerat v. 610 *limine*. Deberet eſſe ſcriptum *ſtrid-dine*: verum hoc eſt poëtam in ordinem cogere, non ejus lectione tuere.——614. *cum* duo Burm.——615. *accenſu* Menag. pr. Franc. *accentu* conj. Heinſ.——617. *videbatur* duo Burm. *redu* alii. *excludere* Ed. Mediol. et Goth. pr.——618. *adverſu* tres apud 619. *antris* Dorvill.——620. *dilapſa* Ven. *d. per auras* pr. Hamb. lect.——622. *rumpit* Medic. cum aliis. *rumpunt* duo. *ferrata* Parrhaſ. a m. pr.

trabea veſtiebat ſup. v. 187. 188. *cinctuque Gabino*, a Gabiis tranſlato et ſacris ſervato. Bene Servius, qui in cæteris argutatur: *toga ſic in tergum rejecta, ut ima ejus lacinia a tergo revocata hominem cingat, ſimul caput tegat et ambiat.* Obvia res in vett. monumentis, inprimiſque in numis. *vocat pugnas:* ut ſup. v. c. III, 253 *vocantur venti*, velis expanſis excipiuntur, ita nunc pugnandi poteſtas datur, et admittitur, indicitur bellum. Mox v. 615 claſſicum canitur. Nec tamen intercedo, ſi quis morem reconditum et formulam ſollennem reſpici dicat, qua in reſerando Jano uſus ſit Conſul, ut in e caverit Martem et Bellu adſtans multitudo verbis nibus reſponderit: etſi re aliunde nihil nunc co In vſſ. 616—622 oration piam obſerva et ornatu ſingulis. cf. ſup. ad v. 601. Pictura fragmenti Cod. Vatic. ad v. 620 morem antiquum minus recte refert in templo Jani et foribus. vſ. 622. Ennianum exemplum ſervavit Servius ex Annal. *poſtquam Diſcordia tetra Belli ferratos poſteis portaſque refregit*; unde etiam intelligitur, quomodo Virgilius in Junonis miniſterium hoc inciderit. Adumbraſſe eadem videtur Statius V Theb.

Ardet inexcita Ausonia atque inmobilis ante;
Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars levis clipeos et spicula lucida tergunt 626
Arvina pingui, subiguntque in cote securis;
Signaque ferre juvat, sonitusque audire tubarum,
Quinque adeo magnæ positis incudibus urbes

623. Arusianus Messius in suo libro legerat *Ardet in excitam Ausoniam*, Argutatur in hoc librarii lapsu Heins. Vulgatam fragm. Vatic. quoque tuetur.——624. *parant* Gud. a m. pr. et Zulich., hic quidem male; nam variandum erat poëtæ in numeris. *Mars* Zulich. a m. pr. et Menag. alter, stupore librarii, quem *pars arduus* male habebat. *artis* Medic. a m. pr.——625. *fugit* Dorvill. a m. pr.——626. *tergunt* plures et probatiores Pierii: item Medic. et alii cum Probo apud Heins. Cæteri *tergent* cum trinis Goth. *lutea tergunt* Vratisl. *torquent* Parrhas.——627. *subjiciuntque* Rom. *que* abest binis Burman.——628. *jubet* Medic., forte *lubet*, addit Heins. *juvant* Rom.——629. *Quin adeo* Goth. pr., manifesto vitio. Nec videtur poëticus sermo eam formam ferre. *impositis magne* Parrhas.

V Theb. 146 de Amazonibus: *ubi arma Indulget pater, et sævi movet ostia Belli.*

623. *inexcita atque immobilis ante.* Nam v. 45 *rex arva Latinus et urbes Jam senior longa placidas in pace regebat. Pulverulentus*; nil frequentius hac imagine motæ pugnæ vel cursus concitatioris, vel industriæ et studii; κόνις, ἐγκονῖσθαι. κονίσαλος. *omneis arma requirunt* debitum Ennio esse notat Macrob. VI, 1. Sed in v. 626 ad nostros decori sensus exigendus non est lævor et splendor ex axungia et suillo adipe (ἀργέτι δημῷ apud Homerum) quæsitus. Nec tamen per se tenuior aut vilior rei est species quam acumen ex cote.

629 sqq. Voluntariam has urbes militiam suscepisse putabat Cerda, cum cæteris imperatum esset, ut militarent. Equidem verbis tantum inesse video hoc: non modo agrestes confluxisse (ut 573 sq. narratum erat), verum etiam magnas urbes bellandi studio exarsisse. Quinque autem numerat, ut poëta, cui omnia definite efferenda sunt. Debuit tamen harum Latii urbium præcipuum nomen esse antiquissimis temporibus: in finibus quidem, occidentem versus, Crustumerii et Antemnarum, ad orientem autem Latii, Atinæ in Volscis. *Tibur superbum* a magnificentia partim ex opibus et cultu, partim ex situ in edito loco. Astute, ne metrum repugnaret, pro *Crustumerio* cives *Crustumeros* dixit. Quæ sequuntur, ad hos potissimum

Tela novant, Atina potens, Tiburque su
Ardea, Crustumerique, et turrigeræ Ant
Tegmina tuta cavant capitum, flectun
lignas
Umbonum cratis; alii thoracas aënos,
Aut levis ocreas lento ducunt argento;
Vomeris huc, et falcis honos, huc omnis a
Cessit amor; recoquunt patrios fornacibu
Classica jamque sonant; it bello tessera si
Hic galeam tectis trepidus rapit; ille fre
Ad juga cogit èquos; clipeumque auro
licem

630. *Latina* fragm. Vatic. a m. pr.——631. *Ardua* Goth. *merumq.* Ed. Ald. pr. et Junt., sed emendatum statim in Ald. *menumq.* Menag. pr. *Crustumiumq.* Goth. pr., quod ap. Sil VIII, 367 et *Crustumia pira* sup. Georg. II, 88. *et* abest Ror *Attennæ*, *Amtennæ*, aberrat. cf. Heins.——632. *Tegmine* a *suta* conj. Heins.——633. *crateis* fragm. Vatic., sed emend *corracas* Franc. *aëneos* Medic., eleganter, ait Heins. Saltem ——634. *Pars levis* Schol. Horat. Art. 26. *condunt a.* Goth. minus felici.——636. *requoquunt*, *recocunt*, scribitur, ut so ti. *recoquent* duo Mentel. cum Goth. tert. *primos* Goth. *tessara* Zulich. et Goth. tert.——638. *rapidus r.* Medic. a 1 alter Menag. *trementes* Gud. a m. pr. et Franc. *frequentes* E

mum urbes spectant, ornate ea quidem exposita, sed satis ab aliis quoque frequentata. 632. *Alii* galeas cudunt, aut *salignas Umbonum crates*, scuta de vimine facta, coriis inductis. 636. *recoquunt*, instrumenta illa rustica liquefacta recudunt. Quod apud Lucret. V, 1292 *Inde minutatim processit ferreus ensis, Versaque in obscenum species est falcis aënæ:* quod comparat

Macrob. VI, 1 ext signum bello, h. distribuitur. *longo velox Tessera* ait St VII, 236. *trilice* triplici filorum ordi lorica lintea; quo *auro?* sed *aureis* la plici ordine sibi i alias hamis, squami nulis. vid. sup. a 467.

Loricam induitur fidoque adcingitur enſe.
Pandite nunc Helicona, deæ, cantuſque movete,
Qui bello exciti reges, quæ quemque ſecutæ

640. *Lorica* Rom.——641. *monete* magna codd. pars, ut ſolet, etiam Servius, et pro emendatione fragm. Vatic. Heinſius conjiciebat, *cantuque monete*, ne bis idem verſus occurreret; nam legitur ille totidem verbis lib. X, 163. At vero quot verſus in Virgilio et in Homero eſſent mutandi, ſi hoc ſequi vellemus.——642. *acciti* Medic. Colot. et Burm. Excerpta. Alterum doctius: *exciti*; et *bello*, ad bellum. *quemcunque* Gud. a m. pr. *quem quæque* Dorvill.

641 ſqq. Enumerationem, quæ ſequitur, copiarum Latinarum ipſa rerum ratio poëtæ ingenio objicere debuit; ea enim, quæ ſigillatim exponuntur, multo majorem mirationem faciunt, quam ſi ſub uno numero quamvis grandi efferantur; porro, antequam res magnæ et claræ geruntur, eos cognoſcere avemus, per quos eæ res geſtæ ſunt: Homerici navium catalogi exemplo eam eſſe adumbratam, obvium eſt, et ab omnibus Interpp. obſervatum. Ab eodem Homero Iliad. β, 484 petita eſt Muſarum invocatio; et recte, tamquam in rebus a priſca memoria repetitis. Comparationem inter Homericam et Virgilianam rationem a Macrobio inde Sat. V, c. 15 paſſim inſtituerunt viri docti, ſed partium fere ſtudio et alterutrius poëtæ amore abrepti. Nobis ea notaſſe ſufficit, quæ Virgilio propria ſunt. Cum itaque Græcorum urbium et populorum enumeratio, tamquam in re communi Græciæ conſenſu ſuſcepta geſtaque, ad ſingulorum oppidorum laudem et gloriam avitam pertinere videretur, multa Homerus ſimpliciter nomine deſignare potuit. At Latii urbes pleræque aut ſolo erant æquatæ aut antiquo ſplendore exciderant. Neceſſe igitur fuit poëtæ commemorare paucas et commendare eas a vetere fama et antiquis fabulis, primis de iis, qui eas condiderant. Fabulas autem plerumque ad Græcanicæ fabulæ naturam accommodavit, origine quoque urbium Italicarum a Græcis repetita. Qua de re v. Excurſ. VIII ad h. libr. Cum itaque Virgilius urbium et populorum varietate locorumque et morum diverſitate inferior eſſet Homero, delectationem ex fabulis priſcis recte quæſivit. Quod Trojanam aciem non adjecit, ad Homericum exemplum, nemo facile miretur; quam enim varietatem et delectationem ea enumeratio promittere poterat? Etruſcorum auxilia enarrare non oblitus eſt inf. lib. X, 163 ſq. Erant enim in genere hoc rerum hominumque, quæ ad animum tenere poſſent. Quod ad ordinem, quo urbes recenſet poëta, attinet

Conplerint campos acies; quibus Itala jam t
Floruerit terra alma viris, quibus arserit arm
Et meministis enim, divæ, et memorare pot
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
  Primus init bellum Tyrrhenis asper ab or
Contemtor divom Mezentius, agminaque ar

643. *complerunt* Rom. et vett. ap. Pier. et pars Burm. cum binis et hoc magis epicum. *compulerint* alicubi legi Pierius narrat. *aci* Exc. Burm. *acies, quibus arserit armis* Witt., librarii fraude. q. *I. tantum Fl.* vulgata aliqua ante Pier. legit.——644. *adserit* R 646. *At* tres ap. Burm. cum tert. Goth.. *fama* Oudart. *dilabitu* *vox* alter Goth.——647. *in id* Montalb.——648. *Mezzentius* scri dic. et Rom., quod ad legentis fastidium defendit Pierius. *Mesenti* et *Mezencius* duo Burm. *Medentium* veteres dixisse Priscianus, *M* Velius Longus tradit. Totum hemistichium: *Mezentius agminaq* Goth. altero aberat.

attinet, etsi vana ea de re virorum doctorum est subtilitas, conf. Macrob. l. c., tamen non videntur observasse, ab occidente Latii ad orientales usque fines eum progredi.

641—646. Quid est *pandere Heliconem?* ut aditus poëtæ pateat? utque eas canentes audiat? ut fere Cerda exponit; et est utique proprium de aditu patefaciendo τὸ *pandere*; an ut Musæ seu descendant, seu in conspectum veniant, ut in Hesiodi Theog. pr. Est certe, adeste et dicite. ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι. Ad Claudianum IV, 1 B. Gesnerum de Helicone tamquam scena cogitasse video: quod nolim factum. 643. Sunt hæc in laudibus Italiæ, quas v. Ge. II, 167 sq., ubi illa 174 *parens magna virum. jam tum,* præclare dixit, ad laudem sui

ævi, tacita quidem c tione. 644. quos popu lantes habuerit. 645. Homer. conversi Iliad. sq. Sequuti sunt alii, tius Theb. IV, 32 sqq XV Met. 622. 623 *fama*, et doctius *fama* 647—654. Quod tium Agyllæ Lucumo ter socios Latinorum rat ab antiqua fama est. vid. Excurs. ad V 478. *Tyrrhenis ab* *zentius*, oriundus ex Pulsus enim Cære a tulos tunc agebat. VIII, 492. 493. *L* *pulchrior a.* Imitatio merici Nirei multi Iliad. β, 673. 674 locum de Euryalo 116. 117 et de Aloid *corpore Turni* pro *T*

Filius huic juxta Lausus, quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus, equum domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequidquam ex urbe secutos
Mille viros; dignus, patriis qui lætior esset
Imperiis et cui pater haud Mezentius esset.
Post hos insignem palma per gramina currum,

649. *hunc juxta* Medic. a m. pr. *hunc Lausus juxta*, et *huic fuerat L.*, et *huc juxta* alii apud Pier. *hic juxta* Rottend. tert. a m. pr.——652. Est "Αγυλλα. *Agellina* nonnulli. *Agelina* Franc. et Dorvill. cum Goth. alt. *Agyllina* Maronem dedisse arbitratur Heinsius.——653. *quo sec.* Rottend. pro var. lect. ex interpretamento. *patris* Dorvill. a m. pr.——654. *sed cui* Leid.——655. *insignem fama* Macrob. Sat. V, 15, non insolenti varietate. *per gr. circum* Menag. pr. *per agmina* Witt. a m. pr.

ex Græcis forma. conf. sup. VI, 22. Idem Lausus *equum domitor*, ἱππόδαμος, *debellatorque ferarum*: quod Homerico exemplo in laude viri fortis posuit. vid. Iliad. ε, 49 sq. 652. Agyllæ seu Cære, tyrannidem tenuerat. vid. inf. VIII, 481 sqq. *nequicquam* jungam cum *sequutos*. qui ei in pugna cadenti frustra erant adfuturi. 653. *dignus p. qui lætior esset imperiis*, ornate, dignus, qui meliore patre gauderet; ad patrem autem declarandum *imperia* non minus valent, quam in filio *obsequium*. Comparant Homericum de Peripheta Eurysthei filio: Τοῦ γένετ' ἐκ πατρὸς πολὺ χείρονος υἱὸς ἀμείνων παντοίας ἀρετάς Iliad. ο, 641.

655 sqq. Aventinum tamquam unum ex heroibus Homericis inducit cum curru, quo victoriam ludis quadrigarum cursu obtinuerat. Eundem exhibet clipeatum vs. 657, quod ferri potest; sed eum paullo post v. 666 eundem leonis exuviis indutum incedere narrat, in eo fateor me poëtæ diligentiam et judicum desiderare; nam diversorum vitæ priscæ temporum fuit, spoliis ferarum tectum esse, et de curru armatum pugnare. Quod primum *curru* vectum (v. 655) mox *peditem* incedere facit (v. 664), in hoc morem Homericorum heroum sequi potuit, qui non raro, exiguo intervallo subsequente curru, pedites incedunt. Aventinum in nonnullis signis agnoscunt recentiores veterum operum interpretes. Nobilissimum est in *Museo Capitolino* T. III, t. 26, jam a Dom. Rubeo (in *Raccolta di Statue ant.* n. XIX) exhibitum: sed id Herculis pueri esse nullus dubito. Exuviæ leonis perpetuum ejus sunt

Victoresque ostentat equos, satus Hercule pulcl
Pulcher Aventinus; clipeoque insigne paternu
Centum angues cinctamque gerit serpentibus I
dram:
Collis Aventini silva quem Rhea sacerdos
Furtivum partu sub luminis edidit oras, 6

656. *ostendit* aliquot Pier. *Hercule forti* codd. ap. Pierium, ex ir pretatione.——659. *in silva* Sprot. et Leid. unus, et aliquot I *Rhea* Leid. *Reba* Hamb. sec. *Rhea* h. l. est ex 'Pεία vel 'Pείη, v. c. Callimach.——660. *Fortivo partu* plerique codd. ap. Pier. *furtivo* Leid. a m. pr., quod Catrœus dedit, nec vidit se deterius et vulgarius exquisitiore dare; nam, qui *furtivo partu* editus est, eum elegantius *tivum* poëta appellat. *furtivum ediderat partu sub l. auras* Ed. Ven. *p* Rom. *liminis* alter Hamb. et Gud. *ad sublimis edidit auras* sunt qui le ap. Pier. *sub luminis oras* Heinsius ex Medic. et aliis reposuit, jam Pi e codd. probatum; in nonnullis *horas*; in cæteris et in vulgg. Aldd c

sunt insigne, etiam pueri ante enectum Nemeæum leonem. Cæterum Aventinus heros Virgilii ingenio deberi videtur, Homeri exemplo, qui in similibus heroum filiis et nepotibus commemorandis felicissimus est. Herculis autem accessus ad hæc loca (v. inf. VIII, 200 sq.) facile poëtæ animum impellere potuit, ut in Aventinum incideret; cujus nomen Romanis lectoribus placere debuit, cum mons Aventinus urbis Romæ pars facta esset.

655. *insignem palma currum* simpl. intelligo νικηφόρον, ἀθλοφόρον, quadrigas quæ præmium cursus obtinuerant. Lauri vel palmæ insigne curtui infixum recentioris moris ne sit vereor. *Hercule pulchro Pulcher A.* Noli nec de Herculis nec de Aventini pulchritudine cum Cerda et aliis dubitare. Rem satis declarant signa vete sed cogitandum est de pulcl tudine herois, qui robore c poris omnes mortales supera *Centum angues cinctamque pentibus hydram*; eleganter riata oratio pro vulgari: *dram centum cinctam serpenti* Cæterum poëtæ de parvi tenuibus parum laborantis nerosam incuriam observes hoc, quod hydram nunc *tum*, at lib. VI, 576 *quinq ginta* capitibus horrendam hibuit. Comparent delicia harum studiosi, præter Sili II, 158. 159, Eurip. Phœ 1142 sqq. Quintum Cal. V 349. 350.

659—663. Bellum po commentum a Rheæ Silv quam Mars compressit, ex plo ductum. *mixta* μιγεῖσα vid. Cerda. *Laurentia ar* ut poëta, latius dixit; r

a

Mixta deo mulier, poſtquam Laurentia victor,
Geryone exſtincto, Tirynthius adtigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
Pila manu ſævoſque gerunt in bella dolones;
Et tereti pugnant mucrone veruque Sabello.
Ipſe pedes, tegumen torquens inmane leonis,

cætt. ante Heinſ. *auras* legitur: quod nollem mutatum eſſe, cum altero in loco Ge. II, 47 idem ſervatum ſit. Nec dubito *oras* nihil aliud eſſe quam antiquam ſcripturam et pronuntiationem *τοῦ auras*. cf. ad Ge. II, 47.——663. *in flumina* Gad. *Hiberos* duo Moret. *Iberos* aliquot Pier.——665. *Ut t.* Oudart. Heinſ. coni. *aut*.——666. *tegumen* Heinſ. e Medic. (aÅgginio *tegimen* expreſſum) et tribus aliis. In reliquis, etiam Pierianis, *tegimen*. Vulgo *tegmen*; v. ſup. ad III, 594. Eadem varietas in Livio et aliis obſervata.

apud Evandrum, qui tum loca circa Palatinum et Aventinum tenebat, deverterat Hercules. v. 663 poëticum ornatum habet commode ab eo petitum, quod in armentorum cura proprium eſt, lavare gregem; pro: *et armenta ex Hiſpania adduxit*.

664—669. *gerunt* ſcil. Aventini comites; quos paullo durius ſubintelligi non inficior: etſi eo ducere poteſt *τὸ Ipſe* v. 666. Nec monitum, unde ii fuerint, quos adduxit. Loca circa Aventinum montem eos inhabitare dicere poterat. Sed totus locus a poëta inchoatus, non abſolutus eſſe videtur. *Pila* bene memorat, tamquam Romanorum et Italorum telum; v. de iis Polyb. VI, 21, ubi *ὑσσοὶ* appellantur. *De dolone*, de quo Reineſ. Var. Lect. p. 640 egit, unice amplectendum eſt, quod e Varrone affert Servius: eſſe ingentem contum cum ferro breviſſimo. Tale genus teli illis temporibus accommodatum. Petit hinc Silius III, 250. *Mucronem teretem* ex uſu loquendi non niſi de gladio exiguo accipi poſſe puto; nec tamen *τὸ teres* ſatis convenit: *Sabellum* autem *veru* nullum aliud eſſe videtur, quam verutum, jaculi ſeu teli miſſilis genus: præfixum ei ferrum melius utique *teres* eſſet; an poëta illud per *mucronem* declarare voluit? Samnitium quidem proprium hoc telorum genus, *σαυνίον* dictum, a quo adeo nomen eorum ductum eſſe volunt Saunitarum et Samnitarum ſeu Samnitum. vid. Feſtum voc. *Samnitibus* et qui ad e. l. laudantur, et Strabon. V, p. 383 B. Jam, cum Samnites Sabinæ gentis propago ſint, etiam Sabinis idem haſtæ genus ſollenne eſſe, aut ſaltem tribui potuit, unde *veru Sabellum*. Niſi omnino commune fuit populorum Latii et reliquæ Italiæ. Sic Georg. II, 168 *Volſcos verutos* vidimus. 666. *tegumen leonis*,

Terribili inpexum fæta, cum dentibus albis
Indutus capiti, sic regia tecta subibat
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu
Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem, 67

667. *implexum* aliquot Pieriani, et duo Burm. *impecum* Dorvill. *implexu* Rom.——668. *tunc r. t. tenebat* Sprot. *subibant* Rom. Cæterum quomodo Interpretes hæc acceperint, ex vulgari quidem interpunctione non assequor; *Terribili impexum sæta, cum dentibus albis Indutus capiti, sic regia tecta subibat Horridus, H.* Omnino post *tegumen torquens* durum est *Indutus capiti.* Ergo *idem tegumen torquet* et id, h. e. eo, *indutus est capiti* Mox idem *humeros innexus amictu* est. Mollius esset, si scriptum fore *indutum* sc. *tegumen capiti*; nisi *indutus* substantive positum, ut sit indumentum capitis; ut inf. 688. 689 *fulvosque lupi de pelle galeros Tegmen habet capiti*; sic nunc *indutus capiti.* Interpungam saltem plene aut in fine versus 667 : *albis. Indutus capiti sic, regia tecta subibat Horridus Herculeoque humeros innexus amictu*; aut, quod facere præstat, post *Indutus capiti: Sic r — t.* Nec tamen multum absum, quin vitium in *torquens* latere arbitrer; nam si eo sublato substituatur epitheton leonis, v. c. *Ipse pedes tegumen Nemeæ* vel *Gætuli, immane leonis :* omnia bene se habent, ut sit : *Ipse pedes tegumen —indutus.* Fuit vir doctus qui conjiceret : *tegumen tollens*, ut inf. VIII, *141.* Totus tamen locus ultimam poëtæ manum expectasse videtur.——669. *Herculeos q.* Goth. tert. *innixus* Rom. et duo Burm. *indutus* Bigot.——670. *T. limina* Parrhas. et cod. apud Pier.——671. *Tyburni* Rom., quod Cerda præfert. Sane apud Horat. I, 7, 13 *Tiburni lucus*, etsi et ibi variant codices. v. Torrent. et Lambin. cf. inf. lib. XI, 519. *Tiburni* expressum dedit Brunck., idque et ipse malim. Vitium nasci potuit e versu antec.

leonis, cui nunc *fæta* tribuitur, ut infr. 790 bovi, sunt exuviæ: has *torquet*, retorquet, in cinctum corporis; infr. VIII, 460 *Demissa ab læva pantheræ terga retorquens.* Easdem exuvias ita accommodat capiti, ut rictus pellis pro galea sit, ut inf. XI, 680. 681 *caput ingens oris hiatus Et malæ texere lupi cum dentibus albis.* conf. mox v. 688. 689. Dentium nitorem, ut in apro, sic in leone non memini usquam prædicatum : itaque *albus* tantum ornans esse videtur epitheton. In cæteris scabra est oratio. v. Var. Lect. Saltem jung. *Ipse pedes* sc. pugnat, *torquens tegumen—indutus* (illud f. illo) *capiti: Sic regia tecta subibat Horridus H.*

670—677. In condenda urbe Tibure tres fratres consociasse operas suas narrantur, Amphiarai, qui ad Thebas ab terra haustus interiit, Argini filii. Quod ii isto adhuc tempore inter vivos habentur, non urgendum est, nec temporum ratio

Catillusque acerque Coras, Argiva juventus;
Et primam ante aciem densa inter tela feruntur,
Ceu, duo nubigenæ quum vertice montis ab alto
Descendunt Centauri, Homolen Othrymque nivalem
Linquentes cursu rapido: dat euntibus ingens
Silva locum, et magno cedunt virgulta fragore.

672. *Chatillus, Cattbillus, Catbillus, Catbilis, Catbilus, Catullus,* aberrationes. *Choras* Goth. sec. *Corax* Moret. tert. cum tribus aliis Burm., utroque Goth.; et sic Schol. Horatii Cruquianus ad I Od. 7, et I Od. 18. ——673. *inter bella* Goth.——675. *Omolen, Emālon, Amolon, Tymolen,* aberratt. librariorum. Nam Ὀμάλη satis nota ex Pausan. IX, 8. Mons idem Centaurorum clade notatus ap. Eurip. Herc. fur. 371. Panis sedes ap. Theocr. 7, 103. Urbem simili nomine Homolen vel Homolium, laudat Strabo lib. IX, p. 675 B. et Ptolemæus, notante Julio Sabino, qui docet alios legere *Oloën* pro *Pholoën.* Sed is Arcadiæ mons est. Mox in Ὄθρυς alii errores: *Otyrumque, Othirumque, Tyrrimque, Nothumque.* At Medic. *Othrumque,* et vulgg. ante Heinsium *Othrynque.* Tandem *nivantem* Uratislav.——676. *rabido* Exc. Burm. Ge. Fabricius interpungebat: *Linquentes: cursu rapido dat e.*——677. In Miscell. Obss. Vol. I, 17 (J. Jortini observatio est) notatur ad h. l. poëta, qui post *silvam virgulta,* post majus minus commemorando, versus vim infregerit. Respondet ibi vir doctus alius, sed parum commode; nec magis commode Schrader. ad Musæum p. 164 a generaliori poëtam ad specialius transire. Dicendum erat, *virgulta* poëtico sermone jungi cum *silvis* et eodem loco haberi. Vide lib. VI, 704. XII, 522. Et *virgulta* aliquoties in libro Georg. tertio pro *silvis* dixit: Lucretii exemplo, quem v. lib. V, 933. 934. 1365. Porro *cedant* Gud., unde Heins. conj. *se dant,*

ratio subtilius exigenda. vid. Excurs. VIII. *gentem,* ut poëta, narrat, cum *urbem* dicere deberet; quod passim obvium: v. 673 προμάχονται heroum Homericorum exemplo procurrentes ante aciem. Tenendum est ex Iliadis lectione. Comparatio v. 674 splendida est: eadem imitatione expressa a Statio IV Theb. 139—141. IX, 220—222. *nubigenas* Centauros cum prisca loquendi

ratio appellasset, quod altissimos Thessaliæ montes, ex quibus Othrys et Homole sunt (v. de hoc Steph. Byz. h. v. et Theocr. Id. VII, 103), inhabitabat gens fera et silvestris, fabula id a nube repetiit, quam Ixion pro Junone erat amplexus. 677. *cedunt virgulta* sc. perrumpentibus; ut de apro Calydonio Ovid. VIII Met. 340 *Sternitur impulsu nemus et propulsa fragorem Dat silva.* Home-

Nec Prænestinæ fundator defuit urbis,
Volcano genitum pecora inter agrestia regem
Inventumque focis omnis quem credidit ætas,
Cæculus. Hunc legio late comitatur agrestis :
Quique altum Præneste viri, quique arva Gabin
Junonis, gelidumque Anienem, et roscida rivis
Hernica saxa colunt; quos, dives Anagnia, pascis
Quos, Amasene pater. Non illis omnibus arma,

678. *Nec* duo Burm. *deficit* Rom. Versus 679, 680 suspecti erant Ja Bryant; nec injuria; est enim paullo abruptior oratio versuum horu interpositu, et languent illa *omnis quem credidit ætas*.——681. *late legio* M dic. et Parrhas. *comitantur* tert. Mentel. a m. pr.——682. *Preneste* passi in libris. Sed Gr. est ἡ Πραίνεστος. v. Heins.——683. *rosida* duo recent ap. Burm. cum uno Goth. Sic passim scribitur.——684. *Hernea* Ex Burm. *Aragnia* Goth. alter. *Anagria* Ven. *pascis* prætulit Heins. e nonnullis Pierianis. Vulg. *pascit*. Apud Servium liber ; *misit*.

Homericum ἀκροτάτη δὲ ποδῶν ὑπ' ἐσσείετο ὕλη (Iliad. ξ, 285), quod post alios Cerda laudat, diversam rei speciem habet. Tum *virgulta* pro silvis, ut alibi, v. c. Georg. II, 308, Lucretii exemplo, conf. Var. Lect.

678 sqq. De Præneste fabula domestica veterum Latinorum affertur, de conditore urbe Cæculo, cum infans esset, in foco reperto, et pro Vulcani filio habito. cf. Serv. et Solin. cap. 2 ad eumque Salmas. p. 46. *genitum inter pecora* jungere fas est, non, *regem inter pecora*. 682. *altum* a situ, vid. Strabo V, p. 365 A. 682. 683. *Gabinæ Junonis*. Pelasgorum religio in Latium illata, unde *Juno Lanuvina* et hic *Gabina*. Repetiit eam hinc Silius lib. XII, 537 *Junonis tecta Gabinæ*. Alias non nisi in b nis marmoribus ea occurrit ap Vulpium in Latio profan Tom. IX, pag. 274. 684 qui *Hernica saxa colunt*. S verum est, quod a Festo e Servio traditur, *Sabinorum*, se (quod Festus habet, quodqu eodem redit : nam Sabina stirp oriundi fuere Marsi) Marsorum lingua, *herna*, *saxa* vocata fu isse : docte poëta *Hernica saxa* dixit ; erat autem Hernicorum ager saxosus circa *Anagniam*, quam *divitem* cur dixerit, ex Silii imitatione intelligitur, XII, 532. 533 *surgit suspensa tumenti Dorso frugiferis Cerealis Anagnia glebis*, conf. idem VIII, 392. 393 ; ergo fertilis est. Jam *roscida rivis* quod ait, rivi esse possunt nulli præterquam Trerus et Cosa, Cluverio quoque monente. *Amasenus*

Nec clipei currusve sonant: pars maxuma glandes
Liventis plumbi spargit; pars spicula gestat
Bina manu; fulvosque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti; vestigia nuda sinistri
Instituere pedis; crudus tegit altera pero.
At Messapus, equum domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
Jam pridem resides populos, desuetaque bello

686. *currusque* codd. Pier. et sec. Rottend.——687. *viventis* p. pr. Moret. *liventes* tert. Mentel. *linquentes* Leid., sed *livens plumbum* bene de colore plumbi nativo nigricante. *spargunt* et *gestant* Ven. a m. pr. ; alterum in binis aliis. *gessit* sec. Rottend.——688. *fulvoque* Ven.——689. *habent* Heins. ex suis et Pier. Vulgo, *habet*. *Tegmina habent* Gud. a m. pr. *capitis* Medic. a m. pr.——690. *crurum* Schol. Juvenalis ap. Heins. *cero* Rom.——691. *Mesapus*, *Messapus*; etiam apud Græcos scribitur, at vitiose, *Mesaphus*, *Messaphus* in mss. h. l.——692. *nec sistere* aliquot Pier.——693. *resides animos* Bigot., forte ex lib. I, 721, 722 *et vivo tentat prævertere*

senus supra Setiam in Volscis ortus Privernum prætergressus per Volscum agrum in mare apud Circeios exit. cf. in Excurs. VIII. 686. *sonant* eleganter pro, *sunt*. 688. seu ut lupi exuviæ caput tegant, cf. v. 666, seu ut galea e lupina pelle facta sit. 689. lævum pedem nudum, dextrum perone, h. corio crudo, καρβατίνη, tectum. Lævum autem pedem seu ocreatum seu alio modo tectum et munitum, cum alibi legimus, v. c. Liv. IX, 40; tum vero ipse status pugnantis postulat, quandoquidem pedi lævo insistit in vestigio eumque anteriore ponit is, qui aut funda glandem, aut qui jaculum emittit, aut arcu sagittam. cf. Excurs. VIII. *vestigia instituere*, statuere, ponere, pedem, de gradu militum pugnantium. Lucretium præeuntem habuit lib. IV, 474 *qui capite ipse suo instituit vestigia retro*: h. qui capiti suo insistit, contra quam debebat pedibus insistere. Ita intelligo locum. Idem Lucret. I, 407 *Cum semel institerunt vestigia certa viai*.

691 sqq. *Messapi* obscura est fabula, saltem in his Etruriæ ad Tiberim locis; nam Messapum, conditorem et regem Messapiorum in extrema Italia, quæ Messapia et Iapygia est, traditum, huc revocare non licet; sufficit eum fuisse bellatorem invulnerabilem. conf. Excurs. VIII. *equum domitor*, ut v. 651 *Lausus*. 692. invictus, igni et ferro. *fas*, δυνατόν,

Nec Prænestinæ fundator defuit urbis,
Volcano genitum pecora inter agrestia regem
Inventumque focis omnis quem credidit ætas,
Cæculus. Hunc legio late comitatur agrestis :
Quique altum Præneste viri, quique arva Gabi
Junonis, gelidumque Anienem, et roscida rivis
Hernica saxa colunt; quos, dives Anagnia, pasci
Quos, Amasene pater. Non illis omnibus arma,

678. *Non* duo Burm. *deficit* Rom. Versus 679, 680 suspecti erant J Bryant; nec injuria; est enim paullo abruptior oratio versuum hor interpositu, et languent illa *omnis quem credidit ætas*.——681. *late legio* M dic. et Parrhas. *comitantur* tert. Mentel. a m. pr.——682. *Prenesse* pass in libris. Sed Gr. est ἡ Πραίνεστος. v. Heins.——683. *rosida* duo recen ap. Burm. cum uno Goth. Sic passim scribitur.——684. *Hernea* E Burm. *Aragnia* Goth. alter. *Anagria* Ven. *pascis* prætulit Heins. nonnullis Pierianis. Vulg. *pascit*. Apud Servium liber ; *misit*.

Homericum ἀκροτάτη δὲ ποδῶν ὑπ' ἐσείετο ὕλη (Iliad. ξ, 285), quod post alios Cerda laudat, diversam rei speciem habet. Tum *virgulta* pro silvis, ut alibi, v. c. Georg. II, 308, Lucretii exemplo, conf. Var. Lect.

678 sqq. De Præneste fabula domestica veterum Latinorum affertur, de conditore urbe Cæculo, cum infans esset, in foco reperto, et pro Vulcani filio habito. cf. Serv. et Solin. cap. 2 ad eumque Salmas. p. 46. *genitum inter pecora* jungere fas est, non, *regem inter pecora*. 682. *altum* a situ, vid. Strabo V, p. 365 A. 682. 683. *Gabinæ Junonis*. Pelasgorum religio in Latium illata, unde *Juno Lanuvina* et hic *Gabina*. Repetiit eam hinc Silius lib. XII, 537 *Junonis tecta Gabinæ*. Alias non nisi in b nis marmoribus ea occurrit a Vulpium in Latio profar Tom. IX, pag. 274. 68. qui *Hernica saxa colunt*. verum est, quod a Festo Servio traditur, *Sabinorum*, se (quod Festus habet, quodqu eodem redit : nam Sabina stirp oriundi fuere Marsi) Marsorur lingua, *herna*, *saxa* vocata fu isse : docte poëta *Hernica sax* dixit; erat autem Hernicorun ager saxosus circa *Anagniam* quam *divitem* cur dixerit, e Silii imitatione intelligitur XII, 532. 533 *surgit suspens tumenti Dorso frugiferis Cerealis Anagnia glebis*. conf. idem VIII, 392. 393; ergo fertilis est. Jam *roscida rivis* quod ait, rivi esse possunt nulli præterquam Trerus et Cosa, Cluverio quoque monente, *Amasenus*

Nec clipei currusve sonant: pars maxima glandes
Liventis plumbi spargit; pars spicula gestat
Bina manu; fulvosque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti; vestigia nuda sinistri
Instituere pedis; crudus tegit altera pero.
At Messapus, equum domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
Jam pridem resides populos, desuetaque bello

686. *currusque* codd. Pier. et sec. Rottend.——687. *viventis* *p.* pr. Moret. *liventes* tert. Mentel. *linquentes* Leid., sed *livens plumbum* bene de colore plumbi nativo nigricante. *spargunt* et *gestant* Ven. a m. pr. : alterum in binis aliis. *gessit* sec. Rottend.——688. *fulvoque* Ven.——689. *habent* Heins. ex suis et Pier. Vulgo, *habet*. *Tegmina habent* Gud. a m. pr. *capitis* Medic. a m. pr.——690. *crurum* Schol. Juvenalis ap. Heins. *cero* Rom.——691. *Mesapus*, *Messapus*; etiam apud Græcos scribitur, at vitiose, *Mesaphus*, *Messaphus* in mss. h. l.——692. *nec sistere* aliquot Pier.——693. *resides animos* Bigot., forte ex lib. I, 721. 722 *et vivo tentat prævertere*

senus supra Setiam in Volscis ortus Privernum prætergressus per Volscum agrum in mare apud Circeios exit. cf. in Excurs. VIII. 686. *sonant* eleganter pro, *sunt*. 688. seu ut lupi exuviæ caput tegant, cf. v. 666, seu ut galea e lupina pelle facta sit. 689. lævum pedem nudum, dextrum perone, h. corio crudo, καρβατίνῃ, tectum. Lævum autem pedem seu ocreatum seu alio modo tectum et munitum, cum alibi legimus, v. c. Liv. IX, 40, tum vero ipse status pugnantis postulat, quandoquidem pedi lævo insistit cumque anteriore in vestigio ponit is, qui aut funda glandem, aut qui jaculum emittit, aut arcu sagittam. cf. Excurs. VIII. *vestigia instituere*, statuere, ponere, pedem, de gradu militum pugnantium. Lucretium præeuntem habuit lib. IV, 474 *qui capite ipse suo instituit vestigia retro*: h. qui capiti suo insistit, contra quam debebat pedibus insistere. Ita intelligo locum. Idem Lucret. I, 407 *Cum semel instituerunt vestigia certa viai*.

691 sqq. *Messapi* obscura est fabula, saltem in his Etruriæ ad Tiberim locis; nam Messapum, conditorem et regem Messapiorum in extrema Italia, quæ Messapia et Iapygia est, traditum, huc revocare non licet; sufficit eum fuisse bellatorem invulnerabilem. conf. Excurs. VIII. *equum domitor*, ut v. 651 *Lausus*. 692. invictus, igni et ferro. *fas*, δυνατὸν,

Agmina, in arma vocat fubito, ferrumque retract
Hi Fefcenninas acies Æquofque Falifcos,
Hi Soractis habent arces Flaviniaque arva,
Et Cimini cum monte lacum lucofque Capenos
Ibant æquati numero, regemque canebant:

tere amore Jampridem refides animos *defuetaque corda*, at VI, 8 *refidefque movebit Tullus in arma viros*; porro *bella* Medic.——69 *retractant* Leid. *retorquent* Oudart. a m. pr.——695. *Fefcellinas*, *Pl fienas*, et *equi currufque Falifcos* mifere depravatum in nonnullis. V tiofam fcripturam *æquos* deferui. v. Not. *Æquofque Falifcofque* qui cu Cuninghamio emendant, inter quos etiam Jenfius de Fetial. 3, nc vident Æquos inter Etruriæ populos memorari non poffe. In Gotl tert. hemiftichia extrema v. 695 et 696 erant permutata.——696. *Fl miniaque* pars codd. Heinf. *arma* Franc.——697. *Cymini* vulgg. *Calen* Rom.

δυνατὸν, ut interdum apud poëtas. 695. Quæ fequuntur urbes, in Etrurfæ parte ad Tiberim vergente quærendæ funt: *Falifci*, feu *Falerii*, nec longe ab his *Fefcennia* cum *Flavinio*, f. *Flavina*, dudum e medio fublata. *Mons Soracte* (cf. inf. XI, 785 fqq.), *Lacus Ciminius* cum Monte et Saltu Ciminio e Liv. IX, 367 noto, nunc *Lago di Vico (nam*, inquit Pompon. Sab. illic *oppidulum nuper dirutum appellabatur vicus Cimini)*, et *Lago di Ronciglione*; tandemque *Capena*, Falifcis contermina, cum *luco Feroniæ* in agro Capenate fito. vid. Liv. XXVI, 11. I, 30. Dionyf. III, 32. Silius XIII, 84 fqq., qui idem locum noftrum expreffit lib. VIII, 491 fqq. Quod autem *Æquos Falifcos* appellat, ad antiquum Falifcorum nomen fpectat, *Æquum Falifcum*; ab Æquis enim vel Æquiculis et Æquanis traxerant illi nefcio quid; v. Cluver. Ital. ant. pag. 538 e Strab. V, pag. 346 a; *Æquo Falifcos* etiam Silius dixit lib VIII, 490. Quod ab iis *populus Romanus, miffis decem viri jura fetialia et nonnulla fupplementa XII tabularum accepiff* narratur a Servio, aut omnino commentitium aut male interpolatum eft; majore adhuc corruptela in Pomponio; ab Æquiculis jura fetialia petita effe e Liv. I, 32 conftat; idemque Servius ad lib. X, 14 tradit; etfi jam antiquitus inter alios Italiæ populos illa viguere, ut inter Albanos Liv. I, 24, inter Samnites Liv. VIII, 39.

698. *æquati numero* æqualibus numeris h. ordinibus. Nimis argutum eft, quia fequitur: *regemque canebant*, id fic accipere, ut fit: *ibant numero*, h. ad numerum, f. numero, numerofo inceffu ad rhythmum facto. Firmari poteft hæc altera interpretatio Silii imitatione

Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni,
Quum ſeſe e paſtu referunt, et longa canoros
Dant per colla modos; ſonat amnis, et Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet: aëriam ſed gurgite ab alto

699. *inter flumina* Gud. cum altero in marg. *inter aëra* Parrhaſ. —— 700. *a paſtu* aliquot codd. apud Macrob. V Sat. 8, ſed *e p.* Ge. I, 381. IV, 186. 434. —— 701. *longæ* Gud. *longa* Ven. —— 703. *Ne q.* Reg. *exactas* Ven. *examine* alter Hamb., et Leid. *ex nomine Lani*: Mira lectionis varietas a nemine notata in Pompon. Sab. occurrit; ſubjunctis his; *Lanum quidam putant fuiſſe patrem Meſſapi. Ex nomine Lani Miſc. aër. ac. Lanus fuit dux Læſtrygonum, ut in commentario in Homerum.* De Lamo Grammaticum cogitaſſe manifeſtum eſt v. Od. *κ*, 81. Cæterum *τὸ tanto* non ſatis placet. Quorſum enim magnitudo agminis commemoratur? Vir doctus conj. *agmine tali*, ut ſyllaba ultima ex fine verſus ſequentis adhæſerit priori. Sed *tanto* pro *talis* v. ſup. 448. —— 704. *putat* Medic. a m. pr. Dorvill. *æthercam* Menag. pr.

tione lib. III, 345 ſeq. *miſit dives Callæcia pubem, Barbara nunc patriis ululantem carmina linguis, Nunc pedis alterno percuſſa verbere terra Ad numerum reſonas gaudentem plaudere cetras.* Vix tamen aut collocatio verborum, aut interjectum *æquati* alteram hanc interpretationem admittit: præſtat prior. Cantantes inter inceſſum ſimili exemplo Sabinos expreſſit idem Silius lib. VIII, 420 *Ibant et læti pars Sancum voce canebant Auctorem gentis* (magis hoc conſentaneum, quam h. l. Virgil. *regem*) *pars laudes ore ferebant, Sabe, tuas.*

699. Comparationem ex Homero Iliad. *β*, 459 ſqq. et Apollonio lib. IV, 1300 ſqq. adumbratam eſſe, in oculos incurrit. Noſtrum multi imitati ſunt: conf. Cerda. Virgilio propria vis in illis: *cum ſeſe e e paſtu referunt* et *dant* modos *per longa colla*. *Aſia palus*, campus paluſtris ad Cayſtrum. cf. Georg. I, 383 ſqq. *pulſa* ſcil. modis, ſono; non, remis, ut alii accipiunt. Burmannus ait: a cygnis natantibus vel plaudentibus aquas alis ſuis. Etiam hoc longius petitum.

703—705. Ut agmen incedebat cum cantu et tripudio, nemo putaret illud ad pugnam faciendam incedere. Et color orationis et ex parte comparatio ſumta eſt ab Apollonio IV, 238. Colchi convolant ad naves, οὐδέ κε φαίης Τόσσον νήιτον στόλον ἔμμεναι, ἀλλ' οἰωνῶν Ἰλαδὸν ἄσπετον ἔθνος ἐπιβρομέειν πελάγεσσιν. *miſcentur acies*, congrediuntur, pugnant: dum ſollenni

Urgueri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum prisco de sanguine, mag
Agmen agens Clausus, magnique ipse agn
instar,
Claudia nunc a quo diffunditur et tribus et g
Per Latium, postquam in partem data Roma
binis.
Una ingens Amiterna cohors, priscique Quii

706. *Sabinarum* Gud. a m. pr. *p. d. nomine* Goth. tert.——70; *sus* Montalb. *ipsi* Gud. a m. pr.——708. *e quo* Medic. a m. pr. *ingens* alter Hamb. et Goth. pr.——709. *in* abest tribus Burm. *p* *pars est d.* aliquot Pier.——710. *Aminerna* pr. Rottend. a m. sec. *Quir*, Parrhas.

lenni vocabulo. 704. 705. Vix et hoc commode satis ad cygnos referri potest: malim de avibus, v. c. gruibus, accipere agmine austrinas plagas ultra mare petentibus. Sup. VI, 310 *ad terram gurgite ab alto Quam multae glomerantur aves, ubi frigidus amnis Trans pontum fugat et terris immittit apricis.* Inest alia difficultas in comparationis ratione et vi: num comparatio ad *ordines incedentium aequatos* spectet, an ad *modos canoros* et carmina. *Scilicet ut incedebat agmen cum cantu, e longinquo aliquis volucrum cum clangore volantium gregem, non viros militares accedere putasset.* Videat pro se quisque, an talem comparationem probandam judicet; poëta tamen vix aliam sequi potuit, si grammaticam rationem et sententiarum ordinem expendas. Haesit in hoc vestigio jam Trappius et Jos. Wartonus. Omnino

tamen illa: *Nec quisquam* —*sed*—pro variatione fo: comparandi habenda me ris, nihilque aliud voluiss tam declarare, quam: *agmen simile agmini voluci* 706—709. Commode Claudiae originem ab At Atto seu Attio, Clausc puit, etsi vulgo auctor habebatur ille Clausus quinto a regibus ejecti cum clientibus Romam I in Sabinis venerat. cf. pon. ad h. l. Nota Livio lib. II, 16. Suetor c. 1. *prisco de sanguine* *norum* jungunt fere po vium alii omnes: nec cum Sabinorum stirpem tissimam esse constet. S tamen videtur mihi ju *Clausus, prisco de sanguin* *agmen magnum Sabinorum* *nique* etc. Virgilii loc pressit Silius VIII, 414 710—717. Situs lo

Ereti manus omnis, oliviferæque Mutuſcæ;
Qui Nomentum urbem, qui Roſea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentis rupes, montemque Severum,
Caſperiamque colunt, Foruloſque, et flumen Himellæ;
Qui Thybrim Fabarimque bibunt, quos frigida miſit
Nurſia, et Hortinæ claſſes, populique Latini;
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen:

711. *Heriti* apud Pier. *Erecti, Etreti, Eriti, Eruti, et erti, Creti*, aberrationes; et mox *Mituſcæ, Mutiſcæ, Muteſcæ, Mitiſcæ.* In marmoribus eſt *Trebula Mutueſca, Motucſca, Mutuſta.*——712. *roſcida* aliquot Pier. et alii ap. Heinſ., unde factum *roſida*, perperam. v. Excurſ. VIII. conf. Heinſ. et Burm.——713. *Tetrici* Ven., ſed *Tetricam* montem Varro aliique agnoſcunt. cf. Heinſ. idem *horrentis* revocavit e codd. vulgo: *horrentes.* tum, *amnemque Severum* Gud., perperam.——714. *Caſperulam* aliquot veteres: etiam Pompon. emendatum a Pierio. Eadem depravatio apud Silium VIII, 416 obſervata. v. Heinſ. *Caſpeream, Caſpiam* ex compendio ſcripturæ, *Caſſeam* (Goth. ſec.) corruptelæ ſunt: ut et *Ferulos, Floraulos, Feroles,* item *Himillæ, Hymellæ, Hymillæ.*——715. *Tybrim* et *Tiberim*, tum *Faburum, Faberim, Sabarim, Fabarym, Fabrim*, multi. *Favaris* in cod. Pomponii Sabinii.——716. *Noſia* Medic. a m. pr. *Nyrſia* duo Heinſ., porro. *Ortinæ* et *Urtinæ.* Catrœus malit *Hortanæ*, perperam.——717. *Quoſque ſequens* Witt. *intralluit* Dorvill. *interfluit* Menag. pr. *intervenit* excitat Aſcon. Pedian. Divinat. in Verr., quod Heinſio placebat. *Halia* Parrhaſ. *Alia* Rom.

qui nunc commemorantur, docet, agri Sabini fines a poëta paullo latius conſtitui, quam apud Strabonem et Plinium produntur. Scilicet poëta antiquiora tempora reſpicit. conf. Excurſ. VIII. *Priſci Quirites* h. Curenſes, ex Curibus Sabinis. *Mutuſca* eſt Trebula Mutuſca. *Nomentum* ſup. lib. VI, 773 inter colonias Latinas nominatum; eſt ab eo via Nomentana dicta. *Roſea*, ſeu *Campi Roſeæ*, in agro Reatino, ad lacum Velinum, ſumma fertilitate celebres. *Hortinæ claſſes* ſimpl. pro copiis, a claſſibus, quæ populi partes ſunt: contra quam Fontanin. de Antiqq. Hortæ lib. I, c. 1, p. 8 ſtatuebat. *populi Latini*, oppida Latinorum in agro Sabino vel Sabinis

Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctı
Sævus ubi Orion hibernis conditur undis,
Vel quum sole novo densæ torrentur aristæ,
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arv
Scuta sonant pulsuque pedum conterrita tellus
Hinc Agamemnonius, Trojani nominis host

718. *in L.* Menag. pr. *v. littore* plerique Pier. et sex Heins., sed *more* doctius, et sic Medic. Rom.——719. *cond. annis* Sprot.—— *vel quam* haud dubie legendum esse, pronuntiabam in prima edi ut sit *quam densæ* pro *qnam multæ*. Atque ita emendarunt jam Fa alii, et receptum nondum esse mirabar. Exhibitum idem in edit. ciana 1495. Retinet tamen nunc me, primo, quod ingrata est c *vel quam sole novo densæ*; tum, quod in Menag. fuit *vel quot*, aliq lenius. Nihil autem tuto reponi posse arbitror, quod pluribus mutari potest. In Goth. sec. erat *Ut cum*. In Mediceo vulgaı lectio, contra quam Burmannus tradit.——721. *in campo* Goth. Mirabar neminem in *Libyæ* incidisse: quod video nunc contigis Schradero in schedis.——722. *cursuque pedum* Medic. *tremit excit* mum vulgatum, quantum video, a Naugerio in Ald. tert. Exhil eam lectionem Medic. et Porcius Pierii, Montalb. Voss. et a n Moret. tert. cum Zulich. Reliqui longe plures numero, etiam tissimi, Rom. et Medic., habent: *pedum conterrita tellus*: quod re cum Brunckio; alterum autem ex lib. XII, 445 tetractum in h. picor.

Sabinis accenso. cf. Excurs. laud. 718. 719. Sub Orionis occasum, qui fit ineunte hieme. conf. Petav. ad auctarium Op. de Doctr. temp. p. 90. Est scilicet occasus Orionis matutinus apparens circa Decembris initia. 720. 721. *sole novo*, prima æstatis parte, bene Serv. explicat. Scilicet *Sol* nunc est pro æstivo tempore, solis æstu, dictus. *Lycia*, aspera et saxosa regio nescio an alibi fertilitatis laude celebretur. Fidem tamen poëtæ facit Phrygiæ et Lydiæ, quam Hermus alluit, vicinia. Cæterum compara-

tionis vis ut teneatur, vandum est, aut v. 71 quód facere præstat) cum rioribus jungi; ut sit: quidem tam multi inc quam multi fluctus vel sunt. Ita pro epiphor est versus: *Scuta sonant que pedum tremit excita* aut distingui potest 717 p *men*. *Quam multi* nova tia facta, cui apodosis su da sit: tam multi erant agmine: pro quo subjici claratio: *Scuta sonant p.* 723 sqq. *Halesus* a populos e priscis Aurun

Curru jungit Halesus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Massica qui rastris; et quos de collibus altis
Aurunci misere patres, Sidicinaque juxta
Æquora; quique Cales linquunt; amnisque vadosi
Adcola Volturni, pariterque Saticulus asper,
Oscorumque manus. Teretes sunt aclydes illis
Tela: sed hæc lento mos est aptare flagello.
Lævas cætra tegit; falcati comminus enses.
Nec tu carminibus nostris indictus abibis,

724. *Alesus* fere scripti. *Halæsus*, *Alæsus* al. *equos Alesus* Bigot., perperam, ut vel ex Ovidii locis constat.——725. *veniunt* Rom.——727. *Arunci* aliquot Burm. *A. m. senes* Medic. a m. pr. Colot. *Fidicinaque* Vratisl. *longe* Bigot.——728. *Littora* Cerda, quod unde acceperit non assequor.——729. *que* abest binis Burm. *Satelicus*, *Sapticulus*, duo alii. *Satilicus* unus Goth.——730. *Tuscorum* Rom. et aliquot Pier. *Hoscorum*, *Hosquorum*, *Ysorum*, *Voscorum* aliæ sunt depravationes. *aclydes* Mediceus, etiam Pompon. Sab., verius, quodque ab Heinsio non receptum esse miror, ex ἀγκύλαι, quod jaculorum genus est, ἀγκυλίδες. Contra, quod vulgatum est, *aclides*, ἀκλίδας, ut διχλίδας, formatas ratio grammatica forte admittit; sed notio vocabulo nulla commoda subest. *acides*, *alcides*, librariorum sunt ludibria.——731. *hic* Menag. pr. *et* Goth. tert. *tereti* duo Burm. ex priore versu. *bacillo* pro *flagello* conj. Jo. Schrader. ex iis, quæ sunt ap. Reinesf. Var. Lect. p. 640.——732. *Lævas* Heins. e libb. post Pierium. Vulgo erat *lævam*. Alii *læva scetra* et *sceptra*. Scriptura *cætra* satis firmata est a viris doctis, inprimis Drakenb. ad Silium et Livium.

et Oscorum sedibus; oriundus is ab Agamemnone, seu inter ejus comites olim habitus et post ejus cædem Italiam profugus. v. in eodem Exc. VIII. *rapit Turno*, nota elegantia, quam mox et Tacitus aliique sunt sequuti, pro adducit. Proprie vim et festinationem innuit. *Aurunci* ultra Lirim, in Campania, montium juga, *Sidicini* camporum planitiem tenuisse dicuntur Poëtæ, nam *æquora* nulla alia sunt quam camporum. cf. 739. 730. *aclidas*, seu *aclydas*, ipse Virgilius satis declarat, jacula fuisse, *flagello*, amento, h. e. loro aptata, illigata, quæ emitti et retrahi possent. cf. Cerda. Mox *falcati cominus enses* scil. armant, ex antec. *tegunt*, sed simplicius est accipere: *f. enses* ipsis sunt *cominus*, quoties cominus pugnatur.

733. *Teleboæ*, relicta Tapho,

Œbale, quem generasse Telon Sebethide nym
Fertur, Teleboum Capreas quum regna tenere
Jam senior: patriis sed non et filius arvis
Contentus, late jam tum ditione premebat
Sarrastis populos, et quæ rigat æquora Sarnus
Quique Rufras Batulumque tenent atque arva
lennæ,
Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ:
Teutonico ritu soliti torquere cateias;

734. *genuisse* Hugen. *Telum*, *Thelon*, et *Sebetide*, *Sedetbide*, *S de*, *Sebetbride*, *Sabtbride*, *Suberetide*, *lebætide*, monstra depravationis 735. *Capras* Dorvill. *Capreis* Schol. Juvenal. ad Sat. X, 72.— *patris* Reg. *sed non jam* Pier. aliquot, et recepit Catrœus. *jam non* lichem.——737. *jam dum* Witt. *tenebat* Medic. cum magna codd. Ex Æn. I, 236 et 622 irrepsisse putabat Heins.——738. *Sarrastis* ex vetustioribus. Vulgo *Sarrastes*. Corrupte al. *Sarrastres*, *Se Sarrastris*, *Sarrantes*. *et qua rigat* Rom. et aliquot Heinf. cum Witt r. Franc.——739. *Rufras* Heins. e vetustioribus. Vulgg. *Rufas*. *Batalum* Rom. et Gud. a m. pr. *Batylum* Medic. a m. sec. *Butulu* lich. *Baculum* Goth. tert. *Celene* Medic. a m. pr. *Celemnæ* Pier. cum Heins. multis. *Calemnæ* Rom. alii *Calenæ*, *Calennæ*, *Celænæ*. Etiam Goth. tert. *quique arva*.——740. *mœnia Bellæ* Pier. et Heins. Scilicet antiqua scriptura: *mœniabellæ*. Sed jan Servium emendatum fuit: *mœnia Abellæ*. Pompon. *Avellæ*. In nis etiam narratiuncula occurrit, *Nolæ* primum a poëta fuisse scri sed mutatum nomen propter negatum ipsi hospitium. Similis fab loco Georg. II, 213.——741. *cathejas* Witt. *catelas* Rom. *catella* dic. et al. *catenas* Hugen.

pho, quæ una ex Echinadibus insulis Acarnaniæ objectis erat, Capreas occupasse dicuntur. Rex eorum *Telon*, ex Nympha, Sebethi fluvii ad Neapolin filia, suscepit Œbalum, qui in continente loca circa Sarnum in Hirpinis et in extrema Campania occupavit. vid. in eod. Excurs. VIII. 735. *Capreas*, *Teleboum regna*, insulam, Telebos incoluisse dic *Sarrastes*, Sarni fl. (quen *Sarrum* pronuntiatum esse ret) accolæ. 739. *æquor* porum, ut vs. 729. 74 *despectant m.* videtur al monte situm habuisse h pidum, unde prospectus agros et camporum plan

Tegmina quis capitum raptus de subere cortex:
Æratæque micant peltæ, micat æreus ensis.
Et te montosæ misere in prœlia Nersæ,
Ufens, insignem fama et felicibus armis:
Horrida præcipue cui gens, adsuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicula glebis.
Armati terram exercent, semperque recentis
Convectare juvat prædas, et vivere rapto.
Quin et Marrubia venit de gente sacerdos,

742. *rapta* Witt.——743. *aurataque* Ed. Ven. *æneus ens.* Serv. ad Æn. I, 299.——744. *ventosæ* Goth. sec. *mentosæ* tert. *Nersæ* Heins. e codd. Vulgo, *Nursæ*: etsi neutrum alibi occurrit. *Narsæ*, *Persæ*, aberratt. *Nyrsæ* Rom. *Nursæ*, *Nirsæ* tres Goth.——745. *Uffens* Menag. pr. cf. inf. 802. Nullus habet *Oufens*, ut marmora et codd. alibi scribunt.——746. *a. bello* Witt., sed in marg. *multo*.——747. *duri* Rom. *Æquicula* recte Heins. emendavit e codd. Nam vulgg. *Æquicola*, quæ depravatio Grammaticorum est.——750. *Marruvia* Medic. cum al. Heins. *Marubia* pæne omnes Pier. *Marrula* Rom., alii *Marubia*, *Marrivia*. Straboni est: Μαρούιον.

742. *Cateia*, teli genus, hoc loco Teutonibus tributum, quo nunc Sarrastes et Hirpini utuntur. E Virgilio Valerius et Silius eam repetierunt. Vocem Celticam esse, quæ omnino longius hastæ genus designet, docuit nuper Bullet *Diction. Celtic.* T. II, p. 286 et Macpherson *in Critical Dissertations on the Caledonians* p. 153. Mox *suberis cortex*, recens detractus, in galeam inflecti et formari debuit. cf. Servius.

744—749. Sequuntur *Æqui* vel *Æquiculi*, qui ad utramque Anienis ripam habitarunt. Oppidum eorum obscurum *Nersæ*. v. in Excurs. VIII. 747. *Æquicula* (sc. gens; nam hæc jungenda; sic *Æquicula rura* Silius dixit; adjectiva forma) *duris glebis*, cui est ager asper et aratu difficilis, declarat *gentem horridam et venatui deditam*. Hinc etiam rapto vivebant, cum, unde viverent, partum et conditum non haberent. cf. IX, 609 sq. 613.

750. *Marrubiam* gentem exquisite dixit, ab urbe præcipua, pro *Marsis*. Ducit hos sacerdos *Umbro*, cujus soror fuit *Anguitia*, Nympha, v. 759 memorata. cf. in Excurs. VIII. *Umbronem sacerdotem*, quam regem, adducere maluit, quoniam incantationem ei tribuit. *fronde—et oliva*, nota forma poëtici sermonis pro fronde oli-

Fronde super galeam et felici comtus oliva,
Archippi regis missu, fortissimus Umbro:
Vipereo generi et graviter spirantibus hydris
Spargere qui somnos cantuque manuque soleba
Mulcebatque iras, et morsus arte levabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
Evaluit; neque eum juvere in volnera cantus
Somniferi, et Marsis quæsitæ montibus herbæ
Te nemus Anguitiæ, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.

751. *galea* tert. Rottend.——752. *Arcippi*, *Archipi*, *Alcippi* in li *jussu* Franc. edd. Ven. et Mediol. cum Goth. sec. et tert., qui et L ——754. Tellez apud Burm. legebat: *cantuque herbisque volebat*. pe ram. v. Not. ad h. v.——755. *feras* Sprot. *et mortes* Montalb. a m ——756. *Dardanidæ* duo Burm.——757. *neque enim* Goth. tert., male. *in volnere* plerique veteres Pier. et Medic. a pr. m., et supers tum ab alia: *ad volnera*. add. Erf.——758. *in montibus* ante Heins., sustulit *in* codd. auctoritate.——759. Variant codd. *Angitiæ* et *Angu* Medic. *Anguetiæ*, Rom. *Angitte*, nonnulli quoque depravate *Ar* *Argivæ*, *Argiæ*: *Angutiæ*, *Angiciæ*. Sed *Anguitiæ* firmatur lapide diano p. LIV, 9. cf. Heins. et Drakenb. ad Sil. VIII, 500; et vide utique veteres nomen hoc ab anguibus duxisse. Tum *Ficinus*, *Fo* *Fulcinus*, *Fuscinus*, aberratt.——760. *lacus nemorosaque Tempe* explen mistichium Vratisl. et Dorvill. cum Goth. pr.

væ, qua sacerdos ornatum caput habuit apud Marsos. 753. *graviter spirantibus*, afflatu nocentibus. 754. *manuque*. Hærent intpp. De offis soporiferis vel herois manu admotis Burm. accipit. Sed res ipsa fert, ut de tactu accipiatur. Est hoc genus domandi et sopiendi angues satis notum, quod manuum contactu fit, cf. Plin. VII, 2. Etiam Silius in loco ex nostro expresso VIII, 501 *tactuque domare venena* h. serpentes venenosos. Idem I, 412 *nec non serpentes diro e* *mare veneno Doctus Atyr*, *t* *que graves sopire chelydros*. III, 302 et ibi viros do 756. Suavis hæc rei serius g anticipatio, ut et mox or nis conversio, v. 759. utraque tamen jam in Hor obvia. cf. Iliad. β, 858 Aliorum imitationes col Cerda: occurrunt passim *in vulnera* docte poëtæ dic pro, ad vulnera sananda.

6

Ibat et Hippolyti *proles* pulcherrima bello
Virbius: insignem quem mater Aricia misit,
Eductum Egeriæ lucis, humentia circum 763

762. *Verbius* et *Aretia* Rom., ex more veterum pronuntiandi. *Atria* Goth. pr. *Ariela* Parrhas.——763. *Hymettia* ab Heinsio, qui tamen ipse improbat, et ab Burmanno relictum miror: nam Cuningham. post Ruæum, Catrœum, Trappium *humentia* recte retraxit. Monuit quoque Jo. Schrader. Emendatt. p. 8. Sed retinuit forte viros doctos dubitatio, unde tam erudita lectio in poëtam venerit. Fraudem tamen detegere in promtu est. Vera lectio est *humentia*, quam præstantissimi codd. Rom. et Medic. servant, una cum Parrhas. Franc. et ed. Ven. ap. Burm., sicque emendatum per Naugerium ed. tert. Ald. 1513. Scriptum hoc fuit in aliis *umentia*, *umetia*, *humecia*, in Gud. *ymecia*, quod alii ap. Heins. depravarunt in *himetia*, *himecia*, *imetia*, *ymettia*, *hemetia*, *hymetia*, unde perperam eruditiores *Hymettia* fecerunt, quod alienissimum ab h. l. est. Quod vero multo etiam magis fraudi fuisse videtur, fuit adscriptus locus alter huic simillimus lib. IX, 584 *Symæthia circum Flumina* etc., unde in Leid. transiit *Symetia*, in Goth sec. *Simetia*, in alios *Cymetia*. Nemo itaque dubitet, *humentia* veram esse lectionem: ut recte censuere Guell. cum Gifanio, Cerda et aliis.

cinus lacus inter Apenninorum montium juga; ad quem *lacus Anguitiæ* fuit.

761 sqq. In *nemore Aricino* Diana peregrino more culta, quem Scythicum ediderunt veteres. In eodem templo *Virbius* heros indigena divino honore habitus. Hunc Hippolytum, Thesei f., interpretati sunt alii a quadrigis dilaniatum, Æsculapii autem opera a Diana ex inferis reductum et in hoc luco collocatum. At Maro Hippolyti filium facit Virbium, ex Aricia nympha susceptum et in Egeriæ luco ad urbem Ariciam educatum. v. in eodem Excurs. VIII. *pulcherrima bello* jungunt intpp. Ergo erit, insignis, clara, conspicua, ex καλός. Præstat forte, *ibat bello*, ad bellum; multo tamen magis malim jungere tertio loco *bello insignem*: ne *insignem* nudum frigeat. *Egeriæ* fons et *lucus*, in quo educatus fuit Virbius, ad Ariciam est; alius vulgo narratur prope Romam ad portam Capenam: Fabulam utrique communem esse de Numæ cum Egeria congressu, putabat is, qui diligenter de eo egit, Cluver. pag. 931. 932 sq., sed Ariciæ nemus et fontem esse Egeriæ domum, antrum autem Capenarum sub Aventino fuisse locum congressus cum Numa, subtiliter docuit Holdsworth. Diss. IV. Pro Egeriæ fonte nostra ætate etiam tertius locus venditatur II millia extra portam S. Sebastiani, vulgo *Caffarelli* vocatus. 763. *humentia littora*, ad lacum Aricinum, ubi

Litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianæ.
Namque ferunt fama Hippolytum, poſtquam art
novercæ
Occiderit, patriaſque explerit ſanguine pœnas
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Ætheria et ſuperas cœli veniſſe ſub auras,
PæonIs revocatum herbis et amore Dianæ.
Tum pater omnipotens, aliquem indignatus a
umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,

Vſ. 764 dubito an ſatis ſanus ſit; certe languet illud: *ubi ara Dianæ pinguis et placabilis:* etſi bene novi *pinguis*, ut Homeri *πίονα νηὸν*, ad vi marum frequentiam, *placabilis*, ad Scythicam religionem referri, qua mines mactabantur, quod nunc Ariciæ non ita fiebat; ut hactenus ad quæ olim implacabilis dici poterat, jure videri poſſet *placabilis dea:* quod a dea ad aram tranſlatum, ut ſit ara placabilis, qua litatur, ad qu dea adeo placatur. Id quod durum. Saltem *et* deletum malim: *pin ubi placabilis ara Dianæ*; ſic *ara pinguis* eſt *Dianæ* nunc *placabilis*. Clu rius in Ital. ant. p. 934 legit *pinguis ubi implacabilis ara Dianæ*, uti *immi* dixit Silius.——766. *Deciderit* pr. Hamb. pro var. lect., quod Burma placebat propter v. 768, mihi non item. *explevit* idem et Witt. *ſ.* *ſas* Leid. pro div. lect.——769. Vulgg. *Pæoniis*, quod quatuor ſyll poëtæ probatum eſſe non potuit: a Παιὼν, quod Apollinis cognomen (deflexum quoque in Παιήων, e quo Παιηόνιος ap. Hom., Παιάων), Παι Παιώνιος, duci debuit: vide v. c. Pauſan. 1, 24. At Παιόνιος ad Πα Thraciæ et Macedoniæ ſpectat. Scribendum *PæonIs*, aut ſaltem *Pa* accipiendum tribus ſyllabis, quod et Brunck. monet. In Dorvill. *Pæonis*.——771. *ad limina* aliquot ap. Burm. et edd. apud Cerdam: recte monet *lumina* requiri propter *umbras*.

ubi ara Dianæ ſeu templum. Diverſus ille a lacu Albano. 765—769. *arte novercæ*, dolo, τέχνῃ Phædræ. *explerit ſanguine pœnas*, nove dixit, ut exſolvere, exhaurire, dare, quantum imperatum eſt, morte luere. *turbatis* pro conſternatis. *ad ſidera r.* ornate pro revix *Pæoniis herbis* ſimpl. pro m cantibus, medicis, a Pæone rum medico, Apolline. Ilia 401, De Æſculapio Ph ſ., quod mortales in vitam ſtituerat, a Jove fulmine cuſſo, obvia eſt fabula. I.

Apo

Ipse repertorem medicinæ talis et artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit in undas.
At Trivia Hippolytum secretis alma recondit
Sedibus, et nymphæ Egeriæ nemorique relegat:
Solus ubi in silvis Italis ignobilis ævum
Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset.
Unde etiam templo Triviæ lucisque sacratis
Cornipedes arcentur equi; quod litore currum
Et juvenem monstris pavidi effudere marinis.
Filius ardentis haud secius æquore campi

773. *Phœbigenam* recte jam inde ab Aldd. constanter habent edd. *Pænigenam* Servius in suo habuit, "*matris pœna genitum: alii Phœbigenam legunt, ut Probus.*" Addit Sabinus etiam Apronianum ita legere: quod miror; nam in Mediceo *Pœnigenam* occurrit, inepta lectio, nata ex errore calami: *Phœnigenam*, quod in multis est. *Peniginam* Rom. *Penigenam* Goth. tert. *Phœnigenam* Mentel. pr. *Denigneam* Rottend. sec. De Æsculapio, Phœbi f., a Jove fulmine percusso obvia est fabula. Tum *detraxit* Dorvill. *ad undas* Rom. Medic. Gud. a m. pr. et al., etiam edd. ap. Pier., itaque erat præferendum, ut sibi constarent editores.——776. *ibi* Medic. a m. pr. Ven. et iterum v. sequ. cum Hamb. *ignorabilis* Medic. ——777. *que* deest Pier. plerisque; atque ita malit Pierius. *Verbius* Gud. et Dorvill. v. ad v. 762.——778. *Triviæ templo* al.; et sic editum ante Pier. *luco T. templisque* Goth. tert. *sacratas* Dorvill.——779. *littora* Ven. Markland. ad Stat. I Silv. II, 45 conj. *litora circum Heu juvenem*, suavi lusu. Tum *quo littore* aliquot Pier., perperam.——780. *pavide* Gud. a m. pr. *effundere in armis* Dorv. *effudere in barenis* Goth. tert.—— 781. *haud segnius* pars Pier., item Dorvill. et Witt. a m. pr. cum Goth. tert., perpetua aberratione. *haut setius* Rom. pro more suo. v. ad Geo. II, 277.

Apollod. III, 10, 3, ubi Not. pag. 701. Pind. P. 3, 96 sq. 775. *relegat*, legat, mandat, tradit, commendat. Alii *relegat ad nemus*, segregat: ut Georg. III, 212 *tauros procul atque in sola relegat Pascua.* Tum *ignobilis*, in bonam partem, utpote in secessu et solitudine, placide adeo et tranquille; alias *ignobile ævum* effertur. 778. Religiosus igitur erat mos, ut ad lucum curru vehi nefas esset: Caussa ab Hippoliti quadrigis rapti fortuna arcessitur. *haud secius*, etsi equi a luco parentis arcebantur, haud minus tamen filius eos agitabat.

783

Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
Vertitur arma tenens, et toto vertice supra est
Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Sustinet, Ætnæos efflantem faucibus ignis:
Tam magis illa fremens, et tristibus effera flamı
Quam magis effuso crudescunt sanguine pugı
At levem clipeum sublatis cornibus Io

784. *Venerat* Goth. sec., pessime. v. Not. Hic vs. deest Menag cum Goth. tert.——785. *crinata* alter Menag. et Ven.——786. *aff* Menag. pr. et Franc. cum binis Goth.——787. *Jam mag.* Medic. Goth. alt. *Quo mag.* Goth. apud Quinctil. lib. IX, 3, qui inter ar mos refert. Scilicet vulgare erat: *Quo—Hoc.*——789. *Ad* Gud Sprot.

783 sqq. De Turno vid. Excurs. VII, de ejus copiis Excurs. VIII. *vertitur* docte ad animi corporisque vigorem designandum, movet, agit se, pro incedit, ut στρέφεσθαι. *supra est*, ὑπερέχει. Comparant intpp. Iliad. β, 226. 227. 785—788. manifeste vestigiis Homeri insistit, ornatis sane verbis, sed ut rei miraculo fidem parum faciat. Recte Iliad. ε, 4 sqq. Diomedis galea ærea, clipeus et thorax in sole coruscans ignem effundere narratur; idemque etsi paullo magis in miraculum conversum tribuit Achillis galeæ Iliad. σ, 205 sqq. Virgilius expressit eum locum lib. X, 270 sqq.; hic vero etiam auxit prodigium, cum galea, Chimæra ornata, furente in prælio Turno, inter motus rapidos et multiplices ita coruscet, ut Chimæram, quo magis pugna exardescat, magis flammas spirare ‹ Hoc monere satius erat, inani reprehensione vel locum atterere, quod Sc: quoque facit Poët. lib. 3, p. 228 ed. 1561 impu; Macrob. V, 13 extr., iı hoc reprehenditur, quod δος ἀκάματον πῦρ Home: toties repetiit Virgilius 733. X, 271. VIII, 620 autem *galea crinita triplic* ἔχουσα τρεῖς λόφους, quam λειαν dictam volunt pro λεια. 789 sq. In clipe pressa Io cum Inacho: n: hoc ducebat genus Turnı v. 371 seq. ibique E *sublatis cornibus Io* orna: Io cornuta: argumentum in geminis expressum (v pert. *Dactyl. Mill.* II, 1, Male pro ablatis, d Cerda et al. Locum pe fi

Auro insignibat, jam saetis obsita, jam bos, 790
Argumentum ingens, et custos virginis Argus,
Caelataque amnem fundens pater Inachus urna.
Insequitur nimbus peditum, clipeataque totis
Agmina densentur campis, Argivaque pubes,
Auruncaeque manus, Rutuli, veteresque Sicani,
Et Sacranae acies, et picti scuta Labici: 796
Qui saltus, Tiberine, tuos, sacrumque Numici
Litus arant, Rutulosque exercent vomere collis,

790. *insignabat* Dorvill. *insigni ibat* Goth. sec. *obstita* Rom. *jam bis alter* Menag.——793. *pilata* nonnulli ap. Cerdam: ex Æn. XII, 121 *pilataque plenis Agmina se fundunt portis.*——794. *densentur* Heins. ex Medic. aliisque. Defendit quoque Serv. conf. sup. ad Ge. I, 248. 419. Alii *densantur.* Variabant Pierii quoque codd.——795. *Arruncae* Ge. Fabricii codex, et sic ille vel *Aruncae* scriptum malebat; vetere more. Mox *Siculi veteresque Sicani* Serv. ad I, Æn. 2 laudat; memoriae, ut credi par est, vitio. Male tamen me habent hi *Rutuli* sequentibus mox v. 798 *Rutulis collibus*: ut adeo Servii errorem cupide amplectar.——796. *Sarranae* et *Saranae* aliqui: *Saturnae* Menag. pr. *Gauranae* edd. Macrob. V Sat. 15, ubi Thuan. *Gaurinae.* Sed *Gaurus* apud Puteolos alienus ab his locis. v. Exc. VIII, ubi ad h. v. Mox *Lybici* Menag. pr. *Libici*, *Linici* Goth. bini.——797. *Munici* Leid.

similem laudant intpp. ex Europa, quod Moschi est Idyll. II v. 43. 44. *nimbus peditum* νέφος πεζῶν Iliad. δ, 274 et al. *Argiva pubes:* pertinet ad originem Turni et colonos Argivos, qui cum Danaë ad Italiam venerant; v. Exc. VII. *Aurunci* h. l. sunt qui cis Lirim habitabant. v. Excurs. VIII ad v. 723. *Sicanos*, int. reliquias ex iis, quae ad Tiberim in Rutulorum finibus consedisse videntur: lib. XI, 317. cf. Excurs. VIII ad v. 783 et Excurs. II ad lib. VIII. *Sacranas acies* et reliqua vid. in eod. Excurs. VIII. *Sacrani* Ardeatium agmen videtur fuisse e vere sacro natum aut certo numini, forte Magnae deum matri, consecratum; obscura enim rei est memoria. *Sacrumque Numici Litus:* proprie ipse Numicius amnis sacer, δῖος. *Anxur* Volscorum nomine Jupiter appellatus, pueri forma in numis occurrit; ut adeo cum Vejove comparari possit, de quo Ovid. Fast. III, 437 sq. Idem urbi Anxuri, mox, Tarracinae, nomen dedisse videtur: cujus ager h. l. per arva, *queis Jupiter Anxurus praesidet*, declaratur.

Circæumque jugum; quis Jupiter Anxurus ar
Præsidet, et viridi gaudens Feronia luco;
Qua Saturæ jacet atra palus, gelidusque per ir
Quærit iter vallis atque in mare conditur Ufei
Hos super advenit Volsca de gente Camilla,

799. *Axurus* rectius scribi post Ursinum putabat Heinsius, quonia in codd. Silii VIII, 333, et in numo gentis Vibiæ expressum (vid. saur. Morell. Hauerk. tab. 2, II. Nec simulacrum Jovis Anxuris, Guellius ad se pervenisse narrat, aliud quam hujus numi fuisse arbi Quem autem altero loco numum, alienum a Jove Anxure, laudat *Jovem crescentem* exhibebat, is Gallieni vel Salonini esse debuit; div est numus, cujus alteram faciem laudat cum capra sine sessore et ve *Jovi conserv. Aug.*, qui inter raros habetur, v. Bandur. T. I, p. 164) quia Ζεὺς Ἄξυρος dictus sit *imberbis*. Sed illa etymologia ad gramma rum nugas est ablegenda; nam Volscum nomen Anxur est; tum, ram *n* excidere in numis et titulis, nihil novi. In Græco Augusti Jovis caput cum voce Ἄγξυρος occurrit apud Golzium Numism. Gr gusti t. 75, XXVIII, verum aut sibi fraudem fieri passus est aut facer luit aliis. Codices depravationibus suis vulgatam confirmant. *Auxyrus*, alii *Anxirus*, *Auxurus*, *Anxyrus*, *Anxyris*, *Anxiris*. *Anxeris*. Mediceus diserte *Anxurus* cum binis Goth., et parte codd. Heinf., Cod. Scheff. *Anxur et arvis*, unde ille malebat *Axur et arv.*, frustra. Aldd. *Anxuris*; etsi Ald. sec. 1505 dederat *Anxurus*, tamen reditum illud alterum, nec ab eo decessum nisi a Pulmanno et Dan. Heinf., q vocarunt *Anxurus*.——800. *Foronia* Parrhas.——801. *Asturæ* alios l notat Servius: perperam; nam Astura fl. et oppidum paullo remoti a Satura palude. vid. Cluver. p. 1003. Errorem jam Julius Sabinu guit.——802. *volvitur* aliqui apud Cerdam, cum Leid. *Uffens* cf. sup. 745. *utens* Goth. tert.——803. *Vulsca* multi, ut solent. pr. Hamb.

claratur. Ad tertium inde lapidem *Feroniæ lucus*, fons et templum. Fuit ea ex diis Latii Indigetibus, mox modo inter Nymphas relata, modo cum Junone comparata et pro Jovis Anxuris conjuge habita. Quæ Dionys. recitat, lib. II, 49, p. 113 et lib. III, 32, Græcanicæ argutiæ sunt. *Satura palus* circa Ufentem amnem ad paludes Pomtinas spectasse videtur, quæ, viginti triur bium solo occupato, t olim non tam late per a Pometinum, ac nunc, bant. v. Cluver. p. 1003 Silius VIII, 382 seq.

803. De Camilla vid XI, 535 seqq. Penth exemplo eam poëtæ ingeni subnatam nullus dubito. *rentes ære catervas* h. dentes, fulgentes. Serviu

Agmen agens equitum, et florentis ære catervas,
Bellatrix: non illa colo calathisve Minervæ
Femineas adsueta manus; sed prœlia virgo
Dura pati, cursuque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas;
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumenti,
Ferret iter, celeris nec tingueret æquore plantas.
Illam omnis tectis agrisque effusa juventus
Turbaque miratur matrum, et prospectat euntem,
Adtonitis inhians animis: ut regius ostro
Velet honos levis humeros; ut fibula crinem

804. *A. a. comitum* alter Hamb. *florente ætate catervæ*, vana Waddelii emendatio ap. Burm. v. Not.——805. *calathisque* Parrhas.——808. *volasset* Stephanus emendabat ap. Burm., quia *læsisset* sequitur. Nunc satis constat, nec alterum ab usu poëtarum recedere.——809. *arenas* alter Hamb. v. Burm.——810. *fluctus s. tumentes* aliquot Pier.——814. *A. hæsere animis* Gud.——815. *letos h. et f.* Goth. sec. *humerosque leves* Ven. *ut f. vestem* pr. Menag. et duo Heins. pro div. lect. cum Goth. tert., scilicet tamquam magis obvium. Nam *fibulæ* in capilli ornatu nondum reperi; nec tamen probabile fit, *vestem* a librariis in *crinem* mutari potuisse.

tavit Ennii et Lucretii exemplo hoc factum. Sane locus, quem laudat e Lucretio (lib. V, 1441), ubi *mare florere navibus* dicitur, non tam commodus erat quam alter lib. IV, 452 *Bina lucernarum florentia lumina flammis*. cf. Cerda. Sic τὸ ἄνθος, τὸ ἄνθεμον de fulgore auri: unde Pind. Ol. 2, 130 ἄνθεμα χρυσοῦ φλέγει. 806. *sed adsueta pati prælia dura*, virgo cum esset, etc. Velocitatis denotationem v. 808 sqq. temere reprehendunt viri docti. Nec illa utique convenit nostris

sensibus; sed, cum Maro ea uteretur, a vetustate quasi per manus erat tradita; expressit enim Iliad. υ, 226—229 de equabus Erichthonii. Similiter de Euphemo Apollon. I, 179 seq. Alios, inprimis Virgilii imitatores, v. ap. Cerdam et al. *Ferret iter*, docte, ut *f. pedes*.

812 sq. Ornate, quæ simpliciter Homerus dederat: Τὸν δ' ἄρα πάντες λαοὶ ἐπερχόμενον θηεῦντο Od. β, 13. ρ, 64. In reliquis argutantur intpp. Indutam illam puta chlamyde purpurea;

Auro internectat; Lyciam ut gerat ipsa pharetram
Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.

816. *aut g.* duo Burm. *ferat* et *illa* alii ap. Pier.——817. *Ut* Oudart. cum Goth. tert.

purpurea: is est *regius honos.* Accipio *fibulam* de acu: v. Var. Lect.; in media fibula est acus, quæ mordet laciniam: potuit adeo et fibula pro acu dici: et *Lyciam* dixit pharetram, ut solent poëtæ præst[...] tius genus designare: sic, *ar[...]* *Cretici. E myrto* hastilia v[...] Georg. II, 447 et *pastor[...]* *myrtus* de jaculo, quo pasto[...] utuntur.

EXCURSUS I.

De Caieta et Insula Circes.

Lib. VII, 1. 2 *Tu quoque littoribus nostris, Æneia nutrix Æternam moriens famam, Caieta, dedisti — 10 Proxima Circææ raduntur littora terræ* etc. Cum Virgiliani carminis præstantia, etiam inventionis laus, inprimis in doctrinæ copia et sermonis poëtici ornatu spectanda sit: nos operæ pretium in hoc facere putamus, quod legentium animos ad hæc potissimum duo capita in interpretatione nostra advertere studemus. Expectatur itaque a nobis, ut in his quoque posterioribus sex libris in iisdem rebus illustrandis præcipuam aliquam operam collocemus: idque eo magis, quo novum fabularum genus, Italiæ domesticum, parum a plerisque perspectum et cum Græcis mythis in vulgari antiquitatis doctrina confusum, in iis tractatur. Ne vero legentium animos oculosque distineamus ac distringamus, rejectis ad librorum calcem disputationibus exspatiabimur interdum et nonnulla excutiemus accuratius. Facient hæc ipsa diverticula ad recreandum animum ex commentandi et variæ lectionis enotandæ tædio, quod quidem nonnunquam, quomodo reprimeremus, vix habere videbamur.

Caietæ memoriam non præteriit poëta, quandoquidem inter fabulas veteres de Æneæ erroribus ea occurrebat, nomenque promontorii portusque et urbis in Latii et Campaniæ finibus ab ea ductum vulgo ferebatur: ut taceam Formiis *ædem Apollinis ac Caietæ* a Livio XL, 2 commemoratam: v. Dionys. I, 53. Strabo VI, p. 330. Victor O. G. R. 10. Adde Solin. 8. Ex quibus locis quoque discimus, a cremata Trojanorum classe (ἀπὸ τῦ καίειν) nonnullos, Cæsarem inprimis et Sempronium, nugantes suo more in nominum originibus, nomen repetiisse. cf. ad lib. V Excurs. VI, et Cerdam ad lib. VII, 2. Varie quoque tractatam esse fabulam ex eo apparet, quod alii Æneæ, alii Creusæ, alii Ascanii nutricem Caietam ediderant. Nutricis autem in vetere vita ut educandis pueris præcipua opera, ita magna erat reverentia, ut parentali pietate coleretur. Res inprimis in tragicis obvia. Facit autem etiam hic justorum nutrici persolutus honos ad Æneæ pietatem declarandam. Hæc et similia cogitare debet

debet is, cui hæc Caietæ memoratio nimis videtur esse tenuis e epico spiritu indigna. Hoc tamen verum est, post similem d Miseno et Palinuro narrationem novitatem huic Caietæ comme morationi deesse. Nec hoc non sensisse videri potest poëta, qu similem aliam de *Baja*, Euxini matre, fabulam (Victor O. G. R 10) non attigit: nec *Leucosiam* insulam in sinu Pæstano a consc brina Æneæ aut *Prochytam* ab ejus cognata ibi sepulta (v. Dic nys. I, 53) appellatam memorare voluit. Nec sine judici videri debet omisisse alia errorum Æneæ in his locis vestigia vulg credita, quæ poëtica arte tractari vix poterant, ut *Ænariam i sulam a statione navium Æneæ* dictam ap. Plin. III, 6 f. 1: Quid? quod adeo ad Sardiniam Trojanos nonnulli veterum d duxerant; parum docte, puto, et ex Iolai nomine, de quo t fabulæ in Sardiniæ originibus habentur, opinione ducta: Pa X, 17, p. 837 extr.

Cæterum totus ille littoris tractus fabulis priscis inclaruit: tanto magis poëta noster decerpere de iis nonnihil potuer Non longe a Caieta aberant Formiæ, Læstrygonum ferorum h minum, qui carne humana vesci solebant, sedes ab Home nobilitatæ: unde adeo Silio VIII, 531 *regnata Lamo Cai* dicta est. Nec male Ovidius Met. XIV, 158 sqq. unum Ulyssis sociis, Macareum, superstitem in his locis finxit Æn occurrere: etsi Achemenidis in Cyclopum antro relicti ex lib. Æneidis exemplum Nasoni ante oculos fuisse facile intelligit Est autem ad rerum fidem valde accommodatum, adhuc Tro norum temporibus homines feros et anthropophagos Italiæ tibus, lacubus et ignibus subterraneis, horridæ loca saltem n nulla inhabitasse. Hinc et Caci memoria. cf. ad lib. V Excurs. II.

Circes insulam, quam adeundam esse Helenus jam prædix (lib. III, 386 *Ante et — Ææaque insula Circes lustranda)*, magis prætermittere debuit poëta, cum illa heroicis tempori tantopere fabulis frequentata et celebrata esset, inprimis ab mero Odyss. κ. Circeii quidem notum est Latii promontoriu Homerus tamen narrat de eo, tamquam de insula. *Circeii* Plinii verbis utar (lib. III, 5, 9), *insula quondam immenso qu mari circumdata, ut creditur Homero, at nunc planitie* (cf. II f. 87). Nata hinc opinio, aggesta fluminum alluvie terra, sulam aliquando factam esse continentem; v. Theophrast. I Plant. V, 9, quem locum Plinius expressit l. c. Nec mul diffidet quod Varro tradiderat, ut e Servio ad lib. III, VII, 10 discitur, fuisse Circen insulam, nondum siccatis

ſtibus, quæ eam dividebant a continenti. Quod in priſcæ Italiæ ſilveſtri habitu quis miretur, cum tales lacus multi adhuc ſint in vicinis locis, hiberno tempore aqua ſtagnantes, cumque inde procedant Pomtinæ paludes; cf. Corradin. Latio vet. To. II, pag. 242. Itaque Strabo inter loca maritima paluſtria et morboſa etiam Circeios numerat lib. V, p. 353 C et ipſe Circeius mons ipſi eſt, quem mare et paludes inſulam faciunt: τὸ Κιρκαῖον——ὄρος νησιάζον τῇ θαλάττῃ τε καὶ ἕλεσι, p. 355 B.

Ææam appellat inſulam Homerus, hincque Maro ſup. lib. III, 386 *Ææa inſula Circes*. Quomodo autem veteres in hoc incidere potuerint, ut Circen ex Æa, Colchorum urbe, Æetæ regis ſororem ex Sole et Perſa, tranſlatam in inſulam hanc collocarent, vix aſſequatur aliquis, niſi antiquioris Græciæ ignorantiam geographiæ animo teneat. Occidentis faciem et fines ante Trojana tempora prorſus ignorabant Græci, nec ante Homerum niſi fabuloſas narrationes de eo vulgo audiverant. Itaque pone Siciliam magnum Oceanum circumductum uſque ad ſeptentrionem patere crediſſe videntur. Jam fuit fabula aliqua perantiqua de Circe Solis filia, cui inſula in hoc mari aſſignari cœpta: eamque adiiſſe narrati ſunt Argonautæ, quorum, ſeu Tanain ſeu Iſtrum invectorum, ex Colchide reditus per talem Oceanum, qualem tunc ſibi finxit antiquitas, factus facile credi potuit. Temporum ſucceſſu orbis hic priſcæ Græciæ ignotus adiri navibus cœpit, ſenſimque Italiæ, Galliæ, Hiſpaniæ notitia aliqua verior ac certior inter Græcos increbeſcere. Accommodarunt itaque poëtæ, pro ſuæ quiſque ætatis et pro ſuæ ſcientiæ modulo, veteres fabulas ad novas notitias occidentis, cujuſmodi forte tum erant: atque hinc, illa fabularum diverſitas, inprimis in Argonauticis, nata. Nec facile eſt quicquam aliud, quod Orphicorum Argonauticorum haud infimam antiquitatem, ſi non verborum, argumenti tamen, æque arguat, quam ἀνιστορησία locorum in occidentalibus terris; et hoc, cum ejuſmodi aliis veteris geographicæ notionis veſtigiis, eſt, quod in eo carmine inprimis ſpectandum veniet, ſi quis ad illuſtrandum illud accedet in poſterum. Orphicorum igitur auctor jam notitiam aliquam acceperat de procurrente in occidentem Europa, iſque Circes inſulam extra fretum Gaditanum in Oceano occidentali quidem collocavit (v. 1205 ſqq. coll. 1239 ſqq.), *Lycæam* tamen *ad terram*: Κίρκης δόμοι — Λυκαῖον ποτὶ χέρσον: in qua *Ligures* latere nullus dubito, adeoque præfero Voſſianam lectionem, quæ in ſexcentis locis recipi in contextum debebat, Λιγγαῖον, quæ propior eſt ad vulgarem ſonum Λίγυες. Apollonius IV, 646 de Argonautis: δι' ἔθνεα μύρια Κελτῶν καὶ

Λιγύων

Λιγύων περῶντες ἀδήϊοι. Errori autem locum fecit hoc, quo Ligures olim, Iberica gens, late tenebant maritima loca non mo do Galliæ et Italiæ, sed et Iberiæ. Itaque ipsæ Gades in Ligu ribus memorantur, et Λιγυςίνη prope Gades ap. Steph. Byz. l v. ex poëta puta antiquo; et apud Avien. Ora marit. 284 Li gusticus lacus. Traduntur certe Ligures Sicanos, Ibericam gen tem, ex Hispania pepulisse (vid. Thucyd. VI, 2. Dionys. I, 2 Diodor. V, 6. Silius Ital. XIV, 34. 35, loca excitata olim nobis ad Guthrianum opus Tom. III, p. 73). Permixti mo iidem Ligures cum Celtis passim habitarunt, ex quo genere S lyes erant. v. Strabo IV, p. 311 A; itaque loca circa Massilia et Rhodanum ad Ligures referuntur: sic ap. Apollod. II, 5, et in loco Æschyli ex Prometheo liberato ap. Dionys. I, 41. Aristot. de Mirab. audit. T. II Opp., p. 725. Intra Alpes tam et Apenninos, a Celtis diversi, coluerunt. v. Strabo lib. II, 190 C. Antequam autem Italia superior Græcis penitius inn tuerat, per Ligures eam universe declarare solebant. Tenendu hoc est propter multa poëtarum loca. Ita Circes quoque insi ad Ligures referri: Λιγυςὶς ἡ συῶν μορφώτρια Circe ap. Eur Troad. 437. Atque adeo Cytæam Colchidis Λιγυςικὴν ab dixit Lycophr. 1312, unde perperam Eustath. ad Perieg. coloniam Ligurum in Colchidem ductam effinxit. Itaque P: quoque ostia et succinum ad Ligures referebant veteres, co Plin. XXXVII, 3 s. 11, et hinc corruptum nomen *Lingurii* v. apud Strabonem lib. IV, pag. 310 B πλεονάζει δὲ καὶ τὸ λιγγού παρ' αὐτοῖς (τοῖς Λίγυσιν), ὅ τινες ἤλεκτρον προσαγορεύουσι. Lin rium ex ea, quam supra posuimus, Λιγγεῖς, pronuntiatione na potuit; factum adeo Lyngurium et Lyncurium, quod nomen lapidis genus translatum, et nata ex etymo fabula de nato lap ex lyncum urina. Accidit autem nomini Ligurum, ut multi locis corrumperetur. Ita ap. Apollod. I, 9, 24 et II, 5, 10, v. Not. p. 210, 398; porro ap. Aristot. H. A. I, 15, ubi Reines. Var. Lect. p. 74 restituit Schneider V. C. Et planta Ligustica, Λιγυςικὸν, mutata in Λιβυςικὸν v. Salmas. Solin. p. 899. In Avieni O. M. 196 *pernix lucis* præc *pernix Ligus* emendabat Schrader Emendatt. præf. p. XX Latere quoque Ligures Λίγυας arbitror in *Lyncei* nomine a Lycophr. 1240, ubi Æneam dicitur exceptura esse Τυρα Λυγκεύς τε θερμὸν ῥεῖθρον ἐκβράσσων ποτῶν, Καὶ Πίσσ', Ἀγύλλαι πολύρρηνοι νάπαι. Audiverat Alexandrinus poëta de the Etruriæ et Liguriæ: estque ei fluvius aliquis Ligur, Λι

vel Λιγεὺς, et corrupte Λιγγεὺς, ut ibidem in aliis scribitur, et excudendum erat. Apud eundem ab Æneæ posteris urbis exstruenda narratur circa Circæum: tam late Latii locus, quo Roma condita, designatur: v. 127 Ἐν ὀψιτέκνοις ὀλβίαν δωμήσεται Τύρσιν, μακεδνὰς ἀμφὶ Κιρκαίῳ νάπας etc. Totius hujus loci perdoctam interpretationem dedit Cluverius Ital. ant. p. 762 sqq. Homerus, qui locorum situs per Siciliam et Italiam, littoralem saltem, paullo accuratius norat, servato *Oceani* vocabulo (cujus notio una eademque nec fuit nec esse potuit, variata illa jam ante Homerum, ut paullo ante diximus) Ulyssis errores ad Italiæ oram retulit ac disposuit, Circesque adeo insulam ei loco assignavit, qui Circæi promontorii et portus nomen seu tunc jam habuit seu inde accepit.

Circe veneficiis celebrata est inde ab Homero: nam Argonautica de hac ejus arte silent. Fuit hoc antiquorum temporum, ut etiamnum inter populos barbaros res est satis frequens, ut passim in minus notis locis crederentur esse populi vel familiæ vel homines, qui veneficiis et magicis artibus pollerent. Ex Strabone l. c. lib. V, p. 355 B, apparet, herbarum copiam ac frequentiam in his locis memorabilem nonnullos prodidisse: quod tamen ipse potius ad Circes fabulam accommodatum putavit: φασὶ δὲ καὶ πολύῤῥιζον εἶναι, τάχα τῷ μύθῳ τῷ περὶ Κίρκης προσοικειοῦντες. De veneno mortifero in monte Circæo obscura est narratio in Audit. Mirab. n. 79. Arboribus frequentissimum esse promontorium Circæum, diserte narrat Theophrast. Hist. Plant V, 9, inprimis myrtis quarum genus aliquod humile et generi coronario proximum enascebatur in Elpenoris (qui ex Ulyssis sociis fuit) tumulo, cæteris amplibus dissimile. Quod si hunc exscripsit Plinius, lib. XV, 29 s. 36, parum diligenter dixisse videri debet universe: Myrtus—*primum Circeiis in Elpenoris tumulo visa traditur.* cf. Not. ad v. 11. Fuere tamen ejusmodi fabulæ de arboribus in heroum tumulis enatis plures: uti de platano in Diomedis tumulo: cf. inf. Exc. I ad lib. XI.

Cæterum *fabula de Circe* una ex iis esse videtur, quam Homerus a priore aliquo poëta tractatam acceperat, seu in Argonauticis, seu quod probabilus et ad vetustatis genium propius, cum poëta aliquis antiquior voluptatum vim ad mores hominibus belluinos induendos hoc *mytho de mutatis a Circe in belluas hominibus* docuisset. Nomina profecto excogitata videntur a Græco homine. Αἶα est antiquum nomen terræ: frater Αἰήτης, terrigena, pater *Sol* et mater *Perse* Oceanina: quoniam insula in Oceanum

Oceanum occidentalem rejecta fuerat. Convertit fabulam, ut tot alias, Homerus in narrationem rei, quæ vere ita evenit, et ad Ulyssis socios transtulit. Ita vetus *mythus historica narratio* facta est. Lepidum est commentum, commentum tamen, d'Hancar-villii, qui hæc loca adiit, in *Vasis Etrusc.* T. I, p. 65, natam de Circe fabulam ex locorum facie; rudere enim in his locis ac mugire fractos ad scopulos maris fluctus, ut belluas in Circæ fremere credas, in quas mutatos esse socios, quos Ulysses desiderabat, credere potuit.

Virgilius narrationem Homericam copiose ab hoc poëtarum heroë tractatam leviter attigit: sed, quo se Homerum facil superare videbat, rerum ac verborum dignitatem addidit, qu Homerica narratio destituitur.

EXCURSUS II.

De accessu Æneæ ad Italiam.

29 sqq. *Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum Prospic* etc. Appellunt tandem Trojani ad Italiam, secundum Virg lium ipsa Tiberis ostia ingressi: *et lætus fluvio succedit* (Ænea *opaco*; cf. 201 *Fluminis intrastis ripas*; it. 303 *optato condunt Tybridis ostio*, super quibus locis frustra argutatur Cluver. p. 88 881; facta tamen, quod omnium quoque consensu traditu escensio ad orientale littus in Laurentum agro. Locorum fo mam Exc. III animis subjiciemus.

Vix in grato solo consederant, cum nova prodigia eos e ceperunt. Nam humi recubantes, et, ut a longa navigatio fessi facere solent, cibo potuque se reficientes, pro mensa pane pomis, quibus vescuntur, subjiciunt, moxque, cœna facta co sumtis et his, *se mensas comedisse* adeoque vetus vaticinium, nonnullorum fide jam olim a Sibylla Erythræa datum, qu hunc errorum terminum figebat, ne ad ulteriores occidentis o pergerent, ad eventum perduxisse vident, ut a poëta copi narratur; nec id sine dignitate epica factum, ut jam alias claratum est. conf. Excurs. VIII lib. III. Frequentata fab omnium, qui de Trojanorum in Latium adventu memineru memoratione; plerumque simpliciter, sine mensæ materia pressa, ut in Conone 46, ubi λόγος ὅτος κατημάξευται, Conon sive Photius adjecit, tritam esse fabulam significa Sed inest diversitas in mensæ materia, quam alii non libum apium fuisse tradiderunt. Dionys. I, 55 utriusque narratic

fa

facit mentionem, σέλινα μὲν πολλοῖς ὑπέστρωτο, καὶ ἦν ταῦτα ὥσπερ τράπεζα τῶν ἐδεσμάτων· ὡς δέ φασί τινες, ἴτρια καρπῶ πεποιημένα πυρίνυ, καθαρότητος ταῖς τροφαῖς ἕνεκα. Etiam Dio in Exc. Valeſ. n. III τραπέζας σελινίνας ὅσας memorat ἢ ἐκ τῶν σκληροτέρων μερῶν τῶν ἄρτων (ignoravit Dio aut Tzetza potius ad Lycophr. 1232, unde hæc a Valeſio ad Dionem retracta ſunt, panem priſcis hominibus nihil aliud quam cruſtulum et placentam fuiſſe; ignoravit quoque Victor O. G. R. 10 *conſumto quod fuerat cibi, cruſtam etiam de farreis menſis, quas ſacratas ſecum habebat, comediſſe)* et Domitius apud Aurel. Victor. O. G. R. 12 *menſarum vice ſumendi cibi gratia apium, cujus maxima erat ibidem copia, fuiſſe ſubſtratum, quod ipſum conſumtis aliis eduliis eos comediſſe* etc. Diverſitatem narrationis poſt tot harum rerum in ſuperioribus exempla non modo æquo animo ferre didicimus, verum etiam, quid inde ſequatur, quomodo a pluribus tale argumentum tractatum, aut jactatum multo ſermone, quantaque inde poëtæ rerum copia ad manum eſſe debuerit, ſatis vidimus. Hanc tamen diverſitatem narrandi admodum miratur Toupius in Emendatt. in Suidam P. I, p. 38. 39. cumque inter alia placentarum genera, quæ infinita apud veteres ſunt, in σελήνας incidiſſet, quæ lunatæ et μηνοειδεῖς erant, totum de *apio* commentum *ortum habuiſſe ex corrupta illa lectione hiſtorici alicujus veteris, quam bona fide exhibuit Dio, τραπέζας σελινίνας. Atqui ſcriptor iſte procul dubio dederat τραπέζας σεληναίας*: conjectat ingenioſe et ſcite; nec tamen vere. Sane quidem plures, Italicas imprimis, fabulas a verborum ſimilitudine ductas nemo neget. Hoc ipſum de menſis comeſtis vaticinium verborum luſu contineri ſupra vidimus; et aliorum quoque populorum fabulæ, in primis Romanenſes, a nominum ſimilitudine vel vario ſignificatu petitæ ſunt, ingeniis hominum agreſtibus et incultis in iis fere ad majora ſe acuentibus. Ita de Meluſina fabulam ſatis probabiliter ſuſpicantur viri docti natam eſſe ex æquivocatione vocis Celticæ *Melus*, quæ ſuavem et amabilem notat, et alterius vocis *me* et *luſen*, quæ media ſui parte ſerpentem eſſe ſignificat. Ne tamen ſimile quid in Toupii conjectura locum habeat, facit hoc, quod σελῆναι inter piſtoria opera exquiſitioris artis fuerunt, quæ adeo ab horrida antiquitate aliena ſunt, nec, quomodo hiſtoricus res Trojanas exponens, cum de panibus dicendum eſſet, placentas rarioris formæ et nominis ſubjicere potuerit, intelligitur. Saltem hoc dicendum erat, fuiſſe forte veterem aliquem tragicum, qui, quod poëtæ licet, ubi oraculi illius vel eventus

meminiſſet,

meminisset, pro pane vel placenta, quæ priscis hominibus pro pane erat, genus exquisitius σελῖνας aut τραπέζας σελιναίας poneret; etsi vel sic alia difficultas manet, quod non σελιναὶ πλακοῦντα illa dicta, sed ἐπισέλινα. Neque autem adeo improbabile sit, etiam sine vocabulorum sonive fraude ad apium panes seu placentas deduci potuisse. Fac fuisse aliquem, qui, cum oraculum omnino pronuntiasset, sedes fore eo loco, quo mensas essent absumturi Trojani, aut cum rei eventus, non declarat satis ratione ac modo, narratus esset, ut a Lycophrone factum videas v. 1250—1253, deductos Trojanos in Italiam et in herba recubantes exhiberet, ut Virgilius fecit; quidni pro mensis dederit herbas cibis substratas? cumque eas ipsas essent comesturi, genus tale ponere debuit, quod edule esset et in talibus locis frequens. Tale autem apium esse, nemo facile ignorat, nisi verba forte ac sonos discere ac tenere consueverit notione nulla subjecta. Nam condonandum est viri doctissimi elegantiæ quod inter cætera posuit: *Vidistin quidquam inficetius aut ridiculum magis? Trojanos pro mensis* apium *adhibuisse, atque eo denique, more Asinorum, vesci potuisse.* Non assequor, quid ille de hac planta statuerit. Etsi enim apii nomen latius patet, et incertum est, quale apii genus *veterum apium* sit, cum alii cum Matthiolo *petroselinum* nostrum, alii nostrum *Celery* id habendum esse statuant (verum apium in Ægypto se reperisse Alpinus rer. Ægypt. III, 9, p. 158 asserebat; erat de eo narratio apud Theopompum, lib. VIII Philippic., ut ex Theonis Progymn. 2 intelligo), manet tamen hoc, inter edulia illud fuisse. Si tamen fabulæ caussa et ratio a verborum lusu revocanda esset, potiore loco haberem Fabricii ad Dionem conjecturam, ex permutatione vocum τῆλις, quod fœnum græcum, silicia est, unde τήλινον vel σήλινον ἄλευρον dictum, aut forte ex voce τηλία vel σηλία, quæ pistorum arca vel tabula frumentaria est, in σέλινον aliquem indicisse. Sed, ut diximus, alienæ sunt a re tales argutiæ; nec res tanti est, ut diutius ei inhæreas. Nobis de poëtæ copiis instituta erat disputatio.

Alterum prodigium, quod Trojanis in nova terra objectum fuit, est sus cum XXX fœtibus. v. VIII, 81 sqq.; fabula quidem nihil per se habens vel dignitatis, vel suavitatis, qua tamen vix alia inter Romanas origines celebratior. Nam Lavinii condendo locus, et post XXX annos deducendæ coloniæ Albæ Longæ tempus, ab eo ostento peti solebat. Vetustatem ipsa declarat immundi animantis commemoratio, ab elegantiore ævo abhorrens. Omnino prisca Italia magnos suum

 grege

greges alebat, inprimis Etrusci et Galli, adeo ut scrofam inveniri contigerit, quæ mille porcorum gregem ex se prognatum duceret. V. loc. non indignum lectu Polybii Exc. Vales. XII, 2. Itaque poëta, qui mythis domesticis Græcis fabulis intexendis novitatis jucunditatem captabat, ad popularium suorum judicium non insuaviter aut leviter suem albam commemorasse videri debet. Poterat forte rem ornare, cum etiam hæc de alba sue fabula multis modis a veteribus narrata sit, quas, cui libuerit, apud Dionys. I, 56, Sext. Aurel. Vict. 12 ex Catone, Lycophr. 1257 sqq. (Locus in eo sic interpungendus: Κτίσει δὲ χώραν ἐν τόποις Βορειγόνων, Ὑπὲρ Λατίνους Δαυνίους τ' ᾠκισμένην Πύργους, τριάκοντ' ἐξαριθμήσας γονὰς Συὸς κελαινῆς etc.) et Tz. ibi et ad 1232 (unde in Dionis Excerpta locus inseritur), Servium ad III, 390. VIII, 43. 81, et ex Fabio Pictore ap. Syncell. Chronogr. p. 199 D. cognoscere licet; quo ipso poëtæ defensio parata est, cum fabulam tam insignem omittere noluerit. Signum ejus suis Lavinii ostendebatur; quod narrat Varro RR. II, 4, 18, et, quod mireris in poëta locorum et rerum Latii alioqui admodum ignaro, Lycophron 1259. 1260, eoque loco, quo sus cum porcellis immolata fuerat, sacellum (καλιὰς) Dionysii ætate supererat lib. I, 57. Rem fecisse inutilem videri potest poëta in hoc, quod Tiberinum deum facit prædicentem ostentum (VIII, 42 sqq.); cum prædictum hoc idem jam olim esset ab Heleno lib. III, 389. Verum etiam in hoc veterem auctoritatem secutus esse deprehenditur ex Dionys. I, 56, ubi narratio vulgaris exponitur. Sequitur enim Æneas porcam ab ara se proripientem in mediterranea, cumque in colle, urbi condendæ parum idoneo, procubuisset, repente vox ex nemore allapsa dubitantem confirmat. At de auctore vaticinii tradiderant alii aliter. Nam una cum oraculo de mensis absumtis Dodonæ vel Erythris datum illud prodiderant ii, quos Dionysius sequitur lib. I, 55, et ex Cæsaris et Lutatii fide, qui eosdem fere auctores habuisse videntur, Sextus Aurel. Victor c. 11 *Scrofam* narrat *incientem, quam cum e navi produxissent, ut eam immolarent, et se ministrorum manibus eripuisset, recordatum Æneam*, quod aliquando ei responsum esset, *urbi condendæ quadrupedem futuram ducem.*

Hactenus poëtam veteres fabulas suscipere vidimus; sed hoc non sine judicio factum etiam ex hoc judices velim, quod alias in eadem re non infrequentes nec obscuras fabulas sprevit et neglexit; qualis illa est, quam Dionysius tamquam ab indigenis

nis acceptam narrat lib. I, 55, quod escensu facto in mag aquæ penuria scaturigo ex solo emicuit. Fons Solis inde a pellari cœpit, cum binis aris adstantibus. Aliud oracul Apollinis Delphici, ut Æneas ibi consideret, ubi duo ma invenisset, e Domitio apud Sext. Aurelium Vict. c. 12, sed docte, narratur, nam ad duo stagna aquæ salsæ in agro La rente trahitur, quod ad mare Etruscum et Lacum Ostiens referendum erat; ut jam monitum video a Cluverio p. 8 Tandem ostentum in Lavinio condenda oblatum ignis spo exorti, aquila ac vulpe super eo contendentibus, multo mi a poëta tractari potuit. Nata et hæc anilis fabula videtur signis aquilæ et lupi in foro Lavinii positis, quæ Dionys. vi lib. I, 59.

Classem Trojanorum in ipsis Tiberis ostiis incensam a mulie bus duce Roma quadam, tradiderant olim scriptores apud D nysium I, 72 (p. 58), in quos inciderat Polyænus Strat VIII, 25, 2, ubi idem Trojanarum mulierum facinus expo cf. ad lib. V Exc. VI. Quod autem poëtæ *Thybris*, non *Ti ris* scribitur, qua de re tam multa argutantur Grammat illud ad dignitatem epicam spectare puta, cum forma vocis magis recondita ex Græcis poëtis et scriptoribus translata, q bus Θύμβρις et Θύβρις est, sono ipsis magis frequentato.

EXCURSUS III.

De locorum, in quæ Trojani escensum fecere, si adeoque de agro Laurente et Troja nova, urbi Laurento et Lavinio, Numicio fl. Juturnæ la et urbe Alba Longa.

Nunc *de locorum*, ad quæ sex posteriorum Æneidis libro res dispositæ sunt, *situ* paucis videbimus, quantum quidem consilium nostrum conferre videri potest. Nam alio et suo re tractarunt hæc Cluverius Ital. ant. et Vulpius Latio ant.

Escendisse Trojanos ad *littus Tiberis orientale* locus V 29—36 diserte docet. Nam ex illo versu VII, 241. 242 *sisque ingentibus urget Apollo Tyrrhenum ad Thybrim et fontis v sacra Numici*, parum docte appulsum Trojanorum ad Numi ostia transtulere nonnulli, in quorum aliquem incidisse vid Zonaras, qui idem fere tradit. Sed Numicium posuit M poëtica ratione omnino ad regionem designandam. Alveus Tiberis processu temporis arenis fuit obrutus: Rutil. Itiner 181 *Lævus inaccessis fluvius vitatur arenis, Hospitis Æneæ g*

sola manet. Faciem littoralis plagæ et Tiberini ostii describit poëta admodum diversam ab ea, quæ nostro ævo conspicitur. Nunc arena multa obtinet, aut ager apricus; at Æneas *ingentem ex æquore lucum Prospicit*; *hunc inter fluvio Tiberinus amœno Verticibus rapidis et multa flavus arena In mare prorumpit* etc. Quæ tamen nemora non soli poëtæ ingenio deberi credendum est. Nam primum incultarum terrarum, antequam habitatores nactæ sint, plerumque is habitus est, ut silvosæ et paludosæ sint; tum alia passim veterum poëtarum loca, ubi de Romæ originibus tradunt, utramque Tiberis ripam arboribus densam exhibent. Tandem meliore etiam Italiæ cultu Romanorum tempore littus hoc Ostiense lucis abundasse Lancisius docuit in Diss. de Villa Pliniana in Opp. P. II, pag. 122, ubi in aggestiones littoris Ostiensis factas, solo in mare ad III milliaria producto, post alios viros doctos inquirit.

Igitur a læva seu orientali Tiberis littore late, ex poëtæ non modo mente, sed et ex vera locorum indole, patuit silva, et ea quidem adhuc commodi tempore *lauris* frequens, ut ex Herodiano intelligitur lib. I, 36. Tenebant hæc loca *Aborigines rege Latino, ipsi Laurentes* dicti: lib. VI, 892 *Laurentes populos urbemque Latini.* Idem nomen urbis, *Laurentes* vel *Laurentum*, ab inventa, dum condebatur, lauro; ut VII, 59—62 narratur: id quod poëtæ relinquendum; potuerunt enim etiam aliæ nominis esse caussæ: forte ipse laurorum per hæc loca lætus proventus. Ager autem usque ad mare ac Tiberim patens *Laurens* vel *Laurentinus* fuit dictus. Nomen tamen interdum Maro, ut poëta, latius ad totum Latium traduxit: ut cum lib. VII, 650 *Turnum Laurentem* appellat, et *Laurentem Maricam* lib. VII, 47. Ex quo quidem loco male nonnulli Laurentes usque ad Lirim habitasse collegerunt. Nec illud turbare quenquam debet, quod et Latini urbem *Laurentem arcem* poëta, VIII, 1, aut *Laurentes muros* lib. X, 671, et idem *Laurentia castra* lib. X, 635, novam Trojam appellat. In epithetorum ornamentis nulla subtilitas a poëtis et religio expectatur.

Æneas e loco, ad quem appulsa classe copias eduxerat, altero die missis, qui vicinas explorarent, oratores Laurentum ad regem Latinum legat. Interea castra munit VII, 157. 159, qui locus inde *Trojæ* nomen obtinuit. Eo allusum lib. X, 26 *muris iterum imminet hostis Nascentis Trojæ.* cf. v. 74. 75. In Trojæ hujus, Laurenti, Lavinii et Lanuvii nominibus valde turbant aut nugantur Grammatici et seriores historici, ut Servius passim.

ſim. Ita Dio et Tzetza excerptus p. 21. 42 Λαύρεντον τὸ κ
Τροίαν λεγόμενον. Appian. in Excerpto ex Photio Cod. 57 litt
Laurentum et oram maritimam Trojam dictam perperam na
rat. Satis eſt ſemel de hoc monitum eſſe. v. inpr. Vulpii Ve
Lat. Tom. VI, p. 13 ſeqq. Sed et veteres paſſim ſcriptores,
Strabo V, p. 350 B. (p. 229) Trojanos egreſſos ſtatim Lav
nium condidiſſe aiunt. Nomen Trojæ ex Livio jam notum e
poteſt, lib. I, 1 *ab Sicilia claſſe Laurentem agrum tenuiſſe: Tro
et huic loco nomen eſt. Ibi egreſſi Trojani.* Quatuor a mari ſt
diis ſeu paſſus quingentos eam diſtare Dionyſius adjicit lib.
53, unde recte Virgilius VII, 158 *primas in littore ſedes* dix
Strabo enim, qui lib. V, p. 229, XXIV ſtadia memorat,
Laurento loquitur, non de Trojæ ſitu. cf. Cluver. p. 880,
Vulpius l. c. p. 40 ſqq.

Locus hic a Trojanis captus munituſque (χάρακα ἔθεντο etia
Dionyſ. I, 53), quem *Trojam novam* appellant ſcriptores,
is, quem poëta fere *caſtrorum* nomine ac notione deſign
quemque Turnus oppugnat lib. IX. Τειχομαχία caſtroru
Achivorum partem Iliadis conſtituit inſigniorem. Sed Ma
ſimilem pugnam locorum ſitu variavit præclare. A dextra m
nia ad amnem pertingebant (IX, 469 *nam dextera cingitur a
ni)*, quam partem Turnus in caſtris interceptus petiiſſe puta
dus eſt (v. 790 *Turnus paullatim excedere pugna, Et fluvium
tere ac partem, quæ cingitur amni)*; inde enim ſe in Tiber
ſaltu immittit v. 815. In proximo ſubducta erat claſſis Tro
norum, aggere cincta et fluvio tuta IX, 68 ſq. *Claſſem, quæ
teri caſtrorum adjuncta latebat, Aggeribus ſeptam circum et fluv
libus undis Invadit.* Ab altera parte mare erat; nam *pr*
caſtrorum *proxima ponto* commemoratur IX, 238. cf. Serv.
e. l. et ad VII, 31. Erat tamen campus inter mare et ca
ſatis patens, quo Rutuli ordines explicare et urbem oppugn
poterant. Nam Trojani *murorum in parte ſiniſtra oppoſuere ac*
etc. IX, 468. Ex hoc locorum ſitu etiam illuſtranda eſt N
et Euryali nocturna profectio. v. ad lib. IX, 195.

Non longe a caſtris his et a Tiberi verſus orientem abe
Laurentum, eo loco ſitum, qui nunc *Paterno* et *Torre di Pate*
vocatur, ut docent Cluver. Ital. ant. p. 883 et ex Fabre
Vulpius Vet. Lat. To. VI, p. 29. Locum *S. Lorenzo* alii p
peram Laurenti veſtigia habere crediderunt. Ad urbem i
Æneas fecit agmine ad lævum, a ſeptentrione, circumducto,
ſaltus et clivos ſilvis illo tempore conſitos: de quibus v. inf.
513 ſqq. 522 ſqq. Ad dextram verſus littoralem plagam a
rie

riebat se camporum planities, in qua equestris pugna facta. In eosdem descendebat agmen pedestre, cum ad urbem appropinquaret: XI, 903—907. Castris ibi positis altero die, foedere et certamine singulari inter Turnum et Æneam frustra constituto, tumultuaria exoritur pugna; quam cum in neutram partem inclinari videret Æneas, subito partem exercitus ad urbem oppugnandam admovet. Tandem in eadem camporum planitie concurrunt Turnus et Æneas pugna facta, quæ Æneidem absolvit. Fugit fracto ense Turnus: inclusum se videt undique a corona spectantium. *Atque hinc vasta palus hinc ardua mœnia cingunt* XII, 745. Scilicet hæ sunt *paludes Laurentinæ*, ad urbem usque productæ: quibus Laurens hic tractus etiamnum invius et inaccessus est: idem tamen apris frequens, quos toties poëtæ memorant. v. Cluver. p. 886. 887. Vulpius l. c. p. 36. Et de iis ipse Maro lib. X, 107 sqq. *aper*, quem multos annos *defendit palus Laurentia, silva pastus arundinea.* Erat igitur paluster hic tractus passim silvis consitus: uti omnino magnam agri Laurentini partem *silva Laurentina* occupabat. Latius tamen ea antiquioribus temporibus procedere debuit. Ea est, de qua lib. IV v. 381 sqq. accipiendi: *Silva fuit late dumis atque ilice nigra Horrida.* Per has fugam faciebat Nisus castris egressus ad interiora loca versus montes Albanos, et qui iis subest, lacum Albanum, ad quem Latinus armenta tum habebat: ibid. 387 sq.

A Laurento si ad orientem paullo altius in mediterranea processeras, III M passuum a mari, post hæc tempora in edito loco *Lavinium* ab Ænea fuit conditum: *urbs et promissa LavinI mœnia* lib. I, 258. Tria ista passuum millia redeunt ad XXIV stadia, quæ Strabo lib. V, p. 350 B et Dionys. I, 56 memorant. A Roma aberat millia passuum XX. Sita urbs ἐπὶ λόφῳ τινὶ ap. Dionys. I, 45, sive collis is fuit, in quo nunc *S. Petronellæ fanum* est, v. Cluver. p. 894, seu non longe ab hoc loco collis, qui nunc *Monte di Levano* appellatur. Ita Holstenius statuebat; v. Vulp. l. l. p. 31 et 86. Ibidem alii pro vetere Lavinio habuerunt oppidulum *Patrica* vel *Pratica*, quod MIↃ passus ab eo colle abest. Iis Vulpius hactenus accedendum statuebat, ut ibi *lucus Patris* vel *Jovis Indigetis* fuisse videatur; esse enim nomen a *Patre* Indigete ductum: nec longe abesse fontem Numici, ad quem Lavinium situm fuisse uno ore omnes tradunt. In hanc urbem delati sunt Penatus Trojani: v. sup. To. II, p. 303, in editissima collis parte, et quidem Veneris Frutis templo,

pio, cujus etiam Strabo V, p. 355 A (p. 232) meminit, co
diti, si Solinum audias p. 8, ubi v. Salmas. p. 49, atque in
loco relicti, etsi Alba longa condita et sede regni facta. Etia
ea in re portentum intercessit, quod Dionys. I, 67 exponit,
de quo auctoritatem Annalis Pontificum, Cincii, Cæsari
Tuberonis excitat Victor O. G. R. 17. Colonorum quide
numerus non adeo magnus esse potuit ab initio, siquidem
Iↄ, vel, ut alii tradiderant, IↄCC jugera satis fuere ad ara
dum: vid. inf. ad lib. XI, 316 sq. Duxit enim ex ea narr
tione Maro agrum suum a Latino rege, ut Trojanis assignar
tur colendus, propositum, ut ibi videbimus. Nomen urbi
Lavinia inditum constans fuit fama a majoribus accepta, et
quæ illa fuisset, varie erat traditum: v. Dionys. I, 59. Lav
num quoque Latini fratrem videntur prodidisse olim quida
ut e Servio colligas ad lib. VII, 59. Sed de his, aliisque, qu
ad consilium nostrum non faciunt, videndi Cluverius et Vulpi
Lat. ant. To. VI. add. Lucatelli Diss. in *Diss. dell' Academia
Cortona* To. VII, p. 109. Hoc unum monebimus, *Laurolavi*
nomen ad seriora tempora post Vespasianum spectare; colo
forte ex Laurentibus et Lavinatibus in unam urbem conscript
Peccat in hoc Servius ad VII, 59 et alibi cum aliis.

Nobis *Numicius* adhuc verbo commemorandus est, inter La
rentum ac Lavinium defluens amnis, alteri huic tamen propi
Eum sub monte S. Petronellæ ex antro in subjectos agros p
num decurrere narrat Cluver. Ital. ant. p. 894. At ex la
Nemorensi prodire et nunc sub nomine *Rivo di Nemi* latere I
gorius tradidit. Sub oppido Patrica alii eum investigaru
quod tamen ad eadem loca spectat. Alii nunc exaruisse e
affirmant; et interceptum amnem jam Servius notavit ad l
VII, 150. In hoc fluvio Æneas, pugna ad eum seu cum Etr
cis seu cum Rutulis facta, interiisse, certe oculis sublatus e
creditus est: factum ei ad ripas sacellum, cum luco, *Jovis
Patris indigetis* nomine; aut, quod credere par est, antiqui
numinis in hoc loco a priscis Latinis culti sacra ad Æneam
tulere seriores: uti tot alia veteris Latii numina ex suis opin
nibus interpretati sunt Romani. Inde Numicii nomini reli
aliqua inesse cœpit. Utitur eo poëta aliquoties omnino ad
signandum Latium; v. c. VII, 242. Fontem fluvii lacum vel st
num fuisse tradunt ex Æn. VII, 150 *hæc fontis stagna Num*
Sed si gravior auctoritas alia nulla est, poëtam ornate pro fo
stagna fontis dixisse arbitrari malim. Etsi toto suo decursu
violus lacubus interceptus tardoque ac tacito motu similis sta

fuisse videtur, nam alveum habuit ulvosum et limosum: Ovid. XIV Met. 598. 599 *Littus adit Laurens: ubi tectus arundine serpit In freta flumineis vicina Numicius undis:* et v. 601 *tacito cursu* de eodem.

Haud longe a Numicii fonte, nec nisi VI M passuum intervallo. *Juturnæ* fuit *lacus* et fluvius et fons: quem ex montis Albani radicibus, utque perhibetur, ex occultis lacus Albani meatibus, prodeuntem in occidentem ferri, mox in lacum haud magnum diffundi, inde in Tiberim deferri eique V milliario ab Ostia, VII ab urbe Roma, misceri tradunt Cluver. p. 722 et inde Vulpius Lat. ant. Tom. VI, p. 225. Esse ei nomen nunc *Treglio*; lacum tamen, ante centum et quod excurrit annos, fere totum exaruisse hic idem testatur To. V, p. 218 (quo tamen loco Juturnæ lacum cum altero illo confundit, quem poëta lib. XII, 745 memorat). *Juturnam*, Nympham, Turni sororem, adeoque Dauni filiam (unde XII, 785 *Daunia dea* est), edidit Maro noster: an vetere auctoritate, non constat; argute tamen seu invenisse seu usurpasse dicendus est. Fontis enim in iisdem locis situ numen curare populares suos et tueri adversus advenas recte videri poterat. Etiam hoc ad locorum situm spectat, quod Juno cum Juturna actura in Albanum montem descendit lib. XII, 134 *At Juno e summo.* Fuisse Juturnæ nomine deam Latii indigenam, et quidem fontis numen, satis constat. Argutatus est in nomine jam Varro LL. IV, 10 esse ductum a juvando, ejusque fontem haberi saluberrimum. Adjiciunt alia commenta Servius ad XII, 139 et alii. Fuit tamen Romæ quoque *Juturnæ lacus* et *fons*: vide v. c. Ovid. Fast. I, 708 seqq. et post alios Vulpium Vet. Lat. Tom. I, pag. 346 sq.; itaque et *Juturnalia* festum. Fontium omnino nympham edere voluisse videri potest Virgilius XII, 139. 140. *Diva stagnis quæ fluminibusque sonoris Præsidet* et v. 142 *Nympha decus fluviorum:* Sed, tamquam poëta, genus pro individuo posuisse videri debet, et ornamenta adjecisse. Ornans quoque epitheton *sonoris*; nec alia vis inesse putanda. Ornavit porro idem fabulam de nympha a Jove amata ibid. 140 sqq., quam suo more exposuit Ovid. Fast. II, 585 seqq. Alia Numicii fl. nympha fuit *Anna perenna*, parum lepide de Didonis sorore interpretata a poëtis Romanis.

Ab his inde locis surgit campus in clivum, qui ad montem Albanum ducit, in quo XXX a Lavinio annis condita est ab Ascanio *Alba Longa:* quæ res ostento suis albæ jam Æneæ fuit significata

significata VIII, 81 seqq. *Ecce autem subitum* etc. Albæ ex structionem jam Jupiter Veneri prædixerat Æn. I, 267—27 *At puer Ascanius—et longam multa vi muniet Albam.* Urbis con ditæ etiam alio loco meminit poëta lib. V, 597 *Ascanius, longan muris cum cingeret Albam.* Ab urbe nomen accepit *mons Alba nus.* Sed illo tempore, quo Æneas Latium adierat, *Tum nequ nomen erat neque honos aut gloria monti,* XII, 125. Sub mont *lacus Albanus:* de quo lib. IX, 387 *lacus, qui post Albæ* de no *mine dicti Albani.*

EXCURSUS IV.

Veteris Italiæ origines, populi et fabulæ ac religione

VII, 37 sqq. *Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerun Quis Latio antiquo fuerit status* etc.

Primum observandum est, Virgilium Latii res non persequ nisi quatenus ad Aborigines spectant, adeoque eorum origin pro rerum in his locis initiis ponere; etsi, ante Aborigine Siculos partim etiam Umbros, in his locis fuisse constat. Po ro tenendum, Aborigines hos, seu, quod videbimus, Ausone populorum per Americam ferorum et silvestrium more, dispe sis per Italiam, ipso locorum inter amnes ac montes situ fin regente, senibus, et in plures populos aç nomina divisos, h bitasse. Religiones adeo ac ritus sacrorum et numina domes ca inter tot populos non omnino eadem fuisse mirum non Fuere tamen etiam religiones ac fabulæ omnibus tamquan communi stirpe ortis communes. Utrumque genus in suam r convertit poëta: atque hinc in seq. libris *fabularum novus o* exoritur: ex variorum Italiæ populorum, Aboriginum maxi Latii, historiis et religionibus petitus. De utraque re omni que de vetere Italia paullo accuratius nunc dispiciendum est, pluribus Virgilii locis una opera lux affundatur, utque, qu historiarum veterum genus poëta, quoque judicio amplexus appareat. Nec vero sex posteriorum librorum lectione delec potest aliquis, qui veteris Italiæ statum non imbiberit animo suo repræsentare sibi vitam illam antiquam possit. Procliv quoque studio ad declarandam hanc Italiæ antiquitatem fe quo plura viri docti, nulla subtilitate judicii (*criticam histori* appellamus) adhibita tradiderunt, quoque pauciora rite et scriptorum ævique prisci fidem moremque sunt explorata et stituta,

Intra *Aboriginum stirpem* poëtam Latii res continere et includere modo diximus. Qui illi fuerint, quæstio est inter veteres et recentiores variis modis agitata. Ponemus hic ea, quæ, post diligentem in his rebus alio loco collocatam operam, ex cæteris maxime nobis se probarunt, eaque aliis rationibus illustrabimus; quantum quidem ad doctam poëtæ interpretationem satis esse videbitur.

Fuere *Aborigines* ex antiquissimis veteris Italiæ habitatoribus, sed *post Umbros* et *Siculos*. Quæ de eorum origine vulgo tradita legimus, ex nominis fere caussis parum feliciter petita sunt. Mihi vero ne id quidem liquere videtur, an antiquum eorum nomen illud fuerit. A serioribus, qui antiquas res memoria vel litterarum monumentis repeterent, inventum nomen puto, ut primos Latii et locorum circa Tiberim ad mare properantem cultores designarent, tamquam αὐτόχθονας, respectu ad advenas habito, qui deinceps in eadem loca confluxerant. Oblituerunt posthæc Aborigines sub Latinorum nomine, quod primum partem tantum populi, qui sub rege erat, designasse, nec, nisi Albanorum regum crescentibus opibus, latius patere cœpisse videtur. Virgilius tamen, ut poëta, jam Æneæ tempora Latium et Latinos ex sequentium temporum conditione æstimare potuit.

Antiquiorum auctorum, quos Dionysius exscripsit, fide constat, *Aboriginum* memoriæ et nominis *prima vestigia* circa Reate, ultra Velinum lacum et fluvium, in Umbris occurrere. Ex his locus versus mare vicina quæque deinceps tenuerant, et in iisdem locis plura loca eorum memoriam servabant Dionysii adhuc tempore, quem vide lib. I, c. 14—17. 18 cum illustrationibus locorum, quas dedit *Cap Martin de Chaupy* (in *Decouverte de la Maison d' Horace* Tom. III, p. 112 sqq.). Ut adeo Aboriginum nomen ad unum aliquem non valde potentem aut late habitantem populum spectasse necesse sit.

Mature cum barbaris illis promiscue habitarunt Pelasgi; terram a populis per solitudines errantibus male habitatam facile occuparunt advenæ, ut nostris ætatibus Americam. *Pelasgi* qua origine fuerint, nondum quicquam satis explorati habeo. Ex Thraciæ quidem locis eos in Græciam descendisse satis liquet; liquet etiam hoc: a Phœnicibus eos habuisse litteras; unde tamen perperam colligitur, eos Phœnicia origine et ipsos fuisse: hoc inter certiora refero, antiquissimo jam tempore Pelasgos cum Aboriginibus fuisse permixtos: id quod Dionysium adduxit,

duxit, cum insigniores inter Romanos scriptores Catonem Sempronium et alios Romanam originem ad Græcos referre vi deret, ut Aborigines nullos alios ab origine quam Pelasgos fuiss arbitraretur, quod Cluverius et plerique e nostris sequuti sunt Verum Dionysius rem ipse ita tradit, ut, *quid* ex iis, quæ a s narrata erant, ad Romanorum opiniones comparatis, *sequatu* non, quid verum et exploratum sit, exponere videri velit.

Pelasgorum tres potissimum fuisse in Italiam deductas coloni narrant vulgo fere omnes; unam ab Œnotro ex Arcadia, XVI ætatibus ante bellum Trojanum, alteram e Thessalia, Deuc lioneo ævo, et tertiam ab Evandro LX annis ante b. Tro Antiquissimus ille Œnotri et Peucetii ad Italiam accessus sat diserte a Dionysio exponitur lib. I, c. 11 sqq. De *Peucetio* inf. Excurs. VIII ad v. 691. Consedisse dicitur Œnotr cum suis in sinu Lametino inferioris Italiæ, qua Bruttiorum al quando ager patuit; et primum quidem intra Lametinum Scylleticum seu Scylaceum sinum se continuerunt, hinc ad Lau usque fl. et Metapontum, tandem ad Silarum et Bradanu fines sedium extenderunt; mox et ultra eos ipsos fines progre sunt; uti altera parte agrum obsederunt, qui Bruttiorum m dictus est. Cf. quæ ex Antiocho Syracus. narrant Strabo V p. 254. 255 et 264 f. Dionys. I, 35, II pr. Aristot. Pol VII, 10, ubi et *Chones* ex Œnotriis fuisse narrantur; Na quod etiamnum per Americæ solitudines evenire videmus, communi stirpe oriundæ tribus, locis ac sedibus dissitæ, no nomine celebrari solent. Versus Iapygiam et ad Ionium Ma habitasse Chonas τὴν καλουμένην Σίξιν Aristot. ait l. c. cf. su Exc. XXI ad lib. I. Male ex corrupto Stephani loco Βρέττος Bruttios primos et ante Œnotrios incolas venditant no nulli, ut nuper *Grimaldi*, vir cætera sagax (in *Annali del Reg di Napoli* T. I, p. 131. 138 sq.). Proprio nomine Œnotri appellavit loca circa Æsarum et Crimisam, quæ Philocte adiisse dictus est, Lycophron v. 911. 912.

Quando et quomodo Pelasgi ex his locis ad Aborigi illos in Umbris finitima quæque infestantes pervenerint, n ipse Dionysius habet, quod afferat, nec res per se satis fit p babilis. Quomodo enim ad ulteriora progressa exigua Pel gorum turba per tot barbaros popu'os ad mediam usque Itali penetrare potuisset? Verum ex tota Dionysii disputatione sa apparet, hos Œnotrios cum Aboriginibus, ex sumta illa opi one seu hypothesi, a Græcis Romanorum stirpem esse repet da

dam, permisceri, multoque pejus pro iisdem haberi; ut mihi adeo satis liquere videatur, primæ huic Pelasgorum coloniæ, si modo ea unquam fuit, nihil planè cum Aboriginibus esse commune, nec quicquam amplius teneri posse, quam hoc: antiquissimis jam temporibus de Pelasgorum sub Œnotro sedibus in inferiore Italia occupatis famam fuisse inter Græcos.

Altera Pelasgorum colonia, sub Deucalionea tempora deducta, ea est, a qua Aboriginum cum Pelasgis in unum populum coalescentium origo repetenda videtur. Ex Thessalia illi ejecti alii in alias terras, pars per Epirum, oraculo Dodonæ accepto, quod etiam Macrob. I Sat. 7 recitat, Ionium trajecerant, et tempestare vexati ad ostium Padi Spineticum appulerant. Ibi pars castra et urbem muniunt, alii ad interiora terræ pergunt, et Umbris primum, tum Aboriginibus lacessitis, ubi ad Cutiliam eventum habere vident Jovis Dodonæi responsum illud, cum his fœdus faciunt, agrique parte accepta adversus Siculos belli societatem ineunt hosque tandem ab utraque Tiberis parte sedibus ejiciunt. v. Dionys. I. 18—21. Sed Pelasgi, ab egregio rerum hominumque auctu, aliquando post variis calamitatibus et dissensionibus domesticis agitati, in varias partes dispersi sunt. Pauci, qui remanserant, Aboriginum nomini suum paullatim submiserunt. v. ibid. ad c. 30. Accesserunt mox Pelasgi ex Arcadia sub Evandro, de quibus alio loco videbimus; tum Græci cum Herculi aliique. Dubitari itaque non potest, in media hac Italia (nam de extrema Italia coloniis Græcorum variis temporibus occupata non agimus) magnam Aboriginum partem ab eo inde tempore Pelasgicæ et Hellenicæ fuisse stirpis, multaque ex horum sermone et religionibus illos adscivisse, Quo ipso poëta paratam habet excusationem, quod multa in his locis ad Græcanicam religionem deflexit; ejus enim vestigia passim etiam Dionysius agnoscebat inprimis Faleriis c. 21.

Nec tamen Aborigines propterea Pelasgicæ stirpis habendos videri pronuntiavimus. Recte, si quid videmus; Faciunt enim multa, quæ hic enarrari nequeunt, manifestum, Aborigines ad *Ausonum* nomen pertinuisse, quod late per totam Italiam sedes non uno nomine habuit, ut tamen Aborigines ad Circeios aut forte ad Lirim usque habitarent: quandoquidem Latinum nomen, quod in illius locum successit, eo usque pertinuit; hinc vero qui per Campaniam et reliquam Italiam inferiorem habitarunt, passim Ausonum nomen servarunt; unde

apud

apud Festum, in *Ausonia*, ea pars Italiæ, in qua sunt Cales et Beneventum, prima Ausonum sedes fuisse traditur. Ad Lirim urbs Ausona adhuc sub Romanis fuit, nam U. C. 440 ea cum Minturnis et Vescia ab iis capta, *deletaque Ausonum gens :* Liv IX, 25. Ex eodem genere homines fuisse necesse est, qu loca intra Lametinum et Scylacium sinum tenuere, antequan Pelasgi Œnotrii ea occuparunt. Pars eorum alia *Opicorum* vel *Oscorum,* ex Opscis, nomen habuit, quorum superstes a seriora tempora fuit numerus per loca Campaniæ proxim Atellis, unde et *linguæ Oscæ* nomen mansit, quam Aboriginibu et Ausonibus communem fuisse adeoque Latinæ ortum dedis necesse est. Pars Ausonum in *Sabinos* abiit, pars in *Aurunco* cultu illa horridior ; facta scilicet magna vitæ et morum muta tione, alii veterem asperitatem retinuere ; aliis Græcarum co loniarum artes et instituta adsciscentibus. Consentiunt cum h loca Aristot. de Rep. VII, 10 *ᾤκουν δὲ τὸ μὲν πρὸς τὴν Τυῤῥηνί Ὀπικοὶ, καὶ πρότερον, καὶ νῦν καλούμενοι τὴν ἐπωνυμίαν Αὔσονες,* Dionys. I, 72 ex Aristotele, Ὀπικὴ, *in qua Latium.* Et Thu cyd. VI, 1, cum Dionys. I, 22, *Siculos, dum Opicos fugeren in Siciliam trajecisse ;* etsi Thucydides Siculos in inferio Italia quæsivisse videtur : quia Italia ab Græcis antiquiorib de extrema parte dici sollenne erat. Omnino autem mirum n est, in tanta populorum cognatione nomina sæpenumero pı miscue poni.

Ab hac communi *Ausonum stirpe* ortum duxere tot nomi bus *diversi Italiæ populi ;* permixti quidem illi passim cum P lasgis, alibi cum Siculorum et Umbrorum reliquiis, forte eti cum aliis, qui a Gallis, Liguribus, Liburnis aliisque Illyr generis populis orti erant ; Ausonium tamen nomen ubique superius et Ausoniæ originis vestigia mansere ubique non scura. *Sabini* quidem, qui ea loca inhabitabant, in qui Ausones seu Aborigines Umbris expulsis successerant (Dion I, 14. II, 48. 49), pro vetustissimis ejus stirpis fuerunt hab ad eos originem referebant *Picentes, Peligni, Marrucini, Vest Marci, Æqui, Hernici, Samnites.* A Samnitibus *Frent Hirpini, Lucani,* et ab his *Bruttii* provenerant ; a Samniti etiam *Campani,* qui priscos locorum incolas, Ausonum et runcorum nominis, cum Etruscis, agris passim ejecerant. curatius hæc exponere tanto opportunius fuit, quo multa, in sequentibus ad poëtæ interpretationem afferentur, sine vix intelligi possunt.

Habe

Habemus jam communem Ausonii generis stirpem, de cujus remotiore origine inquirendi locus nunc non est; etsi proclive est a Celticis populis eam repetere. Ad Ligures, Ibericum genus, olim eam retulere scriptores apud Dionys. I, 10. Verum nec definiri quicquam in agrestium gentium originibus tam antiquis potest, nec ad unum sed ad plures e septentrione et occidente adventantes barbaros populos prima Italorum origo referenda esse videtur.

Progredimur nunc ad alterum, quod posuimus: novum in carmine nostro fabularum ordinem, quas *Italicos mythos* appelles, ab iisdem priscis populis, inprimisque ab Ausonibus et Aboriginibus, procedere: modo adolescentum, qui hæc legent, animos eo adhuc intenderimus, ut Romanorum originem linguæque Latinæ caussas suo ipsi judicio ex superioribus intelligant: cum Romani Albanorum coloni fuerint, ex Aboriginum, hoc est Ausonum, genere, sed cum Pelasgis, Trojanis ac Græcis mixto, ad intelligendum in promtu est, sermonem Romanum a Latinis inprimisque ab Albanis profectum, communem eundemque cum sermone Ausonum, hujusque nonnisi dialectum fuisse, excultam temporum successu, cum cæterorum Ausonicæ stirpis populorum sermo antiquam asperitatem retinuisset. Habuere igitur populi Italici, primo ritus ac religiones, in multis quidem haud abludentes a Græcis, cætera proprias ac domesticas; barbariem et horridam vetustatem in iis facile agnoscas, inprimisque superstitiosum deorum metum, quem sane injicere animis poterant magnæ ac crebræ naturæ conversiones et perturbationes in his locis ex tremoribus soli, ex ignibus subterraneis, eorumque eruptione, ex aquarum stagnatione silvarumque vastitie. Necyomanteum Cimmeriorum erat in finibus anthropophagorum Læstrygonum; sacra humana in locis ad Tiberim, Fauni oracula incubatione in victimarum cæsarum pellibus accepta. Habebant iidem fabulas et narrationes suas a majoribus acceptas super origine sua ac primo vitæ cultu, symbolis fere ac symbolicis personis expressas, ad quas magna pars Italicarum fabularum redit, tum super illustrioribus aliquot viris vel heroibus, et nonnullis naturæ eventis insignioribus, sed fabuloso illo sermonis et narrationis genere exponi solitas; neque poëtarum ingeniis, ut inter Græcos factum, expolitas, et ornatas; sed ipsa argumenti tristitia aut fœditate notabiles, ut de Caco latrone. Itaque Italici mythi longe a Græcæ fabulæ suavitate absunt; nec varietas grata inest, et

major ornatus pars ab ineptis verborum lusibus aut veteris s monis ad recentiora verba interpretatione vel inflexione duct Cum enim veteres ritus, ut fit, et essent admodum mutati caussa eorum ignoraretur: ariolatione incerta multi ritus sacra interpretari conati ad verborum lusum et originem con gerunt et inde fabularum caussas deduxerunt. Passim tam Graecanicæ quoque fabulæ aspersa sunt vestigia aliqua.

Ea quidem, quæ VII, 45 sqq. exposita sunt, de quibus E V videndus, haud dubie *Aboriginum* vel *Latinorum* habe sunt *mythi*, qui mox inter Albanos servati, tandem ab his Romanos pervenerunt. Latinus a Fauno ortus Pici nepos Saturni abnepos proditur; quod ita intelligendum, ut illos in majores, stirpis vero auctorem ultimum Saturnum habue Sic inf. 219 *Jove Dardana pubes Gaudet avo.* Aborigin alii mythi fuere de *Jano*, de *Camenis*, de *Anna Perenna*, *Angerona*, de *Carna*, de *Ope*, symbolicæ fere naturæ, sed p rique obscuriores, cum ipsis nominibus, quæ apud Varrone Festum, Macrobium, Augustinum, Arnobium et alios sunt denda; ut adeo vix sit operæ pretium, in illis otium consume inprimis, cum pauca integra ac sana, pleraque commentis et terpretamentis fœde contaminata ad nos pervenerint. Certa enim ab historicis, grammaticis, et multo magis a doctori Christianis allaboratum est, ut antiquitatem obscurarent ac t dem penitus extinguerent. Rara itaque fortuna vix unan alteram veteris Italiæ religionum interpretationem servav etsi sunt in iis nonnullæ, quibus priscorum hominum se symbolicus egregie illustratur. Sic Vulcani, qui ignis uxor apud Macrob. Sat. I, 12 editur *Maia*, hoc est Te Mater magna, sed cum notione auctus: unde eadem *Maj* dicta fuit. Apud Tusculanos *Maius* erat Jupiter. Ea cum Maia *Ops*, *Bona Dea*, *Fauna*, *Fatua*, habita: v. Mac ibid. *Vertumni* et *Pomonæ* fabula ex ipso nomine lucem bet: eam v. apud Ovidium et Propert. IV, 2.

Sed in his fabulis magna facta esse videtur peturbatio, *tuor* potissimum, si recte judico, *modis*. *Primum*, cum, c muni licet stirpe oriundi, diversi tamen et per varias It partes dispersi, populi proprios quisque quosdam suos habe mythos: ad Aborigines seu Latinos eos trahere serior c ætas, inprimisque e Romanis quisquis veteres historias cripserat. Videndus in hanc rem inprimis Sext. Aurel. Vict add. locus Tzetzæ ad Lycophr. 1232, quem ad Dionem tr

traxit Valesius. Ita factum ab iis, quos Virgilius alio loco sequitur. Nam, quod modo eum vidimus Latini majores edere Faunum, Picum et Saturnum atavum, id paullo post v. 177 sqq. deserit. In Latini regia: *Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum Antiqua ex cedro; Italusque paterque Sabinus Vitisator, curvam servans sub imagine falcem, Saturnusque senex Janique bifrontis imago Vestibulo adstabant.* Hic *Sabinus* ad Sabinos, qui inter vetustissimos ex Ausonibus fuere, referendus est, gentis a nonnullis, ut a Catone, auctor habitus; etsi alii aliter de populi origine et nomine argutati sunt. Silius VIII, 424 *Sabum* vocat. cf. Pompon. Sab. ad h. l. VII, 178. *Italus* autem ad Œnotrios spectat, quos Ausonum sedes in extrema Italia occupasse et, quod probabile est, cum iisdem promiscue habitasse, supra vidimus. Namque in his locis primum Italiæ nomen auditum est, sive ab Italo rege sive ab alia caussa ductum. cf. Excurs. XXI ad lib. I. Italum Œnotrios, qui dispersi habitabant (νομάδας), ad agriculturam adduxisse, leges scripsisse et, inter alia, sodalitia conviviaque publica (συσσίτια) ad suum usque tempus frequentata constituisse narrat Aristoteles de Rep. VII, 10, quod frustra conantur ad Saturnum revocare. Quidni Œnotriis suas fabulas relinquamus?

Altera mythorum Latinorum interpolandorum ratio ab allegoricis narrationibus profecta, quas in historiarum ordinem et numerum seriores retulerunt: quod idem inter Græcos et omnes omnino terrarum populos factum esse modo in multis modo in paucis manifestum est. Ita Saturnus, Faunus, Janus, inter Latini majores relati sunt, qui tamen symbolica fuerunt nomina ac signa, quibus varias res physicas et ethicas declarabat vetus Italia; ut alio loco videbimus.

Sed majorem mutandi et ad peregrinam indolem inflectendi mythos Latinos licentiam, *tertio* quidem loco, attulit insanum Græcanicæ doctrinæ in patrias historias et religiones inferendæ studium inter Romanos, quod a pluribus caussis profectum est. Partim enim domesticæ historiæ antiquioris ignorantia, et plenior expeditiorque Græcarum rerum cognitio, partim Græcorum historicorum exemplum in originibus veteris Italiæ e Græcia arcessendis, eorumque de veterum Pelasgorum communibus cum Ausonum vel Aboriginum gente sedibus (v. sup. p. 129 sq.) narratio et disputatio, partim denique animadversa in nonnullis Græcanicæ originis et linguæ vestigia eo adduxerant multos, ut omnia, quæ in antiquitate Italiæ obscura et parum explorata essent,

essent, ad Græcos referre, ex Græcis moribus, institutis, et o| nionibus illustrare, et ea, quæ a Græcis discreparent, ad eor verba et res accommodare studerent. Est ea studii historici in omnes populos infantia, ut suarum rerum origines aptas et nex esse velint ex illustri aliquo sui seu prisci temporis populo. M jores nostri regum stirpes ad Trojanos vel Græcos refereba Similiter Romani omnium fere Italicarum urbium nomina origines a Græcis repetebant, quandoquidem colonias Græcas multis Italiæ passim locis consedisse acceperant.

Hujus generis mythologiis pleni sunt Grammatici, inprim que Macrobius; in quibus tempus consumere sigillatim ex nendis nolim quemquam; satis est rem omnino tenere. Se quod gravius est, antiqui isti scriptores, quos illi adhuc integ versabant manibus et exscribebant, iisdem opinionibus erant i buti. Ex qua secta *Cato* inprimis fuit, qui sero litterar Græcarum studio ad pravam eam rationem deductus esse videt Eidem adjungit P. *Sempronium Asellionem* Dionysius I, c. *Cæcilium*, qui Græcam urbis Romæ originem ediderit, Stra memorat lib. V, p. 352 C; qui tamen forte est *Cincius*, cu nomen apud Dionysium quoque lib. I. 74, p. 59 Hudf. Κα in Cod. Vatic. scriptum esse video, vel *C. Acilius*, cujus nales græce scripti a Claudio aliquo conversi legebantur. E qui græce res patrias conscripserunt, Romanos Græcas quo fabulas esse amplexos, nemo mirabitur; ut *Q. Fabium* in nalibus et *L. Cincium* in Annalibus Græcis (ap. Dionys. lib. c. 6), *A. Albinum, qui Græce scripsit historiam*, Cic. Brut. et *Cn. Aufidium*, Tusc. V, 38. Enimvero necdum alium qu quam scriptorem veterem, quantum quidem ex fragmentis in ligi potest (inspiciat aliquis v. c. librum de Orig. G. R.), peri, qui non Græcas fabulas sectaretur. Varro quoque eid studio nimium indulsit, ut vel ex uno loco de R. R. III, satis intelligi potest. Inprimis autem in urbium Italicarum ginibus e Græcis fabulis repetendis laborarunt tantum non nes, ut nec modum nec rationem servarent; nam levissima c que rerum nominumve similitudine arrepta originem, causs et conditorem in Græcia reperisse sibi videri solent. Hoc i tot virorum doctorum exemplum obsuerat Dionysio Halicar sensi, viro acutissimo, ut urbem Romam jam inde ab initic Græcæ coloniæ morem descriptam, opibus inter Regem, S tum et Populum, sapienter ad trutinam exæquatis, reique pub partibus subtiliter constitutis egregie fundatam, tamquam tabula picta exhiberet.

Pr

Pravo hoc Græcæ doctrinæ studio doctissimos ex Romanis si quis imbutos fuisse audierit, non amplius mirabitur Etruscos a Tyrrhenis, Sabinos a Lacedæmoniis, deductos ferri; Tibur esse Argivorum coloniam (VII, 672); Halesum, Agamemnonis filium, Auruncos e Campania ducere (ibid. 723 sq.); Ariciam Dianæ amasium Hippolytum excepisse (761 sq.) Comparet aliquis Fastos Ovidii v. c. IV, 63 sqq. et ad sacrorum rituum festorumque caussas origines ibi traditas attendat, aut ad Quæstiones Romanas Plutarchi. Innumera hujus generis sunt alia apud Servium, Plutarch. Romul., Justin. XX, 1 pr., Solinum c. 8 et apud Grammaticos. De instituto talia persequuti esse videntur Alexander Polyhistor et Avianus aliquis, qui iambis totum Livium scripsit, ut Servius ait ad lib. X, 388, item Hyginus *de urbium Italicarum origine*. Si forte mireris, quomodo his somniis tantum tribuere potuerit antiquitas, recordandum est similis vanitatis, qua viri docti superiore ætate omnem veterem Italiam ex Hebraicis Lexicis (Phœnicia verba se tenere putabant), repetiere.

Ita tandem factum est, ut pauci Latini mythi propriam suam naturam retinerent. Ita Saturno ea tribuerunt, quæ Græci de Κρόνῳ suo narrabant, etiam auream ætatem (v. c. Æn. VI, 793—795) et Jovis impia consilia. Faunos, qui Latio et Etruriæ proprii sunt, cum Panibus, Satyris, et Silenis miscuerunt, adjuncto etiam Baccho; Camenas Nymphas cum Musis: et sic porro. Leucotheam fecerunt ex Albunea, Portumnum ex Melicerta, qui Phœnicum utique navigationibus ad Græcos pervenerat forte is jam a Cadmo illatus et Palæmonis nomine insignitus. Res tandem eo adducta, *ut pessimi fabularum suarum interpretes essent Romani.* Nec quicquam fuit Italis adeo domesticum ac proprium, quin a Græcis repeterent. Ipsum Janum ex Perrhæbia Thessaliæ qui adducerent, fuisse video apud Plutarchum Qu. Rom. p. 269 A, alios, qui ex Creusa, Erechthei Athenarum regis filia, natum, apud Victor. O. G. R. 2. Quid? quod Janiculum ab Ione, Creusæ filio, ex Euripidis fabula noto fuere qui conditum traderent ap. Aurel. Vict. O. G. R. 2. Maia, quæ, ut supra vidimus, mater Terra erat, ad Majam Mercurii matrem revocata est. Nerienes, Virtus vel Fortitudo inter Sabinos, in Nereidem est depravata. Gell. conf. XIII, 22.

Tandem *quarto* loco ineptis et pravis etymologiis turbatæ sunt historiæ antiquæ Italiæ plus quam credi potest. Hoc quidem studium veteres res ac ritus ex nominum origine interpretandi, ipsamque adeo verborum originem investigandi, jam inter

Graecos parum ad sermonis indolem et grammaticam rationem [illegible], inter Romanos autem intra meros sonorum lusus [illegible]: quae e Varrone, Catone, Cicerone et aliis infinita exemplorum copia docet, ut Grammaticorum volumina taceam. [illegible] et fabulis noxae fuit, dum eas ex nominum originibus interpretati variis modis interpolarunt veteres scriptores. Ut Umbros quasi Ombrios dictos, Thuscos a sacrificiis [illegible], et similia omittam: de Aboriginibus quam multa illi commenti sunt ex vocis sono! Latium a latendo cum [illegible], quae non excogitarunt in eam rem! Hinc fuga Saturni in Italiam et latebrae. Anna Perenna in Didonis sororem mutata, et Nympha Numicii illa facta, cum dea esset indigenum numero, et haud dubie anni initia fausta designaret, conf. Macrob. I Sat. 12 Ianuario — *et publice et privatim ad Annam Perennam [illegible]; ut annare perennareque commode liceat.* Ardea, Rutulorum urbs, nomen habens cum ave ardea commune, [illegible] peperit avis ex urbis incensae cineribus [illegible] vid. Ovid. Met. XIV, 574. 580. Virbius heros in Hippolytum [illegible] quasi bis vir et vitae redditus ib. XV, [illegible]

[illegible] inter Graecos scriptores *Dioclem Peparethium* et alios, qui Italicarum urbium origines hunc in modum interpretarentur, [illegible] exempla apud Dionys. lib. I, 34 sq. 49 sqq. [illegible] Servium v. 220 sqq. In Parallelis Plutarcho [illegible] eorum numerus laudatur, qui Italica scripsere, Aristides Milesius, Theotimus, Alexarchus, Cleonymus, Theophilus, Dorotheus, Aristocles, Meryllius, Chrysippus, Agesilaus, Aristobulus, Alexander Polyhistor; cum his Xenion apud Macrob. I Sat. 9. Adde his eos, qui Tyrrhenica scripserant, ut Sostratus. Omnes hos Graecas fabulas in Italiam transtulisse apparet, seu opinione falsa deceptos, seu pravo studio ductos. Omnino serius ad Graecos Italicarum rerum notitia paullo luculentior pervenit. Nam etiam illo tempore, quo Graeci navibus Italiae littora frequentabant aut Graecia Magna civitatibus Graecis potentibus florebat, interiores tamen terras pauci adiisse videntur. Itaque fragmenta, quae ex priscis Graecis scriptoribus nova super Roma et vetere Italia affert primis in libris Dionysius, miram prodere videntur inscitiam doctisque hominibus prorsus indigenam.

Fabulas autem super Italicis rebus procudendi facultatem et materiam Graecis ingeniis praebuit inprimis primo Herculis profectio cum Geryonis armentis per Italiam facta (cf. Apollod. II, 5, 10), tum Homerica narratio de Ulyssis erroribus etc. ad

ad Italiæ littora accessu. De Hercule quidem fabulas innumeras, magnum inprimis urbium numerum Italiæ ab eo vel ab ejus filiis conditarum, narraverunt, Ulyssis autem progenie aut sociorum stirpibus omnem passim Italiam frequentarunt. Ipsi adeo Ausones ab Ausone, seu Circes filio ex Ulysse seu Calypsus, ortum habuisse narrantur. Festus: *Ausoniam appellavit Auson Ulyssis et Calypsus filius eam primam partem Italiæ, in qua sunt urbes Beneventum et Cales* (hoc quidem, ut supra vidimus, recte; nam ea Italiæ pars Ausoniæ nomine proprie insignis fuit); *deinde paullatim tota quoque Italia, quæ Apennino finitur, dicta est Ausonia* (hactenus vere: sed reliqua fabulose) *ab eodem duce, a quo etiam conditam fuisse Aruncam urbem ferunt* (Suessa Aurunca, ab Auruncis habitata). Ab Ulyssis et Circes tribus filiis, Romo, Antia et Ardea, tres urbes conditas et nominatas Xenagoras tradiderat ap. Dionys. I, 72 (p. 58) cf. viros doctos ad Stephan. in Ἀρδέα et Cluver. pag. 976. Latinum Circes et Ulyssis filium jam Hesiodus prodidit Theog. 1011. 1013, Telemachi et Circes filium alii, forte ipse Telegoniæ auctor, carminis cyclici: v. Hygin. f. 127, ubi v. Intpp. add. Geopon. XI, 2, ubi v. Niclas. V. C. Corruperant Telemachi nomen et tradiderant Telephi filium alii, quos Cedrenus sequutus est p. 135 D. Hujus generis multa in primo statim libro Dionysii et Solin. cap. 2 cognosci possunt. Traducta quoque res ad alios a Troja seu reduces seu profugos. Ita Capys Campaniam tenuit. Alia v. ap. Serv. ad Æn. I, 242. Corrupere Romani ipsas sacrorum suorum domesticorum origines, ut Lupercalium, quæ ex Arcadia repetiere. De Fauno v. Plutarch. Parall. p. 315. c. Quæ omnia si semel animadversa et perspecta habueris ducta illa ex prava opinione, sed cum ratione certa, multarum obscuritatum et difficultatum nubem ex vetere historia facile dispulsam esse intelliges.

Quid quod satis probabile mihi fit, ipsam fabulam de Romulo et Remo a lupa lactatis a nominis interpretatione esse profectam: nam a *ruma*, seu *rumi*, quod vetus mammæ nomen est, Romæ nomen deduxisse nonnullos videmus; ut alios a *virtute* ac *robore* ad Græcam vocem ῥώμην. Ignoratio originis, a qua nomen urbis ductum esset, hominum animos ad conjecturas convertit, quæ postea in narrationes abierant. Quod si verum est et ex antiquioribus sumtum, quod Servius ad lib. VIII, 90 et alibi habet, ut Tiberis priscum nomen *Rumon* fuerit (neque illud adeo abhorrens ab antiquissimo aquarum et amnium nomine

per

per Celtas et Græcos vulgato: *Rha, Rho, Rhu, Rhiu, Rhiw, Rhei* (ῥίω, ῥόος), non improbabile sit, urbis nomen a flumine esse ductum, et omnia alia, quæ narrantur, pro commentis seriorum ætatum esse habenda.

Sed de his nolim cum quoquam, cui aliter videatur, contendere. Mihi satis est dilucide satis exposuisse naturam et caussas corruptarum fabularum veteris Italiæ, ut mihi via ac ratio expeditior sit ad ea, quæ in sequentibus erunt tradenda.

EXCURSUS V.

Historia veteris mythicæ Italiæ capita potiora de Saturno, Jano, Pico, Fauno, Latino.

VII, 45 sqq. *Rex arva Latinus et urbes Jam senior longa placidas in pace regebat. Hunc Fauno et Nympha genitum Laurente Marica Accipimus: Fauno Picus pater: isque parentem Te, Saturne, refert: tu sanguinis ultimus auctor.* Cum hæc sint quasi potissima historiæ veteris mythicæ Italicæ capita: disquirendum de iis esse videtur paullo accuratius.

Ad *Saturnum* videmus Latini genus simulque fabulas veteris Italiæ tamquam ad caput et originem deductas subsistere, nec ulterius procedere. Est autem de *Saturno* mythus proprius Aboriginibus ac domesticus, nec quicquam aliud, si recte judico, quam symbolicum nomen ac repræsentatio melioris vitæ, cujus initia a frugibus inventis, satione et messe repeti solent. Itaque falx ei addi cœpit; eoque narratum, ad cultum vitæ eum Aborigines adduxisse: *Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo—Is genus indocile ac dispersum montibus altis Composuit legesque dedit.* Æn. VIII, 319 sqq. Addita quoque conjux Ops, h. e. Terra. Commenta seriorum apud Macrob. I, 7. 8. 10 non moror.

Cum a Græcis tractari cœpissent fabulæ Italicæ, ad *Cronum* illi suum referre cœperunt *Saturnum.* Factum id jam ab Ennio in Annal. Nam fragm. p. 30 *Saturnus, quem Cœlu' genit,* et a L. Accio in Annalibus ap. Macrob. I, 7 extr. legitur, versibus inde adscriptis; etsi de illo nomine dubitare licet. Inde turbatus et interpolatus est antiquus ille mythus, et narrata de Saturno ea quoque, quæ Græci a Phœnicibus accepta de Belo ad suum Cronon transtulerant: ut jam supra monitum (Excurs. IV, p. 135). Falcem, messis symbolum, modo ad ἄρπην Κρόνου et

et resciffa Cæli pudenda, modo ad tempus, quod omnia demetit, revocarunt.

Ut autem Græci Cronum in Italiam transferrent, etiam situs Italiæ versus Græciæ occidentem eos impulisse videtur; *Occidentem enim locis inferis, adeoque Tartaro, quo Cronus detrusus delitescit, finitimum credidit antiquitas.* Hinc Ionium et Adriaticum mare Κρονίην ἅλα appellatum videas v. c. apud Apollon. IV, 510. 548 et al., et Κόλπος Ῥέας apud Æschyl. Prometh. 836. Juvabat quoque in partem nomen *Latii* a latendo ductum, quod ad Cronum trahi poterat, qui Jovem fugiens eo venerat. VIII, 320 *Arma Jovis fugiens et regnis exul ademtis.* Ex his manifestum fit, quo tot doctorum virorum somnia ex etymo vocis ducta recidant, etiam suavis illa interpretatio vocis *Chittim* cum Latio comparatæ.

Receptus inde est Saturnus in Annales tamquam *gentis conditor,* et legum vitæque mitioris auctor rexque Latii vetustissimus; uti nullus facile est populus, qui non idem symbolica nomina pro stirpis suæ auctoribus habuerit. Difficultatem ac molestiam fecit mox scriptoribus *Janus,* quem et ipsum mitioris vitæ inter veteres Italos auctorem traditum videbant.

Est *Janus* hic et ipse inter mythos Latinos referendus deusque eorum domesticus. *Nam tibi par nullum Græcia numen habet,* ait Ovid. I Fast. 90; nec dubito, eum ab initio nihil aliud quam almæ naturæ, excultæque ejus dotibus vitæ, symbolum aliquod fuisse. Itaque in Saliaribus carminibus *deorum deus* audiebat (Macrob. I, 9) tamquam principium rerum adeoque etiam deorum. Traductum inde symbolum ad alia cognata, ut designaret omnium rerum initia et origines, mox rerum vices, tempora, annum ejusque vertentis se nova exordia, mundi quoque seu cæli ortum et occasum, et sic porro: ita enim, ut in varios significatus symbola detorquerentur, ipsa res ac necessitas ferebat. Ita ipsum complexum siderum et cælum designasse dicendus secundum Messalam ap. Macrob. l. c., ipsum chaos et ex eo orta rerum facies apud Ovidium in Fast. I pr. Plura alia, etiam multarum rerum inventa, ad Janum retulere seriores non modo Grammatici sed etiam scriptores Romani, ut ex Ovidii Fast. lib. I intelligi potest, partim rerum similitudine partim nominis origine ab *eundo* repetita inducti. cf. Macrob. Sat. I, 9. Serv. ad Æn. VII, 610 et al. Quod belli pacisque habebatur arbiter, ortum forte non aliunde habuit, quam quod ejus religio erat antiquissima: unde invaluerat, ut bello indicto templum

templum ejus ad supplicationes pateret. Distinguenda ab iis alia a serioribus adscita, ut prudentiæ opinio a duplici facie; nec pro mundi anima Janum dictum esse antiqua auctoritas firmat, aut inter sidera Jani numen ortum, ita ut navicula inter Booten et Virginem ab initio dictus et habitus Janus esset: quæ nuper fuit ingeniosa V. C. *Dupuy* opinio: Critolai enim fides nulla est, Grammatici in phænomena Arati ludentis, in libro supposititio Plutarchi, Parall. p. 307. 308.

Cum hoc nomen symbolicum mox et ipsum inter vetustissimos *Italiæ heroës* seu *deos* esset relatum, dubitatum est *inter Janum et Saturnum*, uter altero esset antiquior. Plerique tamen Janum priorem Italiam obtinuisse narrant, et advenam Saturnum ab eo esse exceptum: cf. Ovid. Fast. I, 233 sqq. et Macrob. Sat. I, 7. Cum itaque Maro noster lib. VIII, 319 *primum* Saturnum in Italiam venisse dicat, multa argutati sunt etiam veteres, ut hanc difficultatem expedirent. Talis disputatio apud Aurel. Victorem O. G. R. c. 1 legitur: quam inanem esse ex superioribus facile intelligitur. Nec vero Janum excludit Virgilius, sed *primus* nihil aliud est, quam primis h. e. antiquis temporibus, prima hominum ætate. Sed forte tota illa de Saturni, et quidem navi vecti, Jano regnante in Italiam adventu narratio nullam graviorem caussam ac fundum veri habet, quam quod antiqui numi altera parte navis rostrum, altera Janum bifrontem habebant; etsi his de signis dici vix potest quam multa veteres argutentur. cf. Ovid. Fast. l. c. et Plutarch. Quæst. Rom. p. 274 D. E. Neque absimilis, suspicor, ratio induxit, ut Janum Saturnumque in regni societate vixisse traderent: quandoquidem vicinis collibus nomina erant imposita: *Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen* lib. VIII, 358.

Secundus a Saturno apud poëtam nostrum *Picus* memorat[ur] l. c. VII, 48. 49 *Picus—isque parentem Te, Saturne, refer[t]* Primum omnino sanguinis auctorem per parentis vocem sæ[pe] declarari, et notus est loquendi mos, et Burmannus ad h. [l.] monuit. Jani utique ex Venilia filiam, *Canentem*, uxorem h[a]buisse narratur. Multa sunt in hac historiæ antiquæ parte n[o]mina ab initio symbolica, etsi obscuræ nunc fere interpretat[io]nis, quæ in viros ac feminas abiisse videntur. Janus quid[em] secundum alios *Camesen*, sororem ac conjugem, secundum a[lios] *Veniliam* in matrimonio habuit. Camese vix alia fuit q[uam] Camesna et Camena, ut Casmilus, Camillus (v. Æn. XI, 5[43] cf. Varro de LL. VI, 3); vetus Italiæ numen, ad plures d[eas]

Cam[...]

Camenas dictas, traductum, quas cum Musis aliquando confuderunt Romani. Lucum iis cum fonte Numa dicaverat: ad eas enim pleraque carmina sua, hoc est vaticinia, referebat (Plut. in Numa p. 65 A). Camesene nomen fuit antiquissimum montis ac loci, cui Janiculum oppidum impositum erat. Hyginus illud nomen a Camese duxerat, qui cum Jano eas terras tenuisset: sed narraverat hoc ex Græco homine, Protarcho Tralliano; ap. Macrob. Sat. I, 7; at cf. Athen. XV, 13, p. 692 E. Venilia autem inter deas marinas videtur fuisse, confusa illa quoque cum Salacia. Sed Varro de L. L. IV, 10 disjungit eas: *Salacia, Neptuni, a salo, Venilia a veniendo* etc.

Ex hac igitur Venilia susceptam Jano filiam *Canentem* in matrimonium accepisse narratur Picus, v. Ovid. Met. XIV, 333 sqq., qui copiose fabulam persequitur, qua a Circe in venatione conspectus, cum ejus amorem sprevisset, in picum mutatus fertur. Eandem fabulam attigit Virgilius lib. VII, 189 sq. *Picus—quem capta cupidine conjux Aurea percussum virga versumque venenis Fecit avem Circe sparsitque coloribus alas.* Picus vel picumnus priscis Italis inter sacras fuit aves inprimisque auguriis probatus, idem Marti sacer: v. Serv. ad lib. VII, 190. Nisi itaque nominis interpretatio fabulam istam mutatæ formæ pepecerit, nata illa esse potuit ex antiquo signo juvenis cum pico in capite. Tale signum memorat Ovidius in Circes ædibus Met. XIV, 313 sq., ut augurandi peritia in Pico expressa videatur. Quo ipso declaratur id, quod apud Virgilium lituum manu tenet ejus signum in Latini regia positum: v. 187 *Ipse Quirinali lituo —sedebat—Picus equum domitor.* Servius quoque ad e. l. ex Pontificalibus libris probare vult, Picum augurio clarum fuisse.

Pici filium prodidit *Faunum* Virgilius: *Fauno Picus pater*; et lib. XII, 766. 769 est Faunus *Laurens deus.* Martis filium ediderant alii: Dionys. I, 31. Appian. fragm. lib. I. Cum in ejus ætatem Evandri et Herculis accessus ad Italiam a Græcis relati essent, frequentior ejus ab iis facta mentio. Ex tot inaniter plerumque de hoc Fauno dictis hæc tenebimus: Primum numen fuisse antiqui Latii, idque fatidicum, Faunum; fuere autem priscæ Italiæ, et priscarum fere ac barbararum gentium omnium, dii fatidici tantum non omnes: hæc enim futura prænoscendi ac prædicendi facultas in numine inprimis hominum rudium animos movebat: nec aliter barbari Americæ et Africæ populi de diis suis statuunt. Faunus tamen inter fatidicos deos inprimis eminuit: eratque ejus celebre oraculum in luco Albuneæ apud

Tibur;

Tibur; de quo v. lib. VII. 82 sqq.; ab eo enim acceptum nobile illud responsum de Lavinia. Symbolicum quoque nomen est *Fatua* pro uxore Fauni habitæ futura præmonentis. v. Justin. XLIII, 1. Videntur autem oracula illa aliquando, serius forte, versibus rudibus fuisse reddita, quod versuum genus *Saturnios* appellarunt veteres: cf. Varro LL. VI, 3. Inconditos versus poëtarum superiorum Ennius vellicabat hoc nomine: *scripsere alii rem Versibus, quos olim Faunei Vateisque canebant.*

Hoc numen Romani de Pane Græcorum interpretati sunt: inde etiam Faunos (v. Æn. VIII, 34) ad morem Panum et Satyrorum produxerunt. Grammaticorum commenta non attingimus: v. Victor O. G. R. c. 4. Habiti Fauni inter comites Bacchi et orgia celebrantes, etiam in artis operibus: qua de re egimus in *Antiquar. Abhandl.* c. II, p. 53 sqq.

Inde inter priscos Italiæ seu Latii reges idem Faunus relatus est, modo Martis modo Pici habitus filius, quod Virgilius amplexus est l. c. Eo regnante Evander ex Arcadia in Italiam venisse ferebatur. v. Dionys. I, 31, Justin. XLIII, 1, O. P. R. 5. Constituerunt adeo inepti homines annorum numerum, quos regnaverit Faunus cum cæteris regibus. Syncell. p. 171.

Ex Fauno et Marcia Nympha *Latinus* natus est, quo regnante Æneas ad hæc loca venit. *Hunc Fauno et nympha genitum Laurente Marica Accipimus.* Fuit autem *Marica* dea Minturnensium ad fluvium Lirin, cujus lucus in eo littore non fuit ignotus, pro Venere male apud Servium habita; nam ea Murcia erat. An a Virgilio pro eadem cum Circe habita fuerit, disputatum est in Notis ad lib. XII, 164 *Solis avi.* Sed Latini genus diversimode traditum fuit; nec modo per Græcos scriptores, jam inde ab Hesiodo Theog. 1011. 1013, et a Telegoniæ auctore: cf. sup. Excurs. IV ad h. l. sub f.; verum in ipsis Italicis mythis. Herculis filium ex Hyperborea puella fuere qui narrarent, uti Pallantem ex Lavinia Evandri filia ab eodem Hercule susceptum fabulati erant: Dionys. I, 43. Alii ex filia Fauni et Hercule natum Latinum, ap. Justin. XLIII, 1. Sed omnino multis hoc nomen celebratum fabulis, quas nunc disponere non vacat, adeoque nec colligere. Hoc unum monebimus: esse nunc ejus nomen proprium, ut Latinus rex fuerit; quod apud vetustiores tantum appellativum fuisse probabile est, ut unum aliquem ex regibus Latinorum, cujus verum nomen ignorabatur, designaret. Apud Servium ad lib. VII, 47, quem pleniorem dedit Julius Sabinus, *Hyginus ait plures in Latio reges appellatos Latinos.* Vulgo tamen narrantur Latini ab eo nomen accepisse; quod

vix ita se habère potuit, cum Latii vox antiquior ipso rege fuerit, unde Latini dicti. Mirum est, quod apud Cononem Narrat. 3 occurrit, ubi Latinus in inferiorem Italiam, ad veteres Pelasgorum ad Œnotro adductorum sedes, revocatur: filiam ille suam Λαυΐνην Locro Alcinoi fratri Italiam extremam insidenti despondet; occiditur uterque ab Hercule hospite. Scilicet omnino Græci mythographi, quoties regem Italici soli nominare volunt, Latini nomine utuntur. Pro Latino, ad quem Æneas venit, Faunum Martis f. memorat Appian. lib. I in Excerpt. ex Photio. Antiquior Latii rex Dercennius ab ipso Virgilio commemoratur lib. XI, 850. Sive tamen fuit Latinus aliquis, seu non fuit, intelligendus utique est rex urbis et exigui tractus Laurentis, qui partem tantum Latii constituebat; totius Latii nondum illo tempore erat regnum, nec unquam fuit, nisi Romanorum.

EXCURSUS VI.

De oraculo Fauni in luco Albuneæ in agro Tiburtino.

VII, 81 sqq. *At rex sollicitus monstris oracula Fauni Fatidici genitoris adit, lucosque sub alta Consulit Albunea.* Sententiam verborum et vim supra declaravimus. In agro Tiburtino ab occidente lucus erat, in quo aquæ Albulæ, medicatæ et sulfureæ; ex earum fontibus unus est *Albunea*, fons et Nympha, forte et Sibylla. cf. ad Tibull. II, 5, 69. In hoc luco, Albuneæ dicto, oraculum fuit Fauni: de quo accurate agit poëta. Nostra adhuc ætate imminent Anienis catarractis ruinæ templi, quod Sibyllæ Tiburtinæ esse volunt viri docti, nullo graviore, quam quod vetere fama ita traditum est, argumento. Hoc idem templum nonnulli a poëta spectari et versibus his describi contendunt. Copiose hanc opinionem adstruxit Vulpius in Vet. Latio, T. X, c. 5. Sed, ut solent ex Italis multi, modo patriæ suæ, modo locorum vel antiquitatis amore, plerumque etiam rerum ac sermonis ignoratione, multarum urbium sedes et ruinas prave interpretari, ita vir doctus in poëta usum loquendi, orationis vim et rationem, sententiam, communem sensum, omnia evertere maluit, quam veritati concedere. Ut Sibyllæ templum ad hos Albuneæ lucos revocare posset, interpungit v. 82 post: *oracula Fauni F. g. adit. Lucosque,* ut scilicet Fauni templum res a Sibyllæ oraculo diversa sit. Fauni autem templum in Laurentum finibus collocat, ubi Inui Castrum fuit (sup. VI, 776.) Opinionis tamen auctoritatem nullam affert hic et alio loco T. V, Lib. IX, cf.

cf. c. 7, quam oleaftrum Fauno facrum ex Æn. XII, 766. Sed hæc et reliqua omnia contortiffima funt, ut in his hærere neceffe non fit. Sibyllæ Albuneæ nomine fignum marmoreum in villa Ateftina habetur, quod etiam in Vulpio ære expreffum eft; de quo tamen, nifi accuratius exploratum fuerit, nihil cum fide pronunties.

EXCURSUS VII.

De fabularum Græcarum ufu, et de Italiam in illarum naturam deflexarum habitu; tum de Turno.

VII, 371. 372 *Et Turno, fi prima domus repetatur origo, Inachus Acrifiufque patres mediæque Mycenæ.*

Pravum inter Romanos fcriptores, inprimis veteres, fuiffe ftudium deflectendi veteres Italorum mythos ad Græcas fabulas et repetendi origines rerum urbiumque Italicarum e Græcia, fupra Excurf. IV diferte expofitum eft.

Quod tum inter cauffas corruptæ hiftoriæ memoriæque omnis veterum Italorum obfcuratæ retuli: hoc Virgilius, fummus poëta, feu communem opinionem fequutus, feu, fi acriore judicio verum perfpexit, utilitatem tamen amplexus, pro adjumento præclaro ad expediendam carminis fui materiem adfcivit, erroremque, rerum veritati hiftoriarumque fidei infeftiffimum, poëticis rationibus accommodavit follertiffime.

Cum enim *Italicas fabulas*, ut novitate rei placeret, carmini intexere conftituiffet, ftatim occurriffe neceffe eft hoc: eas quidem, quæ carmine tractari poffint, fabulas effe paucas, plerafque afperas et inficetas nominibus: cujus modi Salacia eft, quæ Neptuno conjux data, Nerienes, quæ Virtus erat ac Fortitudo, idem fere fymbolum, ac Græcorum Minerva. Una eft egregie ad poëticum ufum informata fabula de Ora, Juventutis dea, Quirino deo pro conjuge data, ut Herculi Hebe. vid. Gell. XIII, 22 et ibi Not. Sed hæc quoque ad Græcum exemplar procufa eft, et ipfum videtur nomen Græcum effe, Ὥρα. Effe eam Herfiliam, fed deam factam narravit Ovid. XIV Met. fub fin. Vidit igitur Maro fabulas Italicas tanto tractabiliores et carmini accommodatiores fore, quo magis ad Græcam illæ rationem attemperarentur, nominibus aut inflexis aut mutatis aut tranflatis. Inde etiam totius carminis æquabilius tenor ac color, faciefque elegantior ac doctior proveniebat. Cum autem, quod fup. Excurf. IV vidimus, tot diverforum populorum

 Italiæ,

Italiæ, quos ejusdem stirpis quasi surculos ac propagines aut populi ejusdem tribus appelles, tam multæ, et diversæ quidem nominibus, re tamen ad idem fere redeuntes, essent narrationes de auctoribus suis ac primis heroibus regibusque: selegit quidem ex iis poëta nonnullas, quas carmine tractari posse videbat; ex earum tamen ipsarum indole intelligitur, quanta cautione in iis transferendis opus fuerit: cum non modo obscuriores pleræque essent doctisque viris multo minus notæ ac Græcanicæ, verum et horridi aliquid et agrestis, aut jejuni inconditique haberent, quod ne Virgiliana quidem elegantia iis ubique abstergere potuit. Ex hoc genere sunt: bellum inter Laurentes Trojanosque cerva cæsa, quæ Silviæ in deliciis erat, concitatum; Cæculus scintilla ab Laribus foco impositis desiliente a matre conceptus (cui similis fabula de Romuli et Remi ortu apud Plutarch. Romul. p. 18 D. E. occurrit); Cacus, qui ignem ore vomebat; mutatæ in Nymphas naves; Ocnus, Mantuæ conditor; Camilla infans hastæ illigata et trans amnem jacta; Turni os circumvolans mortemque portendens. Quæ fabulæ cum poëtæ summi arte et ingenio expolitæ vix nitescant; prorsus omittendæ fuere aliæ. Nec vero hoc mirabitur, qui meminerit, Græciæ veteris fabulas ab initio forte non minus a poëtica elegantia, suavitate et dignitate, alienas, magno plurium poëtarum sibi invicem succedentium studio fuisse expolitas; Italicis autem fabulis similem fortunam nunquam contigisse, uti nec artium maturum cultum. Itaque in his videas nonnulla, quæ ne definita quidem et constituta satis sunt, ut attributa deorum, quæ apud Græcos artificum opera egregie sunt disposita et descripta. Inde factum arbitror, ut falx, quæ Saturno proprie erat tribuenda, Sabino adjecta sit lib. VII, 178. 179 *paterque Sabinus Vitisator, curvam servans sub imagine falcem.* Clavis proprium est insigne Jani. At apud Festum in *Claudere* Portumnus clavim manu tenere dicitur, ut deus portuum. Qua re adduci se passus erat Heinsius ad Ovid. Met. XIV, 334, ut Janum aliquem Portumnum sibi fingeret.

Hæc cum ita se haberent, deligendæ fuere Maroni fabulæ ex multis paucæ, eæque non modo succo et sanguine, verum etiam habitu ac specie, ut ita dicam, Græcanicæ fabulæ vestiendæ. Quo ipso et novitatis aliud genus consequutus est poëta, et permixtis inter se illigatisque fabulis Græcis Italicisque ornamenta habuit in promtu quæ pro lubitu aut consilio adhibere posset. Originibus autem populorum et urbium Italiæ a Græcis repetitis,

repetitis, non modo contextus rerum et carminis æquabili, nec a se abhorrente, facie habituque procedit: verum etiam fabulas Homericas, quæ carmini omnium maxime accommodatæ esse solent, ut adjungere posset Italicis, adeoque narrationum copias haberet paratissimas, effectum est. Cæterum in hoc genere imitatorem habuit perpetuum Silium Italicum, perdoctum poëtam.

Dardanum quidem ex Corytho Etruriæ urbe ortum habuisse, absurda est narratio, si de historica ratione quæritur (v. Excurs. VI ad lib. III). Poëta tamen oraculorum ambages in ea egregie fundavit (vid. Disq. II, pag. LXXXVII, conf. VII, 205 sqq.

Herculis reditus per Italiam, abductis Geryonis armentis, de quo tam jucunda instituitur libro VII narratio, Græca est fabula, diverse a diversis ornata; vide v. c. Conon. Narrat. 3 post Dionys. I, 34. 39 sqq. et Victorem O. G. R. c. 6.

Missa ad Diomedem a Latinis legatio ad petenda adversus Trojanos auxilia, et narratio legatorum de Diomedis rebus, præclari episodii laudem habet. Eo autem careremus, nisi vetus fabula Diomedeas insulas huic heroi consecrasset, Dauniæque vicinia poëtæ locum fecisset, quo commode intexi posset.

Pulcherrimum locum de Amata, furore Bacchico correpta, lib. VII, 376 sqq., tractare poëta non potuisset, nisi cum aliis Græcis ritibus ac religionibus etiam sacra Bacchica in Italiam illata esse ex tot Græcarum rerum originibus probabile fieret: inter Etruscos quidem, et hinc per reliquam Italiam, jam satis antiquis temporibus ea sacra recepta fuisse ex Etruscis monumentis probatum alio loco dedimus. Reprehensus est a priscis Criticis apud Servium locus lib. XII, 83 de Turni equis, *Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia.* Excusationem tamen poëtæ, qui Græcam nympham heroi Italo junxit, habemus in tota fabulæ, quam instituit, ratione.

Inter Trojanos, a quibus gentium Romanarum illustrium originem repetit poëta, est etiam Capys lib. X, 145 *Et Capys; hinc nomen Campanæ ducitur urbi.* Capuam a Capy dictam credidit antiquitas: v. c. Liv. IV, 37 cf. Silius XI, 30. 299. Jam autem nomen erat illustre inter Æneæ majores Capyis, et inter reges Albanos alius: v. lib. VI, 868; et inter eos, quos adduxerat Æneas in Italiam, Capys non extremo erat loco. conf. lib. I, 183. II, 35. IX, 576.

Recensus populorum, qui Latinis tamquam auxiliares copiæ adscripti

adscripti sunt, inter elaboratissimos poëtæ locos est. Suavitatis tamen, quam habet, maxima pars a fabulis Græcis ducta est. Verum nec ejus omnino ulla ratio reddi potest, nisi teneas hoc, omnes populos, qui cum Turno in Latini partibus sunt, Græca origine ortos ferri; Æneæ contra socios addi prisca origine Italica. Qua de re seq. Excurs. VIII agetur.

Est scilicet ejus artificii, quod modo exposuimus, argumentum vix aliud illustrius quam de *Turno* narratio, quando quidem is inter primarios Æneidis heroës est, adeoque magnam carminis partem ad ejus nomen et personam accommodari necesse fuit. Fuisse de eo fabulas domesticas conjicere licet ex pateræ, vulgo pro Etrusca habitæ, argumento: Hercules enim clava virum prosternit, adscriptis vocibus: HERCLE. THURN. Verum his relictis omne Turni nomen ad Græcas, quæ de eo ferebantur, fabulas revocavit Maro. Dumque adeo Græcæ fabulæ semel in Turnum essent translatæ, ad multas alias patefacta est hoc ipso via et aditus.

Turni itaque originem poëta a *Danaë*, Acrisii regis Argivorum filia, Persei matre, repetiit: fabulam vulgarem sequutus, qua *Ardea a Danaë, Persei matre, condita* credebatur: Plin. III s. 9. Danaë enim vitio a Jove accepto intra arcam a patre inclusa inque mare præcipitata, inde ad Seriphum, unam ex Cycladibus, delata, a piscatore reti extrahitur. Vide Pherecydis narrationem apud Schol. Apollonii IV, 1091. Alii a prædonibus repertam narrasse videntur. Inde Plinium XXXV, 40 s. 32 illustrandum arbitror: *Artemon* pinxit *Danaën, mirantibus eam prædonibus.* Accessit hinc alia fabula: Danaën fuisse ad Italiam delatam, ibique eam Ardeam condidisse. Navi quidem cum sociis advectam poëta noster tradere maluit: nam lib. VII, 409 *Audacis*, inquit, *Rutuli ad muros, quam dicitur urbem Acrisioneis Danaë fundasse colonis Præcipiti delata noto.* Inque eo adeo a vulgari narratione recedit Maro, quam Servius male ad loci hujus interpretationem admovet, ad v. 372, cujus nota apud Pompon. Sab. plenior extat. Qua Italiæ parte Danaës appulsus factus esset, non constante fatis fide traditum videtur: aliis ad Apuliæ littus, aliis ad Ardeatem agrum, escensum factum prodentibus, aliis ad ipsa Romæ loca cum filiis Argo et Argeo v. Serv. ad VIII, 345. Tota tamen fabula nugatorio, quantum quidem video, verborum lusui originem debet, ac si Daunia, quæ Apuliæ pars est, a Danaë, Acrisii filia nomen et colonos acceperit. A Daunis autem cum Rutulos ortum traxisse

isse vetus fides esset, Danaës fabula etiam ad Rutulos tracta et revocata est.

Itaque Turni quoque genus ab eadem Danaë repetitum a poëta in versibus supra adscriptis: Turno *Inachus Acrisiusque patres mediæque Mycenæ.* Generis splendorem egregie ornavit poëta, etiam nominum vetustate, pro eo quod dicere poterat, ab Argivis regibus Turnum genus suum duxisse. Acrisius, Danaës pater, Argivorum rex, ab Inacho erat oriundus (hinc: *Inachus Acrisiusque patres*), Perseus autem, Danaës f., Mycenas condiderat regnique sedem fecerat, relictis Argis Megapenthi Prœti filio (hinc: *mediæque Mycenæ* pro media Græcia).

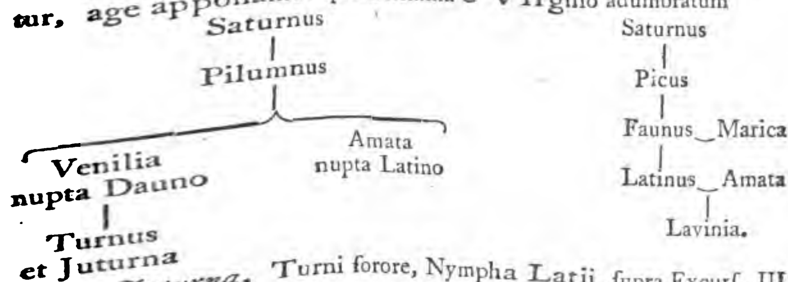
Ex Servii ad lib. VII, 372 narratione Danaë ad Italiam delata, *regi* (addunt alii Pilumni nomen, Rutulorum regem Pompon. Sab. edit) *oblata fuit: qui eam sibi fecit uxorem; cum qua etiam Ardeam condidit: a quibus Turnum vult* (poëta) *originem ducere.* Nihil de his diserte Virgilius: sed is Turni genus alia arte ad summam nobilitatem evexit, dum ei majores assignavit veteris Italiæ heroës ac deos creditos; cumque in his a communibus fabulis aliquantum recedat, dispiciemus hæc paullo curiosius. Alia narratio apud Serv. ad VIII, 345 occurrit: *alii Danaën cum duobus filiis Argo et Argeo, quos de Phineo habuit, venisse in Italiam, et locum, ubi nunc Roma est, tenuisse, ibique Argum Aboriginum insidiis interfectum loco* (Argileto) *nomen dedisse.*

Turni quidem patrem edidit *Daunum,* nomine antique illius Dauni, de quo v. Exc. VIII ad v. 691, a quo tamen diversum eum statuere necesse est. Ab hoc designantur Rutuli: *Daunia gens, Daunia plebes:* agitque de eo poëta sic, ac si ille ea loca ante Turnum tenuisset, senex tamen adhucdum viveret: lib. X, 615. 616 *quin et pugnæ subducere Turnum Et Dauno possem incolumem servare parenti*; v. 688 *Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem,* h. Ardeam. Lib. XII, 22 *Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta Multa manu*; v. 43. 44 *miserere parentis Longævi, quem nunc mæstum patria Ardea longe Dividit*; et XII, 934 ipse Turnus ad Æneam: *Dauni miserere senectæ.*

Mater porro Turni *Venilia* est: lib. X, 76 *cui diva Venilia mater*; illustre nomen a Venilia dea ductum, de qua sup. Exc. V egimus. Sed Turni mater soror erat Amatæ, Latino nuptæ: unde lib. VII, 366 ei *consanguineus Turnus,* et XII, 29 *cognatus sanguis,* qua cognatione victum se profitetur Latinus, ut Laviniam Turno despondered. Apud Victorem O. G. R. c. 13 *Piso quidem*

quidem *Turnum matruelem Amatae fuisse tradit.* Paullo ante *consobrinum Amatae* dixerat. Itaque et hæc poëta non invenit, sed in suam rem transtulit.

Porro inter Turni progenitores *Pilumnus*: ibid. *Cui Pilumnus avus.* Non subtiliter cum poëta agendum, qui Pilumnum modo avum, modo parentem (lib. IX, 4), etiam abavum Turni facit (X, 619 *Pilumnusque illi quartus pater*); utitur enim communibus vocabulis parentis, avi, latiore sensu. Valere autem et hoc nomen ad dignitatem generis augendam debet. Fuit enim Pilumnus nomen dei Indigetis, quem varie interpretantur veteres, modo qui cum Picumno inter deos conjugales sit, atque infantiæ mala propellat, modo qui e diis agrestibus sit, pilo invento rusticis gratus, idem qui Stercutius: conf. Serv. ad lib. IX, 3. 4, lib. X, 76, et Non. Marc. XII, 36. Arguit hæc ipsa interpretationis diversitas vetustatem religionis. Per Pilumnum autem genus suum Turnus ad ipsos deos Saturnios et ad ipsam Junonem referre debuit, etsi, qua ratione id factum, obscurum sit; nam Juno lib. X, 618 *Ille tamen nostra deducit origine nomen, Pilumnusque ipsi quartus pater.* Ut obscuritates hujus stirpis tollantur, age apponamus ipsum stemma e Virgilio adumbratum

De *Juturna*, Turni sorore, Nympha Latii, supra Excurs. III extr. disputatum est.

Etsi igitur Turnus Græcam originem referre videri potuit, ex altera tamen parte inter Latinos populares habitus est. Inde exclusus est conjugio Laviniæ ab oraculo, quod advenam ei destinaverat, non aliquem e popularibus, lib. VII, 96. In his iisdem vertitur argumentatio Amatæ VII, 365 sqq. cf. Not. ad 599. 600.

Quod Turnum Herdonium appellavit Victor O. G. R. 13, gravis est lapsus ex permutatione Turni Herdonii Latinorum principis, quem Tarquinii Superbi fraus evertit. Cæterum de Turno et Ardea post Cluverium egit copiose Vulpius in Vet. Lat. Tom. V, sed doctrinæ subtilitatem in plerisque desideres, copiam facile concedas.

EXCURSUS

EXCURSUS VIII.

Ad recensum populorum, qui cum Latino armorum societatem inierant.

VII, 640 sqq. Cum Virgilii eruditio inprimis mirationem faciat in veteris Italiæ originibus, quas et accurate investigasse et commode atque ingeniose carminis sui indoli accommodasse videtur; non pigebit, in hanc carminis partem excurrere, et quæ singulis locis veteres fabulæ ei ante oculos versatæ sint, sub unum obtutum exponere.

Primum quidem illud observatione dignum inprimis est, quod *in Turni partes*, quem a Græca origine genus ducere memoraverat, adduxit eos *populos, quibus Græcæ origines vulgo tribuebantur:* quo ipso rationem aliquam invenit, qua excitos varios Italiæ populos Trojanis objiceret adversa acie pugnantes. Vetus Græcorum odium adversus Trojanos, nupera Trojæ clade nondum expletum, sed eo magis in eos, qui clade superstites profugerant, inflammatum, caussas auxilii ferendi præbet idoneas. Quo illud idem, quod toties monuimus, firmatur, epici carminis Virgiliani fructum satis jucundum vix esse posse illi homini, qui non fabulis illis antiquis, inprimisque Homericis Italicisque, imbutum habeat ingenium. Hoc est, quo summa rerum redit.

Ii igitur, quos hic enumerat populos auxilia Latino et Turno adducentes, ex genere sunt eorum, qui *urbium* suarum *conditores Græcos* habuisse ferebantur, uti in singulis mox videbimus. Græca origo eosdem movet, ut Diomedis auxilia petant inf. VIII pr. Latinos populos ac civitates ordine certo seu situs seu vetustàtis memoratas expectabat forte aliquis a poëta. Verum lubrico ille insistebat vestigio: ab Alba Longa, quæ hoc tempore erat nulla, ortum habere omne nomen Latinum, et ab ea deductas esse colonias XXX Latii civitates, vulgo tum constabat. v. Dionys. III, 31 et I, 15. Quid? quod superiore libro, VI, 773—777 aliquot harum urbium ipse excitaverat, quæ tunc adhuc essent *sine nomine terræ.* Sapienter itaque ab hac enumeratione abstinuit, et vetustissimarum tantum urbium nomina apposuit, nullo certo ordine disposita: quarum etsi magna pars inter colonias Albæ Longæ numerata est, tamen eæ his ipsis coloniis, quibus iterum frequentatæ seu suppletæ fuerant, antiquiores creditæ sunt. Ordine autem geographico relicto poëticis rationibus melius consuluit poëta; varietatem enim et libertatem in dilectu sibi ita reliquit. Varietatem etiam in hoc sequutus est, quod

Trojanorum socios Arcades et *Etruscos* alio loco commemorandos distulit, illosque navibus advectos narravit inf. X, 166 sqq., ubi cf. Serv.

De *Mezentio* alio Excursu (III ad lib. VIII) dictum est: tyrannus ille fuerat Agyllæ, urbis Etruscorum, quæ Pelasgicæ originis vestigia manifesta retinuerat. v. Dionys. I, 21. Qui sequitur, Aventinus, Herculis filius, Græcam stirpem patris nomine satis prodit. De eo v. ad v. 655.

In iis, quæ de *Tibure* memorat Virgilius, aperte rationem sequitur, quam supra attigimus, et morem illum, qui veteri historiæ plurimum labis adspersit, ut urbium Italicarum origines a Græcis repeterent. Itaque Tiburis originem e Græcia media nonnulli petierunt. Locus classicus post Plinium XVI, 44 s. 87 apud Solinum, ubi c. 2 plures hujusmodi urbium per Italiam origines exponuntur, tum: *Tibur, sicut Cato facit testimonium, a Catillo Arcade, præfecto classis Evandri; sicut Sextius* (Sextius Niger esse videtur, Plinio memoratus, qui græce de medicina scripsit) *ab Argiva juventute* (et hoc plures alii sequuti sunt, unde Horatio: *Argeo positum colono Tibur*). *Catillus enim Amphiarai filius post prodigialem patris* (sc. terra hausti) *apud Thebas interitum, Œclei avi jussu cum omni fœtu ver sacrum missus, tres liberos in Italia procreavit, Tiburtum, Coram, Catillum, qui depulsis ex oppido Siciliæ* (delenda hæc vox ab indocto homine inserta) *veteribus Sicanis* (*Siculos* debebat dicere. cf. Dionys. lib. I, c. 16) *a nomine Tiburti fratris natu maximi urbem vocaverunt.* Cum in condenda urbe consociasse operas suas ferantur fratres, hinc modo *Tiburti* modo *Catilli* solius nomen in urbis origine memorari solet, uti *mœnia Catili* ex Horatio nota sunt, et Silius VIII, 366 *Hinc Tibur, Catille, tuum*; cf. eund. IV, 225. *Tiburtus* heros etiam *Tiburs* et *Tiburnus* appellatus fuisse videtur. Variant fere libri in nomine, ut apud nostrum VII, 671. XI, 519. *Tiburni lucum* certe apud Horatium vindicarunt viri docti. Et *Tiburnum* agnovit haud dubie Statius I Silv. 3, 74, ubi scriptura tantum inter *Tiberinus* et *Tiburnus* variat; et idem *Tiburnam domum* dixit III Silv. 1, 183. Virgilius, fratre Tiburto ad urbis novæ præsidium relicto, cæteros duo fratres ad belli societatem mittit. De Tiburte egerunt inprimis Cluver. in Ital. ant., Franc. Martius in Hist. Tiburtina, et Ant. del Rè in Antiqq. Tiburt. (Tom. VIII P. IV Thes. Antiqq. Ital.), et nuper Vulpius in Vet. Latio profano To. X.

De *Præneste* v. 678 sqq. fabulam poëta domesticam prætulit, de Cæculo, cum tamen de ejus urbis originibus non minus fabula

Græcanica esset tradita, qua Prænestes, Ulyssis nepos, Latii filius, ejus urbis auctor ferebatur. A Telegono conditum Prænește nomenque ab ilice (πρῖνος) ductum, memoratur in personat Plutarcho Parall. extr. Ita enim ludebant hi homines in nominibus. Addit tamen Solin. c. 2 *ut Prænestini sonant libri*, *Cæculo*. Plura de Præneste v. ap. Cluver. Suaresium in Præneste ant. et Vulpium Tom. IX Latii prof. Hoc unum nesci an ab aliis observatum sit, quod Prænestinis h. l. Gabinos, Anenis accolas, Hernicos et Amaseni accolas, seu socios seu ditioı subjectos adjungit Maro.

De *Junone Gabina* v. 682 ad e. l. dictum est. Quod *ar Junonis Gabinæ* memorat, etsi ea nota est poëtarum in designand urbibus ratio, tamen id provide fecisse videri potest, quod lil VI, 773 (ubi vid. Not.) *Gabios* inter urbes, quæ illo tempoı nondum erant, memoraverat. Cæterum etiam Gabiis orig Græca adscripta, narratumque est, eam adeo Græcis litter floruisse, ut etiam Romulus et Remus liberali disciplina imbuen eo mitterentur. vid. Plutarch. in Romulo p. 20 D. T. I. Er Dionys. lib. I, c. 84 et Festum in *Roma*, ex Diocle Peparethi Quod etsi fabulose traditum videtur, *Junonis* tamen *Argivæ* i eam urbem recepta sacra Pelasgos aliquando cum Aboriginibu hoc est, cum Ausonum stirpe, eam inhabitasse arguunt.

Prænestinis, ut jam monuimus, Virgilius adjungit præter G binos et Anienis accolas, *Hernicos*, et addit: *quos, dives Anagni pascis, Quosque, Amasene pater*, pascis. Anagnia caput Hernic rum adhuc notum oppidum est. Enimvero in Amaseno fluvi qui paullo ultra Setiam exortus Privernum prætergressus, per Vo scorum fines apud Circæum in mare exit, hæret Cluverius Ita ant. p. 981, dum ad Hernicos designandos eum a poëta mem rari arbitratur: inter Anagniam enim, Hernicorum urbem, Amasenum interjectos esse Signinos et Setinos. Sed sumit v doctus, quod poëta non dat; non enim ille Amaseni accol Hernicis annumerat, sed una cum Hernicis eos Prænestinis tan quam belli socios sub iisdem signis incedentes adjungit.

Alii adnotationi locum facit Macrobius Sat. V, 18 qui in ver 689. 690, ubi Hernici cum sociis *vestigia nuda sinistri Instituе pedis; crudus tegit altera pero*, Euripidem in Meleagro, un versus quoque adscripsit, Virgilio ante oculos fuisse contendit, poëtæ hujus *occultissimam diligentiam* inde arguit, quod ab Æto hoc ad Hernicos transtulit, qui Pelasgica stirpe orti ab Hygi tradantur, a qua etiam Ætoli originem habebant. Locus est fa copiosus; sed totum Macrobii acumen, ut ex animo dicam, i

eptu

eptum est, et idoneo fundo caret. Virgilium cum Julio Hygino Hernicos ab Hernico, duce Pelasgo, ducere, nusquam apparet. Si tamen duxisset, nimis longe petita res erat, propterea quod ab Pelasgis Ætoli quoque oriundi erant, transferre ad Hernicos, qui nihil cum Ætolis commune habent, ea, quæ de Ætolis narrata sunt. Sed nec Virgilius Hernicis id præcipue tribuit, ut uno pede calceato, altero nudo, incedant, verum omnino Prænestinorum et sociorum agmini: neque ille habitus adeo insolens et ad excogitandum difficilis erat, ut poëtæ in animum venire non posset; tandem et in eo fallitur Macrobius, quod *hunc morem in Italia fuisse, ut uno pede calceato, altero nudo, iretur ad bellum, nusquam repererat.* Nam occurrit ille passim, ut in Græcis sic in Etruscis monumentis, inprimis in vasis, ut apud Dempsterum in Etruria regali t. 90 in f. Guattani Monum. ined. Ant. 1787. p. 43 sq. Porro, ut Silii imitationem omittam, qui dat lib. VIII, 421 Sabinis *lævo tegmina crure*, apud Livium quoque IX, 40 Samnitium armatura ejusmodi narratur, ut *sinistrum crus ocrea tectum haberent.* Qui locus Aristotelis censuræ robur addere videtur, qui Euripidem reprehenderat, quod lævum pedem nudum, dextrum ocreatum, tribuerat Thestii liberis Ætolorum more; nam apud hos contrarium morem obtinuisse (ita enim Aristotelis verba ab Euripideis sejungo), et id quidem merito; non enim lævum, sed dextrum pedem, tamquam anteriorem et prægredientem, nudum et expeditum esse debere. Contrarium tamen sequutus est Virgilius, nec minus recte. Nam Euripidis reprehensio proprie ad rationem adjectam ὡς ἐλαφρίζον γόνυ ἔχοιεν spectant: et sinistrum crus recte nudari potuit, quandoquidem scuto tegebatur. Ita de prisca Romanorum militia Vegetius lib. I, c. 20 *Pedites scutati præter cataphractas et galeas, etiam ferreas ocreas in dextris cruribus cogerentur accipere.* conf. Lips. de Militia Romanor. III, 7. Utraque adeo ratio usu et consilio defenditur. Nam nec minus *lævus pes*, qui in *gradu militari jaculantis vel sagittam emittentis anterior* est, cum scuto tegi non posset, ocrea muniri potuit ac debuit. Alio sensu τῷ ἀριστερῷ ποδὶ προβαίνειν accipiendum erat apud Xenoph. in Cyri exped. IV, 2 extr., ubi de barbaris grandiore arcus genere utentibus: εἷλκον δὲ τὰς νευρὰς, ὁπότε τοξεύοιεν (adeoque dum arcum intendere volebant), πρὸς τὸ κάτω τοῦ τόξου τῷ ἀριστερῷ ποδὶ προβαίνοντες, *sinistro pede in imum arcum* (sc. humi impositum) *immisso*, virium colligendarum caussa. Illustrat rem Arrian. Indic. 16 ἀλλ' οἱ μὲν πεζοὶ αὐτοῖσι τόξον τε ἔχουσι ἰσόμη-

κες τῷ φορέοντι τὸ τόξον, καὶ τῦτο κάτω ἐπὶ τὴν γῆν θέντες, καὶ τῷ ποδὶ τῷ ἀριστερῷ ἀντιβάντες, ὅτως ἐκτοξεύωσι, τὴν νευρὴν ἐπὶ μέγα ὀπίσω ἀπαγαγόντες. Cæterum Euripideum fragmentum ex Meleagro poſt Schraderum illuſtravit Valkenar. in Diatribe de fragm. Eurip. p. 145. Laudat Ætolorum morem etiam Schol. Pindari Pyth. IV, 133, ſed nihil inde novæ lucis expectandum. At Lycurgus Thrax vites cædens ſecuri *μονοκρηπὶς* eſt in Epigrammate Anthol. Steph. p. 315. Analect. Brunck. to III. p. 213. CCXCVII.

Copiæ, quas *Meſſapus* adducit, v. 691 ſqq., ex *Etruriæ* veniunt *urbibus* iis, quæ *Græcam originem* habere credebantur; eaque de cauſſa ipſæ diverſas a cæteris partes ſequi exiſtimandæ ſunt. De Faleriis, Feſcennia, Soracte et Capena ex Dionyſio pro certo id conſtat. Sed Meſſapum, cum in his commune aliquod aut fictum inventumque nomen ponere non liceret, unde poëta arceſſiverit aut in Etruriam tranſtulerit, non video. Sane in extrema Italia *Meſſapia* eſt, Græco nomine, ut Strabo ait lib. VI, p. 425 B, eadem *Iapygia* dicta. Eam oram variis temporibus varios accepiſſe cum ex Illyrico tum e Græcia colonos mirum non eſt. Ex Illyriis utique fuere Apuli. Antiquis jam temporibus Pelaſgi circa ea loca conſederant. *Peucetii* dicti a Peucetio, quem Œnotri fratrem ediderunt. *Peucetium*, *Iapygem*, et *Daunum* fratres memoraverat Nicander apud Anton. Lib. 31. Sane Daunii non niſi pars Peucetiorum fuerunt, ut ex Strab. VI, p. 437 B., et Antan., Lib. 31 colligo. *Sallentinos* ab Idomeneo deductos, lib. III. 400 vidimus. cf. Strabo VI, p. 430 A. Herodotus lib. VII, c. 170 *Cretenſes*, qui cum Minoë in Siciliam venerant, poſtquam inde diſceſſerant, ad Iapygiam appuliſſe, Hyriamque condidiſſe narrat: *καὶ μεταβαλόντας, ἀντὶ μὲν Κρητῶν Ἰήπυγας Μεσσαπίυς γενέσθαι.* Scilicet conſederant inter barbaros, Meſſapygas vel Meſſapios dictos quorum nomine ipſi deinde cenſi ſunt. Illyricos hos barbaros fuiſſe credere licet, et hoc inter cætera fabuloſe narrata recte tradit Nicander apud Antonin. Liber. c. 31. Pars ex iis in Thraciam trajecit, ubi Bottiæi ſunt appellati, v. Conon. c. 25, Strab. l. c. VI, p. 427 B, et ibi Not., et manſit adeo nominis memoria in monte Meſſapio Macedoniæ apud Ariſtotelem Hiſt. Anim. IX, 45. Supra memoratam ex Herodoto famam reſpicit Strabo lib. VI, p. 427 B. et p. 431. 432. At ubi ille de Meſſapio monte agit, lib. IX, p. 621 A. B., cui Anthedon urbs ſubjecta eſt, *montem hunc Bœotiæ* ait *nomen a Meſſapo habuiſſe*, *qui*

latus septentrionale usque ad montem Fiscellum extendit, sub quem Nursia posita erat, et ab occidente Hortam, ultra Narem Tiberi immissum, memorat. *Amiternum*, quinque circiter millia ab *Aquila* versus Aterni fontem in loco situm, qui *S. Vittorino* vulgo appellatur, non infrequens prisca ætate oppidum esse debuit, si quidem poëta *ingens Amiterna cohors* dicere potuit. *prisci Quirites* respectu Romanorum, qui et ipsi Quirites dicti, ex quo Sabini *Curibus* oriundi cum T. Tatio Romam venerant. *Cures* autem, antiquissimum Aboriginum oppidum, pronuntiari debuit *Quires* vel *Quiris*, Κύρις, unde *Quirites* dicti, pro *Curensibus*. Situs Curium fuit in Sabina regione, non, quod Cluverius p. 675 putavit, in loco *Vescovio* nunc dicto, sed paullo inferius ad sinistram ripam amnis *Corese*, in agri *Farensis* loco *Monte maggiore* dicto, id quod docte declaravit *Capmartin de Chaupy* (*Decouverte de la Maison de Campagne d'Horace*, To III, p. 75 sqq.), qui in hoc eodem loco villam sibi redemit et instruxit. Idem p. 67 sqq. totum poëtæ locum egregie illustrat; unde transferemus nonnulla in h. l., quandoquidem nusquam alibi tam accurate hæc tractata vidimus. *Eretum* vulgo in colle haud procul Tiberis ripa, *Monte Ritondo*, quæsiverunt: idem vir doctus situm aliquanto propius ad Tiberim in colliculo exploravit: appellatur locus *Rimane*; v. p. 85. 91. *Mutusca* est *Trebula Mutusca*, situ ex marmoribus et ruinis deprehenso, circa templum S. Victoriæ fuit, mille passibus a vico *Monte Leone*, XIV millibus supra Reate, nunc *Rieti* ibid. p. 93. Nec longe abest vicus *Oliveto* dictus, quod ipsum nomen epitheton *oliviferæ Mutuscæ* declarat. 712. *Nomentum*, quod inter colonias Latinas sup. VI, 773 commemoratum vidimus, sed in agro Sabino situm oppidum, vestigia habet satis certa viæ Nomentanæ et nominis in vico *Mentana*. *Rosea rura Velini*. Rosea, seu campi Roseæ, in agro Reatino ad lacum Velinum, summæ olim fertilitatis, ex Plinio, Varrone aliisque satis noti sunt. vid. Cluver. p. 679 et Capmartinus l. l. 99 sqq. Magna pars horum camporum luco demum Velino emisso emersisse videtur: aquarum autem sulphurearum limus ad fertilitatem soli haud dubie profuit. 713. *Tetricæ horrentis rupes montemque Severum* in montium jugis fuisse, qui ad orientem Nursiæ in Piceno erant, dubitari nequit. cf. Cluver. p. 692. 693. Ultra oppidum *Leonessa* in *Abruzzo ultra* eos constituit Capmartinus p. 120. 714. *Casperiam* versus Himellæ fluvii, qui nunc *Aia* est, fontem sitam, eam esse, quæ nunc *Aspra*, satis constat: absuisse tamen aliquantum

Æolicum digamma, adſpirationis vicem ſubire, tot exemplis conſtat; itaque ex *Haleſus*, *Haleſii*, *Faleſii*, *Falerii*, *Faliſci* facti, Mox *Aurunci* v. 726 intelligendi, qui ultra Lirim habitarunt, quorum Sueſſa Aurunca fuit. Nam alia Auruncorum pars cis Lirim Latii partem coluit: Ex his ſunt *Auruncæ manus*, quæ Turnum ſequuntur inf. VII, 795. Poteſt Auruncorum pars ab eo perdomita fuiſſe videri; ſic enim lib. XII, 93. 94 Turnus haſtam geſtabat *Actoris Aurunci ſpolium*: et *oppida multa capta manu* jam ante v. 22 commemoraverat. Quid quod etiam Auruncos Rutuloſque verſus Sicanorum fines non longe a Tiberi collocat poëta lib. XI, 316. 318; quo factum, ut inter eos adeo, qui Turnum ſequuntur, lib. VII, 795 *Sicani* ponantur: *Auruncæque manus, Rutuli veteresſque Sicani.* Inter Oſcorum populos etiam *Sidicini* fuerunt. vid. Strabo lib. V, pag. 237 C., a quibus Teanum Sidicinum nomen retinuit. At *Cales* vetus Auſonum, tum Campaniæ urbs Liv. VIII, 16. Etiam hujus urbis originem Græcam effinxit Silius VIII, 514 ſqq. v. 729. *vadoſi Volturni*, qui aliis poetis *rapax*, *celer*, *ſonorus*, quam fluvii naturam ipſum nomen, a vulture ductum, reſpicere videtur, Sed idem fluvius pro diverſis locis, per quæ curſum facit, diverſam alvei et curſus naturam habere poteſt. cf. Burm. ad h. l. *vadoſus eſt prope mare*, ait etiam Pomponius: ſed falſo adjicitur: *ubi eſt Linternum*. *Saticula*; Campaniæ urbs, unde Saticulani; priſcis temporibus Saticulos, ab Auſonum ſtirpe, colonos habuiſſe videtur. Epitheton, *aſper*, ad locorum ſitum Tifatis ſubjectum ſpectare arbitror; Iidem colles, Tifata, Capuæ imminebant Liv. VII, 29, Silius XII, 487. *Oſcorum manus*. Opici, Opſci, et Oſci, vetus Auſonum gens, quæ tamen temporis ſucceſſu, ut fit, a communi ſtirpe ita abalienata fuit, ut pro diverſis populis haberi poſſent Auſones et Oſci, conf. Strabo V, pag. 242 C, antiquitus cis et ultra Lirim habitarunt. Sed in Latio mature nomen defecit, ſerius permanſit in Campania. Primi in eorum terris advenæ Cumas condidere Chalcidenſes ex Eubœa, mox Etruſcorum vires in iis locis increbuere, tandem a Samnitibus et Romanis veſtigia quoque gentis exciſa ſunt, quæ ſupererant maxime circa Atellas.

733—743. Iterum aliæ de Græca Italicarum urbium origine fabulæ. *Teleboæ* Taphum, unam ex Echinadibus, incoluerunt, in quam ex oppoſita Acarnania tranſierant. Relicta Tapho, Capreas inſulam, Surrentino promontorio Campaniæ objectam, eos adiiſſe, hoc ex loco conſtat. Rex eorum Telon ex Sebethide

thide nympha, Sebethi fluvii ad Neapolim filia, suscepit Œbalum, qui in continente Italiæ, ex adverso opposito, occupasse narratur loca circa Sarnum, in Hirpinis et in extrema Campania. Fabulam ex nostris petierunt Silius et Statius; quis Virgilio præiverit, non constat. *Sarrastibus*, Sarni fl. accolis, Græcam olim originem tributam a nonnullis fuisse, ex Servio constat: *Conon* (videtur Samius, fabulosarum narrationum auctor, fuisse) *in eo libro, quem* de Italia *scripsit, quosdam Pelasgos aliosque ex Peloponneso convenas, ad eum locum Italiæ venisse dicit, cui nullum antea nomen fuerit*; *et flumini, quem incolerent* (l. quod accolerent), *Sarno nomen imposuisse ex appellatione patrii fluminis* (de quo nescio an aliunde constet) *et se Sarrhastes appellasse. Hi inter multa oppida Nuceriam condiderunt.* Scilicet *Sarnum* olim *Sarrum* pronuntiatum esse necesse est. Neque aliud quicquam super Sarrastibus et eorum origine affert Camillus Peregrinius de Campan. felice Diss. II, n. 24. Qui somnia requirit, adeat *Euboici abitatori di Napoli* p. 263 sqq., qui liber Neapoli sub Ducis *Michele Vargas Macciucca* nomine vulgatus est. *Rufræ* vel *Rufrium* in Hirpinorum finibus, in Samnitium potestate habitum, nunc *Ruvo* in *Terra di Bari*; circa eadem loca *Batulum* et *Celenna* sita fuisse videntur. At *Abella* notum Campaniæ oppidum, inter Chalcidensium colonias numeratum a Justino XX, 1, 13. Quod *malifera* appellatur, etiam *nucis Avellanæ* nomine firmatur.

744 sqq. *Æqui*, *Æquani* vel *Æquiculi*, vel *Æquiculani*, exiguum ad utramque Anienis ripam tractum inter Marsos, Pelignos, et Sabellos montes inhabitarunt, agrestis et fera gens, a Romanis victa et extincta; unde poëta: *Horrida gens adsuetaque multo Venatu nemorum duris Æquicula glebis. Nersas* a nemine alio memoratas vidi. *Ufentis* nomen ab amne, qui per Volscorum fines juxta Tarracinam mare inferum intrat, ductum videtur. Fluvium eodem nomine in Æquiculis fuisse, tradit Pompon.

750. *Marruvia de gente.* Varia sunt veterum et recentiorum commenta. Res ita in ordinem redigenda. Videntur *Marsi* ab initio fuisse *Marri*, unde urbs eorum *Marrubium*. Tradit quoque gentis et nominis auctorem Marrum Silius VIII, 507 sq. Sed pro more, quem toties attigimus, etiam Marsis e Græca fabula originem circumspexerunt Romani scriptores, partim a Marsya, Phryge, partim a Marso, Circes et Ulyssis filio: in quod commmentum ut inciderent, locum fecit partim fama

vetus

vetus de Marsorum veneficiis, partim promontorium Circæum, quod Circe incedisse narrata fuit. Ejus soror *Anguitia*, cujus nemus paullo post v. 759 occurrit. Uti autem Circe veneficiis celebrata fuit, ita Marsi nobiles serpentum incantationibus, v. Plin. VII, 2, XXV, 1 s. 5. Silius VIII, 497 sqq. conf. Cluver., ubi de Marsis pag. 759. Incredibilis est superstitiosæ credulitatis veterum circa venena eorumque medicamina varietas. Videat aliquis vel Indicem Plinii in *Venenorum Medelis*. *Archippi* regis nomen poëta ex historiis accepit. Plin. III, 12 *Gellianus auctor est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe, conditum a Marsya, duce Lydorum.* Similia Solin. c. 7 pr.

761. Inter urbes Italiæ, quibus Græca origo tributa fuit, *Aricia* quoque est, Latii haud ignobile oppidum. In proximo nemore Diana peregrino more fuit culta: cum sacris præesset fugitivus servus, cui gladio depugnandum erat adversus quemcumque alium servum, qui ei victo in sacerdotium succedere poterat; ἀγῶνα μονομαχίας appellat Paus. II, 27, p. 173. Videtur religio ludos gladiatorios constituisse, sed inter fugitivos, ut victor pro rege Nemorali esset. Quæ religio cum Scythicum ritum referre videretur, narrari vulgo cœptum, Scythicæ Dianæ simulacrum ab Oreste de Taurica deportatum in eo loco esse consecratum, v. Solin. 2 p. 13 C, et alios apud Cluver. p. 921 sqq. conf. sup. To. I Vit. Virgil. § 85. Egit de Aricia diligenter post Cluverium Vulpius Vet. Latii lib. XIII, Tom. VII, p. 179 sqq. In eodem Dianæ templo heros indigena Virbius (a quo et collis Virbius nomen duxit, de quo v. *Capmartin de Chaupy Maison de Campagne d'Horace*, Tom. II, pag. 117 sqq.) domestica religione cultus fuisse videtur, quem ex aliqua seu formæ et attributorum seu forte fabularum similitudine Hippolytum seriores interpretati sunt: nisi ad commentum illud nomen Virbii, *bis viri*, παλιμβίου, ritusque religiosus arcendi equos a luco (v. inf. 778) duxit: ut veteris cladis memoriam renovari heroi nollent. Addita hinc narratio de Hippolyto e mortuis reducto et in nemus Aricinum a Diana abducto, v. Ovid. Met. XV, 532 sqq. Eam fabulam Aricinorum domesticam fuisse, ex Pausania intelligitur lib. II, c. 27. Nunc poëta Ariciam nympham facit (quod magis placet, quam ut Aricia urbs sit, etsi sic lib. X, 172 *Populonia mater)*, quæ ex Hippolyto peperit Virbium. Multis modis tractata est fabula ab aliis: unde diversæ illæ Grammaticorum rationes.

783 sqq. De *Turno* ejusque origine dictum est Excursu VII. Tribuit ei poëta v. 793 seqq. regnum in *Rutulos*, quorum caput Ardea; Accensi hi Latinis; etsi interdum de iis ita traditur, ut eos aliunde immigrasse putes: nisi hoc ad Daunum tantum spectat, Turni patrem, qui cum Dauniis terram insedisse videtur. Saltem XII, 22 *Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta Multa manu.* In Excerptis Appiani lib. I *Rutuli Tyrrheni* memorantur; sed vitiose; quod etiam monuit nuper cl. Editor. Copiis a Turno adductis accenset poëta etiam *Auruncos*, cis Lirim scilicet habitantes, aliosque a Tiberi inde ad Ufentem usque incolentes populos: quos tamen nunc sub imperio habere videri debet, quoniam Latini, bellum recusantis, partes et munia ipse susceperat. conf. inf. not. ad XI, 317. Et inter hos quidem *Sicani* ad Tiberim videntur a poëta collocari lib. XI, 317 in finibus Rutulorum: seu quod poëta Sicanos pro Siculis posuit. conf. Excurs. II ad VIII, 314. 328; seu quod alios auctores, qui nunc interiere, sequutus est. Inter populos quoque Latinos memorat *Sicanos* Plinius III, 9. Forte fuere ex priscorum Sicanorum reliquiis, qui hic priscas sedes retinuerant. *Sacranæ acies* pro Ardeatibus dictæ videntur, quoniam sacra magnæ Deum Matris a Sacranis suscepta habebant. Certe hoc *Sacranorum* nomine Sacerdotum fuit collegium in ea urbe, qui Matris magnæ Deum sacra curarent. Marmora bina in eam rem jam laudavit Burmannus e Gudio p. XX, 8. 9. Vide eadem illustrata a Vulpio Tom. V vet. Latii pag. 209 sqq. Festi locum jam laudarunt intpp. *Sacrani appellati sunt Reate orti, qui ex septimontio Ligures Siculosque exegerunt: nam vere sacro orti erant*; ex quo loco Serviana lacinia petita ad Æn. XI, 317 f. *Illi* (Siculi) *a Liguribus pulsi sunt, Ligures a Sacranis; Sacrani ab Aboriginibus.* Si tamen Silii versum recordamur VIII, 417 *magnæque Reate dicatum Cælicolum Matri*, ad ver sacrum ne recurrendum quidem esse videtur. Servius: *Dicunt quendam Corybantem venisse ad Italiam et tenuisse loca, quæ nunc urbi vicina sunt: et ex eo populos ducentes originem Sacranos esse appellatos; nam sacrati sunt matri Deum Corybantes.* Sunt hæc commentis similiora: ad sacra tamen Cybeles nomen *Sacranorum* ea ipsa referunt. Propius ad Festum spectant ea, quæ sequuntur in Servio: *Alii* Sacranas acies *Ardeatium volunt, qui aliquando, cum pestilentia laborarent, ver sacrum voverunt* (immo: quos parentes—voverunt), *unde Sacrani dicti sunt.* Julius Sabinus Silii verba eo trahit (lib. VIII, 359)

359) *Sacra manus Rutuli.* *Labici*, pro oppido Labico, seu pro oppidanis Labicanis, quod *picta scuta* habent, non apparet, poëtæne ingenio an veteri famæ debeatur. Ager Labicanus contiguus fuit Algidensi, Gabino, Tusculano ac Prænestino. Labici situm non longe ab oppidulo *la Colonna* Holstenius constituit, melius quam Cluverius in agro oppidi *Zagarolo:* ut docet Vulpius it Vet. Latio Tom. VIII, p. 286 sqq. (lib. XV, cap. 5). Erat autem inter Latii oppida antiquissima, Albanorum colonia eo deducta. Quæ Servius ad h. l. habet, inepti Grammatici commenta sunt. *Numici sacrum Littus:* De hoc vid. sup. Excurs. III ad h. lib. Reliqua in Notis ad e. l. persequuti sumus.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS, LIBER OCTAVUS.

ARGUMENTUM.

Belli signum Turnus ex Laurenti arce proponit, Latiique totius finitimarumque urbium sibi auxilia adjungit. Venulus quoque Argos ad Diomedem mittitur, ut eum periculi similitudine ad belli societatem impellat—17. Quibus rebus permotus Æneas, copiarumque suarum paucitati diffidens, Tiberini monitu, adverso flumine in ea loca subvehitur, in quibus postea Roma condita fuit; Evandrique regis, qui, in Arcadia profugus, in Palatino monte oppidum nomine Pallanteum condiderat, auxilium implorat—100. Evander Æneam, adventus ejus caussa cognita, benigne hospitio excipit; sacrisque Herculis, quibus tum intentus erat, adhibitum, caussam a Caci nece repetitam 185—267 ritusque sacrificii edocet, locaque ejus tractus nobiliora

biliora obiter hospiti recenset 310—369. Postridie Æneas, equitum quadringentorum subsidio adjutus, quibus praeerat Pallas, unicus Evandri filius, partem copiarum secundo flumine ad suos remittit: ipse cum reliquis Agyllam, florentissimam Tyrrhenorum civitatem, petit; cui cum Mezentio, quem ob intolerandam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebant 454—519. Interim Vulcanus, uxoris blanditiis adductus, privigno suo arma fabricatur 370—453, eademque a Venere ad Æneam deferuntur; qui armorum pulchritudine delectatus, cum caetera omnia tum clipeum inprimis, qui res a posteritate sua strenue gerendas habebat depictas, studiose admiratur 520 *ad f.*

Etiam hic liber bello parando consumitur, inprimisque auxiliis arcessendis, cum Turnus per legatos Diomedem, Æneas Evandrum adit. Quae res episodio viam munit elaboratissimo de Evandro, quo fabulas veteres Italiae et origines coloniae Arcadicae in Palatino monte exponit, Romanis cognitu jucundissimas. Qui autem de Æneidis praestantia recte judicare vult, non ex nostrorum ingeniorum et aetatis genio judicium facere debet; id quod importunum esset, etsi plerique ita faciunt; sed id respicere animoque assequi, quam delectationem poëtae carmina Romanis potissimum afferre poterant, quibus ille ea meditabatur. Jam origines Latii et Romae, ad nostrum forte sensum, nisi peculiare studium his litteris addixeris, parum jucundae, Romanis haud dubie esse debuerunt cognitu gravissimae: et qui delectationem, quae inde capi potest, aestimare vult, ante omnia ipsis illis originibus accurate cognoscendis et enodandis operam impendat necesse est. Quod idem ut faciat tanto magis interpreti incumbere, recte judices. Succedit aliud episodium de armis et clipeo Æneae, quod et ipsum ad Romanorum studia comparatum esse manifestum fit.

ÆNEIDOS, LIBER OCTAVUS.

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, et rauco strepuerunt cornua cantu;
Utque acris concussit equos, utque impulit arma:

1. *At* Zulich. et Erf. a pr. m. *signum belli* pr. Hamb. —— 2. *crepuerunt* Leid. *stupuerunt* Goth. sec. —— 3. *Atque a.* Goth. tert. *concessit* pr.

1. Mira res videri debet, potuisse Turnum in aliena regia bellum instruere et copias parare. Talia animadvertere et poëtam reprehendere in promtu est. Sed poëta ad priscas ætates singula componere et adornare debuit, non ad sua nec ad nostra tempora. In regnis istis antiqui ævi summa rerum erat apud populum: ejusque voluntatem seu impetum exsequebatur rex. Bellum adversus Trojanos plebis studiis susceptum erat, renitente frustra Latino; eundemque, quod senectutis infirmitas et solitudo suadere poterat, rerum summam prorsus dereliquit: *Nec plura loquutus Sepsit se tectis rerumque reliquit habenas* VII, 600, et, cum Janus esset referandus, Latinus *fœda refugit ministeria et cæcis se condidit umbris.* Itaque Turnus succedere in partes Latini debuit: quo assumto in carminis argumentum nactus est heroëm, quem ornaret poëta, et quem Æneæ opponeret. Sed principium libri parum splendere mihi videtur; nec aliud quicquam est, quam otiosa repetitio eorum, quæ jam satis ex libro superiore constabant. Debebat poëta procedere a v. 9 *Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem.* In belli signo, vexillo, ex arce prodendo, Romanorum morem adumbrasse videri potest, qui in comitiis superstes mansit, ut vexillum in arce tolleretur; sed puto argutius hoc quam vere dici. *signum* puto per ipsa illa *cornua* vs. alt. explicari. Sic sup. VII, 512 *Pastorale canit signum cornuque recurvo Tartaream intendit vocem.*

3. Simplicissimum est de apparatu bellico accipere: ubi Turnus equos et arma excitavit, protulit, in medium produxit: extemplo totum Latium ad bellum est inflammatum. Nam *simul* simpl. est copula. *concussit*, concitavit adhuc otiosos. *impulit*, movit, adeoque manu tractavit et protulit. Nam *impellere arma* de percussione clipeorum accipere durum esse arbitror. Servius autem pro more suo argutatur, dum ad ancilia commoveri solita refert; nec *arma* pro peditibus h. l. dici posse videntur. De *Messapo* copias ex Etruriæ urbibus

Extemplo turbati animi; ſimul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, ſævitque juventus
Effera. Ductores primi Meſſapus et Uſens,
Contemtorque deum Mezentius, undique cogunt
Auxilia, et latos vaſtant cultoribus agros.
Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, et, Latio conſiſtere Teucros,
Advectum Ænean claſſi, victoſque Penatis
Inferre, et fatis regem ſe dicere poſci,
Edoceat, multaſque viro ſe adjungere gentis
Dardanio, et late Latio increbreſcere nomen.

6. *Meſapus* et *Meſappus* in codd.——7. *Contemtor ſuperum* Witt. *Mezzentius* Rom., ut al.——10. *conſidere* Gud., ut alibi. Illuſtrat Heinſ. ——11. *Adventum* Zulich. Vrat. ed. Junt. cum Goth. tert. *Æneam* edd. plerique. *claſſe* ed. Ven. *vectoſque* Leid. a m. ſec.——12. *Auferre* Goth. tert. *ſe ducere* alter. Tum in tertio hemiſtichia v. 12 et 14 permutata: *et fati r. dicere poſſe*, et: *Dardanio et late L. i. n.*——13. *ſe jungere* pr. Hamb.——14. *Dardanium et—nomen* vir doctus in Miſc. Obſſ. IV, To. II, p. 380.

urbibus adducente lib. VIII, 691, de *Uſente* 745 et de *Mezentio* 745 et de *Mezentio* 647 ſeqq. jam memoraverat poëta.

9 ſeqq. Ad Diomedem, qui auxilia petant, mittuntur, propter communem originem Græcam, quæ Turno tribuitur. vid. ſup. Excurſ. VII ad VII ſqq. Diomedis autem in eos, qui Troja capta profugerant ejuſque iræ ſe ſubduxerant, inflammatus eſſe debebat animus. Quæ hujus legationis fortuna fuerit, infra videbimus XI, 226 ſqq. ibique Excurſ. I. *Venulum* ex antiqua fama adſcivit poëta, quantum ex Servio colligas. Hunc, inquit, fuiſſe conſtat Argivum: nam Tiburs eſt, ut indicat locus XI, 757. Hunc alii Lavini imperaſſe olim tradunt. *urbs Diomedis* Argyripa eſt. v. inf. XI, 246 et ibi Excurſ. I. cf. Serv. ad h. l. *et dicere, ſe poſci regem fatis.* ſup. VII, 272 *Hunc illum poſcere fata Et reor* etc. vocabulo de fatis proprio lib. V, 707. VII, 584. 16. *ipſi*, qui jam antiquus ejus ſit hoſtis—" Vult autem intelligi, ait Servius, Æneam etiam contra Diomedem bella geſturum, non tantum propter præſens imperium, ſed et cauſſa hoſtilitatis antiquæ."

6 20.

Quid struat his cœptis, quem, si Fortuna sequatur,
Eventum pugnæ cupiat, manifestius ipsi,
Quam Turno regi, aut regi adparere Latino.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu;
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partisque rapit varias, perque omnia versat.
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen aënis

p. 380, non prorsus male; etsi enim *vir Dardanius* et similia sæpe occurrunt, tamen *nomen* nude positum minus gratum videtur: *increbescere* vulgg. vid. I Georg. 359.——15. *Quid s. inceptis* Oudart. *Quid studeat cœpt.* *quæ si* tert. Rottend.——16. *cupiet* aliquot Pier. et duo Goth. sec. Burm. *cupiant* Ed. Bas. *capiat* Ed. Ven.——19. Sup. IV, 532 *magnoque irarum fluctuat æstu.* 561 *varioque irarum fluctuat æstu.* XII, 486 *vario nequicquam fluctuat æstu.*——20. 21. Versus supra lecti IV, 285. 286.——20. *celerem nunc huc* duo Goth.

20. De verbis cf. sup. IV, 285. 286. At comparatio, ut omnes viderunt, sublecta est Apollonio Rhodio III, 754 sq. ornata a Marone; nisi quod m[illegible]e aquæ caussa ex infusione recens facta in Græco poëta non desideratur: ὕδατος—τὸ δὴ νέον ἠὲ λέβητι Ἠέ πȣ ἐν γαυλῷ κέχυται. Ante oculos quoque erat Lucret. IV, 212 *Quod, simul ac primum sub divo splendor aquai Ponitur, extemplo, cælo stellante, serena Sidera respondent in aqua radiantia mundi.* Cæterum laudata comparatio multis, etiam S. R. Lowthio *de sacra poësi Hebræor. Præl.* XII, p. 238, quippe in qua observata rerum dissimilium similitudo delectet. Nec tamen minus delectat ea propterea, quod animi status et affectio re sub oculorum intuitum cadente præclare expressa est: id quod genus comparandi suavissimum est. Aliam comparationem Homeri Iliad. ξ, 16 sqq. cum fluctibus e diversorum ventorum afflatu suspensis conferant studiosi. In *imagine Lunæ* argutantur interpretes: est ea pro ipsa Luna, cujus sane imago in aquæ superficiem incidit ab eaque redditur. Alius nec magis feliciter, possit verba *sub auras* calumniari, cum sequantur *laquearia tecti.* Silius VII, 142 sqq. fere verba ipsa retinuit: *Miscetque exacuens varia ad conamina mentem, Sicut aquæ splendor radiatus lampade Solis Dissultat per tecta, vaga sub imagine vibrans Luminis et tremula laquearia verberat umbra.*

Sole repercussum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat late loca, jamque sub auras
Erigitur, summique ferit laquearia tecti.
Nox erat; et terras animalia fessa per omnis
Alituum pecudumque genus sopor altus habebat:
Quum pater in ripa gelidique sub ætheris axe
Æneas, tristi turbatus pectora bello,
Procubuit, seramque dedit per membra quietem.
Huic deus ipse loci fluvio Tiberinus amœno
Populeas inter senior se adtollere frondis
Visus; eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, et crinis umbrosa tegebat arundo;
Tum sic adfari, et curas his demere dictis:

23. *radientis* Gud. et pr. Rottend. cf. inf. 616.——25. multos *lacunaria* legisse narrat Serv. satis indocte.——26. *a. versa* Goth. sec.——28. *Tum* duo Burm.——33. *Cum* Junt. et Ald. pr., sicque Rom., emendate *eum* Ald. sec.——35. *Cum* Moret. sec. *adfatur* Dorvill.

26 sqq. Iterum per novum visum fatalis rerum ordo declaratur: vide Disquis. II T. II s. VI. Noctis declaratio magnam suavitatem habet; Copiosiorem ornatum sup. IV, 522 sqq. attulerat: ubi Apollonii Rhodii vestigia animadvertebamus. Nuper in Lexico Homerico alterius Apollonii p. 490 etiam illi Alcmanem præivisse vidimus versibus forte sic constituendis: εὕδουσιν δ' ὀρέων κορυφαί τε καὶ φάραγγες Πρώονες ἠδὲ καὶ χαράδραι· Φῦλά τε ἑρπετά θ', ὅσσα τρέφει μέλαινα γαῖα, Θῆρές ὀρεσκῷοί τε καὶ γένος μελισσῶν· Καὶ κνώδαλ' ἐν βένθεσσι πορφυ—ρέας ἁλός· εὕδουσιν δ' οἰωνῶν φῦλα τανυπτερύγων—. Sub dio Æneas obdormiit, *seramque dedit per membra quietem*: ducta loquendi forma ex altera, qua *somnus dici per corpus, spargi per membra*, dicitur. Monemus hoc, quod plerique verba tenent, caussas sermonis ignorant.

31. *deus loci* ἐπιχώριος θεός. Ripa Tiberis populis esse debuit prætexta: quod nunc aliter se habere audio: sed cf. inf. 95. 96, et VII, 29 sqq., ibique Exc. III a pr. 33. *tenuis carbasus glauco amictu*, pro glauca palla carbasina humeris vel

O ſate gente deum, Trojanam ex hoſtibus urbem
Qui revehis nobis, æternaque Pergama ſervas,
Exſpectate ſolo Laurenti arviſque Latinis,
Hic tibi certa domus; certi, ne abſiſte, Penates;
Neu belli terrere minis. Tumor omnis et iræ
Conceſſere deum.
Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere ſomnum,
Litoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fetus enixa, jacebit;
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati.
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum:

ſ 38. *loco* Medic., et in marg. *alibi ſolo*. *Laurentum* Serv. ad v. 12.——39. *certive abſ.* Dorvill. *adſiſte* al. ap. Pier.——40. *tumor* Heinſ. e libris ſecundum Pier., alii *timor*.——41. *profugis nova mœnia Teucris* ſuppletur verſus in multis, quos Serv. Heinſ. et Burm. viderunt: perperam accepta voce *conceſſere*. Eſſe qui *conſedere* legant, a Taubmanno notatum.——42. *nec vana putes* Rom. *ni vana putas* Gud. a m. pr., non male, inquit Heinſ., immo ad ſenſum peſſime. *Jamque (tibi ne v. p. hunc f. ſ.)* *Lit.* Parrhaſ.——43. *ſub ilice buxus* Rom., nec niſi recenter correctum. VII. 43. 44. 45. 46 jam ſupra lecti III, 390. 391. 392. 393, nunc, puto, male repetiti.——45. *recubant a.—nati* Medic.——46. Abeſt verſus a Medic. et a pr. m. a Gudiano. Sane ille cum trinis prioribus occurrebat ſup.

vel femori fluviorum injecta in ſignis veterum. Imitatorem verboſum Claudianum Cerda comparavit in Paneg. Olybr. (I, 214 ſqq.). Adde de VI Conſ. Honorii (XXVIII, 163 ſeqq. Servius ineptit ad h. l.) 36. 37. idem orationis color, qui in illis: *Ilium in Italiam portans*: tua ſtirpe et Penatibus ſacriſque adductis cum reliquiis Trojanorum. *revehis* autem propter ſtirpem Dardani fabuloſam ex Italia. v. ſup. III, 167 ſq., ubi cf. Exc. VI. 38. *expectate* propter deorum vaticinia; cf. v. 12 ſup. ad VII, 687; nempe *expectata* dicuntur eſſe ea, quæ prædicta ſunt, ut in libris ſacris paſſim; eadem dicuntur *debita*. 40. *Conceſſere* h. reſederunt. Non audiendi Intpp. vett. et recent. Si dicas, necdum tamen Junonis iram in Trojanos ceſſiſſe ſeu placatam fuiſſe; ſi quidem compares IX pr. X, 62; vanam eam eſſe reputa.

42. De hoc oſtento, quod jam Helenus vates prædixerat lib.

Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Afcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. Nunc qua ratione, quod inftat,
Expedias victor, paucis, adverte, docebo.
Arcades his oris, genus a Pallante profectum,
Qui regem Evandrum comites, qui figna fecuti,
Delegere locum, et pofuere in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
Hi bellum adfidue ducunt cum gente Latina;
Hos caftris adhibe focios, et fœdera junge.
Ipfe ego te ripis et recto flumine ducam,

fup. III, 393. Nunc eo vix careas propter feqq. *ex quo* eft ἐξ οὗ fc. χρόνου pro ὅτι; nam ut fit *ex quo*, fecundum quod portentum, duriffimum eft. ——47. *tridenis* duo Burm. cum pr. Goth.——48. *condens* alter Hamb. *e. c. urbem* Goth. tert., quod equidem malim a poëta profectum in vaticinio.——50. *Expediam* a m. pr. Medic. et Gud. *Expedies* Goth. fec. ——51. *hic* Medic. *is* erafo *h.* Dorvill.——55. *ducent* Hamb. fec.——. 56. *fœdere* alii ap. Serv. et Gud. ac pr. Moret. cum al. ap. Burm., fed offenfa aure.——57. *ripis* fane parum commodum, fecundum, intra ripas, alveo.

lib. III, 388 fqq., v. Exc. II ad lib. VII, 126. 47. *Ex quo:* ex quo tempore, quando. *clari cognominis*, ab *alba* fue nominatam, et XXX inde anno conditam.

51 fqq. *Evander* cum matre Carmenta feu Nicoftrata, vate, ex Arcadia profectus, Pelafgos fuos in loca circa Tiberim adduxit, et in monte, qui inde Palatinus dictus, oppidum Pallanteum, mox Palantium et Palatium appellatum, condidit. Fuerat jam in Arcadia Pallantium pagus, et inter proavos Pallas, a quo hi Arcades orti dicuntur poëtæ: *genus a Pallante*, h. e. Pallantis progenies. Idem nomen filio Evandri impertitum. v. Exc. I, h. lib. In Evandro potuiffet poëta omnia ad majorem admirationem ftruere et parare. Evander gente Pelafgica oriundus vix videbatur bonæ fpei ac fiduciæ locum relinquere Trojanis, fi repente in eum incidiffent. Sed poëtæ placuit alia ratio, ut per fomnum hæc denuntiaret, utque, propter Latinorum in advenas Arcadas odia, communi periculi metu Trojanos et Arcades, Pelafgicæ licet ftirpis, in fœdus et focietatem adduceret. cf. inf. 129 fq. Et vero Achæi, fi propius infpexeris, qui Trojam expugnaverant, diverfæ ftirpis funt. 53. *in montibus*, ne arguteris; eft, *in monte* Palatino: et v. 57 *recto flumine*

Adversum remis superes subvectus ut amnem.
Surge age, nate dea; primisque cadentibus astris
Junoni fer rite preces, iramque minasque
Supplicibus supera votis. Mihi victor honorem
Persolves. Ego sum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, et pinguia culta secantem,
Cæruleus Thybris, cœlo gratissimus amnis.
Hic mihi magna domus, celsis caput urbibus, exit.
Dixit, deinde lacu Fluvius se condidit alto,

alveo. *tecto* Menag. pr.; et sic Cerda conj. ad v. 95. 96. Schraderus autem conj. *fluvis et tecto fl.*——58. *in amnem* Witt. *superes remis* aliquot Pier.——59. *age* excidit Rom et aliis Pier., in aliis suppletum *o.* Mentel. pr. a m. pr. *ait.*——60. *irasque* complures ap. Heins. et Burm.——61. *donis* multi ap. Pier. et Heins., sed *votis* tuentur Rom. et Medic. cum al.; et venit forte *donis* ex sup. III, 440.——62. *Persolvis* Witt. *quem pleno gurgite c.* aliquot Pier.——63. *ruentem* Moret. sec., quod probat Heins. et illustrat, ut erat ille paullo proclivior ad captandas elegantias secretiores et exquisitiores, etiam ubi a genio scriptoris et loci erant alienæ. Sed multo probabilius, librarium casu in hanc vocem incidisse, quam tot alios codices esse depravatos. Nec, quod Burm. bene monuit, placidum flumen bene dicitur *ruere.* Tum Auson. et ipse *secantem* legit Mosell. 460. Witt. a m. pr. *sequentem.*——65. *certa domus* Gud. *cæsis* Medic. a m. pr. *escit* antiquo pro *erit* emendat Faber: et Heins. *exit* transitive pro *effert, excerit,* accipit. Utrumque perperam. Vid. Not.——66. *fluvio* Gud. a m. pr. *lacu et fluvio* Heins. conj. *fluvii* conj. Heumann. Sed v. Not.

flumine recto fluminis itinere; Nec audiendus Servius, qui in eo argutatur, quod flexuosam ripam alibi memoravit vs. 95.
59. *primisque cadentibus astris* sub primum diluculum; nam poëtis sidera cursu noctis exacto occidere dicuntur. v. ad lib. II, 8. 9. Excurs. II. *Junoni fer rite preces,* quod idem Helenus sedulo monuerat lib. III, 435 sqq., ut videas poëtam sibi constare. 64. *Cæruleus.* Atqui, flavus est Tiberis, et luteus, ut satis notum. Scilicet nunc deo communem fluviorum naturam dat. *cælo gratissimus,* Ξεοφιλής.

65. Circa has easdem oras surget aliquando magna urbs, Roma. Quod in vaticiniis facere mos est, res futura effertur tamquam præsens, *exit* pro *exibit.* *celsis caput urbibus* nota illa poëtica oratio, pro: *caput urbium.* Tum ea urbs, dicta *domus* dei Tiberini, quatenus ille in ea consecrabitur et ut deus coletur. Sic facile componuntur turbæ interpretum,

Ima petens. Nox Æneam ſomnuſque reliquit.
Surgit, et, ætherii ſpectans orientia Solis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac talis effundit ad æthera voces:
Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus unde eſt,
Tuque, o Thybri tuo genitor cum flumine ſancto,
Adcipite Ænean, et tandem arcete periclis.
Quo te cumque lacus, miſerantem incommoda noſtra,
Fonte tenet, quocumque ſolo pulcherrimus exis;
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis,
Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum.

67. *relinquit* aliquot Pier., inter quos Rom. ἐμὲ δὲ γλυκὺς ὕπνος ἀνῆκεν Homericum.——70. *Suſtinet* Rom. aliquot Pier. cum Medic., Gud., aliiſque ap. Heinſ., ex interpolatione puto. *effudit* lectam ante Heinſ. *diffudit* ed. Ven.——72. *Tu quoque Tybri* duo Burm. *o* aliis excidit; in aliis: *Tuque o Tybri, tu, o,* apud Pier. et Heinſ., quod probabat Ge. Fabric. cum Cuninghamo. Alii aliter turbant. *tu flumine Thuſco* Bigot. Vulgata eſt apud Serv. et Macrob. VI, 1, ubi docet ex Ennio adumbratum eſſe verſum. Nam is: *Teque pater Tiberine tuo cum flumine ſancto* cecinerat. *xancto* codd. ap. Pier. cf. Burmann. Sec. ad Antholog. p. 73. Etiam ex Livio notum eſt lib. II, 10 *Tiberine pater, inquit, te ſancte precor.*——75. *tenent* Rom. cum binis Heinſ. et fragm. Vatic., it. Erf. *q. loco* Parrhaſ.——76. *venerabere* plerique Pier. et bini Heinſ., ex interpretatione. Alia in Witt. *honorabere*.

pretum, quas hic commemorare nil attinet. cf. Burm. Mox *lacus* ſ. pro alveo, ſ. quod malim, pro profundo, vel fundo fluvii, adeoque pro ipſo amne.

67. ἐμὲ δὲ γλυκὺς ὕπνος ἀνῆκεν Hom. 69. *rite cavis* tamquam precaturus. Nihil aliud. 71. *genus amnibus unde eſt:* quatenus Nymphæ fontium ſunt deæ. Alias poëtæ aliter. 73. *arcete periclis,* liberate, finem laborum facite. 74. Expreſſit Statius IV Theb. 832 *quacunque domo gelida ora reſolvit* etc. *lacus,* uti v. 66, pro ipſo amne. Niſi docte de ipſo fonte dixit, quo aquarum ſcaturientium copia colligitur in lacum. Eſt enim fons et caput amnium ſedes Fluviorum; cf. ad Ge. IV, 319. 75. ad formam Odyſſ. λ, 237.

Adſis o tantum, et propius tua numina firmes.
Sic memorat, geminaſque legit de claſſe biremis,
Remigioque aptat; ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem, ſubitum atque oculis mirabile monſtrum,
Candida per ſilvam cum fetu concolor albo
Procubuit, viridique in litore conſpicitur ſus:
Quam pius Æneas tibi enim, tibi, maxuma Juno,
Mactat, ſacra ferens, et cum grege ſiſtit ad aram.
Thybris ea fluvium, quam longa eſt, nocte tumentem
Leniit, et tacita refluens ita ſubſtitit unda,
Mitis ut in morem ſtagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abeſſet.

78. *Adſis et* aliquot Pier. *o tandem* vulgo lectum ante Heinſ., qui e ſuis et Pier. emendavit. *proprius* ſcriptum viderat Serv. *placidus* apud Donatum, ex intpt. *tua omina* emendaverat Palmer. Spicileg. p. 616. Sed *numen* pro voluntatis quacunque ſignificatione, monito et oraculo, poëtis dictum occurrere alibi jam monitum eſt. *n. ſerves* Oudart.——79. *memorans* pr. Voſſ. *geminas legit* Franc. *memorans geminas legit* Parrh.——80. *a. ſocios: ſimul* alii male diſtinguunt. v. Burm. *ſ. atque inſtruit* Sprot.——81. Laudat hunc et omiſſo verſu 82 tres ſeqq. auctor libelli de Progenie Auguſti.——83. *fœta* Sprot.——85. *ad aras* aliquot ap. Burm.——86. *eſt* abeſt aliquot Pier. et Heinſ., mendoſe. conf. ſup. IV, 193.——87. *Lenit* Rom. contracte. *ſuſtulit* Goth. tert.——88. *et in m.* alter Menag.——89. *et l.* Witt., et ſic legere dudum malebam. *abiret* Ed. Ven. *abiſſet* Rom.——90. *incertum* Non. Marcell. in *Rumor.* *peragunt* Rom. pars Pier.

λ, 237. 238 ſtructus eſt. 78. *numina*, tuum monitum per ſomnum. vid. Var. Lect.

80. *armis* proprie, conf. v. 93. 81. vide modo ad v. 42. Copia orationis in vſſ. 82. 83 parum placet: *Candida—concolor cum fetu albo*; *Procubuit—conſpiciturque: per ſilvam—in littore.* Mox 84 *enim* aſſeverative, ut *vero*, pro *utique*, σοί γε δὴ, nec vacat, quod putant grammatici. 87. Jung. ſ. *ita ſubſtitit*, *ut*, ſ. quod forte magis poëticum: *ita ſubſtitit:* eo modo, ſicut erat; cum ita factum eſſet. Sequitur: *ut* adeo *mitis* etc.

90. *rumore ſecundo*, curſu ſecundo, etſi amne adverſo (nam ſolvunt

Ergo iter inceptum celerant rumore secundo;
Labitur uncta vadis abies: mirantur et undæ;
Miratur nemus insuetum fulgentia longe
Scuta virum fluvio pictasque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,

Pier. et Heinf. librorum, cum Goth. tert. Macrob. et Nonio Marcello. *peragrant* Gud. *celebrant* Medic. Pierii, cum alt. Hamb. et Ed. Ven. *accelerant* Goth. sec. *rumore* pro *Rumone*, quod priscum Tiberis nomen fuerit, positum putabat Servius; perperam. conf. Not. Forte autem melius interpungas: *celerant*; *rumore secundo Labitur uncta vadis abies.* Et sic quoque vidi malle virum doctissimum Burgess ad Dawes Miscell. p. 446.—— 91. *uda* aliquot Pier., sed vid. Not. *uncta abiesque vadis* Leid. unus.—— 92. *mirantur* pr. Menag. et a m. pr. Gud. cum fragm. Vatic. *assuetum* alter Hamb. *inceptum* Menag. pr.—— 93. *que* abest binis Burmann. *pictas fluvioque* Ed. Ven.—— 94. *navigio* Ven.

solvunt littore Laurentino in ostiis Tiberis et superiora fluminis petunt): fere quod X, 687 *Labitur alta secans fluctuque æstuque secundo. Rumor* enim, secundum Guellium et Gronon. Obss. II, 17, quibus Donatus præivit, dictum olim est de murmure aquæ carina et remis percussæ, qua navis a puppi propellitur, adeoque omnino de motu aquæ. Pro optimo interprete est Auson. Mosella v. 22 *interlabentis tacito rumore Mosellæ*. Multa ad h. l. cumulant. Fabric., Heinf. et Burm., ut tamen de vi et origine vocis haud melius constet. Scilicet *rumor* a ruendo dictus videtur; ruitur seu eruitur aqua remo, adeoque ex impulsu strepitus oritur. Inde de quovis strepitu et murmure illud frequentatum, inprimis famæ. Tum vero etiam, ut ὄσσα, pro voce ominata et omine. Pro plausu et laude *rumorem secundum* dixit Horat. I Ep. 10, 9, ut fere h. l. etiam accipit Nonius: "hoc est prospero favore et auxilio fluminis." Idem e Fenestella et Ennio loca laudat, in quibus *populi rumore secundo* est favore et studio populi. Nec alio sensu dictum est in loco Cic. de Div. I, 16 et in loco Suevii ap. Macrob. VI, 1, pag. 575 Lips. v. 91. *unctam pice abietem* ab Ennio accepit: *Labitur uncta carina, volat super impetus undas:* Macrob. VI, 1. 578. Locum Apollon. I, 545 sq. comparat Brunck. paullo diversum. 93. *carinas pictas* v. ad V, 663. 94. *remigio noctemque diemque fatigant*, non, se, ut Cerda malit, quod prosaicum esset; sed est epica audacia. *Cælum clamore, silvas venatu* (IX, 605), *nivem cursu, amnem remis, fatigare*, passim in poëtis occurrit. Est scilicet, quod satis constat, proprie *fatim agere*, valde, crebro, movere, tractare, agitare rem, adeoque omnino in re aliqua versari, vel eam frequentare.

Et longos ſuperant flexus, variiſque teguntur
Arboribus, viridiſque ſecant placido æquore ſilvas.
Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem:
Quum muros arcemque procul ac rara domorum
Tecta vident; quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat.
Ocius advertunt proras, urbique propinquant.
Forte die ſollemnem illo rex Arcas honorem

97. *medio* Sprot. *conſiderat* Franc. *axem* pro div. lect. pr. Rottend. ——98. *arces* oblongus et quidam alii Pier., quod recepit Catrœus, ut ſint ſeptem colles, quibus poſtea Roma fuit impoſita. Sed *arx* ſimpl. pro urbe in colle Palatino poſita; cf. inf. 313; ad veterem morem, quo acropolis, in colle condita, reliquæ civitatis initia faciebat. *ac rara* Heinſ. ſecundum vetuſtiores, etiam Pier. Vulgo *et.*——100. *tunc* Rom. *Evandrus* Rom. et Medic. cæterique vetuſtiores: ergo recepit Heinſ., quem vide poſt Pierium. Vulgo: *Evander*, etiam paſſim in ſeqq., quoties recurrit ea vox.——101. *avertunt* duo Burm. *et ubique p.* Goth. ſec.——102. *diem* Dorvill. et Ed. Ven. cum Rom. cod. *ſolemne* Mediol.

tare. conf. ſup. ad Æn. I, 280 et ad VII, 582. Simili modo *quatere, movere, impellere ſilvas, exercere* ap. Silium XV, 769. Porro poëtæ tempori tribuunt tamquam actum ab eo id, quod in tempore fit: Sic *noctem produci, diem frangi,* adeoque etiam, ut h. l., *fatigari* dicunt: X, 807 *diem exercere.* Propertius IV Eleg. 11, 77 *Sat tibi ſint noctes, quas de me, Paulle, fatigas:* quæ forma tandem eo redit, ut *fatigare* ſit, *conſumere, exigere.* 96. *placido æquore,* alveo fluvii, *ſecant ſilvas,* navigant inter ripas ſilvis conſitas. Nimis acute Serv. et alii: ſecant imagines nemorum, quæ in pellucida fluvii ſuperficie apparebant. 97. Ἦμος δ' Ἠέλιος μέσον οὐρανὸν ἀμφιβεβήκει Iliad. Θ, 68 et al.

102 ſqq. Egregia carminis œconomia, qua belli cum Latinis geſti argumento per ſe tenui et pauperi copiam rerum et narrationum conciliat poëta. Offendit Æneas Evandrum ſua ſacra facientem Herculi; rerum ſpecies objicitur auguſta religionibus, et hominum ſæculique ſimplicitate placens. Eadem v. 185 ſqq. adducit epiſodium de cæſo ab Hercule Caco, tamquam ſacri inſtituti cauſſa et origine. Obverſatum eſſe in omnibus his poëtæ animo locum Odyſſ. V, 32 ſqq., ubi Telemachus in Neſtorem ſacra facientem incidit, negari nequit: etiam ex Piſiſtrato Neſtoris filio Pallas ſubnatus. Ad talia attendendum eſt ei, qui de ſex poſteriorum Æneidis librorum præſtantia et de poë-

tæ

Amphitryoniadæ magno divisque ferebat
Ante urbem in luco. Pallas huic filius una,
Una omnes juvenum primi, pauperque senatus,
Tura dabant; tepidusque cruor fumabat ad aras.
Ut celsas videre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, et tacitis incumbere remis:
Terrentur visu subito, cunctique relictis
Consurgunt mensis. Audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse;
Et procul e tumulo: Juvenes, quæ caussa subegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?
Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta,
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:

104. *Pallans* codd., vide Pier. *hinc* Oudart. *cui* sec. Moret. *quem* Parrhas.——106. *dabat* Gud. a m. pr. *trepidus* Zulich. cum Goth. pr. *ad auras* pr. Moret.——107. Melius esset: *utque inter o.*——108. *tacitos* Rom. et alii Pier. cum Colot. et Medic., quod ex interpretatione profectum. Exquisitior forma *tacitis remis*, sive ut ipsos *tacitos* adnare dicat, sive ut sit pro, *tacite*, nullo aut exiguo undarum strepitu, ut quoque inf. lib. X, 227. conf. Cerda.——110. *quod* Medic. a m. pr.——111. *illi* Goth. tert.——112. *o Juvenes* duo Burmann. *quæ cura* Menag. pr. cum aliquot Pier.——114. *Qui genus* ab Heins. e libb. τίνες (κατὰ) τὸ γένος; vulgo: *Quod genus.* alii *quis.* Franc. *quid g.* Rom. *in arma.*——116. *protendit* Gud. a m. sec. *tetendit* Witt. *pauperæque* Rom. a pr. m.

tæ ingenio pronuntiare vult; ne argumenti inopia fraudi sit ingenio et arti poëtæ. 103. Herculi cum cæteris Diis. v. Serv. 105. *pauper senatus.* Explicuit Silius I, 609 *castaque beatos Paupertate Patres.* conf. eund. VI, 631 sqq. 108. *tacitis remis*, nullum aquarum strepitum moventibus; cf. Var. Lect. 111. *Sacra* sunt h. l. eadem quæ modo *mensæ*, scil. epulæ sacrorum, quibus peracto sacrificio tum vacabant, quasque mox instaurant 172. 175. *vetat*, scil. quia nefas erat. 114. Comparant Od. α, 170 et al. v. Cerdam. 115. *puppi.* Scilicet, cum v. 101 *proras advertissent*, ut ad littus accede-

Trojugenas ac tela vides inimica Latinis;
Quos illi bello profugos egere ſuperbo.
Evandrum petimus. Ferte hæc, et dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantis.
Obſtupuit tanto percuſſus nomine Pallas:
Egredere o, quicumque es, ait, coramque parentem
Adloquere, ac noſtris ſuccede penatibus hoſpes.
Excepitque manu, dextramque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco, fluviumque relinquunt.
  Tum regem Æneas dictis adfatur amicis:
Optume Graiugenum, cui me Fortuna precari,

118. *ille* Rom.——119. *ferte hoc* Dorv.——120. *Dardaniæ duces* mihi quidem admodum diſplicent h. l., inprimis cum ſequatur: *tanto percuſſus nomine.* *Dardaniæ viros* pars codd. et edd., etiam Aldd. pr., mutatum hoc in ed. ſec. *in duces*; hinc in cæteris edd. obtinuit: quod Heinſius codd. auctoritate firmat. Sane *Dardaniæ duces* dictos præferam pro *Dardaniæ viris*; verum, ſi *lecti* ſunt, non tam *duces* quam *viri* dicendi erant. *Dardanios*, quod malim, unus Montalb. exhibet. *Dardaniæ adveniſſe* quatuor apud Burm. a m. ſec.——121. *percuſſus* Heinſ. e præſtantioribus ſecundum Pier. Vulgo *perculſus.*——122. *Et gradere* Rom. et boni codd. apud Benedict., quod ille probat, ut ſit: *Obſtupuit—Pallas, Et, gradere o q.*——123. *hac* Gud. ſc. via, inepte.——124. *Excepit* Heinſ. cum Pier. e libb., alii *accepit.* *Excepitque manum* Hugen. *Exceptaque manu* pr. Hamb. *manu dextraque* aliquot Pier. cum Schol. Statii I Theb. 470; ſic erit *dextra inhæſit* cf. Burm. *implexus* alii Burm.——125. *lucum* Franc. *fluvioque* Gud. a m. pr.——127. *Optime* vulgg. ante Heinſ. In *cui precari* antiquitatis ſtudium declaravit poëta, ſaltem exquiſitam orationem captavit.

accederent, mox navi inhibita et in puppim retro remis acta puppim obvertebant littori.

717. *tela inimica Latinis* memorat propter v. 55 *Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina.* Hinc quoque metus conſpectis viris armatis major eſſe debuit v. 109. Graviter et illud: *Quos illi bello profugos egere*, cum Latini tantum nollent ſedem Trojanis in ſuo agro concedere. 119. *ferte hæc*, non ad ramum cum Servio et aliis referendum; ſed, nuntiate. 124. *dextramque amplexus inhæſit*, pro, dextram amplexus eſt (ex Homerico: ἔν τ' ἄρα οἱ φῦ χειρὶ) et hoc pro ſimplici: manum prehendit. Nihil amplius ad ſenſum, ſed ornate. At Burm. Homericorum et Grææ rationis in multis parum memor: *dextram amplexus* et

inhæſit

Et vitta comtos voluit prætendere ramos;
Non equidem extimui, Danaum quod ductor, et Arcas,
Quodque ab stirpe fores geminis conjunctus Atridis;
Sed mea me virtus, et sancta oracula divom,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Conjunxere tibi, et fatis egere volentem.

129. *timui* duo Burm. *exutus* sec. Moret. *arces* Rom.——130. *ab stirpe* Heinf. e Medic. Vulgo *a stirpe.*——131. *Sed tua me virtus, tua terris didita fama, Cognatique patres et sancta oracula divom Conjunxere tibi*; vir doctus (J. Jortin) Obff. Misc. Vol. I, p. 19, nimia subtilitate. Potuisset quidem poëta et illud velle; ut ap. Horat. *tua me tibi virtus fecit amicum.* Sed poëta nunc alterum maluit; patiamur eum arbitrio suo uti.——132. *dedita* Rom. et alii, et *debita* ap. Pier. et Burm.

inhæsit sc. cervice vel alia corporis parte.

128. *comtos*, simpl. pro ornatos. Ineptit Serv. et in hoc et in caussa origineque *ἱκετηρίας*, quæ hoc versu designatur, exponenda. Mira comminiscuntur et alii: ut Paschalius de coronis, VI, 17. A religione ritum ductum esse manifestum fit e vittis seu infulis laneis, obvolventibus ramum oleagineum, cujus usus erat cum in sacris tum in lustratione et expiatione. Adeoque is, qui præferebat. *ἱκέτης*, supplex factus, aut crimen expiare se et culpam deprecari velle symbolice et religiose significabat, aut simpliciter per sacra et deos se supplicare testatum faciebat. Hinc omnino fœderis, pacis et legationis, symbolum est factum.

130. *ab stirpe geminis conjunctus Atridis.* Cognationis gradus esse potuerunt plures, nec dici potest, quemnam poëta sequutus sit. Omnino utrumque genus a Jove ducebatur. Tum a sororibus, Atlantis filiabus, et Evander et Atridæ oriundi erant (v. Excurs. I); ab iisdem Atlantis filiabus, Pleiades vocant, alia cognatio mox v. 134 sqq. inter Evandrum et Æneam deducitur: Nam Dardanus Electra et Jove natus, Evander autem Mercurii, cui Maia mater, filius perhibebatur. v. Dionys. I, 31. Præclare autem et ingeniose poëta hac generis conjunctione utitur ad caussas amicitiæ inter Evandrum et Trojanos serendas.

131. *mea virtus*, respicit illud; *non extimui*, confidentia, et animi fiducia ex meæ virtutis conscientia, quam eandem confido apud te loco aliquo et auctoritate habitum iri. *Oracula divom* a Sibylla accepta. v. VI, 96.

Dardanus, Iliacæ primus pater urbis et auctor,
Electra, ut Graii perhibent, Atlantide cretus,
Advehitur Teucros; Electram maxumus Atlas
Edidit, ætherios humero qui ſuſtinet orbis.
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
Cyllenæ gelido conceptum vertice fudit;
At Maiam, auditis ſi quidquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, cœli qui ſidera tollit.
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.
His fretus non legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi: me, me ipſe, meumque
Objeci caput et ſupplex ad limina veni.

135. Rufinianus de Schem. Lex. p. 254 corrupte: *Electram Graii p. Atcretam.*——136. *maxumus Atlans* Rom.——137. *axes* Ed. Ven. *auxes* Goth. tert.——139. *Cyllene* Medic. et al., perperam. *Cylleni* Mentel. pr. a m. pr. *Cilleni* Dorvill. *Cyllenes* edd. ante Pier., et ante Heinſ. *in vertice.*——140. *quicquam ſi* Goth. tert. *ſi cuiquam* Rom. aliquot Pier. *auditi ſi quicquam creditis* Gud. a m. pr., unde Heinſ. conj. *auditi ſi quicquam credimur*, quod nemo facile præſtare dicat. *auditus* Dorvill. cum Goth. ſec.——141. *genuit* duo Burm. *qui ſ. torquet* Schol. Horat. et Ed. Junt. ex aliis locis, IV, 482. VI, 798, ait Heinſius; at h. l. aliter habere ſcriptos. Neque tamen ſatis placet *τὸ tollit.* Saltem eſt, *βαστάζει*, pro ſuſtulit, ſublatum humeris fulcit, portat.——142. *findit* Dorvill. *ab imo* Goth. ſec.——144. *memet ipſe* codd. Burm., qui infimi loci libros habuit: etiam aliquot Pier. cum Goth ſec.

96. 97 *cognati patres*, per Atlantis filias, Dardanus a Jove et Electra, Mercurius a Jove et Maia natus, ut modo vidimus, et ut mox difertius narrat. *conjunxere* h. adduxere me, ut me tibi adjungere ſtudeam.

134. *Dardanus.* cf. omnino Exc. VI ad lib. III. *advehitur Teucros* h. ad Teucros; ſ. Troadem, quam Teucer tum tenebat: Dardanus ibi Dardanum urbem condidit, Ilus autem filius Ilium; hactenus itaque poëta dicere potuit: *Iliacæ primus pater urbis et auctor.*

143—145. Præclari verſus. Hunc amo amplectorque Æneam! Junge: *non pepigi tentamenta tui prima per legatos neque per artem*; non prius te tentavi per legatos et callida conſilia. *pangere* proprie non eſt paciſci, ſed figere, conſtituere, facere; ex eo, quod *pangi*, figi, dicuntur ea, quæ decreta ſunt, etiam

Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Insequitur; nos si pellant, nihil afore credu
Quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga
mittant,
Et mare, quod supra, teneant, quodque adluit infra.
Adcipe, daque fidem. Sunt nobis fortia bello
Pectora, sunt animi, et rebus spectata juventus.
Dixerat Æneas. Ille os, oculosque loquentis
Jam dudum, et totum lustrabat lumine corpus.
Tum sic pauca refert: Ut te, fortissime Teucrum,
Adcipio adgnoscoque libens; ut verba parentis,
Et vocem Anchisæ magni voltumque recordor!
Nam memini Hesionæ visentem regna sororis
Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,

147. Heins. distinguebat: *Insequitur nos: si p. pellat* duo Heins. *adfore* Medic. *offore* pr. Moret. a m. pr. pro *obfore*, ex *affore*, quod alii scribunt, ut Gothani.——149. *quodque supra* Ed. Junt. *abluit* aliquot Pier. et Burmann.——151. *e rebus* aliquot Pier.——152. *osque ocul.* Leid., quod Cuningham. conjiciebat. *Iste os* Witt.——153. *l. l. pectus* Witt. a m. pr.——154. *Tunc* ante Heins. *justissime* Exc. Burm.——155. *Adspicio* aliquot Pier. et ed. Ven.——157. *Hesiones* ante Heins., quem vide. *Hesione* al. *Hisionæ* Rom. *Hesionis* Goth. sec.——158. *Laomedontiadem* alii, præter edd. vett. Macrob. cum Goth. pr. et v. 162 alter.

etiam sunt pacta. *per artem* ad consilia cauta et callida spectare, quibus alterius voluntatem vel exploramus vel captamus, quis non videat? Burm. tamen eo devenit, ut *per epistolam* interpretaretur. *meum objeci caput*. Etiam Gr. Σφὰς γὰρ παρθέμενοι κεφαλὰς Odyss. β, 237 et ψυχὰς παρθέμενοι Odyss. γ, 74 et al. conf. Quintus Cal. XII, 63. *gens Daunia*, Rutuli. vid. in Excurs. VII ad lib.

VII. Ad sententiam conf. v. 55 supra. 150. *Accipe* [illegible] *fidem, fœdusque feri b*[illegible] *mum*. Ennius Ann. [illegible] Macrob. VII, 1, p. [illegible]

157 sqq. Hoc vero [illegible] sum et elegans est poë[illegible] mentum, quo Priamu[illegible] Salaminem, Hesiones, Telamoni Herculis nuptæ, visendæ cau[illegible] que Arcadiam adiisse, der ejus notitiam hab[illegible]

Protenus Arcadiæ gelidos inviſere finis.
Tum mihi prima genas veſtibat flore juventa;
Mirabarque duces Teucros, mirabar et ipſum
Laomedontiaden: ſed cunctis altior ibat
Anchiſes. Mihi mens juvenali ardebat amore
Conpellare virum, et dextræ conjungere dextram.
Adceſſi, et cupidus Phenei ſub mœnia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram Lyciaſque ſagittas
Diſcedens chlamydemque auro dedit intertextam,
Frenaque bina, meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
Ergo et, quam petitis, juncta eſt mihi fœdere dextra:
Et, lux quum primum terris ſe craſtina reddet,

159. *Protinus* Pier. et al., ut alibi, h. l. eſt porro, ulterius pergendo. Cæterum offendit *viſentem inviſere.* Vidit hoc idem ſagax vir, Jac. Bryant, qui totum verſum ſublatum eſſe malit, quippe otioſum ad ſenſum, et ingrato modo interpellantem reliqua.——160. *Cum* Ven. *veſteibat* codd. Pier., quem vide. *juventus*, *juventas*, variant codd. Pier. et Heinſ.——161. *duces Teucrum* Gud. pro diverſa lectione, quod ornat Heinſ. Sic quoque Goth. ſec.——163. *juvenali* e codd. ſuis et Pier. reſtituit Heinſ. pro vulgari, *juvenili.*——164. *dextram et c. dextræ* aliquot Pier. *et dextram c. dextræ* Parrhaſ. et Erf. *et dextræ jungere dextram* Ven.——165. *Phinei*, *Phæneei*, *Phœnei*, *Finei*, *Penei*, *Phinci*, aberratt. Eſt Φινεός.——167. *intertexto* Rom. cum Moret. ſec. Rottend. pr. a m. pr. tert. Mentel. Reg. et Exc. Burm. et arridet Heinſio. Scilicet ineſt aliquid priſci roboris. *τῆς ἀρχαιότητος τινος.*——169. *et* eraſum Dorvill. *et nunc quam* Leid. *quæ* Montalb.——170. *lux quam* Bigot. *terris primum* Leid.

Sane quidem, qui Homerum legerit, facile is in hoc commentum incidat, nam et is recordationem priſcorum hominum et rerum ex priſco hoſpitio repetit; v. c. Iliad. γ, 205 ſqq. et aliis locis; ſed facere hoc debito loco ac tempore, id vero eſt, quod ingenium poëtæ commendare debet. 160. *veſtibat flore*, *πύκασεν.* A Marone ſumſerunt multi. cf. Cerda. Fundus in Homero Odyſſ. λ, 318. 319. 165. *Pheneum* poſuit priſcam Arcadiæ urbem (Iliad. β, 605) paſſimque in fabulis memoratam, tamquam ſedem majorum. 166. ex noto ritu τῶν ξενείων, munerum hoſpitalium, Iliad. ζ, 219 et al., ex quorum pretio et arte tanto major honos accreſcebat ei,

Auxilio lætos dimittam, opibusque juvabo.
Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
Nobiscum, et jam nunc sociorum adsuescite mensis.
Hæc ubi dicta, dapes jubet et sublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili:
Præcipuumque toro et villosi pelle leonis
Adcipit Ænean, solioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim aræque sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque ministrant.
Vescitur Æneas, simul et Trojana juventus,
Perpetui tergo bovis et lustralibus extis.

171. *tutos* aliquot Pier. tresque Burm. *demittam* Ed. Junt. *dimittam* Puget.——172. *s. huc quando v.* Menag. pr.——173. *Annue* alter Hamb, *celebrare* alter Menag.——174. *ac jam* Goth. tert. *jam* abest Parrhas.——177. *Principioque* Menag. pr.——179. *læti* tres Burm. cum uno Goth.——180. *ferant* pr. Mentel.——181. *frequentant* Ed. Ven. ——183. *Perpetuo* Goth. tert., ex interpret.

ei, qui ea acceperat. 171. *opibusque.* Serv. *id est militibus*; opes *antiqui vocabant milites.* Potest hoc ita se habere. Sed poëta posuit genus: *auxilium* et *opes* h. ea, quibus ad bellum gerendum Trojani instrui et ornari poterant. 172 sqq. Color similis narrationis Odyss. γ, 34 sqq. et iterum δ, 48 sqq.

177. Nolim jungere *præcipuum toro,* quod impedit reliqua; sed *accipit præcipuum*; reliquos Æneæ socios in gramine collocat, Æneam autem, præcipuum et principem inter eos, collocat in solio ex acere, cui torus est impositus pelle leonis instratus. cf. inf. 367. 368. *invitat solio,* ad solium, ut tot alia, v. c. *mœnibus* inf. IX, 676. 179. *aræ sacerdos,* non enim templum erat Herculis, sed ara maxima dicta. conf. inf. 269 sq. 181. *Dona laboratæ Cereris,* frumenti πεπονημένου pro ἐκπονηθέντος, elaborati, labore confecti panis; *viscera* autem sunt pro carnibus. 183. *Perpetui tergo bovis* expressit Homericum Νῶτα διηνεκῆ, Iliad. η, 321. Odyss. ξ, 437, ubi Ajax et Ulysses eodem modo præcipuæ portionis honore excipiuntur. *lustralibus extis.* Multa perperam tradunt

Poſtquam exemta fames, et amor conpreſſus edendi,
Rex Evandrus ait: Non hæc ſollemnia nobis, 185
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram
Vana ſuperſtitio veterumque ignara deorum
Inpoſuit. Sævis, hoſpes Trojane, periclis
Servati facimus, meritoſque novamus honores.
Jam primum ſaxis ſuſpenſam hanc adſpice rupem:
Disjectæ procul ut moles, deſertaque montis 191
Stat domus, et ſcopuli ingentem traxere ruinam.
Hic ſpelunca fuit, vaſto ſubmota receſſu;

184. *comprenſus* Rom. ap. Pier. —— 185. *Evander* pauci. v. Pier. *Evandros* duo Burm. —— 186. *tanti nominis aram* malit Cerda; quia *aræ maxima* v. 271. —— 187. *veterumve* ante Heinſ. conf. Pier.; ſicque omnes Goth. cum Erf. Donatum ſuſpicor *veterumque ignara parentum* legiſſe; ſed recte *deorum* ſe habet; non novam hanc eſſe ait religionem et a priſcorum *deorum* cultu temere recedentem. Bene exponit locum Lactant. IV Inſt. 28. —— 188. *hoſtes* Franc. *h. ſervata* pr. Menag. —— 189. *S. colimus* Menag. pr. *meritos ſacramus* Dorvill. et Exc. Burm. *renovamus* pr. Moret. *novare* bene dictum de ſacro anniverſario. —— 190. *Jam pridem* unus pervetus Pierii (eſt is Romanus) cum Palatino ap. Benedictum, et pars Heinſ. *accipe* Franc. a m. pr. *Hanc primum ſ. ſ. ſuſpice r.* Serv. ad I Æn. 438. —— 191. *dejectæ* Rom. et Palat. idem, perperam. conf. I Ge. 283. conf. inf. 355. *disjecta eſt p.* Goth. ſec. —— 192. *texere* duo Burm. —— 193. *Hæc* qu. Moret. *huic* Ven.

dunt Serv. et alii; ſed aliter accipi vix poſſunt quam quod eorum uſus aliquis præcipuus in luſtrationibus erat: quem etſi ignoramus, exta tamen, quæ heroicis temporibus in epulis ſacris apponebantur, ſequentibus ætatibus autem diis cremabantur, a Romanis immolari ſolita eſſe etiam in ſacris expiatoriis, ſatis conſtat: v. c. in Fordicidiis Ovid. Faſt. VI, 637. 638. 670 ſq. *Luſtralem facem* et ſimilia comparat quoque Barth. ad Stat. Theb. I, 507.

184. *amor edendi*, quis non videt Homericum ἔρον ἐδητύος. Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο. 187. deſerens priſcorum deorum cultum, a vetere religione deſciſcens, et *vana*, temere innovata, nullo certo animi judicio. 189. *novamus* dictum de ſacro anniverſario. Sacrum igitur fit *Herculi Servatori*, Σωτῆρι, Ἀλεξικάκῳ.

193 ſqq. De Caco fabula Italorum domeſtica fuit: ornata a poëtis Romanis variis modis. Conferant, qui volunt,

Semihominis Caci facies quam dira tenebat,
Solis inadcessam radiis; semperque recenti
Cæde tepebat humus; foribusque adfixa super[illegible]
Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Volcanus erat pater: illius atr[illegible]
Ore vomens ignis, magna se mole ferebat.
Adtulit et nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium adventumque dei. Nam maxumus [illegible]
Tergemini nece Geryonæ spoliisque superbu[illegible]

194. Interpunxi post Ruæum et alios: *Semihominis Caci facies qu*[illegible] *t.*, ut sit *facies Caci* pro Caco. cf. inf. 298. VI, 575 et Burm. h. l. interpungebatur, *Hic spelunca fuit—Semihominis Caci: facies quam d*[illegible] *bat*; ita sententia est: *cujus speluncæ facies erat dira. quem d.* sec. [illegible] Moret. *tenebat* revocavit Heins., alii cum Rom. *tegebat*; ut sit: *facies qu*[illegible] dira *tegebat*, quod et Cuningham. prætulit.——195. *inaccensam* duo [illegible] Heins. *inaccesam* Franc. *inadspectam* Schol. Statii Theb. I, 362, quod no[illegible] displi- cebat Burmanno.——196. *que* abest Medic. Pierii et aliquot Hei[illegible] for. *suspensa sup.* aliquot Pier., ex interpretatione.——197. *squallida* [illegible] edic. a m. pr. [ut conjecit Bentleius ad Lucan. II, 165.]——198. *Huic* [illegible] *Volcanus erat monstro* malebat Cuningham. Itane poëtæ variare numeros [illegible] on lice- bit? *atrox* Franc.——201. *adventus* neminem maluisse miror. aliquot Pier.——202. *Geryonæ* vindicavit Heins. post Guellium, rum codd. auctoritate: ex Γηρυόνης. Vulgo: *Geryonis*, ex Γηρυ[illegible] *ryoni* Rom.

Ovid. Fast. I, 543 sqq. Propert. IV El. 9. Liv. I, 7. Dionys. I, 39. Traxere ex Virgilio suas descriptiones, Amyci Valerius Fl. IV, 177 sqq. et serpentis ad Bagradam a Regulo occisi Silius VI, 146 sqq. cf. Cerda. Ut autem poëta pro episodio fabulam adhibere posset, veniam dabat carminis consilium Romanorum originibus et nomini consulturi. Nam a Caco interemto sacri Herculi ad *aram maximam* fieri soliti origo repetita. cf. inf. 269 sq. Liv. l. l. et alii.

194. *facies Caci* pro Caco. conf. Var. Lect. 19[illegible] *bus* Maroni est sævus [illegible]

199. *magna se mole* simpl. ad habitum vastamque speciem ref[illegible] *incedebat*; sed assum[illegible] nem vasti corporis [illegible] ad ἐνάργειαν facit.

202. Cf. sup. VII, Herculis nomen var[illegible] rum fabulis implicuit [illegible] tas; et peragratæ ab [illegible] Italiæ vestigia ubiqu[illegible] bant. conf. sup. Exc[illegible] f. lib. III. Quid? [illegible] *via Herculea* inde ab [illegible] que ad Celticam fuisse narratur.

Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
Ingentis; vallemque boves amnemque tenebant.
At furiis Caci mens effera, ne quid inausum
Aut intractatum scelerisve dolive fuisset,
Quatuor a stabulis præstanti corpore tauros
Avertit, totidem forma superante juvencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.
Quærenti nulla ad speluncam signa ferebant.

203. *huc* Franc. a m. pr. cum Goth. tert. et Erf. —— 205. *furis* retraxit Burm. pro *furiis*, quod Heins. defenderat. Codicum quidem auctoritas utramque lectionem tuetur, priorem inprimis Servius, eamque probarunt Stephanus, Broukhus. et Marklandus cum Burmanno; quæ tamen hic affert, levia sunt. Dicuntur *ferus* et *efferus* promiscue cum et sine adjecto casu. Equidem *furiis efferus* præfero: primum, quod poëtico ornatui hoc consentaneum; *furis* vero vocabulum epica gravitate indignum et exile. Tum *furiis* in *furis* mutatio prona fuit, e vetere scriptura; non item inversa ratione. Tandem in *furiis* conspirant Rom. et Medic., principes diversarum sectarum: *furis* in recentioribus regnat, ut in tribus Goth. —— 206. *intractatum* Rom. et Medic. Pierii, cum Gud. et tribus aliis Heins., quod placebat viris doctis, jam olim Benedicto, quia *tractare* et *contrectare* de furibus proprie dicuntur. Recte quidem: sed alienæ istæ ab h. l. argutiæ; ante Heins. erat vulgatum: *intentatum*: hoc habet Medic. a m. sec. et pars codd.; si *intentatum* a poëta profectum non est, saltem alterum eo sensu est accipiendum. *fuissent* Medic. et Gud. a m. pr. *tulisset* alter Hamb. Sane *fuisset* dictum pro, esset. —— 208. *Advertit* Dorvill. —— 209. *Atque has* Ven. *ferent* pr. Moret. *v. certis* Parrhas. —— 210. *tauros* pro *tractos* sphalma Goth. tert. —— 212. *Quærentem* vulgo inde a priscis edd. lectum. *quærenti* Heins. adoptavit e Medic. aliisque, ut *ferebant* sit. *se ferebant*. *quærentis* Rom. et alii Pier., quod et Heinsius suspicatur: Mirab. Audit. 86. et 100.

208. *Avertit*, abigit, ut I, 527 *raptas ad littora vertere prædas*; tum *intractatum* pro vulgari: intentatum; nam junctum τῷ *inausum*. *a stabulis* autem, a pascuis, in quibus procubuerant: ut αὐλή. Iterum sic v. 213. 209. 210. Hoc a Mercurii furtis adumbratum. v. Homer. Hymn. in Mercur. vss. 69 sqq. 75. 76. *versa viarum indicia*, sunt vestigia pedum. *ferebant* se.

Interea, quum jam ſtabulis ſaturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet,
Diſceſſu mugire boves, atque omne querelis
Inpleri nemus, et colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vaſtoque ſub antro
Mugiit, et Caci ſpem cuſtodita feſellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarſerat atro
Felle dolor: rapit arma manu nodiſque gravatum
Robur; et ætherii curſu petit ardua montis.
Tum primum noſtri Cacum videre timentem
Turbatumque oculis. Fugit ilicet ocior Euro,

ſuſpicatur ab initio fuiſſe in libris exaratum. *quærentes* Gud. a m. ſec. cum tribus Heinſ. *quærente* Medic. Pierii. An *quærentum*, quod Burm. præſcripſit, ullibi legatur, non invenio.——213. *movebat* Ven.——214. *habitumque* duo Burm. *parabat* Medic. a m. pr. *pararat* qu. Moret. *pararent* Rom.——215. *Diſceſſum* Gud.——216. *relinquit* Goth. tert. *reliquit* ſec. *colles relicti* (ſcil. *impleri clamore*) conj. Schrader.——218. *Mugit* Rom., aliquot Pier. et Menag. alter.——219. *Alcides* Ven. *antro* Rom. *f. exardet* vel *exarſit et atro Felle dolor:* malebat Dorvill., nec male; etſi durior illa ſtructura, duplici auferendi caſu juxta appoſito, non infrequens eſt: *furiis*, per furias, propter iram.——221. *Robor* Gud. et Mentel. pr. *ætherii* novavit Burm. pro *aërii*, quod alii habent.——222. *trementem* tres Burm.——223. *oculi* novatum erat a Burmanno. Sic duo Heinſ., Bigot. et pro var. lect. Servius. *oculos* Gud., quod Heinſio merito arridebat. *oculis* vulgo ubique legitur, quod utique amplectendum, etiam tamquam magis epicum, pro vulgari: *noſtri homines viderunt eum turbatos oculos habentem.* Argutatur Burm., dum *turbatus* ſolum ſic ſufficere dicat: Lucan. III, 356 *quum turbato jam prodita vultu Ira ducis.* Sic enim *turbatus* *animo*

216. *colles clamore relinqui*, h. a bubus; præteriri, ſuperari boum clamore et mugitu: ut bene Burm. expoſuit; ut ultra colles procederet auditus mugitus et uſque ad Caci ſpeluncam perveniret. Ita paſſim *relinquimus* eum, quem ſuperamus, inprimis curſu, et *loca relinquimus*, per quæ tranſimus, adeoque clamor relinquit montes, quos ſuperat, ultra quos auditur. Hæc uſu loquendi et analogia defenduntur. Alias eſſe poſſit dictum de clamore a colle reſiliente adeoque ex impulſu eum relinquente. Tenuis eſſet oratio, ſi accipias: *colles relinqui* a bubus diſcedentibus cum *clamore*. 219. *furiis*, per furias, iram. 220. *arma* ſunt ipſa clava, de qua ſqq. 226.

Speluncamque petit; pedibus timor addidit alas.
Ut ſeſe incluſit, ruptiſque inmane catenis
Dejecit ſaxum, ferro quod et arte paterna
Pendebat, fultoſque emuniit objice poſtes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius; omnemque
Adceſſum luſtrans huc ora ferebat et illuc,
Dentibus infrendens. Ter totum fervidus ira
Luſtrat Aventini montem; ter ſaxea tentat
Limina nequidquam; ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, præciſis undique ſaxis,
Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu;
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona jugo lævum incumbebat ad amnem,
Dexter in adverſum nitens concuſſit, et imis

animo, et *animi*. Nec aliter Græci: ταραχθεὶς τῷ ὀφθαλμῷ. *Turbari* autem non modo ira, amore, furore, verum et timore a poëta aliquis dicitur. *fugit illico* Montalb. *illico et* Goth. ſec.——225. *includit* Goth. ſec. *que* abeſt Parrhaſ.—— 226. *Objecit* Leid.—— 227. *obice* al., ex more. *objece* Ed. Mediol. *emunit* Rom.—— 228. *animi* Leid. *que* in fine aberat aliquot Pier. et Goth. tert.—— 230. *tunc totum* Menag. pr. *frendens* Rom.——231. *Aventinum* tert. Rottend. pro div. lect. et Oudart., ſed alterum doctius: ut *fons Timavi*, *urbs Buthroti*, quæ Serv. laudat; conf. Burm.——232. Mire diſtinguebant aliqui ap. Serv. *ter ſ. t. limina: nequicquam ter: f. v. r.*——333. *præruptis* Dorvill. a m. ſec. interpolatrice.——234. *incumbens* Menag. pr. et Parrhaſ. cum Goth. ſec. e ſeqq. v. 236.——236. *impendebat* tert. Rottend. *in amnem* Rufinian. in Schem. Lex, pag. 255.——237. *Dextera* alter Hamb. *convulſit* Goth. ſec.

226. *ferro et arte paterna*, catenis ferreis a Vulcano elaboratis ſuſpenſum erat ſaxum, quod demiſit et aditum obſtruxit, *poſtes fultos emuniit*, ornate pro muniit fores, *objice*, ſaxo illo objecto pro obice: quod idem vſ. 231 *ſaxea limina*. Catenas ferreas ab uſu iſtius ſæculi alienas bene temperavit poëta adjecta artis Vulcani memoratione.

236. 237. Stabat ſaxum, ſed prominens, πρηνὴς, ἐπιῤῥεπὴς, in tergo antri verſus Tiberim, et in ripa fluvii ita ſitum, ut ad lævam amnis eſſet; huic ex adverſo, a dextra parte, ſtetit Hercules

Avolſam ſolvit radicibus; inde repente
Inpulit: inpulſu quo maxumus inſonat æther;
Diſſultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At ſpecus et Caci detecta adparuit ingens
Regia, et umbroſæ penitus patuere cavernæ:
Non ſecus, ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes, et regna recludat
Pallida, dis inviſa; ſuperque inmane barathrum
Cernatur, trepidentque inmiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repente,

238. *Advolſam* Medic. *Evulſam* Leid., cf. III, 575. *volvit* tert. Mentel. *ſolidis radicibus* Parrhaſ.——239. *impulſo* Mentel, alter. *intonat* aliquot Pier. et Heinſ.; et ſic editum a Cuningham. *aër* Ven.——240. *que* abeſt aliquot Heinſ.——241. *Ac* Ven. *ut* Moret. ſec. *dejecta* Goth. tert.——242. *catervæ* Goth. ſec. Non placet repetita in binis verſibus vox *penitus*. Priore loco *late* non male ſubſtituebat Schrader. ex Ennii verſu, quem vid. in Nota.——243. *Nec ſ.* Goth. tert.——244. *reſerat* et *recludit* pars Pier. et Heinſ., quod præferam in poëta. *aperit ſ. ac r.* Parrh. et Gud. a m. ſec. *recludet* ſec. Moret. *recludant* alter Hamb.——245. *que* abeſt Ed. Ven. et ex ſuis membranis reſciſſum a Brunckio. *ſuper* eſt, ſuperne, deſuper.——246. *trepident* Heinſ. e codd.; vulgo *trepidant*, quod Rom. quoque exhibet: recte, ſi quid video, modo *que* abſit. Abeſt etiam a Rom. et aliis *que*. [Et ſic citat Menagius ad Malherb. p. 330.] Dorvill. *admiſſo*.——247. *in* abeſt parte codd. Pier. et Heinſ.

Hercules et ſaxum labefactavit, ita ut illud in amnem prolaberetur. 242. *regia* ut de Æoli antro *aula* lib. I, 140 Serv. Ornavit autem Ennianum verſum: *Tum cava ſub montem late ſpecus intu' patebat.*

243 ſqq. Ex Iliad. *υ*, 61 ſqq. eſſe adumbratos verſus, monitum ſatis poſt Macrob. V, 16. Illud addam: Homerica eſſe longe graviora, quod ibi inter effectus pugnæ Deorum numeratur hoc, quod Maro tantum in comparatione poſuit. Statius hinc Theb. VII, 815 Amphiarao a terra hauſto: *ecce alte præceps humus ore profundo Diſſilit, inque vicem timuerunt ſidera et umbræ.* 245. *dis inviſa*, argutatur Burmannus poſt Ruæum et alios, dum interpretatur non viſa, ut *inviſus* lib. II Æn. 574. Sed in loco Homerico, quem poëta expreſſit, v. 65, ſatis manifeſta ſunt *οἰκία—τά τε ςυγέουσι θεοί περ* h. *abhorrent, averſantur, δεδοίκασι*; mox *ſuper* pro deſuper. 248. *inſueta rudentem*,

Inclusumque cavo saxo, atque insueta rudentem,
Desuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, et ramis vastisque molaribus instat.
Ille autem, neque enim fuga jam super ulla pericli,
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
Evomit, involvitque domum caligine cæca,
Prospectum eripiens oculis; glomeratque sub antro
Fumiferam noctem conmixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem
Præcipiti injecit saltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens specus æstuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Conripit in nodum conplexus, et angit inhærens

248. *insueta paventem* codices ap. Pier. Sed *rudens* est ἐπιβρωμώμενος, ut ap. Callim. in Del. 56. *saxoque insueta* Rom.——250. *instant* Lutat. ad Statium ap. Burm., perperam.——251. *super u. p. est* vulgo legebatur. Ejecit *est* Heinsius secundum codd. suos et Pierii. *fuga nunc super illa* Diomedes lib. I ap. Heins. *super illa* Leid. *super illa dabatur* alter Menag. ——252. *m. dictu* Goth. tert.——255. *Fumigeram* Menag. pr. Bigot. et Goth. tert. *Flammiferam* ed. Ven. *conjunctis* Montalb.——257. *injecit* Heins. e parte codd. pro vulgari *jecit*, quod Rom. cum aliis tuetur, *ejecit* Hugen. *quo* aliquot Pier.——259. *Sic* duo Burm. *moventem* Goth. tert. cum tert. Mentel., quod mire blandiri vidi viro docto, qui recte observabat, *vomere* jam antecessisse, *moventem* autem esse exquisitius et proprium in tali re poëtarum verbum. *novantem* alter Hamb.——260. *in medium* Bigot. et Goth. tert. *corripit in nodum* male jungit vetus Grammaticus Anthol. Lat. To. I, lib. I, Ep. 45, 10.

tem, insolito et horrendo more vociferantem. Frequens et obvius apud poëtas usus vocum talium a clamore animalium traductarum, quem illustrare nihil attinet. *molaribus* simpl. pro grandibus saxis; sic μύλακες Iliad. μ, 161; et *rami* quoque pro stipitibus et truncis. Non de clava cogitandum erat, secundum molares. Ovidius l. c. Fast. I, 570 *Remque ferox saxis stipitibusque gerit.*

256. *animis*, præ ira. *undam* cf. Georg. I, 472. Ornate omnia: *nebulaq. i.* pro, qua parte specus densissimus est fumus. 260. 261. elidit fau-

ces

Eliſos oculos, et ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revolſis;
Abſtractæque boves abjuratæque rapinæ
Cœlo oſtenduntur, pedibuſque informe cadaver
Protrahitur. Nequeunt expleri corda tuendo
Terribilis oculos, voltum, villoſaque ſætis
Pectora ſemiferi, atque exſtinctos faucibus ignis.
Ex illo celebratus honos, lætique minores
Servavere diem, primuſque Potitius auctor,
Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri

262. *extemplo vel interea* Gud. *recluſis* aliquot Pier. Dorv. et Oudart. pro var. lect. codices bini recentes et mendoſi. *repulſis* Goth. tert.—— 263. *abſtractique b. objurataque* Ed. Ven. *adjurataeque* Exc. Burm.——264. *immane* Goth. tert.——266. *piloſa* Dorvill.——267. *ac* Ven. *ſemifera* Goth. tert.——268. *celebratur* pars Heinſianorum codd. *ſervatur* Bigot. *ſervatus* Goth. tert. *bonor* ex Priſciano Burm.——269. *Poticius*. *Potius*, et in Goth. ſec. *boëtius* erratum.——270. *ſacris* Rom. Jo. Marius Matius ap. Heinſium diſtinguebat poſt verba: *c. P. ſacri*, ut ſeqq. *ſtatuit* ad ipſum Herculem referatur, quem alii aram maximam dedicaſſe aiunt; conf. Ovid. Faſt. I, 581. Liv. I, 7. Equidem cum verſu 270 finiendam arbitror ſententiam, et verſus 271. 272 ejiciendos tamquam commentitios et alterum ex altero procuſum.

ces Caci arto brachiorum nodo conſtricti: more Herculis, quo leo et Antæus fuit occiſus: quem deſeruit Propert. IV, 9, 15 (ubi quoque triceps Cacus) cum Ovid. I Faſt. 576, ubi clava interimitur Cacus. cf. Spenc. Polymet. p. 123. *in nodum* doctius quam nodo, per nodum. *complexus corripit* ornate pro complectitur. 263. *abjuratæ rapinæ*; reſpicit epitheton rem ſupra non memoratam, ſed intellectu facilem: Cacum perjurio negaſſe ſe boves apud ſe habere. 265. cf. Iliad. χ, 369 ſqq.

268. Hinc ſacrum celebrari cœpit, quod poſteri traditum ſervarunt, ita ut adhuc anniverſarium ſollenne agamus. 269 ſq. cf. ſup. ad v. 193 ſqq. cf. Liv. I, 7 et IX, 29. ubi v. Intpp. Dionyſ. I, 39. Prop. IV, 9, 67. 68. Tac. Ann. XV, 41. *cuſtos*, antiſtes, quæ curaret ſacrum. Male aliter Macrob. III, 6. Inverſa autem oratio pro: Potitius et Pinarius: ſeu Potitii et Pinarii. De iis v. loca laudd.; ut et de Ara Maxima. In eodem ſacro capite erant aperto, qui ſacra faciebant: cauſſam afferunt

*Hanc aram luco statuit, quæ Maxuma semper
*Dicetur nobis, et erit quæ maxuma semper.
Quare agite, o juvenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas, et pocula porgite dextris,
Communemque vocate deum, et date vina volentes.
Dixerat: Herculea bicolor quum populus umbra
Velavitque comas, foliisque innexa pependit;
Et sacer inplevit dextram scyphus. Ocius omnes

271. *statui* legebat Pomponius: " *Evander instituit: ideo eo loquente melius statui, quam statuit.* "—272. Hic versus aberat a pr. m. Mentel. pr. et Rottend. sec. At in Leid. finiebatur post *erit*. Markland. ad Stat. III Silv. I, 9 resecabat hemistichium: *et erit quæ m. s.* Sane nihil hoc versu jejunius. *et erit quoque* Parrhas.—273. *Ergo agite* Priscianus ap. Heins. —274. *fronte* duo Burm. *comam* alter Leid. *porrigite* duo alii. *spargite* Dorvill. et aliquot Pier. *sumite* Oudart. pro var. lect. *porgite pocula* Goth. tert.—276. *Herculeæ umbræ* pr. Hamb.—277. *nexa* Gud. a m. pr.—278. *implerat* Bigot. *dextras* alter Hamb. *Et dextram inplevit sanctus scyphus* aliquot Pier.

runt apud Macrob. III, 7 extr. vel quod Græco ritu sacrum factum, vel quod signum Herculis capite operto esset, sc. exuviis leonis. At Romanorum mos erat in sacris velato esse capite: cujus moris originem a poëta expositum vidimus III, 403 sqq.

273. *tantarum in munere laudum.* Non assequor interpretes, nec Burmannum, qui lib. V, 652 huc vocat, ubi *munus* pro sacro positum est. *Laudes* dicuntur poëtis pro virtutibus et strenue factis: ergo *in munere laudum* erit in honorem tanti facinoris, quo de nobis meruit Hercules; cf. sup. 185 sq. 274. Sequitur locus de libatione. *Porgite*, non ut alter alteri ex ordine poculum præbeat, aut omnibus famuli; sed quod libatio fit manu exporrecta et prolato poculo. Mox idem: *date vina. Communem deum* Trojanis et Arcadibus, communi fœdere junctis, hospitibus et amicis. vid. vss. 172. 173. 174. Sic accipiendum cum Donato; aliena multa cumulant Servius et interpretes: cf. XII, 118 *Rutulique viri Teucrique parabant—et dis communibus aras.* 276. 277. caput cinxit *populea* corona: quod *populus Alcidæ gratissima* et quidem alba; hoc norunt omnes. *bicolor* tamen, variante scilicet candore in foliorum

In mensam læti libant, divosque precantur.
Devexo inter ea propior fit Vesper Olympo:
Jamque sacerdotes primusque Potitius ibant,
Pellibus in morem cincti, flammasque ferebant.
*Instaurant epulas, et mensæ grata secundæ
*Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.

279. *In mensa* aliquot ap. Burm. cum Goth. sec.—281. *ibat* tert. Rottend.—282. *flammam* aliquot Pier., inter quos Rom. *gerebant* Goth. pr. Sane parum placet *ferebant*, *ferunt* trinis vss.; et quam impedita sit interpretatio versuum *Instaurant epulas et Dona ferunt*: in Notis declaravi; Scilicet si dicere licet quod sentio: hi duo versus a poëta in margine appositi fuisse videntur ad superiora: *Ocius omnes In mensam læti libant, divosque precantur: Instaurant epulas* sq. Duobus versibus h. l. ejectis bene procedit narratio: *Jamque sacerdotes—flammasque ferebant. Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum, Populeis adsunt evincti tempora ramis.*—283. *Instaurantque* Gud. a m. pr. In Menag. pr. hic ordo erat versuum 285. 286. 283. 284. At v. 283. 284 importuni quocunque te vertas et ejiciendi. v. Notam. Statuit quoque hoc idem Bottger, vir doctus in Program. ad h. l.

liorum frontibus et tergis. Populo successit usus lauri in sacro Herculis. v. Serv., Macrob. Sat. III, 12 et Cerda. 278. *Scyphus* proprie dictu, et adhibitus in sacris Herculis: Macrob. V, 21.

280. *devexo Olympo*; cælo, circumacto motu diurno, inclinante se, ut II, 250 *Vertitur interea cælum:* ubi vid. Exc. II ad lib. II. 283. Hæc et sqq. ad mensas secundas, atque adeo ad bellaria, convivantium referant interpretes: quod pro temporum heroicorum ratione nullo modo fieri posse arbitror, inprimis libatione modo facta. Religiosum ritum describi in aperto est, quo ignis in ara instauratur, et circum aram saltatio cum hymno instituitur, Certe sacerdotes *flammas ferebant—Tum Salii ad cantus incensa altaria circum* saltant. Ergo et reliqua eodem referenda, et inter instauratum saltem sacrum epulas quoque instauratas fuisse dicendum, quas eas dem per *mensam secundam*, se *mensæ secundæ dona* declara Ita potest poëta ante oculos h buisse Odyss. γ, 388 sqq., u domum de sacro reduces inst rant epulas. Fatendum et l et quavis alia tentata rati versus 283. 284 nec sensu structura satis congruere. *libus in morem cincti:* l mansit mos sacri in Luper prima vita, cum pellibus e bridibus cincti essent hon *oneratis lancibus* ad turis c refert Cerda; sane tus lance apportabatur, non acerra. cf. Ovid. IV Po 33. Servius exta h. l. la apponi ait: idque sequi

Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circum,
Populeis adſunt evincti tempora ramis ;
Hic juvenum chorus, ille ſenum ; qui carmine laudes
Herculeas et facta ferunt : ut prima novercæ
Monſtra manu geminoſque premens eliſerit anguis ;
Ut bello egregias idem disjecerit urbis,
Trojamque Œchaliamque ; ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquæ,

285. *Tunc* Rom. *accantis* Goth. ſec.——286. *adſunt:* adveniunt ad cantum. Niſi dicas *adeſſe ad cantum*, ſeu *cantui*, eſſe reſpondere ſaltatione. Vox eſt parum commoda. Jo. Schrader. conj. *ſaltant*. *et vincti* aliquot Pier., inter quos Rom. *tænis* pr. Voſſ. et pro var. lect. Gud., et Moret. qu. *tenis*.——287. *atque ſenum* aliquot Pier.——288. *fata* duo Burm. *ferant* illatum erat ab Heinſio e libris ; alii cum edd. *ferunt :* haud dubie verius ; eſt enim pro ; *ferunt illi*. Retinuit quoque hoc Cuningham.——289. *geminas anguis* Nonius in *elidere*, vid. Heinſ.——290. *Et b.* Ven. *dejecerit* aliquot Pier. et Burmann. cum Goth. tert. *devicerit* Ven.——291. *Oethaliam*, *Oetaliam*, *Ethaliam*, *Æthaliam*, *Echaliam*, *Oejam*, monſtra lectionum : et mox *Aritheo*, *Euricto*. *et duros* Rom. Macrob. VI Sat. 6 et duo Heinſ. *eduros* Medic. *ut durus* Bigot. et Goth. tert.

ſtat. Ita dum exta cremantur in ara, epulæ interea inſtaurantur. Simili modo inſtauratas epulas ſupra vidimus lib. VII, ubi cruſtis jam comeſis Æneas vſ. 133 *Nunc pateras libate Jovi*, et 146 *Certatim inſtaurant epulas*.

285. *Salii* apud Romanos Martis erant ſacerdotes ex Numæ inſtituto, ut creditum fuit. At h. l. poëta Herculi Salios aſſignat, quandoquidem in vetere Latio Saliorum nomen commune ſacerdotum fuiſſe videtur, quandoquidem ex priſcæ vitæ more cum ſaltatione et cantu omnis res ſacra agebatur, cf. Serv. Hæſerant in hoc veteres, v. Macrob. III Sat. 12. *Chorus* eſt περιβώμιος, ἐγκύκλιος ; carmen ὑπορχηματικόν habendum. De populea corona vid. ad v. 276. Illud quoque notabile, quod Salii ſeniores et juniores memorantur. Quæ ſequuntur v. 288 ſqq., hymnorum veterum in Herculem argumenta ſunt, oratione a poëta præclare in hymni formulam converſa v. 293 ſqq., ut ipſa narratio dramatis naturam induat. *Œchaliam* Meſſeniæ, denegata a patre Euryto Iole. 291. cf. Iliad. ϑ, 393. τ, 133. Odyſſ. λ, 620. *fata Junonis* infeſtæ aiunt eſſe voluntatem : Sic Serv. et alii. Accipio de fatis,

Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembris
Hylæumque, Pholumque manu, tu Cresia mactas
Prodigia, et vastum Nemea sub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci
Ossa super recubans antro semesa cruento:
Nec te ullæ facies, non terruit ipse Typhoëus
Arduus, arma tenens; non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumstetit anguis.
Salve, vera Jovis proles, decus addite divis,

293. *bimembres:* Voc. Cornificium primum ausum esse fingere notatum est ap. Macrob. VI, 5 extr.——294. *Yleum Pholumque* Parrh. *Hylocumq. Polumq.* Goth. sec. *Neleum* Marius emendabat perperam ap. Heins. *Crescia* Dorvill. *metas* Goth. sec.——295. *Nemea sub rupe* Rom. et Medic. Gud., aliique doctius, ex Νέμεος, quam quod vulgo adhuc legebatur *Nemeæ sub rupe*.——296. *flevere* Oudart. *timuere* duo alii Burm.——297. *semensa* Rom. cf. Serv. Seneca ep. 82 subjicit versum ex Æn. VI, 401.——298. *Non te* Parrhas. *Te nullæ* Goth. tert. *nec terruit* duo Burm. cum Goth. sec.——299. *nec te* idem cum aliis.——300. *circumstitit* aliquot Burm.——301. *deus addite* Parrhas.

fatis, quæ Junonis odium fecerat. Sic IX, 135 *Sat fatis Venerique datum*. Bene autem Junonis odia in Herculem commemorantur coram viro ejusdem deæ odiis agitati, Æneæ. In ceteris similitudinem Jovi cum Eurip. Herc. fur. 1266 sq. agnoscit Bottger. supra memoratus. Suavis et jam Macrobio VI, 6 med. observata conversio ad secundam personam vs. 293. cf. ad v. 285. Observa similem aliam in Miltono *P. L. B. IV.* 1720 *sqq.* *nubigenas Hylæum Pholumque* Centauros vid. Georg. II, 456. 457; ad hos et ad sqq. cf. Apollod. II, 5, 4 sqq. *Cresia prodigia*, τέρας, taurus Cnossius: quem vivum ad Eurystheum adduxisse narratur. Ergo *mactas* solito more ita posuit, ut pluribus membris esset accommodatum, aut aliam fabulam sequutus est. 296. 297. descensu Herculis ad Orcum facto, ut Cerberum adduceret Iliad. Θ, 368. Odyss. λ, 622. 298. *facies*, monstra, quæ in inferis occurrebant: Æn. VI, 285 seqq. Hydra Lernæa jam ibi commemorata: nunc Typhoëus additur, quem in Tartarum fulmine detrusum ediderat quoque Hesiod. Θεογ. 853 sqq. 867. Orionem in inferis collocabat Homerus Odyss. λ, 571 sqq. Ad communem autem interpretum morem jungimus vss. 298—300 cum antecedentibus. Alioqui, si sententias

Et nos et tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant; ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantemque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſque reſultant.
Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. Ibat rex obſitus ævo,
Et comitem Æneam juxta natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam ſermone levabat.
Miratur, faciliſque oculos fert omnia circum,
Æneas, capiturque locis; et ſingula lætus
Exquiritque auditque virum monumenta priorum.
Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,
Genſque virum truncis et duro robore nata:

305. *Quo ſonat* Goth. ſec.——306. *Exhinc* duo Burm.——308. *trahebat* pro var. lect. pr. Hamb., ut Æn. II, 457. unde huc veniſſe probabile mihi fit.——309. *Ingredienſque viam vario ſ.* Ven. *levabant* Hugen. a m. ſec. et Schol. Statii ap. Burm. *lavabat* Rom.——312. *que* abeſt poſt *exquirit* in Ald. pr. *animumque virum* Goth. pr.——315. *et rupto robore* tert. Rottend.

tentias et facta ſejungas, alterum ad pugnam deorum cum Gigantibus, quibus novo exemplo nunc Typhoëum inſerit, cum Horatio III. Carm. 4, 53; alterum ad hydram Lernæam apud Nemeam occiſam referri poterat; ut confundantur Hercules ille antiquæ religionis et Thebanus Hercules: quod nec ſine exemplo fieret. *rationis egentem*, conſilii inopem, de ἀμηχανίᾳ, ἀπορίᾳ, ex pavore: h. terrore perculſum. 302. *dexter*, propitius. 304. *ſpirantem ignibus* doctius quam ignes exſpirantem.

307. *rex obſitus ævo*: ut alias *gravis* de magna copia, *oppreſſus*, *obrutus*, *gravis ætate*. cf. Burm. 310. *faciles* epitheton ornans, mobiles, vagos oculos, volubiles.

314 ſqq. Egregius locus, quo antiquus Italiæ ſtatus deſcribitur. v. Excurſ. II ad h. lib. *indigenæ Fauni Nymphæque* non modo ἐγχώριοι, ſed et αὐτόχθονες, αὐθιγενεῖς, ſcilicet deſignantur Genii locorum. Suaviter autem poëta extulit hoc: Loca circa Tiberim olim vaſtities obtinebat ſilvarum, per quas feri

Quis neque mos neque cultus erat; nec jungere tauros,
Aut conponere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami atque asper victu venatus alebat.
Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, et regnis exsul ademtis.
Is genus indocile ac dispersum montibus altis
Conposuit, legesque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
Aurea quæ perhibent, illo sub rege fuerunt

316. *neque jungere* aliquot Pier.——317. *haud* Burm. *nec* Serv. ad Æn. I, 374. *et parcere* alter Hamb. *partis* Leid. *rapto* Medic., sed in litura. *gnorant* Mentel. pr.——318. *victus venatus* Montalb.; per appositionem, ait Heins. *asper cultu* Oudart. *alebant* Ven. et Dorvill.——319. 320. Laudat Augustin. C. D. VII, 26.——320. *regnis: terris* pro div. lect. Hugen.——323. *tutus latuisset* ap. Lactant. Heins. *in hortis* Goth. sec. ——324. *Aurea quæ perhibent* Heins. refinxit ex codd. tum suis tum Pier., omnibusque omnino præstantioribus, Rom. Medic. al. (etsi Mediceum *quæ ut* exhibere ait; quod Fogginius non expressit). Vulgo lectum erat: *Aureaque, ut perhibent*; quod ortum ex librariorum more scribendi, *Aureaque perhibent*, quod etiam alii depravationi locum fecit in aliquot Pier. *Aureaque perhibent — fuisse.* Argutatur Burm. *fuere* ante Heins.

feri homines palabantur. *truncis et d. r. nata* pro truncis roborum. Nata loquendi et fingendi forma ex more agrestium hominum truncos arborum inhabitandi. v. Serv. cf. Stat. IV Theb. 276 sqq. cf. Cerda. 316. *mos*, certum vitæ institutum, lex quædam vivendi; præclare autem mitior vitæ cultus declaratur his: *componere opes et parcere parto*, τὸ συγκομίζεσθαι καὶ ταμιεύεσθαι, quibus feros homines assuefacere difficillimum est. Conferant erectioris indolis juvenes Lucretianos versus lib. V, 951 sqq. in iisque 956. 318. *rami* h. fructus arborum. Porro jung. *asper victu*, non *alebat victu*. Est venatus, qui asperum victum præbet h. non nisi labore et molestia parandum.

319. Antiquus mythus de Saturni fuga in has terras, ductus, ut videtur, ex etymologia voc. *Latii* a *latendo*. *Saturnus* tamen numen Latinorum patrium, forte a *satu*, seu satione rerum, inprimis frugum. Sed comparatus ille cum *Crono* fabulas Græcorum in se derivandi opportunitatem dedit. Contra Ausonum adeoque Aboriginum et Latinorum religiones videntur fuisse valde simpli-ces v. Excurs. V et IV ad lib. 321. *indocile*; Serv. pro doctum: malim pro fero agresti accipere. 322. *Leges dedit*

Sæcula: ſic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paullatim ac decolor ætas
Et belli rabies et amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſonia et gentes venere Sicanæ;
Sæpius et nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque inmani corpore Thybris:
A quo poſt Itali fluvium cognomine Thybrim
Diximus; amiſit verum vetus Albula nomen.
Me pulſum patria, pelagique extrema ſequentem,
Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
His poſuere locis, matriſque egere tremenda
Carmentis Nymphæ monita, et deus auctor Apollo.

325. *longa* Serv. v. Burm.——326. *ac* deeſt Ven.——328. *manus Auſonia*, h. Auſones, præclare Heinſ. repoſuit ex Medic. Gud. et Ven. a m. ſec. cum Romano. Vulgo cum Servio: *m. Auſoniæ*. In Bigot. abeſt *et*.——334. *et i. bellum* ſec. Moret., male.——335. *erigere tremendæ* Rom.——336. *et monita* Parrhaſ.

dedit h. mores et inſtituta; cf. VII, 203. 204. 325. *aurea ſæcula* obſerva per *pacem* declarari. 326. *decolor ætas* reſpectu auri, colore vitiato, dum ærea vel ferrea ætas ſuccederet. 328. *manus Auſonia*. Auſones, quos Livius et alii vulgo Aborigines appellant. v. Excurſ. IV ad lib. VII. Excurſ. II ad lib. VIII. *Sicanos* autem memorat poëta, ſeu quod auctores habuit, qui et hos in Italiam veniſſe traderent; cum alias Sicanos a Liguribus ex Hiſpania pulſos in Siciliam trajeciſſe narratum ſit; ſeu quod *Sicanos* cum *Siculis* confundit, quos loca inter Tiberim et Lirin tenuiſſe conſtat, etſi alii in inferiore Italia, Œnotriorum ſede, eos memorent; unde illic ab Auſonibus et Pelaſgis, hic ab Opicis, qui et ipſi ex Auſonum genere fuere, exturbati in Siciliam trajecere. conf. Excurſ. II ad h. lib. *Saturnia tellus* proprie ita dicta fuit in clivo Capitolino ad Tiberim; *clivus Saturnius* is olim dictus: Dionyſ. I, 34. Poëtis inde nomen pro Latio et pro Italia dici cœpit. Etiam reliqua Italiæ nomina a certis tractibus, quibus ab origine propria erant, ducta ſunt. Ipſum *Italiæ* et *Œnotriæ* nomen, primo ad ſola loca circa ſinum Lameticum ſpectabat. cf. eund. Excurſ. 330. Sumſit et hoc poëta de Tiberi ex multis aliis commentis ſuper nomine Tiberis; cf. Serv. ad h. l., Cerdam, al.

333. De Evandri adventu v. ſup. v. 51 ſqq. et Excurſ. I ad h. l. *pelagi extrema*, mare ultimum.

Vix ea dicta: dehinc progressus monstrat et aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam
Quam memorant, Nymphæ priscum Carmentis honorem
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos et nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum
Retulit, et gelida monstrat sub rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.

337. *dein* Montalb. *et arma* Medic.——338. *Romani nomine* Gud. cum quatuor aliis Heins.; adde Medic.; nec assequor, unde hæc lectio venire potuerit——339. *memorat* Goth. sec. *primum* C. Oudart., ex interpretatione, arbitror. Interpunctione refeci locum: *Et Carmentalem Romano nomine portam Quam memorant, Nymphæ priscum Carmentis honorem, Vatis fatidicæ.* Apposita sunt: *portam—honorem Nymphæ Carmentis.* Antea interpungebatur sic: *Et C.—portam: Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem Vatis fatidicæ.* Ita frigebat totus hic versus, ut eum expungere mallem: expeditior enim fuisset oratio: *Et Carmentalem Romano nomine portam Vatis fatidicæ.*——341. *et nomine P.* Rom.——342. *asper* pr. Hamb., sed *acer* defendit Burm.; recte, nec tamen expedit. *Acer*, ut δριμὺς, est poëtis vocabulum proprium virorum fortium, δραστικοὶ, uti alias impiger, promtus, animosus.——344. *Parnasia* Rom. *de monte* Bigot. et Goth. tert. Sicque emendabat Jo. Schraderus, fundo emendationis in Ovidio quæsito: Fast. II, 423 *Quid vetat Arcadia ductos a monte Lupercos?*

ultimum, longinquum, saltem ex sensu et notione priscæ Greciæ, cui occidens inter terras ignotas et invisas erat. 337. *aram* Carmentis seu Carmentæ, quam se vidisse testatur *sub portam Carmentalem* Dionys. lib. I, 32 ad radices Capitolii. 338. *portam* per appositum *honorem Nymphæ Carmentis, vatis fatidicæ.* 340. 341. Ingeniose sententiam hanc Maronis ornavit Ovid. Fast. I. 475 sqq. 515 sqq. Propert. IV, 1 et jam Tibull. II, 5, 19 sq., ille ex sua, hic ex Sibyllæ persona. *Pallanteum*, Palatium. conf. sup. v. 54.

342. 344. *lucum—Asylum* cf. Liv. I. 8. Dionys. II, 15. *retulit* est, appellavit. Male aliter Serv. et al. *Lupercal* sub monte Palatino, cf. Liv. I, 5. Dionys. I, 32. *dictum Panos Lycæi* Lupercal, nomen gerens Panis Lycæi, quasi is a λύκος, *lupus*, dictus sit: prava nonnullorum etymologia: cum verius ab urbe et monte Arcadiæ ductum sit nomen. *de more Parrhasio*,

Nec non et sacri monstrat nemus Argileti,
Testaturque locum, et letum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.
Jam tum religio pavidos terrebat agrestis
Dira loci; jam tum silvam saxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem,
Quis deus, incertum est, habitat deus: Arcades ipsum
Credunt se vidisse Jovem, quum sæpe nigrantem
Ægida concuteret, dextra nimbosque cieret.

Lupercos? Faunus in Arcadia templa Lycæus habet. Ita erit: *Lupercal dictum de monte Panis Lycæi Parrhasio.* Sane *montem Parrhasium* putes esse debere τὸ ὄρος Παῤῥάσιον. At nunc erit dictum pro Arcadico. *Lycei* male excusum a Burmanno. Est urbs Arcadiæ Λύκαια et ὄρος Λύκαιον, vide vel Pausan. VIII, 2 et 38. At Λύκειον γυμνάσιον Athenis, et Apollo Λύκιος. —— 345. *monstrant* Goth. pr. —— 46. *et mortem docet* aliquot Pier. —— 347. *ad* abest pr. Hamb. *et* abest Goth. tert. —— 349. *jam tunc* Dorvill. etiam vs. seq. —— 350. *jam jam* aliquot Pier. *silvas* Rom. *saltumque* Montalb. *tenebant* Medic. a m. pr. Bigot. —— 351. *hoc inquit f. v. saxum* Gud. pro div. lect. *formoso* sec. Hamb. Probus I Instit. p. 1395 *hoc nemus, hunc, inquit, fontem.* —— 353. *vidisse deum* aliquot edd. —— 354. *crearet* Hugen. Mutavi interpunctionem, quam miror nemini moram fecisse.

Parrhasio, h. Arcadico, ad exemplum Panis Lycæi nomine ab Arcadibus ducto.

345. 346. *nemus Argileti* sub Capitolio, ut docent Donatus et alii auctores de urbe Roma: *testatur* simpl. pro monstrat, *hospitis Argi*; adoptavit poëta veterem fabulam de Argo hospitio ab Evandro excepto et, eo inscio, ab Arcadibus cæso. Quis ille fuerit, varia erat fama. vid. Serv.

347—354. Locus splendidus de Capitolio, in quo τὸ ὑφαντασιῶδες insignis futuræ majestatis loci in promtu est sentire. 348. *Aurea nunc, olim.* Similis comparatio in Capitolio sæpius occurrit. v. loca ap. Cerdam; inprimis Propert. IV, 1 et Tibull. II, 5, 23 sqq. cf. inf. 360. 361. *aurea* simpliciter esse multo auro ornata, nemo dubitet. Sic *aurea Roma.* 350. *dira*, magna, admirabilis *Serv.*; scilicet ea, quæ dira sunt, horrorem incutiunt, qui idem ex religione, seu specie augusta et religiosa loci sanctitate venire solet. 353. 354. Hæc Jovis ægida incutientis

: duo præterea disjectis oppida muris,
quias veterumque vides monumenta vi
c Janus pater, hanc Saturnus condidit a
culum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
bus inter se dictis ad tecta subibant
peris Evandri, passimque armenta videbant
ianoque foro et lautis mugire Carinis.

Vulgo: *cum sæpe nigrantem Ægida concuteret dextra, ni*
Quis quæso clipeum, si ægis pro clipeo est, *dextra* vibret?
ıda sunt: *cum Ægida concuteret, dextra nimbosque cieret.* Læva
n, dextra autem jaculatur fulmina. Poterat saltem Servi
dextra nimbosque cieret: et de dextra fulmina commoveret.—
Menag. pr. pro *dejectis*; conf. 191.——357. *arcem* bene H
ibus post Pierium; vulgg. *urbem*, etiam Rom.——359. *ac t*
or.——361. *lætis* ap. Schol. Horatii Cruqu. I Ep. 7, 48
is Parrhas. a m. sec. *cavernis* etiam Rom.

s species manifeste ex
ero est adumbrata: Iliad.
57 de Trojæ excidio:
ται ἦμαρ etc. Ζεὺς δέ σφιν
ης—Αὐτὸς ἐπισσείῃσιν ἐρεμ-
γίδα πᾶσιν, Τῆσδ' ἀπάτης
; ergo de irato Jove, ad
iendum terrorem vibrante
em ante ora Trojanorum;
ias heroës fulgentem ære
liantem sole clipeum qua-
et ingerunt oculis hos-
Similiter Jupiter fugat
vos Iliad. ρ, 593 καὶ τότ'
ρονίδης ἕλετ' αἰγίδα θυσ-
σαν Μαρμαρέην, Ἴδην δὲ
νεφέεσσι κάλυψεν, Ἀστρά-
ὲ μάλα μεγάλ' ἔκτυπε, τὴν
gidem) ἐτίναξε. Νίκην δὲ
σι δίδου, ἐφόβησε δ' Ἀχαιούς.
i modo h. l. Jupiter ægi-
concutit et fulminat; et
m quidem facit læva,
n jacit dextra. Pro ful-
posuit adjunctum *nimbos*;

et propter hos ægis *n*
nube nigra et caligino
tempestatem inducta.

355—358. Habet
quid religionis veneran
antiquitas ruinæ duoru
quissimorum oppidorum
hospiti suo monstrat E
Attemperatum et hoc
mam veterem de *Jani*
Saturnia, duobus antiq
pidis in montibus Jani
Capitolino, olim Saturn
to; v. Varro LL. IV,
Excurs. II ad h. lib. su

359 sqq. Etiam in h
simplicitas delectat, i
cum magnificentia serio
tis comparata. *lautis* C
qui in IV Regione lo
ab Arcu inde Constanti
Esquilias et Cœlium pro
Pompeii M. Antonii
magnificis sumtuosisque
bus ornatus; unde *laut*

Ut ventum ad ſedes: Hæc, inquit, limina victor
Alcides ſubiit; hæc illum regia cepit.
Aude, hoſpes, contemnere opes, et te quoque dignum
Finge deo; rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit, et anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Ænean duxit, ſtratiſque locavit
Effultum foliis et pelle Libyſtidis urſæ.
Nox ruit, et fuſcis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequidquam exterrita mater,

362. In voc. *victor* argutati ſunt veteres. v. Macrob. III, 6.——364. *contingere* Goth. ſec.——366. *auguſti* Exc. Burm. *ſubeunt* aliquot Pier. *veſtigia* duo Burm.——368. *effectum* pr. Rottend. a m. pr. *ſpoliis* Goth. tert., quod ipſum in mentem veniſſe video Jo. Schradero, ut ſint ipſa pellis urſæ. *Libiſtridis* Ven., Julius Sabinus: *vel legatur* HYBISTIDIS (quod nihili eſſe arbitror), *ut a Sicilia* (in qua nulla Hybiſta eſt), *ut diximus in quinto* (ibi nihil tale occurrit) *vel ut ſit a Libya—Si volumus intelligere* Libyſtidis, *Siculæ, ut Libyſtinus Apollo in Pachyno.* Fuit utique Apollinis Libyſtini templum in Pachyno. v. Macrob. I Sat. 17. Sed ab eo nomen ducere alienum eſt. Pro Λιβυκὴ dictum Λιβυςὶς urſa.——369. Alii novam ſententiam ordiuntur cum hoc verſu, alterumque 370 ſubjiciunt.

næ. Servius multa inepte cumulat. 362. *Ut ventum ad ſedes*, Evandri domum in Palatino monte, ſeu Palatio, quod Pallanteum dixit poëta. 364. 365. Nihil magnificentius his verſibus dici poteſt. *aude contemnere*, quaſi rem arduam et difficilem: ita ut virtute opus ſit animi ad expellendum amorem divitiarum. Sic bene Serv. conf. Guell. *et te quoque dignum finge deo.* Compone te mentemque informa ad ſimilitudinem numinis; h. fac, redde te ſimilem Herculis in contemtu hoc inanis faſtus. *non aſper*, non alienus, infeſtus, adeoque non faſtidioſus.

366—368. E more priſci ævi; cf. Odyſſ. ξ, 48, Orph. Argon. 1009. *Æneam ingentem* alius reddidiſſet per: inclinato capite ſubeuntem anguſtas fores. De *Libyſtide urſa* v. ad lib. V, 37. Etiam imago noctis v. 369 notabilis. Hinc Stat. I Achill. 620 *totis ubi Somnus inertior alis Defluit in terras mutumque amplectitur orbem.*

370 ſqq. Qui ſequitur locus, me*

Laurentumque minis et duro mota tumultu,
Volcanum adloquitur, thalamoque hæc conjugis aureo
Incipit et dictis divinum adspirat amorem:
Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
Debita casurasque inimicis ignibus arces; 375

371. *duro—tumultu* erit ut *bellum durum: pugna dura.* Præstat tamen cum Jo. Schradero legere *diro. muta* tert. Mentel.——373. *inspirat* aliquot Pier. tum Ven. alter Hamb. Dorvill. Parrhas. Ed. Ven. *bonorem.* idem sec. Hamb. *odorem* pr. Voss.——374. *Cum* sec. Moret. *Tum* Franc. *vastabant* h. l. de oppugnatione. Jo. Schrader. malebat *quassabant.*——375. *que* abest Hamb, pr. a m. pr. *urbes* Oudart., ut v. 357.

meo judicio, artis magis quam ingenii laudem habet. Nimis manifesta imitationis Homericæ sunt vestigia, simulque jejunæ istius copiæ, quæ fere imitationis studium prodere solet. Thetidis ad Vulcanum accessus, ut Achilli arma peteret Iliad. σ, multo majorem habet suavitatem ex simplicitate priscæ vitæ ibi adumbrata; habet etiam caussam multo magis idoneam; amiserat enim Achilles arma Patroclo detracta. Utinam præcederet saltem locus egregius lib XII, 87 sqq. de insignibus armis Turni: his ut divina arma opponerentur, erat, quod expectabas. Nunc Venus adit maritum, eumque illecebris suis delinitum amoreque devinctum ad amplexus suos invitat. In quibus primum redhibitus est locus præstantissimus Iliad. ξ, 294 sqq., ubi Juno Jovem simili modo circumvenit, sed eo consilio, ut alto eum sopore opprimeret, ut inde pugnæ inter Achivos et Trojanos fortuna vices accipere posset. Hic vero Vulcanus v. 405. 406 obdormit, ut mox ante diem ad laborem evigilet. Idem a Venere ad somnum invitatur, cum jam precibus facilem se et paratum ostendisset. Illud vero nolim urgere, quod pro filio ex alio viro suscepto maritum rogat. Friget tamen multo magis aliorum imitatio, ut Statii Theb. III, 262—317, ubi Venus Marti supplicat.

373. *dictis divinum adspirat amorem*; addit τὴν χάριν, τὸ θελκτήριον, ut delinirent verba Vulcanum. Quod Lucretio est in simili loco dulcissimo: *tu suaves ex ore loquelas funde* lib. I, 40. Burmannum vix quisquam hic probet, dum exponit: " quasi in ipso amplexu amorem anima et spiritu suo infunderet." 375. *Debita:* potest ex seqq. *inimicis ignibus* adjungi: idque melius. Servius: fataliter ad exitium destinata. Ita vero adjungi fere aliquid solet: *fatis mihi debita tellus* Æn. VII, 120, *generi debita*

Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
Artis opisque tuæ; nec te, cariſſime conjunx,
Incaſſumve tuos volui exercere labores:
Quamvis et Priami deberem plurima natis,
Et durum Æneæ fleviſſem ſæpe laborem.
Nunc Jovis imperiis Rutulorum conſtitit oris:
Ergo eadem ſupplex venio, et ſanctum mihi numen
Arma rogo, genetrix nato. Te filia Nerei,
Te potuit lacrimis Tithonia flectere conjunx.
Adſpice, qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis in me excidiumque meorum.

377. *opuſve* aliquot Pier. et pr. Moret. ac Leid. (ſi *opuſque* uſquam legeretur, non improbandum dicerem). *opiſve* ſex Heinſ. cum Erf. *opeſve* Franc. *Kariſſime* Dorvill.——378. *incaſſumque* Medic.——381. *imperio* oblongus Pier. cum aliis, et pars Heinſ., quod vulgarius. *arvis* Moret. ſec.——382. *venio et ſi non m. n.* Goth. ſec. ex litterarum compendio. *nomen* Leid. Jo. Schrader. conj. *et ſanctum tibi nomen Arma rogo genetrix nato:* ut adeo jungenda ſint: *genetrix· ſanctum tibi nomen.* An vero Venus Vulcano erit mater veneranda, quæ natum ex alio viro ſuſcepit?——383. *Neri* aliquot Pier. et Heinſ. ac Burm., quod Cuningham. edidit; et ſic Servius legerat, cujus locum ſaniorem exhibet Julius Sabinus. Sed male Servius factum putat ex *Neres*, *Neris*, abjecta *ſ*; nam *i* contracta eſt ſyllaba *ei*, uti Achilli, Ulyſſi. Illud autem bene obſervatum, veteres, *eus* extuliſſe *es*, Nereus, Neres, ut Achilleus, Achilles, Ulyſſeus, Ulyſſes.——384. *Tritonia* Parrhaſ.——385. *quo coëant* pr. Moret. pro *quos*, ut Heinſ. ſuſpicatur. In Zulich. ſuperſcriptum *quam*; et Schol. Horat. apud Burm. *qua*.——386. *acuunt* Oudart. et ſec. Moret. *poſtis* Franc. *exitium* quart. Moret.

debita Æn. III, 184, *ſors iſta ſenectæ Debita erat noſtræ*; mollius etiam XI, 165 *fata debita* dicuntur. Latet vero in hoc cauſſa, cur Vulcanum precibus tum non fatigaverit. 379. *natis*; ſolito more pro uno, Paride. 381. *Rutulorum oris*; variat orationem, pro Latinis, a populo finitimo. 382. Cf. Iliad. σ, 457. *et ſanctum mihi numen Arma rogo*; non: *o ſanctum m. numen*; ſed: *et rogo numen tuum mihi ſanctum arma*; h. te, ſed blandiore oratione effert, te, mihi ſemper venerandum, αἰδοῖον. 383. 384. Ut Thetis Achilli, ſic Aurora Memnoni arma petierat ap poëtas Cyclicos, inter quos Arctini

Dixerat; et niveis hinc atque hinc diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet. Ille repente
Adcepit folitam flammam; notufque medullas
Intravit calor, et labefacta per offa cucurrit:
Non fecus atque olim, tonitru quum rupta corufco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senfit læta dolis et formæ confcia conjunx.
Tum pater æterno fatur devinctus amore:

388. *mollis* pr. Moret.——389. *folidam* fec. Rottend. cum Goth. pr. *famam* alter. *notafque* pr. Hamb. et Lutat. ad Stat. I Achill. 308. *medullis* pr. Voff. et Leid. a m. pr. Recte Burm. hoc ferioris ævi effe pronuntiat.——390. *calefacta* plerique Pier. et Heinf., etiam Romanus; fed *labefacta* tuetur Medic. cum aliis, et Servio, haud dubie exquifitius. Proprie *mens* amore, cui reftiterat, vel alio affectu impulfa, victa, dicitur *labafcere* vel *labefieri*; nunc tranflatum ad offa. Sed et *ignis labefacit*, quando incendia ruinas dant. v. Not.——391. *Haud fecus* Medic. *rapta* tres Burm.——392. *limite* nufquam legitur.——394. *devictus* ante Heinf. in vulgg. quod deterius hic et alibi habendum.

tini Milefii Αἰθιοπὶς fuit, vid. fupr. Excurf. XIX ad lib. I. cf. Quinti Paralip. II, 454.

387. *niveis lacertis*; quippe dea λευκώλενος. Ornatius autem extulit Homericum ἀγκὰς ἔμαρπτε Iliad. ξ, 346, et mox vff. 388—392 verfus Homericos ibid. 294. 295. 296.

390. *labefacta per offa*, in quibus medulla liquefacta, foluta, confumta eft. Lucretiana dictio. Proprie mens amore, cui aliquantum reftiterat, impulfa, percuffa, victa, *labefieri* dicitur. Sup. IV, 395 *magnoque animum labefactus amore*. Jam, cum labefacta folvantur, ruant, cadant: cf. Lucret. III, 599. 600. 601. I, 529. 530, voc. fynonymum habitum pro folutus, diffluens. Itaque etiam *igni* quæ diffolvuntur et liquefcunt, *labefactari* dicuntur Lucretio IV, 701. I, 493. 391. 392. Præclare flammam amoris penetrantem medullas offium comparat cum fulgure vel fulgetro inter atras nubes errante, tractu ac fulco tenui quem *rimam igneam ruptam* (proprie nubes rumpitur, fed fic fæpe poëtæ) dixit: ea *percurrit nimbos*, nubes denfas et atras, *lumine corufco*.

393. *læta dolis*. Eft fane δολοφρονέουσα Iliad. ξ, 329, fed ornate, læta fucceffu doli et fraudis fuæ. Sic IV, 128 *rifitque dolis Cytherea repertis*. Sic et *formæ confcia*, quam vim forma ad mariti animum nunc habeat. 394. *æterno amore*; potentius verbum quam, antiquo, priftino. Præivit Lucret. I, 35 *æterno devinctus*

volnere

Quid cauſſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi, diva, mei? ſimilis ſi cura fuiſſet:
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet;
Nec Pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc, ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt;
Quidquid in arte mea poſſum promittere curæ,

395. *f. ſenſit* Goth. tert., prave.——396. *Quid tibi* codd. Pier. Parrhaſ. *Quod t.* Rom. *Quæ tibi* Medic. a m. pr., quod Heinſius diſtinctione adjuvat. *fiducia ceſſit? Quæ tibi, diva, mei ſimilis ſi curæ fuiſſet*, Rottend. ſec. *Quo tibi*, · *ita*, ſolito inter amantes blandimento, inquit Burm., quod alienum a gravitate epica. *ſi cura ſubiſſet* conj. Heinſ. ne bis in eandem vocem deſinat verſus. Atqui hoc ſtudio adeo feciſſe dicam poëtam, hic et alibi, ut ſententia utraque tanto manifeſtiorem ex reciprocatione haberet vim ac veritatem (ἐνάργειαν). Alias nec ſup. II, 292 ſimili ſibilo extuliſſet: *Si Pergama dextra Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.* Heinſius porro ſimili de cauſſa delere malebat verſum ſequentem 397 *Tum quoque*; qui a Mentel. ſec. aberat a pr. m., et quem ſalvo ſenſu abeſſe poſſe putabat; quod mihi ſecus videtur; nam ſine eo ſibi non conſtat ſententia. Agnoſcunt verſum Rufinianus et Priſcianus, Burmanno laudati. Elevat quoque Heinſii ſuſpicionem Cuninghamus.——397. v. ad præced. *Tunc* Dorvill. et Goth. tert. *Teucros nobis* Franc.——398. *omnipudens* Cod. Rutgerſ. nunc Leid.——399. *decimq.* duo Burm.——400. *ſi bella reparas* Goth. ſec.——401. *poſſunt p. curæ* Medic. a m. pr. et multi Heinſ. ac Burm. cum Goth. ſec. *proſunt* pr. Moret. *poſſim* Bigot. *committere* ſec. Rottend.

volnere amoris. 395. Quid tam longe (Nonius: ex vetuſto et antiquo) repetis argumenta, quibus me moveas. Aiunt Attium in Armor. judicio ante oculos fuiſſe: *Cur cætera tam ex alto appetiſſis diſſidia, Agamemnon?* 396. 397. *Similis ſi cura f.* ſi tale quid curaſſes, voluiſſes: etiam tum fieri potuiſſet, ut Teucris, h. Æneæ vel Paridi, arma pararem. 398. 399. Scilicet fata immutari non poſſunt, differri poſſunt: ſupra VII, 313 *Non dabitur regnis, eſto, prohibere Latinis, Atque immota manet fatis Lavinia conjunx; At trahere atque moras tantis licet addere rebus.* conf. Serv., qui notionem hanc ab Etruſcis repetit. 400. 403. *Quicquid curæ*, operæ, *promittere—animæque valent:* ſcil. promitto. Poteſt hoc ipſum latere in verbis: *abſiſte precando Viribus indubitare meis*, ut hoc pro apodoſi fit. Aliter extulit Homericum: Εἰ δύναμαι τελέσαι γε, καὶ εἰ τετελεσμένον ἐςὶ, h. *ali-*

Quod fieri ferro liquidove poteſt electro,
Quantum ignes animæque valent; abſiſte precando
Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Conjugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ

402. *poteſt:* ſic Rom. Medic. cum melioribus ſcriptis et edd. inde ab Aldd. Alii, ut et Erf., cum edd. nonnullis *poteſtur*, vid. ap. Ge. Fabric. et Pier., quod ſatis apparet ſciolum aliquem ex Lucretio vel Ennio intuliſſe, ut dactylum in quinta ſede haberet. Eſt tamen ἠλεκτρον. Depravatius Goth. tert. *præſtatur.*——403. *igneſque* malebat Cuningham. *obſiſte* Exc. Burm. *aſſiſte* Goth. ſec.——404. *meis* Zulich. a m. pr. et Dorvill.——405. *oblatos* Bigot. et Goth. tert. *notumque p.* Nonius in *petere.*——406. *in gremio fuſus* Zulich. *infuſum* aliquot Pier., Julius Sabinus et Probus cum Carminio (de quo v. Fabric. bibl. med. et inf. Lat. h. v.) apud Serv. ex emendatione parum docta. Burmannus conj. *placiduſque petivit Conjugis infuſum g. p. m. ſoporem*; quod nemini facile probabitur: ſed Vulcanus *infuſus gremio conjugis* (ut *fundi* dicuntur qui procubuere, jacent, recubant) *petivit placidum ſoporem per membra.* Jungendus *ſopor per membra*, qui per membra diditur. cf. Not. ad VIII, 30 Burm. laudat Miſc. Obſſ. Crit. Vol. I, p. 98.—— 407. *abacto* Montalb.

h. *aliquid quod omnino perfici poteſt.* 402. *electrum* Homeri exemplo Odyſſ. δ, 72 docte poſuit, tamquam exquiſitius metalli genus, certa portione argenti auro admixta, quod etiam arte fingi poteſt. vid. Plin. XXXIII, 4 ſ. 23. conf. Serv. 403. *ignes animæque*, " ſpiritus, quo fabriles inflari folles ſolent." Serv. ſpiramentum explicat Macrob. I S., Sc, c. 14 m. 405. 406. *fundi*, κεχύσθαι, fuſi eſſe, dicuntur qui procubuere, jacent, recubant: v. c. *fuſi per herbam.* Igitur *infuſus gremio conjugis* Vulcanus *petivit placidum ſoporem per membra*, qui per membra diditur. Sic et ſup. v. 30 *feram dedit per membra quietem.* Honeſtas orationis notabilis et multis paſſim notata. cf. G IX, 10, ſed ea ſæculo Vir liano debetur. Si talia mir da ſunt, mirer potius verec diam Homericorum verſu qui pro illa ætate caſtiſſim iidem elegantiſſimi ſunt Iliad. ξ, 346 ſqq.

407 ſqq. Præclara et a ſerationem compoſita con tio, cujus prima quaſi ſt agnoſcere licet partim Homerum Iliad. μ, 43 partim apud Apollor 1062—1066 (nam loc III, 291 ſqq. perperam advocant). Si tamen quam opportune illa h texta ſit, fateor mihi hærere. A media nc

Curriculo expulerat somnum; quum femina primum,
Cui tolerare colo vitam tenuique Minerva
Impositum, cinerem et sopitos suscitat ignis,
Noctem addens operi; famulasque ad lumina longo
Exercet penso; castum ut servare cubile
Conjugis, et possit parvos educere natos:
Haud secus ignipotens nec tempore segnior illo
Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit.

408. *explerant* ed. Masvic. *quum f.* revocavit Heinf. auctoribus optimis libris inprimis Pierianis; alii *ceu femina*, quod haud dubie ad comparationem illatam opportunius est: *ceu femina—cinerem et sopitos suscitat ignes* etc. *Haud secus—nec segnior* Vulcanus surgit. Sed *primum* v. 408 ita otiosum est, satisque docet ea vox *cum primum* vere legi. Verum uti in Heinsianis et Burmanniana interpungitur, plene scilicet ac perfecte post *natos* v. 413, equidem sententiarum nexum nullus assequor, ne grammaticum quidem. Itaque mediam stigmen posui ad finem versus 413, ut comparatio nulla sit, sed temporis mera designatio: *cum primum femina cinerem et sopitos suscitat ignes,—illo tempore ignipotens, haud secus, nec segnior, surgit.*——409. *calathisque Minervæ* nonnulli Pier. et Montalb. Rottend. pr. et Leid. cum Goth. sec. ex VII, 805.——410. Recte post *Impositum* distinctum a Burmanno secundum Servium. Habet ista vox notionem necessitatis, quæ urget. Vulgo *impositum cinerem* jungitur, sic, *Cui tolerare* (sc. est, non, ut alii apud Serv., mos est, placet) dure dictum, pro, quæ tolerat.——412. *Exercens* Medic.——413. *ut p.* duo Burm. cum Schol. Cruqu. Horatii. *parvos possit* aliquot apud eundem.

pergefactus cubile relinquit Vulcanus: non tanti erat res, ut miris modis ornaretur. Apud Apollonium curæ Medeæ de salute sua sollicitæ comparationem melius admittebant. *Ubi prima quies—expulerat somnum*, "ubi, a prima quiete evigilans circa mediam noctem, sensit omnem iterum obdormiscendi cupiditatem expulsam: alacriter e stratis ad opus surgit." *Burm.*, quo tempore lanifica pauper ad lucubrandum surgit. 408. 409. est Homeri γυνὴ χερνῆτις. *tenuique Minerva* h. lanificio tenuem victum præbente, ut bene Serv. Minervam de oleo, quia ad lucernam nebat, Cerda accipiebat, nimis argute et exiliter. 412. h. ut habeat, unde vivat honeste ipsa et nati, servata maritalis tori pudicitia, ut bene Cerda. 413. ex Homerico l. c. ἵνα παισὶν ἀεικέα μισθὸν ἄρηται. 414. illo tempore, haud secus nec segnior, surgit Vulcanus.

416

Insula Sicanium juxta latus Æoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis:
Quam subter specus et Cyclopum exesa caminis
Antra Ætnæa tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, striduntque cavernis
Stricturæ Chalybum, et fornacibus ignis anhel

416. *Sicanum* Parrhas. et Dorvill. Non male, nisi haberemus exer sup. III, 692. I, 557.——417. *Liparem* aliquot Burm. *Lipare* R ——418. *subtus* aliquot Pier. *exosa* Goth. sec. Jo. Schrader. em *excussa* ut Ovid. IV, Fast. 473. Cur tamen epico poëtæ non alte dicere licuit? maluit etiam Silius XIV, 57. *exeso de vertice*, sicque 419. *Ætria*, *Ethenea*, depravatt. *sonant* multi ap. Burm. cum Goth. *validisque* tres recentiores ibidem. *ictis* Gud. a m. pr.——420. g Medic. cum aliis Heins. *gemitus referunt* Leid. *r. sonitum* Parrh. *dentq.* Medic. (*tridentq.* superpicto *u*) et Vratisl. cum Goth. sec.—— *Structuræ*, *stricta re*, stupor librariorum Goth. sec. et tert.

416 sqq. In his ad majorem elegantiam refinxit Homerica, in quibus Vulcani officina in Olympo collocatur. Iliad. σ, 369. Cum poëtæ veteres loca et insulas Vulcano assignassent, quæ subterraneis ignibus notabiles erant (exemplum in ipsa Lemno apud Homerum est), licuit poëtæ unam ex Æoliis vel Vulcaniis ponere, Hieram, quam Vulcaniam; Ηφαιστιάδα, appellat communi nomine, tamquam singulari, Liparæ proximam, monte mirabilem, qui nocturnas flammas evomit. v. Auctor Ætnæ 436 sq. et primo loco Scymnus Chius 256 sqq. Egere de ea multi post Cluverium. conf. Dorvill. Sicula p. 20. 21 et jam ante ad Chariton. p. 688. Liparam, quæ et ipsa olim arsit (v. laudd. ad Auct. Mirab. Aud. c. 35; add. c. 37), Callimachus Vulcani officinam ediderat Dian.

46 sqq., ubi v. Spanhem sive hanc sive Hieram sub πλαγκτῆς nomine Apollo 42. Vulcanum *Liparæum* ocr. Id. II, 133. 134 hic quidem omnium o nissime, tamquam Sicul Excurs. I ad Æn. I. ut alias, *surgit*, sita cum notatione montium *antra Ætnæa* simpl. p vomis, quis dubitet, a tudine. Aliena sunt, antris subterraneis inter et Hieram continuatis sunt nonnulli. Ejusm men poëta non sequitu 421. Ornati versus. C potest Callim. Del. 14 Dian. 55. *referunt* repetunt sonum h. ref antra ictus incudum. quas ornate *Chalybum* Georg. I. 58), non σπινθῆρες, nec quæ pr talia dicuntur, unde

Volcani domus, et Volcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Brонteſque, Steropeſque, et nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat; toto genitor quæ plurima cœlo
Dejicit in terras; pars inperfecta manebat.
Tris imbris torti radios, tris nubis aquoſæ
Addiderant, rutili tris ignis, et alitis auſtri.
Fulgores nunc horrificos, ſonitumque, metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.

423. *Hoc*: recte, antique pro *huc*, quod nonnulli habent. Vid. Pier. Heinſ. Burm. poſt Servium; nam in talibus liberalitas virorum doctorum magna plerumque eſſe ſolet.——424. *vaſti* pr. Hamb.——425. *Pyragmon*, *Pygramon*, aberratt.——428. *deicit*, *dejecit*, paſſim codd. Pier. et Franc.——*manebant* alter Mentel. a m. pr.——429. *torto* Ven. *rapidos* Goth. tert.——430. *addiderat* Medic. Parrhaſ. Goth. pr., perperam; nam de Cyclopum, non Vulcani, opere agitur.——431. *horrificos* poſt Pier. optimorum librorum auctoritate prætulit Heinſius. Vulgg. edd. *terrificos*. Erf. *horriſonos ſonituſque*.

quitur, ſed μύδροι, maſſæ ferri, quæ procuduntur. cf. 450 et 453. Mox v. 423 *hoc* antique pro *huc*.

424. 425. Libera quidem erat nominum informatio, ſed Bronten et Steropen etiam alii habent: Heſiod. Theogon. 140. Callim. in Dian. 68. Plin. H. N. XXXV, 10 ſ. 36, 17. Statium et Claudianum v. ap. Cerdam. Pyracmonem aliunde accepit. Argen memorat Apollod. I, 1. 2, ubi v. in Not. p. 9 de diverſo hoc Cyclopum genere ab antiquo illo in theogoniis memorato.

426—428. Nota inverſam orationem pro, parte jam polita, parte adhuc imperfecta. *fulmen—quæ plurima*, quod genus fulminum, ex quo genere plurima: frequens poëtarum figura: κῆτος—οἷά τε πολλὰ τρέφει κλυτὸς Ἀμφιτρίτη Odyſſ. ε, 422 et ſæpe alibi. conf. Goell, Variant hæc orationem et delectant. 429—432. Ingenioſe in fulminis materiam vertit ea, ex quorum conflictu fulmen naſcitur, grandinem (*imber tortus* h. conſtrictus et coactus in gran-

mque rotasque volucris
viros, quibus excitat urbis
turbatæ Palladis arma,
entum auroque polibant,
psamque in pectore divæ
ntem lumina collo.

o cogitandum esse censet Burm. Viti gere opus) exquisite cum quarto t Ven.——435. horrificam edd., ann. cum Goth. pr.——436. polei defecto Leid. unus. de deerat G : tum secto; dissecto et disjecto in co Goth. tert. et Ets.

niorum aquarium procudi ratur: quanto grandius et limius est phantasma, quod minis materiæ admiscent gores, sonitum, metum, flammam sequacem Cyclope 433. 434. Marti currus licus proprie tributus, ex roici sæculi more bellar quod ait: *quibus ille quibus excitat urbes*, h. ad lum concitat, ex istis illust tur sup. VIII, 3 *Ut belli si —Utque acres concussit equos Instabant currum*, ut testi aliquam rem. cf. Heins XII, 748.

435—438. Etiam hic bitari potest (conf. ad 3 sitne ægis de thorace a clipeo accipienda, hacte ut de thorace non nisi v. agatur, *ipsamque in pectore Gorgona*. Expeditior ta videtur ratio, si totum lo de thorace interpreteris, cuj extremæ oræ anguibus con nexis et implicitis inter se fun cinctæ, in medio Gorgone po sita

Tollite cuncta, inquit, cœptosque auferte labores,
Ætnæi Cyclopes, et huc advertite mentem :
Arma acri facienda viro. Nunc viribus usus :
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra.
Præcipitate moras. Nec plura effatus : et illi
Ocius incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti : fluit æs rivis, aurique metallum ;
Volnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clipeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum ; septenosque orbibus orbis
Inpediunt. Alii ventosis follibus auras

439. *certosq.* aliquot Pier.; improbat Heinsius et Burm. *i ferte* sec. Hamb.——440. *Ætnæi*. Αἰτναῖοι. *ad huc* Reg. *atque huc* Parrh. *avertite* Gud. cum binis Goth. Talia enotare tantum non flagitium est hominis bonis horis abutentis; sed cum semel in hoc pistrinum nos impegerimus, obdurandus est animus, ut cum fide exequamur id, quod ab initio parum considerate recepimus.——441. *faciunda* Heins. malit ex Nonio.——442. *opus est nunc a. m.* Seneca Epist. 95. Bene autem Heins. interpunxit post *magistra*.——443. *moram* aliquot Pier. *et illi* Burmannus novavit secundum partem codicum. Vulgo lectum *at illi*; quod nondum displicet.——448. *que* abest quatuor Burm.——449. *Alii—accipiunt*; verba exciderant Goth. tert.——449—453. Versus ex Ge. IV, 171—175.

sita: cujus generis exempla passim occurrunt; ut unum commemorem, quod adire forte in promtu est, v. Spenc. Polymet. t. IV, 4. *turbatæ*, iratæ, ut sæpe; cf. Silii locum a Cerda laudatum (lib. IX, 463). *vertentem lumina*, de oculis torvis, obliquis, ex ira et furore; aut potius de inversis, quippe in capite reciso. βλοσυροῖο Μεδούσης κάρη σμερδαλέον dixit Quintus Cal. in loco, a Cerda laudato, qui omnino de ægide comparandus lib. XIV, 451—457.

440. *Ætnæi* Cyclopes cf. ad. v. 419. In seqq. festinationis felix notatio brevitate et celeritate verborum observetur : *Nunc opus viribus*. 445. 446. cf. Iliad. σ, 474. 447. *septenos orbibus orbis impediunt* ornate pro, faciunt ; sed quinam illi orbes sunt ? non circuli, puto, in clipei superficie ducti, sed laminæ æreæ aliæ super aliam impactæ, ut septemplex esset clipeus, quales Homericæ πτύχες sunt l. c. 481. conf. Iliad. υ, 269 sq., et η, 247. 449—453. Eosdem

Adcipiunt redduntque: alii ſtridentia tinguunt
Æra lacu. Gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
  Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris:
Evandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis;
Tum lateri atque humeris Tegeæum ſubligat enſem,

451. *Ætna* pro div. lect. ad *antrum* Moret. tert. ex Ge. IV, 173.——452. *magna vi* Erf. *tendunt* Rottend. ſec. a m. ſec.——453. *Innumerant* Rom. *forſice* aliquot Pier., inter quos Rom., ſed vid. Serv. et Heinſ. *ferrum* Cariſius et alter Hamb.——456. *ſub culmina* Mentel. pr. alter Menag. et Leid., doctius; niſi idem errarii lapſus eſſe ſoleret. *ſub tegmine* pr. Menag. *matutinus—cantus* ap. Macrob. V, 8.——457: *Confeſtim ſurgit, tunicaque induitur* Parrhaſ. *induitur* quoque Franc. cum binis Goth.——459. *Tegeon, Tegeum, Thegeum* librariorum errores. vid. ad V, 299.

dem verſus in Georgicis vidimus IV, 171 ſqq. V. 450. 451, ut inf. XII, 91 *enſem, quem Dauno ignipotens deus ipſe parenti Fecerat et Stygia candentem tinxerat unda*, ut induresceret ferrum. Ad 452. 453 conf. Callim. in Dian. 59. 60. 61.

454 ſq. Artem poëtæ in variato rerum et orationis charactere obſerva. Lenis et ſimplex candidaque nunc fluit oratio, eoque tanto magis grata, quod ſtrepitibus et tumultibus ſuccedit. Comparent, quibus volupe eſt, in ſeqq. heroicum amictum cognoſcere Iliad. β, 42. Od. β, pr. δ, 307. ο, 60. υ, 124, et ad v. 459 cf. Odyſſ.

κ, 261. ξ, 528. Etiam ho
ex heroica ætate, quod Eva
drum v. 461. 462 duo can
comitantur: v. Odyſſ. β, 1
ε, 62. 456. *ſub culmine*,
domo vel caſa Evandri. M
ror hoc adjectum: ſuntne ig
tur galli gallinacei intellige
di? Nam hirundines non f
cile e ſomno excitant dorm
entes, nec ad hunc uſum
poëtis advocantur. Sed
poëtæ meliore judicio avi
omnino cantus cum ſolis o
renovati intelligendi ſunt:
accipienda verba, quaſi can
avium ejus ſomnum interp
laverit; ſed ſub lucis ortum
volucrum cantum eum evig
laſſe. 458. *Tyrrhena vincu*
orn

Demiſſa ab læva pantheræ terga retorquens.
Nec non et gemini cuſtodes limine ab alto
Præcedunt greſſumque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Æneæ ſedem et ſecreta petebat,
Sermonum memor et promiſſi muneris, heros.
Nec minus Æneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, illi comes ibat Achates.
Congreſſi jungunt dextras, mediiſque reſidunt

460. *a levo* aliquot Pier. *dimiſſa a leva* Dorvill. cum binis Goth. et Erf.——461. *limine ab alto* Marklandus ad Stat. I, 1, 46 reprehendit tamquam abſurdum, cum paullo ante dixiſſet poëta, *humili tecto*. Defendit Burmannus mira interpretatione, *altum* eſſe limen domus in monte poſitæ. Nec hoc procedit, ut *limen* proprie accipias et paullo altiore gradu ſurgere dicas. Aut amplectendam itaque prorſus Marklandi emendationem: *limine ab arto*, aut dicendum cenſeo, poëtam epitheton paullo otioſius et ad communem liminum naturam effinxiſſe. Ouwens *Noct. Hag.* III, 26, p. 627 aliam viam ingreditur, ut poëtam dicat dignitatem adjicere voluiſſe ædibus: ut ſane facit alias: modo non ab humili tecto v. 455 nunc progreſſus eſſet. Apud Macrob. V, 8 in libris: *limine in ipſo* habetur.——462. *præcedunt* Rom. Medic. Colot. Urſini, et alii libri præſtantiores: et ſic veteres edd., donec mutatum in Ald. tertia, et hinc in Steph. et al. in *procedunt*, quod Heinſ. in parte codd. repertum prætulit, cauſa quidem parum commode interpoſita: ſi comitarentur, non potuiſſe canes præcedere. Dictum hoc recte improbat Burmannus; improbam tamen lectionem non mutavit; id quod nunc fecimus cum Brunckio. *greſſumque viri* Zulich. a m. ſec., interpolatrice peſſima. *greſſuſque — beriles* Goth. ſec.——463. *ſectura* Sprot. a m. pr.——466. *olli* ante Heinſ.——467. *reſiſtunt* Parrhaſ.

ornatus cauſſa Tuſcum calceamentum poſuit. Servius: "dicit crepidas, quas primo habuere Senatores, poſt equites Romani; nunc milites." conf. Cerda. Nimis ſubtiliter *ſandalia Tyrrhenica* e Polluc. Onomaſt. VII, ſ. 92. 93 aliquis huc revocet. Simili ornamento patrium, Arcadicum, ſeu *Tegeæum enſem* dedit; etſi nullum hoc inſignius enſis genus fuit. 460. ornatus verſus. 461. *limine ab alto*, perpetuo et proprio liminis epitheto; nam alioqui alienum erat a caſa exigua altum limen. 463. *ſecretum:* partem ædium interiorem, ad quam Æneam veſperi deduxerat. conf. Ge. IV, 403. *promiſſi muneris* vide v. 170. 171. 465. ut ὄρθριος ἥκων. ἑσπέριος ἦλθεν; et alia. Exempla coll. Cerda. Guell. 467. *mediis*

Ædibus, et licito tandem sermone fruuntur.
Rex prior hæc:
Maxume Teucrorum ductor, quo sospite numq
Res equidem Trojæ victas aut regna fatebor
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires. Hinc Tusco claudimur amni
Hinc Rutulus premit, et murum circumf
armis.
Sed tibi ego ingentis populos opulentaque r
Jungere castra paro: quam fors inopina salu
Ostentat; Fatis huc te poscentibus adfers.

468. *Latio* Oudart. *placido* Dorvill. a m. sec., unde *placito* Jo der. conj., sed *licito* est, cujus diu desiderati tandem facultas contingebat. *fruuntur* Goth. sec. Ven. a m. pr.——469. *hæc* a Hamb. *hæc ait* duo Burm.——471. *v. an bella f.* Goth. sec.- *Nobis auxilium belli* pr. Mentel. qu. Moret. et Goth. sec., Hei spernendum ait.——474. *bellum c. a.* Parrhas. *circumtonat* Me sec.; pro *armis* Rom. *arans*, alii ap. Pier. *arcens*, aliquot *Arrun* et felix depravatio!——477. *adfert* variabant codd. Servii æta *fortem* referretur. *adfer* aliquot Heinf. *offers* Ven. et Goth. VII, 217.

diis ædibus: etiam hoc ad formam ædium heroici ævi, ut ex Homeri lectione constare potest; in quibus e vestibulo introëuntem δόμος (pro eo Romanorum *atrium* fuit) excipiebat per totas ædes patens (fere qualis est nostrorum hominum *Dehle*); in intimo recessu focus cum Penatibus: v. inf. 541.

472. *pro nomine tanto:* non video, quam commoda sententia sit, si Trojanorum vel Æneæ nomen et genus vel fama intelligatur. Satius est, ad Evandri et Arcadum nomen referre, pro fama, qu nos adduxit; et hoc, p quoque V. C. Meiero præfero, tamquam fi mum. Antea sic acc ut ad bellum ipsum essetque adeo *nomen be* vel fama de belli mag vel ipsa belli magnitu *men* pro ipsa re, satis

475. *opulentaque regi* volebat dicere, *opul* (pro regno opulento) ad *ingentes populos*. erat hoc mutare in *ea* *torum regnorum* vel *op* *nis*; hinc exquisiti

Haud procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Urbis Agyllinæ ſedes: ubi Lydia quondam
Gens, bello præclara, jugis inſedit Etruſcis.
Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo
Imperio et ſævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes: quid facta tyranni
Effera! dI capiti ipſius generique reſervent!
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibuſque manus, atque oribus ora,
(Tormenti genus) et ſanie taboque fluentis
Conplexu in miſero longa ſic morte necabat.
At feſſi tandem cives infanda furentem
Armati circumſiſtunt ipſumque domumque:
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia jactant.

478. *colitur* aliquot Burm., quem vide. *in ſaxo coluit* Goth. ſec.—479. *Agellinæ*, *Agelinæ*, *Aquilinæ* aberratt. ap. Burm.—480. *luctis* inſ. Rom.—481. *multis annis* Bigot. et Goth. tert.—484. *gentique* Oudart. pro div. lect. *reſervant* Sprot.—487. *fluenti* aliquot Heinſ., unus *fluente*, quæ vulgarior oratio foret. cf. IX, 472.—488. *in* aberat Franc. et Goth. tert. *necabant* duo Burm., ut *jungebant* alter Hamb.—489. *infanda civeſque f.* Parrhaſ., nec videbat interpolator, *infanda* eſſe pro infandum, infande. cf. ſup. I, 251.—490. *circumſidunt* Goth. tert.—491. *atque ignem ad* Parrhaſ.

ſuborta: *caſtra opulenta regnis*, ut alia ſimilia paſſim. Niſi hoc ex uſu poëtarum teneremus, liceret ſtatuere: *paro jungere caſtra regnis*, h. e. tibi, imperio tuo. Opes veterum Etruſcorum ſatis notæ. v. Liv. V, 33.

478. Agylla ſ. Cære, prima opibus inter Etruſcos floruit, et propter maritima commercia omnium prima Græcis innotuit. De cæteris v. Exc. III ad h. lib. *ſaxo vetuſto*; anti-quo opere, ut bene Serv. cf. III, 84. 479. 480. *ubi* proxime ad Agyllam ſeu Cære ſpectat, nec tamen reliquam Etruriam excludit. A Lydis Etruſci ſeu Tyrrheni ducuntur poëtæ, ex vulgari veterum opinione; falſa tamen et ex nominis ſimilitudine ducta. cf. in Exc. III ad h. libr. 482. Mezentii, regis Cæretanorum, *ſuperbo*, crudeli, imperio infame nomen, ex antiquis hiſtoriis poëta adſcivit. 484. *dI capiti*. cf. II,

Ille inter cædes Rutulorum elabſus in agros
Confugere, et Turni defendier hoſpitis armi
Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria juſtis:
Regem ad ſupplicium præſenti Marte repc
His ego te, Ænea, ductorem millibus addan
Toto namque fremunt condenſæ litore pur
Signaque ferre jubent; retinet longævus ha
Fata canens: O Mæoniæ delecta juventus
Flos veterum virtuſque virum, quos juſtus in
Fert dolor, et merita adcendit Mezentius i
Nulli fas Italo tantam ſubjungere genten
Externos optate duces. Tum Etruſca re

492. *inter cædem* Rom. et omnes vetuſtiores Pier. et He tenus præferendum ſit.——495. *manifeſto M.* Oudart. ex *ſente* Rom.——497. *fremunt* Gud. *in littore* alter Hamb.— *juvat* Ven. *jubent* non tam ad *puppes* referendum, quar Agyllæos, quos declaravit in verbis *omnis Etruria—his mil. facta c.* Gud. *Mæonide* Goth. tert., forte pro *Mæonidæ*; XI, 759. *dilecta* duo Burm.——500. *in armis* Leid.—— *nulli* aliquot Pier. *ſummittere* ed. Ven.——503. *optare* alt Serv. pro var. lect. *exſpectate*, forte, *ſpectate*, eodem fe διακρίνειν adeoque ἐκκρίνειν et eligere vel legere. conf. Moret. tert.

II, 190. VI, 529. 530. 495. *præſenti Marte,* bello non dilato, quippe hoc ipſo tempore in armis ſunt et quidem claſſem pararunt, qua in altum evecti littus Rutulorum petant bellumque inferant Turno, ni Mezentium ad ſupplicium dediderit.

498 ſqq. Hoc de Etruſco aruſpice commentum, qui Cæretanis conatibus opportune intercedit, ut ad Æneæ adventum res differatur, inter potiora

Virgilii inventa r detur. Extranec exercitus comm Lavinia externo lib. VII, 96 ſq aruſpicem ipſun chonem v. 506 Sabinus: parur *O Mæoniæ:* ex *veterum:* Enni Servius teſtatur nino infrequens θος; *flos et vi* populi, qui ant

Hoc acies campo, monitis exterrita divom.
Ipſe oratores ad me regnique coronam
Cum ſceptro miſit, mandatque inſignia Tarcho,
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu ſæcliſque effeta ſenectus
Invidet imperium, ſeræque ad fortia vires.
Natum exhortarer, ni mixtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. Tu, cujus et annis

504. *Hæc acies* Parrhaſ. *divorum* ſec. Rottend.——506. *Tarchon*, quod inde ab Aldo legitur, retinuit Heinſius ob codd. ſuorum conſenſum. Sunt tamen edd., in quibus *Tarcon* legitur, ut e Pierio intelligas; ſicque Egnatius edidit, ut apud Strabonem ſcriptum lib. V, p. 336 Τάρκωνα; quo auctore etiam *Tarconem* non *Tarcontem* flectendum eſſe apparet. Adde Euſtath. ad Dionyſ. Perieg. 347. Tum Pier. ex antiquo codice *Tarcho* (quod et Goth. alter habet). At Brunck. refinxit *Tarco*, memor voc. *Almo* lib. VII, 532, et inf. 602 *Tarcho* ſeu, ut et hic ſcribit, *Tarco et Tyrrheni*. cf. Heinſ. et excitatum a Burmanno Drakenb. ad Silium Ital. VIII, 474. Equidem, cum diu deliberaſſem, *Tarcho* e Pieriano admittere malui; nam nomina in *on* ita a Marone efferri ſatis conſtat. Ut vero *ch* in *c* mutarem paullo animoſius, a me non obtinui, quia etiam Lycophron 1248 Τάρχων τε καὶ Τυρσηνοί. Et Tarchon in lapidibus Etruſcis. Etſi cæteroqui bene teneo, ſequiorum ſæculorum pronuntiationem vitioſam hanc fuiſſe, ut in multis nunc habeamus *ch* pro *c* et *k*: quid? quod ipſa vox *pulcher* hinc fluxit; Romanis erat *pulcer*, pronuntiatum *pulker*.——508. *ſeriſq.* Parrhaſ. *effata juventis* corrupte Goth. ſec.——510. *Gnatum* Rom.——511. *Hic* Ven. Ed. Junt. *patrem p.* Medic. *patriæ partem* Dorvill. *totius et annis* corrupte Goth. ſec. *in annis* tert. habet.

504. *Hoc campo* δεικτικῶς, etſi oculis proſpici non poterant caſtra ſub Cære locata. 505. *regni coronam*; novum hoc, ſed dictum, ut *regni inſignia*; et ſubjectum hoc idem, tamquam genus, enumeratione partium facta. (coronæ et ſceptri) Coronam v. inf. lib. XII, 162. 163. 506. *mandatque inſignia* ſimpl. mittit inſignia regni: int. ex Etruſcorum more, illa ſcilicet ipſa, quæ memoravit; tacet reliqua, ſellam eburneam, tunicam palmatam, togam pictam. vide omnino Dionyſ. III, 61 pr. (p. 195). *Succedam*, eo conſilio, ut ſuccedam. 508. *ſæclis effeta ſ.* ſimpl. pro annis; male Grammatici argutantur. 510. *ni*, mixtum genus habens per matrem Sabinam, partem patriæ ſeu originis hinc, a Sabinis, adeoque ex Italia, duceret, etſi patre externo, Evandro,

natus.

Et generi fata indulgent, quem numina poscun
Ingredere, o Teucrum atque Italum fortissi
ductor.
Hunc tibi præterea, spes et solatia nostri,
Pallanta adjungam: sub te tolerare magistro
Militiam et grave Martis opus, tua cernere fact
Adsuescat, primis et te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum, robora pub
Lecta, dabo; totidemque suo tibi nomine Pa
Vix ea fatus erat; defixique ora tenebant

512. *fatum indulget* lectum ante Heins., qui mutavit ex auc Medicei, trium Moret. alt. Mentel. et alt. Hamb. post Mediceun *fatum indulgent* Gud., sc. *numina*. *fatis indulgent* Regius. *posca* ——513. *et Teucrum* Zulich.——514. *Nunc* duo Burm. cun Pier.——516. *et* abest pr. Rottend. *onus* pr. Hamb. pro var. le Dorvill.——517. *pr. et jam m.* Parrhas. *te imitetur* codd. aliquo ut et *hinc* ap. Burm. *ter centum* Parrhas. *corpora pubis* Goth. sic aliquot Pier. Catull. Epith. Pel. 4 *lecti juvenes Argivæ ro* ——519. *suo tibi munere* aliquot Pier. Gud. a m. sec. Voss. pr. I et Scheffer. cum Zulich. At Gudius a m. pr. *suo sibi munere*, p gere; placet hæc argutior forma Heinsio. *tuo sibi nomine* Me pr. Burmanno arridet: *suo sibi nomine* et laudat VI, 142. Sed in epigrammate feram; nunc plus dignitatis epicæ inest vulga *suo tibi numine* Puget.——520. *defixaq.* duo Burm. ad vulgarei

natus. 513. *Ingredere*, ut Ge. I, 42 *Ingredere et votis jam nunc assuesce vocari*. Incipe, suscipe. 516. *grave Martis opus*. Homericum: μέγ' ἔργον Ἄρηος Iliad. λ, 733 et al. 515. 516. 517. Præclari versus sententiis et verbis. Maronem mirati sunt et imitati in hoc loco, quos Cerda jam laudavit, Valer. Fl. (I, 269 sqq.), Silius (IV, 430. 431); adde Apollon. lib. II, 804. 805, et Epitomen Iliados 573 sq., ubi cf. Wernsd. 518. 519. Qua-

dringentos equites m der, ut iter esset e nec longa mora in quam obsidionis dis admittebat. Tene est, ne mirum vic Arcades equites pot tæ placuerint; C Arcades equitatu rint, nec in regione aspera valere potu de re doctæ subtili Guellii inf. ad lib
520 sq. Ex v religione et poëtæ

Æneas Anchisiades et fidus Achates,
Multaque dura suo tristi cum corde putabant;
Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto.
Namque improviso vibratus ab æthere fulgor
Cum sonitu venit, et ruere omnia visa repente,
Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor.
Suspiciunt: iterum atque iterum fragor increpat ingens.
Arma inter nubem, cœli in regione serena,

defixi Leid. ... intentique aliquot Pier. e similibus locis. *defixi ora* malebat Cuningham. —— 522. *Mistaque* Goth. tert. *dura duo* conj. Burmann., parum scite. ...um sec. Rottend. *tristes* Goth. sec. *sub corde* tert. *mo*vebant Hugen. a m. sec., interpretamentum τοῦ *putabant.*——523. *e cælo* Montalb. ...ea Goth. sec. *d. ab alto* Bigot. Leid. pro div. lect. et Goth. tert. ... 527. *increpat.* Consentiunt in hanc lectionem ab Heinsio illatam ... anno vero incuria, ut arbitror, iterum omissam, omnes Heinsii et Pierii codices cum Julio Sabino, quæ et ipsa paullo ... *sonat*, ut inf. IX, 504 de *tubæ sonitu*; et locum facit ...o, 529 *hinc pulsa tonare. Intonat* tantum recentiores codd. ... veteres, quas evolui, Aldd. et hinc profectas, omnes. ...e Servius. *sonus intonat* Gud. a m. sec. *insonat* Dorv. ... modum vetusti codd. apud Pier.——528. *in* abest a pr. Gud., et Nonius: *inter nubes cæli regione serena. inter* ...rrhas., minus docte.

...liter vix expediri ...nus erigi poterat, vel augurio. Sed ... commentus est, ...m, seu ostentum ...pitum ex armis ...re allatis retulit: ...uidem, an satis ...na in cælo passim hominibus con... et cladis signa, non referam; ...men placet, Po... 20, n. 28, qui ...em a poëta de... 523. *Ni—dedisset*; nova forma orationis, in qua miror interpretes non hæsisse. Ellipsis esse debet totius enuntiationis: *et diutius etiam in ea cogitatione defixi perstitissent, Ni* etc. Vulgaris forma erat: *cum signum Venus dedit.* Dixit *cælo aperto*, ut Ge. I, 393 *aperta serena*, cum nubes dicantur cælum obducere. cf. mox v. 527. 528. 526. clangor armorum, quæ movebantur per aërem deportata a Venere, comparantur cum clangore tubæ. *Tyrrhena* (pro Tyrrhenica) *tuba*, a Tyrrhenis, ut notum

Per ſudum rutilare vident, et pulſa tonare
Obſtupuere animis alii ; ſed Troius heros
Agnovit ſonitum et divæ promiſſa parent
Tum memorat: Ne vero, hoſpes, ne quære
Quem caſum portenta ferant: ego poſcor
Hoc ſignum cecinit miſſuram diva creatr
Si bellum ingrueret ; Volcaniaque arma
Laturam auxilio.
Heu quantæ miſeris cædes Laurentibus
Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quam
undas
Scuta virum galeaſque et fortia corpora

529. *Perſuidum* Rom. *ſonare* idem et aliquot Pier. e Goth. ſec.——531. *et* abeſt Romano.——532. *Tunc vero* ne, Ven. *nec vero* Exc. Burm. *nec quære* Oudart. *ne q* *quære profecto* aliquot Pier.——533. *ferunt* Parrhaſ. *fera* ——534. *Muſarum diva creatrix* Goth. tert., miro ſtupore. *miſeris* Schol. Horatii Epod. X cum Montalb. *clades* Bigo 538. *Quas mibi Turne dabis pœnas* Hamb. ſec. *tu mibi T* *multa* Ven. *ſub undis* ſec. Moret. *ſub unda* tres Burm. c nus poëtice.——539. *volvens* Rom.

notum eſt, inventa ; et doctius: *Tyrrhenus clangor tubæ.* 529. *pulſa*, impulſa, alliſa ſibi invicem, *tonare*, pro ſimplici ſonare.

531. *et agnovit divæ promiſſa parentis*, et v. 534 *Hoc ſignum* etc. Bene Servius: " κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus Venerem ei promiſiſſe." Clarior res ap. Homer. vid. Iliad. σ, 189. Cæterum poëtam hic in malum locum intuliſſe pedem apparet. Debebant enim, ut vis carminis eſſet ſatis magna, ea nunc omnia ſubjici, quæ vſ.

608 uſque ad f. tur. Hic etiam vacaſſet animus i noſcendis, quæ mento narrantur tate per illa, c ſunt, repreſſa et ſi hanc ratione poëta, alia fort quibus ſe prem adeo alterum *poſcor Olympo*, t *ab O.*, me Oly vult, reſpicit, tum aëris ſpec quod vos terrea

Thybri pater! Poſcant acies, et fœdera rumpant.
Hæc ubi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto; 541
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat heſternumque Larem, parvoſque Penatis

540. *et ſidera* Goth. tert. *et ſecla* alter.——542. Me in *Herculeis ignibus* hærere, jam in notis ſignificavi. Suſpicor vitium ineſſe ſcribendumque eſſe: *Herceis ignibus.* Confirmat me imitator Maronis Lucanus: Herceas, *monſtrator ait, non reſpicis* aras? Jovis *Hercei* religio ſatis nota, ejuſque aram in penetrali regiæ Priami vidimus apud noſtrum quoque lib. II, 512, etſi nomine hoc non expreſſam: ſed v. T. II Excurſ. XI ad lib. II, et viri docti paſſim, v. c. ad Ovid. Heroid. VII, 113, in Ibin 286. *Herculeas — aras* Dorv.——543. *Suſcitat* Rom. et plerique Pierii cum parte codd. Heinſ. et Burm., etiam edd. nonnullæ, ut Baſil., haud dubie magis ad proprietatem verborum; ſed dubitare licet, an ex aliis locis, ut ſup. 410. V, 743, refinxerint grammatici. *externumque* proclivi lapſu et obvio Rom. cum aliis Pier., tum Serv., pro div. lect. Medic. et aliquot alii Heinſ. et Burm. cum binis Goth. cf. ad Tibull. II, 1, 12, etſi hoc loco non incommodum ſenſum facit: *externumque Larem parvoſque Penates Lætus adit,* ſi jungas: eſt enim domus externi hominis, a quo hoſpitio excipitur. *patrioſque Penates,* notabilis lapſus, non lectio Goth. ſec.; ſic ſuos, Trojanos, non Evandri, Penates adorat Æneas: ſic *externum Larem* comparari aliquis cenſeat.

Imitationes jam Cerda notavit Silii II, 455. 456. Statii Achill. I, 84 ſqq. Adde Stat. Theb. II, 460. 461. III, 210 ſqq. et paſſim alios; item Horat. I Od. 15 *Eheu quantus equis* etc. 540. quaſi, eant nunc et flagitent bellum. Serv. cf. ſup. VII, 317.

542. 543. Surgit Æneas et ad focum ædium accedit, Penates precatur. *Herculeis ſopitas ignibus aras* doctius dictas eſſe, quam *ignes ſopitos in aris vel ignes aræ* in promptu eſt intelligere. Sed *Herculeos ignes* non ſatis expedio. Herculis ara ante urbem in luco erat: ſup. vſ. 104. De alio quam de ſacro Penatibus in penetralibus domus facto locus vix intelligi poteſt. Jam *ignes Herculei,* in foco vel ara Penatium ſopiti, aut ornantur epitheto hoc, reſpectu Herculis, qui olim eandem ad aram ſacra feciſſe putandus eſt, aut intuitu moris religioſi, quo ignis ex ſacro Herculis heſterno (vide v. 102. 103. 104) ſervatus et in focum domeſticum repoſitus fuerat: ſic Cerda et alii; aut Hercules fuit Evandro Penatium loco Geniuſque adeo ſeu Lar domeſticus. Hoc ſaltem præſtat. *Larem heſternum* jungo cum *excitat,* et accipio pro foco et igni in foco ante Larem: juncta adeo ut ſint: *ignes in ara et Larem heſternum excitat.* Solet ita poëta eandem notionem bis terve ornare;

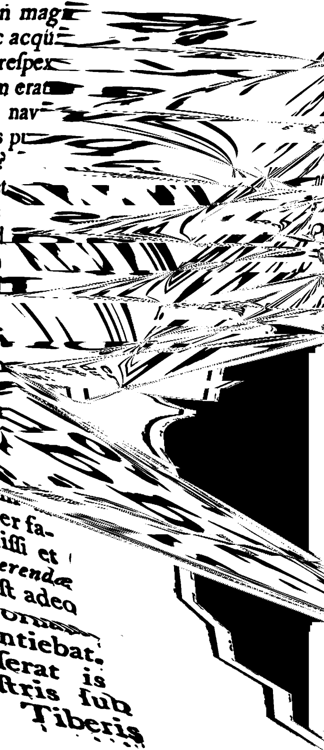
parvos

Lætus adit; mactant lectas de more bidentis
Evandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Post hinc ad navis graditur, sociosque revisit:
Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
Præstantis virtute legit; pars cætera prona
Fertur aqua, segnisque secundo defluit amni,
Nuntia ventura Ascanio rerumque patrisque.

544. *mactant* Heins. e Medic.; adde Zulich. et ad normam v. 57 lib. IV. *lectas mactat* Goth. sec. *lætas* Sprot. et Exc. Burm. male; sunt ἐξαίρετοι, ἔκκριτοι, eximiæ, adeoque τελείαι. cf. ad IV, 57. VI, 39. ——545. *Evander* alii et h. l.——547. *sequuntur* Franc. *sequentur* alter Hamb.——548. *Præstanti* pr. Rottend. a m. pr. *Præstante* Goth. tert. ——550. *regnique* alter Hamburg.

parvos Penates Evandri, parva sigilla, ut humilem casam decebat. *adit*, προσέρχεται, precando. Puta, hæc fieri in suscipienda profectione et adeundo discrimine.

546. Navi a littore Laurentino amne adverso Pallantium pervenerat Æneas sup. v. 90: nunc ea navi partem sociorum redire ad Ascanium jubet; altera parte sibi adjuncta, et Arcadibus comitibus, terra per Etruriam Cære ad Tarchontem *(Tyrrhenum regem)*, proficiscitur. 547. *qui sese in bella sequantur.* Paullo obscurior sententia; nam ad bellum non proficiscitur, sed ad auxilia et societatem Cæretanorum parandam. Servius multis allatis nihil expedit. Dicendum forte, poëtam omnino viros fortes declarare voluisse, quorum adeo id proprium esset, ut Æneæ latus tegerent in discrimine belli: sicut et infra iterum v. 606 *et bello lecta juventus.* An *bella* pro castris ad Cære? an mag consentaneum, et in hoc acqu escam, dicere, poëtam *respex* isse ad id, quod *futurum era* ut ii, una cum Etruscis, nav bus vecti ad ostia Tiberis p nam cum Turno facerent? X, 260 sqq. Nam Cæret in castris sub signis habitos turus erat, ut statim eos ad sus Mezentium et Turnum ceret; sup. 503; conf. ad 498. 549. *segnis* "remigio" Servius expli cum antea adverso flumi nissent v. 94 *Remigio no diemque fatigant.* Addi alia, quæ multo minus bant. Nisi forte præsta pere ex opposito: cum *bella sequerentur*, strenue iter facerent, ut hi contra remissi et otiosi, saltem *nulli rei gerendæ intenti, domum redirent*; est adeo *segnes* epitheton mere Ita fere Meierotto sentiebat. 550. *Ascanio*; remanserat is apud Trojanos in castris sub Tiberis

Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva;
Ducunt exſortem Æneæ; quem fulva leonis
Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam ſubito volgata per urbem,
Ocius ire equites Tyrrheni ad limina regis.
Vota metu duplicant matres, propiuſque periclo
It timor, et major Martis jam adparet imago.
Tum pater Evandrus, dextram complexus euntis,

551. *T. p. arma* Ven.——552. *exſortem vel ingentem* Zulich.——554. *parvas—per urbes* pr. Hamb. Sed urbs Pallanteum eſt intelligenda.——555. *ad limina* ex parte codicum ſuorum et Pierianorum, inter quos Romanus erat, Heinſius probavit: vulgo, *ad littora*, ut omnes Goth. habent, unus etiam *Tyrrhena*; varietas ſatis frequens; cf. ad II, 371. *litora* tamen Cuningh. prætulit.——557. *Et timor* Rom., et habet hoc expeditam interpretationem; *propius periclo* (abſolute; cum jam res adducta eſſet propius ad diſcrimen), *Et timor* (apparet major), *et major Martis jam apparet imago*. Vellem eundem ſenſum ex vulgata elici poſſe, ſed *it timor* pro graſſatur vix uſu probari poteſt. *It minor* Goth. ſec. *It metus* Priſcian. lib. XVIII. *propiuſque pericli Hic amor* Philargyr. excitat ad IV Ge. 47. *jam* abeſt a nonnullis Pier.

Tiberis oſtia. cf. ſup. VII, 158. 159. De eorum autem adventu in caſtris nihil amplius memoravit poëta, nec facere id opus erat. cf. ad X, 238.

552. *exſortem*, eximium, ἐξαίρετον. Adducitur equus Æneæ præcipuus. vid. Serv. et Cerda.

554 ſqq. Non male ſequentia ad ſenſuum et affectuum naturam in tali rerum articulo efficta et expoſita: Matrum timor; Evandri ſenis vota ac preces: totus diſceſſus. Vſſ. 560 ſqq. ex Homericis ſunt adumbrati, Neſtoris oratione Iliad. η, 132 ſq. λ, 669 ſqq. ψ, 629 ſqq. Ulyſſis ad Eumæum Odyſſ. ξ, 468 ſqq. Laërtæ Odyſſ. ω, 375 ſqq. Aliorum imitationes v. apud Cerdam. Fabulam de *Herilo*, Præneſtinorum duce, domeſticam neſcio unde acceperit. Sed triplicem vitam ipſe poëta fingere potuit, ad exemplum eorum, qui cæſi reviviſcerent (ineptit Servius ad v. 562), aut ad exemplum Antæi vires a terra matre ſumentis, in quam victus procubuerat. Quod ſequitur, *propiuſque periclo It timor*, impeditum eſt, quocunque te verteris; proprie *propius ire periculo* eſſet propiorem eſſe periculo, inſtante jam diſcrimine; *propius ire*, ut *propius eſſe* apud Silium I, 13 *propiuſque fuere periclo, Quis ſuperare datum*, de Romanis tantum non in

Hæret, inexpletum lacrimans, ac tali:
O mihi præteritos referat si Juppiter :
Qualis eram, quum primam aciem P
ipsa
Stravi scutorumque incendi victor ace
Et regem hac Herilum dextra sub Ta
Nascenti cui tris animas Feronia mate
(Horrendum dictu) dederat, terna arm
Ter leto sternendus erat: cui tunc tar
Abstulit hæc animas dextra, et to
armis.
Non ego nunc dulci amplexu diveller

559. *inexpletus lacrimans* aliquot Pier. et Erf. *inplet* ap. Heins. hoc interpolatum: *inexpletus lacrimis:* utrun Servius commemorat; *inexpletus* etiam Jul. Sabinus. qu.st: *in amplexus*, pr. Voss. et alter Hamb. *in ample:* cum binis Goth. *in amplexu.*——560. *O ne præterea* G *erat* Priscian. XVII. *cum primum* Rom. et aliquot P *ipsa:* consentiunt in hoc libri et Grammatici ap. Heins. vel poëta extulit *hæc Prænestis.*——562. *sacrorumque* sec Ven. et Goth. sec.——563. *hac* abest Vratisl. *Erilum* e scribunt: *Erulum* Rom. *Elinum, Cerilum, Acerllum, I* al.——565. *triaque* l. *tria* Muson. malebat in Servii gr *trina* pr. Hamb. pro var. lect. et Flor. Junt. cum bin *Terque sola* Oudart.——567. *animas, totidem dextra exsui* 568. *tunc.* Dorvill. *Ergo non d.* Goth. sec. *duplici* Spr Burm. cum Erf. *divellier* Goth. tert.

in ultimum discrimen adductis. At h. l. accipiendum esset: *timor it propius*, timor fit propior, h. magis instat, fit gravior, acrior, *periclo*, cum periculo, periculo instante. Hoc vero durum. vid. Var. Lect. 561. ut sim talis, *qualis eram* etc. εἴθ' ὣς ἡβώοιμι Nestor l. c. η, 157. λ, 669. 564.

Feronia v. su *terna arma mov* vivifcens ter r que ter esset vi forte melius sic accipias: *Nasce mas—dederat:* *venda, Ter stern tunc t.* Erat te nandum, ter

Nate, tuo; neque finitimus Mezentius uſquam,
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæva dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
At vos, o ſuperi, et divom tu maxime rector
Juppiter, Arcadii, quæſo, miſereſcite regis,
Et patrias audite preces: Si numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant,
Si viſurus eum vivo, et venturus in unum:
Vitam oro; patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum caſum, Fortuna, minaris;
Nunc, o nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri,

569. Abeſt verſus Goth. tert. *finitimo* e codd. ſuis et Pier. Heinſ. emendavit; ſc. *huic capiti:* quod vix placet; Burmann. cum al. *finitimo ferro* jungit. Saltem dixerim: *finitimo* abſolute pro *in f.* Vulgo lectum *finitimus* inde ab Ald. 1514 adeoque a Naugerio. Servius videtur legiſſe *finitimos*, ſicque Dorvill. a m. ſec. et ed. Junt.——520. *uſquam* idem Heinſ. reſtituit: vulgo *unquam*; at Moret. ſec. et Gud. a m. ſec. *Mezentius hoſtis*: quæ aut vera lectio eſt aut pro veriore habenda, in cujus locum ſucceſſit *uſquam*, quod ex ſuperiore verſu per errorem iteratum ſuſpicor. Revocavi autem *finitimus* tamquam unice verum: cum ſcriptum eſſet *finitimos*, aberratum eſt in *finitimo.*——571. *vidiſſet* Goth tert.——573. *reminiſcere regis, Exaudique preces patrias* codex apud Pier., interpolate.——575. *reſervent* duo Burm. et Goth. tert.——576. *eum vivam* Rom. et aliquot Pier.——577. *patior* Rom., et pæne omnes Pier. tum Medic. et pars Heinſ. duoque Burm. *oro et patior* Ed. Ven. *Vita mora: patior* Goth. ſec. *quamvis* Leid.——579. *Nunc, nunc, o liceat* Medic. et cæteri Heinſ. (excepto Mentel. pr.), item Dorvill. et bini Goth., prætulit quoque Cuningham. *Tunc, tunc, o liceat* Schol. Perſii ad Sat. I, 25. Sed cf. lib. II, 644. *rumpere* Zulich.——580. *Dum ſpes ambiguæ curæ, dum i. f.* Parrhaſ.

movenda, ter erat vincendus. Itaque Evander eum ter vita et armis exuerat. 569. *finitimo*, in finitimo, qui eſt in finitima urbe. 572. Habent hæ preces tanto plus ſuavitatis, quod tamquam præſenſione aliqua tacita imminentis filio fati factæ videntur. Nam interimitur Pallas lib. X. 576. *venturus in unum*, iterum eum reviſurus et conventurus. 578. *Sin*; nota εὐφημία. 580. acutius ſententiam extulit Valer. Fl. I,

Dum te, care puer, mea ſera et ſola vo
Conplexu teneo: gravior ne nuntius a
Volneret. Hæc genitor digreſſu dicta
Fundebat: famuli conlabſum in tecta
Jamque adeo exierat portis equitatus a
Æneas inter primos et fidus Achates;
Inde alii Trojæ proceres; ipſe agmine
In medio, chlamyde et pictis conſpectus
Qualis, ubi Oceani perfuſus Lucifer und
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſque re
Stant pavidæ in muris matres, oculiſque

581. *mea ſola et ſera* alii, etiam Servius. vid. Pier. et Hei
ſola et certa Goth. tert.——582. *complexus* Rom. Medic.
amplexu Parrhaſ. *neu* Gud. a m. ſec., quod maluit Cunin
vulnerat Markland. emendabat ad Stat. V. Silv. 2, 88, ſe
in alium ſenſum detorta.——583. *Verberet* Goth. tert., e
in Terent. Hecyr. IV, 4, quod placebat Heinſ., ſed mer
Burmanno, quem vide. *mœſta ſupremo* Medic. a m. pr.—
apertas Hugen.——587. *proceres Trojæ* Leid.——588. *It m*
Markland. ad Stat. V Silv. I, 245. vid. inf. 675 et al.—
ſas ſec. Mentel.——591. *removit* Bigot. et Goth. tert,——
pr. Rottend. a m. pr. *ſecuntur* plerique Pier.

Fl. I, 326. 327, ubi a v. 323 veſtigia Maronis legit: *Sin aliud fortuna parat; miſerere parentum, Mors bona, dum metus eſt, nec adhuc dolor.* 581. *ſera*; ergo erat τηλύγετος, in ſenectute patris natus. v. Guell. 588. Non agnoſco hypallagen; ſed *picta arma* ſunt auro argentoque diſtincta. Memorantur et alibi, XII, 281. XI, 660.

589 ſq. Homericam eſſe comparationem multi pronuntiarunt, nec tamen locum enotatum video, qui commode ſatis

comparari poſſit: I
de canicula agitur,
latum eſt illud: ὅς
Λαμπρὸν παμφαίνῃσ
Ὠκεανοῖο; non igit
Oceani unda alio ſp
ad ortum ex mari.
nus etc., quia eſt ſtel
ut ſatis notum. c
At Iliad. X, 317
ἀστὴρ εἶσι μετ' ἀστράσι
γῷ Ἕσπερος, ὃς κάλλισ
ἵσταται ἀστήρ. Nec
venit Apollon. III,
591. ſplendidus verſ

Pulveream nubem, et fulgentis ære catervas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt. It clamor, et agmine facto
Quadrupedante putrem fonitu quatit ungula campum.
Eft ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Religione patrum late facer; undique colles

594. *quam pr.* Goth. pr.——596. *pigram* malit vir doctus; *putrem* enim effe uliginofum, paluftrem: at v. Notam. *quatit ungula pulverem* Marius Plotius de metris ap. Heinf.——597. *Cære, τὸ Καῖρε, Καιρῆ, Καίρητα.* Jam *Cære* modo non flectitur, modo flecti videtur in *Cæritis*, et in *Cæretis.* Eft porro et *Cæres*, unde duplici modo *Cærites* et *Cæretes*; tertio quoque mode *Cæretani, οἱ Καιρητανοὶ* et *Καιρεττανοί.* In Virgilio igitur *Cæritis* recte, feu ut a *Cære* fit, feu ut a *Cæres.* *Ceritis* ap. Prifcian. *Cæretis* et *Ceretis* paffim alii; vitiofe, nam fic media longa: *Καίρητος*, unde *Cæretanus.* inf. X, 183 *Qui Cærete domo.*

in extrema cæli ora, qua mare ambit. Sup. Ge. IV, 232 *Taygete fimul os terris oftendit honeftum Plias.*

594. *per dumos*; per virgulta, filvas. cf. Stat. II. Theb. 496. 497. *meta viarum* ornate pro via; proprie terminus et finis viæ. 596. Verfum ipfo verborum fono rem referentem mirati funt multi: comparato quoque vff. 465. 466 Iliad. β. Odimus fubtilitatem moleftam in talibus: cafum felicem amplectimur. Ipfum quidem inflammati impetum ingenii in hæc natura ducente incidere neceffe eft; ftudio factum nolim. cf. Difquif. I fub f. Præiverat Ennius apud Macrob. VI, 1 ex Annal. VI *totam quatit ungula terram*; et Annal. VII *fummo fonitu quatit ungula terram*; XVII *It eques, et plaufu cava concutit ungula terram.* vid. Urfin. ad h. l. et Cerda inf. ad XI, 875. *putrem*, in pulverem refolutum, ut fit in folo duro ac folido per æftum folis cf. ad Ge. II, 204. 597. *Cæritis:* Cære, urbs Agylla, et qui eam incolit, Cæres: unde poft accipi *Cæritis* urbis et *Cæritis* fluminis. Minio perperam a Servio huc advocatur ex X, 183. Fluvius eft Cæretanus, oppido proximus, nunc *Vacina* dictus, ut Cluverius docet. Situm autem locorum hujufmodi effe putabimus: defluit per agros, urbe in alto pofita, amnis, cui lucus adjacet; agrorum planitiem cum amne et luco undique cingunt colles nemorofi, abietibus confiti: hoc eft *colles cavi inclufere* (includunt) *et nemus nigra abiete cingunt* (pro cingit) *undique* lucum prope amnem. Etiam Lycophr.

Inclusere cavi et nigra nemus abiete cir
Silvano fama est veteres sacrasse. Pelasg
Arvorum pecorisque deo, lucumque d
Qui primi finis aliquando habuere Lat
Haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni
bant
Castra locis, celsoque omnis de colle vi
Jam poterat legio, et latis tendebat in
Huc pater Æneas et bello lecta juvent

599. *ilice cingit* Zulich. a m. pr. *cingit* alii ap. Hei et Goth. sec., et potest hoc verius videri: nam *nemus* sunt: mutatum forte ab iis, qui ad *colles* referebant altera ex parte exquisitius dictum esse, *nemus cingunt* Heinsius aliquoties illustravit.——601. *Agrorum pecorisq.* 3. *Silvarum p.* emendabat Cerda, perperam. Est eni nus inter deos agrestes. cf. Burm., ut in eo ipso, quod e Cerda: *Silvane, tutor finium.*——603. *Tarcon, Tharco, T* sup. 506. XI, 727. *Tyrrhenus* Goth. sec., quod orna res esset. *cuncta tenebant* aliquot Pier.——605. *ut latis t.* Faber et Barth., non improbante Heinsio, et recepit illu Heinsius etiam *Latiis* conjecerat. *letis* Franc. a m. pr Burm.——606. *Hoc p.* Leid. ut sup. 423. *electa* d *clara* Goth. tert.

1241 Καὶ Πίσσ', Ἀγύλλης θ' αἱ πολύῤῥηνοι νάπαι. At *colles cavi?* non, ut vulgo dicuntur, saxa cava, exesa, cavernosa; v. c. sup. 248 *Inclusumque cavo saxo*; sed qui cavam vallem efficiunt, quam includunt; ut *theatrum cavum*; *cava vallis.* 600. *Pelasgos, qui*; Agyllam inter eas Etruriæ urbes memorat Dionys. I, 20. III, 58, in quibus Pelasgorum sermo prævaluerat et plurimum Pelasgici moris diu obtinuerat. v. Excurs. III ad VIII. 601.

lucumque diemqu secrarant lucum lenne annuum S runt. 603. N quæras cum Ser *castra in tutis loci* rint, si in valle e et e collibus pr poterant. Esset enum a lection nunc castra ep volebat a castror tito: tuentur en vis modo facta e excubant. 606.

Succedunt, feſſique et equos et corpora curant.
At Venus ætherios inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat; natumque in valle reducta
Ut procul egelido ſecretum flumine vidit:
Talibus adfata eſt dictis, ſeque obtulit ultro:
En, perfecta mei promiſſa conjugis arte
Munera: ne mox aut Laurentis, nate, ſuperbos,
Aut acrem dubites in prœlia poſcere Turnum.
Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit;
Arma ſub adverſa poſuit radiantia quercu.
Ille deæ donis et tanto lætus honore
Expleri nequit, atque oculos per ſingula volvit,

609. *penituſque in v.* Schol. Cruqu. ad Horat. I Od. 17.——610. *Et pr.* Parrhaſ. *e gelido* paſſim ſcripti et edd. etiam Pieriani, alii (ut fragm. Vatic. a m. ſec. apud Bottar. p. 167) *et gelido:* Rom. *hæc gelido:* Montalb. *ingelido*. *egelidum flumen* debet eſſe tepidum: atque hoc cum per ſe ab uſu poëtarum abhorret, tum multo magis in convallibus et lucis. Proclivis itaque et ipſe ſum in lectionem cod. Rom. *Ut procul, et gelido ſecretum flumine, vidit.*——612. *promiſſi* Exc. Burm. cum Goth. ſec. *arce* Sprot.——613. *nec mox* Oudart. et ed. Junt. *nec mox bis* Ed. Ven. *aut* abeſt Rom.——614. *dubitas* Reg. *arcum* Goth. ſec.——616. *averſa* Leid. *radientia* in multis ſcriptum ap. Burm., ut et aliis locis. *reſonantia* conjicit vir doctus ex Iliad. τ, 13 τὰ δ' ἀνέβραχε δαίδαλα πάντα: hoc eſt variare verba, non emendare.——618. *Impleri* Gud. pro div. lect. et mſ. Thuan. ap. Macrob. V Sat. 8. *per ſ. verſat* ſec. Moret.

ſup. ad 547. Æneas cum ſuis in luco conſederat. 607. Reliqua poëta exequitur lib. X, 148 ſqq.

608. Haud dubie Maro, ſi carmini ſupervixiſſet, melius hunc locum conſtituiſſet. Jam ſupra, dum Evandri hoſpitio utebatur Æneas, arma cælo delapſa memoraverat, re in prodigium verſa 524 ſqq. Nunc in luco ad Cære cum ſub arbore conſediſſet Æneas, ecce Venus adeſt et arma apportat. Compara Iliad. σ, 615. 616, et τ, 3. *nimbos* pro nubibus, aëre. *ſecretum* docte pro ſolum, in ſecreto loco, apud flumen. 612. *En p.* cf. Iliad. τ, 10. 11. *arte promiſſa*. cf. ad 531. 534.

617. *honore* puto dictum pro munere, ut γέρας. *expleri nequit donis*, h. adſpectu donorum, fere

Miraturque, interque manus et bra
Terribilem cristis galeam flammasc
Fatiferumque ensem, loricam ex æ
Sanguineam, ingentem, qualis, quun
Solis inardescit radiis, longeque refu
Tum levis ocreas electro auroque re
Hastamque, et clipei non enarrabile
Illic res Italas Romanorumque triun
Haud vatum ignarus venturique insc

619. *que* post *miratur* a nonnullis abest: v. pr. *manus sua brachia* Parrhas. *verset* Reg.— alter Hamb. *flammisque* Parrhas. a pr. m. *vom* tera manu in erasa prisca lectione, e qua *nianten* Heins. *tonantem*, Burm. *minantem* supplet. —— 6 Hamb. *et loricam* Bigot; paullo melius cum Goth. t Goth. sec.——624. *lentas* Goth. sec. *recoctas* pr. codex Pomponii Læti ap. Pier.——627. *Haud fati* tert., quod facile præferrem, nisi emendatorem redol Burm. pro *fatorum*: sic et Bersman. et Melanchth. in delium prætulit Cuningham. Scilicet *haud vatum ign* tur inepte dictum esse, quasi deo futura discenda fuerin res se habebat IV, 65 *O vatum ignaræ mentes*, ubi *men* salvo tamen res est. *Vates* dixit poëta, pro vaticiniis Vulcanus eorum, quæ prædicta et promissa erant Æn tati. *ignaros* duo alii.

fere ut υἷος ἐνιπλησθῆναι Odyss. λ, 451. 619. est Homericum τέρπετο etc. Iliad. τ, 18. 620. *flammas vomentem* poëtica imago splendoris coruscantis, ex Iliad. ε, 4 Δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ. 622. *sanguineam*, Serv., cruentam, terribilem; immo rutilam, si ex ære thoracem cogites; ornavit autem et ad terrorem usque auxit Maro, quod nude posuerat Homerus Iliad. σ, 609 θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς. *qualis quum cærula nubes* ex

Apollon. IV, aureum νεφέλη ἀνιόντος Ἠελίο ται ἀκτίνεσσιν. *enarrabile text* quam explica cætera, intellig in eo manere, clipei sit tam v sum, ut enarrat debeat.

626. Sequitu peo Æneæ nob peum autem c matum, ut in n

Fecerat ignipotens; illic genus omne futuræ
Stirpis ab Afcanio, pugnataque in ordine bella.
Fecerat et viridi fetam Mavortis in antro
Procubuiffe lupam: geminos huic ubera circum
Ludere pendentis pueros, et lambere matrem
Inpavidos; illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, et corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, et raptas fine more Sabinas

628. *genus omne Latinum* Ed. Ven.; infcite, addit Burm., ex libro I, 6 repetitum.——629. *in* abeft Franc. *pugnata ex ordine* Oudart. *pugnantique ordine* Montalb. *pugnantiaq.* Goth. fec.——629. 630. Quid? fi diftinguas: *illic genus o.—bella Fecerat: et v.*——630. *feram* Goth. fec. ex *fetam.*——631. *geminofque* Franc. cum edd. nonnullis.——632. *pendentes oculo* Goth. fec.——633. *reflexa* Rom. Gud. et aliquot alii ap. Heinf. cum Franc. Non expedit rem Burm. Scilicet dicendum eft: effe hanc vulgarem, *cervice reflexa* (etfi et ipfam poëta dignam et Virgilio frequentatam; fic etiam Lucretianum *tereti cervice repofta)*, alteram tamen ad vim epicam ornatumque magis affurgentem lectionem, *cervice reflexam.*——634. *lingere* aliquot Pier. cum Goth. tert., quod Catrœus venditat; non animadvertens, fe plebeium vocabulum anteferre elegantiori.——635. *de more* proferre nonnullos Pierius obfervat. *fine Marte* ingeniofo lufu conj. Jo. Schrader.

umbone, mare effet cum pugna Actiaca, de qua v. 676 fqq.; Exterior autem ora in plures areas feu regiones difcreta, quarum argumenta, omiffis aliis, ita apponit, ut fint: I. Lupa Romulum et Remum lactans v. 630. II. Raptæ Sabinæ, fœdufque inter Romulum et Tatium factum: 635. III. Metii fupplicum; 642. IV. Roma a Porfenna obfeffa: 646. V. Capitolium a Gallis oppugnatum: 652. VI. Urbs et religionibus et facris celebris, adeoque pace florens: 663. VII. Catilina in Tartaro: 666; VIII. et Cato in Elyfiis: 670. De his quid judicandum effe videatur, v. Exc. ad h. l. *Haud vatum ignarus* h. e. prædictionum quas a vatibus Æneas acceperat. 630. *Fecerat et,* inter cætera, quæ poëta memorare non vult; Illa de Lupa, lactante Romulum et Remum pueros, egregie et vividis imaginibus fuavibufque fententiis funt narrata v. 630—634, ut toties in numis et figlinis veterum aliifque operibus occurrunt. *feta,* enixa, ut alibi. *Martis antrum* multi memorant: conf. Cerda.

635—641. *fine more,* fine lege,

Confessu caveæ, magnis Circensibus a
Addiderat, subitoque novum consurge
Romulidis, Tatioque seni, Curibusqu
Post Idem, inter se posito certamine,
Armati Jovis ante aram, paterasque te
Stabant, et cæsa jungebant fœdera po
Haud procul inde, citæ Metum in
drigæ
Distulerant (at tu dictis, Albane, ma
Raptabatque viri mendacis viscera Ti
Per silvam, et sparsi rorabant sanguine

636. *Concessu* passim in Pier. et Burm. *consensu* Rom.– Ed. Junt.——638. *Romulidi* Menag. pr.——640. *ante a* Burm.,cum edd.; al. *aras*, perpetua varietate.——641. Heinf. sed *cæsa porca*, elegantius dictum pro tenui et pleb v. c. Livius habet lib. I, 24, jam Quinctil. observavit I ——642. *metum* omnes Pier. et plerique Heinf. cum S disputat. *metium* tantum fec. Moret. et Ven., sed Gu *Mettum*. Heinf. *Mettium* refinxit et multus in eo est, numis ita scribi doceat; quod ipsi concedemus, quotie Mettia vel *Metia*, nam nil referre arbitror, agitur; sed mus cum prænomine *Meti*. Atque sic Drakenborchium casse video ad Liv. I, 23.——643. *Dispulerant* Medic. a sec.——645. malit abesse Jo. Schrader. *sparso* Bigot

lege, ἀκόσμως, incomposite, temere. conf. VII, 377. V, 694. Etiam Julius Sabinus explicat: *sine honestate*. 636. *caveam*, h. l. in circo dixit, *magnos Circenses ludos* dixit, quæ Livio et aliis Consualia sunt, Neptuno equestri celebrata, forte quod in horum locum successerunt Circenses. 638. *Curibus severis*, ad Sabinorum disciplinam spectare facile intelligitur. Servii caussa mone-

mus. cf. Cer
v. 641 de po
perpetuo fac
bus faciendi
24.
642—645
643. docte
inversa orati
pro: quod
rat. *menda*
De fœditat
ingrata v. i
libr.

Nec non Tarquinium ejectum Porſena jubebat
Adcipere, ingentique urbem obſidione premebat;
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Adſpiceres; pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Clœlia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, et Capitolia celſa tenebat,
*Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hic auratis volitans argenteus anſer

646. *Tarquinum* Ven. Dorvill. Ed. Ven. et al., ut et alibi aberratur. *Porſena* multi paſſim cum Rom., ut ap. Livium quoque, vid. Gronov. et Drakenb. ad lib. II, 9. Græcis Πορσῖνος, Πορσήνας, Πορσίνας; at *Porſenna* etiam Medic.——647. *ingentemque* Gud. a m. pr.——650. *quia v.* omnes Pier. et Heinſiani, Mediceo non excepto. *qui* agnoſcit Jul. Pomp. *qui avellere* unus Pier. *auderetque avellere* Rom. *quod* vulgg. et Franc. *qui auderet vellere* Ed. Ven. *Cocbles* Medic.——651. *At* Leid. *Cleria, Cloria, Coclea, Coclia, Cordia, Delia, Deria*, monſtra librariorum. *ruptis i. C. vinclis* Parrhaſ.——652. *Malius* Rom., alii Pieriani et plerique Heinſ. *Mallius.*——653. *pro templis* Goth. tert.——654. *Rumoleo* Rom. Totus hic verſus ſcrupulum injicit. *Romuli caſam* in Capitolio fuiſſe nemo dubitet. v. Vitruv. II, 1, alios, quos Cerda laudat, et Ovid. Faſt. III, 189 ſqq. Sed mentionem ejus hic factam video tam importune, ut nihil magis; nam nec ſtructura nec ſententia ullo eum verſum vinculo comprehendit. Caſa nude commemorata quorſum referri debet? Et tum ſequuntur *auratæ porticus*. Quæ tandem hæc paupertatis et luxuriæ in eundem locum coacervatio! At *recens regia?* in tanto temporum intervallo inde a Romulo ad Manlium. Nec res expeditur, ſi regiam de ipſo Capitolio et Jovis templo accipias. Manent enim reliqua, in quibus laboramus. Alienum itaque et mala manu illatum verſum eſſe arbitror.——655. *hinc* aliquot Pier. unus Heinſ. et unus Burm.

646—651. Liv. II, 9 ſq. Effictus autem Porſenna ſtans ad Tiberim. 650. *pontem* ſublicium, evellens trabes ſublicis impoſitas. *vinclis ruptis*, ſimpl. de cuſtodia accipiendum.

652—662. Liv. V, 47. *In ſummo* non clipei: ſed *in ſummo arcis Tarpeiæ*. 654. Viſebatur porro in Capitolio, præter templum, caſa recenti culmo tecta, regia Romuli dicta. Pro *erat* ornate *horrebat*. De cæteris vid. Var. Lect. 655. Quæ ſequuntur, poëtica ſunt, non quæ facile ab artifice in

Porticibus, Gallos in limine adesse cai
Galli per dumos aderant, arcemque te
Defensi tenebris et dono noctis opacæ
Aurea cæsaries ollis, atque aurea vesti
Virgatis lucent sagulis; tum lactea cc
Auro innectuntur; duo quisque Alpin
Gæsa manu, scutis protecti corpora l
Hic exsultantis Salios, nudosque Luj

656. *abesse* Rom.——657. *Olli* unus ap. Pier., isqu
præferam cum Jo. Schradero, qui laudat Stat. IV The
et opaca vire...ibus umbris Devia etc.——659. *illis* alii ap.
pr.——660. *Virgatis fulgent* pars codd. Heins. cum G
——661. *immiscentur* Oudart. *duo cuique* Parrhas. *Al*
tert. Goth. *coruscat* Ald. pr. cum aliquot Heins. et h
Gessa Medic., ut passim alibi scribitur. Eo alludunt
Cesa. Goth. sec. *Cæsa*. Sed *Gæsa* communior scri
Vox est Celtica *Gess.*, ut nuper docuit *Bulletus Memoi*
tique Tom. II hac voce. *pectora* Goth. pr.——663. *H*
recepit Heins. pro vulg. *hinc*. *ancylia* passim: ut Gr.

metallo effingi potuerunt. Tum anser volitans ad nostrum sensum displicere potest; forte non æque ad Romanorum sensus. 657. *tenebant*, de conatu, ut sæpe: jam in eo erant, ut tenerent. *et dono noctis opacæ*; paullo otiosius adjectum videtur. *dono* h. beneficio, munere. 659 sq. Habitus Gallorum bene expressus, etsi alieno forte loco. Notæ eorum comæ rutilæ, saga virgata, aurei torques, gæsa, scuta vasta. *aurea vestis*; Mirum hanc de barba accipere Servium eumque sequi alios. Si barba vestire genas dicitur poëtis, an propterea vestis absolute de barba dicetur? Vestem intellige illa ipsa sagula, ex auro facta, ab artifice-

(seu ut color
vum referret
ro textas ve
li. conf. S
versicoloribu
virgis inter
dem habitu
nis, et Br
tus, Scotis
desiit. *lact*
Gallis; *Car*
omnes, nota
gæsa, e m
German. I,
qui Gallica
antiquitater
Cerda ad h.
663—66
tacula imn
ancilia (M
Ovid. Fa
Lupercalia

Lanigerosque apices, et labsa ancilia cœlo
Extuderat: castæ ducebant sacra per urbem
Pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit
Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis;
Et scelerum pœnas, et te, Catilina, minaci
Pendentem scopulo, Furiarumque ora trementem;
Secretosque pios: his dantem jura Catonem.

664. *Laries* Medic., ait Heins., a pr. m. pro *apices*. Litura saltem est in Fogginii exemplo. ——665. *Extuderant* Rom. *extulerat* aliquot Heins. cum Goth. tert. *excuderat* et *exciderat* alii. Sed *extundere* exquisitius est idem quod *excudere*, nec modo de opere eminenti et anaglypho, sed simpl. de sculptura; Tum et omnino: proferre, invenire, ut Ge. I, 133. IV, 315. 328.——666. *Huic p.* duo Burm.——669. *in scopulo* Oudart. *frementem* pr. Rottend. et Ed. Genev. *timentem* Goth. tert.——670. *pilos* Goth. tert.

et pompam matronarum ad ludos vel sacra, ad quæ pilentis vehi licuit. v. Liv. V, 25, 9. Sacra Cereri vel Carmenti facienda Julius Sabinus potissimum memorat. *mollia* pilenta appellat puto propter mollem et lentum incessum, quem ipsa structura et situs editus ac celsus suasisse videtur. Servius pensiles currus interpretatur, adeoque mobiles, motu faciles, ut *mollia oscilla* Georg. II, 389. Julius autem Sabinus *delicata* exponit. Saltem sic accipiam, quæ mollium et delicatorum hominum sunt carpenta. *Apex* laneis vittis ornatus Flaminum proprius.

666—670. Etsi alieno loco intrusa putem hæc signa, præclare tamen ea ornavit, *Catonem piis jura dantem* quis non miratus est? Pro *Catilina* erant haud dubie, quos malis supplicio affectos videre. Sed parum prudenter minusque decore poëta Marium vel Sullam, Cinnam aliumve, qui remp. everterat, nominasset: Contra in Catilina scelus manifestum et confessum. *pendentem scopulo*, puto tamquam equuleo distentum: tracta rei facie a Prometheo rupi alligato; pro vulture Furiæ adsident. *minacem scopulum* tamquam ruiturum et ruina eum sua oppressurum. *Furiarum ora trementem* vid. sup. VI, 605. 606. 607, et 571. *dantem jura*, judicem constitutum ut alterum Rhadamanthum. vid. VI, 566. De Catone Uticensi agi, liquidum est; vel ex opposito Catilina: alter oppugnavit patriam, alter libertatem propugnavit. Nec vero alius, quam ad ejus severitatem, respectus habitus videtur; quo magis vana est Servii aliorumque dubitatio verentium, ne Augusto Catonis memoria parum grata esse debuerit. Sed hoc refellere jam alii studuerunt, inprimis ad Horat. I Carm. 12, 35; adde Diss.

Hæc inter tumidi late maris ibat imag
Aurea; ſed fluctu ſpumabant cærula c
Et circum argento clari delphines in
Æquora verrebant caudis, æſtumque
In medio claſſis æratas, Actia bella,

671. *Hoc inter* Franc.——672. *ſpumabat* plerique P Moret. ſec., etiam ex Goth. alter, ut ſcilicet *imago ſpum* recte *cærula ſpumabant* prætulere Heinſ. et Burm., *ſpun* lich. *cærula ponto* Montalb. a m. pr. Diſtingui quoque —*ibat imago*; *Aurea ſed fluctu ſpumabant cærula cano*; neſci exeat oratio.——673. *arcano clari* Ven. *in orbe* et *in* ——674. *vertebant* aliquot Burm. et duo Goth. *æſtu* *claſſes auratas* Ed. Ven. *Accia* aberrant aliquot codd. *Actia vela* conjecerat Heinſ.

Diſſ. viri docti in Baſnagii *Hiſt. des Ouvrages des Savans* 1708, p. 102. Pauca tamen ibi reperias, quæ alicujus momenti ſint. At poſſis in illo hærere, quod Catonem, qui ſibi ipſi manus intulit, nunc in Campis piorum locum habere jubeat, cum ſup. VI, 434 ſeq. eos, *qui ſibi letum Inſontes peperere manu*, alio loco, in prima Inferorum regione, conſtituerit. Verum licet poëtæ diverſis carminis partibus diverſas rationes ſequi.

671—674. Oceanum Homeri Iliad. σ, 606. 607 et Delphines Heſiodi exemplo Sc. Herc. 209—212 intexuiſſe videtur. Aliam Quinti Cal. imitationem jam Cerda notavi l. l. lib. V, 93 ſqq. Effinxerat Vulcanus mare ad Actium; ſpuma albicante et belluis argenteis in mari ex auro facto: naves effictæ ære. De reliquis conſ. Excurſus de hoc clipeo.

675 ſqq. Splendida carminis

pars, quam v
argumentum
eſſe. Jam P
adeo probatu
tum tota Æn
diiſſet, ex ec
ſummam præ
retur: *Actia*
cuſtodis littora
et fortes dicere
nunc Æneæ T
ma, Jactaqu
littoribus. C
tores, cedite
majus naſcitu
El. extr. *In*
maris: etſi h
partem occu
ſi tamen, præ
fugam et tri
ea eſt, in pl
diſtincta eſſe
bella, pugna
tumque inſtru
inſtructa, *vi*
caten; locun
ut tanto maj
Nam claſſis
erat clauſtris

Cernere erat; totumque instructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in prœlia Cæsar
Cum Patribus, Populoque, Penatibus et magnis dIs,
Stans celsa in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice sidus.

676. *extructo* aliquot Pier. *instructum* alii. *videre* Montalb.——677. *Leucbatem*, *Leucatem*, *Leucantem*, *Leucothoën*, aberratt. *auroque effulgere fluctus*; hoc hemistichium prorsus otiosum et languidum esse arbitror, quodque Tucca Variusque rescindere debebant. Quorsum enim hoc pertinet? inprimis cum jam satis declaratum esset vss. 671. 672 *mare esse aureum*. ——678. *Hic* Franc.——679. *populisque* Ed. Ven. *populo patribusque* Goth. sec.——680. *Stat* Rom. cum aliis Pier. et Heins., item Goth. sec., quod præstare puto. *prima in puppi* Priscian. agnoscit lib. VII. cf. III, 527. *g. huic* Gud.——681. *volunt* Medic. a m. pr. *movent* Sprot. a m. pr. *aperit se* Goth. sec. *aperitur a vertice* Medic., vitiose. Quis tamen credat hoc Cuninghamum recepisse?

Ambracii; pugnatum enim est in exteriore sinu versus mare patente. Agitur autem de ipsa pugna, non de iis, quæ antecesserunt. Alioqui locum haberet Florus IV, 11, 4 *Cæsar—positisque in Epiro castris Leucadem insulam montemque Leucaten et Ambracii sinus cornua infesta classe succinxerat.* De hemistichio otioso 677 v. V. L. In seqq. non ubique ipsam rerum gestarum fidem, quod nimis religiosum fuisset, quam artis vel carminis rationes et opportunitates videtur sequutus. Nam classi universæ M. Agrippa præfuit, Octavianus autem Cæsar cum M. Valerio Messala aliisque rerum summæ ubique prospicere satagebat. *Italos* præclare, ut *barbaricas opes* Antonii v. 685 opponeret; et multo augustior rerum species in altero versu: *Cum Patribus, populoque, Penatibus et magnis dIs*; ut caussam reip. a Senatu populoque Romano commissam tueri videretur. *Penatibus et magnis diis*, explicative alterum adjectum pro: et cum Penatibus, magnis diis: cf. sup. ad III, 12. 680. 681. *geminas cui tempora flammas Læta vomunt*. Perperam ad oculos Augusti fulgentes (v. Sueton. c. 79) refert Servius et alii. Habuit poëta in animo Diomedis cassidem Iliad. ε, 4 sq. Δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ etc., et in miraculum conversus est galeæ ex ære fulgor, qui radiorum vel nimbi speciem referre videri

Parte alia ventis et dIs Agrippa secun
Arduus agmen agens: cui, belli insign
Tempora navali fulgent rostrata coron
Hinc ope barbarica, variisque Antoni
Victor ab Auroræ populis et litore ru

684. *lustrata* Goth. pr.——685. *que* a Pierianis aliquo *Phariis* conj. Heinsius, eleganter; sed *variis* multo eleg ut populos multos ac diversos habituque adspectuque *Autronius*, *attonitus*, prave Gothani.——686. *ab europe* R *aurora* pr. Rottend. et Leid., iste etiam *populos*. Mark p. 109 *Ductor ab* emendat; quod ad meum sensum jejun per se splendidius est, et respectu certe eorum populorun hebat, verissimum; sed et Parthorum et Armenorum r no falsum. Nam et Ventidius Parthos vicit U. C. 713 ipse Antonii legatus, Armeniam devicit et in Iberos A tum duxit U. C. 716, et ipse Antonius U. C. 718, A meniam occupavit U. C. 718. Schraderus ad Musæum *victor* inesse dicit, *quasi* victor, qui talem se haberi vole

ri poterat, inprimis si bucculas galeæ cogites. *læta* ad splendorem spectat: ut lib. I, 591 *Lætos oculis afflarat honores.* Sed cur *geminas flammas* dixit? accipio dictum poëtica forma, cum deberet *gemina tempora* memorare. Diversa res sunt *cristæ geminæ* VI, 780. In vertice *aperitur*, lucet, apparet (proprie de oriente sidere), stella Julia, Cæsaris capiti appingi solita: in memoriam stellæ crinitæ, in quam inter ludos funebres habitos anima Cæsaris abiisse credita est: vid. Sueton. Cæs. 88. Dio XLV, 7, et sup. ad Ecl. IX, 47. Eandem stellam respexit Propert. IV, 6, 30. 31.

682. *Parte alia* aciei Agrippa classem agit *ventis secundis.* Adversus fuerat ad quintum usque diem ventus.' Plutarch. M. Anton. p. 945 F. conf.

Serv. in extren
v. 682. 684.
quæ eadem *ro*
auro vallata, c
donatus fuerat
victo Sex. Pon
II, 81, 3, ubi
dam h. l. cui
mos Agrippæ.
dixit *tempora r*

685. Ex adv
ære Antonius.
cum copiis ex
diversis (unde
scriptis, præte
habebat. cf. P
ton. p. 944 B.
Auroræ populi
h. Eoo, Indic
sollenni poëtar
prælia cum
Oriens tum
inter quæ non
felicia. Pari
tima, in rem

Ægyptum vireſque Orientis et ultima ſecum
Bactra vehit; ſequiturque (nefas) Ægyptia conjunx.
Una omnes ruere, ac totum ſpumare, reductis
Convolſum remis roſtriſque tridentibus, æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revolſas 691
Cycladas, aut montis concurrere montibus altos:
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.
Stuppea flamma manu teliſque volatile ferrum

687. *Ægupto* codd. Pier. *que* abeſt Parrhaſ. Hic Erfurt. alias haud magni momenti codex memorabilem lectionem ſuppeditat *fereſque:* ita ut refingi poſſit: *Ægyptum, Sereſque, Orientis et ultima ſecum Bactra vehit.*—— 690. *roſtriſque ſtridentibus* peſſime legitur cum metri vitio in nonnullis, etiam in Ald. pr. et ex ea excuſis; at omiſſum *que* in Ald. ſec. et hinc in aliis; ita *roſtris ſtridentibus* vulgo editum, et lectum quoque in codd., ut Leid. Menag. Goth. pr. Hinc *roſtriſque tridentibus* editum in ed. Commelin. ex Palatino; quod ſequutus eſt Pulman. et alii, firmavitque poſt Cerdam et alios Heinſ. ex Colot. Medic. Gud. cf. V, 143. *roſtriſque rudentibus* Hamb. pr. pro var. lect.——691. *credes* Gud.——692. *et* duo Burm. *altis* tres ibid.——694. *telique* ab Heinſio præſcripta eſt tamquam vulgata lectio: fuit ea ſaltem in ed. Dan. Heinſii; nam vulgo ubique legitur *teliſque,* quod firmavit Heinſ. e Medic., aliiſque melioribus; an ſic *tela* machinæ ſunt? balliſtæ, quibus tela emittuntur? ut manu flamma, machinis ſagittæ ſpargantur; quod videtur vulgari interpunctione effici: *Stuppea flamma manu, teliſque volatile ferrum Spargitur.* Suſtuli interpunctionem, ut ſit: *manu ſpargitur ſtuppea flamma et ferrum volatile telis.* Quid tamen eſſe dicemus:

ſita, nominat. Habuit Antonius auxilia a rege Medorum ſubmiſſa, teſtante Plutarcho p. 944 C. Itidem ſic v. 705. 706. *vehit,* ducit copias ex Ægypto et Aſia.

689. *reductis remis* proprie Ovid. Met. XI, 461 *reducunt ad fortia pectora remos.* Tum *ruere* videtur dictum tranſitive ſc. mare remis et ipſa carina, ut ſup. I, 35. 691. *Alta petunt.* Compara Plutarch. p. 946 B. C. 693. *Tanta mole.* Spectat hoc maxime ad Antonianas naves, ad denos remorum ordines aſſurgentes, *ad hoc turribus et tabulis allevatas* etc. Flor. IV, 11, et ſua magnitudine, inprimis in iſta remigum inopia, ad regendum difficiles. Plutarch. l. c. Dio L, 32, 33. 694. *ſtuppea flamma:* ad rerum veritatem, cum ab Antonio relictæ

Spargitur; arva nova Neptunia cæd
Regina in mediis patrio vocat agmin
Necdum etiam geminos a tergo respi
Omnigenumque deum monstra, et latr

dicemus: *ferrum volatile telis?* Brunckius monet *telis* ut V, 609 *per mille coloribus arcum.* Agnosco analogiam est: *ferrum telis!* Lenior esset ratio, si *telum ferro* esset dicam, *spargi ferrum telis,* per tela, h. e. spargi missilibu vel sic alteram lectionem, cui præsidium in cod. Ro *ferrum.* Tum *volabile* Montalb., sed *volatile* jam sup. I vio adoptasse fertur Virgilius ap. Macrob. VI, 5 extr. *volucrumque volatile telum.*——696. *Reginam* et *agmine* Ro v. Burm.——697. *Necdum et* Dorv. *gelidos* conj. Burn tantum aspis brachio admota a Cleopatra memoratur (II, 71); cum tamen secundum Plutarch. Anton. p. 9 de necis, quam Cleopatra sibi intulit, via et ratione r inprimis ad Propert. III, 11 (ed. Scal. 9), 53. 54; potu tari, binos eam angues sibi admovisse, singulis fort Quod idem narrat, fuisse qui in brachio Cleopatræ *not* scuras agnovisse se dicerent, vix ad binas aspides refer lei. II, 87 *admotis ad venas serpentibus:* ut plures fueri rientis simulacra frustra advoces; sunt enim partim partim recentis manus sunt. Nec de lamina argentea *di Ercolano* To. I extr.) satis exploratum est, satisne re tram referatur.——698. *natator* aliquot Pier. *Anobis* Rottend.

lictæ naves pertinaciter pugnare pergerent. v. Dio l. c. 34. 35. Horat. I, Od. 37, 13 *Vix una sospes navis ab ignibus. nova cæde* sc. inter hos ipsos ignes missiles et navium incendia.

696. Acerbe hæc de Cleopatra. Potuit forte, quod tamen ignoro, sistri usus esse apud Ægyptios in bello. Ex hoc tamen loco non conficitur. In ludibrium versa re sistrum memoratur, quod ipsa, cum turba spadonum et feminarum ludis et choreis vacante, in me-

dia classe ver
usus in lasc
frequens, ut
432 versu: *l*
Docet quoqu
tio lib. III,
patra—*Rom*
pitanti peller
dum morten
sibi aspide p
tat. Sequit
famam aliqu
gues sibi ad
698—70
artifex effin
parte pugna

Contra Neptunum et Venerem contraque Minervam
Tela tenent. Sævit medio in certamine Mavors
Cælatus ferro, triſteſque ex æthere Diræ;
Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla:
Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Deſuper: omnis eo terrore Ægyptus, et Indi,

699. *et* abeſt Dorvill.——700. *tenens* Schol. Horat. III Od. 4. *in* abeſt Parrhaſ.——701. *Velatus* Goth. tert. *Divæ* Rom. et Medic. Pierii, Medic. a m. pr., alique Heinſ., idem agnoſcit Jul. Sabinus. cf. IV, 473.——702. *Exſciſſa* Goth. ſec. *pallas* idem.——703. *Quin* Goth. pr. *conſanguineo* editum vidit Pierius.——704. *Accius* et h. l. ſcribitur. *arcum tendebat* Medic. Pierii, Gud. et alii Heinſ. cum Dorvill. et Goth. ſec. *arcu int.* duo Burm.——705. *Protinus omnis* Voſſ. pr. *Ægyptos* Probus ap. Heinſ.

altera Romani. In medio pugnam incendunt Mars, Furiæ, Diſcordia, Bellona. Partim hæc ex deorum in præliis Homericis interventu, partim, inprimis Diſcordia et Bellona, ex præclaris locis clipei Achillis Iliad. σ, 535—538 et clipei Herculis apud Heſiodum v. 248 ſqq. 147. 153 ſqq. adumbrata; alias imitationes v. apud Quintum Cal. X, 53 ſqq. XI, 8 ſq. VIII, 186 ſqq. *latrator Anubis*, capite canino, notus vel ex Boiſſardo. Propertius, qui hunc librum nondum editum legerat (v. ad v. 675), hinc traxit lib. III, 11, 41 *Auſa Jovi noſtro latrantem opponere Anubin* etc. 701. *cælatus*, exſculptus, nam de anaglypho agitur, et *cælare* ſic proprie in ære dicitur: vid. *Antiquitr.* *Aufſätze* P. II, p. 134 ſeqq. *ex æthere Diræ* adeoque volantes: quod memorabile eſt. Reddidit eo nomine, puto, Κῆρας Heſiodi in Scut. 248 ſqq. Homero Κῆρες θανάτοιο. Simili modo Mors alata poëtis eſt. 702. *ſciſſa Diſcordia palla.* Eſt *Eris* ex Homero et Heſiodo nota. Novum eſt, quod veſte *ſciſſa* incedit. Redhibuit eam *laceratam pectore veſtem* Petron. cap. 124. Turpis mulieris ſpecie exhibita erat in arcu Cypſeli: v. Pauſan. V, 19. *Bellona* cum flagello paſſim obvia. Conf. Cerda.

704. 705. Homero ſublecta et hæc Apollinis ſpecies pro Iliacis muris pugnantis Iliad. π, 700 ſqq., ſed præclara cum arte et ſollertia. Certavit cum Marone Propert. IV, 6, 55. 56

Omnis Arabs, omnes vertebant terga
Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, et laxos jam jamque inmit
Illam inter cædes pallentem morte fu
Fecerat ignipotens vindis et Iapyge fe
Contra autem magno mærentem corp
Pandentemque sinus, et tota veste voc
Cæruleum in gremium, latebrosac
victos,

706. *Araps* Pier. aliquot.——708. *lapsos* aliquot B
Parrhas.——709. *Illum* ap. Apulei. de mundo. *cæ*
——710. *Iapuge*, *Iapige*, *Iapide*, *Iaspide* in codd., h
——711. *magni*, sc. Pompeii, Waddel. conj. ap. Burm.
712. *et torta* emendabant Gifan. et Valef. sed v. l
Schol. Horat. Cruqu. ad I Od. 37, et *mota* Cerda conj.

56 et 68 et Albinovanus Eleg. in Mæcen. 55. 56. Sed eam imaginem facile menti objicere potuit signum in promontorio Actiaco positum. Pugnatum autem, ut supra diximus, in conspectu Apollinis Actii, in exteriore parte sinus Ambracii; de quo videnda Delineatio et Descriptio ejus sinus auctore d'Anville (in *Mem. de l'Acad. des Inscr.* T. XXXII, p. 515.) *Actius Apollo* v. sup. ad III, 275. 707 sqq. Prima regina fugam circumspexit, ut omnes tradunt: Plut. Anton. p. 946 E. Dio L, 33. *ventis vocatis* per vela expansa. v. ad lib. III, 253. *et laxos* intendere funes, adeoque vela explicare et expandere. conf. inf. X, 229 ibique not. 709. *pal-*

lentem morte fu
sensione mor
consequuturæ.
tem argento
debuit artifex
madmodum *u*
exanimem exh
argento conflat
tur artifex. v
viv. Qu. V,
artifex *cum exp*
mantis furoren
nitentia, æs
ut rubigine ej
relucente expr
diæ rubor. P
s. 40. *Iapyg*
nam ab occic
debuit venire
træ secundus.
711—713.
magna et præ

At Cæſar, triplici invectus Romana triumpho
Mœnia, dIs Italis votum inmortale ſacrabat,
Maxuma tercentum totam delubra per Urbem.
Lætitia ludiſque viæ plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ;

Leid. *ſinum et totaque in* duo alii, interpolate. *tota veſte*, eſt, expanſa quantum ſinus patebat. Laudatur Auſon. Moſella 368 *Naviger undiſona dudum me mole Saravus Tota veſte vocat.*——715. *Mœnia cunctorum late comitantibus armis* inepte Goth. ſec., neſcio unde arreptum. Plus refert de interpunctione monere, quam Burmannus ad aliarum editionum exemplum immutavit: *At Cæſar—dis Italis votum immortale ſacrabat. Maxima tercentum totam delubra per urbem Lætitia, ludiſque viæ plauſuque fremebant*. Ita vero plura parum commode dicta videntur: *votum immortale ſacrabat* erit accipiendum forte pro: vota perſolvebat. Sed cur *immortale?* et multo magis frigent iſta: *templa lætitia, vias ludis plauſuque fremuiſſe*. Itaque reduxi alteram diſtinguendi rationem. Auguſtus opera publica, et in his templa, exſtruxit plurima, v. Sueton. c. 29, unde et Livio, quod ſatis notum, *templorum omnium conditor aut reſtitutor* dictus eſt; idem triumpho invectus plura templa dedicavit, in aliis dona conſecravit. v. Dio LI, 22. Retraxit hæc poëta et in unum tempus contulit: *maxima tercentum delubra ſacrabat, votum immortale*, h. quæ voverat.——716. *de turba* Parrhaſ.——717. *luſuque* Oblongus Longob. *laudiſque* duo Burm. *plauſumque* Dorvill. *fremebat* alter Goth.; ita ſaltem jungenda: *plauſuque fremebat Omnibus in t. m. chorus*; ſed hoc putidum eſt.——718. *aræ* Pier. et Heinſ. e ſuis, excepto uno

titur Nilus: is fugientes excipit. Propert. III, 11, 51 in loco hinc expreſſo: *Fugiſti tamen in timidi vaga flumina Nili.* Jam Fluviorum ſimulacra cogita ſpecie humana, recubantia, et inferiore corporis parte veſte tecta, ut tamen ſinum facere poſſint, quem Nilus fugientibus oſtentat. Ornate, ſingula, etiam *latebroſa flumina*, quæ pro latebris nunc erant.

714 ſqq. Tandem triumphus Auguſti erat repræſentatus in clipeo. Fuit is triplex in trinis diebus: Dalmaticus, Actiacus, Alexandrinus. v. Sueton. Aug. 22. Dio LI, 21. Neceſſe igitur eſt ab artifice ea, quæ cujuſque diei eſſent, in unum fuiſſe congeſta. *votum i. ſacrabat*; templa, opera immortalia, dedicabat ex voto; et quidem magno numero, unde *trecena* dixit. Quæ per reliquam Auguſti vitam facta ſunt, revocavit poëta ſub unum tempus. cf. Suet. 29. Dio LI, 22.

717—719. Vivide lætitia pub-

Ante aras terram cæsi stravere juvenci
Ipse, sedens niveo candentis limine Ph
Dona recognoscit populorum, aptatqu
Postibus; incedunt victæ longo ordin
Quam variæ linguis, habitu tam vesti
Hic Nomadum genus et discinctos
Afros,
Hic Lelegas Carasque sagittiferosque C

uno Veneto, probaverunt. Vellem adjecissent viri doc tiæ acumen in eo deprehenderent. Quid magis frige in *omnibus templis aræ* sc. erant? Licet id credere: an repetere placet *aræ* sc. *fremebant?* Res vero sic e quisite illa dicta pro vulgaribus: Omnibus in temp supplicantium cœtus visebantur, *et aræ, ante quas* victi tur. Vulgo lectum fuit *omnibus aris:* idque ex Gothani *omnibus ara* Parrhas., vitiose.——719. *terras* Dorvill.— Dorvill.——722. *l. o. matres* aliquot Pier.——724. *H* versu aliqui sive utroque loco sive alterutro tantum. A Pier. et tres Goth. *Numadum* alii Heins., ut passim ali 320. *distinctos, disvinctos, devinctos, disscultos,* vitia libr quæ etiam *Mulcifer* referendum in parte Heins. et trin *ciber* antiquum nomen, quod Maro ab Accio et Egr Macrob. VI, 5 pr.——725. *Hinc* Goth. tert. *Hinc* Dorvill. *relegas* etiam Rom. *Carrasque* multi: *Cara*

publica describitur. Exquisite vero illa dicta pro vulgaribus: omnibus in templis *matronarum supplicantium cœtus* et *aræ, ante quas* victimæ immolabantur.

720 sqq. Splendida rerum species. Puta triumphatorem Octavianum jam intrasse urbem. Sedet pro tribunali sub porticu et aditu templi Apollinis Palatini et prospectat (exquisite *recognoscit*; argutatur Burm. in etymo vocis) succe-

dentem pompam
in qua portantur
dona populorum (c
cuntur captivi u
Fluviorum. 72
postibus: corona
bus vel porticu
vit. 724. 725.
feste, quod sup
monuimus, po
dignitatem et n
rare ex nominu
peregrinitate vel
madum genus et

Finxerat. Euphrates ibat jam mollior undis, 726
Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis;

præscripti. Male etiam Cerda eo devenit ut *Carrhas* Mesopotamiæ inferat. *Gelones* duo Burm.——726. *Tinxerat* Rom. *Fixerat* alii Pier. *Pinxerat* quidam apud Taubm.——727. *Norini* Parrhas.

enim in Antonii partibus magna Africæ pars a Cyrenis usque ad Æthiopiam, et interfuit Antonii copiis Bogudes Mauretaniæ rex: Plut. Anton. p. 944 B. Dio. L, 6. *discinctos Afros*; mollitiem hominum arguit veste laxa et fluente. An is proprius Afrorum habitus fuerit, aliunde ignoramus. *Leleges Carasque*, ut nominum vetustate carmini dignitatem pararet, posuit pro populis et regibus minoris Asiæ, quos enumeratos vides apud Plutarchum l. c. B. Leleges, de quorum sedibus Strabo lib. XIII multa disputat, cum Caribus oram Asiæ maritimam tenuerant, antequam ab Ionibus ejecti ad interiora recesserunt. De his, nec de aliis, Lelegibus h. l. agitur. Frustra ad Dacos et Bastarnas nomen revocat Massonus in *Jano reserato* Sect. III c. 5, adversus quos M. Crassus bellum gessit. Meliore jure ad bellum illud referas *Gelonos*, quos pro Dacis vicinis nominare potuit. Nisi tamen pro Thracibus, ultra quos illi habitabant (cf. ad Georg. II, 115), dicti sunt, qui in Antonii copiis erant. Horatius, qui sæpe populos barbaros ultra Danubium memorat, modo Gelonos, modo Getas, modo Sarmatas aut Scythas nominat.

726. *Euphrates ibat jam mollior undis.* h. leniore amne, ut domitum se ac subjugatum, h. e. populos accolas victos et subjectos, significaret. Uti *mollita* dicuntur et alibi, quæ victa ac contusa coërcitaque sunt. Sic *molles animi*, *mollia corda*. Notum autem vel ex Horatio: *Medumque flumen gentibus additum victis minores volvere vertices*: etsi hoc ad seriores annos spectat. Magno vero spiritu hæc dicta et in majus aucta amplificataque sunt. Adversus Parthos enim illo anno nihil aliud nec susceptum nec gestum, prætërquam quod Augustus, Ægypto in potestatem p. R. redacta, in Syriam reversus Parthorum legatos audiit. cf. Georg. II, 170. IV, f. Si vero hæc, quæ sequuntur v. 726. 727. 728, ad triumphum illum recte referuntur, Euphrates et Araxes cum Dahis poëtico more populos Orientis designant, qui Antonium sequuti erant, Morini autem et Rhenus triumphum primi diei Dalmaticum respiciunt, quo etiam de Morinis, extremæ oræ Galliæ Belgicæ ad fretum Britannicum populo (unde *extremi hominum Morini*, ut *ultimi Britanni*, *ultima Hesperia*, apud Horatium), et nonnullis Galliæ Germaniæque populis rebellionis sociis, inprimis Suevis Rhenum transgressis, et a C. Carinate repressis, triumphatum fuit; v. Dio LI, 21. Rhenus *bicornis*, Vahalis et Rhenus, ut tum quidem cursus

6 erat,

Indomitique Dahæ; et pontem indignat
Talia, per clipeum Volcani, dona paren
Miratur; rerumque ignarus imagine ga
Adtollens humero famamque et fata ne

728. *Daci* editum olim et scriptum passim, vel *Dacæ.* 497 *Et conjurato descendens* Dacus *ab Istro.* Sed *Dahæ* Med etiam Erf., quos vindicavit quoque Cerda. Alii *Dacha* *Dace*, indocte, ut et ap. Lucan. VII, 429. vid. ad Siliun *ponte* Montalb. *Araxis* pr. Hamb.——731. *humeris* Par *que* Medic. *facta* multi Heins. Utraque lectio apud Serv

erat, antequam Drusus tertium ostium, Flevum, fossa ducta efficeret. *Dahæ*, Nomades ad orientale Caspii maris littus versus Oxum incolentes ultra Hyrcanos. *pontem indignatus Araxes*; nihil amplius, quam ut flumen rapidum adeoque pontis impatiens diceret, eoque ipso feritatem accolarum Armenorum declararet. Sumserunt hinc Statius, Claudianus, Sidonius, quod apud Cerdam videre licet.

729. Malim *clipeum*, *dona parentis*, matris Veneris, jungere, quam *talia dona parentis*. 731. *famamque*, κλέος, illustrium factorum sculpturam in clipeo. Ad hunc ultimum versum offenderunt passim viri docti: quibus præivit Servius, seu quisquis ille fuit, quem lacinia pannis Servianis attexta auctorem habuit: *Hunc versum*, inquit, *notant Critici, quasi superfluo et inutiliter additum, nec convenientem gravitati ejus: namque est magis neotericus.* Addisonus, qui pulchræ simplicitatis sensum habebat mollissimum, hunc versum esse aiebat, in quo Virgilius lusisse videretur. Jure notatum versum ut a gravitate alienum et

fere frigidum p
villius. Defend
sum Hurdius,
et doctus, in *Con*
Vol. I ad v. 97
tatem sententiæ
riore carmine t
locum copiose
argute, ut sol
ut ad ancilium
sanctitatem allu
vero ante pedes
longe petitur,
transigi potest.
quem inesse m
in nostris est
que, non in
sententia anir
Poëticus serm
quis *clipeum cu*
et fata nepotu
sustulisse hume
loro clipeus h
dicendus sit,
possit: sustuli
fata nepotum.
oratione imb
genium, nih
tat. Qui ve
in patrium
fusa, et ex p
significatu ii
volvit, notio
quibus ridicu
ditur sententi

4

EXCURSUS I.

Evander Arcas ejusque sedes in monte Palatino.

LIB. VIII, 51 sqq. *Arcades his oris, genus a Pallante profectum, Qui regem Evandrum comites* etc. Evander inter fabulosos heroës est, de quibus tamen certior et liquidior aliqua fama erat: nec dubitare licet eum auctorem fuisse coloniae Pelasgicae ex Arcadia in Italiam seu casu seu consilio profectae. Ut enim superioribus saeculis in Americam, sic Graeciae prisci incolae migrabant in Italiam, terrarum notarum tum extremam. A gente, quae humanitatis cultum aliquem haberet, ad rudem et incultam eum venisse, ex eo intelligitur, quod litteras secum attulisse ferebatur; cf. Liv. I, 7. Musicam, artes et vitae humanioris instituta alia addit Dionys. I, 33. Forte tamen haec omnia ad sola carmina seu vaticinia rediere; nam vaticinandi artem idem intulisse memoratus est: etsi nec ignotam Italiae, nec barbaris ac rudibus populis adeo insolentem: sed tractus ille, ad quem accessit, circa Tiberim, a feris hominibus per silvas errantibus tum habitatus narratur. Vaticinia seu carmina ad *matrem* ejus inter vates habitam referri solebant; erat ea incerto nomine, nam, quae vulgo feruntur nomina, ab arte petita sunt; ut *Carmentae* et *Themidis*, forte et *Nicostratae*; uti comites ei additae *Porrima* et *Postvorta*, quia vatibus et praeterita et futura sunt nota: Serv. ad VIII, 336. Nympham quoque eam ediderant nonnulli, unde et pater Evandro *Mercurius* datus fuit a poëtis, quem scriptores *Echemum* Arcadem consignarunt. Poëta noster hinc ingeniose *cognationem* elicuit aliam cum *Atridis* v. 130, aliam cum *Aenea* 134. Cum Atri-

dis quidem hoc modo: Ex Sterope, Atlantis fil
Elidis rex, susceperat Hippodamiam, Pelopi n
Atridæ oriundi. Steropes soror erat Maia, M
quem Evandri patrem celebrabant Arcades. F
darei genus a Taygete, tertia Atlantidum, duct
lod. III, 14, 3. 4. 5. Altera ex parte Echem
duxerat, Clytæmnestræ et Helenæ sororem,
juncti erant matrimonio. cf. Serv. et Pompon.
vaticinia per Italiam habita fuisse antiquissima,
solita; id quod ad priscæ Italiæ statum et indole
valet. Illud tamen dubito, a Romanisne narrat
venerit an, quod magis sit probabile, a Græc
hæc ipsa forte inter Græcas Italicæ historiæ
referenda esse videatur. Certe his deberi vi
Evandri origine Arcadica narrata sunt, et de ca
susceptæ. v. Dionys. I, 31 sqq. Strabo V
VIII, 43; adde 44 med. Sext. Aurel. Vict. C

Pallanteum, mox *Palantium* et *Palatium*, con
ut tum res erant, seu arcem in monte Pala
Nomen a proavo Pallante ducit poëta VIII,
avi de nomine Pallanteum: qui inter majores
lasgo genus ducentis non occurrit. Potest h
finxisse, uti Evandri filio idem nomen indidit,
auctorem sequi. Nam Palantem inter Lycao
Hesiodus, ap. Steph. Byz. in Παλάντιον. A
multo minus probandas, habet Varro LL. IV
Solin. c. 1, p. 2 B, ubi vid. Salmas. p. 10
Palatium. Serv. ad Æn. VII, 51. A Palanti
nomen melius deduxit Dionys. l. c. qui ide
logiam aliam, sed quam ipse improbat, ab He
Evandri filiæ, prole, Pallante, ex Polybio
prior fama vero magis consentanea, etiam A
bata; namque is urbem Arcadiæ Pallanti
et in originis memoriam libertatem cum im
tribuit. Pausan. VIII, 43. Habitus fuit *Ev*
inter heroës Indigetes: ejus aram sub Avent
derat, ibid. c. 32. Paullo notior est *Ca*
sub Capitolio fuit juxta portam Carment
ibid. Solin. 1. *Lupercalium* religio ad A
Evandro Palantium insidentes vulgo referri

sacra et instituta græca ab eodem profecta recitat Dionys. I, 33.

De *tempore* accessus Evandri ad Italiam satis inter scriptores convenit, factum eum LX annos ante Trojam captam, sub Fauno Latinorum rege. Ornarunt fabulam de Evandro egregie poëtæ; præter Virgilium Ovid. Fast. I, 469 sqq., faciem autem locorum, quæ Evander tenuit, Propert. IV, El. 1, quæ una ex nobilissimis est: cum qua comparanda illa Tibulli lib. II, el. 5.

EXCURSUS II

De priscis Italiæ incolis et nominibus.

VIII, 314—329 *Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant—Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo Arma Jovis fugiens et regnis exul ademtis. Is genus indocile ac dispersum montibus altis Composuit legesque dedit Latiumque vocari Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris. Aurea, quæ perhibent, illo sub Rege fuerunt Sæcula—Deterior donec paullatim ac decolor ætas Et belli rabies et amor successit habendi. Tum manus Ausonia et gentes venere Sicanæ, Sæpius et nomen posuit Saturnia tellus.* Locus clarissimus, cujus etiam in historicis auctoritas esse solet; illustratus quoque a Sext. Aurel. Vict. O. G. R. 3. Videamus itaque paullo curiosius, quæ a poëta in eo tradantur.

Antequam Saturnus; sive verum id, seu, quod probabilius sit, symbolicum est nomen, sationis forte ac melioris vitæ cultus; in eam terram, quæ mox Latii nomen obtinuit, veniret, vasta silvarum solitudo, lacus et aquarum colluvies, passim ignes subterranei, late omnia tenebant, nec homines in iis, nisi rari et palantes ac feri. Sallustius in Catil. cap. 6 *Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum.* Aborigines hos fuisse manifestum est, non quasi hoc hominum vel gentis nomen proprium sit habendum; sed communi hoc verbo appellati sunt a scriptoribus primi illi homines ignotæ quidem originis, ad Ausonium tamen nomen ac genus, ut probabile sit (vid. sup. Excurs. IV lib. VII), referendi, qui ab origine incoluere loca citra Tiberim. Βορειγόνους interpretatus est Lycophron v. 1253. Cum temporis successu mores legesque

illi accepere advenarum opera. Eas Pelasgos prin Trojanos Sallustius, intulisse aiunt; sed comn victum primi homines in his locis cultumque meli auctore accepisse traduntur, in cujus personam R lere aureum seculum et alia plura, quæ Græcoru num animis subjiciebat, cum semel utrumque e tarent, non meliore jure, quam cum Pœnorum I chus pro Saturno habitus est. Ab hoc Saturni pr in his terris adventu *Latii* nomen repetit poëta larium errore ex inepta etymologia. v. sup. Ex VII. In partem beneficii cultus melioris allat aliis *Janus*, qui Saturnum hospitio excepisse d crob. Sat. I, 7. Cum semel *aurea ætas* in Sat rejecta, etiam ferream ætatem ab ejus excessu bile videri debuit. Itaque poëta v. 326 *Deterio ac decolor ætas Et belli rabies et amor successit hab* temporum vices præclare refert poëta varias partes hæ Italiæ fuere jactatæ. Ad historicam tem parum accommodate dixisse videri debet: ' *nia et gentes venere Sicanæ.* Nam *Sicani*, et quoque locis nominat, nullas in Italia sedes Hispania a Liguribus pulsi in Siciliam traje poris successu Siculos nacti sunt accolas, qui gerant. Pro *Siculis* itaque, seu, ut equidem quod auctores haberet, qui ita traderent, seu, tuisse videtur ad XI, 317, poëticum morem dixit Maro, ut jam Cluverio observatum lib. I etsi etiam alii scriptores eundem errorem admis I, 10, cum Macrob. I Sat. 5. Maronis ex tulis socios adjecit lib. VIII, 358 Silius. Siculi loca inter Tiberim et Lirim (cf. Diony primis id testatur vetus oraculum Pelasgis μαιόμενοι Σικελῶν Σατύρνιον αἶαν, ἠδ' Ἀβοριγιν quum illud fuit, sive serius fictum). Sane al riorem Italiam et ad sedes Œnotriorum revoca illi in Siciliam trajecisse narrantur: et habet bilitatem ex eo, quod e propioribus locis f trajectus in insulam, quam ex locis circa T non nisi incerta de his fama ex antiquitat ad certam aliquam probabilitatem refingere st

pro suo quisque ingenio ac sensu. Modi autem erant plures, quibus fama illa vetus digeri et constitui posset. Itaque alii, ut Antiochus Syracusanus et Thucydides (Polybium quoque in ea sententia fuisse apparet ex iis, quæ de Locris narrat Excerpt. lib. XII, T. III, p. 328), in extrema Italia Siculos fuisse aiunt, qui Opicis cesserint; pro Siculis alii laudant Elymos, Ausones vel Ligures; alii ex media Italia arcessivere Siculos; ex suis sedibus ab Aboriginibus et Pelasgis exturbatos et usque ad Rhegium per tot barbaras gentes erroribus actos. vid. Excurs. IV ad lib. VII. *Veteres Sicanos* inter adductas a Turno copias recitat poëta lib. VII, 795, adeoque reliquias Siculorum (quos Sicanos appellat) etiamnum, Æneæ ætate, in Italia superfuisse necesse est. Licuit poëtæ ita opinari; etsi antiquissimorum scriptorum auctoritate apud Dionysium binis trinisve ante bellum Trojanum ætatibus tota Italia cessisse narrantur Siculi. At illud alterum magis probabiliter factum, quod XI, 316—319 agrum Latinum ad Tiberim *finis super usque Sicanos* h. usque ad Siculorum confinia, *ab Auruncis Rutulisque* coli ait. Potuerunt enim fines Siculorum etiam iis expulsis memoria hominum frequentari. Disjungit porro poëta *Ausones* ab *Aboriginibus* h. ab iis hominibus feris et silvestribus, qui primi Italiam coluerunt. Seriores enim, et aurea jam ætate Saturnoque rege sublato, eos Italiam ingressos dicit v. 328 *Tum manus Ausonia.* Potuit et hoc, tamquam poëta, ponere, etiam cum ratione aliqua. Etsi enim communi stirpe procederent et vetus illud ferorum hominum genus et aliæ gentes Ausoniæ, tamen suis nominibus discretæ erant; adeoque mitius ac mansuetius genus per Ausonium nomen declarare licuit. Domestica autem fuisse et civilia bella inter varias gentes Ausoniæ stirpis, adeoque etiam Aborigines bello vexatos esse a cæteris populis communi cum iisdem genere ortis, satis probabile videtur.

Tandem poëta subjicit: *Sæpius et nomen posuit Saturnia tellus.* Varia atique Italiæ nomina tradita sunt; si tamen rem paullo accuratius inspicias, parum subtiliter. Omnino (persequamur enim hæc obiter, quandoquidem turbata hæc omnia apud doctissimos viros, etiam de Italia apud Cluverium videas) frustra hoc expectatur, ut magni terrarum tractus sub uno nomine veniant, antequam sub communem imperii ac regni compagem venerint. Orbis vero terrarum partes nomine proprio designari vix potuerunt ante Geographorum studia. Primis temporibus, ut

ut quæque gens per ſtirpes aut per familias ſedes ſibi proprias cepiſſet, ita ſingularum ſtirpium aut familiarum in unum collectarum aut communis ſedis ac loci nomen in notitiam veniebat, nec ſemper originis cum aliis gentibus communis memoriam nomen quoque teſtabatur. Itaque tractum illum ab Alpibus ad fretum Siculum porrectum nomine aliquo proprio antiquis temporibus innotuiſſe fruſtra ſumitur. Sed tractus hujus, ut in aliis terris factum, eæ partes, quæ primæ inter reliquas a cultioribus populis, Græciæ inprimis, frequentari cœperant, primæ quoque nomine aliquo inſignitæ ſunt; non tam eo, quo indigenæ ad ſuam ſtirpem aut ſuas ſedes declarandas inte[illegible] ſe utebantur, quam plerumque novo ab advenis his vel mer[illegible]catoribus invento, et fere ab attributo aliquo locorum vel popu[illegible]i, vel a caſu vel a primo terræ aditu, urbe, promontorio, a [illegible]nova re, quam vident, accipiunt, petito, interdum etiam ex voce aliqua indigenarum accepta et ad ſuos ſonos deflexa. Super talibus itaque populorum aut terrarum nominibus docte quidem multa aliquis argutari poteſt, ſed plerumque inaniter; multo m[illegible] Phœnicia nomina expiſcari et enodare volumus; quo [illegible] genere nihil vidi, quod magis eſſet lubricum. Ita [illegible] nomina varia, quæ Italiæ olim indita memorantur, prin[illegible] ſingulos tantum diverſis in partibus tractus ut agros ſ[illegible] quos quidem Græci primum adierunt vel coloniis frequen[illegible] Commune nomen ne Scylacis quidem ævo frequentatum [illegible] nam is in Periplo Ligures, Tyrrhenos, Latinos, Volſcos [illegible] panos, Samnites, Lucanos, Iapyges, Daunitas, Umbros [illegible] rhenos ad Adriam memorat; nullam Italiam meminit. [illegible] nomen, quo Græci poëtæ, et eorum exemplo Horatius [illegible] Italiam deſignant, poëta noſter nunc non commemoravit [illegible] cophron v. 1254 Romam conditam ait ὑπὲρ Λατίνες Δαυ[illegible] οἰκισμένην. Quam omnium primam adierunt Pelaſgi et [illegible] *Italiæ* fuit *ora inferior*. In hac quoque parte Italiæ [illegible] primum auditum, et quidem a Græcis illud impoſit[illegible] cauſſa incerta; eidem ſoli tractui per multum tempus [illegible] adhæſit, donec ad vicinas alias aliaſque terras prof[illegible] *Œnotriam*, ſi proprie dicas, ad ſola loca ſinui Lametico a[illegible] tia eſſe revocandam, et *Italiam* mox in ejus nominis vic[illegible] ceſſiſſe, alio loco vidimus. vid. Excurſ. XXI ad lib. I [illegible] Thucyd. VI, 2. Ariſtot. de rep. VII, 10. Italiæ [illegible] adhuc ab Herodoto ad inferiorem partem revocatur; [illegible]

per Tyrrheniam declarantur (lib. I, 163), quam antea Umbri tenebant (I, 94). At Aristoteles (eod. c. 10, lib. VII, p. 584 A) τὸ μὲν πρὸς Τυῤῥηνίαν et τὸ πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν καὶ τὸν Ἰόνιον cum Œnotria seu Italia proprie dicta, tamquam partes constituit, in quarum priore Ausones seu Opicos, in altera Chones, qui ex Œnotris oriundi loca circa Sirin occuparant, in postrema Œnotros collocat. Scymnus Chius, qui sub Attalo II vixit, in Periegesi sua, antiquiores potius quam sui temporis rationem sequutus, post Ligures, Pelasgos cum Tyrrhenis, Umbros, Ausones, Samnites, Lucanos, Campanos, Œnotrios enumerat: 218 sq. Omnem Italiam mediam aut oram Adriatici maris per Umbriam declarasse videntur interdum antiquiores, ut in illis, quæ de Umbrorum luxu narrantur ibid. v. 366 sq., quæ alii ad Etruscos retulere. Ita vagatur quoque narratio de fertilitate agri inter Umbros et Adrianos: de Mirab. Audit. 21; nam multo latius olim Umbri habitarunt usque ad terras postea Adrianas dictas. *Ausonia* Ausonum sedes declarare debuit, quæ a Circeiis inde per totum maris inferi littus passim sparsæ fuerunt. Eadem et Ὀπικὴ dicta, quia Opici seu Osci ex Ausonibus fuere: modo confusi cum iis, modo distincti: v. Strab. V, p. 371 A. B, et Aristot. de Rep. VII, 10, p. 581 A. *Hesperia* Græcum nomen est omnium terrarum ab occidente sitarum. *Latio* igitur nulla nominis varietas manet, quam quod *Saturnia* dicta est. Vides jam, quantopere poëtæ sermo ab historici subtilitate discrepet.

Nomen autem *terræ Saturniæ* proprie ad locum aliquem circa Tiberim, saltem ad clivum mox Capitolinum dictum pertinuit, qui ab initio *Saturnius* appellatus est (v. Dionys. I, 34. Varro LL. IV, 7; adde Aurel. Vict. O. G. R. 3, ubi v. Annam et Arnzen.). In eo consedere socii Herculis ex Iberia reducis; uti alterum montem Palatinum tenuere Evandri socii et comites ex Arcadia: cf. Macrob. I Sat. 7, p. 239 ed. Lips.; inde vicina regio Saturnia; αἶα Σατυρνία jam in oraculo Dodonæ Pelasgis dato memoratur, quod quidem nomen vere ἐγχώριον et forte vetustissimum habendum. v. Dionys. I, 34 (p. 27). 38 (p. 30). cf. Justin. XLIII, 1; add. alios ap. Cerdam ad VIII, 358. Quando autem tota Italia eo nomine declaratur, ad poëtarum hoc morem referendum erat, non, ut Dionysius aliique faciunt, historicis rerum argumentis annumerandum. Virgilius itaque præclare

præclare VIII, 357. 358 de duobus montibus Jani(tolino: *Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit a eulum huic, illi fuerat* Saturnia *nomen.*

EXCURSUS III.

Super Etruscis et Mezentio.

VIII, 478 sqq. *Haud procul hinc saxo incolitur , Urbis Agyllinæ sedes, ubi Lydia quondam Gens bello insedit Etruscis. Hanc multos florentem annos rex Imperio et sævis tenuit Mezentius armis.*

Si quid de suo fingere recte potuit poëta, erat h: cum Trojanis societas, cum semel populos citra T et Rutulis socios addidisset. Etruscis autem anti(imperii tribui solet ea, quæ non improbabile facia temporibus eos opibus et copiis satis valuisse. antiqua illa utriusque populi consanguinitas, quan ad lib. III vidimus, cum Dardanus originem ex C duxisse ferretur. Habuit tamen et hic poëta fa fabularum auctoritatem, quam sequeretur; eamq est, ut nulla in re ab eo deflecteret, quod constan acceperat. Scilicet Etruscos, Mezentiumque eo verius Lucumonem (στρατηγὸν Plutarchus appe pag. 275 D. ed. Frf.), cum Latino et Turno arma infesta intulisse, constans erat accepta a n etsi diversis modis narrata. Alii victum Turn auxilia implorasse tradiderant, quos Livius I, alii Turno jam occiso Etruscos adversus Trojano factum esse hoc, cum Æneas aliquot jam annos rum tenuisset; commissam pugnam sub Lavinii aque in Numico submerso urbem obsessam tan consilio et virtute liberatam; Lausum cæsum pa tium in Etruriam dimissum. Ita rem exposuer: A. Postumius in libro de adventu Æneæ, lauda Orig. Gent. Rom. cap. 14. 15. Eosdem aut ali Catonem potissimum sequitur, idem tradentes

Halic. I, 64. 65. Nec discrepant Justin. XLIII, 1 s., Festus in voc. *Oscillum* ex Cornificio, et Servius ex Catone, ad Æn. I, 267. IV, 620. At poëta aut diversos auctores habuit, aut eo fabulam deflexit, ut Mezentius a suis civibus regno dejectus ad Turnum confugeret lib. VIII, 489 sqq.

Inter hæc tenendum est id, in quo plerique consentiunt, *Mezentium* fuisse *Agyllæ* seu *Cæretanorum* regem; ut felix poëta etiam in hac argumenti parte fuerit, ut probabilia, quæ sequeretur, in manibus haberet, non ei comminiscenda essent. Convenit enim hoc cum reliqua historiarum fide, primos opibus inter Etruscos floruisse, saltem exteris innotuisse Agyllæos, maritimis copiis, et navigationis commerciis, insigniter auctos. Hanc *multos florentem annos* appellat Maro VIII, 481. Vide Dionys. lib. III, 58. Strabon. V, 337. Hinc quoque Agylla ex omni Etruria una nota fuit Græcis: et Lycophron v. 1353 totam terram ab hac urbe designat. Fuere porro Cæretani ex iis Etruscis urbibus, quæ vestigia Pelasgici moris plurima et clariora retinuerant. Itaque bene lib. VIII, 600. 602 apud eos *Pelasgi veteres* sacrum constituisse memorantur Silvano, antiquo numini, quod pro Pane aut alio simili adsciverant.

Illud vero mirari soleo, unde ex hoc prisco tempore res tam exiles et parum memorabiles acceperint veteres scriptores, quale hoc est, quod Plinius lib. XIV, s. 14 habet: *M. Varro auctor est Mezentium, Etruriæ regem, auxilium Rutulis contra Latinos tulisse, vini mercede, quod tum* in Latino agro *fuisset.* Varie, ut in tanta rerum antiquitate, traditum fuit hoc idem. Nam L. Cæsar et A. Postumius supra laudati inter conditiones, quibus in deditionem accipere vellet Latinos Lavinii obsessos Mezentius, memoraverant hanc, *ut omne vinum agri Latini aliquot annis sibi inferretur.* At Ascanii consilio et auctoritate—*vino ex omni vindemia Jovi publice voto consecratoque* Latini urbe eruperunt, fusoque præsidio interfectoque Lauso, Mezentium fugam facere cœperunt. Is postea per legatos amicitiam societatemque Latinorum impetravit. Ita victor O. G. R. 15 et similia apud Dionys. I, 65. Etiam Plutarch. Qu. Rom. p. 275 D. ed. Fr. rei tamquam vulgo narratæ meminit, sed sic ut ad Æneam transferat, quæ alii de Ascanio narrarunt. *Rustica vinalia* a Romanis in hujus rei memoriam (XII Kal. Maii) fuisse instituta Festus notavit, Anna Fabri ad e. l. observante. Quæ res saltem hoc docet, antiquam satis et a majoribus acceptam ejus rei famam apud

apud Romanos fuisse; veritate enim et historiæ fi narrationes non nituntur. Etiam de ejus festi orig inter Romanos narratio. v. Varr. de LL. V, p. 4 et ipsum Festum e. l. Exornavit narrationem suo Fast. IV, 877 sqq., ut tamen Varronem potissimu habuisse videatur.

Quæri nunc potest, quid Virgilium adduxerit, tam atrocem personam indueret, eumque *Deum sacrilegum* exhiberet. Poëtæ ingenium quo tram sit, facile ex modo memorata narratione intelligi p crobio quoque explicatum satis est Sat. III, 5 *Se contumacissimi nominis caussam in primo libro Origg.* (*lector inveniet. Ait enim Mezentium Rutulis imperaj rent, quas diis primitias offerebant: et Latinos omnes, metu, ita vocasse* (l. vovisse): *Jupiter, si tibi mag ea tibi dare potius, quam Mezentio: ut ei nos victores quod divinos honores sibi exegerat, merito dictus est temtor deorum.* Cum impietatis nota, inussit dein tiæ omnisque crudelitatis infamiam, ut et viva cc cadaveribus. v. lib. VIII, 483 sqq. Hoc postrem Tuscorum fabulis mutuare potuit. Nam Servi 485 ex Ciceronis Hortensio memorat Tyrrhenos exercuisse, *cum captivos novis pœnis affligerent, o gantes cadaveribus.* Locus ex Hortensio, quod notavit, servatus est ab Augustino contra Julian. 78. Hinc ea immanitas tributa est Etruscis a Valer. Max. IX, 2, ext. 10, ut eos *vivorum corp adversa adversis alligata atque adstricta—tabescere* narrarent.

Priscas fabulas non modo, verum etiam Cato Romanorum miros errores super originibus I repetendis, poëtam in rem suam ingeniose ver mus. Alius fuit communis Romanorum, a (error, ut Etruscos, Græcis Tyrrhenos dictos, e I Errorem dixi, cujus caussas alio loco exposui *Weltgeschichte* To. IV p. 6 sqq. et, meliori *Novis Commentarius Soc. Gotting.* To. III, P. II Comment. *de fabb. relig. Græc. ab Etrusca* add. Freretum et alios in *Hist. de l'Acad. des* XIV, XVI. XVIII.) inter quas præcipua fi

nominis antiqui Rasenarum vel Turasenarum, depravatio per Græcos in vocem Τυρσηνῶν, Τυῤῥηνῶν, quod modo a τύρσεσι turribus ducebant, modo a Tyrrheno aliquo, qui coloniæ auctor fuisset. Jam in priscis Lydorum fabulis occurrebat Tyrrhenus Atyos filius et Manis nepos; hunc itaque Tyrrhenis seu Etruscis nomen impertiisse deducta ex Lydia colonia mature traditum fuit a nonnullis, quos Herodotus sequitur lib. I, 94, et ex eo Strabo V, p. 335. 336, et Dionys. I, 27. Vellei. I, 1, 4. Tacit. Ann. IV, 55, inprimis Lycophr. 1351. 1359. Dionysius et illud addit, variasse alios et tempora et homines, et vero etiam sapienter monet: a Xantho Lydo, qui patriam historiam conscripserat, a quo adeo unice hac in re standum erat, nec Tyrrhenum usquam memorari, nec Mæonum coloniam in Italiam deductam: Atyos vero filios Lydum et *Torrhebum*, vel forte *Tyrrhebum*, depravata forte scriptura, quam aliquis in vetere Xanthi codice offenderat, Τύῤῥηβον vel Τόῤῥηβον pro Τύῤῥηνον. Ex prisca Pelasgorum stirpe populum fuisse Tyrrhenos, qui usque ad seriora tempora Lemnum, Imbrum aliaque vicina continentis quoque loca insederant, dubitari nequit. Etiam hos ad Tyrrhenos Italiæ retulerunt scriptores, nominis similitudine decepti, sed Dionys. I, 25 eam rationem iniit, ut eos ex iis ipsis Pelasgis fuisse diceret, qui Italiam insederant antiquitus moxque in communi gentis clade inde discesserant: accepisse nomen, quod in Tyrrhenorum finibus consederant. Verum hæc Dionysii conjectatio, non narratio antiqui scriptoris fide accepta, est, quæ adeo pro fundo historiæ a viris doctis haberi non debebat, uti multa alia, quæ in hoc primo libro Dionysius manifeste *non ut narrata verum opinata* apponit. Myrsilus Lesbius et ipse Tyrrhenos Italia relicta erroribus jactatos tradiderat (apud Dionys. I, 28), sed ineptam narrationem de suo assuit, ab his ipsis erroribus eos tum Πελαργὸς, *ciconias*, dici cœpisse. Contra Anticlides, non ignobilis scriptor, Pelasgos, Lemno et Imbro prius constituta, cum Tyrrheno, Atyis f., in Italiam contendisse tradiderat ap. Strab. lib. V. p. 339 A, quæ variæ sunt veterum scriptorum periclitationes in vetere fama cum rerum aliarum rationibus componenda. Hellanicus in Phoronide, antiquissimus scriptor, Pelasgos, postquam in sinum Adriaticum appulsi in interiora Italiæ immigrarant, narraverat Tyrrheniam condidisse (Dionys. I, 28); qui ex parte verum tradidisse videri debet: item Scymnus Chius in Perieg. 218 Κοινὴν δὲ Τυῤῥηνοῖσι χώραν νεμόμενοι: sc. Pelasgi, qui tamen subjicit alia, quæ erronea sunt. Etsi enim, Etrusco-

rum origines ultra Alpes quærendas esse, dubitar quod alio quoque loco accurate disputatum est; P in has easdem ab occidente Tiberis sitas terras imm arguunt: quos communi gentis nomine fuisse com mo mirabitur, ut tamen inde nec contendat quis,] Pelasgos. Poëta tamen hæc omnia, etsi subduć historiæ calculis recte explosa, erudite et sapient menta carminis adscivit. Itaque VIII, 479. 480 Cære, *ubi Lydia quondam Gens bello præclara jugis* : IX, 11. X, 155 *Lydi* pro Etruscis; et lib. II, 78 *bris* a duce Tyrrheno e Lydorum gente. Et quo veteres Lydiæ coloni fuerunt, hinc Etrusci *M.* VIII, 499. cf. XI, 759.

Tarcontis seu *Tarchontis* nomen, quo poëta inf. monem Agyllæorum impertiit, non minus ex ve repetitum est. Fuit enim Tarcon aliquis, qui Etruria condidisse ferebatur. Eum statim cum T dia in Italiam venisse, Strabo traditum acceperat] A, vulgoque narratum, fuisse eum canum a puer viri sapientiam declarare voluere homines. Repeti ad Dionys. Perieg. 347. et ad Hom. Il. β. p. 1 cedit ab his Silius, lib. VIII, 474, a quo *Cortona s* *domus* edita est; et secundum alios, quos Cato O batur, apud Servium ad lib. X Æn. 179 Pisaru habitus est, ab aliis Mantuæ ap. Serv. ad X, 198, hoc constat, fuisse Tarcontem inter auctores pc multasque ad eum urbes originem retulisse. Al bulam Lycophron v. 1245. 1249, ubi, præter Ul et *Tyrrhenus*, Telephi Mysorum regis filii, occu Italia societatemque cum eo jungunt (qui ibi mer *θέοινος* Achilles esse videtur, qui Telephum vu Bacchus). Totus ille locus a v. 1239 memorabi randas veterum Græcorum de his locis notitias : erronem excepisse Tyrrhenia, quo nomine poët omnino et inprimis loca ad Tiberim declarare pot ne Tyrrheniæ seu Etruriæ semel posito, alia loca recenset, *Lynceum* fluvium, *Pisam et Agyllam.* *calidas aquas ebullire* dicat, Cluverius Ital. ant. pa amnem nunc *Cornia* dictum ad Vetulonios, ultra Populonium, probabiliter interpretatur Lynceum,

ille calidas aquas paludosas transmeat. cf. sup. Exc. I ad lib. VII, p. 114 extr.

EXCURSUS IV.

De Æneæ clipeo.

VIII, 625 *clipei non ennarrabile textum.* Inventi laudem in splendido hoc loco Virgilio non magis, quam in tot aliis, quæ in Æneide merito miramur, deberi, nota res est. Præiverat Homerus clipeo Achillis Iliad. σ, et Hesiodus, aut quisquis ille fuit, clipeo Herculis. Sed ingenii vim tanto acriorem adhibuit poëta ornando et expoliendo eo, quod ab aliis jam occupatum fuerat. Atqui nec ea ingenii infima laus est. Quæ autem in hoc episodio inprimis probanda sunt, hæc esse arbitror: primum, quod argumentum elegit argumento et consilio carminis lectorumque Romanorum ingeniis inprimis accommodatum, cum Homerus tantum mirabilia vel adspectu aut varietate grata sectatus esset; Fecit id porro cum summa majestate verborum, sententiarum et phantasmatum; Consequutus etiam est novas mirationis caussas per expositionem rerum futurarum, quarum cognoscendarum animus humanus avidissimus est: Cumque adeo res Romanas tamquam vaticinii aliquo genere narraret, ad graviorem spiritum assurgere, res ad miraculum evehere, augere, et amplificare tuto potuit. Sane quidem Æneæ omnia ista, quæ in clipeo expressa videbat, prorsus obscura esse debuerunt; *rerumque ignarus imagine gaudet*; verum in his lectorum potius voluptati, quam herois personæ, consulere licuit.

Ex *artificii veteris descriptione* passim poëtæ carminum suorum ornamenta petierunt, quo veteres fabulas in eo expressas narrare liceret. Inter varia inventa nullum tamen aliud genus opportunius esse videtur clipeo, si priscum clipeos sculpto opere ornandi morem repútes. Multo minus commode v. c. Apollonius I, 721 sqq. fabulas Iasonis pallæ intextas enarrat, Europæ calatho Moschus Idyll. II, 37 sqq., in veste stragula Catull. LXIV, 50 sqq., in cratere expressas fabulas Met. XIII, 681 et in foribus regiæ Solis lib. II, 5 sqq. Ovidius. In palla Harmoniæ orbem terrarum acu pictum exhibet Nonnus Dionys. XLI, p. 1070, et sic alii alia. cf. Excurs. IV ad lib. V, ubi add. vestem Sybaritæ in Aristot. Mirab. Audit. c. 99 et ibi not. Nulla in his omnibus materia, nullum artis opus, quo magnam rerum varietatem expressam, satis recte commemoret aliquis.

Acumen

Acumen autem Virgilii in rerum dilectu et su
tum cognoscere qui volet, non modo Homericum
siodeum clipeum comparet necesse est, verum eos
ad ejus exemplum idem argumentum retractare v
lium lib. II, 395 sq. Quintum Cal. V pr. Nonnu
p. 664.

Prærepta erant Virgilio, ut in tot aliis, ea, q
re, in quoque phantasmate, primus ingenii impet
ræ vis, primo loco offerre solet animo. Hæc occ
erat Homero, tamquam in vacuam possessionem ve
que eum omnes post se victuros poëtas superare in
erat, sic ut ipse nunquam ab ipsis vinci posset.
exponeret omnia cum simplicitate summa, reliqu
geniis aliis laudem saltem ex eorum, quæ pertract
tione et expolitione.

Homericus clipeus haud dubie plus habebat verita
que faciebat operis, tam affabre facti, ut dei man
mirationem, quod ad vitæ priscæ morem, sensum
quam totum ejus opus spirat, hæc erant narrata.
quæ oculorum animique sensui objicit, ἐνάργειαν
mam; sunt grandia, pulchra, suavia. Itaque M
vino loco de Adami viso ex colle Paradisi lib. X
multis, quam nostrum poëtam, exprimere maluit
contra captatam occasionem, imitationis studium,
rietatis agnoscas facile. Dum autem artis et in
tionem his ipsis facit, excutit ille animis nostris
um vitæ, in qua versari debebat narratio, more
quæ tam jucundum errorem in Homero objicit,
bulose tradita, præter rei naturam in ipso clipe
currunt, credi tamen ab iis hominibus et recte
arbitremur. Virgilium autem apparet multa
quæ alios credere voluit: et hoc voluptatis vim
mit. Utinam saltem graviorem et probabiliorem
risset, cur Æneæ clipeus divina arte factus a
Achillis clipeus Patroclo spoliato in Hectoris pote
Eodem ille mox tectus in pugna muneris præstan
dat: Iliad. υ, 264 sq. In Æneæ strenue facti
prius usus occurrit in pugna cum Turno lib. XII
derare licet pari modo graviorem caussam cli
tam copiose descripti.

Inferior Homero in hoc Maro eſt, quod, ut jam a Servio obſervatum, *illic ſingula, dum fiunt, narrantur: hic vero perfecto opere noſcuntur. Nam et hic arma prius accepit Æneas quam ſpectaret; ibi, poſtquam omnia narrata ſunt, ſic a Thetide deferuntur ad Achillem.* Quæ his ſubjicit alia Servius, non probanda cenſeo: verum, cum ab Homero alteram rationem occupatam videret, quid faceret Maro, niſi, ut, ſi quid novare volebat, quod utique debebat, ad alteram vel invitus deſcenderet, narraretque adeo ac potius deſcriberet, quæ jam facta erant. Sed hæc jam docte ac ſubtiliter expoſuit Leſſingius in *Laocoonte* p. 184 ſqq.

Pugnam in clipeo exſculptam Romanus poëta egregie variavit, ſi cum Homerico et Heſiodeo clipeo compares. Græci poëtæ illo antiquo ſermone præclare in hoc uſi erant, ut Ἔριδα, Κῆρα, Φόβον, in acie conſtituerent. Reddita hæc ipſa aut ſimilia ſculptoris arte fuerunt in Cypſeli arca apud Pauſaniam, quæ ſigillatim olim accuratius a me expoſita ſunt: Virgilius *pugnam navalem* ſubſtituit et ab Apolline Actiaco propria rerum argumenta petivit verſſ. 677 ſqq.

Cum in his Virgilium vel defendam vel excuſem: eſt aliud, quod ab aliis non reprehenſum video, ipſe ægre fero. In *rerum* ſcilicet *delectu*, quas in clipeo exſculptas dedit, certum judicium vix ſequutus videri poteſt. Omiſſis enim multo clarioribus factis intexuit nonnulla, quæ quomodo inter inſigniora Romanorum facta vel fata referri potuerint non aſſequor: ut Metii Fuffetii ſupplicium, quod quomodo defendam non habeo: etiamſi dixero, Alba diruta Romam inſignia conſequutam eſſe incrementa, et fœditatem ſpectaculi, ad noſtrum ſenſum intolerabilem, aſperis et gladiatoriæ pugnæ adſuetis Romanorum animis minus diſplicere potuiſſe. Religionum majeſtas excuſare forte poteſt Saliorum tripudia, Lupercorum diſcurſationes, matronarum pompam; in iis tamen nimis preſſe et anguſte Homerum æmulatus eſſe videtur, qui v. 590 chorum elegantiſſime effinxerat. Anſerem volitantem ſi omiſiſſet, argumenti majeſtati ad noſtrum ſenſum melius conſuluiſſet. Intercipitur porro totus argumenti Romani tenor rebus inferis interpoſitis, etſi video, quid in his ſequi potuerit poëta. Voluit forte Catilinæ et Catonis meminiſſe, quorum alterum in inferis ſcelerum pœnas luere par eſt credere. Sunt etiam hæc ita poſita, ut clipei extremam oram obeant, terra in medio, et inter hanc inferaque

loca

loca mari interjecto. Habet speciem aliquam, nec t... tum probabilem, hoc, ut dicas, delegisse poëtam e... illo tempore signa passim et sculpta aere vel mar... st. Romae cernebantur. De Lupa, de Sabinis raptis, d... qua de Cloelia, Manlio, et ansere verum hoc esse potest. ... que probabile, fuisse Augusti tropaea in Capitolio, qu... cam pugnam exhiberent.

Inserta est Virgilio in anglicum sermonem a Wartono ... tono conversa sub To. III finem disputatio elegans Viri d... Whitehead, super hoc clipeo, in quo ille argumenti dile... rationem ita tuetur, ut civitatis Romanae statum et cond... inde ab origine per singulas aetates, simulque summum fastigium, quo ab Augusto illa adducta est, describi... omissis tamen iis, quae jam alibi poëta attigerat, v. c. ... 756 sq. Expressa itaque esse urbis primordia, raptas ... foedusque factum, quo Curibus in urbem receptis incre... jam insignius Roma accepit: mox foederis rupti poenam ... supplicio inflictam; libertatem partam regibus ejectis: ... Gallicum et Romam reparatam: religiones per Salios, Lu... cos, et Matronas declaratas: praemia et poenas apud inf... tandem Actiacam victoriam, qua terrarum orbi pax et tran... litas parta receptaque ex fluctibus civilibus civitas mox ... effloruit, Augusto principe: ut illud Propertii lib. III. ... 50 acclamaretur: *cape Roma triumphum Et longum Augusto precare diem.*

Ingeniosam hanc esse clipei enarrationem non nego: ve... ne illa sit nimis ingeniosa, nec idoneis rerum argumentis ... rata: non enim delectum rerum in clipeo sculptarum ita i... tum videmus, ut civitatis Romanae fata potiora in iis comp... hensa sint: hoc igitur primo loco erat docendum *.

* Simili fere ratione autumabat vir doctus literis ad me datis ... *quandam fatorum* in Romanorum opibus augendis exhibere voluisse poë... hoc eum ipsum innuere partim ab initio: v. 626 *Illic res Italas ... norumque triumphos—illic genus omne futurae Stirpis ab Ascanio, pugnataque in ... dine bella*, tum in fine 731 *Attollens humero famamque et fata nepotum* (de ... tamen nihil in his). Ducta serie a partu gemellorum, sequi incremen... urbis ex novis civibus Sabinis adscriptis v. 635, novos auctus per Alban... Romam traductos (declaratos per supplicium Metii! 642), redditam in... et firmatam libertatem Porsenna ab urbe depulso 646, et urbem a Gal... liberatam 652. Omissam esse victoriam de Pyrrho et Poenis, quippe qua... ja...

De *artis* respectu judicioque, quod multi in poëta nostro agnoscunt, omnino mihi quidem adhuc parum liquet, nec, si dicendum est, quod sentio, magnum aliquod seu picturæ seu sculpturæ studium poëtam nostrum tenuisse arbitror. Nam primum, quæ ille exposuit, nihil tale produnt, et ejusmodi sunt, ut etiam vulgariter quisque artium peritus ea carmine comprehendere possit. Tum vero, ut poëta ab eo consilio longissime abfuit, ut artis subtilitatem sequeretur, ita occurrunt non pauca, *quæ a sculpturæ natura recedunt*, nec facile nec commode ea arte tractari possunt. Qui Oceanum in angusto limbo expressum et tamen in eo innatantes delphines reddidit (vss. 671. 674), næ is non adeo magnam graphices peritiam habere potuit. Omnino de arte cogitasse Virgilius non videtur, quandoquidem ipse diversum rei consilium exponit: *Illic genus omne futuræ Stirpis ab Ascanio pugnataque in ordine bella.* Atque ex iis decerpturus nonnulla subjicit: *Fecerat et viridi* etc. At enim cum Homero certamen iniit: hoc sibi propositum habuit primo loco; altero ut Romanis suis placeret. Si artis rationem habere voluisset, non dividere clipeum in tantum parvarum arearum numerum, sed revocare omnia ad unum magnum ac nobile argumentum, et aream saltem una pugna Actiaca exornare debebat, qui totius clipei haud dubie splendidissimus locus est.

Sunt tamen *nonnulla ad exprimendum artifice manu egregie accommodata*, multisque passim operibus expressa: ut Romulus et Remus lactentes, raptus Sabinorum, mox bellum et tandem fœdus ictum. Metii Fuffetii supplicium, etsi ad sensum nostrum nimis fœdum et aversandum, ut jam diximus, duris Romanorum ingeniis forte minus displicuit. Urbs a Porsenna obsessa, revulsus ab Horatio Coclite pons, Capitolium a Gallis obsessum, et a Manlio propugnatum; Saliorum saltatio. Lupercorum discursus, matronarum invectio: sunt hæc talia, quæ opere exsculpto expressa placere potuerunt.

jam libro VI Anchises memoraverat (satis obscure). Jam subjici a poëta caussas incrementorum tantorum, pietatem in deos et cærimoniarum religionem v. 663, secundum illa Horatii III, 6, 5 *Dis te minorem quod geris, imperas.* Quod autem sequitur: *Di multa neglecti dederunt Hesperiæ mala luctuosæ*, a Virgilio subjungi scelerum in patriam commissorum et natorum inde bellorum civilium declaratione (666 memoratur Catilina in Tartaro, Cato in sedis piorum). Tandem in Romani imperii majestate ab Augusto vindicata et per terrarum orbem propagata poëtam subsistere." Sagacitatem et acumen in rerum similium comparatione nemo desideret.

Enimvero, dices, ſunt *alia, quæ ab artifice re* in his illa: *Incedunt victæ longo ordine gentes, Q guis, habitu tam veſtis et auro*—et paullo ante: (*plis matrum chorus, omnibus aræ etc. arcum i. Deſuper, omnis eo terrore Ægyptus et Indi, Omn vertebant terga Sabæi.* Talis vero reprehenſio forte notitia imbutum, poëtices utique impe Eſt enim hoc in poëta noſtro magno ingenio quod ornatum injecit tamquam veſtem narratior ſatis eſſe putavit, deſcribere opus toreuticum, i ſervanda nullam ſibi videbat religionem eſſe ir hoc ad artem pertinet, aut excuſatione adjuva poëticas licentias referendum, quod viri docti Obſſ. T. I, p. 20. IV, p. 198, et Burmann. h. et ad Æn. I, 483); verum poëtices lex et natu ut res ab arte expreſſas iis auxiliis et inſtrume valet, poëta exprimat ſuis coloribus et ornamer da illa v. 634 *Mulcere alternos*, et v. 697 *Neca a tergo reſpicit angue*. Nam poëtæ hæc ſunt, duæ aſpides expreſſæ erant. Sicque tot ali ad aut poëtica phantaſmata objiciunt, quibus i multa videt, quæ ſenſibus ſubjecta non ſunt: *ſimilem ſimilemque minanti Adſpiceres* etc. Sed pro ſe quiſque facile diſertus eſſe poteſt, di attinet.

An *clipei ſuperficies tot rerum diverſarum ar tuerit*, nune nemo facile quærat: poſt virori operam in clipei adumbratione ſtilo æreo facta terum exemplum in Anglica interpretatione ſ ta vidimus ad *Whitehead* judicium, L. P. B quod factum nollemus, ad picturæ naturam pr alterum, quod anaglyphum melius refert, op *Comitis de Caylus* præcepta (Tom. XXVII *Inſcript.* t. III). Conſentit uterque artifex i clipei ora, in plures regiones diſtincta, comp a v. 630 ad v. 670 commemorata ſunt; reli riorem aream rejiciunt. Exterioris illius or tuunt uterque duodecim. Sunt alia nonnull verſa abeunt; in aliis uterque veritatem a Romani deſerunt. Sed ſingula perſequi ve clipei delineatione adjecta, faſtidium fac

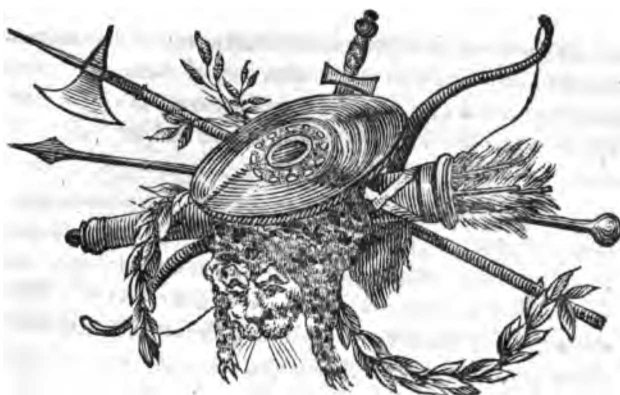
teriore separat circumductus in orbem, sed tenu
nus (ex vss. 671. 674), innatant, quod rideas
Melius apud Homerum et Hesiodum, Oceanus ex
i oram ambit. Aream illam interiorem, seu um.
(ut adeo *In medio* v. 675 sit, in medio clipeo), ar-
in tres areas, quæ pugnam, fugam, triumphum
tannus autem, cui assentiendum arbitror, in qua-
divisit: ut prima sit inita pugna v. 676—688,
ommissa vss. 689—703, tertio fuga 704—713,
umphus 714.

in disponendo argumento clipei frustra, puto, lau-
t viri docti. Interior ambitus nullo modo de-
dspectu, in quatuor, aut, quod multo molestius
in tres partes discretus: inprimis tot rerum et
is in tam angustum spatium coartatis.
ucis complectar, quæ mihi *de artis judicio*, quod
solent, pronuntianda videantur: habuit ille forte
lorum signorum singularumque rerum formas et
in urbe et Capitolio passim occurrere ipsi debe-
n, quæ in clipeo hoc efficta dedit, *non sculptoris,*
o delegit et in unum locum congessit diversi ar-
quæ narratæ, si altera post alteram auditione ac-
ratione animum movere possunt; ut eædem arte
tenerent, nec voluit nec curavit aut operam dare
a itaque habenda sunt *ornamenta,* quæ in clipeo
poëtico quoque more tractata, non anaglypha ad
m seu inventa seu expolita. Inde splendidissimæ
s vix a sculptore bene, etsi Comitem de Caylus
itare video (*Tableaux tirés de l'Eneide de Virgile*
reddi possunt; inprimis prœlium deorum. v.
igenumque deum monstra etc. *Actius hæc cernens*
t Apollo Desuper—omnes vertebant terga Sabæi.
ventis regina vocatis Vela dare et laxos jamjamque
—Contra autem—Nilum Pandentemque sinus et tota
tc. In triumpho autem Cæsaris plura admixta
ica phantasmata sunt præclara, sed nulla arte
omento unoque et eodem locorum spatio exhi-

m poëtæ non esse obversatam ultimo loco decla-
ei, mira mixtura auro, argento, ferro in idem
Per porticus Capitolii (v. 655) *auratas* anser

 argenteus

argenteus volitat: ipsi Galli *aurea* cæsarie, *aure*
bus et torquibus *aureis*. Non igitur ectypo m
expressa, verum ad priscum et Homerici æv
coloribus variata, auro saltem et argento, in a
Porro v. 671 mare *auro* effictum: *sed fluctu spum*
no. In *cærula* non etymon vocis cogitandum v
pliciter mare: idque argenteos fluctus habere
tamen delphines, iidem quoque argentei: *E*
clari delphines in orbem Æquora verrebant caud
bant. Mox Mavors *cælatus ferro* v. 700 h. e.
exsculptus. Alia super hoc clipeo in notis pa
vata.

P. VIRGILII MARONIS

Æ N E I D O S,

LIBER NONUS.

ARGUMENTUM.

ABSENTE Ænea et in Tuscia conquirendis auxiliis occupato Turnus a Junone per Iridem admonitus, ne tantam rei bene gerendæ occasionem amitteret, quam proxime ad hostes copias admovet—32. Qui cum suis se mœnibus continerent, neque æquo loco facerent dimicandi potestatem, ut illis spem omnem fugæ intercluderet, classem exurere conatur—76. Erat ejus classis materia ex Idææ Matris luco cæsa: quapropter Matris precibus adductus Jupiter naves omnes incendio eripuit, et in totidem Nymphas marinas convertit—122. Post hæc imminente jam nocte Turnus adversus hostium eruptiones ad oppidi portam excubias disponit: iis Messapum præficit—167. Interim consultantibus Trojanorum ducibus, quemnam potissimum ad Æneam mitterent,

qui de suorum periculo eum faceret certiorem; vinciam suscipiunt Nisus et Euryalus, conjunctissir par—377: qui cum urbe emissi hostium excubi que obrutas offendissent, Rhamnetem cum mag numero trucidant, eorumque se spoliis exornant- eum, instante jam luce, se recipere conantur, a tibus conspecti, ad silvas confugiunt. Ibi Eury pondere viæque errore impeditus, in hostes inc scente, frustra deprecante Niso, confoditur- quoque, cæso Volscente et Euryali nece strenue v vulneribus confossus super amici corpus concidit- hastis affixa, in castra deferuntur: ubi a Troj agnita ingentem in urbe luctum excitant—502. totis viribus hostes oppugnat: magna utrimque 589. Ibi Ascanius Numanum insolentius se j ictu interficit—671. Pandarus et Bitias succe recludunt, hostesque subeuntes ingenti cæde j Ejus rei nuntio accepto Turnus per portam pate irrumpit—733, Trojanosque in fugam converti hostium multitudine circumventus, paullatim ce partem, quæ fluvio alluitur—789: et ut erat tranans, incolumis ad suos revertitur—ad fin.

Quod ipsa res et prudentia suadere debuit, ut per Æneæ absentiam Latini et Rutuli oppugnarent vallum Trojanorum, hoc, epico more, deæ Iridis a Junone missæ monito tribuitur: Homeri exemplo, v. c. Iliad. σ. 166 etc. Ad poëtæ artificium agnoscendum Servii nota facit: *In hoc libro mutatio est omnium rerum; nam et aliæ personæ et loca alia sunt, et aliud negotium incipitur. Ab Ænea enim transit ad Turnum, a Tuscia ad Ardeam; a petitione auxiliorum ad bellum.* Redeunt autem in hoc et sequentibus libris pleraque ad bellicos apparatus et pugnas:

adeoque poët coactum vid Homerum ha varietate omr fieri solent, adeo circa r eodem bello nis gestas ver quicquid nov icæ more pla meminisse de libros rerum tate carere menti natur da, quæ in p arbitrantur. argumenti i animum ad

ÆNEIDOS, LIBER NONUS.

Atque ea diverſa penitus dum parte geruntur:
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. Luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat.
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt:
Turne, quod optanti divom promittere nemo
Auderet, volvenda dies, en, adtulit ultro.
Æneas, urbe, et ſociis, et claſſe relicta,
Sceptra Palatini ſedemque petIt Evandri.

3. *ad Rutulum* alter Voſſ. et ſec. Moret. *in luco* Franc. Erat vir doctus, qui *Lucmo* conjiciebat. *tunc* al.——4. *ſecreta* qu. Moret. et Schol. Statii ad Theb. I, 104; ſollennis varietas. v. ſup. II, 157. Alioqui bene ferri poſſet et h. l., ut VIII, 610. V, 613. III, 389.——5. *Teumantias* Zulich. et al. *eſt* abeſt ſec. Moret. et Erf.——6. *nemo pr. divum* Parrhaſ. ——8. *turba* pr. Hamb. ad *urbe* pro var. lect. *ultra* Goth. ſec.——9. *Palantini* Rom. et alii. *regnumque* aliquot Pier. *petivit* major codicum pars,

tenendas et recreandas legentium mentes excogitavit ſollertiſſime; ut in hoc libro epiſodium de Niſo et Euryalo. Etiam illud præclare exputatum, quod hoc libro res abſente Ænea geritur, ut ejus adventu nova rerum expectatio fiat. Nec quicquam iniquius factum arbitror, quam quod hoc ipſum reprehenſum in poëta, quod hoc libro per Æneæ abſentiam caſtra oppugnantur.

3. *parentis Pilumni*, h. e. abavi. v. inf. X, 619. cf. Excurſ. VII ad lib. VII. *ſedebat*: Aſper *erat* interpretatus eſt; Alia argutatur Servius; Sed ſpectat ſimpliciter ad ſolitudinem. Lucum autem Pilumni in ea regione fuiſſe quidni admittamus? *volvenda dies*, quæ volvitur. v. ad I, 269. Catrœana ſubtilitas a poëta aliena eſt, ut ſit fatalis dies, quam advolvi neceſſe fuerat. Lucretius *ſidera volvenda*, *ætatem volvendam*, eodem modo dixit. 9. *Sceptra* exquiſitius quam regna: utrumque pro regia Evandri.

Corythi

Nec satis: extremas Corythi penetravit ad urbes;
Lydorumque manum, conlectos armat agrestis.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere currus.
Rumpe moras omnis, et turbata adripe castra.
Dixit, et in cœlum paribus se sustulit alis;
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Adgnovit juvenis, duplicisque ad sidera palmas
Sustulit, et tali fugientem est voce secutus:
Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
Tempestas? medium video discedere cœlum,

pars, vitiose et invito metro. *petit* Rom., tum Medic. et Gud.; et sic emendatum erat jam in Ald. alt. et hinc in cett. edd. —— 10. [illegible] *Corythi* eædem aberrationes, quæ supra III, 170. —— 11. *manus* duo Burm. Copulam codicum auctoritate ejecit Heinf. In vulgg. *collectosque*. Alii *et collectos*, interpolate. —— 12. *non poscere* Dorvill. *currum* Medic. Pierii aliique, cum Menag. alt. *cursus* fec. Rottend. —— 13. *turbataque* vulgo multi scripti et editi, quod ex melioribus secundum Pierium emendatum ab Heinsio. *eripe* Oudart. *tu turbata arripe* vel *turbataque corripe* conj. Cuningham. v. 14. 15 jam sup. hi versus lib. V, 657. 658. —— 14. *pariter se* aliquot Pier. —— 16. *Ignotum j.*, ut ad *arcum* spectet, Goth. tert., perperam. *que* post *duplicis* abest in aliquot Pier. —— 17. *ac* alii pro *et*, quod Heinf. prætulit. —— 18. *aptam* Dorvill. *hastam* Goth. pr. —— 19. *unde hæc tibi* Montalb. —— 20. *medium video* post Pierium probavit Heinf. e codd.; vulgaris ordo: *video medium*; tum *discedere* [illegible]

Corythi ad urbes, Etruriæ. vid. Excurf. VI ad lib. III, 170. *Lydorum manum* Etruscos dixit ad vulgarem opinionem. cf. Exc. III ad VIII, 479. 480. 13. *turbata arripe castra*, invade, occupa: scilicet ut rapere poëtis est pro capere. Dixit autem *castra* Trojanorum, v. 8 *urbem*, alibi *murus*, *aggerem*. Nam Æneas in littore, ubi escenderat, urbe[illegible] *vam Trojam*, condiderat: (ut sup. VII, 157) *Ca*[illegible] *in morem pinnis atque cinxit*. Debuit ea in ex[illegible] fere littore hærere fu[illegible] classe. v. IX, 68. 69. cf[illegible] curf. III pr. ad lib. VII. *secuit* arcum pro, fecit cælo, duxit, ut bene Serv[illegible] *secare vias*. cf. ad V, [illegible]

Palantiſque polo ſtellas. Sequor omina tanta,
Quiſquis in arma vocas. Et ſic effatus ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa deos orans; oneravitque æthera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equum, dives pictai veſtis et auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coërcent
Tyrrhidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, et toto vertice ſupra eſt.

proprium in hac re verbum eſt, et defenditur a Seneca VII Nat. Qu. 20, idem Pier. cum Ge. Fabricio tuitus erat ante Heinſ., qui in Mediceo et aliis melioribus invenit. Alii *diſcindere*, Sprot. *dehiſcere*. Laudant Iliad. Θ, 554. π, 300, ubi de longo proſpectu cœli ſereni, quo ſtellæ etiam interiores obtutu deprehendi videntur.——21. *Pallentiſq.* aliquot Heinſ. et duo Goth. *pollenteſq.* duo Burm., perperam. v. Not. *Sequor* prætulerunt librorum quoque auctoritate Pier. et Heinſ. Multi *Sequar.* ——22. *vocat* aliquot Pier. *Et ſic effatus.* Languet τὸ *et*; nihil tamen e libris notatum video.——23. *Præceſſit* Leid. *nimphas* Dorvill. a m. ſec. ——24. *que* poſt *oneravit* in pleriſque Pierianis et in Giph. codd. aberat. cf. ad V, 167. Si totum hemiſtichium abeſſet, nemo, arbitror, deſideraret. ——25. *Jamque adeo* Medic. a m. ſec.——26. *pictai* conf. ad VI, 747. ——27. *Meſapus* Ald. et Dorvill.——28. *Turidæ* Dorvill.——29. Verſus haud dubie ex lib. VII, 784 huc tranſlatus. Turbat ille et comparationis nervum

Verſus 18 verba ſunt ex Iliad. σ, 182.

21. Non novum eſt oſtentum: *palantes polo ſtellas* videre medio die; et eſt h. l. interdiu oblatum auſpicium; nunc tamen ornant hæc cælum, quod diſruptum eſt (hos *diſcedere* dixit, voce in hac re propria, pro dehiſcere, hiatum facere) et, quod alias in fulgure fieri ſolet, chaſma fecit; appoſita vocant Grammatici. Si itaque ruptis nubibus in interiora perrexit, ſtellas apparere, nubibus remotis, neceſſe fuit.

25—32. Fundum comparationis declarat Servius: exercitum primo confuſe in campos ruiſſe, poſt digeſtum in ordines ad fluminis morem in alveum ſuum reverſi. Id vero longius petitum. Multo minus comparatio ſpectat ad Turnum. Agmen ordine, lento gradu et compoſite incedens, *fluminis lato alveo inter ripas devoluti* ſpeciem præ ſe ferre bene dici poteſt. Quod in Gange alveo ſuo ſe continente declaraverat, mox variat in Nilo, intra alveum recepto. De *Meſſapo* v. ad VII, 691 Excurſ. VIII. *Tyrrhidæ*, v. ſup. VII, 484. 532.

Enimvero, dices, sunt *alia, quæ ab artifice reddi n*
in his illa: *Incedunt victæ longo ordine gentes, Quam*
guis, habitu tam vestis et auro—et paullo ante: *Omni*
plis matrum chorus, omnibus aræ etc. arcum intende
Desuper, omnis eo terrore Ægyptus et Indi, Omnis Ar
vertebant terga Sabæi. Talis vero reprehensio homin
forte notitia imbutum, poëtices utique imperitum a
Est enim hoc in poëta nostro magno ingenio et arte
quod ornatum injecit tamquam vestem narrationis nudi
satis esse putavit, describere opus toreuticum, in cujus
servanda nullam sibi videbat religionem esse imposita
hoc ad artem pertinet, aut excusatione adjuvandum,
poëticas licentias referendum, quod viri docti faciunt
Obss. T. I, p. 20. IV, p. 198, et Burmann. h. l. ad VII
et ad Æn. I, 483); verum poëtices lex et natura facere
ut res ab arte expressas iis auxiliis et instrumentis, qui
valet, poëta exprimat suis coloribus et ornamentis. Hin
da illa v. 634 *Mulcere alternos*, et v. 697 *Necdum etiam*
a tergo respicit angues. Nam poëtæ hæc sunt, nec ab
duæ aspides expressæ erant. Sicque tot alia ad ornatum
aut poëtica phantasmata objiciunt, quibus inflammat
multa videt, quæ sensibus subjecta non sunt: *Illum in*
similem similemque minanti Adspiceres etc. Sed in his, in
pro se quisque facile disertus esse potest, disertum es
attinet.

An *clipei superficies tot rerum diversarum argumenta c*
tuerit, nunc nemo facile quærat: post virorum inge
operam in clipei adumbratione stilo æreo facta collocata
terum exemplum in Anglica interpretatione supra com
ta vidimus ad *Whitehead* judicium, L. P. Boitardi ar
quod factum nollemus, ad picturæ naturam propius expre
alterum, quod anaglyphum melius refert, opera *Le Lorr*
Comitis de Caylus præcepta (Tom. XXVII *Hist. de l'Ac*
Inscript. t. III). Consentit uterque artifex in hoc, ut ex
clipei ora, in plures regiones distincta, comprehendat ea
a v. 630 ad v. 670 commemorata sunt; reliqua autem in
riorem aream rejiciunt. Exterioris illius oræ regiones con
tuunt uterque duodecim. Sunt alia nonnulla, in quibus in
versa abeunt; in aliis uterque veritatem argumenti et m
Romani deserunt. Sed singula persequi velle, inprimis n
clipei delineatione adjecta, fastidium faceret. Interio

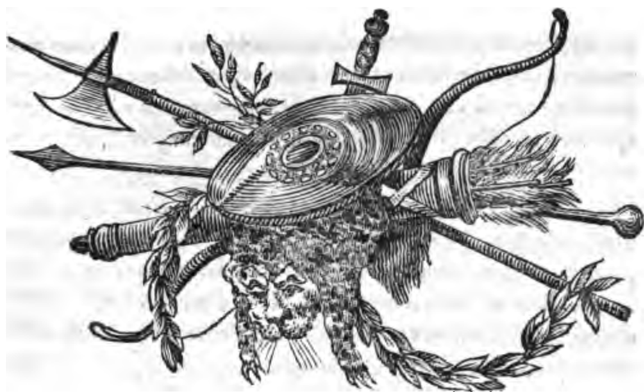
aream ab exteriore separat circumductus in orbem; sed tenui limbo, Oceanus (ex vss. 671. 674); innatant; quod rideas, delphines. Melius apud Homerum et Hesiodum, Oceanus extremam clipei oram ambit. Aream illam interiorem, seu umbonem clipei (ut adeo *In medio* v. 675 sit, in medio clipeo), artifex Gallus in tres areas, quae pugnam, fugam, triumphum exhibent; Britannus autem, cui assentiendum arbitror, in quatuor regiones divisit: ut prima sit inita pugna v. 676—688, tum pugna commissa vss. 689—703, tertio fuga 704—713; tandemque triumphus 714.

Elegantiam *in disponendo argumento* clipei frustra, puto, laudibus extollunt viri docti. Interior ambitus nullo modo delectare potest adspectu, in quatuor, aut, quod multo molestius est ad oculos, in tres partes discretus: inprimis tot rerum et hominum signis in tam angustum spatium coartatis.

Ut igitur paucis complectar, quae mihi *de artis judicio*, quod poëtae tribuere solent, pronuntianda videantur: habuit ille forte in animo singulorum signorum singularumque rerum formas et exempla, quae in urbe et Capitolio passim occurrere ipsi debebant: ea tamen, quae in clipeo hoc efficta dedit, *non sculptoris, sed poëtae ingenio* delegit et in unum locum congessit diversi argumenti res, quae narratae, si altera post alteram auditione accipiatur, admiratione animum movere possunt; ut eaedem arte expressae oculos tenerent, nec voluit nec curavit aut operam dare debuit. *Poëtica* itaque habenda sunt *ornamenta*, quae in clipeo enarrata dedit, poëtico quoque more tractata, non anaglypha ad artis elegantiam seu inventa seu expolita. Inde splendidissimae carminis partes vix a sculptore bene, etsi Comitem de Caylus ea de re nil dubitare video (*Tableaux tirés de l'Eneide de Virgile* p. 369 sqq.), reddi possunt; inprimis proelium deorum. v. 698 sqq. *Omnigenumque deum monstra* etc. *Actius haec cernens arcum intendebat Apollo Desuper—omnes vertebant terga Sabaei. Ipsa videbatur ventis regina vocatis Vela dare et laxos jamjamque immittere funes—Contra autem—Nilum Pandentemque sinus et tota veste vocantem* etc. In triumpho autem Caesaris plura admixta sunt, quae poëtica phantasmata sunt praeclara, sed nulla arte uno temporis momento unoque et eodem locorum spatio exhiberi possunt.

Artis notionem poëtae non esse obversatam ultimo loco declarat materia clipei, mira mixtura auro, argento, ferro in idem opus conflato. Per porticus Capitolii (v. 655) *auratas* anser *argenteus*

argenteus volitat: ipsi Galli *aurea* cæsarie, *aureis* vir
bus et torquibus *aureis*. Non igitur ectypo modo
expressa, verum ad priscum et Homerici ævi mo
coloribus variata, auro saltem et argento, in ærea
Porro v. 671 mare *auro* effictum: *sed fluctu spumaban*
no. In *cærula* non etymon vocis cogitandum videtu
pliciter mare: idque argenteos fluctus habere debui
tamen delphines, iidem quoque argentei: *Et circ*
clari delphines in orbem Æquora verrebant caudis æst
bant. Mox Mavors *cælatus ferro* v. 700 h. e. ferro
exsculptus. Alia super hoc clipeo in notis passim
vata.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS,
LIBER NONUS.

ARGUMENTUM.

Absente Ænea et in Tuſcia conquirendis auxiliis occupato Turnus a Junone per Iridem admonitus, ne tantam rei bene gerendæ occaſionem amitteret, quam proxime ad hoſtes copias admovet—32. Qui cum ſuis ſe mœnibus continerent, neque æquo loco facerent dimicandi poteſtatem, ut illis ſpem omnem fugæ intercluderet, claſſem exurere conatur—76. Erat ejus claſſis materia ex Idææ Matris luco cæſa: quapropter Matris precibus adductus Jupiter naves omnes incendio eripuit, et in totidem Nymphas marinas convertit—122. Poſt hæc imminente jam nocte Turnus adverſus hoſtium eruptiones ad oppidi portam excubias diſponit: iis Meſſapum præficit—167. Interim conſultantibus Trojanorum ducibus, quemnam potiſſimum ad Æneam mitterent, qui

qui de suorum periculo eum faceret certiorem; ultra eam pro-vinciam suscipiunt Nisus et Euryalus, conjunctissimum amicorum par—377: qui cum urbe emissi hostium excubias vino somnoque obrutas offendissent, Rhamnetem cum magno Rutulorum numero trucidant, eorumque se spoliis exornant—366. Verum eum, instante jam luce, se recipere conantur, a Volscentis equitibus conspecti, ad silvas confugiunt. Ibi Euryalus, armorum pondere viæque errore impeditus, in hostes incidit, et a Volscente, frustra deprecante Niso, confoditur—437. [illegible] quoque, cæso Volscente et Euryali nece strenue vindicata, vulneribus confossus super amici corpus concidit—445. [illegible] hastis affixa, in castra deferuntur: ubi a Trojanis e[illegible] agnita ingentem in urbe luctum excitant—502. Interim [illegible] totis viribus hostes oppugnat: magna utrimque strages editur—589. Ibi Ascanius Numanum insolentius se jactantem sagittæ ictu interficit—671. Pandarus et Bitias successu elati portam recludunt, hostesque subeuntes ingenti cæde propellunt—690. Ejus rei nuntio accepto Turnus per portam patentem in oppidum irrumpit—733, Trojanosque in fugam convertit—777: tandem hostium multitudine circumventus, paullatim cedit ad eam oppidi partem, quæ fluvio alluitur—789: et ut erat armatus, flumen tranans, incolumis ad suos revertitur—ad fin.

Quod ipsa res et prudentia suadere debuit, ut per Æneæ absentiam Latini et Rutuli oppugnarent vallum Trojanorum, hoc, epico more, deæ Iridis a Junone missæ monito tribuitur: Homeri exemplo, v. c. Iliad. σ. 166 etc. Ad poëtæ artificium agnoscendum Servii nota facit: *In hoc libro mutatio est omnium rerum; nam et aliæ personæ et loca alia sunt, et aliud negotium incipitur. Ab Ænea enim transit ad Turnum, a Tuscia ad Ardeam; a petitione auxiliorum ad bellum.* Redeunt autem in hoc et sequentibus libris pleraque ad bellicos apparatus et pugnas: adeoque poëta in angustum se coactum videre debuit, dum Homerum haberet, qui summa varietate omnia, quæ in pugna fieri solent, exposuisset atque adeo circa res eadem ætate et eodem bello et ab ipsis Trojanis gestas versatus occupavisset, quicquid novitate et vitæ heroicæ more placere posset. Hoc meminisse debent, qui ultimos libros rerum novitate et varietate carere clamant. Argumenti naturæ ea erant tribuenda, quæ in poëta reprehendenda arbitrantur. Sed in hac ipsa argumenti inopia attendi velim animum ad ea, quæ poëta ad *tenendas*

ÆNEIDOS, LIBER NONUS.

ATQUE ea diverſa penitus dum parte geruntur:
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. Luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat.
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt:
Turne, quod optanti divom promittere nemo
Auderet, volvenda dies, en, adtulit ultro.
Æneas, urbe, et ſociis, et claſſe relicta,
Sceptra Palatini ſedemque petIt Evandri.

3. *ad Rutulum* alter Voſſ. et ſec. Moret. *in luco* Franc. Erat vir doctus, qui *Lucmo* conjiciebat. *tunc* al.——4. *ſecreta* qu. Moret. et Schol. Statii ad Theb. I, 104; ſollennis varietas. v. ſup. II, 157. Alioqui bene ferri poſſet et h. l., ut VIII, 610. V, 613. III, 389.——5. *Teumantias* Zulich. et al. *eſt* abeſt ſec. Moret. et Erf.——6, *nemo pr. divum* Parrhaſ. ——8. *turba* pr. Hamb. ad *urbe* pro var. lect. *ultra* Goth. ſec.——9. *Palantini* Rom. et alii. *regnumque* aliquot Pier. *petivit* major codicum pars,

tenendas et recreandas legentium mentes excogitavit ſollertiſſime: ut in hoc libro epiſodium de Niſo et Euryalo. Etiam illud præclare exputatum, quod hoc libro res abſente Ænea geritur, ut ejus adventu nova rerum expectatio fiat. Nec quicquam iniquius factum arbitror, quam quod hoc ipſum reprehenſum in poëta, quod hoc libro per Æneæ abſentiam caſtra oppugnantur.

3. *parentis Pilumni*, h. e. abavi. v. inf. X, 619. cf. Excurſ. VII ad lib. VII. *ſedebat*: Aſper *erat* interpretatus eſt; Alia argutatur Servius; Sed ſpectat ſimpliciter ad ſolitudinem. Lucum autem Pilumni in ea regione fuiſſe quidni admittamus? *volvenda dies*, quæ volvitur. v. ad I, 269. Catrœana ſubtilitas a poëta aliena eſt, ut ſit fatalis dies, quam advolvi neceſſe fuerat. Lucretius *ſidera volvenda*, *ætatem volvendam*, eodem modo dixit. 9. *Sceptra* exquiſitius quam regna: utrumque pro regia Evandri.

Corythi

Nec satis: extremas Corythi penetravit
Lydorumque manum, conlectos armat a
Quid dubitas? nunc tempus equos, nu
currus.
Rumpe moras omnis, et turbata adripe
Dixit, et in cœlum paribus se sustulit a
Ingentemque fuga secuit sub nubibus ar
Adgnovit juvenis, duplicisque ad sider
Sustulit, et tali fugientem est voce secu
Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus ad
Detulit in terras? unde hæc tam clara rep
Tempestas? medium video discedere cœ

pars, vitiose et invito metro. *petIt* Rom., tum Medic. et emendatum erat jam in Ald. alt. et hinc in cett. edd.——I eædem aberrationes, quæ supra III, 170.——11. *manus* duo pulam codicum auctoritate ejecit Heins. In vulgg. *collecto* *collectos*, interpolate.——12. *non poscere* Dorvill. *currum* N aliique, cum Menag. alt. *cursus* sec. Rottend.——13. *turb* multi scripti et editi, quod ex melioribus secundum Pieriun ab Heinsio. *eripe* Oudart. *tu turbata arripe* vel *turbataque* Cuningham. v. 14. 15 jam sup. hi versus lib. V, 657. *pariter se* aliquot Pier.——16. *Ignotum j.*, ut ad *arcum* sp tert., perperam. *que* post *duplicis* abest in aliquot Pier.—— pro *et*, quod Heins. prætulit.—— 18. *aptam* Dorvill. *hasta* ——19. *unde hæc tibi* Montalb.——20. *medium video* post Pie vit Heins. e codd.; vulgaris ordo: *video medium*; tum *dis*

Corythi ad urbes, Etruriæ. vid. Excurs. VI ad lib. III, 170. *Lydorum manum* Etruscos dixit ad vulgarem opinionem. cf. Exc. III ad VIII, 479. 480. 13. *turbata arripe castra*, invade, occupa: scilicet ut rapere poëtis est pro capere. Dixit autem *castra* Trojanorum, v. 8 *urbem*, alibi *murus*, *aggerem*. Nam Æneas in littore, ubi escenderat, *vam Trojam*, condid (ut sup. VII, 157) *in morem pinnis at cinxit*. Debuit ea fere littore hærere classe. v. IX, 68. 69 curs. III pr. ad lib. *secuit* arcum pro, f cælo, duxit, ut bene *secare vias*. cf. ad

Palantisque polo ſtellas. Sequor omina tanta,
Quiſquis in arma vocas. Et ſic effatus ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa deos orans; oneravitque æthera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equum, dives pictai veſtis et auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coërcent
Tyrrhidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, et toto vertice ſupra eſt.

proprium in hac re verbum eſt, et defenditur a Seneca VII Nat. Qu. 20, idem Pier. cum Ge. Fabricio tuitus erat ante Heinſ., qui in Mediceo et aliis melioribus invenit. Alii *diſcindere*, Sprot. *debiſcere*. Laudant Iliad. ϑ, 554. π, 300, ubi de longo proſpectu cœli sereni, quo ſtellæ etiam interiores obtutu deprehendi videntur.——21. *Pallentiſq.* aliquot Heinſ. et duo Goth. *pollenteſq.* duo Burm., perperam. v. Not. *Sequor* prætulerunt librorum quoque auctoritate Pier. et Heinſ. Multi *Sequar*. ——22. *vocat* aliquot Pier. *Et ſic effatus.* Languet τὸ *et*; nihil tamen e libris notatum video.——23. *Præceſſit* Leid. *nimphas* Dorvill. a m. ſec. ——24. *que* poſt *oneravit* in pleriſque Pierianis et in Giph. codd. aberat. cf. ad V, 167. Si totum hemiſtichium abeſſet, nemo, arbitror, deſideraret. ——25. *Jamque adeo* Medic. a m. ſec.——26. *pictai* conf. ad VI, 747. ——27. *Meſapus* Ald. et Dorvill.——28. *Turidæ* Dorvill.——29. Verſus haud dubie ex lib. VII, 784 huc tranſlatus. Turbat ille et comparationis nervum

Verſus 18 verba ſunt ex Iliad. σ, 182.

21. Non novum eſt oſtentum: *palantes polo ſtellas* videre medio die; et eſt h. l. interdiu oblatum auſpicium; nunc tamen ornant hæc cælum, quod diſruptum eſt (hos *diſcedere* dixit, voce in hac re propria, pro dehiſcere, hiatum facere) et, quod alias in fulgure fieri ſolet, chaſma fecit; appoſita vocant Grammatici. Si itaque ruptis nubibus in interiora perrexit, ſtellas apparere, nubibus remotis, neceſſe fuit.

25—32. Fundum comparationis declarat Servius: exercitum primo confuſe in campos ruiſſe, poſt digeſtum in ordines ad fluminis morem in alveum ſuum reverſi. Id vero longius petitum. Multo minus comparatio ſpectat ad Turnum. Agmen ordine, lento gradu et compoſite incedens, *fluminis lato alveo inter ripas devoluti* ſpeciem præ ſe ferre bene dici poteſt. Quod in Gange alveo ſuo ſe continente declaraverat, mox variat in Nilo, intra alveum recepto. De *Meſſapo* v. ad VII, 691 Excurſ. VIII. *Tyrrhidæ*, v. ſup. VII, 484. 532.

Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine N
Quum refluit campis, et jam ſe condidit al
Hic ſubitam nigro glomerari pulvere nube
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere c
Primus ab adverſa conclamat mole Caicus
Quis globus, o cives, caligine volvitur atra
Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite murc

nervum incidit, et deeſt plerisque libris Ge. Fabricii, Pierii (
ad v. 31), et Heinſii ac Burm.; adde binos Goth. cum Erf. a
Schol. Statii, et *eſt* abeſt Dorvill.——32. *Cum r. ripis* Bigot.
tert., ex interpretatione: intra ripas. Sed refluit amnis e ca
inundavit. *alvo* Franc.——33. *ſubito* Parrhaſ. *nimbo g.* Goth.
peram. *magno g.* Gud. a m. pr. *in pulvere* Oudart.——34.
pr. Hamb. *Aſpiciunt* Bigot. et Goth. tert.——35. *ab averſ*
male. Recte Serv. *adverſa*, quæ erat verſa in hoſtes. *c. voce*
tert. cum ſec. Rottend. *Caicos*, *Caycus* al. Eſt Καῖκος.——37.
ſcandite muros; ſine copula, vett. edd. et codicum pars, quod d

532. *ſeptem ſurgens amnibus* non ad oſtia debebat referri, nec ad tempora fluminis exundantis; id enim a comparationis conſilio eſt alienum, et repugnat adjectum: *ſedatis*; ſed ad fontes vel alveos: nam *ſurgens* non eſt increſcens, nec de aquarum auctu et eluvie accipiendum; ſed eſt ortus vel incedens. Notum eſt *fontem ſurgentem* dici ſcaturiginem. Igitur Ganges inde ab ortu ſeptem alveis incedit ſedate ac tacite. Bene Servius: *Ganges—ſecundum Senecam in ſitu Indiæ, novem alveis fluit*; *ſecundum Melam* (in quo tamen locus hodie non extat) *ſeptem*. Scilicet etſi binis fontibus ortum Gangem procedere e finibus Tibetanis nunc conſtat: plures tamen magni amnes in eum ferunt ſeptenos numero trad erunt aliqui: ut omni rum de fontibus et t et oſtiis Gangis inc narratio: v. Plin. VI *per tacitum*, ex ſup. *it* tacite: ut, per ſilent noctem, et quæ Dral Silium XV, 145 poſt l collegit, per occultum bitum, per longum, u βραχίων, διὰ ταχέων, Laudat Servius Aſp *Altus per tacitum* j minus bene.

33. νέφος κονίης e Homero frequens. 3 *verſa mole*, turri in n Trojanorum (cf. ad v ea parte, qua Latini ac 37. Idem color orati

Hoſtis adeſt, eia. Ingenti clamore per omnis
Condunt ſe Teucri portas, et mœnia conplent.
Namque ita diſcedens præceperat optumus armis
Æneas: ſi qua interea Fortuna fuiſſet,
Neu ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo et tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor iraque monſtrat,
Objiciunt portas tamen, et præcepta faceſſunt,
Armatique cavis exſpectant turribus hoſtem.
Turnus, ut ante volans tardum præceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus et urbi

Pierio et aliis viris doctis: ſed Burmannus urget, doceri primo loco debere, Virgilii eum morem fuiſſe hoc modo producendi ſyllabam brevem, quem ſeriores ſcriptores ſequuti ſunt. Codicum vetuſtiorum Pier. et Heinſ. (adde fragm. Vatic.) et Macrobii auctoritas tuetur *et ſcandere*, quod defendunt Burman. uterque, alter ad Antholog. p. 135. Frigere tamen copulam, negari nequit: et poteſt illa inſerta videri ab iis, qui metro metuebant. Alii, uti Medic. (in quo div. lectionem a Fogginio notatam non video, quam Heinſ. memorat), habent: *aſcendite:* quod ſane orationi pedeſtri propius eſſet. In Gud. *aſcendite vel et aſcandite*; unde Heinſ. refingere malebat, *eſcendite*, quod ſollenne eſt Livio aliiſque; ſed in Marone exempla uſus deſiderantur. Inter hæc video quidem ubique ſubeſſe ulcus: nihil tamen tam putre ac moleſtum, quam copula: hanc itaque ejeci, quod et Brunckius fecit.——38. *heia* codd., ut alibi.——39. *portis* tert. Rottend.——41. *ſi qua i. F. tuliſſet* malit Jo. Schrader.; hoc tamen non minus incommodum. Videtur *ſi qua fortuna fuiſſet* dictum ut, *quæcunque fortuna fuerit, ea fortuna urbis fuit.*——42. *Ne ſtr.* alii codd. et vett. edd. *aciem* e codd. Pier. pro vulgari, quod Romanus quoque exhibet, *acies*; tum *nec cr.* Ven.——43. *tuto* Oblong. Pierii, cum Goth. ſec. et fragm. Vatic. a pr. m. *ſervaſſent* pr. Hamb.——44. *furor iraque* Non. Marcell. in *conferre*; tum *monſtrant* aliquot Heinſ. et Burm. cum fragm. Vatic. *monſtrarent* Goth. ſec.——45. *tantum* Dorvill.——46. *ſuis* pro *cavis* Sprot. vid. Burm. *urbibus* Medic.——47. *rapidum p.* Bigot. et Goth. tert. *proceſſerat* ſec. Moret.——48. *electis* Montalb.

594 *Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.* 38. 39. recipiunt ſe Trojani intra vallum et muros. 41. ſi quis belli caſus ſe offerret; verbo, ſi quid accideret. 44. *monſtrat* h. l. hortatur, ſuadet, impellit.

48. In verbis *et urbi Improviſus adeſt*, forte *et* vacare videri poteſt. Enimvero jungenda:

Inprovisus adest: maculis quem Thracius
Portat equus, cristaque tegit galea aurea ru
Ecquis erit mecum, juvenes? qui pri
hostem?
En, ait. Et jaculum adtorquens emittit i
Principium pugnæ, et campo sese arduus
Clamore excipiunt socii, fremituque sequ
Horrisono; Teucrum mirantur inertia cor
Non æquo dare se campo, non obvia ferre
Arma viros, sed castra fovere. Huc turbi
que huc
Lustrat equo muros, aditumque per avia q
Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,

49. Hemistichium idem lib. V, 565.——51. *Et quis* recen
codd. *o juvenes* ante Heins. Melius interpungitur: *Ecquis*
juvenes? qui pr. hostem? quam quod erat: *Ecquis erit mecum, j*
primus in hostem? Mediceus Pierii et tres ap. Burm. cum G
quis. Menag. alter: *cui*.——52. *attorquens* Heins. e Pierian
revocavit: exquisitum vocabulum: pro quo vulgarius *intorque*
vel *torquens*. Tum *emittat* duo Burm. *evertit* alii ap. Pier.——
Rom. aliquot Burm. et Goth. tert. cum Erf. *affert* aliquot P
Erf., male. *se infert* frequens Virgilio. conf. Ge. II, 145.——
morem omnes præter Rom. et Medic. cum fragm. Vatic.
lectionem agnoscit Servius. *accipiunt* Montalb.——55. *Horri*
sec. *in bercia* Dorvill.——57. *viro* Zulich. *hic—atque hic* s
——58. *aditumque et pervia* in aliis lectum damnat Ge. Fabr
per atria alter Hamb. a m. pr.——59. *Pæno—ovili* conj. Scri
vid. Heins. *insidiatur* pars codd. apud Burm.

genda: *Turnus* viginti equitibus *comitatus et improvisus urbi adest*. Itaque interpunctionem post *comitatus* sustuli. In equo *Thracio* non hærendum; cujus generis equorum copia in Latio vix tum esse potuit; sed ornat epitheton. Tum vs. 57 *castra fovere*, pro vulgari, se in castris

tenere. v. ad Georg.
Et Turnus *turbidus*,
pudore et ira incens
aditum murorum non

59 seqq. Compar
cum pugnantium ra
frequens. Sed in mo
tandi Apollonium I,
ante oculos habuisse e

Quum fremit ad caulas, ventos perpessus et imbris,
Nocte super media: tuti sub matribus agni
Balatum exercent: ille asper et inprobus ira
Sævit in absentis; conlecta fatigat edendi
Ex longo rabies, et siccæ sanguine fauces.
Haud aliter Rutulo, muros et castra tuenti,
Ignescunt iræ: duris dolor ossibus ardet;
Qua tentet ratione aditus, et quæ via clausos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.

60. *Dum* e Macrob. et Prisc. notatum ab Heins. et Schol. Horat., addit Burm.——61. *tutis* Goth. sec.——62. *ille super* Goth. pr., indocte.——64. *siccæque in s.* Schol. Lucani ap. Burm., perperam.——65. *petenti* Parrhas.——66. *et* ante *duris* meliorum codd. auctoritate recte ejecit Heins. *durus dolor* Gud. *ossib. hæret* Montalb. cum Mediceo Pier., sed *ardet* optimum etiam fragm. Vatic.——67. Legebatur: *qua via*, hoc est: *qua* parte *via*, accessio ad muros esset, ut bene Fabric. exposuit; ne *via* pro sexto casu haberetur. Satis tamen probabile mihi est, *quæ via* a Marone fuisse scriptum, et in alterum deflexum: sicque Rom. cum plerisque aliis Pier. et Sprot. exhibebat: idque nunc reposui; utrumque Servius agnoscit. *clauso* aliquot ap. Pier.——68. *Excutiet* duo Burm. *atque* abest Dorvill. *vallo Teucrosque e.* Ven. *in æquum* Rom. et Medic. cum fragm. Vatic. a m. pr., pari significatione, ait Heins. Recte, nec tamen eadem rerum notione. Aliud est, *in æquum locum* elici, ut v. 55 *æquo campo se dare*, aliud in *æquor* seu campos. Hoc vulgatius inter poëtas: illud inter scriptores historiarum.

videtur; respectu etiam ad Homerum habito, qui similia de leone persequutus erat Iliad. λ, 547 seqq. ρ, 647 sqq. *nocte super media*, ultra mediam noctem, ut eum longa mora incensa fames ad rabiem agat; conf. v. 63. 64. *ira sævit* melius, quam *improbus ira* jungitur, ne altero loco abundet *ira*, altero autem loco *sævit* nudum et tenue relinquatur. *improbus* etiam solum per se de ira et fame et vehementiore quoque impetu dictum occurrit: inf. X, 727 *improba ora* h. avida. Quandoquidem *improbus* omnino est nimius, multus, vehemens. Illustratum ab aliis. conf. sup. Georg. I, 119 et ad 146. *absentes* h. l. de inclusis ovibus. Suave autem hoc *sævit in a.*, quod imitati passim sunt alii: Stat. II Theb. 133. Valer. Fl. III, 589, ubi v. Intpp. 63. 64. ornate; fames et sitis excruciat eum. 67. *quæ via*, aditus ad muros, *excutiat Teucros*,

Classem, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
Aggeribus sæptam circum et fluvialibus undis,
Invadit; sociosque incendia poscit ovantis;
Atque manum pinu flagranti fervidus inplet.
Tum vero incumbunt; urguet præsentia Turni;
Atque omnis facibus pubes adcingitur atris.
Diripuere focos; piceum fert fumida lumen
Tæda, et conmixtam Volcanus ad astra favillam.
Quis deus, o Musæ, tam sæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?

70. *septem* unus, *septa* alius, et *cinctam* alter Voss. ap. *Burm.* Rom.——71. *que* post *socios* deletum malim, nam infringit ve- vim.——72. *fragranti* Medic. *manu* Dorvill. *infert* alios legere monet. cf. Burm.——75. *D. socios* Goth. tert., indocte. *p. infer* f. *fumum* alter Hamb. a m. pr.——77. *Qui deus* Gud. a m. pr.— *tantis* Reg. cum Goth. sec. *qui* Ven. *detulit* Menag. pr.

eros, facultatem et modum suppeditet eliciendi eos. 68. *æquor* camporum haud dubie.

70. Comparant exemplum Ajacis et verba Iliad. ο, 716 sqq. 72 *fervidus*, ut *fervidus instat* IX, 350. X, 788 et al. 74. *accingitur* facibus, armatur, instruitur, ut altero loco recte Serv., ut adeo mirum non sit, poëtam supra VII, 187 *lituo trabeaque succinctum* dixisse. 75. *focos*, quos a Rutulis extemplo exstructos fuisse cogitandum est. Hærent intpp. cum Servio. Burmannus focos agrestium in vicis circumvicinis advocabat.

77 sqq. Fabulam, quæ sequitur, tamquam absurdam et epica gravitate indignam reprehendere in promtu est: et reprehenderunt eam multi, eti-

am e veteribus, ut e Se
v. 82 patet; quando
minore hoc doctrina i
quam argumentis idone
defendere. Nec nos insit
a nostris sensibus et phan
tibus eam nimium quant
horrere. Nec vero Ma
non persensisse et ipse vid
bet. cf. Exc. VIII ad li
Hoc enim erat, cur novo
aditum sibi ad narra
muniret; Apollonii utiq
emplo, lib. IV, 1381 sq
navem per deserta Lib
meris Minyarum gestata
taturus erat. Potuit aut
ter veteres hæc fabula
displicere, cum ea veter
accepta esset; et Maro e
petere potuit, cum vete
Æneæ adventu fabula
gemmis et stellulis intexe.

Dicite. Prisca fides facto, sed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas classem, et pelagi petere alta parabat;
Ipsa deum fertur genetrix Berecyntia magnum
Vocibus his adfata Jovem: Da, nate, petenti,
Quod tua cara parens domito te poscit Olympo.

79. *Discite* aliquot Burm. cum Goth. tert., indocte. *prisca fides facta est et f. p.* conj. Waddelii Animadv. Crit. p. 27, idque recepit Cuningham., sed vid. Not. *facto sit* Rom. ex *set*.——82. *genetrix fertur* Rom., et sic Goth. pr.——83. *Da n. parenti* Goth. tert. *gnate* unus Menag. alt.——84. *jam poscit* Ven. *domitor te p. Olympi* Waddel. ibid., ingeniose; sed cf. Not.

suæ semel suscepisset. Nec id facere cunctatus est Ovid. Met. XIV. Ut autem in talem fabulam incideret vetustas, ita factum arbitror, quod eadem Dryades Nymphas arbores insidere et cum iis vivere ac deficere fingebat. Promtum sic fuit, arbores recisas et in naves versas iterum ad pristinum numen reversas comminisci. Alio modo navibus in scopulos versis Homerus navigationem Phæacum in miraculum converterat Od. ϑ, 557—564.

79. *Prisca fides facto sed f.* non capiunt Serv. et alii. *Fides* est ejus, qui aliquid tradit, vel ejus, quod narratur, quæ alias *auctoritas*: adeoque pro ipsa *narratione* ponitur. Igitur *facto* h. facti *prisca est fides*, narratio. Rem narrat traditam ab antiquis hominibus: sed constante fama ad seriores ætates propagatam.

80. De ædificatione classis cf. sup. III, 5. 6. *Ida* autem mons et ipsa sacer magnæ Matri deum, cf. v. 85. 86, non minus ac *Berecyntus*, Phrygiæ mons et tractus, a quo h. l. nomen inditum; uti alias illa *Idæa dea* appellata est. cf. Strabo X, p. 718 C, et inf. X, 252 *Alma parens Idæa deum*. Consentaneum erat, ut pineta montis ei essent sacra. 84. *domito Olympo* adjectum quorsum sit, dubitari potest. Sequuntur interpretes, quos vidi, Servium, *Videtur*, inquit, *hoc dicere: Præsta ei, cujus beneficio servatus ad Olympi regna venisti. Saturnus enim cum omnes consumeret filios, Jovem solum esse non potuit, celatum matris* (Opis f. Rheæ, quam eandem cum Cybele esse perhibent) *auxilio*. At nimis longe petitum hoc, cum hic de re, non recenti Jovis dominatione, sed Trojæ captæ tempore acta sermo sit; etsi doctum ac verum illud sit: cf. Apollod. I, 1, 3. Paravit quoque iterum sibi Olympi imperium Terræ opera Jupiter pugna cum Titanibus facta: ibid. I, 2, 1. Dicam equidem simpli-

Pinea ſilva mihi, multos dilecta per annos,
*Lucus in arce fuit ſumma, quo ſacra ferebant,
*Nigranti picea trabibuſque obſcurus acernis:
Has ego Dardanio juveni, quum claſſis egeret,
Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius urguet.
Solve metus, atque hoc precibus ſine poſſe parentem,
Ne curſu quaſſatæ ullo, neu turbine venti
Vincantur. Proſit noſtris in montibus ortas.

85. *delecta* Medic. cum Sprot. et Rottend. pr.——86. *tenebant* Gud. a m. pr. *parabant* Zulich. Cæterum ad hos verſus 85. 86. 87 neminem offendiſſe miror. Ineſſe enim hiulci aliquid et ſcabri, ad ſenſum proclive eſt: *pinea ſilva mihi—Lucus in arce fuit—*, alter utique verſus reſcindendus erat. Nec ſatis conſentaneum, ſi *pineam* ſilvam dixit, eandem facere *Nigranti picea et aceribus obſcuram.* Præſtabat delere duo verſus, tamquam aliunde in margine appictos, mutato mox, iis illatis, voc. *Hanc* in *Has*; ſaltem includere eos, tamquam a poëta narratore, ad interpretationem inſertos, in hunc modum; *Pinea ſilva mihi multos dilecta per annos (Lucus in arce fuit—obſcurus acernis) Hanc ego D.*——89. *anxius angit* retinuerat Heinſ. codicum omnium et Pier. et ſuorum auctoritate motus: uno Vo[ſſ.] excepto, cui adde Goth. tert., in quibus *urget* reperitur, quod vet[...] occupat, nec modo Sæc. XVI, qnod Heinſ. putabat, verum Sec. X[...]que, ut Ven. 1484, 1486, 1495, Norimb. 1492 etc., etiam ed[...] Egnatii, et Juntinas etc. Laudat Burm. pro hac lectione una[...]nam: ſcilicet pr. et ſec.; at tertia e Naugerii emendatione, et qu[...] fluxere, *angit* habent; quod iterum expulit H. Stephanus. *Præſt*[...] dubie h. l. *urget*: eſtque locus exempli memorabilis in ea, *quib*[...]rum optimorum vel omnium conſenſus et auctoritas criticis ratio[...] ſermonis proprietate et elegantia petitis, poſthabenda eſt. *anx*[...] inepta eſſet allitteratio.——90. *atque hæc* tres Burm.——91. *Neu c*[...] poſt Pier., librorum conſenſu. Male; et verius vulgo *ne*; du[...] *nec*; unus *non*.

ſimpliciter, adjectum a poëta *domito Olympo*, pro eo, quod volebat, domitorem, *potentem Olympi, regem deorum*, dicere, qui adeo poſſet precibus ſatisfacere. 85 ſqq. ſuſpectus locus; *ſilva* et *lucus* ſaltem per appoſitionem dicta puta. *in arce*, in vertice Idæ: Γάργαρον ἄκρον, Iliad. [...] In hoc igitur ſacra fier[i] [...] Matri Idææ. cf. ad v. [...] Jovi eodem in loco Il. [...] 48.

Filius hic contra, torquet qui sidera mundi:
O genetrix, quo fata vocas? aut quid petis istis?
Mortaline manu factæ inmortale carinæ
Fas habeant; certusque incerta pericula lustret
Æneas? cui tanta deo permissa potestas?
Immo ubi defunctæ finem portusque tenebunt
Ausonios, olim quæcunque evaserit undis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva,
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
Æquoris esse deas: qualis Nereia Doto
Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentis atraque voragine ripas
Adnuit, et totum nutu tremefecit Olympum.

93. *torquet q. s. m.* adsuta putabat vir doctus apud Burm., cui adstipulor. *s. cœli* Leid. et Goth. tert.——94. *facta* Dorvill. *quo f. trabis* codex Ge. Fabricii, pr. Rottend. et Exc. Burm., et sic Servium aiunt legisse. *an quid* Sprot. *aut qui p.* Reg.——95. *fictæ* sec. Moret.——96. *lustrat* Zulich. ——98. *fines* tres Burm.——99. *undas* pro div. lect. sec. Moret. a pr. m. Erf. et Servius; exquisitius altero haud dubie, judice quoque Heinsio.——100. *ad Laurentia* Leid. *et L.* Rom. *in L.* emendabat Cuningham. cum Waddel. Animad. Crit. p. 28, quasi hoc novum esset in poeta, ut præpositio exulet. *vexerat* Medic. a m. pr. *duxerit* Ven. et Leid.——102. *quales* aliquot Piet. et multi apud Burm. *Doto*, Δωτώ, codd. fabularumque (adde Homeri Iliad. σ, 43. 45) auctoritate restituit et adstruxit Pierius, quem vide cum Cerda. Vulgo *Cloto*, vel *Clotho*.—— 103. *Aut* G. Rom. *sp. vortice* pr. Hamb. pro var. lect. et Ed. Ven. Burm. ——104. *atque r.* quatuor Burm. cum Goth. tert.——105. *Perspice* Goth. sec.

94. *quo fata vocas?* invertis, mutas; uti fata *verti, flecti, mutari*, dicuntur; aut *quid petis istis* trabibus seu navibus (h. in earum gratiam; non ut Burmann. *pro istis*). *immortale fas*; h. l. pro conditione; ut jus. *certusque incerta*; ut ab initio statim certum et exploratum habeat Æneas, in periculis instantibus se incolumem fore. 98. *defunctæ*, quod plenius VI, 83 *magnis pelagi defuncte periclis*. 105. *amnes rapidos et atros* voluit dicere. 106. Inferiora hæc

Ergo aderat promissa dies, et tempo
Debita conplerant; quum Turni inju
Admonuit ratibus sacris depellere tæda
Hic primum nova lux oculis offulsit, et
Visus ab Aurora cœlum transcurrere n
Idæique chori: tum vox horrenda per
Excidit, et Troum Rutulorumque agmi
Ne trepidate meas, Teucri, defendere
Neve armate manus: maria ante exurere
Quam sacras dabitur pinus. Vos ite s
Ite, deæ pelagi; Genetrix jubet. Et, s

108. *complerunt* Zulich. a m. pr. *complerent* Dorv. c
——109. *ratibus sacris* post Pier. Heinsius secundum l
vulgares: *sacris ratibus.* Cerda, lapsu puto calami, *s. trab*
lib. II laudat: *ratibus sacras d. t.*——110. *offulsit*, quod j
emendatione tenebamus, Heins. e melioribus, Romano c
Pier., in quibus *offulxit* vel *obfulxit*; cf. inf. 731. Vulgg. o
——111. *nimbos* Goth. sec. *nubes* Sprot. pro var. lect.—
que chorum Zulich. *Idæique cori* Dorv. *Idæique chori tum*
alii junxisse, ut Donatus: ut *vox chori* I. audiretur; sed lar
tum vox duo Rottend. *per aures* pr. Rottend. a. m. pr.—
que jubet, sua aliquot Pier., minus bene.

hæc Homericis Iliad. λ, 578 sq. judicant Grammatici apud Macrob. V, 13.

107. *debita* fato; VII, 120 *fatis mihi debita tellus.* 110. *Hic primum.* Argutatur cum aliis Catrœus, etsi Burmannus non improbat, dum respici credit seriora tempora, quibus Cybele Pessinunte fuit arcessita Romam et templis recepta. Nam *primum* refertur ad v. 112 *tum* vox audita. 112. Paullo durius, sed, ut poëticam orationem decebat, junctum: *nimbus Idæique chori,* visus nim-

bus, nubes trar
cælum, et visi s
e. chorus, qui M
comitari solebat,
puta, in nube il
inclusus. Pro co
Ovidii locus Met
537. 538, ubi ho
digium exponitu
Virgilii. Etiam
ventus deæ, etsi
magno strepitu
tympanorum decl
114. Tum dea T
laborare, et navib
dis operam dare.

Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demersis æquora rostris
Ima petunt. Hinc virgineæ, mirabile monstrum,
Quot prius æratæ steterant ad litora proræ
Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur.
Obstupuere animis Rutuli: conterritus ipse
Turbatis Messapus equis: cunctatur et amnis
Rauca sonans, revocatque pedem Tiberinus ab alto.
At non audaci cessit fiducia Turno;
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:

119. *diversis* Zulich. *dimersis* sec. Moret. *demergi* Exc. Burm. *æquore* Ven.——120. *mirabile dictu* Rom.——121. *Quot prius.* Notatus versus tamquam alienus et ex lib. X, 223 huc retractus, damnatusque auctoritate meliorum codd., a quibus abest (adde fragm. Vatic.), a Pierio, Ge. Fabricio, Heinsio, aliis, etiam deterioribus, ut Erf. In iis codd. et eddi, in quas illatus est, modo ante, modo post sequentem: *Reddunt s. t.* reperitur. In Goth. vero tert. versui demum 142 subjicitur. Variant etiam in voce *proræ*; in aliis *puppes*, in aliis *naves*. v. Pier., Cerda, Burm.; et *in littore* duo ap. Burm.——122. *Redduntur t.* aliquot Pier., et *facies totidem* Ven. *ferentur* pr. Rottend.——123. *animis Rutuli* edd. fere ante Heins., qui sequutus est Medic. Sprot. (adde Goth. sec. et Erf.) et Gud. a m. pr. *animi Rutulis*, ut oratio varietur. Idem fecerat sup. II, 120. Ego præferam vulgatam hanc: *Obstupuere animis Rutuli*, ut elegantiorem: quam fragm. quoque Vatic. firmat cum Rom.——124. *Turbatus* Rom. *Mesapus*, *Messapus*, *Mesappus*, *Messappus*, in libb. *et amens* Parrhas. a m. pr.——126. *Turno fiducia cessit* aliquot Pier. omnesque Heins., exceptis altero Hamb. et Ven. et Goth. tert., haud dubie insuavius ad aurem.——127. *dictis tollit* sec. Moret. *tollit, dictis atque increpat ultro* Ed. Dan. Heins. *Animos* autem Rutulorum esse, quos tollit Turnus, quis dubitet?

118. *puppes*, non proræ; nam puppes sunt ad littus versæ. v. VI, 3, 4, 5. 122. *reddunt se*, ἀναδιδῶσι; iterum emergunt, prodeunt. 125. quod VIII, 240 minus ornate: *Dissultant ripæ, refluitque exterritus amnis.* Quod *Messapus* memoratur, puta factum, quia is inter primos infesti Rutulorum exercitus duces erat: VIII, 6.

126 seqq. Audacia Turni præclare a poëta inter metum cætero-

Trojanos hæc monſtra petunt; his Ju
Auxilium ſolitum eripuit: non tela, n
Exſpectant Rutulos. Ergo maria inv
Nec ſpes ulla fugæ; rerum pars altera
Terra autem in noſtris manibus; tot m
Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia te
Si qua Phryges præ ſe jactant, reſpon
Sat fatis Venerique datum, tetigere qu
Fertilis Auſoniæ Troës: ſunt et mea c

128. *petant* alter Hamb.——129. *neque ignes* vetuſtior In ſenſu alterius hemiſtichii hærent Intpp.; Faber poſt (*nunc telaque et ignes*. Burmannus multis verbis nihil ex tamen expedita ſatis per ſe: *his Jupiter ipſe auxilium ſolit* ſis, quibus fugere poſſint) *eripuit*, adeoque eos perdidit; perdendos opus eſt noſtra opera: *non tela nec ignes expectant* gari ſatis uſu loquendi expectamus ea, quæ omnino futu et mala, quæ imminent.——131. *dentta eſt* Rom. Mon nielis Goth., pr., et alteri deeſt *eſt*.——132. *in* deeſt Ed *noſtris manibus* prætulit ordinem Heinſius ſecundum lil Vatic. In aliis: *in manibus noſtris*, quod quidem mollius *gentis* pars codd. Pier. et edd. cum Mediceo. At alii, Oblongus et Medic. Pierii, cum fragm. Vatic. *gentes*, ha ut per appoſitionem ſit: *tot millia*, eaque *gentes Italæ*: p *gentium Italicarum vel Italorum*.——133. *ferant* pr. Han *Itali* ſec. Rottend.——134. *pro ſe* ſec. Moret.——135 liber, Franc., cum Goth. tert. *datum eſt* ante Heinſ., meliores libros et exempla ſimilia eſt ſecutus; tuetur cum Rom. *quid arma* alter Hamb.

cæterorum declaratur. 129. *non tela*, perituri ſunt, antequam nos telis et igni eos petamus. conf. Var. Lect. 131. *rerum pars altera*, pro vulgari: altera res, alterum. Alterum, mare, ipſis interclusum eſt, combuſta claſſe; alterum, terra, in noſtra eſt poteſtate; nam, Trojanis vallo incluſis, Rutuli loca vicina obſident ac tenent. 132. *tot millia, gentes*

Italæ, per ap vulgari, tot mil licarum, ſ. Ital ſunt adverſus T De his vaticinii Tom. II, Diſq 135. *Venerique* Turnus tamen fatis in Æneæ Venere quocun do ordinatis c Quod illa Jove

Fata mihi, ferro ſceleratam exſcindere gentem,
Conjuge prærepta; nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt. Peccare fuiſſet
Ante ſatis, penitus modo non genus omne peroſos
Femineum. Quibus hæc medii fiducia valli,
Foſſarumque moræ, leti diſcrimina parva,

137. *excindere* itidem deteriores: *excidere* Hugen. cum Erf. *ſcindere* duo Moret.— 138. *prærapta* Franc. *an ſolos* ap. Macrob. IV Sat. 4, nec male, etſi mendoſe. vid. Heinſ. *ſolos an* conj. Cuningham.——140. *Si p. ſ.* pars codd. Pier. et Heinſ. et Goth. tert., male probatum Pierio: multo enim gravius alterum eſt: *Sed per. ſem.* Hoc etiam Rufinian. tuetur p. 270, ubi v. Ruhnken. V. C. *Cum p. ſ.* pr. Rottend. Tum *peccaſſe* aliquot Pier. et duo Heinſ.. Similis locus apud Silium XVII, 442 *Sed fugiſſe ſatis fuerit* etc.——141. *modo nec* aliquot Pier., unde natum eſſe apparet *modo nunc* g. Ven., etſi ſic corrigebat Markland. ad Statium p. 284. Sed mirum eſt viros doctos in hoc loco nodum quærere, aut in eo ſolvendo adeo laborare potuiſſe. *modo non*, ut *tantum non omne*, quoties non occurrit? *peroſos* recte retinuit Heinſ. Etiam ſatis eſſe debebat ante, ſemel peccaſſe eos, peroſos genus femineum modo non omne. *peroſis* Gud. a m. pr. *peroſum* aliquot Pier., multi Heinſ. et Burm., et inter eos Gud. a m. ſec. cum Cariſio et Schol. Statii. In Mediceo erat *peroſos* et emendatum *u* h. e. *peroſus*: ſimilem licentiam deprehendimus in fragm. Vatic. *peroſos* etiam Rom. exhibuiſſe videtur, et conſtanter illud retinent edd. vett., quas evolvimus.——142. *ſ. belli* alter Hamb.——143. *mora et* Rom. *diſcrimine parvo*, minus eleganter, pars codd. Pier. et Heinſ. cum ipſo Medic. et fragm. Vatic. a pr. m., et ſic fere edd. ante Heinſ.

oraverat, reſcivimus nos, a poëta nobis proditum. 138. 139. Non ſolus Menelaus raptum conjugis Helenæ ulciſcitur, Homericum Iliad. ι, 340. 341 Ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεῖδαι etc. jam Macrob. V, 9 comparavit. Reliqua 140 ſqq. paullo argutiora et ῥητορικώτερα eſſe videntur: ſed, dicat aliquis, ſatis eſt Trojanos ſemel ultimam calamitatem eſſe expertos. Ita vero ſatis etiam habere debebant, ſemel rapuiſſe feminam; quippe qui ex raptu Helenæ ea mala experti ſint, ut *modo non omne* h. e. totum genus femineum peroſi eſſe debeant. *Quibus hæc.* Ex ira oratio durior. Dat iis hoc vallum, hæc foſſa, fiduciam: an non multo munitiora Trojæ mœnia everſa viderunt? Argutum et bellum etiam illud: *leti diſcrimina parva*: quod ſimplicius Homer. Iliad. ε, 628 τυτθὸν γὰρ ὑπ' ἐκ θανάτοιο φέρονται.

146.

Dant animos. At non viderunt mœni
Neptuni fabricata manu confidere in i
Sed vos, o lecti, ferro qui fcindere vall
Adparat, et mecum invadit trepidanti
Non armis mihi Volcani, non mille ca
Eft opus in Teucros. Addant fe prote
Etrufci focios; Tenebras et inertia fur
*Palladii, cæfis fummæ cuftodibus arc
Ne timeant; nec equi cæca condemur i
Luce, palam, certum eft igni circumd
Haud fibi cum Danais rem faxo et pub
Effe putent, decumum quos diftulit
annum.

144. *At non* Heinf. poft Pierium e melioribus libris vinc
An non. Utramque lectionem Servius memorat. conf. VII
Phrygius penetrat Lacedæmona paftor; ubi eadem varietas.–
qu. Moret. *Sed vos electi* aliquot Pier. et Reg. cum Dorvill
tel. pr. a m. pr. *o læti* Parrh. a m. pr. *qui* Heinf. poft Pier
ex folita elegantia. cf. fup. v. 51. Vulgo *quis*. *fcandere* G
147. *Apparet* aliquot Pier.——151. Verfus totus remoratu
quentis Turni, ita ut orationem liberatam eo effe perveli
quoque Burmann., Freinfhemium ad Curt. IV, 13, 8, hen
lib. II, 166 repetitum, ab alia manu adfutum putaffe. Nu
bum Bryant hoc ipfum furtum verfus ex alio loco fubrepti
Brunckius cauffam aliam docte adjicit (præf. p. VI), quod
Augufteo fæculo *PalladI* erat, non *Palladii*. *cæcis* Goth.
Rom., in aliis Pierianis, cum fragm. Vatic. a m. pr. *late c. a.*
——152. *Nec* alii ap. Burm. *Retineant* Goth. fec. *cæc*
cum Regio Burm. *claudemur* Bigot. cum Goth. tert. *cona*
condentur duo Moret. *alveo* Rom.——154. *faxo* Goth. tert.
——155. *putant* tres Burm., et *ferant* aliquot Pier. et Hein
Vatic. *decumum* v. Pier.

146. animofius, quam Homericus Hector Iliad. μ, 440. Refpicit arma a Thetide Achilli apportata et claffem Achivorum. 150. 151. v. fup. lib.

II, 164 fqq. Infic
tem non ftruemus
toties: ut IX, 35
XI, 515. 155.
Hector: docte pro v

Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
Quod supereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate, viri; et pugnam ſperate parati.
Interea vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, et mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem, Rutulo muros qui milite ſervent,
Delecti: aſt illos centeni quemque ſequuntur
Purpurei criſtis juvenes auroque coruſci.
Diſcurrunt, variantque vices, fuſique per herbam
Indulgent vino, et vertunt crateras aënos.

156. *nunc ideo* fragm. Vatic. *quoniam melior* Ven. et Goth. tert. *diei eſt* aliquot Pier. et Heinſ. cum uno Goth., quod tenuem facit orationem. —158. *parati* revocavit Burm., quoniam *milites parati* ad pugnam centies dicuntur. Altera lectio ob codicum conſenſum a Pierio et Heinſio erat probata: *pugnam ſperate parari*. Accedit fragm. Vatic.—160. *flamma* Pierii libri et tres Burm.; adde fragm. Vatic.—161. *Bis ſeptem Rutuli* vulgg. omnes. *Rutulo*, quod felici calami lapſu natum videtur, elegantiæ ſtudio e Mediceo Heinſ. dedit. *qui muros* alter Hamb.—162. *Dilecti* Gud. et unus Goth. *ſequuntur* vel *ſecuntur* pars libb., idque poſt Pier. probavit Heinſ. Romanus cum aliis, etiam edd. *ſecuti*.—163. *Purpurei*, quod elegantius (cf. Cerda), tuentur Medic. Rom. fragm. Vatic. cum al. Bona tamen librorum pars *Purpureis criſtis* exhibent ap. Pier. et Heinſ.—165. *evertunt* Leid. a m. pr. *cr. aureos* (binis ſyllabis) Montalb. pro var. lect.

rum conatus et conſilia repreſſit et retardavit per annos decem. cf. XI, 288—290. Hinc eleganter illud Abronii Silonis ap. Sen. Suaſor. II, et in Anthol. Lat. p. 87 *belli mora concidit Hector*.

156. Comparant Odyſſ. μ, 291 ſq. Iliad. β, 381. Malim ego conferri Iliad. ϑ, 502 ſqq. 529 ſeq., et τ, 275. Tum priſcæ ætatis mos et militiæ obſervanda eſt imperitia, quod Rutuli caſtra oppugnant, ipſi vallum nullum ducunt, quo ſe tueantur. Nec aliter Trojani, qui Achivorum caſtra oppugnant, Iliad. ϑ, ſub f. 160. *flammis* int. vigilias. Ad v. 161 ſqq. cf. Iliad. ι, 85 ſq. et ad v. 165 v. Iliad. ϑ, 550. 551. Agmen igitur cIↃIcCC virorum ſelectorum fuit conſtitutum. 164. alternis excubias et alia munia militaria obeunt: v. Burm. 165. *et vertunt crateras aënos*, inclinant vinum in pocula infundendo: eſſe hemiſtichium Ennianum, Servius docet.

168.

Conlucent ignes: noctem custodia duc
Insomnem ludo.
Hæc super e vallo prospectant Troë
Alta tenent; nec non trepidi formidin
Explorant, pontisque et propugnacula
Tela gerunt. Instant Mnestheus acerqu
Quos pater Æneas, si quando adversa
Rectores juvenum et rerum dedit esse
Omnis per muros legio, sortita pericl
Excubat, exercetque vices, quod cui
dum est.

166. *custodia ducunt* Goth. tert. Quam cupide hoc a
si alicubi reperisset. Nunc video sic emendasse quoque
——168. *Despectant* Ven.——169. *t. f. pennas* edd. Noni
plorare, ut pinnas valli subintelligat, notante Heinsio.—
binis Burm.——171. Si *Tela gerunt* est, armati sunt, otio
illa: *et armis alta tenent*. Sensus itaque esto: afferunt, p
alia tela, quibus opus esse poterat. *Instat* aliquot Heins.
——173. *juveni* Burm. recepit lectionem Ge. Fabricio oli
batam. Nulla auctoritas affertur præter pr. Hamb., qu
hebat. Agnoscit tamen etiam Servius lectionis diversitat
in ed. Stephanian. venit. Recepit quoque Cuninghan
ita de Ascanio. Verum hunc in modum, puto, poët
puero. *Quos* pater *Æneas—Rectores* puero; ut toties aliis
Ascanius puer, et *puer* absolute, ut X, 70; nec unum locu
mini, quo Ascanius juvenis dicatur; quod contra de Tu
Melius adeo erat, constantem librorum lectionem retine
num h. Teucrorum, quos Mnestheus et Serestus sub sign
toties *juvenes* pro viris, militibus, turba, et sic porro
——175. *Exercentque* qu. Moret. *Succedunt variantque*

168. *armis alta tenent* h. muros, turres obsident armati. 170. *pontes et propugnacula jungunt*; per ipsos muros vias seu pontes inter turres, adeoque inter propugnacula seu pinnas turrium, faciunt, ut discursus militum liber sit. cf. Cerda.

171. *tela gerunt*
apportant missili
esse poterat. c
173. *Rectores ju*
tra de pædago
terpp.; sunt
cf. Var Lect.
quod explicative

Nisus erat portæ custos, acerrimus armis, 176
Hyrtacides; comitem Æneæ quem miserat Ida
Venatrix, jaculo celerem levibusque sagittis;
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Trojana neque induit arma;

Marcellus in *tueri*, consutum ex vss. 222 et 164. *est* omissum in sec. Hamb.——177. *Ide* Moret. sec. *Yda* Dorvill.——178. *jaculis* Vratisl. *levibusve* duo Burm.——179. *It juxta* pr. Moret. Verum *Et juxta* est pro, et una cum ipso, ὁμοῦ, σὺν αὐτῷ, erat E. *Et Nisum juxta Euryalus* aliquot Pier.——180. *neque* a Pierio pro *nec*. Ed. Ven. *Trojanaque induit*.

doctum adeoque poëticum, quam interpretari: per vices exercet id, quod etc., vel exercet vices quantum ad id spectat, quod etc.

176—449. Pervenimus nunc ad episodium, Æneidis omnium facile nobilissimum, de Niso et Euryalo, cujus suavitas summa inprimis ad sensum et affectionem amicitiæ sese refert. Sed accesserunt tot alia ad animos movendos accommodata: generosa puerorum indoles; præclara laudis cupido, et virtus nullam mercedem expetens, ipso facto contenta; respectus materni amoris ac pietas; Ascanii pueri et Aletæ senis benevolentia in eos. Singula explicare vel saltem notare magistris juventutis facile erit: sed utantur tali loco, suadeo, ad tentandas et alliciendas mentes adolescentum, qui alias seu naturæ seu institutionis vitio ad poëtarum delicias callo obductum palatum habent. Quem vero ne hujus quidem loci dulcedine tactum videant juvenem, eum omni liberali disciplina indignum judicent. Diomedis et Ulyssis egressum nocturnum ex Iliad. κ poëtæ ante oculos fuisse non dubito: viderunt hoc jam veteres: v. Servius ad v. 1 huj. lib., sed quod amoris mutui affectus, mox metus de juvenum fortissimorum discrimine, tandemque miseratio in narrationem illata est, hoc Maronis, summi poëtæ, ingenio deberi videtur. Etiam accessus et transitus ad episodium lenis est et simplex. Egerat de custodiis et excubiis; est in iis Nisus.

176. Nisum Hyrtaci filium fecit, tantum, puto, quod ex Homero notum erat nomen, v. c. Iliad. β, 837. 838. *Idam* matrem esse Nympham habendam quis dubitet? Euryali patrem infra vs. 201 edit Ophelten, nomen e Thebanis fabulis notum.

180. *Trojana neque induit arma*; otiosum videri debet post illa: *non fuit Æneadum*, sed redemit culpam poëta Homerica forma: ἐδύσατο τεύχεα et similia.

Ora puer prima signans intonsa juventa.
His amor unus erat, pariterque in bella rueba
Tum quoque communi portam statione teneb
Nisus ait, dIne hunc ardorem mentibus addu
Euryale? an sua cuique deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jam dudum inva
magnum
Mens agitat mihi; nec placida contenta quiet
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum.
Lumina rara micant; somno vinoque sepulti
Procubuere; silent late loca. Percipe porr
Quid dubitem, et quæ nunc animo sententia

182. *que* abest Montalb.——183. *Tum* Heins. e libb. Vul
——184. *addant* Zulich.——185. *sit* tres Burm., sed recentiores
aut aliud perperam emendabat Heumannus. In Gud. erasum
——187. *Mens agit et ne pl.* alter Hamb. *mihi* non otiose vaca
mens mea; tum *placita* duo Burm. *est* abest a binis aliis.——188
Hamb.——189. *Lumina clara* vitiose alter Hamburg. *vera*
vino somnoque Dorvill. *sepulti* recepit Heins. aliquot codd. (adde
toritate, posthabita prærogativa Codd. antiquiorum Rom.
aliorum, in quibus *soluti* legitur, ut orationem variet poët
enim idem hemistichium inf. 236.——190. *Perspice* et *Pro*
codd. Heins. et Burm.——191. *et* abest Ven. *aut quæ nunc* al
et Burm. cum binis Goth. *anima* Gud. *surgit* duo Burm.

similia. 181. Ex Homerico Odyss. κ, 278. 279 (adde Iliad. ω, 347. 348), ut jam Macrob. notavit Sat. V, 13. *juventam* vero *primam* ausus est dicere pro lanugine pubertatis. 182. Laudant et hic Homericum illud: ἕνα θυμὸν ἔχοντες Iliad. π, 219. 185. versus alti et gravis sensus! ἐνθουσιῶσι multi homines, non tam animo magnæ rei imagine intuituve inflam-

mato, quam potius
mentis affectu comm
δ, 712. 713 εἴ τις
ἦεν, ἠὲ καὶ αὐτῦ θυμ
dira simpl. auge
vehemens, cupido.
uti Iliad. κ, 220.
ἔμ' ὀτρύνει κραδίη et
nus bene Intpp.,
fit, de quo dubi
quod certum ei fit
bant in seqq. 19

Ænean adciri omnes, populusque patresque,
Exposcunt; mittique viros, qui certa reportent,
Si tibi, quæ posco, promittunt: nam mihi facti
Fama sat est: tumulo videor reperire sub illo
Posse viam ad muros et mœnia Pallantea.
Obstupuit magno laudum percussus amore

192. *Æneam accirique* duo Burm. *omnis populusque* unus Bier. et tres Burm., quod deterius. *populique* Dorvill. cum binis Goth. *populosque* Parrhas. duo Rottend. et vetus codex Pier., qui Romanus est, ut vetus scriptura sit.——193. *cepta* Oudart. *reportant* pr. Hamb.——194. *Sic tibi* Goth. pr.——195. *Fama satis* Zulich. et Dorvill. *cumulo* duo. *video* sec. Rottend. *aperire* aliquot Pier., quod per se non malum esset. *sub alto* Bigot. Turbant virum doctum *muri* et *mœnia* junctim apposita de eadem urbe; tenendum scilicet, mœnia esse locum ad muros. De palatio vix mœnia dicta, ne lib. VI, 549 quidem.——197. *percussus* Heins. post Pier. e libris. Alii *perculsus*, perpetua varietate. *tanto percussus* alter Hamb.

dubitare quoque est deliberare, animo agitare et volvere. Bene Serv. *dubitem id est cogitem.* 193. *reportent:* an: ab illo? ita suppl. an mox rediturus sit; sin de illo: quid ille agat. Hoc friget, puto. Quod nunc in votis habetur, est, ut sint, qui portent ad Æneam certa; quo ille reditum maturaret, ubi Trojanos obsideri accepisset; ergo et hic *reportare* pro simplici. Æneam autem adhuc apud Evandrum morari credebant vers. 196. 194. Præmium, quod pro tanto auso poscere poterat, generosus puer concedere vult amico Euryalo: ipse laude facti contentus esse. Dicas: at inf. 234 seqq. nihil tale postulat Nisus. Verum antevertit ejus postulata generosa voluntate Ascanius pollicendo præmia vs. 252 sqq. Mox v. 197 *laudum* est pro laudis. *laus*, κλέος, factum præclarum atque etiam virtus, ut inf. v. 252. V, 355. VIII, 273 al. Sed ut de toto Nisi et Euryali consilio satis constet, locorum situs apud animum adumbrandus est: Agrum Ostiensem et ostia Tiberis ad animum revoca. Castra Trojanorum ad Tiberis fere ostia in orientali littore erant sita, vid. Excurs. III ad lib. VII, a dextra mœnia ad amnem pertingebant: cf. inf. 469. 790. 815, quam partem mox Turnum, castris inclusum, petere videbimus. Ab eadem parte a tergo navium erat statio sup. v. 68. Frontem castrorum versus mare fere spectasse necesse est. A sinistra parte porta ad mare ducebat: v. inf. 238. Hac illi egressi, Rutulis excubias negligenter

Euryalus; ſimul his ardentem adfatur amicı
Mene igitur ſocium ſummis adjungere rebu
Niſe, fugis? ſolum te in tanta pericula mitt
Non ita me genitor, bellis adſuetus, Ophel
Argolicum terrorem inter Trojæque labores
Sublatum erudiit; nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Æneān et fata extrema ſecutu
Eſt hic, eſt animus lucis contemtor, et iſtu
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honoı

198. *adfatus* Sprot.——199. *tantis a. rebus* Macrob, VI, 6.
ideo alterum dubitet recte ſe habere!——201. *te ſolum* Dor
Terrorem Argolicum Parrh.——204. *factaq* duo Burm, *fama*
205. Schol. Statii ad Theb. I, 607 *En hic eſt*, ad III, 6
Cuningham. conj. *Eſt, eſt hic.* Scilicet ſi altero modo ſcript
alterum conjecturus aliquis fuerat, Ad talia ludibria magn
tici vulgo acuminis redire ſolet; tum *vitæ contemptor* Spr
lect. *et ipſum* pr, Zulich.——206. *credit* ſec. Moret. *quo*
Burm., male. *Qui bene credat emi vita* Goth. tert.

genter agentibus ad tumulum tendere volebant, ſub quo viam ad Palatium ſ. Pallanteum, urbem Evandri (ſup. VIII, 53, 54) reperiri non dubitabant: cf. v. 195. 196. Succeſſerat audacia in trajectu per Rutulos facto, et læva v. 372 viam tenebant, cum, ecce, equites a rege Latino miſſi verſus caſtra tendunt. A Laurento urbe via ſecundum littus ad illa loca ducebat. Deprehenſi igitur Niſus et Euryalus fugiunt in ſilvam, vſ. 378, Laurentinam ſcilicet, unde Niſus quidem verſus lacum Albanum elabitur v. 387 ſqq., ſed Euryalum ſe non ſubſequutum videns, iterum ad ſilvam reverſus cum

amico ſuo interimi
eund. Excurſum et
Lect. ad v. 387.
hoc inter amicos Sil
feliciter tranſtulit
tionem ſimilem int
uxorem, et Hanni
III, 108 ſqq., et v.
201. Agnoſcunt
tigia Homerici lo
198. 199. 202.
tum; natum in bell
geſto innuit. conf.
et quidem *tecum*, c
ter! *talia geſſi:* ut
gere poſſis, et noll
ſuſcepti facti adjun
jam experimenta
clara ediderat ju
mus, 205. 206.

Nisus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar;
Nec fas; non. Ita me referat tibi magnus ovantem
Juppiter, aut quicumque oculis hæc adspicit æquis.
Sed, si quis (quæ multa vides discrimine tali),
Si quis in adversum rapiat, casusve, deusve,
Te superesse velim; tua vita dignior ætas.
Sit, qui me raptum pugna, pretiove redemtum
Mandet humo solita; aut, si qua id Fortuna vetabit,

210. *qui* Moret. qu.——212. Heins. in ora codicis *vitæ* adscripserat, ut esset *ætas vitæ*, *dignior* autem pro justior. Hoc est argutari. *tua ætas*, juventa, *dignior est vita.*——213. *Si qui* Gud. a m. pr. *Si quis* vel *Set quis* pr. Rottend. *pugnæ* alter Hamb. *pretioque* duo Burm.——214. *solita* : ita inde ab Aldd. editum. A Dan. Heinsio admissum *solida*, quod damnabat Nic. Heinsius; repositum tamen ab eo *solita*, iterum expulsum a Burmanno, qui *solida* tuetur. Est sane permutatio illa obvia et frequens. cf. Culic. 99 *solidum carmen*, imo *solitum*; tum *solita* legerat Serv., ita quoque Erf. et Dorvill. *solita*, *si qua*, et e Mentel. *solito.* vid. Wass. ad Sallust. Jug. 52 f. Burmannus tamen movet difficultatem: quomodo advenis Trojanis humus dici possit *solita*. Scilicet humus non de Latii solo, sed omnino de terra accipienda, qua nos mortui condi et humari sollenni more solemus. *Solida humus* vix placere potest, et sic respectu naufragiorum

nium, quos memini, sententiæ generositate et magnanimitate præstantissimi. Sensum, quisque suum, excutiat, et juvenes ingenue natos observet, annon lecta et percepta sententia exultent! Habent simile quid loca, Horatii illud: *animæque magnæ Prodigum Paullum* (quod Statius III, 603 *largusque animæ, si suaserit ira)*, et Lucani de Germanis: I, 461 *animæque capaces Mortis: et ignavum, rediturae parcere vitæ.* Quanto exilior Statii oratio, ubi h. l. expressit, Theb. I, 607 juvenes *Famam posthabita faciles extendere vita.* Esse autem *bene emere*, æquo vel vili etiam pretio emere, notum est; oculos *æquos* v. 209 esse propitios, in promtu esse debet. Mox 213 *raptum* non, occisum, sed ereptum, subductum e pugna: ut toties apud Homerum fit, ubi ὑπεξέλκεται, ὑπερύεται, ὑπαίρεται

Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulcro.
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſſa doloris:
Quæ te ſola, puer, multis e matribus auſa,
Perſequitur, magni nec mœnia curat Aceſtæ.
Ille autem: Cauſſas nequidquam nectis inan
Nec mea jam mutata loco ſententia cedit.

rum et pereuntis in mari inſepulti cadaveris dicta accipitur; nec
dum, eſſe epitheton mere ornans, vi oppoſiti maris, ſeu aëris, qu
tenuis: eodem modo, quo ὑγρὰ θάλασσα. Nec magis *ſolita Fortun*
ut Servius verba jungit: qui unde hoc habuerit, præclara docet
lii Pomp. Sabini: " *Apronianus*, inquit, *diſtinguit*, mandet humo:
ut) dicas humo ſolita, *id eſt quia ſolitum erat humare homines.* *Alii l*
ſolita, pro, *id ſolitum.* *Alii* ſolita fortuna, ſcilicet *invidere magni.*
Cæterum Aproniana lectio recepta olim fuit a pluribus. Sic diſt
deo in fragm. Vatic. et, quod expectabam, in ipſo Mediceo: *M*
mo: ſolita aut ſi qua id fortuna vetabit. Revocavimus *humo ſolita*,
quod codd. et poëtici uſus auctoritatem ſenſumque habet. Ill
notandum: Goth. tert. *ſolitum* habere. *vetabat* tres Burm., et u
vit. Goth. tert. *negabit.*——216. *Ne m. m.—cauſſa tumultus* Sch
Theb. III, 373.——217. *multis a m.* Rom. *multis e matribus* un
Pier. *tantis e m.* apud Serv. ad XI, 35.——218. *Perſequitur* p
Heinſius e codd. tuetur: adde iis fragm. Vatic. At vett. edd. *P*
Sed *perſequi* perſeverationem ſequentis notat. *magnæ—Aceſtæ* ma
pius: ſed *magnus* heroum epitheton commune ac perpetuum.
Nec me immutata fragm. Vatic. a pr. m. *ſedit* vitium non modo ed.
ut Burm. putabat, ſed et Nic. Heinſ. ed.

ται ὁ νεκρὸς. 215. *Abſenti* de eo accipio, cujus corpus non extat, quod ſepeliri poſſit; itaque inferiis et cenotaphio defungendum eſt. Ita debebat Cerda accipere Pindaricum *ἄφαντος* Ol. 1, 72. 217. *Quæ te ſola.* Difficultas hic moveri poteſt, Spencii exemplo, quod inf. lib. XI, 35 tota turba Iliacarum matronarum memoratur, quæ Italiam adire non refugerit, h. l. omnes dicuntur in Sicilia remanſiſſe præter Euryali matrem. Sed nec hoc quiſquam in animum inducet,

poëtam Trojanos volu
uxorum comitatu ad
adducere. Manſit in
ſenum et infirmorum
turba: cf. lib. V, 715
Inter longævas itaque
nas ſola Euryali mat
quæ in Sicilia maner
Similem difficultatem m
veteres Intpp. ad v. 19
vid. Pompon. et inf.
XI, 35. *mœnia Aceſ*
geſtam urbem. vid. lib.
ſqq. 219. *nectis cauſſas*
eſt eo, quod prætexere
aliquis dicitur; et 220

Adceleremus, ait. Vigiles ſimul excitat. Illi
Succedunt, ſervantque vices; ſtatione relicta
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Cetera per terras omnis animalia ſomno
Laxabant curas et corda oblita laborum:
Ductores Teucrum primi, delecta juventus,
Conſilium ſummis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quiſve Æneæ jam nuntius eſſet;
Stant longis adnixi haſtis, et ſcuta tenentes,
Caſtrorum et campi medio. Tum Niſus et una

222. *variantque* Nonium videri legiſſe, notat Burm. Sed v. 164. 175 —— 223. *comes Niſus* alter Menag. *niſu* ſec. Rottend. *reviſunt* aliquot. Pier. *requirit* Oudart. —— 225. Idem fere verſus ſup. IV, 528. —— 226. *primi Teucrum* tres Burm. *primi et delecta* olim edd. multi codd. Sed ſecundum meliores ejecit *et* Heinſius, Pierio adhuc addubitante. Scilicet ad conſilium ſenes poëta adhibere debebat, non juvenes. Hærent in hoc et alii Inſpp. Sed tenendum erat, Virgilio toties *juvenes* omnino pro viris dici; reſpectu ætatis ſaltem militaris. —— 227. *Concilium* codd. Pier., noto errore. *ſummi* Ed. Ven. cf. Burm. *agebant* Ven. pr. Hamb. pro var. lect. et Parrhaſ. Utrumque bonum et poëta dignum, *agere et habere conſilium*. —— 228. *n. iſſet* aliquot Pier. *iret* pr. Hamburg. pro div. lect.; et ſic ſane alibi, v. c. Æn. II, 547 *Nuntius ibis Pelidæ genitori.* Sed utrumque ſollenne poëtis. cf. Burm. —— 229. *obnixi* Gud. a m. pr. *innixi* apud Nonium Marcellum in *longus*. —— 230. *campi in medio* multi edd. et ſcripti. *in campi medio* Vratiſl. *et* abeſt Leid. *campis* Medic., quam Apronianam lectionem eſſe cum per ſe intelligitur tum a Julio Sabino notatum eſt. *et medio campi* alii ap. Pier., ſed *campi medio* recte: ita quoque fragm. Vatic. et Rom. Caſtra erant in campo, adeoque ipſa caſtra campum intra vallum habebant.

pro mutari non poteſt. Mox excitant commilitones, qui in ſtatione excubiarum in ſuum locum ſuccedant, dum ipſi ad *regem*, Aſcanium, *ἄνακτα* tendunt.

224. Orditur narrationem eodem modo, quo Homerus ſuam de Ulyſſis et Diomedis exploratione Iliad. κ, 1 et 195 ſq. cf. ſup. VIII, 26. 227. Lucilii eſt verſus: *Conſilium ſummis hominum de rebus habebant*. Serv. 229. Egregia conſilii iſta heroum ætate habiti adumbratio; cujus paſſim in vetuſtis monumentis exempla occurrunt. *Stant longis adnixi haſtis:* vide v. c. Iliad. ϑ, 493 ſqq. de Hectore. 230. *Caſtro-*

Euryalus confeſtim alacres admittier orant
Rem magnam, pretiumque moræ fore.
Iulus
Adcepit trepidos, ac Niſum dicere juſſit.
Tum ſic Hyrtacides: Audite o mentibus
Æneadæ; neve hæc noſtris ſpectentur ab
Quæ ferimus. Rutuli ſomno vinoque ſol
Procubuere; locum inſidiis conſpeximus i
Qui patet in bivio portæ, quæ proxima p
Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus
Erigitur; ſi Fortuna permittitis uti:

233. *A. partus et miſſum* Goth. tert.——234. *Tunc* ante Pi *ſoluti* repoſuit Heinſ. cum Medic. et aliis, etiam Pierian (*ſolutis* Rom.): ut varietur oratio. Alii cum Servio *ſepulti*, q voluit verſui 189. Goth. tert. *gravati*: obvium utique et a h. l. obtrudendum.——237. *Conticuere* omnes Pieriani, Medi etiam Parrhaſ. Goth. tert. Erf. cum Donato et edd. aliqu *Convenere* vel *Conticuere*: ut mirer Heinſium non et h. l. va 190 voluiſſe. *proſpeximus* Ven.——238. *Quod p.* Leid. *ponto eſt* aliquot Pier. et Goth. ſec.——239. *ac tendit ad* Goth. tert.

Caſtrorum et campi medio; campus nunc explicative de caſtris, quæ in campi planitie erant. 232. *Rem magnam* ſe afferre et *pretium moræ fore*, ſcil. quam ſuo adventu afferant conſiliis; ſeu ſimpl. *mora* pro tempore, quod nuntio audiendo impenſuri ſint; Alii ſic acceperant, ut *pretium* ſit pro pœna, noxa, quam luituri ſint, ſi non exemplo ſe admittant. v. Serv. *trepidos* pro feſtinis, ut ante, *alacres* pro concitatis, poni a poëta, memoria tenendum: item, mox 236 *ferre* eſſe nuntiare. De ſitu c
238 vide ad v. 1
h. l. ad clandeſtin
referendæ ſunt. I
quæ ad mare du
vias oſtendebat, q
Laurentum et per
lorum ducebat, qu
tibus venerant ad
caſtra; altera ad læ
caſtrorum in inter

240 ſqq. Si for
titis uti nos, ut in
incuria et foco
clam erumpamus
netis Æneam qua

Quæsitum Ænean ad mœnia Pallantea 241
Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peracta,
Adfore cernetis. Nec nos via fallit euntis:
Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem,

241. *et mœnia*, h. e. quæsitum Æneam et mœnia, codd. Pier. inter quos Romanus: tum codd. Medic. et potiores alii Heinſ. cum recentioribus Burm. et Gothanis: edd. quoque vett. *ad mœnia* tamen editur inde ab Aldd. Pendet judicium, quod facias, ab interpunctione, et ab interpretatione, quam ſecundum illam feceris. Quid alii ſequuti ſint, ex interpunctione eorum aſſequi non licet. Verum dupliciter interpungi et conſtitui locus poteſt; aut ſic, ut olim et ipſi fecimus: *Si Fortuna permittitis uti, Quæſitum Ænean ad mœnia Pallantea: Mox hic cum ſpoliis, ingenti cæde peracta, Affore cernetis* ſc. *nos*. Ita haud dubie præſtat, *Ænean et mœnia* legere. Contra *ad mœnia*, apud mœnia, impeditam facit orationem. *quæſitum*; ad quærendum; ut in illo: *Miſſa eſt illico ancilla arceſſitum obſtetricem*. Diſplicet tamen vel ſic: *ſi fortuna permittitis uti quæſitum*. Ita ſaltem præſtaret verſum *Quæſitum* infra poſt verba: *nec nos via fallit euntes*, collocare: quod etiam olim nonnullos feciſſe e Servio diſcitur. Inter hæc tamen non illud quærebatur, ut ipſi *cum ſpoliis* et *cæde peracta* mox adeſſent; quod omnino animo concipere non debebant juvenes, nec promittere, a conſilio hoc ſaltem ſeniores eos debebant deterrere; verum, quod quærebatur, erat hoc, ut Æneæ nuntiarent, caſtra obſideri, eumque ocius reducerent. Hæc cum ita ſint, monitis viri docti pareo, et alteram nunc rationem amplector, quam in Notis expoſui; etſi nec eam ſatis placere ingenue fateor. Alienum enim etiam ab Æneæ reditu hoc, ut *cum ſpoliis, ingenti cæde peracta*, ille adeſſet. —— 243. *fallet* Medic. Poſt *urbem* vſ. ſequ. interpungebant alii ante Heinſ. Nos interpunctionem mutavimus vſ. 243. 245. —— 244. *primam* Heinſ. poſt Pierium defendit. Apud Nonium *primum*. Tum *ſub mœnibus* Gud. Leid. et Regius; nec adeo male, ut viderint urbis primam partem ſub mœnibus. Sed codicum auctoritate et epitheto *obſcuris* ſatis defenditur *ſub vallibus*. Sane Palatium in monte erat ſitum: cf. VIII, 53. Jam vero nolim dicere: oppidum in clivo montis poſitum ſignificari poſſe: *primam ſub vallibus urbem*; nec, puto, bene latine dictum foret: *primam ſub vallibus urbem*, ante vallem ſitam aut primo conſpectam. Sed amplectar rationem ſimpliciſſimam, quam Servius quoque propoſuit: ut *ſub vallibus* ad *vidimus* retrahatur. Nos *in* obſcuris vallibus poſiti vidimus etc.

inventum, *hic affore* reducem. cf. Var. Lect. *Fortuna*, occaſione, inquit Burm., ut Servius. Recte quidem; ſed Fortuna multo latius patet multoque ornatius et potentius verbum eſt. 244. Expeditiſſimum eſt, ut *vidimus* ad verba *ſub vallibus* retrahatur; ut ſit: nos, venatu ulterius provecti, in obſcura

Venatu adſiduo et totum cognovimus amı
Hic annis gravis atque animi maturus A
DI patrii, quorum ſemper ſub numine
Non tamen omnino Teucros delere para
Quum talis animos juvenum, et tam cert
Pectora. Sic memorans, humeros dextral
bat
Amborum, et voltum lacrimis atque ora
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudib
Præmia poſſe rear ſolvi? pulcherrima
DI moreſque dabunt veſtri; tum ceter
Actutum pius Æneas, atque integer æv

245. *tutum* ſec. Rottend. cf. Burm.——246. *Hinc* N *maturus* Rom. Sprot., bini Hamb., ſed prior a m. ſec. et Goth. tert., ſed magis poëtica forma *animi*. Vulgari fc *animo maturo*; tum exquiſitius *maturus animo*, tandem græc *animi*. Sic ævi *maturus* Æn. V, 73. Hoc ipſum *ævi* nulli apud Cerdam. *Aletes* recte. v. ad I, 121; alii *Al* Jul. Sab. *Alethes*. *Alætes*.——247. *Dii patrii indigetes, quo* e gloſſa, ut bene Burm. notat. *nomine* Franc.——248 ſec.——249. *et* e codd. intulit Heinſ. ſecundum Pierium ante receptum offendiſſet, hoc egiſſet, ut iterum toller *tramque* pr. Hamb. *tenebant* Rom. et alter Menag. alter Hamb.——251. *multum* Oudart.——252. *digna pro laudibus iſtis* repoſitum ab Heinſio e Medic., cæteriſ bus, adde Rom., alioſque Pierianos cum Servio. Id inf. X, 825. Editum vulgo: *pro talibus auſis*, quod pa crob. VI, 6 agnoſcunt. Interpolatum eſſe ex lib. II, 53 Altera lectio doctior et exquiſitior: *laudes*, virtus; c 197. VIII, 273.——253. Duo Burm. diſtinguunt: *primum*.——254. *Di memoreſque* Leid. a m. ſec. *tum reddat* duo Burm.

ſcura valle collocati vidimus e longinquo Pallanteum in edito loco poſitum. 248. Putant reſpici Odyſſ. δ, 754 ſqq. Mox *certus* aliter quam v. 96 et alibi; eſt is, cui certum, decretum, aliqui conſtans, firmu *laudes* et hic p factis ſtrenuis. 255. *integer æ* Intpp. Aſcaı

Aſcanius, meriti tanti non inmemor umquam.
Immo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
Excipit Aſcanius, per magnos, Niſe, Penatis,
Aſſaracique Larem, et canæ penetralia Veſtæ,
Obteſtor (quæcumque mihi fortuna fideſque eſt,
In veſtris pono gremiis): revocate parentem:
Reddite conſpectum; nihil illo triſte recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aſpera ſignis
Pocula, devicta genitor quæ cepit Ariſba;
Et tripodas geminos; auri duo magna talenta;

257. *g. recepto* Pier. Medic. et alii aliquot: forte ex v. 262. Totus verſus aberat a Goth. tert., male.——260. *eſt* abeſt Ven:——262. *reducto* duo Moret. ex v. 257.——265. *geminas* duo Burm., indocte. Tum Petitus Obſſ. I, 4 diſtinguit *tripodas geminos auri, duo magna talenta* ſc. argenti. Sed vir doctus argutias captat in *magno talento:* quod non ad poëticam (cf. ſup. ad V, 248), ſed ad numariam ſubtilitatem exigit, quæ a poëta aliena eſt. Tum *tripodas aureos* equidem memorari non memini; ſed fere æreos.

ætate, adoleſcens, inprimis reſpectu parentis; decedit annis, ætati, vitæ, tamquam ſummæ, nobis deſtinatæ pars aliqua quotannis, ſeu quotidie; ut apud Horatium aliquoties: II Carm. 5, 13 ſeq. Art. 175. Pueri aut juvenis in ἀκμῇ conſtituti quodam modo eſt ſumma annorum integra, nondum imminuta. Itaque h. l. ornat epitheton: nihil amplius. *Vos —Niſe,* ut inf. 525 *Vos, o Calliope;* nota figura. 259. *Aſſaraci Larem;* non, tamquam Aſſaracus Lar fuerit, ut Cerda et alii, ſed pro Lare majorum, inter quos fuit Aſſaracus, doctius hunc unum memoravit poëta, ut ſup. I, 284 *domum Aſſaraci* dixerat. Recte Serv. "*Aſſaraci larem,* id eſt familiæ noſtræ vel generi proprium." 260. Laborant Intpp. in *fides,* inde poſt Servium. Sed *fides* exquiſite pro ſpe et voto ſæpe ponitur: quæcunque mihi fortuna, et quæcunque mihi fides in fortuna, ſeu ſpes deſideratiſſimi reditus parentis eſt.

263. In præmiis pollicendis locus ante oculos Iliad. ι, 122 ſeqq. Sapientius etiam hæc omnia adornata a Virgilio. Nam apud Homerum minus honeſte Dolon præmia poſtulat Iliad. κ, 321 ſqq. *devicta genitor quæ cepit Ariſba:* De urbe hac circa Abydum ſita v. inprimis Strabo XIII, pag. 882. 883. Steph. Byzant. h. v. ibique Holſten. cum Euſtathio ad

Venatu adſiduo et totum cognovimus ami
Hic annis gravis atque animi maturus A
DI patrii, quorum ſemper ſub numine
Non tamen omnino Teucros delere para
Quum talis animos juvenum, et tam cert
Pectora. Sic memorans, humeros dextral
bat
Amborum, et voltum lacrimis atque or
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudib
Præmia poſſe rear ſolvi? pulcherrima
DI moreſque dabunt veſtri; tum ceter
Actutum pius Æneas, atque integer æv

245. *tutum* ſec. Rottend. cf. Burm.——246. *Hinc* M *maturus* Rom. Sprot., bini Hamb., ſed prior a m. ſec. et Goth. tert., ſed magis poëtica forma *animi*. Vulgari fo *animo maturo*; tum exquiſitius *maturus animo*, tandem græc *animi*. Sic ævi *maturus* Æn. V, 73. Hoc ipſum *ævi* nulli apud Cerdam. *Aletes* recte. v. ad I, 121; alii *Al* Jul. Sab. *Alethes*. *Alætes*.——247. *Dii patrii indigetes, quo* e gloſſa, ut bene Burm. notat. *nomine* Franc.——248 ſec.——249. *et* e codd. intulit Heinſ. ſecundum Pierium ante receptum offendiſſet, hoc egiſſet, ut iterum toller *tramque* pr. Hamb. *tenebant* Rom. et alter Menag. alter Hamb.——251. *multum* Oudart.——252. *digna* *pro laudibus iſtis* repoſitum ab Heinſio e Medic., cæteriſ bus, adde Rom., alioſque Pierianos cum Servio. Id inf. X, 825. Editum vulgo: *pro talibus auſis*, quod p erob. VI, 6 agnoſcunt. Interpolatum eſſe ex lib. II, 53 Altera lectio doctior et exquiſitior: *laudes*, virtus; c 197. VIII, 273.——253. Duo Burm. diſtinguunt: *p* *primum*.——254. *Di memoreſque* Leid. a m. ſec. *tum* *reddat* duo Burm.

ſcura valle collocati vidimus e longinquo Pallanteum in edito loco poſitum. 248. Putant reſpici Odyſſ. δ, 754 ſqq. Mox *certus* aliter quam v. 96 et alibi; eſt is, cui certum, decretum, aliqui conſtans, firmu *laudes* et hic p factis ſtrenuis. 255. *integer æ* Intpp. Aſcai

Aſcanius, meriti tanti non inmemor umquam.
Immo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
Excipit Aſcanius, per magnos, Niſe, Penatis,
Aſſaracique Larem, et canæ penetralia Veſtæ,
Obteſtor (quæcumque mihi fortuna fideſque eſt,
In veſtris pono gremiis): revocate parentem:
Reddite conſpectum; nihil illo triſte recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aſpera ſignis
Pocula, devicta genitor quæ cepit Ariſba;
Et tripodas geminos; auri duo magna talenta;

257. g. *recepto* Pier. Medic. et alii aliquot: forte ex v. 262. Totus verſus aberat a Goth. tert., male.——260. *eſt* abeſt Ven.——262. *reducto* duo Moret. ex v. 257.——265. *geminas* duo Burm., indocte. Tum Petitus Obſſ. I, 4 diſtinguit *tripodas geminos auri, duo magna talenta* ſc. argenti. Sed vir doctus argutias captat in *magno talento*: quod non ad poëticam (cf. ſup. ad V, 248), ſed ad nummariam ſubtilitatem exigit, quæ a poëta aliena eſt. Tum *tripodas aureos* equidem memorari non memini; ſed fere æreos.

ætate, adoleſcens, inprimis reſpectu parentis; decedit annis, ætati, vitæ, tamquam ſummæ, nobis deſtinatæ pars aliqua quotannis, ſeu quotidie; ut apud Horatium aliquoties: II Carm. 5, 13 ſeq. Art. 175. Pueri aut juvenis in ἀκμῇ conſtituti quodam modo eſt ſumma annorum integra, nondum imminuta. Itaque h. l. ornat epitheton: nihil amplius. *Vos —Niſe*, ut inf. 525 *Vos, o Calliope*; nota figura. 259. *Aſſaraci Larem*; non, tamquam Aſſaracus Lar fuerit, ut Cerda et alii, ſed pro Lare majorum, inter quos fuit Aſſaracus, doctius hunc unum memoravit poëta, ut ſup. I, 284 *domum Aſſaraci* dixerat. Recte Serv. "*Aſſaraci larem*, id eſt familiæ noſtræ vel generi proprium." 260. Laborant Intpp. in *fides*, inde poſt Servium. Sed *fides* exquiſite pro ſpe et voto ſæpe ponitur: quæcunque mihi fortuna, et quæcunque mihi fides in fortuna, ſeu ſpes deſideratiſſimi reditus parentis eſt.

263. In præmiis pollicendis locus ante oculos Iliad. ι, 122 ſeqq. Sapientius etiam hæc omnia adornata a Virgilio. Nam apud Homerum minus honeſte Dolon præmia poſtulat Iliad. κ, 321 ſqq. *devicta genitor quæ cepit Ariſba*: De urbe hac circa Abydum ſita v. inprimis Strabo XIII, pag. 882. 883. Steph. Byzant. h. v. ibique Holſten. cum Euſtathio ad

Cratera antiquum, quem dat Sidonia Did
Si vero capere Italiam, sceptrisque potiri
Contigerit victori, et prædæ ducere sorte
Vidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in
Aureus: ipsum illum, clipeum cristasque
Excipiam sorti, jam nunc tua præmia,
Præterea bis sex genitor lectissima matr
Corpora, captivosque dabit, suaque omni

266. *dat*, δώσει; sic inf. *mittit* v. 361 pro *misit*. Sed cr abesse poterat. Deficit quoque copula; debebat saltem *ta* 267. *Cum vero* pr. Hamb. *Italiam capere sc.* aliquot Pier vius alios *dejicere*, seu potius (ut X, 554) *deicere* ait lege *sortem* Æn. V, 490. At Medic. Gud. a m. pr. et pr. *sortem*, quod admodum placet Heinsio: mihi tamen nimis tur. Dicit, indicit, sortem is, qui sortiendi facit potestate ad V, 486. *Ducere* autem sortem poëta ornatius dixi *sortiri*, sortitione dispertiri prædam.——269. *Vidistis* ali Burm. cum Macrob. VI, 6. *quis ibat* Franc.——270. equum; distinctio est a Servio. *cristasque comantis* Ror *jam* Dorvill.——272. *lætissima* aliquot Burm., ex more

varia Homeri loca Iliad. β, 837 et al. Difficultas hic in eo inest, quod Arisba, Troadis urbs, Trojanis auxilia ab Asio adducta misit. Eandem ab Achille eversam esse Servius tradit, nescio qua auctoritate: sed si qua fuit, ad Arisbam in insula Lesbo ea spectasse videtur. Nostra vero Troadis Arisba quomodo a Trojanis capi potuerit, dubitatur. v. Serv. Sed repetiit hoc poëta ex rebus, quæ Trojanum bellum antecesserant: de quibus cf. Excurs. I* ad h. l. Potuit igitur fabulam sequi, quæ cum pluribus aliis de rebus Trojanis narrationibus intercidit. *magna talenta* e poëtica ratione,

ut ornet. Nam in se continet, est respectu pa lib. V, 248. *antiquum* int. 267. Color or mero eadem in sqq. *capere Ita* si sedem obtine Latio, quam i jani, et prædan tiri, contigerit. bebis equum ἐξαίρετον, et T lustret rem Ce VIII, 552. mittit duodeci cillas et pueros simpliciter su gravidæ. Q

Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
Te vero, mea quem spatiis propioribus ætas
Insequitur, venerande puer, jam pectore toto
Adcipio et comitem casus conplector in omnis.
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus;
Seu pacem seu bella geram: tibi maxuma rerum
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit; tantum: Fortuna, secunda
Aut adversa, cadat. Sed te super omnia dona

274. Variant codd. ap. Pier. et Heinf. ac Burm., etiam nostri, una cum edd., mirum in modum: *Insuper his campis quod* (ut Rom.) vel *quos*, ut Goth. tert. *In super his campi, quod. I.—id campi, quod. I. is campi quis*, vel, ut Foggin. exprimi curavit, *quos* Mediceus (Heinsius accipiebat *quis* quibus habitat, quod parum placet): *I. hi campi quos*, et *I. his campi quos*, et *campos quos*. Recte Heinf. prætulit, quod vulgatum vides. Proclive est videre erroris caussas in exquisitiore ratione grammatica τοῦ *insuper his* et *campi quod*.——275. *Tu* Bigot.——277. *amplector* Leid. ——280. *Contra quæ* pr. Rottend.——282. 283. Hic velim Burmannus nos docuisset, qualem sententiam horum versuum animo teneret. Interpunxit post *tantum; Fortuna secunda Haud adversa cadat*; quæ equidem non assequor. Scilicet duplex est lectio loci et interpunctio: altera, quam Servius tuetur et diserte exponit: *aut adversa cadat*. Sic fere editur. Ex hac locus interpungendus: *Me nulla d.—arguerit: tantum: Fortuna*

suaque omnibus arma, obscurum esse potest, si servos cogites. Sed *captivos* memoravit, quos armatos ceperat, armisque adeo spoliaverat. 274. Recte Servius ad τὸ τέμενος, seu portionem agri regibus priscis pro honore assignati refert: qualis v. c. erat Bellerophonti apud Lycios Iliad. ζ, 193 sq., Tarquinio Superbo in campo Martio. Spectat ad hanc ipsam regis sortem locus circa lacum Albanum inf. vs. 388, ubi *tum rex stabula alta Latinus habebat* h. armenta pascebat. 277. *Accipio*, facio, *et complector te pectore toto comitem* junge. 279. 280. *tibi maxima rerum verborumque fides* erit et habebitur; tecum omnia consilia mea et gerendas res communicabo. Quodcunque autem vel cum fide ac fiducia vel propter fidem facimus, id omne *fides* designat; ut paullo ante notatum meminimus. 281. 282. 283. Ego vero allaborabo, ut huic

Unum oro: genetrix Priami de gente vet
Eſt mihi, quam miſeram tenuit non Ilia te
Mecum excedentem, non mœnia regis A
Hanc ego nunc ignaram hujus quodcumq
cli eſt
Inque ſalutatam linquo; Nox, et tua teſt
Dextera, quod nequeam lacrimas perferre
At tu, oro, ſolare inopem, et ſuccurre reli
Hanc ſine me ſpem ferre tui: audentior
In caſus omnis. Percuſſa mente dederu
Dardanidæ lacrimas: ante omnis pulche
Atque animum patriæ ſtrinxit pietatis in

Fortuna ſecunda Aut adverſa cadat. Ita δεινότητα habet orati
de me polliceri audeo, quæcunque fortuna acciderit, ſe
ſecunda; ſed pro vulgari *ſeu* dictum *aut*. Tum *arguerit* e
ſed nec ineleganter. Altera eſt lectio, *haud a. c.*, quod H
aliiſque prætulit, ſi modo codicum auctoritas in tali voce *a*
magna eſt. Mentel. pr. *Haud averſa cadit*. Sic interpungend
me—arguerit: tantum fortuna ſecunda, Haud adverſa cadat
quidem ſenſu, jejunum eſt illud: *ſecunda, haud adverſa.*
quiorem revocavi cum Brunckio. Reſpondet v. 299 *caſu*
quetur. Accepit tamen ſic locum etiam Symmachus lib.
Heinſio laudatus; et poteſt aliquis cum V. C. Briegleb ſta
animi præſenſionem et præſagium infelicis exitus his verbi
tum ſuper Parrhaſ. *ſed te ultra o.* Vratiſl.——287. *eſt* in fi
et aliis Pier. et Heinſ.——288. *nox et tua teſtes Dexter*
——290. *Hanc tu* aliquot Pier. et Burm. cum Goth.
Oudart. a m. pr. *Hunc te oro* Zulich. *Tu vero ſ.* Goth.
Aut ſine me Exc. Burm. *quo audentior* Ven., interpolate
tuetur ſententiæ clauſula et loquendi intervallum. *auda*
——292. *Percuſſa* Heinſ. poſt Pier. e codd. vindicavit:
ſum. Tum *dedere* Medic.

huic forti facto tota vita mea
ſit conſentanea: ſive bona ſive
adverſa fortuna in eo exequen-
do uſus fuero. cf. Var. L.
Ad pietatis ſenſum præclare
ſeqq. ſunt comparata.

294. Locus,
fectus plenus, i
definit ex intimis
bus repetitam. C
cogitatio, adeoq
tatis ſuæ in pat

Tum ſic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit iſta mihi genetrix, nomenque Creuſæ
Solum defuerit, nec partum gratia talem
Parva manet. Caſus factum quicumque ſequuntur:
Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebat:
Quæ tibi polliceor reduci, rebuſque ſecundis,
Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt.
Sic ait inlacrimans; humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon

295. *adfatur* aliquot Pier. et Heinſ.——296. *Sponde* Urſin. e Colot., et Heinſ. e Medic. aliiſque defendebat, in quibus vel *ſponde*, vel *ſponte*, *ſponti*, *ſponde o*, erat, ut eſſet: ſponde, promitte tibi, expecta. Burmannus bene monet, ſe dubitare, an Latine dicatur: *ſibi ſpondere*. Si tamen vel maxime Latine ita diceres, tamen præferam: *Spondeo*, tamquam Aſcanii perſonæ egregie accommodatum. Sic inf. 301 *polliceor*. *omina* Sprot. a m. ſec. et Parrhaſ.——297. *Jamque erit* pr. Moret. *Namque ait et tu* Oudart. *illa* Zulich.——298. *Solum d.* Gud. *nec p. gloria* pr. Hamb.——299. *Factum caſus* aliquot Pier. *ſequuntur* e Mentel. utroque et ex aliquot aliis recepit Heinſius, ſcilicet tamquam magis reconditum; duo alii *ſequantur*, plures *ſequentur*, etiam apud Pierium, cum Mediceo et Romano, quod equidem tantis auctoritatibus amplectendum cenſeo. Vulgo *ſequetur*.——303. *Hæc ait* edd. apud Pier., et ſic Parrhaſ.——304. *Licbaon* Parrhaſ.

acriter pungit animum Aſcanii, exemplo pietatis in Euryalo erga matrem percepto. Sic inf. X, 824 Lauſo cæſo Ingemuit Æneas, *Et mentem patriæ ſtrinxit pietatis imago*, h. recordatio ac memoria amoris ſui in Aſcanium et quantum ex ſimili calamitate luctum ipſe eſſet ſuſcepturus. Erat igitur *imago p. p.* in Aſcanii mente. Hactenus de verbis. Sententiam ipſam quantumvis reconditam jam in Homero obſervamus, Iliad. τ, 302. 339. cf. Odyſſ. δ, 113. 114.

298. *nec p.* et ipſi imputabo in beneficium acceptum hoc, quod talem filium peperit. Meretur magnam gratiam, quæ te genuit: vel, ut Serv. " debet ab omnibus coli, quæ talem creavit."

303 ſqq. Hæc ex heroicæ vitæ more illuſtranda, quo propriis armis alium inſtruere ſummi affectus pignus erat, conf. Iliad. κ, 255 ſqq., unde hic

Unum oro: genetrix Priami de gente vet
Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia te
Mecum excedentem, non mœnia regis A
Hanc ego nunc ignaram hujus quodcumq
cli est
Inque salutatam linquo; Nox, et tua test
Dextera, quod nequeam lacrimas perferre
At tu, oro, solare inopem, et succurre reli
Hanc sine me spem ferre tui: audentior
In casus omnis. Percussa mente dederu
Dardanidæ lacrimas: ante omnis pulche
Atque animum patriæ strinxit pietatis ir

Fortuna secunda Aut adversa cadat. Ita διινότητα habet orat de me polliceri audeo, quæcunque fortuna acciderit, se secunda; sed pro vulgari *seu* dictum *aut*. Tum *arguerit* e sed nec ineleganter. Altera est lectio, *haud a. c.*, quod H aliisque prætulit, si modo codicum auctoritas in tali voce *a* magna est. Mentel. pr. *Haud aversa cadit*. Sic interpungend *me—arguerit: tantum fortuna secunda, Haud adversa cadat* quidem sensu, jejunum est illud: *secunda, haud adversa.* quiorem revocavi cum Brunckio. Respondet v. 299 *casi quetur*. Accepit tamen sic locum etiam Symmachus lib Heinsio laudatus; et potest aliquis cum V. C. Briegleb st animi præsensionem et præsagium infelicis exitus his verb *tum super* Parrhas. *sed te ultra o.* Vratisl.——287. *est* in f et aliis Pier. et Heins.——288. *nox et tua testes Dexter* ——290. *Hanc tu* aliquot Pier. et Burm. cum Goth. Oudart. a m. pr. *Hunc te oro* Zulich. *Tu vero s.* Goth *Aut sine me* Exc. Burm. *quo audentior* Ven., interpolat tuetur sententiæ clausula et loquendi intervallum. *aud.* ——292. *Percussa* Heins. post Pier. e codd. vindicavit: *sum.* Tum *dedere* Medic.

huic forti facto tota vita mea sit consentanea: sive bona sive adversa fortuna in eo exequendo usus fuero. cf. Var. L. Ad pietatis sensum præclare seqq. sunt comparata.

294. Locus, fectus plenus, definit ex intimi bus repetitam. cogitatio, adeoc tatis suæ in pa

Tum ſic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit iſta mihi genetrix, nomenque Creuſæ
Solum defuerit, nec partum gratia talem
Parva manet. Caſus factum quicumque ſequuntur:
Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebat:
Quæ tibi polliceor reduci, rebuſque ſecundis,
Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt.
Sic ait inlacrimans; humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon

295. *adfatur* aliquot Pier. et Heinſ.——296. *Sponde* Urſin. e Colot., et Heinſ. e Medic. aliiſque defendebat, in quibus vel *ſponde*, vel *ſponte*, *ſponti*, *ſponde o*, erat, ut eſſet: ſponde, promitte tibi, expecta. Burmannus bene monet, ſe dubitare, an Latine dicatur: *ſibi ſpondere*. Si tamen vel maxime Latine ita diceres, tamen præferam: *Spondeo*, tamquam Aſcanii perſonæ egregie accommodatum. Sic inf. 301 *polliceor*. *omina* Sprot. a m. ſec. et Parrhaſ.——297. *Jamque erit* pr. Moret. *Namque ait et tu* Oudart. *illa* Zulich.——298. *Solum d.* Gud. *nec p. gloria* pr. Hamb.——299. *Factum caſus* aliquot Pier. *ſequuntur* e Mentel. utroque et ex aliquot aliis recepit Heinſius, ſcilicet tamquam magis reconditum; duo alii *ſequantur*, plures *ſequentur*, etiam apud Pierium, cum Mediceo et Romano, quod equidem tantis auctoritatibus amplectendum cenſeo. Vulgo *ſequetur*.——303. *Hæc ait* edd. apud Pier., et ſic Parrhaſ.——304. *Licbaon* Parrhaſ.

acriter pungit animum Aſcanii, exemplo pietatis in Euryalo erga matrem percepto. Sic inf. X, 824 Lauſo cæſo Ingemuit Æneas, *Et mentem patriæ ſtrinxit pietatis imago*, h. recordatio ac memoria amoris ſui in Aſcanium et quantum ex ſimili calamitate luctum ipſe eſſet ſuſcepturus. Erat igitur *imago p. p.* in Aſcanii mente. Hactenus de verbis. Sententiam ipſam quantumvis reconditam jam in Homero obſervamus, Iliad. τ, 302. 339. cf. Odyſſ. δ, 113. 114.

298. *nec p.* et ipſi imputabo in beneficium acceptum hoc, quod talem filium peperit. Meretur magnam gratiam, quæ te genuit: vel, ut Serv. "debet ab omnibus coli, quæ talem creavit."

303 ſqq. Hæc ex heroicæ vitæ more illuſtranda, quo propriis armis alium inſtruere ſummi affectus pignus erat, conf. Iliad. κ, 255 ſqq., unde hic

Gnosius atque habilem vagina aptarat eburna
Dat Niso Mnestheus pellem horrentisque le
Exuvias; galeam fidus permutat Aletes.
Protenus armati incedunt: quos omnis eun
Primorum manus ad portas juvenumque sen
Prosequitur votis. Nec non et pulcher Iul
Ante annos animumque gerens curamque v
Multa patri portanda dabat mandata; sed
Omnia discerpunt, et nubibus inrita dona
Egressi superant fossas, noctisque per ur
Castra inimica petunt, multis tamen ante
Exitio. Passim somno vinoque per herba

305. *vaginae a. eburnae* aliquot exemplaria apud Macrob. vulgari usu.——306. *horrendique* Goth. sec. *exuviasque leo* Goth. tert.——307. *permittit* duo Burm. et Goth. sec. *Ale* perperam alii. v. sup. ad I, 121.——310. *Insequitur* Goth. t *Ante omnes* Ven. *animosque* Montalb. et sec. Hamb.——312. *n portanda* Non. Marcellus et multi scripti Heins. et Pier. cum Erf., sed injucundis numeris.——313. *decerpunt* alter Ham Goth. tert. *inlita* Rom.——314. *votisque* Leid. pro var. 1 *bras* aliquot Burm. et Pieriani: sed bene illud sprevit Pie *arte fut.* Leid. conf. Not. Potuisset refingi: *multis jam jamq tio. futura* Goth. tert.——316. Ordinem verborum e codd ac poëtae usu reduxit Heins. pro vulgari *vino somnoque. bram.*

hic locus adumbratus est; ut alias, arma permutare. conf. Cerda. Ensis commendatus ab arte Cretensis hominis: expectabam ab hoc arcum et sagittas; ensem Creticum non memini. *Vagina eburna* in Odyss. θ, 404 est in simili munere. 308. cf. Iliad. κ, 272 sq. primores comitantur abeuntes. 313. *nubibus*; dant ventis, auris, ut toties.

314. Cf. Iliad. 315. Impeditam s cit vox *ante*. Ex tione sermonis e ante quam castra grediuntur; atqu alienum. Tenend terum, quod S etsi durius, ut *inimica*, in quo vi viciosa ipsis, und erant; igitur *an*

Corpora fuſa vident, adrectos litore currus,
Inter lora rotaſque viros, ſimul arma, jacere,
Vina ſimul. Prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale, audendum dextra. Nunc ipſa vocat res.
Hac iter eſt. Tu, ne qua manus ſe adtollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, et conſule longe. 322
Hæc ego vaſta dabo, et lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit; ſimul enſe ſuperbum
Rhamnetem adgreditur, qui forte tapetibus altis
Exſtructus toto proflabat pectore ſomnum; 326
Rex idem, et regi Turno gratiſſimus augur:

317. *arreptos* Vratiſl. vid. Not.——318. *inter tela r.* aliquot apud Pier.——320. *audendum eſt* duo Burm. cum Goth. tert.——323. *vaſtabo* multi Pier. et Heinſ., interpolate et ex interpretatione: *dare* pro *facere* exquiſite. *recto te limite* Macrob. V Sat. 9, quod a re alienum. Sed *lata via*; nam ſtrages late facta indicatur. conf. X, 514 et h. l. Burmann. *limine*, *lumine*, et hic aliquot Heinſiani, cum binis Goth.——324. *ſuperbus* emendabat Waddel. Animadv. crit. p. 28; male, addit Burmannus, tapetes enim in caſtris habere, ſuperbi eſt.——326. *Exſtratus* tert. Mentel. *Extractus* Rufinian. de Schemat. Lex. p. 259, quod Ruhnkenius V. C. ex illo natum notavit. *perflabat* plurimi codd. et ed. Ven. *p. vinum* fec. Moret.——327. Jo. Schrader. emend. *dux*, ne plures Rutulorum reges ſint. Enimvero *Rex* Rhamnes, heroicæ ætatis more, *ἄναξ*, unus e principibus.

tentiam ex ea voce ſupplendum: *antequam ipſi perirent.* 317. *arrectos currus* (ut inf. 465 *arrectæ haſtæ*) ſublato in altum jugo, et depreſſa in terram parte currus extrema, ſi binis rotis inſtructum currum cogites. *Erecti* currus apud Statium occurrunt, obſervante Burmanno. mox *vina*, vaſa vini, ut bene Serv.

321. Anteit Niſus: Euryalo mandat, ut ſequatur et a tergo omnia tuta præſtet. *conſule*, proſpice, provide. v. Burm. ad Val. Fl. III, 38. *vaſta dare* pro facere, vaſtare. *vocem premit*: aut ſubmiſſa voce loquitur, aut tacet, inquit Servius. Præferam prius. 325. 326. quam ornate! ſola verborum immutatione, pro vulgari: *in tapetibus alte extructis ipſe Rhamnes p.* Poſuit autem tapetes pro pulvinis tapetibus inſtratis. 327. 328. Præivit

Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tris juxta famulos temere inter tela jacentis,
Armigerumque Remi premit, aurigamque ſub ipſis
Nactus equis; ferroque ſecat pendentia colla;
Tum caput ipſi aufert domino, truncumque relinquit
Sanguine ſingultantem: atro tepefacta cruore
Terra torique madent. Nec non Lamyrumque Lamumque,
Et juvenem Sarranum, illa qui plurima nocte
Luſerat, inſignis facie, multoque jacebat

328. *auguriis* Macrob. et Schol. Statii ap. Heinſ. Deerat verſus Goth. tert.——329. *inter lora* Parrhaſ. cum Romano. cf. 318. *inter arma* Goth. tert.——330. *premit Rhemi* ante Pier. lectum, invito etiam metro. *Remum* Dorvill. a m. ſec., ſicque dudum ipſe malui. Nunc video, etiam Jo. Schraderum ita conjeciſſe. Nam agi arbitror de uno Rhamnete rege et augure. Juxta hunc tres famuli, armiger, auriga, tandem ipſe Rhamnes, interimi videntur.——331. *Nanctus* Mentel. pr. *Natus* Dorvill. *ſecant* Goth. pr.——332. *reliquit* plerique ap. Heinſ.——333. Servius et ejus exemplo Barthius ap. Burm. diſtinguebant: *S. ſ. atro: t.* Ita altero loco epitheton minus bene deficit.——334. *Tamyrumque, Tamumque*, vulgg. Alii *Lamirum, Lamurum, Samyrum, Tomyrum, Limyrum, Limirum, Limurum. Lamyrum* tamen Rom. Medic. et alii plerique; pro *Lamumque* Schrader. malit *Numamque* ex v. 454 *Sarranoque Numaque.* Sed v. ib.——335. *Sarranum*, Romanum quoque nomen, Heinſ. prætulit. v. inf. 453. Vulgo: *Serranum.*——336. *inſigni ſ.* Menag. pr. cum Goth., tert., quæ vulgaris forma. *jacebant membra* Mentel. pr. Parrhaſ. et Gud. a m. pr.

Præivit Homerus Iliad. β, 858. 859.

329—334. Remum (quem expreſſe non nominat), cum trinis famulis, ejuſque armigerum (θεράποντα) et aurigam (ἡνίοχον) opprimit. 333. 334. *ſanguine ſingultantem truncum*, qui collo reciſo ſanguinem emittit ebullientem, ἀναβλύζοντα. Doctius quoque dixit *ſingultantem ſanguine*, pro *ſ. ſanguinem.* Sequitur: *atro tepefacta cruore Terra torique madent:* gravitatis plus habet Homericum: δάπεδον δ' ἅπαν αἵματι θῦεν, fervebat, æſtuabat, in loco præclaro de Agamemnone cæſo inter epulas Od. λ, 419 et al. 335 ſq. Hæc et ſimilia ornamenta magno ſublegit Homero, qui in his mirus

Membra deo victus: felix, si protenus illum
Æquasset nocti ludum, in lucemque tulisset.
Inpastus ceu plena leo per ovilia turbans; 339
Suadet enim vesana fames; manditque trahitque
Molle pecus mutumque metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: Incensus et ipse
Perfurit; ac multam in medio sine nomine plebem,
Fadumque, Herbesumque subit, Rhœtumque, Abarimque,
Ignaros; Rhœtum vigilantem, et cuncta videntem;

337. *vinctus* Montalb. et tert Rottend. *invinctus* sec. Rottend., non male de vino, quod illigat membra. Sed tamen *multo deo victus* minus abhorrens, quam *vinctus*. Et *vino victus* frequens. cf. ad Tibull. I, 22. De *somno* probavit Heins. I l. a Burm. laudd.——338. *in* abest Hugen.——339. *In pastus* nonnulli Heins. *In pastum* Gud. a m. pr.——340. *væsana* Medic. *Jejuna* Exc. Burm. *mandique trahique* alter Menag.——341. *multumque* Rom. *motumque* alii ap. Burm. *et fr.* Parrhas.——342. *et illa* Parrhas. *et ira* qu. Moret.——344. *Herbesum*, quod e Medic. et aliis prætulit Heins. Vulgo, *Hebasum* et *Heresum*. Reliquas in nominibus his aberrationes adscribere piget. Videat, qui volet, apud Pier. et Burm. *Rhœcum* et hic habent alii. Romanus: *Herbessumque subit, Rhœteumque, Arabimque.*——345. *Ignavum* Waddel. ap. Burman., infeliciter, ut pleræque hujus viri divinationes. Manifesta est in versu oppositio. Malis forte nomen aliud pro *Rhœtum*; illos omnes ignaros, *Rhœcum*

rus artifex. Lusibus et jocis inter epulas Sarranus magnam noctis partem exegerat, et nunc vino gravatus (*multo deo victus*) obdormierat; quanto melius fuisset, si potationem per totam noctem continuasset et in lucem protulisset ac produxisset! ita enim opprimi a Niso non potuisset. 339—341. Conf. inf. X, 723 sq. Homericum locum Iliad. κ, 485. 486 ornavit: sed ornaverat comparationem, qua sæpe et varie utitur, ipse Homerus aliis in locis, ut Odyss. ζ, 130 sqq. Iliad. μ, 299. Iliad. ο, 323. 324, unde χλονέων illustrat h. l. *turbans* turbas faciens et consternans pecudes per ovile. Spectat autem comparatio, etsi paullo durius, ad Nisum: Simili modo furebat Nisus. Tum subjicitur: *Nec minor Euryali cædes.*

343. *sine nomine*, νωνύμνους, obscuros, ignobiles. cf. Cerda. *nomen* non modo pro fama, sed et

Sed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat:
Pectore in adverſo totum cui comminus enſem
Condidit adſurgenti, et multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam; et cum ſanguine mixta
Vina refert moriens: Hic furto fervidus inſtat.
Jamque ad Meſſapi ſocios tendebat; ubi ignem
Deficere extremum, et religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Niſus

cum vigilantem. Offendit quoque ad idem hoc Jo. Schraderus in ſchedis. *inſomnes et cuncta videntes* in ſimili loco Valer. Fl. II, 223 cædi facit.—— 346. *Sed* non ſine judicio poſitum, pro vulgari *Nam*, aut ſimili: ut ſæpe ſolet.——347. *totum cum* ed. pr. Burm.——348. Primum ap. Servium multi diſtinxerunt: *et m. m. recepit Purpureum*; eduxit gladium multo cruore purpureum; idque rotundius exire videtur. Ut nunc eſt: *et multa morte recepit*, nude eſt poſitum eodem ſenſu. *cædes* ut *φόνος* pro ſanguine. *recepit (receptare* inf. X, 383), *οἱ ἐκ χειρὸς ἔγχος ἀνεσπάσατο* (ut Iliad. ν, 574) *σὺν πολλῷ φόνῳ.* *multa nocte* Cornutus legerat, Servio notante; haud dubie indocte: nec procedit, ut hoc ipſum cum Heinſio de morte accipias. *multa in morte* Goth. ſec. et Parrhaſ. *multaque in morte*, et Waddel. Anim. Crit. p. 32 *et inulta morte.* Haberet ſaltem rationem, ſi diceres: *multa morte* eſſe dictum de alto vulnere illato certiſſimaque adeo morte.——249. *vomit ille animam cum ſ. mixtam* Ven. *et* abeſt quoque Oudart. et Zulich. *mixtam* etiam Parrhaſ. cum Goth. tert.—— 350. *Hinc* Montalb. *Tunc* Ven. *Huic* obl. Pierii.——351. *ibi ignem* Rom. et aliquot Pier. et plerique Heinſ. cum ipſo Medic.——352. *forte* pro *rite* Goth. tert. *videbant* pr. et tert. Rottend.——353. *br. cui* duo Heinſ. et duo Burm. *tum* Ven. et Goth. tert.

et pro nobilitate ac dignitate. cf. Serv. *in medio* vel de loco vel de tempore, ut Burm. 348. *multa multe recepit*, retraxit enſem multo cum ſanguine; ut *φόνος*. Tum *purpuream animam* dixit ſanguinem vitalem, cum quo vita efflatur. conf. Var. Lect. 349. 350. *et cum ſanguine mixta vina refert*, *ἀναφέρει*, rejicit, ut Serv. Senſum igitur fœdæ et ingratæ rei poëta habuit nullum, qui iſta memorare non dubitavit. Sed nec alii, Ovidii et Statii exempla Cerda laudat, deſcriptionem tam moleſtam et nauſeam moventem refugerunt. Non jungam *furto fervidus*, ſed fervide inſtat *furto*, furtiva et occulta cæde.

350—356. Manifeſta Homeri veſtigia Iliad. κ, 494 ſqq. in Rheſo, uſque ad 514.

Meſſa-

(Sensit enim nimia cæde atque cupidine ferri),
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhaustum satis est; via facta per hostes.
Multa virum solido argento perfecta relinquunt
Armaque, craterasque simul, pulchrosque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis et aurea bullis
Cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim
Quæ mittit dona, hospitio quum jungeret absens,

355. *Acceleremus, ait* Statii Schol. ap. Burm., perperam. *jam lux* Leid.——356. *exhausti satis est* pr. Menag.——357. *relinquit* Ven.——358. *pictosque* ap. Carif. *tapetos* pr. Rottend.——359. *bollis* Bigot.——360. *Tiburti mitis* Parrhaf. Notabile est quod Jul. Sabin. ad h. v. habet: "hic locus totus ab expositoribus dicitur emendandus." Certe male junctæ sententiæ hiant.——361. *misit* Montalb. et sec. Hamb. cum Goth. sec. et tert. cf. sup. ad v. 266.

Messapus excubiis erat præfectus sup. IX, 159 etc. *ignem extremum* quis dubitet jungere, ut *lumen extremum*, conf. Burm. *religatos rite*, ex more, ex militari consuetudine, ligatos, ait Serv.; quidni simpliciter accipiamus: equos rite alligatos, uti res poscebat, uti consentaneum erat facere, ne liberi discurrerent. Apud Homer. in ea re Iliad. κ, 475 equi ex curru extremo ligati sunt. 356. *Pœnarum* h. l. pro cæde ad ulciscendum hostem facta.

357—366. Omissis cæteris spoliis phaleras et cingulum Rhamnetis aufert Euryalus; una cum galea Messapi, qua paullo post ipse proditur hostibus. *phaleræ.* Dubitatur et h. l., sintne equi an equitis ornamentum; vulgari more equi phalerati sunt. Supra V, 310 *equum phaleris insignem* vidimus, hic tamen *phaleras Rhamnetis.* Jam, qui equum ornatum habet, ad eundem equi ornatus spectat; potest adeo eques phaleratus dici, cujus equus est phaleratus: adeoque etiam nunc Rhamnetis phaleræ, quibus insignis ejus est equus et quidem h. l. curru junctus. Verum nec hoc locus admittit; Euryalus enim induisse videtur illas phaleras una cum balteo: *humeris aptat.* Itaque h. l. saltem pro viri ornamento erit accipiendum, et quidem viri e curru pugnantis; etsi, quale illud fuerit, nusquam declaratum reperio; nec magis, si equitibus tribuitur, qua specie illud fuerit. Unicum locum, ex quo aliquid colligi possit, esse video Silium XV, 255 *phaleris hic pectora fulget.* Quid igitur? si forte per epexegesin dixit Maro *phaleras et cingula*; ut sint unum idemque. Et inf. 458

spolia

Cædicus; ille suo moriens dat habere nepoti;
Post mortem bello Rutuli pugnaque potiti;
Hæc rapit, atque humeris nequidquam fortibus aptat. 364

362. *ille suo moriens dat habere nepoti Post mortem*, conjungebat Titius L. Controv. XXI, 23, ut significet mortis caussa donare. Scilicet ut ICtum videas hæc tractare, non poëtices studiosum.——363. *pugnaque potiti* scripti et ed. Ald. pr. cum al. Sed *pugnamque potiti* Heinsius e Medic. receperat: quod factum nollem; est enim vitium librarii, non lectio. Post mortem Remuli, nepote in prælio cæso, *balteo illo* potiti erant Rutuli, Rhamnetique illum vel in prædæ parte vel ut ἀριστεῖον dederant. Hoc poëta effert: balteo potitos esse Rutulos *bello pugnaque:* Hæc sæpe jungit noster cum aliis, ut Homerus πολέμῳ τε μάχῃ τε. *mortem pugnamque* dubito an æque amplectantur poëtæ. *prædaque potiti* Rom. Voss. et pro var. lect. Moret. tert. cum Goth. sec., et sic ed. Ald. 1514 ex Naugerii emendatione, quæque hinc fluxere, manifeste repetitum inf. ex vs. 450. A Benedictinis monachis (*Nouv. Tr. de Diplomatique* Tom. III, p. 152 sqq.) describitur codex rescriptus, in quo folia ex vetere Aspri Virgilio deprehensa sunt. Laudant ibid. variantem lectionem ex Æneide: *spoliisque potiti* pro *prædaque p.*, quam ad h. l. spectare necesse est. Cæterum in interpretatione loci magnas turbas fecere veteres interpretes; cf. Jul. Sabin. Donat. Sed adscribam Servii verba: *post mortem*, inquit, *scilicet Remuli, secundum supra dictum sensum; nam Donatus dicit: Post mortem Nisi et Euryali, bello potiti sunt Rutuli* (hæc is, quem nunc Donatum ferunt, non habet, sed contrariam interpretationem affert): *quod non procedit, si diligenter advertas. Sane sciendum, locum hunc esse unum de XII* (alii XIII) *Virgilii, sive per naturam obscuris, sive insolubilibus, sive emendandis: sive sic relictis, ut a nobis per historiæ antiquæ ignorantiam liquide non intelligantur.* Mortem *Euryali* alii intellexere, cumque iis Cuningh., toto loci sensu inciso et everso. Frustra turbatum. Vide Notam.

spolia enumerantur per *galeam et balteum*; nihil amplius. Quod τὰ φάλαρα apud Homerum in fronte galeæ erant, nihil huc facit. Remulum *Tiburtem* dicere malim, quam *Tiburti filium*. Mox balteum int. aureis clavis insignitum: quem ornat Homeri exemplo, v. c. Iliad. κ, 266 sqq. Balteus ille olim Cædici fuerat, qui eum miserat Remulo, Tiburtino homini, hospitale munus, ξεινήϊον; Remulus moriens nepoti reliquit; quo aliquando in pugna cæso, balteo illo potiti sunt Rutuli. Atque hi, vel in prædæ parte vel ut ἀριστεῖον, balteum Rhamneti dederant. Si ita singula constituas, vides frustra trepidasse Interpretes. 362. δῶκεν ἔχειν. δῶκε φέρειν Homer. simpl. dedit. 364. *nequicquam aptat*, non fruiturus, ut Serv.; puta respectu calamitatis, quam accepturus est, dum

Tum galeam Meſſapi habilem criſtiſque decoram
Induit. Excedunt caſtris, et tuta capeſſunt.
Interea præmiſſi equites ex urbe Latina,
Cetera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, et Turno regis reſponſa ferebant,
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Jamque propinquabant caſtris, muroſque ſubibant,

365. *criſtamque* alter Hamb.——366. *et ſcuta c.* Goth. tert.——369. *regi* tres Burm., ſed ii recentiſſimi, Franc. Reg. et Dorvill. Conſentiunt tres Gothani, ſed qui nec majoris pretii ſunt. *regi Turno* pr. Hamb.; forte melius, inquit Burm.; nam Latinus mandata dare non potuit, qui lib. VII, 600 *Sepſit ſe tectis rerumque reliquit habenas.* Attamen vel ſic quæritur, a quonam reſponſa lata fuerint? Latinum res non ita deſtituiſſe, quo minus iis poſtea iterum intereſſet, ex lib. XI, 231 ſq. ſatis apparet. cf. Serv. ad v. 367. Idem bene ad v. 369 *In omnibus bonis regis dicitur inventum.*——370. *Homines* Zulich. Tum *Volcente* Rom. et alii Pier., tum Medic. a pr. m. et alii Heinſ., etiam inf. 375, monetque idem Jul. Sabinus ad v. 420. *Valſcente* alii, item *Velcente*, *Ulcente.*——371. *portis* pro *caſtris* pr. Hamb. et tert. Rottend. *muroſque ſ.* Heinſius ſecundum Priſcianum et codicum partem prætulit, conſentientibus aliquot Pierianis, inter quos Romanus eſſe videtur; adde Servium, firmante Julio Sabino. Sed Medic. cum aliis tuentur quod ante Heinſium editum erat: *muroque ſ.*, Leidenſ. *muriſque.*

dum per eum impeditus proditur v. 384. *Habilem*, aptam capiti; eſſe videtur Homericum εὐ ἀραρυῖαν. cf. ſup. ad I, 318.

367 ſqq. Subticuit poëta ſapienter nonnulla, quæ ex ipſa narratione intelliguntur. Præceſſerat Turnus cum expedito agmine ad caſtra Trojanorum expugnanda. Interea in urbe Laurentum coguntur copiæ. Ad earum adventum accelerandum miſerat Turnus ad regem Latinum: a quo, dum cæteræ copiæ ſatis inſtructæ ſint, præmittuntur trecenti equites. In hos ipſos, dum ad caſtra appropinquant, incidunt miſeri Niſus et Euryalus. 371. *muroſque ſubibant:* quoſnam? Trojanorumne? hoc eſt vallum et caſtra, quæ obſidebant Rutuli? atqui ea non ingredi poterant equites Latini; an Rutulorum? atqui horum caſtra erant nulla, hoc eſt, nec vallum nec agger; verum in campo procubuerant. Res ſic expedienda; Rutuli obſidebant vallum et portas caſtrorum Trojanorum, cf. ſup. 159 ſq., adeoque is, qui ad eos accedebat, *caſtris propinquare muroſque ſubire* dici poterat, quibus

Cum procul hos lævo flectentis limite cernunt;
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
Prodidit inmemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum. Conclamat ab agmine Volſcens:
State, viri; quæ cauſſa viæ? quive eſtis in armis?
Quove tenetis iter? Nihil illi tendere contra;
Sed celerare fugam in ſilvas, et fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota
Hinc atque hinc, omnemque abitum cuſtode coronant.
Silva fuit, late dumis atque ilice nigra

373. *ſubluſtris* Leid. a m. pr. et Goth. tert.——374. *que* abeſt binis Burm. *quæ* emendat Waddel. ap. Burm., idque probabat Cuningh.——375. *eſt* abeſt nonnullis Pierianis et binis Gothanis: at prior: *Stare; viri quæ cauſſa viæ eſt?* *uſum* Exc. Burm. *viſu* pr. Moret. Burmannus, nullum idoneum ſenſum exire putans, emendat *viſa*, viſa galea ſplendenti. Scilicet interpungebatur *Haud temere eſt viſum, conclamat ab a. V.* Vir doctiſſ. tantum interpunctionem curatius exigere debebat. Scribendum et accipiendum eſt; *Haud temere eſt viſum. Conclamat ab a. V.*; res animadverſa eſt haud in vanum, haud impune. Conclamavit ſtatim Volſcens etc. Atque hoc, quod ſponte ſe offert, malim equidem, quam aut *viſum* pro ſubſtantivo habere, aut accipere quaſi dictum: Viſum eſt, haud temere eſſe, quod galea refulſerat. Eſt enim *temere* proprie vetus nomen, ex temeris, temere, ut neceſſe, forte, rite et ſimilia. Tum *ab aggere* Ven. et a m. pr. Gud., quod de via accipit et illuſtrat Heinſius, ſed h. l. nemo præferet alteri, quod de duce magis conſentaneum. *exclamat* Ven. *cum clamat* Goth. ſec.——378. *in ſilvis* Leid. et Reg.——379. 380. In unum conflat Goth. tert. *Objiciunt ſeſe equites aditum cuſtode coronat.*——380. *huc illuc* Nonius in *divortia*. *abitum* Medic. a pr. m. aliique cum Rom. et aliis Pier., prætulit quoque Servius; itaque recepit Heinſius. Et videtur eſſe doctius quam vulgare: *aditum*. Ed. Mediol. *obitum*, tert. Moret. *atque omnem abitum*.

quibus illi imminebant. 372. *lævo limite:* ſc. in *bivio portæ*, *quæ proxima ponto* v. 238. conf. ſup. ad vſ. 195. 375. res animadverſa eſt haud in vanum; non neglecta eſt. cf. Var. Lect. 377. *tendere* recte explet Serv. verbis tendere adverſus aliquem,

Horrida, quam densi conplerant undique sentes;
Rara per occultos lucebat semita callis.
Euryalum tenebræ ramorum onerosaque præda
Inpediunt, fallitque timor regione viarum.
Nisus abit: jamque inprudens evaserat hostis,
Atque lacus; qui post Albæ de nomine dicti

382. *complebant* Medic.——383. *lucebat* haud dubie elegantius de via inter dumos et tenebras silvarum, quam *ducebat*, quod vulgg. præferebant ante Heinsium, qui Servium, Medic. a m. pr., aliosque sequutus est: etsi enim ab eo: *sed frustra*, sub finem notæ subjectum video, in contextum tamen *lucebat* receptum est. Præiverat autem jam olim Naugerius Ald. 1514, cui vix una et altera editio obtemperavit. *Calles* obvium esset mutare in *colles* vel *valles*; sed accipio *calles* de toto illo tractu, qui erat pervius (sic apud Livium *saltus callesque* junguntur), in hoc est *semita*, quæ ducit euntem.——385. *fallique timor* Medic. a m. pr., sicque edd. aliquot recentiorum, concinne omnino, Heinsio quoque judice, *timor ne falleretur*, nisi manifesta librarii incuria esset.——386. *evaserit* Medic. a m. pr. *invaserat* Dorvill.——387. *locos* codd. Heinf. et inter eos Medic., sic quoque Romanus. Pierius nihil monuit; sed nec aliter ille legisse ac reperisse videtur: nam sic fere vett. edd. omnes, quas inspexi. Nec *lacus* nisi ab emendatione viri docti profectum, quem Jo. Bapt. Egnatium fuisse arbitror, in cujus recensione primum *lacus* expressum deprehendi: quod sequuntur Pulman. Steph. Heinf. Nec variant codd., nisi quod nonnulli *lucos* vel *lucus* vitiose exhibent, *locus* Erf. Jam in lectione illa: *lacus* magna suboritur difficultas, si locorum situm comparet aliquis (cf. sup. Not. ad v. 195). Lacus enim Albanus nimis longe a castro Trojanorum seu nova Troja, quaternis saltem leucis, abest, quam ut intra exiguum, quod a media nocte ad diei ortum supererat, intervallum eo usque procurrere et iterum inde in silvas redire posset Nisus. Ruæus itaque, quem nunc video ad h. l. offendisse, *locos* præfert, ut pars aliqua agri Albani sit, qui tum forte eo pertinebat. Enimvero non minore difficultate hæc ipsa lectio premitur. Vt concedam *locos* poëtam dicere, ubi vulgaris oratio

quem, hoc est, respondere. Tamen offendunt alii Intpp. 379. *divortia* doctius, quam diverticula.

385. *fallitque timor regione viarum* h. via, periphrastice; ut aberraret a via. *regio viæ*, et poëtice, *viarum*, pro ipsa via. cf. sup. ad lib. II, 737.

Timor ipse, ne in hostes incideret, a via, qua elabi poterat, abducit. 386. *abit* ut lib. V, 318 *Primus abit* etc. *imprudens*, Euryalum remansisse non animadvertens. *Lacus Albanus* aliquantum sane a Castro Trojanorum, seu Nova Troja, abfuit, et majore forte intervallo,

Albani; tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, et fruſtra abſentem reſpexit amicum:
Euryale, infelix qua te regione reliqui?
Quave ſequar? Rurſus perplexum iter omne re-
volvens
Fallacis ſilvæ, ſimul et veſtigio retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat.
Audit equos, audit ſtrepitus et ſigna ſequentum.

oratio *loca* poſtulabat (cf. ſup. I, 306. 365), tamen non eſt, quod ſciam, ullus loquendi mos, quo *loca Albani* appellari poſſint. *Agrum*, *collem*, et ſimilia requiro. Unus Jul. Sabinus eſt, qui ad locum hunc quicquam notaverit: " *atque locos*; nam nomen loci Latii, ab imperio, quod erat Albæ, Albani dicti; aliter non ſtat ſenſus." Paullo obſcurius hæc dicta. Mihi quidem, donec de locis Albanis meliora edocear, *lacus Albani* præferendi videntur: *lacus* toties in *locos* abiere: nec adeo moroſi eſſe debemus, quominus in poëta feramus curſum Niſi paullo ultra juſtos limites productum, cum omnino longius curſu evectum vellet ſignificare; tandem, ſi ad lacum perveniſſe Niſus dicitur, non hoc ita urgendum eſt, ut in ipſa ripa hæſerit. Si tamen a poëtæ noſtri ſubacto judicio alienum hoc eſſe videbitur: utendum arbitror altera lectione *lucos*, ut ſcriptum a poëta ſtatuam: *Ad lucos* h. pervenerat uſque ad lucum Albanum dictum. Potuit is longius procurrere: et hoc luco tectus reſpicere cœpit demum et ſe recipere. *At lucos* Goth. ſec. exhibebat. *ducti* Medic. a m. pr.——389. *proſpexit* alter Menag.——391. *Quove* Parrhaſ. Tam Urbanus verba Niſi continuabat uſque ad *r. p. i. omne revolvens*; ut quidem in Servio nunc legitur; ſed ſecundum Jul. Sabinum, uſque ad *Fallacis ſilvæ. Simul et*. Turbat omiſſa vox *ait*, *inquit*. Donatus diſtinxerat et legerat, uti vulgo fit. Quod Fabricius ei tribuit, *Fallaces ſilvas*, præſcriptum tantum eſt ejus verbis in edit. Baſil. *Rurſum* tres Burm. *perflexum* Sprot. *reſolvens* ſec. et tert. Rottend., acute, et ſubtiliter ad *perplexum*.——394. *ſequentem* Gud. a m. pr.

tervallo, quam ut paucis horis a media nocte ad diei ortum eo uſque procurrere et rurſus inde ſilvas repetere potuerit Niſus. Enimvero nec geometrica ſubtilitate in poëta hæc exigenda ſunt, qui omnino longius curſu evectum Niſum declarare voluit. Poterat is lacum Albanum, longo etſi intervallo adhuc diſſitum, tamen prætergredi et a tergo relinquere eumque evadere, etſi aliquot millibus ab eo abeſſet. Ad oculorum ſenſum hæc in locorum planitie ſunt dijudicanda. 388. *ſtabula* cf. ad v. 274. Cæterum tota hæc poëtæ narratio egregie ad

expectationem

Nec longum in medio tempus; quum clamor ad auris
Pervenit, ac videt Euryalum: quem jam manus omnis
Fraude loci et noctis, ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit et conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in enſes
Inferat, et pulchram properet per volnera mortem?
Ocius adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur:

395. *dum* Ven. *tum* Gud. a m. pr. cum binis aliis.——397. *et noctis ſubito* t. t. junxerant olim alii ap. Servium: et ſic in Mediceo interpungi video.——398. *Oppreſſit* Goth. ſec. *rapi*, ut ad *videt* referretur, olim nonnulli ap. Serv. *c. p. contra* Montalb.——399. *Heu, quid agat?* Serv. ad IV Æn. 283.——400. *aut ſeſe* Menag. pr. *in enſes* Heinſ. revocavit, ut varietur oratio, cum idem hemiſtichium ſup. II, 511 occurrat. Atque ſic Gud. et alii Heinſ. cf. Burm. Vulgo lectum: *in hoſtes*, quod tueri poterat conſenſus Rom. et Medic. Zulich. Utrumque Servius laudat. ——403. *altam ad Lunam* Rom. et alii Pier. cum Zulich.; et poteſt doctius dictum videri. cf. ad Cirin 7. Vulgare eſt: *aſpicere lunam.* Mox *et* inferſit Heinſ. *S. a. Lunam, et ſic v. pr.*, quod miror prorſus; nam *et* non habet, quo referas. Exhibent quidem illud codices et Priſcianus lib. XVI, ſed tamquam exemplum, quo particulam nonnunquam poſtponi conſtet. Igitur erat interpungendum ſaltem: *Suſpiciens altam Lunam et*, ſ. *ſic ore pr.* aliquot Pier. et Gud. a m. ſec. *forte pr.* Medic. pro div. lect. Vide ſup. ad VI, 186.

expectationem movendam eſt comparata. 396.—398. Euryalum ignoratione viarum tenebriſque oppreſſum, inopinato hoſtis adventu turbatum, fruſtraque modo hoc modo illud conantem, dum nunc fugam nunc arma parat, capiunt et abducunt.

402. Conſilium Niſi ex v. 409 declarandum eſt: volebat occulto et repentino aſſultu conturbare et conſternare hoſtes, ut incerti, quibus inſidiis peterentur, in fugam ſe conjicerent; ita liberandi Euryali copiam fore. Et ſucceſſiſſet res, niſi morte Euryalo intentata

tata

Tu, dea, tu præsens nostro succurre labori,
Astrorum decus, et nemorum Latonia custos;
Si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, si qua ipse meis venatibus auxi,
Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi:
Hunc sine me turbare globum, et rege tela per auras.
Dixerat: et toto connixus corpore ferrum
Conjicit. Hasta volans noctis diverberat umbras,
Et venit aversi in tergum Sulmonis, ibique

404. pro *labori*, *dolori*, videtur desiderare Burman. Sec. ad Antholog. p. 150, sed ad illum poëtæ locum, quem ibi tractat, spectare id debet. ——409. *Nunc* pr. Moret. *per hostes* Bigot. et Goth. tert.——410. *conisus* Rom., et hoc Pierius secundum Probum præferebat. *connixus* e suis defendit Heinsius. Sed si, ut facit, *conixus* scribitur, statim quoque *conicit* vs. 411 erat resingendum. Sic quoque vett. ap. Servium habebant.——411. *deverberat* qu. Moret. *auras* aliquot Burm. v. lib. V, 502.——412. *Adversi* vulgo ubique legitur. Servius de scuto interpretatur: sic quoque Donatus. Conturbat interdum animum, si videas totam antiquitatem absurdam opinionem pervicaciter tenere, et recentiores eidem inhærere. Est docta ad h. l. Heinsi nota, qua docet ex tergis animantium facta scuta, et hinc terga poëtis de scutis dicta. Enimvero de hoc nemo facile dubitet. Sed hoc loco *tergum* dictum est, non modo sine ullo adjuncto, quod sensum adjuvare et scuti notionem inferre possit, ut in loco Ovidii, quem laudat, factum; verum etiam adjecta voce, quæ illum significatum prorsus evertit: *in tergum Sulmonis*. Burmannus satis habet vs. 764 inf. laudare. Saltem erat dicendum, ex adverso stetisse Sulmonen Niso, etsi tergo in eum converso: nemo tamen hoc positu aliquem *adversum stare* dixerit. *Aversi* esse legendum, cum Cerda nullus dubito. Toties in hac voce turpiter lapsi sunt librarii, ut licentiæ in eam satis sit nobis. Habet quoque illud sec. Rottend. Transadacta autem fuit

tata in apertum ille prorupisset. 404. Imitatur copiose Statius VI Theb. 633 sqq. Formula precum v. 406 sollennis et nota vel ex Iliad. λ, 39 seq. ε, 115 seqq. Odyss. δ, 763 sq. ρ, 240 sqq. et alibi. *præsens*, propitia, ut alibi monitum.

407. *auxi* aut alia ipse tuli, addidi, aut, quæ vox sacra est, auxi, struxi, apposui. 408. *tholus* est interius tectum rotundæ ædis in testudinem concameratæ, *fastigium* est in aditu et super foribus. 409. *sine* ἔασον, ut Iliad. θ, 242. 243; sollennius

Frangitur, ac fiſſo tranſit præcordia ligno.
Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, et longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt. Hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure;
Dum trepidant, iit haſta Tago per tempus utrumque
Stridens, trajectoque hæſit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquam
Auctorem, nec quo ſe ardens inmittere poſſit.

fuit haſta per Sulmonis tergum ita, ut per pectus emineret, longum vero haſtile, quod vulnere extat (*ibi*, in tergo, qua prominet haſtile, ferro in interiora adacto), ſuo pondere inclinatum frangitur: Homerico more. Nec tamen hoc veteres Grammatici animis ſatis aſſequi potuiſſe videntur, quantum ex Servianis fragmentis intelligitur; itaque ibi ſubjicitur: " Sciendum tamen, locum hunc eſſe de his, quos inſolubiles ſupra vſ. 363 " diximus." *Sulamonis* Sprot.——413. Vulgg. *fixo*. *fiſſo* Heinſ. e Medic. et cæteris vetuſtioribus repoſuit: ſic quoque veteres Pierii, niſi quod in aliis lectione abraſa modo *fixo*, modo *fracto* reſcriptum erat. *t. p. ludo* pr. Menag.——415. *pulſant* Menag.——416. *Hic a.* qu. Moret., ſed eſt: tanto acrius, quod et latuerat, ut Servii verbis utar, et quod ei primus proſpere ceſſerat jactus. *acrius* Medic. et a m. pr. Gud.——417. *telum ſumma* aliquot Heinſ. et Burm. Ex iiſdem et Pier. pars: *vibrabat* cum Goth. tert. et Erf. Sed in emendatioribus, ait Pierius, *librabat*, quod et elegantius.——418. *iit* ex Leid. et Moret. ſec. Heinſius adſcivit: extat tamen jam in edd. nonnullis. Burmannus addit cod. Bigot. Vulgo lectum *it*, ſc. contracte pro *ivit*, et illa antiquior forma e vetuſtioribus poterat ſervari. Interpolarunt nonnulli *itque* in alt. Hamb. *volat haſta* in Montalb. et apud Priſcian. *haſta tremens* Bigot. *per tempus utrumque* Aſper Grammaticus expoſuit: *inter t. u.*, ut Servius notat.——419. *exit* pro *hæſit* Vratiſl.——420. *volvens* Goth. tert. *telis* Dorv. *umquam* Medic. a m. pr. ——421. *quo ardens ſe* Ald. et Goth. ſec.

ſollennius erat δός με. *da, fac, me.* 413. Iliad. ξ, 437 κελαινεφὲς αἷμ' ἀπέμεσσεν. Lucret. II, 354 *Sanguinis exſpirans calidum de pectore flumen.* 415. Georg. III, 506 *imaque longo Ilia ſingultu tendunt.*

416. Pacuvianum laudat Macrob. VI, 1 *Diverſi circumſpicimus: horror percipit.* 417. *ſumma telum librabat ab aure.* Cogita ſtatum vibrantis haſtam, elevata a dextra capitis parte manu. De eodem accipiendus Euripidis verſus Hippol. 221 παρὰ χαῖταν ξανθὰν ῥῖψαι βέλος. 418. 419. Homericum vulnus, v. c. Iliad. δ, 502, et ν, 473.

Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolves amborum, inquit; ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum. Tum vero exterritus, amens
Conclamat Niſus; nec ſe celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me (adſum, qui feci), in me convertite ferrum,
O Rutuli! mea fraus omnis; nihil iſte nec auſus,
Nec potuit: cœlum hoc et conſcia ſidera teſtor.
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſabiit coſtas, et candida pectora rumpit.

423. *inſit* Leid. et alter Menag. cf. Heinſ., et Burm. *enſe recluſo:* credibilius, ait, eſt, Burmannus, hic, ubi jam pugna ſit, enſem jam ſtrictum habuiſſe Volſcentem, et hinc conjicit leg. *enſe reducto:* quod per ſe non improbem: reducit enim enſem et is qui cædit, et is qui pungit: uti haſtam qui immittit, v. c. inf. XI, 605. 606 et ap. Ovid. Met. XII, 131 Achilles Cygni os pulſat *clipeo reducto*, ſc. quoties impingeret, retro ferebat clipeum, ut vires colligeret. cf. inf. X, 552. Sed nulla adhuc pugna eſt. Trahitur captivus Euryalus, interea ex occulto advolat haſta.——425. *ſcelerare* pr. Hamb. *latebis* Ven.——426. *haud tantum* Franc. et Goth. pr. *potui* ed. Junt. *potuit tantum* Goth. ſec.——427. *feci inquit* Parrhaſ. peſſime. Sic ſumma verſus vis infringitur.——428. *neque a.* Rom.——429. *ſidera conſcia* edd. ap. Pier.——432. *Tranſabiit* bene Heinſ. repoſuit; ſic Rom. pr. Menag. pr. Hamb. et duo alii Heinſ. Eſt vocabulum Statio frequentatum, interdum portentoſe, ut IX Theb. 126, ubi haſta conjecta *medium Polcten Tranſabit et juncti clipeum cavat improba Mopſi.* Nonnulli codd. ap. Pier. Heinſ. et Burm. cum ed. Mediol. Ed. Ald. pr. cum Junt. 1520 *Tranſadiit:* ed. Ven. *Tranſabigit.* Vulgo ante Heinſ. expreſſum; *Tranſadigit*, quod alienum a loco hoc, quo, tranſadigitur, requirebatur. Exhibet illud jam Ald. ſec. 1505. At Nauger. Ald. 1514 *Tranſabiit.* Variant hinc edd. ſeqq. Medic. a m. pr. *Tranſadibit.* Zulich. et Franc. *Tranſegit.* *pectora candida* Rom. cum aliquot aliis Pier. Sprot. et tres alii Burm. *rumpit* itidem Heinſ. e Medic. et aliis vetuſtioribus cum ſuis, tum Ge. Fabricii dedit. Vulgg. *rupit.*

v, 473. *tepefacta:* ſæpe ibid. Iliad. π, 333. 422. Servius et Macrob. VII, 1, pag. 572 Lipſ. laudant ex Ennii Annal. I *nam mi calido das ſanguine pœnas.*

424 ſqq. Obſerva hic incaleſcere orationem cum ipſo

Niſi

Volvitur Euryalus leto, pulchroſque per artus
It cruor, inque humeros cervix conlabſa recumbit,
Purpureus veluti cum flos, ſuccifus aratro,
Langueſcit moriens; laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia cum forte gravantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumque per omnis
Volſcentem petit; in ſolo Volſcente moratur.
Quem circum glomerati hoſtes, hinc comminus atque hinc
Proturbant. Inſtat non ſecius, ac rotat enſem
Fulmineum; donec Rotuli clamantis in ore
Condidit adverſo, et moriens animam abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum

433. *Volvitur leto* diſplicebat Jo. Schradero: malebatque idem *Solvitur* vel Volvitur *E. terra, tabo.* Vide Notam. —— 436. *Linqueſcit* Dorvill. *laſſo*, quod Nauger. reſtituit, merito defendit Heinſius; Edd. vett. cum Aldina priore et pars codd. Pierii habebant *lapſo*; apud eundem edd. *laxo.* Ovid. Met. III, 502 de Narciſſo contabeſcente: *Ille caput viridi feſſum ſubmiſit in herba.* —— 437. *Dimiſere* aliquot Burm. —— 438. *Ac* vel *et* aliquot Pier. —— 441. *Perturbant* multi Pier. et Heinſ., male. *non ſegnius* edd. ante Heinſ. et aliquot codd., inter quos Goth. pr. Major tamen et melior pars *non ſecius* vel *ſetius*, ut Rom. Medic. et alii Heinſ., vel *ſætius*, ut pr. Mentel. Eadem ſcriptura et varietas alibi occurrit: cf. h. l. Heinſ. et ſup. V, 862. Ge. II, 277. III, 367 et al. *non ſerius* Franc. *rotet* Leid. —— 444. *exanimum* codd. plerique; cf. ad IV, 8. Præfert vulgatum Heinſius; ob ſuaviorem ſonum, puto.

Niſi calore. Et illa *Me, me,* etc., quis non æſtuet juvenilis animus inter legendum. *433. volvitur*, provolvitur, concidit, cæſus, moriens: pro hoc dixit *leto.* 435 — 437. Eximia et ſuavis comparatio, ſed in qua Maroni nil imputandum præter verborum ornatum. Nam præclarum illud: *ſuccifus aratro*, quo res, quæ multis modis fieri poterat, tam ſuaviter ad unum certum caſum revocatur, a Catullo mutatus eſt: Carm. XI, f. cf. eund. LXII, 39 ſq., alterum de papavere totum Homericum eſt Iliad. ϑ, 306. 307. Imitati ſunt multi. Cerda laudat Ovid. Met. X, 190 ſqq. Adde Apollon. III, 1398 ſqq. Verſus 444. 445. præclari et facto et verborum dilectu; nunc

Confoſſus, placidaque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo! ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies umquam memori vos eximet ævo:
Dum domus Æneæ Capitoli inmobile ſaxum
Adcolet, imperium que pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli ſpoliiſque potiti,
Volſcentem exanimum flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exſangui, et primis una tot cæde peremtis,
Sarranoque Numaque. Ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſeminecesque viros, tepidaque recentem

445. *Confixus* Dorvill. a m. ſec. Vir doctus ap. Burm. conj. *placita*, quod arridet Burmanno.——446. *poſſent* Goth. tert., male; idem v. 447 *Nulla dies, nunquam.*——451. *exanimem* Rom. et Dorvill., bini Goth. vid. modo v. 444.——552. *Nec minus* pr. Rottend.——453. *Exanimi* Ed. Ven.——454. *Serrano* vulgo et hic. v. ſup. ad 335. *Remoque* poſſit quis ſuſpicari ex v. 330. *Lamoque* Jo. Schrader. Sed doctius ponitur nunc novum nomen, ut ſupra v. 343 ſq. tanto plura præteriiſſe videatur.——455. *ſeminecíſque ultos* Hamb. ſec. *tepidumque recenti Cæde locum* vulgaris lectio in Romano regnabat: eam vero in ſuis codd. non occurrere teſtatur Heinſ. præterquam in Gud. a m. pr. Tamen et Medic. ſecundum Fogginium ambiguam ſcripturam habet. Alteram lectionem: *tepidaque recentem Cæde locum*, ut jam Egnatius emendatum dedit, bene poſt Ge. Fabric. Pier. et alios Heinſius tuetur ex Serv. et Macr. VI Sat. 6. Eſt ea haud dubie elegantior, non per hypallagen, ut

nunc enim recte memorata *placida* mors, et *quieſcere* in amici complexu.

446—449. Splendidiſſimum epiphonema! et ad miſerationem altius infigendam animo, dum ſe ipſum ea tactum ſignificat poëta, aptiſſimum. Sumſerunt a poëta alii, non æque feliciter: congeſſit imitationem multorum Cerda. Splendor autem et pondus in ornamentis ac verbis. *domus Æneæ*, gens Julia, aut, quod minus malim, omnino populus Romanus. *immobile ſaxum:* quippe *æternum* Capitolium, et nota narratio de Termino deo, qui in fundamentis Capitolii jaciendis non ceſſit loco. *pater Romanus* eſt Jupiter Capitolinus, non Auguſtus: is non æternum habiturus erat imperium.

452. conf. Iliad. κ, l. c. 523. ſq. 455. 456. *tepidaque recentem cæde locum*; docte et elegantes

Cæde locum, et plenos ſpumanti ſanguine rivos.
Adgnoſcunt ſpolia inter ſe, galeamque nitentem
Meſſapi, et multo phaleras ſudore receptas.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Jam ſole infuſo, jam rebus luce retectis,
Turnos in arma viros, armis circumdatus ipſe,
Suſcitat; æratasque acies in prœlia cogit,
Quiſque ſuos, variiſque acuunt rumoribus iras.

ut male exponunt, ſed propter exquiſitiorem et remotam a vulgari formam. Nam *locus recens cæde* eſt doctius dictum, quam *locus recenti cæde. tepidæque madentem* C. *l.* Porcius Pierii, cum edd. Mediol.——456. *pleno ſpumantis ſanguine rivos* aliquot Heinſ., it. Erf., etiam Medic. a Fogginio expreſſus, quem Heinſius cum Gud. et pr. Menag. *plenos ſpumantis* exhibere narrat, *ſpumantis* etiam ex Romano notatum, *et plenos ſpumantis* præſcriptum Donati commento. Eſt autem hoc, quod et Cuninghamus expreſſum dedit, ſcitius haud dubie doctiuſque; *pleno ſpumantes ſanguine rivos*, quam alterum: *plenos ſpumanti ſ. r.* Utrumque tamen paullo τραγικώτερον, ut ſolent *rivi ſanguinis* dici, nunc *pleni ſanguine.* Servius *ſpumantem ſ. rivos* legit ſc. locum, nimis magnifice in cæde aliquot virorum.——457. *Cognoſcunt* qu. Moret.——460. *Titani* Goth. tert., ſtolide.——461. *Cum ſ. i.* idem Goth. tert., quod ferri poſſit. *receptis* vett. exemplaria ap. Pier. *relictis* pr. Hamb.——464. *Quiſque ſuas* ſc. acies Medic. et alii Heinſ. et Burm. cum Goth. tert. Ita oratio ſic procedit: *æratasque acies in prælia cogit Quiſque ſuas*, quod ſane expeditiſſimum erat, quodque præferam argutiis aliunde inductis. At *quiſque ſuos* tuebatur Ge. Fabric. (ſecundum Homeri cum Iliad. δ, 428 κέλευε δὲ οἷσιν ἕκαστος Ἡγεμόνων), ut eſſet ſyntheſis, et alia figura: *quiſque cogit et acuunt.* Montalb. et Parrhaſ. *Quique ſuos*, etiam elegantius. Poteſt quoque ſic diſtingui et interpungi: *Turnus in arma viros— Suſcitat æratasque acies; in prælia cogit Quiſque ſuos; variiſque acuunt rumoribus iras.* Ita vero in *viros æratasque acies* eſt otioſi quid. Aut ſic: *cogit; Quiſque*

eleganter, non per hypallagen, ut vulgo exponunt, ſed propter exquiſitiorem et remotam a vulgari uſu formam. Nam *locus recens cæde* doctius dictum eſt, quam *locus recenti cæde*, in quo cædes recens facta. At *cædes tepida* propter tepentem adhuc cruorem. φόνος, αἷμα λιαρόν. Ita et mox *plenos ſpumanti ſanguine rivos* dictos accipe pro *rivis ſanguinis*. Nec tamen infitiandum, paullo tumidius et tragice hoc dictum eſſe. conf. Var. Lect. 460. Homericus verſus Iliad. λ, 1. 464. Debebat

Quin ipſa adrectis (viſu miſerabile) in haſtis
Præfigunt capita, et multo clamore ſequuntur,
Euryali et Niſi.
Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem (nam dextera cingitur amni),
Ingentiſque tenent foſſas, et turribus altis
Stant mæſti: ſimul ora virum præfixa movebant,
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuntia Fama ruit, matriſque adlabitur auris
Euryali. At ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit.

que ſuos variiſque acuunt rumoribus iras. Quatuor Burmannianis copula in *variiſque* abeſt. *varioſque* ſec. Rottend. *rumores* poëta docte pro hortatibus dixiſſe videtur.——465. *ipſi* Ven. *mirabile* multi Heinſ. ex more.——467. An hoc hemiſtichium ex interpretamento in margine adſcripto ſubnatum? [Sic cenſet auctor libri, cui titulus, *Lettres de quelques Juifs à M. Voltaire.*]——468. *in* abeſt Rom. et binis Rottend.——469. *nam dextra* agnoſcitur Priſciano lib. VII, et ſic Goth. pr. Sed defendit alterum librorum auctoritas ap. Heinſ. *nam cetera* Goth. tert. *amne* Sprot.——471. *movebant* Heinſ. e ſuis et Pierianis reſtituit. *monebant* pr. Hamb. pro var. lect. Vulgo ante Heinſ. lectum *videbant*; dederat tamen *movebant* Naugerius in Ald. tert. et ex eo alii. *ſimul* pro copula eſt: nec *Stant—ſimul ac videbant* latinum eſſet.——472. *Nota minis* ſec. Goth.——473. *pinnata* Medic. et Gud. cum Rom.; et ſic Servius.——474. *F. gerit* Ven. a m. pr. *auras* Medic. a m. pr.——475. *At* Heinſ. cum melioribus. Vulgo *Ac*. *relinquit* Erf.

bebat eſſe: *acies in prælia cogunt et acuunt:* figura, quam ſynthesin vocant, dictum *cogit quiſque ſuos.* Sed. v. Var. Lect. *rumoribus* docte videtur poſitum pro hortatibus, vocibus. 468. De locorum ſitu v. Excurſ. III ad VII et ſup. ad v. 194 *a læva parte* caſtrorum, quæ in mare converſa erant, porta erat, a qua duplex via ducebat, altera ſecundum littus, adeoque verſus Laurentum, altera in interiora agri, qua, retro ad Tiberim verſus collem Palatinum perveniri poterat. Firmant Trojani præſidiis vallum ab læva parte (v. ſup. p. 132), qua Rutuli oppugnare munitionem ſeu urbem, quam Virgilius perhibet, poterant: collocant ea in ipſo vallo ſeu muro et turribus, quas foſſa ambit.

473 ſq. Comparant Andromachæ trepidationem et luctum Iliad. χ, 447 ſqq. et Iliad,

Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa.
Evolat infelix, et, femineo ululatu,
Sciſſa comam, muros amens atque agmina curſu
Prima petit: non illa virum, non illa pericli,
Telorumque memor; cœlum dehinc queſtibus
inplet;
Hunc ego te, Euryale, adſpicio? tune, illa ſenectæ
Sera meæ requies, potuiſti linquere ſolam,
Crudelis? nec te, ſub tanta pericula miſſum,
Adfari extremum miſeræ data copia matri?
Heu, terra ignota canibus date præda Latinis
Alitibuſque jaces! nec te tua funera mater

476. *Expulſi* ap. Macrob. lib. IV Sat. I editum. *Diſcuſſi* Parrhaſ. *reſolutaque membra* refingit Barneſ. ad Il. X, 448. ut græcis latina conveniant: cauſſa parum idonea.——478. *comas* Ven. et Goth. ſec., qui et: *agmina circum* exhibet.——480. *dehinc cœlum* tres Burm.——481. *Non ego* Goth. ſec. *Hinc* Hugen. *Hunccine te, Euryale* vett. edd. Macrobii V Sat. 9 et in margine cod. Bemb. Terentii. Ex iiſdem et aliis codd. Heinſius reſtituit *tune illa ſ.*, quod jam Ald. tert. habet, pro vulgato: *ille*, quod tamen doctius videtur. cf. ad v. 485. Dorvill. a m. ſec. *ipſe*——484. *extremis* Medic. et Sprot. *extrema* plures Heinſ. et Burm.——485. *date* poſt Fabricium Heinſ. e codd.; vulgo *data*, minus eleganter, inprimis poſt *data copia*.——486. Locus interpretatione vix expediendus. Servius *funeram* exponit h. e. eam, ad quam funus pertinet, quaſi funeream. Addunt alii *funeras* producere cadavera, *præficas* ſequi. Grammatico acumine digna antiquata vox, non Maroniana elegantia! Quid quod

ζ, 388 ſeq. Ut imitatorem minus ſubacti judicii agnoſcas, cf. Statii III Theb. 133 ſqq. 476. Affectus a multis adumbratus. Qui exempla cupit, Cerdam adeat; malim talia quemque ſibi in ipſa poëtarum lectione notare et reminiſci, quam cumulata cognoſcere cum faſtidio. 479. *prima agmina* haud dubie jungenda. Nam procurrit ante propugnatores valli. 485. 486. ex priſci ævi atrocitate, ſatis nota, vel ex Iliadis primis verſibus. Ad ſequentes quoque verſus illuſtrandos undique locorum copia ſuppetit, etiam ex ipſo Homero, v. c. Odyſſ. ω, 291 ſqq. Iliad. χ, 86 ſqq. conf. inf. X, 557 ſeqq. 486. *nec te t. f.* Ut nunc legitur, ratio grammatica

Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi,
Veste tegens; tibi quam noctes festina diesque
Urguebam, et tela curas solabar anilis.
Quo sequar? aut quæ nunc artus, avolsaque membra,

quod nec vocis exemplum extat, nisi ex lectione Jos. Scaligeri in Ennii epitaphium illata: *nec funera fletum faxit*. Displicuit Serviana ratio jam Julio Sabino, qui sic accipit: "ego tua mater peperi te non ad funera, id "est, ut ipsa tibi facerem funus." Substituit igitur ille, quod alii quoque faciunt: *nec te* ad *tua f.*, sed hoc plumbeum est; aut, quod Pseudo-Donati interpretationi præfixum video: *nec te* in *tua f.*, at in ipsa interpretatione aliter acceptus locus: "Hic quoque, inquit, aliud fuerat dictura, aliud subjecit, dolentis more." Scilicet ex ejus sententia scribendum erit cum Catrœo: *nec te—tua funera mater P.*, ut se ipsam reprehendat: quid dico te? saltem tua funera: quod an cuipiam se probaturum sit, ignoro. Aliud acumen sequuti sunt alii. Cerdam non assequor: etsi is proclivior est in Servianam rationem. Castalio apud Burmannum verba jungebat sic: *nec te tegens veste produxi funera*. Dura prorsus oratio. Locum esse corruptum nullus dubito atque eum adeo inter ea esse referendum censeo, in quorum corruptelis omnes codices conspirant adeoque testatum faciunt, se istis depravationibus seriores esse omnes. Laudatur quidem lectio ex sec. Moret. *nec enim tua*, et ex Parrhas. *nec ego tua*, sed correctorem in his agnoscas facile; nec in aliis locis hi codices ab aliis recedunt nisi ex interpolatione. Sed in promtu est loci emendatio, quæ, una cum depravationis caussa, ex antecedenti *tua* in oculos incurrit: eamque jam Bembus proposuerat: *nec te tua* funere *mater Produxi*, nec ego produxi te funere. Vulgare erat: ducere, producere, funus; et elegantia nota pro ego, *tua mater*. Burmannus castigationem hanc admitti posse concedit, fluctuat tamen incertus tandemque tentat: *nec tristia funera*. Heumannus olim conjecerat: *te* et *tua fun.* Laxa et fluxa oratione: lorum in rivo naturæ putes. Merula ad Ennium p. 56, qui Servianæ alioqui rationi favet, insuper legebat: *Proluxi*, nullo cum fructu.—— 487. *oculis* duo Burm.——488. *tibi quod* Rom. *qua* Erf., et mox v. 489 *Urguebant*. *tela anili* alter Mentel.——490. *sequor* alter Hamb. *aut quo* Montalb. et Goth. tert.

matica accipere sic jubet, ut *tua funera* sit appositum voc. *te*. Scilicet funus ducitur, producitur, adeoque et corpus. Friget tamen vel sic locus cum cadavere. Probabile fecimus, legendum esse *funere*; nec ego funus tuum duxi; pro hoc doctius dictum: *nec te produxi funere*. Ad sententiam illustrandam laudat versus Ennianos Macrob. VI, 2 ex Cresphonte: *Neque terram injicere, neque Cruenta convestire mihi corpora licuit, Nec miseræ lavere lacruma salsum sanguinem*. vid. Var. Lect. 488. Minus bene de veste funebri, ἐντάφιον dicitur, cogitant

Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
Nate, refers? hoc ſum terraque marique ſecuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas; in me omnia tela
Conjicite, o Rutuli; me primam abſumite ferro:
Aut tu, magne pater divom, miſerere, tuoque
Inviſum hoc detrude caput ſub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concuſſi animi, mæſtuſque per omnis
It gemitus; torpent infractæ ad prœlia vires.
Illam incendentem luctus Idæus et Actor,
Ilionei monitu et multum lacrimantis Iuli,
Conripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit. Sequitur clamor, cœlumque remugit.

492. *Nate ne fers* alter Hamb. *quæ ſum* aliquot edd. vett., ſed *hoc ſum* omnes ſcripti Pier. et Heinſ. et Gothani, præter primum. *hæc ſum* ſec. Rottend. et Parrhaſ.——494. *primum* alter Hamb. *abrumpite* ſec. Moret.——495. *At tu* uterque Hamb. et ſec. Moret.——498. *concuſſæ animi* Goth. tert., quod facile quis exornet, qui otio abundet, quantumvis ineptum. *mæſtoſque* a m. pr. Mentel. pr.——500. *incidentem* Oudart. *et auctor* Rom. et Goth. tert. ac Dorvill. a m. ſec. In Regio ſequens verſus huic præmiſſus erat.——501. *monitum* ed. Junt.——502. *in tecta* multi Pier. et Heinſ. cum Goth. tert.; tum *reponunt* jam inde ab Aldd. legitur. *reportant* vett. edd. ap. Pier. et qu. Moret.. quod ſane vulgarius; et ſic ſup. VII, 574. At cf. ſup. IV, 391. 392. VIII, 584. *inter manus* puta famularum.——503. *ſonoro* Bigot.

tant Intpp. et σπεῖρον Laërtæ a Penelope curatum huc advocant. De filii adoleſcentis morte mater profecto non cogitabat. 492. *hoc* caput, quod ante oculos erat ſuffixum pertica v. 465. 493. *hoc ſum ſecuta?* ut mihi aliquando id eſſet ſic adſpectandum! Niſi *hoc* pro eo, propterea, malis accipere.

funus autem eſt cadaver, ut alibi quoque.

503. 504. Præclare ad revocandum a mœrore, et recipiendum ex tam longa narratione animum, utitur verſibus ad movendos animos idoneis: prioris lineas ductas eſſe ex illo Ennii: *at tuba terribili ſonitu taratantara dixit*, omnes monuere

Adcelerant acta pariter testudine Volsci;
Et fossas inplere parant, ac vellere vallum.
Quaerunt pars aditum, et scalis adscendere muros;
Qua rara est acies, interlucetque corona
Non tam spissa viris. Telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Adsueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infesto volvebant pondere, si qua

506. *pellere* Rom. Oudart. et a m. sec. Bigot. Mediceus autem etiam *pellere vallo* a m. sec. ex v. 519.——507. *aditus* Gud. *murum* Leid. et Moret. sec.——509. *pressa viris* Hugen.——510. *aut* Bigot. cum Goth. tert. *drudis* Franc., unde Burm. conj. *crudis*. Sed in illo codice operam ludat, qui talia rimetur. *duros* dixit pro robustis, gravibus.——512. *saxaque volvebant infesto p.* Zulich.

nuere post Macrobium. *increpuit sonitum* ut, sonuit sonitum: sed variando; sonando emisit s. 505. *In testudine* egressus est Homericam τειχομαχίαν Iliad. μ, 443 sq., quae in hoc et sqq. poëtae animo insidere debuit, uti ex multa lectione unicuique accidere necesse est: *testudinem agere*, scutorum junctorum (nam de machina multo minus cogitare licet), Trojani et Achivi nondum norant. Mox Messapus v. 523 Homerici Sarpedonis partes explet Iliad. μ, 387 sq. Volsci ducebantur a Camilla: sup. VII, 803. Caeterum *urbem*, novam Trojam, poëta ita descripsit, ut simul castrorum vicem ea praebere posset: lib. VII, 157 *Ipse humili designat moenia fossa, Moliturque locum, primasque in littore sedes* Castrorum *in morem* pinnis atque aggere *cingit*. Itaque libro nono ex Æneae praecepto non in aciem procedunt Rutulis accedentibus, sed *castra et tutos servare aggere muros* student. Erat autem, quantum video, ex poëtae mente, fossa ducta cum aggere seu vallo, cui impositus erat murus, turribus ex intervallis distinctus. Itaque oppugnatio ita instituitur, ut primum alii testudine facta succedere, fossam implere ac vallos convellere, alii, qua parte murus nudatus erat, scalas admovere tentent. Rupta ac soluta testudine, v. 515—517 missilibus e longinquo muros propugnatoribus nudant. Tandem v. 521 in turrim impetus fit: igni immisso expulsis Trojanis irruunt Rutuli. Versus 511 ingenioso commento a poëta subjicitur. 512. *infesto pondere*

Possent tectam aciem perrumpere: quum tamen omnis
Ferre juvat subter densa testudine casus.
Nec jam sufficiunt. Nam, qua globus inminet ingens,
Inmanem Teucri molem volvuntque ruuntque:
Quæ stravit Rutulos late, armorumque resolvit
Tegmina. Nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat Etruscam
Pinum, et fumiferos infert Mezentius ignis;
At Messapus equum domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, et scalas in mœnia poscit.

513. *Possint* Leid. *quum tamen.* Duriuscula est ad meum sensum hæc junctura. At illis, inquit, qui testudinem agunt, decretum est, experiri. Omissa autem in seqq. pronomina demonstrativa ac relativa, quæ subjecta declarent, brevitatem ac vim narrationi faciunt. Jo. Schrader. in schedis conj. *quam t. o. Ferre juvat.*——514. Vulgata lectio erat *libet.* Multi tamen Heinf. cum tribus Burman. *juvat.* Adde fragm. Vatic. Alludunt Medic. a m. pr. et Gud., qui cum Mediceo Pier. habent *jubat*, Priscian. et Augustin. *jubet.* Probarunt idem Cuningham., qui recepit, et Jo. Schrader.; itaque prætuli, cum orationem faciat minus duram. ——515. *sed qua* Gud. a m. sec. *quo* Goth. sec.——516. *v. trahuntque* Donat. et alii antiqui apud Ge. Fabric. cum Mentel. pr. a m. sec.——517. *Rutulos stravit* vulgo ante Heinf., minus suaviter. *stravit late Rutulos* Parrhas.——518. *curent* Leid. *se condere* Bigot. et Leid. a m. sec. *detendere* Menag. alt.——520. *tentant* sec. Rottend., tum Leid. supplet: *densis cum corpore toto.*——521. *horrendum visu* Erf.——524. *Transcendit v.* codd. admodum vetusti ap. Pier. *præscindit* pr. Moret. et a m. pr. Ven. Sed *Rescindit* recte, ut supra vellebant vallos. *ad mœnia* nonnulli Heinf. et Burm. cum sec. Goth.

pondere pro gravi, et ob gravitatem exitioso. 518. *cæco Marte* sub testudine, quam modo *tectam aciem* et *armorum tegmina* dixerat; opponitur pugna aperta. 521. *pinus* nulla alia est quam ardens, quæ pro face esset.

Adcelerant acta pariter testudine Volsci;
Et fossas inplere parant, ac vellere vallum.
Quærunt pars aditum, et scalis adscendere muros;
Qua rara est acies, interlucetque corona
Non tam spissa viris. Telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Adsueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infesto volvebant pondere, si qua

506. *pellere* Rom. Oudart. et a m. sec. Bigot. Mediceus autem etiam *pellere vallo* a m. sec. ex v. 519.——507. *aditus* Gud. *murum* Leid. et Moret. sec.——509. *pressa viris* Hugen.——510. *aut* Bigot. cum Goth. tert. *drudis* Franc., unde Burm. conj. *crudis*. Sed in illo codice operam ludat, qui talia rimetur. *duros* dixit pro robustis, gravibus.——512. *saxaque volvebant infesto p.* Zulich.

nuere post Macrobium. *increpuit sonitum* ut, sonuit sonitum: sed variando; sonando emisit s. 505. *In testudine* egressus est Homericam τειχομαχίαν Iliad. μ, 443 sq., quæ in hoc et sqq. poëtæ animo insidere debuit, uti ex multa lectione unicuique accidere necesse est: *testudinem agere*, scutorum junctorum (nam de machina multo minus cogitare licet), Trojani et Achivi nondum norant. Mox Messapus v. 523 Homerici Sarpedonis partes explet Iliad. μ, 387 sq. Volsci ducebantur a Camilla: sup. VII, 803. Cæterum *urbem*, novam Trojam, poëta ita descripsit, ut simul castrorum vicem ea præbere posset: lib. VII, 157 *Ipse humili designat mœnia fossa, Moliturque locum, primasque in littore sedes Castrorum in morem pinnis atque aggere cingit.* Itaque libro nono ex Æneæ præcepto non in aciem procedunt Rutulis accedentibus, sed *castra et tutos servare aggere muros* student. Erat autem, quantum video, ex poëtæ mente, fossa ducta cum aggere seu vallo, cui impositus erat murus, turribus ex intervallis distinctus. Itaque oppugnatio ita instituitur, ut primum alii testudine facta succedere, fossam implere ac vallos convellere, alii, qua parte murus nudatus erat, scalas admovere tentent. Rupta ac soluta testudine, v. 515—517 missilibus e longinquo muros propugnatoribus nudant. Tandem v. 521 in turrim impetus fit: igni immisso expulsis Trojanis irruunt Rutuli. Versus 511 ingenioso commento a poëta subjicitur. 512. *infesto pondere*

Possent tectam aciem perrumpere: quum tamen omnis
Ferre juvat subter densa testudine casus.
Nec jam sufficiunt. Nam, qua globus inminet ingens,
Inmanem Teucri molem volvuntque ruuntque:
Quæ stravit Rutulos late, armorumque resolvit
Tegmina. Nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat Etruscam
Pinum, et fumiferos infert Mezentius ignis;
At Messapus equum domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, et scalas in mœnia poscit.

513. *Possint* Leid. *quum tamen.* Duriuscula est ad meum sensum hæc junctura. At illis, inquit, qui testudinem agunt, decretum est, experiri. Omissa autem in seqq. pronomina demonstrativa ac relativa, quæ subjecta declarent, brevitatem ac vim narrationi faciunt. Jo. Schrader. in schedis conj. *quam t. o. Ferre juvat.*——514. Vulgata lectio erat *libet.* Multi tamen Heins. cum tribus Burman. *juvat.* Adde fragm. Vatic. Alludunt Medic. a m. pr. et Gud., qui cum Mediceo Pier. habent *jubat*, Priscian. et Augustin. *jubet.* Probarunt idem Cuningham., qui recepit, et Jo. Schrader.; itaque prætuli, cum orationem faciat minus duram. ——515. *sed qua* Gud. a m. sec. *quo* Goth. sec.——516. *v. trahuntque* Donat. et alii antiqui apud Ge. Fabric. cum Mentel. pr. a m. sec.——517. *Rutulos stravit* vulgo ante Heins., minus suaviter. *stravit late Rutulos* Parrhas.——518. *curent* Leid. *se condere* Bigot. et Leid. a m. sec. *detendere* Menag. alt.——520. *tentant* sec. Rottend., tum Leid. supplet: *densis cum corpore toto.*——521. *horrendum visu* Erf.——524. *Transcendit v.* codd. admodum vetusti ap. Pier. *præscindit* pr. Moret. et a m. pr. Ven. Sed *Rescindit* recte, ut supra vellebant vallos. *ad mœnia* nonnulli Heins. et Burm. cum sec. Goth.

pondere pro gravi, et ob gravitatem exitioso. 518. *cæco Marte* sub testudine, quam modo *tectam aciem* et *armorum tegmina* dixerat; opponitur pugna aperta. 521. *pinus* nulla alia est quam ardens, quæ pro face esset.

Vos, o Calliope, precor, adſpirate canenti;
Quas ibi tunc ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit: quem quiſque virum demiſerit Orco:
Et mecum ingentis oras evolvite belli.
Et meminiſtis enim, divæ, et memorare poteſtis.

525. Heumann. conj. *Vos, o Calliopæ*, graviter ob id vapulans Burmanno. Idem enotatum ex Erf.——526. *tunc* Heinſ. e Medic. et ex al. Vulgo, *tum*; alii *cum. ferro tum* Dorvill.——527. *Dimiſerit* multi et hic ap. Burm.——528. *boras* tres ap. Burm. et Goth. tert. *beroas*, quod nihili eſt; interpretatur tamen *boras* etiam Jul. Sabinus ut ſit tempus, quo bellatum eſt; ſed Ven. *cauſſas:* uti etiam in Enniano verſu (vid. Not.) exhibent Diomedis et Quinctiliani libri VI, 3, 86, male utique. Nec melius alii conj. *iras. curas*; nam *oras* Ennianum eſt. Tum *evertite* Menag. pr. *exolvite* alter Hamb., fruſtra vid. laud. ab Burm. Barthium ad Stat. I Theb. 2; adde Stoeber. ad Manil. I, 116.——529. Abeſt verſus melioribus libris cum Mediceo: adde fragm. Vatic., et recte judicabat Heinſius eſſe eum hic inculcatum ex ſup. lib. VII, 645. Aberat quoque Goth. ſec., at in pr. præmittebatur ſuperiori.

525 ſqq. Præclara hæc: facit enim Muſarum invocatio plurimum ad convertendos animos in Turnum, qui nunc rebus geſtis erat illuſtrandus: modo non ex Homero omnia nimis manifeſte eſſent tranſlata; a quo tamen omnino diligentius curatum eſt, ut omnia, quæ narravit, non ex poëtæ ingenio ſed a vetere fama profecta eſſe viderentur, quam Muſæ ſuppeditarent. In Virgilio contra nimis manifeſtum eſt, ex poëtico artificio aut formula poëtica hæc eſſe inſerta. *Vos, o Calliope.* Exempla enallages ſeu ſyllepſios vid. ap. Cerdam et alios, ut nuper in Heuſing. ad Off. Cic. præf. p. 37.

525. Vid. Iliad. ξ, 508 ſq.
527. Ἄϊδι προΐαψεν quis neſcit?
528. Verſus Ennianus ex VI Annal. teſte Macrob. VI, 1 et Servio: *Qui potis ingentis oras evolvere belli?* et hinc explicandum. *oræ* videntur dictæ ſimpl. pro partibus, ut *fines*, de toto loco, ſpatio. *bellum* eſt pugna, quæ quomodo omnibus locis per totam aciem facta ſit, quis exponere poſſit? Ἀργαλέον δέ με ταῦτα, θεὸν ὥς, πάντ' ἀγορεῦσαι etc. (Iliad. μ, 176). Adjecta vox, *evolvere*, in animum revocabat Turnebo oras veſtium: quod alienum eſt. Apud Homer. Iliad. δ, 371 γεφύρας πολέμοιο per *oras* illuſtrant, perperam utique, nam illæ ſunt intervallum inter utramque aciem, qua parte propugnatores, πρόμαχοι, prodeunt, ſeque invicem armis petunt. Servius *oras* extrema bellorum exponit; enimvero de pugna agitur.

530.

Turris erat vasto suspectu, et pontibus altis,
Opportuna loco: summis quam viribus omnes
Expugnare Itali, summaque evertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere saxis,
Perque cavas densi tela intorquere fenestras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam adfixit lateri; quæ plurima vento
Conripuit tabulas, et postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus, frustraque malorum
Velle fugam. Dum se glomerant, retroque residunt
In partem, quæ peste caret: tum pondere turris
Procubuit subito, et cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, inmani mole secuta,
Confixique suis telis, et pectora duro

530. *suspecto* alter Hamb. *conspectu* Parrhas.——531. *qua v.* Goth. alter.——532. *Italis* Rom.——536. *affecit* Medic. Pierii. *adstrinxit* Parrhas.——537. *tabulis* pr. Hamb. a m. pr. *pontibus* conj. Jo. Schrader. *adhessis* Rom. *obesis* Goth. sec.——539. *residunt*; Jo. Schrader. em. *recedunt*; sed alterum doctius eodem significatu. Est Lucretianum *retroque residit*: II, 283.——540. *carent* Franc. sed tunc malit Burm. *qua peste carent* scil. Trojani. Conf. ad v. 510.——542. *immensa* Sprot. *secuti* duo Burm.——543. *Confixaque* Montalb. *Confixitque* Goth. sec.

530. cf. sup. lib. II, 440 sqq. ubi regia Priami simili modo oppugnatur. *pontibus*, quibus discurrunt propugnatores per mœnia et ad turres perveniunt. Pro tabulatis pontes dici, durum esset. v. sup. v. 170. 533. *defendere* sc. turrim, non se; hoc indignum poëtica gravitate esset. 536. *Et flammam adfixit lateri*, ergo turrim ligneam fuisse credendum est, si exterius adhæsit fax allisa et affixa. 540. *pestis* de incendio, ut V, 683. Dum omnes in alteram turris partem, quæ intacta ab igni est, concedunt: illa, quæ solo imposita et superstructa erat (non fundamento saxeo in terram acto), utpote lignea et mobilis, inæquali pondere inclinatur et corruit. 542. Videntur sequentia ad hanc rerum faciem esse revocanda. Turrim ligneam puta aggeri castrorum

Transfoſſi ligno, veniunt. Vix unus Helenor,
Et Lycus elabſi: quorum primævus Helenor,
Mæonio regi quem ſerva Licymnia furtim
Suſtulerat, vetitiſque ad Trojam miſerat armis,
Enſe levis nudo, parmaque inglorius alba.
Iſque ubi ſe Turni media inter millia vidit,
Hinc acies, atque hinc acies adſtare Latinas;

544. *Transfixi* pr. Hamb. pro var. lect. cum Goth. pr. *Confoſſi* Parrhaſ. *Halenor* in lib. aliquot Pier. Eſt Ἑλήνωρ. *Elenor* Lutat. ad Stat. ap. Burmannum, qui et binis codd. abfuiſſe verſum notat, ex clauſulæ ſimilitudine, in uno verſus 548. 547. 546 ſe excepiſſe.——545. *Lucus* in Medic., in al. *Licus*.——546. *Licymnia* Medic. et Gud. Λικύμνια ex Λίκυμνος. Varie depravatum nomen: *Licimnia*, *Licinnia*, *Licinia*, *Lycimnia*, *Lacymnia*, *Lacinia*, *Lucina*, *Lucania*.——548. *palmaque* Ven., idque, quod miror, Jul. Sab. interpretantem video.——550. *atque hinc inter ſe a.* Ven. *obſtare* Vratiſl. *inſtare* pr. Hamb. et Bigot. cum Goth. tert.

fuiſſe impoſitam; eamque nunc corruentem ferri in præceps in partem oppugnatoribus adverſam. Ii, qui in turri ſunt, affliguntur gravi turris ruina ſolo, partim haſtis ſuorum mutuo transfixi: hoc eſt *veniunt ad terram*.

545 ſqq. Ornat Helenorem, ſed Homeri veſtigia legens Iliad. ζ, 23 ſq. 547. *vetitis armis:* quæ tractare nondum poſſet propter teneram adoleſcentiam: nam erat *primævus*. Male Intpp. poſt Servium ad Romanorum morem in ſervis a militia prohibitis referunt. 548. *parmaque inglorius alba*; media vox ſatis arguit poëtam non λεύκασπιν vel λευκασπίδα ex Æſchylo VII ad Theb. 90 h. e. fulgenti clipeo inſtructum, voluiſſe innuere; ſed ἄσημα ὅπλα, qualia Euripidis Phœniſſ. 1119, nullo inſigni conſpicua tanquam unius e vulgo: cum contra eſſent picta ac cælata argumento, ſcuta clarorum virtute et facinoribus virorum. Etſi itaque idem Helenor mox fortiter in hoſtes irruat, adhuc tamen erat *inglorius*, unus e turba, ut nullis clipei inſignibus diſcerni et dignoſci poſſet. Contra vſ. 582 Arcentis filius *clarus* chlamyde purpurea dictus. Inf. XI, 711. *Enſe pedes nudo puraque parma.* Declarat utique parmam nullo inſigni conſpicuam.

549. Turri in faſtigio aperta, non tecto clauſa, in præceps data extra vallum, deſilientes duo, Helenor et Lycus, in medio hoſtium verſari ſe videbant. Alter Lycus v. 556 ſq. in aggerem et murum vibrato in altum corpore eſcendere conatur, ut ſe intra urbem recipiat.

Ad

Ut fera, quæ, denſa venantum ſæpta corona,
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit, et ſaltu ſupra venabula fertur;
Haud aliter juvenis medios moriturus in hoſtis
Inruit; et, qua tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus inter et hoſtis,
Inter et arma, fuga muros tenet, altaque certat
Prendere tecta manu, ſociumque adtingere dextras.
Quem Turnus, pariter curſu teloque ſecutus,
Increpat his victor: Noſtraſne evadere, demens,
Speraſti te poſſe manus? ſimul adripit ipſum
Pendentem, et magna muri cum parte revellit:
Qualis, ubi aut leporem, aut candenti corpore cyc-
num,
Suſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:

552. *inſcia* Goth. ſec. *mortis* Montalb.——556. *It* pr. Moret. *melior longe* aliquot Burm.——557. *muros petit* Erf.——558. *Pendere* Goth. pr. *pandere* tert. *ſaxa manu* pr. Moret. cum Erf. quod præferret Burm., ſi in pluribus extaret: nam *tecta* de muris caſtrorum et munimentis inſolitum dici. f. *ſepta*. Debebat tamen concedere hoc poëtæ, ut muri ſummam partem hac voce declararet, uti mox v. 568 de eadem *faſtigia* dixit. Nec muros tecto tutos cogitare adeo abſonum eſt. *dextra* alter Hamb. et Rom. *dextris* Erf.——559. *curſu pariter Turnus* Goth. tert., nec inſuaviter.——562. *tendentem* pr. Moret. *muri magna* Erf. *revulſit* Exc. Burm. et Parrhaſ.——563. *aut* ante *leporem* abeſt apud Macrob. V, 12.

Ad 551 ſq. comparandus Iliad. μ, 41 ſqq. υ, 164 ſqq. conf. inf. XII, 4 ſq. Silius X, 1 ſqq. 557. Murum humilem fuiſſe neceſſe eſt, qualis eſt Homericus murus in vallo Achivorum, cujus pinnas Sarpedon manu convellit: Iliad. μ, 397, *tecta* pro muri ſuperiore parte, ut v. 568 *faſtigia*, apud Silium VII, 603 *qui ſummas alto prenſabat in aggere pinnas*; hinc 562 *pendentem*, nam prehenderat manu ſuperiora muri, ut ſaltu ſe in altum libraret; et *magna muri cum parte*, uti Homer. l. c. ἔπαλξιν ἑλὼν χερσὶ στιβαρῇσιν Ἕλχ', ἡ δ' ἕσπετο πᾶσα διαμπερές.

563. 564. Laudantur Iliad.

Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius a stabulis rapuit lupus. Undique clamor
Tollitur. Invadunt, et fossas aggere conplent:
Ardentis tædas alii ad fastigia jactant.
Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis
Lucetium, portæ subeuntem, ignisque ferentem;
Emathiona Liger, Corynæum sternit Asylas:
Hic jaculo bonus, hic longe fallente sagitta;
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus;
Turnus Itym, Cloniumque, Dioxippum, Promolumque,

565. *matris* Rom. et Porc. apud Pier. quinque Burm., minus docte. *balantibus* Goth. pr. *latratibus* Goth. tert.——566. *repetit* idem Goth. tert.——567. *fossas atque a.*⁰*c.* Rom.——568. *ad f. mittunt* Oudart.——569. *ingentis* Medic., sed a pr. m.——570. *Lucretium, Lucretinum, Luccetium, Lucceeium* al. *ignemque* Sprot.——571. *Et mathiona* Dorvill. *Emathion aliter* Exc. Burm. ex *Emathion aliger*, quod Goth. sec. habet. *Corineum* et *Chorineum* multi, etiam *Corinesum*, *Corneum*, *Horneum*: sed est a κορύνη, clava. cf. ad XII, 298. *Hyrtacides Corineum* Macrob. V, 15, sed v. h. l. Heins., *Asilas* plerique.——572. *baculo bonus* Goth. tert., belle! *salante* Franc. *fugiente* Leid., sed *fallens* est, quæ occulto ferit. Valer. Fl. III, 182 *fallere nervo ausus*. *est* in fine addunt aliquot Burm.——573. *v. C. turmis* Goth. tert.——574. *Ithim, Ithin, Ytim, Itim* alii; tum *Clenium, Clanium, Clionum, Donium*; porro, *Diocippum, Diosippum*, tandem *Promolum* Heins. e Medic. et al. Vulgo, *Promulum*: alii *Pomulum, Prumulum*.

ξ, 308 seq. et comparantur cum his ab Intpp. inde a Macrobio; nec tamen quicquam amplius ibi est quam aquila petens πτῶκα λαγωόν; tu vero conf. Iliad. ϱ, 674 sq. et comparationem cum aquila, quæ cycnos invadit Iliad. ο, 690 sq. Quod vero ad vs. 565. Iliad. ε, 162 comparandum memorant, perperam faciunt. *Martius lupus*, Marti sacer; male aliter alii.

566 sq. Cum uno loco perrupisset munitionem Turnus, facti inde cæteri Rutuli audaciores undique novo impetu invadunt eoque res succedit, ut fossam *humo aggesta* expletam habeant. Tum propius murum et portam subeuntes jactant

Et Sagarim, et ſummis ſtantem pro turribus Idan;
Privernum Capys. Hunc primo levis haſta Temillæ
Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Ad volnus tulit: ergo alis adlabſa ſagitta;
Et lævo adfixa eſt lateri manus, abditaque intus
Spiramenta animæ letali volnere rumpit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis;
Pictus acu chlamydem, et ferrugine clarus Hibera,
Inſignis facie, genitor quem miſerat Arcens,
Eductum Matris luco, Symæthia circum

575. *Sagaram* al. *Idan* ex Medic. et Moret. qu. vulgo: *Idam*: etiam *Itym, Ityn.*——576. *Capis* al., et ante Heinſ. *Themillæ.*——579. *adfixa* Heinſ. e Pier. et ſuis aliquot reſtituit: pro vulgari: *infixa. afixa* pr. Hamb. pro var. lect. *intra* Goth. tert.——580. *rumpit* Heinſ. e melioribus. Vulgo, *rupit*: quod Rom. tuetur.——581. *Argentis* et *Argens* duo Burm.——583. Nolim cum Servio interpungere poſt *miſerat*, ut Arcens filii nomen ſit.——584. *Productum* Parrhaſ. Legebatur in omnibus edd. *Eductum Martis luco*; nec aliter ſcripti. In *Martis* luco jam dudum hæſeram, antequam varietatem lectionis inſpicerem; nam de Marte apud Siculos nihil aliunde conſtat. Quod enim in Panormitanorum et Mamertinorum numis

jactant faces. 575. *ſtantem pro turribus* pro vulgari, ſtantem in ſumma turri. 577. manum admoverat lateri vulnerato, abjecto ſcuto: eaque re latus nudavit: itaque demens. 578. *alis allapſa ſ.* ornate, pro allapſa eſt. Quia toties πτερόεντες ὀϊστοὶ apud Homerum, item *alata, ales* ſagitta, occurrunt: nunc velocem motum et volatum teli per alas expreſſit, ut ſup. lib. V, 319 *fulminis alæ.* In volneribus autem ingenioſus eſt poëta Homeri exemplo. Comparant h. l. Intpp. Iliad. ν, 593 ſq. 580. h. rupit volnere facto eam partem, illud viſcus, quo reſpiratio fit.

582—589. Ad variandam et ornandam narrationem nunc miſerationem excitat brevi epiſodio; mox Numanus Remulus indignationem injicit vecordi ſuperbia elatus. Illud vero obſcurum, ex qua recondita hiſtoria Arcentem Siculum huc induxerit, quod et in Servianis aliquis miratus eſt. Debuit poëta tacite ponere, profectum eum eſſe in Italiam cum Trojanis e Sicilia ſolventibus. 582. *ferrugine clarus Hibera,* purpura indutus Hiſpana, quæ eſt nigricantis coloris.

Flumina: pinguis ubi et placabilis ara Palici.
Stridentem fundam, positis Mezentius hastis,

numis occurrere ille dicitur, obscura suspicio est. Equidem in his locis Ditem non Martem expectabam: nisi forte poëta Adranum, indigenam deum, Martem interpretatus est. Sed prava haud dubie est lectio, et restituendum erat quod et ad conjectandum in promtu est, et apud Macrob. V, 19 habetur, etiam in Dorvill. et in Ven. pro div. lect. *Matris*, sive ut Ceres Ennæa intelligatur, quam Fazellus reb. Sic. Dec. I, 3, 2 tuitus est, sive ut mater nympha sit, cujus lucus eo in loco erat. Jam Thaliam Palicorum matrem, nympham obscuri nominis, sed fabula Siculorum domestica proditam, novimus ex Servio ad h. l. et Macrob. l. c. Hujus nymphæ lucum, nomine quoque *silvam Thaliam* dictum, in Calpurnio VI, 78. agnovit, nymphamque absolute *Matrem* dictam prodidit, Wernsdorf. V. C. in Poët. min. To. IV, p. 676. 820, ingeniose utique. *Martis* defendi posse ex inf. v. 673 Burmannus addit, quod non assequor. *Simæthia* vel *Simethia*, male vulgo ante Heins.; est enim Σύμαιθος. Pejus alii: *Sumætia*, *Symætia*, *Symethia*, *Simetia*, *Simætia*. Romanus: *Simoëntaque*.—— 585. *et* abest Oudart. *ubi implacabilis ara P.* etiam h. l. legebat Cluver. Ital. ant. pag. 934. vid. supra ad idem hemistichium lib. VII, 764. Sane et h. l. aut in partes Cluverii transire aut deleto *et* legere malim: *pinguis ubi placabilis ara Palici.* Scilicet *Palicus placabilis* est qui placatur, ejusque *ara pinguis* victimis. *Palicum*, pro Palicorum, emendat Cerda. Sed vid. Not. *Palaci* Franc. Ed Ven. inquit Burm., tum pergit, Lutat. ad Statii XII Theb. 156. *Palisci* Ald., sed prima tantum. In Lutatio scriptum invenio: *et implacabilis ara Palyci.*—— 586. *hastis* Heinf. e Medic. et Colot., item aliquot aliis. Vulgg. cum Rom. *armis*. Novum autem et ab Homerico more alienum, quod Mezentium funditorem prodit.

loris, Arcens Siculus est. Est autem in orientali Siciliæ parte *Symæthus*, *fl.*, circa quem lucus fuisse a poëta narratur eo loco, quo Palicorum templum erat. *Lucum matris* appellat, simplicissimum est accipere matrem nympham, nomine non appellatam, cujus ille lucus erat: nisi malis Matrem Ennæam intelligere, Cererem (ut sæpe Μήτηρ σὺν κούρῃ), aut sequi id, quod statuebat vir doctiss. Wernsdorf, ut mater sit Thalia nympha, quæ a Jove compressa Palicos partu edidit, ut nunc eadem Arcenti iterum nupta sit, et absolute Mater dicta. conf. Var. Lect. De Palicis loc. class. apud Macrob. V, 19. Aristot. Mirab. Audit. 58, Antigon. Caryst. 133. 175. et Diodor. XI, 89 sunt: et vix est, quod præterea desideres; sin plura cupis, adi Bochart. Chan. I, 28, Cluverium in Sicil. ant., Dorvillium in Sicil. p. 167, et ibid. Burman. Sec. p. 472 sqq., Wernsdorf. Poët. min. IV, p. 820, et Jo. Beckmann. V. C. ad Aristot. et ad Antigon. locis laudatis. Est tamen vel sic obscura summæ vetustatis religio. Fuere duo crateres

Ipse ter adducta circum caput egit habena;
Et media adversi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendisse sagittam
Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces, 591
Ascanius, fortemque manu fudisse Numanum;

589. *Difficit* pr. Hamb. pro div. lect. *dividit* Ven. *diffudit* tres Burm. *projectum* pr. Mentel. cum Leid., perpetua varietate, quam multi notarunt; et nuper Burmann. ad Anthol. pag. 109. *ostendit* pr. Hamb. et alter Menag.——590. *celerem bello* Goth. sec.——592. *fodisse* Franc.

crateres seu lacus gemelli, ideoque Fratres dicti, aquæ sulfureæ non longe ab Eryce, urbe, ad quos sollennia jurajuranda fieri solebant. Habiti inter deos fanum habuere, non longe ab urbe Palica. Quod illud h. l. circa Symæthum fuisse dicitur, non geographice accipiendum, sed poëta locorum situm latius et a nobiliore flumine designat. Alioquin etiam propior Eryces fluvius erat, nunc *Fiume di S. Paullo*, ut *Iaretta* Symæthus est: ut bene docuit Cluverius. Quod unum tandem Palicum memorat poëta, ad poëticam rationem referendum, qua licuit ex duobus unum nominare; nisi forte jam Maronis ætate unus tantum locus fuit; quomodo etiamnum unus tantum habetur, dictus *Donna Tetia* s. *Naftia*, II M. ab urbe Pelagonia et I leuca a Minoo in valle montibus Vulcaniis inclusa, quæ et ipsa crater Vulcani fuisse creditur. Durat adhuc similis superstitio, quod fatidica mulier illic fidem habet. Mentionem facit aqua in medio cratere ebulliens, sulfurei odoris. 588. *liquefacto plumbo.* Non quasi plumbum funda emissum in aëre liquefieri putarint; quod portentosum esset; sed inflictum et illisum duris ossibus plumbum ex rotundo dilatatum viderant. Erat autem plumbum funda emitti solitum fere olivæ simile. In 589 poëta non satis attendit, se in oppugnatione murorum versari. Nam *arenam* vix bene, saltem parum proprie, de homine in muris aut vallo stante, posuit. 590. Multa h. l. moliuntur viri docti, ut difficultatem diluant, quod hic jam arma tractet, qui in lib. I, 717 puer fuit, cui assimilatus Amor Didonis gremio insidere posset. Scilicet nec illud recte tenent, quid eo loco sit *gremio insidere*, ad veterem morem, nec cogitant, Amorem a veteribus puerum fere puberem haberi, quod ex poëtis et signis satis constat, tum vero idem jam venationi acrius indulserat: IV, 156. VII, 479. cf. Excurs.

Cui Remulo cognomen erat; Turnique minorem
Germanam nuper thalamo sociatus habebat. 594
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumidusque novo præcordia regno
Ibat, et ingentem sese clamore ferebat:
Non pudet obsidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, et Marti prætendere muros?

593. *Rhemulæ* Rufin. *Romulo* Dorvill. et Servii edd. ap. Burm. *Remulus* Goth. pr. et sec. Cæterum quid poëta in hoc sequutus sit, ut *Numanum* aliquem *Remulum* in medium adduceret, ignoro, cum insolitum sit cognomine sic aliquem insigniri. Aliter res se haberet, si Remulus esset verum nomen, et Numanus ille appellaretur ab urbe Numana in agro Piceno, unde oriundus erat.——597. *ingentem* Heins. reposuit ex Medic. et aliis codd., ac vett. edd. Nec vero accipiendum cum Servio et aliis: eum clamasse se esse magnum: sed *se ferebat*, incedebat ingens homo, vasta corporis specie; sic inf. XII, 441 *portis sese extulit ingens*. Vulgo: *ingenti*.——598. *tueri* Zulich. et Goth. sec.——599. *Marti* e codd. aliquot a Pierio notatum, a sec. Rottend. et Scheff. cum Zulich. firmatum, spreverat Heinsius, sed suscepit Burmannus, nec male arbitror: est enim eleganter et docte dictum *prætendere muros Marti*, bello, pugnæ, vallum et

eurs. IV ad lib. XII. 593. Major Turni soror Nympha Juturna erat. v. inf. XII, 138 sq. 594. *sociatus habebat* pro vulgari: sibi nuper sociaverat. 595. *digna atque indigna relatu*, fanda et nefanda ῥητὰ καὶ ἄῤῥητα, nam vs. 603 seqq. virtutem popularium recte crepat; mox contumeliosa et turpia in Trojanos jacit. Est autem hoc non minus ex heroum quam ex barbarorum populorum vita, ut hostem conviciis provocent. Qui Homerum inspexit, satis tenet hoc. 596. *novo regno*, docte pro matrimonio cum regiæ stirpis femina inito; nova enim sponsa erat regina. 597. *ingentem* *se ferebat*, h. e. incedebat, homo vasto corpore, cum clamore. 598. comparant Hectoris verba Iliad. σ, 287. In *iterum* et in *O Phryges bis capti* Serv. et alii Trojam ab Hercule captam huc advocant, et sane laudari potest, Æn. XI, 401 *vires gentis bis victæ*. Et Silius I, 43. *Dardaniam et bis numina capta Penates*. Probabile tamen alia ex parte videri potest, alteram hanc in castris obsidionem nunc declarari. Lusum in hoc jam supra vidimus. *Nam capti potuere capi* VII, 295. *muros prætendere Marti*, pugnæ; quia vallo et muris continent se, et inclusi pugnant, aut potius pugnam detrec-

En, qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt!
Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Ulixes.
Durum ab ſtirpe genus, natos ad flumina primum
Deferimus, ſævoque gelu duramus et undis;
Venatu invigilant pueri, ſilvaſque fatigant;
Flectere ludus equos, et ſpicula tendere cornu.
At patiens operum parvoque adſueta juventus
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne ævum ferro teritur, verſaque juvencum
Terga fatigamus haſta: nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galea premimus; ſemperque recentis

et muros ducere quo incluſi latere et pugnam detrectare poſſint. Hæc eadem ſup. hoc lib. v. 55. 56. 57. 67. 68. 142 ſqq. Vulgo *morti* lectum, etiam in Medic., et ſic Servius cum Jul. Sabino: nec hoc male.——602. *nec fraudis* Goth. tert.——603. *ab ſt.* Heinſ. e Sprot. et ex obſervatione. cf. ad VIII, 130.——604. *duroque* nonnulli Pieriani, tum Gud. et ſec. Moret. cum binis Burm. Heinſius conj. *crudo.* Sprot. *ſervoque*; at vid. imitationem Valer. Fl. VI, 336.——605. *vigilant* duo Burm.——607. Idem verſus Ge. II, 472, niſi quod *exiguoque.*——609. *ævom:* repente hoc ab Heinſio receptum conſpicitur; quod ſi fieri debebat, non minus aliis locis id faciendum erat; ſcilicet videtur aliqua ætate *vom* pronuntiatum fuiſſe, non *vum*, v. c. *lævom. ſævom. linquont. volvontor. divom. activom.* An vero Virgilius ita ſcripſerit, quis ſponſione certet? *bello teritur* Ven.——610. *ſeva* Leid. pro var. lect. et ap. Serv.——612. Heinſ. malebat *premimur.*

trectant, poſt muros latentes. 600. invidioſe reſpectu Laviniæ, quam Turno ereptum ibat Æneas. 602. Imitati ſunt Stat. XII Theb. 761 ſqq. Silius I, 443 ſqq. *fandi fictor* docte, qui fingit fanda h. e. qui ficta fatur, fere, quod ἐπίκλοπος μύθων Iliad. χ, 281. 603. Locus, qui ſequitur, egregius et ornatus eſt de veteris Italiæ diſciplina et vita, quæ in Sabinis diutiſſime viguit: eandem a majoribus Albanis Romani acceperant. Adde laudes Italiæ Georg. II, 167 ſqq. et ſup. V, 730. 605. *ſilvaſque fatigant,* multum pererrant. vid. ad lib. VIII, 94. 609. haſta inverſa, σαυρωτῆρι, boves aratores ceſſantes pungimus. 612. etiam ſenes armati ſumus et militamus.

Comportare juvat prædas, et vivere rapto.
Vobis picta croco, et fulgenti murice, vestis;
Desidiæ cordi; juvat indulgere choreis;
Et tunicæ manicas, et habent redimicula mitræ.
O vere Phrygiæ, neque enim Phryges, ite per alta
Dindyma; ubi adsuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos buxusque vocant Berecyntia matris

613. *Comportare* librorum et Pierianorum et suorum (quibus duo Burm. et duo Goth. addi possunt, si tanti hi sunt) auctoritate retraxit Heinsius, et *Convectare* remisit loco alteri lib. VII, 749, ubi idem versus repetitus erat, et lib. IV, 404 *prædam convectat, recentes prædæ*, addit Burm., sunt sanguinem adhuc fumantes. Quorsum tam longe petere?——614. *fulgentis* pr. Hamb.——615. *cordis* Goth. tert. forte aliquis *D. est cordi* conjiciat. Sed poëta exquisitiori formæ incubuit: desidiæ sunt cordi, Homerico more plur., ut v. c. σφῆσιν ἀτασθαλίῃσιν. ἦσι προθυμίῃσι. πινυτῇσι. et ex Homerico Αἰεὶ δ' ἡμῖν δαίς τε φίλη κίθαρίς τε χοροί τε etc.——616. *vittæ* pro, *mitræ*, ap. Gell. VII, 12, perperam. Cæterum malis forte v. 616 poni ante 615. Sic junguntur sententiæ inter se conjunctæ et consimiles. *Vobis—vestis, Et tunicæ—Desidiæ cordi.*——617. *veræ* male editum ante Heins. et scriptum quoque in nonnullis. *ire* pr. Hamb.—618. *adsuetum* Oudart.——619. *vocant* e libb. retraxit Heins., quod jam in vett. edd. etiam Ald. pr. erat. Vulgg. *vocat* cum Rom., idque maluit Cuningham.

614—620. Etiam hi versus inter ornatissimos: notabilis quoque rhetoricæ propior tractatio. Phryges cum Trojanis permisceri et tamquam ab eadem stirpe profectos haberi, jam alias vidimus. Iidem mollitie et luxu infames: quandoquidem primi in minore Asia opibus excelluerunt, inprimis pauperum colonorum, qui e Græcia advenerant, judicio. Ante oculos autem habuit poëta aliquot loca Homerica Odyss. ϑ, 248. 249 de Phæacibus et Iliad. ω, 261; tum in illis: *O vere Phrygiæ* Iliad. β, 235. η, 96. 614. vestem aliam crocotam, aliam purpuream intellige, utramque Phrygio opere, acu pictam. 616. tunicæ manicatæ, χειριδωτοί. cf. Stat. VII Theb. 657; tum *mitræ quæ ridimicula habent*, int. pileos Phrygios fimbriis pendulis, quibus mento subligatis malæ ac tempora obducuntur. conf. sup. ad lib. IV, 216. Male plerique omnes *mitras* Græcorum, diademata, cum his Phrygiis confundunt. 617. Sacra magnæ matris Deum in Dindymo, Phrygiæ monte: τὰ Δίνδυμα ὄρη. cf. inf. X, 252. sup.

Idææ. Sinite arma viris, et cedite ferro.
Talia jactantem dictis, ac dira canentem,
Non tulit Aſcanius; nervoque obverſus equino
Intendit telum, diverſaque brachia ducens
Conſtitit, ante Jovem ſupplex per vota precatus:
Juppiter omnipotens, audacibus adnue cœptis.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſollemnia dona,
Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,
Jam cornu petat et pedibus qui ſpargat arenam.

620. *cedite ferro*, c. bello, nolite arma tractare. Sed alii apud Serv. acceperant *cædite f.* hoc eſt, cum viri non ſitis, abſcindite partem virorum. Dignum Grammaticorum acumen, cur ipſi caſtrentur.——621. *dura* Parrhaſ. a m. pr. et bini Goth.——622. *nervo converſus* Dorvill. a m. ſec.——623. *Contendit* vulgg. *Intendit* repoſuit Heinſ. e Gud. et pro div. lect. alt. Mentel., quoniam *conſtitit* ſubſequitur proxime. Sic ſup. 590 *celerem intendiſſe ſagittam.* Sed aliter arcus tenditur, aliter ſagitta; hæc tenditur, dirigitur.——624. *per verba precatur* Zulich. *precatur* etiam Montalb. et alter Mentel.——629. Verſus deeſt Goth. tert. Et eſt ille repetitus ex Ecl. III, 87, eoque in precibus his melius nos carere arbitror.

ſup. VI, 785 ſq., et hoc lib. v. 82. 621. *canentem* ſimpl. dicentem, ut ipſa res docet. 622 ſqq. Memorabile erat hoc telum, quippe primum, quod Aſcanius in pugna emiſit, primum virtutis documentum: itaque ornare poëta potuit. Fecit tamen Homeri exemplo, qui ſic Pandari in Menelaum mittendam ſagittam exornat Iliad. δ, 116. 122, etiam preces 119. Conf. inf. XI, 857 ſqq. Apollon. III, 275. 283 ſq. de Amore. Ex hoc illud habet: *diverſaque brachia ducens*, in diverſam partem, *ἀμφοτέρησι διασχόμενος παλάμησιν*; forte et *nervo intendit telum*: *γλυφίδας μέσσῃ ἐνικάτθετο νευρῇ*; etſi et Homer. *αἶψα δ' ἐπὶ νευρῇ κατεκόσμει πικρὸν ὀϊστόν*; et mox *νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.* *Nervus* autem *equinus* 622. de ſetiſne equi an tendinibus erit accipiendus? cf. Wernſdorf. ad Avien. p. 33 in P. L. M. 626. *dona*, ſacrificium, ut toties poëta. Male Serv. de donariis. 627. cf. Od. γ, 382 ſq. 628. *caput cum matre ferentem*; æqualem matri. *Ἰσομάτορα ἀμνὸν* ex Theocr. laudat Guellius;

Audiit et cœli Genitor de parte ſerena
Intonuit lævum: ſonat una fatifer arcus.
Effugit horrendum ſtridens adducta ſagitta:
Perque caput Remuli venit, et cava tempora ferro
Trajicit. I, verbis virtutem inlude ſuperbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
Hoc tantum Aſcanius. Teucri clamore ſequuntur,
Lætitiaque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.

630. *Audit* Rom. et vett. Pier. *Genitor cæli* ſec. Rottend. *ſevera* Goth. tert.——631. *fatifer* e libb. Pier. et ſuis præclare intulit Heinſ. Vulgo *letifer:* ex interpretamento.——632. *Et fugit* in Rom. et aliis Pier. invenerat, ſicque Goth. ſec. et alii apud Servium, qui *effugit* prætulit, idque tuetur Heinſius. Si tamen rationem et uſum in illo *ἅμα καὶ una et* diligentius conſideres, facile apparebit, *Et fugit* unice verum eſſe, inprimis cum ſumma celeritas emiſſæ ſagittæ et percuſſi Remuli hic deſcribatur. Conf. inf. XI, 863, 4. In tert. Rottend. *effugit*, in quo adſtruendo Heinſ. multus eſt. *et fluit* Voſſ. *ſtrigens* pr. Hamb. Porro *adducta ſ.* idem ex Pier. inprimiſque Romano, exque aliis ſuis docte reſtituit, utinam declaraſſet quoque ſenſum! vulgo erat: *elapſa* vel *adlapſa* et *allapſa*, etiam in codd. parte; duo Heinſ. *delapſu*. Proprie *adducitur arcus:* tum, quæ adducto arcu evolat ſagitta, poëtæ et ipſa *adducta*, h. accelerata, admiſſa, dici potuit.——634. Exciderat in parte codd. *i*, hinc depravatum apud Pierium in Rom. *Tranſadigit verbis*. in obl. *Trajecit*, in al. *Tranſjecit* et *Transfigit*. Apud Burm. *Tranſigit* ed. pr. *Tranſegit* Burm. Exc. *Trajecit* multi cum binis Goth. Piget talia perſequi. *en lude* Zulich. a m. ſec. *alludo* Ven.——636. *Hæc* ante Heinſ., ut paſſim in ſcriptis, vel *Hic*, *Huc*.

Guellius: Id. η, 14. 630. cf Iliad. ο, 377 et alibi. *ſonat una.* Λίγξε βιὸς etc. Iliad. δ, 125. 632. *adducta*, adducto arcu concitata. vid. Var. Lect. Niſi malis in eo manere, ut ſagitta adducta dicatur nervi reſpectu: ad quem ſagitta adducta, admota, ei impoſita fuerat. *horrendum ſtridens* jungenda. Δεινὴ δὲ κλαγγὴ γένετ' ἀργυρέοιο βιοῖο.

634. 635. Schema traductæ narrationis ad dialogum, quod orationem egregie animat, notarunt paſſim grammatici. cf. Clark. ad Iliad. δ, 303. ο, 348. Superbiæ vero, qua victis aut cæſis illudit victor, dignæ horrida heroum vita, exemplum poëta ab Homero repetiit. 637. *animos ad ſidera tollunt* audacter poëta novavit, non eo ſenſu, quo volunt, ut Aſcanii aut ſuos animos per favorem extulerint laude; ſed ſucceſſu, gloria ac virtutis ſeu conſcientia ſeu opinione ferocientes et exultantes *efferri animis* aut ipſi *animos efferre* dicuntur, et nunc

quidem

Aetheria tum forte plaga crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies urbemque videbat, 639
Nube sedens, atque his victorem adfatur Iulum:
Macte nova virtute, puer; sic itur ad astra,
Dis genite, et geniture deos. Jure omnia bella
Gente sub Assaraci fato ventura resident.

638. *cum* Parrhas.——639. *arces urbemque* alter Hamb. cum Goth. sec., male. vid. Not.——640. *victorem. juvenem* Ven.——643. *residunt* tert. Rottend. alter Hamb. et Zulich., et Heinsium hic suum morem non servasse miror. Vaticinia enim melius præsenti tempore efferuntur.

quidem tam sublimes, ut cælum sibi attingere videantur. Sensu facilius rem assequare quam verbis.

638. Apollo gentis Juliæ inprimis studiosus: ita Actiaca victoria ad eum referebatur VIII, 704 sqq., et Palatinum templum in ejus honorem factum. cf. Excurs. I ad h. l. 639. *Ausonias acies urbemque*, oppugnationem castrorum seu urbis Trojanorum, novæ Trojæ. 641. *mactus* quid sit origine et usu, copiose declaratur in Thesauro Gesner., nec latere potest eum, qui usum similem voc. *Auctus*, atque adeo *augens* (Catull. Epith. Pel. 323, et in Catonis verbis ap. Gell. XVIII, 12) meminerit; nec tamen hic et in similibus locis satisfacit, si teneas *mactum* esse auctum, amplificatum. Est aliquid, si reddas: o puer aucte, ornate nova virtute. Sed videtur aliud quid insuper desiderari, quod ex notione *auctus*, qui fructum et usum ac voluptatem affert, eliciendum est. Scilicet *mactus laude, virtute*, est qui fruitur laude e re bene gesta, ex successu gaudens, fructum lætitiæ inde capiens: et sic nihil est quod melius vocem reddat quam ὀνήμενος in illo Homerico Od. β, 33 Ἐσθλός μοι δοκεῖ εἶναι, ὀνήμενος, qui fructum inde capiat, cui bene sit, bene eveniat! Unde vulgare Græcorum ὄνκιο, ut h. l. ὄνκιο τῆς νέας ἀρετῆς. Bene eveniat primum hoc virtutis documentum! læti sit ominis! Mirum tamen quod grammatica ratio in usu vocis deficit: nam ap. Liv. *jubet eum macte virtute esse*. Et tamen idem: *macti virtute, milites Romani, este*. Si in formulis ad deos precandi occurrit, tum *mactus* videtur esse lætus, propitius. cf. Cato de RR. 134. 642. *geniture deos* propter Julium Cæsarem et Augustum, ut Serv. 642. 643. Adscribendus est hic locus iis, in quibus pacis per orbem terrarum restitutæ et Jani clausi memoria celebratur. Certe post U. C. 725 scripta hæc esse necesse est. v. sup. T. I *Vita Virgil.* sub hoc anno. Merito hoc tuæ genti dabitur, ut oriundus ex ea Augustus omnia bella

3

Nec te Troja capit. Simul hæc effatus, ab alto
Æthere se mittit, spirantis dimovet auras,
Ascaniumque petit. Formam tum vertitur oris
Antiquum in Buten. Hic Dardanio Anchisæ
Armiger ante fuit, fidusque ad limina custos;
Tum comitem Ascanio pater addidit. Ibat Apollo
Omnia longævo similis, vocemque, coloremque,
Et crinis albos et sæva sonoribus arma:
Atque his ardentem dictis adfatur Iulum:

644. *affatus* aliquot Burm.——645. *misit* aliquot Pier. et Burm. *spumantes* pr. Hamb. *demovet* duo Burm. cum Rom.——646. *formam* Heins. e melioribus Pier. et suis, pro vulgari, *forma:* quod Rom. tuetur. *formam in antiquam* Jul. Sab. legerat.——648. *lumina* Sprot.——649. *Tunc* Parrhas. *Hunc* septem Burm. cum Goth. sec.——651. *crines flavos* male interpolatum in Rom. multis Pier. Heins. Burm. et binis Goth. Erf. etiam vett. edd., sive ex scriptura *alvos*, sive ex lib. IV, 558, sive ex incuria hominis, qui Apollinis crines describi putabat. Heinsius conj. *ravos* nullo fructu. Post *albos* sustuli interpunctionem haud dubie pravam et quæ Interpretes transversos egit. Apollo in Buten mutatus etiam armis ei se assimulaverat: *similis et crines et arma*; quod adjectum: *sæva sonoribus* h. sævo sonore, terribiliter sonantia, epitheton armorum Butæ ornans est. Inter hæc tamen valde probabile fit, versum irrepsisse e margine et ad Apollinem spectasse: *Et crinis albos et sæva sonoribus arma*; quæ de Bute quomodo præcipuo aliquo modo dicantur, non assequimur.

bella finiat. *gente Assaraci* ad splendorem orationis pertinet: v. sup. ad Georg. III, 35. Æn. I, 284. *bella fata ventura*; bona determinatio, inprimis respectu bellorum civilium, de quibus maxime accipiendus locus. 644. *Nec te Troja capit*; majore virtute ornatus quam pro tam tenuibus rebus, ad quas nunc Trojani redacti sunt. *Capere* non infrequens hoc usu. Laudat Burm. notas ad Ovid. III Trist. 4, 50 et Barth. ad Stat. I Achil. 151. Notum satis est illud Philippi ad Alexandrum filium; Quære aliud regnum, Μακεδονία γάρ σε οὐ χωρεῖ. 645. *spirantes auras.* Nec vitales, cum Servio, nec odoras, cum Cerda, sed flantes, πνεόυσας αὔρας accipe. 647. Alius erat *Butes*, quem supra memoravit lib. V, 372. Adumbravit autem Periphantem Iliad. ρ, 323 sq. (non locum Iliad. π, 715 sq.). An vero etiam illud ex vita heroum fit: *fidusque ad limina custos*, ut armigeri (θεράποντες) iidem et satellites sint, dubito. 651. Butæ similis etiam canis, et armis,

Sit satis, Æneada, telis inpune Numanum
Oppetiisse tuis: Primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, et paribus non invidet armis.
Cetera parce, puer, bello. Sic orsus Apollo
Mortalis medio adspectus sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Adgnovere deum proceres divinaque tela
Dardanidæ, pharetramque fuga sensere sonantem.
Ergo avidum pugnæ, dictis ac numine Phœbi,
Ascanium prohibent: ipsi in certamina rursus

653. *Æneide* ubique in edd. editur. Agnoscit et Probus. *Ænide* Medic. cum aliis Heins. et Pier., etiam vett. edd. Alii aberrant in *Æneidæ*, *Ænidæ*, ac si *Æneidæ telis* juncta vellent. Neutrum tamen rationem grammaticam habet: unde enim *Αἰνεΐδης* vel *Αἰνειΐδης*? Deberet esse *Αἰνεύς*, *Αἰνείιος*, *Αἰνεῖος*, unde *Αἰνεῖς*, formandum hinc esset *Αἰνηΐδης*, *Αἰνηϊάδης*. Si quod nusquam occurrit. Ex *Αἰνείας* esset *Αἰνειάδης*. Sin ex *Αἰνείας* formes ab hoc ducatur *Æneides*, vix *e* ex *η* natum corripi posset. Restat, ut *Æneades* admittamus, unde h. l. *Æneade*, vel ad formam, quam noster amat (vid. ad VI, 126), *Æneada*. Est quoque *Æneade* (*Æneadæ* apud Bottarium) Rom. *ὦ Αἰνεάδη*, quæ sollennis forma est. *Αἰνείας*, *Αἰνέας*, *Αἰνεάδης*, *Αἰνεάδης*; unde sæpe in nostro *Æneadæ*. v. ad I, 157. Frequentatur etiam vox *Αἰνεάδαι* Cedreno, Zonaræ et aliis. Hanc etiam h. l. tuebor, remittens reliqua librariorum et grammaticorum seu imperitiæ seu acumini.——654. *suis* pr. Rottend. *Primum* ed. Junt. *Prima hac—laude* Hugen.——655. *nec paribus inv. a.* ed. Ven.——657. *Sic o. Apollo Mortalis*, m. Donati lectio ap. Fabric. *adspectu* sec. Moret. *visus* Gud. pro var. lect. ex lib. IV, 276.——660. *tonantem* duo Burm. et Erf.——662. *ad c.* Reg. *certamine* Montalb. et Bigot. *c. cursus* Hugen.

armis, quæ ille gestabat; *arma sæva sonoribus*, h. e. sonore, sæve, terribiliter sonantia Butæ sunt. vid. Var. Lect. 655. *et paribus non invidet armis*: hoc sublime et magnificum: suæ sagittandi peritiæ, suæ virtuti, Ascanii futuram virtutem æquiparat deus Apollo. Alii comparationem in eo quærunt, quod Apollo puer Pythonem interfecit. Mihi hoc argumentum magis quam verum esse videtur. 657. *medio sermone*; Servius: "ideo *medio*, quia non respondit Ascanius." Est tamen simpliciter: antequam plura subjiceret, discessit. 659. 660. Ergo in *fuga*, discessu, divinam formam Apollo receperat. conf. Excurs. I ad vs. 638. 661. *numen* declaratur

Succedunt, animasque in aperta pericula mittunt:
It clamor totis per propugnacula muris;
Intendunt acris arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne solum telis; tum scuta cavæque
Dant sonitum flictu galeæ; pugna aspera surgit:
Quantus ab occasu veniens, pluvialibus Hædis,
Verberat imber humum: quam multa grandine nimbi
In vada præcipitant: quum Juppiter horridus austris

663. *animosque* alter Hamb.——665. *armenta* Rom.——666. *tunc* et *cum* in binis Goth.——667. Habemus hic iterum exemplum rationis criticæ codicum vetustate et auctoritate potioris. *adflictu* Rom. et alii Pier. *at-flictu* Medic. *afflictu* Montalb., quod a Naugerio in Ald. tert. admissum perperam. *flictu* haud dubie poëta maluit quippe doctius dictum. Sunt etiam codd., qui *flictu* tenent ap. Heins. *fluctu* tres Burm. cum Goth. pr. et tert. Cæterum alterum versus hemistichium: *pugna aspera surgit* meum quidem ad sensum et languere et sententiæ juncturam intercipere videtur. Comparatio enim fit inter illa: *Sternitur o. s. tum scuta.*——668. *occasu* vel *Oceano* Zulich. *pluvial. herbis* Rom.——669. *quam multi* ed. P. Danielis. ——670. *In vada* noli tentare: variat rem; antecedente membro *humum* memoraverat, nunc mare.

claratur per *dicta*; jussa, auctoritas. 665. *Acres*; ipsi arcus intendunt acriter, et jaciunt tela amentis religata. 666. 667. Macrob. VI, 4 ex Ennii Scipione laudat: *Sparseis hasteis longeis campus splendet et horret.* Tum alii ex Annal. XI *Tum clupei resonant, et ferrei stridet acumen.* conf. inf. v. 809 et Iliad. μ, 160. sq.

668 sq. Ornavit Homericos versus Iliad. μ, 156—161. *Hædis pluvialibus*; propter hædos. Bene et clare Servius: "Supra Tauri cornua est signum, cui Auriga nomen est. Retinet autem stellas duas in manu, quæ *hædi* vocantur, et capram—quarum et ortus et occasus gravissimas tempestates faciunt. Oriuntur autem cum Scorpione mense Octobri." Ita Servius. Comparatis locis, quæ ab Intpp. excitari solent, de occasu Hædorum sub medium Decembrem maxime poëta cogitasse videtur: vid. Arat. Phænom. 678 — 681. Theocr. Id. VII, 53. 54. ἐρίφων δυομένων Callim. Epigr. 19. Stat. Theb. VIII, 407 sqq. 670. Quod alias austris insurgentibus, id nunc Jovi tribuit: *torquet* is *aquosam hiemem*, h. versat, agitat, nubes pluvias,

tandem-

Torquet aquoſam hiemem, et cœlo cava nubila rumpit. 671
Pandarus et Bitias, Idæo Alcanore creti,
Quos Jovis eduxit luco ſilveſtris Iæra,
Abietibus juvenes patriis et montibus æquos, 674
Portam, quæ ducis imperio conmiſſa, recludunt
Freti armis, ultroque invitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus dextra ac læva pro turribus adſtant
Armati ferro, et criſtis capita alta coruſci:

671. *et telo* tert. Rottend., ſed de fulmine poëtam cogitare dubito. *cælo n. r.* eſt pro *cæli nubila*. *lumina* Medic. a m. pr.——672. *Archanore* Goth. tert. *nati* aliquot Pier. et duo Burm.——673. *Hiera*. Hanc lectionem quomodo Heinſ. defendere poſſit, non aſſequor. Eſt enim manifeſte vitioſa: Ἱερὰ media produci nequit. Nullus dubito *Iæra* (Ἴαιρα Iliad. σ, 42) eſſe ſcribendum, ut Mentel. pr. et Gud. exhibebant: quo accedebat Medic. cum cæteris Heinſ. maximam partem *Iera*. Dorvil. *Hieta*. Zulich. *Hibera*. Turnebus *hyæna* conjiciebat: quod per ſe non malum eſſet.——674. *patriis juvenes* aliquot Heinſ. cum Regio. *æquis* Gud. Elegans eſt emendatio a V. C. Jac. Bryant communicata: *patriis in montibus*. Ita utique malim Virgilium ſcripſiſſe. Cæterum verſum hunc, puto, Virgilius ſublaturus fuiſſet ſecundis curis: nam friget, cum eadem comparatio mox tam copioſe ornetur vſ. 679 ſq.——675. *imperio eſt* Macrob. V, 11. *reducunt* Hugen.——677. *inſtant* aliquot Pier. et Heinſ. cum Goth. tert. et Erf. *obſtant* Leid. v. ſup. v. 550.——678. *coruſcis* Ven. et Macrob. *coruſcant* Medic. *coruſcent* Hugen.

tandemque, ut illis imber exprimatur, facit: *cælo cava nubila rumpit*.

672 ſqq. Ingenioſe eſt uſus loco Iliad. μ, 127 ſqq. et reſpexit duo Lapithas, Polypœten et Leonteum, pro portis caſtrorum Achivorum ſtantes. Vt ſilveſtrem daret originem fratribus, in monte Ida educatos tradit, in luco Jovis Idæi: parentibus ſilveſtrem in nemoribus Idæis vitam agentibus.

674. ἐλάτῃσιν ἐοικότες ὑψηλῇσιν Iliad. ε, 560. Cum *montis* autem *cacumine* comparatur Polyphemus Odyſſ. ι, 191. 192. In *commiſſa* v. 675 argutati ſunt veteres apud Servium, cum dubitarent, an ſit, clauſa; uti tabularum *commiſſuræ* dicuntur. Eſt haud dubie, credita, cuſtodiæ eorum a duce mandata: et ſup. 176 *Niſus erat portæ cuſtos*. 676. *mœnibus*; in mœnia VIII, 178, ut *ſolio*. 677. *pro turribus* accipio ἀντὶ πύργων, tamquam binæ turres, aliter ac ſup

Quales aëriæ liquentia flumina circum, 679
Sive Padi ripis, Athesim seu propter amoenum,
Consurgunt geminæ quercus, intonsaque coelo
Adtollunt capita, et sublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentis.
Continuo Quercens, et pulcher Aquicolus armis,
Et præceps animi Tmarus et Mavortius Hæmon,
Agminibus totis aut versi terga dedere, 686

679. Argutiæ sunt Servii seu alterius ex scriptura antiqua *liquetia* captatæ, quod *liquetia* legendum esse censet; ut fluvii nomen sit in Venetia, in intimum maris Adriatici sinum se immittentis. Sed idem fluvii nomen *Liquentia* passim scribitur, ut, hac ipsa scriptura servata, amnem illum inferre possimus. Male tamen hoc fieret, puto; nam etsi vel maxime poëta *Liquens flumen* formare potuit, tamen nimis obscurum fluvii nomen erat, quam ut nude poneretur; et male etiam grammatica junctura adhæresceret; vix quoque *Liquentia flumina* plurali numero substituisset. Servius vitiose fieri ait, ut a genere incipiamus, et ad speciem revertamur. Immo vero hoc suave et poëtis frequens, inprimis Maroni nostro: v. c. inf. XI, 68. 69. 660 sq. *liquentia* autem epitheton otiosum quidem, ornans tamen; ut *fons liquidus* et al. Ductum autem ab antiquo *liquo, ere,* prima longa; at *liqueo* prima brevi. Hinc diversitas in deductis, fere ut Græca: *φίλω. φιλέω. πορφύρω. πορφυρέω.* Quod ad codd. attinet, *liquentia* Rom. Medic. et magna pars reliquorum: sicque Macrob. et Diomedes ap. Heins., at Gud. a m. sec.. Mentel. uterque cum aliis nonnullis, et Oblongo Pierii, *liquetia:* sic et edd. vett. *Liquencia* Montalb., sed erasa *n* littera. *linquentia* Goth. tert.——680. *præter a.* Hugen. a m. sec.——683. *Arrumpunt, Erumpunt* (ut Goth. tert.), *Prorumpunt* ap. Burm. *I. aditus Rutuli:* Regius interpungit: quod et alii faciunt; nec refert.——684. *Querquens* aliquot Pier. Mox *Equicolus* vulgg. et Aldd.; reduxit *Aquicolus* Heins. ex Medic. et sec. Moret., cæteri *Aquiculus.* Sic et Pieriani partim, partim *Equiculus* legebant. In binis corrupta scriptura, *Aquilicus,* unde Heins. conj. *Acisculus,* quod Valeriæ gentis cognomen est; in uno *Aquilurus.*——685. *princeps animi* sec. Moret. *Tmaros* multi: ut Ecl. VIII, 44. Alii et hic *Marus, Thmarus, Thamarus, Timarus. Himarus, Tinarus.* In f. *Hamo* Menag. pr.——686. *adversi* Parrhas. *aversi* Dorvill., sicque aliquot Pier.; iidem *dederunt.*

sup. v. 575. 679 sq. ex l. c. Iliad. μ, 131 sqq., sed ornavit poëta adjunctis a certo genere ac loco petitis circa Padum et Athesim. Nostrum iterum expressit Claudian. de R. Pros. III, 370. *flumina liquentia;* ut fons liquidus: epitheton ornans.

Aut ipſo portæ poſuere in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ ;
Et jam conlecti Troës glomerantur eodem,
Et conferre manum et procurrere longius audent.
Ductori Turno, diverſa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuntius, hoſtem
Fervere cæde nova, et portas præbere patentis.
Deſerit inceptum, atque inmani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam fratreſque ſuperbos ;
Et primum Antiphaten, is enim ſe primus agebat,
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Conjecto ſternit jaculo : volat Itala cornus
Aëra per tenerum, ſtomachoque infixa ſub altum

687. *ipſi* aliquot Pier. ; pro *poſuere* Parrhaſ. *dedere.*——688. *Tum magnæ* Dorvill.——689. *gl. in unum* Bigot. et Rom.——690. conferre *gradum* Nonius in *conferre :* quod arridet Heinſio ; tum *percurrere* Sprot. *procedere* ſec. Moret. *concurrere* Ed. pr., male ; tandem *p. l. ardent* Leid.——692. *hoſtes* Parrhaſ.——699. *tenerum* Heinſ. repoſuit tamquam exquiſitius e Medic. et aliis, Pierianis quoque, et exemplis illuſtravit. Vulgo : *per tenuem.* cf. ſup. ad III Ge. 108. *ſub alto* Parrhaſ.

Qui 684 nominantur, e Rutulis ſunt. 688. *animis diſcordibus* ; ornate, pro iis. Tum magis increſcunt iræ Trojanis. Jam autem ii erant hoſtilibus in Rutulos animis. 691. Semper inhæret animo Homeri τειχομαχία. Qui ibi Hector, hic Turnus eſt. 697. *Thebana de matre* ; oriunda ex Thebe Myſiæ urbe ſub monte Placio, olim a Cilicibus coloniſ infeſſa, Eetione rege clara, quem Achilles interemit, et cujus filia Andromache erat. Iliad. α, 364 et al. Campus Thebes hinc manſit etiam ſerioribus ætatibus circa Adramyttium. Late de hac Thebe Strabo et libri geographici. Burmannus laudat notam ad Ovid. XII Met. 109. 698. *cornus* vid. Georg. II, 447. 448. 699. *aëra tenerum* ; alias tenuem ; ſed et aliis locis alterum occurrit. Exempla collegit Heinſ. ; ſpectatque hoc nec minus ad aëris naturam, cum impulſui cedit et pervius eſt. *ſtomacho* ; recte Serv. " Græcus ſermo eſt" dixit ſcilicet στόμαχον, guttur, gulam ; tum

Pectus abit; reddit specus atri volneris undam
Spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepescit.
Tum Meropem atque Erymanta manu, tum sternit
Aphidnum;
Tum Bitian ardentem oculis, animisque frementem,
Non jaculo: neque enim jaculo vitam ille dedisset:
Sed magnum stridens contorta phalarica venit,
Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis et auro

700. *atri sanguinis* pr. Hamb. cum aliis apud Pier., ex interpretatione. *alti vulneris* conj. Pricæus ap. Burm.——701. *effixo* Oudart. *fixum ferrum* tres Burm. *in p. recondit* Parrhas. *resedit* vel *tepescit* codex Kœleri. Scilicet seu calami seu memoriæ vitium corrigere voluit librarius. *tumescit* a pr. m. Erf.——702. Vulgatum erat *Erymantha*, pro quo *Eremantha* Zulich. *ac Periphanta* Heins. conjiciebat. Malim eum emendasse *Erymanta*: est enim Ἔρυμας, Ἐρύμαντος. Et occurrit Ἐρύμαντα Iliad. π, 345. Scriptum quoque sic in Mediceo: qui mox *Aphednum*, Rom. *Achidnum*. Cæteri tædium faciunt aberrationibus: quas videat, qui volet, apud Burm. et Pier. *Aphitum* tert. Goth.——703. *Bitiam ardentemque* aliquot Burm. *Tibian* pr. Moret. *oculis animoque* Zulich. *animis oculisque* a m. pr. Parrhas. *furentem* vel *frementem* Cod. Kœl. et Erf.——705. *phalarica*. Sic et Medic. In voce Romana maluissem *falarica*.——706. *non* Parrhas. et Montalb. *quæ non* Dorvill. *taurica* Goth. sec.

specus h. cavum, vulnus hians, reddit *undam atri vulneris* h. sanguinem ebullientem in undarum morem, undantem. cf. Iliad. ρ, 47 sqq. 702. *manu*; ense, vi oppositi: nam v. 698 *jaculo* Antiphaten prostraverat. Nec insolens hoc. Etiam Serv. notavit.

703. 704. Bitiam tam vasto et immani corpore fuisse declarat, ut jaculi vulnus nimis leve, nec mortem allaturum fuisset. Non satis dignum Maronis castigatiore Musa hoc videtur: nec placet τὸ παιδαριῶδες; etsi referendus animus ad clipeum et loricam, quæ tam vastum corpus tegebat; nec de nudo corpore cogitandum tamquam jaculi vi non sternendo. *dedisset* pro reddidisset. 705. Non hic de *falarica* cogitandum, quam Liv. XXI, 8 describit, sed est simpliciter pro lancea et hasta latioris ferri dicta. Ex Servio tamen et Festo notanda est origo vocis *a falis*, h. turribus. 707. *lorica fidelis* (quæ munit, tutum reddit, bona adeo et idonea, sic sup. VII, 640 *fidus ensis*) *squama duplici et auro*, duplicibus squamis

Suſtinuit: conlabſa ruunt inmania membra.
Dat tellus gemitum, et clipeum ſuper intonat ingens:
Qualis in Euboico Baiarum litore quondam
Saxea pila cadit; magnis quam molibus ante
Conſtructam ponto jaciunt; ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis inliſa recumbit:
Miſcent ſe maria, et nigræ adtolluntur arenæ;

708. *in menia* Franc.——709. *At t.* pr. Moret.——710. *Talis* Rom. et Medic. Ipſa interpunctione comparationem ad antecedentia retuli: *Dat tellus—talis, qualis* pro taliter, qualiter.——712. *in ponto* tert. Moret. *jaciunt ponto* vulgg. ante Heinſ. *ſic* repetere comparationem neceſſe eſt. Importunum tamen eſt meo ſenſu et jejunum alienumque a tota loci ſtructura. An fuit: *fluctu illa ruinam P.* an: *ſi victa r.?* Sed in hujuſmodi locis nemo quicquam facile definiat.——713. *undis illiſa* aliquot Pier. *vadis in littore combit* Parrhaſ.——714. *tolluntur* aliquot Heinſ. et Burm. cum Goth. tert. Idem fere verſus III, 557.

ſquamis aureis, ſeu duplici ſquamarum ordine; uti *bilicem loricam* dixit XII, 375. 709. *ipſe ingens intonat ſuper clipeum:* Poteſt ita, cum Julio Sabino, verborum ordo inſtitui, quod et Burmanno probatur. Sed doctior eſt Serviana ratio, ut *clipeum* neutro genere dixerit: *hoc* clipeum *ingens intonat ſuper*, ſc. ſuper immania membra collapſa. Ita eſt Homericum ἀράβησέ τε τεύχε' ἐπ' αὐτῷ. Ad verbum reddidit inf. X, 488 *ſonitum ſuper arma dedere.*

710 ſqq. In ſequentibus iterum magnum poëtam agnoſcas: rem poſuit novam, per ſe magnam et terribilem, eamque ornavit ἐναργῶς et docte. Interceptus erat Crater ſeu ſinus Bajanus molibus in altum ductis, partim quibus prætoria inædificata erant, et temperati aëris et proſpectus cauſſa, partim quibus portus Julius muniebatur. v. ſup. Georg. II, 161. *Euboico littore*, propter vicinas Cumas, Chalcidenſium coloniam. v. ſup. ad VI, 2. *pila ſaxea molibus magnis*, h. alte aggeſtis cæmentis, conſtructa, quæ in pontum jaciunt. Serv. et Cerda *ponto* accipiunt: adverſus mare; quidni: in ponto? *ante* vero nolim jungere cum *conſtructam:* languet enim: molem antea conſtructam jaciunt in pontum: ſed eſt *ante* ex πρὸ vel πρὸ πρὸ, procedendo a littore. Erant autem hæ ſtructiones ac moles ex ſaxis ac cæmentis

Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
Inarime Jovis imperiis inpoſta Typhoëo. 716
Hic Mars armipotens animum vireſque Latinis
Addidit, et ſtimulos acris ſub pectore vertit;

715. *ſonitum* Goth. ſec., non male. *fremitu* idem Bigot. *Procuta* Rom. *Procrida a. t. dirumque* Exc. Burm. *alta tremit*, ut *crebra* pro *crebro* maluit jungere Addiſon. ap. Burm., quoniam Prochyta non alta ſed humilis eſt. Sed v. Not.——716. *Inarimæ* Rom.——717. *Sic* pr. Moret. *omnipotens* tres ap. Burm. *animos* Parrhaſ. et Servii codd. ad X, 22. *Hic animum Mars armip.* Goth. pr. *animos* Erf.——718. *ſub pectora* aliquot Heinſ. cum Goth. ſec., perpetua varietate et alibi obvia. Arridet tamen Heinſio. Alterum tamen jam lib. VI, 101 vidimus. *in pectora* Leid. cum Goth. tert.

mentis pulvere Puteolano ſolidatis confectæ. Eum enim ſolideſcere ſub aqua nota res eſt. cf. h. l. Cerdam. Vitruv. II, 6. Maronem exſcripſit Silius IV, 297 ſqq. 715. 716. Ruina molis facta, vicina loca, inſulas quoque, contremiſcere narrat. *Prochyta* promontorio Campaniæ Miſeno objecta (nunc *Procida*) cum Pithecuſa ſ. Ænaria (nunc *Iſchia*), quam *Inarimen* dixit vocabulo ex Homero ducto, etſi perperam interpretato, Iliad. β, 783. vid. Excurſ. II. Ut tamen verbo hic moneamus: Typhoëus fulmine fuit percuſſus εἰν Ἀρίμοις. Quærendi autem *Arimi* et τὰ Ἄριμα ὄρη in Cilicia, quoniam in eo tractu erant loca terræ motibus et incendiis occultis fœdata: quam locorum faciem vetuſtas ad monſtrorum et gigantum molitiones referre ſolebat. Tranſlata res eſt ab aliquo poëta ad inſulam Pithecuſam, que et ipſa aliquando ſubterraneos ignes et ruinas experta eſt; igitur cum re et ipſum nomen traductum Inarime. Prochyta *alta* epitheton commune omnium inſularum, quatenus mari eminent. *cubile*, ut Pindarus Ætnam ςρωμνὰν Typhoëi Pyth. I, 54. Homerus l. c. εὐνὰς dixit Arimos montes.

717. 718. 719. Homerica converſio fortunæ certaminis; Homericum quoque phantaſma eſt hoc, quod Mars ἑτεραλκέα νίκην ipſe machinatur. Sæpe enim deos Homerus inducit robur et animos pugnantibus adſpirantes, aut in fugam vertentes adverſam aciem. Sic Iliad. β, 446 ſqq. Minervam; ν, 44 Neptunum; et ipſum Martem Iliad. ε, 506 ſqq., ſed, qui apud Homerum inter deos præliantes negotioſus deus eſt, apud Maronem in otioſum allegoricum nomen abit: inprimis cum v. 721 bellatorem deum incidere animis, h. alacritatem, novum robur animi, dixiſſet. 718. *ſtimulos vertit*: plus

Inmisitque Fugam Teucris atrumque Timorem.
Undique conveniunt; quoniam data copia pugnæ;
Bellatorque animos deus incidit.
Pandarus, ut fuso germanum corpore cernit.
Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res:
Portam vi multa converso cardine torquet,
Obnixus latis humeris, multosque suorum
Moenibus exclusos duro in certamine linquit;
Ast alios secum includit recipitque ruentis,
Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit inrumpentem, ultroque incluserit urbi:

719. *Fugam* et *Timorem* scripsit: sunt enim Homerica Δειμός τ' ἠδὲ Φόβος Iliad. δ, 440 et al.——720. *pugnæ est* Goth. sec.——721. *animos* Heins. e Medic. et Sprot., tamquam elegantius. Vulgg. *animo*. *Bellorumque animis incidit* Goth. tert.——722. *infuso* Bigot. *c. vidit* Gud. et alii Heins., ac Burm. cum Goth. sec.——723. *quis c.* Rom. et Medic. Pierii; item aliquot ap. Burm., sed *qui*, quod per se minus vulgare, agnoscit Carisius.——724. *vi magna* Medic. *vi tota* Montalb. quod impense placebat Heinsio, quem offendebat recurrens vs. seq. *multos*. Nam et alibi *vi multa* ap. nostrum occurrere non ignorabat. *torquent* Zulich.——725. *Obnisus* Zulich. *latus* Goth. sec.——726. *liquit* aliquot Burm. cum Goth. tert. et Erf.——727. *inclusit* sec. Moret. *recipitque clientes* alter Hamb.——728. *in* abest Goth. tert.——729. *Viderat* et *incluserat* Leid. *urbe* Bigot.

plusquam adhibet. vid. lib. VI. 101. 719. *atrum* Timorem exemplis illustrant Cerda et Burm. ad Petron. c. 89 pr. Nec vero epitheti vis in eo modo quærenda, quod omnia tristia et infausta atra sunt: sed pertinet ad phantasma Terroris, ut sit tenebris et nocte involutum. 720. *conveniunt* Latini ac Rutuli, inventa opportunitate irrumpendi in castra.

726. 727. Laudatus Statius lib. X Theb. 508 jam a Servio: *Par operi jactura lucro: namque hoste recepto Exclusere suos.* Sed his versibus minus gravitatis inest. conf. eund. v. 503 sq. 728. Νήπιος etc. Iliad. β, 38 et sup. VI, 172.

Inmanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuo nova lux oculis obfulsit, et arma
Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ
Sanguineæ, clipeoque micantia fulmina mittunt.
Adgnoscunt faciem invisam atque inmania membra
Turbati subito Æneadæ. Tum Pandarus ingens
Emicat, et mortis fraternæ fervidus ira
Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ;
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.

730. *inter media* Dorvill.——731. *oculisque* Bigot. *effulsit* vulgo lectum in codd. et edd. (saltem quas Heins. manu tractabat; ex Aldd. prima *effulsit*, tertia per Naugerium *offulsit*: inde edd. sectæ variant). *effulsit*, quod Romanus Pierii tuetur, repetiit Heins. v. sup. v. 110, sed h. l. forte alterum accommodatius; non enim agitur de luce, quæ offulgeat oculis aliunde, sed emissa oculis fulget illa: hoc est, *effulget*.——733. *fulmina* Heins. reduxit, quoniam in eo omnes vetustiores consentiunt: vulgata erant *fulgura*. Idem, quantum video, *mittunt* induxit ex codd. parte, *arma* videlicet, inquit (quod nemo facile admittat), vel *mittunt* pro *se mittunt*, *mittuntur*. cf. ad Æn. II, 207. Atqui hoc durum est h. l. vel maxime. *mittit* alii habent editi et scripti etiam Pier. et bini Goth., item Jul. Sab., sicque Medic. *mitttet*, et a m. sec. *mittit*. Atqui et durum et languidum est, ut *mittit* ad Turnum referatur. Suspicor olim fuisse *clipeosque* pro *clipeusque*, quod non intellectum corruptelam intulit, cum scriptum esset: *clipeusque micantia fulmina mittit*; hoc tandem poëta dignum. *clypeusque m. f. mittunt* Dorvill. In Gud. *clypeique m. f. mittunt*. Tandem qu. Moret. cum Zulich. *nutant*, Montalb. *vitant*, saltem deb. *vibrant*.——735. *Æneadæ subito turbati* Parrhas. *cum* tres ap. Heins. et Burm.——738. *Non m.* Parrhas. *prohibet* Sprot.

730. *pecora inertia*, oves ait Cerda; saltem potissimum.

731—735. Præclare hæc in majus aucta. Scilicet cogitandum est, principum virorum ac regum arma præcipuo aliquo lævore ac fulgore splendere debuisse, cristas fuisse altiores, et sic porro. Turno autem intra castra intercepto crescit adeo audacia: *nova lux oculis obf.* Cæterum singula in Homero passim sunt obvia, quæ tamen ad imitationem trahi nequeunt; sic ἐπὶ στήθεσσι δὲ χαλκὸς Σμερδαλέον κονάβιζε Iliad. φ, 254, et Δεινὸν δ' ἔβραχε χαλκὸς ἐπὶ στήθεσσιν ἄνακτος Iliad. δ, 420. *arma horrendum sonuere*, et *fulmina* Iliad. χ, 133. 134. *Cristas* Turni *rubentes* vs. 270 supra vidimus. 733. *mittunt*

scil.

Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus:
Incipe, ſi qua animo virtus, et conſere dextram;
Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. Ille rudem nodis et cortice crudo
Intorquet ſummis adnixus viribus haſtam.
Excepere auræ volnus; Saturnia Juno
Detorſit veniens; portæque infigitur haſta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat,
Effugies: neque enim is teli nec vulneris auctor.
Sic ait, et ſublatum alte conſurgit in enſem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, inpubeſque inmani volnere malas.
Fit ſonus: ingenti concuſſa eſt pondere tellus.
Conlabſos artus atque arma cruenta cerebro

739. *vide* Goth. tert. *nulli* ſec. Hamb. *nulla huic* ſec. Menag. *non hinc* Bigot.——741. *animi virtus* Rom.——742. *Hinc* Zulich. *invictum P.* Goth. tert., felici lapſu.——743. *et c. nudo* ſec. Hamb.——745. *Exc. auræ: vulnus—veniens* junxerat Servius ſeu quis alius; et ſic *vultus—veniens* duo Burm.——746. *Detorſit juveni* pro div. lect. pr. Hamb. *terræque i.* Parrhaſ. *infingitur* Franc——747. *vi quod* Goth. ſec. *quod vix* alter Hamb. *librat* Medic. Pierii, Gud. Moret. tert. Ven. et Reg. *torquet* Moret.——748. *neque enim es* pars Pier. et Heinſ. cum Ed. Mediol. et Goth. ſec. *es tele* Rom. *his telis* Schol. Statii ap. Heinſ. *his t. et v.* Ed. Ven. *actor* Goth. tert. Jo. Schrader. locum pro deſperato habebat. Senſus tamen planus: *neque enim is teli nec vulneris auctor*, ut tu effugere illud poſſis; immo vero infertur telum et vulnus a viro fortiſſimo.——750. *media inter* nonnulli Pier. et Leid. cum Goth. ſec. et tert.——751. *que* abeſt qu. Moret. *i. pondere* Menag. alt.——753. *Collapſoſque* ſec. Moret. *arcus* Exc. Burm.

ſcil. ſe, mittuntur: durum tamen hoc. vid. Var. Lect. 737. *dotalis regia*, Laurentum. 742. ut illud lib. II, 549 *referes ergo hæc Degeneremque Neoptolemum narrare memento.* 745. *Juno detorſit.* Præivit exemplum Apollinis Iliad. Θ, 311, et Minervæ

Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.
Diffugiunt versi trepida formidine Troës.
Et, si continuo victorem ea cura subisset,
Rumpere claustra manu sociosque immittere portis:
Ultimus ille dies bello gentique fuisset.
Sed furor ardentem cædisque insana cupido
Egit in adversos.
Principio Phalerim et, succiso poplite, Gygen
Excipit; hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergus: Juno vires animumque ministrat.
Addit Halym comitem, et confixa Phegea parma;

754. Ante Heins. *illi in p.*, quod, Pier. et suos sequutus, ejecit.—— 756. *Defugiunt*, *Deffugiunt*, duo Burm.——757. *ea c. fuisset* Zulich. v. ad lib. VIII, 396. Totus versus exciderat Goth. tert. hoc loco et erat insertus post vs. 759.——758. Ortuinus, Burmanno monente, malebat *admittere*. Goth. tert. *portæ*.——760. *insanda c.* aliquot Pier. et Heins. cum Goth. sec. et tert. *immensa* Gud. pro div. lect.——762. *Phalerim* recepit Heins., nam sic fere codd. habere vel *Falerim*. Vulg. *Falarim*, quod tamen analogiam sermonis habet. Priscian. lib. VII *Fabarim*, ut a fluvio Sabinorum nomen habeat; sed in Trojanum hominem non cadit. Alii: *Falerim*, *Falorim*. Tum *Gygem*, *Cygen*.——763. *hic* pr. Hamb. *huic* Ven. *in raptas* Rom. *E. arreptas* Goth. sec. Idem fere versus inf. XII, 330.——764. *In tergus* Heins. e Rom. et Carisio. At vulgo: *In tergum*. vid. Heins. *Integrum* Franc. et Serv. ad Æn. I, 211.——765. *Halyn*, *Halin*, *Halim*, *Alim*, *Alym* in codd. *Halym* Heins. e vetustioribus. Idem *confixa* tuetur contra

nervæ Iliad. υ, 438 sqq., ubi dea πνοιῇ ἧκα μάλα ψύξασα avertit telum Hectoris ab Achille. 754. vulnus quale ap. Apollon. II, 104. 757. καί νύ κεν ἔπρησεν πυρὶ etc. Iliad. θ, 217 sq., et alia exempla Iliad. σ, 454, et φ, 544. Si meminisset Turnus portam castri Trojani revellere, ad suos admittendos: castrum captum fuisset a Rutulis.

762. Ordo est, inquit Serv.: Excipit (in se irruentem) et succidit poplitem; ut sup. 537 *Postibus hæsit adesis*. Idem 763 *raptas* scil. de hostilibus cadaveribus. 765. Phegeum, parma

Ignaros deinde in muris Martemque cientis
Alcandrumque Haliumque Noëmonaque Prytanimque:
Lyncea tendentem contra, sociosque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat: huic uno dejectum comminus ictu
Cum galea longe jacuit caput. Inde ferarum
Vastatorem Amycum, quo non felicior alter
Unguere tela manu, ferrumque armare veneno;

contra Pierium, qui probabat *confixum*, quod ant. edd., in his Ald. pr., habent, et Medic. a m. sec. *confexum* Parrhas. *et fixa* Dorvill. *confixa* primum exaratum deprehendo in Ald. tert. 1514, adeoque per Naugerium. ——766. *M. ruentes* Sprot.——767. Totus versus ex Homero conversus Iliad. ε, 678, sed sine depravationibus, quas in Virgilii codicibus ap. Burm. videas. Scilicet omnino Latini librarii multo imperitiores fuere quam Græci. Porro idem versus in Ovid. Met. XIII, 258 occurrit: quo cum relegandum esse censebat Jac. Bryant: eo tamen vix h. l. carere possumus. v. Not.——768. *Lycea, Lingea, Ligea, Lygea, Licea*, scripti apud Burm. *Lyngea, Sigea*, Goth.——769. *dextra* aliquot ap. Burm. *dextram* Goth. tert.——770. *hinc uno* Zulich. et Bigot., nec male. *hic* Franc. *huic Juno* Dorvill. *huic unum* Goth. pr. *conjectum* sec. Moret. *dejecto* Goth. tert. *concius* idem: putabis eum legisse *concitus?* sed stipes fuit librarius. Silius XIII, 246 *Assequitur planta; dejectum protinus ense Cum galea longe jacuit caput.*——772. *felicius* quatuor ap. Burm. *fallacior* Goth. tert.——773. *Stringere* Schol. Statii apud Heins. *Fugere* idem Goth. tert.

ma transfixa confossum, et 766 Alcandrum et cæteros pugnam agitantes in muris *aversos* cædit, at Lynceum *adversum.* 767. Cum hic versus ad verbum ex Homero conversus sit (v. Var. Lect.), ibique iidem homines ab Ulysse occisi narrentur, Servius, inde apparere ait, non ad historiam sed ad ornatum poëmatis hæc nomina pertinere. Sed quis tandem inde ornatus existit? dicat aliquis. Scilicet ad ἐνάργειαν narrationis et ad animum in rem præsentem deducendum valet, si non omnino cæsos esse multos dicas, verum etiam nominatim eos persequaris. 770. Comparant Iliad. ξ, 497. υ, 481. 771. αἵμονα θήρης—ἐσθλὸν θηρητῆρα etc. Iliad. ε, 49. 772. *felicior*, peritior, ut alibi quoque. *manu* vacat, sed adjectum,

Et Clytium Æoliden, et amicum Crethea Musis;
Crethea Musarum comitem, cui carmina semper
Et citharæ cordi, numerosque intendere nervis:
Semper equos, atque arma virum, pugnasque canebat.
Tandem ductores, audita cæde suorum,
Conveniunt Teucri, Mnestheus acerque Serestus;
Palantisque vident socios, hostemque receptum.
Et Mnestheus: Quo deinde fugam, quo tenditis? inquit.

tert. [*Tingere* Bentleius ad Lucan. III, 266.] Hic dicat aliquis, qui tales delicias sectatur, fuisse scriptum *Fingere*. Illud vero mireris, Julium Sab. in suo habuisse *Urguere*, idque defendere, ut sit dictum ut *fulguere*.——774. *Clutium, Clycium, Clycion* alii, it. *Gluttium*. *dictum Eolide* Dorvill. ——775. *Cretea* ante Heinf. *Crathea* qu. Moret., sed est Κρηθεύς.——776. *que* abest qu. Moret. *incendere* Hugen.——777. Vix Virgilius secundis curis hunc versum loco relicturus fuisset.——778. *a voce* Zulich. a m. pr.——780. *Pallentesq*. Menag. pr.——781. *Tunc M*. Goth. tert. *Quo inde f*. Reg. Heinsius eleganter jungi putabat: *quo deinde fugam?* cui bono fugam? Sed hoc vix placere potest præ vulgato: *quo deinde*, ulterius, *fugam, quo tenditis?* Ven. et Montalb. *fuga*. Monuit tamen ipse Heinf. *tendere fugam* dictum esse, ut, *tendere iter, gressum, cursum*.

jectum, quoniam de peritia agitur; ἰὲς χρίεσθαι, non nisi admodum barbarorum populorum mos, in Iliade vix occurrit, sed in Od. λ, 260. 774 sq. suaves versus de Cretheo lyrico, quorum præclara imitatio est in Leonida Gloverii, ubi de Aristandro IV, 213 sqq. (lib. V, 239). Fuit vir doctus, qui Horatium respici putaret, ne poëtæ amicissimus homo plane in Maronianis carminibus præteritus videretur. Sed talia affirmare et refellere æque in promtu est. 776. Proprie *intenduntur nervi* seu fides, sed cum iis ipsis intenduntur *soni*, pro quibus doctius *numeros* posuit: sunt enim soni numerosi, si arte eliciuntur. *equos*, ut Homericum ἵππους, currus dixit: non equestres cursus; nam adjicit *arma* et *pugnas*.

778. *Tandem*. Bene Serv. "Servat τὸ πρέπον, ne præsentibus ducibus Turnus tot strages fecisse videatur." 781, 782. Ajacem hic reddit ex Iliad. ο, 732 seqq. Ἠέ τινάς

φαμεν

Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
Unus homo, et veſtris, o cives, undique ſæptus
Aggeribus, tantas ſtrages inpune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumque deorum,
Et magni Æneæ ſegnes miſeretque pudetque?
Talibus accenſi firmantur, et agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paullatim excedere pugna,
Et fluvium petere, ac partem, quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum: ceu ſævum turba leonem
Cum telis premit infenſis; at territus ille,

782. *quæve ultra* Gud. et alter Mentel. Parrhaſ. et Franc. *quæ ultra jam* Exc. Burm. *quæve altera mœnia* ſec. Moret.——783. *noſtris* Ven. *e noſtris* Lutat. ad Stat. II Theb. 620. *cives o veſtris* Montalb.——784. *tanti* Goth. tert.——785. *primo juvenum* Goth. pr. *tot dederit* tert.——786. *Nonne* Medic. a m. ſec. male *deorum* vel *malorum* Gud.——788. *in agmine* pr. Hamburg.——789. *e. pugnæ* Rom. Montalb. et tres recentiores Burmanni cum Goth. tert.——790. *quæ c. unda* Rom. et alii Pier., idem Medic. et cæteri vetuſtiores Heinſii, etiam Jul. Sabinus; nec *amni*, quod Naugerius Ald. tert. intulit, niſi in recentioribus fere, etiam Goth. tert., et habet interpretamenti ſpeciem. Prætulit tamen Heinſius ut elegantius, nec immerito; quæri modo poteſt, an Maro id, quod elegantius eſſet, ubique maluerit.——791. *hic* Moret. qu. *inſiſtere* Dorvill.——792. *ceu Pœnum* conj. Schrader. e XII, 4.——793. *ac* Franc. *adterritus* Reg.

φαμεν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσσω; Ἠέ τι τεῖχος ἄρειον etc. 786. *infelicis patriæ* in nova Troja redditæ. *veterum deorum*, Penatium, quos alias *patrios*, a patribus acceptos, appellat; quique nunc urbe capta in hoſtium manus venturi ſunt. 788. Ornat ſimplicitatem Homerici verſus Iliad. ζ, 106. ε, 342.

789. Diſceſſus Turni impavidi et animoſi in ipſa fuga egregie ornatus eſt; nec tamen Ajacis illum nobilem diſceſſum (Iliad. λ, 543 ſeqq. 555 ſqq.) ſuperatum dicam. 790. A dextra parte caſtra ad Tiberim pertingebant. v. ſup. 469, et vid. Excurſ. III ad VII. 792. Comparatio Homerica, ſed admodum

Asper, acerba tuens, retro redit; et neque terga
Ira dare aut virtus patitur: nec tendere contra,
Ille quidem hoc cupiens, potis est per tela virosque.
Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
Inproperata refert, et mens exæstuat ira.
Quin etiam bis tum medios invaserat hostes:
Bis confusa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus e castris propere coit omnis in unum.
Nec contra vires audet Saturnia Juno

794. *retro dedit* Montalb. et Ven. *at neque* Bigot. *ac* Goth. tert. —— 795. *ac v.* Zulich. *et* pr. Hamb. et Dorvill. *neque t.* Rom. —— 796. *Ille equidem* Franc. *per tela per hostes* Ven. Cæterum non video, cur interpunctione tam duram orationem efficere placeat; *Ille, quidem hoc c.*, nec retinere id, quod se offert: *nec t. contra Ille quidem, hoc cupiens* (h. quamvis cupiens), *potis est* etc., aut id, quod supra posuimus. —— 799. *cum* Ven. *tum bis* pr. Hamb. *in medios* Franc. *invaserat* Leid. —— 800. *confusa* Heins. reposuit; sic enim omnes ejus codd., uno alterove recentis notæ exceptis. Ita tamen jam ed. Ald. pr. et sec. Verum mox Ald. tert. Naugerio correctore in edd. intulit *conversa*. Recte vero Heins. monet, putidum esse *conversa a. vertit*. In Goth. sec. *confusa*, tert. *confisa*, pr. *conversa*. —— 802. *audet Saturnia Turno* Goth. tert., audiendus ille, si auctoritatem haberet.

modum variata, ex eodem loco Iliad. λ, 547 sqq. Variavit tamen eam ipse Homerus alio loco egregie Iliad. ϱ, 108—113. 794. *acerba tuens* δεινὰ δερκόμενος. Sed de terribili adspectu eadem verba jam posuit Lucret. V, 34.

802. Ergo tacite intelligi vult poëta, Junonem pugnæ huic interfuisse præsentem. Quod sæpe monuimus, poëtam deorum interventu minus feliciter uti, quam Homerum, qui rerum actum non minus diis quam hominibus assignaverat, hoc quoque loco inculcandum videtur.

Juno enim, si recte judicamus, nunc inducitur necessitatis magis caussa ad expediendam rem, quam rerum ordine ita postulante. Deam enim rebus gerendis interesse nondum vidimus, nisi v. 725, ubi illa avertit ictum hastæ a Turno, et v. 764 *Juno vires animumque ministrat*; hoc vero poterat facere ex alto; et oblitus est poëta interponere eam præsentem pugnantibus descensu ex Olympo facto, ut Jupiter nunc

Irim

Sufficere; aëriam cœlo nam Juppiter Irim
Demisit, germanæ haud mollia jussa ferentem;
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis. 805
Ergo nec clipeo juvenis subsistere tantum,
Nec dextra valet: injectis sic undique telis
Obruitur. Strepit adsiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, et saxis solida æra fatiscunt;

803. *in cælo* Hamb. sec. *jam* quidam apud Serv. ad V Æn. 606. *Irin* et v. 804 *Dimisit* vel *Dimittit* Franc. *misit* aliquot Pier. Non assequor, quid Villebrune ad Silium I, 113 sibi velit: " *dicta*. Virgil. IX, 804, ubi contra fidem codicum nonnulli legunt *jussa*. "—806. *nunc* Parrhas. *juvenis clypeo* Mentel. pr.—807. *objectis* Macrob. VI, 3. *invectis* Goth. tert., perperam.—809. *Singultu* alter Hamb.

Irim mittere posset, quæ eam recedere juberet. Tamen vel sic imitatio nimis manifesta est ex Iliad. Θ, 397 sq. o, 157 sq. et al., et Iris jam libri hujus init. mandatis Junonis ad Turnum perferendis partes, a poëta impositas, peregerat: quod bis in eodem libro vix putem suaviter factum. 802. non audet Juno vires sufficere Turno contra Trojanorum agmen, ut adhuc fecisse intelligenda vs. 764. 806 sq. Totum locum esse Homericum notarunt omnes. Ajacem ex Iliad. π, 102 sqq. refert Turnus: et est locus alter cum altero comparandus. Sed in verborum ornamentis multa accepit ab Ennio, qui Homericos versus jam ante expresserat. Locum ex Annal. XV adscripsit Macrob. VI Sat. 3 dignum, qui hic quoque legatur: In bello Istrico versans poëta pugnam Istrorum cum Cœlio Tribuno describebat: *Undique conveniunt, velut imber, tela Tribuno. Configunt parmam: tinnit hastilibus umbo, Ærato sonitu galeæ: sed nec pote quisquam Undique nitendo corpus* (Tribuni) *discerpere ferro. Semper abundanteis hastas frangitque quatitque. Totum sudor habet corpus; multumque laborat; Nec respirandi fit copia præpete ferro. Istri tela manu jacientis sollicitabant. Occumbunt multi leto ferroque lapique Aut intra muros aut extra præcipe casu.* Quem talis poëta præcessit, qualem hic Ennium videmus, eum in orationis ornatu poëtico ad summum potuisse pervenire mirandum non est. Jam, cui libet, comparet imitatorem alium, Statium II Theb. in Tydeo insidiis Thebanorum oppresso 527 seqq. 602 sq. et ad h. l. 668 sqq.

806. *tantum—sic*; satis resistere—adeo obruitur telis tantum, quantum. 809. *fatiscunt æra*, cedunt ictibus, galea, nam de

Discussæque jubæ capiti; nec sufficit umbo
Ictibus; ingeminant hastis et Troës et ipse
Fulmineus Mnestheus. Tum toto corpore sudor
Liquitur, et piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit; fessos quatit acer anhelitus artus:
Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
In fluvium dedit. Ille suo cum gurgite flavo
Adcepit venientem, ac mollibus extulit undis;
Et lætum sociis abluta cæde remisit.

810. *Diffusæque* Zulich.——812. *Cum t.* duo Burm. *torto* ejusd. Exc.——813. *Linquitur* Dorvill.——814. *Fulmen* Macrob. ibid. cum Goth. tert. *fessus agit* Goth. tert. Mox vulgo: *æger a.*, ut lib. V, 432 hoc idem hemistichium occurrit. Sed *acer anhelitus* quosdam olim legisse in Servianis proditum erat; hoc arripuit Heinsius, ut varietur oratio; esse enim tales mutationes Virgilio frequentes: v. eum ad h. l. et ad Ecl. V, 37.——815. *Cum d.* pr. Moret. *saltu præceps* Gud.——816. *gurgite vasto* idem et Mentel. sec. Goth. sec.——817. *Excepit* Erf. *fugientem* plerique Pier. et aliquot Burm. cum Goth. tert. et Erf.——818. *obluta* Montalb. *oblata* Franc. et Dorvill. *remittit* sec. Moret.

de hac agitur, agit rimas, rumpitur. conf. ad Georg. I, 180; itaque cum delectu adjectum epitheton: *solida*. 813. *Sudor piceum flumen agit*; hoc est, sordidum. *Serv.*; pulvere et cruore. 815. v. sup. ad v. 790. 816. *suo cum gurgite* aut ut vacet *cum*, ut sæpe, aut ut capiatur ac si esset *in*. Sic σὺν pro ἐν. Exempla v. ap. Vauvill. ad Sophocl. To. II, p. 18 et alibi. 817. 818. Scilicet secundo flumine parvo intervallo delatus ad suos pervenire debuit. *mollibus* ornans epitheton, et simpliciter naturam aquæ refert. 818. *abluta cæde*; ornamentum ex adjunctis arreptum est; nihil amplius: *cæde* h. sanguine.

EXCURSUS I.

Narrata de Ænea et Anchise ante belli Trojani tempora.

Lib. IX, 263. 264 *Bina dabo argento perfecta atque aspera signis Pocula, devicta genitor quae cepit Arisba.* Ad res ante bellum Trojanum gestas, adeoque ad τὰ προομηρικὰ hoc pertinere in Notis professus sum; nam, quod in Servio ex obscuro homine Abante ἐν τοῖς Τρωϊκοῖς allatum est e fabulis inde ab excidio memoratis, poëta respicere non potuit: quippe qui Æneam statim a capta urbe discedere jussit nec in Troade novas res moliri.

Verum rerum ante bellum Trojanum gestarum omnino obscurior est memoria, quam earum, quae urbem captam exceperunt. Nihil forte desideraremus, si *Carmen Cyprium* superesset: de quo vid. ad lib. II Exc. I, p. 275 sq. Neque igitur indigne feremus, si de capta ab Anchise Arisba nihil aliunde innotuit; adeo ut dubitari quoque possit, sitne Troadis an Lesbi urbs hoc loco intelligenda. Misso tamen hoc, quandoquidem semel in hanc quaestionem incidimus, age videamus alia, quae de Ænea et Anchise ante belli Trojani tempora, quae Homerus attigit, narrata forte reperiri possunt: absolvemus sic omnem rerum Æneae memoriam in his Excursibus passim expositam.

Ut igitur omittam illa, quae de Anchisae stirpe a Dardano per Troëm, Assaracum, Capyn ducta (vid. Exc. VI ad lib. III) tum de Æneae natalibus ex Veneris et Anchisae congressu satis nota sunt: vid. Iliad. υ, 214 sq., ibique Schol. ex Acusilao, Hymn. in Venerem, et cf. Apollod. III, 12, 2 cum Notis, et Meziriac. ad Ovid. Heroid. P. II, p. 142; commemorabo reliqua, partim minus obvia, partim ad Virgilianum carmen propius spectantia.

Æneam *Trojanum* appellatum, Trojae quoque *domum Anchisae*, incoluisse lib. II, 299 audivimus. Eo tamen non nisi sub belli Trojani tempus devenisse putandus est: *Dardanum* urbem ille tenebat haud longe ab Ilio dissitam; Dardanios quoque adduxerat: Iliad. β, 819. cf. sup. Exc. XVII ad lib. II.

Natales tamen ejus ad montem Idam, qui imminebat urbi, referuntur; quippe Anchises a Venere in monte Ida, cum armenta pasceret, amatus est: ut vel ex Iliad. β, 821 memineris: et ex Hesiod. Θ. 1007—1009, multoque magis ex Hymno Homerico: nisi carminis potius epici fragmentum illud est, ea parte, qua deficit, hymni clausula suppletum *. Addit Maro, ad Simoentem genitum esse Æneam: Æn. I, 618 *Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?*

Nutritum Æneam a Nymphis, et quidem Dryadibus, suaviter narratum est in eodem Hymno 258 sqq. Educatum mox in Alcathoi domo, qui ejus sororem matrimonio habebat, docet Homerus Iliad. ν, 465. 466. Apud Xenophontem de Venat. pr. inter eos memoratur, qui a Chirone enutriti fuere, figmento historiarum rationi adversante.

Pavit tamen Æneas, more priscæ ætatis armenta in monte Ida; et quidem sub ipsum tempus belli Trojani; nam oppressus ille in solitudine ab Achille vix fuga sibi consuluerat; cumque Lyrnessum confugisset, Achille ad eam urbem oppugnandam advolante, fugatus et inde est Æneas: Iliad. υ, 90—96. 187—194. Latius hæc persequutus erat auctor Cypriorum: in cujus argumento apud Proclum † hæc habentur: κἄπειτα ἀπελαύνει (Achilles) τὰς Αἰνείου βόας· καὶ Λύρνησσον καὶ Πήδασον πορθεῖ—

Idem tamen Æneas jam antea Paridi comes navigationis in Græciam additus fuerat: καὶ ἡ Ἀφροδίτη Αἰνείαν συμπλεῖν αὐτῷ κελεύει, idem Proclus secundum Carmen Cyprium ‡.

Cum Trojam accessisset, e societatis cum Priamo lege, ut auxilium ferret, simultas inter ipsum et Priamum Priamique filios inciderat; unde et irasci eum Priamo et pugnam detrectare suspicio erat: Iliad. ν, 459 sq. Refrixisse videri possunt animi ea de caussa, quod Æneas sublata Priami stirpe regnum sibi promittere visus erat. Eo enim alludit Iliad. υ, 180 Ἐλπόμενον Τρώεσσιν ἀνάξειν ἱπποδάμοισι (μετὰ, διὰ) Τιμῆς τῆς Πριάμου· etsi eos versus judicio suo sustulerant Grammatici veteres. Inter Paridem

* Docte de eo nuper egit, ejusque cum argumentum constituit tum fabulam illustravit Groddeck noster in Commentat. de Homer. Hymn. rel. pag. 40.

† In *Bibliothek der alten Litterur* I Band pag. 26.

‡ Eod. loc. pag. 23.

dem maxime et Æneam odia exarsisse Menecrates Xanthius tradiderat: cf. Dionys. Hal. I, 48.

Æneæ res gestas ab Homero narratas ex Iliade enotare nihil attinet. Congressum ejus cum Diomede Iliad. ε et alterum cum Achille Iliad. υ ipse Virgilius attigit, dum bis pugnæ discrimine ereptum eum a Venere ait Æn. IV, 228. In castrorum oppugnatione unam e turmis ducebat Æneas Iliad. μ, 98. ν, 459. 468 sq., iterum in pugna circa Patrocli occisi corpus cum Hectore primas partes agit ρ, 484 sq. Quæ post Iliadis argumenti tempora gesta sunt, in Quinto Smyrnæo inpr. XIII, 145 sqq. cognoscere licet. Ea autem, quæ sub ipsum Trojæ excidium peregerit, narravit Maro lib. II, ad quem cf. Exc. XVII et XIII.

Urbe capta in montem Idam secessit. Apud Lescheum, uti nunc ex Proclo didicimus (p. 38), statim ab ostento per Laocoontem a serpentibus enectum objecto discessum in montem Idam Æneas parat. Ad Leschei ductum, quod suspicari licet, exponit nonnulla Quintus XIII, 300 sq. Reliqua post ejus discessum diversis locis illustravimus. Actum *de erroribus Æneæ* Exc. I, et *de errorum annis* Exc. II ad lib. III; *de accessu ad Siciliam* Exc. I ad lib. V; *de accessu ad Italiam* Exc. IV ad lib. VI, et Exc. II ad lib. VII; add. Disquis. II; *de fatis inde ab adventu in Italiam* Exc. III ad lib. XII; *de prædictionibus deorum, ad quas ille rerum gerendarum cursum rexit*, Disquis. II.

EXCURSUS I.

De deorum interventu in Æneide; et unde poëtæ acceperint ea signa, quæ præsentiam numinis arguunt.

IX, 638 *Ætheria tum forte plaga crinitus Apollo Desuper Ausonias acies urbemque videbat.* Non placet quod in inducendis diis Virgilius, nec de opportunitate et artificio juncturæ nec de varietate sollicitus fuit; nam quoties ad deos redit oratio et ad partes, quas ipsi in rebus gerendis tuendas habent, fere satis habet inserere illam particulam, initio facto a vocula *interea*, v. c. X, 1 *Panditur interea*, v. 606 *Junonem interea*, XI, 532 *Velocem interea*; ad quem locum Servius quoque abruptum et vituperabilem transitum notavit. Aliam rationem poëta h. l. sequitur, verum et in hac fere eadem semper chorda oberrat: Apollo tum *forte* desuper pugnam ad novam Trojam spectabat. Atqui nec aliter Æn. I, 223 *Et jam finis erat, cum Jupiter æthere summo Despiciens mare—Constitit et Libyæ defixit lumina regnis.*

Iterum

Iterum lib. VII, 286 Juno ab Argis redux *forte* prospicit Æneam ad Italiæ littus classem appellentem, et XII, 134 *At Juno e summo Prospiciens tumulo* etc. Defendi forte possunt loca inf. lib. XI, 725 sqq. XII, 792 sqq. Et sunt alia felicius instituta, ut lib. IV, 219 sq. V, 604 sq. Apud Homerum deos sedere et Achivorum Trojanorumque prælia prospicere non miramur, cum partes deorum quisque suas tuendas sustineat: at Apollo hic otiosus plane sedere, nec poëta satis provide curasse videri potest, ut ejus sollicitudinem de exitu rerum commodo loco commemoraret. Si tamen subtilius ac diligentius deliberes, statim animo occurrent hæc: Apollo non modo vaticiniorum de Æneæ et posteritatis in Italia sede auctor, idemque jam apud Homerum Trojanis rebus et Æneæ studens, fuit: verum ille etiam inter deos inprimis is erat, qui gentem Juliam insigni favore, insigniter per pugnam Actiacam declarato (vid sup. VIII, 704 sqq.), amplecteretur; idemque Palatino templo ornatus fuit. Sed et aliis locis meliorem rationem reperit Maro, ut lib. I, 124 sqq., ubi *Neptunus magno misceri murmure pontum Emissamque hiemem sensit*; lib. IV, 219 audit Jupiter preces Iarbæ et sic Didonem Æneamque respicit. Ut tamen h. l. Apolline uteretur, inductus maxime Homericis aliquot locis videri potest, inprimis Iliad. ε, 433. 445. ρ, 323 sq., ubi Apollo Æneæ occursat, priore loco etiam ex prælio vulneratum servat, ut h. l. Ascanium a præliando dehortatur.

Cæterum idem Apollo paullo post vss. 659. 660 agnoscitur: *agnovere deum proceres divinaque tela Dardanidæ pharetramque fuga sensere sonantem.* Ergo in *fuga* h. in discessu, Butæ formam exuerat Apollo, divinam receperat. Cf. Exc. XIII ad Æn. I, ubi poëtarum hujus phantasmatis ornamenta, tractandorumque eorum modi ac viæ a me expositæ sunt. Originem et caussam hujus phantasmatis hominum mentibus subnati partim jam eodem loco pag. 146 (ed. pr. pag. 121) innueram, partim nunc disertius exponam. Scilicet cum nec nostris animis facile sit, quoties numen cogitamus, a specie humani oris mentem avocare, tum multo magis rudium hominum animis insidet species numinis aliqua et forma humanæ similis; nec aliter id fieri potuit, antequam subtilior philosophia cogitationem de deo ad Mentem, Νοῦν, avocavit. Necesse adeo fuit, ut divinæ naturæ tribuerentur ea, quæ naturæ humanæ communia sunt: nisi quod majora pro naturæ humanæ modulo esse credebantur.

Consen-

Consentit in hoc omnis vetustas, etiam patriarcharum et Judaicae gentis; consentit omnis barbarorum ac ferorum popplorum stirps; ipsa natura humana. Jam prouti cultu ingeniorum aut nullo, aut aliquo, aut exquisitiore imbutae sunt gentes, dii aut robore, aut sagacitate et prudentia, aut opibus et potentia excellentes occurrunt; ita ad suae naturae modulum fingit numen humana mens; quoque ea ipsa perfectior et divinae similior, etsi infinitis intervallis, aliquando erit reddita, eo veriora et digniora Numine cogitabit. Secundum haec facile est ad intelligendum, quamdiu speciem divinae naturae ad humanam attemperavit antiquitas, ei debuisse opinionem de occursu, apparitione et contubernio deorum familiarem esse; inprimis cum locis adeo, terris et urbibus, deos suos tutelares assignarent. Imbuere ista opinione hominum animos multo magis debuit solitudo ruris ac silvarum; raris hominum commerciis et advenarum accessibus: potueruntque credi deorum species oculis objectae, inprimis hominum, qui religioso metu tenerentur; cf. Odyss. x, 201 sqq. Opinionem illam acceptam retinuit posteritas, et vulgo narrata in miraculum auxit. Quid? quod ipse sermo hominum rudium nullam aliam, nisi ab oculorum sensu petitam, speciem deorum admittere potuit; quodque in vulgarem loquentium usum conversum hoc fuit, ut, quicquid evenisse dicere vellent, a deo factum et peractum esse dicerent: quod nemini non in Homeri lectione vel paucorum versuum occurrere debuit. Nihil in his esse video, quod tam mirum videri debeat, quomodo in hominum animos venerit; sed probabili aliquo judicio humanis ingeniis insidere ea opinio ubique et omni tempore debuit, et adhuc insidet barbaris populis, quotquot divinae naturae forma humana animos habent imbutos, modo non ab omni humanitatis cultu alieni sint; nam quomodo eorum hominum, qui per hieroglypha ad animantium formas divinam speciem revocarunt, animi affecti sint, quaeque phantasmata aut olim Aegyptiorum aut nunc Indorum mentibus sint objecta, quoties deos cogitant, non facile licet assequi; quo ipso necesse est, innumera iis alia a nostro percipiendi et cogitandi more diversa et aliena occurrere, de quibus nos male ac perperam judicamus, cum easdem notiones rerum animo non circumferimus. Graeci autem veteres multo magis proclives ad eam opinionem amplectendam esse debuere, quandoquidem iis hoc tamquam proprium tribuitur ab Herodoto I, 131 τὺς θεὺς ἀνθρωποφυέας esse, quem locum accurate expositum nuper vidimus ab Abb. Foucher

cher in *Mem. de l'Acad. des Inscr.* Tom. XXXV pr. Firmata est ea opinio et in habitum animi deducta per signa deorum in fanis et sacellis obvia; cumque ab eadem opinione suorum operum protypum ars accepisset, moxque docte elaborasset, deorum species ad summae alicujus pulchritudinis speciem est adumbrata, certo aetatis et characteris discrimine variata. Profecere iterum ex artis profectu poëtae, ita v. c. Apollini et Baccho promissa coma, Jovi oris majestas, et sic porro aliis diis alia, per omnes aetates constarent inter poëtas aeque et artifices. cf. Commentationem *de formis deorum Graeciae earumque auctoribus* To. VIII Commentatt. Soc. Gotting. Haec omnia cum accepissent poëtae, quibus nihil exoptatius esse poterat, quam species deorum humana, vires corporis majores, motus celerrimus, forma oris pulcherrima, iis illi ita usi sunt, ut ea sibi tamquam propria facerent, inprimis in poësi epica, utque in usum poëticum perpetuum transferrent, inprimis ubi iis vestigiis insistebant, ut deorum ministeriis pleraque exsequerentur: cf. Disquis. I de carmine epico. Neque vero ea opinio praesentiae numinis inter istos quidem populos tolli potuit, nisi ex quo philosophorum subtilior disputatio, et sanctorum vatum accuratior doctrina, ab omni corpore segregavit divinam naturam.

EXCURSUS II.

De insula Inarime et de Arimis.

IX, 715. 716 *Tum sonitu Prochyta alta fremit, durumque cubile Inarime Jovis imperiis imposta Typhöeo.* Promontorio Campaniae Miseno objectae sunt insulae *Prochyta* (nunc *Procida*) et altera paullo major, *Pithecusa* seu *Aenaria* (nunc *Ischia*). *Pithecusae* fere plurali numero efferri solent, seu quoniam Prochyta sub eodem nomine fuit comprehensa, seu quod plures aliquando fuere. Sunt enim auctores, qui Pithecusas ab Aenaria discernant. Esse eas partes continentis avulsas, et constans fama obtinuit (vid. Cluver. Ital. Ant. IV, 4) et ipsa res locorumque facies probabile facit; subterraneis enim ignibus saepe Pithecusae exarserunt. vid. inprimis Strabon. V, p. 379 f. sqq. Plin. II, 88. Mirab. Aud. 36. conf. Wernsdorf. V. C. Exc. III ad Aetnam Tom. IV, p. 354 sqq. Cum autem veteris sermonis et phantasmatum, quae inde poëtae susceperant, ratio ita ferret, ut terrarum motus et ignium subterraneorum explosiones gigantibus terrae inclusis tribuerent: quod cum primo narrasset de Typhöeo

phöeo Hesiodus sine omni loci mentione Θ. 859 sqq. fabula haud dubie ex Oriente accepta, deductum mox est ad Ciliciam, Syriam, lacum Sirbonidem et Asphaltiten, ad Asiæ Catacecaumenen et Phrygiam (vid. Wessel. ad Diod. V, 71. cf. Apollod. I, 6, 3, et ibi Not. p. 77 sqq.); ita tractum est etiam ad hanc insulam, impositam eam esse Typhöeo, quod idem de *Arimis* suis narraverat Homerus Iliad. β, 783. *Arimos* hos jam inter veteres alios in Mysiæ seu Lydiæ parte, alios in Cilicia, in Syria alios reperisse; fuisse tandem etiam, qui in Pithecusis insulis collocarent, narrat Strabo lib. XIII, p. 929 C. Ex his patet, Virgilium nostrum non fuisse primum, qui errorem hunc committeret, ut Arimos ad hanc insulam transferret. Multo minus ille adversus grammaticam rationem *Inarimen* facere potuit ex Εἰν Ἀρίμοις, quæ vel τὰ Ἄριμα vel οἱ Ἄριμοι fuerunt. Suspicor fuisse aliquem ex antiquis poëtis latinis, qui Iliadem latine reddiderunt, inter quos Cn. Mattius fuit, qui aut male acceperit aut male interpretatus sit *In Arima*, unde facta est *Inarima* vel *Inarime*. An unquam nomen hoc Pithecusarum communi usu frequentatum sit, dubito; videtur illud inter poëtas se continuisse. Mature tamen Typhöeus ad hæc Italiæ loca ignibus cæcis celebrata revocatus fuit, ut docet Pindari locus mox laudandus. Tradit quoque Schol. Apollonii ad lib. II, 1214, Pherecydem jam Tiphoni Pithecusam insulam injectam narrasse. Obvia inde poëtis et facilis fuit insulæ comparatio cum Arimis Homeri et deflexio nominis in Arimen. Miro autem casu accidit, ut Etruscis *arimi* dicerentur simii, qui Græcis πίθηκοι, secundum Strabon l. c.; quod si ita se habuit, tanto proclivior fuit permutandorum locorum error. Alium, sed indoctiorem, verborum lusum, etsi sibi probatum, Plinius memorat: *a figlinis doliariorum* dictum Pithecusam. A πίθος tamen quomodo Πιθηκοῦσσαι formari potuerint, non satis intelligitur; quod ab eo est πιθάκνη vix πιθήκνη pronuntiatum est.

Quod Plinius appofuit lib. III, 6: Ænaria, *Homero Inarime dicta*, parum accurate esse pronuntiatum quilibet facile videt. Virgilium autem in insulæ nomine sequuti sunt Ovidius, Silius et alii poëtæ; etiam Livius in loco a Servio adscripto: loca adscripta nunc videbis a Wernsdorf. p. 359.

Homeri vero, ut et hoc addam, et Hesiodi quoque Theog. 304 *Arimi* seu, quod malim, *Arima*, τὰ Ἄριμα sc. ὄρη, haud dubie in Asia quærenda sunt: sique a vetustioribus auctoribus, Æschylo in Prom. 351. Pindar. Pyth. I, 32, est standum, in Cilicia;

Cilicia; quæ quidem, una cum magno minoris Asiæ et per Phrygiæ, Mysiæ, ac Lydiæ fines continuato tractu, ignibus subterraneis olim arsit. Vide Strabonem et aliis locis et p. 928. 930. cf. Eustath. ad l. c. Homeri. Itaque in iis locis omnibus Typhon fulmine prostratus narrari potuit et narratus est a multis. Solent tamen scriptores unum plerumque ex cæteris locis omnibus Typhoni assignare, ut Mæoniam Livius XCIV apud Servium ad h. l. Cum a Syris seu Aramæis Ciliciæ pars olim inhabitata fuerit, mirum non est, nomen eorum serius, forte ad Homerum usque, in iis locis superstes adeoque Arimos montes in Cilicia dictos fuisse. Ad Syriam autem propter nomen illud fabulam Homericam trahere ac transferre vix licet.

Cum de his Homeri et Virgilii locis tot extent virorum doctorum disputationes, apponere hic visum est ea, quæ inter innumera perperam asserta idoneis rerum argumentis, saltem probabili judicio, memorari posse videntur.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS.

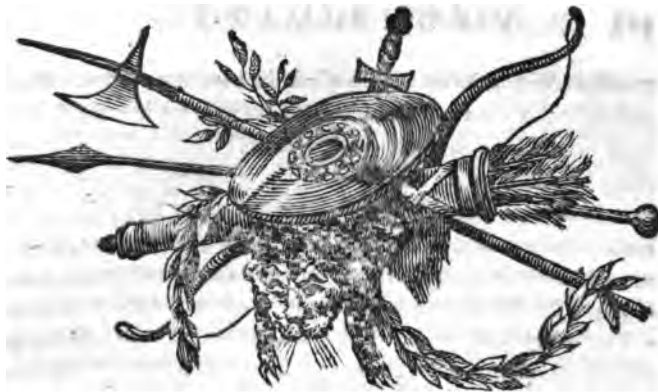
LIBER DECIMUS.

ARGUMENTUM.

Jupiter, convocato Deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur—15. Ibi Venus de Trojanorum periculo insatiabilique Junonis odio conqueritur, aliquamque tandem tot calamitatum requiem petit—62. Juno contra malorum omnium caussam in Trojanos, veluti primos belli auctores, atque adeo in Venerem ipsam rejicit—95. Frustra itaque tentata reconciliatione Jupiter, ubi nullum videt esse contentionum finem, ne aut uxorem aut filiam læderet, se neutrarum partium studia sequuturum pronuntiat, sed pro sua æquitate omnia fatis esse permissurum—117. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt, non minore animo obsessi se ad defensionem parant—145. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas, rebus in Etruria ex animi sententia confectis, mul-

Cilicia; quæ quidem, una cum magno minoris Asiæ et per Phrygiæ, Mysiæ, ac Lydiæ fines continuato tractu, ignibus subterraneis olim arsit. Vide Strabonem et aliis locis et p. 928. 930. cf. Eustath. ad l. c. Homeri. Itaque in iis locis omnibus Typhon fulmine prostratus narrari potuit et narratus est a multis. Solent tamen scriptores unum plerumque ex cæteris locis omnibus Typhoni assignare, ut Mæoniam Livius XCIV apud Servium ad h. l. Cum a Syris seu Aramæis Ciliciæ pars olim inhabitata fuerit, mirum non est, nomen eorum serius, forte ad Homerum usque, in iis locis superstes adeoque Arimos montes in Cilicia dictos fuisse. Ad Syriam autem propter nomen illud fabulam Homericam trahere ac transferre vix licet.

Cum de his Homeri et Virgilii locis tot extent virorum doctorum disputationes, apponere hic visum est ea, quæ inter innumera perperam afferta idoneis rerum argumentis, saltem probabili judicio, memorari posse videntur.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS.
LIBER DECIMUS.

ARGUMENTUM.

JUPITER, convocato Deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur—15. Ibi Venus de Trojanorum periculo insatiabilique Junonis odio conqueritur, aliquamque tandem tot calamitatum requiem petit—62. Juno contra malorum omnium caussam in Trojanos, veluti primos belli auctores, atque adeo in Venerem ipsam rejicit—95. Frustra itaque tentata reconciliatione Jupiter, ubi nullum videt esse contentionum finem, ne aut uxorem aut filiam læderet, se neutrarum partium studia sequuturum pronuntiat, sed pro sua æquitate omnia fatis esse permissurum—117. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt, non minore animo obsessi se ad defensionem parant—145. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas, rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorumque

torumque sibi populorum auxiliis adjunctis, triginta navium classe ad suos revehitur—214. Ibi Nymphas, paullo ante in eam formam ex navibus suis transformatas, obvias habet: ex his et de classis amissione et de suorum periculo certior redditur—255. Inde in hostium usque conspectum profectus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, occurrentesque ad littus terra hostem prohibere conantur. Magno utrimque detrimento pugnatur —364. Ibi Pallas, magna prius edita hostium strage, tandem a Turno occiditur—509. Cujus rei dolore percitus Æneas, magnos Rutulorum acervos amico inferias mittit—601: Ascanius quoque eruptione facta suas cum patre copias conjungit—605. Quibus permota Juno et pro Turno sollicita, impetrata a Jove venia, præsenti eum periculo eripit, objecta illi falsa Æneæ imagine, quam dum in navim quandam fugientem insequitur, vinculis a Junone ruptis, vi tempestatis ad littora Ardeæ proxima devehitur—688. Interim Mezentius, Jovis monitu pugnæ succedens, magnum tam Trojanorum quam Etruscorum numerum prosternit—761; donec ab Ænea hastæ ictu vulneratus, et a Lauso filio protectus, ægre se ad obligandum vulnus ex acie recipit—795. Ibi Lausus quoque, dum patrem ulcisci conatur, ab Ænea interficitur—832: ejus rei nuntio accepto Mezentius conscenso equo in prælium redit: ubi, dum filii mortem vindicare parat, eadem qua filius dextra concidit—ad fin.

In hoc tandem libro Æneas ad pugnam procedit; quod multis nimis sero factum visum est, quoniam ex sua opinione, non ex argumenti et materiæ natura, judicium faciebant. Aliis displicuisse video, quod Æneas militis magis, quam ducis partes explet, dum veterem heroum pugnandi morem parum meminere, nec illud reputant, quam parum materiæ narrationi epicæ præbitura sit ducis sagacitas et prudentia, qualem nostri ævi res militaris postulat. Si phantasmatibus magnis rebusque, quæ sensus impellant, epica vis continetur: strenua facinora, animi audacia, manus fortitudo ac robur requiruntur. Mihi quidem in seqq. libris haud pauca ex iis, quæ in reprehensionem incurrere videntur, ingenii admirationem facere solent: quandoquidem argumentum belli ac præliorum, et quidem ejusdem vitæ heroicæ, incredibili cum varietate ac copia ab Homero tractatum, Maro tamen per tres libros variatis rerum generibus nec omnino sine novitatis commendatione detexuit. Artem et ingenium

aliquis

aliquis tum demum rite perſpiciat, quum argumenti naturam paullo curioſius animo verſaverit, quæque ipſe aliter vel melius in eo tractando conſtitui poſſe putet expenderit. Inter ea, quæ ingenioſe et callide inventa ſunt, primo loco eminet hoc, quod præliorum narratio variata eſt per diverſa genera; habemus hoc libro navium appulſum, deſcenſum in littus et pedeſtrem pugnam, in lib. XI equeſtrem, in XII pugnam tumultuariam tum certamen ſingulare. Porro, ne tædium faceret continuata præliorum narratio, interpoſita ſunt plura, etiam de pace conſilia, tum orationes, magno cum acumine factæ, interdum, ut equidem cenſebo, nimia cum arte. Hinc apud Macrob. IV tam multa de rhetorica Virgiliana memorantur. Tragicos tamen noſter, Euripidem inprimis, ante oculos habuit, ut jam monui Diſquiſ. I, pag. XXXV, To II. Inter illas artes et inventa poëtæ referendum et hoc eſt, quod hoc libro Arcades, libro XI Etruſci, et XII Trojani maxime virtutis ſuæ ſpecimina edunt; quæ et ipſa res ad varietatem facit. In ipſa autem pugnarum commemoratione difficultatibus implicitum ſe ſentire debuit non paucis nec levibus: inprimis quod, quoquo ſe verteret, in ea ſemper incidebat, quæ ab Homero jam erant tractata; hæc igitur ut variaret, mutaret, alia ratione nec minus commode tractaret, perpetuo poëtæ fuit allaborandum. Facit autem tædium ſerius ocyus omnis imitatio, quæ cum ſtudio ac contentione variandi ea, quæ jam ab alio *proprie* expoſita erant, conjuncta eſt. Atque hoc illud eſt, quod reprehenſioni poëtæ interdum locum facere poteſt: etſi cauſſa rei parum animadverſa iis, qui quod reprehendendum eſſet, videbant, qua de cauſſa reprehenſionem haberet, minus pervidebant. Nec tamen, inprimis cum ejus lectione animum imbutum haberet, in diverſa ab Homero abire, aut aliam viam ſibi patefacere, aut aliter res tradere poterat, niſi a veritate naturæ recedere volebat. Quod igitur ab homine ſollerti et prudenti fieri poterat, id fecit poëta, ut ex argumenti natura pugnas perſequeretur et locorum et hominum naturæ convenienter, nec tamen ſine reſpectu popularium, quibus placere carmen volebat, varios præliorum caſus exponeret: utque, quoties in ea incideret, quæ ab Homero ea cum copia eſſent tradita, ut deterrerent omnes, qui eadem aggredi vellent, ea omitteret aut breviter attingeret; ſin talia eſſent, ut, quo ipſe Mæonium poëtam ſuperabat, ornatum admitterent, ea et ſitu et adjunctis et aliis rebus variata ornaret et amplificaret, aut cultu, elegantia, ac ſuavitate phantaſmatum et verborum expoliret. Hæc quidem animo tenere debet is, qui de his libris judicium facere ſibi ſumit. Ut vero aliquis cum Guyeto tres poſtremos libros Virgilio abjudicet, graviores, quam quas ipſe in promtu habuit, afferre debet cauſſas.

1. Dum

ÆNEIDOS, LIBER DECIMUS.

PANDITUR interea domus omnipotentis Olympi,

1. Vexata statim in ipsa fronte occurrit lectio *omnipotentis Olympi*. Librorum ea fere omnium auctoritate, etiam Quinctiliani I. O. IX, 4, 49 (Leid. *omnipudentis*, ut fere semper, addit Burm.), firmata est: nec tamen satis accommodatum videtur Olympo hoc epitheton, quod proprie Jovis est. Fuere itaque olim, qui Olympum pro Jove dictum acciperent; alii qui *Olympia* emendarent, alii qui *Olympi* pro Olympii scriptum vellent, hoc utique non male: nisi alter locus esset XII, 791 *rex omnipotentis Olympi*. Inde emendari cœptum est: *omnipatentis*. Egnatii ea est emendatio; idque ab Ascensio notatum video, qui eam amplexus est: adeoque ita legitur in Edd. Ascensianis. In iis tamen exemplaribus, quæ ab Egnatio emendatæ feruntur (habemus in manibus ipsam principem editionem 1507), ea lectio non reperitur. Notata tamen est illa in præfat. Habet eam Hamb. sec. a sec. m., eamque in simili loco vidimus sup. VI, 595. Verum a poëta vix videtur adoptari potuisse hoc quidem in loco, cum *panditur* præcesserit: Panditur domus *omnipatentis O.*, et mox v. 5 de eadem domo: *tectis bipatentibus*. Aliter res se habet inf. XII, 791 *Junonem interea rex omnipotentis Olympi*; ubi conveniret *omnipatentis*. Habent tamen ibi libri alterum constanter. Restat *omniparentis*, quod alii conjectarunt, quodque jam Jovian. Pontanus agnovisse dicitur et N. Heinsius probabat. *Omniparens terra* Lucretianum epitheton est, quod supra lib. VI, 595 Maro adoptaverat; desidero simile exemplum de cælo. Uranum omnium deorum auctorem et parentem si sic dictum invenero, non mirabor: Sicque παγγενέτωρ ille in Hymnis Orphicis; sed aliud quid est Olympus. Quæ cum ita se habeant, *omnipotentis O.* tenendum est, quod altero loco recurrit XII, 791, ut tribuerit poëta Olympo, quod diis convenit, qui in eo continentur: etsi parum placet hoc, nec assequor, cur Maro non maluerit Nævianum versum totum servare: *Panditur interea domus altitonantis Olympi*. Etsi enim et hoc alias Jovis est elogium, tamen et Olympo, e quo prodeunt fulmina, convenire poterat. Servasse hunc Nævii versum narratur Cæcilius Minutianus Apuleius. Est is vetus ille Grammaticus, cujus libri duo (aut potius fragmenta) de Orthographia adhuc in bibliothecis latent, quem tamen evolvit, præter Gyraldum de poëtis Dial. IV, pag. 204, Cæl. Rhodiginus VII, 4, et XXII, 13 Ant. Lect., a quo hoc ipsum de Virgiliano loco prolatum est. Idem Grammaticus Olympum de Jove interpretatus erat.

1. Dum hæc geruntur, dii ad concilium habendum convocantur. Est poëtis, jam inde ab Homero, Olympus accommodatus ad formam ædium priscæ vitæ: cf. sup. ad Ge. III, 261 adeoque in eo sunt *portæ*: ingens atrium, quo nego-

Conciliumque vocat divom pater atque hominum rex.
Sideream in sedem: terras unde arduus omnes,
Castraque Dardanidum adspectat, populosque Latinos.
Considunt tectis bipatentibus. Incipit ipse:

2. *Consiliumque* alii ap. Pier. *divom pater atque hominum rex* Ennianum est: Macrob. VI, 1.——4. *spectat* tres Heins. cum uno Burmanni, minus docte. v. inf. XII, 136.——5. *portis b.* sec. Moret.

negotia vitæ et conventus adeuntium aguntur; ab utraque parte thalami seu minora cubicula singulis, qui domum inhabitant, parata sunt. Conf. de Priami regia Iliad. ζ, 242 sqq. Eodem modo in Olympo ab utraque parte duodecim majorum deorum sunt cubicula, in media autem domus parte, quam μέγαρον, δῶμα, δόμον, appellare solet Homerus, conventus ac consessus deorum fit, sive ad deliberandum de rebus communibus, sive ad epulandum. Eandem fere rerum speciem Virgilius animis exhibet, nisi quod de cubiculis silet. Potuit autem hoc tanto magis sequi, quando Homerus multis in locis faciem ac situm Olympi variavit. Ita Jovis sedes aliqua in parte Olympi altiore vel interiore memoratur, cæterorum deorum domus in aliis Olympi jugis sitæ sunt, unde ad Jovis ædes confluunt. Cf. Iliad. υ, 4 sqq. Cum ad conventum admittendi sunt dii: *panditur domus*, atrium, δῶμα. Ita hoc simpliciter accipiendum, nec cum Servio et inde cum aliis Intpp. de die orto cogitandum. Etsi enim verum est, noctu cælum claudi, mane aperiri dici: tamen huc ea res trahi nequit; neque rerum ordo admittit, ut nunc de matutino tempore cogitemus; inclinatur enim nunc dies, quo pugnatum erat (IX, 459 sqq.), ad vesperam: comparet modo aliquis infra 146. 147. 215. 216. Concilia autem deorum similia apud Homerum occurrunt plura, quæ ante oculos Maroni fuisse probabile sit; inprimis Iliad. δ, 1—4, sed ibi inter deliberandum potant dii, ex priscorum hominum more, Iliad. θ, 2 et 51. υ, 4 sqq. *omnipotentis Olympi*: insolentior paullo translatio epitheti a diis ad ipsum Olympum: antiquiore forte auctoritate. v. Var. Lect. 3. εἰς οὐρανὸν ἀστερόεντα Homericum. Ad reliqua conf. Iliad. θ, 51. 52. 5. *tectis bipatentibus.* Si *tectum bipatens* audias, seu domum bipatentem, non aliter accipies, quam ut sit, quod *ab antica et a postica parte aditum habet*, templorum more, quæ ναοὶ ἀμφιπρόστυλοι dicuntur. Hactenus non male ad ortum et

Cœlicolæ magni, quia nam ſententia vobis
Verſa retro, tantumque animis certatis iniquis
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
Quæ contra vetitum diſcordia ? quis metus aut

6. *quia nam*, antiquam vocem, adſtruxit ſatis Pierius. cf. ſup. V etſi non pauci ejuſdem et ap. Burman., bini quoque Gothani cum *quænam* exhibent. *quæ jam* Dorvill. a pr. m.——7. *retro eſt* Goth. *annis* pr. *perſtatis* tert. *certatur* alter Menag.——9. *Quis deus au* Jo. Schraderus in ſchedis: ut inf. 73 *Quis deus in fraudem—egit*. I nioſe, quis neget ? Verum bella fiunt aut cupiditate, aut metu ma periculi nobis vel aliis imminentis, quod depulſum imus. Vetı Jupiter bellum inter Italos et Trojanos fieri. Quid igitur metuen erat ? ut nunc bello vis depelleretur.

et occaſum ap. Serv. refertur. Pergit idem : " eſt autem ſermo Ennianus" hoc bene ; ſed reliqua, quæ ſubjiciuntur, parum ſunt perſpicua. Scilicet alii tectum bipatens eſſe putarunt, quod habet fores binis valvis apertas. Ad v. 6 idem Servius : " *quianam*, cur, quare : ſermo Ennianus, *quianam legiones cædimus ferro ?*" ſup. V, 13 *Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbi ?*

6. Oratio Jovis majeſtatis plena, ipſa brevitate et antiquæ orationis ſtudio ; ſic *verſa retro* pro mutata. *animis iniquis* pro infeſtis. 8. ſqq. Nuſquam, ſi bene meminimus, poëta commemoravit in ſuperioribus, Jovem interdixiſſe, ne dii bellum inter Trojanos et Latinos foverent. Nec præter Venerem et Junonem alii dii eam rem curaſſe videntur. Quin potius Jovis verba parum caute præmiſſa videri poſſunt lib. I, 263 *Bellum ingens geret Italia* etc. Nec Servius ad h. l. rem expedit. Refero hunc, et fere omnia loca, in quibus deorum interventus e: nitur (cf. Excurſ. I ad IX), inter ea quæ Ænei nondum abſolutam argu Voluit, puto, hæc præſtrı ut debebat, in ſuperioribu deorum conſilia omnino att perare paullo diligentius r in Latio geſtis ; ſed mors i dit conatus. Interea poſ hæc et alia videri ex eo gen quæ tacite a poëta, tamq facta, poni potuerunt ; a que res hoc modo procedı Juno nimis cupide fav Turno ; ut etiam Jupiter ſultum duceret, avocare a pugna ſup. IX, 802 Eadem Junonis impote motus Jupiter concilium rum indicit, ut deorum ſtu Junonis inprimis, reprimat

9. Quis metus, cujuſ mali aut periculi depelle adduxit, ut utraque pars lum moveret ? Docta or *ferrum laceſſere*, poëtæ i eſt, quod alias movere, Lu tii exemplo : *Namque aliud res commovet atque la* lib. IV, 1033. Sic n

Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adveniet juſtum pugnæ, ne arceſſite, tempus,
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes inmittet apertas:
Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.

11. *Adveniat* Gud. *Advenit* alter Mentel. a m. pr. *At veniet quondam* Goth. tert. *arceſſite* emendata lectio, non *accerſite*. vid. Pier. —— 13. *immittat* pr. Menag. *immittit* alter. *immittere* Goth. pr. *invitet* ſec. *immiſcet* tert.

dixit *laceſſere pugnas* (V, 429), *bella* (XI, 254), et alii *laceſſere mare, arva*, etc., unde tandem poëtis ſimpliciter eſt, incedere, accedere; ut in illo Horatii: *Quicunque Bithyna laceſſit Carpathium pelagus carina*, navigat per mare, quia remis movet: adeoque ad eundem pæne morem ad ea deflectitur, quæ omnino geruntur, fiunt; itidem Lucretii exemplo: v. c. IV, 348 *ſimulacra, Quæ ſita ſunt in luce, laceſſuntque, ut videamus.* Latet notio τῦ impellere, ut toties Lucretius, *viſum, aures, laceſſere*, uti etiam *movere viſum, aures*, eodem ſenſu dictum occurrit. Duxerat hinc Virgilius, quod ſupra VII, 526 vidimus: *Æra ſole laceſſita*; et inf. XII, 85 *manibuſque laceſſunt Pectora plauſa cavis.*

11. Egregie inſtructa oratio! *Alpes immittet apertas*; magnifice: quandoquidem Alpibus patefactis Annibal ingreſſus eſt Italiam. cf. h. l. Serv. *exitium et Alpes apertas* junxit; hæc enim omnis calamitatis et tot cladium acceptarum cauſſa et origo fuit, quod Alpes perviæ erant factæ. Ad vulgarem morem oratio fuiſſet hæc: cum Carthago immittet exercitum, qui Alpes trajiciet cum exitio Romanorum. Poterat poëta hoc ipſi trajectui tribuere, doctiuſque ipſas Alpes commemoravit tranſitas. 14. *res rapuiſſe.* Apud Servium: "clarigationem exercere, hoc eſt, per Feciales bellum indicere (atqui hoc eſſet, *res repetere*. Pergit): nam veteres lædere (hæc vox expungenda) *res rapere* dicebant, etiamſi rapinæ nullum crimen exiſteret; ſimiliter ſatisfacere *res reddere* dicebant." Aſſentior Servio hactenus, ut dicam, ex formula antiqua hoc petitum, hoſtilemque omnino vim a poëta eſſe declaratam per rapinas, quæ in bello fiunt. Reſtat tamen alia ratio: *rapere res* eſt raptim, turbate, agere, exequi. Sic *conſilia rapta.* Quid ſi h. l. accipias: tum licebit præcipitare res, temere ex odiis, non conſilio, agere. Dictum fere quomodo *iter, curſum, rapere*, raptim agere. cf. ad VI, 8. Porro *placitum fœdus.* Placita ſunt omnia pacta, in quæ conſenſere plures, h. e. quod iis placuit.

Nunc finite; et placitum læti componite f

Juppiter hæc paucis: at non Venus aurea c
Pauca refert.
O Pater, o hominum divomque æterna pote
(Namque aliud quid fit, quod jam inplorare
mus?)
Cernis ut infultent Rutuli; Turnufque ferat
Per medios infignis equis, tumidufque fecunc
Marte ruat? Non claufa tegunt jam mœnia
cros;
Quin intra portas atque ipfis prœlia mifcent
Aggeribus mœrorum; et inundant fanguine f

15. *placitum* Heinf. recte tuetur e Pier. et parte fuorum ac Alii *placidum*, etiam Medic. *læti placidum*. Nec tamen *placitum* Servio accipiendum, mihi, Jovi: fed *placita* funt omnia pacta, i confenferunt plures, h. quod iis placuit.——16. *anxia* conj. W Animadverff. crit. p. 33, perperam.——18. *o que hominum* Pa quam Apronianam effe lectionem Jul. Sab. tradit. *hominum re* præftantiores Pierii et Heinfii codd. omnes (*omnium rerumque* Rom Valer. Probo; idque fequendum effe ait Heinfius, nec tamen re puto cafu. Variaffe videtur poëta verfum 2 hujus libri. Cæteru Sabinus fubjicit: *Totus ifte locus eft ex primo Lucilii, apud quem intro concilium deorum de interitu Lupi* (eft is notus ex Horat. II. S 68, et Cic. de N. D. 1, 23, et totum Sabini Scholion illuftrant menta Lucilii p. 260. 261. cf. Serv. inf. ad v. 104).——19. *jam* tert. Rottend.——20. *infultant* quatuor ap. Burm., qui remittit a II, 66.——22. *clauftra* Medic.——24. *mœrorum* pars librorum cum bo et Servio hic et infra XI, 382, ubi idem fere verfus redit; a

16 fqq. Artificii plena oratio Veneris: ut faciat miferationem pro Trojanis et indignationem adverfus Junonem. *Venus aurea*, notiffima res, χρυσῆ Ἀφροδίτη ex Homero: Exponitur vulgo, pulchra. Verum eft, ex antiquiffima religione, auro ornata. *teftas* eft pro potens: ab tum pro concreto. 19. *que.* Solus enim tu r quem implorare poffim, fere omnes dii in favorem nonis concefferint: ut Serv. 24. *aggeribus mœr*

Æneas ignarus abeſt. Numquamne levari
Obſidione ſines? muris iterum inminet hoſtis
Naſcentis Trojæ; nec non exercitus alter,
Atque iterum in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis
Tydides. Equidem, credo, mea volnera reſtant;

pronuntiatione pro murorum, ut in *cæra* et aliis; manſere, *pomœria*, a murus, mœrus, item pœna, Pœni. Cur tamen non niſi his binis locis poëta antiquatum hoc nomen retinuerit, cum in aliis locis *muros* communi more eloquatur, equidem non expediam, niſi forte *agger mœrorum* ex Ennio aut alio vetere poëta deſumtum ſervavit. Non enim *mœrorum* deprehendo ſcriptum niſi in *aggere mœrorum* inf. 144, et XI, 382. Quod ni ita ſe habet, grammatici alicujus ludibrium hoc eſſe arbitror; nam Rom. et Medic. aliique præſtantiores *murorum* habent. Potuit fieri, ut vetus Grammaticus ex ſuo codice, in quo *mœrorum* ubique ſcriptum erat, hunc locum laudaret, utque hinc increbeſceret opinio de ſcriptura huic loco peculiari: quæ communis erat omnibus locis. In fine verſus *foſſas* plerique Pier. Gud. alter Hamb. tert. Rottend. qu. Moret. cum tert. Goth., ſicque Serv. legiſſe videtur. *foſſæ* tamen, quod in Medic. et aliis habetur, ubique lectum erat ante Burmannum: et haud dubie hoc doctius dictum: *foſſæ inundant ſanguine*, abſolute, pro vulgari, *ſanguis inundat foſſas*, ut *amnis inundat campos*; nec exempla aliorum poëtarum deſunt; et ſic Priſcianum VIII quoque legiſſe notat Ge. Fabric. At Burm. *foſſas* prætulit; cum enim *miſcent* præceſſerit, quod ad Rutulos referatur, requirere rationem, ut et *foſſas* ad eos referatur. Sed ſi hæc regula valere debet, non pauca Maronis loca erunt immutanda. Errorem ut præcidamus, poſt *murorum* plena tantum interpunctione opus eſt. Tum idem infra XI, 383 in ſimili loco *foſſæ* reliquit. Equidem non dubitem *foſſæ* pro vero habere. ——25. *Unquamne* ſec. Moret.——26. *iterum inſidet* tert. Moret.——27. *nec non exercitus alter*. Hemiſtichium mihi videbatur frigere, multo magis, ſi, ut fere factum, plene interpungitur poſt *alter:* Sed bene monuit Brunck., cum ſeqq. verba hæc eſſe jungenda; etſi vel ſic dura oratio. ——28. *ſurget* Medic. Gud. et alii Heinſ. ac Burm., minus bene. Poëtæ videndum eſt, ut quam maxime in præſentem rem lectores adducat. *ab arvis* pr. Voſſ.——29. *me v.* alter Menag.

ex Ennio aut alio vetere poëta ductum: v. Var. Lect. 25. *Nunquamne*, an ubique ea ipſa fortuna manet, ut obſidione ſe preſſos videant. 27. Nec non alter exercitus et Diomedes ſurgit Ætolis *ab Arpis*, ab Ætolis ſub Diomede inſeſſis, ad quem belli ſocietate jungendum miſſi erant a Latinis legati. cf. ſup. VIII, 9, et lib. XI, 225 ſqq. 29. Superſunt adhuc cicatrices vulneris a Diomede accepti. vid. Iliad. ε, 334 ſeqq. Videtur hic locus lectus eſſe Ovidio Met. XV, 768

Et tua progenies mortalia demoror arma
Si ſine pace tua, atque invito numine, T
Italiam petiere: luant peccata; neque il
Juveris auxilio. Sin tot reſponſa ſecuti,
Quæ Superi Maneſque dabant; cur nunc
quam
Vertere juſſa poteſt? aut cur nova conder
Quid repetam exuſtas Erycino in litore
Quid tempeſtatum regem, ventoſque fur
Æolia excitos? aut actam nubibus Irim
Nunc etiam Manis (hæc intentata man

31. *inviſo* Ven. *invicto* Dorvill. *nomine* Gud.——*luant*
Sint tot Franc. *Si* bini alii ap. Burm. cum Commentat. I
non tua Montalb.——35. *Vertere juſſa*. Receptam hanc le
Mediceus cum aliis, inprimis vet. Vatic. Pierii. At Rom
vero *flectere juſſa* oblong. et alii Pier. pars vett. edd. cu
Heinſianorum. *flectere jura* ſec. Menag. et Leid.——3
pr. Burm., qui cur Erycinum littus in Italia quærat, no
38. *exactos* Menag. pr.——39. *intempeſta* Goth. ſec. *in*
corruptum ex vetere ſcriptura, *intemptata*. *manebant* I

ſeqq. 30. *demoror*, ego, dea, ſuſtinebone iterum ac depellam impetum hoſtilem, ne a mortali iterum vulnerer? 33. *tot reſponſa* cf. ſup. Tom. II, Diſquiſ. II, ſ. VI ſq. *Manes* Hectoris lib. II, 294. 295. Creuſæ II, 780. 781. Anchiſæ V, 729 ſq., niſi deſcenſum ad Inferos maxime reſpexit.

36. Facit invidiam Junoni commemorandis ejus in Trojanos machinationibus: primum *incenſæ* in Siciliæ littore *claſſis* lib. V, 606 ſqq.; porro 37 in *Æolia inſula*, quod adiit Æolum lib. I, 50 ſq., et 38

Irim ad Turnur
IX pr. Si tame
pares, ad ſuper
adhuc referendu
adeoque redit (
orationem affect
citati) ad ipſum
dium lib. V, 6c
etiam: ex quo
jani ad Italiar
Antea *mare terr*
lumque fatigaba
280. Nunc e
reſtabat, adit ac
tandam. vid. f
ſqq. Sed et ipſ
Abſumtæ, inquit
res cælique ma

Sors rerum) movet, et ſuperis inmiſſa repente
Allecto, medias Italum bacchata per urbis.
Nil ſuper imperio moveor: ſperavimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjunx
Dura: per everſæ, genitor, fumantia Trojæ
Excidia obteſtor; liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem.
Æneas ſane ignotis jactetur in undis;

40. *inviſa* Leid.——41. *Allecto.* v. ad VII, 324. *iterum bacch.* Goth. tert.——42. *imperiis* pr. Hamb. *imperium* Sprot. cf. Stat. II Theb. 339. *ſuperavimus* legerat Jul. Sab.——43. Servium diſtinxiſſe: *ſperavimus, iſta Dum f. f.* putat Burm.——44. *dat* duo Burm.——45. Poſt *Dura* interpungendum monet Servius. Junxerunt itaque alii *Dura excidia.* Sed *Dura Juno.* cf. inf. 72.——46. *demittere* aliquot Burm. *liceat ſupereſſe nepotem, Inc. A. liceat diſcedere ab armis* Goth. tert.——47. *nepoti* conj. Heinſius; ſed bene ipſe damnat.——48. *ſane* ſemper mihi diſplicuit: etſi non ignoro defendi poſſe, nec tamen ut ſenſum habeat, quem vulgo tribuunt, ut ſit, valde: nec ut cum irriſione dicta innuat: eam enim ineſſe non video; ſed ut ſimpliciter, ſaltem cum amaro dolore, concedatur alterum, altero ſumto δὴ, δή ῥα. Habemus vero meliorem lectionem Romani vetuſtiſſimi et alterius Pieriani, cum Sprot. et Goth. ſec. *Æneas procul i.* Hoc amplector. Porro *in oris* aliquot Pier., tum Gud. alter Mentel. bini alii et Ed. pr. Burm. cum Goth. tert. *horis.* Bona ſententia reſpectu Æneæ apud Etruſcos degentis: *Æneas procul ignotis jactetur in oris*; rhetorice, ut alia in hac Veneris oratione, exaggerata; et forte *undas* adduxit vox *jactetur,* quoniam *mari* et *undis jactari* ſollenne eſt. Recepit quoque hanc ex duplici codd. ſecta confectam lectionem Brunck. conf. Not.

ſi nequeo S. VII, 301. 312. 40. *ſors rerum*; pro vulgari, pars, portio: loca infera. 41. *bacchata per u.* vagata: VII, 342 ſqq. Aliud eſt quod Lavinia cum matronis bacchatur ibid. 376 ſqq. 42. *ſuper imperio:* v. ſup. I, 257 ſqq. et Diſq. II, ſ. VI. VII. 44. *Si nulla*; ut I, 234 quibus— *Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis.* 47. *Aſcanium* —ſc. *cui regnum Italiæ Romanaque tellus debentur*; lib. IV, 275, et a quo gens Julia oriunda. 48. *in undis.* Erat nunc in eo ut rediret, ex Etruria Tiberi devectus. Hoc tamen reſpici non puto. Sed ſede in Italia negata iterum con-

Et, quamcumque viam dederit Fortuna,
Hunc tegere, et diræ valeam ſubducere p
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphus, atque
Idaliæque domus: poſitis inglorius armi
Exigat hic ævum. Magna ditione jube
Carthago premat Auſoniam. Nihil urb
Obſtabit Tyriis. Quid peſtem evadere
Juvit, et Argolicos medium fugiſſe per i

49. *quaçunque* pr. Hamb.——50. *Nunc* Lubec. ap. Burm hic prodit novus codex. *duræ* Sprot. cum vet. Pier.— perperam codd. Pier. Heinſ. *Amathuns* Franc. Sed ε 'Αμαθοῦς. *eſt excelſa P.* Dorvill. *Paphus* cum libris He vulgg. *Paphos:* quod retinuit Cuningham. *eſt celſa Papho* Palatin. ap. Pier. cum Rom., alii ap. G. Fabric. et in Guc pr. Hamb. Alii confundunt utramque lectionem: *eſt ce atque alta C.* Videtur *alta* illatum eſſe ex inf. v. 86.—— rique Pier. et Heinſ. cum Goth. ſec. *ævom* Gud., et ex Heinſ. Si tamen hic, cur non ubique? Si Virgilius ita utique non hoc loco ſolo.——54. *C. ut premat* Goth. ter Burm. *Nil viribus* Parrhaſ. et Reg. *Nihil arcibus* mali *Nil* etiam Cuningham. prætulit.——55. *Obſtabat* Menag cum Goth. pr. *Tyriis* vel *Teucris* Zulich. *bellis* Got *Argolicum* pro—*orum* Bigot. *medios* alii edd. et ſcripti binique Goth. Exquiſitius alterum: *Æneam medium* Ven.

conſcendenda fuiſſet Æneæ navis et errandum per ignotum mare. cf. Var. Lect. In v. 49 comparant intpp. verſus de Sarpedone Iliad. π, 436. 437. 50. *tegere, ſubducere*; ὑπάγειν, ὑπεκφέρειν, Iliad. λ, 163. ε, 318.

51. 52. Repete ſupra dicta ad lib. I. 680 et 681. *domus Idaliæ* dictæ eſſe poſſunt plurali numero; docte ſane: feram tamen nec minus, ut ſit *domus Idaliæ* terræ, τῆς 'Ιδαλίας. Sic *lucos* Idaliæ dixerat. cf. ad

lib. I, 681. *d* tatione, ſede. tem dii amare t quentare et inl ipſis ſacratæ ſu templa eorum ſ Reſpicit Jovis ante v. 12. con ſqq. Verba ad via: *magna d.* teneat. 54. *ina* et ejus poſteris, coloniæ Tyriæ, perium Italiæ co *peſtem* ſimpl. ὄλεθ

Totque maris vaſtæque exhauſta pericula terræ:
Dum Latium Teucri recidivaque Pergama quærunt?
Non ſatius, cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
Atque ſolum, quo Troja fuit? Xanthum et Simoënta
Redde, oro, miſeris: iterumque revolvere caſus
Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, et obductum verbis volgare dolorem?
Ænean hominum quiſquam divomque ſubegit
Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?

58. *rediviva* Rom. et alius Pier., ſed *recidiva* fere omnes ſcripti Heinſ. v. ſup. ad IV, 344. *r. mænia* ſec. Moret. *quærent* habet Jul. Sab. et, pro quærerent, addit.——59. *Num ſatius* tres Burm. *inſidiſſe* Mentel. pr. et tert. Rottend. v. I, 719. *expendiſſe* ed. pr. Burm.——60. *quod T.* Zulich. et Oudart. a m. pr. *quæ* Vën. et Leid. Corruptelas nominum fluviorum v. ap. Burm.——61. *evolvere* pr. Hamb. *reſolvere* Erf.—— 63. *Icta f.* tert. Moret. v. Heinſ. ſup. ad I, 513. *f. gravi eſt* Goth. ſec. *me* abeſt Menag. pr. *coges* duo Burm.——64. *obtectum* ſec. Moret. Sed vulgata apud Lutatium et Nonium. *Burm.*——65. *divumve* tert. Goth.

ut recte Cerda. 58. *recidiva Pergama*, renaſcentia, reſtituta: cf. IV, 344. VII, 322. Tota concluſio orationis, qua expoſtulat Venus, egregia eſt vi ac nervo, quo argumentum per ſe grave potenter vibrat. Quam *παθητικῶς cineres patriæ* memorat. *ſolum, quo Troja fuit:* ut lib. III, 11. Illa vero ſublimiter: redde nobis Trojam antiquam! Præſtabat ſic in Troade remanſiſſe et iterum eaſdem ærumnas toleraſſe. Erat enim metuendum ibi, ne denuo Achivi incurſarent Troadem et eaſdem injurias inferrent, quas Troës antea erant experti. Frangunt Intpp. poſt Servium vim totius loci.

63 ſqq. In oratione hac Junonis, qua Veneris accuſationem diluit, quaſi ſuis machinationibus calamitates hæ inductæ ſint Trojanis, neſcio an non poëta paullo nimis *ῥητορικῶς* verſetur. 63. 64. accipio ſecundum illa lib. I, 23 ſqq. *Nec dum etiam cauſſæ irarum*

Italiam fatis petiit auctoribus; esto:
Cassandræ inpulsus furiis. Num linqu
Hortati sumus, aut vitam conmittere v
Num puero summam belli, num crede
Tyrrhenamve fidem aut gentis agitare
Quis deus in fraudem, quæ dura poten
Egit? Ubi hic Juno, demissave nubibu
Indignum est, Italos Trojam circumda
Nascentem, et patria Turnum consister
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia m

67. *fatis petiit:* e Pierianis ordinem bene adoptavit He omnes: *petiit fatis.* Rom. *petit fatis.* Menag. sec. *pet* 68. *Non l. c.* sec. Hamb. et Ven.——70. *Non puero* Gud Montalb. *non credere* Ven. et Montalb. Versus abest 71. *Tyrrhenamque* Medic. Gud. et alii Heins. cum Dona g. *equitare q.* Franc.——72. *dira* sec. Moret., male; *dur* vide v. 45. *nostra* ante Heinsium, qui ex Medic. Menag. davit. Corruptela tamen etiam Romanum invasit et etiam Rufinian. de Schem. Dian. §. 7.——73. *Ubi h* Parrhas. *dimissaque* multi et hic ap. Burm.——74. *Rutu* *succendere flammis* ap. Rufinian. de Schem. Dian. §. 5 Gud. a m pr.

sævique dolores Exciderant animo etc. 67. *Fata* maligne interpretatur Juno *Cassandræ furias* h. vaticinia, quæ adeo primo omnium loco Æneam ad iter suscipiendum adigere debuere: cf. sup. lib. III, 183 sqq. et Tom. II, Disquis. II, s. VI. 69. *ventis*; ῥητορικῶς de navigatione in Tiberi, qua Evandrum, et inde Etruscos petiit Æneas. 71. *agitare* ad utrumque diverso paullum sensu retulit: *gentes a. quietas*, excitas ad belli societatem impellere, *Tyrrhenam fidem agitare*, movere, sollicitare, societatem et

fœdus ciere,
vulgari, permov
ut auxilii ferend
tatem ineant. *fid*
fide interposita
IX, 79. In v.
44. 38. *in fra*
lum, ἄτη, ut t
lum Servius inte

74. Compar
diam instituta.
—*Quid*; pro:
est, an minus
tolerabilius est.
inter heroës seu
digetes fuit, nu
majores habitus

Quid, face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?
Quid, ſoceros legere, et gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Ænean manibus ſubducere Graium,
Proque viro nebulam et ventos obtendere inanes;
Et potes in totidem claſſem convertere Nymphas:

77. *inferre* duo Rottend. et Dorvill.——78. Huic in nonnullis v. 79 præponi notat Burm. *advertere* alter Hamb. et Zulich. cum Goth. pr. *avertere prædam*, abigere, ſollenne eſt. cf. ad I, 472. *evertere* Oudart. ——79. *lege et* Parrhaſ. cum Goth. ſec. *adducere* Leid.——80. *et pr.* Rom. et aliquot Pier.——82. *vetitos o. manes* Ven. *oſtendere* Parrhaſ. *prætendere* Zulich. Bigot. et Oudart. pro var. lect. *protendere* Goth. ſec. ——83. *potis* Cuningham. intulit e Regio et Medic. *Tu potes in t.* iterum

619. *Venilia* ex deabus marinis ſeu nymphis fuit, data a poëta, aliorum forte exemplo, Dauno in matrimonium, orta a Pilumno, ſoror Amatæ Latino nuptæ: conf. VII, 366, et Excurſ. VII ad VII, 371. Vult autem poëta declarare, Turnum eſſe in Italia natum, et defendere terram ſuam adverſus advenas (lene verbum: *conſiſtere* delegit): contra, Trojanos advenas bellum intuliſſe Latinis. 77. *Quid,* an minus indignum eſt? *atra face*; in hoc et ſqq. exaggerat notionem belli per Trojanos moti, dum ea cumulat, quæ in bello fieri ſolent, etſi a Trojanis ea facta eſſe nondum conſtat. *face* itaque proprie; Male Serv. explicat *ſævo bello*; nec bene Burm. remittit ad lib. VII, 456. Non magis prædas egerant Trojani, quam incendia per agros ſparſerant. Sed ad invidiam faciendam ea omnia commemorat, quæ fieri belli more poterant. 79. *legere*, eligere, ſumere. Perperam cum Servio alii: furari, ſublegere exponunt. *gremiis* ſocerorum, adeoque parentum. *pactas* aliis; ſcil. Laviniam. Decet enallage iram et habet vim. 80. Non eadem ſed diverſa eſt ſententia. Ad minas a Trojanis factas, obtinere ſe poſſe vi, quod precibus non concedatur, ſpectat alterum: *præfigere puppibus arma.* Igitur ad invidiam deflectit id, quod ſupra narratum VIII, 92 in ſimili Æneæ Tiberi adverſo navigatione: *Miratur nemus inſuetum fulgentia longe Scuta virum.*

81. *Tu potes*; ad Iliad. ε, 315 ſqq. ſpectat: alterum v. 82 Veneri imputatur, quod a Neptuno in ejus gratiam factum Iliad. υ, 321 ſqq. cf. ſup. lib. V, 809. 82. *proque eo—ventos inanes*, auram, ἠέρα. 83. Etiam hoc per aliam deam factum

Nos aliquid Rutulos contra juvisse, nefa
Æneas ignarus abest: ignarus et absit.
Est Paphus, Idaliumque tibi, sunt alta
Quid gravidam bellis urbem et corda asp
Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fu
Conamur? nos? an miseros qui Troas
Objecit? quæ caussa fuit, consurgere in
Europamque Asiamque, et fœdera solve
Me duce Dardanius Spartam expugnavi

rum volebat Markland., sed recte monet Burm., etsi i statuat, non ubique ejusmodi elegantias et adversus libros *classes* Medic. Ven. Bigot. cum binis Goth., perperam. *Turnum* Menag. pr. *est* abest tribus Burm.——86. *Pa* Heinsio profectum e Medic. et al. pro *Paphos*. *sint al* ——87. *belli* Dorvill. a m. sec.——88. *Trojæ res* sec. Mc Bigot. *fundere vento* Leid.——89. *quis T.* Dorvill. et p sec.——90. *concurrere* Oudart. et Leid. cf. ad Ge. I, 318.– sec. Hamb.

tum erat, sed in Veneris gratiam: sup. IX, 82 *Ipsa deum fertur genetrix* etc.

86. 87. Si, quod ipsa dixisti, tibi est P.; quid urbem Latini, adeoque ipsum Latium, bello illato sollicitas? gentem bellicosam, *gravidam bellis* sc. quæ illa gerit; multa bella gerentem; sic *gravidam imperiis* Italiam dixerat IV, 229, in qua magnum futurum erat imperium. *Idalium:* vid. sup. 51, et ad lib. I, 681.

88. Insurgit oratio et acerbe in ipsam Venerem invehitur: non se, sed ipsam Venerem malorum, quæ Trojani experiuntur, esse caussam, Paridis adulterio: sic *manet alta mente repostum Judicium Paridis spretæque injuria formæ*. *vertere*

fundo pro vulgari vertere. *res flux* infirmas Trojano res designat, seu, eodem redit, orna tum: nam, qu omne infirmatum tum esse necesse e *qui*; absolute dic terpretandum de Servius; mox st proprium: *quæ f* 91. *fœdera solv* solveretur, dirim pacatus status, i et Græcos, abduc lena. *furtum* pr *dera* de hospitio Sab., sed obstant *gere in arma Eu amque*. 92. C obsessam a Paride

Aut ego tela dedi, fovive Cupidine bella?
Tum decuit metuiſſe tuis: nunc ſera querelis
Haud juſtis adſurgis, et inrita jurgia jactas.
Talibus orabat Juno: cunctique fremebant
Cœlicolæ adſenſu vario. Ceu flamina prima,
Cum deprenſa fremunt ſilvis, et cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum Pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas,

93. *fovique* al. *fovine* pr. Menag., ſed *fovive* meliores Pier. et Heinſ. ——94. *Tum* ſcripti potiores cum Goth. binis; et ſic IV, 597 *Tum decuit.* Cledonius quoque agnoſcit. Caſu igitur factum, quod in Heinſianam recenſionem illud non tranſiit, ſed remanſerat *Tunc.*——96. *T. o. dictis* Gud.——98. *depreſſa premunt* Parrhaſ., et *depreſſa* etiam emendabat Markland. ad Statii Silv. p. 20, ut *depreſſa fremere* ſit, humili et depreſſo ſono murmurare, ut apud Lucret. *Cum tuba depreſſo graviter ſub murmure mugit.* Nec ſpernenda hæc erat emendatio. Idem, ne bis *fremebant* et *fremunt* eſſet, *gemunt* malebat: et *gemere* utique dicuntur et *ſilvæ ventis* et ipſi *venti:* ſed poteſt alterum defendi non modo ſimili loco inf. XI, 296, ubi Heinſ. ad h. l. provocavit, verum ipſa ratione: etſi enim ter redire videtur vox *fremere: fremebant, ceu fremunt, cum fremunt:* altero tamen loco nemo de eo cogitat, niſi ſubtilitate grammatica illata.——99. *portantia* nonnulli apud Ge. Fabric. *ventis* Medic. a m. pr.——100. *cui prima p.* Rom. a m. pr. Medic. Gud. pro var. lect. (adde Goth. ſec.) et Donat., itaque receperat Heinſius; ſed iterum *ſumma* revocavit Burmann., quod *prima* modo præceſſerat; et probe factum arbitror; parum enim placet τὸ *prima* h. l.

vius: perperam; gravi et odioſa voce uſa eſt dea *expugnavit* ad vim et atrocitatem raptus declarandam: quaſi hoc idem eſſet ac bellum inferre. 94. Idem color orationis: *Tum decuit, cum ſceptra dabas* ſup. IV, 596. 597.

97. Ad comparationem hanc cf. Ge. I, 356—359, at exornationem comparationis Miltonus dabit *Parad. Loſt* II, v. 284 ſqq. *deprenſa,* intercepta, impedita, incluſa; proprie ex inſperato; ut de navibus Ge. IV, 421, et de Caco VIII Æn. 248. 249, tum ſimpliciter, ut h. l., oppreſſus, incluſus. Illuſtratum vocabulum a multis. 100. *rerum cui ſ.* οὗ κράτος ἐστὶ μέγιστον Iliad. β, 118. Od. ε, 4. Splendidos hos verſus quilibet facile mirabitur. Primas, ſed obſcuras, lineas in Ennianis

Infit. Eo dicente deum domus alta sil
Et tremefacta solo tellus; silet arduus a
Tum Zephyri posuere: premit placi
pontus.
Adcipite ergo, animis atque hæc mea fi
Quandoquidem Ausonios conjungi fœde
Haud licitum; nec vestra capit discordia f

101. *Infit, quo dicente* Ed. Ven., nec male. *d. a. quiev.* legisse videtur; et *quiescit* pr. Hamb. a m. sec., scilicet ne continuo se excipiant: quod per se non male fieret, modo interjiciatur: *et tellus tramefacta* est *solo*; forte ergo repeter illis: *Et tremefacta solo tellus* silescit.——102. *salo* Goth. t ferat. apud Burm. suspicatur; et sic pr. Hamb. a m. sec., u Perperam. Est enim poëticus ornatus; ut *solum terræ*, jungi solet; quoniam *solum illas*, per se notionem habet fun subjectum est: sic quoque *tellus* contremiscere dici potui citer, nulla alia notione adjuncta. Sic fere mox, cum *æquora* efferantur, poëta dixit: *pontus premit æquora*, h. pontus prem se, quiescit. *Solum* pro *usque ad solidum* accipere sermonis r nat.——103. *Jam Z.* malit Burm. *Et Z.* aliquot Pier poëta copulam. *Tum venti* Macrob. VI, 2, sed sup. ex lib. *suere minas, premit æquora pontus* Ven. Sed jam vidimus lib. *venti posuere omnisque repente resedit Flatus.*——104. *f. verb* vid. III, 250. conf. Iliad. Θ, 5. 6.——105. *Quando eq* Dorvill. cum Goth. tert. *Ausoniis c. f. Teucros* Gud. a m. pr pr. Voss. *Ausonios—Teucros.*——106. *licitum est* ante Heins., ejecit auctoribus libris.

Ennianis versibus ex Scipione servavit Macrob. VI Sat. 2 *mundus cæli vastus constitit silentio, Et Neptunus sævus undis asperis pausam dedit; Sol equis iter repressit ungulis volantibus; Constitere amnes perennes, arbores vento vacant.* Adde Catull. Epithal. 204 sq. 102. *tremefacta solo tellus:* adjectum *solo* spectat ad poëticum ornatum; pro vulgari,

solum telluris; so
103. *Z. posuere* se
cf. VII, 27. *premi*
quora: sternitur, tr
mare. Ductum ex
quendi, quo *æquor*
cuntur, et, quod *po*
se dici potest. 104
hic locus de prin
translatus est libro,
cuntur dii habere co
agere primo de interi

Quæ cuique est fortuna hodie, quam quisque secat spem,
Tros Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo:
Seu fatis Italum castra obsidione tenentur, 109

107. *Quæcunque* aliquot Pier. *tenet spem* Dorvill. Hic velim ab Heinsio et Burmanno appositum esse, quo sensu illa: *quam quisque secat spem*, acceperint. Servius exponit; sequitur, tenet, habet: ut VI, 900 *Ille viam secat ad naves.* Sed *viam secare* longe aliud est. Si poëta archaismum sectatus *secit* scripsisset, posset esse antiqua vox *seco*, *secere*, pro *sequo*, *ere*, unde *sequor* mansit. Turnebus exposuerat *sumit*: nam, qui aliquid secat, sibi partem sumit. Scaliger et Cerda, *aperit sibi spem factis*, ut, qui viam secat, aperit. Sed hoc durum et longe petitum est. *Spem incidere* et ex Horatio *spem longam resecare* rationem certam loquendi satis produnt, quæ quidem ita fert: ut, *spem secare*, sit: incidere, intercipere, spem.——108. *Rutulusne* aliquot Pier. cum Rom.; tum Medic. et a m. sec. tert. Rottend. *luat* Mentel. pr. et Parrhas. *ruat* Montalb. cum Goth. tert. *fiat* Medic. et Zulich. a m. pr. Sed satis constat *fuat* esse verum, ex antiquo *fuo*, *fuere*, unde mansit *fui*. *habeto* Voss. sec. et sec. Hamb., unde Heins. conj. *habetor*. Cf. Iliad. Θ, 419. 430.

postea sententias dicere." *Serv.* conf. Var. Lect. sup. ad vs. 18. 107. Quam utraque pars fortunam hodie experietur, quam spem magnarum rerum prædictarum et expectatarum alterutri sibi præcident (qua spe excident), seu Trojani seu Rutuli, juxta et eodem loco habebo: sive (quod Venus putat) fatis suis iniquis, sive (quod Juno v. 68) stultitia Trojanorum et vaticiniis falsis eo res adducta est, ut nova Troja nunc oppugnetur. Nec Rutulos seu Latinos a fatis impendentibus libero, non intercedo, quo minus fortunam sibi debitam consequantur. Experiatur utraque pars seu tristia seu læta pro hodiernis rerum initiis et actu. Ego neutris studebo: evenient, quæ fata ferent. Hæc, arbitror, sententia verbis subjecta est: 107. 108 *quam quisque, Tros Rutulusve fuerit, spem secat.* Obscura et ambigua est notio vocabuli *secat*: vid. Var. Lect.; potest præterea sententia duplici modo constitui, aut ut sit explicativa, ut utrumque hemistichium eundem sensum habeat: *quæ cuique est fortuna, quam quisque secat spem*: aut ut altera pars sit adversativa: quam alteruter fortunam aut habet, aut sibi ipse præcidit et evertit. Alterum hoc malo: sic *secare* est incidere, intercipere, spem: ut apud Horat. *spem incidere*, *spem longam resecare.* In hoc saltem analogiam habes, quam sequare. Respiciunt autem hæc ad spem Veneris de futuro Iuli in Italia regno, quam incidi et interimi necesse erat, si castra a Turno expugnabantur. cf. sup. 42. 50. 109. 110. Jungo *castra tenentur obsidione Italorum*: seu *fatis*,

Sive errore malo Trojæ monitiſque ſ
Nec Rutulos ſolvo. Sua cuique exoı
Fortunamque ferent. Rex Juppit
idem.
Fata viam invenient. Stygii per flur
Per pice torrentis atraque voragine riı
Adnuit, et totum nutu tremefecit Oly
Hic finis fandi. Solio tum Juppiter
Surgit, cœlicolæ medium quem ad lin
Interea Rutuli portis circum omnil
Sternere cæde viros, et mœnia cinger

110. *Troës* Hugen. a m. ſec. *monitiſve* Bigot. cum Go *ſalvo* Zulich. pro var. lect., ſicque Goth. tert. *quiſque* Interpunctio etiam ſic inſtitui poteſt : *habebo. Seu — ſolvo.* Vel : *Seu — ſiniſtris (Nec Rutulos ſolvo) : ſua cu Fortunamque ferent.* Neutra ratio præſtat vulgari.——11 ——113. *inveniant* Gud. a m. pr. cum aliis Heinſ. et N 116. *Hæc finis* Schol. Cruqu. Horat. ap. Heinſ., ut ſu J. Lubec.

fatis, quod fata iniqua, quod Venus volebat, proſequuntur Trojanos etiam in medium Latium, *ſive errore malo Trojæ* (h. Trojanorum, qui oracula accepta male interpretati ſunt) *monitiſque ſiniſtris*, oraculis et vaticiniis falſis, *furiis Caſſandræ.* vide ſup. vſ. 67. 68. Porro v. 111 *Nec Rutulos ſolvo*, obſcurum eſt per brevitatem affectus. Videtur ſupplendum eſſe ex iis, quæ proxima ſunt: non ſolvo, exſolvo, eximo, Rutulos *labore et fortuna*, quæ eos manet. *nec* h. non magis Rutulos quam Trojanos. Interpretes ſecundum Servium *ſolvo* pro abſolvo accipiunt ; parum commode arbitror. 112. 113. Omnibus æquus ero ; neutri

parti ſtudebo. fatali rerum ordi non obſiſtam. ı xit *ripas* (pro iı *rentes pice et vo* alta aqua nigra men. 115. No 528 ſeq., et Catul *Annuit invicto ca rector, Quo tunc horrida contremu concuſſitque mican dus.* Jam comp Statii VII Theb. indignante : Juı *ſitque caput, motu rant Sidera, proc cervicibus Atlas.* Hic Romanum magiſtratum, ded 118. 119. Coı

At legio Æneadum vallis obſeſſa tenetur:
Nec ſpes ulla fugæ. Miſeri ſtant turribus altis
Nequidquam, et rara muros cinxere corona:
Aſius Imbraſides, Hicetaoniuſque Thymœtes,
Aſſaracique duo, et ſenior cum Caſtore Thymbris,
Prima acies. Hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus et Themon, Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum,

120. *At* Heinſ. e codd. pro vulg. *Aſt*. Zulich. *Ac*. *flammis obſ.* pr. Hamb. pro var. lect.——121. *Nec ſ. u. fugæ miſeris* Sprot. duo Rottend. et Dorvill.——123. *Jaſius* perperam editum paſſim ante Heinſ. *Aſius* jam Pierius emendaverat ex Rom. Reliquas corruptelas nominum in h. v. videat qui volet apud Burm., in cujus edit. vitioſe exaratum Thimœtes. Eſt enim Θυμοίτης.——124. *A. domus duo et* Ed. pr. ap. Burm. ex lib. I, 284. *Thybris*, et ante Heinſ. *Tybris*, corruptum arbitror: Quomodo enim Trojanus vir poëtæ a Tiberi denominari commode potuit? Legendum *Thymbris*, quod et Rom. habet: eoque alludunt alii ap. Burm., in quibus *Thimbris*, *Tunbris*, *Thimbris* legitur. Fuit autem Thymbra urbs et fluvius, hic etiam Thymbris, Troadis, vid. Iliad. κ, 430, ibique Euſtath., unde Thymbræus Apollo. cf. Ge. IV, 323 et Not.——125. *Prima acie* malit Trappius, vulgare amplexus pro exquiſitiore. Tum ap. Serv. interpungitur ab aliis, quod Ge. Fabric. malebat: *hos germani Sarpedonis ambo*, (ſc. filii), *Et Clarus*.——126. *Et Clarus et Hæmon*. Locus manifeſte inquinatus et in leges metricas peccans, ait Heinſius. Sic tamen Rom. cum aliis Pier. et Mediceus cum aliis Heinſ., ut vetus adeo corruptela hic inſideat: ſcripturus enim fuiſſet poëta: *atque Hæmon*. Heinſius tentat varie *et Cnemon* et *Mæon* et *Memnon*; ſed talia infinita poſſit aliquis comminiſci. *Et Clarus et Hemus* Ge. Fabric. probat, ut ſit *Clarus*, ut Panthus; ſed Ἔμος vix occurrit. *Et Darus* vitioſe nonnulli: multæ etiam edd. *Et Clarus Ethemon*, vel *Æthemon*. Parrhaſ. *clarus Thimon*. Duo Rottend. et a m. ſec. Moret. tert. *et Themon*: Θήμων; quod equidem, ſi quid mutandum, cum Heinſ. edit. amplector: inprimis cum corruptelæ cauſſa in promtu ſit. *liaca* in Gud. ex vitio ſcribentis pro *licia*, *Lycia*, et eraſa vox antecedens: unde Heinſ. putabat fuiſſe *et Hæmo Iliaca c. ab Ida*. Pierius nonnullus habere teſtatur *Ida c. ab alta*, peſſime. Sarpedonis fratres e Lycia oriundi eſſe debuere. *Lycia alta*, nobili, clara, ut alias quoque poëtæ hoc epitheton frequentatur. *comitatur* edd. Ald. Junt. *ab acta* Goth. tert.——127. *c. pectore* pr. Hamb.

Iliad. μ, 35. 36. *et mœnia cingere flammis*, immittere undique ignes, aliter dictum ac ſup. IX, 160. *ſtant prima acies*;

Haud partem exiguam montis, Lyrnessi
Nec Clytio genitore minor, nec fratre M
Hi jaculis, illi certant defendere saxis,
Molirique ignem, nervoque aptare sagi
Ipse inter medios, Veneris justissima cu
Dardanius caput, ecce, puer detectus ho
Qualis gemma, micat, fulvum quæ divic
Aut collo decus, aut capiti; vel quale

128. Modestius hoc visum Mæcenati, tumidum quod Odyss. ι, 481 Polyphemum in naves κορυφὴν ὄρεος μεγάλοιο ja Senec. Suas. 1. Locum jam Burmann. post alios laudavit. nas non cogitasse videtur, de Polyphemo agere Homeru Trojano Maronem. *Lernesius, Lirnesius, Lyrneius, Hernessius,* sed Λύρνησσον, Troadis, patriam Briseidis, ab Achille dirept 690. τ, 291 sq.) quis nescit? *Acmo, Agmon, Æmon* alii.— *Litio, Lycio* libb., et Gothani *dicio, cliceo, clitro*; tum M pars, quod et Macrob. V, 17. Sed est Homericum Μενεσ *tentant* Oudart. *certant illi* alter Hamb. *saxis d. certant* Go 132. *inter primos* Gud. pro var. lect.——133. *ipse puer* alter 134. *quam d.* qu. Moret.

acies; in acie prima: πρόμαχοι. 131. *moliri ignem*, Trojani etiam parare incendia, *nervoque a. s.* Trojani, adversus Rutulos.

132—138. Ornatus locus, de Iulo: in Juliæ gentis gratiam. *Veneris j. c.* quem merito amabat Venus, quia illi debebatur imperium, ut Serv., vel simpliciter, quia dulcissimus puer. Is, etsi jussus abstinere a pugna (sup. IX, 661. 662) adeoque hinc sine armis, poëtæ *sine galea*, tamen in medio pugnantium e muris repente iterum conspicitur. *caput honestum*, pulchrum, ut Georg. II, 392. *Qualis g.* Emicat inter cæteros adstantes Iulus formosus, ut gemma auro

inclusa, aut opus ebu eo vel terebinthinc ambiente, seu tabula insertum. Verum x quod Homericum s cogitat poëta. A genter de h. l. ad li Exc. XXII. *aut c piti decus*, sive ut mo diademati inseratur *Oricia terebinthus*: O piri civitas ad sinum juxta quam nascitur thus nigrum lignum ut Serv. tradit. D Plin. XIII, 6 s. 12 C *Troadis et in Maced* hanc tum Epiri pars attributa) *brevis arbo que fruticosa, in Dama*

Inclusum buxo, aut Oricia terebintho,
Lucet ebur: fusos cervix cui lactea crinis
Adcipit et molli subnectens circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt, Ismare, gentes
Volnera dirigere, et calamos armare veneno,
Mæonia generose domo: ubi pinguia culta

136. *Orithia, Coricia,* al. ap. Pier., et sic Gothani; plures corruptelas vid. ap. Burm. conf. ad Lucan. III, 187 Intpp. Est Ὠρικός.——137. *fuscos* videtur Serv. legisse. *cervix fusos* tres Burm. cum Goth. tert.——138. *Excipit* Schol. Horat. Cruqu. IV od. 10. Sed *accipit* omnes scripti et Priscian. Mox *subnectens* ab Heins. restitutum ex codd., etiam Pierianis; sec. Rottend. *submittens*. Bigot. *subnexus*. Vulgo *subnectit*.——139. Frigent *magnanimæ gentes*. Id quoque senserat, suspicor, Heins., qui *magne animæ v. Ismare* olim conjecerat. Brunckius edidit *magnanime* cum Medic. a pr. m. et cum Guellio. Scribam saltem *Te quoque magnæ animæ*, h. virum magnanimum: mox *generosus* idem. Quo vero jure Ismarum Lydium veneno inungentem tela inducere poëta potuerit, non assequor. Mæones illo tempore non adeo barbari erant. Et jam Amycum simili modo notaverat IX, 773.——140. *derigere* Gud. *Spicula dirigere* propius ad vulgarem rationem dixit inf. XI, 654.——141. *M. g. modo* Medic. *cui p. c.* Lubec.

magna. Egit de altera hac Celsius in Hierobotan. non longe a pr. sub voc. *El Elim. Materies ei admodum lenta ac fidelis ad vetustatem, nigri splendoris.* Retulit autem, ait Servius, comparationem *ad candidum vultum, qui erat nigris crinibus cinctus.* In hoc tamen comparationem constitutam nolim putare; sic enim omni dignitate caret; sed, quod supra posui, inter cæteros bellatores Ascanius conspectus effulget nitore oris. Non male variavit rem Silius XII, 226. 229 seqq. *Quale micat semperque novum est, quod Tiburis aura Pascit, ebur; vel qui miro candoris honore Lucet in aure lapis, rubris advectus ab undis.* 137. Sic Ge. IV, 337 Nymphæ—*Cæsariem effusæ nitidam per candida colla.* 137. 138. capillum promissum diadema aureum, quod inter Phrygii luxus ornamenta esse debuit, colligit. Valer. Fl. II, 103 *aut tereti crinem subnectitur auro.* Dixit *molli auro*, ductili: ex bractea aurea. Fibulam minus bene intelligat aliquis, cum et de circulo et de crinibus agatur.

139 sqq. Ornat porro locum binis aliis præclaris viris commemorandis, ne, quod poëtæ turpe est facere, in generalibus dictis subsistat oratio, utque a numero et multitudine animus traducatur ad individua et singula. Nihil amplius in his spectandum. 141. *M. g.*

domo

Exercentque viri, Pactolosque inrigat
Adsuit et Mnestheus, quem pulsi pristi
Aggere mœrorum sublimem gloria tol
Et Capys: hinc nomen Campanæ duc
Illi inter sese duri certamina belli
Contulerant: media Æneas freta nocte
Namque, ut ab Evandro castris ingressi
Regem adit, et regi memorat nomenque
Quidve petat, quidve ipse ferat; Meze
Quæ sibi conciliet, violentaque pectora

142. *Pactolos i.* sine *que* Rom. *Pactolus et irr.* ali *Adfluit* Bigot., quod ornat Burm. *pulsi quem* Parrhas. idque recepit Cuningham. e cod. Markiano.——144. *ma* Rom. Medic. cum aliis Heins., ut sup. 24.——145. *Ca* *dicitur* aliquot ap. Burm.——146, *divi* Hugen. pro *diri* jicit. *dura* Exc. Burm. *bellum durum*, h. ærumnosum, n non debebat.——147. *Contulerunt* Exc. Burm.——148. J Cæterum junctura eorum, quæ sequuntur, duplex fieri prior propositionis pars sit: *ut ab Evandro castris ingre* aut, ut continuetur prodosis usque ad: *immiscetque prece* oratorium, prius, etsi durius, poëtico sermoni magis con 149. *nomenque decusque* apud Diomedem ex lib. II, 89. *ratque genusque* Goth. tert.——150. *Quidve ferat quidve i* *quidque—quidque* melius scripsisset; idque multos maluiss est. *aut quidque ferat* Gud. et Leid.——151. *pectora* *prælia* Zulich.

domo natus nobili genere in Lydia. 143. Iterum studet gentis Memmiæ nomini. v. sup. V, 117 et Not. ad 114. *quem pulsi*; sup. lib. IX, 779 sqq. 145. *Capys—Capua* v. Exc. VII ad lib. VII, p. 156.

146. 147. Dum ita pugnabatur utrinque, interea Æneas Cære redux, unde auxilia adducebat, mari iter faciebat cum navibus; inde ab VIII extr. *Conferre manus, arma*: hinc etiam *pugnam*. quæ diem pugnæ sequuta est; nam næ supervenisse, narratione intell luit poëta iterum copiose exposuer ris diei exitu I Adest Æneas cun die orto et pugn escensu facit inf.

148. Cf. sup sqq. 603 sq. 1

Edocet; humanis quæ ſit fiducia rebus
Admonet, inmiſcetque preces. Haud ſit mora; Tarcho
Jungit opes, fœduſque ferit: tum libera fati
Claſſem conſcendit juſſis gens Lydia divom,
Externo conmiſſa duci. Æneïa puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubjuncta leones:

152. *quæ ſi* Dorvill. *quid ſit* Menag. alter.——153. *admiſcetque* Cariſius. *Tarcho:* v. ſup. ad VIII, 506.——154. *libera fati* e Rom. Medic., aliiſque præclare recepit et illuſtravit Heinſius. Vulgg., etiam Serv., *fatis*. Nec vero ex Eurip. Phœniſſ. 1006 ἐλεύθεροι θεσφάτων huc advocari poſſunt: ibi enim ſunt, ad quos oraculi ſententia non ſpectat.——155. *divo* Rom. ex *divom*.——157. *ſubvecta* paſſim in ſcriptis et excuſis. Sed poſt Pierium Heinſius tuetur *ſubjuncta* ſecundum meliores. Eſt autem poëtica ratio pro, *habens leones roſtro ſubjunctos*. Porro alii ap. Pier. cum Goth. tert. *ſubjecta*, pr. Moret. *ſubvicta*, ſec. *ſubmiſſa*.

zentius arma Quæ ſibi conciliet, Turni ſocietate ſup. VIII, 7. 8. 492. 493. VII, 647 ſqq. 152. *quæ ſit fiducia* h. nullam eſſe: eſſe rerum humanarum varietatem et viciſſitudinem ſummam: poſſe adeo fieri, ut Mezentius expulſus iterum in regnum remeet. 154. *libera fati* a vaticinii neceſſitate ſoluti Etruſci, quo ad perſequendum bello Mezentium externum ductum aſciſcere debuerant ſupra VIII, 495. 503. *fatum* pro vaticinio aruſpicis: vaticiniis et reſponſis deorum *illigatur* vel *obligatur* is, qui aliquid ex deorum juſſu facere debet. *liberatur*, cum res vel conditio eventum habet. 155. *gens Lydia* Etruſci ex vetere opinione, de qua vid. Excurſ. III ad lib. VIII.

156—158. Turbant Interpretes. Sed navis Æneæ, quæ primum locum tenet (ut ſup. lib. V, 338 *Emicat Euryalus et munere victor amici Prima tenet*), habet inſigne ſeu paraſemon in extrema prora leones binos, matri Idææ ſacros, ſub monte Ida (cf. inf. 253 *binique ad frena leones*): cf. Salmaſ. ad Solin. p. 403. *Æneia puppis*: hanc, ut poëta, dixit: alias puppis tutelam, non paraſemon, haberet. Ea navis *ſubjunctos* habet leones *roſtro*, adeoque infra proram extremam. Proprie tamen paraſemon eſt ſupra roſtrum; igitur *ſubjuncta* non urgendum eſt, ſed eſt: habet appoſitos, additos. Sedet *hic*, h. in navi, Æneas cum Pallante. Poſſes *hic* de prora accipere, unde liber cæli proſpectus; ſed locus ſedendi et alibi in puppi aſſignatur, et inf. v. 218

Inminet Ida super, profugis gratissima
Hic magnus sedet Æneas, secumque v
Eventus belli varios; Pallasque sinistr
Adfixus lateri jam quærit sidera, opac
Noctis iter, jam quæ passus terraque n
 Pandite nunc Helicona, deæ, cantus
Quæ manus interea Tuscis comitetur
Ænean, armetque rates, pelagoque ve
 Massicus ærata princeps secat æquo

158. Si Tucca et Varius hunc versum delevissent, M sententiæ non male consuluissent, ut equidem arbitror.- *voluptas* Goth. tert.——161. *fidus* Zulich.——162. *no* m. pr. *noctis iter* rationem nocturnæ navigationis, vel nit Burm.; at vid. Notas. *modo quæ* Goth. tert.——: *monete* Gud. a m. pr. vide ad eund. vers. sup. VII, 641 Leid. *comitatur* Hugen. *comitentur* pr. Hamb.——165. *trahatur* Ed. pr. Burmanni.

v. 218 in puppi sedens diserte exhibetur. *Ida p. gratissima Teucris.* cf. sup. lib. III, 5. 6. Illud forte paullo obscurius est, qua ratione Ida in prora picta et leones sub monte expressi fuerint. Leonis certe ad montis altitudinem vix ulla proportio esse potuit. Idam sub personæ symbolo expressam fuisse suspicatur Spencius in Polymeti Dial. XV, 8. Parum commode sic voc. *imminet* positum; debebat Ida in personam mutata saltem ad latus adjunctos habere leones. Unde porro hæc navis cum insigni ex Trojanis religionibus petito Æneæ apud Cæretanos statim parata et ad manus fuit? Jam veterum Grammaticorum ea fuit dubitatio, quomodo intra unius diei spatium classis adornari po-

tuerit. Dicen jam ante ad be classem in pro Æneæ autem n ornasse. Poët cautum in his ut et inf. vs. 2c tuani navi Min habente.

159—162. generosam et e declarat poëta cendi cupidus longum naviga bebat, modo si nes quærit, *opa* quibus navis cu regitur, modo Æneæ.

163. In re a repetita Musas ad VII, 641. ex Etruria et d

Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia ClusI,
Quique urbem liquere Coſas: quis tela, ſagittæ
Corytique leves humeris et letifer arcus.
Una torvus Abas: huic totum inſignibus armis
Agmen, et aurato fulgebat Apolline puppis. 171
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos

167. *Cluſii* Leid. *Clauſi* Bigot. et Leid. a m. pr.——169. *Gorythi*, *Goriti*, *Coriti*, *Corithi*, *Choriti* in libris, prave. Græcum eſt *γώρυτος*; v. c. Odyſſ. φ, 54, ubi v. Euſtath. et Heſych. h. v.; eſt autem ex *γύω*, *γῦ*, antiqua voce, capio: ut vix putem, *Corytus* recte ſcribi poſſe.——170. *torvos* Rom. *tornus* Ven. *turnus* Goth. ſec.——171. *aurata f. imagine* pr. Hamb. pro var. lect.——172. *ſeſcentos* codd. apud Pier. et Gud. cum binis Rottend. *dederat illi* Goth. ſec.——173. *bello* Bigot. *tricentos* Reg. *aſt illa* Goth. ſec. *aſulva* tert. Tum Servius interpungendum cenſet: *aſt Ilva trecentos, Inſula inexhauſtis.*

adducuntur, ſigillatim v. Exc. ad h. l. Quatuor earum copiarum turmas edidit: primam Cluſinorum et Coſanorum ducit *Maſſicus*: qui nomen quidem commune habet cum monte Campaniæ, nihil vero aliud. Infra v. 655 *Oſinius* Cluſinorum rex (ſeu Lar) inducitur: quem ſub Maſſici imperio egiſſe neceſſe eſt. cf. ibi Serv. Alteram ex Populonio et Ilva, ſ. Æthalia inſula, ducit Abas, tertiam ex Piſa Aſylas, quartam ex Cære et vicinis locis Aſtur. Accedunt auxilia e Liguribus v. 185 et e Mantuanis v. 198. Claſſis omnino erat XXX navium v. 213. Copiæ autem mille ſagittarii a Maſſico ducti; nongenti armati ſub Abante, mille alii ſub Aſyla, et totidem ſub Aſture. Reprehendit in his Grammaticus apud Macrob. V, 15 obſcura nomina hominum, quorum nulla in ſeqq. inſignia facta memorantur. Melius utique conſultum fuiſſet carmini, ſi nomina clara poëtæ ad manum fuiſſent. Cum tamen omnia hæc ad probabilitatem ei fingenda fuerint, querelæ ſane ſunt ſaltem otioſæ. *ærata tigri*, pro navi cum inſigni tigridis in prora: ut V, 116 ſqq., et inf. v. 205. 206, et v. 209. Sub Maſſico *manus* turma, *mille juvenum* erat. 171. *a. f. Apolline puppis.* Ergo is tutela navis erat. Sed poëta in cæteris, ut et ſup. V, 116 ſqq., inſignia navium, ſeu paraſema ponit, quæ in prora ſunt; etſi hæc duo, inſigne et tutelam, vulgo confundunt multi; itaque *puppim* potius pro navi omnino dictam velim: ut paullo ante verſu 156. Tribuit autem *arma inſignia* huic turmæ, reſpectu ad ferri metalla, quibus olim Ilva clara erat, habito. 172. *Populonia*

 mater

Insula, inexhaustis Chalybum genero
Tertius, ille hominum divomque int
Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera
Et linguæ volucrum, et præsagi fuln
Mille rapit densos acie atque horren
Hos parere jubent Alpheæ ab origin

174. *inexustis* Parrhas. *mox haustis* Goth. sec.— *Asilas* multi.——176. *cœlum* alter Hamb., unde Bur. Et quid quæso inde? Addit quoque idem: sed alter *cui cœli* Goth. tert.——178. *horr. umbris* alter Haml sec. *armis:* hoc multi alii habent apud Burm. cum *Alphea ab origine* Heinsius e Medic. et aliis reposuer

mater h. l. patria. Supra VII, 762 dubitari poterat, an *Aricia mater* eo sensu dicta esset. 174. *generosa metallis* pro fecunda, eleganter, sed cum adjecta notione præclari metallorum generis, quorum venas inexhaustas habet.

175. 176. 177. Vatis luculenta descriptio. Eum *deorum* vel *Jovis interpretem* dici, sollenne est; at h. l. *hominum divumque* est *interpres:* accipio, ut sit inter deos homines que, tamquam medius et arbiter. *Parent* ei fibræ pecudum et cet., quatenus eas pro lubitu interpretatur, in bonam vel in sinistram partem. Sic apud poëtas *regere et moderari* dicimur ea, quorum scientiam habemus, ut sidera is, qui eorum nomina et cursum tenet. Ita *futura parere* dicuntur iis, qui ea prædicunt, quasi vim in ea habeant: iidem *futura moderari, regere.* Eo enim omnino inclinat hominum opinio, ut, qui prædicunt futura, eos eti-

am constitue
tent. Unde
et odio habe
prædicunt, t
lorum auct
res, quibus
divinandum
dera, vim
nescio quan
inflectantur
persuasit su
semel huic
aliquid trib
non facile
possit. La
tron. 134
des, paret n
fica loquitu
potestatem i
turam trib
Sollenne ill
rere, huc f
178. *rapit,*
ut sup. V
populos.

179. Si
IV, 178
etc. *Pisæ*
iis condit

Urbs Etrufca folo. Sequitur pulcherrimus Aftur,
Aftur equo fidens et verficoloribus armis. 181
Tercentum adjiciunt, mens omnibus una fequendi,
Qui Cærete domo, qui funt Minionis in arvis,
Et Pyrgi veteres, intempeftæque Gravifcæ.
Non ego te, Ligurum ductor fortiffime bello,

tacite revocavit Burm., et recte, arbitror; quippe elegantius dicas *Pifas ab origine Alpheas*, quam *Pifas ab origine Alphea*.——180 *Aftyr* Medic. bis. *Auftur* Parrhaf. *hafta* Zulich.——181. *equo fidens* Goth. fec. *verfifque coloribus* Bigot. *verfique c.* Goth. tert.——183. *Cærete* ex Καίρητος, adeoque a Καίρης. cf. ad VIII, 597. *Chærete* Medic. *Cerete* al. ap. Pier., fed eft *Cære*. Καῖρε, Καιρὴ, Καίρης. Non intelligo Julium Sabinum, qui adfcripfit: "Ego puto per fe legi: *Nunc Cære vetus*." Mox *Ifionis* Parrhaf; fed de *Minione* vel *Munione* nemo dubitet. *in armis* Dorvill. cum Goth. fec. ——184. *Phyrgi*, *Phrigi*, *Pirgi*, fcribitur, et *Pugi*. Sunt Πύργοι. *P. juvenes* Bigot. *Galifcæ* Rom. *Grabifcæ* Sprot. *Agrufcæ* Goth. tert.

profecti erant; unde *Alpheæ ab origine*, pro, ab origine Alphea, feu Eliaca; at *folo*, fede ac fitu, urbs Etrufca. v. Exc., ut etiam de cæteris. 181. *equo fidens et v. a.* ornate pro habens, ut Homer. πεποιθώς. ἠνορέῃ πίσυνος και κάρτεϊ χειρῶν; alias *fuperbus equo*. *verficoloribus armis*, e diverfis metallis. Sic Iliad. ε, 504 ἐπεὶ κατέδυ κλυτὰ τεύχεα ποικίλα χαλκῷ. Hoc malim huc trahere quam αἴολα τεύχεα Iliad. ε, 295. αἰολοθώρηξ apud eundem, quod de motu potius accipiendum vario ac celeri, ut κορυθαίολος et alia dicta funt. 182—184. Afturem fequuntur trecenti ex Cære, et agro ad Minionem, Pyrgis et Gravifcis. v. eund. Exc. Sed cur tam pauci ex urbe tum opulenta Cære? Quia mille hinc abduxerat Mezentius fup. VII, 652. 653. *Adjiciunt* tercentum viros *ii, qui funt Cærete domo* etc., h. qui domo funt Cæretani, h. e. ei additi funt, eum comitantur. Burm. fecundum Servium fupplet *adjiciunt fe*, nec multum recedit Probus, *adjacent et quafi juxta funt*, interpretatus erat. *intempeftæ Gravifcæ* aëris intemperie, cum in humili ac paluftri loco effent fitæ. vid. Excurf. cit.

185 fqq. Obfcurior locus, feu ex interpolatione, quod equidem fufpicor, v. Var. Lect., ut totus v. 188 tollendus fit, feu propter obfcuriorem fabulam a poëta aliter quam ab aliis tractatam; factum enim videtur, ut ex Oriente fabulam de Phaëthonte, Cinyra et Cubabo (cf. Apollod. III, 14, 3, et Not. pag. 825), in Liguriam traduxerint homines; etfi Ligurum diverfus plane eft Cycnus et Phaëthon. Si Phanoclis elegi, Ἔρωτες, fupereffent (de quibus v. Heinf. et Burm. ad Ovid.

Transierim, Cinyra, et paucis comita
Cujus olorinæ surgunt de vertice penn

186. *Cinyra.* Deficit nos Phanocles, ut in notis dix rivulus, quo minus aliquid certi de hoc loco statuere p edd. lectio erat *Cycne*, vel *Cygne* (*Cygnæ* duo Goth. et aliter Aldd., haud dubie ex interpolatione. Servius inepte adjiciens: *quidam duci nomen datum tradunt a Cunar* Romanus legebat: *Cumare*: vetustissimus Pomponii c rium *Cinere*; sic et Gud. At Medic. *Cinyræ*, Mentel Voss. *Cinira*, Moret. tert. *Cynare*, Parrhas. *Cinate*, multi alii, inter quos Reg., *Cynire* vel *Cinira*; et Macr 15 *Cinirus* est. Scripsit Heinsius notum nomen *Cinyra* bin. et Parrhas. cum Ald. pr. *Cupabo* tres Burm.— Medic. Gud. et alter Mentel. *cristæ* alii Pier. cumqu

Ovid. Met. X, 83, et nuper Ruhnken. V. C. Ep. crit. p. 299), melius forte de fabula constaret; nam ex illo ductam eam esse, a Lactantio proditur in Narrat. fabb. II, 4. Eandem fabulam Ovidius II Met. 357 repetiit. Multa autem in ea tradita fuisse, de quibus nunc parum constat, etiam ex anaglypho discas ap. Winkelm. *Monum. ined.* n. 43, ubi in eo argumento ex sarcophago villæ Borghesiæ expresso a tergo Cygni adolescens stat testudini insistens. Pro Cupavone eum habebat Winkelm., sed sola conjectura nixus. Ut nunc locus se habet, ut aliquo saltem modo expediatur illud: *Crimen amor vestrum*; statuere necesse est, Cinyram et Cupavonem turpi se amore prosequutos esse: quo ducere videtur voc. *vestrum.* Mox tamen non illi, sed Phaëthon amatus fertur a Cycno: Itaque quocunque te vertas, versu illo servato, res non procedit. *Cupavo* et *Cinyras* vix videntur posse conjungi, tamquam Cycni filii:

itaque aut su
nuntiatio post
te Transierim
nec te) paucis
Cujus. Aut
benda sunt:
comitate Cup
Cinyram et
habuerit. Ex
men amor vest
pedita sunt;
habet ex pen
in memoria
olorem muta
de Phaëthont
casu. Cygr
l. c. Sthenel
filius, Phaëth
guine junctus
pior dictus.
des umbramq
(nigras, α
exsudantes
Ἠλεκτρίδες
dit. 82. ul
in quas Phaë
mutatæ, e
tem narrati
IV, 604);
larices, pic
cuntur. cf

Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.
Namque ferunt, luctu Cycnum Phaëthontis amati,
Populeas inter frondis umbramque ſororum
Dum canit, et mæſtum Muſa ſolatur amorem,
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam;

188, *formæ quæ* Waddel. Animadverſſ. crit. p. 33; quo fructu, non video. Mihi totus verſus e margine irrepſiſſe videtur: ita conſutus eſt ex binis ſententiis hiantibus: tum turbat totius loci ſententiam, et illa: *Crimen amor veſtrum* per ſe nullum habent commodum ſenſum, ne tum quidem, ſi *verſum inſigne* legas, pro, inſigni formæ verſæ. Sed adſcripſerat aliquis: *ſurgunt de vertice pennæ: formæ inſigne paternæ.* Supplevit verſum ineptus homo ex reliquo Scholio, quod adſcriptum erat de inceſto amore Cycni in Phaëthontem. Jam hoc verſu ejecto quam bene procedant omnia, pro ſe quiſque intelligit. Aliam iniit viam vir doctus, Ouwens Noct. Hag. III, 27, qui omne vitium in verbis *Cinyra et* quærit et relinquit; ut agatur de uno Cupavone; ut *pennæ olorinæ* ſint per appoſitionem *inſigne formæ paternæ* Cycni, et *crimen*, cauſſa tanti infortunii, *amor*, luctus nimius in Phaëthontis morte. *veſtrum* pro tuum. Quam dura et coacta hæc ſint, facile ſentias. Non multum recedit tertia ratio, quam Brunckius V. C. intulit, interpunctione mutata: *pennæ: Crimen, Amor, veſtrum, formæque inſigne paternæ.* Non licebat aſſequi ſenſum, niſi nota inſpecta; e qua apparet, ſic accipiendum eſſe: *quæ pennæ, o Amor, tibi ſunt crimini.* Exigat hæc unus quiſque pro ſe et videat, an valde mollia ea ſint, et accommodata reliquis. Inciderat in eandem rationem Jo. Schraderus in ſchedis, et laudat verſus Ciris 328 *Non ego te conor Flectere, Amor*, etc. Verſu ad meum judicium ejecto non hiat ſententia, ſed multo magis coit: namque redditur cauſſa ejus, quod antecedit: quod olorinas pennas pro criſta geſtat Cupavo: namque ferunt patrem in olorem eſſe mutatum. *Namque* pro δὴ, δηλαδὴ, ſcilicet, nimirum, ſollenne, v. c. ſup. 148. XII, 247. IX, 40 et al.——189. *amici* ſec. Rottend. *Pethontis* Rom.——190. *P. que inter* Franc. *umbraſque* Parrhaſ. *umbraque* alter Mentel.——191. *ca.* pro *cantu* habet Parrhaſ. pro *Muſa*.——192. *C. m. penna* Goth. tert. *ſenecta* Leid. et tert. Rottend.

Mox v. 192 ferunt Cycnum *duxiſſe*, induxiſſe ſibi, nactum eſſe, *ſenectam canentem molli pluma*, candidas plumas, quæ pro canis eſſent; Exile eſſet, ſi acciperes: eum *duxiſſe*, egiſſe, *ſenectam canentem pluma*, ſic ut haberet plumas pro canis, in cycnum mutatus; uti fere Claudian. VI Conſ. Honor. 171 *Mutatumque ſenem plumis*; et Nemeſian. Cyneg. 37 *Cycnum plumamque ſenilem.* Alia fabula apud Etruſcos fuit de Tarcone, ut e Strab. V, pag. 336 A colligas, quem propter prudentiam a pueris inde *canum* (πολιὸν) fuiſſe narrabant; addit Euſtath.

Linquentem terras, et ſidera voce ſe
Filius, æqualis comitatus claſſe cate
Ingentem remis Centaurum promov
Inſtat aquæ, ſaxumque undis inman
Arduus, et longa ſulcat maria alta ca
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnu
Fatidicæ Mantus et Tuſci filius amı
Qui muros matriſque dedit tibi, Ma
Mantua dives avis: ſed non genus on

194. *æquali c. claſſe* Medic. et ſec. Moret. *æqual* *ſubmovet* pr. Hamb. *centurumque admovet ipſe* Ed. pr. B *ſaxumque vides* alter Hamb.——198. *Quin etiam p.* anti ap. Pier., quod non diſplicet. Nunc ut eſt, accipienc Tum unus e Vaticanis: *Ocnus ciet agmen.* Etiam *Ognus* Medic. Gud. et alii: ut in *cycnus, cygnus.* Corrupte pro var. lect. prior. *Ocnus* Hugen. cum pr. Goth. Servius dicit *Aucnum* eundem fuiſſe.——199. *Mantoys* Burm., ut *Pantboys* in nonnullis lib. II, 319. Al *Mantis.* At eſt Μαντῶ, Μαντῦς.——201. *dives agris* p pro var. lect.; expeditior utique lectio; ſed propter h ra. Videntur quoque ſequentia, ut bene monet Burm potentiam adſtruere: Loca ab eo laudata, ſed melius Nota.

Euſtath. ad Iliad. p. 167 Cycnum Trojanum. 194. *æquales catervas:* h. turmam æqualium; niſi potius eſt, æquali numero: alios trecentos ex v. 182. 195—197. Cum navi vectum dicere vellet, quæ Centaurum pro paraſemo habebat, ſuaviter inſigne navis ad ornatum orationis convertit: Centaurus ita erat ſculptus, ut ſaxum evulſum terra projiceret.

198 ſqq. Tandem *Mantuani* accedunt Etruſcis, quippe auctoribus civitatum XII tranſpadanarum, adeoque etiam

Mantuæ. con
dux, Matun
de Manto Ti
taſſe non vid
fluvii filius, d
no, quem po
locarunt, con
appellavit Ma
203. Non ex
promtu eſt ſe
tationem Serv
Gronovii, aut
dem ſic accipi
tens olim cop
men non ejuſd
ſed ex trinis g

Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni:
Ipſa caput populis: Tuſco dè ſanguine vires;
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infeſta ducebat in æquora pinu.

202. *populi triplex* Rom. *cum gente* qu. Moret.——203. *Ipſe caput* Montalb. a m. pr. *populi duo* Rottend. et pr. Hamb. a m. ſec.——204. *Hic* Montalb. a m. pr.——205. *duce Benaco* Zulich. pro var lect. *Venaco* Rom. *Bonaco* Goth. tert.——206. *Minchius*, *Minſcius* bini Goth., iidem *in æquore*.

lis XII conſtabant, quorum quaterni ſub una gente erant comprehenſi, quibus illa caput erat: copiæ autem illæ erant Etruſcæ. Videamus ſingula: *dives avis*, non eſt, quæ multos avos habet, ſed quæ avos claros habuit, ideoque aliquando potens fuit. Sollennior et planior eſt forma loquendi de ſingulis hominibus: Statius Theb. I, 392 Adraſtus *Dives avis et utroque Jovem de ſanguine ducens*. Supra lib. VII, 56 *Turnus avis atavisque potens*; eadem vi qua *dives*; et Silius XVI, 593 *Burrus avis pollens*. VIII, 382 Scævola, *avis pollens nec dextra indignus avorum*. Attamen et Silius de populo: Oſci, *quos dives opum, quos dives avorum E toto dabat ad bellum Campania tractu* VIII, 523. Eſt adeo h. l. Mantua valens olim opibus, potens copiis. Bene Servius explicat: *majoribus præpotens*, h. e. habens majores potentes. Quid autem hoc aliud quam, potens olim, majorum ætate? quod monendum erat inprimis, cum nunc illa tantopere a priſtino ſplendore deſciviſſet. Conſtabat tamen agmen e diverſis populis: *ſed non genus omnibus unum: omnibus* non ad *avos* erat referendum, quod vulgo faciunt, ſed ad *agmen*, quod Ocnus adducit patriis ab oris. Pergit: Namque Mantua trinas gentes et duodenos populos habebat: *Gens illi triplex* etc. *Gens* tamquam latius ſub ſe continet populos: quod notum eſt, quodque Jo. Fr. Gronov. ad Liv. V, 34 docuit. Populi igitur erant XII in trinas gentes diviſi. Mantua vero horum XII populorum, qui Etruſci erant, caput erat. *vires*, copiæ.

204. *Hinc in ſe armat* eleganter de copiis adverſum Mezentium ductis. 205. 206. Navis, qua vehitur Ocnus, paraſemum ſeu inſigne habet in prora Mincium fluvium: Is ſupra quoque Ge. III, 15 *tenera prætexit arundine ripas*, ubi v. Not. et ad Ecl. I, 52. *patre Benaco*; ducit enim ortum Mincius *(Menzo)* ex Benaco lacu *(Lago di Garda)*, aut potius ex Alpibus ortus medium cum tranſit. cf. ſup. ad Ge. II, 159. 160.

207.

It gravis Auleſtes, centenaque arbore fluc
Verberat adſurgens: ſpumant vada marmore
Hunc vehit inmanis Triton et cærula conch
Exterrens freta: cui laterum tenus hiſpida
Frons hominem præfert, in priſtin deſinit
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat ur
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subſidio Trojæ, et campos ſalis ære ſecab
Jamque dies cœlo conceſſerat; almaque

207. *Auleſtes* Heinſ. e Medic. et al., ut XII, 290. Vulg Sed Latinum nomen deſiderabas. Apud Jul. Sab. *Auleſtes*. Heinſ. cum Rom. et aliquot aliis ac binis Goth. Vulgg. *fluct fluctu*. Parrhaſ. *fructum*.—208. *inſurgens* Goth. tert., ut li et al. Sed et *adſurgere* (in ictu inf. 284. 797. V, 443) et co v. 299.—210. *exercens* alter Hamb. et Zulich. a m. ſec. *Bo* tert. *hoſpida* Dorvill.—211. *profert* pr. Hamb. *priſtim* Nomi lus et tres Heinſ. *piſtrim* et *piſtrin* plerique etiam h. l. conſ 216; peſſime Goth. tert. *in ſerpentem d.* Rom. *alvos* Montalb. *cæruleo ſub p.* citat Aruſianus Meſſius.—213. Leid. et ſec. Moret.—214. *campos maris* Bigot. et Goth. aliquot Pier., ut Æn. I, 35. Tò *ſecabant* Heinſio diſplicebat tur idem verbum v. 222.—215. *diſceſſerat* olim in edd. Mutatum i ed. 1514 Ald. in *conceſſerat*; quod codices ubique agnoſcunt, præter Francianum, qui recentiſſimus eſt, ut et Goth. pr. *detexerat* Vratiſl. *curſu* Dorvill.

207. Sequitur Auleſtes in navi C. remorum: νηῦς ἑκατόνζυγος Iliad. υ, 247; hoc extulit magnifice: *Auleſtes adſurgens verberat fluctus centena arbore*, centenis remis. Silius XI, 492 *centeno verbere* dixit, cf. Cerda. *adſurgere, inſurgere, conſurgere*, notæ elegantiæ vocabula, de niſu ejus, qui aut magna vi ictum infert, aut incumbit, protrudit, impellit. Navis hujus paraſemon in prora Triton eſt buccinam inflans. *frons laterum tenus*, exquiſite pro ipſe a fronte u ra, ſeu medium c ſuaviſſimæ modul ex Apollonio du 542. 543 Ἀφρῷ δ' ... κελαινὴ ... μύρεσα ... 214. *Trojæ* nova. et campos ſ a. ſ., ut jam lib. 215. Salebroſum ... alius, in Marone locum evecti, libera

Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum:
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipse sedens clavumque regit velisque ministrat.
Atque illi medio in spatio chorus, ecce, suarum
Occurrit comitum: Nymphæ, quas alma Cybebe
Numen habere maris, Nymphasque e navibus esse,
Jusserat, innabant pariter, fluctusque secabant,

219. *in medio* Mentel. et pr. Hamb. cum Goth. tert. —— 220. *Cybebe*, Κυβήβη, debetur Heinsii doctrinæ, qui Colot. et Gud. sequutus est cum Leidensi. *Cibebe* Dorvill. Nec multum abludebat Rom. *Cybere*. Vulgg. *Cybele*, quæ Κυβίλη esset; nam Κυβήλη ne quidem scribi pronuntiat Brunck. ad h. l. nisi per nostrorum hominum imperitiam et temeritatem: a qua equidem eos non absolvam, secundum ea, quæ Gudius ad Phædrum et Burmann. ad Anthol. Lat. docuere; illud tamen monere æquum est: ap. Schol. Lycophron. 1168 legi: ὁ Ἱππώναξ Κύβηλιν τὴν Ῥέαν λέγει παρὰ τὸ ἐν Κυβέλλᾳ (deb. Κυβήλᾳ) πόλει Φρυγίας τιμᾶσθαι: explicat autem ille eo loco voc. Κύβηλιν. Nec exemplo res caret, inprimis in voce barbarorum. Nec magis dubitari potest τὰ Κύβελλα esse dicta; v. Steph. Byz. et τὰ Κύβελα, ut in Marmore Pario lin. 19. manet tamen haud dubie hoc: usu receptum esse, ut aut *Cybebe* aut *Cybele* scribatur. vid. sup. ad lib. III, 111. Laudat Burm. notas ad Phædr. III, 17 et 20. ὁ Κύβηβος e Photio ms. in notis Ruhnk. ad Timæum p. 11.

libero jam nunc incedimus campo. *dies*; erat is tertius ex quo castra reliquerat Æneas: is ipse dies, quo Rutuli castra oppugnarant: sup. inde a IX, 459. cf. Exc. I ad lib. XII. *almaque curru Noctivago Phœbe*. ἅρματι νυκτιπόλῳ. Ex Egnatii lib. I de rerum natura ducta esse Macrob. VI, 5 notavit: *Roscida noctivagis astris labentibus Phœbe Pulsa loco cessit concedens lucibus altis*. 218. Utrumque docte ut poëtam decet: *clavum regit*: proprie navem regimus clavo: tum *velis ministrat*, pro, ministrat, ministerium præstat nauticum, ad vela. conf. sup. ad VI, 302. Sic *Luna ministrat equis* apud Propert. III, 14. 15, et Statius, quem alii laudarunt, de Apolline currui insidente lib. VII, 751 *Ipse sedens telis pariterque ministrat habenis*. Affectarunt mox idem scriptores in soluta oratione, ut Tacitus Germ. 44, ubi vid. Not.

219. *medio in spatio*. Nam sup. IX, 121 novæ Nymphæ: *pontoque feruntur*; qui totus locus huc animo revocandus. *suarum comitum*: quia cum eo venerant naves. Serv. conf. sup. IX, 80 sqq. 221. *numen habere maris* exquisite pro, numina

Quot prius æratæ ſteterant ad litora pı
Adgnoſcunt longe regem, luſtrantque
Quarum, quæ fandi doctiſſima, Cymo
Pone ſequens dextra puppim tenet, ipſ
Eminet, ac læva tacitis ſubremigat un
Tum ſic ignarum adloquitur: Vigil
gens,
Ænea? vigila, et velis inmitte rudentes
Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinu
Nunc pelagi Nymphæ, claſſis tua. Perſ
Præcipites ferro Rutulos flammaque pı

223. Idem vſ. ſup. IX, 121, ubi vide. *Quo p.* Medic. m.: hoc et alii codd. ap. Pierium habebant, et Oblongus *choreas* ſec. Hamb. conf. ſup. ad VII, 391.——225. *Quarun* ſec. *quæ nandi* Markland. ad Stat. II Silv. 2, 19 legeba Burm. hactenus, quod non magna laus Nymphæ eſſe poteſ re didicerit. Fatendum tamen, nec alterum ſatis eſſe ac etſi enim illa mox partes adfandi Æneam ſibi ſumit, non t laus in Nympham cadit Maximam natu nympharum I Cymodecen Silius lib. VII, 428.——227. *at læva* a m pr. I Montalb.——228, *ignavum* Rom. *vigilanſne* Goth. tert,—— ed. pr. Burm.——231. *Nos pelagi* Exc. Burm. *Fervidus ut* Jo. Schrader., ut IX, 72, et ſæpe alibi. Sane et hoc fe illud, Contra VII, 24 *vada perfida* conjicit, ubi *fervida.* bene.——232. *flammiſque* Goth. tert. *petebat* alter Hamb. alter a m. pr.

mina eſſe; ſup. IX, 101. 102 *magnique jubebo Æquoris eſſe deas.* 224. *luſtrant choreis*, ornate, pro circumdant, circum natant.

228. *deum gens.* ſup. IX, 642 *Dis genite.* 229. *velis inmitte rudentes*, ut vela laxentur ad ventum excipiendum. Sic ſup. VIII, 708 *Ipſa videbatur ventis regina vocatis Vela dare*

et laxos jam jamq funes, ut *immitt frena*, alibi. cf. ſu 147. Nec tamen ſe aut eſt aut eſſe p quod olim ipſe p eſt concitare, in ubi vela laxantur non laxantur, ſec tur. 231. *Perfidi* quidem fœdere jam

Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus. Hanc genetrix faciem miserata refecit,
Et dedit esse deas, ævumque agitare sub undis.
At puer Ascanius muro fossisque tenetur
Tela inter media atque horrentis Marte Latinos.
Jam loca jussa tenent forti permixtus Etrusco
Arcas eques. Medias illis opponere turmas,

233. *Rupimus* Heins. scripsit cum vetustioribus, etiam Pier. codd. parte. Alii *Rumpimus.*——237. Jo. Schrader. conj. *ardentes Marte L.* At vid. Not.——238. *tenent—Arcas eques* e Medic. Heins. et late illustravit. Vulgo *tenet.* *commistus* Ald. pr.

nos Trojanosque, facto bellum moverat. 234. *Hanc genetrix faciem refecit,* fecit, mutavit: nihil amplius. *dedit,* fecit ut, ἔδωκε Homer., ut jam alibi vidimus. 237. *horrentes Marte Latinos*; erunt igitur horrendi, qui horrorem faciunt, bello, pugna; cujus significatus me exemplum in Marone desiderare supra ad exordium Æneidis fassus sum, cum *horrentia Martis arma* explicarem. Possit *umbras horrentes* aliquis sic accipere lib. I, 165 et 311. III, 230, ver m umbræ sunt ibi ipsæ arbores, et sic *dumi horrentes, rubi horrentes, horrentia lustra* dicta sunt, quatenus *horrent* omnia, quæ superficiem habent inæqualem et asperam. Quibus opponuntur ea, quæ nitent. Hinc omnino *horrere* pro asperum esse atque hinc squalere interdum: ut *apes horrent* Ge. IV, 96. *terra horret* III, 161. Atqui nec hic aliter dictum arbitror: sed *Latini horrent Marte* h. armis: exquisita dictio, pro habentes arma horrentia, hastas crebras erectas: dum stant in acie densis ordinibus et pugnant. Ut Ennianum se habet: *Horrescit telis exercitus asper utrinque.* Aliter Valer. Fl. VI, 424. 425 *arma horrentia* dixit de thorace aspero squamis seu ornamentis ex ære sculptis. Ex Lucano I, 445 *horrens feris altaribus Hesus* commode *horrendus* accipi posset, nisi communis poëtarum mos suaderet ad squalorem et incultam ac rudem faciem dei referre, quæ sævitiam arguit: sævum enim declarare deum voluit, ut *immitis Teutates et Taranis non mitior ara.*

238. *Jam loca jussa tenent.* Refert et hoc Servius ad ea, in quibus κατὰ τὸ σιωπώμενον aliquid intelligendum sit, "nam intelligimus, eum equites misisse per terras." Sane quidem sup. VIII, 548 sqq. cum in Etruriam pergit Æneas, parte sociorum in comitatum assumta cæteros jubet Tiberi vectos reverti ad castra et nuntiare Ascanio quæ facta sint. Sed

Ne castris jungant, certa est sentent
Surge age, et Aurora socios veniente
Primus in arma jube, et clipeum cap
dit ipse
Invictum ignipotens, atque oras amb
Crastina lux, mea si non inrita dicta
Ingentes Rutulæ spectabit cædis ace
Dixerat: et dextra discedens inpulit
Haud ignara modi, puppim. Fugit i
Ocior et jaculo et ventos æquante sa

240. *Nec c.* Franc. *jungant castris* pr. Moret. *justa est*
Pronus in arma aliquot Pier. *quem dedit ingens* aliquot P
div. lect. Sprot et duo Burm. cum Erf., sed *ingentes a*
sus, mox subsequuntur.——243. Quotiescumque hun
hemistichium sensi languere, *atque oras ambiit auro*, itaqu
explendum versum insertum arbitratus sum. Nunc v
etiam Ortuinium, quisque ille est, a manu indocti mo
credidisse. Probabilius tamen est, ipsi poëtæ versum
Crastina lux; deficere hic verbum, sc. aderit, veniet, B
potuisse, miror: nam Longo et aliis veteribus Gramma
dum est, qui vs. sequ. *spectabis* legebant. *verba p.* pr
R. gentis Gud. Ven. et Oudart. *spectabis* Medic. Bi
quidam legerunt, inter quos Longus apud Serv., male i
nam jung. *crastina lux spectabit.* Laudat Burm. Bent
Hec. III, 1, 6. *spectabat* Hugen. *spectabant* Exc. Burm
Montalb. pro div. lect. *actam.*——247. *modo* Dorvill.
——248. *ventos sectante s.* Sprot. Est ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο.

Sed in his vix *equites* esse potuerunt (nam CCCC equites Evander et Pallas dederant VIII, 518. 519), multo minus *Etrusci*, quos nondum adierat. Ad artificium itaque narrationis et suavitatem ex brevitatis studio hoc referamus, quod nunc illud innuit, quod facile intelligi potest: conscendisse Æneam naves in portu Cæretano, equitatu in littore præ-

misso, qui ne
posset, Turnus
rum parte caveb
sensit, ut video,
jungant se: ut
246. Locus, q
Apollonii est lib.
ubi Minerva simi
in Symplegadas i
trudit. 247. *I*
ratio, modus pro
esset tenue et jeju

Inde aliæ celerant curſus. Stupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades: animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera adſpectans convexa precatur:
Alma parens Idæa deum, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad frena leones;
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibuſque adſis pede, diva, ſecundo.
Tantum effatus: et interea revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.

251. *ſupera ſpectans* aliquot Pier. et Heinſ. *ſuperaſpectans* duo Moret. *ſupera breviter ſpectans* ed. pr. Burm. *οὐρανὸν εἰσανιδὼν* Homericum eſt Iliad. ω, 307.——255. *aſis* Dorvill. *ſuperbo* ſec. Hamb.——256. *affatus* duo Burm. *eſt fatus* Goth. tert. *at interea* alter Hamb., non male, cum Goth. ſec.

poëta. Sed eſt, quod bene Servius monuit, moderatio. "Impulit navem libramento "peritiæ (malim *libramenti peritia*) et moderationis, quippe "quæ fuerat navis." 249. *Inde aliæ*, ſc. naves, *celerant curſus*, cum Æneæ navem evolare vident. Sic, puto, bene accipitur. Servius tamen argutius explicat: inde aliæ Nymphæ aliarum navium curſus celeriores efficiunt, ſicut fecerat Cymodocea. 250. *omine*, oſtento, prodigio. Mox v. 255 ſimili metonymia *augurium* dixit.

252. Vid. ſup. IX, 80. 83. 618, ubi *Dindyma* ōgn. 253. *Turrigeræ urbes*: Hinc ipſa Cybele turrita; eſt enim mater Terra ſup. lib. VI, 786; cui curæ ſunt, quæ amas, *ad frena leones*, frenari ſolitos; ut *ad lecticam ſervi*, *ad limina cuſtos* ſup. IX, 648. 254. 255. *tu rite propinques augurium*: h. e. fac oſtentum hoc rite eventum ſuum habere. Ita interpretandum arbitror. *Propinquare* poëtæ et alibi eſt admovere, adducere, fere ut πελάσαι Homericum. *Augurium* autem, ut omen, oraculum, ſors, ſæpe, pro eventu. Eſt igitur: fac eventum oſtenti haud longe abeſſe. Ut ſenſus ſit, quem alii volunt: *tu præſens ſis et propitia hoc augurio*: Cybele deberet propinquare ipſa cum augurio. Nec Barthius bene ap. Burm. *præſentior et propior augurio adſis.* Cerda ait eſſe: propitium facias augurium; ſed id in altero ſubjicitur: *adſit pede diva ſecundo*.

256. 257. ornate: *revoluta ruebat* pro revolvebatur, redibat; *ruebat* pro veniebat, ut ſup.

Principio sociis edicit, signa sequar
Atque animos aptent armis, pugnæq
Jamque in conspectu Teucros habet
Stans celsa in puppi: clipeum cum de
Extulit ardentem. Clamorem ad sid
Dardanidæ e muris. Spes addita sus
Tela manu jaciunt. Quales sub nub
Strymoniæ dant signa grues, atque æt
Cum sonitu, fugiuntque notos clamore s
At Rutulo regi ducibusque ea mira vi

258. *edicit sociis ut* Oudart. *bella sequantur* Vratisl. 1 *sequi* argutandum, an ævo Trojano signa militaria ha *aptant* aliquot Burm. *optant* sec. Hugen. pro var. lect. *pugnæ ve* Oudart. *aptent* et *parent* idem sunt.——261 suis reposuit Heins. pro vulgari *tum*.——263. *e* deera *omnes* Ven.——265. *dant colla* Sprot., quod ornare aliqu rectis volantum gruum collis. Sed *dare signum* h. l. fin rem, v. Not. *æquora tr.* alter Hamb., quod Jo. Schra quia in Homero est, ἐπ' ὠκεανοῖο ῥοάων. At ibi est pro *transstant* Dorvill. cum Goth. tert., ut solent recentiore *mira* Medic. a m. pr.

sup. II, 251 *ruit oceano nox.* *matura luce:* adulto die (aliter ac Ge. I, 66 *adultis solibus*, æstate provecta; et iterum aliter Tibull. IV, I, 205 *matura dies* de morte præmatura. Nolim hæc esse laudata).

261. *Clipei* a Vulcano fabrefacti usus nunc a poëta non male in medium adducitur. Apud Homerum splendidior locus est, cum Achilles sola oris majestate Teucros terrefacit Iliad. σ, 203. 215. 264. 266. Ad clamorem spectare comparationem h. l. recte monet Serv. Nam Trojanorum multi-

tudinem designar sup. VI, 310 sq., muris stent, non ag (cf. Lucan. V, Theb. XII, 515 minus telorum co ta comparatio de l γ, 3 sqq.; nec di de abitu gruum plagas, ingruente tare. vid. ad Æ Nec aliter Home vero ad imbrem i lantes grues Ge. huc traho. Itaq pro quibuscunque nis dicti sunt.

Ausoniis; donec versas ad litora puppis
Respiciunt, totumque adlabi classibus æquor.
Ardet apex capiti, cristisque a vertice flamma
Funditur, et vastos umbo vomit aureus ignes:

268. *versare ad* Ven. *proras* Leid., male.——270. Versus jam in Aldd. sic legitur. *capitis* Rom. Sprot. et Montalb. cum ed. Pontana Macrob. V, 10, quod deterius est. cf. ad VII, 689. Tertius casus docte pro, in capite. *tristisque* Faernus emendabat apud Ursin. et Cuninghamus, sicque Erf. legit. *a vertice* damnabat Pier., sed revocavit Heins. e Medic. et aliis, et ex Nonio ac Macrobio. Alii cumque iis idem Erf. *cristisque* ac *vertice* duce hujus familiæ Romano, quod equidem præferam. *que* etiam nonnullis abest, nec male.——271. *ac vastos* Goth. sec. *umbo æreus* cum Macrob. V, 13 aliquot Pier. cum Medic. Leid. et pro div. lect. Rottend. tert., utrumque recte. cf. inf. 884, sed *aureus* poëtica oratione dignius. *movet a.* Montalb.

edunt clamorem; quatenus is pro signo est, eos adesse. *Clamor secundus*, lætus, ut alibi quoque. Reditum gruum ex australibus plagis, redeunte vere, fundum comparationis fecere alii, quorum loca apposuit Cerda. Sunt Statius Theb. V, 11—16. Valer. Fl. III, 359 sqq. Claudianus de b. Gildon. 474—478. Oppian. Halieut. I, 620—625. Nonni vero locus lib. XIV, 331—337 totus ex Homero est concinnatus. 269. *totumque allabi classibus æquor.* Docte de magna navium copia, ad Rutulorum phantasiam, et ad mirationem faciendam accommodate. Vulgari oratione, classis allabitur late per totum mare. Nunc mare ipsum, quam longe prospectus patet, navibus tectum, videtur adfluere ad littus cum *classibus*. Nec aliter Servius. 270—275. De summo armorum Æneæ, quæ a Vulcano erant facta, splendore cogitandum est, quem per ignem et flammam reddi sollenne est: Homerus vero ipsam flammam exire fecit armis. Plura sunt Homerica loca, quæ Maro ante oculos habuit, quæ diligenter comparanda sunt, adscribere non vacat: primum splendidissimum illum de Diomede Iliad. ε, 4—7, quem variavit in Achille Iliad. σ, 205—214. Ad hunc inprimis respexisse videtur Maro. Comparandus quoque sup. VII, 785—788. Mox v. 272 comparationem *cometæ* de suo adjecit Maro: nam Iliad. δ, 75—77 de stellæ trajectione agit, non de cometa. Maronem imitati sunt, quos Cerda laudat, diligenter Silius lib. I, 460—464, et Claudian. de R. Pros. I, 230—234, qui Homericum locum modo laudatum ad verbum expressit. Quomodo nostri poëtæ excellere et superare possint veteres, exemplum esto hoc Miltoni *Parad.*

Non secus, ac liquida si quando noć
Sanguinei lugubre rubent, aut Siriu
Ille sitim morbosque ferens mortali
Nascitur, et lævo contristat lumine

Haud tamen audaci Turno fiduci
Litora præcipere, et venientis peller
*Ultro animos tollit dictis, atque ir
Quod votis optastis, adest, perfring(
In manibus Mars ipse, viri. Nunc co

273. *Sanguineæ* multi apud. Burm., et duo *ac Sy* *rius* adjectivæ formæ; Σείριος ἀστήρ, unde h. l. *Sirius* grinæ esse originis, dubitare non debebant veteres (*lævo.* Schraderus: f. *sævo. circumstat l. c.* Goth. *tunc* Erf.——277. *præcipere* Heins. e Pier. et su vulgg., etiam Serv., *præripere*, quod toties in ejus l Burmann., melius hoc convenire audaciæ Turni. vocabulum amplecti mavult, quod eandem vim hab(pare.——278. Abest hic versus Mediceo et aliis Hei præponitur, ut satis constet esse huic retractum ex 279. *Quos v.* Parrhas. *optatis* aliquot apud Bu Hamb. pro var. lect. *persingere* Dorvill. *perfringi* *gite* Ed. Ven. Burm. Sed dictum ut *aciem perfringe* 280. *In m. M. ipse viris* olim editum, et sic Medi(

Lost lib. II, 708 sqq. ubi cometen exustum igni et consumtum ab Ophiucho flammare et coma quassa pestem et famem immittere dicit. Sed Sirii seu caniculæ comparatio tota debetur Homero: Iliad. χ, 26—33 de Achille. Cum æstu, qui sub sideris ortum exoritur, in iis terris febres tentant homines malignæ; cf. Apollon. II, 518—521 et Schol. Cic. de Div. I, 57, et Davis.; hinc mox: *Ille sitim morbosque ferens.*

270. *apex*; cogitavit λόφον, conum, cui crista inserta;

designat tam(galeam ære (*liquida nocte*: liquido, pro (*lumine*, noxi(*tristat cælum* pro, fulget.

276 sqq. et oratio dig *præcipere*, ar pare. 279. verbum, pug(adhuc castr ductum ab ec *aciem*, perru(dicuntur. 2 discrimen ad

Quiſque ſuæ tectique memor; nunc magna referto
Facta patrum, laudes. Ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi egreſſique labant veſtigia prima.
Audentis Fortuna juvat.
Hæc ait, et ſecum verſat, quos ducere contra,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
  Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit: multi ſervare recurſus

quos tres Goth. cum Erf. Habet hoc ipſum quod placeat. *viris* pro vobis: ſed cum adjuncto, ſi viri eſtis. Pro altera lectione, *viri*, quam Naugerius intulit, ſtat Rom. cum aliis, etiam Ge. Fabricii codice, qui hoc præferebat tamquam acrius adhortantis verbum. *Mars ecce* pro var. lect. pr. Hamb.——281. *teſtiſque* Goth. tert., belle vero teſtis ſeu teſticulus, poſt, *conjugis ſuæ!* tum *non m. r.* idem. *referte* Gud. a m. pr., ſicque malebat Heinſ., ſcilicet doctius hoc arbitratus.——282. *laudeſque* Egnatius videtur correxiſſe, ſicque edd. ejus: etiam P. Dan. ed. idemque bini Goth. habent; improbat copulam Ge. Fabric., vix ego; etſi τὰ κλέα reſpicit poëta. Saltem *Facta, patrum laudes*; diſtinguo, ut olim nonnulli in Servianis. *et laudes: ultro* Jul. Sabin., hoc et Erf.; et forte præferendum. *accurramus* Leid. *curramus* Exc. Burm. *ad undas* Ven. cum Goth. tert. *ad amnem* pr. Hamb. pro var. lect.——283. *egreſſiq.* Rom. et plerique alii Pier. et Heinſ. ſcripti fere omnes. Cur ergo non receptum? magis haud dubie figuratum: *egreſſi labant veſtigia prima* h. veſtigiis primis. vulg. *egreſſis*, et *egreſſuſque* aliquot Pier. *primi* ſec. Moret. *primo* pr. Hamb. pro var. lect.——284. *Audaces* pr. Hamb. a m. ſec. *juvat vireſque miniſtrat* Leid., interpolate. Ennius dixerat: *Fortibus eſt fortuna viris data*, ap. Macrob. VI, 1 extr.——285. *quos d. mavult* Goth. tert.——286. *poſſet* Hugen. *committere* pr. Hamb. pro var. lect. *conducere* Sprot. a m. pr.——288. *receſſus* codd. ap. Pier., quod pro interpretamento habeo; eſt enim h. l. de loco, quo fluctus recedunt, quouſque unda procurrit ſeu recurrit.

tempus, quod optaſtis, adeſt; in manu pugna, pugnandi opportunitas eſt. Adhuc enim oppugnatio caſtrorum facta erat, non acie pugnatum. *referto* animo, memor eſto, quod modo præceſſit: itaque nolim accipere, exprimito, imitator. *laudes*, κλέα ἀνδρῶν, præclara facta. cf. Iliad. π, 207—209 et ad ſequentia Iliad. ο, 661 ſqq.

288. Pontes: τὰς ἐπιβάθρας et ἀποβάθρας navium dixit. Illuſtrant vocem Cerda et Guell. *ſervare recurſus Languentis pelagi*. De refluxu reciprocantis maris accipi nequit: nam

 eum

Languentis pelagi, et brevibus se cre
Per remos alii. Speculatus litora T:
Qua vada non spirant, nec fracta remu
Sed mare inoffensum crescenti adlab

291. *spirant* secundum Rom., aliosque vetustiores
dic. duosque Voss., nec non ed. Junt.; adde Colot. et
Jul. Sab., Heinsius recepit; *spirat* a m. pr. tert. Rott
qua non sperat, locum esse vadosum: id quod alien
olim quoque *sperant*, cui præferebat *sperat* Serviu
libri et, qui familiam ducit, Romanus. *superat* F
nonnullæ ap. Pier. Sed *spirant* Heins. illustrat ad fa
rimis locis, in quibus sententia plurimum ab hoc loco
enim est æstuare, inflatum esse, fluctus movere, κοgύσι
327 vidimus: *fervetque fretis spirantibus æquor*, ubi al
pro interpretamento est: Etiam h. l. nonnulli Pieria
exempla dabit Heins. hic et ad Georg. l. l. Mox *fra*
lect. pr. Hamb.

eum profecto nunc non expectarunt: sed sunt *loca vadosa* littoris, non abrupta, sed declivia, in quibus deficiunt extremi fluctus. *recurrit*, currit, procurrit, adeo fluctus per magnum arenæ spatium; is locus, qui fere in sinuosis littorum plagis esse solet, est *recursus pelagi languentis:* et eadem sunt *brevia:* cf. sup. I, 111. V, 221. Non autem animo dimittendum, agi hæc in ostiis Tiberis, ubi mare sese infert aliquantum flumini, turbatumque, et vento adverso spirante adactum, retundit flumen veniens, et intra ostia late immittitur. 290. *Per remos alii:* assumendum: terræ se credere saltu; remis, pro contis littore infixis, quibus nixi in littus prosiliunt.

290. Tarchon moræ impatiens, vel cum navium periculo, in molli, qua ad littus

aditum mare
daret, anfract
declivi impin
concitatam, u
et ipsum solun
ac retinaculo h
quoque tempo
salutis spe abj
facere volunt
co littore. (
XXVII, 39
res succedit c
limosum solum
Tarchontis n
non spirant, a
nullos fluctus
scopulis non
tentes scopulo
crescenti æstu.
æstu maris re
licet: ne de m
pestate moto: 1
latius maris 1
locum littoris 1
gentem accepe
cant se et late

Advertit ſubito proras, ſocioſque precatur:
Nunc, o lecta manus, validis incumbite remis;
Tollite, ferte rates; inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo;
Adrepta tellure ſemel. Quæ talia poſtquam
Effatus Tarcho: ſocii conſurgere tonſis,
Spumantiſque rates arvis inferre Latinis;
Donec roſtra tenent ſiccum, et ſedere carinæ
Omnes innocuæ. Sed non puppis tua, Tarcho.
Namque, inflicta vadis, dorſo dum pendet iniquo,

293. *proram* Medic. a m. ſec.——294. *Nunc electa* tres Burm.——295. *forte r.* Waddel. Animadv. crit. p. 35, perperam. Si conjecturæ indulgere vellem, dicerem me malle, *Pellite, ferte, rates*; h. impellite. Sed *ferre, tollere*, ad motum navis rēmorum impulſu jactatæ et elevatæ ſpectare poteſt. *fundite* Ven. *ſcindite* Zulich. Heinſius conj. *figite.*——296. *premet* pr. Hamb. *illa c.* ſec. Hamb. et Montalb.——297. *puppes* Rom. Medic. et alii pervetuſti Pieriani; item Gud. a m. pr. cum Moret. binis et Regius, idque Catrœus ſequutus.——299. *Affatus* Zulich. *Eſt fatus* pr. Hamb. a m. ſec. *Sic fatur* Bigot. *Sic fatus* Goth. tert. v. ſup. 256. *Effatus T. ſociis* Medic.——300. *armis* et hic aliquot. *referre* Ven.——301. *ſidere* tert. Rottend., quod verum videtur; ſaltem proprium hac in re. v. Heinſ. Adde Tacit. Ann. II, 6 *quædam planæ carinis ut ſine noxa ſiderent.*——302. *innocue* Medic. a m. pr. Cuninghamus emendabat: *innocuum*, perperam. Quorſum enim mutes id, quod per ſe bene poëticum eſt.——303. *Jamque* Hugen. *infricta* alter Hamburg. *pendit* tres Burm. *vadis dorſo* per appoſitionem dicta jungebat olim Probus ap. Servium, male.

que *creſcere* videri poſſunt: *æſtum* autem pro fluctu, ut poëta, dixit. 295. *Tollite*, attollite remos puta, *ferte.* impellite, agite navem; mox v. 300 *inferre* littori. Hinc Claudian. de B. Gild. 491 *Quaſſatis cupio tellurem figere roſtris.* 299. *conſurgere remis*, conf. ſup. v. 294 et 208.

301. *ſiccum* de littore, ut Ge. I, 363 *In ſicco ludunt fulicæ*, et Homerus, ξερὸν, ξηρὸν, pro χέρσον, Odyſſ. ε, 402. *innocuæ*, illæſæ; paſſive, ex poëtarum more. 302. 303. *dorſo iniquo.* Bene Serv. " dorſum eſt durior arena (θὶν), quæ remeantibus fluctibus plerumque denſatur et in modum ſaxi indu-

Anceps sustentata diu, fluctusque fatigat
Solvitur, atque viros mediis exponit in un dis;
Fragmina remorum quos et fluitantia tra stra
Inpediunt, retrahitque pedem simul unda rela
Nec Turnum segnis retinet mora: sed rap
Totam aciem in Teucros, et contra in litore
Signa canunt. Primus turmas invasit agrestes
Æneas, omen pugnæ, stravitque, Latinos,
Occiso Therone, virum qui maxumus ultr
Ænean petit: huic gladio perque ærea su

304. *fatigant* pr. Hamb. Zulich. cum Erf. At vid. N vero interpungere: *Anceps sustentata, diu fluctusque fatigat.*—— *morumque et* Mentel. pr. *effluitantia* tert. Rottend. cum part rum. *fluctuantia* Dorvill.——307. *pedes* ante Heinf., quod manus; sed meliores et ipsius et Pier. elegantius, *pedem:* n vulgus loquitur. *simul ora r.* Goth. tert.——308. *capit* Got 309. *in* abest binis Burm. *in littora* duo alii.——310. *inva* Heinf.——311. *statuitque L.* Goth. pr.——313. *suta*, quod dic. et alii vetust. agnoscunt, post Ursinum, Pierium et ali Heinsius magna locorum copia, in quibus idem vocabulum *Scuta* vulgo lectum: sed in *suta* Rom. et Medic. omnesque me sentiunt: thoracem sutilem ex ære h. ex æreis lamellis vel ca signat.

indurescit, quod a nautis *pulvinus* vocatur." *dorsum* tale, ῥαχίαν, in medio mari sup. I, 110 vidimus. *iniquum*, noxium, exitiosum; uti quis *in locum iniquum adductus* dicitur. *pendet anceps sustentata*, suspensa, se librat, agitat, quoniam sulcum nullum impressit nec firmata carina stabilem habet sedem. cf. Lucan. IX, 337 et totum locum. *fatigat fluctus* navis, dum allabentes ac recedentes eos agit, versat (cf. ad lib. VIII, 94), adeoque librata ipsa in diversas partes versatur;

hoc magis poëticum *fluctus fatigat nav* *unda relabens*, flu alluens et ex allisu r
308—310. Laud in Hellenibus: *Sig canere et tela ob m imperat.* Prudente mum Æneam forti tem inducit. *tur* —*Latinos* conf. sup 582. VIII, 8 et I 311. *omen pugnæ* a tat: *stravit Latinos* *suta*, thoracem suti hoc est, ex æreis

Per tunicam squalentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lichan ferit, exsectum jam matre peremta,
Et tibi, Phœbe, sacrum, casus evadere ferri 316
Quod licuit parvo. Nec longe, Cissea durum,
Inmanemque Gyan, sternentes agmina clava,
Dejecit leto: nihil illos Herculis arma,

314. *suadentem* sec. Rottend. *hausit* alter Hamburg.——315. *Lichan* bene Heins. restituit e codd. ὁ Λίχας. Vulgo *Lycam*, corrupte: alii *Lychan*, *Lican*, *Lithan*, *Licham*, *Lycum*. Porro *et sectum* Oblongus Pierii, *exemptum* alius Pier. *exemplum* alter Menag. *exceptum* alter Hamb. *excetum* Leid.——316. *satum* nonnulli vett. Pier.——317. *Cui licuit* vulgg., sed Romano præeunte. *Quoi* ed. pr. Burm. *Quod* Heins. e suis et Pier. emendavit. Utrumque Servius scriptum reperit. *Quo* Gud. a m. pr., atque sic Markland. ad Stat. pag. 28 emendabat: *casus evadere ferri Quo licuit parvo?* Vix probabit tale acumen, quisquis Maronem noverit. Tum *Cesea*, *Cisea*, *Scissea*, *Scisea*, *Cyssea*, corrupte. Est Κισσεύς. ——318. *Finalemque* Bigot. *Gyam* vulgg. ante Heins. Alius Gyas inter Trojanos memoratus est lib. I, 222. 612 et al.——319. *Dejecit leto:* Jo. Schrader. conj. *telo*, ut alibi: XI, 665. Ge. I, 339. At *sterni leto* v. c. Sil. Ital. X, 33.

catenulis. v. Var. Lect. Suberat thoraci 314 *tunica squalens auro*, aurea. *Squalere* perperam a squamis ducitur; sed, ut *horrere*, de asperitate superficiei, cujus oppositum sit, *lævor* ac *nitor*, dixere poëtæ, sic *squalere* videtur traductum primum ad superficiem sordido ac squalido colore vel nitore impuro, lutulento aut pulverulento, inductam, qualis in piscium ac serpentum cute est, tum omnino de nitore quocunque, ut auri. Nam Accius in Pelopidis (apud Serv. h. l. et Macrob. VI, 7 f.) distinxit squalorem auri a squamis serpentis: *ejus Serpentis squamæ squalido auro et purpura Prætextæ*. Est adeo *squalere* doctius dictum h. l. quam splendere. cf. ad Georg. IV, 91. *haurit*. De voce sup. ad II. 600. *apertum:* si per thoracem adactum ferrum fuit, nudatum corpus esse non poterat: sed voc. ornat; dum vulnus infligitur, aperitur ea corporis pars. 315. 316. *Phœbo sacrum* quippe deo medico, cujus ope ex matris utero esset servatus. An verum sit, quod Servio tradente narrant alii, omnes secto matris ventre procreatos Phœbo fuisse sacros, dubito. 317. *Nec longe:* pro, nec multo post, adverbium loci pro temporis, antique. *Serv.*, ut alias, *nec mora*, hoc est statim, inde. Narratiunculas, quibus poëta nominum ac cædium factarum argumentum, per se molestum, Homeri exemplo

Nec validæ juvere manus, genitorqu
Alcidæ comes, uſque gravis cum ter
Præbuit. Ecce Pharo, voces dum
Intorquens jaculum clamanti ſiſtit i
Tu quoque, flaventem prima lanugi
Dum ſequeris Clytium infelix, nova ga
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amo
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſer
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvi
Progenies; ſeptem numero, ſeptena

320. *Nil v.* ante Heinſ. *Non* Goth. ſec.——321.
pro var. lect. *graves* ante Heinſ. *cum t.* idem e
dum, quia mox *dum* redit. Sed: *A. comes uſque, g.*
relinqui, et vſ. ſequ. legi debet *cum.*——322. *Pharo*
poſt Ge. Fabricium Heinſius, ut ſit a Pharus: τῷ φάρ
ſic Rom. et Oblongus Pierii, etſi is *Pharo* accipit ut
Gud. et alii vetuſtiores. Alii *Pharon*; utrumque Ser
tractat pr. Hamb. et Ald. *inertes* dubitat Burm. an p
quia Serv. ad I Æn. 102 *inanes* excitat. Enimvero
mare et convicia ac contumelias jactare, ubi pugnan
ex Nonio repoſuit Heinſius.——323. *clamanti* Heinſ.
quam elegantius. Vulgo *clamantis.*——324. *Tum* Fra
flaventes apud Probum in Arte Grammat.——325. *C*
cium, Litium, Licium, Ditium, Elicum, Eliquum, aberrat
Eſt Κλύτιος.——327. *juvenes* Parrhaſ.——328. *obvia c*
Phorchi Rom. et al.——329. *ſeptem numeros* Medic. a n
hoc vitium in elegantiam deflecti; ut ſit pro *numerus.*
diſtingui putem: *Progenies: ſeptem n.*, quam continua
Heinſ. et Burm.

emplo variat, pro ſe quiſque
notabit. Nunc Ciſſeus et Gy-
as filii ſunt Melampodis: iſque
fuit comes Herculis, quem in
hæc loca ſequutus (ſup. VIII,
201 ſqq.) reſtitit et conſedit
in Latio. Illa: *nihil illos Nil*
v. juvere: Homerica ſunt, v.
c. Iliad. ε, 53. 54. η, 142.

143. *uſque cu*
tamdiu quam.
324 ſqq.
fingit poëta v
habuiſſe puer
interſunt. M
tuor: primus,
hoc numero fu
tor Clytii; a

Conjiciunt: partim galea clipeoque resultant 330
Inrita; deflexit partim stringentia corpus
Alma Venus. Fidum Æneas adfatur Achaten:
Suggere tela mihi, non ullum dextera frustra
Torserit in Rutulos, steterunt quæ in corpore Graium
Iliacis campis. Tum magnam conripit hastam,
Et jacit. Illa volans clipei transverberat æra 336
Mæonis, et thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
Sustentat dextra: trajecto missa lacerto

330. *Consiliunt* Rufin. de Schem. Lex. *Continuit* alter Hamb. *partem* Rom. *clipeo galeaque* Dorvill.——331. *stridentia* Medic. a m. pr.——333. *Suffice tela mibi* et mox *Sparserit in R.* Barthius ex vet. Schol. profert ad Stat. VII Theb. 593. *nullum dextra mea* Exc. Burm.——334. *steterant* éditum ante Pier. *steterint* Medic. a m. pr., tum *steteruntque* Goth. pr. et sec. cum Erf., sicque a nonnullis lectum Serviana docent. *quæ* abest a Franc. *in corpora* alter Hamb.——336. *oras* alter Hamb. et Parrhas. cum Goth. sec., ut inf. v. 477. *ærea* Mentel. pr. a m. pr.——337. *Μαίονος*. *Meonis* vett. edd. , *rupit* Rom. cum aliquot Burm. et Goth. binis.——339. *Substentat* alter Hamb. *Sustentant* Franc. *lacertos* Medic. a m. pr.

337, tum *Alcanor* et tandem *Numitor* v. 342. *nova gaudia* pro eo, qui amatur, *τὰ παιδικά*, *deliciæ*; *nova* bene Serv. quem primum tunc amare cœperat. *securus*, oblitus, in morte, nec memor amoris puerorum, qui tibi semper erat. Occurrit hoc ipsum in sensum, nec adeo diverse id poëta posuerat sup. lib. I, 350 *securus amorum germanæ*, non curans, non respiciens. Tamen Serv. Scalig. Burmann. omnes in diversa abeunt. 331. ea, quæ stringere poterant, corpus, *deflexit*, ut Juno lib. IX, 725. 726 in Turno: deorum apud Homerum exemplo Iliad. δ, 129 sqq. ε, 187 seq. 333. *Suggere tela mihi*; heroum Homericorum opes: hastarum copia in armario: vide omnino Iliad. ν, 260 sqq.; puta igitur hastas expugnis cum Achivis collectas et diligenter servatas Æneam secum attulisse. *non ullum dextera f.* Homerica gloriatio Polydamantis Iliad. ξ, 453 seq. 339—341. impetum et vim jactus, adeoque robur Æneæ, declarat poëtæ: hasta alia ab Ænea

Protinus hasta fugit, servatque cruenta
Dexteraque ex humero nervis moribu
Tum Numitor, jaculo fratris de corp
Ænean petiit; sed non et figere cont
Est licitum, magnique femur perstri
Hic Curibus, fidens primævo corpore
Advenit, et rigida Dryopèm ferit err

340. *hasta subit* pr. Moret. et Sprot. a m. pr., pr
——341. *Dextraque per humeros* sec. Rottend. *pud*
343. *sed non effigere c.* multi codd. et edd., alii *affig*
effingere apud Heins. et Burm.——344. *perstringit* c
Viribus hic fidens Ald. sec. et edd. aliquot ante Pi
Ald. pr., ut et Goth. pr. *Hic curribus* Rom.
Curibus fidens malebat Cerda jungere. At *fidens juve*
habens; jam alibi monitum, ἀλκὶ πεποιθώς. Tandem
Pierium. Sed *Clausus* emendavit Naugerius et Pier.
detur autem in Claudiæ gentis gratiam Clausum hu
Medic. a m. pr. *lapsus* duo Burm.——346. *Advola*

Ænea emissa ejus brachium transfigit, et *trajecto lacerto Alcanoris fugit protinus*, porro, ulterius abit, *servatque tenorem*, nec remittit quicquam de impetu, quem ex jactu fortis viri habebat. Uno verbo, brachium Mæoni suppositum tantum non rescinditur. Reliqua ad ornatum adjecta. Ita sic satis forte sententia potest constitui, ut duæ sint hastæ ab Ænea emissæ. Si tamen verborum et sententiarum juncturam æstimes, fatendum erit, poëtam admirationem facere voluisse et unius hastæ jactum tam validum et efficacem narrare, ut Mæonis thorace et pectore trajecto tergum egressa, Alcanoris fratris, qui in proximo stans corruentis humeros

sustentabat, d
geret. Est sa
quitur, prodig
Numitor fra
alte infixam h
e corpore eve
tera moribunda
moribundi ho
pendet *nervis*
e. tendines, li
culos. Ita e
voce abutuntu
I Carm. 28,
tamen et prop
Macrob. VII
tem nervorum
Color ubique
et in hoc ve
figere contra π
adverso Æneæ
nique f. cf. Il
345. *Clau*

Sub mentum, graviter preſſa, pariterque loquentis
Vocem animamque rapit, trajecto gutture; at ille
Fronte ferit terram, et craſſum vomit ore cruorem.
Tris quoque Threicios Boreæ de gente ſuprema,
Et tris, quos Idas pater et patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. Adcurrit Haleſus,
Auruncæque manus; ſubit et Neptunia proles,

Hamb. pr. et ſec. Rottend. cum Leid. *Dryopen*, legebatur; reſcripſi *Dryopem* ex Δρύοψ. *Driopem, Dyopen*, erratum ap. Burm.——347. *preſſo* ſphalma eſt ed. Burm.——349. *Fronte premit* aliquot Burm. cum Goth. tert.——350. *Tris* vetuſtiores plerique. At Valer. Probus apud Gell. XIII, 19 priore loco *Tres*, altero *tris* poſitum monuit, idque a poëta auri datum. Sed iſtius hominis argutias plures paſſim vidimus.——351. *et patria, Iſmara mittunt:* malebam ſcriptum. Sicque video etiam Heinſium in votis habuiſſe; uti fuit *Ge.* II, 37. Sed potuit a poëta *Iſmarus* pro *Iſmarius* dici; ut tot alia. *Iſmarus* autem non modo urbs Ciconum, circa Maroneam, Odyſſ. ι, 40, ſed et ipſe mons apud Virgil. Ecl. VI, 30. *nutrit* Leid. et Goth. tert.——352. *Adcurrit* Heinſ. e Medic. et aliis repoſuit, vulgo *Occurrit*. Porro *Halæſus* h. l. exaratum in ed. Heinſ. et Burm., cum tamen ſup. VII, 724 *Haleſus* inductum eſſet. Sed et ea, quæ Heinſius h. l. ſuper vocis origine diſputat, ſcripturæ *Halæſus* adverſantur. In Troade erat τὸ Ἀλήσιον πεδίον: Strab. XIII, pag. 902 A.

Sabinos adduxerat. vid. VII, 106. *fidens primævo corpore, juventa.* cf. Var. Lect. 347. *haſta graviter preſſa*, impreſſa, dum ille ἐπερείδει, ut Hom. Iliad. ε, 47 et alibi. 350. *Tres Threicios Boreæ de gente ſuprema.* Duplex ſuppetit interpretatio, utraque jam in Servianis propoſita, nec definire licet, utra ſit verior. *Boreæ gens ſuprema* poteſt eſſe extrema terra borealis, ut venerint illi ex Thraciæ partibus verſus ſeptentrionem ultimis. Poteſt tamen *Boreas* etiam eſſe auctor ſtirpis, a qua ducti illi tres dici potuere: *Boreæ de gente ſuprema* h. ultima, antiquiſſima; ut *gens* pro genere ſit. *Iſmara* pro Iſmaria. Mons et urbs Thraciæ Iſmarus: cf. Var. Lect. Putandi autem ſunt illi Trojanis ſe adjunxiſſe, ſeu tum cum Trojani iſtis littoribus adhæreſcebant lib. III, 13, ſeu in ipſo bello Trojano ſocietate armorum juncti. 352. *Haleſus, Auruncæque manus* v. ſup. VII, 723 ſqq. *Meſſapus*, qui Etruſcos ab Pelaſgis oriundos ducebat: ibid. 691 ſq. 354.

Insignis Messapus equis. Expeller
Nunc hi, nunc illi: certatur limin
Ausoniæ. Magno discordes æther
Prœlia ceu tollunt, animis et viribı
Non ipsi inter se, non nubila, non m
Anceps pugna diu; stant obnixi on
Haud aliter Trojanæ acies aciesque

354. *Insanis M.* Parrhas.——355. *limite* Zulich. a m. pr.——356. *Magno æquore* suspicatur Burm., *non mare.* Atqui sequitur quoque *non nubila.* Vix p tari. *Magnum mare* idem interpretatur tempest ventis. *Magnos fluctus* in eum sensum dici non dı vix puto: sed sic dicitur pro vasto mari.——357. *a* Mallet forte, inquit Burmannus, qui modo *æquor* prurigine laborans aliquis hic legere *æqui.* Sed doct que quidem recte dici, sed Virgilio placuisse alterum in locis, v. c. inf. 431.——358. *Nunc* in edd. ant. *cedit* omnes. *cedunt* Medic. a m. pr., idque Hei cupidius.——359. *obnixi* et olim editum inde ab Ald melin. e Palat. *obnixa* intulit) et reductum ab Heinsi tius, per græcismum *stant contra* venti *obnixi* (*κατὰ* lectionis auctoritas apud Arusianum Messium. O fere codd. cum Romano et Mediceo *obnixa*; ut *omnia* tur sibi invicem, mare ventis, venti mari et sic pı codd., in quibus *obnixi* legitur, scriptum illud in litu Hamb. et Moret. tert. et Goth. pr. de quibus id n *obnoxia* sec. Rottend. Retraxit *obnixa* Cuningham. sane utraque lectio, quo se commendet et quo se tu *erorum acies* sec. Rottend.

354. *Expellere*; loco depellere, movere. Laudant Iliad. *μ*, 417 sq.

356 sq. Comparatio præliantium cum ventis Homero frequentata, v. c. Iliad. *π*, 765—771, et Ennio apud Macrob. VI, 2, nunc a Marone ita ornata, ut nihil supra cogitari possit. 359. *obnixi venti contra omnia:* ut nihil sit, quod ec partem impe scilicet, done bo erumpit.

360. *hæret p* versus Iliad. ı tæo expressi. Tyrtæum p. 3 dam. Enniu nem: *Pes pe teruntur arma*

Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir.
At parte ex alia, qua saxa rotantia late
Inpulerat torrens arbustaque diruta ripis,
Arcadas, insuetos acies inferre pedestris,
Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci;
Aspera quis natura loci dimittere quando
Suasit equos; unum quod rebus restat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem adcendit amaris:
Quo fugitis, socii? per vos et fortia facta,

361. *hærent* Dorvill. a m. pr.——363. *Impulerat* e Medic. Colot. Scheffer. et Moret. qu. Heinsius reposuit. Addit Burm. Aldinam, perperam puto; nam omnes Aldd. tuentur quod vulgo habent codd. cum Rom. *intulerat*; tum *deruta* Sprot.——364. *Arcades* ed. pr. et N. Heinsii, operarum haud dubie vitio.——365. *sequenti* Vratisl.——366. *quos* Gud. *demittere* aliquot Pier. et Burm., perperam; est enim *dimittere* voc. proprium. Burmannus laudat Suet. Cæs. 60. *quondam* Parrhas.——367. *quod restat rebus e.* duo Hamb.——368. *v. extendit* Parrhas.——369. *Quos f.* Gud. a m. pr.

Antias Annal. IV *Pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir* ap. Macrob. VI, 3. Alia laudant Guell. Cerda, al., in pr. Stat. Theb. VIII, 398. 399.

362. Arcades, equites ex Pallanteo ducti et a Pallante præmissi (v. sup. 238. 239), alia ex parte Rutulos adorti erant (nec opus erat, ut poëta commemoraret, quomodo Tiberim trajecissent) et duce Pallante pugnabat ea parte littoris, qua torrens in mare exierat; itaque equi in lubrico et aspero solo consistere non poterant: quare iis relictis pedites pugnabant; verum, cum pedestri pugnæ parum assueti essent, loco cedebant; cum ecce Pallas eos increpat. Cur Arcades equites tantum adducti fuerint, supra disputatum est ad lib. VIII, 518. 519. *rotantia* se, ut Ge. I, 163 *volventia* et tot alia in Marone. 365. *Latio*, Latinis et Rutulis. 366. *quis* paullo durius pro iis; quandoquidem natura loci aspera et impedita adduxerat eos, ut equis descenderent. 367. *rebus egenis*, dubiis, egentibus consilii, ut inopia absolute pro inopia consilii. Sic quoque sup. VI, 91, et Homeri ἀμηχανίη, aliorum autem ἀπορία. 368. Comparant Iliad. μ, 267. 268. δ, 232. 240.

369. Oratio Pallantis plena fiduciæ et indignationis, sed qualis juvenem, qui nondum propriam laudem habebat, decere poterat. *devicta bella* nove dixit: ut pugnata bella, depugnata.

Per ducis Evandri nomen, devictaq
Spemque meam, patriæ quæ nunc
laudi,
Fidite ne pedibus. Ferro rumpend
Eſt via. Qua globus ille virum denſi
Hac vos et Pallanta ducem patria al
Numina nulla premunt: mortali
hoſte
Mortales: totidem nobis animæque
Ecce, maris magna claudit nos obji
Deeſt jam terra fugæ. Pelagus Trojar

370. Forte *Et ducis.* Nam eſt: *Vos precor et per f.*
——371. *laudis* edd. aliquot ap. Pier. et Ald. pr. cu
372. *rapienda* pr. Hamb., ſed *ferro rumpitur* via. co
Quo gl. Rom.——374. *p. arma* pr. Hamb., an *alma*, i
sat Parrhaſ.——376. *nobiſque* Montalb. *in nobis* duo
Dorvill.——377. *magna obice* ſeu *objice* recepit ſecundu
vetuſtiorum omnium auctoritate: quem vide ad h. l. e
Eutrop. 34. Edd. et codd. recent., ut Goth. tres,
Servii ætate nonnulli legebant, parum memores et *b*
Nonnulli adeo *magni* emendare auſi. vid. Serv.——37
hoc eſt, utrum p. an Trojam. *Pelago Trojamne*, quod
Trojam novam (nam de hac agitur) petendam eſſe pu
ante Heinſ., cum tamen vetuſtiores codd., quod et Pie
conſtanter habeant: *Pelagus Trojamne.* Niſi quod Gu
Trojane. Montalb. *Trojam pelaguſne.* Ed. pr. Burm
Mediol. *Pelagos Trojamne.* Porro *petamus* Medic. a m
Mentel. cum aliis Burm. et cum aliquot Pierii, qui *pe*
habet, quod et in Goth. pr. occurrit, reliqui *petatis.*
temus h. e. Arcadiam, vel, *Pallanteumne petemus*, ing
Schrader. in ſchedis.

pugnata. 371. *ſubit*, ſuccedit, *æmula laudi*, qua virtutem paternam ego æmulor. 375. Comparant Iliad. φ, 568. 569. et ad v. 376 Iliad ν, 814. 377. Cf. egregia dicta Ajacis Iliad. ο, 504 ſeqq. et altera 734. 378.

Num mare f
novam Trojan
rum? atque vi
clusa eſt, hoſt
ſidentur caſtra
rum a Turnc
286. cf. IX,

Hæc ait, et medius denſos prorumpit in hoſtis.
Obvius huic primum, fatis adductus iniquis,
Fit Lagus: nunc, magno vellit dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium qua ſpina dabat: haſtamque receptat
Oſſibus hærentem. Quem non ſuper occupat Hiſbo,
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte ſodalis,
Excipit, atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Sthenelum petit, et Rhœti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercæ.

379. *prorupit* Parrhaſ.——380. *fatis primum deductus* Ven. *deductus* etiam Goth. tert. *advectus* Parrhaſ.——381. *hic* quidam olim edd. ap. Pier. *vellit magno* Rom. et aliquot Heinſ. ac Burm. cum binis Goth. et MS. Berſman., unde revocavit Cuningh. *cum* Rom.——383. *qua ſ. dabat* Medic. Gud. a m. pr. Montalb. cum Colot. et Parrhaſ. ac Goth. ſec., idque recte recepit Cuningham., idque ipſe nunc ſequor: poſtulat enim id conſequutio temporum, quam poëta amat. Vulgo *dedit* editur. *hoſtemque retemptat* Dorvill., ineptiſſimus codex, a m. pr. eſt *ἀνισπασατ' ἔγχος*.——384. *Quem deſuper* Dorvill. et Goth. ſec. *occubat* duo Moret. et var. lect. Pierii ap. Burm. *Hiſbo* e libb. refinxit Heinſ. pro vulgari *Hiſbon*. Corrupte alii: *Hyſbon, Hiſpon, Iſbon, Iſton, Hiſmon, Uſbon*.——386. *Marte* Goth. tert.——387. *in deeſt* Ven.——388. *Hinc Helenum* vett. edd., etiam Ald. pr. At *Sthenelum* ex libris, in quibus fere *Stenelum* eſt ſcriptum, defendit Pier. et Heinſ., edideruntque hoc Egnatius et Nauger. Niſi verum eſt *Sthenium*, quod Medic. Gud. et bini Rottend. habebant. *Stenium* quoque ed. pr. Burm. *Stelenum, Steneum, Steium, Stimum* alii. Tum: *petit, hinc* Parrhaſ. *Rhæthi, Rebeti, Reti, Rethi, Hræti*, vitioſe al.——389. *Anthemolum*,

ris, quomodo Burm. hic hærere potuerit, cum Cerda. 382. 383. verbo: qua parte ſpina per medium dorſi inter utramque coſtam procedit. 384. *ſuper* aut eſt, ſuper hoc, dum in eo eſt occupatus, aut deſuper, ut eſt 490 *Quem Turnus ſuper adſiſtens*. cf. 540. 541. Pallanti inclinanti ſe ad recipiendam haſtam vulnus deſuper inferre volebat Hiſbo: ſed id antevertit Pallas. 388. 389. Præclara hic Servii nota eſt, qui

Vos etiam gemini, Rutulis cecidisti
Daucia, Laride Thymberque; simil
Indiscreta suis gratusque parentibus
At nunc dura dedit vobis discrimina
Nam tibi, Thymbre, caput Evandrius
Te decisa suum, Laride, dextera qu
Semanimesque micant digiti, ferrumc
Arcadas adcensos monitu, et præcla
Facta viri, mixtus dolor et pudor arı

themolum, *Achemodum*, *Anchelamum*, *Archemodum*, *Anc*
Anstemolum, aberratt. *Archemorum* quædam edd., ut
234 legitur, qui h. l. respexit. *thalamumque* ed. pr. E
Moret.——390. *in agris* Gud. et tert. Rottend. cu
Leid., aberrationes perpetuæ.——391. *Dautia* nonnul
pr. *Daucia* Julius Sab. *Daunia* Menag. pro div. lec
Zulich. a m. sec., quod probat Heins. Equidem nc
Daucus aliquis esse aut fingi potuerit, cui duo filii essen
ber, *Daucia proles.* *Lauride* Goth. tert. et aliquot Bu
tel., et *Lauridæ* Dorvill. Tum *Thymbræque*, *Tyber*,
ber al. Quod poëta sibi in tam brevi spatio *Thymber* e
exemplo non caret.——393. *Et nunc* Dorvill. *dira* Sp
et Zulich. a m. pr. *sæva* Schol. Stat. IX Theb. 295.
dic.——395. *descissa* duo Burm.——396. *Semianimes* R
scribi malim.——398. *d. et furor* Rom. conf. sup. ad I

qui ex Avieno et Alexandro Polyhistore, quem ille sequutus videtur, hæc narrat: Rhœtus, Marrubiorum (Marsorum: vid. sup. VII, 750) rex, Anchemolo filio Casperiam novercam superinduxerat, quam privignus stupravit, pœnæque et iræ paternæ metu ad Danaum confugerat, Turni patrem. 390. 392. Imitationes notavit Cerda Silii lib II, 636—639 et ad 649. Lucan. III, 603—608. Add. Statii Theb. VI, 340—345. IX, 292—295.

Claudiani de I
206—211.
Daucus aliqui
rides et Thy
ne a suis qui
discerni posse
Servii et hæc r
" nii esse ver
" *campis caput*
" *sum, Sema*
" *oculi lucemque*
" versum ad
" transtulit V
Lusere hinc a
quam par erat.

Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
Trajicit. Hoc ſpatium, tantumque moræ fuit Ilo;
Ilo namque procul validam direxerat haſtam:
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque volutus
Cædit ſemanimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut, optato ventis æſtate coortis,
Diſperſa inmittit ſilvis incendia paſtor;

399. *propter* in fine tert. Rottend., ut ſit prope. Eadem varietas alibi. Burm. laudat ad Ovid. Met. V, 159.——400. *Ille* Parrhaſ.——401. *derexerat* Rom. et Medic., ut alibi.——402. *Teucra* Dorvill. *Teucrum* Goth. tert. Nec vero *Teuthra* cum Servio a *Teuthras*, *æ*, eſt repetendum, ſed a *Teuthras*, *antis*, unde Teuthra, ut Τεύθραν et Τεύθρα.——403. *Tyrin* Rom., ex Τύρις.——405. *optata* vett. edd. ante Pier. cum Ald. pr. et codd. nonnulli apud Heinſ. et Burm. et duo Goth., perperam; non enim *æſtas* optatur, ſed in æſtate *venti aura*. Itaque recte vetuſtiores, quod editum a Naugerio, *optato*, h. ex voto, ut bene Servius explicat; ſed male interpungitur in Heinſ. et Burm. *optato*, *ventis*. Porro ſec. Rottend. *optatu*.——406. *Diſperſum* Parrh.

Cerdam et Burm. Quanto ſimplicius Homerus Iliad. ε, 81. 82.

399 ſq. Pallas Rhœteum, *præterfugientem* bigis, ne a Teuthrante et Tyre fratribus interimeretur, haſta trajicit. Ita Ilus mortem effugit, quem Pallas hoc telo petierat. 404. Sic et inf. v. 731. Quod *Rutulorum arva* pro ſolo poſuit, ornatus cauſſa fecit. 405 ſqq. Comparatio ad Homericum exemplum concinnata Iliad. λ, 155—157, forte quoque υ, 490 ſqq. Supra ſimilem locum vidimus lib. II, 304, et Ge. II, 303 ſq., in quibus vel incauto vel ignaro paſtore incendium exoritur. Hoc autem loco paſtor volens lubenſque ſilvam incendit et flamma lætatur: quod aut ſtultum aut facinoroſum hominem prodit; et quorſum omnino hoc pertinet, ut quis in media æſtate incendat ſilvas? hoc quidem quomodo placere aut quomodo poëtæ excidere potuerit non video. Verum nec poëtæ culpa ea eſt, ſed interpretum, qui ſilvam non meminere eſſe h. l. ſtipulas agri demeſſi, quas paſtor ſeu omnino agreſtis ad ſolum recreandum incendit. Sic *ſilvam* dixit Maro de leguminum calamis Ge. I, 76. et de herbis lib. I, 152, et hoc ſenſu expreſſit locum Lucan. IX, 182 ſqq. 406. *diſperſa* epitheton ab eo, quod ſequitur, ſumtum: quod ſe diſpergit incendium:

Conreptis ſubito mediis, extenditur u
Horrida per latos acies Volcania cam
Ille ſedens victor flammas deſpectat o
Non aliter ſocium virtus coit omnis i
Teque juvat, Palla. Sed bellis acer
Tendit in adverſos, ſeque in ſua conli
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Dem
Strymonio dextram fulgenti deripit e
Elatam in jugulum; ſaxo ferit ora Th
Oſſaque diſperſit cerebro permixta cr
Fata canens ſilvis genitor celarat Hal

409. *diſpectat* Leid.——410. *virtus ſocium* Oblong. Pie omnes fere vetuſtiores Heinſii. cf. inf. 152 lib. XI. *A læſus* etiam h. l. vid. ſup. ad v. 352.——413. Λάδονα Φ ετ. *Laudona* et mox *Fereta*, *Phareta*, *Pharetra*, *Pherea*, *retra*, librariorum aberratt., et *Dedomocum*, *Dedemocum*, *diripit* deteriores.——416. *diſperſit* e melioribus Pier. Vulgg. cum pr. Goth. *diſpergit*. In qu. Moret. *diſperdit* *et c. permixta.*——417. *Facta* ſec. Moret. *cavens* aliquot lect. pr. Hamb., ſicque alii ap. Serv. Poteſt et hoc def ferri, *cavens celarat*; ſed alterum et ipſum bonum eſt et a Præſtat monere, nos interpunctionem mutaſſe. Male *Fata c.—Halæſum; Ut ſ.—ſolvit. Injecere m.*

dium: non quod diverſis locis paſtor fecit. 407. *correptis mediis:* eleganter ad interiora penetrare dixit. Reliqua v. 407. 408 ornatiſſima, comparatione incendii cum pugna facta; unde et mox *flammas ovantes*, quaſi ſucceſſu exultantes, dicere auſus eſt. 409. *victor*; bene Serv. voti compos, ἐπιτυχών; et 410 *in unum* locum *Burm.* Eſt autem vis et momentum comparationis in hoc, quod in ſtipula flamma uno loco exorta late extenditur,

et nunc pugna incepta, mox collectis late pe propagatur. Auruncorum du te v. 352. 412 *a.* " poſt ſcutur et XII, 491." *S* λεὶς ἐν ἀσπίδι, ὑπ *Elatam in jug.* vulnus minanter Ergo Haleſi pa qui filium, cuju bat, eduxit, q in ſilvis. cf. ſup.

Ut ſenior leto canentia lumina ſolvit:
Injecere manum Parcæ, teliſque ſacrarunt
Evandri. Quem ſic Pallas petit ante precatus:
Da nunc, Thybri pater, ferro, quod miſſile libro,
Fortunam atque viam duri per pectus Haleſi.
Hæc arma exuviaſque viri tua quercus habebit:
Audiit illa deus: dum texit Imaona Haleſus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem

418. *Ut genitor* ſec. Rottend. ex gloſſa. *leto canenti* Rom.——420. *paratus* alter Hamb.——421. *Tybre, Tibre, Timbre, Tymbri* inepti librarii. *ferri* Sprot.——422. *Fortuna atque via* Franc. *Fortunamque* Exc. Burm. *diri* Mentel. pr.——423. *habebat* Medic. a m. pr.——424. In *texit* hærere potuiſſe Grammaticos, quis credat? quis dubitet a *tego* eſſe? Haleſus clipeum prætendebat amico Imaoni, ſicque ſuum pectus aperiebat. At Serv. a *texo*, ut ſit ſpoliat, detexit. Sententia eſſet ſimilis Iliad. δ, 468. Tum *Hymeona* Medic. et al., unde Heinſ. conj. *Hymæona*, et aliæ iterum aberratt. librariorum *Imæona, Imeona, Himaona, Himagona, Imabora.* Rom. *Himaonia.*——425. *Aradico* Goth. *telum* Rom. *dat telo* ſec. Moret. *juveni dat* alter Hamb. *inerme* tres Burm. *apertum* Goth. tert., non indocte, ut alibi.——426. *tanta* exquiſitius quam *tanti.*——427. *ſunt agmine* Franc., ſed *ſinit* ſcil. eſſe p. *Abantum* Rom. *Abanta* Leid.

curſ. ad v. 732. Similis locus Iliad. β, 830—834. 418. *lumina canentia* audacter pro ſenilibus, ſeu ſenis canentis; canent enim ſupercilia, tempora, ipſæ genæ. 419. In altero juris, in altero ſacrorum vocabulo uſum poëtam obſervat Servius: *Manus, inquit, injectio, quotiens nulla judicis auctoritate exſpectata rem nobis debitam vindicamus.* Agnoſcas facile verba juris. Alterum ductum ex eo, quod Diis vel Manibus ſacrati dicuntur quibus moriendum eſt. cf. Macrob. III, 7; unde etiam in evocandorum deorum formula devoventur hoſtium capita: vid. ibid. III, 9. *tela Evandri,* Pallantis haſta, quia a patre acceptam attulerat. 424. Haleſus, clipeum prætendens amico Imaoni, ſuum ipſius pectus nudat, ut Pallantis haſtæ pateret.

426. *Lauſus,* Mezentii f. (VII, 649), nunc prodit; amabilis et Pallanti haud prorſus diſſimilis juvenis; is *non ſinit agmina eſſe perterrita* morte Haleſi. *pars ingens belli,* h.

pugnan-

Oppositum interimit, pugnæ nodumqu
Sternitur Arcadiæ proles; sternuntur
Et vos, o Graiis imperdita corpora, T
Agmina concurrunt ducibusque et vir
Extremi addensent acies: nec turba r
Tela manusque sinit. Hinc Pallas insta
Hinc contra Lausus, nec multum disc
Egregii formæ; sed quis fortuna nega
In patriam reditus. Ipsos concurrere
Haud tamen inter se magni regnator
Mox illos sua fata manent majore sub
  Interea soror alma monet succurrer
Turnum; qui volucri curru medium
Ut vidit socios: Tempus desistere pu

428. *interemit* Rom. Gud. Mentel. pr. *pugnæ inte*
429. *Arcadia* Parrhas.——430. *a Graiis* aliquot Burm.
Statii Theb. III, 84.——432. *addensent* edidit Nauger.
Heins. e codd. aliquot; sicque poëta solet. v. VII, 79
cum Rom. et Medic. *addensant*. Montalb. *Extremæ adde*
densant se, addensantur. Priscian. lib. VIII *Postremi*
lib. IX *Extremi addensent acies*.——434. *His c.* Franc.——
e Gudiano, tamquam elegantius. Vulgo *forma*.——
majora Leid., sed *majore* bene: Turno et Ænea.——4
Goth. sec. *succedere* Rom. et alii Pier. et Heins., qu
ejus interpretamentum esse *succurrere*. conf. v. 441. 444.
hoc Medic. et alii.——441. *Ut vidit, Socii, t.* vel *Ut vidi*

pugnantium. *Abas* est is, de quo sup. X, 170. 428. *nodum pugnæ* non de densa acie ac militum globo; sed a nodo arboris sub cuneo petitum: de eo accipe, qui fortunam belli diutissime sustinet, longissime resistit ἑτεραλκέα νίκην sua virtute facit. *moram*. Sic in noto

illo: *belli mora*
conf. sup. ad I
Qui in extremis
locati sunt, urg
dines, adeoqu
aciem, ut arm
possent.

439. *soror a*
nympha: de q

Solus ego in Pallanta feror; soli mihi Pallas
Debetur; cuperem ipse parens spectator adesset.
Hæc ait; et socii cesserunt æquore jusso. 444
At Rutulum abscessu, juvenis tum jussa superba
Miratus, stupet in Turno, corpusque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu.
Talibus et dictis it contra dicta tyranni:
Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,

conj. Animadverss. crit. p. 36. *desistere pugna* Rom. et alii, quod vulgare esset: cum secundo casu doctius dictum, ut tot alia: *desinere irarum* etc.——442. *ferat* tentet aliquis; sicque Bigot. et Goth. tert., prave: alterum enim eruditius, ut infinitis aliis in locis quæ in communi oratione futura erant, in præsentia deflectit Maro. *fero* Goth. pr.——443. *pater sp.* Parrhas.——444. *jussi* olim edd. ante Pier., in his Ald. pr., ut vulgaris oratio ferebat: *cesserunt jussi*, ut inf. XII, 696 *Discessere omnes medii spatiumque dedere*. Sed hoc ipsum epitheton elegantius transfertur ad alterum: *æquore jusso*, quo ipsi cedere jussi fuerant: Hoc a Naugerio editum, et ex eo in aliis, habet Pierii Medic. aliique Heins. cum Goth. pr.; et hanc lectionem Servius interpretatur et Macrob. VI, 6, sed, quod mireris in Grammatico, tamquam insolentiorem eam improbat Probus. Laudat Burm. Silium X, 447, ubi *ordine jusso*. Ex Julio Sabino patet fuisse olim qui legerent *jussu*.——445. *Et* Dorvill. *At juvenis Rutulum accessu* Goth. tert. *tum jussa* idem cum qu. Moret. *dum* Exc. Burm.; cum Goth. tert. *tamen ipsa* idem alter Menag. *ea jussa* Parrhas. Hæserunt omnes in *tum*, quod paullo asperius dictum hic videtur. *tum*, deinde Serv. interpretatur. Aut junges: *At tum juvenis*, aut supplebis: *cum Rutulorum abscessu, tum jussa miratus*. Variavit scilicet orationem pro vulgari: partim Rutulorum discessum, partim caussam discessus, jubente Turno, miratus.——*dicta superba* Oblongus Pierii et pr. Hamb.——446. *Miratur* Rom. et alii Pier. et Burm., ac bini Goth.——449. *lætabor* Bigot.

dum mentio facta: sed v. inf. XII, 139 sq. 443 cf. II, 538. 539 et Serv. 444. *cesserunt æquore jusso*: doctius dictum, quam *jussi ipsi*: campo, quo ipsi jussi erant cedere. vid. Var. Lect. 445 sqq. Pallantis personam egregie tuitus est poëta: immota juveni mens in tanto discrimine etc. 447. *omnia* dixit pro, totum Turnum. 449. 450. ornatius quam Homericum Iliad. χ, 253 ἕλοιμί κεν ἤ κεν ἁλοίην (h. ἁλώην). Sententiam alibi aliter variavit Homerus: Loca Cerda collegit. Macrobius lib. VI, 1, p. 579 ed. Lisp. ex Attii Armorum

Aut leto insigni. Sorti pater æquus utrique
Tolle minas. Fatus medium procedit in æqu
Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus bijugis; pedes adparat ire
Comminus. Utque leo, specula cum vidit ab al
Stare procul campis meditantem in prœlia tauru
Advolat; haud alia est Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
Ire prior Pallas, si qua fors adjuvet ausum

450. *est* in fine abest tribus Burm.——451. *Fatus.* Alias
hæc fatus. Jo. Schrader. conj. *Fatis.* *processit* Menag.
Hamb. pr. cum Goth. sec.——453. *Dissiluit* aliquot Burm.
siluit Exc. ejusdem.——454. *Itque* Goth. sec.——455. *med*
in prælia: ita Heins. e Medic. et binis Pierii Vaticanis, quoru
Romanus est: adde ed. Mediol., cum vulgo *in* abesset: *me*
prælia taurum. At alterum illud Heinsius illustrat partim Sil
tatione VII, 439 partim similibus, quæ affert, nonnullis tamen a
tum diversis. Conveniunt: *proludere in pugnam*, *audere in prælia*
II, 347. *irasci in cornua* Ge. III, 232, et inf. XII, 104 *proludere*
nam iisdem locis. Scilicet ad exquisitiorem formam sic processit
meditari, exercere se, *aliqua in re*, et *aliquam ad rem*, hoc alterum
tius extulit, *in rem.*——456. *Evolat* Zulich. *est* duo Rottend.
tunt: at Gud. *et*, quod Heins. amplectitur; et facit utique ora
nitidiorem. Nescio, cur Burm. tacite iterum ejecerit. *venientis*
Ecl. IX, 13.——457. *Nunc tibi* Goth. pr.——458. *si quæ* et hic
bat Bentlei. ad Horat. Sat. II, 6, 10. *fors* aliquot Burm. *adjuva*
dic. et alii tres.

morum judicio ductum esse versum dixit: *Nam tropæum ferre me a forti viro pulchrum est; Si autem et vincar, vinci a tali nullum est probrum.* 450. *Sorti pater æquus utrique*, scil. ferendæ par est: is est pater, qui utramque fortunam, et victoriæ et mortis gloriosæ, æquo animo ferat, ut fere Serv. Respicit enim ad verba Turni vs. 443 *cuperem ipse parens Evander adesset.* 453. *Desiluit*, ut par pari congrederetur: ita enim heroicæ vitæ lex fert. 454.

Comparationes a leone
multæ similes sunt ap.
rum. cf. inf. ad v. 72
Cerda ad h. l.; sed nov
Marone hoc, quod *a spe*
montis vertice, *ἐκ σκοπιᾶς*
spicit, et quod taurum
meditantem in prælia (
centem, parantem se
nam, v. c. spargendo
pede, ictum cornu min
Var. Lect.). Imitato
lium conf. lib. V, 30
Statium VII Theb. 6
457. 458. Ubi intra tel

Viribus inparibus; magnumque ita ad æthera fatur:
Per patris hoſpitium, et menſas, quas advena adiſti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adſis:
Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque ſub imo
Corde premit gemitum, lacrimaſque effudit inanes.
Tum Genitor natum dictis adfatur amicis:
Stat ſua cuique dies; breve et inreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ: ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ ſub mœnibus altis

462. *Cernant*, ſc. *morientia lumina*, Oblongus, tert. Moret. Zulich. et Franc., quod multo ſuavius altero. *cruento* Goth. tert.——464. *Audit* Rom.——465. *effundit* plerique Pier. et Heinſ., et ipſe Medic. ac Rom. Totum hemiſtichium ab aliena manu veniſſe arbitror; cum et otioſum ſit et vero etiam moleſtum: qui deus corde premit gemitum, ut idem ille lacrimas fundat, abſurdum eſt, ſi quid video.——466. *Cum G.* Montalb. *ita fatur* Ed. pr. Burm.——467. *irremeabile* Oudart. cf. ad Ge. III, 284. In voc. *Stat* argutantur veteres grammatici apud Macrob. I, 16 extr., quaſi dictum ſit ad modum τῦ μηνὸς ἱςαμένυ: *extremum diem ſtare dicens, quaſi ad quem per omnes ſtatur—intelligens illud ſtare dici, ad quod acceditur.* Niſi ſanam jam mentem attuleris ad Grammaticos, raro ex illis ſapies.——468. *fatis* Goth. tert. cf. ſup. ad lib. VI, 707.

veniſſe Turnum videt, prævertere et occupare decrevit Pallas, ſi qua ratione fortuna adjuvet ſe: pro *ſe* dixit *auſum imparibus viribus.*

460. De hoc ſup. VIII, 362. 363. 462. 463. Ornate. *Cernat Turnus* ſe ſpoliari et ferat, ſuſtineat, videre me victorem. 465 ſqq. Variavit et ornavit Maro ea, quæ in Sarpedonis morte Homerus præclare memoraverat Iliad. π, 431—462, et in Hectore Iliad. χ, 168 ſqq. Alios imitatores paſſim Maro habuit. Unum laudat Burm. Flaccum lib. IV, 114 ſqq. 467. *Stat*, eſt, *ſua cuique dies*, τὸ μόρσιμον ἦμαρ apud Homerum. Sententia autem verſſ. 467. 468. 469 ex Homero inhærere debuit poëtæ animo Odyſſ. τ, 328—334, ſed multo ſuavius ea reddita verbis numeriſque. *irreparabile* h. l. quod renovari, iterari, nequit. 469 ſqq. Color ex Hom. in ſententiis paullo diverſis

Tot gnati cecidere deum: quin occidit una
Sarpedon, mea progenies. Etiam sua Turnum
Fata vocant, metasque dati pervenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus hastam,
Vaginaque cava fulgentem deripit ensem.
Illa volans, humeris surgunt qua tegmina summa,

470. *Hoc g.* Goth. sec. *periere d.* Oudart. pro var. lect. *gnati* Pier. e libb., al. *nati.*——471. *Et jam* Heins. invexit e Mentel. et aliis melioribus. Sed in his et similibus codicum vix ulla esse potest a[illegible] multo magis consentaneum argumentationi: *Etiam Turno* [illegible] quoque spatium aliquod inter Turni necem et præsens tempu[illegible] multi, ait, *Etiam* legunt, ut sit *ecce.* Scripserat Servius: [illegible] 472. *Fata manent* aliquot Pier., etiam hoc recte; sed cod[illegible] tuetur alterum.——473. *torsit in arvis* Ed. Ven. Burm. N[illegible] *reicit ab arvis.*——474. *immittit* Oudart.——475. *diripit* perpe[illegible] codd. et edd. ante Heins., qui illustrat *deripere.* De hoc ver[illegible] valde ambigo; inutile enim et otiosum hoc intulit poëta; ensis nondum poterat esse usus, expectandum enim, ut alter hastam emitteret, donec propius accedere et cominus pugnare possent.——476. Variant codd. et edd. inter *humeri* et *humeris*: hoc editum inde ab Aldd., donec Commelin. alterum intulit: prius tamen Rom. cum aliis Pierianis, Ursin. et Medic., aliique Heins. tuentur. Forte parum refert, utro modo legamus; modo interpretationem recte instituamus. Vulgo de thorace accipiunt; quod ut recte fiat, vereor; ita enim *hasta, quæ in humerum inciderat,* mox per clipei oram, ἄντυγα, adacta tandem corpus strinxit, quod quomodo fieri potuerit, nemo facile dicat. *Tegmina* nulla alia esse possunt, quam clipeus: ut eandem rem amplificet: *tegmina summa* et *oras clipei.* In hac interpretatione *tegmina humeri* et *humerorum* esse possunt, nullo discrimine; ad perspicuitatem tamen, et ad orationis poëticæ genium, cum tertius casus poni soleat ubi vulgo secundus, præstat *humeris* legere: Hasta

diversis Odyss. γ, 108 sqq. Alii comparant ex Iliad. σ, 117. 118. 119, Achillis verba. 473. *rejicit* quasi retro jacit; πάλιν τρέπεν ὄσσε φαεινώ, pro vulgari: retorquet, avertit: tamquam a spectaculo ingrato, quod impedire nec vult nec potest. Grammaticorum argutiæ super caussa, cur dii vultum avertant, alienæ sunt. Cf. inf. XII, 151 et Var. Lect. ad XII, 841.

476. 477. *tegmina humeri* seu *humerorum* non esse possunt thorax, ut vulgo accipiunt, nam

Incidit, atque, viam clipei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur:
Adſpice, num mage ſit noſtrum penetrabile telum.
Dixerat; at clipeum, tot ferri terga, tot æris,

Haſta incidit ea parte, *qua tegmina ſumma ſurgunt humeris*, qua extrema clipei ora humeris prætenditur, in ſumma clipei parte: ἄντυγ' ὑπὸ πρώτην, ᾗ λεπτότατος θέε χαλκὸς, ut Iliad. υ, 275; atque eo trajecto (*viam clipei molita per oras*), etiam Turni humerum ſtringit: ἀκρότατον—ἐπέγραψε χρόα φωτός Iliad. δ, 139; quem locum a v. 134 nunc Maro ante oculos habuit. Similiter inf. 589 ab inferiore parte *haſta ſubit per oras imas clipei* Lucagi ſtantis in curru, *tum* (h. ora clipei trajecta) haſta *perforat inguen lævum*, imam ventris partem in ſiniſtro latere. add inf. XII, 924. 925. Etiam Hector ſaxo ab Ajace percuſſus narratur haud abſimilem in modum Iliad. ξ, 442 Ajax arrepto ſaxo, Στῆθος βεβλήκει ὑπὲρ ἄντυγος ἀγχόθι δειρῆς. Porro *qua ſurgunt* Erf. In fine vſ. *tegmina prima* Rom., ſolita varietate.——477. *clipei eſt* Medic.——478. *Partem etiam* Goth. ſec., memorabilis lectio, niſi in codice tam recenti et nitide ſed inſcite ſcripto caſui potius deberi videretur, aut interpretamento. *magni* Sprot. *deſtrinxit* Bigot. ſec. Moret., et *detrinxit* Goth. tert. Heinſius nec ipſe habebat quomodo expediret τὸ *ſtrinxit de*, et conj. *ſtrinxit ſe*, at mox *ſtringit* abſolute pro ſe ſtringit, ſtringitur, dictum accipit; non video quo ſenſu. Non veniebat in mentem viris doctis eſſe hoc græcum: τοῦ σώματος ἐπέξεσεν, ἐπέγραψε, ſc. μέρος τι; ſic *ſtrinxit de corpore* ſc. partem. *ſtringit* pr. Hamb. *de pectore* Ven.——479. *robus* Goth. tert. Eſt Homericum ἄλκιμον ἔγχος ἀκαχμένον ὀξέϊ χαλκῷ.——481. *nunc mage* duo vel tres Burm. *non m.* Reg. *nunc magis eſt* alii apud Servium. At Medic. cum Moret. tert *ſi mage ſit*, eleganter. *magi* Rom. *penetrabile* active, ut Ge. I, 93 *p. frigus*. Tandem *p. ferrum* ſec. Moret. et Franc.——482. *ac cl.* vulgo ante Heinſ. *quom ferri* aliquot Pier.

nam haſta mox per clipei oram venire narratur; itaque *tegmina humerorum* ad ipſum illum clipeum referemus: haſta volans deſuper per ſummam clipei oram incidit et penetrat, donec corpus Turni ſtringat. Bis igitur idem dixit: *tegmen ſummum humerorum* et *oras clipei*; et qua ſuperior clipei pars attollitur, eminet ante humerum, dicta illa eſt *ſurgere*. Tenendum autem animo, ἄντυγα clipei tenuiorem eſſe umbone, faciliuſque perforari poſſe. vid. V. L. 478. *ſtrinxit de corpore*: græcum ἐπέγραψε τοῦ σώματος ſc. μέρος τι. v. Var. Lect. 481. Color orationis ex Iliad. λ, 384. 391. 392. 483. Variavit

Cum pellis totiens obeat circumdat
Vibranti medium cuſpis tranſverber
Loricæque moras et pectus perforat
Ille rapit calidum fruſtra de volnere
Una eademque via ſanguis animuſq
Conruit in volnus: ſonitum ſuper a
Et terram hoſtilem moriens petit or
Quem Turnus ſuper adſiſtens:

483. *Quom* codd. Pier. *Quem* Medic. et Montalb.
uti et Marklandus malebat ad Stat. p. 8, et recepit
totiens Parrhaſ.——484. *cuſpis medium* alii; et ſic
Heinſ.——485. *pectus ingens* Pallantis tamquam f
juvenis. Male argutatur Servius et alii, *ut cuſpis inge*
forat Goth. tert.——486. *de pectore* Rom. et Goth. ſ
Sprot. Parrhaſ., nec diſplicebat Heinſio, quoniam *vo*
ferrum Bigot. et Goth. tert.——487. *Sanguiſque* edd.
Sed jam Fabric. Pier. monuerant, præſtantiores c
agnoſcere; quæ indoctorum hominum metro male c
eſt.——488. *Concidit* Oblong. *inſuper* Dorvill.——48
pr. *moriens ferit* conj. Burmannus Sec. ad Anth
Cauſſam mutationis non ſatis perſpicio; nam ipſe lau
526, et IX, 383, ubi *appetere ore*, *morſu*, *terram* in
mordere et *mandere humum* inf. XI, 418, 669. Homeri
quid hoc aliud quam capere, petere. Sed aliud eſt
poëta hunc ipſum morientium angorem ex doloris
rabie, exhibere h. l. voluerit. Quantum video, ſimp
pronum terram ore petiiſſe, h. e. procidiſſe: ore *cr*
tali accepto, ore et naribus ſanguis erumpit.——490. *ſ*
miſtichium in Rom. et aliis expletur; in aliis aliter. *cun*

riavit ſtructuram, ne eodem tenore ſequeretur: tot laminas ferri et æris; πτύχας Homerus dixit, *tot tauri terga*, h. e. tot coria, quibus clipeus erat indutus, et ipſam loricam ac pectus perforat telum. 487. *animus* pro anima, θυμὸς pro ψυχή. 488. *in vulnus*, haſtæ gravi pondere. Sed et omnino cum Lucretio IV, 1042 *Namque omnes plerumque cadunt in vulnus*; reliqua ſunt Homeri-

cum notiſſim
τεύχε' ἐπ' αὐ
βράχε τεύχεα
Monenda hæ
teriiſſe videa
Homerum ja
Ennius, et F
Macrob. VI,
Lipſ., et Urſi
petit, puto ſim
labitur ore h
Var. Lect.
veteris ævi ex

Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
Evandro: Qualem meruit, Pallanta remitto.
Quisquis honos tumuli, quidquid solamen humandi est,
Largior. Haud illi stabunt Æneïa parvo
Hospitia. Et lævo pressit pede, talia fatus,
Exanimem, rapiens inmania pondera baltei,
Inpressumque nefas: una sub nocte jugali
Cæsa manus juvenum fœde, thalamique cruenti:

491. *memores inquit* pr. Hamb.——492. Aut sic ut nunc sit, aut: *Evandro qualem m.* distingui posse, Servius putabat.——493. *Si quid* vel *Si quis* in Gud. a m. pr. *bonor* duo Burm. *bonos rutuli* Goth. pr., nec tanti est, ut conjicias *bonos*, *Rutuli*. *est* itidem duo omittunt.——494. *constant Æ.* Sprot.——496. *Exanimem*, præter unum Gud., omnes Heins. et Pier., at *Exanimum* olim editum. Contrarium sup. IX, 451 vidimus. *Exanimum* tamen præferam in poëta, et retraxit illud Cuningham.

brata, ut insultet cæso victor: hoc loco tamen hactenus temperata et mitigata, quod Turnus corpus humandum concedit Arcadibus; at *super adsistens* est simpl. adstans, ipse stans, alteri jacenti; nec nisi infra vs. 495 *lævo pressit pede*, λὰξ προσβὰς, λὰξ ἐν στήθεσι βαίνων, qui est spoliantium corpus mos, ut arma exuant; etsi h. l. unum tantum memoratur hoc, ut balteum exueret. 492. *Qualem meruit*, s. qualem Evander meruit ut sibi remitterem filium, s. qualem Pallas meruit ut se remitterem h. ut dignus erat audax adolescens; pro vulgari dictum est: remitto Pallantem, qualis, quomodo, meruit remitti: οἷος pro ὡς: scilicet, sic, ut corpus humi mandandum concedatur. Prius sequuntur fere Intpp., idque ex sqq. adstruunt. Cum irrisione dictum putant: Sic par erat te ex pugna dimitti. Quod mihi quidem minus probandum videtur.

497. 498. Brevitatis et varietatis, adeoque et suavitatis, studio, structuram orationis, quam orsus erat, poëta deserit, et a quarto ad primum casum transit. Erat enim *impressa manus juvenum*, exsculptum balteo *nefas Danaidum*, nocte nuptiali suos sponsos interimentium. Nec alio modo sup. V, 536 *Cratera impressum signis*, cui signa impressa erant, etsi exsculpta, dixit. Burmannus comparat versus extr. lib. VIII. Idem Danaidum argumentum in clipeo copiosius exsculpsit Statius Theb. IV,

Quæ Clonus Eurytides multo cælav
Quo nunc Turnus ovat ſpolio gaud
Neſcia mens hominum fati ſortiſqu
Et ſervare modum, rebus ſublata ſe
Turno tempus erit, magno cum opt
Intactum Pallanta, et cum ſpolia iſt
Oderit. At ſocii multo gemitu lac
Inpoſitum ſcuto referunt Pallanta fr
O dolor atque decus magnum reditu
Hæc te prima dies bello dedit, hæc
Cum tamen ingentis Rutulorum lin

499. *Quæ bonus Eurytion* vett. edd., etiam codd. pa et ante eum Commelin. e Palat. repoſuit, præſtantio habent. Monſtra corruptelæ ex aliis libris v. ap. Burr *cion* ex Goth.——501. *fortis* edd. vulgg. aliquot, ſed melius jungitur.——502. *Nec ſervare m.* Diu hæſi in ſus incommodum eſſe videbam. Mox vidi nil eſſe ali Burmann. Nam omnes, quos evolvi, ſcripti et itaque mutavi non cunctanter. *rebus laſſata ſ.* apu Theb. 188. *ſublata* poëtæ eſt, quod *elata* vulgo.—— a m. pr. et Leid.——505. *Ac* Dorvill.——506. *In* inf. 841. *Pallanta ſequentes* Zulich.——507. *par* gatum elegantius.——508. *atque eadem* pr. Ham 509. *Cui t.* Leid. *linquit* Leid. alius.

IV, 132—135. 499. Quod artificis nomen adjicit, ut poëta, facit Homeri quoque exemplo; artis enim præſtantiæ fidem hoc facit. 501. Quæ hic, etiam vſ. 507—509, de ſuo adjicit poëta, et egregiam ſententiam habent, et, dum futura anticipat, animum expectatione futurorum agitant. v. inf. XII, 940 ſqq. Hinc poëtæ certatim hoc artificio uſi ſunt. 503. ut lib. II, 104 *magno mercentur Achivi.* Com-

parandus ad
Hectore Patr
locus Iliad.
507. *dolor a*
ferunt hinc
empla haben
inprimis Ma
mani decus et
V, 49. 50
bum, *ſempe*
509. Hæc a
num ſenſum
illa, quæ ſ
465 *Stat ſu*

Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat Æneæ, tenui diſcrimine leti
Eſſe ſuos: tempus, verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro; te, Turne, ſuperbum
Cæde nova quærens. Pallas, Evander, in ipſis
Omnia ſunt oculis; menſæ, quas advena primas
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes; totidem, quos educat Ufens,
Viventis rapit, inferias quos inmolet umbris,
Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.

510. *ſed c.* *alter* ſec. Hamb.——511. *diſcrimine vitæ* Bigot. et Goth. tert., quod et ipſum bonum et alias frequentatum.——512. *verſis tempus* Gud. *ſuccedere Teucris* Rom. et alter Hamb. cum Goth. alt., ut ſup. 439.——514. *limen* Vratiſl. *te cæde ſ. Turne nova* Bigot. et Goth. tert.——516. *Omina* Exc. Burm. *primas* e Medic. Gud. et aliis ac parte Pierianorum Heinſius recepit. Vulgg. partim cum Ald. pr. *primus*, partim cum Ald. tert. et Rom. *primum*.——517. *Tunc* in capite verſus: vox hæc videtur merum verſus fulcrum eſſe, nec quicquam aliud. Apud Servium eſt: Quidam *tunc* pro *quondam* accipiunt. Obſervavi tamen Virgilium et aliis locis durius hac voce *tunc* et *tum* uti: ſic ſup. v. 445 *At R. a. juvenis tum*; inf. 533 *jam tum Pallante peremto*, pro, jam tum cum Pallantem peremit; et eodem modo Homerus *τότε* interſerit. Reſpicit autem poëta ſup. lib. VIII, 102. 175 ſqq.——518. *hinc j.* Ven.——519. *inferias quas* ſec. Rottend.——520. *perfundant* Medic.

Ita poëtæ aſſuefaciunt animos noſtros, quæ in utramque partem diſputari poſſint, videre et reputare.

510. Pugnabat Æneas in altero agmine 310—361. *tenui diſcrimine leti*, modico mortis interſtitio Serv. *letum* pro exitio, ſtrage copiarum. 513. *latum limitem agit.* Elegans tranſlatio a vacuo ſpatio ad viam et actum inter duo agros relicto petita: conf. ſup. IX, 323. A Marone mutuatus eſt Silius lib. IV, 463. 464. *Agere limitem* autem proprie dicitur pro facere. v. Gronov. ad Tacit. German. 29. 516. *menſæ quas.* Reſpicit ſup. lib. VIII, 102. 175 ſq.

518. *Ufens*; is ſcilicet, de quo ſup. VII, 745. VIII, 6. Alias de hominibus e Volſcorum gente Ufentis fluvii accolis accipi poterat: ut *Sulmo* de Pelignorum oppido; ſed et ſupra Sulmonem hominem vidimus lib. IX, 412. 520.

captivoque

Inde Mago procul infensam contenderat h
Ille astu subit; at tremebunda supervolat h
Et genua amplectens effatur talia supplex:
Per patrios Manis, per spes surgentis Iuli,
Te precor, hanc animam serves natoque pat
Est domus alta; jacent penitus defossa talent
Cælati argenti; sunt auri pondera facti

521. *procul Mago* Parrhas. *Lago* Scheffer. *Magno* Goth. pr. *i* Macrob. V Sat. 2 et Rom. Gud. Moret. sec. Parrhas. *immens* Hamb. pro var. lect. Porro *contenderat* Heins. recte tuitus est (c ad lib. V, 520) et sententiæ et præstantiorum auctoritate, Oblong. et alii Pier. Medic. a m. sec., nam a prima erat unde vulgaris lectio orta: *cum tenderet.* Mentel. a m. pr. At in Rom. *contorserat.*——522. *bastu* Goth. pr. *bastam* a *ictu* Zulich. *actu* Goth. sec. *astu evadit* sec. Rottend., qu pretatione esse potest. *ac tr.* vulgg. edd. et codd. pars. *en* Medic., at ab altera manu *at:* sic et Gud. aliique, unde H *tremibunda* vett. codd., ut Medic. Rom.——523. *En g. a.* *fatur* alter Hamb. et Zulich.——524. *et spes* vulgg. *per spes* emendavit, tamquam efficacius (et ex more: cf. sup. ad III, 599 dictum, ex Leid. Moret. sec. Macrob. et Donato ad Terent., ut quoque VI, 364 vidimus. *per spem* Goth. tert. *et spes hæredis Iul* ex lib. IV, 274.——525. *gnatoque* fere omnes Heins. *paterque* ——526. *jacens* Rom.——527. *cælata* Goth. sec.

captivoque h. e. captivorum, eleganter pro, et quorum sanguine etc. In ulciscendo Pallante et mox in eo sepeliendo Achillem, qui Patrocli cædem ulciscitur eique inferias facit, Maroni ante oculos fuisse, nemo non animadvertit, qui Homeri lectione imbutum habet animum. Ad idem exemplum Achillis nunc octonos juvenes inferias Pallanti destinat et inf. lib. XI, 81. 82 immolat Æneas. Nondum igitur ea ætate metuendum fuit Maroni, ne displiceret immane facinus lectoribus: nec, cum Æneas ira ad furorem actus summa cum crudelitate supplicem ac pre-

tium offerentem
523 seqq. obtrunc
quiti cadaveri ins
sqq., videri ille ea
inhumaniter et i
etsi hoc ad nostrun
ter se habet. M
displicet manife
imitatione Homer
sqq. ψ, 175 sqq
521 sqq. Iter
ornata, imitatio
Iliad. φ, 67 s
Magum, ut totie
δεῦμι. *superv*
Et genua amplect
merum plus mi
tera ἐλὼν ἐλλίσσε
hastam Achillis

Infectique mihi. Non hic victoria Teucrum
Vertitur; aut anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis. Belli commercia Turnus
Sustulit ista prior jam tum Pallante peremto.
Hoc patris Anchisæ Manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus adplicat ensem.
Nec procul Hæmonides, Phœbi Triviæque sacerdos,
Infula cui sacra redimibat tempora vitta,

528. *mali pro mihi* Franc. *Teucrum. Graium* pr. Hamb. pro var. lect. —529. *aut a.* probe e Medic. et aliis restituit Heins. Vulgo: *haud tantum* sec. Rottend. —530. *cui contra* Dorvill. Goth. pr. —531. *Auri atque argenti* Goth. Macrob. V, 10. cf. sup. ad IX, 265. —532. *Gratis* alter sec. *magna talenta* Leid. et Goth. tert. cum Cod. Thuaneo apud Menag. —533. *illa p.* Medic. —534. *Hoc patris manes hoc ipsum s. Iul.* pro var. lect. Cod. Kœler. In *sentit* nulla varietas. —536. *applicat* Rom. et Medic. omnesque vetustiores. Vulgg. *addidit*, quod sup. legebatur in simili versu 553 lib. II. Variare autem poëta solet vel verbo: v. sup. ad IX, 814. —537. *Æmonides* ante Heins., uti libb. pars: item *Emonides, Emenides.* —538. *cui sacro* Rom. *redimibant, redimebat, redundabat* erratum ap. Burm. *redimeibant* alii ap. Pier.

Duxit hæc ex alio loco simili Iliad. ζ, 46 sqq. adde Iliad. κ, 378 sqq. *dabit* pro *faciet*, ut et alibi, et δώσει. Male vero poëtam ad grammaticam subtilitatem revocant Intpp. post Servium, ut tria genera auri, argenti ærisque: *signatum* (in numis), *factum* (in vasis et signis), *infectumque* (rude, grave, in massis) exprimere debuerit. *Argentum cælatum* est in vasis, opere ectypo ornatis, ut *aurum factumque* et *talenta* simpliciter pro ponderibus dixit. 531. Sententiam versus ornavit Claudian. de B. Getic. 604—615.

532. 533. Ornavit Homerica l. c. Iliad. φ, 99 sqq., et in v. 534. 535 ibid. 115 sqq. *parce gnatis tuis* pro *serva*, ut apud Lucilium et Ennium invenitur: Serv., quem cf. *belli commercia* redemtionem captivorum. 534. Eandem Anchisæ Manium et Iuli sententiam esse aio. Respicit ad preces v. 524. 525.

Totus conlucens veste atque insigni
Quem congressus agit campo, lapsum
Inmolat, ingentique umbra tegit;
Lecta refert humeris, tibi, rex Grad
Instaurant acies Volcani stirpe creat
Cæculus et veniens Marsorum mon
Dardanides contra furit. Anxuris
Et totum clipei ferro dejecerat orb

539. *insignibus albis.* Sic apud Serv. Probus legendu " vestes accipiamus, quæ sacerdotibus congruæ sunt. quomodo *insignia* de veste possint accipi. Nisi forte *insignia alba*, de infula et vittis intelligi, et *veste al* blanditur lectio: etiam quia paullo post v. 550 in *f* exit. Tuentur tamen codd. τὸ *ins. armis* et vetus apud Servium: et *arma lecta* v. 541, nec extat *albi* pr. Hamb. Ald. pr. et inde profectis. Nam Nauge 540. *congressu* ed. Mediol. *ait* ed. pr. Burm. *lassum* pr. Hamb. *lapsu* Lutat. ad Stat. VII Theb. ; aliquot edd., etiam Heins. *Segestus* Mentel. pr. *Tecta* Rom. *Læta* qu. Moret. Spolia legere, pro pr. Hamb. a pr. m. *triumphum* Bigot. et Goth. ter *Marsorum* Bigot. *a montibus* Zulich. et Goth. pr. talb.——545. *contra ruit* Hamb. sec. *Anauris* Rom codd. recentiores: tres *Ansiris*: duo *Anxyris*, hoc est *Anxuris*, sive, ut veteres scribebant, *Axuris*. cf. s in seqq. interpunctionem mutavi. cf. Not.——546 edd. e trivio: pro *orbem*, *umbo* Goth. tert.

541. *ingentique umbra tegit* sc. super adstans et inclinans se, ut spolia legat. Ordo verborum simplicior erat: *lapsum immolat, superstansque ingenti umbra tegit.* Ita accipio, nec aliter accipi posse puto. Sane de morte tum alii tum Ursin. Scalig. Cerda accipiunt, ut sit σκότος ὄσσ' ἐκάλυψεν, et quæ similia alia apud Homerum occurrunt. At enim *noctem, umbram, tegere oculos* recte dixeris: quis vero ferat: *tegere aliquem umb ingenti?* A Seresto absp v. c. Iliad.

543. *In* simpl. succ cum Ænea VII, 678. 6 750. 752. I. sibi diffi tias Intpp. non ad An bronem sq peram. Br

Dixerat ille aliquid magnum, vimque adfore verbo
Crediderat, cœloque animum fortasse ferebat,
Canitiemque sibi et longos promiserat annos.
Tarquitus exsultans contra fulgentibus armis,
Silvicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat,
Obvius ardenti sese obtulit. Ille reducta
Loricam clipeique ingens onus impedit hasta.

547. *illi* Rom. *aliquid magicum* Guellius emendabat, quem Cerda et Catrœus sequuntur: Prava enim interpunctione eo devenerant, ut ad Umbronem referrent; eum autem incantationis peritum prodiderat poëta sup. VII, 750 sqq. Sed agit nunc de Auxure, homine superbo, qui insolentius increpuerat Æneam, ut solent veteres heroës in primo congressu pugnæ. *aliquid magnum* ἴσως μέγα. Nihil notius. cf. Hemsterh. ad Lucian. T. I, p. 59. *aliquod magnum* malebat Heins. *Dictum erat illi aliquid* emendaverat Waddel. pag. 36 Animadv. crit., infelicis ingenii criticus. Totus versus aberat Goth. tert. Porro, pro *verbo*, *bello* Rom.——548. *animam* tres ap. Burm. *cælumque animo* Ven. a m. pr., quod ornari posset verbis; ad vocem *fortasse*, quoties ad eam redeo, semper offendo.——549. *et multos* Goth. sec. *permiserat* Ven.——550. *Traquitus*, *Tarquinus*, ap. Burm.——551. *Faulo* Ven. et Gud. a m. pr.; alius, quam deus *Silvicola Faunus* vix esse potest. Vocem e Nævio de b. Pun. I et Accio adoptatam esse ap. Macrob. VI, 5 traditum. Ita vero humani quid passus est poëta, dum subjicit v. 558 *patrio sepulchro*. Videtur hoc sensisse Jul. Sab., qui legit *Dauno*, sed sic *Silvicolæ* parum accommodatum. 552. *sese tulit* Heins. conj.——553. *Lorica* Ven., tum *impedit* Burm.; an *impetit*? Laboravit igitur et ipse in h. l. vid. Not.

ta, ne rem eandem vicies repetat, non addit Cæculum et Umbronem fuisse cæsum: pergit ad Anxurem, sed variata oratione, ut eum jam ante cæsum dicat, et narrationem de eo subjungat, nam *dejecerat* sc. Dardanides, Æneas. *Dixerat ille* sc. Anxur. 548. *cæloque animum fortasse ferebat.* Singulare dictum hoc. *Ferre cælo*, pro ad cælum efferre, alias jam vidimus poëtæ frequentatum de superbia et arrogantia: Et fortasse ille arrogantiorem se gesserat; dum de Ænea victoriam et longam vitam sibi promiserat. Adumbravit h. l. Silius lib. V, 403 sqq. et ibid. 411, ut mox noster 550.

550. *exsultans* simpl. prosiliens, prodiens. 552. 553. *Ille*, Æneas (non Tarquitus), *hasta reducta*, quam reduxerat (conf. sup. ad IX, 423) adeoque magna cum vi immiserat, *impedit loricam clipeique onus*, transfigit Tarquiti clipeum et loricam, sic ut infixa hasta hæ-

Tum caput orantis nequidquam, et multa parantis
Dicere, deturbat terræ; truncumque tepentem
Provolvens, super hæc inimico pectore fatur:
Istic nunc, metuende, jace. Non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra sepulcro:
Alitibus linquere feris; aut gurgite mersum
Unda feret, piscesque inpasti volnera lambent.
Protenus Antæum et Lucam, prima agmina Turni,

554. *Tunc* Goth. tert. *Cum* pr. *et plura parantis Hiscere* Parrhas. —— 555. *deturpat* a m. pr. Medic. *truncumque repente* vulgg. At *tepentem* jam antea lectum in Commelin. Heins. e Medic. et aliis, etiam Pierii ac Ge. Fabricii. *petentem* Rom. *jacentem* tert. Moret.; Heins. [illegible] *truncumque repentem*, nimis erudite! —— 556. *Pervolvens* aliquot Burm. —— 557. *nunc: non* pro var. lect. pr. Hamb. *Nunc te* vett. edd. ap. Pier. *Nam te* Sprot. *te* multis abest. —— 558. *humo* Medic. a et Dorvill. *patrioque* nonnulli. *onerabat* duo Burm. *oneravit* Gud[illegible] *bit* Hugen. a m. sec. *honorabit* Dorvill., et *onerabit* emendavera[illegible] lius ap. Heins. Scilicet recordandum est, *sepulcrum* h. l. esse tu[illegible] quo alias mortuus dicitur *premi*, cum sub eo conditus jacet; pro *umbra*, Goth. tert. —— 559. *liquere* Dorvill. a m. sec. —— 561. *Antl*[illegible]

reret nec retrahi facile posset: hinc Æneas arrepto statim ense caput dejicit. Servius *impedit*: non permisit, usui esse ad protegendum Tarquitum. Nec aliter Cerda. Verum caput parum tuetur lorica clipeusque, sed galea. Est autem exquisite dictum: *loricam et clipeum impedit hasta*, pro vulgari: *hastam impedit lorica*: nam hasta impedita et fixa tenetur: sicque et ipse clipeus impeditus est, nec libere regi ac moveri potest: cf. inf. 794. 795. Sed in his, quæ reciproca sunt, poëtæ illud sequuntur, quod minus vulgare est. 554 sqq. Iterum Homerica adumbrat

in sqq. quod quidem h[illegible] tum nolimus: cf. sup. 520. 527. Primum [illegible] φθεγγομένου δ' ἄρα τοῦ[illegible] κονίῃσιν ἐμίχθη aliquoties [illegible] currit, inprimis de Dolone Iliad. κ, 457: ubi vide [illegible] 454 sq. Reliqua autem [illegible] Iliad. φ, 120—127 petita [illegible] conf. Iliad. λ, 452 sqq. [illegible] *onerabit*: Scilicet sepulch[illegible] l. est tumulus, τύμβος [illegible] tus corpori, quod alias [illegible] tumulo *premi* dicitur. [illegible] Var. Lect. 560. *pisces* [illegible] *bent*, ut Homer. l. c. [illegible] μήσονται, sanguinem hau[illegible] 561. *prima agmina* [illegible] vel προμάχους qui pug[illegible]

Perſequitur, fortemque Numam, fulvumque Camertem,
Magnanimo Volſcente ſatum, ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum, et tacitis regnavit Amyclis.
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribuſque arſiſſe, Jovis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clipeis, tot ſtringeret enſis:

dic. Eſſet adeo Ἄνθειον; ſed nunc Ἀνταῖος eſt. *Lucam* bene Heinſ. ſecundum Pierium e libris: melius *Lucan* Gud. Vulgo *Lycam:* ſic primam corripi probabile fieret. *Lyncam* Oblong. Alii aberrant: *Licam, Lican, Licnam. pr. a Turnum* aliquot edd. ante Pier.——562. *Proſequitur* aliquot Burm. *Numan* Medic. Diverſus is ab eo, qui ſup. IX, 454 memeratus. *flavumque* uterque Hamb. *Camentem, Careſtem,* aberratt.——563. *Vulſcente, Vulcente, Volſente, Volcente.* conf. ſup. ad IX, 370. *dit. agris* Bigot. conf. ſup. ad v. 201. *aquis* Goth. tert.——564. *regnabat* Dorvill.——565. *Ægæon* eſt, Αἰγαίων.——566. *orbibus* Franc. *auribus* alter Hamb. pro var. lect.——568. *et ſtringeret* Sprot.

ante ordines, vel qui in prima acie, ἀρισεῦσι. 564. *Auſonidum.* Auſonidarum, ut bene Serv. exponit; *Auſonidas* autem pro Auſonibus dixit, quibus, cum olim omnem Italiam inferiorem tenerent, ſedes a Circeiis ad Lirin uſque etiam ſerioribus ætatibus manſere. Jam in his locis inter Tarracinam et Caietam juxta mare *Amyclæ* fuerunt, a ſerpentibus delatæ, ſeu viperæ ſeu hydri illi fuere, incolentibus urbe excedere coactis. v. Serv. ad h. l. Plin. VIII, 29 et cæteros, qui oppidi meminere, apud Cluver. Ital. ant. pag. 1093. Nomen oppidi ſervavit ſinus, *mare Amyclæum* vel *Amuclanum,* quod Tacitus etiam memorat IV Ann. 59. Has Amyclas *tacitas* dixit, epitheto huc retracto ab alteris Amyclis Laconicæ, quæ ab Achæis habitatæ ac diu fortiter propugnatæ tandem a Dorienſibus expugnatæ ſunt: hoſtium enim adventu ſæpe temere, nuntiato, cum vere hoſtis veniſſet, nemine nuntiante, et *tacentibus omnibus,* urbs capta eſt. Cætera v. in Excurſ. II ad h. Lib.

565 ſqq. Splendida comparatio. Qui primus nunc deductus erat in prælium Æneas, quanta virtute quo furore fit conſpicuus! Aliter de Ægæone ſeu Briareo tradit, quam Homerus Iliad. α, 402. 403, cum inter Gigantes eum referre videatur, qui Olympum oppugnant. *Pectoribus* addit 567, quia efflat ignem, ut Cacus

Sic toto Æneas desævit in æquore victor,
Ut semel intepuit mucro. Quin ecce Niph
Quadrijuges in equos adversaque pectora te
Atque illi, longe gradientem et dira freme
Ut videre, metu versi retroque ruentes
Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora
Interea bijugis infert se Lucagus albis
In medios, fraterque Liger; sed frater hab
Flectit equos: strictum rotat acer Lucagus
Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:
Inruit, adversaque ingens adparuit hasta.
Cui Liger;
Non Diomedis equos, nec currus cernis A

569. *descedit* Goth. tert. *in agmine* aliquot Pier. et L
Nyphæi, *Nipei*, *Riphei* in aliis. *Quin et Usei* Ed. pr. Bu
Quadrijugos aliquot Pier. Goth. tert. et Ed. pr. Burm.
equis Medic. a m. pr. et bini Burm.——572. *illum* Menag
Dorvill.——573. *retroque fluentes* alter Hamb.——574. *in lit*
pr. et aliæ ante Pier. cum Gud. Bigot. et pr. Hamb.
tert.; et potest alterum illud pro interpretatione esse
currum optimi quique, inquit Burm., sicque Rom. et ali
Goth. sec., sed *currus* magis poëticum. *r. ad l. cursus* alic
575. *Ligagus* Exc. Burm. *Licagus* Goth. sec. et mox.—
diesque Liger frater Goth. tert.——578. *fruentes* alter
Parrhas. et Erf.——579. *Diruit* Ed. pr. Burm.——580.
Burm. *Cui tum Liger ait* Ed. Ven. At in Ald. tert.
excidit totum hoc. In eodem et cætt.——581. *non curru*

cus supra, ut Typhoëus, et tot alia monstra. *tot paribus*, pari numero, scilicet quinquaginta clipeos. *Sic*, " ut non unam manum putares, *toto* etc." Serv. Locum bene transtulit ad Tydeum Statius II Theb. 595 sq.

572. *longe gradientem*; longis gradibus incedentem non

e longinquo: μ
Magnificum ver
Ænea et mox
apparuit. 575 s
solent Iliad. λ,
122 sqq., ubi d
dem currui in
simpl. accipe:
intenta cum ha
tius. 581. Con

Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis et ævi
His dabitur terris. Veſano talia late
Dicta volant Ligeri: ſed non et Troïus heros
Dicta parat contra; jaculum nam torquet in hoſtem.
Lucagus ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos: projecto dum pede lævo
Aptat ſe pugnæ: ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clipei, tum lævum perforat inguen;
Excuſſus curru moribundus volvitur arvis.

legitur. *nec c.* Heinſ. cum parte codd. et edd. Alii *non c.*; tum *currum* omnes Heinſ. cum Medic. et aliquot Pier., it. binis Goth. *Achilli* Heinſ. e Menag. pr. et Moret. pr.; adde Leid. et Goth. tert., utpote doctius. ——582. *Phrygios campos* Goth. alter.——583. *His d. telis* Dorvill, atqui opp. *Phrygiæ campos.* *Veſani* Goth. tert.——585. *parit* Leid. pro var: lect. Quod Servius habet: "poteſt legi: *Edicta parat contra,*" huc ſpectare puto, quod alii intepungebant poſt *parat*: nam *edicta* vitioſum eſt. *jam torquet* alter Hamb. et Dorvill. a m. ſec. *contorquet* Oudart. *in hoſtes* plerique Pier. et potiores Heinſ. ſicque Heinſ. expreſſum dederat: quod tacite a Burm. mutatum: nec male.——586. *prono p. in v. telo* Aruſianus Meſſius: quod merito placet Heinſio: modo codd. addicerent. *in verbere ſolo* Montalb. *Lucagus at pronus pendent in verbere tela* corrupte Erf.——587. *Ammonuit bijugis* idem Aruſianus. *bijuges* Goth. ſec., tum *trajecto* Medic., ſed *projecto pede* recte in ſtatu pugnandi. Ad faſtidium illuſtravit Heinſius. cf. Macrob. VI, 4, p. 596 ed Lipſ.——588. *Aptet* duo Heinſ. *ſub imas* ſec. Moret.——590. *volv. agmen* Mediol. Ed.

eſt Æneas cum Diomede Iliad. ε, 217. 275 ſqq., et cum Achille Iliad. υ, 79 ſqq. Sed neutrius pugnæ exitus is fuit, ut poëta eum hic reſpexiſſe videri poſſit. Itaque Cerda eſt audiendus, qui ſententiam eo retulit, ut omnino Latinos præferat Achivis Liger, Latium Troadi; eſſe ipſi rem nunc cum fortioribus viris, quos non tam facile effugiturus ſit; ut ſupra Turnus lib. IX, 154. 155 *Haud ſibi cum Danais rem ſaxo et pube Pelaſga Eſſe putent.* 586. *pendens in verbera.* conſ. ſup. lib. V, 146. 147. Ge. III, 106. 107. Hic Lucagus gladio pro flagro uſus eſt, dum, moræ impatiens, equos ipſe incitat, fratre Ligeri eos regente. Notabile autem hoc, quod Lucagus in curru ſtans, non haſta, ex perpetuo heroum more, ſed enſe utitur. conſ. 577. Tum 588. 589 trajecta ima clipei ora haſta ipſum bubonem transfigit;

Quem pius Æneas dictis adfatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hostibus umbræ:
Ipse rotis saliens juga deseris. Hæc ita fatus
Adripuit bijugos. Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delabsus eodem:
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Trojane, sine hanc animam, et miserere
cantis.
Pluribus oranti Æneas: haud talia dudum
Dicta dabas. Morere, et fratrem ne desere frater.
Tum latebras animæ, pectus, mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor

591. *Quem prius* emendat Jo. Schrader., quod per se no[illegible] *affatus* Dorvill.——592. *Huc age* Rufinian. de Schem. Diono[illegible] ——593. *Perdidit* Ven. *advertere* Leid.——595. *Abripuit* Le[illegible] Menag. pr. et Exc. Burm. *bijuges* etiam hic Goth. sec. *inertes* vel *inertis* aliquot Pier., inter quos Rom., et Heins. fere omnes, etiam Medic., haud dubie elegantius altero, etsi sensu eodem. Hic tamen Heinsio *inermes* magis arridebat: caussam non adjecit: nisi forte alterum servavit alteri loco inf. XI, 414, et potest hoc urgeri: quod Liger auriga equos [illegible] adeoque sine armis erat.——596. *delatus* Sprot. pro var. le[illegible]. In nonnullis insertum testatur post hunc Burmannus versum pessime cusum *Tendebatque tales illi de pectore voces.*——597. *Per qui te tanti talem g. p.* Donat. in Terent. *qui tanti talem g.* Schol. Horat., et idem alio loco: *Æneam tanti talem g.* Fuisse hic jam antiquitus aliquid turbatum suspicabatur Heins. Melius Burm. vidit homines istos confudisse cum h. l. versum Æn. I, 606. *parentem* Goth. pr.——598. *et* abest Goth. tert. ——600. *et* abest Mediol. et binis Goth. *non desere* duo Burm.—— 601. *recludit* vel *resolvit* pr. Hamb.——602. *ductor* probatiores Pier. et Heins. Alii edd. et scripti *victor*, ut Goth. pr. et tert. eum Erf.

figit; ut contra superiore clipei ora vulnus inferebatur supra v. 476, ubi v. Var. Lect. 591. *pius* epitheton nullam vim habet. Super Æneæ inhumanitate conf. sup. ad v. 520. 592. *nulla fuga segnis equorum* sc. quoniam hos incitaverat v. 586 *pronus in verbera*. *aut vanæ v.* exemplo Niphæi v. 572. 573. 574, sed sponte desiluisti de curru. Similis

Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt, et caſtra relinquunt
Aſcanius puer et nequidquam obſeſſa juventus.
Junonem interea conpellat Juppiter ultro:
O germana mihi atque eadem gratiſſima conjunx,
Ut rebare, Venus (nec te ſententia fallit)
Trojanas ſuſtentat opes: non vivida bello 609
Dextra viris, animuſque ferox, patienſque pericli.
Cui Juno ſubmiſſa: Quid, o pulcherrime conjunx,
Sollicitas ægram, et tua triſtia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamque eſſe decebat,

603. *Dardanus et* aliquot Pier.——604. *fremens* Mentel. ſec., ſicque Rom. *erumpit* pr. Moret. *clauſtra* pr. Hamb. et Parrhaſ.——609. *Trojanis* Sprot. *ſubſtentat* Ven. *nec*, *nunc*, *nam*, erratum apud Burm. *nec* etiam Goth. tert. *non invida* Parrh.——610. *animoſq.* Gud. a m. pr. 611. *Cum J.* pr. Hamb. *Et J.* Rom.——612. *me ægram* Exc. Burm. *tr. juſſa t.* Medic.——613. *quemque* Montalb.

milis ſarcaſmus Iliad. *π*, 745—750. 603. Comparatio Homerica. cf. Iliad. *ε*, 87. 88. 604. 605. Artificium narrationis velim obſervari in judicio et dilectu rerum, quas narrat, tot aliis omiſſis. Pugnari debuit interea non minus acriter circa muros: ſed his nunc recte caremus: itaque ſatis erat binis verſibus moneri nos de exitu oppugnationis.

606 ſqq. Eo jam res erat adducta, ut Turnum Æneas aſſequeretur adeoque pugna inter eos fieret. Hæc ex rerum in Æneide ordine deſtinato adhuc erat differenda. Deorum interventu ad hoc uſus eſt, ut epicum poëtam facere neceſſe eſt. 607. 608. Amare hæc ad Junonem. Comparant locum Iliad. *σ*, 356 ſqq.; adde *δ*, 5 ſqq. 609. 610. *non v. v.* immo vero Æneæ virtus pugnam reſtituerat. *dextra viris*, virorum: ut ſolet poëta.

611. *pulcherrime* h. l. notabile, inter blanditias. 612. *triſtia dicta* h. l. exprobrantis, acerba. 613. *Vis in amore mihi*, pro ſi tuo in me amori eſſet vis. Alias *potentia* dicitur de amantibus. Vulgaris oratio eſſet: *ſi tantum valeret amor meus apud te, tantam haberet vim*

Vis in amore foret: non hoc mihi nam
Omnipotens, quin et pugnæ subducer
Et Dauno possem incolumem servare
Nunc pereat, Teucrisque pio det sang
Ille tamen nostra deducit origine nom
Pilumnusque illi quartus pater; et tu
Sæpe manu multisque oneravit limina

614. *non hæc* duo Moret. et Junt. ed. cum Goth. Bigot. et Zulich., sed vid. Not.——615. *Turnum s. pug* ——616. *Vel Dauno* Oudart. *possim* uterque Rottend. e *suo det s.* Dorvill. *modo det* Erf., sed *pio*, quatenus non *deducat* duo Rottend. et Gud.——620. *que* abest binis ubique legitur. Jo. Schrader. Emendatt. p. 151, memor tatis in duabus voc. *onerare* et *ornare*, emendabat *orna* ipsum præclarum est, ut, *decorare*. Et qui donaria in te ille ornat templum: quod nunc per *limina* declarat poë 260 *Non tu bellorum spoliis ornare Tonantis Templa potes.* itaque Jo. Schraderi inventum dicam et ingeniosum. non minus est copiam magnam per *implere*, *onerare*, declara *Nec cedit honori, Textilibusque onerat donis.* Lectionem i contra omnes codices mutare, quæ nec ipsa aut minus po aut alia de caussa damnanda sit.

vim et auctoritatem, ut olim inter amoris nostri primordia. 614. *namque* non vacat, sed asseverat: scilicet, utique, γάρ τοι, γάρ δή. 617. *Nunc pereat* stomachabunda pronuntiat: pro, nunc vero ei pereundum est in Trojanorum gratiam; etsi ille etc. 618. *deducit nomen* h. stirpem, genus. A Junone Turni genus si ductum fuit, ignotam fabulam attingere videri debet poëta, ut fortasse Pilumnus Junonis filius habitus fuerit; quod nunc ignoratur. Potest tamen illud: *nostra origine*, ita sumi, ut sive Jovis sive omnino divina stirps et origo respiciatur. Nam si

a Danaë ductum debuit illud ad referri; aut P filius haberi pot Nunc cum veri præstat simplici originê inde a pere: unde eti *Pilumnusque illi* cf. Exc. VII ac 619. 620. Fre randos deos et minum, qui fac quam donis et men placari po genia accomm mentum, cujus in Homero Ilia et 203 sq.

Cui rex ætherii breviter sic fatur Olympi:
Si mora præsentis leti tempusque caduco
Oratur juveni, meque hoc ita ponere sentis:
Tolle fuga Turnum, atque instantibus eripe fatis.
Hactenus indulsisse vacat. Sin altior istis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
Mutarive putas bellum: spes pascis inanis.
Et Juno adlacrumans: Quid si, quod voce gravaris,
Mente dares; atque hæc Turno rata vita maneret!

621. *fatus* a m. sec. Medic. et Gud. cum aliis Heins., sic et Rom. cum Goth. sec. et Erf.——623. *hæc ita* Leid. qu. Moret. Ed. Ven. *ponere si vis* Dorvill. a m. sec.——627. *Multarive* Medic. a m. pr. *putes* Oudart. *poscis* idem.——628. *Et J. adlacrimans* e Medic. et aliis Heinsius. Edd. Mediol. et Ald. pr. *Quoi J. allacrimans.* Vulgo inde a Naugerio: *Cui J. illacrimans.* At præcessit *Cui* v. 621. Rom. *Cui J. lacrimans.* Duo Moret. et pr. Hamb. *Cui J. adlacrimans.* *Quod si* Gud. et Sprot. *quæ voce gr.* Rom. et pars codd. Pier. Heins. et Burm. cum Goth. pr.——629. *data vita* Rom., non Servius, quem Heins. nominat.

621. Juno hoc spectabat, ut Turnum omnino morti eriperet. Huic occurrit Jupiter sic, ut in præsens modo tempus fata Turni differri patiatur. cf. sup. VII, 313 sqq. Est vero totus locus Homericus Iliad. π, 439 sqq., ubi Jovi Sarpedonem morti subducturo simili modo intercedit Juno, ac nunc Junoni Jupiter. 622. *caduco*, exquisite, mox casuro, vel cui mox cadendum, moriendum est: ut VI, 481 *bello caduci*, cadentes. 623. *meque hoc ita ponere sentis:* sique ita hoc factum interpretaris, in hunc sensum accipis, ut in eum modum a me constituatur nunc hoc: scil. ut Turni fata differantur, non ut mutentur. *ponere* docte, τιθέναι pro διατιθέναι, ordinare, constituere. 625. *vacat* exquisitius quam *licet:* nihil ultra. 626. *venia*, concessio: quod concedam, indulgeam.

628. Belli exitum fatalem immutatum non iri Jupiter pronuntiaverat: de Turno nil meminerat. Juno itaque Jovem, quem sibi placatiorem videt, seu alia de caussa seu Veneris jurgia veritum, cætera de Turni vita et incolumitate eloqui non audere arbitrata, utinam id, inquit, quod disertis verbis promittere mihi gravaris, animo saltem et voluntate annueres, scilicet, ut Turno vita esset incolumis! Nisi *atque* est ἢ δή.

Sic

Nunc manet insontem gravis exitus: au
Vana feror. Quod ut o potius formidine
Ludar, et in melius tua, qui potes, orsa 1
Hæc ubi dicta dedit, cœlo se protenus a
Misit, agens hiemem nimbo succincta p
Iliacamque aciem et Laurentia castra pe
Tum Dea nube cava tenuem sine viribu

630. *haud ego* Oudart. et Exc. Burm., quod et ipsum —631. *ferar* Dorvill. *Quod uti p.* Gud. *Quid ut o* E *Quin o*, et, *Quin ut o*, vett. edd. cf. Pier. *Quin ut* Gotl tert. *Quod ut opto tuis* Erf.—634. Post hunc in Moret erat versus ex lib. XI, 144 *Ordine flammarum et late discrin* 635. *et L. tecta* aliquot Pier. Alii *I. a. petit et Laurentia*

Sic sane *T. r. v. m. Quid si?* valet idem, quod, cur non? quid ni? *τί ἦν; εἰ καὶ*, quid mali inde futurum esset, si; reditque adeo sententia ad optativam: o si! *gravaris* sc. dare. *rata* eleganter, adeoque perpetua et integra, incolumis. Mox se ipsam retractat: Enimvero, *nunc*, *manet* etc. 630. 631. *aut ego v.* nisi admodum fallor, a vero aberro. *vanus*, qui sibi vana et inania persuadet, *vanus veri* græce dictum, ut fallax veri, deceptus, falsus veri h. vero. *Quod*, καθ' ὃ, qua in re tamen utinam frustra metuam et utinam tu consilium de Turno mutes.

633 sq. In simulacro Æneæ conflando habuit Apollinem Homericum, quem sequeretur, qui Æneæ εἴδωλον objicit Diomedi Iliad. ε, 449 sq. Euripidi est φάσμα pluribus locis. Inventum autem hoc Junonis eo pertinet, quod, si ei aperte fugam suasisset, more viri fortis

Turnus fugæ m
lisset. cf. Serv. ad
666 sqq. Imitat
Silius X, 83 sq.,
guius, in fraud
Junone facta lib.
sqq.—572 sq.
multa ex nostro e
prisco poëta, H
odo vel Pindaro,
fectus esset: dice
sagaciter esse
meteorum crean
quæ aëris erat
tiquæ Græciæ.
hæc aliena sun
Juno persona po
caussam efficien
gari modo non t
jicit, accommod
mythorum fiden
cincta, nube.
turbinem, procel
hoc ad deæ præ
nandam, sed in
rum in templis
vide Callimach
et Intpp. Cerda

In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
Dardaniis ornat telis; clipeumque jubasque
Divini adsimulat capitis; dat inania verba;
Dat sine mente sonum, gressusque effingit euntis:
Morte obita quales fama est volitare figuras,
Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
At primas læta ante acies exsultat imago,
Inritatque virum telis, et voce lacessit.
Instat cui Turnus, stridentemque eminus hastam
Conjicit: illa dato vertit vestigia tergo. 646
Tum vero Ænean aversum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo spem turbidus hausit inanem:
Quo fugis, Ænea? thalamos ne desere pactos:

637. *miserabile* Ven., sicque edd. nonnullæ diobolares.——638. *armat* pro div. lect. Dorvill. et *jubamque*.——639. *verba* vel *membra* Gud.——640. *gressumque* Medic., idque præfert Cuningham.; caussam non video. *affigit* Ven. *inertes* Goth. sec., felix librarii lapsus, si intelligas esse gressus non veros, sed per ludibrium assimulatos: ut modo *inania verba*.——641. *qualis* binis locis Priscianus.——642. *ludunt insomnia* pars codd. Heins. et Burm., sicque Goth. tert. Omiserat, puto, aliquis præpositum verbi: *deludunt*. In Hugen. *deducunt s.* In tert. Moret. *alludunt s.*——643. *Aut p.* Zulich. et Ed. Junt. *læti* Dorvill.——644. *ac voce* Menag. pr. et Goth. tert. *aut* aliquot Burm.——645. versus deerat Goth. tert.——647. *versum Ænean* Sprot. et Montalb. nec male. *Ænean versum incedere* alter Menag. *Æneam adversum* Zulich. et Ed. P. Daniel. cum Goth. tert. *ubi cedere* Parrh.

ler. Fl. II, 115 *Cum dea* (Venus) *se piceo* per sudum *turbida nimbo Præcipitat*. 638. *telis* h. l. pro armis, paullo durius; nisi de valida Æneæ hasta accipere præstat. Mox *jubas* pro galea cum crista. 639. *inania verba* ipse mox interpretatur: " *dat* sine mente *sonum*." 641. *figuras*, εἴδωλα. Ante oculos fuisse Lucret. I, 133—136 observatum Macrobio VI, 1, p. 577 Lips. 648. *turbidus*, tumens, elatus arrogantia, inquit Serv. Perturbatur scilicet mens superbientis tumore,

Hac dabitur dextra tellus quæsita per u
Talia vociferans sequitur, strictumque c
Mucronem: nec ferre videt sua gaudia
Forte ratis celsi conjuncta crepidine sax
Expositis stabat scalis, et ponte parato;
Qua rex Clusinis advectus Osinius oris.
Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus segnio
Exsuperatque moras, et pontis transilit
Vix proram adtigerat: rumpit Saturnia
Avolsamque rapit revoluta per æquora na
Illum autem Æneas absentem in prœlia

652. *ut ferre* Franc.——653. *saxi—celsi* Goth. tert.— Hugen. *ponte peracto* Goth. tert.——655. *Clusiniis* Me *Claustrinis* Ed. pr. Burm. *adventus* Ven. *Osinius* Oudart. sec., sicque aliquot Pier. cum Rom. *Osinus* Franc. *Onisius* lect. Ineptit Servius, qui Massicum Osimium hinc exscul maticus apud Macrob. V, 15, p. 532, qui hæc reprehendit Medic. *Æneæ trepida* Ald. pr. et Goth. pr. *trepidam Æ* ——657. *in tenebras* Hugen. *in latebris* pr. Menag. *Lateb* dixit. *segnius* alter Hamb.——659. *rupit* aliquot Heins. sicque edd. ap. Pier. et Rom. ——660. *Avolsam* et *Advulsa* *Evulsam* Leid. *resoluta* Goth. tert. *navim* Pier. malebat *classem* Ven.——661. *Ille autem* Gud., quod se non capere pr Ex Servio tamen facile est intelligendum. Legerunt olim Romanus quoque exhibebat: *Ille autem Ænean absentem in* vero sequens versus non facilis erat ad expediendum. Ur *pora* de nautis in navi inventis accipiebat. Præstat uti

more, ira, spe, metu. 652. nec sentit et intelligit, suam exultationem esse inanem. Loquendi ratio poëtis non infrequens.

653. Stabat forte navis ita admota, littori saxoso, ut pons applicitus esset. *crepido saxi*, or-

nate de littore, qu *rex*, ex more v viro ex principi fuisse Lartem Cl Massico, duce t cf. v. 166, et Exc. *ra revoluta*, de flu refluxu, a littore

Obvia multa virum demittit corpora morti.
Tum levis haud ultra latebras jam quærit imago,
Sed sublime volans nubi se inmiscuit atræ:
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
Respicit ignarus rerum, ingratusque salutis,
Et duplicis cum voce manus ad sidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxisti, et talis voluisti expendere pœnas?
Quo feror? unde abii? quæ me fuga, quemve reducet?
Laurentisne iterum muros aut castra videbo?

gata. Verum si ex animo dicendum est, quod sentio, utrumque versum 661. 662 aut alienum esse arbitror, aut a Marone ad marginem appictum, necdum reliquo carmini accommodatum. *absentem Æneas* Rottend. alter, et Exc. Burm.——662. *viro* Parrhas. ex *virom*. *dimittit* multi.——663. *Tunc* ante Pier.——664. *se miscuit* Goth. alt. *arte* Franc.——665. *Tum* duo Burm. *Tunc* Goth. tert. *T. interea magnus fert* Ven. *interea medio* Rom. et Goth. alter. *in medio* Montalb.——666. *saluti* pr. Hamb. pro var. lect. *ignarusque salictis* Goth. sec.——667. *ad sidera tollit* plerique Pier. pars Heins. et Burm. cum Goth. tert. et Erf.——668. *tantum me* Zulich. Sprot. Ed. pr. *tanto* in Rom. et plerisque Pier., in aliis *n'* erasum. Tuetur tamen *tanton'*, quæ Medicei et aliorum lectio est, Priscianus. cf. sup. V, 319. Equidem nondum credo *ne* ita elisum fuisse a poëta: sed si *n* ab eo profectum, esse debet ex *an* eliso: *tanto 'n, Pyrrhi 'n.*——669. *Dixisti* Goth. tert. *impendere* Ven. *expandere* pr. Moret.——670. *quem me fuga quæve reducit?* Zulich. *quo me fuga quove reducet* alius ap. Burm. *quæve reducet* aliquot Pier. *quove reducit* Medic., sed in marg. *quemve*. Præclare Servius: *quem*, qualem: IX, 481 *Hunc ego te, Euryale, adspicio*; quomodo et qua cum existimatione redibo? Tandem *reducit* Rom. Gud. et magna cæterorum Pier. et Heins. pars,

etiam

666. *ingratus salutis* exquisite ad Græcum morem ἀχάριςος σωτηρίας sc. ἵνεκα: quod ad salutem, vitam servatam, attinet. Sic paullo ante, *veri vana*. 668. Vir fortis fugæ flagitium appellat *crimen* et *pœnam*. Tota oratio gravissima, et affectus plena. Nec habeo qui cum comparem præterquam Horatianæ Europæ querelas tantum miserationis facientes: *Unde? quo veni? levis una mors est* Carm. III, 27, 36.

673.

Quid manus illa virum, qui me meaque a
Quosne (nefas) omnis infanda in morte
Et nunc palantis video, gemitumque ca
Adcipio. Quid ago? aut quæ jam sat
hiscat
Terra mihi? vos o potius miserescite, v
In rupes, in saxa (volens vos Turnus ad
Ferte ratem, sævisque vadis inmittite S
Quo neque me Rutuli, nec conscia fam

etiam edd. vett cum Goth. tert., nunc receptum video a Brunck. *reducat* Dorvill.——671. *Laurentesne* ante Hei *Laurentesque*.——673. *Quosne* (pro *eosne*) Aspri est lectio a Heinsio recepta, accedente uno Leid., nec abhorret M *Quosve*, et sic cæteri Heins. cum Goth. pr. Vulgo: *Qu* Rom. Goth. tert. *Quodque*. Tum *in* in plurimis Pier. e ratum. *relinquo* Franc.——674. *pallentes*, quod miror Cun bare, Medic. a m. pr. Bigot. et Goth. tert., alii *pullantes*. tisl. et Ed. pr. Burm.——675. *Adspicio* Goth. tert. et Dor ex Mediceo et cæteris suis restituit Heins. pro *Quid ag* Erf. Porro *et quæ* Medic. a m. pr., pro *ecquæ*, putabat H 341. *satis una* Bigot. *dehiscet* Rom., probante Pierio, que Burm. *dehiscit* pr. Voss. Zulich. a m. pr. Got • aberat Rom. *o vos o potius* Medic. Pierii.——67 *saxa* Priscian. lib. VII; et sic Menag. alt., cum tamen quantur. —— 678. *Ferre* pr. Hamb. *sævisque malis* C *tes*, quæ vulgo leguntur, tuetur Heins. e pr. Moret. Rottend. Utinam simul interpretationem suppeditass esse arbitror: *immittite Syrtes* h. in Syrtes, ut et ali *vadis*, absolute, ubi vada exitiosa sunt. Nam si malis acc *tes*, *vadis immittite!* alienum hoc esset ab hoc loco, cum a longe absit nunc Turnus. Vulgata lectio, Medicei quo vior et lenior: *Syrtis*. Est enim et una Syrtis: ut IV, *Syrtis*, ut *Syrtium*. Nec Servius aliter legerat; itaque Brunckio. Sup. I, 111 *In brevia et Syrtes, urget—Illiditq cingit arenæ*.——679. *Rutulus* Ed. pr. Burm. et Mediol. Heins. *fata* Exc. Burm. *sequantur* in iisdem, Leid. e

673. *Quosne* docte pro eosne? 675. 676. In pudore sollenne hoc jam Homero τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών, nec argutandum in eo, quod nu cf. sup. ad IV Comparant He ζ, 343 sqq. (

I

Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat
 illuc;
An sese mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, et crudum per costas exigat ensem:
Fluctibus an jaciat mediis, et litora nando
Curva petat, Teucrumque iterum se reddat in arma:
Ter conatus utramque viam: ter maxuma Juno
Continuit; juvenemque animi miserata repressit.

680. *animum* magna pars codd., ut sibi Heinsius non constet, qui græcismum hic non, ut alibi, sæpe non hac codd. auctoritate, recepit. ——681. *ob tantum mucrone* Parrh. *mucronem* Zulich. et Goth. pr. Sicque Priscianus legit et interpretatur apud Pier. et Heins., non indocte, *induere se* (in) *mucronem*. Romanus: *mucroni*. Sed et *mucrone se induere* elegans satis: de mucrone infixo, qui adeo a corpore et visceribus tegitur et absconditur. φασγάνῳ ἀμφικυλίων Pindar. dixit Nem. 8, 40.——682. *Imbuat* Ed. pr. Burm. *et durum* Rom., male, cf. inf. lib. XII, 507. 508. *per c. dirigat* aliquot Pier.——683. *jaceat* pr. Moret. et Ed. Junt. *jactet* Rom. *in littora* Goth. tert.——684. *Cornua* Medic. a m. pr. *que* deest Zulich. ——686. *Conticuit* Goth. tert. *animo* vulgo editum inde ab Aldd., idque tuetur pars codd. Pierii et Heinsii cum Goth. tert. (at sec. *animis*). *animo miserata* unusquisque facile intelligit: sicque sup. VI, 332, ubi etiam Medic. *animi*: quod et hic Medic. et Rom. habent aliique; receptum in edd. a Commelin. ex Palat., et agnoscit Servius et Arusianus Messius. At *animi miserata* non eodem sensu dictum esse potest. Casus secundus verbo *miserari* et similibus additus rem miserationi objectam denotare solet, ut in eo ipso Silii loco, ad quem Burm. provocat, lib. XI, 381 *ni pœnæ juvenem indignæ miseratus ab alto Jupiter*; et sic in omnibus exemplis, quæ vidi. Hic ergo esse debet miserata Turnum *animi*, ut Græcis θυμῷ sc. ἰνικα, quod Turnum ira, dolore, pudore, tantopere commotum videt ex eo, quod e pugna subductus erat.

navem in vada Syrtis, in Syrtin vadosam. v. Var. Lect. 681. Sollenne est poëtis: *induere se telo* et *in telum*, mucrone infixo et visceribus recepto, ut corpore quasi condatur et tegatur, cf. Var. Lect. 683. *fluctibus*, in medio fl. an in medium, h. altum mare se jaciat. 686. *animi miserata* Serv. pro: animo m., sicut XII, 19 O *præstans animi juvenis*. Immo vero est: miserata animum, dolorem animi; nam ordo est: *juvenem*

Labitur alta ſecans fluctuque æſtuque ſe
Et patris antiquam Dauni defertur ad url

At Jovis interea monitis Mezentius ar
Succedit pugnæ, Teucroſque invadit ov
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omni
Uni odiiſque viro teliſque frequentibus i
Ille; velut rupes, vaſtum quæ prodit in
Obvia ventorum furiis, expoſtaque pont
Vim cunctam atque minas perfert cœ
riſque,
Ipſa inmota manens; prolem Dolichaonis

687. *æſtu fluctuque* Goth. pr., eodem ordine et gemin
Mediol. et P. Dan.——688. *antiqui* Menag. et Hamb. ſc
pis auctor; ſed ſup. 616 *Dauno—parenti. ad undam* pr. H
monitu Parrhaſ.——690. *Succeſſit* Goth. ſec. *invaſit* Men
priores.——691. *Tyride* Goth. ſec. Ne cogites de Tyrrhi
eſt enim merus librarii ſtupor. *unus* Parrhaſ. et a m. ſe
694. *expaſtaque* Ald.——695. *præfert* Leid.——696. *man*
dem meo ſenſu, Oblongus Pierii et Medic. a m. ſec. (ſed
receptum nunc quoque a Brunckio; ita vero deficit
ſententiæ: *ille* enim non habet verbum, ad quod ſe ref
bas: *ille, velut rupes—minas perfert cælique mariſque, ipſa*
ut ſit *ipſe manet*. Sed hoc parum placet. Præſtat prav
ne mutata reſcribere, ut feci: *ille—prolem D. H. Stern*

juvenem repreſſit, miſerata (eum) *animi*. 687. *æſtu*; vento. 688. *urbem*, Ardeam.

689. *Jovis monitis*, impulſu; conf. ſup. IX, 184. 185. Adde Servium, qui multa argutatur ſuper viro impio (VII, 647) a Jove monito. Atqui poëtæ, ſi deorum miniſteriis utuntur ad expediendas res, non ſemper morum et animorum probitatem ſpectant. Multo minus id antiquiores poëtæ cura-

runt, qui multa
leſta, intercedente
ra, facta narrant
lum reputarent,
inſolitæ cauſſa et
tus eſſet. 691.
Æneæ acie, qui
te tenebantur (co
495, et 603 ſq.)
Mezentium incur
dem ſunt, qui
occiduntur. 69
Iliad. ο, 618 ſqq

Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumque fugacem:
Sed Latagum ſaxo atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciemque adverſam: poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem ſinit; armaque Lauſo
Donat habere humeris, et vertice figere criſtas.
Nec non Euanthem Phrygium, Paridiſque Mimanta
Æqualem comitemque: una quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit, et face prægnans

Franc. *manens* tamen Rom. et reliqui omnes. *proles* alter Hamb. Tum *Dolychaonis*, *Dolicoonis*, *Dolichaonis*, *Delicaonis*, *Donichaonis* librarii: *prolemque Licaonis* Montalb., et *p. Lycaonis* Ed. Ven. Eſt utique vera lectio, quam et Mediceus habet, *Dolichaonis:* ex δόλιχος, vel Δολίχη aut Δολιχὴ, quæ inſula ad Lyciam erat, unde Δολιχαῖος, Δολιχάων.——697. *Lathagam*, *Lotagum*, *Litagum*, iidem ſtipites librarii: et *Pelmum*.——698. *Latago* maluiſſe Heinſium narrat Burm. Non ſequar: *Latagum* (κατὰ τὸ) *os o.* eſt doctius. *ingentis fr. montis* tres ap. Burm.——699. *adverſum* Gud. a m. pr. *averſam* Franc. *adverſo* Parrhaſ. *adverſa* Goth. ſec.——700. *involvi* Franc. *armaque lapſo* Zulich.——702. *Euanthen* ex Mediceo bene reſtituit Heinſ. Eſt et apud Homerum Εὐανθής. Eodem alludunt librariorum aberrationes: *Euathen*, *Euanthen*, vulgg. *Euantem:* quod Rom. habet. *Enantem* Vratiſl. *Ovantem* Franc. *Mimantem* jam Pier. emendavit ex Rom. Vulg. *Minanta*, alii *Minantha*, *Minanti*, *Minata*, *Myantha*, *Minantem*, *Numata*.——703. Θεανώ. At ed. Ald. pr. et hinc profectæ *Theana*, ſicque codd. multi: item *Teana*, *Theama*.——704. *Amico* al. *genitore Amyco* Bentleii emendatio.

cum ornatu. cf. ſup. VIII, 586 ſqq.

702—706. Mimas Amyci et Theanus filius eadem nocte natus, qua Paris ab Hecuba: Commentum poëtæ ad variandam narrationem: quale ap. Homerum de Hectore et Polydamante Iliad. σ, 251. Memoratur Theano Homero quoque, ſed tamquam Antenoris uxor et Ciſſei filia, Iliad. ζ, 298. 299. λ, 223. 224; contra Hecuba Dymantis filia Iliad. π, 718. Sed poëta potuit alios, forte tragicos, ſequi, qui hæc variaverant. Certe, quod Hecuba Ciſſei filia nunc traditur, ab Euripide accepit in Hecuba v. 3, monente Servio. Poteſt quoque hæc Theano haberi diverſa ab illa Homeri. 704. *face prægnans Ciſſeis* v. ſup. VII, 319. 320. De

Cisseis regina Parin: Paris urbe patern
Occubat; ignarum Laurens habet ora
Ac velut ille canum morsu de montibu
Actus aper, multos Vesulus quem pinif
Defendit, multosve palus Laurentia, si
Pastus arundinea, postquam inter retia

emendatio. v. ad vs. sequ. *ut face* malebat Heins., sed poëticae orationi consentaneam facit. *praegnas* ed Junt., mos habetur.——705. *Parim* aliquot Heins. cum binis Go Carisius lib. I. Quod sequebatur in edd. *creat* (Medic. luce clarius erat vitium: ut illud non dudum sublatum Quid enim: *Cisseis regina Parin creat: urbe paterna Occuba* Mendum subolfecerunt jam alii viri ingeniosi apud Pieri alio loco quaerebant et emendabant: *Occubat hic Carum* . inghamus dedit: *Urbe paterna Hic cubat:* Obvium est, *P* petitum excidisse: ejusque locum, monente metro, alien expletum: idque vidit dudum acutissimus Bentleius ad 28, et legere jussit: *Cisseis r. Parim: Paris urbe p.* Et s legendum, judice quoque subtilissimi ingenii viro, Mark Silv. p. 43. Quae Johnsonus in Aristarcho P. II, p. 50 c hominis cavillantis sunt argutiae, non ingenue disputa quod Uptonus ad Spencer. (*Fairy Queen*) T. II, p. 362 pr solere poëtas propositionem, quae per relativum erat ef strative efferre. Sed non vidit vir doctissimus, h. l. duc alter, alter ille.——706. *Occupat* aliquot Burm. et Goth. legerent ex Servio suspicio fit: et Pier. in codd. lituram 705.——707. *morsus* Serv. ad XII, 4.——708. *Vesvius* Zulich. In Veneto ordo hic erat: *m. altis, Defendit* *Actus aper.*——709. *multoque* Medic. Equidem pro *qu* suppeditare *ve*: *multosve pal. L.* Nunc video jam Se gi: "*multosque* pro *multosve*." Et hoc nemo arripuit. *dineam* Erf.——710. *Pastus* Antiptosin esse dixerat Ser Idcirco id sollicitat idem Bentleius: non enim ca

De *Cisseo* v. ad lib. V, 536. 537. 706. *ignarum* h. l. pro ignotum; passive, ut et alibi in poëtis, v. c. Ovid. Met. VII, 404 *Jamque aderat Theseus proles ignara parenti.* Eadem nocte, sed dispari fato nati sunt. Alter in patria occubuit, alter in terra longinqua

ignotus jacet.
12 f. Quod si
toritas non esset
re: *ignarum* es
quoque Serv.
quisite ornatus
jam Homerus tr
λ, 414—419 ta
vix contendere

5

Subſtitit, infremuitque ferox, et inhorruit armos;
Nec cuiquam iraſci propiuſve accedere virtus;
Sed jaculis tutiſque procul clamoribus inſtant:

ferri poſſe. Itaque legit *Paſcit* vel *Pavit*. Suaviter utique hoc legeretur, fateor. Ferri quoque poſſet quod Cuninghamus dedit: *Paſtum in arundinea.* Sed *Paſtus*, quod horridiorem juncturam facit, ſeveritatem orationi affert epico carmine dignam; dum modo verba rite jungas: *velut aper—Paſtus—Subſtitit.* Schol. Cruqu. Horat. Serm. II, 4, 42 laudat: *Paſtus ſiliquis et arundine longa.* Tum in fine *eſt* deeſt Sprot. et Goth.—711. *feros* pr. Hamb. a m. ſec. *armis* Hugen. et Oudart. a m. ſec., minus ſcite.—712. *propiuſque* Gud. et Leid. cum Goth. ſec. Deficit copula aliis.—713. *totiſque* aliquot Burm. Qui ſequuntur verſus, in editis alio ordine ſe excipiebant: *Haud aliter. Non ulli. Miſſilibus. Ille autem. Dentibus.* Non multo acumine opus eſt, ut perſpicias, quod puerili quoque diligentia deprehendere me memini, verſus ſic conſtitutos ſede ſua eſſe motos, et nunc ſequi debere: *Ille autem. Dentibus inſ.*, et poſt hos demum: *Haud aliter. Non ulli. Miſſilibus.* Nihil liquidius eſſe poteſt, quam ad comparationem et ad aprum verſus *Ille autem. Dentibus infr.* eſſe retrahendos. Monuerunt hoc idem viri docti, Scaliger in Prolegom. in Manilium, H. Stephanus et alius vir doctus apud Guell. Quibus Heinſ. et Burm., qui poëtam recenſebant, et a quibus tot alia mutata ſunt, quæ bene ferri poterant, obtemperare debebant: obtemperavit Cuninghamus. Diſceſſi quoque a vulgata ratione in edit. altera minore; nec aliter Brunck. edidit. Etiam luxationis cauſſam deprehendere mihi videor in hoc, quod tranſitus ad comparatum ab eo fit, quod vſſ. 712. 713 exponitur. Haud aliter nulli eorum, quibus etc., ut apro nemo audebat propius accedere.

quam audere debuiſſe dicas. Maro tamen ornamenta cum alia tum hæc attulit, quod, cum ibi ſimpliciter eſſet memoratum: prodire aprum ex alto fruticeto: εἶσι βαθείης ἐκ ξυλόχοιο, accurate loca deſcripſit, aprorum frequentia et præſtantia notabilia, in Veſulo, qui in Ligurum finibus mons erat, etiamnum *il Viſo*, in Piedmontii extremis verſus Delphinatum, ex quo Padus fontes habet; tum in *palude Laurentia*, eſt enim totus ille tractus Laurentinus paludoſus et ſilvoſus, de quo v. Cluver. Ital. ant. p. 886. 887; hinc *ſilva Paſtus arundinea.* Horat. II Serm. 4, 42 *aper Laurens, ulvis et arundine pinguis*; add. loca ap. Bentlei. ad Horat. Epod. V, 28. Porro nonnulla a Marone egregie adornata ſunt: v. 710 *inter retia ventum eſt*; et *Subſtitit infr. f.* et *inhorruit armos*; quod Heſiodus in ſimili loco non neglexit: Ὀρθὰς δ' ἐν λοφιῇ φρίσσει τρίχας, ἀμφί τε δειρήν; in Scuto Herc. 386. 391; nec ipſe Homerus alio in loco, qui comparandus eſt ſtudioſis Iliad. ν, 471—476. Ornatiora quoque ſunt, quam apud Homerum, vſ. 712. 713. *iraſci* de virtute et audacia pugnantium,

Ille autem inpavidus partes cunctatur i
Dentibus infrendens, et tergo decutit h
Haud aliter, justæ quibus est Mezentiu
Non ulli est animus stricto concurrere
Missilibus longe et vasto clamore lacessi
Venerat antiquis Corythi de finibus Ac
Graius homo; infectos linquens profu
naeos:
Hunc ubi miscentem longe media agm

714. *cunctatus* Gud. *rectatur* Goth. tert. *cunctari* h. l. es
certum esse, quo impetum faciat.——715. *discutit* duo et
cum Goth. tert. Nec aliter legitur apud Lucanum in lo
presso VI, 210 *Sic Lybicus densis elephas oppressus ab armis*
squalenti missile tergo Frangit et hærentes mota cute discut
de scuto dictum accipiunt, ut nonnulli sup. IX, 412 *tergum*
le. vid. modo ad v. 713.——717. *Non ulli fas est* ap.
718. *magno* Leid. et Pierii oblongus.——719. *antiq*
tum *Arcon* duo Burm.——720. *infestos* Zulich. *profugus*
Heinf. et Burm. cum Goth. tert. Scilicet erat, qui metr
721. *socia agmina* Goth. tert., memorabilis utique div
codice occurreret, cujus aliqua esset auctoritas. Nunc
videtur; etsi elegans lectio sit.

nantium, quæ facit, ut comi-
nus congrediantur vel cum vi-
tæ periculo; tum illa vss. 714.
715 *partes cunctatur in omnes* et
tergo decutit hastas. Eundem
locum tractarunt multi alii et
veteres et recentiores: Illorum
partem apud Cerdam videre
licet: Primo tamen loco no-
minandus erat Silius lib. I,
421 sqq. In 716 *est iræ* poëta
primus notavit, pro vulgari,
esse odio. cf. Macrob. VI, 6.
719. *Corythi fines.* Corto-
na. cf. Excurs. VI ad lib. III.
Graius homo. In hoc aut ean-
dem fabulosam a Corytho Cor-

tonæ originem
aut id, quod a
servatum est, C
brorum urbem,
bitatam a Pelas
cietatem belli c
bus venerant, a
formam usque
eam ætatem ann
Dionys. lib. I
infectos linquens
navit Homerica
sqq. 721. *mis*
bantem: non al
redditum puta.
sinus Iliad. ε,
πάζοντα ςίχας ἀ

Purpureum pennis et pactæ conjugis ostro:
Inpastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans;
Suadet enim vesana fames; si forte fugacem
Conspexit capream, aut surgentem in cornua cervum;
Gaudet, hians inmane, comasque adrexit, et hæret
Visceribus super incumbens: lavit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
Sternitur infelix Acron, et calcibus atram
Tundit humum exspirans, infractaque tela cruentat.

722. *pinnis* Medic. Gud. et Ed. Junt., sic et alibi. *pannis* Bigot. et pro var. lect. Zulich. et Goth. tert., qui idem: *et pictum* exhibet: quod nec ipsum contemnendum.——723. *Inpactus* Zulich. *specula alta* tres Burm. *cui sæpe* Bigot. *pererrans* pr. Hamb. pro var. lect.——725. *capram* Franc. et Goth. tert., male. *et surg.* sec. Moret. *taurum* Mentel. alt. et Paris.——726. *hians inhiansque comas arrexit* Ed. pr. Burm. *arrectus* apud Macrob. V, 10 in nonnullis. *erexit* Ed. Mediol. *herrexit* Goth. pr.—— 727. *super incumbens* Heins. e Medic. et aliis et parte Pierianorum ac Goth. tert. Vulgg. secundum Rom. *accumbens*. *lavat* Rom. *improbat æther* Medic. a m. pr.——730. *cum* pro *et* Goth. tert.——731. *infractaque*. Multa moliuntur

su. 722. quæsito artificio omnia dicta sunt, pro: gestantem purpuream cristam et vestem a sponsa textam; sup. IX, 163 *Purpurei cristis juvenes*.

723—729. Egregie variata comparatio, cui similem jam sup. IX, 339 sqq. vidimus, et qua cum comparanda inprimis sunt loca Iliad. μ, 299—306, et γ, 23 sq. Imitati sunt multi, ut Statius VI Theb. 675 sq.; alia Cerda dabit. *peragrans stabula impastus*, circumiens jejunus, qui frustra stabula lustravit. *stabula alta*: epitheton parietes nimis altos declarat, quam ut saltu leo superare possit. *surgentem in cornua c.* Notio per se obvia est; ferentem cornua ardua, ut fere lib. I, 189. 190. Dictum arbitror pro: surgere; eminere, erigere se, cornibus; sed plus ἐναργείας habet, erigere se in cornua: ut arbor surgit in ramos, mons in cacumen. 726. *hæret incumbens*, ἐμφύς. 727. 728. *lavit improba*; hoc latius persequutus est alio loco Homerus Odyss. χ, 402. 405. *improba*, immodicæ voracitatis. 731. *infracta tela* sunt fracta. Sæpe vero hasta in vulnus adacta

Atque idem fugientem haud est dignatu:
Sternere, nec jacta cæcum dare cuspide
Obvius adversoque occurrit, seque viro
Contulit, haud furto melior, sed fortibus a
Tum super abjectum posito pede nixus
Pars belli haud temnenda, viri, jacet altu
Conclamant socii lætum pæana secuti:

moliuntur in hac voce Dorvill. et Burmann.; et ille quic probat, quod a m. pr. fuisse suspicatur, *infectaque*. Verum *fracta* nihil aliud esse quam *fracta*: ut frangere, infringer tendere, frendere, infrendere, etsi ex origine discrimen u deduci potest. In fine *cruentant* alter Menag.——732. Burm. *Hodorem* Goth.pr., quia *Horoden* scribi solet, ut in *obverso* Sprot. et Voss. *averso* Oudart., hoc quidem absurd *fortior a.* aliquot codd. cum Erf. et Ed. pr. Burm.——736 Burm. *objectum* Goth. tert. *arrectum* Ed. pr. Burm. No cum Trappio interpungere: *Tum s. a.* posito pede (ut sit p *abjectum), nixus et hasta:* nam et pede niti poterat et hasta ninghamo scribere: *in hastam.*——737. *haud metuenda* uterqu *temptanda* Sprot. *viris* vulgg. inde ab Ald. tert. ex Naugerii *viri* jam in Ald. pr. erat, sed ut jungeretur: *Pars—viri,* erat. *viri* per se vocandi casu acceptum jam Commelinu rum adstruxit elegantia Heinsii e codd. Mediceo aliisque, Pierii: sicque jam Ge. Fabricius emendaverat. *actus O.* M interprete, ut sit pro, ad terram actus. *ultus* alter Hamb. a *tes* pr. Hamb. pro div. lect. et Serv. ad Æn. VI, 9, ubi modo ad v. 732.——738. *pæane* invitis omnibus libris m ut *lætum* sit, læte.

ta in ipso ferro, qua ligno vinctum est, infringitur ipso hastilis pondere.

732. *fugientem.* Bene Serv. monet, non h. l. ignavi hominis fugam esse, sed necessitate factam. Firmat hoc quod sequitur: *seque viro vir contulit,* et v. 732. Accipio igitur fugere simpl. pro, ante alterum incedere. *cæcum vulnus,* recte Serv. quod averso infligitur adeoque non prævisum. 734.

735. Mezentius in forti arbitratus a cædere, eum curs tunc conversus ad in eum processit. dolo ac fraude pr 736. *abjectum,* h tum. 737. Sic a rum passim exultal mant victores, v. 102 sq. χ, 391 ἀείδοντες παιήονα. *clamant secuti* jun

Ille autem exſpirans: Non me, quicumque es, inulto,
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem ſubridens mixta Mezentius ira:
Nunc morere. Aſt de me divom pater atque hominum rex
Viderit. Hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos et ferreus urguet
Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen;

739. *inulte* Parrhaſ.——740. *longe* pr. Moret., quod vulgare. *facta* Lutat. ad Stat. VII Theb. 701.——741. *Exſpectant* Parrhaſ. et Goth. tert. *mors arma* Dorvill. a m. pr.——742. *Atque* a m. pr. Medic. *Atque et* Voſſ. pr. *Ad quæ* Gud. et alii; ſicque Heinſ. volebat.——743. Trappius malebat: *Tu morere.*——744. *Hæc* tres apud Burm.——745. *dira* et *oculis* pro var. lect. pr. Hamb. *q. oculos Horodi et f.* Ed. pr. Burm.——746. *in æternum* Oudart. et Goth. ſec., ſic ſaltem *nocte*. *mortem* Bigot. et pro var. lect. Zulich. et ed. pr.——747. *Gelicus* Goth. ſec. *Alcathonum* alii, et *Alcbatoum*, *Alcbatonum*. Eſt 'Αλκάθοος. Tum *Hydaſpen* e tribus Heinſ. pro *Hydaſpem*.

faciunt, *ſequuti pæana*. 739. affectus plena hæc morientis verba! et quanta ferocia Mezentii! ſed viro forti digna. In utroque Homerus præivit in Hectore et Achille Iliad. χ, 358—366, et in Sarpedone et Hectore Iliad. π, 851—861. 741. hoc eodem ſolo proſternere. 743. *Aſt de me d. p.* ex vulgari loquendi ratione eorum, qui aliquid curare ſe nolle dicunt, de eo dii viderint, diis hæc permiſſa ſunto. Volunt tamen Intpp. per ironiam in Jovem dictum: ſcilicet ut conſtet ſibi Mezentius, *deorum contemtor* (ſupra VII, 648) et *cui dextra deus eſt* paullo poſt v. 773. Sed idem inf. v. 845 *Ad cælum tendit palmas*. Videntur Intpp. in *athei* notione argutari. 745. ornavit id, quod ap. Homerum erat: Ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον Iliad. λ, 241.

747 ſeq. Latina nomina Latinos, Græca Trojanos, deſignare

Partheniumque Rapo et prædurum virib
Meſſapus Cloniumque Lycaoniumque E
Illum infrenis equi labſu tellure jacenten
Hunc peditem pedes. Et Lycius proceſſ
Quem tamen haud expers Valerus virtut
Dejicit; at Thronium Salius, Saliumque
Inſignis jaculo et longe fallente ſagitta.

Jam gravis æquabat luctus et mutua M
Funera: cædebant pariter pariterque rue
Victores victique: neque his fuga nota, n
DI Jovis in tectis iram miſerantur inaner
Amborum, et tantos mortalibus eſſe labc
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia

748. *Capo* Dorvill. *Sapo* Goth. tert. *Orſam*, *Orſan*, O
749. *Donium*, *Cronium*, *Drionum*—*Ericeten* Heinſ. ex Medi
Gud. *Erychæten* Rom. Alias depravatt. ap. Burm. vide, qu
traxit. Verum arbitror *Ericeten*. Ἐρικήτης.——751. *pr*
Argis Medic. cum aliis etiam Goth. *Hargis*, *Ages*, *Hagis*,
——752. *Valarus* duo. *Valeſus* Jul. Sabinus invenerat,
Nam Valerii primum Valeſii fuere.——753. *Anthronium*
Heinſ. pro vulgato: *Atronium*. Medic. *Atthronium*, et is a
Scribendum eſt: *at Thronium*, a Θρόνιος, quod codd. Heinſ.
exhibebat, quo etiam reliquæ aberrationes ducunt: *at Cron*
nium, *Acthronium*, *Antronium*, *Aucronium*.——754. *Inſidiis j.*
pr. Medic. *Inſidiit* Gud., perperam utique.——755. *Et*
tert. *Nartis* alter Hamb.——756. *cedebant* alii apud Servium
tel. uterque et Ed. Junt.——757. *neque* e ſuis et Pier. et H
nec.——758. *caſum m. i.* Macrob. V, 16. *miſerentur* Ed. P.
ſpectant Medic. (ſed a m. pr.), quod placebat Heinſio. Tacit
pulit Burmannus. *aſpectat* pr. Moret.

ſignare videntur. 754. *longe fallente ſagitta*, feriente e longinquo incautum. vid. ſup. IX, 572.

755. Comparant Iliad λ, 70 ſeq. 758. *iram inanem*, qua

neutra acies profic
quam; neutra en
impellere poterat.
flexit orationem, p
miſerantur iram et
tos eorum. 760.

Pallida Tisiphone media inter millia sævit.
At vero ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo. Quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam scindens, humero supereminet undas;
Aut, summis referens annosam montibus ornum,
Ingrediturque solo et caput inter nubila condit:
Talis se vastis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, speculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet inperterritus ille,
Hostem magnanimum opperiens, et mole sua stat;

761. *inter limina* Montalb. Versus hic ad cætera, quæ de deorum ex Olympo prospectu agunt, non bene est accomodatus.——763. *campum* Medic., nec ineleganter: ut VI, 117. *Quem m.* Parrhas. *Ceu* Leid. pr. Hamb. pro div. lect. et Goth. tert., lenius utique altero; nec tamen verius. Opposita sunt: *quam magnus supereminet, aut ingreditur, talis* (pro tam magnus) *se infert.*——764. *Dum p.* Leid.——765. *numero* Gud. *undæ* Goth. sec.——766. *At simul infrendens annosum* Ed. pr.——767. *solum* pro var. lect. pr. Hamb. et Goth. tert. Vide modo v. 763. *intra* sec. Hamb.——769. *Hunc contra* Medic. et Leid. et Dorvill. a m. sec. *Hinc* Ven. *Tunc* Sprot. *agmine magno* pr. Hamb.

ter cæteros deos duas deas, quibus potissimum pugnæ exitus cordi esset. Quod vero sequitur de Furia, ad ipsam aciem spectat. Est enim veterum poëtarum phantasma hoc: Ἔρις, Ἐνυώ, Κὴρ, inter acies pugnantium volitans. Ut unum exemplum memorem, cf. Hesiod. Scut. 248 sq.

763. *Turbidus*: quod alias sæviens, furens: *ingreditur tam magnus*: *quam magnus Orion humero s. u. cum p. i.* Nota est prodigiosa Orionis proceritas et per mare incessus. vid. Apollodor. I, 4, 3, ubi cf. Not. Nata fabula a sidere hujus nominis ejusque ortu. Orion oriens ἐπ' Ὠκεανῷ πόδας ἴσχει, ut rem Theocritus effert VII Idyll. 54. Ad Polyphemi staturam corporis idem transtulerat Maro sup. III, 664. 665. *Nerei stagna* supra ad lib. I, 126. 766. 767. *Aut s.* Etiam Homerus Orionem venatorem exhibet in Necyia Odyss. λ, 571. 771. *mole sua stat* sumtum a rupe, quæ suo pondere librata firmum situm habet. De magnæ molis homine stante nescio quam bene dicatur. Servius explicat: in

sua

Atque oculis ſpatium emenſus, quant
hastæ:
Dextra, mihi deus, et telum, quod miſſi
Nunc adſint: voveo prædonis corpore ra
Indutum ſpoliis ipſum te, Lauſe, tropæ
Æneæ. Dixit. Stridentemque eminus
Injicit: illa volans clipeo eſt excuſſa, pr
Egregium Antoren latus inter et ilia figi
Herculis Antoren comitem, qui miſſus a
Hæſerat Evandro, atque Itala conſederat

773. Interpungo: *Dextra, mihi deus, et telum—adſint!* r *dextra mihi deus* eſt, *et telum*. Tum *in telum* Ven. *vibro* Obl ——774. *Huc* Hugen., ut Ecl. II, 45 et al. *aſſis* Erf.—— Leid. *triumphum* Bigot. et pro var. lect. pr. Hamb., natun vitioſa *trophæum*. Sed volebat Mezentius Lauſum induere ut in tropæo truncus armis indui ſolet.——777. *Injicit* Hei refinxit: pro vulgato: *Jecit, at*. Turbatur fere in libris: *illa*, ſicque in Medic. et a ſec. m. *at* inſertum. *Jacit* Voſ Parrh. et Montalb. *Ejecit* Mentel. pr. *Injecit* pr. Hamb. *que* quatuor Burm. *expulſa* Zulich. et alter Menag.—— Servius, Valerius Probus et Agrœcius, Grammatici jam ſa eſſe ab Antores. 'Αντώρης, ut Διώρης: unde tamen melius Corruptelas vid. ap. Pier. et Burm. *Antoren* dedit ex ed. pr. idque ſequutus ſum. Apud Cerdam Alciatus Parerg. VII, gebat, quia Plutarchus Antonios originem et nomen ab An filia trahere dixit (in Vita Anton. pag. 917 C). *fixit* Got Agrœcius de Orthographia laudat.——779. *juſſus ab* Franc. *ſederat* Gud. a m. pr. et tert. Mentel.

ſua mole, ut dicitur, in veſtigio; quod parum placet. 773. Sic inf. XII, 95. 96. *Nunc* e. n. Similis locus Apollonii I, 466 ſq. 775. Cum alii tropæa in deorum honorem conſecrent: Mezentius vovet, ſe armis induturum eſſe Lau-

ſum filium, ut ad quam tropæum ad 777. 778. Intel magna vi actam, convexam clipei t xiſſe, hinc reſiliiſ ſim actam, et in ſtantem aberraſſe;

Sternitur infelix alieno volnere, cœlumque
Adſpicit, et dulcis moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit: illa per orbem
Ære cavum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine; ſed vires haud pertulit. Ocius enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit a femine, et trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus; lacrimæque per ora volutæ.
Hic mortis duræ caſum, tuaque optuma facta,

782. *moriens dulces* aliquot Heinſ.——783. *At p.* pr. Hamb. a m. ſec. et Bigot. cum Goth. tert. *et per* Leid.——784. *Ære cavo* Rom. *ter linea* idem. *lignea* nonnulli ap. Pier., tum Sprot. pr. Hamb. et pr. Moret., ac pro var. lect. Zulich. cum ed. pr., idque Catrœus perperam ſequutus.——785. *imoque* Colot., indocte ex interpretamento. *ſedit* in marg. ed. Sylburg. ap. Burm.——788. *femine* Cariſius et plerique codd. Pier. et Heinſ., itaque ab Heinſio receptum, quem vide. Alii cum Goth. ſec. et tert. *femore*, quod Priſcianus agnoſcit. Conf. ad Tibull. I, 9, 26. *in femine* Goth. pr.——789. *graviter cari* Dorvill.——790. *volutant* tres Heinſ. et duo Burm. cum Erf. *ſolutæ* Bigot. et Goth. tert.——791. *optima facta* erunt fortia: ſicque libri conſtanter. At apud Servium alii: *tuaque, optime, facta*; quod placere poteſt, Ge. Fabricio quoque et Cuninghamo judicibus: ſicque Goth. ſec., etſi e recentiſſimis, et, quod mireris Heinſio non obſervatum, a m. ſec. Mediceus. Unde Jul. Sabinus Apronianum ita legere tradidit. Obſtat tamen, quod bene vidit Brunck., quod additum jam eſt, *juvenis memorande. fata* pr. Voſſ. cum eodem Goth., nec hoc male; ut alias fata et caſum jungit poëta.

miſſus, profectus, ut bene Serv. cf. VI, 812. 813. 781. *alieno vulnere*, quod Silius VIII, 630 *telo non in ſua vulnera miſſo.*

783 ſeq. jam veteres Homeri veſtigia hic agnoverunt Iliad. γ, 355 ſeqq. 361 ſeq. Clipeus Mezentii ſeptemplex fuit; ex triplici ære, ex tegumento lineo, triplicique corio taurino compectus; *tribus tauris:* coriis taurinis, ut Homericum βῶς.

789 ſqq. In loco ſec. de Lauſi in Mezentium patrem pietate Antilochum, Neſtoris f., ante oculos habuiſſe videri poteſt poëta, quippe cujus ſimilis

Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſt:
Non equidem, nec te, juvenis memorand
Ille pedem referens, et inutilis, inque lig
Cedebat, clipeoque inimicum haſtile trah
Prorupit juvenis, ſeſeque inmiſcuit armis
Jamque adſurgentis dextra plagamque ſe
Æneæ ſubiit mucronem, ipſumque mora
Suſtinuit; ſocii magno clamore ſequuntu
Dum genitor nati parma protectus abiret

792. Videtur ex Servianis laciniis colligi poſſe, lectum *qua fides.* An verſum male expletum arbitrabimur, ut nunc eſt pr. Hamb. et parti Pier. codd.——793. *Non equidem,* ſic nam partes ſententiæ hæ : *Non equidem ſilebo hic mortis duræ m. j.*——794. *atque ligatus* tres Burm. cum Goth. tert.—— *pit* Heinſ. e Romano adoptaverat : is vero *Prorupit* habet, nam ſequitur *immiſcuit*; hoc igitur nunc emendavimus. Vı *puit,* quod fugientis eſt, non in pugnam prodeuntis.——797. cum Servio ante Heinſ., qui]e Medic. Gud. et pro div. lec (adde Goth. tert.) repoſuit *dextra,* ut ſit *aſſurgere dextra,* ad gere manu elevata. In Rom. erat *dextram,* minus concinne.– *igit* Medic. *morantem* Serv. ad VII, 161.——799. *magno ſocii*

lis pietas apud Græcos poëtas inde a cyclicis et tragicis fuit celebratiſſima. Vel Pindari Oden VI Pythic. vide. Hoc certe probabilius dixeris, quam quod hiſtoriam de Scipione Africano eum reſpexiſſe aiunt. In hoc vero poëtæ acumen obſervari velim, quod tantam pietatem tribuit filio hominis ſævi et injuſti, quodque hunc ipſum patrem, hominem impium et odioſum, naturæ affectu et amore in filium molliſſimum exhibuit: ut enim in tragicis, ita nunc in epica hac perſona, tanto magis movemur pietatis

hoc affectu in homi
lam talis humanit
ſpem de ſe fecera
qua vetuſtas: pro
dicta eſſe debet; a
non expediri poteſt:
rior ætas fidem hal
Lauſi pietati et vi
ut ἔργον pro facino
illud Ciceronis pro
de me nulla unquam ol
tuſtas. 794. *inutil*
debilitatus; ut Ser
ſc. haſtæ, quæ clip
in inguen penetrar
locus de Sarpedon
664. 665. At Æn

Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hostem
Missilibus. Fuit Æneas, tectusque tenet se.
Ac velut, effusa si quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis et agricola; et tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris; ut possint, sole reducto,

801. *perturbant* Medic. Parrhas. Ed. Mediol. et Ven. perpetua variatione. In Ven. etiam *que* deest.——802. *clypeoque tenet se* alter Hamb. ——803. *effusi* Zulich. cum Goth. tert. *effuso* Oudart. *effusam* Franc. ——805. *et* ante *tuta* abest vett. edd. codd. Ge. Fabricii, qui sublatum volebat; et sustulit Cuningham., sed numeris versus debilitatis; tum *tuta —arte* Medic. cum plerisque Heins. ac Parrhas., quod illi placebat. Sic quoque Rom. Suus tamen quemque sensus docebit facile *arce* præstare, nec debuisse poëtam aliter dicere, cum, genere posito, mox duas formas ac species subjiciat: cavum ripæ vel antrum; solent autem poëtæ generi posito subjicere formam: v. c. inf. lib. XII, 522 *Arentem in silvam et virgulta sonantia lauro.* Et sic sexcenties. *tute* Dorvill.——807. *Dum pluit:* sic etiam Servius distinguere jussit, ne archaismus existeret: *Dum pluit in terris:* pro in terras. Vix tamen magna sensus subtilitate opus est, ut aliquis percipiat hanc interpunctionem esse unice probandam: primum quod Virgilius doctrinæ caussa antiquiorem formam prætulisse videri debet, præeunte Lucretio lib. VI, 630 *Cum pluit in terris et venti nubila portant*; etsi illa forma non tam antiquior quam exquisitior dicenda erat; tum vero, quod ex altera interpunctione friget totus locus: quam enim vim habet *in terris* in hac sententia: *in terris ut possint, sole reducto, Exercere diem?* Edd. variant. Porro *in terras* Ed. pr. Burm. *ut possit* Medic. a m. pr. cum aliquot aliis; sic quoque, quod mireris, itidem a m. pr. Romanus. Etiam Goth. pr.

assurgit dextra, insurgit ad ictum ense inferendum, manu elevata ac reducta.

802. *tectus tenet se:* sub clipeo, quo missilia excipit: Sic sup. X, 412 *seque in sua colligit arma.* cf. Iliad. ν, 405. 803 sqq. præclara comparatio: nec Homero quicquam in ea debet Virgilius: etsi laudari solet Iliad. μ, 156 sqq.; nam in illo loco diversa res geritur. Sed simillimus locus est in Quinto Calabro VIII, 379—385, qui poëta omnino omnium ditissimus est his ornamentorum copiis. *diffugit,* aoristo modo, ut toties. 805. 806. *tuta arce,* latebris, refugio, cavo ripæ vel antro. 807. 808. *exercere diem* opere faciendo: exquisite, pro, exercendo opere transfigere diem: ut noctem producere cœna, extendere sermone; diem

Exercere diem: Sic obrutus undique telis
Æneas nubem belli, dum detonet, omne
Sustinet, et Lausum increpitat, Lausoque i
Quo moriture ruis, majoraque viribus aud
Fallit te incautum pietas tua. Nec minu
Exsultat demens; sævæ jamque altius ira
Dardanio surgunt ductori, extremaque La
Parcæ fila legunt: validum namque exig
Per medium Æneas juvenem, totumque i

809. Vett. edd. quas vidimus omnes: *nubem belli dum deti* *omneis sustinet.* Primum in Ald. tert. emendatum a Naugeri *detonet, omnis Sustinet,* et ex eo aliæ; et aliæ adhæserunt pri *omnis* in marg. ed. 1544 occurrere video. Pierius tamquam in tionem e cod. Romano protulit *belli, dum detonet, omnem Sust.,* in edd. saltem Steph. recepta est: quandoquidem etiam Ge. ex suo Pseudo-Donato et libris vetustis, quos nec denominat, sit. *detonet* etiam Servius legerat: eamque lectionem Hein et ante eum, monente Burmanno, Schottus Obss. II, 2. Sed lectionem Pierius parum diligenter exhibuit: nam legitur in dina expressum, *n. b. dum detonet omnis S.* Iterum eandem ha e Palatino excusam video in ed. Commelin. et hinc in Pulm ludit Voss. pr. *dum detonat omnis.* Scilicet distinctione mutat veram lectionem nullus dubito: *nubem belli, dum detonet o* Codd. omnes inde a Mediceo vitiosam edd. priorum vulgat nem retinent: nisi quod Zulich. pro var. lect. *dum detinet a* Burm. *dum retinet omnis.*——812. *Fallet* Gud. a m. pr. *Falli* *p. t. nec unius illa Exultat* inepte Franc.——813. *Exsultans* Me Mox *que* abest Franc.——815. *jamque* Goth. sec.

diem fatigare remigio sup. VIII, 94, ubi vid. Not. 809. *nubem belli,* ut πολέμοιο νέφος, de pugnæ mole et h. l. de telorum multitudine accipe. Bene Serv, "Bellantium impetum sustinet, donec deferbeat." cf. Cerda.

810 sqq. Ut ingenium, sic oratio Æneæ diversa ab ea, qua simili in cong Pallante utebatur T lo ille ferocior, su 490 sq. 814. 815. *legunt.* "Propriu Servius, fuerat, *run* men *legunt* aut col rumpunt, aut etiam Prima bene dixit, nus. Leguntur, p

Transiit et parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro;
Inplevitque sinum sanguis: tum vita per auras
Concessit mæsta ad Manis, corpusque reliquit.
At vero ut voltum vidit morientis et ora,

817. *Transilit* edd. vett. ap. Pier. et codd. pars: sed Rom. Oblong., tum Medic. et alii Heinf. *Transiit*, quod lectum inde a Naugerio. Heinsio tamen alterum se probabat, quia jam v. 785 præcesserat de hasta: *Transiit intextum tauris opus*. Non assentiar. *Transiit* proprie dictum; et sic διῆλθε, ut passim apud Homerum. *media arma* Rom., minus bene. *minantis* quidam Pier. et Ven., sed Rom. *minaci*, hoc elegantius; ut solet poëta tertium pro secundo casu ponere: er recepisse id video Cuninghamum. Cæterum in ed. Burm. erat distinctum: *Transiit et parmam mucro, levia arma, minacis*. Scilicet Servium sequutus est, qui perperam h. l. monet: minacis *autem non Lausi, sed Æneæ*. Immo vero Lausi, cujus, cum tam minaciter in Æneam insurrexisset, nimis levia haud dubie arma erant parma. Hoc quoque Cerdam sequutum video. Ornavit autem Maro Homerica Iliad. υ, 470. Cæterum quatuor hos versus 817—820 damnat vir doctus tamquam a re et consilio poëtæ alienos, et infringentes vim et impetum reliquorum: exacto enim jam per medium corpus ense nunc subjici: etiam parmam et tunicam esse ense perforatam; quod sane ridiculum et puerile. Vide tamen, an male se sententiæ habeant, si ita eas constitueris: *exigit Æneas ensem per medium Lausum: etenim transierat ensis parmam et tunicam, et in pectus penetraverat*. Scilicet *Transiit et* non est *etiam*, sed jungenda *et parmam et tunicam*; tum deficit particula *Nam* ante *transiit*. Consentaneum autem erat, ut poëta vulneri et morti describendæ immoraretur, cujus tanta vis erat ad animum Æneæ miseratione movendum.——818. *niverat* Rom.——819. *finus* a m. pr. Medic. et Gud. cum aliis Heinf. (adde Goth. tert et Erf.), sicque Macrob. et Schol. Juvenal. apud Heinf., atque hoc ipsum Heinsius dederat; quod, nil monens, mutavit Burmannus.——820. *Cum cessit* et *relinquit* Franc. et Dorvill. *Discessit* Goth. sec.——821. Lenius foret: *Ut vero voltum*.

nendum fila, dum in fusum colliguntur, h. dum lana e colo in filum ducta in fuso glomeratur. Quod si itaque Parcæ *fila extrema* ducunt, nent, etiam ea *legere* recte dicuntur. 817. *transiit et:* describit nunc tanti vulneris modum disertius. *minacis* pro, ejus sc. Lausi. 818. Decens in Etrusco juvene vestis auro texta; quod vestimenti genus frequentatum Etruscis fuisse constat. Ornavit Maro Homerica Iliad. υ, 470. 819. 820. *per auras, ad Manes*, sunt Homerica Iliad. π, 856. 857; nihil amplius; nec in his oppositis argutandum. *Vita* pro anima, ψυχή.

821 seq. Ad miserationem egregie facit ipsa Æneæ miseratio, et respectus Ascanii, et in al-

Ora modis Anchisiades pallentia miris:
Ingemuit miserans graviter, dextramque t
Et mentem patriæ strinxit pietatis imago
Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudi
Quid pius Æneas tanta dabit indole dign
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque p
Manibus et cineri, si qua est ea cura, rem

823. *graviter miserans* pars Pier., tum Medic. alter Mentel. Goth. tert. Burman. notat ex v. 789 patere, *graviter* ad *inge* dum.——824. *subiit* ante Heins., qui ex Colot. Medic. et v tend. reposuit *strinxit*, etsi sup. IX, 294 idem hemistichium c *strinxit* præcesserat; in quo sibi parum constare videtur, cum poëtam alibi contenderit; per se utrumque bonum est. Moret. *subit* Rom. familiæ ductor, in qua etiam Goth. sec. ——827. *perentum* scribunt bini Goth. et plures puto codd. *t* Ven., quod alicui, qui novas lectiones aucupatur, probare se p *to te peremtum* (sc. ad sepulturam), *si qua ea cura est Manibus* modo Manes et cinis tale quid curant: sc. quod te remitto: q est; nec remitti corpus satis erat, verum *sepeliendum* mitti; *ci* tio a recenti cæde erat aliena. Hoc idem adversatur co Schraderi: *teque parenti (Manibus et cineri si qua est ea cura) re* res se habebat IV, 34 *Id cinerem aut Manes credis curare sepultos* dudum sepulto. Præstat vulgaris lectio: *te remitto parentum* *neri*, h. ad sepulcrum patrium, ut inf. XI, 688 *nomen tamen ba* *Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.* Tenent tamen interp adjecta: *si qua est ea cura:* cuinam? num *tibi?* an *Manibus et* tum? an universe, modo est qui id curet, qui te inferendum c ditum forte sit propterea, quod patria cum patre exulabat I illa forma: *si qua, si modo* poëtis, græcorum more, εἴπερ, no conditionalis, sed interdum caussalis, pro, *ut:* potest adeo o ad curandum, ut funus tuum curetur.

in alterius fortuna cogitatio de casu, qui sibi accidere posset. 824. *patriæ pietatis imago*, amoris sui in Ascanium recordatio: et quem ipse dolorem suscepturus sit in simili casu. Sic interpretandum arbitror. Ea, quæ recordamur, poëtæ per imaginem efferre licet animo objectam. v sup. ad IX, 294. 825 *pro laudibus istis*,

ista virtute, ut jan vidimus, τὰ κλέα h. l. virtus, qua, servaret, ipse vitæ adiit. 827. *Arm* Magnus scilicet h ævo habitus, si vi non spoliaret. c ζ, 417. 827. 828 *parentum manibus et* ad sepulcrum patr

Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;
Æneæ magni dextra cadis. Increpat ultro
Cunctantis socios, et terra sublevat ipsum,
Sanguine turpantem comtos de more capillos.
Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
Volnera siccabat lymphis, corpusque levabat
Arboris adclinis trunco. Procul ærea ramis
Dependet galea, et prato gravia arma quiescunt.

831. *Cunctatos* Hamb. sec.——832. *turbantem* Zulich. *turpantem pulvere crines* laudat Schol. Cruqu. Horatii IV Od. 13, confundens monente Burmanno alterum locum lib. XII, 99.——833. *undas* etiam hic sec. Rottend. Bigot.——834. *lavabat* Medic. Rom. et alii Pier. et Heins., ac Goth. tert., etiam vett. edd. multæ: idque præferebat Cerda. Est tamen otiosum hoc *corpus lavabat*; accommodatius alterum: *levabat acclinis*: est ornate dictum pro acclinabat. Si altera lectio defendenda est, sequi necesse est Cod. Paris., qui distinguebat: *Vulnera siccabat: lymphis corpusque levabat*, et a m. sec. *lavabat*. Recte tamen monet Burm. *siccabat lymphis* non esse divellendum, Statii I Theb. 527 imitationem docere: *siccati vulnera lymphis*. Saltem inde discimus, Statium non aliter in Marone interpunxisse ac nos.——835. *acclivis* et *acclivus* plerique codd. et vett. edd., et fuerunt adeo viri docti, Valesius et Cerda, qui vitiosam lectionem defenderent. *acclinis* vel *adclinis* meliores, Rom. Medic. et alii, cum Servio; nisi quod Mentel. alter ac Scheffer. cum Regio ac Paris. *adclinus*, quod aridebat Heinsio et receptum a Cuninghamo. Depravate *adnixus* Ven. *obnixus* Dorvill. Porro *ænea* Hugen. In fine *ramo* Rom. et Serv. ad Ecl. VI, 16.——836. *Dum pendet* Dorvill. *et* abest Zulich.

inferant; *si qua est ea cura*, simplicissimum est, ad ipsum Lausum cæsum hæc inter cætera referre: si modo tu hoc curas, si sensum hujus rei habes. vid. Var. Lect. 832. *comtos de more* Etruscorum: quod ex vasis aliisque monumentis intelligitur.

833. Sequentia de Mezentio tamquam in tabula exhibita sunt. Declaratur locus, positus, actio ipsa. Similis locus Iliad. ε, 692 seqq. de Sarpedone. *vulnera siccabat lymphis*, sanguinem sistebat frigida aqua. Ignoramus, an primus hoc ausus sit Maro; imitatus est Statius I Theb. 527. Nam τέρσειν et τερσαίνειν, sed *aquæ* notione non adjecta, jam Homerus de vulnere dixerat. 835. "*Procul*, modo juxta, ut Ecl. VI, 16, Servius," non male. Eidem videtur novasse h. l. poëta *adclinis* et *propexam barbam*: equidem novatum dicerem primo loco *quiescunt*, jacent,

Partheniumque Rapo et prædurum viribu:
Messapus Cloniumque Lycaoniumque Er
Illum infrenis equi labsu tellure jacentem,
Hunc peditem pedes. Et Lycius processer
Quem tamen haud expers Valerus virtutis
Dejicit; at Thronium Salius, Saliumque
Insignis jaculo et longe fallente sagitta.

Jam gravis æquabat luctus et mutua Ma
Funera: cædebant pariter pariterque ruet
Victores victique: neque his fuga nota, ne
DI Jovis in tectis iram miserantur inanem
Amborum, et tantos mortalibus esse laboi
Hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia J

748. *Capo* Dorvill. *Sapo* Goth. tert. *Orsam*, *Orsan*, *Or*
749. *Donium*, *Cronium*, *Drionum*—*Ericeten* Heinf. ex Medic Gud. *Erychæten* Rom. Alias depravatt. ap. Burm. vide, qui traxit. Verum arbitror *Ericeten*. Ἐρικήτης.——751. *præ* *Argis* Medic. cum aliis etiam Goth. *Hargis*, *Ages*, *Hagis*, *A* ——752. *Valarus* duo. *Valesus* Jul. Sabinus invenerat, f Nam Valerii primum Valesii fuere.——753. *Anthronium* e Heinf. pro vulgato: *Atronium*. Medic. *Atthronium*, et is au Scribendum est: *at Thronium*, a Θρόνιος, quod codd. Heinf. p exhibebat, quo etiam reliquæ aberrationes ducunt: *at Croni* *nium*, *Acthronium*, *Antronium*, *Aucronium*.——754. *Insidiis j.* R pr. Medic. *Insidiit* Gud., perperam utique.——755. *Et* tert. *Nartis* alter Hamb.——756. *cedebant* alii apud Servium tel. uterque et Ed. Junt.——757. *neque* e suis et Pier. et H *nec*.——758. *casum m. i.* Macrob. V, 16. *miserentur* Ed. P. D *spectant* Medic. (sed a m. pr.), quod placebat Heinsio. Tacite pulit Burmannus. *aspectat* pr. Moret.

signare videntur. 754. *longe fallente sagitta*, feriente e longinquo incautum. vid. sup. IX, 572.

755. Comparant Iliad λ, 70 seq. 758. *iram inanem*, qua

neutra acies profic quam; neutra eni impellere poterat. flexit orationem, p miserantur iram et l tos eorum. 760. N

Pallida Tisiphone media inter millia sævit.
At vero ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo. Quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam scindens, humero supereminet undas;
Aut, summis referens annosam montibus ornum,
Ingrediturque solo et caput inter nubila condit:
Talis se vastis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, speculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet inperterritus ille,
Hostem magnanimum opperiens, et mole sua stat;

761. *inter limina* Montalb. Versus hic ad cætera, quæ de deorum ex Olympo prospectu agunt, non bene est accomodatus.——763. *campum* Medic., nec ineleganter: ut VI, 117. *Quem m.* Parrhas. *Ceu* Leid. pr. Hamb. pro div. lect. et Goth. tert., lenius utique altero; nec tamen verius. Opposita sunt: *quam magnus supereminet, aut ingreditur, talis* (pro tam magnus) *se infert.*——764. *Dum p.* Leid.——765. *numero* Gud. *undæ* Goth. sec.——766. *At simul infrendens annosum* Ed. pr.——767. *solum* pro var. lect. pr. Hamb. et Goth. tert. Vide modo v. 763. *intra* sec. Hamb.——769. *Hunc contra* Medic. et Leid. et Dorvill. a m. sec. *Hinc* Ven. *Tunc* Sprot. *agmine magno* pr. Hamb.

ter cæteros deos duas deas, quibus potissimum pugnæ exitus cordi esset. Quod vero sequitur de Furia, ad ipsam aciem spectat. Est enim veterum poëtarum phantasma hoc: Ἔρις, Ἐνυώ, Κὴρ, inter acies pugnantium volitans. Ut unum exemplum memorem, cf. Hesiod. Scut. 248 sq.

763. *Turbidus*: sæviens, furens: quod alias tam magnus ingreditur, *quam magnus Orion humero u. cum p. i.* Nota est prodigiosa Orionis proceritas et per mare incessus. vid. Apollodor. I, 4, 3, ubi cf. Not. Nata fabula a sidere hujus nominis ejusque ortu. Orion oriens ἐπ' Ὠκεανῷ πόδας ἴσχει, ut rem Theocritus effert VII Idyll. 54. Ad Polyphemi staturam corporis idem transtulerat Maro sup. III, 664. 665. *Nerei stagna* supra ad lib. I, 126. 766. 767. *Aut s.* Etiam Homerus Orionem venatorem exhibet in Necyia Odyss. λ, 571. 771. *mole sua stat* sumtum a rupe, quæ suo pondere librata firmum situm habet. De magnæ molis homine stante nescio quam bene dicatur. Servius explicat: in

sua

Atque oculis ſpatium emenſus, quantu
hastæ:
Dextra, mihi deus, et telum, quod miſſil
Nunc adſint: voveo prædonis corpore rap
Indutum ſpoliis ipſum te, Lauſe, tropæu
Æneæ. Dixit. Stridentemque eminus h
Injicit: illa volans clipeo eſt excuſſa, pro
Egregium Antoren latus inter et ilia figit
Herculis Antoren comitem, qui miſſus ab
Hæſerat Evandro, atque Itala conſederat u

773. Interpungo: *Dextra, mihi deus, et telum—adſint!* ne *dextra mihi deus* eſt, *et telum*. Tum *in telum* Ven. *vibro* Oblo —774. *Huc* Hugen., ut Ecl. II, 45 et al. *caſſis* Erf.—7 Leid. *triumphum* Bigot. et pro var. lect. pr. Hamb., natum vitioſa *trophæum*. Sed volebat Mezentius Lauſum induere a ut in tropæo truncus armis indui ſolet.—777. *Injicit* Heinſ reſinxit: pro vulgato: *Jecit, at.* Turbatur fere in libris: i *illa*, ſicque in Medic. et a ſec. m. *at* inſertum. *Jacit* Voſſ. Parrh. et Montalb. *Ejecit* Mentel. pr. *Injecit* pr. Hamb. *que* quatuor Burm. *expulſa* Zulich. et alter Menag.—7 Servius, Valerius Probus et Agrœcius, Grammatici jam ſati eſſe ab Antores. 'Αντώρης, ut Δειώρης: unde tamen melius fi Corruptelas vid. ap. Pier. et Burm. *Antoren* dedit ex ed. pr. idque ſequutus ſum. Apud Cerdam Alciatus Parerg. VII, 1 gebat, quia Plutarchus Antonios originem et nomen ab Ant filia trahere dixit (in Vita Anton. pag. 917 C). *fixit* Goth. Agrœcius de Orthographia laudat.—779. *juſſus ab* Franc.— *ſederat* Gud. a m. pr. et tert. Mentel.

ſua mole, ut dicitur, in veſtigio; quod parum placet. 773. Sic inf. XII, 95. 96. *Nunc a. n.* Similis locus Apollonii I, 466 ſq. 775. Cum alii tropæa in deorum honorem conſecrent: Mezentius vovet, ſe armis induturum eſſe Lau-

ſum filium, ut ade quam tropæum adſt 777. 778. Intell magna vi actam, convexam clipei ta xiſſe, hinc reſiliiſſe ſim actam, et in A ſtantem aberraſſe; ö

Sternitur infelix alieno volnere, cœlumque
Adſpicit, et dulcis moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit: illa per orbem
Ære cavum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine; ſed vires haud pertulit. Ocius enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit a femine, et trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus; lacrimæque per ora volutæ.
Hic mortis duræ caſum, tuaque optuma facta,

782. *moriens dulces* aliquot Heinſ.——783. *At p.* pr. Hamb. a m. ſec. et Bigot. cum Goth. tert. *et per* Leid.——784. *Ære cavo* Rom. *ter linea* idem. *lignea* nonnulli ap. Pier., tum Sprot. pr. Hamb. et pr. Moret., ac pro var. lect. Zulich. cum ed. pr., idque Catrœus perperam ſequutus.——785. *imoque* Colot., indocte ex interpretamento. *ſidit* in marg. ed. Sylburg. ap. Burm.——788. *femine* Cariſius et plerique codd. Pier. et Heinſ., itaque ab Heinſio receptum, quem vide. Alii cum Goth. ſec. et tert. *femore*, quod Priſcianus agnoſcit. Conf. ad Tibull. I, 9, 26. *in femine* Goth. pr.——789. *graviter cari* Dorvill.——790. *volutant* tres Heinſ. et duo Burm. cum Erf. *ſolutæ* Bigot. et Goth. tert.——791. *optima facta* erunt fortia: ſicque libri conſtanter. At apud Servium alii: *tuaque, optime, facta*; quod placere poteſt, Ge. Fabricio quoque et Cuninghamo judicibus: ſicque Goth. ſec., etſi e recentiſſimis, et, quod mireris Heinſio non obſervatum, a m. ſec. Mediceus. Unde Jul. Sabinus Apronianum ita legere tradidit. Obſtat tamen, quod bene vidit Brunck., quod additum jam eſt, *juvenis memorande*. *fata* pr. Voſſ. cum eodem Goth., nec hoc male; ut alias fata et caſum jungit poëta.

miſſus, profectus, ut bene Serv. cf. VI, 812. 813. 781. *alieno vulnere*, quod Silius VIII, 630 *telo non in ſua vulnera miſſo.*

783. ſeq. Homeri veſtigia jam veteres hic agnoverunt Iliad. γ, 355 ſeqq. 361 ſeq. Clipeus Mezentii ſeptemplex fuit; ex triplici ære, ex tegumento lineo, triplicique corio taurino compectus; *tribus tauris:* coriis taurinis, ut Homericum βοῦς.

789 ſqq. In loco ſec. de Lauſi in Mezentium patrem pietate Antilochum, Neſtoris f., ante oculos habuiſſe videri poteſt poëta, quippe cujus ſimilis

Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas
Non equidem, nec te, juvenis memorande,
Ille pedem referens, et inutilis, inque liga
Cedebat, clipeoque inimicum haſtile trahe
Prorupit juvenis, ſeſeque inmiſcuit armis:
Jamque adſurgentis dextra plagamque fer
Æneæ ſubiit mucronem, ipſumque moran
Suſtinuit; ſocii magno clamore ſequuntur
Dum genitor nati parma protectus abiret;

792. Videtur ex Servianis laciniis colligi poſſe, lectum o *qua fides.* An verſum male expletum arbitrabimur, ut nunc c eſt pr. Hamb. et parti Pier. codd.——793. *Non equidem,* ſic nam partes ſententiæ hæ: *Non equidem ſilebo hic mortis duræ c m. j.*——794. *atque ligatus* tres Burm. cum Goth. tert.——7 *pit* Heinſ. e Romano adoptaverat: is vero *Prorupit* habet, c nam ſequitur *immiſcuit*; hoc igitur nunc emendavimus. Vul *puit,* quod fugientis eſt, non in pugnam prodeuntis.——797. *d* cum Servio ante Heinſ., qui e Medic. Gud. et pro div. lect. (adde Goth. tert.) repoſuit *dextra,* ut ſit *aſſurgere dextra,* ad i gere manu elevata. In Rom. erat *dextram,* minus concinne.— *igit.* Medic. *morantem* Serv. ad VII, 161.——799. *magno ſocii* (

lis pietas apud Græcos poëtas inde a cyclicis et tragicis fuit celebratiſſima. Vel Pindari Oden VI Pythic. vide. Hoc certe probabilius dixeris, quam quod hiſtoriam de Scipione Africano eum reſpexiſſe aiunt. In hoc vero poëtæ acumen obſervari velim, quod tantam pietatem tribuit filio hominis ſævi et injuſti, quodque hunc ipſum patrem, hominem impium et odioſum, naturæ affectu et amore in filium molliſſimum exhibuit: ut enim in tragicis, ita nunc in epica hac perſona, tanto magis movemur pietatis

hoc affectu in homin lam talis humanita ſpem de ſe fecerat *qua vetuſtas:* pro dicta eſſe debet; a non expediri poteſt: rior ætas fidem hab Lauſi pietati et vir ut ἔργον pro facinor illud Ciceronis pro *de me nulla unquam ob tuſtas.* 794. *inutil* debilitatus; ut Serv ſc. haſtæ, quæ clip in inguen penetrara locus de Sarpedon 664. 665. At Æn

Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hoſtem
Miſſilibus. Fuit Æneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut, effuſa ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis et agricola; et tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit in terris; ut poſſint, ſole reducto,

801. *perturbant* Medic. Parrhaſ. Ed. Mediol. et Ven. perpetua variatione. In Ven. etiam *que* deeſt.——802. *clypeoque tenet ſe* alter Hamb. ——803. *effuſi* Zulich. cum Goth. tert. *effuſo* Oudart. *effuſam* Franc. ——805. *et* ante *tuta* abeſt vett. edd. codd. Ge. Fabricii, qui ſublatum volebat; et ſuſtulit Cuningham., ſed numeris verſus debilitatis; tum *tuta —arte* Medic. cum pleriſque Heinſ. ac Parrhaſ., quod illi placebat. Sic quoque Rom. Suus tamen quemque ſenſus docebit facile *arce* præſtare, nec debuiſſe poëtam aliter dicere, cum, genere poſito, mox duas formas ac ſpecies ſubjiciat: cavum ripæ vel antrum; ſolent autem poëtæ generi poſito ſubjicere formam: v. c. inf. lib. XII, 522 *Arentem in ſilvam et virgulta ſonantia lauro.* Et ſic ſexcenties. *tute* Dorvill.——807. *Dum pluit:* ſic etiam Servius diſtinguere juſſit, ne archaiſmus exiſteret: *Dum pluit in terris:* pro in terras. Vix tamen magna ſenſus ſubtilitate opus eſt, ut aliquis percipiat hanc interpunctionem eſſe unice probandam: primum quod Virgilius doctrinæ cauſſa antiquiorem formam prætuliſſe videri debet, præeunte Lucretio lib. VI, 630 *Cum pluit in terris et venti nubila portant*; etſi illa forma non tam antiquior quam exquiſitior dicenda erat; tum vero, quod ex altera interpunctione friget totus locus: quam enim vim habet *in terris* in hac ſententia: *in terris ut poſſint, ſole reducto, Exercere diem?* Edd. variant. Porro *in terras* Ed. pr. Burm. *ut poſſit* Medic. a m. pr. cum aliquot aliis; ſic quoque, quod mireris, itidem a m. pr. Romanus. Etiam Goth. pr.

aſſurgit dextra, inſurgit ad ictum enſe inferendum, manu elevata ac reducta.

802. *tectus tenet ſe:* ſub clipeo, quo miſſilia excipit: Sic ſup. X, 412 *ſeque in ſua colligit arma.* cf. Iliad. ν, 405. 803 ſqq. præclara comparatio: nec Homero quicquam in ea debet Virgilius: etſi laudari ſolet Iliad. μ, 156 ſqq.; nam in illo loco diverſa res geritur. Sed ſimillimus locus eſt in Quinto Calabro VIII, 379—385, qui poëta omnino omnium ditiſſimus eſt his ornamentorum copiis. *diffugit,* aoriſto modo, ut toties. 805. 806. *tuta arce,* latebris, refugio, cavo ripæ vel antro. 807. 808. *exercere diem* opere faciendo: exquiſite, pro, exercendo opere transfigere diem: ut noctem producere cœna, extendere ſermone; diem

Exercere diem: Sic obrutus undique telis
Æneas nubem belli, dum detonet, omnem
Sustinet, et Lausum increpitat, Lausoque m
Quo moriture ruis, majoraque viribus audes
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus
Exsultat demens; sævæ jamque altius iræ
Dardanio surgunt ductori, extremaque Lau
Parcæ fila legunt: validum namque exigit
Per medium Æneas juvenem, totumque re

809. Vett. edd. quas vidimus omnes: *nubem belli dum detinet, omneis sustinet.* Primum in Ald. tert. emendatum a Naugerio *detonet, omnis Sustinet,* et ex eo aliæ; et aliæ adhæserunt priori. *omnis* in marg. ed. 1544 occurrere video. Pierius tamquam inau tionem e cod. Romano protulit *belli, dum detonet, omnem Sust.*, q in edd. saltem Steph. recepta est: quandoquidem etiam Ge. Fa ex suo Pseudo-Donato et libris vetustis, quos nec denominat, scr sit. *detonet* etiam Servius legerat: eamque lectionem Heinsius et ante eum, monente Burmanno, Schottus Obss. II, 2. Sed R lectionem Pierius parum diligenter exhibuit: nam legitur in eo, dina expressum, *n. b. dum detonet omnis S.* Iterum eandem hanc l e Palatino excusam video in ed. Commelin. et hinc in Pulman. ludit Voss. pr. *dum detonat omnis.* Scilicet distinctione mutata te veram lectionem nullus dubito: *nubem belli, dum detonet omnis.* Codd. omnes inde a Mediceo vitiosam edd. priorum vulgataru nem retinent: nisi quod Zulich. pro var. lect. *dum detinet atque,* Burm. *dum retinet omnis.*——812. *Fallet* Gud. a m. pr. *Fallit et p. t. nec unius illa Exultat* inepte Franc.——813. *Exsultans* Medic. Mox *que* abest Franc.——815. *jamque* Goth. sec.

diem fatigare remigio sup. VIII, 94, ubi vid. Not. 809. *nubem belli,* ut πολέμοιο νέφος, de pugnæ mole et h. l. de telorum multitudine accipe. Bene Serv, " Bellantium impetum sustinet, donec deferbeat." cf. Cerda.

810 sqq. Ut ingenium, sic oratio Æneæ diversa ab ea, qua simili in congress Pallante utebatur Turn lo ille ferocior, sup. 490 sq. 814. 815. *Pa legunt.* " Proprium, Servius, fuerat, *rumpun* men *legunt* aut collig rumpunt, aut etiam tran Prima bene dixit, cæt nus. Leguntur, puto,

n

Transiit et parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro;
Inplevitque sinum sanguis: tum vita per auras
Concessit mæsta ad Manis, corpusque reliquit.
At vero ut voltum vidit morientis et ora,

817. *Transilit* edd. vett. ap. Pier. et codd. pars: sed Rom. Oblong., tum Medic. et alii Heins. *Transiit*, quod lectum inde a Naugerio. Heinsio tamen alterum se probabat, quia jam v. 785 præcesserat de hasta: *Transiit intextum tauris opus*. Non assentiar. *Transiit* proprie dictum; et sic διῆλθε, ut passim apud Homerum. *media arma* Rom., minus bene. *minantis* quidam Pier. et Ven., sed Rom. *minaci*, hoc elegantius; ut solet poëta tertium pro secundo casu ponere: er recepisse id video Cuninghamum. Cæterum in ed. Burm. erat distinctum: *Transiit et parmam mucro, levia arma, minacis.* Scilicet Servium sequutus est, qui perperam h. l. monet: minacis *autem non Lausi, sed Æneæ.* Immo vero Lausi, cujus, cum tam minaciter in Æneam insurrexisset, nimis levia haud dubie arma erant parma. Hoc quoque Cerdam sequutum video. Ornavit autem Maro Homerica Iliad. *υ*, 470. Cæterum quatuor hos versus 817—820 damnat vir doctus tamquam a re et consilio poëtæ alienos, et infringentes vim et impetum reliquorum: exacto enim jam per medium corpus ense nunc subjici: etiam parmam et tunicam esse ense perforatam; quod sane ridiculum et puerile. Vide tamen, an male se sententiæ habeant, si ita eas constitueris: *exigit Æneas ensem per medium Lausum: etenim transierat ensis parmam et tunicam, et in pectus penetraverat.* Scilicet *Transiit et* non est *etiam*, sed jungenda *et parmam et tunicam*; tum deficit particula *Nam* ante *transiit*. Consentaneum autem erat, ut poëta vulneri et morti describendæ immoraretur, cujus tanta vis erat ad animum Æneæ miseratione movendum.——818. *niverat* Rom.——819. *finus* a m. pr. Medic. et Gud. cum aliis Heins. (adde Goth. tert et Erf.), sicque Macrob. et Schol. Juvenal. apud Heins., atque hoc ipsum Heinsius dederat; quod, nil monens, mutavit Burmannús.——820. *Cum cessit* et *relinquit* Franc. et Dorvill. *Discessit* Goth. sec.——821. Lenius foret: *Ut vero voltum.*

nendum fila, dum in fusum colliguntur, h. dum lana e colo in filum ducta in fuso glomeratur. Quod si itaque Parcæ *fila extrema* ducunt, nent, etiam ea *legere* recte dicuntur. 817. *transiit et:* describit nunc tanti vulneris modum disertius. *minacis* pro, ejus sc. Lausi. 818. Decens in Etrusco juvene vestis auro texta; quod vestimenti genus frequentatum Etruscis fuisse constat. Ornavit Maro Homerica Iliad. *υ*, 470. 819. 820. *per auras, ad Manes*, sunt Homerica Iliad. *π*, 856. 857; nihil amplius; nec in his oppositis argutandum. *Vita* pro anima, ψυχή.

821 seq. Ad miserationem egregie facit ipsa Æneæ miseratio, et respectus Ascanii, et in al-

Ora modis Anchisiades pallentia miris:
Ingemuit miserans graviter, dextramque te
Et mentem patriæ strinxit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudib
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignu
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque pa
Manibus et cineri, si qua est ea cura, remi

823. *graviter miserans* pars Pier., tum Medic. alter Mentel. e Goth. tert. Burman. notat ex v. 789 patere, *graviter* ad *ingem* dum.——824. *subiit* ante Heins., qui ex Colot. Medic. et ut tend. reposuit *strinxit*, etsi sup. IX, 294 idem hemistichium cu *strinxit* præcesserat; in quo sibi parum constare videtur, cum v poëtam alibi contenderit; per se utrumque bonum est. J Moret. *subit* Rom. familiæ ductor, in qua etiam Goth. sec. e ——827. *perentum* scribunt bini Goth. et plures puto codd. *te* Ven., quod alicui, qui novas lectiones aucupatur, probare se po *to te peremtum* (sc. ad sepulturam), *si qua ea cura est Manibus et* modo Manes et cinis tale quid curant: sc. quod te remitto: qu est; nec remitti corpus satis erat, verum *sepeliendum* mitti; *cine* tio a recenti cæde erat aliena. Hoc idem adversatur conj Schraderi: *teque parenti (Manibus et cineri si qua est ea cura) remi* res se habebat IV, 34 *Id cinerem aut Manes credis curare sepultos?* dudum sepulto. Præstat vulgaris lectio: *te remitto parentum M neri*, h. ad sepulcrum patrium, ut inf. XI, 688 *nomen tamen haud Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.* Tenent tamen interpr adjecta: *si qua est ea cura:* cuinam? num *tibi?* an *Manibus et c* tum? an universe, modo est qui id curet, qui te inferendum cu ditum forte sit propterea, quod patria cum patre exulabat L illa forma: *si qua, si modo* poëtis, græcorum more, εἴπερ, non conditionalis, sed interdum caussalis, pro, *ut:* potest adeo om ad curandum, ut funus tuum curetur.

in alterius fortuna cogitatio de casu, qui sibi accidere posset. 824. *patriæ pietatis imago*, amoris sui in Ascanium recordatio: et quem ipse dolorem suscepturus sit in simili casu. Sic interpretandum arbitror. Ea, quæ recordamur, poëtæ per imaginem efferre licet animo objectam. v sup. ad IX, 294. 825 *pro laudibus istis*,

ista virtute, ut jam vidimus, τὰ κλέα e h. l. virtus, qua, servaret, ipse vitæ adiit. 827. *Arma* Magnus scilicet hor ævo habitus, si vict non spoliaret. cor ζ, 417. 827. 828. *parentum manibus et c* ad sepulcrum patri

Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;
Æneæ magni dextra cadis. Increpat ultro
Cunctantis socios, et terra sublevat ipsum,
Sanguine turpantem comtos de more capillos.
Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
Volnera siccabat lymphis, corpusque levabat
Arboris adclinis trunco. Procul ærea ramis
Dependet galea, et prato gravia arma quiescunt.

831. *Cunctatos* Hamb. sec.——832. *turbantem* Zulich. *turpantem pulvere crines* laudat Schol. Cruqu. Horatii IV Od. 13, confundens monente Burmanno alterum locum lib. XII, 99.——833. *undas* etiam hic sec. Rottend. Bigot.——834. *lavabat* Medic. Rom. et alii Pier. et Heins., ac Goth. tert., etiam vett. edd. multæ: idque præferebat Cerda. Est tamen otiosum hoc *corpus lavabat*; accommodatius alterum: *levabat acclinis*: est ornate dictum pro acclinabat. Si altera lectio defendenda est, sequi necesse est Cod. Paris., qui distinguebat: *Vulnera siccabat: lymphis corpusque levabat*, et a m. sec. *lavabat*. Recte tamen monet Burm. *siccabat lymphis* non esse divellendum, Statii I Theb. 527 imitationem docere: *siccati vulnera lymphis*. Saltem inde discimus, Statium non aliter in Marone interpunxisse ac nos.——835. *acclivis* et *acclivus* plerique codd. et vett. edd., et fuerunt adeo viri docti, Valesius et Cerda, qui vitiosam lectionem defenderent. *acclinis* vel *adclinis* meliores, Rom. Medic. et alii, cum Servio; nisi quod Mentel. alter ac Scheffer. cum Regio ac Paris. *adclinus*, quod arridebat Heinsio et receptum a Cuninghamo. Depravate *adnixus* Ven. *obnixus* Dorvill. Porro *ænea* Hugen. In fine *ramo* Rom. et Serv. ad Ecl. VI, 16.——836. *Dum pendet* Dorvill. *et* abest Zulich.

inferant; *si qua est ea cura*, simplicissimum est, ad ipsum Lausum cæsum hæc inter cætera referre: si modo tu hoc curas, si sensum hujus rei habes. vid. Var. Lect. 832. *comtos de more* Etruscorum: quod ex vasis aliisque monumentis intelligitur.

833. Sequentia de Mezentio tamquam in tabula exhibita sunt. Declaratur locus, positus, actio ipsa. Similis locus Iliad. ε, 692 seqq. de Sarpedone. *vulnera siccabat lymphis*, sanguinem sistebat frigida aqua. Ignoramus, an primus hoc ausus sit Maro; imitatus est Statius I Theb. 527. Nam τέρσειν et τερσαίνειν, sed *aquæ* notione non adjecta, jam Homerus de vulnere dixerat. 835. "*Procul*, modo juxta, ut Ecl. VI, 16, Servius," non male. Eidem videtur novasse h. l. poëta *adclinis* et *propexam barbam*: equidem novatum dicerem primo loco *quiescunt*, jacent,

Stant lecti circum juvenes: ipse æger, a
Colla fovet, fusus propexam in pectore l
Multa super Lauso rogitat, multumque
Qui revocent, mæstique ferant mandata
At Lausum socii exanimem super arma
Flentes, ingentem, atque ingenti volner
Adgnovit longe gemitum præsaga mali n
Canitiem multo deformat pulvere, et am
Ad cœlum tendit palmas, et corpore inh
Tantane me tenuit vivendi, nate, volupt

837. *Stant circum lecti proceres* aliquot Pier. *Stant leti* I *atque ipse æger* idem. *anbelus* Zulich.——838. *prospexam* Ro *perpessam* vitia codd. et edd. *in corpore* Gud.——839. *rogitan multumque remittit*, haud dubie doctius, Rom. et Medic. Mentel. et cæteris præstantioribus: itaque recte receperat H cidit tamen et hoc Burmanni recensioni et iterum illatum vulg ——840. *ferent* Exc. Burm. et Franc. *responsa* Leid.——8 Heins. e scriptis revocavit; vulgo *exanimum*. v. ad IV Æn. *socii* Parrh. et Dorvill.——843. *Agnoscit* alter Hamb.——844. secundum Pierium reduxit, ob codd. consensum, et Macrob. quoque variasse dicendus est poëta id, quod lib. XII, 611 Canitiem *immundo perfusam pulvere turpans*; unde in recent Goth. sec.) et in edd. h. l. venit: *immundo d. p.*——845. Menag. Moret. sec. et a m. pr. Zulich., quod vulgarius esset *in corpore.*——846. *voluntas* etiam hic aliquot Burm. cum pr. e

cent, de armis, seu clipeo. 838. *Colla fovet:* sustinet caput arboris trunco. *fusus barbam*, habens barbam, eamque propexam, fusam in pectus, non otiosum est, sed ad ἐνάργειαν phantasmatis requirebatur, dum ad truncum acclinatus capite demisso, recubat. *in pectore*, pro in pectus, ut bene Serv., antique.

841. Hic magnum poëtam in his agnosce, quod arte sua effecit, ut Mezentii, hominis, miseratio nostros tangeret. R modum, et quæ ill quæ hæc effecit, v rum rerum studiosi. *ma*, super clipeo, u sequeris. cf. sup. 50 *tem—ingenti:* etian commendationem c pertinent. Κεῖτο μ λωσὶ Iliad. π, 776. *formal:* sic ornat H

Ut pro me hostili paterer succedere dextræ,
Quem genui? Tuane hæc genitor per volnera servor,
Morte tua vivens? Heu, nunc misero mihi demum
Exsilium infelix! nunc alte volnus adactum!
Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulsus ob invidiam solio sceptrisque paternis.
Debueram patriæ pœnas odiisque meorum:

847. *succumbere* vett. codd. Prisciani lib. XVI cum Erf.——849. *M. t. juvenis* Zulich. et pro var. lect. pr. Hamb.——850. *Exitium* cum Ald. pr. plerique Pier., etiam Rom., tum Medic. et cæteri fere omnes. Etiam hoc est exemplum consensus codicum, emendationis veritate inferioris. Etsi enim adjuvari potest ea lectio interpunctione: *nunc m. m. demum Exitium! infelix! nunc alte v. a.*, at tamen *exilium*, quod pleræque vett. edd. habent, et Naugerius intulit, verum est; hoc enim primum erat, quod in Mezentii fortuna poëtæ animo occurrere poterat. Sunt autem codd., qui tueantur, Gud. a m. pr. pro div. lect. Rottend. Leid. et sec. Menag. cum Goth. pr. *nunc autem v.* Dorvill.——851. *violavi* Lutat. ad Stat. III Theb. 697.——822. *P. ob i. regno* idem Lutat. ibid. ex lib. XI, 539, nisi et hic, inquit Burm., *regno* legit pro *solio*. Versus hujus cum seqq. sententia distinctione mutata aliter procedit; potest enim et sic interpungi:

Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulsus ob invidiam solio sceptrisque paternis,
Debueram patriæ pœnas odiisque meorum.
Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem!
Nunc vivo.

h. Utinam, ut fas erat, omnibus suppliciis animam efflassem ego, te superstite! Nunc vivo. Sentio tamen desiderari sic in primo versu *criminis* rationem et caussam: quæ in vulgari interpunctione bene subjecta est. ——853. *odiisque malorum* Montalb.

κατεχεύατο Od. ω, 315. 847. Supra vss. 797. 798 Æneæ manum ad ictum patri inferendum sublatam subierat Lausus et vulnus moratus fuerat, dum pater asportaretur: nunc *succedere dextræ*, est dextram h. e. vulnus excipere alterius loco. 848. *tua per vulnera*, pro vulnere; ut jam millies vidimus: tamen nunc argutantur cum Servio Intpp., et volunt ad invidiam esse dictum. *Exilium* præclare memorat; hoc enim primum erat, quod in Mezentii fortuna occurrere poëtæ animo debuit, eum regno pulsum exulare. 850. *nunc alte v.*; loquitur de proprio vulnere v. 785. 786. 851. *crimine*, criminatione et odio; te infamem et odiosum feci meis sceleribus. 853. 854. *Debueram*, cum deberem, vel si debebam pœnam

Omnis per mortes animam sontem ipse d
Nunc vivo: neque adhuc homines lucer
linquo.
Sed linquam. Simul hoc dicens adtollit i
Se femur; et, quamquam vis alto volner
Haud dejectus, equum duci jubet. Hoc c
Hoc solamen erat: bellis hoc victor abit
Omnibus. Adloquitur mærentem, et talil

854. *dedisse* aliquot Pier., perperam.——855. *homines vit* ——856. *hoc* e scriptorum consensu Heins. pro vulgari *ha* Parrhas.——857. Primum, pro *vis*, passim in codd. *sese alto* vel *quamvis alto se:* ex interpolatione indoctorum hominum *vis tardet* Medic. a m. sec. et a pr. Gud., cumque iis *ta* codd. et edd. vett. Forma tamen verbi: *tardeo, ere,* alibi *vis—tardat* Rom. et al., it. Goth. pr., recte: quod Heins. ir tardat se, tardatur; cf. sup. ad Æn. II, 208. Potest tam *vis tardat* accipi, solito poëtarum more, pro virium def Servius aliter reddidit: *alti volneris violentia*; ut adeo dolo juncta sit. Cerda legisse videtur: *vis a. v. tarda.*——858. animo dejecto.——859. *erit* Gud., sollenni errore. He suspicatur fuisse: *Hoc solamen heri*; eleganter, sed nulla cum *obibat* a m. pr. idem Gud. *habebat* Montalb. cf. ad XII, 17 *talia fatur* aliquot Pier., inter quos Rom.

civibus meis; si merebar mortem: utinam ipse vitam, vel omnibus suppliciis expulsam, reddidissem superstite te! At nunc vivo, te erepto!

857. *vis alto vulnere tardat:* h. vis ademta, virium defectus, per altum vulnus, tardat. vid. Var. Lect. *Haud dejectus,* animo haud dejecto. 860 sqq. Displicuit hæc ad equum suum Mezentii oratio venustioribus nostra ætate. Non defendam Homeri exemplo, in Hectoris et in Achillis equis Iliad. Θ, 184 seqq. Τ, 399 sq., aut Statii imitatione vel Si alias ætates perti potest. Sed in natu indole hoc ipsum insitum esse, ut cu animantibus, quibu vimus, tamquam c ribus et sodalibus confabulemur. At sum optimorum ho fessione firmatum vi vero pro epici carn tate nimis humile debet in equo be Mezentio accommc commentum, quia

Rhœbe, diu (res si qua diu mortalibus ulla est) 861
Viximus. Aut hodie victor spolia illa cruenta
Et caput Æneæ referes, Lausique dolorum
Ultor eris mecum: aut, aperit si nulla viam vis,
Occumbes pariter. Neque enim, fortissime, credo
Jussa aliena pati et dominos dignabere Teucros.
Dixit, et exceptus tergo consueta locavit 867
Membra, manusque ambas jaculis oneravit acutis;
Ære caput fulgens, cristaque hirsutus equina.
Sic cursum in medios rapidus dedit. Æstuat ingens 870
Uno in corde pudor mixtoque insania luctu,

861. *Rhœbe* Heins. e codd. pro vulgari: *Phœbe.* Apud Macrob. IV, 6 *Rhebe.* An dicendum: ῥοῖβον pro ῥοιβδὸν dictum fuisse? *Rhæbus,* ῥαιβὸς, quod in Rom. est, συνεστραμμένον τοὺς πόδας significaret. *mortalibus ægris* pr. Moret., quod Maroni, et hinc librario, familiare. *ultra est* Rom. *usquam est* Erf.——862. *cruenti* Hugen.——863. *Ut c. A.* Gud. *Lausique laborum* tert. Moret. At Regius: *dolorem. Ultor.*——865. *Occumbens* a m. pr. Gud., tum Ven. et sec. Rottend. cum Goth. sec.——867. *acceptus* Exc. Burm. *in tergo exceptus* Goth. sec. *assueta* pr.——870. *Sic cursu in m. r. redit* Rom., quod et ipsum bonum.——871. *Uno in corde* nec ineleganter multi ap. Pier. et vetustiores Heinsii cum Goth. pr., qua de caussa hic recepit pro vulgari: *Imo in c.*, quod Pierius præferebat. Deseruit Heins. et hic placitum suum, dum variare poëtam similia bis in carmen illata contendebat. Jam autem inf. XII, 667 est *Uno in corde.* Habuit tamen hoc Servius quoque in suo; et facilis lapsus inter duo: *imus* et *unus* multis exemplis constat. *Una in c.* Moret. sec. et Gud. cum Goth. sec.; tum *dolor* vetustiores Heinsii cum Mediceo Pierii. Romanus tamen cum Mediceo Fogginii in *pudor* consentiunt, cumque his cæteri. In aliis Pier. *puer*, et in Sprot. *puer* vel *pavor.*

vulnere ipsi sessori cædes paratur. 861. *res si qua diu mortalibus ulla est.* Gravis sententia et h. l. affectus plena. 863. *Lausi dolorum*, ex Lausi cæde: ut tot alia: II, 784 *lacrimæ Creusæ.* 867 sqq. ad ἐνάργειαν a poëta subjecta sunt, ut Mezentii imago sensibus nostris alte insideat.

871. Pudor, furor, luctus, una et conjunctim (hoc enim est *uno in corde*, si poëtice hoc extuleris) eum inflammant. 874.

*Et Furiis agitatus amor, et conscia virtı
Atque hic Ænean magna ter voce vocavi
Æneas adgnovit enim, lætusque precatuı
Sic pater ille deum faciat, sic altus Apoll
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, et infesta subit obvius ł
Ille autem: Quid me, erepto, sævissime,
Terres? hæc via sola fuit, qua perdere pc
Nec mortem horremus, nec divom parci
Desine. Jam venio moriturus, et hæc t

872. Versus haud dubie ejiciendus; nam adversatur loci tum inf. XII, 668 iterum occurrit; tandem deest in antiqu Medic. et a m. pr. Gud. At in Menag. legebatur post v. 8 est quoque a Cuninghamo.——873. *ter magna* Dorvill. *n* Ven. Burm.——874. *agnovit enim* ex vetustioribus Pierianis Ed. pr. Burm. cum Goth. sec. et tert.) præclare dedit Heins. *a. enim.* Idem ad illustrandum laudat sup. lib. VI, 317. IX, 509, sed in illis locis ratio diversa; nam h. l. *enim* est pro *vero.*——875. Ut nunc interpungitur, jungenda sunt: *Sic— incipias.* Potest tamen oratio juvari: *Sic—Apollo!* (sc. ut manum, congrediaris mecum) *Incipias conferre manum.*—— Hugen. *manus* sec. Rottend. vid. XI, 283. *manum mecum* expleto toto versu: *manum et mihi jungere pugnam* Exc. Burı Goth. alter. Sup. IX, 741 *Incipe si qua animo virtus et consere* 877. *subiit cominus* Franc.——878. *o sævissime* Zulich.—— aliquot Pier. Nunc, cum natus mihi ereptus sit, nihil est, q reat.——880. *ulti* Goth. tert. Possis aliquid exsculpere; se est.——881. *Nam venio* omnes antiquiores Pier. et Heins. cı Rom., etiam aliquot vett. edd. et Schol. Statii Theb. III, tamen alterum Heinsius tamquam elegantius. Stant pro eı

874. *agnovit enim,* utique; δὴ γάρ τοι; enimvero. 875. Faxint vero dii, ut tecum congredi liceat! v. Var. Lect. *altus* Apollo est magnus, ut jam aliquoties novavit Maro. 877. *subit* h. l. simpl. it, occurrit: aliter ac modo v. 798. 880.

nec divum parcimus eo auxilium expectei loco: *nihil se jam* eodem fere sensu. *p* vereri, metuere, ad nino *curare.* Sic θαι; φειδὼ pro cu *Desine* terrere. 88

Dona prius. Dixit, telumque intorſit in hoſtem;
Inde aliud ſuper atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro: ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circum adſtantem lævos equitavit in orbis,
Tela manu jaciens; ter ſecum Troïus heros
Inmanem ærato circumfert tegmine ſilvam.
Inde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere, et urguetur pugna congreſſus iniqua:
Multa movens animo, jam tandem erumpit, et inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.

Moret. qu. Ven. et Goth. alter cum edd. vett. Tum Heinſ. emendandum eſſe cenſet: *at hæc*; quod et ipſum elegantius. Sic et Waddelius maluerat apud Burm.——883. *figitque volutatque:* ita Heinſ. e Gud. a m. pr., in quo virum ingenioſum exquiſitioris lectionis ſtudio auram pro Junone amplexum eſſe nullus dubito. Nam primum Gudiani librarii lapſus ille eſt, non lectio: tum poſt *figit* importunum eſt *volutat ingenti gyro*, quod de haſta librata accipere neceſſe eſt, ut *volutat* ſit pro, volvit, rotat. Tandem nemo dicat, quid in vulgata diſplicere poſſit, quam omnes codd. vetuſtiores exhibent: *volatque ingenti gyro*, quod, ſuo more, poëta mox diſertius et ornatius exponit: *ter circum a.* etc. In Mediceo, quod non eſſe animadverſum miror, ſcriptum eſt: *fugitque* (etſi a m. ſec. mutatum) *volatque.* Sic et Voſſ. et vett. edd., uti Ven. 1484. atque hoc mirifice placere poteſt, ut ſit: *telumque intorſit in hoſtem: Inde aliud ſuper atque aliud: fugitque volatque Ingenti gyro.* In Ven. erat: *aliudque: fugitque volatque*, quod interpolatoris eſt, qui non viderat præteritum eſſe tempus poëtæ in his ſollenne. In Leid. erat *fixitque*, ex ſimili ſtupore: quia præceſſerat: *intorſit. figitque* tamen librorum conſenſus tuetur, a quo in his et ſimilibus ſtandum eſt, quando utraque lectio habet quod probari poſſit.——884. *æreus umbo* Medic. et Gud. vid. ſup. ad 271.——885. *Tum* Franc. *circum acaſtem* Goth. tert., ex librarii inſcitia.——887. *tegmine* et pro var. lect. *agmine* Gud.——888. *tranſiſſe* Franc. et Goth. tert., indocte. *riſiſſe* Bigot.——890. *erupit* tres Burm. *intra* Ven.

in partem non modo ob naturalem equi flexum in lævum, ſed ideo maxime equitabat, ut, ipſe læva clipeo tectus, et dextra expedita, Æneæ, qui ei ſemper a læva in interiore gyri orbe ſtabat, dextrum latus peteret, quod a clipeo tectum non erat. Sed Æneas clipeum circumfert, et hunc quidem 887 oneratum infixis haſtis: is exceperat et ſuſtinuerat tela.

889. *pugna iniqua*, contra equitem ipſe pedes. 891. *tempora traji it.* Comparant ſimilem locum Iliad. ϑ, 81, ubi Neſtoris equus παρήορος (tertius adjectus bigis, συνωρίδι, idem

qui

Tollit se adrectum quadrupes, et calcibus
Verberat, effusumque equitem super ipse
Inplicat, ejectoque incumbit cernuus arm
Clamore incendunt cœlum Troësque La
Advolat Æneas, vaginaque eripit ensem,
Et super hæc: Ubi nunc Mezentius ace
Effera vis animi? Contra Tyrrhenus, ut

892. *arrectus* alter Hamb. et Montalb. Mox si scriptum e *auras*, expeditior esset interpretatio. Sed poëta alterum mal celeritatem assequeretur.——894. *ejectumque* Zulich. *dejecto* m. sec. et sec. Mentel.——895. *intendunt* Goth. sec., quod test; vera lectio non est.——897. *super hoc* Ed. pr. Burm. insuper hæc addit. *et illi* Hugen.——898. *et auras* Medic. et alii Pier. et Heins., minus bene, et perpetuo lapsu.

qui et σειραῖος, σειραφόρος, nobis funalis, *an der Leine*) percutitur ἄκρην κακκεφαλὴν etc.; ibi equus primum exultat (ἀνέπαλτο), tum caput in terra volutat, ut telo se liberet (κυλινδόμενος περὶ χαλκῷ, ut hoc loc. *cernuus*). 892—894. Quod natura in tali vulnere fert, poëtam scripsisse probabile fit. Igitur equus primum prioribus cruribus elevatus se erigit: simul præ dolore calcibus calcitrat; Sic eques effunditur, et h. l. quidem *in latus* (non in caput, nec resupinus; neutrum reliqua admittunt); mox ipse equus in caput procumbit, et, armo suo, incumbit prostrato Mezentio. Sic mihi videntur singula esse tenenda, ut locus expediatur. *tollit se arrectum*, prioribus pedibus erectis haud dubie. conf. inf. XI, 637. 638. 639, et bene inter multa inania Cerda laudavit Livii locum VIII, 7 *Spiculum inter aures equi fixit* etc. Adde Silium lib. IX, 594 sqq., ubi res ad

elephantum traducta. de posterioribus pedi pio: quis enim neget turam sic ferre, ut p calcitret. *Implicat:* poëta dilucidat: *ce cumbit armo* suo equ enim aliter accipiat?) *ejecto:* quippe qui ad l exciderat. *cernuus* p præcipitato, qui κυβισ Serv. 895. *Clamore cælum*; uti et mox XI *cendunt clamoribus urb* pro *implent*, facile qu videat et dicat. Sed reddere non tam fa Cerda duas rationes p quarum neutra satis fa hi sic videtur expedie ma hæc: *incendere* p augere, magnum fac Inde dicitur aliquis *clamorem in aëre, cælo,* num clamorem move *incendere luctum* sup. I *vires* V, 455 et quot Ductum autem ex Tra φλέγειν, ἐπιφλέγειν, pro

Suspiciens hausit cœlum, mentemque recepit:
Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas; nec sic ad prœlia veni;
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
Unum hoc, per, si qua est victis venia hostibus, oro;
Corpus humo patiare tegi. Scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc, oro, defende furorem;
Et me consortem nati concede sepulcro.
Hæc loquitur, juguloque haud inscius adcipit ensem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

899. *Suscipiens* sec. Rottend.——901. *in prælia* Zulich. et Dorvill. *venit* Medic. a m. pr., ut de Lauso agat, inquit Heinf. Probabilius, librarii lapsu.——902. *fœdere* Franc.——903. *veniam* pars codd. Heinf. ——905. *Circum adstare* Exc. Burm.——907. *Hoc* Franc.——908. *defundit* Gud. a m. pr. et Rom. *diffudit* Goth. alter et tert. *in arva* ed. pr. Burm. et Menag. pr., male. Jungenda sunt: *cruore undanti in arma*, thoracem seu clipeum.

ἀνεγείρειν. v. c. Sophocl. Aj. 196. - Nunc cf. Brunck. ad Æschyl. Perf. 393. Jam poëta hoc ipsum doctius transfert ad *cælum*, quod hactenus proprie adeo incendi dici potest, quatenus res magno motu accepto omnino *incalescunt*, *fervent*. Hinc *fora fervent clamoribus*, *theatra strepitu*. 899. *hausit cælum* s. hausit oculis, quod malim; seu cælum pro aura, anima, quam recepit. Expeditius forte, ut jungas: *auras hausit*, *suspiciens cælum*: nisi forte oratio sic nimis tenuis efficitur pro epico carmine. 901. 902. Interfice me: mortem non deprecor. Hoc sic extulit poëta: Non erit crimini, me interfecisse, *nullum in cæde nefas* (Serv. et Cerda: "Mori viro forti nefas non est;" quod est remotius); *nec sic*—*Lausus* sc. ut ne me interficeres, aut ut ego mortem deprecarer. Imo vero, dum superstes Lauso esse non sustinet, mori decreverat. *nec tecum* h. nec Lauso a te cæso pugnæ hæc conditio nobis proposita est.

903. *Per*, *si qua est venia*: ex more in precum formulis; pro: *per veniam*, *si qua est*. *venia*, gratia, beneficium, ut jam alibi vidimus. Similes morientium preces dederat Homerus Iliad. χ, 338 sq. et alibi. 905. *defende s.* propulsa (ut jam toties sic ex ἀρκεῖν) odia et iras, quominus corpus meum insepultum abjiciant et male mulcent; αἰκίζεσθαι. 906. *Et me c.* pro vulgari oratione *consortem sepulcri nato* posuit exquisitius. Esse pro hoc dictum illud, etiam Macrob. VI, 6 monuit.

EXCURSUS I.

Auxilia Æneæ ex Etruria.

Lib. X, 166 sqq. Non omnes veteris Etruriæ civitates m
morari a poëta, cum copias inde adductas recenset, manifestu
est. Ex iis quoque, duodecim numero, civitatibus, quæ ren
publicam Etruscorum constituebant, *Clusium* et *Cære* tantu
nomine posuit, reliquas præteriit. Habuit igitur dilectum
an temere apposuit, quæ in mentem veniebant? Si nostru
Virgilium bene novi, habuit ille haud dubie, quod cum judic
et veteris memoriæ respectu in hoc loco sequeretur; in al
quidem, quod maritimæ urbes sunt et navium copiam suppe
tant; in aliis cognationem et amicitiam cum Romanis, ut
Clusio et Cære; seu fabulas priscas, ut in Mantua. C
quidem summo cum dilectu primo loco posuit, quoniam M
zentium regem pulsum bello persequi decreverat ea civi
castris in propinquo urbis positis, quibus Æneas exce
cuncta statim ad profectionem parata reperit (sup. V
478—494. 603 sq.): quod nisi opportune accidisset, ad
randas copias mora facta esset, quæ poëtæ totam narratio
perturbasset. Mature autem cum Romanis Cæretani in
citiam et societatem venere, sacris et sacerdotibus, cum
advenissent, receptis. v. Liv. V, 40. 50. In civitatem qu
adscripti sunt, etsi sine suffragio. Cæretanis societate adj
poëta civitates loco vicinas, plerasque littoralem Etruriæ
onem incolentes, nam longinquis locis copias arcessere no
tuit; potuit alias quoque rationes spectare, quas in tantis
riæ Etruscorum tenebris nunc ignoramus. Illud tame
maxime miror, quod nulla *Cortonæ*, seu *Corythi* veteris,
tio facta est, cum inde originem trahere dictus esset Dard
etsi Acron inde oriundus inf. X, 719 memoratur. Sed si
conjicio, cum Agylla vetus Pelasgorum urbs esset, in soci
adscripsit poëta alias civitates, quas Pelasgi inhabitasse
sunt. Dionys. I, 20, qui classicus locus est, multas eos
partim Siculis ereptas, partim a se extructas, habita
communiter cum Aboriginibus, eo in numero esse *Cære*,

Sar

Saturniam et alias quasdam urbes, quas ipsis, temporis progressu, Etrusci eripuerunt. Potuere ergo inter eas urbes, quas Pelasgi tenuere, et illæ esse, quas poëta recensuit.

Clusium, Camers vel Camars olim dictum, inter Æneæ auxilia bene referri potuit, quandoquidem in societatem et amicitiam a Romanis receptum Gallorum arma in Romanos avertit: Liv. V, 36 sq. Erat urbs antiquissima, quam Umbris ejectis Etrusci suam fecerant. De hac et nonnullis urbibus sequentibus vide nunc *Lanzi,* viri docti et ingeniosi, librum de Lingua Etrusca *(Saggio di Lingua Etrusca* To. II.) *Cosæ,* vel Cosa, ad mare supra Herculis portum sitæ, *Cosa Volcientium* Plinio dictæ lib. III, 5, 8, a *Volcis* videntur esse deductæ; antiquum id fuit Etruriæ oppidum, forte ad ipsum Clusium originem retulit, aut sub Clusinorum potestatem olim fuit: Certe ex his unum agmen conflatum videmus in Virgilio. Ducit illud Massicus: sub quo adeo Clusinorum Lar esse debuit *Osinius,* qui infra v. 655 memoratur. Alterum agmen est ex *Populonia* seu Populonio et ex insula *Ilva* seu Æthalia, nunc *Elba,* ei objecta, coactum. Populonii origo incerta est. vid. Serv. ad h. l. Ilva, Etruscorum colonia (vid. Stephan. in Αἰθάλη), olim æris, mox ferri fodinis nobilissima: vid. Strabo V, p. 342. Diodor. V, 13 et al. apud Cluver. Ital. pag. 502 sqq. et Serv. ad h. l. Mille viros *Pisa* adductos videmus v. 175—180. Pisam autem inter urbes a Pelasgis et Aboriginibus habitatas paullo ante vidimus: ut adeo inter antiquissimas illam fuisse necesse sit. Lycophron ipsos Lydos advenas Pisam occupasse tradit v. 1359, quod ex opinione veterum de Etruscorum ex Lydia origine intelligendum. Fecit tamen scriptoribus fraudem et hæc nominis similitudo, ut a Pisa Elidis profectos dicerent, qui Pisam Etruriæ conderent; vid. Strabo V, pag. 340 B. Plin. III, 5. Justin. XX, 1. Solin. 8. Copiosius e nostro poëta persequitur Rutilius Itin. I, 565 sq. Addit Strabo fuisse eos ex iis, qui Nestorem ad Ilium sequuti in reditu via aberraverant. Homerus tamen Pisatas non commemorat inter eos, quos Nestor adduxit. Adde Serviana ad v. 179 h. l., unde patet plura fuisse poëtarum vel historicorum commenta de Pisæ origine. Alia tamen in Servio legerat Jul. Sabin. Sequitur v. 180—184 Astur cum trecentis ex *Agylla* seu *Cære* et vicinis locis adductis, scilicet ex agris ac vicis circa *Minionem* fluvium (nunc *Mugnone)* haud longe a Centumcellis; exiguo intervallo versus occidentem fuit Gravisca vel *Graviscæ;* ultra Minionem ab oriente,

oriente, versus Cære, *Pyrgi.* Egit de utrisque diligenter C ver. Ital. p. 483. 495. Servius ad h. l. Pyrgos ait *castel* fuisse *nobilissimum eo tempore, quo Tusci piraticam exercuerint (* *illic metropolis fuit:* ab indocto homine fuit adjectum): *q* *postea expugnatum a Dionysio tyranno Siciliæ dicitur* (Dis narratur res a Diodoro XV, 14, ubi cf. Wesseling.), *de* *Lucilius:* Scorta Pyrgentia. *Pyrgi* jam Rutilii ætate, ine Sæc. V: *Nunc villæ grandes, oppida parva prius* Itin. I, 224. Omnino totus ille Rutilii locus cum hac carminis p comparandus est. Quod Graviscas *intempestas* dixit, s respexit in humili ac palustri planitie sub montibus Cornet a læva Martæ fluminis. Rutil. Itin. I, 282 Graviscæ, *premit æstivæ sæpe paludis odor.* Cato in Origg. apud S ad h. l. *Ideo Graviscæ dictæ sunt, quod gravem aërem sustin* quod si ita est, nomen a Romanis demum vel a Latinis ind esse debuit.

Inde a v. 185 *Ligures* Etruscis comites dedit, vicinum pulum, quicum multa bella gesserant veteres Etrusci: nunc addidisse eos videtur propterea, quoniam ornatum dabat mini ea gens, quippe de qua veteres fabulæ, poëtarum c nibus decantatæ, olim fuere plures; quibus caussam dedit corum priscorum ἀνιςοgηaία in his locis, dum Padum s. I num in Ligurum finibus ex monte Vesulo ortum una cum et succino, tum Phaëthontem et Cygnum ad Ligures re Pherecydes primus fabularum harum auctor fuisse vi saltem is primus Eridanum edidit secundum Hyginum fab fabulam de Phaëthonte et Heliadum electro primi Æs Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus, commenti ess bantur Plinio XXXVII, 2 s. 11, 1. De cæteris vid. N v. 185 sq. cf. sup. p. 405.

Claudunt agmen quingenti *Mantuani* duce *Ocno* v. 212, quem, Tiberis et Mantus filium, Mantuam condi matris nomen urbi imposuisse acceperat Maro. *Mant* ginem antiquissimam fuisse necesse est, cum poëta ad h pora eam referre ausus sit. Tiberis filius non male *Ocnus:* cum ab Etruscis condita fuerit Mantua tum, cu baris, qui ea loca incoluerant, expulsis, loca ultra Ap illi tenerent. *Manto* autem Tiresiæ filia mater ei data dum eundem vulgarem Romanorum errorem, quo Italiæ nomina et origines a Græcis repetebant: qua d in Excurss. ad lib. VII dictum est. Ocnus autem hic,

nus nullo modo cum Græcorum Ocno est confundendus, quem in locis inferis collocarunt nonnulli ex poëtis. Diversa de Ocno alios et de Mantuæ origine tradidisse, ex Servio ad v. 198 colligi potest; fuerunt enim qui Bononiam quoque, olim Felsinam, ab eo conditam traderent: at Mantuam a Tarchonte conditam narraverant alii, Mantuamque ideo nominatam, quod Etrusca lingua *Mantus* Dis pater est, cui urbem consecravit. Quæ sequuntur v. 201—203 *Mantua dives avis: sed non genus omnibus unum; Gens illi triplex, populi sub gente quaterni, Ipsa caput populis, Tusco de sanguine vires,* plurimum habent obscuritatis. Servii nota ad v. 201 et 202 admodum corrupta et obscura est, et quantum intelligo ex binis interpretationibus diversis conflata. Altera hæc: ut *Mantua tres habuerit tribus, quæ in quaternas curias dividebantur.* Ita dicerem sub Gallorum incursionem Etruscos ex cæteris XI civitatibus circumpadanis Mantuam confluxisse, et fuisse in tres tribus descriptos, quarum quæque quatuor demos haberet, quos Virgilius *populos* dixit. Verum sic non poterat Mantua dici *caput his populis.* Attigit locum Jo. Fr. Gronovius ad Liv. V, 34. 35 et *gentem triplicem* accipit tres regiones. Docet ille quidem eo loco copiose, *gentes* et *populos* sæpe conjungi apud scriptores, et patere gentem latius, ac posse sub se comprehendere plures populos, de quo nemo facile dubitet. Verum hæc omnia Virgilianum locum parum expediunt. Fac enim hoc ita se habere: Mantuam (aut, quod malim, agrum Mantuanum) habuisse tres regiones, quarum quæque contineret quatuor populos (h. conventus, δήμους), an de prisco Mantuæ statu sic constat melius? an in vetere historia quicquam est, quod cum ea memoratione consentiat? Nec vero versus præcedens convenit: *Mantua dives avis;* quid enim his cum illa divisione in regiones commune est? Cluverius in Ital. ant. p. 255, etsi populos quaternos prorsus explodit, tamquam poëtæ commentum, quo diversas historias compilatas miscuerit: *gentem* tamen *triplicem* agnoscit et ad triplices colonos refert, qui Mantuam insederunt. Fuerunt enim conditores urbis Etrusci: iis ex agris circumpadanis expulsis, Galli urbem tenuerunt aut Etruscis fuerunt admixti; tandem ex finitimis Venetis nonnulli inter cives adscripti fuere. Ea vero ratio nec illud expedit: *dives avis;* nec reliqua, inprimis hoc: *illa caput populis.* Servius ad v. 201 primum a Thebanis, deinde a Tuscis, novissime a Gallis, vel, ut alii dicunt, a Sarsinatibus, qui Perusiæ consederant, conditam narrat Mantuam:

Mantuam: quæ unde acceperit, cum inepta prorfus fint, facile dicat. Thebanos intulit forte propter Manto. quidem judicio hæc omnia facile expedias, fi memineris cos antiquitus, cum trans Apenninum late omnia tenerent, onem circumpadanam in XII civitates defcripfiffe, quem dum ipfa Etruria XII civitates principes habebat. Cf. II, 17. Liv. V, 33. Inter has XII civitates Virgilium tror non modo retuliffe Mantuam fuam; id quod recte fac nam etiam Plin. III, 19 f. 23 *Mantua Tufcorum trans fola reliqua:* verum etiam principem cæteris præpofuiff honorem eum ab aliis Bononiæ habitum conftat. Plinius lib. III, 15 f. 20 *Bononia Felfina vocitata cum princeps E effet*; etfi fententia Plinii et hæc effe poteft: fuiffe et ipfa finam inter principes. Copias igitur adducebat Ocnus M anas ex XII populis Etrufcis, qui incolebant agrum circ danum, conflatas: itaque *non genus omnibus unum* erat. vero addit poëta, ex eo primum difcimus, XII illos popu civitates in tres gentes fuiffe divifas; id quod ad Etruf gines notabile eft. *Non* igitur poëta, quod voluere inte *de Mantuanorum origine* in h. l. agit, nec de majorum ftirpe, nec de divifione agri Mantuani in regiones et con *fed de copiis* agitur, *quas Ocnus* Mantuæ conditor *ad civitatibus XII circumpadanis*, quibus Mantua illo t caput erat.

Mantuanis accenfuit denique v. 208 *Auleftem*, que Italos non ignobilem fuiffe ex Servianis laciniis ad v. 1 ligo: fuit enim fecundum nonnullos Ocni frater et *Peru* ditor habitus.

Illud adhuc fubjiciam: novam fuper loci interpr moveri poffe difficultatem ex Silio, qui VIII, 600. 60 cenfu populorum et civitatum: *Et quondam*, inquit, *comes in Laurentia belli Ocni prifca domus parvique Bononi* De Mantua eum accipi non poffe, manifeftum fit, qu doctis notatum, cum v. 594 jam eam memoraverit. igitur eft, Silium verba *patriis ab oris* fup. v. 198 h X accepiffe de Bononia, tamquam prifca Ocni et patı antequam ad Mantuam condendam difceffiffet. Dive et hæc eft ab ea, quam fupra ex Servio ad v. 198 a fabula de condita ab Ocno Felfina (ut cum Cluveri dum), feu Bononia. Lux ex his affundi poteft notæ bini ad vf. 203 *Ipfa caput populis*, qui de Bononia pere voluit.

E

EXCURSUS II.

De Amyclis tacitis.

Lib. X, 564 *tacitis regnavit Amyclis.* Cur *tacitas Amyclas* dixerit, varia commenta affert Servius, vix digna quæ repetantur. Quæ probabiliter dici possint, hæc esse arbitror: Loca Lucilii: *Mihi necesse est, loqui: nam scio Amyclas tacendo periisse,* Silii VIII, 529 et Pervigil. Ven. sub f. satis docent, ad illam narrationem poëtam respexisse, qua, " cum frequenter falso " nuntiarentur hostes, et inani terrore civitas quassaretur, lata " lege cautum est: ne quis unquam hostis nuntiaret adventum. " Postea cum vere hostis veniret, nullo nuntiante, ex improviso " civitas capta est: unde *tacitæ Amyclæ* dictæ sunt, quod " periere silentio." Recte hæc ab Aspro, nam is auctor a Julio Sabino proditur, tradita videntur, sed falso ad has Ausonum Amyclas revocata, quæ a serpentibus deletæ fuere; v. Notam: cum ea ad Amyclas Laconicæ spectarent, quas a Doriensibus deletas esse, proditum reperimus. Nam, Peloponneso a Doriensibus et Heraclidis occupata, oppida aliquot Laconicæ per ducentos adhuc annos tenuerant Achæi, donec, paullo ante bellum Messenium primum, regis Telecli ductu, Dorienses seu Lacedæmonii ea loca expugnata solo æquarunt. Inter quæ fuere Amyclæ, quæ acriter restiterunt, nec nisi belli diuturnitate attritæ in ditionem cesserunt. Tropæum de iis erectum pro argumento virtutis eorum, qui victi erant, habebatur: Pausan. III, 2, p. 208 et c. 12, p. 237. Amyclæ eversæ vici formam per multa tempora habuerunt, claræ inprimis dei Amyclæi templo et throno. v. ibid. III, 19 et 18, de quo disputatum est a nobis in *Antiquar. Abhandl. I Stück.* De expugnatione illa Amyclarum a priscis scriptoribus plura fuisse narrata, tum ex Pausania, tum ex Pindari locis Isthm. VII, 18—22. Pyth. I, 124. 125. 126 patet: unde intelligitur, fuisse Ægidarum, quæ Spartæ tribus erat Thebis oriunda, præcipuas in eo bello partes Amyclasque illis habitandas esse assignatas. Si veterem commentatorem in Pyth. V, 96 et 101 et Isthm. VII, 18 integriorem haberemus, plura ex Ephoro et Aristotele de hoc bello teneremus. A Strabone lib. VIII, p. 560 C. 561 D. ex Ephoro (conf. Meurs. Misc. Lac. IV, 3), Amyclæ ab Heraclidis Philonomo, qui Lacedæmonem iis prodiderat, concessæ narrantur; si vera sunt, quæ Conon Narrat. 36 ap-

 posuit,

posuit, adducti ab eo coloni ex Imbro et Lemno fuer tertia hinc ætate, seditione adversus Dorienses facta, Cretam adierunt et Gortynem occuparunt. Ad hoc tempus referenda esse videtur Amyclarum illa a Dori facta expugnatio: urbe ex improviso occupata. Ut hoc *ad Amyclas Italiæ* transferri posset, error ille, quem castigavimus, locum fecit, cum non modo Græcorum cc per totam Italiam disseminarent veteres auctores Latini, etiam urbium origines ac notitias nominum similitudin rumperent. Urbem *Amuclas* in his locis Italiæ fuisse dubitet. Sed nominis similitudo fecit, ut a nonnullis retur, Laconas eam urbem condidisse, et ab Amyclis su men indidisse. De tempore coloniæ ductæ varie trac Alii comites Castoris et Pollucis huc appulisse narrarun Amyclæos cum Glauco, Minois filio, venisse (apud Serv tandem etiam fuere, qui Lycurgi ætate coloniam ductam rent ab iis, qui novis legibus uti nollent: hos enim, ubi i Pomentino escendissent, Feroniæ fanum extruxisse, et inde Sabinos contendisse. v. Dionys. Halic. lib. II, 49 (p.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS,
LIBER UNDECIMUS.

ARGUMENTUM.

Occiso Mezentio victor Æneas Marti tropæum erigit: Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu ad Evandri urbem remittit: ubi summo et patris et suorum omnium luctu excipitur —99. Interim oratores a Latinis missi dierum duodecim inducias impetrant: quo temporis spatio utrique suorum cadavera perquirunt, supremoque sepulturæ honore prosequuntur — 224. Eodem quoque tempore Venulus, quem sub belli initium legatum ad Diomedem miserant Latini, ad suos rediens auxilia sibi denegata renuntiat—295. Ea spe destitutus Latinus, consilio convocato de summa belli consultat, legatosque de pacis conditionibus ad Æneam mittendos censet—335. Ibi Drances et Turnus pro inveterato inter ipsos odio se mutuis conviciis proscindunt —444.

—444. Interim Æneas, bipartito divisis copiis, levis a
ræ equites planis itineribus ad urbem præmittit: ipse cu
quo exercitu per loca silvis montibusque impedita ad edi
oppidi partem contendit. Cujus rei nuntio Laurentum
consilium dimittitur: paranturque ea, quæ ad urbis de
nem putantur pertinere—485. Turnus cognito per explo
Æneæ consilio bifariam et ipse suas copias partitur: eq
Messapum et Camillam præficit, eosque hostium equitib
ponit; ipse cum peditibus angustias, qua necessario Æn
urbem iter erat, breviori itinere occupat, atque ibi in
subsistit—531. Interponitur episodium de Camilla—596
terim equestre prælium committitur, diuque dubio ut
eventu pugnatur—647. Ibi Camilla, magna prius edita l
strage, dum Chloreum, Cybeles sacerdotem, armorum e
chritudine capta, incautius sequitur, ex insidiis ab Arun
trajicitur—835. Quam tamen sacræ virginis cædem Ar
diu tulit inultam: nam et ipse paullo post ab Opi, Diana
tra, sagitta trajectus offensi numinis pœnas persolvit—86
millæ nece consternati Rutuli fugam arripiunt: Troja
oppugnationem parant—895. Ejus calamitatis nuntio a
Camillæ comite, ad Turnum perlato, relictis quas obsed
gustiis, suis auxilio accurrit. Eodem subsequitur et Æn
quoniam imminente jam nocte prælium committi non
utrique positis ante urbem castris considunt—*ad fin.*

Ductus adversus Latinorum urbem Laurentum Æneæ exercitus merito, ut partem argumenti et rerum narratarum, ita librum Æneidis constituit. Hoc, quod per se parum fecundum erat et jejunum, magna rerum, accessionum, et episodiorum copia, ornav
funere Pallantis, sepul
sorum, reditu legatoru
ni ad Diomedem, consi
de legatis cum pacis co
bus ad Æneam mitte
in ipso accessu ad urb
millæ pugna et cæde.

ÆNEIDOS, LIBER UNDECIMUS.

OCEANUM interea ſurgens Aurora reliquit.
Æneas, quamquam et ſociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens eſt,
Vota deum primo victor ſolvebat Eoo.
Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
MezentI ducis exuvias; tibi, magne, tropæum,

2. *et* abeſt nonnullis Pier. et Heinſ., etiam edd. vett. *humandi* Zulich. —— 3. Julius Sab. ad h. v. "Apronianus legit :. "*mens turbata præcipitat funera.*" Spectat hoc eo, quod in Mediceo legitur: *funera*; ſic quoque Exc. Burm., perperam. —— 6. *Conſiſtunt* Goth. tert., perperam et hoc. Truncum quercus amputatum ſtatuit, conſtituit, Æneas in tumulo. —— 7. *eximias* Franc. *triumphum* Goth. tert. pro var. lect. pr. Hamb.

1. Altero mane poſt ſuperioris diei pugnam, cujus exitum non diſerte memoravit, ſed Mezentii cæde territos Rutulos in fugam ſe dediſſe facile unuſquiſque aſſequitur. Brevitatiſne ſtudio hoc dederit poëta, qui ſemper ad eventum feſtinat, et, quæ ornari nec poſſunt, omittit, an ſecundis curis reſervarit, quis pro certo affirmet?

2. 3. *curæ præcipitant*, potentius, quam, urgent, premunt, ut impenderet tempus humationi cæſorum militum. *funere*, dolore ex funeribus ſuorum, inprimis Pallantis. 4. *Eoo* Lucifero, ut ſup. III, 588. Ad religionem autem Æneæ hoc ſpectat, quod ante omnia perſolvit diis vota (*vota deorum*), et nunc quidem tropæo in Martis honorem conſtituto. 5. Locus de tropæo erigendo luculentus: quem æmulatus eſt Stat. Theb. II, 704 ſqq., ad orationis ſaltem copiam comparandus. *tumulo*, ſeu eminentiore loco, ſeu terra aggeſta. *aggere camporum medio* dixit Statius l. c. 708. *Tela trunca viri*, fractas Mezentii haſtas ſub X, 882 ſqq. *bis ſex*; Statius ibid. *perfoſſaque vulnere crebro arma.* Ad faſtidium argutantur Intpp. Illata fuere

 vulnera

Bellipotens; aptat rorantis sanguine cristas,
Telaque trunca viri, et bis sex thoraca petitu
Perfossumque locis: clipeumque ex ære sinistı
Subligat atque ensem collo suspendit eburnuı
Tum socios, namque omnis eum stipata tege
Turba ducum, sic incipiens hortatur ovantis
Maxima res effecta, viri; timor omnis abest(
Quod superest; hæc sunt spolia, et de reg
perbo
Primitiæ; manibusque meis Mezentius hic

8. *roranti* Goth. sec., sicque Rom.——9. *Truncaque tela* Go *virum* Lutat. ad Stat. II Theb. 710.——10. *Effossumque* Dorvill. aliquot Heins. *sinistris* vel *sinistra* Gud.——11. *eburneum* Gud. a applaudente Heinsio.——12. *Cum s.* Carisius lib. IV citat. *omnis ta* Goth. tert.——14. 15. Mutavi hic Heinsianæ recensionis inter nem, quæ manifeste sententiam vitiabat: *Maxima res effecta viri. omnis abesto. Quod superest: hæc sunt* etc. Imo vero jungenda: *tin abesto,* quod id attinet, *quod superest* (κατὰ) τὸ λοιπὸν τοῦ πολέμου. quuntur: *hæc sunt spolia,* illustrant illa: *maxima res effecta.*——15. Ven. et sec. Rottend. Alii apud Heinf. distinguebant: *et de re Primitiæ manibusque meis: Mezentius hic est.* Parum scite.——16. *m meis Mezentius hic est.* Paullo durior est oratio verborum junctur *manibus Mezentius hic est,* talis est, mea virtute huc est redactus: qu superest, hoc *est.* Supra IX, 481 *Hunc ego te, Euryale, adspicio tropæum* ostenditur, Mezentii armis indutum, quod Mezentium Hoc acumen veteribus, saltem Maroni, placuisse, inf. v. 173 do *quoque* (Turne) *nunc stares immanis truncus in armis:* tu quoque nunc pæum. *in manibusque* Voss. *hicc' est* monet legendum esse Marius nus in Grammatica. vid. Heinf. ad II, 654. Pro adverbio *hic* nonnulli, minus bene: nec melius succedit, si quis cum Cerda imaginis animo cogitet.

vulnera per totam pugnam. v. sup. X, 691. 692. 715. 716.

14. 15. 16. Similis oratio Achillis victo Hectore Iliad. χ, 391—394, ubi Ἠράμεθα μέγα κῦδος, quod hic *Maxima res effecta,* simpl. pro magna res peracta. *Primitiæ* sc. vel belli, vel spoliorum, τὰ ἀκροθ poëtice ornaverit rem pria et exquisita voce. *s.*, Mezentio, non Tu Serv. et alii. 16. et ı tute de Mezentio nihil quam hoc tropæum, l arma trunco imposita. acutius, puta cum ges

I

Nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
Arma parate, animis et spe præsumite bellum;
Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere signa
Adnuerint superi, pubemque educere castris,
Inpediat, segnisve metu sententia tardet.
Interea socios inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
Ite, ait; egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
Muneribus: mæstamque Evandri primus ad urbem

17. *Tunc* duo Burm.——18. *Arma parate animis.* Aut hypallage est, inquit Servius, pro *armis parate animos*, aut certe mutanda distinctio, ut sit: *Arma parate: animis et spe præsumite bellum.* Atque hoc probat Burm., non enim satis eleganter dici *animis parare* arma. Tantilli erat videre, *arma* esse pro pugna dicta: pugnam autem parare animo, esse exquisitius dictum, quam quod sollenne est: parare animos ad pugnam.——19. *Ne qua hora* Goth. tert. *avellere* præscriptum est ab Heinsio; reperio id exaratum in una Ald. pr. Nam altera 1505 consentit in *veller-*, quod ubique editum video. Et id Servius interpretatur. *evellere* Dorvill.——20. *Adnuerent* Rom. *Adnuerunt* Leid. *Annuerant* Ed. pr. Burm. *pubesque* Ven. *puppem inducere* Goth. tert.——21. *segnisque* Heins. e libb. (sicque Ald. tert.) pro vulgari: *segnesque*. At porro Medic. *segnisve*, nec aliter Rom. *signisve*. Hoc itaque cum Brunckio reposui. Alii *segnique*; edd. vett. aliquot: *segnesque metus*.——23. *est* abest Rom. et aliis Pier., uni Heins. et ed. pr. Burm.——24. Servius: « Vitiose in media oratione *ait* positum Critici notant." Satis indoctos illos fuisse necesse est: cum adeo frequens hæc sit verbi: *inquit: ait*, iteratio. Aliter Burm. rem expedit: ut nunc ad milites aut famulos se convertat. *egregiasque* Ven. *qui* Macrob. et Schol. Horat. ap. Heins.——25. *pepigere* Bigot. *et decorate* Oudart.

ἐκεῖνος ὁ Μεζέντιος. vid. Var. Lect. 19. *ubi primum vellere signa Annuerint superi.* Verba Romana: et captis auguriis id fieri solitum: sed hic poëta ornatus caussa tantum posuisse videri debet: cumprimum licebit agmen ducere. 21. *sententia* pro cunctatio; quod adjuncta efficiunt: *segnis metu* et *tardet.* 23. *qui solus*; notissimum illud Homericum τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων Iliad. π, 675 et alibi. 24. 25. 26. Egregia et in laudationibus (λόγοις ἐπιταφίοις) pro patria mortuorum frequentata oratio. Exempla quoque nonnulla collegit Cerda. Illud

Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.
Sic ait inlacrimans recipitque ad limina gre
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acœt
Servabat senior, qui Parrhasio Evandro
Armiger ante fuit; sed non felicibus æque
Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnis famulumque manus Trojar
turba
Et mæstum Iliades crinem de more solutæ.
Ut vero Æneas foribus sese intulit altis:
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mæstoque inmugit regia luctu.
Ipse, caput nivei fultum Pallantis et ora

28. *et f. vertit* Vratisl. Versus idem sup. VI, 429 occurrebat.— *lacrimans* Ed. pr. Burm.——30. *exanimum* aliquot Pier. *exanime* Bi *tum* Bigot. *exanimum positi* conj. Heinsius et olim viri docti ap. Cerd peram. *Acetes* vulgg., item *Acetas*, *Acestes*. Est 'Αχοίτης.——34. *Circa* sec. Moret. *omnis* e Pier. et suis reposuit Heins., ut nunc sit: *om* Alii *omnes*. *Tr. pubes* qu. Moret.——35. Idem versus sup. III, 65 editum erat in vulgg. ante Heins., qui secundum Pierium e codd. ribus (inter quos et Medic. et Rom. est) retraxit *mæstum* elegantius est, et in vett. edd., quas in manibus habeo, occurrit Videtur primus mutasse Ald. statim ed. pr. Displicet vox versu h to repetita.——36. *tectis sese* Schol. Statii Theb. VI, 39. *sese im* Hamb.——37. *tonsis* scribunt multi. *tusis* pr. Moret. *tollit* sec. et Erf.——38. *immugiit* Mentel. pr. et sec. cum Exc. Burm.——39 Goth. tert. *fulvum* pr. Moret. et alter Hamb. *vultum* Leid. pro

Illud proprium attexuit, quod *hanc patriam* dixit, novas sedes in Latio. 27. *quem non virtutis egentem* Ennii versum esse, Servius notavit; ὐδέ τι ἀλκῆς δευόμενον.

29. *ad limina*, in receptis castris seu nova Troja. *Ubi*, in vestibulo ex more; ἀνὰ πρόθυρον, Iliad. τ, 212. miger, ὀπάων, ut jam s comes θεράπων. 35. matronæ Trojanæ. cf. IX, 217. Mos autem tuus veteris ævi, ut lam per mortuo facerent f idem mos barbarorum a rum populorum. 36 s

Ut vidit, levique patens in pectore volnus
Cuſpidis Auſoniæ, lacrimis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miſerande puer, cum læta veniret,
Invidit Fortuna mihi, ne regna videres
Noſtra, neque ad ſedes victor veherere paternas?
Non hæc Evandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam: cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuenſque moneret
Acris eſſe viros, cum dura prœlia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani
Fors et vota facit, cumulatque altaria donis.

40. *lenique* Oudart. *in corpore* pr. Moret.——41. *ſic fatur* duo Burm.——42. *cui l.* Hugen., male.——43. *ſ. tibi* Zulich. a m. pr. *ne r. venires* alter Hamb. a m. ſec.——46. *dederim* a pr. m. Dorvill. *compreſſus* Vratiſl.——47. *moveret* Parrhaſ.——48. *d. in prælia* Medic. a m. ſec., quod ſe non intelligere fatetur Heinſ. Scilicet putavit Apronianus dictum a poëta: *gentem duram in prælia*, ut virum in pugnam acrem pro, ad pugnam, dicimus. *ad prælia* Leid.——50. *Forſet* eſſe poſſe Servius putabat: *Forſit* nonnulli ap. Pier., qui tamen cum Fabric. et Heinſ. ac Burm. ſatis firmat vùlgatum *Fors et.* Erat quoque ap. Pier. in libb. *Sors et*, ſollenni errore.

naturæ veritatem hoc, quod Æneæ adventu renovatur luctus. Comparat Servius Statii locum VI Theb. 37 ſqq. 40. *lævi*, pulchro, puerili: nondum ſetoſo, ait Serv. Malim de loto et a cruore purgato accipere. *Mitteret in magnum imperium*, reſpectu, puto fatorum et vaticiniorum de initiis potentis imperii, quod in Italia conditurus eſſet Æneas. Sollenne vero noſtro poëtæ, ut ex hac ipſa prædictione petat ea, quæ ad amplificandam rerum tenuitatem vim habere poſſint; ut paullo ante: *Invidit Fortuna mihi, ne regna videres Noſtra*; et v. c. IV, 267 *heu regni rerumque oblite tuarum:* ubi cf. 275. Sup. IX, 267 *Si capere Italiam ſceptriſque potiri contigerit victori.* Igitur nunc pro vulgari: mittere ad debellandos Latinos et ad novas ſedes in Latio parandas. Video etiam Briglebium, V. C., hanc ad me interpretationem perſcripſiſſe: ut potirer magno imperio. 49. 50. Color ſententiæ ſimilis

Nos juvenem exanimum, et nil jam cœlestibu
Debentem, vano mæsti comitamur honore.
Infelix, nati funus crudeli videbis!
Hi nostri reditus, exspectatique triumphi?
Hæc mea magna fides? At non, Evandre
dendis
Volneribus pulsum adspicies; nec sospite di
Optabis nato funus pater. Hei mihi, quant
Præsidium Ausonia, et quantum tu perdis,

51. *exanimem* edd. vett. aliquot et codd. apud Pier., inter qu ——52. *comitamus* pr. Moret. *comitantur* duo Burm. cum Goth. t scite. *amore* Oudart. *ab ore* a pr. m. pr. Moret.——53. *funus n* nian. de Schem. Lex. *vulnus* Parrhas.——54. *Hic.* Goth pr. Rom. cum Goth. et Menag. pr.; vulgatum confirmat P. Burma Antholog. Lat. T. I, p. 163.——55. *Hæc mora* pr. Moret. Franc.——56. *passum* idem Franc. et pr. Hamb. *non* Ven. *ne durum* itidem duo cum Medic. Pierii. *diro* Exc. Burm.——57. Rom. *funus nato* Goth. tert. *Heu* multi. *Ei* alii. *Et* Rom.— abest ed. pr. Burm. *Iuli* Rom.

similis apud Sophocl. Ajac. 509 sq. 51, *nil jam cœlestibus ullis Debentem.* Animose dictum! Referendum autem ad v. 50 *vota facit c. a. donis* atque hinc illustrandum. Qui vota facit, *debere* dicitur *diis*, si rata sunt; sin irrita sunt, nihil debet. Adeo juveni justa persolvimus, pro quo vota ab Evandro patre frustra suscepta fuere, et quem dii salvum et incolumem esse noluere. Manifeste hoc mutuatus est poëta a Sophocle: etsi paullulum inflexit. Ibi Ajax, cum per deos obsecrasset Tecmessa, ut vitæ parceret, v. 592. 593 Ἄγαν γε λυπεῖς. οὐ κάτοισθ', ἐγὼ θεοῖς Ὡς οὐδὲν ἀρκεῖν εἰμ' ὀφειλέτης ἔτι; *annon vides, nihil me*

debere diis, quod quidem i tem? salute scilicet si perata, nihil amplius diis σωτῆρσι. Sic e loca accipio. Pleri Marone eo referunt sent quod Pallas jam deoru rorum potestatem venit commenta Servii alio Intpp. repetere nil refe *no* hactenus, quod eo in vitam non revocat VI, 886 *inane munus.* *nostri reditus. nostri,* promissi; alias friget. quitur: *Hæc mea mag At non pudendis* (sed pu honestis, adverso corp Iliad v, 288 sq.) *Vulne sum*; πληγέντα, percus *sospite—nato* scil. cum

Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus
Imperat, et toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
Intersintque patris lacrimis; solatia luctus
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alii cratis et molle feretrum
Arbuteis texunt virgis et vimine querno,
Exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic juvenem agresti sublimem stramine ponunt:
Qualem virgineo demessum pollice florem,
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi;
Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit;
Non jam mater alit tellus, viresque ministrat.
Tunc geminas vestis, auroque ostroque rigentis,

59. *Heu ubi* alter Hamb. *dicta deflevit* Rom.——60. *ex ordine* Rom. *mitti* Goth. tert., quod placere potest.——61. *comitantur* aliquot Burmann.——65. *Arboreis* Ven.——66. *obumbrant* Oblong. Pierii et Leid. conf. IV Ge. 20.——67. *Hinc j.* Ald. pr. et aliæ edd. *in stramine* passim vulgg., sed abest codd. Pier. et Heins., itaque sublatum ab Heinsio.——68. *virgineum* Goth. pr. *demissum* Gud. a m. pr. *decissum* Dorvill. a m. sec. *messum de pollice* Servius ad II Ge, 274. *poplite* Ven.——70. *nondum* Ven. *nec non* pr. Hamb. *sua fama* Hugen.——71. *Nec jam* Dorvill. et Goth. tert. *Jam non* Leid.——72. *Tum* Heins. e codd. pro *Tunc.* Tum alii scripti et edd. *ostroque auroque* Non video, quid intersit. Sed vetustiorum codd. lectio recte servata est.

turpi fuga e pugna servato: cujus dedecoris dolore exardescens pater infaustus sibi mortem, *dirum funus*, optat. Perperam Servii exemplo Intpp. *sospite* pro sospiti dictum volunt.

59. *deflevit*, flendo finem fecit, ut Cannegieter ad Avian. fab. pr. exemplis illustrat: quem jam Burm. laudavit: nec tamen video, an omnino hoc necesse sit. 66. *obtentu frondis*, obtentis frondibus ac ramis, qui umbram desuper corpori facerent.

68—71. Obvia comparatio et multis frequentata ac variata (cf. sup. IX, 435—437), sed h. l. suavissima ornamentorum copia et dilectu: *virgineo pollice, florem, seu—seu—*, et qui nondum marcidus elanguit: *Cui neque—recessit:* nec tamen pristino vigore nitet: *Non jam mater.*

Extulit Æneas: quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, et tenui telas diſcreverat auro:
Harum unam juveni ſupremum mæſtus hon
Induit, arſuraſque comas obnubit amictu:
Multaque præterea Laurentis præmia pugna
Aggerat, et longo prædam jubet ordine duci
Addit equos, et tela, quibus ſpoliaverat hoſten
Vinxerat et poſt terga manus, quos mitteret u
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammam;
Indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.

73. *læta bonorum* apud Rufinianum de Schemat. Lex., quod o
teſt a novaturo: eſt, quæ abundabat hinc copiis et opibus.——74
quondam aliquot Heinſ. et Burm.——75. *Texerat et* Ven.——7
Rom. *ſupremo m. bonore* Parrhaſ., quod pro interpretatione eſſ
ſupremus ſec. Menag.——77. *birſutaſque comas* Ven.——80. *ſpolia*
vill.——82. *ſparſurus* aliquot Pier., inter quos Rom., tum Me
et alii Heinſ. (ne addam Goth. pr.) cum vetuſtioribus Macrobi
Sane *ſparſuros*, quod inde ab Aldo in pr. editum, elegantius eſt:
codicum auctoritate nititur; qua ſane in his ſtandum videtur, u
tur, quid poëtæ, non quid nobis arriſerit. *ſparſuras* Montalb.
flammas alii et utrumque Erf. *flammam* Heinſ. e Rom. Gud. M
recepit; adde Goth. pr.; et recte conſuluit auribus.——83.
Gud. a m. pr.——84. *fingi* duo Burm. cum Rom.

mater. 73—75. Magiſtro Homero hoc didicit Maro: commendare rem ſeu artificis auctoritate ſeu muneris auctore. *læta laborum* (cf. ad lib. I, 441 *lætiſſimus umbræ*): adeoque illa ſibi placens in opera ſua et operis ſucceſſu: quo ipſo intelligitur præclari fuiſſe artificii opus. Nec dicas delectatam opere, quod in amantis Æneæ gratiam parabat. 76. *obnubit:*

ſc. altera veſte caput
videtur et hoc ad rel
pertinuiſſe, cum Ma
diis inferis nunc co
eſſet Pallas. 81. De j
his, quos inferiis deſt
v. ſup. ad X, 518—52
ſanguine audacter pr
rum, ut ibidem: *cap*
guine. 83. 84. Fer
ſcribit in triumphis g
lita humeris: arma

Ducitur infelix ævo confectus Acœtes, 85
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora;
Sternitur et toto projectus corpore terræ.
Ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.
Post bellator equus, positis insignibus, Æthon 89
It lacrimans, guttisque humectat grandibus ora.
Hastam alii galeamque ferunt; nam cetera Turnus
Victor habet. Tum mæsta phalanx, Teucrique sequuntur,
Tyrrhenique duces, et versis Arcades armis.
Postquam omnis longe comitum processerat ordo,

85. *Acetes*, *Acestes*, etiam hic. *Aletes* apud Macrob. IV, 3. cf. sup. ad v. 30.——87. *prostratus* alt. Voss. et pr. Hamb. *dejectus* Oudart. *projecto* Gud. sec.——88. *Ducitur et* Goth. sec. *perfusus* sec. Rottend. *perfossos* a m. sec. Bigot. *cursus* Hugen. *cultus* Zulich.——90. *Illacrimans* Goth. sec.——91. *gerunt* Sprot.——93. *Tyrrhenique omnes* Medic. et codd. Heins. omnes, trinis exceptis. Errorem versus sequens peperit. Sed, si hoc non nisi in uno Mediceo primum est factum, quantum codicum agmen ex eo prodiisse credendum est! Romanus contagio liber est: cum Goth. pr. et tert.——94. *comitum longe* Parrhas. *præcesserat* Rom. et cæteri Pier., cum vett. edd., omnes itidem Heins., uno Ven. excepto, et pro var. lect. Gud. Maluit tamen Heins. alterum, quod in Ald. sec. receptum, retinere tamquam magis proprium. cf. ad VIII, 462; hoc et omnes Goth. præferunt: si modo iis aliqua esset auctoritas.

truncis infixa vel perticis, cum titulis, seu nominibus eorum, quorum arma fuerant. 87. *Sternitur et*; pro, nunc—*nunc* stratus et projectus humi. 88. *currus* acciperem Pallantis currum, quo in pugna usus erat, nisi navibus venisset et statim unus equus subjiceretur; nunc hosti erepti currus intelligendi; cf. lib. X, 399 etc. 89. 90. Homerico exemplo, Iliad. ρ, 426 sq. 437 sq. Quod Maronis ævo forte ipsa imitatione placebat: nunc hoc ipso displicet, quod imitandi studium in oculos incurrit. Res per se heroicæ vitæ sensibus et studiis accommodata. 91. *nam cetera Turnus victor habet.* Supra X, 496 sq. balteum tantum commemoraverat, e quo ensis pendere debuit. Reliqua tum subticuit. 92 seq. Comparant Iliad. ψ, 129 sqq. *versis armis* h. hastis, haud dubie de suis tempori-

Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto
Nos alias hinc ad lacrimas eadem horrida be
Fata vocant. Salve æternum mihi, maxume I
Æternumque vale. Nec plura effatus, ad al
Tendebat muros, gressumque in castra fereba
Jamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ferro quæ fusa jacebant
Redderet, ac tumulo sineret succedere terræ;
Nullum cum victis certamen et æthere cassis;

95. *que* abest Franc. *edidit* Medic. a m. sec. pr. Menag. alter M Franc. Parrhas. et Goth. sec., quique primo loco memorandu Rom., ut adeo hæc verior sit lectio.——96. *Nos aliter* Ven.——9 *las* Rom. et Hugen. cf. ad X, 411. adde h. l. Pier.——99. *Cedeba* Ed. pr. Burm. *gressusque* Oudart. et Dorvill. *in tecta* Ed. pr. *ferebant* Gud.——100. *Jamque o. adventant ex* Erf., sic saltem d *de gente Latina* Bigot.——101. *precantes* Parrhas. Ven. sec. Goth., Serv. X, 31, ducta familia a Romano.——103. *tumulos* Mente quod Heins. illustrat. Scilicet *subire succedere*, dicimur et *urbi* et igitur res unoquoque loco codicum auctoritate dijudicanda est. *si dextræ* Parrhas. a m. pr., perperam ex aliis locis.——104. *Nul* Goth. tert. *vinctis* Bigot. *aëre* aliquot Pier. et Heins.

poribus sumsit poëta. Saltem in Homero occurrere hoc non memini. 96. *Nos alias hinc— vocant.* Egregie hæc ad affectus et ad rerum veritatem; idemque cum sapientiæ præceptis conjunctissimum; obtemperandum est naturæ in gravi casu; est flendum, elugendum; tum animo composito ad vitæ officia redeundum. Bene ea transtulit Silius in nobilissimis illis vss. *I decus Ausoniæ, quo fas est ire superbas Virtute et factis animas: tibi gloria leto Jam parta insigni; nostros Fortuna labores Versat adhuc, casusque jubet nescire futuros.* vid. lib. X, 57 Burmannus Statii versu dat IV Theb. 600. 601 *Existis casus: bella horri bis atque iterum Tydeus.* Iliad. ψ, 19.

100 seqq. Similis l Iliad. η, 394 sqq. ad c cenda mortuorum ad se ram corpora. Bene ea est poëta ad illustrandum nomen. Erat enim ea confessio Latinorum, vi esse a Trojanis. 101. ἐστεμμένοι, gestantes ramo tatos manibus. vid. ad li 249. V, 72. 366. VII, 237. 101. 102. *venia*

Parceret hoſpitibus quondam ſocerisque vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precantis,
Proſequitur venia, et verbis hæc inſuper addit:
Quænam vos tanto Fortuna indigna, Latini,
Inplicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem me exanimis et Martis ſorte peremtis
Oratis? equidem et vivis concedere vellem.
Nec veni, niſi fata locum ſedemque dediſſent;
Nec bellum cum gente gero: rex noſtra reliquit
Hoſpitia, et Turni potius ſe credidit armis.
Æquius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Adparat: his mecum decuit concurrere telis;
Vixet, cui vitam deus aut ſua dextra dediſſet.

105. *ſoceris*, et pro var. lect. *ſociis* Ven.——106. *aſpernenda* Oudart.——107. *Perſequitur* Zulich. *Præſequitur* Hugen.——109. *quid nos* duo Burm.——110. *Pacem me* ex præſtantioribus Pier. et ſuis Heinſius, ſublata interrogatione, pro vulgg. *Pacemne*; quod jam inde ab Ald. ſec. regnat. Voſſ. pr. *Pacem quam ex.*; et Franc. ex librarii ſtupore *M. ſ. parentis.*——111. *et* abeſt nonnullis ap. Ge. Fabric. *vivis equidem* Oudart. *mallem* Pſeudodonatus et aliquot Pier.——112. *Non veni* Goth. tert. *ni* Probus lib. I apud Heinſ. et Goth. ſec.——113. *de gente* alter Hamb., male; non cum Latinis, ſed cum rege Latino ait ſe bellum gerere. *relinquit* Franc.——114. *potius Turni* Goth. tert. *contulit* unus Burm. et in Gud. eraſa vetus lectio.——115. *hinc* Ven. *Turno* vett. edd., ſed jam emendatum video *Turnum* in ed. Ald. tert., idque firmant codd. omnium auctoritate Pier. et Heinſius, præter Montalb. *ſe ponere* Oudart. *Marti* Sprot. Bigot. et a m. ſec. alter Hamb. Franc. cum Goth. tert. At Marti, pugnæ, ſe objecerat ſane Turnus. Servius agnoſcit *morti*: ait eſſe δεικτικῶς, quaſi jacentes oſtendat.——117. *mecum decuit*: hoc ordine meliores Pierii et Heinſii. Vulgo: *decuit mecum*. *convertere* vel *contendere* Cod. Kœler., perperam.——118. *Vixit* Goth. tert., indocte. *Vixet* pro vixiſſet. *et ſua* Menag. pr.

hanc, ut redderet; mox *pacem*, indulgentiam, conceſſionem. 112. *Nec veni*, pro veniſſem; οὐδ' ἦλθον ἄν, εἰ μή. 115. *huic ſe opponere morti*; ſe objicere, periculum mortis ſubire. *huic*; qua hi cæſi occubuerunt. At ille videri tum poterat navi

Nunc ite, et miseris subponite civibus ignem
Dixerat Æneas. Olli obstupuere silentes;
Conversique oculos inter se atque ora teneban
Tum senior semperque odiis et crimine Dran
Infensus juveni Turni sic ore vicissim
Orsa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Justitiæne prius mirer, belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad urb
Et te, si qua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi. Quærat sibi fœdera Turnu
Quin et fatalis murorum adtollere moles,
Saxaque subvectare humeris Trojana juvabit.

120. *Illi* Dorvill. Goth. tert. cum Rom. *Illi obstipuere* Pier. nibus fere invenerat.——122. *sed crimine* Donat. ad Terent. Hec 13. *Drances odiis et crimine semper* Goth. tert.——123. *Infestus* edd. vett., sic et Gud. alter Menag. et duo Goth. *Infensis* Ment et *Infensi* Medic. a m. pr. et Hugen.——126. *Justitiane—labore* R alii Pier. cum Regio. *Justitiane* et *laborum* Priscian. XVII apud I Heins. *labores* Alcuin. in Grammat. *laborem* nonnulli Heins. et horum alii etiam *Justitiam* et *laborem*. Voss. *Justitiam primum*. omnia debentur grammaticorum inscitiæ græcismi: θαυμάζειν τι (χάριν, ἕνεκα). conf. Guell. *bellive* Parrhas.——127. *hoc* duo *grati* superscriptum *læti* Zulich.——129. *fædere* Mentel. pr.— *subvectari* sec. Moret. Reg. *subjectare* Goth. pr., sed hoc aliud Lucret. VI, 700, ubi montes cavernosi *extollere flammas saxaque su* dicuntur. Porro *Trojane* a m. sec. Medic. Montalb. Reg. et D perperam; ut *Trojanam urbem*, *Trojanos muros*, sic *saxa Trojana* dixit. dem *juvabat* a m. pr. Gud. qu. Moret. et Franc., ut mox v. 168.

vi aufugisse sup. X, 665 sq.

121. *Conversi — tenebant:* pro vulgari conversos oculos. 122. *et crimine*, crimen pro criminatione: ut sæpe. 124. *armis* pro factis, rebus gestis, ut in illo Ciceronis, quod e Cat. maj. Macrob. VI S laudat, *contingebat in eo, plerisque contra solet, ut omnia te quam fama vide* Sed, ut Maronem a Cic petiisse credat, nemo in mum inducat. 130. Quin nos parati sumus tr

Dixerat hæc, unoque omnes eadem ore fremebant.
Bis senos pepigere dies, et, pace sequestra,
Per silvas Teucri, mixtique inpune Latini,
Erravere jugis. Ferro sonat icta bipenni
Fraxinus; evertunt actas ad sidera pinus;
Robora nec cuneis et olentem scindere cedrum,
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.
Et jam Fama volans, tanti prænuntia luctus,
Evandrum Evandrique domos et mœnia conplet,
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, et de more vetusto

132. *unaque* Goth. pr. *ore ferebant* Goth. tert.——134. *silvam* Medic. *Latinis* Goth. pr.——135. *icta* Heins. e Rom. et aliquot suis reposuit. Vulgg. duce Mediceo *alta*; tum *acta* aliquot Pier. Zulich. pro var. lect., male: cum mox sequatur: *actas pinus*.——136. *evertuntque* Goth. tert. et pr. Hamb. a m. sec. *altas* Dorvill. et Goth. tert. *ictas* pr. Moret. *pinos* Medic. pr. Voss. et al. vid. X, 230.——137. *findere* Gud. a m. sec. *caedere* Ven. *quercum* pr. Moret.——138. *ornus* Sprot.——139. *volat* Bigot. et Goth. tert.——140. *domus* Probus in Grammatica, et sic alter Hamb. Tum *replet* Rom. et reliqui Pier. Medic. a m. pr. et plerique Heins. cum binis Goth. Erf. et vett. edd. Firmat quoque Heinsius; reliquit tamen alterum, *complet*, quod legitur ab Ald. pr. quodque ipse præferam.——141. *Quæ non* ed. pr. Burmann.——142. *Arcadas* Bigot. et

ruenda urbe fatis tibi in Latio destinata ipsi operas nostras adjungere. 133. *pace sequestra* h. induciarum fide et auctoritate. *Sequester*, seu medius et arbiter inter duo litigantes, fidem facit ejus, de quo convenitur vel ejus arbitrio constituitur. *pax*, pactio, tutos præstabat h. l. et Latinos et Trojanos, ut permixti discurrerent. Numerum XII dierum ab Homero arripuit Iliad. ω, nec aliud quid quærendum. 134. *Per silvas*; itidem, ut Iliad. η, 417. 135 sq. Conf. sup. ad lib. VI, 179 Not. 137. *olentem cedrum*, odoratam. De hac Græcorum et Latinorum cedro, quæ ex juniperorum genere est, satis dictum sup. ad lib. VII, 13, et Ge. II, 443. Qui cedrum in Italia non nasci contendunt, perperam de cedro Libani cogitant, quæ ex pinorum genere est.

142. 143. Vix ferat aliquis Servii

Funereas rapuere faces. Lucet via longo
Ordine flammarum, et late discriminat agro:
Contra turba Phrygum veniens plangentia ju
Agmina. Quae postquam matres succedere
Viderunt, mæstam incendunt clamoribus ur
At non Evandrum potis est vis ulla tenere:
Sed venit in medios. Feretro Pallanta repo
Procubuit super, atque hæret lacrimansqu
mensque,
Et via vix tandem voci laxata dolore est:

et apud Serv., sed vitiose. *Arcades et* sec. Moret. *ad portam* Burm. *at portis ruere* multi ap. Serv., non male: etsi eodem r turba portis ruat in campos, seu ad portas, ut exeat.——144. *d* qu. Moret.——145. *jungunt* e Mediceo et aliis Heinf. (adde Co vulgari *jungit*, quod Rom. tuetur.——146. *accedere* pr. Hamb. lect. *tecto* vett. edd., sicque Goth. pr. *tectis* primum intuliss Ald. pr., idque Rom. et Medic. cum aliis tuentur. *succedere* quot Pier., scil. ex interpretatione.——149. *Pallante* plerique a m. pr. Medic., sicque omnes Goth. et Erf. Tumque esset v *Pallante, feretro reposito*; vel *super Pallante reposito* in *feretro*. *P* Mediceo Aproniani emendatio est. conf. Jul. Sab. Sed forte fecit ignorata vocis *reposto* significatio h. l. pro deposito, posito sin 150. *Procubuit* perpetua lectio edd. inde ab Aldo e Medic. et alii ab Heinf. *Procumbit* Rom., quod Pier. commendaverat, et Com Palat. intulerat, iterum revocatum a Burmanni operis ex Pulm alia Elzev. *hærens* aliquot Heinf. cum Goth. tert.——151. *Ut* quando malebat Heinf., sed *et* Maroni sic frequentatum. *mo* Zulich. a m. pr. *vocis* Rom. et Medic. ac Gud., adeoque ve codd. Heinsius etiam argutius quid suspicatur: *Et via—vocis la est*. Aberat *est* Ven.

Servii et aliorum nugas. Refert h. l. poëta ingeniose ad veterem Arcadum morem, quod Romanis sollenne erat, ut facibus et cereis accensis pompam funebrem ad rogum ducerent. Omnino nocturno tempore exequias facere mos erat: quod tamen in nobilium funeribus non æque obtinuisse inde colligas, quod pro rostris tiones habebantur. C bus forte etiam mos obviam progrederentu tuis, qui ex præliis repo tur. 145. Comparan *a*, 707 sqq. 146. *tectis* h. l. ingredi urbe *incendunt clamoribus ur* ad X, 895.

Non hæc, o Palla, dederas promissa parenti.
Cautius ut sævo velles te credere Marti!
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine posset.
Primitiæ juvenis miseræ! bellique propinqui
Dura rudimenta! et nulli exaudita deorum
Vota precesque meæ! tuque, o sanctissima conjunx,
Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem!
Contra ego vivendo vici mea fata, superstes
Restarem ut genitor. Troum socia arma secutum

152. 153. Si vera hæc est lectio et interpunctio, quæ vulgo habetur: *Non hæc dederas promissa parenti, Cautius ut sævo velles:* invita ratione grammatica dictum est: *promittere ut.* Ruæus non male supplet: *sed fore* ut. Possit quoque aliquis supplere: *parenti,* cum ego te monerem, *ut velles.* Sed tum præstitisset statim scribere: *non hæc d. p. monenti, Cautius ut s. v.* Ineptit Servius: nil vident Cerda et cæteri. Unus Faber alterum jubet versum sejungere a superiori, et explicare: *utinam vero voluisses cautius te credere Marti!* Ita *velles* pro voluisses. Præstaret saltem sic: *Cautius at velles.* In Servianis traditur: "Alii non *parenti* sed *petenti* legunt:" quod etsi ab indocto grammatico perperam exponitur, tamen omni difficultati occurrit, et merito ipsi Heinsio concinnius videbatur: *petenti* mihi *ut velles.*——153. *aut sævo* Rom. *te cr. bello* Goth. tert.——154. *Haud ignarus enim* Hamb. pr. non illepide, *nova gaudia* cod. Thuan. ap. Macrob. IV, 6.——155. *p. in certamine* Ven. et qu. Moret. *possit* aliquot Burm. et Goth. pr.——157. *Clara r.* sec. Rottend. *n. e. priorum* sec. Hamb.——160. *vixi m. f.* Menag. pr. *vinci* vel *vinco* Montalb. *facta* Zulich.——161. *secutus* pr. Menag.

152. 153. Turbata oratio dolore loquentis. Vide Var. Lect. Si vera est lectio, ita, ut fecimus, interpungenda, et sic explenda est: Non hoc promiseras mihi in discessu! *ut velles,* utinam voluisses, *credere te Marti,* pugnæ, periculo, *cautius!* Etiam id sqq. sententiæ abruptæ dolorem acuunt. 156. *belli propinqui,* finitimi: ac nimium vicini, quo Pallas mitti posset; ut Serv. 160. *vivendo vici mea fata*; simpl. accipio: vitam protraxi longius quam natura ferre videbatur, mihique adeo ipse supervixi, ut pater superstes essem nato! *fata* pro morte, quam ex naturæ lege jam dudum subire debuisset, ætate adeo provecta. Servius et alii inter-

Obruerent Rutuli telis! animam ipse dedissen
Atque hæc pompa domum me, non Pallant
ferret!
Nec vos arguerim, Teucri, nec fœdera, nec,
Junximus hospitio, dextras: sors ista senecta
Debita erat nostræ. Qnod si inmatura man
Mors natum: cæsis Volscorum millibus ant
Ducentem in Latium Teucros cecidisse juva
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Æneas, et quam magni Phryg
quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus c

162. *Obruerent Rutuli telis a. i. dedissem* distinguunt aliqu Heinf. *Obruerint* Exc. Burm. *Obruerunt* Hugen. *telis Rutu telis R. et* Franc.——163. *Pallante* pr. Mentel. *non P. dedisset* a m. sec. Zulich. cum Reg.——164. *Non vos* pr. Hamb. aliquot Pier. et a m. pr. Gud. *arguero* Goth. sec.——165. *dex* a m. pr. *fors* Zulich. *illa* edd. ap. Pier.——166. *matura* I Goth. tert.——168. *in Latio* duo Burm. *juvaret* Rom., tum Gud. a m. sec. et Ven. cum Goth. tert. Ita sensus esset hic: juvaret saltem hoc, si non ante cecidisset filius meus, quam T Latium ductis, eorum rebus ac sedibus firmatis. Nunc *juvabi* juvet, juvato, pro solatio esto.——169. *dignem te* alios legere n vius, per archaismum: *dignor* Sprot.—170. *Phryges* græce extu Φρύγες: alias ultima corripi non posset. *et quod* sec. Menag. *Tyrrhenumque* omnes vett. edd., quod quidem constat; gramm ratione id postulante, sed cum versus vitio; hinc *Teucrum* Musc jiciebat, *Turnumque* Ven. Sed codd. fere omnes *que* excludere Pier. et Heinf., et primum sublatum *que* video in Commelin. titio habeo totum hoc: *et quam T. d.—omnis.*

terpretes sibi ipsi laqueos mira subtilitate induunt. 162. *Obruerent*; utinam me ipsum obruissent! 166. *Quod si.* Si tamen. Solari se ipsum incipit. 167. *Volscorum:* ut poëta, omnino pro hostibus dixit:

nam Rutulis et Latini Volsci, duce Camilla 803. *juvabit*, juvato esto, filium non ceci aditu jam Teucris in patefacto: sc. per præ cundum.

Magna tropæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
Tu quoque nunc ſtares inmanis truncus in armis:
Eſſet par ætas, et idem ſi robur ab annis,
Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, et hæc memores regi mandata referte: 176

172. *ferant* Rom. et alii Pier. Ed. pr. Burm. Gud. et aliquot alii Heinſii, quod ei non damnandum videtur: etſi ſententiam non explicat. Hunc verſum Ortuinum confodiſſe, narrat Burm., et ſpurium haberi atque a codd. nonnullis abeſſe Taubmannus tradit. A Pierio tamen et Heinſio nil monitum. In margine autem ed. Ven. 1544 legitur: Verſum hunc non habet codex vetuſtus. Neque ſane Virgilianus eſſe videtur. —— 173. *in arvis* malit Heinſ., quia ſtatim v. 175 *armis* recurrit. Non aſſentiar: nam *trunci in armis* docte ſunt *trunci hoſtilibus armis induti*: ut v. 83; h. e. tropæa. —— 174. Eſt vir doctus, qui hunc verſum expunctum eſſe malit, ut ſit ſententia: *cum iſtis tropæis etiam tuum tropæum, o Turne, hic jamdudum adſtare deberet*; ut ſic tacita exprobratio Trojanorum, qui vindictam de Turno nondum ſumſerant. Bona ſententia; niſi poëtæ alia placuiſſet. *idem ſit* ed. Ald. et Junt., quod corrigit Pierius et Nauger. Ald. tert. *robor* Mentel. pr. et codd. Pier. *ab armis* Franc. et Zulich. a m. pr. *in annis* Montalb. Dorvill. et Exc. Burm. cum Goth. ſec. *in armis* Goth. tert. —— 175. *quod* Leid. *qui* uterque Hamb. a pr. m. *cur* Ed. Mediol. *quo* conj. Heinſius. *arvis* Rom. Idem vir doctus malit *Teucros quid demoror ultra.* Ut III, 480 *quid ultra Provehor.* At *demoror armis* eſt, ab armis; moram facio, ne arma capiant et in Turnum excurrant. —— 176. *Audite* Rom. *regi memores* Leid.

172. Obſcura eſt hujus verſus ſententia. Ratio quidem grammatica ſic accipere jubet: Nihil ſe honori funebri, quem Trojani nato perſolverant, addere poſſe. Spolia et exuvias eorum, quos Pallas interemerat, eſſe pro maximis decoribus. Illi, inquit, quos tua dextera, o Palla, leto *dat*, dedit, *ferunt magna tropæa* tibi, afferunt; tropæa magna ducuntur in pompa funebri, eorum, qui a filio meo cæſi fuere. v. ſup. 83. 84. Eſſet alius modus, ſi ita verba jungas: *magna tropæa ferunt* (ſc. Troës et Tyrrheni, eorum) *quos dat*, dedit, *tua dextera leto.* Verum et languet ſententia et dura eſt verborum junctura. Etſi omnino paullo durior eſt verſus. v. Var. Lect. 173. atque etiam tu eſſes tropæum, ſ. truncus armis indutus, Turne: pro tropæum de te eſſet factum (v. ſup. ad v. 16 Var. Lect.), ſi fuiſſet par ætas et robur Pallanti. Scilicet, quod Turnus non interemtus eſt a Pallante, non virtutis, ſed virium in Pallante ex ætatis imbecillitate defectu factum. 175. quid vos retineo a bello proſequendo?

Quod vitam moror invisam, Pallante perei
Dextera caussa tua est; Turnum gnatoque p
Quam debere vides. Meritis vacat hic til
Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quæi
Nec fas: sed nato Manis perferre sub imo

177. *Quod visam* Parrhas. *invitam* Montalb. a m. pr.——
que defendit Pier., non, *nato.*——179. *Quem* sec. Moret.
Menag.——179. 180. Ut nunc interpungitur, paullo impediti
tentia et subtilioris acuminis, præclara tamen: vid. Not. S
interpunctionem hanc agnoscit, sic explicat: "Nihil est aliud,
vel virtus tua vel fortuna præstare (nam his rebus victoria cont
ut, occiso Turno, et vindices filium, et patrem consoleris
Bona sententia, sed, quomodo verbis poëtæ efficeretur, docere
Ab hoc profecta interpunctio vett. edd. obsidet. Sed multi c
sic interpungunt: *Quam debere vides meritis: V.*; ut *meritis*
patrique, qui de te meriti sunt. Quod Heinsio quoque judic
sicque etiam expeditiora sunt illa: *Vacat hic tibi solus Fortu*
Hoc uno et tu et fortuna conferre aliquid in me potestis. Pr
que et ipse olim eram in hanc interpunctionem; sicque eande
est Brunckius. Nunc sentire mihi videor, graviorem magi
esse sententiam ex altera, si sic exponas, ut in Nota feci. Tu
Ortuinus malebat ap. Burmannum, et id Ge. Fabricius amp
solum Sprot.——181. Dura versus oratio, *perferre* pro perferr
et quidem de Turno interemto: nam hoc nuntiaturus est
ipse subiturus loca infera. Itaque suspicor in Maronis apo
versum aut defuisse aut excidisse inchoatum. Supplent alii *ga*
ab hoste vindictæ. Quis hoc ferat, cum *vitæ gaudia* præcess
vius et ipse substituisse videtur *nuntium.* Saltem *hoc* vel *ha*
post *nato: sed nato hoc Manes perferre sub imos,* sc. quæro,
tentia expleri poterat: *hoc*, Æneam ultum esse Turnum. E
bito, an non legerit sic Julius Sabinus: "hoc significat, caussa
patietur vitam, ut apud Manes Pallas videat cæsum Turnu
sententia! sed verba expedita volebam; ea autem expedies a

do? 177. Vitam mihi adeo invisam esse necesse est, ut eam quocunque modo abrumpam. Ut tamen eam tolerem, caussa est *dextera tua*; spes de virtute tua, qua Turni cæde Pallantis mei mortem es ulturus. Hanc dextram, hanc ultionem debes patri filioque. 179. 180. *Tibi fortunæque hic solus locus vacat meritis:* ad merit me mereamini. Ha tio est, qua et merer fortunæ ego aliqui possim. vid. Var. L *sed quæro*, in votis h *perferre*, nuntiare Turno sumtam esse *Manes sub imos:* ni morte; quam sibi

Aurora interea miseris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores,
Jam pater Æneas, jam curvo in litore Tarcho
Constituere pyras. Huc corpora quisque suorum
More tulere patrum: subjectisque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum adcensos, cincti fulgentibus armis,
Decurrere rogos; ter mæstum funeris ignem
Lustravere in equis; ululatusque ore dedere.
Spargitur et tellus lacrimis, sparguntur et arma.
It cœlo clamorque virum clangorque tubarum.
Hinc alia spolia occisis derepta Latinis

182. *alma* Gud. a m. pr. et Oudart. *armis* Goth. tert.——183. *Extulerat.* Apud Servium Asinii Pollionis acumen super hac voce h. l. profertur, quod, cum tot aliis ex priscis illis Commentariis servatis, facit, ut desiderium eorum facile ferri possit. Quis enim *extulerat* propterea commode positum putet de *aurora*, quoniam de sepulturis hoc die agetur, in quibus proprie *efferre* dicitur de funeribus.——184. *in* deest sec. Hamb. ——186. *que* a pr. m. aberat pr. Hamb.——187. *in tenebris* Zulich. a sec. m. Bigot. et Goth. tert. Burmannus malebat: *atras Conditur in tenebras*; sed vid. Not. *interea* Goth. pr. In sec. hic et sequens vs. exciderat.——188. *cuncti* Rom. et Parrhas.——189. *Discurrere* Exc. Burm., perperam.——190. *que* deest binis Burm. *ora* iidem et quatuor alii. ——192. *clamor cæloque* Goth. tert.——193. *Hic alii* Medic. et multi alii cum binis Goth. et Rom. *derepta* egregie Heins. e Medic. et al. pro vulg. *direpta.*

eundam esse auguratur. v. Var. Lect.

182. *miseris*, δειλοῖσι βροτοῖσι, alias generaliore epitheto, nunc proprio, ærumnosis, sc. propter hoc, quod sequitur: *referens* iis *opera atque labores.* 184. In seqq. ritus funebres ævi heroici expressit, quos ex Homero illustret, qui volet, Iliad. η, 420—432. ψ, pr.—27. 110—257. ω, 777 sq. Od. ω, 57. Alios Auctores dabunt Guell. et Cerda. Etiam singulos versus comparant Intpp., qui tamen illustratione hac non indigere videntur. 186. *ignibus atris* propter fumum, non aliter; patet ex altero versu, ubi *caliginem* vocat. 188. Vi oppositi *decurrere* ad pedites spectare videtur. 191. Ex Iliad. ψ, 15. 192. *clangor tubarum.* Tubas ex

suo

Conjiciunt igni; galeas, ensisque decoros,
Frenaque ferventisque rotas; pars munera r
Ipsorum elipeos, et non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora Mort
Sætigerosque sues raptasque ex omnibus agı
In flammam jugulant pecudes. Tum litoı
Ardentis spectant socios, semiustaque servan
Busta; neque avelli possunt; nox humida d
Invertit cœlum stellis fulgentibus aptum.
Nec minus et miseri diversa in parte Lati

194. Versum Macrob. VI, 6 laudat et *igni*, pro in ignem, ir ras Maronis refert.——195. *pars m. vota* Franc.——197. *ci* Hamb. *mactabant* Ven. *Marti* Ven.——199. *flammas* Parrh. *socios spectant* pr. Moret *semiusta* Goth tert. etiam hic cum R 201. *neque* Heins e libb. pro *nec*, quod Rom. tuetur.——202. *dentibus* omnes codd. Heins. præter Montalb., et pro div. lect. tert. item Goth. sec. et tert., qui *fulgentibus* exhibent. Pierius ni nec videtur is aliter scriptum in libb. invenisse quam *ardentibus:* omnes vett. edd., quantum video: nec alterum prius occurrit ed. Ald. tert. Hoc Heins. retinuit, *fulgentibus*, ut poëta variet qui idem repetitur a poëta sup. IV, 482. VI, 798. *baptam* co ——203. *diversi* Hugen. *in* deest Franc. et Goth. tert.

suo ævo adscivit Maro. 195. 196. alii arma, quibus ipsi mortui usi erant, in ignem conjiciunt: ea, *munera*, quia proprie sic dicuntur omnia, quæ ad honorem funebrem spectant: *non felicia*, quibus se defendere nequiverunt, ut Serv. 197. *Morti* tamquam deæ. Sic Servius quoque, qui laudat similia loca Statii IV Theb. 528. Lucan. VI, 600. Notabile tamen hoc: alias Orco vel Manibus et Inferis victimæ hæ mactari solent. 202. usque ad auroram: ad sensus errorem dictum, poëtarum mo-

re, ac sic per noctem circumagatur ab occide sus orientem. cf. sup. II ad lib. II. *stellis ap lum* Ennianum est. C Jacobs Animadverss. οὐρανος ἐναψάμενος τα Rem ipsam eodem mo positam vides Iliad. 226 sq. ω, 788 sq. struitur rogus: nec acc nisi vesperi: ardet per Altero die, vel tertio, v. 210, ubi rogi refr legebantur cineres.
202. 205. De indus memorasse videtur, q

Innumeras ſtruxere pyras, et corpora partim
Multa virum terræ infodiunt, avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt;
Cetera, confuſæque ingentem cædis acervum
Nec numero nec honore, cremant; tunc undique vaſti
Certatim crebris conlucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram:
Mærentes altum cinerem et confuſa ruebant
Oſſa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Jam vero in tectis, prædivitis urbe Latini,
Præcipuus fragor, et longi pars maxima luctus.

205. *terræ fodiunt* Gud. *infodiunt terræ* ſec. Rottend. *advectaque* Ven. et Parrhaſ. *paſſim* ſec. Moret. et pro var. lect. tert. Rottend. *raptim* Erf. Tum Menag. pr. hunc verſum non habet: nec Goth. tert. at ſequenti eum poſtponunt Leid. Zulich. et Goth. ſec.——207. *ſtragis* Rom., perpetua varietate; cf. inf. 384. ſup. VI, 504.——208. *neque honore* Reg. *nunc* Ven.——209. *ignibus atris* Parrhaſ.——210. *cælo gelidam* Dorvill. *demoverat* Zulich. a m. pr.——211. *et* abeſt Parrhaſ.——212. *trepidoque* Goth. *trepidumque* Mentel. pr. a m. pr.——213. Impeditus locus: unde mendo laborare verſum monuit Markland. ad Stat. Silv. V præf. Et ſane *in tectis—urbe Latini* ſcabra videtur eſſe oratio: cui variis modis poterat occurri. Ipſe Burm. conj. *in triſti p.* vel *in tectis et divitis.* Deeſt *in* Erf. *et tectis* Franc. Poteſt tamen locus aliquanto juvari diſtinctione et interpretatione opportuniore. Tranſit ab agris ad luctum in urbe: dicendum erat in tectis h. domibus urbis; hoc ſic extulit: *in tectis p. urbe Latini P.*——214. *Præcipimus* Franc. *longi* Heinſ. bene

in Italia ſemper variavit ſepultura, modo humatione modo crematione in uſum recepta. Sic apud Romanos: ſic apud Etruſcos. *avecta tollunt*, ornate, avehunt: ſc. ſublatos in currum. *urbi*, Laurento. 207. *cædis*; cæſorum. 208. *nec cum numero*, non numero inito, *nec* cum *honore*, quia indiſcrete, nec ſingulis ſinguli rogis cremantur: quod honorificum fuiſſet. 210 ſq. v. modo ad v. 201. *ruebant*, de cineribus eruebant, pro, legebant. *focus* audacter de pyra. 212. *tepido*: tranſlate, cui tepida oſſa inferebantur.

213. *in tectis*, per appoſitum, *urbe Latini*: pro in tectis,

Hic matres, miseræque nurus, hic cara soro
Pectora mærentum, puerique parentibus orl
Dirum exsecrantur bellum Turnique hyme
Ipsum armis, ipsumque jubent decernere f
Qui regnum Italiæ et primos sibi poscat ho
Ingravat hæc sævus Drances, solumque voca
Testatur, solum posci in certamina Turnum
Multa simul contra variis sententia dictis
Pro Turno; et magnum reginæ nomen obun
Multa virum meritis sustentat fama tropæis
Hos inter motus, medio in flagrante tumult
Ecce, super mæsti magna Diomedis ab urb

bene tuitus est, ut elegantius, ex Rom. Medic. Gud. et aliq Vulgg. *longe*, quod Servius defendit, indocte.——217. *Durun* Burm. cum tert. Goth. *execratur* Rom.——218. *armis—ferr* sam orationem refert et acute conjicit *animis* V. C. Jac. Bryant *animis* ap. nostrum, ut VIII, 256. XI, 438. Jungi quoque *animis* ut XII, 788. XI, 291. *discernere* Goth. tert.——220. *An grav Ingravat et* vett. edd. et Gud.; primum video *hæc* in ed. tert. Montalb. *sævos* Rom. *sævis* Bigot. *solus* ed. pr. Burm.—— *lumque duci* alicubi legitur ap. Pier. *soli* Ven. cf. inf. 434. *in* aliquot Pier.——222. *varii* Goth. tert. *certamina* alter Hamb. Aut *et* tolli præstabat, aut altero versu interseri: *multa virum* ——225. *in* inseri jussit Pier. et inseruit Heins. codicum au adde edd. vett. aliquot, ut Norimb. Ed. pr. Burm., ubi una v *grante*. Abest *in* in solo Hamb. pr. et Goth. pr., in nonnulli *magno fl.*——226. Legitur et *magni* inquit Servius, et sic Oblong

tis, domibus, urbis. vid. Var. Lect. 215 seqq. Enumeratio miserationi apta et omnibus poëtis frequentata. Exempla vel Cerda dabit. 219. *primos honores*, ut præferatur in Laviniæ matrimonio, cumque ea in regni successione. 220, 221. conf. quæ supra ex Ænea

audierat Drances v. 1 222—224. Contra eti tæ sententiæ diversæ e Turno: eumque et re mata, quæ ei studebat, magnarum rerum gesta tentabat. *obumbrat* e tur, defendit, ut Serv. 225 seqq. Insuper,

Legati reſponſa ferunt; nihil omnibus actum
Tantorum inpenſis operum; nil dona, neque aurum,
Nec magnas valuiſſe preces; alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendam.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus.
Fatalem Ænean manifeſto numine ferri,
Admonet ira deum, tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primoſque ſuorum
Imperio adcitos, alta intra limina cogit.
Olli convenere, fluuntque ad regia plenis

et alii apud Heinſium cum ed. Ald. tert. *Magni Diomedis* bene dici nemo dubitet: ſicque hoc ipſum ſup. VIII, 9 occurrit. Sed excluditur ea lectio eo, quod præcedit, *mæſti;* ne ſit, *mæſti magni.* In Goth. tert. *magna mæſti.*——227. *mandata f.* Zulich. a m. ſec.——228. *neque a.* ab Heinſio eſt: pro vulg. *nec.*——229. *Nil m. v.* Parrhaſ. et pr. Hamb. pro var. lect. cum Goth. tert.——230. *a rege* Rom. Parrhaſ. Dorvill. *pacem—petendum* agnoſcunt Grammatici Servius, Donatus ad Terent., Rufinian. de Schem. Lex. p. 256 et al., ex codd. nulli præter Moret. pr. Voſſ. pr. Menag. pr. Leid. et Goth. pr. Cum itaque codicum auctoritas deſit, facile quis a grammatico acumine hoc profectum odoretur. Moleſta quoque oratio, cum præceſſerit: *arma quærenda*, non *quærendum.* Itaque Burm. iterum expulit illatum ab Heinſio *petendum.* Poteſt tamen poëta variare voluiſſe orationem. Ita ſenſiſſe videtur præſtantiſſ. Ruhnken. ad Rufinian. l. l.——233. *Admovet* Medic. a m. pr.——234. *conſilium* Reg. et Dorvill., quod præferendum cenſet van Houen Campenſ. Faſc. III, p. 226. *in conſilium* Goth. tert.——235. *inter l.* aliquot Burm. *intra mœnia* Rom. cum Goth. ſec.——236. *Illico* aliquot apud Burm., aut potius *Illi covenere.* Porro *ruuntque* Colot. Medic. Voſſ. pr. et Ven., adde

hæc omnia, legati redeunt ad Diomedem Argyrippam miſſi. Vide ſup. lib. VIII, 9 ſeqq. 232. 233. *ira deum* (propter adverſam belli fortunam; unde etiam ſubjicitur: *tumuli ante ora recentes) admonet, numine manifeſto*, clara voluntatis deorum ſignificatione, *ferri* (eſſe) *Æneam fatalem:* fatis ei ſedem in Latio eſſe deſtinatam. 235. Comparant locum de ſimili concilio Iliad. β, 51 ſqq., et ad v. 239 ſqq. renuntiationem legatorum Iliad. ζ, 667 ſqq. *imperio accitos*, cum iis impe-

Tecta viis. Sedet in mediis et maxumus æv
Et primus sceptris, haud læta fronte, Latinus
Atque hæc legatos Ætola ex urbe remissos,
Quæ referant, fari jubet, et responsa reposcit
Ordine cuncta suo. Tum facta silentia lingu
Et Venulus dicto parens ita farier infit:
  Vidimus, o cives, Diomede Argivaque cast
Atque iter emensi casus superavimus omnis;
Contigimusque manum, qua concidit Ilia tell
Ille urbem Argyripam, patriæ cognomine ge

adde Goth. sec. et tert., quod et ipsum bene dici nemo dubitet: emplis probavit Heinsius; verum nec minus *fluere* elegans et s est de magna turba, uti Græc. *ῥεῖν, ἐπιῤῥεῖν*; et permutatio utriusqu frequens. Scilicet quod caussam decidere poterat, hoc erat: quo viis adjectum satis arguit, poëtam de copia cogitasse, adeoque *flu* rius est. *ruitque* Ed. pr. Burm.——237. *rex maximus* vett. edd. et Ald. pr. et sec. et codd. sed potiores omnes cum Ald. tert. sicque emendarunt Pier. Ge. Fabric. Heins.——238. *primos* M pr. *et læta* Ed. pr. Burm.——239. *hinc* Zulich.——240. *Quid* Burm. *referunt* pr. Hamb. *referent* alter.——242. *inquit* ed. pr. cf. sup. ad IX, 423, et vid. Guell. ad h. l.——243. *Diomedem* ed pleræque et Ald. sec. cum tert. et cett. et pars codd., at Medic aliis *Diomeden*, quod metrum corrumpit. *Diomede*, quod Ald. pr. et jam ant. edd., ut Ven. 1486, in plerisque suis extare vidit Pier quos tamen Romanus non fuit, in quo *Diomeden* est), sicque Men et Rottend. sec. cum Servio et Macrob. V, 17, ut sit Græca f *Διομήδεια, Διομήδη.* Retraxit hoc Heinsius, idemque opinabatur ali scriptum fuisse: *Diomedei* vel *Diomedi*, quod merito deseruit. I Rottend. et Sprot. *Diomedæ*; ut apud Solin. c. 2 sub. f.——246. *ripam*, *Agrippam*, *Agripam*, *Ægripam*, aberratt. Illud notabilius,

imperatum esset, ut venirent. 237. *primus sceptris*, imperio et dignitate, inter reges ac duces copiarum, qui auxilio venerant. *sceptris* pro sceptro.

243. *Argiva castra* pro urbe, Argyrippa, ut toties novam Trojam Trojanorum castra dicta vidimus. 245. *C mus manum* ad dextram refer., ut sup. VIII, 1 accessu ad Evandrum. *tellus*, Ilium urbs, ut *gens*, *urbs*, *terra*, poëtis mutantur, ut mox v. 24 *triæ cognomine gentis* h.

Victor Gargani condebat Iapygis arvis.
Poſtquam introgreſſi, et coram data copia fandi:
Munera præferimus, nomen patriamque docemus;
Qui bellum intulerint, quæ cauſſa adtraxerat Arpos.
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Auſonii, quæ vos fortuna quietos

poëta mediam corripuit, cum perpetuum ſit *Argyrippa*; ut apud Lycoph. v. 592 Ἀργυρίππαν. At Ἀργυριππηνὸς apud Strabonem (lib. VI, p. 434 B) agnoſcit Stephanus Byz. h. v. Virgilium ſequitur Silius XIII, 30. ——247. *Garganii* aliquot apud Burm. *Garganis* Franc. *Gorgonii* indocte Goth. tert. *Iaſpidis* idem. *arvis* ex parte codd. Pier. et ſuorum repoſuit Heinſius. Tuetur tamen *agris* Mediceus cum al.——248. *P. congreſſi* Rom. *data coram* Goth. tert.——249. *docentes* Exc. Burm.——250. *Quid* Gud. a m. pr. *attulerint* Goth. tert. *attexerat* idem, ex *attraxerat*, quod in Medic. et Mentel. pr. *abtraxerit* Ven.——251. *Auditis?* duo Leid. *Audiſtis* Sprot. *ille bis* Oudart. et tert. Moret. *edidit* Medic. Franc. Goth. ſec.

Argos Hippium in Peloponneſo deſignat, cujus nomine novam in Apulia conditam urbem a Diomede appellatam tradidit antiquitas; ut corrupto eo nomine poſtea Argyrippa facta ſit, tandemque hinc Arpi. *patriam* autem gentem ſeu urbem Argos appellat poëta improprie; fuit enim Diomedes Ætolus; ſed Adraſti filia, Ægialea, ducta in regno Argivorum ſucceſſerat. cf. Var. Lect. ad v. 269. *Victor*, armis cum Dauno adverſus Meſſapios junctis, conditione propoſita, ut pro auxiliis latis agri partem acciperet. v. Antonin. Liberal. Met. c. 37. *Gargani Iapygis*, Iapyx, pro Iapygius, ut tot alia. Etiam in Ovidio, qui h. l. expreſſit, Met. XIV, 458 *Daunus Iapyx* occurrit. Patuit autem Iapygiæ nomen latius, et ad Apuliam, Calabriam, et Meſſapiam pertinuit. *arvis Gargani*; paullo latius, in tractu terrarum, quæ ad eum montem (nunc *Monte di S. Angelo*) pertingunt. De cæteris v. Excurſ. I ad h. libr.

252. 253. *Saturnia regna*; quibus olim regnavit Saturnus; et hoc reſpectu *fortunatæ*. cf. VIII, 324. 325. Exc. V ad lib. VII. *Antiqui Auſonii*; ab Auſonibus enim oriundi, et ipſi Auſonum pars, Latini: cf. ſup. Excurſ. II ad lib. VIII. Excurſ. IV ad lib. VII. *Auſonios* autem (populos, viros) dixit ut poëta, pro Auſonibus.

Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicumque Iliacos ferro violavimus agros
(Mitto ea, quæ muris bellando exhauſta ſub a
Quos Simois premat ille viros), infanda per orl
Supplicia et ſcelerum pœnas expendimus omn
Vel Priamo miſeranda manus: Scit triſte Mine

254. *acceſſere* alter Hamb., forte pro *arceſſere*, ut X, 11.——2
populavimus a. Rom. *vaſtavimus* pr. Menag.——256. *Mitto quæ*
vill. *Omitto muris* Goth. tert. *exacta* ed. Ven. Burm.——257. *p*
Heinſ. cum melioribus omnibus; vulgo: *premit*.——258. *ſceleris*—
alii, apud Servium. Codices non variant.——259. *m. domus:* Big
Parrhaſ. *Stat tr.* Exc. Burm.

254. *laceſſere bella:* ut: movere bellum; monitum jam ſupra ad X, 10. *ignota*, pro bello dubii et incerti exitus. 256. 257. Ne memorem, ut omittam, ea, quæ urbe expugnanda ab Achivis tolerata ſunt: quot viri in locis illis circa Simoëntem occubuerint. *Simois ille*, cum execratione. *premat* ſc. merſos. Similiter ſup. I, 100 *ubi tot Simois correpta ſub undis Scuta virum galeaſque et fortia corpora torquet.* Ubi jam laudatus locus, quem reſpexit poëta, Iliad. μ, 22 ſq. Adde Odyſſ. γ, 107—117. 258. *Supplicia et pœnas;* atrocibus vocabulis utitur, pro malis et ærumnis, quaſi hæ pro pœna exciſi Ilii fuerint; et ante *violavimus* dixerat, tamquam in ſacrilegio. 259. Servius laudat Pacuvii illud: *Si Priamus adeſſet, et ipſe ejus commiſereſceret.* Vides, qua brevitate ſententiam complexus Maro vibraverit! Color alioqui ora-

tionis multis frequentatus.
empla collegit Cerda. O
XIV Met. 474, ubi t
hunc locum ante oculos h
Græcia tum potuit Priamo q
flenda videri. Et ipſe
ſup. II, 6. 7 *Quis talia*
Temperet a lacrimis! triſt
nervæ ſidus. Ineptit Se
aut quiſquis ejus nomen
titur, quando arietem e
nubias Minervales, ho
fulmina, memorat. Cer
face a Nauplio, Palamed
tre, in fraudem Græcorur
ta accipit *ſidus Minervæ*
magis commode. Alii
Quod ſimpliciſſimum eſt,
tenebimus. Tempeſtates
per ſiderum ortus et o
declarare, perpetuus poë
uſus eſt. Tempeſtas, qua
vorum claſſis disjecta eſt
nervæ ira (conf. ſup. li
163 ſeq.) fuit concitata.
Odyſſ. α, 326. 327, inp
γ, 134. 135 ſq. cf. ſup.
I, 39 ſq. Seneca Agam.

Sidus, et Euboicæ cautes, ultorque Caphereus.
Militia ex illa diverſum ad litus adacti, 261
Atrides Protei Menelaus adusque columnas
Exſulat; Ætnæos vidit Cyclopas Ulixes.
Regna Neoptolemi referam, verſosque Penatis

260. *Caphereus* e Medic. et aliis Heinſ. recepit: vulgo *Capharcus.* Eadem varietas et alibi. Sed Græcis eſt Καφηρεύς.——261. *abacti* plerique codd. et vett. edd., idque tuetur Pier. *abactis* Parrhaſ. At *adacti*, quod inde ab Ald. pr. editum, Medic. cum aliis nonnullis, unde retraxit Heinſ., cum in vulgg. edd. veniſſet *abacti* ex ed. Commelin. Omiſſo *ad* Mentel. pr. *diverſum littus adacti*, quod ornat Heinſius.——263. *Exolat* Medic. a m. pr. et Gud.

ſq. 560. Nihil igitur magis in promtu, quam tempeſtatem a Minerva commotam *ſidus Minervæ* appellare, nullo reſpectu alio habito. Sane quidem Solinus c. 11 *Caphereus prominet in Helleſpontum, ubi poſt Ilii excidium Argivam claſſem vel Minervæ ira, vel, quod certior prodit memoria, ſidus Arcturi gravibus affecit caſibus.* Sed ſub Arcturi ortum non dilata eſt Achivorum navigatio, quippe æſtate facta: verum ſub eteſiarum aquilonum ortum. v. ſup. ad lib. III Excurſ. II pr. *ultorque Caphereus*; promontorium Eubœæ verſus orientem, ὁ Καφηρεὺς, propter latentia ſub unda ſaxa et vortices, mariſque æſtum, inprimis naufragia Græcorum a Troja redeuntium, infame. *ultor* omnino ornat, tamquam calamitoſum ſaxum, nihil amplius.

262. In ſequentibus noli nimis ſubtiliter quærere, unde Diomedes in littus Calabriæ ejectus hæc omnia reſciſcere potuerit. Poëtæ licet hæc ſumere ac ponere. Etſi fatendum eſt, apud Homerum Neſtorem et Menelaum cautius pauca eloqui, cum de fatis redeuntium quæſiviſſet Telemachus. *Atrides* Menelaus: de cujus erroribus v. Odyſſ. δ, 81 ſqq. 351 ſqq. *ad uſque Protei columnas*; novavit paullo audacius poëta pro finibus Ægypti; nam Proteus ad Pharum inſulam agebat, ut ex Odyſſ. l. c. 351. 354 ſatis conſtat: ſed, ut majore animum phantaſmate percuteret, *columnas* dixit *Protei*, ut extremas terræ plagas ſignificaret; quemadmodum *Herculis columnas* extremas verſus occidentem terras dicere mos eſt. *exulat*: ſimpl. errat. Male aliter Serv. Cerda. 264. *Regna Neoptolemi.* Novum regnum Pyrrhi in Epiro v. ſup. III, 296. 319. *verſos penates Idomenei* everſam domum et regnum. vid. ſup. lib. III, 121 ſqq. ibique Notam.

Idomenei? Libycone habitantes litore Lo(
Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivom
Conjugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit; devictam Asiam subsedit adulter.

265. *Libycone* ex omnibus Pier. et potioribus suis Heins. pro, *L* Tum *et Libycone* Dorvill. *et Libyco hab.* Goth. tert. *Libycosve* pr.——267. *Conjugis (infandum)* Macrob. IV, 4. Exempla nem desideret: sed dabit plena manu Burmann. ad Antholog. Lat. sicque placebat legere Ge. Fabricio: qui tamen vox vidit, expressi Homericum: οὐλομένης ἀλόχοιο. *inter lim.* aliquot Heinsii, qui id rec iterum ejectum tacite a Burmanno. *lumina* Zulich. cum Goth non adeo male.——268. *Procubuit: d.* vett. edd. Macrobii IV; *devictam Asiam subsedit* præclare Menag. alter et a m. pr. Medic. et nam ab altera manu *possedit* interpolatum est, uti etiam Rom. *d.* *Asiam possedit*, habebat. Sed *devictam Asiam subsedit* etiam Ar

tam. 265. *Libycone habitantes littore Locros.* Memorari hoc alio loco non memini. Sed Maro habere hoc potuit ex Νόστοις, seu epicis illis carminibus, quæ Achivorum a Troja redeuntium casus narrabant; e quibus Augias Trœzenius fuit, cujus Νόστοι libris V Cyclicis sunt annumerati. Argumentum eorum e Procli Chrestomathia nuper vulgatum in *Bibl. der alt. Litt. und Kunst* inter Inedd. p. 40: nihil tamen de his et aliis memorat, ne de Diomede quidem; ut aut argumentum mancum esse, aut ab Augia non omnium Achivorum reditus narratos fuisse necesse sit. Certe Ajacis Oilei comites Locros delatos in littora Africæ, in his locis consedisse tradere olim debuerunt nonnulli, quos poëta h. l. sequitur. Variæ in Servianis partes Africæ a variis morantur, sed incerta fide fusis quoque Locris; nec Ozolæ (male Ozoli) et zephyrii; sed *Opuntii* era morandi ex Iliad. β, 5 Alii ex Locris his in B consederant. vid. sup. lil 399. conf. ibi Serv. 268. De Agamemnone Clytæmnestræ et Ægisth diis periit. *prima intra l* puto dictum, pro, in statim limine, h. e. ædium ingressu, cum v mum intrasset. Serviu ipso limine imperii, id littore: quod non placet. nec ad locum ædium licet, ut in atrio occisu etsi convivia in celebrior um loco habebantur, int cæsus ille fuit. v. Ody 408 seqq. 268. victorem jæ insidiis excepit ad Magnifice verbis orna *Subsidere* de insidiis, ex

Invidiſſe deos, patriis ut redditus aris
Conjugium optatum et pulchram Calydona viderem!
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur,
Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis,

Meſſius agnoſcit: *et ſubſidere* de inſidiis elegans vocabulum: vid. Not. Itaque Heinſ. recepit pro vulgari: *devicta Aſia*, quod Servius male præferebat. In Leid. erat *devicta Aſiamque obſedit*, in Menag. pr. *devicta Aſiaque obſedit*, Ed. Ven. Burm. *devicta Aſia permanſit*, Exc. Burm. *dev. Aſia ſub fedus.*—269. *Invidere dii, p.* Goth. tert.; ab interpolatrice manu, credo, ut difficiliori rationi ſubſtitueret faciliorem. *Invidiſſe deos* per exclamationem dictum: ſc. *an referam*; vel, credatne aliquis? annon durum eſt! *patr. ne redd.* Hamb. pr. et Goth. tert. In fine *oris* Oblongus Pierii et pars Heinſ. cum vett. edd. et in edd. vulgatis inde ab Aldd. *patriis* tamen *aris* codicum etiam præſtantiſſimorum conſenſus tuetur, Medic. Romani etc., et miror hoc ab Heinſio receptum iterum expuliſſe Burmannum, inprimis cum *patriæ—oræ* ſtatim v. 281 iterum occurrant: revocavi itaque in hac editione. Tandem nonnulli apud Pier. exhibebant: *patriis — Argis*, quod ap. Ovid. XIV Met. 476 itidem occurrit in libb. pro vulgari *agris* vel *arvis*, et merito ibi Heinſio probatur; at h. l. admitti nequaquam poteſt, cum poëta Calydonem ſubjungat, adeoque *patrias aras* de Ætolia et Calydone accepiſſe videri debeat.—270. *pulchrum* duo Burm. *pulchra* ejus Exc.—272. *admiſſis—pennis* alios legere Servio notatum, ſicque aliquot Pier. et pro div. lect. Leid., quod tamquam elegantius (ut ſit pro, *alis concitatis*) repoſuerat Heinſius, tacens iterum ejecit Burmannus. Videtur tamen nec ipſe improbare, et laudat pro eo Guellium et Daviſium ad Cæſ. I. B. G. 22. Narrat quoque Schottum II Obſſ. 49 maluiſſe *amiſſis pennis* pro emiſſis. *admiſſi* Goth. pr. *admiſi* Ven. Sed librorum auctoritas tuetur *ſocii amiſſi*: ſic Rom. Medic. et cæteri. *pinnis* Rom. *allis* (pro *alis*) Medic. Pierii.

aliquis ex improviſo adoritur, invadit et intercipit rem. 269. 270. *Invidiſſe deos* ſc. an referam! *p. Calydona viderem.* Hic ſui non ſatis memor fuit Maro. Argos redire Diomedes debuit, quibus regnabat, et ubi uxor degebat, unde copias eduxerat, non Ætoliam, unde genus ducebat: inprimis cum ſup. v. 243 *Argiva caſtra* memoraſſet. Etiam Homerus Odyſſ. γ, 180. 181. 182 reditum ad Argos diſerte memorat. Rectius Ovidius, quem hæc ante oculos habuiſſe jam ſupra monuimus, XIV Met. 470 *patriis ſed rurſus ab Argis Pellor.*

271—274. Aves Diomedeæ, certum avium genus in inſulis Diomedeis littori Apuliæ, contra montem Garganum, objectis frequens, nunc *Artenas* appellant.

Fluminibusque vagantur aves (heu dira meo
Supplicia !) et scopulos lacrimosis vocibus im
Hæc adeo ex illo mihi jam speranda fuerunt
Tempore, cum ferro cœlestia corpora deme
Adpetii, et Veneris violavi volnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales inpellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bel
Pergama; nec veterum memini lætorve malo
Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad Ænean. Stetimus tela aspera co
Contulimusque manus : experto credite, qu
In clipeum adsurgat, quo turbine torqueat ha

273. *heu damna* Parrhas.——274. *clamosis* Oudart.——275. *H* Zulich. *superanda* Goth. tert., sicque aliquot Pier., inter qu *Hæc adeo mihi jam superanda.*——276. *Tempore, quo* pr. Hamb. lect. Bigot. et Goth. sec. et tert.——278. *Nunc vero* Dorvill Ven. apud Burm. *Nec* Ven. et Goth. pr.——279. *diruta* Rom Pier. alter Hamb. et Ed. Mediol., quo in binis spectat : *dirupta.* in fine aliquot Heins. et Burm., sicque Goth. sec.——280. *lætor* *laborum* vel *malorum* cod. Kœler.——281. *portastis* vett. edd. c nonnullis. Sed monuit Pier. in Rom. et aliis esse, quod deli *portatis*; hoc edi cœptum a Commelin. Sic quoque Medic. potiores. *p. huc apportastis* Leid. *desertis* Parrhas. pro *defertis.* *manum* Menag. pr. v. sup. X, 876. In Dorv. post h. v. sequeb 336 usque ad 352.——284. *insurgat* Nonius in *experiri.*

lant. v. Excurs. I ad h. l. 275. *speranda*, metuenda, ut toties, vel simpl. cogitatione præcipienda, expectanda. conf. sup. IV, 419. 276. 277. Ingeniose hæc repetiit ex Iliad. ε, 330 sqq. cf. sup. X, 29. Adde Ovid. XIV Met. 477. 478. 282. 283. Congressi Diomedes et Æneas (Iliad. ε, 239 sqq. conf. Not. ad Æn. I, 96) singulari certamine; sed in pugna

hoc sæpius factum supp fingere licet poëtæ. 2 *quantus in clipeum assurg* eo, qui gladio infert vul dictum vidimus : *assu* *insurgere*, erigi, *in i* *hastam, in ensem* (ἐφόρμε θεὶς, ut Odyss. ι, 383) ; *in clipeum*, quia elato i clipeo hastam vibrat : is naturalis motus est corpus tuendum vale ex

Si duo præterea tales Idæa tulisset
Terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes
Dardanus, et versis lugeret Græcia fatis.
Quidquid apud duræ cessatum est mœnia Trojæ,
Hectoris Æneæque manu victoria Graium
Hæsit, et in decumum vestigia retulit annum.
Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis:
Hic pietate prior. Coëant in fœdera dextræ,
Qua datur: ast, armis concurrant arma, cavete.
Et responsa simul quæ sint, rex optume, regis

286. *Achaicas* Menag. sec. *ad umbras* Parrhas.——287. *lugeret Græcia campis* sec. Rottend.——288. *certatum est* Apronianus emendarat in Mediceo, perperam. *cessatum est*, inquit Heins., optime exprimit tarditatem belli. Apud Senecam patrem Suasor. II, p. 23 cum laudatus esset Abroni Silonis versus: *belli mora concidit Hector*; subjiciuntur hæc: *notate præ cæteris, quanto decentius Virgilius dixerit hoc, quod valde erat celebre:* Quicquid apud—victoria Graium hæsit. *Messala aiebat, hic Virgilium debuisse desinere: quod sequitur:* et in d. v. r. annum, *explementum esse. Mæcenas hoc etiam priori comparabat.* Assentiendum arbitror Messalæ. Idem hemistichium fere jam supra intexuerat lib. IX, 155. Tandem *est* abest sec. Voss. et pr. Hamb. *victoria tantum* Oblong. Pierii. In Erf. v. 290 ante 289 legebatur.——290. *v. distulit* Vratisl. et Dorvill. *victoria redegit* Menag. pr.——293. *concurrent* Medic. a m. pr.——294. *rex o. regum* vulgg. edd. et codd. non modo infimi ævi, ut Dorvill. Goth. pr., sed et Romanus a pr. m. Obtulit tamen *regis* Pier. e Rom. et al. Adde Medic. et al. Heins. nec tamen hoc repositum video nisi a Pulmanno.

expediunt Serv. et Cerda. 285. Color idem, qui in pulcherrimis verss. Iliad. β, 371—374. 287. *Dardanus* pro Dardanius: ut sup. IV, 662, et hoc pro Dardaniis, Trojanis; utrumque ex poëtarum more. Etiam Pindar. Nem. γ, 106 Δαρδάνων. 288. *Quicquid*, quantum, ἐφ' ὅσον, per omne tempus, per quod *cessatum est*: quæ mora excidii facta; *hæsit*, retardata est, substitit victoria Achivorum et *retulit vestigia*, relapsa est, adeoque dubia et incerta fuit Hectoris et Æneæ opera: hos autem Trojanorum fortissimos ipse Homerus pronuntiavit Iliad. ζ, 513. cf. Iliad. ε, 467. 468. Porro

Audisti, et quae sit magno sententia bello.
Vix ea legati; variusque per ora cucurr
Ausonidum turbata fremor: ceu, saxa m
Cum rapidos amnis, fit clauso gurgite m
Vicinaeque fremunt ripae crepitantibus un
Ut primum placati animi, et trepida ora c
Praefatus divos solio rex infit ab alto:
Ante equidem summa de re statuisse, I
Et vellem, et fuerat melius; non tempo
Cogere concilium, cum muros adsidet h

296. *variusque* vel *validusque* Scheffer. *varius super or* ——297. *tremor* pr. Hamb. Bigot. Goth. tert. *fremur* Firmat *fremor*, de quo nemo dubitet, Burmann. ex Æn. X 298. *fit clauso* veterrimi Pierii et Heinsii, qui recepit; vu Tum aliquot Pier. et Sprot. *it clauso.*——299. In *crepitanti* codd.——300. *pacati* Vratisl. et pro div. lect. pr. Ham tert. *tepida* Zulich. *rabida* aliquot Pier. et Goth. sec. sunt trepidantium. *quierant* Rom.——301. *rex dixit* Goth. tert.——302. *equidem* e libb. Heins. pro, *quidem*. Hamb. a m. sec. *Latinis* Montalb.——303. *melius fuerat* 304. *consilium* aliquot Pier. duo Goth., ut v. 234. *adsid* pit: sic Rom. et Medic. Pierii, Gud. et quinque alii H *sidet*, eadem vi, sed vulgarius.

295. *quae sit magno sententia bello. bello* paullo durius seu tertio casu, quod ad bellum attinet, seu pro, de bello.

296 seqq. Sollennis haec comparatio: praeeunte Homero Iliad. β, 144 sqq., ubi non minus est ornata; sed Maro phantasma variavit: pro mari flumen posuit. Aliter tractaverat sup. lib. X, 96—99. *clauso gurgite*, praecluso aquarum cursu saxorum objectione.

301. *Praefatus divos*, praeclare, more antiquo (cf. a Romanis serva et Comitiorum caussa factis verb

302. Latinus suscepto conque ni melioris for pacem cum Æ undam. *statuis* rasse. Nam b sunt Latini tum cum nihil ipse r bus dissuadebat, VII, 591 sq.

Bellum inportunum, cives, cum gente deorum
Invictiſque viris gerimus, quos nulla fatigant
Prœlia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem, ſi quam adſcitis Ætolum habuiſtis in armis,
Ponite; ſpes ſibi quiſque. Sed hæc, quam anguſta, videtis.
Cetera qua rerum jaceant perculſa ruina,

306. *Injuſtiſque* Goth. tert.——307. *p. decedere* Oblongus Pier. *bello* Goth. tert. et Arcon ad Horat.——308. *adſcitis* e Rom. Medic. et cæteris præſtantioribus Heinſius repoſuit, pro vulg. *accitis*. cf. inf. v. 473. XII, 38.——309. Veteres Grammatici Servius, Donatus, Priſcianus, Marcianus Capella diſtinxere: *Ponite ſpes ſibi quiſque:* ut ſit, *depónite*. Sed melior interpunctio jam antiquitus obtinuit: nec aliter Apronianus inſtituit, idque ſequuntur vett. edd. Quod facere præſtat etiam propterea, ut breve tempus conſtet ultimæ in *ponite:* disjuncta voce, cui duplex conſona initium facit; quandoquidem hoc unicum eſt exemplum ſimilis poſitus verborum et ſyllabæ brevis ante duplicem conſonam hujus naturæ. Horatium minus caſtum et religioſum eſſe in collocatione hac verborum vitanda, jam ab aliis eſt obſervatum. Occurrit apud illum: *olente in fornice ſtantem* I Serm. 2, 30. *velatamque ſtola* v. 71. *Sæpe ſtilum vertas* I, 10, 72. Ante *σκ* nec Homerus brevem ſervare dubitavit, ut *ἐν λειμῶνι Σκαμανδρίῳ*. Daweſius Miſc. crit. pag. 4 immutatum volebat: *Ponite: quiſque ſibi ſpes*. Alias argutias Metricorum nolo repetere: videat, qui volet, Dorvill. ad Chariton. p. 184. Melius Burgeſſ. V. C. ad Dawes p. 6 [imo Daweſius ipſe in curis ſecundis] divinavit, male ſuppletum eſſe verſum, cum poëta tantum appoſuiſſet *Ponite*. Et hoc veriſſimum——310. *Cetera quæ* codex ap. Pier. *percuſſa* aliquot Pier. et Heinſiani, et Goth. tert.

adſidet hoſtis. Facile intelligitur, rhetorico more hoc dici factum, quod minantur Trojani facere. 305. *gente deorum*, σὺν παισὶ θεῶν: Ænea. 307. Vocant huc Homericum *μάχης ἀκόρητοι* Iliad. *ν*, 639. *υ*, 117. *poſſunt abſiſtere* ſ. ſimp. pro abſiſtunt, ſ. pro non poſſunt ſibi temperare, ne rebellent. 309. Nunc unumquemque in ſe omnem ſpem repoſitam habere neceſſe eſt: non alienam opem expectare. Pergit inde: Sed hæc ipſa ſpes, quam in ſua quiſque virtute ſitam habet, quam ſit exigua videtis. Nam reliqua omnia, quam afflicta ſint, ante oculos et inter manus veſtras eſt: h. oculis manibuſque tenetis, tamquam quod certiſſimum eſt: Græce, πρόχειρόν ἐστι. *Cætera*; bene Servius: abſolute dixit, id eſt: exercitum, auxilia, vires imperii. Scilicet copias intelligit

Ante oculos interque manus sunt omnia vel
Nec quemquam incuso. Potuit quæ plurim
Esse, fuit. Toto certatum est corpore regi
Nunc adeo, quæ sit dubiæ sententia menti,
Expediam, et paucis (animos adhibete) c
Est antiquus ager Tusco mihi proximus am
Longus, in occasum, finis super usque Sica
Aurunci Rutulique serunt, et vomere duro
Exercent collis, atque horum asperrima pa
Hæc omnis regio, et celsi plaga pinea mon

311. *manus nostras* Franc.——313. *regnum* Ed. Ven. Bur
Hinc adeo sec. Rottend. *dubiæ quæ sit* Dorvill.——315. *et*
apud Burm.——316. *mihi* vel *qui* Zulich.——317. *in occasu*
——318. *Arunci* passim in codd. legitur, quod adeo Ge. Fa
ferre voluit, perperam.——320. *Hic* Franc.

ad bellum gerendum necessarias. Pro explicatione sunt inf. vss. 419. 420 Turni verba: *opes, intacta juventus, auxilia.* 312. *quæ plurima* h. quanta maxima. ὅση πλείστη. 313. *corpore regni*, pro viribus, copiis. Inf. XII, 835 *commixti corpore tanto Subsident Teucri.*

316—321. Sententiam poëtæ ex ipsis verbis eruamus. Suadet Latinus cedi Trojanis agrum ad Tiberim: quem his notis designat: *est antiquus ager mihi*, h. non nostra demum memoria occupatus et cultus, *longus in occasum*, non quod in occasum protendatur, sed quod a Laurento in occasum spectat et late versus orientale Tiberis littus procedit *usque ad Sicanorum fines*, quos versus Romam a poëta poni credibile sit.

Scilicet auctores il
habuisse, qui Sicar
ad Tiberim aliqu
luisse narrarent. co
ad VIII, 314, p. 2
hic, qui Latii pars e
runcis et Rutulis p
batur partim pasc
318. 319; ergo ho
Auruncos sub Latin
isse necesse est. Sun
colles, et tractus a
osi nec nisi pascuis
quoque pineta.
ad colles Albanos f
ager iste attingere c
doquidem iidem o
Laurentem finieba
his omnia, puto, f
Servius recte refell
qui ad agros circ
in Volscis hæc re
quod miror, Clu

Cedat amicitiæ Teucrorum; et fœderis æquas
Dicamus leges, sociosque in regna vocemus;
Confidant, si tantus amor, et mœnia condant.
Sin alios finis aliamque capessere gentem
Est animus, poscuntque solo decedere nostro:
Bis denas Italo texamus robore navis,
Seu pluris conplere valent: jacet omnis ad undam
Materies: ipsi numerumque modumque carinis
Præcipiant; nos æra, manus, navalia demus.

324. *Si in alios fines* vel *leges* Zulich. *aliamve* aliquot ap. Burm. cum Goth. sec.——325. *poscuntque* sec. Moret. et Bigot., idque jam Heinsio placuit, etiam Waddelio et Cuninghamo: et valde utique arridet. Languet enim alterum, *possunt*, si vel maxime ad fata revoces: si per fata facere liceat, ut Servius voluit. Adde, quod *possunt* paullo insolentius positum ante jam occurrebat v. 307 *nec victi possunt absistere ferro.*——326. *robora* Goth. tert.——327. *implere* sec. Moret. et pr. Hamb. pro var. lect. *volunt* Menag. pr.——328. *numerosque* Sprot.

sententiam amplexus est, *Ital. ant.* p. 789. Habuit autem poëta auctoritatem, quam in his sequeretur, Catonis, qui, ut apud Servium legitur, in Originibus narraverat, Trojanos a Latino accepisse agrum, qui esset inter Laurentum et castra Trojana, jugerum DCC. Domitius lib. I historiæ suæ D jugera ediderat, auctore Victore O. G. R. c. 12, quem numerum ex Hemina quoque repetit Solinus cap. 8. Stadiorum XL agrum a colle, cui Lavinium impositum, quaquaversus patentem per fœdus cum Latino pactum cessisse Trojanis memoraverant alii apud Dionys. I, 59. At apud Appian. lib. I pr. Faunus Martis f. cum filia Lavinia Æneæ CCCC stadiorum agrum in circuitu dat: *καὶ δίδωσι γῆν ἐκ περιόδου σταδίων τετρακοσίων* quæ utique verior lectio est quam *τριῶν*. Me de jugerum numero parum laborare facile intelliges; hoc volebam, ut constaret, fuisse famam antiquam, quam in rem suam vertit ac traduxit Maro. Quod tandem Latinus ait *sibi esse agrum* vs. 316, potest hoc, si quis ita velit, proprie accipi, ex vetere vita, qua regibus assignata agri portio, *τέμενος*, ut vel ex Homero notum Iliad. μ, 313.

324. *aliam gentem*; iterum pro terra. 327. *complere* proprium vocabulum de sociis et copiis navalibus; ut *πλήρωμα*. *Serv.* 329. *navalia*, res navales, ceram, funes, vela,

Præterea, qui dicta ferant, et fœdera firmen
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, pacisque manu prætendere ramo
Munera portantis aurique eborisque talenta
Et sellam regni trabeamque insignia nostri.
Consulite in medium, et rebus succurrite fess
Tum Drances idem infensus, quem gloria

330. *ferunt* a m. pr. Gud. *firmant* pr. Hamb.——331. *Latii* Pier. et quatuor apud Burm., minus bene.——332. *ramum* M ——333. *eborisque aurique* vulgg. edd., nec modo inde ab Ald Naugerii emendatione, verum jam ex ed. pr. At vett. edd codd. omnibus id habent, quod Heinf. revocavit. *eboris tal* recte dici possent: æstimatur enim ebur ac venditur ad libram h. l. non appenditur *ebur.* Aiunt ad *sellam* curulem spect quente: implicita itaque inter se collocavit (per chiasmun solent grammatici) *auri talenta et eboris sellam.* Mutavi autem tionem, quam Burm. parum commodam intulerat hanc: *M eborisque talenta, Et sellam, regni, trabeamque, insignia nostri.* Pi guere malebat: *M.—eborisque, talenta Et sellam n.* Tum *talent* dic. Heinf. receperat. Mihi nihil dum satis placet; præstat tio ante Heinf. vulgata: *munera portantes, eborisque, a. t.*——3 *infessus* pro *infestus* Ven. In toto versu nitorem desidero: *i quem.* Servius: Drances *idem*, videlicet, qui supra apud Æn Hoc facere impedit appositum *infensus.* Mollior, puto, exi sic scriptum esset: *Tum Drances, idem, infensum quem gloria Tu* Ex libris nil notatum video.

vela et alia hujusmodi. *Serv.*; nam *materiem*, jam memoraverat. *manus*, operas; male aliter alii. 331. *prima de gente*; primis de gentibus, ex nobilitate. 332. *pacis ramos:* v. sup. 101. 333. *auri talenta* et *eboris sellam:* videri debet implicita inter se collocasse; chiasmum grammatici vocant. Si modo Maro hoc voluit. vid. Var. Lect. 334. Sella curulis et trabea insignia imperii, et inter munera mitti solita, apud Romanos, Albanos, Etruscos,

adeoque h. l. recte e tinos.

336. Male inge nulli in Drance ut in Turno M. quæsivere; Ursinus Polydamantem Ilia sqq. Macrobius V lem: utrumque ni Diceret saltem a Thersitem ex Iliad. ante oculos fuisse ret, sed turpitud bro, quo ibi flag tum. Etiam is

Obliqua invidia ſtimuliſque agitabat amaris,
Largus opum, et lingua melior, ſed frigida bello
Dextera, conſiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens; genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat;
Surgit, et his onerat dictis atque aggerat iras:
Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem,
Conſulis, o bone rex. Cuncti ſe ſcire fatentur,
Quid fortuna ferat populi; ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cujus ob auſpicium infauſtum moreſque ſiniſtros

337. *que* abeſt Franc. et Goth. tert.——338. *et* a Parrhaſ. abeſt. *linguæ melior* legiſſe videri poteſt Servius: nam laudatur ab eo non modo vſ. 441 lib. I *lætiſſimus umbra*, ubi *umbræ* eum legiſſe probabile fit; ſed et Salluſtii II Hiſt. *fructuum pabulique lætus ager*. Atque ſic emendabat quoque Marklandus in Epiſtola critica pag. 121, et Cuninghamus Silii ſimile dictum: *fati melior* lib. V, 333 advocat. Docte ita loqui poëtas nemo dubitet. Sed idem exemplum ab indocto homine aliunde adſcribi potuit, et ambitioſum eſſet putidumque, tales delicias ubique ſectari velle. Tandem *fr. bellum* ſec. Rottend.——339. *non f. actor* aliquot Pier.——341. *ferebant* Rom. Gud. a m. ſec. alter Mentel. a m. pr. et Hugen., quod verum arbitror: præfero ſaltem; recepit etiam Brunck. ——342. *auxerat* Goth. tert. *agregat* Dorvill.——344. *te ſcire* Dorvill. a m. ſec.——345. *Quid f. petat* Medic. Gud. a m. ſec. et multi alii ap. Heinſ. et Burm. cum Goth. tert. Altera lectio vett. edd. obſidet, et merito præfertur: *ferat* eſt poſtulet, ejuſque interpretatio, *petat*, ut Burm. quoque cenſet. *populis et* Sprot.——347. *ob augurium* ap. Priſcian. lib. XIV, vitioſe haud dubie. *auſpicium infandum* Leid. *infauſtum auſpicium* Parrhaſ.

λῆι, ut hic *infenſus*. *lingua melior*, fortior, quam manu. At *largus opum* alienum ab h. l. videri poteſt, ſive ut dives ſit, ſive ut liberalis. In verbis Turni, quibus reſpondet, eſt v. 378 *Larga—copia fandi*. 340. 341. Poëtam hoc ad ornatum excogitaſſe probabile eſt. Julius tamen Sabinus, neſcio unde, hæc annotavit: "filius ſororis Latini, patre ruſtico." 342. *onerat*, docte pro auget, accumulat odia in eum. 345. *muſſant*, cunctantur, non audent dicere. 346. *flatus*, φύσημα, de arrogantia. Ad eandem et obſtinatum Turni

(Dicam equidem, licet arma mihi mort
minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque vic
Conſediſſe urbem luctu: dum Troïa tentat
Caſtra, fugæ fidens, et cœlum territat arm
Unum etiam donis iſtis, quæ plurima mitt
Dardanidis dicique jubes, unum, optume
Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
Quin natam egregio genero digniſque hym
Des, pater, et pacem hanc æterno fœdere
Quod ſi tantus habet mentis et pectora ter
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab

350. *Conſediſſe* Zulich. *in luctum* alter Mentel. *in luctus* l *luctu* Leid. et quinque alii ap. Burm. cum Goth. ſec. ' Hamb. *captat* Leid.——351. *fuga f.* Rom.——352. *mittis* 353. *dicique* Heinſ. ſecundum Pierium ex Rom. Medic. et or ſtantioribus: pro vulgari *duci*, quod in Ald. ſec. receptum: D et ad h. l. et ſup. ad lib. V, 486, *dicere* in his et ſimilibus eſſe Proprie eſt deſignare munus et deſtinare.——354. *ullius ſent* et pr. Hamb. pro var. lect. cum Goth. tert.——355. *gnatam* *egregius* Goth. tert. *que* abeſt Dorvill.——356. *Das* pr. M deeſt Ven. *huic* Franc. *f. firmes*, quod longe melius, habe alii Pier. Medic. a m. ſec. cum aliis multis Heinſ. et Burm. ſec. *finges* ſec. Rottend. a m. pr.——357. *mentes* Rom.—— *mur* Gud. a m. pr. *rogemus* Zulich. *precemur* ſec. Rottend.

ni animum refero *mores ſiniſtros. ob auſpicium:* auſpicia et ductus belli. 350. *Conſediſſe luctu*, in luctum eſſe demerſam, ut bene Serv., ſcil. ut συνιζάνειν, Sup. II, 624 *conſidere in ignes Ilium*; it. IX, 145. Saltem *conſidere luctu* dictum erit ut collabi, concidere, jacere, calamitate, dolore. Nimis tenue eſt, quod alii volunt; totam urbem ſedere lugentem. 351.

fugæ fidens, reſpici X, 665 ſq. *et cæ armis:* tamquam qu Servius obſervat ho midum eſſe, nec, niſ perſona dictum, gra gilii convenire.

352. *Unum etian* l. pro adhuc eſſe, S ut Terent. paſſim. nari, promitti. 35 quominus hoc fac

Cedat, jus proprium regi patriæque remittat.
Quid miseros toties in aperta pericula civis
Projicis, o Latio caput horum et caussa malorum?
Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
Turne; simul pacis solum inviolabile pignus.
Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, et esse
Nil moror, en, supplex venio. Miserere tuorum,
Pone animos, et pulsus abi. Sat funera fusi
Vidimus, ingentis et desolavimus agros.
Aut, si fama movet, si tantum pectore robur
Concipis, et si adeo dotalis regia cordi est:

359. *proprium* vel *patrium* Zulich. *patriæque* quam commode memoretur, non dicam; accipiendum de populo Latinorum et de salute publica. Latinus in filiam, ejusque conjugium quicum vellet jungendum, jus habebat duplex: et tamquam pater, et tamquam rex. Igitur non *patriæ* sed *regique patrique* videtur legendum. Nullus tamen codex hoc præfert, nisi unus Goth. tert., in quo *patri* est, sed forte lapsu verius quam judicio. Contra Servius Asprum primum monuisse narrat, ut interpungatur post *Cedat.*——360. *Qui* Goth.——361. *a Latio* Franc. pro *ab!* *laborum* Moret. qu. v. sup. VII, 481.——362. *pacem bello te* Dorvill. *pacem deposcimus* ed. Ven. Burm.——364. *Primus age* Ven. *fingis obesse* alter Menag. *inesse* Ven.——365. *et supplex* Franc. *veniam* Zulich. a m. pr.——366. *funere f.* Reg. et Parrhas., qui et: *fusus abi*; at *funere fuso* Gud. a m. pr. Mentel. tert. *funera fusis* Medic.——367. *despoliavimus* Gud. a m. pr.; at *desolare* non improbandum: cf. Gronov. Obss. IV, 21.——368. *At si* Goth. sec.——369. *aut si* Medic. *at si* pr. Hamb. *est* abest Ven.

metu teneris. 359. invidiose: *regi* Latino *patriæque*, populo Latinorum, *remittat jus proprium*, suum, quod Latinus Latinique in regiam puellam habent, ut possint eam matrimonio jungere cui velint. v. Var. Lect. 363. *pacis pignus*, Laviniæ conjugium cum Ænea. 364. *invisum:* haud dubie pro, inimicum, active. 366. *pulsus ubi*; referebam ad superiora de Lavinia et putabam esse: patere te repulsam ferre. Hærebam, an, quod faciunt alii, compararem inf. v. 392 *Pulsus ego?* ut adeo sit: pugna victum te fatere ac cede. Atque in hoc concedam et ipse viro docto monenti. 369. *dotalis regia:*

Aude, atque adversum fidens fer pectus in h
Scilicet, ut Turno contingat regia conjunx,
Nos, animæ viles, inhumata infletaque turb
Sternamur campis. Et jam tu, si qua tibi
Si patrii quid Martis habes, illum adspice
Qui vocat.
Talibus exarsit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore
Larga quidem, Drance, semper tibi copia f
Tum, cum bella manus poscunt; patribusc
catis

370. *aversum* Rom. *fer fidens* Franc. *fer pectora in h.* alt a m. et Exc. Burm.——371. *Si licet* Dorvill.——372. *infleta* i Ed. pr. Burm.——373. *Sternemur* Donatus et Pierii Mediceus Heinsianorum, cum Ed. pr. Burm., sed vetustiores omnes quod inde ab Ald. editur, *Sternamur*. Tum *Etiam tu* editum srum; sicque Servius legit, et explicat *Eia*, nam est hortantis hoc loco. *Et tu jam* Ed. pr. Burm.——374. *Martis quid* *solum adspice* Waddel. emendat apud Burm.——375. *Quid* Rottend. tert. a m. pr. Supplet Leidensis; *audacem solum* *dura*.——377. *rupitque* Parrhas. et Paris. cum Goth. tert. i pr. Mentel. a m. pr., aut, ut Burmanno videbatur, *imo a p.* alter Hamb., at in sec. Moret. deerant voces: *has imo*.——37 Zulich. a m. sec. *Drance semper*. Ordo ex libris Pier. et vulgari: *semper Drance*: quem Rom. tuetur. Tum *Drances* Zulich. et ipse Medic., sed est ὦ Δράγκη.——379. *Tum* Vulgo: *Tunc*.

regia: dotale regnum. Sic et alibi. 372. Expressit vulgare Græcorum ἡμεῖς, ἄθαπτος καὶ ἄκλαυστος ὄχλος; quasi tam viles habiti, ut projiciantur vel insepulti. Minus bene Serv. et alii aliter. 374. *Martis*: patriæ virtutis. *aspice contra.* Homericum ἄντα, ἄντην; ut ἄντην εἰσιδέειν Iliad. τ, 15.

376. Ad verba Iliad. α, 188, et sup. 445, et ad vs. 378 796. Cæterum in h oratione, multo eti quam in altera Dran sui genium artibus imbuti declaravit M quicquam in Græc minus in Homero, r

Primus ades. Sed non replenda est curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant, dum distinet hostem
Agger mœrorum, nec inundant sanguine fossæ.
Proinde tona eloquio, solitum tibi; meque timoris
Argue tu, Drance; quando tot stragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, passimque tropæis
Insignis agros. Possit quid vivida virtus, 386
Experiare licet; nec longe scilicet hostes

380. *complenda* Franc. *implenda* Goth. tert.——381. *detinet* Medic. et alii Heinf. et Pier. cum binis Goth. *destinet* Rom.——382. *Agger mœrorum:* Scripturam recepit e codd. Heinf. cf. sup. ad lib. X, 24 et 144. Editum vulgo: *murorum*, quod Rom. tuetur. In Medic. et Mentel. pr. a m. pr. *Aggere mœrorum*, Porro *fossas* ap. Priscian. lib. VIII legi Pierio observatum. At v. sup. ad X. 24. Illud vero multo minus probandum, quod Canterus VI Nov. Lect. 8 conjecit, et a Cerda repositum video: *et inundant s. f.*, postulante, ut ait, sententia. A qua utique aberravit. Nam est: Magna loqueris, dum adhuc muri ab hoste te tutantur et fossas nondum sanguis inundat, h. urbs nondum oppugnatur; quod exquisitius altero modo extulit: *nec inundant sanguine fossæ:* ut *inundant* absolute sit dictum.——383. *sona* Vratisl. *eloquio solito* plerique Pier. (excepto Romano) et aliquot Heinsiani cum Goth. tert. et Erf. Sed *solitum tibi* elegantius; variata oratione, pro: ut soles. Sic εἰωθὼς absolute interponitur, et alia. *meque furoris* Montalb.——384. *Arguito D.* pr. edit. Burm. et Erf. *Drances* etiam hic aliquot. v. ad v. 378. *quando tot* Heinf. e grammaticis et scriptis. Vulgo: *tot quando*. Tum *cædis acervos* Quinctil. lib. IX, 2, ut sup. X, 245. XI, 207, h. e. cæsorum.——385. *Teucrum tot tua* sec. Moret. *tua tela* Zulich. a m. pr. ——386. *Insignes* tres Heinf. *Insignis tot agros* Zulich. *Insignis campos* duo Rottend. Ita fuere de syllaba *is* male solliciti. *quod* Zulich. a m. pr. *Sparsit quid* Sprot. pro var. lect. *invida v.* Goth. tert.——387. *libet* Menag. pr. *non l.* pr. Hamb. et Goth. sec. *longo* Exc. Burm.

bitror, quod ad artem declamatoriam propius spectet. Sed habebat Euripidem, forte et alios tragicos, qui in rhetoricis his dialogis ad dramaticam formam compositis præiverunt. 380. Sed nunc non tempus est orationi in curia faciendæ. 381. 382, magna loqueris, dum intra mœnia tutus ab hoste lates, necdum, murorum oppugnatione facta, fossæ sanguine cæsorum implentur. conf. Var. Lect. 383. Cum itaque muris adhuc hostis distineatur. *Proinde* ad formam τοῦ εἶτα, ἔπειτα; quæ cum ita sint. Mox *quando*, pro quandoqui-

Quærendi nobis: circumſtant undique m
Imus in adverſos? quid ceſſas? an tibi M
Ventoſa in lingua pedibuſque fugacibus iſ
Semper erit?
Pulſus ego? aut quiſquam merito, fœdiſſi
ſum
Arguet, Iliaco tumidum qui creſcere Thy
Sanguine, et Evandri totam cum ſtirpe vi
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcada
Haud ita me experti Bitias et Pandarus ing
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi,
Incluſus muris, hoſtilique aggere ſæptus.
Nulla ſalus bello. Capiti cane talia dem
Dardanio, rebuſque tuis. Proinde omnia

388. *Quær. vobis* Zulich. a m. ſec. *circumdant* aliquot Pi
et Ald. pr., nam tertia *circumſtant* cum cætt. vett. edd.——
adverſos? Interrogationem Heinſius quoque firmat. Ego no
Imus pro *Quin imus*, quod ſæpe apud Comicos. Et Home
'ἴομεν.——391. *nequicquam armis terrebimus hoſtem* ſuppleverat
pr. *nunquamne ſines fallacia verba* Leid.——392. *haud quiſq*
ἀποφατικῶς Donatus. *haut* etiam Erf. *an qu.* Leid. cum G
rito quiſquam Parrh. *aut quiſnam* Ed. pr. Burm.——393. *A*
——394. *tota cum ſtirpe* tres Heinſ.——395. *Proc. deos* G
hauſtos Oudart. et pr. Hamb. pro var. lect. *exuſtos* Goth. t
cum eodem Dorvill.——396. *Aut ita—miſi?* Ed. Ven. Bur
urguens Medic. a m. pr.——397. *Et quo* Franc.——399. *N.*
ſec.——400. *Proin* Oudart. Sed nec hoc nec *Proinde*,
præceſſit, nunc ſuaviter repetitur.

doquidem. 389—391. Compa-
rant Iliad. *α*, 226. 227. *Imus.*
Quin imus. Age eamus adverſus
hoſtem! 393—395. Omnia
in majus aucta. Arcadas di-
xit, cum de uno duce Evandro
cogitaret. Ante oculos eſſe
potuit locus Iliad. *ϑ*, 153—156.
Ad 396 conf. ſup. IX, 672 ſq.

399. Pergit in
Drancis verbis et
362. *Cane talia*, o
nullam ſalutem eſſe
nando ſalvos eſſe no
Æneæ et tibi. Ve
tuum caput! Com
β, 178. 179.
itaque, quod facis

Ne cessa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ; contra premere arma Latini.
Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiscunt,
Nunc et Tydides, et Larissæus Achilles:
Amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas.
Vel cum se pavidum contra mea jurgia fingit
Artificis scelus, et formidine crimen acerbat.
Numquam animam talem dextra hac (absiste moveri
Amittes; habitet tecum, et sit pectore in isto.

402. *et contra* Goth. pr.——403. *tremescunt* scribunt Rom. et pæne omnes Pier. Mediceus et alii Heins. conf. Heins.——405. *Amnis ad H.* Parrhas. et Dorvill., ex interpretatione. *Omnis et* conj. Cuningham. *t. f. Appulus* conj. T. Faber, perperam.——406. Locus Quinctil. IX, 3, 14, est: *Alia vetustatis commendatio est* (de schematibus loquitur) *cujus amator unice Virgilius fuit: Vel cum se pav.* Cum non appareat, quo in verbo archaismus lateat, Heins. post Matium suspicatur scriptum fuisse *contra mis*, quod veteres pro *mei*. Alia est Gesneri ad e. l. sententia, excidisse aliquid in Quinctiliano, idem tamen putat esse in usu voculæ *vel* vetustatem quærendam: cum sit pro *etiam*, *adeo*. Sed vid. Not. In fine *jactat* Bigot. et Goth. tert., sicque apud Quinctil. l. c.——407. *acervat* passim scribitur; etiam in binis ex more superiorum sæculorum. conf. Pier.——408. *subsiste* Goth. sec. *dextra ac assiste* Dorvill.

Trojanis ingravare, etc. *gentis bis victæ*, ab Hercule primum. cf. lib. II, 642. 643; contra deprimere res Latinorum. 403—405. ῥητορικῶς hæc vel maxime, plus forte quam in poëta epico feras. Auget scilicet per ironiam quod Diomedes belli societatem detrectaverat; erat is inter Græcorum principes, pro quibus *Myrmidonum* posuit, quibus solus Achilles imperabat. *Larissæus Achilles* v. sup. ad lib. II, 197. 405. h. et terrorem, quo Diomedes audito Æneæ nomine percussus fuerit, amplifica verbis quam maxime. Poëtas id, quod populis vel regibus proprium est, terris, tandem et fluviis, tribuere, notum est; itaque h. l. terror ad fluvium Aufidum translatus: phantasmate poëtico. 406. *Vel cum se.* Respicit sup. 348 et 364. Abrupta vero oratio irati hominis pro: cum tu fingis te; *vel* ad 401 *Ne cessa turbare*

Nunc ad te, et tua magna, pater, consulta r
Si nullam nostris ultra spem ponis in arm
Si tam deserti sumus, et semel agmine ve
Funditus occidimus, neque habet Fortun
sum:
Oremus pacem, et dextras tendamus inert
Quamquam, o, si solitæ quidquam virtuti
Ille mihi ante alios fortunatusque laborum
Egregiusque animi, qui, ne quid tale vide

410. *et* abest Mentel. pr. et Goth. tert. *magna*, quod He Romani lectio est, quam aliquot alii Pier. Menag. pr. Sp sec. et ipse Gudianus firmant, quem miror hic deserere M alteram familiam ducit; *magne pater:* ut vulgo editum; q interpretatur, et bini Goth. agnoscunt: nam alter *magna* hal Leid.——412. *deserto* Hugen. *et si semel* alter Hamb. *et* sicque Ed. pr. Burm., male. cf. mox v. 418.——413. *n* scriptis pro *nec*. *regressus* alter Hamb. *recursum* Leid. L not. ad Ovid. VI Met. 450.——414. *reddemus* Zulich. a m recepit Heins. e Rom. aliisque Pier. suisque melioribus, quo nervosius esse et plus artificii præ se ferre, quam vulgatum Servius quoque habet. cf. sup. ad X, 595, ubi eadem variet 672.——415. Non puto male aliquis aposiopesin statueret, ret: *Quanquam o! si solitæ quicquam virtutis adesset*—(sc. quis neret hoc facere?) Tum pergit: *Ille mihi.* Sic sup. lib. V, 1 o!—*sed superent, quibus hoc, Fortuna, dedisti.*——416. *ante oc* sinian. de Schem. Lex. pag. 247. *fortun. malorum* Hamb. a

bare metu fingendo. *artificis scelus* pro, artifex. *jurgia* sunt minæ v. 348.

410 seqq. Utitur Turnus callido et subtili aditu ad persuadendum id, quod non audet palam dicere: melius esse interire, quam pacem rogare, ut bene observavit Servius. *tam deserti*; propter Diomedem, qui solus negavit auxilia; ut idem Serv. 415

—418. Seu turba seu calliditas inflexi quæ sic proceder quanquam, nisi ine mus, debebamus i fortunatissimum et qui etc. (h. e. deb tem præferre tali Hoc alterum trans *Ille mihi ante alios* tem *fortunatus lab tus laborum* sup. v

Procubuit moriens, et humum semel ore momordit.
Sin et opes nobis, et adhuc intacta inventus,
Auxilioque urbes Italæ populique supersunt:
Sin et Trojanis cum multo gloria venit
Sanguine; sunt illis sua funera, parque per omnis
Tempestas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variique labor mutabilis ævi

418. *simul* Zulich. a m. pr. Ed. Ven. Burm., et qui paullo majoris est auctoritatis cod. Rom. Sicque conj. Burmann. ad Anthol. Lat. T. I, pag. 88. Præferet tamen vulgatum qui cogitet sententiam esse: præstat semel mori. *memordit* aliquod Pier. et Leid. conf. Gell, VII, 9. ——419. *Quin et* Montalb. pro var. lect. *Sunt et opes* Ed. Ven. et Dorvill. a m. sec. *vobis* Goth. tert——420. *Itali p.* Goth. tert.——422. *suntque illis* Rom., suavius utique, probantque Pier. et Heins., nec tamen receptum. *sint illis* pr. Hamb., f. pro *sin*, ut conj. Heins. *illi* quoque legi monuit Servius et ex eo Jul. Sabin., ut sit pro *illic*, sicque Leid. a m. pr. et edd. aliquot.——424. *Deficimur* Montalb., eleganter, judice Heinsio, quem v. ad Ovid. Epp. V, 150.——425. *variusque labor*, quod Macrob. et Nonius agnoscunt, quodque Brunckius retraxit, ante Heins. legebatur, qui Rom. Medic. et cæteros meliores codd. sequutus est: et recte, primo, quod verborum et epithetorum collocatio inde exit poëtica: *varii labor mutabilis ævi*; cum *varius labor mutabilis ævi* minus doctum sit; tum, quod dictum est hoc ipsum elegantius: *varii labor mutabilis ævi*: ut sit *ævum varium*, quo varia fortuna jactamur. *labor mutabilis* h. mutatio laboris, ærumnæ. *bellique labor* aliquot Pier. *variisque* Dorvill.

in malis suis et calamitatibus. 418. *humum ore momordit:* Homericum v. sup. var. Lect. ad lib. X, 489. 419. 420. Respicit Latini verba supra 309—311. *urbes Italiæ:* iterum respectu Diomedis, tamquam Græci et exteri hominis. *supersunt,* superabundant, Serv., quod Burm. adstruit. 421. *gloria* pro victoria, ut, κῦδος. Ad sententiam comparant vff. Homericos Iliad. ς, 361—363, et ad v. 425 laudatur tritum illud: νίκη δ' ἐπαμείβεται ἄνδρας Iliad. χ, 339. Sententiam autem tristissimam, tamen habuit, quomodo verbis ornaret: *Multa dies—Fortuna locavit.* Enniani versus sunt apud Macrob. VI, 2, quos ante oculos fuisse Maroni ille putat: *multa dies in bello conficit unus*; *Et multæ rursus fortunæ forte recumbunt. Haudquaquam quemquam semper fortuna sequuta est.* In Marone *labor ævi* pro ævo simpliciter cum notione ærumnæ adjecta: die et ævo, h. e. temporis vicissi-

Retulit in melius; multos alterna revisens
Lusit et in solido rursus Fortuna locavit.
Non erit auxilio nobis Ætolus et Arpi:
At Messapus erit, felixque Tolumnius, et q
Tot populi misere duces; nec tarda sequet
Gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
Est et Volscorum egregia de gente Camill
Agmen agens equitum, et florentis ære cat
Quod si me solum Teucri in certamina pos

426. *multosque* Medic. a m. sec. *m. mutata r.* Schol. Horat 34. *recusos* Franc.——427. *in solio* alii apud Ursin. Zulich. *in solito* sec. Rottend. et a m. sec. Dorvill., perperam. *in solid* tegro, in incolumem statum, in integrum restituit.——429. *T* thas. *Tholonius* Goth. tert.——430. *non* edd. nonnullæ. *nec* quam elegantius recepit secundum Ge. Fabricium Heinsius ex toritate: cui Ven. et pro var. lect. Menag. accedebant: cum Cæteri codd. omnes tuentur vulgatam: *nec parva*. *nec tanta* *sequentur* Bigot. Versum laudat Schol. Statii ad VI Theb. 910 *tur* explicat: concedit illi, datur.——431. *delectus* Parrh Gud. a m. sec. cum aliquot aliis Heinsii, ut ad Trojanos ref Mediceo versum hunc postponi sequenti notat Burm., quod a nium non ita se habet.——433 *et* deest Dorvill. De toto v in huc translatus sit ex lib. VII, 804.——434. *Quo si* Ro Hugen. *me Teucri solum* in Pierianis aliquot. *in certamine* et Franc. vid. sup. v. 221.

cissitudine multæ res mortalium in melius mutantur. Ad ornatum spectant adjuncta: *ævum varium*, in quo fortuna varia jactamur. *labor* πόνος, ærumna, *mutabilis*, in meliorem fortunam mutari solita, *alterna* potest esse dicta ipsa Fortuna; nisi malis: *alterna* (κατὰ) *lusit et rursus in solido locavit*, in firmo, tuto, ἐν τῷ σταθερῷ, antea in lubrico labantes. *ludere*, præter expectationem aliquid inferendo, mutando: plerumque in dete-

rius: h. l. in melius. in integrum, in i statum, restituit.

428. 429. Comp mericum παρ' ἐμοίγε Οἵ γέ με τιμήσουσι. *Arpi:* sup. 239 sq. de quo lib. VII, 6 alibi. *Tolumnius* cf 258. *felix* autem v felicitatem Diomedi 430. et parata erit Latinis. 432. De lib. VII f. 433. *fl* fulgentes. v. sup.

Idque placet, tantumque bonis communibus obsto:
Non adeo has exosa manus Victoria fugit,
Ut tanta quidquam pro spe tentare recusem.
Ibo animis contra: vel magnum præstet Achillem,
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. Vobis animam hanc soceroque Latino
Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus,
Devovi. Solum Æneas vocat. Et, vocet oro.
Nec Drances potius, sive est hæc ira deorum,
Morte luat; sive est virtus et gloria, tollat.
Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant

439. *patria i. arma* duo Burm.——440. *Illa licet* pr. Moret. *Ire l.* Parrh. *libet* Bigot.——442. *Devoveo* vett. edd. et deinceps vulgatæ. *Devovi* Heins. e Pier. et suis omnibus. *Devivo* Rom. *Æneas solum* alter Hamb. *S. A. vocat?* cum interrogatione Ge. Fabric. *orat* Hugen. *omen* sec. Rottend.——443. *sive hæc est* Franc. et Goth. tert. *cura d.* Montalb.——445. *Olli inter sese d.* Ed. pr. Burm. *variis* Parrhas. *dubiis dum rebus* conj. Burm.

tantumque b. c. obsto: et in tantum obsum commodis publicis, ut, nisi solus dimicavero, concidat universa resp. Sic Servius, et v. 437 *tanta pro spe*, ut solus dicar servasse remp.

443. 444. Sententiæ forte nimis acutæ ad nostrum sensum. Tres habet Servius interpretationes, quarum nulla satis commoda, etsi ad veram quodammodo ducere possunt. Solus cum Ænea vult congredi Turnus, etiam ea de caussa, ne cum Drance quicquam sive secundæ sive adversæ rei communicet, utque is et a calamitate et a felicitate sua absit. Et *vocet* Æneas, ut ego solus cum eo congressus de summa belli transigam: *Nec Drances potius morte luat* sua, occidat, communi clade, *si hæc ira deorum est* (h. si eventus erit belli hujus infaustus), nec, *sive est virtus et gloria*, si hoc bello laudem virtutis (κλέος) et gloriam (κῦδος, victoriam) consequi dabitur. *tollat* eam ille, auferat hanc laudem pro sua parte (ut αἴρεσθαι κῦδος).

Cum sollertia et cum arte poëta partim deliberationum et incertorum fluctuantiumque consiliorum exitum facit non prævisum; partim instruxit et præparavit inde a v. 434 sqq. pugnam inter Æneam et Tur-

num,

Certantes; caſtra Æneas aciemque moveb
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus in
Inſtructos acie Tiberino a flumine Teucro
Tyrrhenamque manum totis deſcendere
Extemplo turbati animi, concuſſaque volg
Pectora, et adrectæ ſtimulis haud mollibus
Arma manu trepidi poſcunt; fremit ar
ventus;
Flent mæſti muſſantque patres. Hic
clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras:

446. *acieque* Ven. *movebant* Dorvill. *vocabat* pro var. le ——447. *per r. caſtra* ſec. Moret.——448. *que* abeſt Oblo thaſ. *inplent* Hugen.——449. *aciem* Voſſ., ut *inſtructos aci* dictum ſit. *a* abeſt Medic. a m. pr.——450. *decedere* Hug *turbati animo* Rom. *confuſaque* Parrhaſ.——452. *non*, pro, et Goth. tert. *aures* Montalb.——453. *manu* Heinſ. e ſcri repoſuit, eſt enim communis edd. lectio, quam potius vitium onis Dan. Heinſii expulit, in qua eſt *manus*. Idem conj. *m* Voſſ. alter *metu tr.*——454. *Hinc u.* plures Heinſ. *Sic* D Goth. ſec.——455. *Diſſeſſu* tert. Rottend. *magnus vario* v Pier., idque revocavit Cuningham. e MS. Berſmanni. *ad*

num, in qua narrationis et carminis tela olim erit detexenda. Ad 445 et 446 comparari ſolent vſſ. 304. 305 Iliad. α. Præſtat monere, ut artem poëtæ obſervet lector in narrationis ordine a vulgari tenore ac pedeſtri rerum narrandarum structura avocato. Nam ſecundum hanc res ſic erat exponenda: Æneam interea caſtris motis duplici agmine adverſus

urbem Laurentum pedeſtri per ſaltus equeſtri per planit rum. Poëta vero gulis locis comm ſervavit. Vide inf. 522. 452. *et arr iræ:* de virtute be perati ſunt animi. 727. 728. *fremit* vulgari: cum frem 454. *muſſant.* vid.

Haud ſecus, atque alto in luco cum forte catervæ
Conſedere avium, piſcoſove amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
Immo, ait, o cives, adrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, et pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruant. Nec plura locutus
Conripuit ſeſe et tectis citus extulit altis.

456. *in* abeſt Goth. tert. et Exc. Burm. *cum fronte* alter Hamb.——457. *Conſidere* Hugen. et tert. Mentel. cum Reg. *amni* Parrhaſ. *piſcoſoque* plures ap. Burm. *piſcoſæve* Oudart.——458. *nivei* Moret. qu. et Vratiſl. *loquacia* firmant vetuſtiſſimi Rom. Medic. et al. *loquencia* vel *loquentia* pars codd. Pier. et Goth. tert., ſicque codd. Servii ad Ecl. VIII, 22, quæ varietas et alibi occurrit. *liquentia* Bigot. et Ed. Ven. apud Burm. cum Dorvill. *liquacia* pr. Moret., quo apparet, omnia hæc eſſe a librariorum ſtupore profecta. cf. ſup. ad IX, 679. Interpolatum eſt in aliis *ſtagna ſonantia* ap. Pier. et in Sprot.——459. *o juvenes* Schol. Statii lib. VII Theb. 612. *arrecto* Goth. tert.——460. *et* deeſt qu. Moret. *ſequentes* Bigot.——461. *ad tecta* Ed. pr. Burm. et Goth. ſec. *in tecta* Schol. Statii VII Theb. 612. *ruant* e libb. ſuis et Pier. prætulit Heinſ., pro vulgato *ruunt*, quod et ipſum ſuam vim habebat.

457. 458. *Padus* cycnorum copia apud poëtas celebratus: in ſeptem oſtia cum tempore diductus, binis primum oſtiis in mare delatus eſt, quorum alterum ſeptentrionem verſus erat *Volana*, alterum a meridie *Paduſa* prope Spinam a mari exceptum. Creditur eſſe illud, quod nunc *il Po d'Argenta* appellatur. Oſtium hoc *amnem* dixit et quidem *piſcoſum*, ut Homerus ἰχθυόεντα Hyllum Iliad. *υ*, 392. Facit illud quibuſdam locis paludem, hinc *ſtagna*, quæ *loquacia* dixit eleganter, a loquacibus cygnis, ut inf. XII, 475 *nidos loquaces* hirundinis; hos *raucos* vocavit, ſimpliciter, a clamore vel cantu. Tranſtulit hoc Claudian. XXXI, 109. 110. De Paduſa accurate egit Cluver. Ital. ant. lib. I, cap. 35: cf. Serv. Ambitioſum eſſet Italos ſcriptores laudare, qui de his oſtiis copioſe egere: Nuper *Giambatt. Minzoni* demonſtratum ivit: eſſe Paduſam *Canalem S. Alberti*, h. e. foſſam XII M. paſſ. a Ravenna ductam.

459. Concilium habete *arrepto tempore*, εὐκαίρως, ἐν καιρῷ, cum irriſione. 462. *ſeſe corripuit*, ὤρνυτο, ὡρμήθη, ἔσσυτο. Ex his ac ſimilibus ductum videtur *rapere*, *corripere*, pro movere.

Tu, Voluse, armari Volscorum edice ma
Duc, ait, et Rutulos. Equitem, Mess
armis,
Et cum fratre Coras, latis diffundite can
Pars aditus urbis firment, turresque cape
Cetera, qua jusso, mecum manus inferat
Ilicet in muros tota discurritur urbe.
Concilium ipse pater et magna incepta
Deserit, ac tristi turbatus tempore differ
Multaque se incusat, qui non acceperit
Dardanium Ænean, generumque adsciv

463. *Tum* Ed. Ven. ap. Burm. *Volsce* eadem, cum Mediol. *dice* alter Hamb. *maniplos* Gud. a m. pr.—— Ven. et Goth. tert. *Dixerat* Bigot. Tum *Equitem* e egregie restituit et defendit Heins. Agnoscit et Servius. dum Romanum *equites*, et plerumque junctim: *Rutulos eq* locum Rutil. Itin. I, 170.——465. *Corax* Goth. pr. ipsum male. *effundite* Franc.——466. *firmant* pr. Ham et *capessunt* habet. *firmet* aliquot Heins., inter quos a m idem cum Erf. *capessat*, hoc quidem cum Medic., qui *firmet* habet.——467. *qui* Bigot. *qua jubeo* Vratisl. et G vid. Not.——469. *Consilium* Reg., sic et alii hic et sup. Medic. pr. a m. pr. pr. Moret. et Goth. tert. *magnum* ——470. *tr. t. pectore* vett. edd. Mutavit, puto, prim Ed. Ald. tert., ut sit *tempore*, hocque codd. consensus *quod non* Gud. Ven. Mentel. pr. a m. pr. Exc. Burm. Erf. *acceperat* Bigot.——472. *generumque adsciverit urbi* legitur et distinguitur. Erit adeo *urbi*, in urbis ac regni

movere, passim vidimus. 463. Festinationem Turni bene assequitur oratio abrupta, dum Turnum esse loquuturum non prædictum est. 464. *Equitem in armis*, pro armatum, ut sæpe alibi. *Messapus*, græce, pro Messape, et *Coras*, pro Cora,

cum fratre Ca
VII, 672. 4
pro jussero: u
clarasso, amasso
tus est Silius X
469. Comparan
Tum 472 *urbi*
regni, utilitate

Præfodiunt alii portas, aut saxa sudesque
Subvectant. Bello dat signum rauca cruentum
Buccina. Tum muros varia cinxere corona
Matronæ puerique; vocat labor ultimus omnis.
Nec non ad templum summasque ad Palladis arces
Subvehitur magna matrum regina caterva,
Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
Caussa mali tanti, oculos dejecta decoros.
Succedunt matres, et templum ture vaporant;

rum commode. Suspicor fuisse *qui non acceperit ultro Dardanium Ænean generumque adsciverit; urbis Præfodiunt alii portas.* Sic utique lenior procedit oratio.——473. *Perfodiunt* tres ap. Burm. *ac s.* Goth. tert.——474. *Subjiciunt* lect. varians vett. edd. adscripta, quam Catrœus recepit: scilicet deterius pro exquisitiore. *Bello signum dat* Moret. qu.——475. *Tunc* ante Heins. vulgg.——476. *labor vocat* Parrh., sicque Cuningham. edidit.——477. *Nec non et* Leid. *magnasque ad* ed. pr. Burm.——478. *corona* tert. Goth., sed *caterva* in marg.——480. *Caussa mali tanti atque oculos* vett. edd. et, quamvis Pierius ejiciendum τὸ *atque* monuerat, etiam seqq. vulgg. Itaque Heinsius expulit secundum codd. Hiatum, quem toties librarii ferre nequivere, explevere Montalb. et Parrhas. *tantique.* Majorem dubitationem facit, quod in Rom, erat: *Caussa malis tantis:* sic Donatus et pars codd. Heins. cum Regio et Goth. tert., nec vero aliter fuit in libro, unde Mediceus descriptus erat, nam in hoc a pr. m. fuerat: *mali tantis.* Itaque rationes potiores conspirant in hoc, scriptum a Marone fuisse: *Caussa malis tantis oculos d.* Tandem Cuningham. emendabat *Tanti caussa mali.* Sed poëtam dedecet semper eosdem numeros sectari. *oculis d. decoris* sec. Rottend. *oculos d. decores* alt. Voss.——481. *tura* Mentel. pr.

473. Ante portas fossas faciunt, ut bene Serv., et vallum ducunt. 477. Manifesta vestigia Iliad. ζ, 86 sqq. 269 sqq. Illud autem miror, quod Palladem jam tum coli a Laurentibus tradidit, quam Trojanos primum intulisse communis fama obtinebat. 478. *Subvehitur*; supra VIII, 666 *castæ ducebant sacra per urbem Pilentis matres in mollibus.* 479. *Dona.* Perperam peplum ex Homero huc vocant. Poëtæ genus ponere placuit. 480. κατ' ὄμματα καλὰ βαλοῦσα; oculis dejectis. cf. Ruhnk. V. C. ad H. in Cer. 194. 481. *Succedunt* sc. templum, intrant, ut bene Serv. Alias languet versus

Et mæſtas alto fundunt de limine voces:
Armipotens, præſes belli, Tritonia virg
Frange manu telum Phrygii prædonis, e
Pronum ſterne ſolo, portiſque effunde ſ
Cingitur ipſe furens certatim in prœlia Tu
Jamque adeo Rutulum thoraca indutus
Horrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat au
Tempora nudus adhuc; laterique adcinxe
Fulgebatque alta decurrens aureus arce;
Exſultatque animis, et ſpe jam præcipit

482. *de pectore* aliquot Pier. et Heinſ. cum Goth. t etiam Serv. agnoſcit. Sed vid. Not.——483. *belli præſes* ante Heinſ., quem revocavit Cuningham.; adeo difficile e his probare, quod non alius improbet factum. *præſens* n apud Serv. ſicque Medic., ſed a ſec. m., cum aliis Heinſ. *Saturnia v.* Parrhaſ. a m. ſec.——484. *Fr. m. templum* G 485. *Sterne ſolo pronum* Parrhaſ. *et portis* Ed. pr. Burm. *pontiſque* Leid. *ſub ipſis* ap. Macrob. V Sat. 3, ſicque Hamb.——486. *in* aberat Gud. *in funera* pr. Hamb. a n *rutilum th.* Macrob. V, 20. VI, 7 et Gellius II, 6 agnoſcu manus, duo Rottend. et Hamb. alter. Sed alterum docti Pier. codd.——490. *aureus.* Si tamen thoracem æreum i v. 487 dixerat, nunc non *aureus* ſed *æreus* fulgere debu plicet in his verſſ. quinque quinquies repetita copula *que.*- cit verſus Goth. ſec. Vellem majoris eſſet auctoritatis c Vratiſl. conf. ſup. lib. X, 277 et ſæpe al.

verſus poſt illa: *Subvehitur magna matrum r. caterva.* 482. *de limine.* Nil argutandum; eſt pro, ingreſſæ templum. Nam in prima templi parte vota faciunt, qui deos adeunt. 483—485. Preces fere ad verbum converſæ ex l. c. Homerico v. 305. 306. 307. *effunde*, de prolapſo, proſtrato ante urbis obſeſſæ muros.

486 ſqq. Æmulatur et h. l. Maro Homerum, armantes inducit ſeqq. Paridem; Agamemnonem; Patroclum; τ, 36 lem. Sed orati ornavit et variavi *raca indutus ah ſquamis*, pro thor ex ære in ſquam contextum, *ſura* ocreas aureas i

Qualis, ubi abruptis fugit præsepia vinclis,
Tandem liber, equus, campoque potitus aperto,
Aut ille in pastus armentaque tendit equarum,
Aut, adsuetus aquæ perfundi flumine noto,
Emicat, adrectisque fremit cervicibus alte
Luxurians; luduntque jubæ per colla, per armos.
Obvia cui, Volscorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
Desiluit; quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis; tum talia fatur;
Turne, sui merito si qua est fiducia forti,

492. *adruptis* Reg.——493. *pratoque* Dorvill. *potitur* aliquot Pier., quod non præferam cum Catrœo. *ab alto* Goth. tert. a m. pr.——494. *impastus* aliquot apud Burm.——495. *equæ* Bigot. *profundi* Ven. *fl. toto* Zulich. a m. pr. et Ed. pr. Burm. *nando* pr. Hamb.——496. *cervicibus altis* sec. Rottend. *altum* malebat Cuninghamus: scilicet ut poëta nihil variet; semper idem sequatur!——497. *luduntque comæ* Oudart.——498. *cui grege Volscorum* Sprot.——500. *Dissiluit* aliquot codd. et Ed. pr. Burm.——501. *deflexit* alter Hamb.——502. *sui meriti* Goth. tert. *audacia* Ven.

multo etiam ornatiora sunt sequentia, v. 492—497, quæ ex Homero Iliad. ζ, 506—511 conversa esse, jam veteres notarunt. Ad Turnum tamen convenientius translata puto, quam de Paride fuerant pronuntiata: contra quam Popio visum. Nam in Turno summa alacritas et festinatio ac discursatio. Virgilio tamen in verbis Ennius jam præiverat, Macrobio monente VI Sat. 3 *Et tunc, sicut equus, qui de præsepibus actus Vincla sueis magneis animeis abrumpit et inde Fert sese campi per cærula lætaque prata Celso pectore: sæpe jubam quassat simul altam; Spiritus ex anima calida spumas agit albas.* *Luxurians*; reddidit feliciter ex Hom. loco κυδιόων, quod ibi est pro γαυριῶν, de equo exultante, ferociente. *alte* autem nolim jungere: *arrectis alte*; sic enim languescit versus; sed *alte luxurians*, etsi hoc insolentius dictum videri possit, est alte exultans.

498. De Camilla modo ad 432. *Desiluit*, honoris caussa factum volunt. Cf., si tanti videtur, anaglyphum Borghesianum apud Winckelman. *Monum ined.* No. 137. *cohors* pro turma: nam equitum h. l. est.

Audeo, et Æneadum promitto occurre
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia c
Me ſine prima manu tentare pericula
Tu pedes ad muros ſubſiſte, et mœnia
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virg
O decus Italiæ, virgo, quas dicere gra
Quaſve referre parem? ſed nunc,
quando
Iſte animus ſupra, mecum partire lab
Æneas, ut fama fidem miſſique report
Exploratores, equitum levia inprobus a
Præmiſit, quaterent campos: ipſe ard

503. *et* deeſt Gud. pr. Mentel. et ſec. Moret. *turbæ*
tert. *turmis* Rom. et Donatus.——505. *tentare ſpicula* Got
obſiſte Hugen.——507. *horrenda virgine* Medic. a m. pr.
fixis, etſi *oculos* præceſſerat. *oculos fixos* pr. Voſſ. et pr. M
gen., unde Heinſ. conj. *oculis—fixis*. Sed præſtat recep
fixus, et errorum cauſſæ ſatis patent. *fixit* editio, qua Pie
e. Ald. pr. vel alia, quæ inde fluxit, ſicque Sprot. et pr.
lect. *fixus* emendatum a Naugerio Ald. tert.——508. g
509. *Quaſque* Ven.——510. *Iſta* volebat Heinſ. *ſuper*; *q*
ſuperat) Medic. a m. pr.

l. eſt. *deſtuxit*; Macrob. VI,
4 (p. 595 Lipſ.) e Furio lib.
I laudat: *Ille, gravi ſubito de-*
vinctus vulnere, habenas Miſit
equi, lapſuſque in humum deſtuxit
et armis Reddidit æratis ſonitum.
503. Comparant Iliad. ν, 79
ſqq. 507. *horrenda in virgine*
h. l. admiranda. Nam, quæ
admirationem, *ſtuporem*, *hor-*
rorem, faciunt, ad idem fere
genus referri poſſunt. Sic
ἔκπαγλος Homericum. 510.
partire, reſpicit illud *Solaque*

T. v. 504. In
animus eſt ſupra
magnanimam:
ſupra pericula, f
ſic porro; non a
511. *fidem*
nuntio. Nam,
tur, fidem facti f
improbus, accipio
proprie, qui ni
Sic alia ſupra
quaterent campos,
equorum referri
cret. II, 326 *equ*

Per deserta jugo superans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite silvæ,
Ut bivias armato obsidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem conlatis excipe signis;
Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
Tiburnique manus; ducis et tu concipe curam.
Sic ait, et paribus Messapum in prœlia dictis
Hortatur, sociosque duces; et pergit in hostem.

514. *superans* revocatum ab Heins. e Medic. et cæteris præstantioribus; sic et vett. edd. Prima est edit. tert. Ald., in qua receptum video *prosperans*, quod Rom. et alii Pieriani exhibebant; sicque Goth. tert. Exquisitius tamen alterum. *superas* alter Menag. *jugum superans* alter Hamb. quæ vulgaris, ut inf. v. 906, est structura; sed exquisitior: *jugo*, superior evadens. cf. sup. ad lib. II, 207. *advenit* Oudart. *in urbem* aliquot Pier., probante Heinsio.—515. *belli:* hic distinguebat Zulich. *convexa* Leid.—516. *Ut binas* Vratisl. *armato ut binas* ed. pr. Burm. *obsidam* Leid. et Goth. tert. *obsidant* Mediol. Ed. et Lutat. ad Stat. I Theb. 609.—517. *accipe* ed. pr. Burm.—519. *Tiburni* Heins. invexit, nescio quam bene: cum idem sub. lib. VII, 671 *Tiburti* reliquerit, ubi similis varietas occurrebat: quanquam *Tiburni* et illo loco præferendum arbitror. Addit vir doctiss., *Tiburni manus* ad Tiburnum fluvium Tibur alluentem esse referendum. An Anienem Tiburnum esse voluit? Tiburnum conditorem Tiburis, deum vel heroëm indigenam, novimus omnes: vid. sup. Exc. ad VII. Sequutus autem est Heinsius vetustiores suos cum Donato: quibus accedebat pars Pier., Mediceus tamen a sec. m. *Tiburtique* habet, idque Romanus firmat et Servius cum aliis codd.; adde tres Goth. et edd. vett. et Aldd. Tum pars codd. distinguit: *T. manus ducis: et tu*, male.—521. *pergit* vel *tendit* pr. Hamburg. *in hostes* vel *hostis* nonnulli.

repente *Transmittunt valido quatientes impete campos.* Servius ad perturbationem agrorum, h. e. agrestium, revocat. 513. *ardua montis deserta*; necesse est extremas Albanorum montium partes respexisse poëtam. 515. *Furta*, sollenni poëtarum voce pro insidiis. 519. *Tiburni manus*, copiæ Tiburtinæ, a Tiburno heroë ac conditore designatæ; fratribus ejus Catillo et Cora ducibus; sup. VII, 670 sqq. Adversus equitatum Æneæ, in quo turmæ Arcades ab Evandro missæ, VIII, 518 et Etruscæ (lib. X, 238. 239.) erant, per planitiem camporum incedentem mittitur Messapus, qui nunc non suas copias (v. sup. VII, 691 et Exc. p. 164) sed Latinas et Tiburtinas

Est curvo anfractu valles, adcommoda
Armorumque dolis; quam densis frond
Urguet utrimque latus; tenuis quo sem
Angustæque ferunt fauces aditusque ma
Hanc super in speculis summoque in vert
Planities ignota jacet, tutique receptus

522. *vallis* vulgo editum: atque sic codd. pars; et re ninghamus; nec male. *valles* Heins. recepit e vett. codd al., item Rom. et parte Pier. Firmant et Grammatici Pr Si verum est, poëtam ita scripsisse, quod valde dubito, no ob metri necessitatem, sed antiquitatis studio id fecisse d *valles* et *vallis*, ut *vulpes* et *vulpis*, et sic alia. Metro alias i dum non erat: cum ultima in cæsuram incidat.——5 Exc. Burm., non infelici lapsu.——524. *utrumque* Parrhas. *quo* Heins. e suis vetustioribus et Pier., etiam Serv. pro vul tamen multo accommodatius: Servio quoque agnitum. ——525. *fremunt* Bigot. *f. premunt*, inquit Heins. Mo nebatur huic in Regio.——526. *in* aberat Rom. *e speculis* Mentel. pr. et Goth. sec.——527. *P. inculta* Sprot. *imm*

tinas turmas equestres ducit, et cum eo Camilla. 522 seqq. Insidiarum locus et ratio hujusmodi animo repræsentanda. Via Trojanorum agmini pedestri, quod Æneas ipse ducebat (cf. ad 445. 446), erat facienda per montium juga et saltus: in his erat *vallis*, *curvo anfractu*, sinuoso flexu, quæ ex adversa venienti Æneæ parte in clivum assurgebat; isque erat agmine superandus: ab utraque vallis parte silvæ. Has insedit Turnus: Equitatum autem Messapo et Camilla duce præmittit, ut manus cum præmisso ab Ænea Etruscorum equitatu conserat, qui per camporum planitiem incedebat, Tarchontis ductu. Hic pugna equestris fit, in qua, Camilla cæsa, equites Latini fugiunt

ad urbem. Au cæde equitatusqu nus consilio insid ex saltibus obsessi procedit, ut fuga equitum sistat u primo incursu ca dio firmet. Quo liberas saltus ang v. 896 sqq. Asse œconomia poëta tibus Ænea et T posset virtute Ca chontis.

523. *quam—a* densa, per quam, semita est. 525. *ni*, angusti, exig scuri, ut Serv.; 270 adjunctum e *luce maligna*. 52 in collis vertice 527. *ignota* Troj

Seu dextra lævaque velis occurrere pugnæ:
Sive instare jugis, et grandia volvere saxa.
Huc juvenis nota fertur regione viarum;
Adripuitque locum, et silvis insedit iniquis.
Velocem interea superis in sedibus Opim,
Unam ex virginibus sociis sacraque caterva,
Conpellabat, et has tristis Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,

ad Ge. III, 416, quod Burmanno se probabat, ut esset a belli tumultu immunis. *recessus* plerique Pier., inter quos Rom. et Medic. a m. sec. cum Goth. pr., quod jam Serv. damnavit. *recussus* ed. Mediol.——528. *concurrere* aliquot Burm.; sic vero *pugna* esse debebat. *pugnis* pr. Hamb. pro var. lect.——529. *aut gr.* Dorvill. *evolvere* sec. Mentel. *involvere* Leid. *vulnere* Rom.——531. *Arripiuntque* sec. Moret. *insidit* Hugen. *sedit* Montalb.——532. Ὦπιν. *Opem* alter Hamb. *Opin* apud Macrob. V, 22.——533. *sacris sociaque c.* Rom. *socia sacrisque* Hugen. *sociis sociaque* Goth. sec.——534. *tristi* Heins. e Rom. et aliis Pier. (quibus adde Goth. pr. et sec.), pro vulgato; *tristes*, vel *tristeis*, ut in Ald. et al. At *tristis* Medic. et Macrob. V, 22 cum Donato, quod et ipsum Heinsius prætulisse videtur, et nunc revocamus cum Brunckio. Judicium nostrum puta eo niti, quod *tristis voces* plus gravitatis epicæ habet; alterum *tristi ore* Ovidii elegantia dignum. *Latoida* alter Hamb., pro *Latoïa* putat Heins. vel *Latoïa*.——535. *ad* abest Ven.

autem insidiarum collocandarum descriptio comparanda ap. Statium Theb. II, 469 sqq.

532. Recte Servius transitum tamquam abruptum et nimis tritum reprehendit. cf. sup. Not. ad IX, 638 et ibi Exc. *Opim* autem h. l. nympham edidit in Dianæ consortio; cum alias ipsius Dianæ nomen fuerit: quod ex Callimacho quoque constat in Dian. 204 et 240, ubi vid. Spanhem. Mirum id visum Servio, quem ad h. l. vide, et Macrobio V, 22, qui de nimia doctrina hoc Virgilium fecisse suspicabatur. Perperam utique: nam et apud eundem Callimachum in Del. 292 Opis est inter puellas Hyperboreas, quæ frugum primitias olim Delum apportarunt, et cum Diana ibi manserunt; cf. Apollod. I, 4, 4. Recte adeo a Marone nympha Opis memorata est, et eodem forte respectu inf. 858 Threissa appellatur. Juvat autem illud notare, Dianam h. l. *cum Nymphis suis*, quibus silvæ solent pro sedibus assignari, in Olympo sedere, unde vss. 595. 596 Opis devolat

O virgo, et noſtris nequidquam cingit
Cara mihi ante alias. Neque enim
Dianæ
Venit amor, ſubitaque animum dulced
Pulſus ob invidiam regno vireſque ſup
Priverno antiqua Metabus cum exceder
Infantem, fugiens media inter prœlia
Suſtulit exſilio comitem, matriſque vo
Nomine Caſmillæ, mutata parte, Cam

537. *Nec* alii. *enim* abeſt binis Burm. et uni Goth. *n*
vill.——538. *ſubitoque* a m. pr. Medic., perperam. vid.
225. *ſubitique* Montalb. At pro *que* malim *ve* : *ſubitave* ;
eſt nec ſubitus.——540. *Privernum* Serv. ad VIII, 803.
gendum, quod in Exc. Burm. erat.——542. *vocari* Parrha
——543. *Scamillæ* editum Pierius memorat : ſc. in Ald. p
editum in alt. et hinc in cæteris. *Carmillæ* Gud. a m.
codd. ap. Pier. Verum arbitror eſſe : *Caſmillæ*, ad quod
Caſmilæ, infimi tamen loci codex : idem in ſuis membranis
et recepit ; niſi potius, inquit, *Cadmilæ* poëta ſcripſerit :
Lycophr. 162 eſt : *mutata* jam ed. Ald. tert. dederat cum a
noſtris. At Egnatiana et aliæ *mutilata* : ut et Pierius
quod Burmanno magis placebat : quia una littera extrita
hoc inventum Benedicto philologo in edit. Junt. 1520, qu
vetuſtos codd et bona ingenia agnoſcere ait. Videtur ta
ticam orationem magis decere : et mutilatio ſub illo t
comprehenſa eſt : tum tuetur id conſenſus codd. vetuſtio

devolat in terram. 536. *noſtris armis*, quibus Camilla in morem Dianæ et Nympharum utitur. cf. inf. 844.

540. Quæ ſequitur narratio de Camilla et patre Metabo, Privernatum tyranno, ex antiquis Italorum fabulis, ſeu annalibus petita, et egregie ad epicam poëſin accommodata, cum τὸ τεϱατῶδες habeat, reprehenſionem tamen admittit in hoc, quod Dianæ illa ſermoni

mandata dantis a
eſt non ſatis cor
v. in Exc. II ad l
res ſuperbas, h.
potentiam libert
feſtam ; unde c
Pulſus ob invidiam
vires ſuperbas, q
utebatur, interp
Tribuit igitur pc
luntati, quod em
tiatio ſerioribus
lit, ut, pro *Caſ*

Ipse, sinu præ se portans, juga longa petebat
Solorum nemorum; tela undique sæva premebant,
Et circumfuso volitabant milite Volsci.
Ecce, fugæ medio, summis Amasenus abundans
Spumabat ripis; tantus se nubibus imber
Ruperat. Ille, innare parans, infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet. Omnia secum
Versanti subito vix hæc sententia sedit:
Telum inmane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, solidum nodis et robore cocto;
Huic natam, libro et silvestri subere clausam,
Implicat, atque habilem mediæ circumligat hastæ;

545. *bella v. s.* Ed. pr. Burm.——546. *pendebant m. V.* Sprot.——547. *f. in medio* alter Mentel. et Scheffer. *fuga e media* tert. Rottend. *habundans* in codd. passim, ut et alibi. *ab undis* Parrhas. et Exc. Burm.——548. *tantis* Erf.——550. *Tardatus* Sprot.——551. *Versanti subito:* distinguit Ge. Fabricius cum aliis: in subitis enim cogitationibus animum difficulter consilium capere aut rem expedire. Vix tamen satis placet: *Omnia versare subito.* Ita *celeriter* dicendum fuisset. Præstat igitur altera ratio: cum omnia secum versasset, *subito vix h. s. s.*, ut nova ratione *subito vix* junxerit. Nam *subito victrix sententia sedit*, quod quis mecum conjiciat, esset ornatius forte, quam locus fert, vim autem illam non haberet.——552. *ferebat* a m. sec. Medic. et Goth. sec.——554. *Hic* Hugen. *Huc* a pr. m. Rom. pr. *gnatam* Leid. *gratam* Sprot.

pro *Casmila*, *Camilla* diceretur. Vox illa a Pelasgis in Italiam illata Etruscis quoque fuit frequentata, qui Mercurium Casmilum appellarunt, tamquam *ministrum* deorum. v. Schol. Apollonii ad I, 917. Macrob. III Sat. 18, et Serv. ad h. l. 544. *juga longa*, non longinqua et remota, sed longo tractu continuata. 549. *Ruperat*, eruperat se, ut jam alibi vidimus: ἐῤῥάγη. 551. Cum omnia secum versasset, *subito vix hæc sententia sedit.* 553. *robore cocto*, igni durato, præusto. 554. *Telum immane— Huic*; nota structuræ immutationem, quæ vel ob negligentiæ speciem suavitate non caret. *clausam*, involutam cortice. Suberis copiam in Priverni agris nasci observavit Sponius. *habilem*, ita ut haberi, tractari, pro jaculo emitti cum hasta posset: ἀραρυῖαν. Sic

O virgo, et nostris nequidquam cingit
Cara mihi ante alias. Neque enim
Dianæ
Venit amor, subitaque animum dulced
Pulsus ob invidiam regno viresque sup
Priverno antiqua Metabus cum exceder
Infantem, fugiens media inter prœlia
Sustulit exsilio comitem, matrisque vo
Nomine Casmillæ, mutata parte, Cam

537. *Nec* alii. *enim* abest binis Burm. et uni Goth. vill.——538. *subitoque* a m. pr. Medic., perperam. vid. 225. *subitique* Montalb. At pro *que* malim *ve* ; *subitave* ; est nec subitus.——540. *Privernum* Serv. ad VIII, 803. gendum, quod in Exc. Burm. erat.——542. *vocari* Parrh ——543. *Scamillæ* editum Pierius memorat : sc. in Ald. editum in alt. et hinc in cæteris. *Carmillæ* Gud. a m. codd. ap. Pier. Verum arbitror esse : *Casmilæ*, ad quod *Casmilæ*, infimi tamen loci codex : idem in suis membranis et recepit ; nisi potius, inquit, *Cadmilæ* poëta scripserit : Lycophr. 162 est : *mutata* jam ed. Ald. tert. dederat cum nostris. At Egnatiana et aliæ *mutilata* : ut et Pierius quod Burmanno magis placebat : quia una littera extrita hoc inventum Benedicto philologo in edit. Junt. 1520, q vetustos codd et bona ingenia agnoscere ait. Videtur t ticam orationem magis decere : et mutilatio sub illo comprehensa est : tum tuetur id consensus codd. vetusti

devolat in terram. 536. *nostris armis*, quibus Camilla in morem Dianæ et Nympharum utitur. cf. inf. 844.

540. Quæ sequitur narratio de Camilla et patre Metabo, Privernatum tyranno, ex antiquis Italorum fabulis, seu annalibus petita, et egregie ad epicam poësin accommodata, cum τὸ τερατῶδες habeat, reprehensionem tamen admittit in hoc, quod Dianæ illa sermoni

mandata dantis est non satis co v. in Exc. II ad *res superbas*, h potentiam liber festam ; unde *Pulsus ob invidia vires superbas*, utebatur, inter Tribuit igitur luntati, quod e tiatio serioribus lit, ut, pro *Ca*

Ipſe, ſinu præ ſe portans, juga longa petebat
Solorum nemorum; tela undique ſæva premebant,
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce, fugæ medio, ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis; tantus ſe nubibus imber
Ruperat. Ille, innare parans, infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet. Omnia ſecum
Verſanti ſubito vix hæc ſententia ſedit:
Telum inmane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis et robore coctο;
Huic natam, libro et ſilveſtri ſubere clauſam,
Inplicat, atque habilem mediæ circumligat haſtæ;

545. *bella u. ſ.* Ed. pr. Burm.——546. *pendebant m. V.* Sprot.——547. *ſ. in medio* alter Mentel. et Scheffer. *fuga e media* tert. Rottend. *habundans* in codd. paſſim, ut et alibi. *ab undis* Parrhaſ. et Exc. Burm.——548. *tantis* Erf.——550. *Tardatus* Sprot.——551. *Verſanti ſubito:* diſtinguit Ge. Fabricius cum aliis: in ſubitis enim cogitationibus animum difficulter conſilium capere aut rem expedire. Vix tamen ſatis placet: *Omnia verſare ſubito.* Ita *celeriter* dicendum fuiſſet. Præſtat igitur altera ratio: cum omnia ſecum verſaſſet, *ſubito vix h. ſ. ſ.*, ut nova ratione *ſubito vix* junxerit. Nam *ſubito victrix ſententia ſedit*, quod quis mecum conjiciat, eſſet ornatius forte, quam locus fert, vim autem illam non haberet.——552. *ferebat* a m. ſec. Medic. et Goth. ſec.——554. *Hic* Hugen. *Huc* a pr. m. Rom. pr. *gnatam* Leid. *gratam* Sprot.

pro *Caſmila*, *Camilla* diceretur. Vox illa a Pelaſgis in Italiam illata Etruſcis quoque fuit frequentata, qui Mercurium Caſmilum appellarunt, tamquam *miniſtrum* deorum. v. Schol. Apollonii ad I, 917. Macrob. III Sat. 18, et Serv. ad h. l. 544. *juga longa*, non longinqua et remota, ſed longo tractu continuata. 549. *Ruperat*, eruperat ſe, ut jam alibi vidimus: ἐῤῥάγη. 551. Cum omnia ſecum verſaſſet, *ſubito vix hæc ſententia ſedit*. 553. *robore cocto*, igni durato, præuſto. 554. *Telum immane—Huic*; nota ſtructuræ immutationem, quæ vel ob negligentiæ ſpeciem ſuavitate non caret. *clauſam*, involutam cortice. Suberis copiam in Priverni agris naſci obſervavit Sponius. *habilem*, ita ut haberi, tractari, pro jaculo emitti cum haſta poſſet: ἀραρυῖαν.

Sic

Quam dextra ingenti librans ita ad
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix,
Ipse pater famulam voveo; tua pri
Tela tenens supplex hostem fugit.
Diva tuam, quæ nunc dubiis committ
Dixit, et adducto contortum hastile
Inmittit: sonuere undæ: rapidum
Infelix fugit in jaculo stridente Cam
At Metabus, magna propius jam urg
Dat sese fluvio, atque hastam cum virg
Gramineo donum Triviæ de cespite
Non illum tectis ullæ, non mœnibus

557. *hanc* abest Dorvill.——559. *hostem supplex* G
d. e. armis sec. Rottend.——561. *abducto* Oudart. *cont*
tert. Mentel. Par.——562. *sonuere auræ* conj. Burm.
inquit, *sonuere?* Scilicet graviter commotus aër aquæ
lit et undæ fremitum movet; quid? quod transvolans ja
strepitum facit in aëre, quem ipsi amni tribuere potui
magna aliquot Burm. *jam* aberat Medic. et Goth. pr.—
Gud. et Erf.——567. *non ullæ m.* Goth. pr. *montibus*
Ven.

Sic I, 318 *habilem arcum* vidimus, *ensem* IX, 305; *galeam* ibid. 365. De alligata porro puella ingeniose v. 558. 559. *tua tela tenens supplex*. Hasta autem illigatum pondus in alteram ripam transmittit, ut ipse liberis manibus transnatare possit; *famulam* dixit consecratam: quia ministri deorum ὑπηρέται, δοῦλοι, diis se consecrant. 560. *dubiis auris*, per quas ipsa infans dubia salute fertur. 562. *sonuere undæ*; h.

aër super undis,
tam trajectam
Lect. Sic inf.
aërem cum im
moto in aëre s
delapsa per aura
595. 596. 563
respectu præsenti
vel quod jam ill
vitæ discrimen a
565. *victor* co
sæpe, v. c. VIII,
mine trajecto.
ex voto; quam D

5

Adcepere, neque ipse manus feritate dedisset:
Pastorum et solis exegit montibus ævum.
Hic natam, in dumis interque horrentia lustra,
Armentalis equæ mammis et lacte ferino
Nutribat, teneris inmulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, jaculo palmas oneravit acuto;
Spiculaque ex humero parvæ suspendit et arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuviæ per dorsum a vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torsit,
Et fundam tereti circum caput egit habena;

568. *Excepere* Sprot. *ille* Zulich.——569. *et* aberat Oudart.; et melius abesset. Sed quot alia non essent delenda, si hæc ratio valeret! Sustulit Brunckius V. C. *solus* Parrhas. *P. in sævis* Ed. pr. Burm. *ævom* Rom. ——570. *Hic* edd. Aldd. et hinc omnes, quas vidi, etiam Nic. Heinsii priores. Nec nisi in ed. Burm. probatum *Hinc:* merito iterum ejectum. ——572. *teucris* pro *teneris* Franc.. stupore librarii. *immulcens* pr. Hamb. *munera* Goth. tert.——573. *plantas* Medic., sed a m. pr.——574. *Insiiterant* pr. Hamb., tum *armavit* omnes Pier. et Heinf. potiores: addo Burm. et Goth. sec. ac tert. cum Erf. Retinetur tamen *oneravit* inde ab Aldo editum, tamquam elegantius; inprimis cum de tenellæ puellæ manibus sermo sit; quandoquidem credere licet, poëtam maluisse id, quod venustius esset. Agnoscit quoque Servius. In Sprot. erat *firmavit. jaculis acutis* pr. Hamb. et Ed. pr. Burm.——575. *ex humero parvo* Goth. tert. ——576. *vittæ* pro *pallæ* Oudart.——577. *a* abest aliquot Burm. *pendunt* duo ejusdem. *terrent* Hamb. alter a m. sec.

v. 557. 558. 559. 560. 568. *manus dat* proprie victus, tum omnino qui cedit, qui placatur, h. l. qui, quod humanitas aliorum vel hospitalitas offert, accipit. An usquam de manibus hospitum jungendis loquendi usus tulerit *manus dare*, ut dictum: *accipere aliquem manu*, dubito. 569. non *pastorum ævum*, ut Serv., pro pastorali vita, sed *in montibus pastorum:* qui a pastoribus habitabantur. 570. *dumi, lustra* pro silvis. *Armentalis equa*, ἵππος ἀγελαία. 572. *lacte ferino*; quia *ferus* etiam de equo: ut sup. II, 51. 573. Propriæ erant *vestigia prima*, in quæ, quibus, institit plantis pedum. Sed

Strymoniamque gruem, aut alba
Multæ illam frustra Tyrrhena p
Optavere nurum. Sola content
Æternum telorum et virginitatis
Intemerata colit. Vellem haud
Militia tali, conata lacessere Teu
Cara mihi comitumque foret nur
Verum age, quandoquidem fatis
Labere, Nympha, polo, finisque i
Tristis ubi infausto committitur o
Hæc cape et ultricem pharetra de
Hac, quicumque sacrum violarit

581. *Multa jam f.* sec. Moret.——583. *v. bonor*
non male. Sed *colore amorem*, ut fovere, servare
virginitatis.——584. *corrupta* Vratisl., perperam.
pro vulgari, corripi cupidine, studio militiæ.——
tert., elegantius vulgato; sed isti codici non tantu
gata mutetur.——587. *V. a. nunc quanquam f.* Ed.
dem Rom. *urgentur* Hugen. et pr. Moret. a m. pr
editum fuisse ex Pierio apparet, sed omnes, quas
urgetur exhibent. *fatis—iniquis* aliquot Pier. et Hei
sup. ad lib. I, 668.——588. *invisa* Rom.——589.
pr. *pugnæ* Goth. pr., ut *committatur* ipsa Camilla;
Hac Ed. pr. Burm. *Hanc* Goth. pr. *Ac* sec.; ut
rianis occurrebat. *sacra* Sprot. *violaret* Mentel.
ut inf. 848.

Sed doctius alterum, pro vulgari. Ut primum infans pedibus institit. 580. *Strymoniam gruem :* v. sup. Ge. I, 120. 581. *Multæ illam.* Idem orationis color sup. lib. VII, 54. Laudat Cerda Ovid. Met. III, 353 sqq. I, 478 sq. Adde Pindar. Pyth. IX, 188 sqq. Catull. Carm. Nupt. 42 seqq. *Tyrrhena per oppida.* Amaseno

trajecto Me
rum fines ac
insedere *olin*
ad h. v. et 5
potentiam re
jure olim tot
520. *Hæc ca*
dictis Dianar
tram Opi tr
guste: pro:
lerit; sed lo

Tros Italusve, mihi pariter det sanguine pœnas.
Post ego nube cava miserandæ corpus et arma
Inspoliata feram tumulo, patriæque reponam.
Dixit: at illa levis cœli delapsa per auras
Insonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Trojana propinquat,
Etruscique duces, equitumque exercitus omnis;
Compositi numero in turmas. Fremit æquore toto
Insultans sonipes, et pressis pugnat habenis

592. *Italusque* Rom., tum Medic. et alii tres Heinsii, minus bene.——593. *miserabile* pr. Hamb.——594. *Intemerata* Franc. *cumulo* Zulich. *tumuloque patrisque* Ven.——595. *Dixit et illa* Medic. et Ven. *Dixerat: illa* Goth. sec. *delapsa* Heins. primus e Medic. et aliis: inter quos duo *dilapsa*. Vulgg. leg. *demissa*.——596. *Insonuitque nigro* pr. Hamb. *Advolat et virgo* Franc. 1. *longo c.* Zulich. a m. pr. *tegmine* Goth. tert. Sed *turbine* recte, de nube obscura, ut jam alibi factum vidimus, et Homericum νέφος, νεφέλη.——597. *muris tectisque propinquant* citatur a Valerio Probo in Arte. Τὸ *propinquant* impense placebat Heinsio. v. ad lib. X, 238.——598. *Etrurique* vel *Etrurii* multi apud Heins. et Burm., librariorum utique inscitia; etsi dubitari vix potest, ab initio *Etruros* et *Etruriam* fuisse; et temporis successu alterum in *Etrusos* et *Etruscos* abiisse. Prima pronuntiatio *Turseni* et *Tursi* fuisse videtur, inde *Truri*, *Trusi*, *Etrusci*, et molliore sono *Tusci*, *Tuscia*. Vid. Comment. Soc. Gott. T. III, P. II, p. 38.——599. *Composito* Zulich. *in* abest binis Burm. et Goth. tert. *in turbas* idem et Sprot. *in turmis* Parrhas. *in turmas numero* duo Burm.——600. *pulsat* Ald. (pr.). *spumat*

Deæ consecrata. Et ducta hinc ultionis ab Arunte sumtæ caussa. Nam, qui sacra violant, a Diis puniuntur. 592. 593. Sarpedonis fatum ante oculos ex Iliad. π, 453. cf. sup. ad v. 432. 594. *patriæ*, græce; in patriam vel in patria terra. 595. 596. volatus velocitatem bene declaravit per *insonuit*: involuta *turbine*, nigra nube. 597. *manus Trojana*; de pedestri agmine, quod Æneas ducebat, accipe, ut sequentia de equitatu. v. sup. 449. 450. 511 sqq. et Not. ad 522. Constabat autem equitatus maxime ex Etruscis: sup. 450. 517 et Not. 519 et h. l., isque per campos incedebat: hinc *æquore toto*. 599. *numero*: ad numerum suum militum, quos quæque turma habere debebat; unde etiam *numeri*, ipsæ cohortes, turmæ. Non audiendus Servius 599. 600. 601. ἐναγγε-
σάτη

Huc obverfus et huc; tum late ferreus
Horret ager, campique armis fublimib
Nec non Meffapus contra, celerefque
Et cum fratre Coras, et virginis ala C
Adverfi campo adparent, haftafque re
Protendunt longe dextris, et fpicula v

fpumat Tan. Faber emendat, perperam; nam *habenis pug*
benas preffas luctatur, quod Burm. illuftrat: ut *μάχ*
conversus Medic. Gud. Sprot. et Leid. (cum Erf.), quo
Heinf. monet. *converfus adhuc* Franc. *jam late* pr. Haml
Goth. fec. et hic. conf. VII, 672.——605. *haftafque red*
pr. et Sprot.——606. *Protendunt* potiores codd. omnes, e
te: nam, etfi reducta dextra tenetur hafta, tamen ea
minet, inprimis fi cogites infra mediam fere partem e
Praetendunt tacite irrepfiffe in Burmannianam editionem,
ceptum videtur. Nam Heinf. non admifit, nec illud n
pr., tum in Menag. fec. Moret. tert. et Leid. ac Zuli
tum. Pierius tamen antiqua pleraque exemplaria ita l
cur illud per fe improbet aliquis. Nam *praetendere, πρ*
redeunt. *Projiciunt* Goth. fec. Tandem *librant* emenda
tiat Jo. Schrader. Nam nondum emittunt, adeoque ne

στάτη defcriptio equorum generofiorum incedentium: *Infultans* vid. Ge. III, 117. *pugnat* fpectat ad reluctationem equorum, qui frenis cohiberi fe vix patiuntur et repugnant: hinc *Huc obverfus et huc.* Prudent. Pfychom. 194 *Huc illuc frendens obvertit terga* etc. 601. 602. Poëticum hoc phantafma fatis notum: et jam alibi obfervatum, Ennium in eo praeceffiffe, Ennio autem Graecos et ipfum Homerum Iliad. v, 339. De hoc igitur nil nunc monemus. Sed *ferreus ager* audacius etiam quam fup. VII, 525 *atraque late Horrefcit ftrictis feges enfibus.* Scilicet *ager horret late haftis:* atque inde *ferreus* ad vifum et opinionem,

ferreis haftis t
hinc fubjicitur
mis fublimibus a
ad hunc modu
telligis, non fi
tam hunc ver
(Annal. I, p. 3
fumfiffe, Enni
irrifum fuiffe a
h. l. factum
Add. Macrob.
dent, exquifiti
gent. Sic tam
αἴθειν, φλέγειν
603. 604.
v. 518. 519.
ut Cerda vult
haftae, alia *fp*
his eminus, illi
na fit. Igitur
ut cum impetu

S

Adventusque virum fremitusque ardescit equorum.
Jamque intra jactum teli progressus uterque
Substiterat: subito erumpunt clamore, frementisque 609
Exhortantur equos; fundunt simul undique tela

607. et fr. alter Menag. Neminem video ad hunc versum offendisse. Videntur igitur alii expeditiorem rationem habuisse quam equidem exputare possum. Nam, quid *fremitus equorum ardescit* sit, obvium quidem est; sed velim doceri, quid sit: *Adventus virum ardescit*. Potest abstractum videri positum pro concreto, ut sit pro: *viri advenientes, propius accedentes*, exardescunt. At hoc jejunum est, et loci splendorem, qui summus est, offuscat. Dicam igitur: utriusque agminis, quo propius jam invicem turmæ accedunt, incessum concitatiorem esse solere, idque designari per *advenum virorum ardescentem*. Egregia sententia! vereor tamen, ut satis commode verbis concepta videri possit: non enim adventus, sed in adventu gressus, ingressus, exardescit. Suspicetur aliquis vitium inesse ex una littera, quam copula invexit, et leg. *adventuque, virum fremitusque ardescit equorum*; h. et adventu, cum utrinque propius accederent, fremitus virorum equorumque ardescit, h. increscit, major fit. Aut, ut magis niteat oratio: *Adventuque virum, fremitus ardescit equorum*: quo propiores fiunt, eo magis equi fremunt. Si tamen hæc comparo cum lectione vulgata, malo in ea ferre, quod durius et audacius dictum videri potest, et id tenere, quod in notis apposui: *adventum* innuere strepitum adventantium. Illustrat poëta sententiam quodammodo infra vs. 910 *Et sævum Ænean agnoscit Turnus—Adventumque pedum flatusque audivit equorum.*——608. *inter* Goth. tert. *iter* Ven. *intus j. leti* Franc.——609. *Substiterant* duo Hamb. et Scheffer. Zulich. Leid. et Exc. Burm.; quod magis etiam obscurat orationem; nam non agmina, sed agminum progressus substitisse dicitur. *rumpunt* Goth. tert. *furentis* Zulich. Parrhas. Par. et Ed. pr. Burm. *furentisque* Rom., tum Medic. pr., sicque Goth. et sec. *furentesque* vett. edd., usque ad Aldinam tertiam a Naugerio castigatam; inde *frementes* recte præferri cœpit.——610. *fundit* Zulich. a m. pr. unde Heins. conj. *fundi*.

cula *vibrant*, rotant. conf. Var. Lect. 607. *Adventus virum ardescit*, h. strepitus ex adventu, seu strepitus advenientium, major majorque ad aures accidit et increbescit, quo propiores invicem sibi turmæ fiunt. Etenim, quæ augentur, inprimis motu, incalescere, adeoque et exardescere, dicuntur. cf. Var. Lect. 608. Progressus utriusque exercitus eo jam factus erat, ut intra teli jactum ventum esset: quando utraque acies substitit. In sqq. comparatio institui potest non sine fructu cum Iliad. δ, 446 sqq. et v. 610. 611. viden-

Crebra nivis ritu, cœlumque obt
Continuo adversis Tyrrhenus et
Connixi incurrunt hastis, primiqu
Dant sonitu ingenti, perfractaque
Pectora pectoribus rumpunt. Ex
Fulminis in morem, aut tormento

612. *adversi* vett. edd., sicque Rom. cum alii Fogginii quidem fidem, cum trinis Goth. , *adver* elegantius. Habet jam Ald. pr. *versis* Ed. *Acontheus*, *Acontes*, in codd. Est 'Ακοντεύς.—— Hamb. *Connexi* pr. Moret. et ed. Mediol. *occ* tert., quos jam toties in eandem lectionem co *Dant sonitum ingenti* Moret. sec. et qu., quo Hei arbitratur, in quo *ruinam* et *sonitum*. Probabiliu rum lectionem confectam esse ex simili lapsu : *ruina Dant sonitum ingentem*, et *ruina Dat sonitum* Exc. Burm. Quod autem ad sententiam verboru accipi hoc, etiam a Burmanno: *dant ruinam*, id sonitu. Nec dubitare licet, *dare ruinam*, vulgo i significatum hunc habere nequit; si enim nunc u esset, mox Aconteum excussum præcipitari v. 61 arbitror, quod in notis posui, esse simpl. pro rue impetu, et hastis elusis ipsi equi confligunt adver *Dat* Franc. *præfractaque* vett. edd., tum Ald. *fractaque* ex Rom. Medic. et aliis jam Pier. notav sec. aliisque Heinsius. Sic quoque tres Goth. *pe* dic. et Gud. *perfossaque* tert. Moret. *quadripedan* codd. Pier., ut in Rom., ut et alibi. *quadripes* u ad XI, 875.——615. *Expulsus* Bigot.——616. *torn* pr. *aut torto* Goth. tert. *actus* Gud. a m. pr. et

dendus Iliad. μ, 156 sqq. 278 sqq. *cælum obtexitur umbra.* conf. inf. XII, 578 *et obumbrant æthera telis.* Etiam vulgari sermone tritum. Unde illud Laconis, se sub umbra telorum esse pugnaturum. At Iliad. ρ, 366 sqq., quem non cum nostro contendere debebant, pulvere caligo obducitur pugnæ, non telorum crebritate. Quod autem Servius ad vs.

608 habet: ista omnis tio :" hoc supra IX, 8
612. *Ty* viri Etrusci *teus* e Lati *dant*, ruunt *rumpunt* pro licet hasta r tigerat, itaq tati summo

Præcipitat longe, et vitam dispergit in auras.
Extemplo turbatæ acies, versique Latini
Rejiciunt parmas, et equos ad mœnia vertunt.
Troës agunt: princeps turmas inducit Asylas.
Jamque propinquabant portis, rursusque Latini
Clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulosque superjacit undam

617. *dispargit* Leid. *spargit* Goth. pr. et Ed. Mediol. *disparsit* alter Mentel. *dispersit* a m. pr. Gud.——619. *Dejiciunt* sec. Moret. *palmas* Goth. tert., perperam. Mos in fuga clipeos in tergum rejiciendi notissimus. *ad m. versant* alter Hamb. *torquent* ed. Mediol.——620. *invasit* vett. edd, quod tamen in solo Menag. pr. et Exc. Burm., quodque miror, in Colotiano, occurrebat. *invadit* Leid. Contra Rom. et omnes Pier. Medic. et omnes Heins., Gothani quoque, *inducit*, quod jam Ald. tert. exhibere cœpit, et quod unice verum: turmas in hostem inducit. *Asillas*, *Asilas*, *Asillus*, aberrat.; accedit *asellus* librarius.——621. *versique* Pierius in ora codicis notaverat.——624. *procumbens* pars codd. Heins. et Burm., tum Ed. Ven. Burm. cum Goth. sec. et tert. Adde Rom., sed perperam. conf. sup. ad V, 204.——625. *ad terram* pars codd. cum Rom. et vett. edd. *ad terras* Aldd., sicque Medic. aliique. *unda* Medic. cum aliis ap. Burm. *superjacet unda* duo alii: sed *superjacit undam* doctius h. jacit undam super scopulos: præpositione ad verbum retracta: ut

sos irruunt: qua ruina, quo conflictu, labefactus Aconteus equo dejicitur. 620. *Troës* nunc: mox *Tusci* 629, quoniam ex utraque gente equitatus constabat, *agunt:* versos in fugam impellunt, ut supra V, 265. vid. Burm. *Asylas*, qui Pisa Etruriæ copias adduxerat: sup. X, 175 sqq. 622. *colla equorum:* qui quoniam domiti, ut facile flecti queant, hinc colla *mollia:* ut Ge. III, 204 *molli collo*; et *mollia crura* ibid. v. 76. 624 sqq. Comparatio præclara et ornatissima: cui ex parte similem ex Quinto Calabro excitavit Guellius (lib. XI, 226 sqq.); accedit tamen hæc propius ad locum Homeri Iliad. λ, 305 sqq. Non autem ad æstum maris crescentis et decrescentis trahendum est, sed de motu maris littus alluentis et alternis accedentis ac recedentis. Ornatum observa in singulis. *alterno gurgite*, unda, fluctu, *arenam extremam*,

Spumeus, extremamque ſinu peri
Nunc rapidus retro, atque æſtu r
Saxa, fugit, litusque vado labente
Bis Tuſci Rutulos egere ad mœn
Bis rejecti armis reſpectant terga
Tertia ſed poſtquam congreſſi in
Inplicuere inter ſe acies, legitque
Tum vero et gemitus morientum,
alto
Armaque, corporaque, et permixt
Semanimes volvuntur equi; pugn

ut fere Græce dicas: σκοπίλυς τ' ὑπερέβαλε κῦμα ſc. minores ante oculos habere neceſſe eſt. Nam, ſi ἀμφὶ ἄκρας Κυρτὸν ἐὸν (κῦμα) κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' licet fluctus: ut Iliad. δ, 425. 426. conf. Od. ε, 40 l. v. 626 adjectum *Spumeus.*——626. *ſinus* Mente ——627. *Nunc trepidus* Zulich. a m. ſec., perper Goth. tert. *reſolvens* Franc.——628. *Saxa ferit* Z latrice. *vado lambente* Exc. Burm. Verum aquam creſcentem memorat poëta, adeoque labentem.—— dic. a m. pr. et Zulich. a m. ſec. Vid. Not. ad v. ——630. *reſp. t. ſequentes* Goth. tert.——631. *in* Oudart. *que* in fine, ut *totaſque* eſſet, adſciverat He pr. Hamb. ſec. Mentel. et Franc., parum ſuaviter, t toritate.——633. *Tunc* alii. *et* abeſt Goth. tert. *ſ. multo* Parrhaſ. et Oudart. pro var. lect.——63 Burm.——635. *Semineces* Gud. pro div. lect. *Semia* *ſternuntur* Bigot. et Goth. tert.

mam, in interiore littore, *perfundit ſinu*, fluctu in ſinum undas jam languentes curvante. Nunc *pontus*, unda, *æſtu*, viciſſitudine maris æſtuantis, graviter commoti, *rapidus retro* (παλίρροθιον κῦμα, v. c. Od. ε, 430. Sic malo, quam *retro fugit*), *atque reſorbens* (ſe, ἀναῤῥοιβδῶν) *fugit ſaxa revoluta*, h. per quæ unda revolvitur, ἀνακυλίνδεται,

et relinquit p *labente*, fluct creſcente; d iterum alluat.

631. *in te* ganter pro, *gitque virum* ἀνὴρ δ' ἄνδρ' δ, 472, h. e. *Tum vero.* vi ſqq. Loca a

Orſilochus Remuli, quando ipſum horrebat adire,
Haſtam intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit.
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaque jactat
Volneris inpatiens adrecto pectore crura.
Volvitur ille excuſſus humi. Catillus Iolan,
Ingentemque animis, ingentem corpore et armis
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæſaries, nudique humeri; nec volnera terrent;
Tantus in arma patet. Latos huic haſta per armos
Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolore.

636. Ὀρσίλοχος. At *Orſilocus*, *Orſilogus*, aberratt.——637. *relinquit* Franc.——638. *ferit* aliquot Pier. et a m. pr. Medic. *actaque* alii ap. Pier.——640. *Catbillus*, *Catbilus*, *Catbyllus* (hoc in Medic.), et *Iollam*, *Iollan*, aberratt.——641. *pectore* Gud. pro div. lect., perpetua fere varietate.——642. *Hermonium*, *Hermionum*, *Hermenium* in libb.——643. Suſtuli majorem interpunctionem ante *Nec vulnera terrent*: nam ad *nudo cui* ſpectant.——644. Quem muſcas captare juvet, ex Servio varietatem exſculpere poteſt: *Totus in a. p.* In Rom. *Tantum in a. p.*, ex interpretatione *binc* edd. ſphalma.——645. *Acta premit* Ed. pr. Burm. *duplicatque virum transfixa dolore* Heinſ. ex codd. auctoritate repoſuit et ſuorum et Pierianorum. Idem jam vett. edd. habuere. Primum *dolorem* video in Aldd. editum: quod et ex Schol. Statii Theb. VII, 633 enotavit Burm., ſic *virum transfixa basta*, quæ figitur, transfigitur, et ipſe *dolor duplicatur*. Atqui hoc jejunum eſt, nec magis ferri hoc poſſe arbitror, quam quod Heinſ. conj. *duplicatque viro*, vel quod Pierius in ſuo exemplari habebat atque hinc Catrœus repetiit, *d. viri t. dolorem*.

vabit quiſque pro ſe. Unum excitabo Eurip. Phœniſſ. 1196 ſqq.

637. *Orſilochus* ex Trojanis eſt v. inf. 690. *Remulus* ex Latinis, diverſus ab eo, qui ſupra IX, 592. 593. memoratus. Ad reliqua v. 637—640 cf. ſup. X, 890 ſq. de ſimili vulnere. 640. *Catillus*, qui Tiburtes agebat: cf. ſup. 519. et lib. VII, 672; adeoque Iolas et Herminii inter Trojanos et Etruſcos referendi. 643. 644. *nec vulnera terrent: tantus in arma patet*: arte cohærent cum illis: *nudo cui v. f. C. nudique humeri*. Habebat nudum caput et humeros nudos, ut ſatis appareret, eum vulnera non timere; tantum, tanta ſui parte, patebat in vulnera ſ. in tela hoſtilia. *duplicat virum*: recte Guell. accipit et cum eo Cerda: incurvat. ut reddatur Homericum ἰδνῶν. Ἰδνώθη

Funditur ater ubique cruor: dant
Certantes, pulchramque petunt p
tem.

At medias inter cædes exſultat
Unum exſerta latus pugnæ, pharet
Et nunc lenta manu ſpargens haſtil
Nunc validam dextra rapit indefeſſa
Aureus ex humero ſonat arcus, et ar
Illa etiam, ſi quando in tergum pulſ

646. *dant vulnera* Sprot. cum Mediceo Pierii.——6 dart. et Medic. Pierii.——649. *ejecta* Franc. *exerta* R Donat. *leta* Franc. *denſa* Parrhaſ. *manus* tres ap. ſed vetat in ſeq. vſ. *dextra* caſu ſexto. *denſet* Heinſ. c c ticis pro vulgato *denſat:* cujus lectionis fons Rom.—— *tram non feſſa* mſ. ap. Pier. *dextra quatit* Parrhaſ. *in* Goth. pr. ac tert., male.——652. *ex bumeris* Rom. ex interpretamento.——653. *recedit* alter Hamburg.

θη τε πεσὼν Iliad. ν, 618, ut iis accedendum ſit, facit adjectum *dolore.* Et ſic *duplicatus poples* inf. XII, 927. Niobes filia collapſa dicitur *duplicata vulnere cæco* ap. Ovid. Met, VI, 293, ubi v. Burm., et ad Val. Flac. VI, 509; ap. Græcos πτύσσεσθαι ſic occurrere memini. 646. 647. Hæc ad reliquos pugnantes ſpectant, mortem dant et accipiunt.

De *Camilla* epiſodium eſt inter elaboratiores carminis partes. 649. *Unum exerta latus,* mammam; inf. 803 *ſub exertam papillam.* v. ſup. I, 492. Diſputant Intpp., utram. Cerda ait lævam, nam dextra in Amazonibus erat exuſta. Recte. Verum comparatio inſtituitur tantum ad nudationem mammæ: in venatricibus

autem et bellatri
na ac Nymphis,
tus, dextrum hu
tum videmus i
ſtatuis: ſicque C
Dian. 213. 214.
in ipſis Amazo
mamma exerta,
exciſa, in mouum
rit; uti contra
occurrit, dextra ve
nuſtati ejus *conſp*
ſi exciſa eſſet. *pugn*
nam, ut expeditio
pugnandum. Con
autem lineas ducit, q
repetit et ornat vſſ.
650. *ſpargens denſet:*
denſe ſpargit, jacit; a
dere, χέειν. 651. *inde*
ἄτρυτος. 653. *in terg*
receſſit: etiam hoc a v
ratione deflexit; nam vu

Spicula converso fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
Tullaque, et æratam quatiens Tarpeia securem,
Italides; quas ipsa decus sibi dia Camilla
Delegit, pacisque bonas bellique ministras.
Quales Threiciæ cum flumina Thermodontis

654. *derigit* Rom. et Medic.; Burm. laudat Lambin. ad Lucret. VI, 823.——655. *Et circum* Gud. et alii Heins. *jactæ* pr. Moret. ex *lactæ* pr. Goth., sphalmate. *Laurina* Goth. sec.——656. *Telaque* ap. Priscian., male. *securem* Heinsius reposuit, monente eodem Grammatico, et assentientibus Gud. et sec. Mentel. At cf. inf. 697. *securim* tuetur Rom.——657. *dura* Rom. et Vratisl. *diva* passim scriptum in codd. Pier. Heinsii et binis Goth. et Erf., sic et Medic. a m. pr.——658. *pacisque bonæ* vett. edd. nostræ omnes; tum *bonas* emendatum in ed. Ald. pr. et sec.; at *bonæ* iterum revocatum in Ald. tert. et hinc ductis; donec prior lectio *bonas* iterum obtineret e Commelin. Pulm. Steph., quam meliorem lectionem habent meliores Heins. cum Mediceo; agnoscitque eam Arusianus Messius. *bonæ* tamen tuetur Rom. cum aliis Pier. Heins. et Burm., ac binis Goth., tum agnoscit Servius. *bono* Franc. *belloque* Oudart. *ministrans* Franc.——659. *Threicio* Exc. Burm. *Threicia* vitium operarum ed. N. Heins. *Thermodoontis* vulgg. passim edd., item vett. codd., etsi jam emendatum dederunt Naugerius et Egnatius. Res nunc nota est, esse *Thermodontis* a Θερμώδων, οντος. cf. Apollon. II, 972.

est: si tergum vertit, dat. 654. *Spicula fugientia*, ipsa fugiens, ut recte Servius. 658. *ministras*, comites: Sic δμωίδας Penthesileæ dat Quintus Calaber lib. I, 33, ut θεράποντες heroum sunt. Totum illum locum de Penthesilea et partem libri contulisse non pœnitebit; ut omnino poëtico ornatu nullus veterum poëtarum locupletior hoc Quinto est; nec dubito antiquiores opes in latere. 659. *Threiciæ Amazones*: pro Scythicis vel Sarmaticis dixit, ut Threissam Harpalycen sup. lib. I, 316, quod tamquam poëta jure suo fecit. Sarmatica autem origo fere communi veterum consensu iis tribuitur, etsi vulgaris fabula a Tanaidis ostiis ad Ponti fines et Thermodontem fl. eas traduxit. vid. loc. class. Iustin. II, 4. conf. Apollon. II, 370—966 sqq. et schol. 659. *cum flumina Thermodontis pulsant*: pro ripis flumen dictum opinatur Cerda et alii, ut v. c. Georg. II, 11. 12 aliæ arbores *campos et flumina late Curva tenent*. Mihi tamen cum ipsa res persuadet, agi de flumine glacie obducto, tum vero etiam Claudiani imitatio, qui non aliter intellexisse videtur: adscribam totum locum Prof. rapt. II, 61—66 *Qualis Amazonidum peltis*

Pulſant et pictis bellantur Amazo
Seu circum Hippolyten, ſeu quun
Pentheſilea refert, magnoque ulu
Feminea exſultant lunatis agmin
Quem telo primum, quem poſtrem
Dejicis? aut quot humi morientia
Eunæum Clytio primum patre:
Adverſi longa tranſverberat abiet
Sanguinis ille vomens rivos cadit,

662. *magnumque v.* conj. Cuninghamus.——66 dat Heinſius: ſed a Fogginio *peltis* proditum Goth. tert.——665. *m. pectora* Sprot., perpetuo nium Ald. pr. et hinc cætt. edd. uſque ad Comm *Eunæum*: erit igitur Εὐναῖος, quod aliunde non m heroum nomina notus eſt, qui idem Εὔνεως, et Apollod. p. 183 et ad Hygin. f. 15. Interea *Eun.* defendit apud Pier. et Heinſ.; adde tres Goth. nonnullæ, ut Ven. 1486, *Euneum.* aliæ *Eumeniun* male. Alias aberratt. codd. vide ap. Burm. Eti aberratt., a Κλύτιος.——667. *longo* pr. Mentel. conf. modo ad v. 665.——668. *movens* un. Burm.

peltis exſultat aduncis (ex noſtro vſ. 663) *Pulchra cohors, quoties Arcton populata virago Hippolyte niveas ducit poſt prælia turmas* (hoc illuſtrat vſſ. 661. 662); *ſeu cum ſe Martia curru Pentheſilea refert* (redit ex pugna et quidem victrix; hinc *exultant*, et *magno tumultu*), *Seu flavos ſtravere Getas, ſeu forte rigentem Thermodontiaca Tanaim fregere ſecuri.* Tranſtulit hic Claudianus ad Tanain, quod Maro de Thermodonte memoraverat. 660. *bellantur* pro bellant, ut alia. v. Serv. Sic *nutritor* pro nutrito Ge. II, 425. *pictis armis*, auro

argentoque pelta. cf. *ſe refert*, re non ut Serv fert. *tumu* tit, cum ip multu: pr tium. *Ma* prie. Juſtin. ginæ—*ne ſ toritas, genit bant.*

664. 665 nis color, Iliad. ε, 70 *næum* int. *rim Pagaſu* reliquos v.

Mandit humum, moriensque suo se in volnere versat.
Tum Lirim, Pagasumque super: quorum alter habenas
Suffosso revoltus equo dum colligit, alter,
Dum subit, ac dextram labenti tendit inermem,
Præcipites pariterque ruunt. His addit Amastrum
Hippotaden; sequiturque incumbens eminus hasta
Tereaque, Harpalycumque, et Demophoonta Chromimque:
Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,

669. *se* aberat Franc. *in* deerat plerisque Pier. et nonnullis Heins. *in verbere* pr. Hamb. *in sanguine* Goth. tert., et sic Macrob. IV, 6, sed, ut bene monet Heins., *sanguinis rivi* præcesserant, male etiam Pontanus e cod. Britannico reponi voluit, *in sanguine mersat.* Burmannus laudat Drakenb. ad Silium V, 577. Scilicet is locum vindicat ex imitatione Siliana: *et versantem in vulnere sese Transfigit.*——670. *Lirim* Heins. secundum Medic. et alios. Vulgo: *Lirin.* *Pagasum* tuentur omnes fere; alii *Phagasum*, *Pegasum.* In sec. Moret. *Phaganim.* *Pagasus* etiam ap. Silium occurrit lib. V, 410.——671. *Suffuso* vel *Suffusso* magna codd. pars, etiam Rom. et Medic. a m. sec., item tres Goth., invectum et in edd. Ald. tert. et al. De *pedum suffusione* Servius cogitabat.——672. *et dext.* duo Goth., ad sonum magis gratum. *inermem* Heins. e codd. reduxit: pro vulg. *inertem.* cf. sup. ad X, 595.——673. *Amastram* pr. Hamb. et alter *Amastrum.* Tum *Hippodatem*, *Hippodaten*, aberratt. libb. Est *Hippotæ* f. ——674. *Thereaque* multi apud Heins. et Goth. tert., non male. *Harpalcem* Dorvill. *Chromimque*, quod jam edd. Aldd. habebant, Heins. e Medic. et cæteris revocavit, pro *Chromin.* At Rom. (quem tamen *Chromin* exhibere testatur Bottarius) et alii Pier. cum Montalb. *Chronumque.* Goth. pr. et tert. *Chronumque.* tres Burm. *Cromimque.* Versus e Gr. Τηρέα δ' Ἁρπάλυκόν τέ γε, Δημοφόωντα Χρόμιν τε.

Trojanos: e quibus *Amastrus* Hippotæ f. *Mandit humum*: quod alias *mordere.* v. sup. 418 et Var. Lect. ad X, 489. 671. *habenas dum colligit, revolutus equo suffosso*, ut equum ex vulnere cernuum retrahat. 674. *sequitur incumbens*, ἐφέπει ἐρείδουσα vel ἐφερειδομένη puella; hoc refertur ad nisum emittentis hastam, qua illa insequitur eminus, h. petit, Tereum et alios.

677.

Tot Phrygii cecidere viri. Pro
Ignotis et equo venator Iapyge
Cui pellis latos humeros erepta
Pugnatori operit; caput ingens
Et malæ texere lupi cum dentib
Agreſtiſque manus armat ſparus.
Vertitur in mediis, et toto vertic
Hunc illa exceptum, neque eni
verſo,
Trajicit, et ſuper hæc inimico pe
Silvis te, Tyrrhene, feras agitare
Advenit qui veſtra dies muliebrib

677. *Ornytus* recte; Ὄρνυτος; ſic quoque Rom. codd. fere *Ornitus*: ſicque edd. vett. At Pier. *Orphitus*.——678. *Ignotus* Gud. *Hyapige* paſſir *Iaſpide* pr. Hamb. *Iapide* alii apud Burm. cf. ſu 683. *Agreſteſque* Heinſ. *Agreſtique* Hugen. *pal* polate, pro *ſparus*. *catervas V*. *in medias* aliquot *in m*. Bigot. *eſt* in fine abeſt Medic. a m. pr.——6 *a*, *fuſo* pro var. lect. Oudart.——685. *ſuper hoc* Fr *hæc fatur ſuper*, inſuper, *ἐπί*.——686. *Silvis et* membranarum ſuarum fidem recepit Brunck. (conf male: modo non metrum violaret. Tum *ne* ſexce omittitur.——687. *quæ v. dies* Oudart. *noſtra* Ven

677. *Ornytus* ex Etruſcis, cf. 686. *armis ignotis*; novis h. l., ut Serv., inconſuetis, inſolentiore ſpecie: nam habebat exuvias tauri pro thorace et rictum lupi pro galea, cf. VII, 666. 667. Talis Argus apud Apollon. I, 324. 325. Perperam loricam ex corio factam intelligit Serv. h. l. *Iapyge* pro Iapygio, Apulo. vid. ſup.

vſ. 247. 6
cum telum i
curvum, *in*
Salluſt. Cati
pot. Epamin
titur, verſa
684. *exceptu*
ventum, ait
173, ſed eſt,
tem. *Excip*
ductum h. l.

Verba redarguerit. Nomen tamen haud leve patrum
Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.
Protenus Orsilochum et Buten, duo maxima Teucrum
Corpora: sed Buten aversum cuspide fixit
Loricam galeamque inter, qua colla sedentis
Lucent, et lævo dependet parma lacerto;
Orsilochum, fugiens magnumque agitata per orbem,

688. *redarguerit* Heinf. repoſuit ſola auctoritate Priſciani et codd. Scheff. et Menag. pr. Et eſt ſane hoc ad elegantiæ ſenſum venuſtius, quam *redargueret*; etſi diligentiſſime ad grammaticorum præcepta ſit dictum: *advenit dies, qui redarguerit. unum tamen* Parrhaſ. *partum* idem et vulgg. edd., ſed nonnullæ tantum: vitio haud dubie operarum: quod jam in ed. Ven. 1544 in manus incurrit. 689. *M. hinc* idem Parrhaſ. *M. hæc* tres Moret. *referas* Parrhaſ. *bello c. C.* Ed. pr. Burm. *manibus c. C.* Medic. Pierii.—— 690. *Orchilochum, Horſilecum, Horſiloam,* aberratt.—— 691. *Butem* Zulich. *Buthen* ap. Rufinian. *adverſum* vett. edd. et inde vulgatæ cum codd. parte. Sed præſtantiores Pierii et Heinſii omnes *averſum*; ſicque Rufinian. et Macrob., quocirca Heinſius recepit. Buten enim fugientem, at Orſilochum ipſa fugiens obtruncavit Camilla. Adde graviorem rationem, quod vulneris locus vſſ. 692. 693 averſam corporis partem ſatis declarat. Vulnus infertur ſupra ſiniſtrum humerum, in ipſam cervicis vertebram, quæ attollitur paullulum in capite prominente, qualis habitus ſedentis eſt. Variaſſe adeo poëta videri debet vulnus Hectori ab Achille illatum Iliad. χ, 324 ſqq. et Cycni vulnus ab Achille acceptum ap. Heſiod. Sc. Herc. 416—420. Utraque loca ſedulo comparanda. Ex his ipſi poëtæ mentem aſſequuti ſumus. *adverſa cuſpide* unus Pier. et Leid. *jam verſum* Franc. *a cuſpide* Hamb. alter. *fixit* Heinſ. cum melioribus, etiam Pierii, pro vulgato *figit*.—— 692. *intus* Franc.—— 693. *Invenit* pro *Lucent* apud Rufinian. de Schem. Lex. p. 241.

monuit. 689. Eadem ſup. X, 830. cf. Cerda.

690. Butes diverſus forte ab eo, qui lib. XI, 647 ſqq. memoratur, et ab altero utique V, 372. At *Orſilochus* e Trojanis ſup. 636. 692. *ſedentis* in equo. Non enim inter hæc omnia animo dimittendum, nos in pugna equeſtri verſari. *Lucent,* eleganter pro, apparent nuda, et quidem in lævo humero. conf. Var. Lect. et inf. XII, 381. 382. Orſilochum ſe inſequentem ipſa fugit, ita tamen, ut in orbem equum circum-

Eludit gyro interior, ſequiturque ſeque
Tum validam perque arma viro perque o
Altior exſurgens, oranti et multa preca
Congeminat: volnus calido rigat ora c
Incidit huic, ſubitoque adſpectu territ
Appenninicolæ bellator filius Auni,

696. *Dum v.* Zulich. et Rottend. ſec. Sed præteriere varietatem aliam magis memorabilem: *valida ſecuri.* It et Julius Sabinus hæc habet: " Apronianus legit: *va minat vulnus.* " (In Mediceo tamen, quem Fogginius emendatio illa non ſubnotata eſt) " Æmilius (ſic pergit *lius* qui ſit, equidem adhuc ignoro) legit: *validam ſecuri* eſt diſtinguendum in *congeminat:* ut poſtea ſit: *vulnus r.* ſi illam lectionem probandam ſuſciperem, jungerem: *congeminat* ſc. ictum, vulnus: quod et per ſe intelligitur, et *perque ora viri* pr. Moret. *ſecurem* Gud., ut ſup. v. 656 *gens* Rom. et alii Pier. Medic. et alii Heinſii potiores: it pro vulgato: *inſurgens*, quod et ipſum bonum. conf. varietatem hanc jam aliquoties vidimus.—698. *Con calido* diſtinguebat Oudart. Similem interpunctionem r mutilatus admodum etiam ad h. l. *ore* alter Menag. *arma* Ed. pr. Burm. *cruore* Ven.—699. *huc* Bigot. Heinſ.—700. *Appenninicolæ* ſcribendum eſſe bene r ſaltem ex communiore uſu, *Appeninus* pro *Appenninus.* Latino poëta correpta occurrat, ignoro, nec vacat quære Perieg. 343 ὄρος—Ὀῤῥά τε χιχλήσκουσιν Ἀπέννινον. *Euni* C Ven. et Franc. Burmannus bene remittit nos ad Siliu *tellus lacrimabilis Auni* ex h. l. et ſimilis varietas. Pr

circumflectat, ipſa quidem 694. 695 *gyro interior*, adeoque ab læva Orſilochi (conf. ſup. V, 170); quo facto curſu æquato illa ejus lateri juncta, dextra ſublata Orſilochi capiti ictum bipenni infligit. *ſecurim congeminat*, pro, ictum, vulnus. Silius I, 425 aper—*geminat contra venabula dentem*, h. e. morſum.

699 ſeqq. Quod ſequitur epiſodium novitate et varietate præclarum et ab omni parte perfectum. Li et perfidia omni ere: forte quia bris hoſtium i eoſque inter ſil et ſaltus ibi inſid lebant. *Ligure* verba Catonis excitat Serv. ad vid. ad vſ. 7 autem magna pa pennini juga *Incidit huic*, in

Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
Iſque ubi ſe nullo jam curſu evadere pugnæ
Poſſe, neque inſtantem reginam avertere, cernit;
Conſilio verſare dolos ingreſſus et aſtu,
Incipit hæc: Quid tam egregium, ſi femina forti
Fidis equo? dimitte fugam, et te comminus æquo
Mecum crede ſolo, pugnæque adcinge pedeſtri:
Jam noſces, ventoſa ferat cui gloria laudem.

etiam Julius Sab., qui alios *Arnum* hunc perperam dixiſſe notat, et verſum recitat *Appenninicolæ regnata antiquitus Auno*. Locus eſt ex lib. V, 7, ſed ibi legitur: *vada Faunigenæ regnata antiquitus Auno*. Agitur de Thraſymeno lacu: ut adeo Arnus ibi opportunius heros ἐγχώριος eſſet, quam Aunus Liguriæ.——702. *Is ubi* vett. edd. et codd. *evadere pugna*, *pugnam*, *pugnæ* legitur: et *pugna* quidem vulgata erat lectio uſque ad Commelin., qui e Palat. reddidit *pugnæ*, quod ſequitur Pulman. Deſeruit iterum Stephanus. *pugnæ* græca forma dictum, e Rom. aliiſque laudavit Pierius, ex uno ſuo probavit Ge. Fabric. et ex ſuis iterum Heinſ. cf. ſup. ad X, 441. IX, 99. Tandem *pugnam*, quod et ipſum exquiſitum, habebat unus Oblongus Pierii, atque aliquot Heinſ. et Burm. cum Goth. ſec.——703. *advertere* Medic., ſed a m. ſec. emendatum.——707. *Crede ſolo mecum* Goth. tert. *pugnaque* ſexto caſu plerique Pieriani.——708. *ventura* Bigot. et pr. Hamb. *feret* Medic. Pierii et Mentel. pr. *laudem* recepta in impreſſis eſt lectio, quæ et ipſa inter Apronianas, h. e. probatas Apronio Ruſo, referri poteſt; eſt enim ab emendatrice manu adſcripta Mediceo, qui a pr. m. habebat *fraudem*, quod ipſum Rom. exhibebat diſerte, cum qu. Moret. Dorvill. a m. ſec. et Goth. ſec. et quinque Heinſii pro div. lect. In Gud. erat *pœnam*. In Rottend. ſec. *pœna*, ex interpretamento. Servius egregie: "*fraudem:* hæc eſt vera et antiqua lectio, ut ſit ſenſus: pedes congredere, jam cognoſces, cui inanis jactantia adferat pœnam; nam fraudem veteres pœnam vocabant." "Si autem *laudem* legimus,

701. *Haud L.* h. fraude, quoties ea uti licebat, nemine inter populares inferior. 702. *evadere pugnæ*, græce pro vulgari, pugna. 705. *forti equo.* Epitheto primum obſervant uſum Ennium (apud Cic. Cat. 5), tum Lucret. III, 8, nunc hinc Maronem. Faciunt autem vires ad velocitatem. 706. *dimitte fugam*, curſum equeſtrem, equi uſa velocitate. 707. Deſiliamus uterque de equis et pugnemus pedites. 708. *laudem*, decus ex victoria, κλέος. *ventoſa*, vana, inanis, gloriatio (de pugnæ equeſtris ſucceſſu, cujus major pars equi præſtantiæ, cui inſides, debetur), ut ſimpliciter ornet epitheton; non male comparant,

Dixit. At illa furens, acrique adcens
Tradit equum comiti, paribusque resis
Ense pedes nudo, puraque interrita pa
At juvenis, vicisse dolo ratus, avolat i
Haud mora, conversisque fugax aufer
Quadrupedemque citum ferrata calce
Vane Ligus, frustraque animis elate sup

legimus, erit sensus: agnosces, cui inanis gloria afferat l Donatus agnoscit: " Experiundo, inquit, cognosces, meritoque laudari." Reliquerunt rem in medio Heins onem, qua controversia decidi debet, non videntur a docti. Scilicet epitheton: *ventosa* gloria melius conve poenam, quam κενοδοξία, vana et inanis jactantia, a altera lectione jejunior est sententia, etiamsi sic, ut face pedias; videbis, cui, h. e. an tibi vana gloria afferat vi misc. Vol. I, p. 22 Vir doctus distinguebat: *Jam nos g. laudem*; satis jejune.——709. *Dixerat* Goth. tert. Rom. et alii Pier. et omnes vetustiores Heinsii, qui *incensa*, quod pr. Goth. solus exhibebat, isque rece *assistit* vulgo editum, inde ab Ald. sec., sicque codd. par Oblongus Pierii cum quatuor Heins. Sed reliqui vetus et Heinsii cum Ald. pr. *resistit* legebant; ut resistere i Ge. IV, 424. Æn. IV, 76. *insistit* erat in Leid. *sistit se sistit* conj. Heins.——711. Nemo conj. *parva p.*—— *vicisse* emendabat Cerda, perperam. *dolos* a m. pr. Zul tert. et multi scripti et edd., vitiose. *evolat* Leid.— Menag. pr.——714. *Quadripedemque* Pierii codd. etiam edd. inde ab Aldo usque ad Commelin. et pauci scripti Goth. pr. Sed potiores *ferrata*, quod et Grammat 715. *Ligur* in sua edit. legerat Pier.; at *Ligus* inc obtinet, sicque scripti et vett. Grammatici: ex A Pier. et Sprot.

comparant ἠνεμόεν φρόνημα apud Sophoclem. *cui ferat:* an tibi ferat. Sed cf. Var. Lect. 709. comparant Hectoris factum Iliad. Θ, 318 sqq. 710. stat in armis *paribus*, " sicut " etiam illum congressurum (non, congressum) putabat," ut Servius monet. 711. *parma*

pura. Epithet pliciter ornare sine insigni et *ma alba* sup. *ferrata calce*; sumsit poëta. κέντρον, stimu Iliad. Ψ, 387 calcar, multo

Nequidquam patrias tentasti lubricus artis;
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, et pernicibus ignea plantis
Transit equum cursu, frenisque adversa prehensis
Congreditur pœnasque inimico ex sanguine sumit.
Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
Comprensamque tenet, pedibusque eviscerat uncis:
Tum cruor et volsæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum sator atque deorum
Observans oculis summo sedet altus Olympo.

717. *Nec fors te* nonnullos legere, tradidit Cerda. *perferat* tert. Mentel. et tert. Goth. *proferet* Ald. pr. *Anno* Ven. *uno* Goth. tert. vide ad v. 700.——720. *a sanguine* vulgg. ante Heins., qui *ex s.* secundum Pier. et præcipuos suos reposuit, ut inf. XII, 949. *pœnas i. et s.* Franc. *ex s. poscit* Ed. pr. Burm. *sumpsit* Bigot. Sprot. et a m. pr. Hamb. pr. cum Goth. tert.——721. *facilem* Sprot. *ancipiter* alter Hamb. *adcipiter* et *atcipiter* scribebant alii Pier.——722. *in n. volantem* Schol. Horat. Cruqu. ad Od. I, 37, memoriæ vitio, etsi *volantem* pro avi poëta dicere poterat.——723. *Compressamque* pars Heins. codd., ut alibi solet. *Convulsamq.* Ven.——724. *Tunc* alii. *evolsæ* Rom. et Schol. Statii Theb. III, 537. *pennæ* Menag. pr. et Parrhas.——725. *hoc* Ven. *hoc ullis* Vratisl.

716. *Lubricus*, fallax, ut ὀλισθηρός. 718. *ignea*. A Catullo sumtum jam alii observarunt LXIV, 337 *Flammea prævertet celeris vestigia cervæ*: de Achille. Ut alias ὀξὺς, rapidus, de igni; sic nunc *igneus* pro celer. 719. *Transit equum cursu*: Hæc de ejus celeritate præstruxerat sup. lib. VII, 808. 809. 721. Minus bene comparant Intpp. Iliad. ν, 62. φ, 493. Opportunior erat locus Iliad. χ, 139—144. *sacer ales*; accipio dictum, propter augurium ex eo avium genere capi solitum, v. c. Od. ο, 524 sq. *sacra* autem diis ea quoque, quæ ad augurium spectant et ad divinationem quamcunque. 724. versus inseruit exornandæ comparationi. cf. eund. loc.

725. 726. Homericum esse: Οὐδ' ἀλαοσκοπίην εἶχε quilibet facile videt; h. e. omnino vidit oculis suis J. Iliad. κ, 515. conf. Odyss. θ, 285. 727. 728.

Tyrrhenum genitor Tarchonem in pr
Suſcitat, et ſtimulis haud mollibus in
Ergo inter cædes cedentiaque agmina
Fertur equo, variiſque inſtigat vocibu
Nomine quemque vocans; reficitqu
pulſos.
Quis metus, o numquam dolituri, o ſe
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia
Femina palantis agit, atque hæc agn
Quo ferrum, quidve hæc gerimus tela i

727. *Tarchonem*, quod et Romanus tuetur, Heinſ. r VIII, 506. Vulgo, *Tarchontem:* duo *Tarchonta*; alii Parrhaſ. *carentem in pr.* tum Bigot. *in pr. ſervans*.— Heinſ. ex Moret. et Menag. pr. Addit Burm. Hug auctoritatem jam Pierius dederat Romanum et Oblo *incitat* legitur. Tum Heinſ. conj. *incutit iras*.——729 edd. vulgares, vitioſe. *Tarcho* ut VIII, 506 pro *Tarc* Heinſ.——730. *vaniſque* pr. Moret. *irritat* conj. H Gud. *balas* Vratiſl. et Rom.——731. *ad pr.* Mac Furii Annal. laudabat verſus (quos vide in Not. ad h *reficitque ad prælia mentes.* Sed *in* ſæpe alias vidimus vulgo *ad* poni ſolebat. *in pr. fuſos* Bigot.——734 Burm., perpetuo lapſu. *pallentis* Mentel. pr. *a* *agitat atque a.* Ed. pr. Totus verſus exciderat Goth. Zulich. et alter Hamb. a m. ſec., et *quodve* a m pr. *gerimus* meliores libri et pars edd. vett. cum ed. Con at in aliis; *geritis*, minus bene, et hinc corrupte *gentis*

728. ad verba cf. ſup. IX, 717. 718 et hoc lib. vſſ. 451. 452. *ſuſcitat*, ὤρσεν, ὤτρυνεν. 731. Præiviſſe Furium (M. Furium Bibaculum) in Annal. XI, *Nomine quemque ciet: dictorum tempus adeſſe Commemorat. Confirmat dictis: ſimul atque exſuſcitat acres Ad bellandum animos reficitque ad prælia mentes* nota-

vit Macrob.
hic Homerur
67 πατρόθεν
ἄνδρα ἕκαστον.
Tarchonis a
fugere poſſun
Iliad. δ, 340
quam dolituri
miæ ſenſum
tat. *O dolitu*

At non in Venerem segnes, nocturnaque bella,
Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Exspectare dapes, et plenæ pocula mensæ;
Hic amor, hoc studium; dum sacra secundus haruspex
Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios, moriturus et ipse,

736. *nocturnave* Leid.——737. *induxit* in nonnullis vulgatum: sed *indixit* Heins. vindicat, et jam ante in edd. extabat. E codd. unus Leid. *inducit* a m. pr., et a sec. *indicit*.——738. *Expectate* codd. fere omnes, etiam optimus quisque Pier. et Heins. cum Servio: et sic Ald. pr., mendose tamen. *expectare* (sc. non segnes) tamen primæ statim edd. inde ab Ald. sec., sicque Goth. pr. et tert. *aut pl.* tres Burm. et vett. edd.——739. *Hic amor, hoc studium* in parenthesi dictum recte notat Servius. *dum sacrosanctus* Goth. pr. *harospex* Medic.——740. *vocat* duo Burm. et Schol. Horat. I Od. 37.——741. *effatur* Montalb. *ita fata* Bigot. *in* abest binis

tute Neæra Epod. 15, 11. 736. Egregie in rem suam vertit poeta famam de veterum Etruscorum luxurie: etsi in singulis ornamentis Homerum respicere potuit: alacriter dicit eos ruere ad epulas et quidem sacrificiorum. Simili argumento ad exprobrationem utebatur Homerus in Menestheum et Ulyssem, sed quod primi vocantur ad cœnam et majore carnium vinique copia honorantur Iliad. δ, 340 sqq. In his *ubi tibia Bacchi curva indixit choros*; putatur respexisse Maro Priami vocem, qui filios increpans, ὀρχηστὰς χοροιτυπίῃσιν ἀρίστους appellat Iliad. ω, 261. Locum de Phæacibus huc vocant alii Odyss. ϑ, 248. 249, quo tamen vix quicquam in poëtæ verbis illustratur. De tibia in sacris omnino, tum in Cybeles et Bacchi, ad choros nil monere opus est: Sed Bacchum cum judicio videtur nominasse, nam Bacchi sacri et initia cum in reliqua Italia, tum inter Etruscos vel maxime viguisse, jam olim ex tanto vasorum et sarcophagorum numero, in quo illa occurrunt, suspicati sumus. v. Nov. Comment. Soc. R. Gott. T. III, pag. 53 sqq. 736. Amaritudo dicti sic satis intelligitur, si cogites eos fugere in prælio cum femina. 738. *aut segnes expectare—plenæ m.*, πληθούσης τραπέζης. 739. *haruspex secundus*, qui secunda nuntiat ex extis inspectis: ubi autem litatum est, epulæ sacræ subsequuntur. Et h. l. quidem sacra fiunt in luco; adeoque et epulæ; etiam hoc ex veterum more; quod servatum inprimis in sacris rusticis: v. c. Tibull. I, 10, 51.

741. *moriturus et ipse*; animo, ut bene Servius, h. ani-

 mi

Concitat, et Venulo adverſum ſe turb
Dereptumque ab equo dextra conplec
Et gremium ante ſuum multa vi con
Tollitur in cœlum clamor: cunctiqu
Convertere oculos. Volat igneus æq
Arma virumque ferens; tum ſumma i
Defringit ferrum, et partis rimatur
Qua volnus letale ferat: contra ille
Suſtinet a jugulo dextram, et vim vir
Utque volans alte raptum cum fulva
Fert aquila, inplicuitque pedes, atq
haeſit:

binis Burm. et Goth. tert. *in medio* Zulich. *m.* ſup. IX, 400 legi vidimus. *ut ipſe* Barth. ad Stat. optimo laudat.——742. *ſe adverſum* Goth. tert. *offe* que Pier. et ex Heinſianis Gud. cum tribus aliis et Goth. tert. cum Donato, perperam: cum de vi et p Burm. monuit.——743. *Direptumque*, male, vulgg. c ——744. *Egregium a. ſ.* Rom.——745. *ad cælum* tre *gens* Franc. *Tarcho* Medic. v. ſup. 727.——747. *cu illius* alter Hamb.——748. *Diſtrinxit* Ed. pr. *Defigit* rhaſ.——749. *ferit* ſec. Rottend. *illa* alter Hamb.- *vis v. bæſit* Ed. pr. Burm.——752. *Fert avis* Schol. I 4. *dapes atque* Goth. pr. *ac viribus b.* Ed. pr. Burm

mi propoſito. *turbidus* h. l. ira; ut et alibi. 745. Ennius: *Tollitur in cælum clamor exortus utriſque* ap. Macrob. VI, 1, pag. 573. 748. *partes apertas* in jugulo, ut e ſqq. apparet. cf. Iliad. χ, 321 ſqq. cf. ſup. v. 692. 693. *rimatur* cf. ſup. VI, 599. Georg. I, 384. 750. *vim viribus exit:* fallit, evitat, avertit. cf. ſup. V, 438. 751. Comparationem ex Homero petitam clamant inde a Macrob. V, 13 fere omnes Iliad.

μ, 200 ſqq. aut vitupera tam. Erat nendum: c rem eſſe a in hoc, qu mericam mutavit, tu vincit aqui vincitur, rum imitat Conferat *volans alte* πετὴς αἰετ

rbidus infert,
ectitur hostem,
oncitus aufert.
que Latini 745
æquore Tarcho,
a ipsius ab hasta
ar apertas,
le repugnans
viribus exit. 750
lva draconem
atque unguibus

. . in hostes Gud., r
Stat. V Theb. 623 et a
effert Rom. Medic. a
is et Zulich., quibus d
ri et pugna agatur, ut p
lgg. et h. l. cf. ad X, 45
tres Heinf.—746.
47. cum Ven. et Goth. e
Defigit ferro Vratisl. a Fr.
amb.—750. dextra Le
Schol. Horat. Cruqu. IV
Burm.

o fqq., et laudant tem
superant alterutrum p
Erat tamen et hoc m
um: ornatam ac varian
esse a poëta egregie ta
oc, quod narrationem H
ricam in comparatione
tavit, tum in eo, quod
cit aquila, apud Homeru
ncitur, In aliorum poë
n imitatione non laborans
onferat qui volet, Certe
lans alte jungendum et
τῷ αὐτοῦ unguibus h

Saucius at ferpens finuofa volumina verfat,
Adrectifque horret fquamis, et fibilat ore,
Arduus infurgens: illa haud minus urguet
Luctantem roftro; fimul æthera verberat a
Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine
Portat ovans. Ducis exemplum eventumqu
Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus
Velocem jaculo et multa prior arte Camill
Circuit, et, quæ fit fortuna facillima, tent
Qua fe cumque furens medio tulit agmine
Hac Arruns fubit, et tacitus veftigia luftra

753. *et*, *ac*, alii. *fumofa* Bigot.—754. *hæret* duo Burm. lich.—755. *affurgens* Ed. pr. Burm. *obunco* Heinf. dedit e fuis et illuftravit. Eo alludunt alii, in quibus *abunco*. Vulgo *unco*, quod et Romanus agnofcit.—756. *fummum æthera* Ven.— *fanguine* Zulich. a m. pr. *ex agmine raptam* Serv. ad VIII, 9, u *Tiburti*.—758. *eventum exemplumque* aliquot codd. Heinf. et minus bene. *eventus* autem h. l. pro fucceffu.—759. *Arruns* optimis codd. fcripfit et illuftravit, pro *Aruns*. In fcriptis fere currit. cf. Pier. ad v. 814.—760. Ne *et* delendum putes, vi —761. Hunc verfum poft vf. 763 *Hac A.—luftrat* collocabat —762. *Quo* aliquot Pier. *fe cuique* Bigot. *ferens* pars Pier varietate fere perpetua. *ferox* a m. pr. videbatur habuiffe N Sed h. l. *furens* recte, utpote in pugna; unde inf. 781 *cæca* et i 763. *Hac* fec. Moret. *armis fubit* Ed. Mediol.

eft ex ἐμφῦναι vel ἐμφύεσθαι, inhæret, unguibus infixis. Sic et Cicero minus eleganter converterat de Div. I, 47 *transfigens unguibus anguem*. Ornatiora etiam 753—756, quam quæ ap. Nicandr. Theriac. 456. 457. 758. *eventum* pro fucceffu, fortuna, dixit; et Mæonidæ: ut VIII, 499. 479, a credita vulgo Etrufcorum e Lydia origine. 759. *fatis debitus*: v. fup. 590. 591. 592. Eft autem Ar-

runs ex Etrufcis, quos Æneæ adduxerat. N Grammaticos de hoc *jaculo* (quod vibrat, paratum. v. mox v *multa* cum *arte circuit* Arruns *prior*: quod fpectat; prævertens e lateri femper adhæret *fortuna facillima*, qua facillime hafta p terat; omnis autem quo fortunæ munere fuum habet. 762.

Qua victrix redit illa, pedemque ex h
Hac juvenis furtim celeris detorquet
Hos aditus, jamque hos aditus, omnen
Undique circuitum; et certam qu
hastam.
Forte sacer Cybelæ Chloreus, olimq
Insignis longe Phrygiis fulgebat in a
Spumantemque agitabat equum: que
In plumam squamis auro conserta te

765. *celeres furtim* aliquot Heins.——766. *atque hos*
hos jamque Moret. tert. *jamque hos abitus* pars libb. Pi
et probabat hoc Pier. cum Vlitio ap. Heins. Sic quoc
jamque hos habitus in binis Burm. *Hos abitus jamque hos a*
767. *circuitu* Goth. sec.——768. *satus Cybele* aliquot Pi
dic. Pierii cum Donato: Medic. et alii Heinsiani cun
dem varietatem supra lib. III, 111 vidimus. Cum C
sit, vix *sacer Cybelo* cuiquam placere potest, nec magis
—*olimque sacerdos*; etsi Cybelæ consecratus a puero es
Dianæ sup. 559 sqq. Proclive esset, cum Pierio et C
re: *satus Cybelo*, in monte Cybelo natus. Sed hoc id
meliorum librorum: *satus Cybele*: nam et montis id
aliter Servius legit, etsi alterum ejus scholio præs
Choreus Medic., tum Macrob. V, 1 et alii codd. apud E
adeo præstet. Nec aliter Jul. Sabin. At *Celoreus*,
reus aberratt.——771. *Implumem* Goth. sec. et tert.
lis a m. pr. Goth. *auroque inserta* Ald. (pr. et sec.,
Naugerio) cum Goth. pr., quod poterat juvare eos, c
borum hærebant. Sed vid. Not.

pote in pugna, ardens, nihil amplius. 767. *certam*, cujus ictum certum destinaverat.

768. Sacerdotes inter pugnantes jam Homerus induxerat Iliad. ε, 9, varietatis studio; nec ille hominum, qui sacra curabant, ordo inter Græcos et Phryges aliosque populos discretus erat a cæteris popularibus ac civibus, quin

munera con
adeoque et
Hic, Cybel
pe inter Tr
olim, sc. in
Phryx auter
unde poëtæ
mentorum co
770. 771. H
Mihi sic ju
pellis ferina

Ipſe, peregrina ferrugine clarus et oſtro,
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu;
Aureus ex humeris ſonat arcus, et aurea vati
Caſſida; tum croceam chlamydemque ſinusque crepantis
Carbaſeos fulvo in nodum conlegerat auro,

773. *Gortinia* paſſim codd. et h. l.——774. *ex humero* Gud. et alii Heinſiani, cum Goth. ſec., ut inf. 844. *erat arcus* Medic. et Leid., minus eleganter.——775. *ſonatque crepantes* Parrhaſ.

aureis fibulis, ſubter alvum equi oras pellis conſtringentibus, collecta et firmata; ſed *pellis aënis in plumam ſquamis*, h. cum ſquamis, habens ſquamas in plumæ modum ex ære factas, ſeu habens laminam æream, in ſquamas elaboratam, quæ plumarum ſpeciem præferrent; huic autem laminæ pellis, ne corpus æris rigore læderetur, pro ſtragula ſubſtrata erat et ſubjecta. Cataphractum equitem oſtendi, bene notat Servius, qui et Salluſtii fragm. incert. laudat: *Equis paria operimenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modum plumæ annexuerant.* Plumæ igitur eæ ipſæ ſquamæ ſunt; a forma dictæ. Occurrunt eæ etiam alibi. v. auctores de re militari, et ad Juſtin. XLI, 2 f., ubi *loricæ plumatæ* Parthorum memoratæ. *In plumam:* ut VI, 42 *Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in antrum. peregrina ferrugine et oſtro*, h. purpura ferruginea. cf. ſup. IX, 582. *clarus* h. l. conſpicuus. Epitheta v. 773 tantum ad ornatum pertinent: nihil amplius: et jam alibi vidimus.

775. *Caſſida*; forma hæc vocabuli etiam apud Propertium occurrit, conf. Cerda. *ſinus carbaſeos crepantes:* de eadem chlamyde crocea, ut adeo ea ſit ex tenui linteo, croceo colore. Linteum hoc ut crepet et ſonitum edat, mota chlamyde, intextæ faciunt laminæ aureæ; jungendum enim: *ſinus crepantes fulvo auro.* Sic ſup. VI, 206 *crepitabat bractea auri*: et hinc ſimilia apud Statium VI Theb. 62. VII, 682, ubi conf. Barth. Occurrit hoc texturæ genus paſſim apud veteres, ut bracteæ aureæ ac lamellæ inſertæ eſſent ſtaminibus cum ſubtemine. *nodum* in vſ. 776 de fibula accipere licet, quippe in chlamyde; Stat. Theb. VII, 658 *Carbaſeique ſinus et fibula raſilis auro Tænariam fulva mordebat iaſpide pallam.* Claudian. R. P. II, 40 *Collectæ tereti nodantur iaſpide veſtes.* Cum tamen *ſinus* chlamydis h. l. collectus memoretur, ſiquidem proprie loqui maluit poëta, debuit cingulum ſeu balteum aureum intelligere. De cingulo nodum accipiebamus etiam ſup. I, 320

Pictus acu tunicas, et barbara tegn
Hunc virgo, sive ut templis præfi;
Troïa, captivo sive ut se ferret in a
Venatrix, unum ex omni certamin
Cæca sequebatur; totumque incau
Femineo prædæ et spoliorum ardel
Telum ex insidiis quum tandem te
Concitat, et superos Arruns sic vo
Summe deum, sancti custos Soract

778. *Tunc virgo* Menag. pr.——781. *Certa s.* l vett. edd. fuit: ut in nostra, Ven. Norimb. et aliis, mavit lectionem auctoritate sua Ge. Fabricius. In que ad Commelin., *incensa* legitur: quod et codd. recentiores, uti et Goth. tert. et Erf.——782. *Fulm* 783. *tum* Dorvill. *et* Franc. *cunctantem* Goth. p *cauto* Goth. tert.——784. *Concitat* e melioribus Pier Heinsius, pro vulgari: *Conjicit*, quod ex interpretam *citat* ad ipsum motum librantis telum referri pot

320 *nodoque sinus collecta fluentes*, ubi v. Not. et ad IV, 139. Et sic Statius Theb. IV, 266 *Undantemque sinum nodis irrugat Iberis.* Claudian. I, 89 *nodus qui sublevat ensem, Album puniceo pectus discriminat ostro.* Add. II, 109. Possis *nodum* proprie dictum hic locum habere putare; occurrit ille et alibi in veste constricta, ut de Charonte VI, 301, et in nodum collecti sinus etiam in signis veterum occurrunt; vix tamen in chlamyde, sed in pallio et in palla: ergo ab h. l. sunt alieni. Tandem interior vestis seu tunica v. 777 erat opere Phrygio. cf. sup. III, 483. 484. Ad Phrygium amictum, qualis in signis et aliis veterum operi-

bus occurrit
est, quod c
mentis sequ
rem croceur
post Serviun
ra (h. Phryg
Ita enim A
medes, Gal
nere induti
et crura. Be
" Sane armo
tio eo specta
piditatem n
deatur esse su
etsi virilis a
men a cultu
mentem non
782 *femineo a*
ut Serv. Si
neæ curæ iræ
785. De

MARONIS

a tegmina crurum.

præfigeret arma

et in auro,

amine pugnæ

ncauta per agmen

ardebat amore:

m tempore capto

voce precatur:

actis Apollo,

f. Parrh. ... aliis, tum in Egmt. ... In aliis, etiam Ald. ... dd. nonnulli habent; ... Fabmince ... Parrhas.— h. pr. t. rapto Parrh. Pierianis et suis ... etamento venit; etsi ... potest.——785. sacri ... Hamb.

rit, etiam referenda ... de crurum integ... quitur (non ad ... um, ut Cerda ... um): et erant ... gia) tegmina crura. ... Atys, Paris, Gan... lli, braccarum ge... i esse solent femori ... ene autem Servius: ... orum longa descrip... it, ut in eorum ce... merito Camilla ri... recensa." Scilicet, ... animi femina, ... et ornatu intactam ... habuit. Hinc v. ... ardore, impatienti, ... VII, 345 ... ue. Soracte mons (Mon

Quem primi colimus, cui pineus ardor ac
Pascitur: et medium freti pietate per igne
Cultores multa premimus vestigia pruna;
Da, Pater, hoc nostris aboleri dedecus arn
Omnipotens. Non exuvias, pulsæve tropæ
Virginis, aut spolia ulla peto. Mihi cetera
Facta ferent. Hæc dira meo dum volner
Pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urb

Hamb. *custos sci* Zulich., sollenni scripturæ compendio, pro . Burm. quoque monuit. cf. Burm. Sec. Anthol. Tom. I, pag 786. *primum* Oudart. et Exc. Burm. *pruneus* Gud. a m. pr., n mannus laudat Heinf. ad Silium V, 179.——788. *premimur* c *vestigia prima* Goth. tert.——790. *Armipotens* conj. Burm., qu an alius Apollini id epitheton dederit. At *Junonem omnipotenten* dixit sup. IV, 693, et VII, 428; et h. l. multo magis hoc in . rendum, quod paullo ante v. 785 *summum* deum eundem Apolli larat, adjecto: *Quem primi colimus.* Non male igitur Servius colentis hæc dicta ait. *p. triumphum* alter Hamb.——791. *ut f haud f.* Goth. pr.——792. *ferent* revocavit, codicum quoque f toritate, Heinsius; quod et in edd. erat; nec *ferant*, quod Pie rat, nisi in recentt. primum, puto, in Pulman. *dura* Ed. pr. I *do dum* Parrhas.——793. *Pulsa* miror nemini displicuisse post *sæ. cadet* Bigot. *patrias urbes* e codd. suis et Pier.; adde G tert., Heinsius. Vulgo: *patriam urbem.*

(Monte di S. Silvestro) agri Falisci, et Hirporum familiis, quæ Apollinis sacra in eo curabant, super ambustam ligni struem ambulantes, loc. class. Plinii VII, 2, et Salmas. Exerc. Plin. p. 59. Eosdem Hirpos attigit lib. VII, 696. Imitator hujus loci Silius lib. V, 175 sqq. 786. *primi* præcipue inter ceteros, quod vulgo: inprimis. *acervum* pro strue lignorum dixit: et quia ea pinea, hinc traduxit ad ignem; *pineus ardor.* 788. *premimus vestigia* plantas: ut *ponere, imprimere,* h. incedere pedibus,

multa pruna, in m. hoc plantis medicam tis, non ignoravit V jus verba Servius serv autem Soracte et Fa VII, 695. 696 aux miserint, Arruntem necesse est nunc esse Etruriæ locis oriund unum ex Hirpis; fal sas ab istis partes seq *pulsæ,* aut impulsæ, aut fugatæ et h. l. cum Servio arguteris sint *exuviæ,* de fug um; etiam statim v *cadat. inglorius,* u

Audiit, et voti Phœbus ſuccedere p
Mente dedit: partem volucris diſp
Sterneret ut ſubita turbatam morte
Adnuit oranti: reducem ut patria a
Non dedit; inque notos vocem vert
Ergo, ut miſſa manu ſonitum dedit h
Convertere animos acris oculoſque
Cuncti ad reginam Volſci. Nihil ip
Nec ſonitus memor, aut venientis a
Haſta ſub exſertam donec perlata pa

794. *et votis* tres Heinſ. *Phœbus voti* apud Macrol *bus ſ.* Zulich.——795. *partim* Ven. et duo Moret. c *parſit* ed. Junt. *diſperdit* Dorvill.——796. *in ſubita* alt Oudart.——797. *Adnuit, at reducem ut patria alta vid.* *d.* Goth. pr.——799. *ubi m.* Medic.——800. *oculos* *animos alacres* Vratiſl. *Convertere animos acies*, h. copia 1484. 1486. 1495 et ſeqq., etiam Egnatiana recenſio; Heinſium fugiſſe miror. Burmannus tantum hoc m alios ait Cerda." Quæ prima *acres* habeat, apud r cum cætt.——801. *Nihil illa* aliquot Pieriani, unde eſt, et pr. Menag. *neque* Heinſ. et libb. pro *nec*, vetus ſecundi caſus forma fuit, ut *Maia*, *Maias*, *pater* per, et eam antiquam lectionem eſſe Servius teſtatu Sabin. In Pierianis tamen ea codd. non occurreba præterquam in pr. Moret. altero Menagio, Venetoqu vill. et Goth. pr., qui ſunt inter recentiſſimos), tum div. lectione: eoque alludebat Gud., in quo *aura*. I Burm. notat: quod a Fogginio obſervatum non eſt. *ras* habent, ut Mediolan. Ven. 1484. 1486 et al. cu mutatum video in Aldd. pr. et rel. *neque ante* Goth. *cæli* Goth. tert.——803. *Haſta per* Goth. tert. *exp* Goth. pr. *perlapſa* Goth. ſec. *mamillam* ſec. Rotten

ut de Agamemnone Iliad. β, 115. 794. 795. Ad Homericum Iliad. π, 249 ſqq. *Mente* γνώμῃ, conſilio, decreto animi; nullo tamen ſigno declarato. 797. *patria alta.* Ornans epitheton ſatis frequens, h. clara, nobilis. Interdum ad ſitum refertur, etiam ad

murorum ac nem. Sed i tis ſatis eſt, obſcuram not cujus et præc

799. Egr millæ imperte inprimis vſſ. Homericum

Hæsit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suſpiciunt. Fugit ante omnis exterritus Arruns,
Lætitia mixtoque metu: nec jam amplius hastæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montis ſeſe avius abdidit altos,
Occiſo paſtore, lupus, magnove juvenco,
Conſcius audacis facti, caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſilvaſque petivit;
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Arruns,

805. *comitum d.* Hugen. *cadentem* Leid.——806. *Statit* Zulich. *Fuit* ad. Dan. Heinſii. *exterritus armis* Goth. tert.——807. *maſtoque metu* Rom. Forte ortum *meſto* ex *miſto*. *mixtaque* Goth. pr.——808. *concurrere* ſec. Rottend. et Dorvill. cum Goth. pr.——809. *prius quam* Ald. pr. cum Goth. pr. *turba inim.* *ſequatur* Zulich. Forte ne bis telorum in binis verſſ. mentio fiat. *ſequuntur* Gud.——810. *abvius* pr. Moret. *obvius* Goth. tert. *ſeſe auſus* Goth. ſec. *abdidit avius* Zulich. *aptos* Goth. tert. ——811. *magno que* edd. apud Pier., qui e codd. *ve* commendat.——812. *remulgens* Gud. et Mentel. pr.——813. *Subjectat* ſec. Moret. *pavitans* Zulich. *uterum* Hugen. *ſilviſque* ſec. Menag.——814. *abdidit* Zulich. *Aruns* v. ſup. ad v. 759.

ἔοικε exprimi jam Macrobius VI, 6 putavit: quod tamen paullo diverſum eſt. 803. Argutantur Intpp., dum de mamma Amazonum exuſta cogitant: de qua tamen poëta non cogitaſſe ſe fatetur; Comparabatur Camilla cum Amazone, v. ſup. ad v. 649. I, 492. 806. Arruntis miſerum pavorem ex Homero duxit, Iliad. π, 813, ubi Patroclo cæſo Euphorbus ſimiliter ſibi ipſe non ſatis confidit. Comparatio autem v. 809 ſubjecta, etſi et ipſa ab Homero mutuata Iliad. ο, 586—589, tam egregie ornata et ad naturam animantis propius adducta (inprimis vſſ. 812. 813) eſt, ut inter præſtantiores numeranda ſit. Statii imitationem indicavit Burm. IV Theb. 363 ſqq., ſed ea friget ad Maronis locum comparata. *ſeſe abdidit*, abdere ſolet, abdit, fugit, ex græc. aoriſto. *conſcius audacis facti*, quem ἔῤῥεξε κακὸν ῥέξαντα dixerat. *caudam pavitantem*, quæ eſt feræ pavitantis, *remulcens*, reflectens, ὀῤῥωδῶν; ſed exquiſite: ut *mulcere* ſit mulcendo inflectere,

Contentusque fuga mediis se inr
Illa manu moriens telum trahit :
Ferreus ad costas alto stat volner
Labitur exsanguis; labuntur frig
Lumina; purpureus quondam c
Tum sic exspirans Accam, ex æqu
Adloquitur; fida ante alias quæ
Quicum partiri curas; atque hæ
Hactenus, Acca soror, potui: nun
Conficit, et tenebris nigrescunt o
Effuge, et hæc Turno mandata

815. *fugæ* maluit Heins. Alterum hemistichi
——818. *Labitur et sanguis* Donatum legere vi
arripuit Catrœus; Camillam enim non nisi paullo
fluere; perperam utique; nam exilis et jejuna
dictum est, ut centies, de ipso conatu et initio ac
frigida telo alii apud Servium, et pro div. lect. Me
calor Leid. et duo Goth. *ossa* tres Heins. et Leid.
quit tres alii.——821. *fidam* Medic. a m. sec. A
nota Acca Laurentia, Faustuli uxor.——822. *Qu*
cum plerique Pier. et Heinsiani fere omnes (excep
pr. et tert. Rottend.) cum Goth. sec. et tert. et
Arusianus Messius. Tum ellipsi suppleta interpo
manni; *Quicum p. c. solita: atque ita f.*, et in Dorv
tert *Quacum p. c. solet, atque ita f.* Tandem Burm
tur.——823. *potui* vel *valui* alter Hamb.——824.
Oudart.——826. *que* aberat Mediceo Pierii; iden
urbi, quod doctius. Laudavit jam Burm. ex Ge.
pecori, h. a pecore. At idem Maro alterum sæpe n
vum fucos pecus a præsepibus arcent. Brunck. utrumq
nos arceat urbi.

inflectere, uti v. c. in felibus fieri videmus. Hesiod. Ἔργ. 512, sed de frigore: Θῆρες δὲ φρίσσουσ', οὐρὰς δ' ὑπὸ μέζε' ἔθεντο. 815. μίκτο δ' ὁμίλῳ.

821. *ante alias sola fida* quæ erat: quod communius solet

dici: *una*
823. *Hact*
valui, ut
vulgari: n
vel deficio
mum gener
le unusquisq

Succedat pugnæ Trojanosque arceat urbe.
Jamque vale. Simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non sponte fluens. Tum frigida toto
Paullatim exsolvit se corpore, lentaque colla,
Et captum leto posuit caput, arma relinquens;
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
Tum vero inmensus surgens ferit aurea clamor
Sidera; dejecta crudescit pugna Camilla;
Incurrunt densi simul omnis copia Teucrum,
Tyrrhenique duces, Evandrique Arcades alæ.
At Triviæ custos jam dudum in montibus Opis

827. *Simul hæc dicens* ed. pr. Burmanni, et Goth. sec.——828. *non s. ruens* sec. Rottend. conf. sup. v. 236, et III Ge. 524. *Cum fr.* Zulich. et Goth. tert. *Et fr.* malebat Faber propter vs. 832.——829. *solvit* Mentel. pr. *se pectore* pr. Hamb.——830. *ponit* Ed. pr. Burm. *relinquunt* (sc. illam) alii apud Servium legebant, inter quos Probus fuisse videtur. *reliquit* Rom. et alii Pieriani cum Donato.——831. *venit i.* Goth. pr. *umbris* sec. Rottend. v. inf. XII extr.——832. *immensum surgens* malebat Heins. *serpens* Franc. *venit a. c.* Goth. pr.——834. *Concurrunt* Rom. et alii Pier. Voss. cum Sprot. et Bigot. ac Goth. sec. tert. *omnes* Ed. pr. Burm.——835. *Tyrrhenumque duces* ex solo Mediceo reposuit Heins., quod ipsi nervosius videbatur. Sed, cum *Teucrum copia* præcessisset, potuit poëta maluisse variare: *Tyrrhenique duces*, quod vulgo legitur. *E. Arcadis* edd. Ven. et Mediol. apud Burm., et omnes aliæ veteres et recentiores; nec *Arcades* illatum, nisi a Commelino, defensi ab Heinsio e scriptis potioribus, cum quos ipse habebat, tum Pierianis, cf. XII, 551.

ipsa morte non de sua sed de reip. salute cogitat. 827. Ex Furii Annal. I laudat versus Macrob. VI *Ille gravi subita devinctus vulnere habenas Misit equi, lapsusque in humum defluxit, et armis Reddidit æratis sonitum.* 829. *exsolvit se.* Proprie anima corpore exsolvi dicitur. Tamen et sup. IV, 703 *teque isto corpore solvo:* Iris allocuta Didonem moribundam.

830. *captum leto caput*, h. victum, adeoque languens. 831. Notum illud Homericum: ψυχὴ δ' ἐκ ῥ. Iliad. π, 855. 856. 834. *omnis copia* h. copiæ, totus exercitus. ut bene Serv., uti sup. II, 564.

836. Exsequitur nunc Opis quod mandatum erat a Diana sup. v. 587 sq. *custos*, Dianæ comes, famula, ut lib. V, 546 Epitydes *custos comesque* Iuli. VIII,

Alta sedet summis, spectatque interrita p
Utque procul medio juvenum in clamore f
Prospexit tristi multatam morte Camillam
Ingemuitque, deditque has imo pectore voce
Heu nimium, virgo, nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros conata lacessere bello!
Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras.
Non tamen indecorem tua te regina reliquit
Extrema jam in morte: neque hoc sine nomine letum

837. *interrita.* Hoc vocabulo adjecto me non [illegible] benter fateor. Aut enim alienum, aut otiosum quodammodo, dicendum est, exprimi tantum hoc, [illegible] pugnam prospicit Opis; aut, cum alias vel solo ar[illegible] strepitu et pugnæ adspectu terreri soleant puellares animi.——838. *Atque* Leid. *juvenum medio* Menag. pr. *juvenem* Bigot. et Goth. tert. *juvenem medio in cl. furentem* Gud. *in* etiam Junt. ed. abest. *Juvenes* sunt [illegible], bellatores.——839. *mulctatam* Pierius in suis invenerat: sicque tres Heins. At Mediceus cum qu. Moret. et Leid. *mulcatam*, quod etiam ex vet. cod. laudat et defendit Guellius. *mutatam* Franc. et Parrhas. Jam de his vocibus satis accurate actum passim a viris doctis. Laudat Burm. Arntzen. ad Aurel. Vict. Vir. III, c. 51, Drakenb. ad Liv. III, 67. *mulcatam* [illegible] tulerat; jure suo retraxit Burm. *multatam*, quod jam inde ab Aldd. legebatur. Nec enim aliter dicitur quam: multari pecunia, exilio, [illegible] vel Lexica docent. *m. in morte* Sprot.——840. *Ingemit et dedit has* D[illegible] ——843. *Hoc tibi* Donatus legisse visus Ge. Fabricio. *Dianæ* Vrati[illegible] 844. *gestasse* aliquot Pier. et membranæ Brunck., qui [illegible] Medic. cum nonnullis aliis et binis Goth. aberravit.——8[illegible] Heins. recepit, ex Romano Pierii, Mediceo aliisque suis. Sic Dianæ res jam constituta habetur. *relinquit* aliquot Pier. et *relinquet* vulgo legitur: sic quoque tres Goth. cum Erf.——84[illegible]

VIII, 270 *domus Herculei custos Pinaria sacri* de sacerdote. Ut vero speculatrix sit, vix vir doctus fidem faciet. 843. *desertæ in dumis* venustius ex poëtica ratione, quam, in dumis desertis, h. silvis. supra 536 *nostris nequ[illegible] gitur armis.* 846. hoc letum ignobile bebis *famam inulta[illegible]* niam, h. non mori

Per gentis erit; aut famam patieris inultæ.
Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum;
Hic dea se primum rapido pulcherrima nisu
Sistit, et Arruntem tumulo speculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem;
Cur, inquit, diversus abis? huc dirige gressum,
Huc periture veni: capias ut digna Camillæ

Sprot. *in* abest quinque Heins. et alteri Goth. *hæc* al. *numine* Medic, Pierii, et pars Heins.——847. *Per gentes eat* conj. Heins. non inelegan-ter. *patiaris* Montalb. *inulta* pr. Moret. et a m. sec. Hamb. unus; sed est *famâ inultæ*, ignominia invindicatæ, ut bene Serv.——849. *luat* pr. Hamb. et sec. Moret. cum Goth. pr. et tert. et Erf. *licet* alter. *luit* Exc. Burm. *arta* Medic. a m. pr.——850. *Dercerni* Medic. *Dircerni* duo aut tres alii Heins. *Dirceni* Parrhas. *Stercenni* apud Servium fuisse videtur. *Dorcenni* et *Dorcenii* alii——851. *textum* Exc. Burm.——852. *nixu* Franc. vel *cursu* in marg. Goth. tert.——853. *Arr tumidum* alter Hamb.——854. *lætantem animis* Medic. a m. pr. *surgentem* Leid.——855. *adversus* Zulich. *ab his* alter Menag. *derige* Medic. et Gud. *gressus* Erf.——856. *moriture* sec. Moret. *Camilla* Rom.

non narrabitur de te, tulisse eum impune, qui te interemit. Fit hoc ex Dianæ mandato sup. 590—593.

849. Tumulorum hoc genus antiquissimum ex aggesta in collis altitudinem humo, apud omnes fere veteres populos. Exemplum etiam apud Homerum Iliad. η, 86 sqq. β, 603. ψ, 245 sq. Nunc illud observandum, quod quercubus consitus est. Regem Dercennum aliunde non novimus. Ex Servio corrupto colligas, regem Aboriginum olim hoc nomine notum fuisse. Julius Sabinus, qui pleniorem Servium habuit, hæc affert: "Dercenus, rex unus ex antiquissimis in Latio, quem plerique Latinum eundem dixerunt, ut Iginus." Egerat igitur de eo Hyginus in Commentariis in Virgil. deperditis. 854. *vana tumentem*, (κατ') ἐπώσια οἰδαίνοντα. *diversus*, in diversa, ἑτέρωθι, jam lib. V, 166, ut toties *adversus*, *aversus*: v. c. mox 871. 856. *digna C. præmia*, pœnam meritam Camillæ

Præmia. Tune etiam telis mc
Dixit, et aurata volucrem Thre
Depromsit pharetra, cornuque ii
Et duxit longe, donec curvata

857. *Tunc* Franc. *Teque* pr. Rottend. *T*
Moret. Ad verba: *Tune etiam* ab Heinsio e
mirari licet: cum expeditu haud facilia sint.
Tune etiam, etiam tu, sc. ad exemplum tot alio
ere. Sic fere Serv. et Donat.; aut: *etiam* i
expectabisne, dum a Diana ipsa interficiaris?
sagittæ, quibus Opis utebatur. Neutrum ta
Possit alterum distinctione juvari: *Huc p. ve*
Præmia, tune etiam telis moriere Dianæ? Ex Cer
fraudulento homini contingere gloriosam morte
telis. Ex simili indignatione dictum putaba
ut ex affectu reliquorum etiam hoc dicatur:
Dianæ, h. Tune etiam longius abis? non pares
telis moriere Dianæ. Uti in objurgatione *etiam* s
epicæ dignitatis et hoc habet. Brunckius mut
reposuit: *Tuque etiam*; si tamen locum exi
capias ut digna Camillæ Præmia, tuque etiam te
sentias verba *etiam*, et *que*, et *tu*. Sententia
telis Dianæ moriere, ut capias præmia digna C
lectione exsculpi possit hæc lectio: *Huc peritur*
milla Præmia teque, et jam telis moriare Dianæ.
deres: veni, ut capias præmia digna Camilla e
moriare. Si in loco lubrico quicquam statu
lectione uterer. Cæterum tota hæc Opis orat
rum habet gravitatis epicæ. Extrema vero h
esse videri possunt, qui explere voluit versum im
poëta substitisset post *Præmia*.——858. *at a.* sec
alter Hamb. *incensa* Hugen.——860. *Eduxit*
duxit Macrob. IV, 3. *d. cruenta c.* Franc.

millæ morte. cf. sup. II, 537.
857. v. Var. Lect.
858 sqq. Quandoquidem memorabilis inter tot alias hæc est sagittatio, qua dea ulciscebatur mortem Camillæ, cujus admiratio adhuc animos nostros tenuit, ornata ea est a poëta exemplo Homerico in Pandaro Iliad. δ, 116 sqq., etsi majo-

rum re
Pandari
his con
Quinti
Threissa
una e
sup. ad
tem no
ut supra
bus ex

Inter se capita, et manibus jam tangeret æquis,
Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
Extemplo teli stridorem aurasque sonantis
Audiit una Arruns, hæsitque in corpore ferrum.
Illum exspirantem socii atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt:
Opis ad ætherium pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amissa, levis ala Camillæ;
Turbati fugiunt Rutuli; fugit acer Atinas;
Disjectique duces desolatique manipli
Tuta petunt, et equis aversi ad mœnia tendunt.
Nec quisquam instantis Teucros letumque ferentis

861. *Intra se* Goth. sec. *tenderet* Menag. pr. et qu. Moret.——862. *Lævam aciem* fragm. Vatic. *dextram* Ed. pr. Burm.——863. *celi* Goth. tert. *aurasque sequentes* Exc. Burm.——864. *exitq.* Franc.——867. *pinnis* fragm. Vatic., ex more. *defertur* Oudart.——869. *acer Acernas* alter Hamb. *acer* est et h. l. fortis, nec debebat de hoc dubitari.——870. *Defectique duces* Medic. a m. pr., quod Heins. illustrat, nec tamen aliter accipere vult, quam ut sint: deserti a suis. Sic vero præstat, quod omnium codd., etiam fragm. Vatic., auctoritate firmatur, *Disjecti*, h. e. dispersi, palantes fuga. *Dejectique* alter Hamb.——871. *Tecta p.* pr. Hamb. pro var. lect. cf. mox v. 882. *equos* Gud. Mentel. pr. et alter Menag., ut aut sit *equos tendunt*, aut *equos aversi*. Tum *equis versis* Ed. pr. Burm. *equis aversis* Goth. sec. *equos adversi* Zulich. *adversa ad mœnia* pars codd. Pier. cum Erf. *adversi* Dorvill. *aversa mœnia* sine *ad* duo Moret. *turbata ad mœnia* Ven. Sed vulgata recte se habet: et firmat eam fragm. Vatic.——872. *instantes acies l. f.* Rufinian. de Schemat. Lex. p. 237, perperam ex memoria.

infensa, infenso animo, qui vires novas adjiciebat. 861. *æquis* pro æque, æqualiter dextra pectus ac læva sagittæ cuspidem. conf. Iliad. δ, 143 l. l. 863. 864. cf. sup. IX, 631. 632. 633. 866. *obliti* ἀμελήσαντες, negligentes, ait Serv., h. e. non curantes præ fugiendi studio.

868. *levis* simpliciter ornat. Equitatus omnino levis, quatenus expeditior est ad iter, fugam, pedite. 870. *manipli.* De signiferis accipiunt Serv. Cerda; quidni ipsi militum numeri? ut vocabulum hoc accipi solet. *desolati*, ut, *vastatæ cohortes*, ex dispersione et fuga. 872. letum inferentes, ut

Sustentare valet telis, aut sistere e
Sed laxos referunt humeris langu
Quadrupedumque putrem cur
campum.
Volvitur ad muros caligine turbi
Pulvis, et e speculis percussæ pe
Femineum clamorem ad cœli si
Qui cursu portas primi irrupere
Hos inimica super mixto premi
Nec miseram effugiunt mortem,
Mœnibus in patriis, atque inter
Confixi exspirant animas. Pars
Nec sociis aperire viam, nec mo

873. *aut tendere* Parrhas.——874. *lapsos* V. perpetuo lapsu.——875. *Quadripedoque* Rom. pr., uti et Donatus legerat: quod doctius di *Quadrupedante sonitu. Quadripes* per *i* scriptur sup. ad v. 614. *que* aberat Ed. pr. Burm. nag. et fragm. Vatic. a m. sec. *Quadrupedant* tert. Rottend., utrumque ex altero loco VII Goth. tert., quod ferri posset, si melius non hal Franc. *e muris* Dorvill. et Goth. tert. cum Er *percusso p.* unus Heins.——881. *eff. noctem* Ol *limite* Zulich. et sec. Rottend. *limine in pri* vitio. Nam *limine primo* occurrit alibi.——882 Voss. pr. Parrhas. Goth. sec. et Ed. pr. Burm. Pierianorum, et Sprot. cum Hamb. sec. a m. et alibi. *inter tuta* etiam fragm. Vatic.——8 *rant* Zulich.——884. *audet* Ven. et Parrhas.

ut Serv. 874. ipsi languentes, fessi. 875. *campum putrem*, qui in pulverem resolvitur. conf. sup. VIII, 596. Mox *e speculis*, de muris, unde prospiciunt sup. 475.

879 sqq. Est quidem simi-

lis pug
Iliad.
gilii l
ἐναργεία
habet.
alibi qu
hostis.

Adcipere orantis: oriturque miserrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Exclusi, ante oculos lacrimantumque ora parentum,
Pars in præcipitis fossas, urgente ruina,
Volvitur: inmissis pars cæca et concita frenis
Arietat in portas et duros objice postes.
Ipsæ de muris summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriæ), ut videre Camillam,

886. *Defendent* cum litura Medic. *aditusque inque* Franc. *atque a. r.* Gud. *duro et sub Marte cadentum* præfixum video Donati interpretationi. Julium Sabinum corruptum potius esse arbitror, quam lectione variare. *Cædes*, ait, *quam faciebant Trojani. Oritur cædes descendentium per ingressum, et ruentium ad portam.*——887. *lacrimantum ante ora p.* concinna repetitione Moret. sec. et Hamb. pr. a m. sec.——890. *Arcitat* Goth. sec. *Artat se in p.* tert. *in portis* Gud. cum tribus aliis.——892. *Constat* alter Hamb. *amet*

be, portis; ex more loquendi; non, pro, muris. 885. 886. Paullo obscurum est, utri sint *defendentes* et *ruentes*. Si illi, qui fugiunt et qui persequuntur fugientes, sensus haud expediri potest. Nec lux ab Servio aliisque expectanda. Simplicissimum post alia tentata hoc esse arbitror: agi de portis nondum clausis, sed claudendis. Dum in eo sunt oppidani, ut portas claudant, ecce irruunt primi fugientes, quos isti accipere intra urbem nolunt. Hinc oritur cædes partim eorum, qui vi ab ingressu portæ fugientes prohibere volunt, partim eorum, qui vi irrumpunt et in resistentes irruunt. 888. *urgente ruina* soli, ut fit in ora seu margine fossarum, ut ruat solum et fatiscat. At Jul. Sabinus ruinam cadentium interpretatur; sic quoque alii.

891. Affectum Latinarum matronarum ex hoc profectum dicere necesse est, quod Camillæ corpus deportatum ex pugna conspiciunt. Quam cum pro Latinorum salute cecidisse videant, ipsæ partim miseratione partim patriæ defendendæ studio inflammantur. De deportato quidem ex acie corpore nihil adjecit narrationi; neque forte rem sic narrare potuit, cum sup. v. 593. 594 Diana prædixisset; *se nube cava corpus et arma inspoliatæ Camillæ tumulo esse illaturam.* Ut ad tempus pugnæ et prospectum de muris Camillæ pugnantis et occumbentis hæc retrahantur, vix bene fieri potest. *summo certamine*; in extremo discrimine: ut sup. v. 476 *labor ultimus*. Serv. 892. *Monstrat amor verus patriæ* scil. Latinas matronas: earum animum

Tela manu trepidæ jaciunt; ac r
Stipitibus ferrum ſudibuſque imi
Præcipites, primæque mori pro r
Interea Turnum in ſilvis ſæviſſ
Nuntius, et juveni ingentem fert
Deletas Volſcorum acies, cecidiſſ
Ingruere infenſos hoſtis, et Marte

amos Gud., quod illuſtrat Heinſ. *amor verſus* R ille in pectora. Minus ſcite. In fragm. Vatic. videtur *ut* aut melius abeſſe (nam ſive ſit poſtqu parum commodum eſt), aut in *et* mutari. Ita e *patriæ: et videre Camillam*, h. et viderant matro exemplum. Sed vereor, ne, ſi non totus verſus, *ut v. C.*, ad ſupplendum verſum, quem poëta illatum ſit. Totus verſus, ut dixi, olet inter 893. *trepida* Bigot. *manu jaciunt: trepidæque et* *ardent* recepit Heinſ., pro vulgato *audent*. H Sed *ardent* de re bellica poëtis quoque ſatis freq tionis diverſæ duces: *ardent* Rom. et fragm. V pr. et Montalb., et ipſe Medic. a m. pr., ſed ide Aproniani emendatione, *audent*, quod plerique quidem pr. et tert.——896. *in* abeſt Bigot. et *ſilvis T.* Ed. Ven. Burm., qui Virgilium *ſilvis* d notat. *denſiſſimus* Moret. ſec. *leniſſimus* Franc.— pr., unde Heinſ. conj. *Nuntius, ingentem juveni*; i *ingentem* vel *cæcum* Hamb.——898. *Dejectas* pr. Burm.——899. *infeſtos* Edd. vett. et, haud dubie a quibus diſceſſit Naugerius in ed. tert. Ald.

mum ac virtutem declarat. Ita ſaltem accipio; etſi obſcuriorem eſſe ſententiam, quam pro poëtæ ingenio ac more, facile largiar. Nec tamen melius fecerit, qui *monſtrat Camillam*, vel *ſe*, vel *jacere tela*, vel *certamen* ſupplere vellet, vel *monſtrat* pro *docet id facere*, accipere. 893. 894. Junge *ſtipites robore duro:* quibus et ſudibus pro ferro utuntur. 895. *Præcipites*, ut *trepidæ*, feſtinationem ac ſtudium declarat.

896.
tiata. H
deat. M
tum: *N*
ut abſol
dictum ſ
dienda:
more ſuo,
dum erat
genti tum
tiationes
plet Turn
ingentem t
nem, rem

Omnia conripuisse: metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens (et sæva Jovis sic numina poscunt)
Deserit obsessos collis, nemora aspera linquit.
Vix e conspectu exierat, campumque tenebat:
Cum pater Æneas, saltus ingressus apertos,
Exsuperatque jugum, silvaque evadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter se passibus absunt,
Ac simul Æneas fumantis pulvere campos
Prospexit longe, Laurentiaque agmina vidit;
Et sævum Ænean adgnovit Turnus in armis,

900. *O. c. metum: jam* sec. Moret., quod et ipsum ferri possit. *metu* Menag. pr., sicque videtur legisse Jul. Sab.——901. *et sæva* codd. Pierii et Heinsii: sicque editum a Naugerio, et revocatum ab Heinsio: vett. edd. fere: *jam s.* Ita vero distingui debebat; *Ille furens jam sæva J.*, idque non improbem. Ed. Mediol. et aliæ vulgg. cum Goth. pr. et cum codd. Ursin. *nam s.* Dorvill. a m. pr. *si s. J.* *nomina* Medic. *sic n. pellunt* Rom.——902. *n. avia* Bigot. et Goth. tert. *liquit* pr. Moret. *linquent* Goth. sec.——903. *camposq.* Medic., et pro div. lect. tert. Rottend.——904. *Tum p.* Parrh. *invadit* aliquot Pier. *evasit* Ed. pr. Burm. *silvasque—opacas* Sprot. alter Hamb. et Scheffer. cum Parrhas. vid. sup. ad IX, 99.——907. *pass. ibant* pr. Moret.——908. *At simul* pars codd. Heins., sicque vett. edd. nonnullæ, etiam Ald. tert., idque equidem malim: tunc vero v. 912 copula delenda et revocanda est lectio: *Continuo pugnas ineant.* Continuata enim oratio: *At simul—equorum, C. p. i.* Nunc interpunxi post *equorum*; ut jungas: *feruntur—ac simul—simul Turnus.* *Tum pater* Rom. et quatuor Heins., repetitum ex v. 904.——910. *cognovit* Zulich, *conspexit* Gud. pr. Menag. et pr. Moret.

ejus animum. *M. s. omnia corripuisse*, et victores pugna facta omnia loca occupasse.

901. Comparant illud Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή Iliad. α, 5. Pertinet autem hoc, ut toties vidimus, ad epicam œconomiam, ne casu factum videatur, sed Jovis voluntate. *sæva*, ut alibi apud poëtam, infesta, adversa: at mox *sævum Æneam* fortem, ut I, 99 et al. 902. Locorum notationem v. sup. 522. 527 sqq. et Nota ad e. l. 904. *saltus apertos* non obsessos amplius, vacuos ab hoste. 905. *exsuperat jugum*, conf. eod. loco. *Ænean in armis* junge, arma-

Adventumque pedum flatusque a
Continuoque ineant pugnas et pr
Ni roseus fessos jam gurgite Phoe
Tinguat equos, noctemque die lab
Considunt castris ante urbem, et mc

911. *Adventusque* Medic., doctius. *Adventusqu* *Adventumque virum* uterque Rottend. ex vs. 607 Montalb. et Voss. pr.——912. *Continuoque ineant p* ab Ald. pr., usque ad Pulman., et Steph., a quibu *pugnas ineant*, adversantibus scriptis. Etsi id ipsu cat Cuninghamus. Scilicet laboratum est interp v. 908. *ineunt* Medic. a m. pr., reliqua idem *Con* pr. Burm. *ineunt* et *tentant*. Abest *que* ab aliis, Sed hæc nulli usui sunt, adeoque ea monere piget.

armatum, cum agmine armatorum. 911. cf. sup. ad v. 607. *flatus*, hinnitus. 912. Καί νύ κεν—εἰ μή. *ineant. tentent*; iniissent, tentassent, ni tinxisset h. mersisset equos Phœbus Oceano occiduo, qui ultra Hispaniam patet. Monuere olim Grammatici apud Ser-

vium: *tin* tum esse. moneri pa *ineant pug* Potest tam et discrime et jungi Homero: χεσθαι.

EXCURSUS I.

De Diomedis sedibus in Apuliae littore.

Lib. XI, 243 *Vidimus, o cives, Diomedem Argivaque castra* etc., et supra VIII, 9 *Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem, Qui petat auxilium.* Qua arte poëta septimo libro Graecas colonias et populos, quorum originem veteres fabulae a Graecis repetebant, Latinis et Rutulis in belli societatem adjunxit, eadem nunc ad Diomedem in extrema Italiae ora de auxiliis petendis legatos mitti narrat. Quorum auxiliorum adventum cum temporis angustiae, quibus reliqua belli eventa includuntur, non admittant: legatorum reditu et renuntiatione auxilii negati praeclare utitur Maro ad rerum exitum accelerandum et Latinorum consilia praecipitanda. Nam primum incidit (v. lib. XI, 225 sqq.) legatorum reditus in id tempus, quo ante paucos dies a Latinis parum prospere erat pugnatum, consiliaque eorum jam inclinatis animis ad pacem spectabant. Tum vero legati non modo negatum a Diomede auxilium renuntiant, verum etiam consilia ejus et mandata exponunt, quibus ad componendam cum Aenea pacem gravissime hortatur. Erant autem de Diomedis in Daunia, quae Apuliae pars est, sedibus fabulae Graecorum antiquissimae. Ibycum auctorem Schol. Pindari ad Nem. X, 12 excitat, sed cyclicis probabile fit poëtis illas esse tribuendas, iis inprimis, qui reditus Achivorum (Νόστους) carmine exposuerant (cf. sup. ad v. 265. Ad eorum exemplum *Diomedea* libris XII scripta erat a Julio Antonio: ap. Schol. Horat. IV, 2, 23, uti *Phaeacis* a Tuticano, et *reditus Menelai et Helenae* a Lupo: Ovid. ex Ponto IV, 16, 26. 27). Redux enim a Troja Argos factus Diomedes (vid. Odyss. γ, 180 sq.), cognitis uxoris Aegialeae et adulteri Cometae, Stheneli f., insidiis, iterum naves conscendit, et post multos errores (cf. Ovid. XIV Met. 478 sqq.), quibus etiam Aetoliam adiisse ferebatur (v. c. Antonin. Metam. c. 37, ubi cf. Not., ad ea add. Not. ad

ad Apollodor. p. 129 sqq.), cum sociis I
erat, in Sinum Adriaticum evectus, in Da
et Dauni regis filia in matrimonium duct
Argis Peloponnesi, quibus imperaver
nomen Ἄργος ἵππιον fuit, hoc ipsum no
posuisse fertur; quod postea in *Argyripp*
contractum esse aiunt. Hæc est *Diom*
XI, 226, et *Ætoli Arpi* lib. X, 28, et
urbem Argyripam patriæ cognomine gentis
Iapygis arvis. conf. Serv. ad VIII, 9. C
sqq. Postea aliarum quoque urbium p
referri cœpere: ut Brundisii, ap. Justin.
VI, p. 432 A.) Cretensibus hanc urbem
venti et Æquitutici: Serv. ad Æn. VI
nusium, Garganum, Beneventum, Vena
memorat, Sipuntum Strabo VI, p. 435
terræ, quas adiisse narratus est Diomec
vicinis, ut insulam Corcyram (fragm. I
28), verum in Libyam adductus fuit a
(Plutarch. Parallel. p. 311 D.). De I
bus omnino videndi Strabo VI, p. 434.
v. 592—632 et ex eo Schol. Iliad. ε,

Objacent littori Apuliæ, contra mont
promontorium ad mare procurrit, insulæ
men tertia saxosa sit, duæ tantum nu
unam vetustas *insulam Diomedeam* appella
Scymnum Chium v. 430. 431. 432. I
alteram habitatam, alteram desertam, I
nunc Isola *di Tremiti* est, a terræ moti
multa in ea occurrunt. In hac Diomed
subductus ac pro deo cultus fertur: mon
lubro ad seriorem ætatem prostante: v.
44 f. 61. Inter deos receptum jam
Nem. X, 12. Socios autem in aves
fabula tulit: quibus hinc *avium Diomede*
mis Ovid. Met. XIV, 457 sqq. et noste
Nunc etiam horribili visu portenta sequunt
erunt æthera pennis, Fluminibusque vaga
lacrimosis vocibus implent. Ortum fabulæ
avium genus, circa hæc loca sola, ut v

quo locus class. Plin. X, 44 s. 61 et auctor de Mirab. Ausc c. 80. Plinium vel alium inde ductum scriptorem exscri Augustinus C. D. XVIII, 16. Non diversa admodum narratio de Leuce Achillis insula in ostiis seu Borysthenis, Tyræ, seu Istri, ubi avium similis cura circa Achillis tumul narratur ab Arriano in Periplo M. Eux. p. 22 et, qui pri loco erat commemorandus, a Scymno Chio in Fragm. p. 45 T II Geogr. Hudf. it. Antigon. in Admir. c. 134. ubi cf. Be man. et p. 236 et Schneider ad Reliqua Frederici II Vol. II 159. et Plin. X, 41. cf. de hac insula Vauvilliers Notas Sophocl. T. II, p. 61. Tertium simile his avium genus nob lius forte cæteris fuit *Meleagridum*, ad tumulum Meleagri Ætolia visarum: de quibus v. Ælian. H. A. IV, 42, ubi c Schneider et Antonin. Met. c. 2. cum Antigono c. 11, et il Becman. Exornaverat fabulam in *Meleagro* suo Sophocles, quo v. Plin. XXXVII s. 11, 1. Quartum genus est *Memn nidum* ad tumulum Memnonis quotannis convenire et depugna solitarum: v. Ovid. Met. XIII, 576 sq. 600. sqq. Ælian. H A. V, 1. Fit quoque ap. Moschum III, 44. mentio.

Habemus Benedicti Cochorellæ descriptionem insulæ Trem tanæ in Thesauro Italiæ repetitam; multa hic de avibus hi quas nunc *Artenas* appellant, narrantur; nec tamen inde cert avium harum characteres colligere licet, ut appareat, an a larorum genus referendæ sint. Nec Aldrovandus Ornithol. lil XIX, 3, qui accuratius de his avibus egit quemque alii fe sequuntur, quicquam definit; etsi ille habuit ad se transmissa ex insula avem ex hoc genere. Nunc tamen inter Procellaria ex anserino genere, referunt naturæ rerum auctores; apu Linnæum *Procellaria Puffinus* est. Sed bene Willougbeius Rayus monent, expectandos esse meliores auctores, nec dubit Bermannus noster ad Antig. l. c. esse Numidam Meleagride Linn. (nostratum *Perlhuhn*) Anatibus ampliores secundu Cochorellam, diem piscando in medio pelago exigunt, in sc pulorum cavernis nidificant (quam recte itaque Virgilius pos erit *Fluminibusque vagantur aves*, non dicam. Sollertius Ly cophron l. c. v. 595 οἱ θαλασσίαν δίαιταν αἰνήσουσι.), solo adip probantur incolis, quo pro medicamento utuntur: clamo imitantur vagitum puerorum et κινυρισμόν, unde docte Maro *scopulos lacrimosis vocibus implent*, eod. loc. XI, 274. Plinius *fulicarum similes* ait; oloribus assimilat Lycophron l. c. v

59

597. Et Ovid. XIV Met. 509 *Si vol*
forma requiris, Ut non cygnorum, sic al
Servius ad XI, 271 et Tzetzes ad Lyc
pretantur, quæ *ardeæ* essent; sed his
(Nunc plura de his allata sunt a Beckm
c. 80 p. 157 sq. Hoc unum addam
Diomedearum descriptionem et imagine
divers choice Remarks taken in a Journey
nec is scientia naturæ satis fuit instru
poëtis est fabula de sociis in aves muta
Diomede. Ita Illyriis accedentibus
aves esse narratæ sunt: Antonin. l. c.
p. 435 A. Ælian. H. A. I, 1, ubi v. S
aliis auctor de mirab. Auscult. l. c., qu
mede *ab Ænea*, qui *rex illa loca teneb*
Potest ὑπὸ τοῦ Αἰνίου videri mutandum in
olim nonnulli tradiderant. v. Schol. Ly
omnino diversæ de Diomedis morte era
Strabone l. c. p. 436. De Ænea cogita
gressum eum cum Diomede nemo vete
teste lib. I, 11 f.

Unum adhuc commemorare juvat, q
notavit (ex Theophrasto H. Plant. IV,
in hanc insulam ad Diomedis tumulu
vectam, inde in Siciliam transgressam,
alias terras pervenisse. Quantum tame
gitur, ex insula illa nunc exulat. Fuit
primum in Elpenoris tumulo enata. vid.
sup. Excurs. I ad lib. VII sub f. Late
per Italiam pertinuit. Nam non Arpis
Thuriis pro heroë cultus fertur, vid. Sch
12. Plurium idem urbium habitus conc
moratum est. Et monstrata vetusta don
orum arma Luceriæ in templo Minervæ:
et auctor Mirab. Narrat. 117, torques a
in Peucetiis ibid. cap. 120. Quod v
mireris, in intimo Sinus Adriatici recess
mavum fuisse traditur fanum Diomedis.
328. 329. VI, p. 435 B, aliudque inte
nam, ut Scylax narrat in Periplo p. 6; a

Spina, ad ostium Padi Spineticum, *condita a Diomede*. Alias de Diomede narrationes v. ap. Strab. VI, p. 436. Vix videtur in his fides Græcis esse habenda: qui, cum heroëm indigetem in iis locis coli audiissent, forsan more suo Diomedem eum interpretati sunt. Verum a me hæc eo nunc commemorantur, ut intelligatur, fabulam de Diomedis in Italia sedibus fuisse satis nobilem inter veteres, ut poëta ea uti potuerit; usum autem esse ea poëtam ad narrationem variandam et ornandam accommodate.

EXCURSUS II.

De Camilla.

XI, 532 sqq. 539 sqq. *Pulsus ob invidiam.* Episodium hoc poëta ex antiquis Italorum historiis seu fabulis contexuisse putandus est. Ex Servio ad v. 567 colligi potest, Catonem hæc latius esse persecutum in Origg., quæ ipsa res excusare poterat factum parum probabiliter narratum, ut hastæ alligatam infantem trans amnem jacere aliquis maluerit, quam cum illa humeris aut tergo illigata transnare amnem. Quod de Pyrrho, Epiri rege, puero narratum aiunt simile, plane diversum est, si Plutarchum inspicias. Diversus autem utique hic Metabus ab eo, qui ex Troja redux Metapontum in extrema Italia condidisse ferebatur. Is, de quo hic agitur, rex Priverni, quod Volscorum oppidum fuit (nunc vicus *Piperno)*, per seditionem a suis pulsus, Camilla filia infante secum ducta, Amaseno trajecto, in silvis educavit filiam Dianæ consecratam. Non importuna est fabula ad variandam narrationem de bellico apparatu, et tenet animum expectatione fatorum Camillæ, de qua narrationem nunc instituit poëta. Interea huic episodio ultima poëtæ manus non admota esse videtur, cum narratio cum ipso Æneidis argumento omnino non satis coaluerit, Opis autem a Junone missæ ministerium vix eum, quem expectabamus, effectum habeat. Non poterat a morte fatali vindicare Camillam suam Diana; ut nec Jupiter Sarpedonem, nec alii dii alios heroës: Quod tamen idem Jupiter in Sarpedone sibi licere ait, quodque etiam providet, ut ejus corpus, victoris ludibrio subductum,

ductum, in Lyciam abducatur, id hoc
ſumit. Mittitur Opis, Dianæ arcu ir
emtorem conficiat. Illa Aruntem
ſagitta transfigit, ſtatimque ad Olym
Erat tamen, antequam diſcederet, co
et in patriam deportandum, quod ip
turam v. 593. 594, ne ſpoliaretur aut
poëta non attigit: in quo excuſari f
tamen poëtæ referre hunc defectum
595. Ut autem hæc narratio vim a
beat, ponendum eſt, fuiſſe apud Volſ
mentum: uti Sarpedonis in Lycia h
delatum ejus corpus Homerus narrare
Cæterum ex Camilla Clorindam Taſſi
expreſſam ſatis conſtat. vid. *Gieruſal.*
ſqq.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS,
LIBER DUODECIMUS.

ARGUMENTUM.

Attritis duobus adverſis præliis Latinorum viribus, animiſque eorum fractis, Turnus, ubi omnem ſpem ſuam in ſe ipſo ſitam videt, fruſtra diſſuadente Latino, reginaque multis eum cum lacrimis nequicquam retinente, ſingulari certamine cum Ænea dimicare ſtatuit: ejuſque rei Æneam per quendam ex ſuis, Idmonem nomine, facit certiorem—106. Accipit conditionem Æneas, ſollennique utrimque ſacramento fœdus ſancitur—215. Id Junonis impulſu 134—160 a Juturna Nympha, Turni ſorore, in falſam Camertis imaginem converſa, perturbatur—243: primuſque omnium Tolumnius augur, falſo augurio certam ſuis victoriam promittens, unum ex Gylippi filiis haſta trajicit—276. Quo facto in conflictum armorum utraque pars ruit—310.

Æneas

Æneas quoque, dum subiti tumultus ca
care conatur, ab incerto auctore sagitta
dere cogitur—323. Qua re intellecta
bene gerendæ occasionem oblatam r
stragem edit—383. Interim Venus, c
dictamno herba, filio suo medetur.—
Æneas, Ascanium paucis suo exemplo
suis auxilio occurrit, Turnumque non
poscit—445. Verum cum Turnus sui
turna enim, quæ excusso Metisco aurig
batur, in diversam semper partem habe
eos non patiebatur)—485, cæde multor
handæ urbis consilium capit: admotoque
propugnacula proximaque ædificia igne
Amata, cum Turnum occisum arbitraret
laqueo vitam finit—613. His rebus Tu
cum eo rem redactam videret, ut sibi
esset, nisi perpeti mallet sociorum urb
hostium potestatem pervenire, ultro Ænea
tis ad singulare certamen provocat—69
Æneas, cum victi hostis precibus jam p
flecteretur, conspecto in humeris ejus ba
lanti Turnus detraxerat, repente ira accen
adacto eum vita spoliat—ad fin.

Tela jam detexta, et rebus ad novissimum momentum adductis: cum pugna altero die expectanda sit, qua Turnum esse casurum facile quilibet prævidet: nova tamen rerum momenta excitavit poëta variavitque narrationem mirifice. Pugnæ utriusque exercitus substituitur certamen inter Æneam et Turnum singulare. Fœderis conditiones ipsum Æneidis argumentum ac finem continent, ut Trojani in Latio (v. 187 sqq. 202 sqq.) sedes accipiant. Nec tamen hoc ex-

itum hal
Ita nova r
tur. Inc
tudo, cum
eoque ex
num auda
jactantem
spem Æn
nam redu
nam depc
nostram e
cipit Jutur
ma perveni
urbem exe
oppugnare
dit nunc

ÆNEIDOS, LIB. DUODECIMUS.

Turnus ut infractos adverso Marte Latinos
Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
Se signari oculis: ultro inplacabilis ardet,
Adtollitque animos. Pœnorum qualis in arvis,
Saucius ille gravi venantum volnere pectus,
Tum demum movet arma leo, gaudetque comantis
Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Inpavidus frangit telum, et fremit ore cruento:
Haud secus adcenso gliscit violentia Turno.

3. *oculos* Medic. a m. pr.——4. *Attollit se* alter Menag.——5. *v. v. corpus* alter Hamburg.——6. *movet ora* pr. Menag. *comata* Zulich.——7. *Excutiet* Mentel. a m. pr., unde Heins. conj. *Excutier c. t.* Tum *f. Latinos* Parrhas. *Latinis* Goth. tert.——8. *fregit* Franc.——9. *adverso g.* Parrhas. *gliscet* Medic.

et victus interimitur. Sed et in his multa deorum interventu incidunt, quibus erigitur animus ac novitate delectatur.

1. *infractos:* "antea semper non fractos," interpretatur Servius, quem mirum est, nunc demum in hac voce hærere potuisse, quam jam aliquoties poëtæ frequentatam vidimus, v. c. sup. IX, 499 *infractæ ad prælia vires*. Monuerunt nunc satis multi *infractum* esse valde fractum. cf. vel Cerdam. *in* his habet vim Græcorum *α* intensivi, si modo utrumque intendit, nec potius, ut sæpe fit, otiosum vacat et *α* et *in*.

2. *sua nunc promissa:* de meliore armorum successu, et de pugna cum ipso Ænea ineunda. v. sup. XI, 436 sqq. posci, expectari, ut iis satisfaciat. 3. *ultro:* nullis adhuc probris et conviciis a quopiam factis. 4—9. Sumta comparatio ab Homero Iliad. *ε*, 136 sqq. *υ*, 164 sqq., quæ inter splendidissima Homeri loca sunt, translata passim in Scut. Herc. v. 426 sqq., sed ad aliam rerum speciem deflexa et præclare variata: Ut leo vulnere accepto multo magis furit, sic Turnus adverso rerum successu magis etiam quam ante irascitur: hoc

Tum sic adfatur regem, atque
Nulla mora in Turno; nihil es
tent
Ignavi Æneadæ; nec, quæ pe
Congredior. Fer sacra, pater,
Aut hac Dardanium dextra sub
Desertorem Asiæ (sedeant spec

11. *quo dicta* Parrhas. *dona r.* Sprot. *retar.*
vius ad v. 13 " Quidam sane a *Nulla mora in T*
stent jungunt: ne, si distinctio intercesserit, la
Nimis subtiliter; cum duo membra intercedant
recusent.——12. *nec quod pepig.* Bigot. *nec quid*
f. Oudart. *consere* Vratisl. *fidus* Goth. tert.——

hoc enim est *attollit iras*, et *gliscit violentia Turno accenso*: quod Homero erat loco priore Iliad. ε, 135 Diomedem a vulnere recreatum, πρίν περ θυμῷ μεμαὼς Τρώεσσι μάχεσθαι, Δὴ τότε μιν τρὶς τόσσον ἕλεν μένος. Illud vero, quod Iliad. χ, 96 legitur, vix huc commode trahi potest. Cæterum, quæ ad ornatum in his vss. spectent, facile pro se quisque observet. Nec sine fructu similes comparationes aliquis comparet, quæ notatæ sunt jam ab aliis: inprimis Stat. Theb. II, 128 sqq. Lucan. I, 205 sqq. VI, 220 sqq. Valer. III, 587 sqq. Q. Calab. III, 142 sqq. cf. quoque sup. IX. 551 sqq. v. 6 *movet arma*, a virorum pugna petitum; nihil amplius; ad pugnam se parat. cf. Ge. III, 236. Etsi Statius in tigride ornavit hoc: *Bella cupit, laxatque genas et temperat ungues* lib. II Theb. 130. *gaudet*: gravius quam, solet; voluit *exultare*,

γαυριᾷν,
alacritat
ferociam
nere, re
tronis h.
insidiis
translate,
prædandi
epte Serv.
11. R
jam sup.
dum se p
Ænea obt
spicit sup.
verba ad
sed in in
lata. *retr*
Serv. volu
vant, sed,
nam sequit
sacra cf. in
fœdus, ve
Serv. 15.
invidiose,
supra VII,
dixerat Ar
ad ignaviam
accommoda

Et ſolus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos; cedat Lavinia conjunx.
Olli ſedato reſpondit corde Latinus:
O præſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
Virtute exſuperas, tanto me inpenſius æquum eſt
Conſulere, atque omnis metuentem expendere caſus.
Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
Multa manu; nec non aurumque animuſque Latino eſt;

16. *crimen ferro* pr. Voſſ. Parrhaſ. cum Rom., quod admiſit Cuningham. *repellam* idem cum Leid. et Hugen. et a m. ſec. fragm. mſ. Helmſtad. in Annal. litt. 1783, p. 195.——17. *victos* et *victor* agnoſcit Jul. Sabinus. *victor* quatuor Heinſii, unde ille conj. *Aut abeat victor:* et erat hoc manifeſte ſcriptum in Vratiſl. et Ed. pr. Burm. Alludunt Zulich. *quique abeat victor* a m. pr. *abeat* Goth. tert. Sed hæc ipſa aſpirationis omiſſio mutationi τῶ *victos* in *victor* locum feciſſe videtur. Habet utique majorem vim et Turni ferociæ magis conſentaneum eſt: *aut habeat victos* ſc. nos: ſim pro victo; *cedat L. c. cedatque Lavinia* pars codd. Pierian., forte eorum auſu, qui primam correptam mallent in *Lavinia*. cf. ſup. ad lib. VII, 359. *Laurentia conjux* Franc.——19. *quoniam ipſe f.* aliquot Pier., quod et ferri poſſit. *quam tu ipſe* conj. Heinſ. *tantum* aliquot Heinſ. *me* abeſt Ed. pr. Burm., et *eſt* abeſt binis Burm.——21. *metuenti* Zulich. a m. pr.——22. *multa* 23 *Capta m.* duo Rottend.——23. *animus aurumque* Zulich. et Giſan. Ind. Lucret. e Codd., tum plerique apud Pier. In iiſdem *eſt* in fine ſubjectum, quod ab aliis abeſt. Jac. Bryant, acutus judex, hærebat in altero hemiſtichio: *nec non aurumque animuſque Latino*; quod nunc repente de ſe Latinus, et quidem

16. *crimen commune*, criminationem Turni ab omnibus factam (cf. ſup. lib. XI, 215 ſqq.) abolere vult. 17. aut ille vincat me. *victos*, victum me.

18. Decorum ætatis, τὸ ἦθος, in Latini ſermone, hoc eſt, prudentia, moderatio et lenitas, in oculos incurrunt. 19. *quantum ipſe* ornate: quo ferocior tu es, eo magis conſentaneum eſt etc. Ex Attii Antigone expreſſa vult Macrob. VI, 2, pag. 545 *Quanto magis te iſtiuſmodi eſſe intelligo, Tanto, Antigona, magis me par eſt tibi Conſulere et parcere.* 22. *Sunt tibi —Sine me*; hæc jungenda ad abſolvendam ſententiam. Callide ſenex Latinus ea præmittit, quæ

Sunt aliæ innuptæ Latio et La
Nec genus indecores. Sine n
fatu
Sublatis aperire dolis; ſimul h
Me natam nulli veterum ſocia
Fas erat, idque omnes divique
bant.
Victus amore tui, cognato ſang
Conjugis et mæſtæ lacrimis, v
Promiſſam eripui genero; arm

dem ex tertia perſona, loquitur: aut itaque i
quam aliunde illatum, aut legendum *auri a*
tamen Turni minus bene ageretur: quarur
potuit. Hæſiſſe quoque in hoc loco Jo. Sch
expectabat, ut de Turno oratio continuaretu
Sed conf. Not.——24. *Laurentibus arvis* Me
——25. *hæc* abeſt tribus Heinſ. et Ed. Ven
Burm. *me* deerat Franc. *fata* Ven. Erf.
ſec. Zulich.——26. *hoc* repoſuit Heinſ. e M
quod modo præceſſerat. *animo hæc ſimul* Ed
nulli e MS. Berſmanni refinxit Cuningh.——2
divique Goth. pr.——31. *generoque* vel *gene*
magna codd. et edd. pars: recte ſuſtulit Pier.,

quæ dolorem et iram lenire poſſint. Habes regnum paternum, cujus ditio nuper captis aliquot oppidis aucta eſt; mihi aurum eſt (ut ſup. XI, 213 *prædivitis urbe Latini*), et animus largiendi tibi quantum ſatis eſt (h. ſi aurum inſuper cupis, habebis id a me. *animus*, propenſa voluntas); ſunt aliæ puellæ tuis nuptiis non indignæ; verbo adſunt omnia, quæ moderatis votis ſatis facere poſſint; ſed meæ filiæ conjugio potiri non potes. 25. ὀυκ ἀσ-

χήμονες
vius.
in ani
400 Ili
corum:
dicti
De re
29. *cog*
nilia,
Amatæ
cf. ibi
X, 76.
gionis
ſequens
Promiſſ

Ex illo qui me casus, quæ, Turne, sequantur
Bella, vides; quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna vix urbe tuemur
Spes Italas; recalent nostro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem insania mutat?
Si Turno exstincto socios sum adscire paratus:
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet
Italia: ad mortem si te (Fors dicta refutet)
Prodiderim, natam et connubia nostra petentem?
Respice res bello varias; miserere parentis
Longævi, quem nunc mæstum patria Ardea longe

32. *sequentur* Oudart. et Zulich. *sequuntur* Franc. *quæ bella s., Turne, vides* Goth. pr.——33. *quantus pr. patiere* Parrhas. *patiere* etiam Medic. et Oudart. cum Rom. et plerisque aliis Pierianis, excepto Oblongo et Portio. ——34. *turba vix* Goth. pr.——35. *nostro recalant* Goth. pr.——36. *ad hunc* Medic. *o. implent* Hugen.——37. *Quid* sec. Rottend. *referens* Sprot. *refero* Rom. v. Pier. *refero mentem totiens, quæ* Zulich. a m. pr., et sec. *referor.* *mutet* alter Hamb. *motat* Sprot. et aliquot Pier. *mittat* Goth. tert. *reversat* Menag. pr. *cepit* Hugen.——38. *Turni exstinctu* Zulich. a m. pr. *Turno exterrito s. accire* Franc. *accire* vel *adcire* vulgo editum. At ex melioribus suis et Pierianis Heinsius dedit *adscire* h. e. adsciscere; etsi aliud exemplum vocis nec hic nec ad lib. XI, 308 attulit. Antiquam tamen vocem ejus formæ fuisse, docet τὸ *adscivi*, et *adscitum*. Feram itaque etiam in Tacito Agric. c. 19, ubi v. Ern.——40. *dicent* Gud. a m. sec., quod Heinsio arridebat. *discet* Menag. pr. *dicit* Rom.——41. *Sors* tert. Rottend. *Sors et. resignet* Zulich. a m. sec. *Fors dura* Montalb. *recuset* Goth. tert., quod et ab Ursino præscriptum video notæ, qua per formulam id illustrat: *ὃ μὴ γένοιτο.*——42. *Perdiderim* Bigot.——43. *belli* Menag. pr.——44. *mæstum quem nunc* Goth. pr.

Æneæ per legatos promiserat filiam. Vid. sup. VII, 267 sqq. 35. *Italas* ornat: simpl. spes nostras. *recalent* pro *calent*; aut *recalent*, iterum calent, magna quod bis victi pugna. *Serv.* 37. 38. 39. Cur toties consilium muto, fœdere cum Trojanis semel sancito? Si, quod vides mihi faciendum esse extincto te, ad societatem cum Trojanis antea initam redeundum est, cur idem non facio te vivo et incolumi? 44. *longe*

Dividit. Haudquaquam dictis vio
Flectitur: exsuperat magis, ægresc
Ut primum fari potuit, sic institit
Quam pro me curam geris, hanc p
pro me
Deponas, letumque sinas pro laude
Et nos tela, pater, ferrumque hauc
Spargimus, et nostro sequitur de v
Longe illi dea mater erit, quæ nul

45. *Haud quicquam* aliquot Heins. et vett. edd. m. pr.——46. *ardescitque tuendo* Medic., quod rep videtur; etsi defendat illud Jul. Sabinus, ut sit: ir *descitque* etiam Goth. sec., et *tuendo* etiam Colot. sed *medendo* passive ponere potuit, cum adeo *meden* dixerit, ut appareat, etiam *mederi* aliquando passiv Serv. *medendo*, dum ei medetur et medicina affertu vulgg. ante Commelin. cum Medic. Ven. Scheffer. cæteri *insistit*, quod omnes Pieriani exhibebant: *caussam geris* Parrhas.——50. *dextram* Goth. tert.– pr. Burm.

longe Dividit; ne dubita sic jungere; etsi Ardea non adeo longe aberat a Laurento. Non in geographo sed in poëta versamur: cui animus abducendus erat ab angustis finibus regni, in quo hæc agebantur. Itaque amplificat omnia. Sic sup. XI, 317 ager *Longus in occasum*.

46. *Exsuperat*, felix delectu vocabulum pro vulgari crescit, prævalet; ut sup. II, 759 *flammæ exsuperant*; est ex ὑπερίσχειν.

49. *letum pro laude pacisci*, ἀντὶ κλέους mortem recipere, non recusare; h. leto redimere laudem, gloriam. *Letum* autem, cujus saltem discrimen

subibat pu
inf. 74.
sensu *vita*
erat dictur
et damus a
utrumque
test: adeo
quis et n
reddendan
51. *nostro*
fero. Co
qui Iliad.
δ, 510 no
Longe illi
rum frequ
v. Cerda,
2, etiam
lustranda.
mericam
311 sqq.

5

Feminea tegat; et vanis sese occulat umbris.
At regina, nova pugnæ conterrita sorte,
Flebat; et ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrimas, per si quis Amatæ
Tangit honos animum (spes tu nunc una, senectæ
Tu requies miseræ; decus imperiumque Latini
Te penes; in te omnis domus inclinata recumbit):
Unum oro: desiste manum conmittere Teucris.

53. In his: *quæ nube f. F. tegat, et vanis sese occulat umbris*, incommode utique *sese* ad Venerem trahit sententiam: cum de Ænea id melius dicatur. Offendisse ad hoc olim viros doctos ex Cerda disco: cum adeo essent, qui pro *eum* positum putarent. Potest reponi: Si Venus se occuluit, eadem nube occultavit simul suum filium: licuit autem poëtæ ponere id, quod remotius esset. Sed ad interpunctionem attendere debebant interpretes: qua mutata omnia ordine suo procedunt: *Longe illi dea mater erit, quæ nube fugacem Feminea tegat; et vanis sese occulat umbris* sc. ille. Nec autumes sic scribendum fuisse *occulet*. Nam alterum non modo recte sed etiam elegantius dicitur, variato post prius tempore: ut solet inprimis Maro noster. Pro *Feminea* Jo. Schrader. conj. *Cærulea*; et mox *ut vanis*, hoc non male. ——54. *novæ* duo Moret., non male, nisi alterum elegantius esset. Utrumque periphrasin facit vulgaris orationis: *nova pugna* conterrita. *perterrita* tert. Rottend. a m. sec. *contraria* Goth. tert.——55. *m. monebat* Montalb.——57. *spes te* alter Hamb.——58. *spes imp.* Erf.

53. Vid. Var. Lect. Distinximus post *tegat*; quo facto loci difficultas sublata est: *Longe illi dea mater erit*, — *et vanis* (h. e. in vanum) *sese occulat* (pro occulet) *umbris*, quibus ille antea nube a matre (unde materna et nunc *feminea* nubes) tectus, occultatus fuerat. 54. *nova pugnæ sorte*. Minus bene pro magna, Serv. et alii. Immo: nova pugnæ conditione, novo genere: singulari sc. certamine. 55. *moritura*, tamquam quæ mori decrevisset, nisi ille flecteretur. cf. XI, 741 et sæpe. 57. *honos*; αἰδὼς; passive, qui habetur, reverentia. sup. VII, 401. 402 *gratia*. Comparant Intpp. modo Hecubæ Iliad. χ, 82 modo Andromachæ exemplum Iliad. ζ, sed sunt hæc paullo remotiora. 58. *imperii* notionem ornat et auget τὸ *decus*, dignitas, auctoritas. *in te o. d. i. recumbit*; ornate: nititur, tu columen es, tamquam futurus gener, ἐν οἰκίᾳ ἐρήμῃ. 60. *Teucris* pro Teucro, Ænea, positum esse unusquisque videat. Sed quorsum factum? ut a vulgari

Qui te cumque manent isto certam
Et me, Turne, manent. Simul hæc i
Lumina, nec generum Ænean cap
Adcepit vocem lacrimis Lavinia r
Flagrantis perfusa genas: cui plur
Subjecit rubor, et calefacta per or
Indum sanguineo veluti violaverit
Si quis ebur, aut mixta rubent ubi

61. *casuus* Rom., ut solent veteres. v. Pier.
Heins., sed sæpe alterum huic succedere vidimus.
sus vulgo interpungi, a Cerda autem hoc etiam de
cepit vocem matris una cum lacrimis. Quod et
Imo vero L. audivit matris querelas *perfusa genas*
alter Voss. Scheffer. Bigot. Dorvill. a m. pr. E
Goth. sec, et tert., ut subjectum nunc *ignis* sit. Ni
ita malle legi, ne iterum de genis idem repetat, ha
sollenne; sic sup. VIII, 389 *notusque medullas Intravi*
cucurrit. IX, 475 *subitus miseræ calor ossa reliquit.* i
vel vulgg. ante Heins., qui cum Pierio codd. lecti

gari oratione eo magis recederet. Ita mox 62 *hæc lumina* pro, hoc lumen, vitam. 63. *captiva* ad invidiam adjectum: satis erat victa, cujus propositum exitu caruit; vel obnoxia, quæ, marito mortuo, sub generi manu futura est.

64—69. Præclare τὸ ἦθος in virgine servatum. Erubescit illa; animi sensa non eloquitur. Quandoquidem autem sive ex antiqui ævi more, sive ex carminis œconomia, Laviniæ nullæ præcipuæ partes esse in rerum actu poterant: multo magis in rubore puellæ acquiescere debuit poëta. Sic supra quoque lib. XI, 479. 480. Erubuisse autem putanda est, cum præsente Turno nuptia-

rum esset
mater cun
nea, fact
de amore
illa anim
quam, si
meminit.
hypallage
figura;
animo re
et ignis l
borem fac
67. 68.
mero Ilia
runt; sed
lai; et
paullo
docte pr
scititius
tivum
dicitur;

Alba rosa: talis virgo dabat ora colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus;
Ardet in arma magis, paucisque adfatur Amatam:
Ne, quæso, ne me lacrimis, neve omine tanto
Prosequere in duri certamina Martis euntem,
O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer: Cum primum crastina cœlo

70. *tardat* Bigot. *fugitque* Medic. *vultum* Sprot. *in vulnere vulnus* idem a m. pr. Maluit autem hæc Maro sine copula, etsi duriora; quam *figensque in v. v.* vel *fixoque in v. vultu Ardet.*——72. *Nec* Ven. cum Goth. pr. *Te q.* Zulich. et Ed. pr. Burm. *ne me omine* Parrhas., non male, cum Goth. sec. et tert. *o. duro* Sprot.——73. *diri* pr. Hamburg. *certamine* Goth. tert. *diro certamine* Oudart.——74. *Turno est* pr. Hamb., et a m. sec. *libera Martis*, ut et pr. Hamb. Mirum autem, veteres in hoc loco adeo hærere potuisse; ut, quemadmodum Servius docet, unus esse ex XII insolubilibus fuerit habitus.——75. *Acmon* Ven.——76. *refert* aliquot ap. Burm. *Primum cum* malebat Cuningham.

νειν ἐλέφαντα φοίνικι dixerat. 68. *rubent* int. de repercusso rubore vicino. Supplendum autem: *Indum s. veluti—Alba rosa:* qualis tum color esse solet, *tales virgo d. o. colores:* talis color erat in virginis ore.

70. Vt ipse rubor decebat puellam, Turnus Laviniæ amore magis incenditur: nec tamen alloquitur eam, sed oculis in eam conjectis matri respondet. Aliter heroum vita, aliter nostri mores ferunt. *turbat amor.* Cerda bene laudat illud Livii III, 47 de Appio: *Tanta vis amentiæ verius quam amoris mentem turbaverat.* 72. *omine tanto*; ipsis lacrimis ominosis (conf. ad Tibull. I, 3, 13) in exitu ad pugnam. Prorsus ad Homeri ductum Iliad. ω, 218. 219. cf. Iliad. ζ, 486 sqq. Ex posteriore loco et ex altero Apollonii inde ducto lib. I, 295 sqq. illustratur sententia verborum: *neque enim Turno mora libera mortis*, si mors fatalis instat, non liberum mihi est ei moras injicere. Nisi illa exempla essent, simplicissimum erat, mortem de summo discrimine, ad quod pugna adducebat, accipere. Mortem, h. pugnam, non jam licet detrectare. Vera igitur altera apud Servium ratio: *neque enim in potestate mea est, moram inferre venientibus fatis.* Sic quoque Jul. Sab. 76. *Haud placitura* tamquam

Puniceis invecta rotis Aurora rube
Non Teucros agat in Rutulos.
quiescant,
Et Rutulum. Nostro dirimamus s
Illo quæratur conjunx Lavinia ca
Hæc ubi dicta dedit, rapidus
cessit:
Poscit equos, gaudetque tuens a
Pilumno quos ipsa decus dedit C

77. *rubescet* Parrhas. *rubebit* fragm. Helmst
arma Leid. a m. sec. *quiescent* sec. Hamburg.
79. *Et Rutulum.* Sic edd. et inde ab Aldo vul
codd. Heinsianos unus Menag. optimus, quem
alii codd. ejusdem et Pierii omnes (cum Goth
adeoque Rom. et Medic. in eandem lectionem
præfero, ut oratio varietur: quod et Pierius
Recepit nunc Brunck. *dirimamus* recepit pri
et Pierianorum auctoritate. Sic quoque jam
Inde vulgg. *dirimatur.*——81. *trepidusque* Men
onus ac fulcrum versus. Tollendum arbitror
Cuninghamus, et sustulit Brunck.——82.
gaudensque idem a m. pr.——83. *Orycya* Ment

tamquam ignavo Æneæ, qui retractare vellet dicta, ut sup. vss. 11. 12. 78. Comparant Iliad. γ, 68 sqq. 80. Præclare hæc. Hinc Lucan. VII, 348 *medio posuit deus omnia campo.*

81 seqq. An Maro, si retractare licuisset carmen, probaturus fuisset narrationem, quæ sequitur, dubito. Locus est per se elegantissimus, ad exempla veterum heroum armantium se attemperatus. Sed vix placere potest, quod Turnum et Æneam hæc omnia facere narrat *die, seu vespere, qui pugnam antecedit.* Induit arma,

ut e
inhæ
etc.,
quie
v. 1
Nor
fenc
cas,
ard
diu
ne
not

ge
eq
cu
co

Qui candore nives anteirent, curſibus auras. 84
Circumſtant properi aurigæ, manibuſque laceſſunt
Pectora plauſa cavis, et colla comantia pectunt.
Ipſe dehinc auro ſqualentem alboque orichalco

84. *Quo c.* alter Hamb. *c. amnes* Schol. Cruqu. Horat. I Sat. 7, 8. Quod ſimile eſſet illi: *curſu prævertitur Hebrum.*——85. *Et tircum pr.* ſec. Moret. *propere* Rom., et alii aliquot ap. Pier., ut inf. v. 573, et alibi variat lectio hæc. *pueri aurigæ* Obl. et Vatic. Pierii.——86. *pulſa* edd. vett. pleræque cum Ald. pr. et ſec., ſicque Gud. et Menag. pr. Bigot. cum binis Goth. Melius cæteri cum Ald. tert. et ſeqq. *plauſa.* Alter Hamb. et Ed. pr. Burm. *clauſa. comantia* vel *minantia* in marg. Goth. tert.——87. *ſqualente* Goth. ſec. *aurichalco* tert., noto errore, cum ὀρεί-χαλκος ſit. cf. Not. et quos h. l. laudat Burm., inprimis Spanhem. ad Callim. L. P. 19.

Boreæ autem cura equorum laudes repetunt poëtæ; etiam Homerus. Nam Erichthonio, Dardani f., erant equæ a Borea adeo in equum mutato prognatæ: Iliad. υ, 223 ſeqq., quemadmodum Achillis equos ex Podarce Harpyia ſuſceperat Zephyrus Iliad. π, 150 ſq. Quæ omnia celeritatem curſus adumbrare quis non videt? Non male autem Critici veteres apud Servium "culparunt "hoc loco Virgilium, dicen- "tes incongruum eſſe figmen- "tum. Namque Orythia cum "Athenienſis fuerit, filia Ter- "rigenæ (Erechthei), et a "Borea in Thraciam rapta ſit, "quemadmodum potuit Pi- "lumno, qui erat in Italia, "equos dare?" Scilicet exemplum hoc eſt uſus mythorum poëtici apud ſeriores poëtas tam diverſi ab uſu antiquo. Maroni eſt merum ornamentum ac figmentum poëticum; nec de probabilitate hiſtorica ille laborat: antiquis vero erat phantaſma in ſermone hominis ἐνθουσιῶντος, ut ventis natum diceret equum curſu rapido mirabilem. Progeniem modo memorati armenti Erichthonii huc vocat Jul. Sabinus: non magis commode. Probabiliore invento Pentheſileæ equos ab Orythyia donatos narravit Qu. Calaber a Cerda jam laudatus lib. I, 165 ſq. *decus* h. l. γέρας, munus honoris cauſſa datum; ap. Hom. ἄγαλμα. 84. *Qui c.* ornavit Homericum Iliad. κ, 437. cf. Iliad. π, 149. τ, 415. 85. *Laceſſunt plauſa* ornate pro plaudunt. conf. Ge. III, 186. De voc. *laceſſere* v. ad X, 10. 97. *ſqualentem auro,* ſplendentem. v. ſup. ad X, 314. *albo orichalco.* Cum de metallis omnino multa, fide parum explorata, crediderit vetuſtas: etiam pretioſum aliquod et auro proximum metallum narrant poëtæ ὀρείχαλκον, v. c. Hymn. Homer. V, 9, male a nonnullis redditum aurichalcum. cf. h. l. Serv. Æris

Circumdat loricam humeris; ſimul a
Enſemque clipeumque et rubræ corn
Enſem, quem Dauno ignipotens deus
Fecerat, et Stygia candentem tinxera

88. *habenas* Zulich.——89. *Enſemque et clypeum et* ve
Junt. et Ed. pr. Burm. et Zulich. Deerat verſus Parrh
Goth. ſec.——91. *intinxerat* Montalb. *finxerat* Ven. a

ris genus aliquod pallidius fuiſſe ex hoc Virgiliano loco colligitur. v. Bochart. Hieroz. P. II. VI, 16. Hoc melius quam quod Servius affert, album dici auri comparatione; nam per ſe album non eſſe; niſi *album* ſimpl. ad ſplendorem ſpectat, uti Heſiod. Sc. H. 122 ὀρει-χάλκοιο φαεινοῦ dixit, quod jam Cerda aliique maluere. Adde Apollon. IV, 973, ubi cf. Schol. Winkelman. *Monum. ined.* Tom. II, pag. 172 alia affert parum ſubtiliter dicta; in hoc tamen audiendus, quod albo ejuſmodi metallo vaſa in Muſeo Herculanenſi extare narrat. Locus Plinii XXXIV, 2 accuratiore tractatione indiget; manifeſtum tamen ex illo fit, veteres nativum aliquod æs candidum notum habuiſſe, ſimile vulgari huic *(Meſſing)*, ad quod nomen nunc vulgo eſt traductum. v. Beckman. V. C. ad Ariſtot. Mir. Aud. p. 132. Etiam in *Mem. de l'Acad. de Bruxelles* T. III, p. 372 de eo agitur. 88. *aptat habendo*, ad habendum, ut Serv., h. e. ut habere eum commode manu ac tractare poſſit; explorat, an habilis ſit enſis; quomodo alias efferre hoc ſolebat Maro. 89. capiti aptat galeam. *cornua criſtæ*

nove dixiſſe v
comas interp
enim proprie
Sed a poëta
galea duplici
ornata, τρυφάλ
cita et diſcri
diverſas partes
Tales λόφοι, e
ſuis prodeunt
cornua deſigna
tione imbutis
nequeunt. 9
temperandum,
ferrum. Sic
alii ſtridentia ti
et Ge. IV, 17
tingunt Æra la
unda tinxiſſe f
ait; neſcio, an
quandoquidem
gis adeundi n
cultas; et m
phocl. Aj. 105
is occubuit: Ἀ
ἐχάλκευσε ξίφος
et ingenioſe;
Styx non mod
ipſis diis ſace
et, cum aqua a
ferrum canden
ſet, nulla oppor
bebat; verum
Styx et ipſe ἀφ
et incorrupta a
ſecura reddeba

I

Exin, quæ mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus adſtabat, validam vi corripit haſtam,
Actoris Aurunci ſpolium; quaſſatque trementem,
Vociferans: Nunc, o nunquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt; te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. Da ſternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revolſam
Semiviri Phrygis, et fœdare in pulvere crinis
Vibratos calido ferro myrrhaque madentis.

92. *Exhinc* duo Moret. et Ed. pr. Burm. *in mediis* ante Heinſ., adverſis libris. *obnixa* pr. Moret. *columna* multi Heinſ.——93. *corruit* Bigot.——94. *Arunci* pars codd. et edd. vett., quod recte ex melioribus emendatum a Pierio et Heinſio, et ab aliis aliis in locis. Reſpicit locum Juvenal. Sat. II, 99. 100.——96. Heinſ. corrigit: *nunc (tempus) ades*; ut apud Statium Theb. X, 548 *ades o mihi dextera.* Commodius laudaſſet ſup. lib. X, 773. 774 *Dextra—et telum, quod miſſile libro, Nunc adſint.* *Auctor* nonnulli; etiam Goth. tert. hic, et v. 94.——97. *d. petit: proſternere c.* Goth. tert.——98. *validam* Goth. tert. *celebrare* alter Menag., an *terebrare?* inquit Burm.——99. *Semiferi Phrygii* Zulich. a m. pr. *Phrygii* etiam aliquot Pieriani. *fœdare in p. c.* cf. ſup. X, 832.——100. *Criſpatos* Moret. qu. pro div. lect., quod interpretamentum alterius eſt; *vibratos*, h. criſpatos calamiſtro, exponit quoque Servius. cf. Cerda. Burm. *mirraque* multi: melius *murraque.* Medic. et Rom. *muraque.*

mergebantur. Nota eſt fabula de Achille Styge merſo. Quemadmodum igitur aſia aliam aquam meliorem eſſe ad ferrum temperandum (φαρμάσσων, τὸ γὰρ αὖτε σιδήρου γε (non τε) κράτος ἐστί Odyſſ. ι, 393) res eſt notiſſima, obſervata quoque Plinio XXXIV, ſ. 41, ita iſto quidem reſpectu Stygia aqua cum judicio ac delectu poſita videri poteſt.

92. 93. Ad veteris ævi morem omnia. v. Odyſſ. α, 127. cf. Guell. et Cerda ad h. l. 94. *Actoris Aurunci ſpolium.* Actori detractum; ne dubites. Commode vero ponere potuit poëta, bellum Turno cum Auruncis, vicino populo, interceſſiſſe: v. ſup. Exc. ad VII, 726, pag. 168 (149). Ad 95. 96 ſup. X, 773. 774. 99. 100. Perpetua in Trojanos tamquam molles homines jacta probra: conf. ſup. IV, 215 ſeqq. IX, 614 ſqq., partim ex fama de Trojanorum opulentia, partim ex permutatione Trojanorum cum Phrygibus facta. An vero comas jam Phryges illi calamiſtro criſpare

His agitur furiis. Totoque ardentis
Scintillæ absistunt: oculis micat acri
Mugitus veluti cum prima in prælia
Terrificos ciet, atque irasci in cornua
Arboris obnixus trunco; ventosque la
Ictibus, et sparsa ad pugnam proludit
Nec minus interea maternis sævus

101. *Sic agitur* Erf. *loquentis ab ore* Moret. tert. et M interpolatio.——102. *existunt* Rom. Leid. et Parrhas. et pro var. lect. Oudart. et Ed. pr. Burm. *Absistunt scin.* ap Pier.——103. *cum primum* Rom. et alii Pier. cum Goth. sec. *cum prima* haud dubie doctior lectio est, se vitio Medicei *cum primam*, emendato ab Aproniano, *ciet*, *aut* Rom. et alii Pier. cum parte Heins., sic quoque et Medic. a m. sec. *autque*, perperam tamen. *atque* e unde repetit versus 104. 105. 106.——105. *adnixus* Hu tel. pr.——106. *Actibus* Zulich. a m. pr. *aut sp.*, quo terat, omnes Pier. et Heins., nec tamen receptum: i tertius cum Erf. *aut sp. pugna* Sprot. Dorvill., hic et aliis ap. Burm., quem vide.

soliti fuerint, ex poëta probatum dare nolim: videtur heroici sæculi more deserto sui temporis morem substituisse. 101. 102. De ira nil frequentius his: v. Cerda. Jam præivit Homerus Iliad. α, 104. ο, 207. Odyss. δ, 662. Hesiod. Sc. Herc. 390, sed *scintillæ* h. fulgores, μαρμαρυγαὶ, rem augent mirifice. Prætulit signa Apollon. I, 1296. 1297. In cæteris præivit Lucret. III, 290 de calore: *Cum fervescit, et ex oculis micat acribus ardor.* 103. 104. 105. Ornatum comparationis ex Ge. III, 232. 233. 234 petiit, ubi v. Not. Versum græcum in Epp. ad Attic. VIII, 5 Cerda adscripsit et jam Guell. ῥίψαι πολλὰ μάτην κε-

ράεσσιν ἐς ἠέρα hic: *ventos la* lud alterum: *arena* propriu turæ esse jam 70 notavit. Cyneg. 56. 57 IV, 237 sqq.

107. *sævus* ties jam poëta *sævum*, *crudel rum.* *acuit M furores* VII, enim poëtæ d ὀξύνειν, παροξ virtutem, ira acuere se ad Etiam pro *a mem*, acuere poëta ausus e *tisque lupos acu.*

Æneas acuit Martem, et se suscitat ira,
Oblato gaudens conponi fœdere bellum.
Tum socios mæstique metum solatur Iuli,
Fata docens; regique jubet responsa Latino
Certa referre viros, et pacis dicere leges.
Postera vix summos spargebat lumine montis
Orta dies; cum primum alto se gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant:

108. *acuit mentem* Ven. *se suscitat ira:* non *iræ*, ad iram; sed ira excitat animum, vires animi, virtutem. Sic sup. V, 454 *vim suscitat ira.*——110. *mæstumque* Erf.——112. *Cuncta* edd. Junt. et Aldd. pr. *discere* Oblong. Pierii, perperam.——113. *Postera lux* Goth. tert. *summo spargebat lumine* aliquot Heins., et apud Diomedem lib. II, in quo etiam *terras* legitur.——114. *Visa dies cum p. a. se g. tollit* alter Hamb. Ita reliqua sic jungenda: *Solis equi lucemque—efflant.*——115. *e latis* perperam sunt qui legant. De elato equorum in altum eluctantium capite cogitandum. *afflant* Ven. et Ed. pr. Burm.

Ge. IV, 435. 109. *fædere*; pugna singulari ex fœdere. Idem v. 112 *pacem* dixit. 111. *Fata docens.* Non veretur hoc ipso detrahere aliquantum virtuti herois sui. Qui enim novit fatale sibi esse, ut vincat, non adeo magna virtute indigere videtur, quam qui incerto, multo magis qui certo, vitæ discrimine ad pugnam procedit. Sed fecit hoc, an recte non dixerim, exemplo Homeri: apud quem Helenus Hectorem ad certamen hoc ipso argumento excitat Iliad. η, 50. 52. 112. *viros.* κατὰ τὸ σιωπώμενον, intelligitur missos legatos, ut Serv. monet: etsi sup. vs. 75 tantum unus Idmon memoratus est; nisi dicas, missos nunc esse ab Ænea alios, comites datos redeuntibus Latini legatis.

113. Bene Servius: "Et "sciendum, nunquam diem "sic potenter descripsisse Vir-"gilium, sicut in IV, 522 noc-"tem, ubi Dido pervigilans "deliberat." Oritur scilicet dies, *qui fatum rebus in ævum Conderet humanis*, quoque summa belli et carminis exitum suum inveniret. Ordo: *Postera vix summos spargebat—Campum—Rutuli Teucrique parabant*; pro: cum pararent. Reliqua in medio declarant ortum diei. 115. *lucemque elatis naribus efflant.* Exquisitius vocabulum captavit poëta, *lucem* pro flamma, igni. Nam equos Solis ignem efflare, πῦρ πνεῖν, commune est: conf. Cerda. Ovid.

Campum ad certamen magnæ sub mo
Dimensi Rutulique viri Teucrique pa
In medioque focos et dIs communibus
Gramineas. Alii fontemque ignemq
Velati limo, et verbena tempora vinc

117. *Demensi* Medic. Gud. Leid. Hugen. Par. *Dim* *pum parare* h. instruere, κοσμεῖν, puta æquando et purgan inf. v. 770. 771 simile quid subjicitur. Moneo, ne qui gere: *Campum—Dimensi, Rutulique viri Teucrique parabant et Dis communibus aras Gramineas.* Etsi enim *que* facile ad *f* test: tamen contortior hæc videtur esse ratio.——118. *I* *aris* sec. Rottend. *arces* Menag. pr.——119. *fontesque* Z *nem fontemque* Leid. *parabant* Goth. tert.——120. Lege Ad hæc verba Heinsios et Burmannos expectabam dispu ad Servium remittit, alter tacet. Subjeci jam interpre lectionis, qualis illa instituenda sit. De insula seu vi qua *velari* toties dicuntur qui vittati sunt. Consonant ea *et verbena tempora vincti*: ut vitta verbenis seu herbis sacri Occurrunt quoque herbæ gramineæ in monumentis vet vius: " Atqui, monet, Feciales et Pater patratus, per " dera confirmabantur, nunquam utebantur vestibus lin inde multa, ut solet Grammaticus, inepte. Verum ne prisca ætas præcones, κήρυκας, habet: ut in eodem loco 116 sq.) nec de *veste linea* hic agitur, sed de ministris sacr Jam autem fateor *vittam lineam* mihi nondum auditam ess *ta, infula*: potuit quoque poëta *Velati lana* dicere: sed i ruptum esse potuit. *Lintearum* autem *vestium* usus mul

Ovid. Met. II, 119. 154. 155. Præiverat autem etiam in vocis dilectu Ennius: *funduntque elateis naribus lucem*, ut Servius monuit, et Lucilius apud Victorinum: *efflantque elatis naribus lucem.* 116. In seqq. potuit ante oculos versari simile inter Trojanos et Achivos fœdus de pugna singulari Iliad. γ, 314 sqq. Campum *parabant*, instruebant, æquando, purgando, ab arbustis etc. v. Var. Lect. 118. 119. Argutantur

Servius, Jul. S In *ara*, quæ h. puta esse *focum*, pit. *Dii autem* quos utrique jur tinus et Æneas; pertii, I, 11, *perfida* non men *deos.* Sicque s 275 *communes dii* Fl. IV, 761. tur: *Velati lino* cincti, cui frond implicitæ. Feci

Ductores auro volitant ostroque decori,
Et genus Assaraci Mnestheus, et fortis A
Et Messapus equum domitor, Neptunia
Utque dato signo spatia in sua quisque r
Defigunt tellure hastas, et scuta reclinan
Tum studio effusæ matres, et volgus i
Invalidique senes, turris et tecta domo
Obsedere: alii portis sublimibus adsta
At Juno e summo, qui nunc Albanu

126. *auro volucres* Zulich. a m. pr. *ostroque superbi* quod idem recepit Cuningham. Sane *ostroque decori* jam ed —127. *et acer A.* Vratisl. *Asilas* multi et h. l.— repetitus sup. VII, 691, et IX, 523.—129. *spatia infr* —130. *Effigunt*, *Diffigunt*, *Diffugiunt* lapsus librariorum Dignius notatu est *telluri*, quod multi Heins. (cum Goth. habent; quam familiam Romanus ducit, alteram Medic men Maro *tellure* amplexus esse, si alia loca et similes —131. *inerme* Zulich.—132. *turrisque* Goth. tert. Parrhas. Rom.—133. *Obsidere* Mentel. tert. vide lib Zulich. a m. pr. Montalb. et Ed. Burm. pr. cum Rom *ex s.* ante Heins.

obest; nam genus hoc *pila* tamquam speciem comprehendit. Quod si *pilatus* alias non occurrit, ad analogiam tamen aliarum vocum: *hastatus*, *clipeatus*, recte se habet. Martialis auctoritate lib. X, 48 uti vix licet, cum de lectione non satis liquido constet. 127. Mnestheum, Asylam, et Messapum excitat nominatim, primum ut poëta, quandoquidem singula enarrata plus ἐναργείας habent quam summatim annumerata; tum quia hi inter viros principes maxime memorabiles, quorum etiam mox opera erit præcipua. De Mnestheo Trojano vid. sup. ad lib. V,

116. 117, de
lib. X, 175—
in Latinorum
sup. VII, 691.
116 diximus, p
nulla ex Iliad.
ta: ut hic ex v
ἀσπίσι κεκλιμένο
est ab hoc, quod *scuta reclinan*
ibi innixi sunt scutis, ut sup.
lib. IX, 229 *Stant longis adnixi*
hastis et scuta t
reponunt in
ται, ἀνακλίνο
ta. 131 seq.
tate spectandi
minæ, pueri
tecta et muros ascendunt. ædium
134. *At Juno*; de formula hac,

Puniceis invecta rotis Auro
Non Teucros agat in Rut
quiescant,
Et Rutulum. Nostro dirima
Illo quæratur conjunx Lavin
Hæc ubi dicta dedit, rap
cessit:
Poscit equos, gaudetque tuen
Pilumno quos ipsa decus dedi

77. *rubescet* Parrhas. *rubebit* fragm. Hel *arma* Leid. a m. sec. *quiescent* sec. Hambur 79. *Et Rutulum.* Sic edd. et inde ab Aldo v codd. Heinsianos unus Menag. optimus, quen alii codd. ejusdem et Pierii omnes (cum Got adeoque Rom. et Medic. in eandem lectionem præfero, ut oratio varietur: quod et Pierius Recepit nunc Brunck. *dirimamus* recepit pri et Pierianorum auctoritate. Sic quoque jam Inde vulgg. *dirimatur.*——81. *trepidusque* Mena onus ac fulcrum versus. Tollendum arbitror. Cuninghamus, et sustulit Brunck.——82. *Pa gaudensque* idem a m. pr.——83. *Orycya* Mentel.

tamquam ignavo Æneæ, qui retractare vellet dicta, ut sup. vss. 11. 12. 78. Comparant Iliad. γ, 68 sqq. 80. Præclare hæc. Hinc Lucan. VII, 348 *medio posuit deus omnia campo.*

81 seqq. An Maro, si retractare licuisset carmen, probaturus fuisset narrationem, quæ sequitur, dubito. Locus est per se elegantissimus, ad exempla veterum heroum armantium se attemperatus. Sed vix placere potest, quod Turnum et Æneam hæc omnia facere narrat *die, seu vespere, qui pugnam antecedit.* Induit arma,

ut expl
inhærea
etc., ut
quieti
v. 113 P
Non tam
fendisse v
cas, decla
ardorem
dium. R
ne animu
notatione

83. Poë
genus orn
equi ex Th
cujus uxor
conf. Apoll

Circumdat loricam humeris;
Ensemque clipeumque et rubr
Ensem, quem Dauno ignipote
Fecerat, et Stygia candentem

88. *habenas* Zulich.——89. *Ensemque et cly* Junt. et Ed. pr. Burm. et Zulich. Deerat ver Goth. sec.——91. *intinxerat* Montalb. *finxe*

ris genus aliquod pallidius fuisse ex hoc Virgiliano loco colligitur. v. Bochart. Hieroz. P. II. VI, 16. Hoc melius quam quod Servius affert, album dici auri comparatione; nam per se album non esse; nisi *album* simpl. ad splendorem spectat, uti Hesiod. Sc. H. 122 ὀρειχάλκοιο φαεινῦ dixit, quod jam Cerda aliique maluere. Adde Apollon. IV, 973, ubi cf. Schol. Winkelman. *Monum. ined.* Tom. II, pag. 172 alia affert parum subtiliter dicta; in hoc tamen audiendus, quod albo ejusmodi metallo vasa in Museo Herculanensi extare narrat. Locus Plinii XXXIV, 2 accuratiore tractatione indiget; manifestum tamen ex illo fit, veteres nativum aliquod æs candidum notum habuisse, simile vulgari huic *(Messing)*, ad quod nomen nunc vulgo est traductum. v. Beckman. V. C. ad Aristot. Mir. Aud. p. 132. Etiam in *Mem. de l'Acad. de Bruxelles* T. III, p. 372 de eo agitur. 88. *aptat habendo*, ad habendum, ut Serv., h. e. ut habere eum commode manu ac tractare possit; explorat, an habilis sit ensis; quomodo alias efferre hoc solebat Maro. 89. capiti aptat galeam. *cornua cristæ*

nove
coma
enim
Sed a
galea
ornat
cita
diver
Tales
suis p
cornua
tione
neque
tempe
ferrun
alii str
et Ge.
tingun
unda t
ait; n
quand
gis ad
cultas;
phocl.
is occul
ἐχάλκε
et ing
Styx n
ipsis d
et, cun
ferrum
set, null
bebat;
Styx et
et incor
secura r

I

His agitur furiis. Totoque ar
Scintillæ abſiſtunt: oculis mic
Mugitus veluti cum prima in p
Terrificos ciet, atque iraſci in
Arboris obnixus trunco; ventoſ
Ictibus, et ſparſa ad pugnam pr
Nec minus interea maternis ſ

101. *Sic agitur* Erf. *loquentis ab ore* Moret. ter interpolatio.——102. *exiſtunt* Rom. Leid. et Pa et pro var. lect. Oudart. et Ed. pr. Burm. *Abſi* ap Pier.——103. *cum primum* Rom. et alii Pie Goth. ſec. *cum prima* haud dubie doctior lectio vitio Medicei *cum primam*, emendato ab Apron *ciet*, *aut* Rom. et alii Pier. cum parte Heinſ., ſic q et Medic. a m. ſec. *autque*, perperam tamen. *a* unde repetit verſus 104. 105. 106.——105. *adnix* tel. pr.——106. *Actibus* Zulich. a m pr. *aut ſp.* terat, omnes Pier. et Heinſ., nec tamen receptun tertius cum Erf. *aut ſp. pugna* Sprot. Dorvill., h aliis ap. Burm., quem vide.

ſoliti fuerint, ex poëta probatum dare nolim: videtur heroici ſæculi more deſerto ſui temporis morem ſubſtituiſſe. 101. 102. De ira nil frequentius his: v. Cerda. Jam præivit Homerus Iliad. α, 104. ο, 207. Odyſſ. δ, 662. Heſiod. Sc. Herc. 390, ſed *ſcintillæ* h. fulgores, μαρμαρυγαὶ, rem augent mirifice. Prætulit ſigna Apollon. I, 1296. 1297. In cæteris præivit Lucret. III, 290 de calore: *Cum fervifcit, et ex oculis micat acribus ardor.* 103. 104. 105. Ornatum comparationis ex Ge. III, 232. 233. 234 petiit, ubi v. Not. Verſum græcum in Epp. ad Attic. VIII, 5 Cerda adſcripſit et jam Guell. ῥῖψαι Πολλὰ μάτην κε-

ρά..σιν ἐς
hic: *vento*
lud alteru
arena prop
turæ eſſe ja
70 notavit
Cyneg. 56.
IV, 237 ſq
107. *ſæv*
ties jam poë
ſævum, crua
rum. acuit
furores VII,
enim poëtæ
ὀξύνειν, παρο
virtutem, ir
acuere ſe ad
Etiam pro *a*
mem, acuere
poëta auſus e
tiſque lupos acu

Campum ad certamen magnæ
Dimensi Rutulique viri Teucr
In medioque focos et dIs comm
Gramineas. Alii fontemque i
Velati limo, et verbena tempo

117. *Demensi* Medic. Gud. Leid. Hugen. *pum parare* h. instruere, *κοσμεῖν*, puta æquanc inf. v. 770. 771 simile quid subjicitur. Mo gere: *Campum—Dimensi, Rutulique viri Teucri et Dis communibus aras Gramineas.* Etsi enim *q* teſt: tamen contortior hæc videtur eſſe ratio. *aris* sec. Rottend. *arces* Menag. pr.—119. *nem fontemque* Leid. *parabant* Goth. tert.— Ad hæc verba Heinſios et Burmannos expect ad Servium remittit, alter tacet. Subjeci ja lectionis, qualis illa inſtituenda ſit. De in qua *velari* toties dicuntur qui vittati ſunt. C *et verbena tempora vincti*: ut vitta verbenis ſeu Occurrunt quoque herbæ gramineæ in monu vius: " Atqui, monet, Feciales et Pater pat " dera confirmabantur, nunquam utebantur inde multa, ut ſolet Grammaticus, inepte. priſca ætas præcones, *κήρυκας*, habet: ut in 116 ſq.) nec de *veſte linea* hic agitur, ſed de mi Jam autem fateor *vittam lineam* mihi nondum *ta, infula*: potuit quoque poëta *Velati lana* dic ruptum eſſe potuit. *Lintearum* autem *veſtium*

Ovid. Met. II, 119. 154. 155. Præiverat autem etiam in vocis dilectu Ennius: *funduntque elateis naribus lucem*, ut Servius monuit, et Lucilius apud Victorinum: *efflantque elatis naribus lucem.* 116. In ſeqq. potuit ante oculos verſari ſimile inter Trojanos et Achivos fœdus de pugna ſingulari Iliad. γ, 314 ſqq. Campum *parabant*, inſtruebant, æquando, purgando, ab arbuſtis etc. v. Var. Lect. 118. 119. Argutantur

Serviu
In *ara*
puta e
pit.
quos u
tinus e
pertii,
perfida
deos.
275 *co*
Fl. IV
tur:
cincti,
implici

Ductores auro volitant ostroc
Et genus Assaraci Mnestheus,
Et Messapus equum domitor
Utque dato signo spatia in su
Defigunt tellure hastas, et sc
Tum studio effusæ matres, e
Invalidique senes, turris et t
Obsedere: alii portis sublimi
At Juno e summo, qui nur

126. *auro volucres* Zulich. a m. pr. g quod idem recepit Cuningham. Sane *ostroqu* ——127. *et acer A.* Vratisl. *Asilas* multi repetitus sup. VII, 691, et IX, 523.——1 ——130. *Effigunt*, *Diffigunt*, *Diffugiunt* lapsu Dignius notatu est *telluri*, quod multi Heinf habent; quam familiam Romanus ducit, al men Maro *tellure* amplexus esse, si alia loca ——131. *inerme* Zulich.——132. *turrisque* C Parrhas. Rom.——133. *Obsidere* Mentel. te Zulich. a m. pr. Montalb. et Ed. Burm. pr. *ex f.* ante Heinf.

obest; nam genus hoc *pila* tamquam speciem comprehendit. Quod si *pilatus* alias non occurrit, ad analogiam tamen aliarum vocum: *hastatus*, *clipeatus*, recte se habet. Martialis auctoritate lib. X, 48 uti vix licet, cum de lectione non satis liquido constet. 127. Mnestheum, Asylam, et Messapum excitat nominatim, primum ut poëta, quandoquidem singula enarrata plus ἐναργείας habent quam summatim annumerata; tum quia hi inter viros principes maxime memorabiles, quorum etiam mox opera erit præcipua. De Mnestheo Trojano vid. sup. ad lib. V,

116. lib. X in La sup. V 116 d nulla ta: u ἀσπίσ est ab ibi in lib. I *hastis* reponi ται, ἀ ta. 1 tate sp minæ, tecta e 134

Ductores auro volitant ostroque
Et genus Assaraci Mnestheus, et
Et Messapus equum domitor, l
Utque dato signo spatia in sua (
Defigunt tellure hastas, et scuta
Tum studio effusæ matres, et v
Invalidique senes, turris et tect
Obsedere: alii portis sublimibu
At Juno e summo, qui nunc

126. *auro volucres* Zulich. a m. pr. *ostro*
quod idem recepit Cuningham. Sane *ostroque d*
——127. *et acer A.* Vratisl. *Asilas* multi et
repetitus sup. VII, 691, et IX, 523.——129
——130. *Effigunt*, *Diffigunt*, *Diffugiunt* lapsus l
Dignius notatu est *telluri*, quod multi Heinf. (
habent; quam familiam Romanus ducit, alter
men Maro *tellure* amplexus esse, si alia loca (
——131. *inerme* Zulich.——132. *turrisque* Go
Parrhas. Rom.——133. *Obsidere* Mentel. tert.
Zulich. a m. pr. Montalb. et Ed. Burm. pr. (
ex s. ante Heinf.

obest; nam genus hoc *pila* tamquam speciem comprehendit. Quod si *pilatus* alias non occurrit, ad analogiam tamen aliarum vocum: *hastatus*, *clipeatus*, recte se habet. Martialis auctoritate lib. X, 48 uti vix licet, cum de lectione non satis liquido constet. 127. Mnestheum, Asylam, et Messapum excitat nominatim, primum ut poëta, quandoquidem singula enarrata plus ἐναργείας habent quam summatim annumerata; tum quia hi inter viros principes maxime memorabiles, quorum etiam mox opera erit præcipua. De Mnestheo Trojano vid. sup. ad lib. V,

116.
lib. X
in Lat
sup. V
116 di
nulla (
ta: ut
ἀσπίσι
est ab
ibi in
lib. IX
hastis (
repon
ται, ἀ
ta. 1
tate sp
minæ,
tecta e
134

Magnanimi Jovis ingratum ad
Prætulerim, cœlique lubens in
Disce tuum, ne me incuses, J
Qua visa est fortuna pati, Parc
Cedere res Latio, Turnum et
Nunc juvenem inparibus videc
Parcarumque dies et vis inimic
Non pugnam adspicere hanc
possum.
Tu, pro germano si quid præ
Perge; decet. Forsan misero
Vix ea: quum lacrimas oculis

145. *Pertulerim* tert. Rottend. *lubens* Gu Burm. et aliquot Pier.; f. *non*, inquit Cun hic lectum Arusianus Messius agnoscit, et f bus autem *Quod* maluit. *Qua* tuetur Servi Uterque Mentel. *Qua* h. quam: et *Quam* a rius.——148. *numine texi* Zulich.——149. Goth. sec. *imparibus telis* Mentel. et Rot div. lect. *factis* sec. Hamb. *votis* Erf. a pr et Erf. *in fœdere* Medic. a m. pr.——152. male. *præsentius*, efficacius, majus, oppor Hamb. et duo Leid. cum Goth. tert.—— *lacrimis* Ed. pr. Burm. *profundit* Medic. M Heinsio arridebat. *profugit* Rom. Cuni Sed est plena interpunctio post *profudit* Tum vs. seq. nova sententia.

rum, fontium, 144. *ingratum cubile:* h. invisum, quatenus stuprum Junoni invisum a Jove in eo exercetur. Ita malim accipere quam aut ad *Jovem ingratum* aut ad *Latinas ingratas* retrahere. Servius varie tentat. 151. Comparant Iliad.

γ, ver cit, ritu ven vid. Ilia plu

Solis avi specimen: bigis it Turn
Bina manu lato crispans hastilia f
Hinc pater Æneas, Romanæ stir
Sidereo flagrans clipeo et cœlesti
Et juxta Ascanius, magnæ spes a
Procedunt castris, puraque in ve

164. *speciem* Goth. tert. et Serv. ap. Burm., e davit Broukh. in Propert. IV, 11, 93, sed *specin* sed documentum: id quod argueret patrem Sic jam Ge. II, 241 *Salsa autem tellus—Tale d* v. Pier. *in altis* aliquot Pier.——166. *Tum* a *Hic* Parrhas.——168. *spes a. proles* Zulich. nonnulli *magna*, teste Servio.

vius: pompa, ambitu. 164. Corona radiata ornatus Latinus in stirpis a Sole ductæ argumentum. *specimen* est δεῖγμα, documentum. v. Var. Lect. *Solis avi* ad maternum genus et Circen, Solis filiam, hic esse recurrendum, nullus dubito. Interea Latinum ipse poëta sup. VII, 47 Fauno et Marica genitum prodidit. Quod Maricam eandem ac Circen fuisse Servius contendit, grammaticum acumen sapit. Etsi verum est, Circes et Ulyssis filium habitum Latinum, auctore ipso Hesiodo Theog. 1011—1015, tamen necessitas nulla est, ut, quod alii arbitrantur, Maronem sui ipsius oblitum nunc aliud sequi dicamus. Sed, cum tam multimode famulæ veteris Italiæ narratæ et ornatæ fuerint, potuerunt esse utique, qui vel Faunum vel Picum (nam *avum* simpliciter de uno ex progenitoribus accipere licet) e Circe sublatum traderent. Ita Pi-

cum a
dii M
novim
filium
quos
scripsit
Cæteri
qualis
toribu
utique
ostent
Cæsar
tum
Cerda
Velle
dubit
rem
tum
radiis
III,
tpp.
tamen
Marc
cujus
gona
Orpl
ex n
sup.
clipe

Quam propter tantos potui perf
Et pater omnipotens, et tu Satu
Jam melior, jam, diva, precor,
vors,
Cuncta tuo qui bella, pater, sub
Fontisque, Fluviosque voco, qu
Religio, et quæ cæruleo sunt nu
Cesserit Ausonio si fors victoria
Convenit, Evandri victos disce
Cedet Iulus agris; nec post arr
Æneadæ referent, ferrove hæc

177. *Qua pr.* Ed. pr. Burm.——178. *Satu*
Romano codicum pars (et Goth. pr. ac tert
Naugerium, qui *S. Juno* recepit: idque Obl
firmabant, etiam Medic. Fogginii, sed voc
sicque Donatus legerat. *Conjunx* iterum revc
inclute scriptum cum Medic. et Gud., nam
——180. *tenes sub n.* Dorvill. a m. sec. *ten*
aliquot Heins.——181. *Et fontes fl.* Oudar
Zulich.——182. *R. est quæ* Leid. *quæ et*
vill., qui et *omnia*, et Mentel. pr. a m. pr.
dic. *descendere* Goth. tert. et aliquot Hein
ab urbe alter Menag. *ad urbes* Goth. ter
vett. ap. Pier. inter quos Rom. et quatuor
idem *ulla arma.*——186. *referant* et *lacessan*
pr. Menag. *belloque* pro var. lect. pr. I
Zulich. a m. pr. *lacessunt* sec. Hamb.

stricto ense, tamquam perjurium ulturus, Latinus sceptro protenso precatur. 177. Comparant verba ex Iliad. α ᾧ ἔπι πόλλ' ἐμόγησα. 179. *jam melior*, propitia, placata: ad Heleni monitum respicere putatur sup. lib. III, 435 sqq. 180. *torques* h. l. regis, mode-

raris
rum
Reli
h.
men
etia
nece
etc.
συγ

Sin noſtrum adnuerit nobis Victoria Martem
(Ut potius reor, et potius dI numine firment),
Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto. Paribus ſe legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant. 191
Sacra deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto;
Imperium ſollemne ſocer: mihi mœnia Teucri
Conſtituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Æneas; ſequitur ſic deinde Latinus, 195
Suſpiciens cœlum, tenditque ad ſidera dextram:

187. *Si n.* Ed. pr. Burm. et plerique codd. Pier. cum Rom. *Sin veſtrum* Bigot. *adnuerint* Ven. *Mavors* alter Hamb.——188. *Ut potius* etiam altero loco e Medic. et Hulſ. dedit Cuningh. *numina* Rom. Gud. et Sprot., quod defendi poteſt. *potius munimine* Zulich. *propius di numina f.* vetus liber ap. Pier., qui ipſe ille Romanus eſſe videtur.——189. *te Teucris* ſec. Hamb. *non T.* alter Menag.——190. *Non mihi* Parrhaſ. *P. ſed legibus* ſec. Moret. et Dorvill.——191. *Injunctæ* Hugen. *mittent* tres ap. Burm. et Oblong. Pierii. *mutant* Goth. ſec. *ſe mittere*, eſt coire, convenire.——192. *habebit* Zulich. a m. pr.——194. *Conſtituant* Parrhaſ. *dedit* Goth. tert.——195. *Tum*, *Tunc*, *Dum* aliquot ap. Burm., et mox *cum deinde*, *ſed deinde*, *tum deinde*. Erf. *Hæc prior A. ſ. ſic d.*——196. *Suſcipiens* Gud. et Sprot. *tendenſque* Menag.

hoc, ut. 187. *Sin noſtrum adnuerit nobis Victoria Martem:* Per hypallagen dictum, pro, ſin noſter Mars adnuerit nobis victoriam, accipit Servius, alii tacent. Eſt doctior ratio loquendi, pro vulgari: ſi annuerit Victoria, faverit, noſtræ pugnæ: quod fit fauſto ejus exitu. Nunc, cum pro pugna Mars memorari ſoleat, pro pugna eventu ſecundo *noſtrum Martem* dixit, h. exitum ſecundum, qualem nos optamus. Ita Mars non modo pugnam, ſed et fortunam et ſucceſſum pugnæ, in noto illo denotat: *æquo Marte*, ut ſup. VII, 540 et al. *ſecundo Marte*, X, 21. 188. *reor*, h. l. pro ſpero. 189 ſqq. Hæc egregie ex eo, quod vere factum eſſe ex hiſtoriis conſtat, adumbrata ſunt. v. inf. Exc. III ad h. l. 190. *Paribus legibus.* Hoc jam præmunierat poëta oraculorum veterum auctoritate: ſup. VII, 256 *Et veteris Fauni volvit ſub pectore ſortem*—paribuſque *in regna vocari* Auſpiciis. 192. *Sacra deoſque*, intell. Penates ac Veſtam. vid. ſup. Exc. IX ad lib. II. Latinus habebit ſummum imperium cum jure belli:

Hæc eadem, Ænea, Terram,]
Latonæque genus duplex, Jan
Vimque deum infernam et dur
Audiat hæc Genitor, qui fœde
Tango aras; medios ignis et n
Nulla dies pacem hanc Italis, r
Quo res cumque cadent: nec n
Avertet; non, si tellurem effun
Diluvio miscens, cœlumque in

198. *J. biformem* Goth. tert.——199. *infer* Ven. et Exc. Burm. *deum infernum* Goth. jam Pier. monuerat; recepit Commelin. et P pro vulgg. *diri*. Ad sensum vel ornatum nil rabilem, seu *dirum* dixeris.——200. *qui fid* Hamb. *numina fulmine* Zulich. *sanxit* Ed. 201. *mediosque ignes* vulgo lectum. Sustulit c post Pier.——202. *nec fœdere* Medic. a m. *cadet* Goth. sec. et Rom. *cadant* alter Haml a m. pr. Zulich.——204. *Avertit* Gud. *tell* a m. pr. *fundat* Dorvill. *effundet* Goth. se Dorvill. *cœlumque* Heins. post Pier. e cod *in T. vertat* codex Pierii, quidam Heins. Ve

belli: ut adeo sub eo legibus suis vivant Trojani. *sollenne* accipio legitimum: ut solent ea, quæ legitima sunt, sollenni ritu suscipi, tradi. 198. Deos in Italia vetustissima religione, Pelasgica scilicet, cultos nominat. conf. Exc. V ad lib. VII. 199. *vim deum*, deos inferos et Ditem. Nil amplius. 200. *fulmine*, tamquam ostento: aruspicinam spectat. Nisi malis cum aliis de Jove perjurii ultore cogitare. 201. *medios ignes*, in medio positos: ut sæpe. Elegantior tamen Heinsii interpretatio, ut sint tam-

quam
res pa
adject
rump
factu
204.
Terra
Tarta
auten
pro a
misce
funda
vulga
duntu
de pe
tavit
stitue

Ut ſceptrum hoc, dextra ſceptrum nam forte gerebat.
Numquam fronde levi fundet virgulta, neque umbras,
Cum ſemel in ſilvis, imo de ſtirpe reciſum,
Matre caret, poſuitque comas et brachia ferro;
Olim arbos; nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
Conſpectu in medio procerum. Tum rite ſacratas

206. *hoc* deerat Mentel. pr. *ſceptrum dextra* Bigot. *dextra hoc ſceptrum nam* Hugen. *ferebat* Zulich. *regebat* Montalb.——207. *neque* Heinſ. e codd. pro *nec*; tum *umbram* pr. Moret. et Macrob. V, Sat. 3.——208. Perperam Servius et Donatus, cumque iis Pierius, argutantur ſupra genere vocis *ſtirps*: in, *imo de ſtirpe.* vid. Heinſ. conf. ſup. Ge. II, 379, et inf. XII, 770 et 781. Nulla neceſſitate coactum poëtam alterum maluiſſe *imo*, obſervat Quinctil. I, 6, 1, forte quia doctius erat. *ima de ſtirpe* Sprot. *uno de* Parrhaſ. *una de* Zulich.——209. *Matre cadet* Medic.——211. *certare* Goth. *Latinus* Leid.——213. *in* abeſt tribus Heinſ. et Burm., item Goth. tert. *Proſpectu* Medic.

ex altero *ſolvat.* Tellurem mari obrutam et diſſolutam ac liquefactam vis major diluat et effundat in mare: tamquam glebam illam, βῶλον ὑγρὰν, Medeæ apud Pindarum Pyth. IV, 67 ſq. *cælum in Tartara ſolvi*, h. reſolutum cum T. miſceri. Ad 206—211 vix neceſſe ut moneamus, hæc ex Iliad. α, 234 ſqq. eſſe adumbrata. Comparent ſtudioſi ipſa verba. Valerii Flacci alia eſt imitatio lib. III, 707 ſqq. 208. *cum ſemel* ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν (h. ſtirpem, unde reciſum fuit) ἐν ὄρεσσι λέλοιπε. *matrem*, de terra, ut ſup. XI, 71 *Non jam mater alit tellus.* Poteſt tamen, quod malim, de ipſa ſtirpe, trunco cum radicibus, accipi. Eſt hæc Pindari arbos ἰὸν ἐρημώσασα χῶρον. 210. Ære ornatum ſceptrum cogita. Vis autem comparationis in hoc: ut hoc ſceptrum, hæc haſta, nunquam repullulabit, ſic nunquam ab hoc fœdere recedam. Aliter res ſe habet apud Homerum, ubi Achilles tam certe ſui deſiderium ſubiturum eſſe Achivis pronuntiat, quam certe ſceptrum, quod geſtabat, nunquam iterum eſſe repullulaturum. Utrique poëtæ injuria facta a viris doctis, qui alterum alteri anteferre volvere. 213. 214. *rite ſacratas* cf. ſup. ad v. 172—174.

In flammam jugulant pecudes, et
Eripiunt, cumulantque oneratis l
At vero Rutulis inpar ea pugn
Jamdudum, et vario miſceri pect
Tum magis, ut propius cernunt, n
Adjuvat, inceſſu tacito progreſſus
Suppliciter venerans demiſſo lum
Tabenteſque genæ, et juvenali in

214. *flammas* Mentel. pr. a m. pr. et Parrl
altaria donis repetitum ex lib. XI, 50 Vratiſl.
rebat jam ſup. VIII, 284.——216. *Rutuliſqu*
Miſcentur Zulich. a m. pr.——218. *ut p. c. non*
eos congreſſuros eſſe, ſubaudit. Burmannus:
Æneam, et Turnum non eſſe æquis viribus.
plere ὄντας: *ut p. cernunt* eos, quod erant, *hau*
(ὄντας) οὐκ ἰσομάχους, ἰσοσθενεῖς. Aut, ſervata ver
pius cernunt pugnam, quæ futura erat *haud viribu*
dum bene exponitur locus. Alioqui ultima adſ
ſecto relicto: *Tum magis, ut propius cernunt.*
Brunckius. Jo. Schraderus corrigit *haud viribus*
ingreſſu Oblongus Pierii, cum Donato, Gud. et
recte defendit *inceſſum* adverſus Pierium, qui
inceſſus de quocunque modo incedendi dicitur, r
ad majeſtatem comparato: et *ingreſſu t. prog*
incenſu duo ap. Burm. *inceſſu tardo* conj. Jo.
aram duo Moret. et Zulich. cum Goth. ſec.—
receptum: ſed a quo primum factum ignoro.
puto. Vett. edd., etiam Ald. tert., *Pubenteſqu*

—174. *In flammam jugulant,* ut ſæpe jam vidimus, verbo motus reſoluto in alterum verbum, pro in fl. projiciunt jugulatas. 215. *cumulantque oneratis,* cumulate imponunt aris: eadem ſup. VIII, 284. *viſcera* ſunt exta, quorum primitias (ἀπαρχὰς) lanci impoſitas ad aram allatas in flammam immittebant cremandas: non vero,

ut lancib
quam co
rint. C
et pand
exta. con
72 extr.
216. C
η, 215
cernunt
bus æqu
Var. Lec

Quem ſimul ac Juturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, et volgi variare labantia corda:
In medias acies, formam adſimulata Camerti;
Cui genus a proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, et ipſe acerrimus armis;
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur:
Non pudet, o Rutuli, pro cunctis talibus unam
Objectare animam? numerone, an viribus æqui
Non ſumus? En, omnes et Troës, et Arcades hi ſunt,

et Medic., hic tamen, quantum intelligo, in litura; cum his Erf. Sunt tamen codices Pierii et Heinſii, qui *Tabentes* exhibent: adde Goth. tert. *Pallenteſque* Bigot. *Rubenteſque* Exc. Burmanni, qui conj. *Labentes* fuiſſe. *Tabeſcentes* Reg. *juvenali* cum melioribus ſcripſit Heinſ., pro vulgari: *juvenili*. *in* deeſt Sprot. *languor* vel *torpor* malebat Jo. Schrader., ſcilicet quia *in corpore* præceſſit: pro *ore*.——222. *ſimul ut* pars libb. Heinſ. et Burm. *increbreſcere* et hic ubique: v. ad Ge. I, 359.——224. *Per medias* Parrhaſ. *forma* ſec. et tert. Rottend. cum cod. Thuan. ap. Macrob. V, 15, minus bene. *aſſimulata* ſcribere jubet Diomedes, lib. I, pag. 362, monente Heinſio, non *aſſimilata*: argute magis quam vere; etſi uſus alterum illud conſecravit. *Camertis* Ald. pr. et ſec. Vratiſl. et Leid. cum Goth. ſec. *Camerte* Mentel. pr. et tert. Moret. *Camertæ* ap. Priſcianum et Macrob. l. c. legitur.——227. *haud inſcia* pr. Mentel. et pr. Menag.——229. *cunctis pro talibus* Goth. pr., ut Aldd. ſec. et tert. et hinc aliæ edd. cumque iis Cuningham. Vetuſtiores vero cum Ald. pr. *cuncti pro*, vitioſe. *pro cunctis* codd. vett. ap. Pier. et Heinſ., itaque hic recepit, etſi minus elegante verborum junctura. Jo. Schrader. tentabat: *proh! cunctis caſibus*.——230. *numerone hanc* Goth. pr. *an viribus æquis* aliquot Pier., tum Gud. a m. pr. Menag. pr. ſec. Rottend. Moret. qu., quod commendat Heinſ. *æquæ* nonnulli ap. Pier.——231. *hic Troës* Parrhaſ. *hi ſunt* Heinſius recepit e melioribus. Apud Pier. vetus liber: *En,*

cit, ut ita iis videretur; auget metum. 222 ſqq. Scilicet ſic apud Homerum Iliad. δ, 86. Pandarus Minervæ monitu fœdus turbat. conf. ſup. V, 496. 497. 228. Macrob. comparat e Furii Annal. X *Rumoreſque ſerunt varios, et multa requirunt*. 229. *pro cunctis talibus*: in laudem dictum ne dubita vel propter vſ. ſequ. pro his, pro omnibus his viris fortibus, qui et ipſi pugnare poterant, *numero et viribus æqui*.

*Fatalisque manus, infensa Etru
Vix hostem, alterni si congredia
Ille quidem ad superos, quorum
Succedet fama, vivusque per ora
Nos, patria amissa, dominis pare
Cogemur, qui nunc lenti consed

En, omn. hi Troës et A. hi sunt. Vulgo lectum: perperam scriptum; lib. Brunck. *adsunt*, quod *Fatalesque manus* aliquot Pier. et Medic. cum Montalb. pro div. lect. *Etr. mater* Ed. pr. E suspectum habere necesse est: quem aliquis f auxiliorum mentionem factam desiderabat. (expediri vix potest.——233. *alternum* Bigot. *a alterni hostem* Leid.——234. *equidem* alter Hamb.– *Succedit* Mentel. pr. *vivosque* Rom. *vivisqu* videtur malle *vivumque*.——236. *admissa* Dorvi. *quis nunc* conj. Heinf. *læti* Vratisl. *leti* Zuli a pr. m., quod minime esse contemnendum j factum, quod non recepit! etsi etiam Medic. a haud dubie *lenti* et *arvis*, quod quemque suus f Gud. a m. sec. et aliquot alii Heins.

qui. 232. *Fatalis manus:* De Trojanis, qui fataliter ad Italiam venerant, vix bene cum Servio accipias: propter copulam, quæ hoc ad Etruscos revocat: quos vel omnino epitheto hoc ornavit, ut sint agmen dirum, tetrum, exitiale; vel ut respexerit sup. lib. VIII, 497 sqq.; ut quoque Cerdæ visum; etsi hoc molestum satis et longe petitum est; ut et illud, si fatis debitam manum intelligas, ut Aruns erat XI, 759. *infensa* propter receptum a Turno hospite Mezentium ibid. v. 492 sqq. 233. *Vix hostem*; breviter exposuit, quod Homerus ornatum dederat Iliad. β, 123—130. 234. Au-

gusta rei *rum se d* tamen ol proprie *J* qui aut sa aut sacris consecrat pro aris: *vobis anin tino Devo* pro vobis Neutrum Erit igit lute, pro vovet ill morti, p facto ad a in majus *que per o* illud Enn

Talibus incensa est juvenum sententia dictis,
Jam magis atque magis; serpitque per agmina murmur.
Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini.
Qui sibi jam requiem pugnæ rebusque salutem
Sperabant: nunc arma volunt, fœdusque precantur
Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.
His aliud majus Juturna adjungit, et alto
Dat signum cælo; quo non præsentius ullum
Turbavit mentis Italas, monstroque fefellit.
Namque volans rubra fulvus Joves ales in æthra

238. *accensa* aliquot Pier. Heins. et Goth. tert.——239. *Tum magis* Gud. *Tunc* Zulich.——240. *mutari* Zulich. Totus versus aberat a Goth. pr. Quod ad interpunctionem attinet, nescio an melius distinguatur: *Ipsi—ipsique Latini, Qui—sperabant, nunc arma volunt.*——241. *Quisquis jam* Parrhas. *Et sibi jam* sec. Rottend. *cui jam* Leid.——242. *nunc jam arma* alter Hamb.——243. *et* aberat Ven.——245. *præstantius* vulgo lectum; nisi quod jam Ge. Fabricius emendavit *præsentius:* unde in edd. Pulmann., sicque libri Pierii et Heinsii præstantiores. Etiam Servius: *præsentius*, efficacius. Intellige ostentum clarum, manifestum, ἐναργὴς, quo deorum voluntas tam manifesta fit, ut dubitari de ea nequeat. ——246. *Italis* Montalb. *montes Italos*, interpolate. Ornate expressit poëta, quod vulgo dicimus: signum, quo nullum aliud clarius Italis h. Latinis visum erat: seu clarissimum quod unquam viderant. Nec emphasis quærenda est in *mentes Italas.*——247. *Jamque* alter Hamb. et Hugen. *rubea* Vratisl. *fulvus rubra* Medic. *fulvos J.* Gud., quod idem in plerisque invenerat Pierius, et Heinsius adeo receperat. *fulvis* Parrhas. *in æthra:* alias, ab æthra; ab æthere. conf. sup. Var. Lect. ad V, 254. Vocem *æthram* jam Ennius usurpavit, Macrobio observante lib. VI, 4, pag. 597; addit *et Ilius in Teutbrante:* leg. *Atilius.*

per ora virum: feretur sermonibus. 238. *juvenum sententia,* ut γνώμη, pro animo. 241. Comparant Intpp. Iliad. β, 453. γ, 112.

244 sq. In his manifesta vestigia Homerici prodigii Iliad. μ, 200 sqq., et ϑ, 247 sqq., cum altero Od. ο, 160 ut tamen accommodatum illud sit ad eventum præsentem. 245. *præsentius*; h. non aliud tam clarum et manifestum unquam visum fuerat a Latinis. vid. Var.

Litoreas agitabat avis, turbamque
Agminis aligeri; ſubito cum labſi
Cycnum excellentem pedibus rapit
Adrexere animos Itali, cunctæque
Convertunt clamore fugam; mira
Ætheraque obſcurant pennis, hoſte
Facta nube premunt: donec vi vic
Pondere defecit, prædamque ex un
Projecit fluvio, penituſque in nubil
Tum vero augurium Rutuli clamo
Expediuntque manus: primuſque
gur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſ

248. *Litoreaſque* Leid. et Reg. *agitavit* ſec. R
quentem Exc. Burm.——249. *collapſus* Parrhaſ.—
tert., male: Nam attenduntur h. l. animi. *junct.*
——252. *miſerabile* aliquot Pier.——253. *pinnis* ali
ut ſemper alias.——254. *donec convictus* Bigot. et
Burm. cum Erf. *ab ipſo* Sprot.——255. *deficere*
pedeſtrem efficeret orationem. *deficere* in eo late
256. *P. fluvium* tert. Rottend., mox *que* abeſt Me
257. *nutu*, pro *Rutuli*, Parrhaſ.——259. *Hoc erat*
lich. a m. pr.

Var. Lect. *monſtro*, h. l. oſtento, augurio ipſo. 248. Fuere cygni, ut ex ſeqq. patet: hos, quam ornate deſignavit! *littoreæ aves*, pro flumineis, paluſtribus. *improbus* h. l. audax. v. ſup. XI, 767 et al. 252. *Convertunt clamore fugam:* redeunt cum clamore, ait Servius, quod in exercitu fieri ſolet. Accepit itaque fugam de diſperſis aquilæ adventu cygnis: ut ſit pro, convertunt ſe a fuga. Nec improbo:

niſi malis *j*
pliciter ac
mus iter, n
tamus, ut
etiam ſim
gere, inte
tum, in
quam perſ
in interior
263.

257. *ſa*
ut bene S
tione ome
Expediunt

Adcipio, adgnoſcoque deos; me, me duce ferrum
Conripite, o miſeri, quos inprobus advena bello
Territat, invalidas ut avis, et litora veſtra
Vi populat. Petet ille fugam, penituſque profundo
Vela dabit. Vos unanimi denſate catervas
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit et adverſos telum contorſit in hoſtis
Procurrens: ſonitum dat ſtridula cornus, et auras
Certa ſecat. Simul hoc, ſimul ingens clamor, et omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.

260. *ſine me duce* Goth tert.——261. *o Rutuli* edd. vett. et vulgg., etiam codd. plerique ſic, vel *o Rutuli.* Verum *o miſeri* repoſuit Heinſ. ex auctoritate Romani, Medic. et aliorum, etiam Donati. *o famuli* alter Hamb.——262. *invalidus, ut a.* Ed. pr. Burm. *et l. noſtra* vett. edd., donec in Ald. tert. *veſtra* apparuit, quod codd. Pier. et Heinſ. firmant. ——263. *Ne pop.* Parrhaſ. *Petat* alter Hamb.——264. *unanimes* Medic. et alii ingrato ſono. *unanimis* edidit Cuningh. *denſete* Rom. cum parte Heinſii librorum, qui et receperat, tamquam exquiſitius verbum. Defenderat quoque olim Briſſonius apud Guellium. Sed jam Pierius monuerat, *denſate* eſſe numeroſius. Recte itaque revocavit hoc Burm. Firmat quoque Medic. cum aliis.——265. *nubis* Ed. pr. Burm.——266. *adverſus* Leid. et Reg. *telumque intorſit* ſec. Mentel. *conjecit* aliquot ap. Pier.——267. *Præcurrens* Leid. et Exc. Burm. *Percurrens* Zulich. a m. pr. *Protorrens* Montalb. *et aras* Dorvill. a m. pr.——268. *Simul hæc* Ven. *Simul hoc ingens et clamor* Zulich., unde Heinſ. conj. *it clamor.* in Oudart. aberat *Simul hoc.*

otioſi, palliis vel togis involutas habebant. Servius eo refert, ut dimicare ſe velle ſignificent: Cerda cum Guellio, ut manus ad cælum extollant. Videtur naturalis hominum motus, qui ſponte fit, cum re inopinata vehementer percellimur, ut ad agendam et ſuſcipiendam rem nos accingamus, exprimi. 260. pro vulgato: accipio omen. Facile autem vides, Tolumnium augurium in eum ſenſum interpretari, ut aquilam de Ænea, cygnum de Turno, acccipiat. 268. *Certa*; directo. *Simul hoc, ſimul*, variat id, quod alias eſt *ſimul ſimulque*, ἅμα τε καὶ. Sæpe jam vidimus. cf. Serv. 269. *cuneos* ornate pro conſeſſu et conſeſſus ordinibus dixit.

270.

Hasta volans, ut forte novem pul
Corpora constiterant contra, quo
Una tot Arcadio conjunx Tyrrh
Horum unum, ad medium, terit
Balteus, et laterum juncturas fib
Egregium forma juvenem, et ful
Transadigit costas, fulvaque effu
At fratres, animosa phalanx, adc
Pars gladios stringunt manibus, p

272. Male scriptum *Gilippo.* Totius occur nomen ex Thucydide et aliis, ut mirer non eme præstantiores libri, etiam Rom., adstipulentur. tiones.——273. *ad mediam alvum* tres Moret Scheffer. cum Goth. tert., nata forte lectio et pr. m. est, *ad mediam.* Sed in hoc diversitas lect sio, qui codicem tam diligenter enotaverat, et al mireris: *futilis auro Balteus,* ut ex aureis lamelli pactus; ita *teritur* referendum ad fibulæ morsur explicat. *in mediam alvum* Zulich. a m. pr. sec. et Exc. Burm. *futilis* Goth. tert.——275. ret. *juvenum* Rom. *præstantibus* vel *fulgentib* *Transadiit* Parrhas. vid. inf. 508. *effundit* mel consensu recepit Heins., pro vulgari *extendit,* q et Goth. pr. retinent. *effudit* Zulich. *infundi* Ed. pr. Burm.——278. *gladium* Hugen. *gl. st* tinguunt duo Codd. ap. Burm.

270. *Hasta—transadigit unum costas.* 273. 274. secundum exemplum in Iliad. δ, 132. *laterum juncturas* aliter vix accipere licet, quam ut sint *latera,* h. oræ baltei, ζωστῆρος ὀχῆες, quas *fibula mordet,* colligit, jungit: hincque ornate *juncturas laterum* dixit. Vulnus igitur h. l. acceptum est *ad medium,* in medio corpore, ea ipsa parte, qua coit in alvo balteus, fibulaque inserta con-

stringitu
adstrictu
teri balt
tingit.
Silio no
sq. *qua*
crebro l
Accepit la
277. s
tri et equ
restabat p
pugnam
h. l. fecit

I

Conripiunt, cæcique ruunt. Quos agmina contra
Procurrunt Laurentum; hinc densi rursus inundant
Troës Agyllinique et pictis Arcades armis.
Sic omnis amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida cœlo
Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber;
Craterasque focosque ferunt. Fugit ipse Latinus
Pulsatos referens infecto fœdere divos.
Infrenant alii currus, aut corpora saltu
Subjiciunt in equos, et strictis ensibus adsunt.
Messapus regem, regisque insigne gerentem,

280. *Hinc depressi* ed. pr. Burm.——281. *Agillini*, *Agilleni*, *Agilini*, aberratt., ut sup. VIII, 479.——282. *amor omnis* Dorvill. Goth. pr.——283. *et* pro *it*, Menag. et Gud. à m. pr.——284. *irruit i.* Montalb.——285. *F. ille* pr. Hamb.——286. *infectos* sec. Rottend. *infesto* Zulich. et pr. Menag.——287. *et c. s.* Medic.——288. *aut strict. ens.* Gud. a m. pr. cum Lutatio et Serv. ap. Burm. *adstant* Leid. et Medic. (a m. sec.)——289. *que* aberat Dorv. *ferentem* sec. Rottend. *regentem* Ed. P. Dan. et Goth. pr.

parent studiosi harum rerum pugnam Centaurorum et Lapitharum Ovid. Met. XII, 210 sqq. 280. *inundant* campum, felix voc. ad copiam declarandam; *Agyllini*, conf. sup. VIII, 478 sqq. *pictis A. armis:* ad diversorum metallorum mixtionem retuli sup. lib. X, 181 *versicoloribus armis.* Nisi poëta simpliciter γραφὰς ἀσπίδων designare voluit: quæ tamen *picta* quidem sed non *versicoloria* possunt dici *arma*. Ad 284 Macrob. VI, 1, p. 578 laudat ex Ennii VIII *Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.*

286. *Pulsatos deos*, gravius verbum posuit, quod αἰκίζεσθαι Græcis esset, ut violatos et ignominiose habitos designaret. Morem autem fuisse necesse est, ut fœderibus faciendis ipsa deorum signa ad aram statuerentur: quippe quæ h. l. attulit Latinus et secum revehit. 287. *Infrenant currus*, ut ἅρματα, pro equis jugalibus. cf. I Ge. 514 et al., ut contra Homer. ἵπποι pro curru. *Subjiciunt* sursum, in altum, more Virgiliano. cf. Ecl. X, 74. Ge. II, 19. IV, 385. III, 241. 289. *regis insigne*, diadema Serv.

Tyrrhenum Auleſten, avidus
Adverſo proterret equo: ruit
Et miſer oppoſitis a tergo in
In caput inque humeros. At i
Meſſapus, teloque orantem m
Deſuper altus equo graviter i
Hoc habet; hæc melior magı
Concurrunt Itali, ſpoliantque
Obvius ambuſtum torrem Cc
Conripit, et venienti Ebuſo pl
Occupat os flammis. Olli i
Nidoremque ambuſta dedit.

290. *Auleſtem* al. *avidum* olim lectum a ——291. *Averſo* Medic. *proteret*, vitioſe ed. Mediol. *ille recumbens* Parrh.——292. *ſitis* Bigot. et Zulich. *obvolvitur* pr. Mo videtur eſſe elegantius. *volvitur* ſec. et Parrhaſ. cum ed Ven. Burm.——293. *a* tert. *inque humeris* pr. Mentel. *ac f.* ——296. *Hoc habe*, male ed. Catrœana. *cadentia* pars codd. ap. Burm. cum Goth. e melioribus: et nomen hoc paſſim alibi o IX, 571, etſi is *Corynæus* diverſus ab hoc ditur ap. Macrob. Male vulgo et h. l. *næus.*——299. *Ebyſo* Rom. Medic. et *Alvulo* Bigot. *Eubuſo* Dorvill.——300. *Illi. reluſit* Dorvill. *refluxit* Bigot.——3c rhaſ.

290. *confundere fœdus* ex Homerico συγχέειν ὅρκον pro turbare. Jam ſupra lib. V, 496, ubi vide. 291. *proterret* elegans et efficax verbum, ut bene Burm. monuit: pro, proturbat, irruit in eum. 293. in ſinciput et tergum: ἐπὶ βρεχμόν τε καὶ ὤμους Iliad. ε, 586. 294. *telum trabale*, magnum, inſtar

tra
ror
Ho
de
res
fer
Er
Da
ten

Cæſariem læva turbati conripit hoſtis,
Inpreſſoque genu nitens terræ adplicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem,
Enſe ſequens nudo ſuperinminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reducta
Disjicit, et ſparſo late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos et ferreus urguet
Somnus; in æternam clauduntur numina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat:

303. *Impreſſoſque* Dorvill. *Impreſſuque* Goth. ſec.——304. *Podarilius* Medic. *Polidarius* multi. *Polidorius* Parrhaſ. et Goth. tert.——305. *in prima a.* aliquot ap. Burm. *que* ſi abeſſet, comtior exiret junctura verborum. *primamque aciem* Oudart. et Dorvill.——306. *ſupereminet* Goth. pr. et tert. cum vett. edd.——308. *Diſſicit* multi, etiam vett. edd., ut et alibi; idque recepit Cuningham. *Diſcidit* Rom. *Diſſicat* Leid. *Diſſidit* Exc. Burm. *arva* Leid. a m. ſec., ſed vid. Cerdam. *τεύχεα βεβροτωμένα.* *cerebro* codd. Ge. Fabricii, et aliquot Heinſ. et Burm., idque recepit Cuningham. conf. ſup. V, 413. IX, 9, 753.——310. *conduntur* duo Rottend. *mortem* Dorvill. et Goth. tert. cum aliis apud Pier.——311. *inertem* Medic. (a m. pr.), perpetua varietate.

poëta. Sed de vulneribus et ferendum hoc eſt, et alibi factum jam ſatis vidimus. 300. *Occupat:* cum adjuncto accipiendum: occupando ferit: φθάνει πλήξας. Valerii Fl. III, 168 imitationem notavit Burm. 303. videtur Ebuſus, Etruſcus gente, e Mezentii copiis (ſaltem barbam more Etruſco alebat 300. 301. Secus Trojani), fugiſſe: tum alter Corynæus, qui e Trojanis fuiſſe putandus, a tergo comam corripit et genu a tergo impreſſo eum proſternit, proſtratum cædit. At Alſus Rutulus, vſſ. 306. 307, ex fuga converſus Podalirii, Trojani, os ſecuri elata ferit. 307. Comparant ſimile vulnus Iliad. δ, 460. 461. Iliad. ν, 611 ſqq. π, 502. 309. 310. Jam ſup. X, 745. 746. Homerica confer in locis modo laudd.

312. *Nudato capite.* In cauſſis rei argutantur Intpp. Præſtat ſaltem Servii ratio: ſcilicet depoſita galea, ut poſſet agnoſci. Verum tot exempla et ipſa res docent, galeam non impoſitam capiti, niſi ultimo loco, et re jam ad diſcrimen adducta; in negotiis vitæ communi-

Quo ruitis? quæve iſta repens diſ
O cohibete iras! ictum jam fœd
Conpoſitæ leges? mihi jus concu
Me ſinite, atque auferte metus.
Firma manu: Turnum jam deben
Has inter voces, media inter tali
Ecce, viro ſtridens alis adlapſa ſa
Incertum, qua pulſa manu, quo t
Quis tantam Rutulis laudem, caſ
Adtulerit. Preſſa eſt inſignis glo
Nec ſeſe Æneæ jactavit volnere
Turnus, ut Ænean cedentem ex

313. *quove* Rom., aliquot Pier. cum Ed. p Sprot. *quæ iſta* alter Hamb. *recens* aliquot P cum Goth. ſec. *repit diſc. ſurgens* Zulich.——31 *jam f.* Rom.——315. *mihi ſit* alter Menag.——3 Pier. et a m. pr. Sprot. *metuus* Rom. et Ed. p ſup. 61, ubi *caſuus*. Leid. *manus*.——317. *debent* ningham. et Brunck., ſicque Rom. et ſcripti ſec., et ſine *hæc* Reg. *Turnumque hæc debent jam* *Turnum debent hæc ultima ſ.*——319. *eſt* deeſt Pa 320. *adacta eſt* Ed. Ven. Burm. *miſſa* Dorvill. i Reg. *caſuſne deuſne* Heinſ. e libb. reſtituit pro v *gentis gloria facti* tert. Rottend. *fati* Goth. tert.

munibus incedere ac diſcurrere armatos thorace, nudo adhuc capite, et manu ſine haſta, ut h. l. *manum inermem*. 316. 317. Nolite timere pro me: ego firmabo, ratum faciam fœdus, pugna cum Turno ineunda ex fœderis conditionibus, ſacro hoc ſancitis.

318 ſqq. Ad pactionis inter Achivos et Trojanos turbatæ morem hæc eſſe adumbrata,

jam mon
docte v
lapſa jun
Docet al
578.
impulſa,
impellitu
nu. *quo*
motu, ſe
322. *Pr*
vius.
ipſo am

Turbatoſque duces, ſubita ſpe fervidus ardet:
Poſcit equos, atque arma ſimul, ſaltuque ſuperbus
Emicat in currum, et manibus molitur habenas,
Multa virum volitans dat fortia corpora leto:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clipeo increpat, atque furentis
Bella movens inmittit equos: illi æquore aperto

325. *ardet:* Zulich. a m. ſec. *inſtat.*——326. *ſuperbo* Dorvill. in marg. *ſuperbos* Goth. alter.——327. *in curru* tres Goth.——328. *f. pectora* ſec. Moret.——329. *curſu* apud Diomedem, ſed fruſtra, notante Heinſio. ——330. *Protrabit* ed. pr. Burm. *et r.* Rom. *fulgentibus* Goth. pr. ——332. *Sanguineos* Goth. ſec., ſed *equos* nimis retractum eſt. *Sanguineum* Heinſ. conj., ingenioſe. Sed nihil eſt quod in recepta reprehendas. *concitus* eſt pro adverbio, concitate. *intonat* Rom. Medic., adeoque veterrimi, tum Montalb. Vratiſl., doctius tamen alterum. Vide ad VIII, 527. *increpit atque f.* Leid. et Goth. tert. *frementis* Medic. a m. pr., quod quorſum exemplis congeſtis commendet Heinſius non facile dixeris; nam *equos frementes* dici poſſe nemo neget: ſed in lapſu calami, eoque ab ipſo librario forte damnato, operam conſumere piget.——333. *emittit*, quod damnat Heinſ., ex editt. Pulmann. et Dan. Heinſii eſt. Nam ubique, quantum video, *immittit* legitur.

ac virtutem. 326. *ſuperbus*, nunc pro, animoſus, audax; et *molitur* poëtæ ſimpl. pro movet, adeoque tractat, regit. 330. *haſtas raptas*, ſimpl. correptas, arreptas. Sic ſæpe. Curru vectus non poterat haſtas e vulneribus eductas et raptas jacere.

331 ſeq. Mirifice exornat comparationem Homericam, etſi ſimplicitate et gravitate non minus inſignem, Iliad. η, 298 ſqq. Adde Iliad. υ, 208 ſeq. Aliter expreſſit locum Silius apud Cerdam (lib. I, 433 ſqq.) Marti ſedes proprie aſſignata Thracia. *Sanguineus:* gaudens ſanguine, αἱμοχαρής. Ita Servius: qua auctoritate neſcio. Nam alias eſſet cruentus, ſanguine reſperſus, αἱματόεις. *concitus*, concitate, *clipeo increpat*, docte, pro clipeum movet, quatit, rotat: quod faciens alliſo clipeo ſonitum facit. Nam diverſum eſt, clipeum pulſare haſta: Sic aliquis *haſta* increpat; non clipeo. *Bella movens*, ſimpl. pro faciens, pugnans. *Thraca* ex Θρήκη pro Thracia. *circumque*, circa deum, *agun-*

Ante Notos Zephyrumque volant
pulſu
Thraca pedum, circumque atræ fc
Iræque, Inſidiæque, dei comitat
Talis equos alacer media inter pı
Fumantis ſudore quatit, miſerab
Hoſtibus inſultans; ſpargit rapic
Sanguineos, mixtaque cruor calc
Jamque neci Sthenelumque dedi
Pholumque,
Hunc, congreſſus, et hunc; illu
nus ambo
Imbraſidas, Glaucum atque La
ſus ipſe

334. *Gemit excita* Gud. pro var. lect., forte ex
pr. Burm. *pulſa* Reg. et edd. vett. Ven. 148.
cædem edd. *Thraica* Rom. *atra ora* Rom.,
olim conj. apud Guell. et Cerdam. Burma
Stat. II Silv. I, 215.——336. *Inſidiæque dei*
337. *acer* a m. pr. Mentel. pr.——338. *miſerabi*
rentheſi includunt. Sed jam Servius expoſuit:
339. *ſparſit rara ungula* ed. Pontani Macrob. Sa
341. Varietatem lectionis, ſeu potius aberratio
mox vſ. 343 videat, qui volet, apud Pier. Hein
conſtituta ſunt per ſe: Σθένελος, Θάμυρις, Φόλο
Heinſ. cum Medic. et al., pro vulg. *ambos*.——
Laden forte dubitari poteſt. Alii *Laben*, *Hy*
Eladen, *Raden*, *Icidem*. Sed Λάδης nihil habet, q
ſupra quoque vidimus; et nota Lade inſula, Mi

tur, diſcurrunt, incedunt, Formido (pro qua *Formidinis ora* dici obvia res eſt), Ira, Inſidiæ. Variavit et ornavit Comites Martis apud Homerum: Φόβον, Δεῖμον, Ἔριδα, v. c.

Iliad. δ
195.
337—
cies ſæ
objicitu
534—5.

Nutrierat Lycia, paribusque ornaverat armis;
Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.
Parte alia media Eumedes in prœlia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis;
Nomine avum referens, animo manibusque parentem:
Qui quondam, castra ut Danaum speculator adiret,
Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus:
Illum Tydides alio pro talibus ausis
Adfecit pretio: nec equis adspirat Achillis.

344. *Lyciæ* pr. Moret., non male. *Lycia*, in Lycia. *ornaverat* Heinsius maluit ex Medic. et aliis; sicque jam Ald. tert. Vulgo, quæ perpetua est diversitas, *oneraverat:* quod pari jure defendi possit.——345. *manus* Zulich. *manu* Leid. *equis* aliquot Pier. *præv. gentes* tres Burm.——346. *Eumenes*, *Eumenides*, *Eumeneus*, aberratur. *Eumeles* Gud. Est Εὐμήδης.——347. *Antiqua* Goth. tert. *belli* Zulich. *doloris* Reg.——348. *Nomen avi* Oudart *avom* liber Pier. *animo moribusque* Ed. pr. Burm.——349. *spoliator* Ed. pr. Burm.——350. *currum* Ed. Mediol. (et aliæ vett. edd.), tum Goth pr. Servii inepta ad h. l. est nota.——352. *Defecit pretio* Goth. tert. *neque equis* Cuningham. e MS. Bersm. *assultat* Zulich. a m. pr. *Achilles* Medic., unde Heins. conj. *Achillei*.

congressus cum illo, cominus. συνάψας τὰς χεῖρας. 345. ut seu pedites seu ex equo pugnarent.

346 sqq. Ingeniose Eumedem nunc in carmen suum produxit et ornavit, tamquam avo Eumede et patre Dolone natum: cf. Iliad. κ, 314. Homerus quidem de Dolone ἦν δέ τις ἐν Τρ., sed qui tot alia meminerit, in quibus versandis et ornandis poëtæ, inprimis tragici, seu ut novitate et varietate delectent, seu pro consilii diversitate, ab Homero suo recedunt, non mirabitur, Maronem h. l. sibi tantum licere putasse, ut et nobilem et fortem faceret Dolonem. Vidit hoc idem Macrob. V, 16, nec placet Cerdæ commentum, qui *animum manusque* ad ignaviam trahit. Multo minus inter ea referam, quæ Maro superstes operi emendaturus fuisset. Nec pro Homericorum heroum more Dolon adeo ignavus homo videri debet. *Antiqui* pro nobilis et magni. Serv. 352. *nec equis adspirat A.* mutato tempore, pro *adspiravit*, paullo durius. Dictum cum respectu ad *ausus:* ut jam a Diomede deprehenso ei exciderit magna illa audacia, qua Achillis

Hunc procul ut campo Turnus p
Ante levi jaculo longum per inai
Siſtit equos bijugis, et curru deſi
Semianimi labſoque ſupervenit,
Inpreſſo, dextræ mucronem extc
Fulgentem tinguit jugulo; atque h
En, agros, et, quam bello, Troj
Heſperiam metire jacens: hæc pr
Ferro auſi tentare, fèrunt; ſic m
Huic comitem Aſbuten conjecta

353. *et c.* alter Mentel. *in c.* alter Menag. *e*
ſpexit Heinſ. repoſuit e Rom. Medic. et Gud. I
Venetæ noſtræ omnes exhibent: primum *conſ*
——355. *curru deſilit alto* Goth. tert., ad aurem
terum tamen pronuntiatione adjuvandum.——3
animo Goth. pr., ut alibi quoque. *elapſoque* Serv. m
cum Goth. pr. et tert., et non modo Mediol.
nes, uſque ad Ald. pr., in qua *lapſoque*.——357.
dextræ inde ab Ald. tert. editum firmavit Heinſ.
tra.——358. *tinguit* Commel. e Palat. edidit e
ſuis et Pier. pro *tinxit*; tum *jaculo* vitium ed. Da
exquiſite *tingere jugulo*, h. ſanguine juguli, vel im
gulum, ut Serv. *hæc* nonnullis excidit.——361
pr. Burm., minus belle.——362. *Aſbuten* primun
ſi recte video. Antea lectum *Buten*, vel *Butem*.
aliis: *Aſbiten*, *Haſbiten*, *Haſbuten*, *Albuten*, *Haſputi*

lis equos ſibi pro mercede explorationis pactus erat: nec tum ille amplius adſpiravit ad Achillis equos. conf. vſſ. l. c. Iliad. κ, 401. 402. 354. Per longum ſpatium jaculo inſequutus (ut recte Serv.) e longinquo vulneraſſe putandus eſt. Hinc ille *ſemianimis lapſuſque*: et Turnus, qui haſtam nunc non haberet, *mucronem*, ſeu haſ-

tam, ſeu g
torquet, c
Deſilit ill
nantes de
greſſuri,
v. 681.
immittit
ſanguine
ra irriſio
re, quos
metiri et

Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Therſilochumque;
Et ſternacis equi labſum cervice Thymœten.
Ac velut Edoni Boreæ cum ſpiritus alto
Inſonat Ægæo, ſequiturque ad litora fluctus,
Qua venti incubuere; fugam dant nubila cœlo:
Sic Turno, quacumque viam ſecat, agmina cedunt,
Converſæque ruunt acies; fert inpetus ipſum,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus animiſque frementem:
Objecit ſeſe ad currum, et ſpumantia frenis

Aſbytes jam vindicatum nomen ab Heinſio et Drakenb. apud Silium II, 58.——363. Vitia librariorum in nominibus ſcribendis vide apud Burm. Sunt ex ratione linguæ Χλωρέα τε Σύβαρίν τε Δάρητά τε Θερσίλοχόν τε. Tum mox Θυμοίτης. Pro *Sybarim* ſunt qui habeant *Fabarim*, quod arridere poteſt: ſed in Trojanorum partibus nulli erant populi, qui Fabarin in Sabinis accolerent. conf. ſup. VII, 715.——365. *Ædonii* Ald. pr. emendatum *Edoni* jam in ſec. *Edonii* fere omnes Pier. et alii ap. Heinſ. et Burm. Male: nam 'Ηδωνὸς eſſe ſatis conſtat. v. Bentl. ad Horat. III Od. 25, 9, et Intpp. ad Theocr. VII, 111. Editum quoque *Edoni* jam in vett. edd. et defenſum in Servianis adverſus Donatum: etſi ibi mons Thraciæ *Edon* obſcura fide editur, cum de populo Thraciæ Edonis tantum conſtet: unde nunc *Edonus Boreas*, pro Edonicus, Thracicus.——369. *Converſaque acie* pr. Moret. *ipſe* a m. pr. Zulich., et *illum* a m. ſec. et Goth. ſec.——370. Ne quis conjectet, *adverſo curſu*; nam *curru* eodem ſignificatu doctius. *quatit arva* Goth. tert.——371. *animoque* Oudart. *furentem* pr. Hamb.——372. *Objicit ad currum ſeſe* pr. Moret. *O ſeſe currui* Bigot., ex interpretamento: vulgari forma poëticæ ſubſtituta.

365. Velut boreas nubes fugat, ſic Turnus late ante ſe Trojanos agit. *Edonus* boreas, Thracius. cf. Var. Lect. Incumbunt autem aquilones mari Ægæo inprimis graviter, ſunt enim hi etefiæ, de quibus v. ſup. Tom. II, pag. 426. 427. Adde Apollon. Arg. II, 527. ſq. *fugam dant*, faciunt, ut jam alibi vidimus. 369. *Converſæ*, ſeu verſæ in fugam, ſeu turbatæ; ex κλονεῖσθαι. 370. Poterat poëta vulgari more efferre: *fert impetus ipſum Adverſo curru, et criſtam quatit aura volantis.* Sed vides Maronis ſtudium exquiſitioris et doctioris orationis, criſtam *volare adverſo curru* abſolute poſuit: dum currus adverſus ventum fertur. 371. 372. Vero proxi-

Ora citatorum dextra detorsit equ
Dum trahitur, pendetque jugis, hu
Lancea consequitur, rumpitque in
Loricam, et summum degustat vc
Ille tamen clipeo objecto conversi
Ibat, et auxilium ducto mucrone
Cum rota præcipitem et procursu
Inpulit, effunditque solo; Turnusq
Imam inter galeam, summi thorac

373. *contorsit*, quod Pier. laudat, Aldd. et hinc Commelin., a quo e Palat. *detorsit* legitur: in quo buod Goth. sec. *commovit.*——374. *Dum pendet trah* *hic* Rom. *hinc* aliquot Heinsiani: quod esset, alia a Turno. conf. Notam nostram. *pendetque jugis hic* et Mentel. pr. *alta* Montalb. *relictum* aliquot Pi lect. Scheffer.——375. *trilicem* Bigot. et supp. locis VII, 639.——378. *educto* aliquot Pier. et tres Burm *adducto* Parrhas. perperam. *ducto a mucrone* alii apud Donatus, tum Zulich. Goth. pr. et non modo Medic ta, sed omnes nostræ vett. edd., usque ad Ald. pr., comparet.——379. *Cum rota* Heins. e Medic. et pro vulgato: *Quem.*——380. *effundit* idem e melior vulgo *effudit.*——381. *summas—oras* Goth. sec.

proximum est jungere: *spumantia frenis ora*, h. in frenis, circa, per frena. Nam frenum spuma oris madet. Variavit poëta, quod sup. IV, 135 dixerat; *Stat sonipes ac frena ferox spumantia mandit.* 374. 375. Non a Turno, sed a tergo immissam Phegeo fuisse hastam arbitror ab alio. Phegeus *pendet jugis* ab equis, quos frenis apprehenderat, cumque iis luctatur, dum illi obnituntur et procurrunt. Inter hæc *lancea consequitur retectum*, h. in loco corporis patenti nec

clipeo tecto
ille *conversu*
hostem ibat,
diversus ab
Tum equis
Turnus invel
tum obterit
trilicem sup.
ubi Not. 3
bere: sic
stringere Ilia
61; alibi ali
χρόα. *rota*
citus, Turni
De vulneris
ipsa cervici

Abſtulit enſe caput, truncumque reliquit arenæ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus;
Interea Ænean Mneſtheus et fidus Achates
Aſcaniuſque comes caſtris ſtatuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuſpide greſſus.
Sævit, et infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato volnus, telique latebram
Reſcindant penitus, ſeſeque in bella remittant.
Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis

382. *relinquit* Ven. et aliquot Pier. *arenæ* ſecundum pleroſque Pierianos et complures ſuos recepit Heinſius, tamquam exquiſitius (præiverat tamen et in hoc, ut in innumeris emendationibus Heinſianis, Commeliniana editio): vulgo: *arena*, quod Romanus tuetur.——385. *Aſcaniuſque puer* Romanus, quod præfero. Accedunt ei Bigot. et Goth. ſec. et Donatus. *comes* friget.——389. *ſecet* Medic. a m. pr. *latebras* Medic. et alii Heinſ. cum Goth ſec. et tert.——391. *Jamque erat ante alios* Leid. *Phœbi* Exc. Burm. *delectus* Gud. Mox *Iapis* vulgata erat lectio. Sic codicum pars; ut tres Gothani. *Iapyx* Heinſius recepit vetuſtiorum utique codicum auctoritate. Rationi tamen in nominibus propriis plus tribuendum arbitror, et lapſus proclivis erat, cum *Iapyx* notior eſſet librariis. *Iapidis* nomen haud dubie accomodatius medico, quam Iapygis ex Apulia petitum: et facit auctoritatem Auſonius in epigrammate XIX, quod corrigere volebat Heinſius: *Idmona quod vatem, medicum quod Iapida dicunt, Diſcendas artes nomina præveniunt.* Ludit poëta in etymo: ſed ut Iapygem ex

conf. ſupra XI, 691—693, et ibi Var. Lect.

383. Redit ad Æneam vulneratum, cujus curationem, ut *epicum* poëtam decebat, *mirabili modo factam* exponit. 386. nitentem (quoad) greſſus alternos cuſpide, ἔγχει ἐρειδόμενον, alternis, cum altero pede claudicaret, vulnere in femore, ut probabile ſit, accepto. 387. *Sævit.* Bene, inquit Serv., viro forti ſervat dignitatem: indignatur hominum perfidia, exardeſcit, quod a pugna abſtrahitur: ipſe telum tractat, labefactat: fracto ligno poſcit, ut vulnere ampliato ferramentum exſecetur. Omnia hæc ad noſtros ſenſus accommodatiora, quam quæ de Glauco Homerus Iliad. π, 508 ſqq., ſed Homerica propiora ſunt ad naturæ veritatem.

391 ſqq. Iapis, Iaſi f., inducitur exemplo Machaonis vulnus

Iasides: acri quondam cui captus
Ipse suas artis, sua munera, lætus
Augurium citharamque dabat cel
Ille, ut depositi proferret fata par
Scire potestates herbarum usumqu
Maluit, et mutas agitare ingloriu
Stabat acerba fremens, ingentem r
Æneas, magno juvenum et mærer
Concursu, lacrimis inmobilis. Il

ex 'Iᾶσθαι deducat, multo minus alicui in animum dem audiat. Natus error ex *Iapix*, quod et vitios nium et Macrobium legitur. *Iaspis* Edd. vett. a netæ et cætt. nostræ. *Iapix* Ald. tert. cum aliis i Manutius, Commelin. cum al. retinuere *Iapis*, hoc *sua numina* Ed. pr. Burm. *mittit Apollo* pr. Haml hic lectio jam antiquitus codices insedit *dedit* Apro Medic., tum a m. pr. Gud., et a m. sec. Zulich. ex tert. cum ed. Florent., teste Heinsio. Sed comm quam Servius tuetur, nec satis explicat. Nam co dus est: dare volebat. cf. Not.——395. *deferret* c pro *differret*.——397. *multas artes* perpetuo errore p *mutatas* Dorvill. cf. Exc.——398. *fixus* Medic.—— ret. *lacrimisque* ante Heinsium, qui, libris auctori quam Romanus tuetur. *lacrimisque in mollibus* Goth. Exc. Burm. *reporto* Rom. An: *Inde r.*

vulnus Menelai sanantis Iliad. δ, 213. vid. Excurs. ad h. l. 394. *dabat*, dare volebat: cf. Var. Lect.; nam Iapis, optione sibi a Phœbo data, prætulit et *maluit* medicam artem (quam, ut poëta, *usum* dixit) addiscere. *ut depositi proferret fata parentis*, ut patris sui jam conclamati mortem differret. Idem, sed diversa ratione, est *proferre vitam*, h. producere. Et quam ornate et ad pietatem declarandam potenter: maluit

mutas agita *De mutis arti* varie statuer Excurs. ad l sunt artes, q silentur; et eas tractant, adeoque obsc *rius*. At in augurandi, j di claritatem *acerba fremit*, 387. 400. mas eorum.

Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medica Phœbique potentibus herbis
Nequidquam trepidat, nequidquam spicula dextra
Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam Fortuna regit; nihil auctor Apollo
Subvenit: et sævus campis magis ac magis horror
Crebrescit, propiusque malum est. Jam pulvere cœlum
Stare vident; subeuntque equites, et spicula castris
Densa cadunt mediis. It tristis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, et duro sub Marte cadentum.

401. *Pæonidum* Medic., non ineleganter, putem, pro Pæonidarum. Probat quoque Cuningham. Enimvero sic in legem metricam peccatur: Est Παιὼν, ᾶνος, unde Παιώνιος, Παιωνίδης. conf. sup. VII, 769 var. lect., ibi *Pæoniis herbis* scribebamus *PæonIs*. At h. l. hæremus.——402. *hermis* a m. pr. Medic. *armis* Dorvill., sed *herbis* in marg.——405. *trepida* e Mediceo laudatur. Sed a Fogginio *trepidat* expressum est.——404. *prensantque* sec. Moret. *pressat* aliquot Pier., inter quos Rom. Montalb. *forfice* pr. Hamb. pro var. lect., et sic Romanus. cf. Pier.——406. *At sævus* malim legi. Sicque Moret. sec.——407. *est* abest Goth. tert. ——408. *subeuntque* e Pier. et suis codd. rescripsisse Heinsius videtur. *que* ab aliis abest: et, puto, melius.

succinctus retorto amictu: egregie ad ἐνάργειαν narrationis. Imitatur Maronem Silius in Magonis medico lib. V, 367. 401. *Pæonium*, Appollineum. v. sup. ad VII, 769. 402. *Multa*, multum, *manu trepidat:* novavit egregie: pro multa tentat, sed turbato animo et cum trepidatione. Servius non male et ipse: "trepidanter facit." 405. Pro vulgari: Viam hanc ac rationem ferramenti extrahendi fortuna nullo modo secundat: frustra omnia experitur Iapis. 407. *malum* cum dilectu: est pugna, fuga, terror. *Jam pulvere cælum stare vident*. Aër pulvere plenus et quasi condensatus potenter sic describitur a poëtis. Exempla dant Cerda, alii. Præiverat Ennius: *stant pulvere campi*; pro vulgari, stat pulvis in campis, qui escenderat in aërem: quod est Homericum: ποδῶν δ' ὑπένερθε κονίη ἵστατ' ἀειρομένη Iliad. Ψ, 365. 366. Non multo aliter sup. VI, 300 *stant lumina flamma*, h. e. stat flamma in luminibus, sunt oculi ignei.

Hic Venus, indigno nati concuſſ
Dictamnum genetrix Cretæa car
Puberibus caulem foliis et flore c
Purpureo: non illa feris incognit
Gramina, cum tergo volucres ha
Hoc Venus, obſcuro faciem circu

411. *Tum* Goth. pr.——412. *Dictamnon* male *mum* vitioſe paſſim ſcriptum. *Dictamnum genetrix* noſcunt: Donatus tamen legit et expoſuit: *Ipſa* *ab Ida.* Lectionem hanc utique veram eſſe ce poëta id profectum eſſe credere licet, quod me convenit. Decebat poëtam deſignare herb vulgare apponere vix decebat. Ex *Dictæa*, epi lius Dictamnum aſſequi licebat. Ex Statii loc *Dictamni florentis opem*, reſpectu hujus loci, dixit, *carpſit* plerique Pieriani, inter quos Romanus, et *flore comante* Ed. pr. Burm.——414. *capreis* du Zulich. et Goth. tert.

411 ſqq. Lineæ loci forte ductæ in Iliad. π, 523. 527 ſqq. de Glauco ab Apolline recreato. 413. De *Dictamno* (Δίκταμνος et Δίκταμος a Dicte monte Cretæ, qui Idæ partem facit) inter locos claſſicos hic ipſe Virgilii. Inter *origana* retulit Linnæus. v. Exc. cit. *Pubera folia*, ſunt effloreſcentia, exuberantia: nihil aliud. Perperam Servius folia adulta exponit. *Pubeſcentem vitem* varie tentat Salmaſ. Exerc. Plin. pag. 364, modo interpretando nigreſcentem, modo viridantem, et ſic porro. Eſt autem *pubeſcere* tranſlatum a pubertate, adeoque flore ætatis, florem arborum, herbarum, ſollenni tamen aliqua ratione vitium, deſignat; modo omnino, ut h. l. et *pubentes herbæ* ſup. Ge. III, 126. IV, 514,

modo, ut
adjuncta n
inſtantis, v
II, 390 *Hi*
vinea fetu.
ſtante ſatis
poëtam r
foliorum
ſunt ea γνα
τινα ἐπίφυσ
dum Dioſc
dam quoq
video.

416. Qu
uſus dici p
pis: hanc
latam narra
preſſum, an
admixta, cla
infundit, qu
ſterget ac fo
ta ſingula,
bili: pro aq
ſe *labrum f*

Detulit; hoc fusum labris splendentibus amnem
Inficit, occulte medicans; spargitque salubris
Ambrosiæ succos, et odoriferam panaceam.
Fovit ea volnus lympha longævus Iapis
Ignorans: subitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor; omnis stetit imo volnere sanguis.
Jamque secuta manum, nullo cogente, sagitta
Excidit, atque novæ rediere in pristina vires.
Arma citi properate viro! Quid statis? Iapis
Conclamat, primusque animos adcendit in hostem.
Non hæc humanis opibus, non arte magistra,
Proveniunt. Neque te, Ænea, mea dextera servat:
Major agit deus, atque opera ad majora remittit.

416. *Hanc* sec. Moret.——417. *fusum* e Pier. et suis Heins. est tuitus: idem vett. edd., etiam Aldd. et hinc vulgg. habent: cum in nonnullas alias ex Commelin. irrepserit *fuscum*: quod ex nostris nulla habet præter Ven. Scoti 1544 et Guell. *D. infusum* Leid. *labiis* Hugen. et a m. pr. Zulich. *pendentibus* aliquot Pier.——418. *sparsitque* plures Pier., at *spargit* vett. edd., etiam Aldd. et hinc reliquæ quoque tuentur. Utrumque Priscianus agnoscit apud Heins. *salubris* idem firmat pro *salubres*.——419. *fucos* Rom., ex more.——421. *cessit* pro *fugit* sec. Rottend. duo Moret. Zulich. et Parrhas.——422. *imo in v.* Rom. et alii Pier. et Heins. cum Burm. *uno v.* duo Burm. et Goth. tert.——423. *manu* Gud. et Moret. qu.——424. *subiere* sec. Moret. *in corpora* Hugen. *in prælia* Sprot.——425. *viri* aliquot Heins. et Burm. Eadem varietas supra occurrebat.——426. *incendit* Hamb. alter. *in hostem* Heins. e libb. Vulgo: *in hostes*. *ad hostem* Goth. tert.——428. *Neque Æneam* Hugen. et a m. pr. Medic.

lebetem, pro miscēre *inficere* ponit, et sic porro. 419. *Ambrosiæ* succus, qua dii utuntur, pro unguento est, quod vulnus levat et lenit. *panacea*, πανάκεια, est inter fabulosos succos jam ap. Callim. in Apoll. 40. 421. 422. Comparant Iliad. π, 528. 529. *Quippe*, pro utique, δὴ, ut alias *scilicet*. *redire in pristina*, in pristinum, *vires*, restitutæ sunt.

425. Exclamationis repentinæ vim facile quisque sentit. Egregium narrantis hoc artificium. 428. *Proveniunt*, pro vulgari, fiunt, eveniunt. 429. *agit*, non accipio cum

Ille avidus pugnæ furas incluserat a
Hinc atque hinc, oditque moras, l
rufcat.
Poftquam habilis lateri clipeus lorica
Afcanium fufis circum conplectitur
Summaque per galeam delibans ofcı
Difce, puer, virtutem ex me, verum
Fortunam ex aliis. Nunc te mea dex
Defenfum dabit, et magna inter præ

430. *avidus pugna* Mentel. pr. a m. pr. *furasqu*
431. *haftaque* Hugen.——433. *c. c. hamis* Menag. pr.
Leid. et Montalb. *juvenumque* alter Hamb.——4
Burm.——437. *magnum* Hugen. et Ed. pr. Burm.
tum Menag. pr. et Goth. tert. cum fecundo. Sed
riæ, ut in Notis dictum. Sup. *præmia pugnæ*, XI, 78.

Servio, Apollo facit hæc, nam id tenue; fed προπέμπει, mittit ad pugnam, concitat, idem quod mox *remittit*. 430. Mira feftinatio etiam in Ænea et præclare tempus præteritum: *incluferat*. 432. *eft habilis lateri*, ἄρηρε, εὖ ἀρηρὸς (ἐστιν,) ἤρμοστο, vel, ut Iliad. γ, 332. 333, thorax ἤρμοσε δ' αὐτῷ, fedit in corpore, adaptata, habilis reddita eft lorica corpori. *habilis hafta* fupra fuit, quæ manu facile haberi, tractari, poteft; *lorica*, quæ membris commode refpondet. 435 fqq. Eminentiffimus locus patris affectu, fententiæ gravitate, vi ac veritate; quocum comparanda loca pulcherrima, primum Hectoris ad puerum Aftyanactem verba Iliad. ζ, 474 fqq., tum Ajacis ad Euryfacem apud Sophocl. 1547 fqq., unde Attius fuum fumferat apud Macrob. VI, 1 extr. *Virtute fis par, difpar fortunis patri.*

tunis patri. (tate quandoq erat Maroni, argutius exp erat. 435. Servius ait: " ipfe fufcip " aliorum vi " bus afcribi get fic fenten *borem* de ipfa one, patienti δεξιᾷ. Dixit gari: difce e tutem in tolei emplum vera habe propofit fecundæ exem Altero loco: *1* vocabulum *di* pofitum erat. orationis ind tior pro vulga meliore, qua fum. 437. *L* defendet, ut

Tu facito, mox cum matura adoleverit ætas,
Sis memor, et te, animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Æneas, et avunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens,
Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
Antheusque Mnestheusque ruunt; omnisque relictis
Turba fluit castris. Tum cæco pulvere campus
Miscetur, pulsuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverso venientis aggere Turnus,
Videre Ausonii, gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor. Prima ante omnis Juturna Latinos

438. *Tum* et *adoleverat* Medic., sed a m. pr. *maturo* aliquot Pier.—— 439. *exempla virorum* Goth. tert.——440. *excitat* Goth. tert. *extulit* sec. ——441. *Hæc tibi* Goth. pr. et Ed. Ven. 1484. *portis s. e. altis* edd. vett. et pars codd., sed Pierii et Heinsii meliores *ingens*, quod jam ed. Ald. tertia exhibet, sed male cum aliis ad *telum* refert: nam sic poëta jungere debebat: *telum ingens immane.* Immo vero cum Donato ad Æneam referendum: *ipse sese extulit ingens*, ut sup. IX, 597.——443. *Antheusque* reposuit Heinsius e Medic. et binis Moret.; adde aliquot alios apud Burm. An bene factum sit, ne dubita. Nam ex Ἀνθεὺς jam frequentaverat *Anthea* media brevi sup. lib. I, 181. 510, estque is ex Æneæ sociis. Nec tamen Mediceus aliter quam *Anthæus*. Et vulgatum ubique *Antæus* vel *Anteus*. Ἀνταῖος, *Antæus*: idem nomen jam sup. lib. X, 561 vidimus; mox *omnesque* Medic., teste Heinsio: sed Foggin. *omnis*.——444. *ruit c.* Gud. pro div. lect. et Menag. pr. *cæco vulnere* alter Menag. *campis* pr. Moret.——445. *fremit* Leid. pro var. lect. *plausuque tremit magno et t.* Zulich. a m. pr.——446. *Vidit ut* Zulich. a m. sec. *agmine* aliquot Pier., inter quos Rom. et Sprot. cf. IX, 375.——448. *Latinis* Gud. et duo alii Burm.

mus. *magna inter præmia ducet*, per magna belli decora, victorias. Friget aliorum interpretatio: magno pretio habebo, si te defendero. 438. 439. 440. Versus aurei infigendi puerorum animis, quibus illustres parentes providentiæ munere contigerunt.

441. Verba comparant Iliad. υ, 1, et 443. 444 Iliad. λ, 723. 444. Vulgare est; pulvis miscetur, turbatur in campo: et quia obscurat aërem, hinc cæcus; ut solet poëta pro, qui visum eripit, cæcum dicere. 445. *excita*, doctius quam concita. 449. *Juturna refugit*,

Audiit adgnovitque ſonum, et tre
Ille volat, campoque atrum rap
Qualis, ubi ad terras abrupto ſide
It mare per medium: miſeris, he
Horreſcunt corda agricolis; dabi
Arboribus, ſtragemque ſatis; rue
Ante volant, ſonitumque ferunt ad
Talis in adverſos ductor Rhœteiu
Agmen agit; denſi cuneis ſe qui

449. *Avebit* Exc. Burm. *agnoſcitque* Goth. te vill. *campumque atrum rapit agmine aperto* Goth. do graviorem auctorem haberet. Transferunt p h. l. ad campum, quod agmini debetur: *rapit abrupto* Montalb. *adrupto* nonnulli. vid. Notam. Rottend.——453. *ruinis* Goth. tert.——454. *ru lans*, tum in nonnullis: *ruit omnia, late Antevolans* Medic. Leid. Zulich. Parrhaſ. cum Goth. te Mentel. pr. *ad l. fluctus* Parrhaſ.——456. *vict victor R. heros* Goth. tert. *Retheus in hoſtes* Dor Eſt τὸ Ῥοίτειον, inde Ῥοιτήϊος.——457. *denſis* Sp

Camerti aſſimulata ſupra 224. Eadem mox, Turno fratre in diſcrimen adducto, iterum in aciem prodit v. 468. In quo nihil erat, quod minus probabile videri debebat. Poteſt quis ſubito terrore fugere, idem recipere animum et in diſcrimen redire.

450. *rapit*, ducit concitate: elegantius quam ducit. *atrum* ad pulverem refer. 451 ſqq. Comparatio ex Homero ducta: ſed variata egregie et ornata novis acceſſionibus: Iliad. δ, 275 ſqq., non vero Iliad. ν, 334 ſqq. comparari et Maroni obtrectari debebat. *abrupto*

ſidere, m
nube, qu
facit. A
ta, cum ſ
tate dice
niam ſub
tu vel oc
abruptis
abruptis
dixerat.
tum occu
ille: tem
γῶς extu
expectati
quam a
ductor Rh
ſup. III,
vius: de

Adglomerant. Ferit enſe gravem Thymbræus Oſirim,
Archetium Mneſtheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemque Gyas; cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtis;
Tollitur in cœlum clamor verſique viciſſim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros:
Ipſe neque averſos dignatur ſternere morti;
Nec pede congreſſus æquo, nec tela ferentis
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Juturna virago

458. *Agglomerat* alter Hamb. et Goth. pr. *Ferit ante* Goth. pr.——459. Corruptelas nominum vid. ap. Burm., nam enotare piget poſt tot millena inutili forte opera enotata. Suſpicor tamen ſine adſpiratione ſcriptum fuiſſe *Arcetium.*——461. *torſit in* Rom. *torſerit* Leid. *haſtis* Bigot.——463. *per hoſtes* alter Menag.——464. *adverſos* aliquot Pier. et edd. vett., uſque ad Ald. tert. a Naugerio caſtigatam, quæ *averſos* dedit: recte. Nam membra hæc ſunt: fugientes—congreſſos cominus—eminus petentes ſe telo: omnes omittit. Ge. Fabricius verum vidit; etiam Cuninghamus; Heinſius poſt Cerdam non æque. *adverſus* Leid.——465. *æquo* jam Commelin. ex Palat. dedit. *Nec pede congreſſos nec equo* vett. edd., niſi quod Ven. 1484 *congreſſos equo.* Monuit jam Pierius fere omnes Codd. habere: *congreſſos æquo*; ſaltem pauci ſcripti, ut Parrhaſ. Ven. et Goth. tert., *nec equo* exhibent. Ita tamen Servium, quem habemus, legiſſe manifeſtum eſt. *congreſſus* Goth. ſec. et Ed. pr. Burm.——466. *denſo* Rom. *in* aberat Goth. pr. Sprot. et edd. vett. pr. et Mediol.——467. *in certamine* ſec. Hamb.——468. *Hinc* Oblong. Pierii. *Hæc* alii ap. Pier. *Hic* Parrhaſ. et Ven. *c. manu* Goth. tert.

dimicent. 458. *gravem* non ſatis definiit poëta, quo ſenſu accipi vellet, nec refert: nam ſimpliciter ornat; fortem exponit Servius. Refero ad auctoritatem, dignitatem, annos. 460. Comparant verba Iliad. π, 558. De Tolumnio ſup. 258. 266. 466. Sic Hector Patroclum inſequitur Iliad. π, 731. *tela ferentes*, inferentes, ut ſup. quoque XI, 872, h. adortos ſe, contra ſtantes.

468. *Juturna virago.* Servius;

Aurigam Turni media inter lora
Excutit, et longe labſum temone
Ipſa ſubit, manibuſque undantis f
Cuncta gerens, vocemque et corpus
Nigra velut magnas domini cum
Pervolat, et pennis alta atria luſtr
Pabula parva legens, nidiſque loqua
Et nunc porticibus vacuis, nunc l
Stagna ſonat: ſimilis medios Jutu

469. *Metiſcum* tuentur vett. edd. et codd. cum C
Solus Fulgentius de continentia *Methyſcum*, Μέθυ
oſum. v. ad Auſon. Epiſt. XIV, 16.——470. *lon*
Goth. tert. *reliquit* Heinſ. codd.——472. *et v*
pennis conſtans libb. ſcriptorum et edd. lectio.
alter Menagii. *pernix* ſec. Rottend. *penitus* i
expreſſit.——475. *p. petens* Hugen. *n. l. aufert*
eſcam Goth. pr.——476. *p. variis* Goth. tert.
Bene Jul. Sabin. vacuis, id eſt, magnis vel altis.
477. *volat* Parrhaſ. et Leid. a m. pr. cum Goth.
tius: volat cum cantu. *ſonant* Medic. (a m. pr.).

vius: virago dicitur mulier, quæ virile implet officium. Eum ſequuntur alii. Argutius dictum puto quam verius. Virago et virgo prorſus eandem vim habent: ſed alterum antiquius adeoque epico carmine dignius. Hinc apud poëtas virago Pallas, Diana, Nympha: ut παρθένος, παρθενική. Quod vero Juturnæ h. l. tribuit Maro, ſublectum eſt Homeri exemplo Iliad. ε, 835 ſqq., ubi Pallas, dejecto Sthenelo, Diomedis currum ſimili modo regit. Sed locus ille plus dignitatis habet, quam hic, in quo verſamur.

473. Exemplum hujus comparationis, quantum quidem conſtat, ante Maronem non oc-

currit aliu
ta is, und
dit: eſt h
ronis. C
in re ten
et ampli
rundo: ut
non ripar
ſervavit.
dinem ruſ
θυλλίδα,
ruleſcente
de palatio
aliqua, ill
ticibus vac
cum Stagn
non facile
interiora
cf. ſup.
Suavis ver
lectu! ut

Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru;
Jamque hic germanum, jamque hic ostentat ovantem;
Nec conferre manum patitur: volat avia longe.
Haud minus Æneas tortos legit obvius orbis,
Vestigatque virum, et disjecta per agmina magna
Voce vocat. Quoties oculos conjecit in hostem,
Alipedumque fugam cursu tentavit equorum:
Aversos toties currus Juturna retorsit.
Heu, quid agat, vario nequidquam fluctuat æstu;
Diversæque vocant animum in contraria curæ.

478. *rapit omnia* Parrhaf. a m. pr. et alter Hamb. *cursu* aliquot Pier. et Burm. cum ejusdem Ed. pr.——479. *Atque hic* eadem Ed. pr. *ostendit* eadem et cæteræ vett. edd. Primus Pierius e Rom. notat *ostentat*, receptum ab Heinsio, cum Goth. a m. sec. Gud. et Leid. idem offerrent: adde Goth. pr.——482. *et* abest Ed. pr. Burm. *dejecta* Oudart. a m. sec. Sprot. et Hamb. pr. cum Goth. pr. edd. vett. Ven., usque ad Egnatianam emendationem. In fine *magna* Medic. et cæteri Heinf. omnes, Goth., tum edd. vett. omnes: ut *magna voce* jungatur. At *agmina longa* primus Pierius ex aliquot suis notavit: in quibus tamen Romanus non erat; hinc recepit prima, ni fallor, ed. Commel. e Palat., inde edd. Pulmann., et hinc cætt. vulgg., in his Dan. Heinsius: adversus codicum, ut vidimus, auctoritatem: ideoque nunc alterum retraximus.——484. *fuga cursum* apud Schol. Horatii Cruqu. I Od. 27. *tentabat* Zulich. a m. pr.——485. *Adversos* Goth. tert. et aliquot scripti apud Burm. cum ed. pr. *quotiens* Zulich. *curruus* vett. apud Pier., ut sup. v. 671. *cursus* sec. Moret. *recessit* alter Menag.——486. *quid agam* alii apud Serv. ex Æneæ persona.——487. *animo* tert. Rottend.

declarat spatia porticus et amplitudinem. *nidis loquacibus* pro pullis, νεοσσοῖς τρύζουσι.

480. *Nec conferre manum*; cum Ænea, ait Serv. Nam alios persequitur. 481. Ut *legere vestigia, oras, vias*, est persequi, sic *legit* h. l. *Æneas tortos orbes*, obliquas et implicitas vias, ut Servii verbis utar (cf. inf. 743), pererrat ac pervagatur. 482. *disjecta per agmina* impetum ruentis currus declarat, quo dissipati cedunt ordines. 483. 484. Quoties e longinquo Turnum animadverterat

Huic Meſſapus, uti læva duo fort
Lenta, levis curſu, præfixa haſtili
Horum unum certo contorquens
Subſtitit Æneas, et ſe collegit in
Poplite ſubſidens: apicem tamen
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit
Tum vero adſurgunt iræ, inſidii
Diverſos ubi ſenſit equos currum
Multa Jovem et læſi teſtatur fœd
Jam tandem invadit medios, et M
Terribilis, ſævam nullo diſcrimin
Suſcitat; irarumque omnis effund

489. *levi curru* Bigot. et pr. Hamb. *levi curſu*
cum Goth. ſec. *levis lato* alter Hamb. *præfixo*
V, 557.——490. *uno* Parrhaſ. *torquens* Dorvil
Romano.——492. *ſubſiſtens* alter Menag. *ſumma*
gunt Vratiſl. *ſubactis* pars codd. apud Burm. cu
diol. In Mentel. pr. adſcripta gloſſa: id eſt *repu*
ſed nec vulgatum ſatis diſerte exponunt Intpp. N
actus, jejuna fit oratio. Accipio *ſubactus*, ut don
de ira, propter inſidias, quibus petitum ſe viderat.
motus.——495. *Diverſos ſubſenſit* Gud. *ubi ſentit*
cum Goth. tert. *Diverſos*, in diverſam partem ac
496. *læſas* Menag. pr. *ſævi* Oudart. *teſtatur* Hei
e libb. potioribus. Vulgg. *teſtatus*, unde lenior e
Marte ſecundo, Terribilis, interpungi poſſe in Servia
præferam.——499. *effudit* aliquot codd. et edd.

verterat eumque inſequebatur ſic, ut jam aggredi vellet etc. *tentare* h. l. pro aſſequi, attingere: ſaltem in eo eſſe, ut aſſequaris. Videtur autem (conf. v. 465) Æneas pedes incedere. 491. *ſe colligit in arma*, int. in clipeum, quo texit ſe, ὑφιζάνων, *ſubſidens*. Res paſſim obvia.

492. Enn
tamen indu
haſta Inſign
Macrobius
pag. 578.
actus, ira
factas vict
494. Sic
499. Servi

Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cædes
Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Juppiter, æterna gentis in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentis
Pugna loco statuit Teucros), haud multa moratus,
Excipit in latus, et, qua fata celerrima, crudum
Transadigit costas et crates pectoris ensem.

500. *Qui mihi—qui carmine* Leid.——503. *tanto* Rom. et alii apud Pier. et bini Goth. *tanto'* ed. pr. Burm., sed *tanton* tuentur Medic. et alii: tum Servius. Conf. sup. ad X, 668.——506. *morantem*, qui Æneam haud multum moraretur adversus eum pugnando, Rom. et pars Pierianorum et Heinsiani omnes, interque eos Mediceus cum Goth. tert. *moratur* Goth. sec. *moratum* Sprot. a m. pr., a sec. *moratus*. *moratum* etiam Servius agnoscit et interpretatur. Est igitur etiam hic locus ex iis, in quibus sententiæ ratio et natura omnem librorum auctoritatem evicit. Requiritur enim *moratus*: idque jam a vett. inde edd. vulgatum per Aldd. et cæt.——507. 508 *crudo—ense* Aldd. et quæ hinc profectæ, invitis libris omnibus, usque ad Commelin., qui meliorem lectionem e Palat. induxit. *ensem Transadigit costas* exquisitius dictum, h. adigit trans costas: sic quoque sup. v. 275. 276. Sic *transfigere hastam, exigere ensem per costam*, et alia dixit Maro. *Transfodiit* aliquot Burm. cf. sup. 274.

" rate locutus est. Nam Ennius dixit: *irarumque effunde quadrigas.*"

500. Erant superanda nunc tot alia loca de congressibus pugnantium, ipsius quoque Æneæ et Turni. Hinc invocatio dei alicujus. Servius laudat Statium X Theb. 825. 503. 504. Pro vulgari: Fierine potuit, ut gentes duæ mox in unum coalituræ tam atroci pugna concurrerent? 505. 506. *ea prima ruentes Pugna loca statuit Teucros*, h. e. Æneam cum comitibus per ordines ruentem, cum impetu discurrentem, dum insequitur Turnum, nunc autem, eo dimisso, cum proximo quoque congressum, *ea pugna* primum *loco statuit*, consistere fecit: sollennis orationis inversio, pro communi: ad eam primum pugnam Teucri, fuse adhuc per ordines ruentes, substiterunt. 507. *Excipit in latus* docte, pro, excipit, vulnerat, in latere.

Turnus equo dejectum Amyc
Diorem,
Congressus pedes: hunc veniente
Hunc mucrone ferit; curruque ab
Suspendit capita, et rorantia sang
Ille Talon Tanaimque neci forte
Tris uno congressu, et mæstum r
Nomen Echionium, matrisque gen
Hic fratres Lycia missos et Apol
Et juvenem exosum nequidquam

509. *Dioren* aliquot Burm.——510. *Congresso* *cursuque* Ed. pr. Burm. *abscisa* Medic. *abscissa* 533, et sic Dorvill. cum nonnullis edd. vett. etiar tert.——513. *Thalon* Medic., et a m. pr. *Tanam* *Talainq. Tanainq. Thalainq. Thalarumq. Taganumq.* nomina vix habemus: nam in istis nihil est Latin tem esse Latinorum nomina, ut *Cethegus.*——514. quam *Oniten, Onithem, Orontem, Omentem.*——515. que Pier. cum Medic. et aliis. Sed *nomen* (κατὰ) editum. *Nominechionium* Rom. *nomine chionium* *Thionium* alter. Perperam Catrœus a Burm. la Mox *Peridea* Parrhaf. *Periclia* Exc. Burm. et Go Hamb.——516. *Tunc* Zulich. *Et frat.* Serv. ad I pro var. lect. Non recitat duorum juvenum nomi Arusian. *Menotem, Menontem, Meontem, Monentem,* ones.

tere. *qua fata cel.* ὅθι—μάλιστά τε καίριόν ἐστι. *crudum* pro cruento: ut et sup. X, 682.

509. Ergo Amycus et Diores filii Priami. conf. sup. V, 297. I, 221. Diversi ab hoc Amyco sunt, quos lib. V, 373. IX, 772. X, 764 vidimus. 500. 511. Comparare solent Iliad. *v*, 461. 462. 513. *Ille,* Æneas. *mæstum,* ipsa morte, puto, quam subiturus erat.

Servius trist θρωπόν, exp *onium:* quo Echionis fil fieri potest, um explicet mox. Nec Thebano cc *Hic,* Turnus. *linis agris:* re templo Lato 517—520. E

Arcada: piſcoſæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperque domus; nec nota potentum
Limina; conductaque pater tellure ſerebat.
Ac velut inmiſſi diverſis partibus ignes
Arentem in ſilvam et virgulta ſonantia lauro;
Aut ubi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitum ſpumoſi amnes, et in æquora currunt,
Quiſque ſuum populatus iter: non ſegnius ambo
Æneas Turnuſque ruunt per prœlia; nunc, nunc

518. *qui c.* Dorvill.——519. *Lar fuerat* conj. Heinſii: ab ipſo ſpreta. *Advenerat* Dorvill. *parentum* Ed. pr. Burm. et Goth. tert. Zulich a m. ſec.——520. *Limina* e Colot. et Mediceo jam ab Urſino, Cerda, Heinſio et Marklando commendatum, receptum eſt a Burmanno: etiam a Cuninghamo pro eo, quod per ſcriptos et editos vulgatum: *Munera*. Satis utique frequentia *potentium limina*, vel ex Horatii Epod. II nota; ſed ea ipſa res dubitationem facit, an h. l. in ſedem exquiſitioris vocis venerit *potentum munera*, h. obſequia, officia ſalutandi, comitandi, et ſic porro. Sic etiam Servius interpretatur.——521. *At* Goth. ſec., et hoc malim.——522. *Ardentem* Medic. cum Leid. et Reg. *lauri* alius Leid., minus docte. v. Not.——523. *procurſu* uterque Hamb. et Parrhaſ. *percurſu* Goth. tert., utrumque vitioſe.——524. *æquore* Hugen. et Zulich. a m. pr., et a m. ſec. *ad æquora*. *verrunt* Parrhaſ.——525. *populatur* tres ap. Burm.——526. *in prælia* aliqui apud Burm. et Pier.

rationem faciendam ornavit locum: idque eo ſagacius fecit, quod ſtatim atrox rerum facies ſuccedit: *Ac velut* etc. Similis elegantiæ locum vide apud Ovid. Met. III, 582 ſqq. *Lerna* autem etſi Argivi agri, fluvius et palus, non tamen a confiniis Arcadiæ multum abeſt. Ex Evandri autem copiis fuiſſe putandus.

521 ſqq. Hic jam variavit ea, quæ ſup. lib. II, 304 ſqq. poſuerat, ubi vide Notam. Comparatio utraque in Homero et Apollonio obvia. cf. loca ſup. ad II, 304 ſq. laudata. De priore inprimis cf. Iliad, λ, 155. Apollon. I, 1026 ſq. vid. ſup. X, 405. 522. ſilvam lauream intellige: poſito generi ſubjungit formam ſeu ſpeciem, ex more; pro virgultis laurorum, lauris, doctius dixit *virgulta lauro*, ut *virgulta ſonantia ſilvis* ſup. III, 442. VI, 704, ubi vid. Var. Lect. 525. *quiſque ſuum populatus iter:* graviter pro, decurrens, ſed cum vaſtatione agrorum. 526. *per prælia*, ordines pugnantium, aciem. 527. *Fluctuat ira:*

Fluctuat ira intus; rumpuntu
Pectora; nunc totis in volnera
Murranum hic, atavos et avorun
Nomina, per regesque actum g
Præcipitem scopulo atque inge
Excutit, effunditque solo; hunc
Provolvere rotæ: crebro super
Incita nec domini memorum p
Ille ruenti Hyllo, animisque inn
Occurrit, telumque aurata ad te

527. *rapiuntur* Parrhaf. *nescia rumpi* Zuli *pugnam* alter Hamb.——529. *sonantes* Hugen rhaf. Zulich. et Exc. Burm.——531. *ingenti* R fee. *immanis* Zulich. *t. montis* pro var. lect Medic. quod malim amplecti. *Excutit* accipie fec. Rottend.——533. *Involvere* Goth. fec., *tergo involvitur aris.* In fine versus idem : *memorum domini* Parrhaf.——535. *Ilo* vel *Hilo* sius e Medic. et Mentel. restituit: notum nom ——536. *ærata* tentabat Jo. Schrader., quia Zulich.

ira: Jam sup. IV, 530 Dido *magno irarum fluctuabat æstu:* petita rei imagine ab aqua effervescente et æstuante: quæ, dum vas eam non capit, luctatur et allaborat, ut erumpat. conf. Lucret. III, 298. 299. Hinc plenum aqua vas *rumpitur:* vocabulo sollenni de copia; cf. ad Tibull. II, 5, 84. Sic *rumpuntur horrea messibus.* Itaque nunc *rumpuntur pectora,* exæstuante ira, quam vix continere possunt.

529. *hic,* Æneas esse debet, nam Latinum occidit: et cf. inf. v. 638. *sonantem*

h. crep
xit: ut
commen
exactum
omnes e
rant digr
tantur I
docte pr
tionis n
volutus i
impeditu
Ita *lora*
runt subt
qui *nec*
seratione

535.
aurata aa

Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te, Graium fortiſſime, Creteu,
Eripuit Turno; nec dI texere Cupencum,
Ænea veniente, ſui; dedit obvia ferro
Pectora: nec miſero clipei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere, et late terram conſternere tergo;
Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum everſor Achilles;
Hic tibi mortis erant metæ; domus alta ſub Ida;

537. *fixa* aliquot Pier., ex interpolatione eorum, qui non viderunt, *fixo* eſſe ex Virgilii more pro *transfixo* cerebro. Recepit tamen *fixa* Cuningham.——538. *Rheteu* alii apud Pierium; alii *Reteu*, *Rœteu*, quod eſſet Ῥοιτεύς, *Cretheu*, *Cereu*. *Creteu* ſtatim a principio editum. Præferendum tamen hic erat *Cretheu*, quod Rom. et Medic. tuentur; et eſt notum nomen Κρηθεύς; alius ejuſdem nominis jam ſup. IX, 774 erat memoratus. Bis autem poëtam eodem nomine uti in obſcurioribus his viris quid vetuit?——539. *Cupencum* ex ſcriptis Pier. et ſuis reſtituit Heinſius. Accedit Servius: "Sane ſciendum, Cupencum Sabinorum lingua ſacerdotem vocari." Eſt adeo Italicum nomen: et repetiit Silius IV, 537. Vulgo *Cupentum* legebatur: *Tupentum* Ed. pr. Burm.——541. *miſeri* Goth. tert. *æris* Rom. Medic. et alii Pier. et Heinſ., omneſque Goth. Erf. cum edd. vett. et Schol. Statii Theb. I, 102. Erroris cauſſa in promtu eſt. *ærei* lectum eſt jam inde ab Ald. pr.——542. *campis* Medic.——543. *lato* pr. Hamb. et Exc. Burm. cum Goth. ſec., ſicque olim conj. Heinſius: minime probandum. Nam τὸ *late* efficacius ad magnitudinem declarandam, et amat id poëta. *terræ* Ven.——545. *verſor* pr. Hamb. *averſor* Leid.

tecta, ut vſ. ſq. 537. *fixo* h. l. transfixo. 538. Græcum Cretea puta fuiſſe ex Arcadibus. *dii ſui* ſ. propitii, ut alibi; ſeu, quorum in tutela erat; ſeu, quod ſuſpicari licet, quod ille ſacerdos erat. 543. ἐναργέστερον præ hoc eſt Homericum: πολλὸς ἔκειτο παρήορος ἔνθα καὶ ἔνθα Iliad. η, 156. In tota autem narratione hac a v. 538 variatæ orationis ars obſervanda eſt. 546. Æolus ex Lyrneſſo Myſiæ ſub Ida, qua parte poſtea Æolis regio patuit: cf. Burm. ad Ovid. Met. XII, 109, ut videatur poëta fabulam ignotam etiam h. l. eſſe ſequutus. Ex ea capta erat Briſeis, Hippodamia. *mortis metæ*, θανάτου τέλος, vel τέκμαρ; quatenus ipſa mors pro meta eſt. Alias etiam *vitæ meta* recte dicitur. *Hic tibi*

m. e.

Lyrneffi domus alta, folo Laure
Totæ adeo converfæ acies, omn
Omnes Dardanidæ: Mneftheus
Et Meffapus equum domitor, et
Tufcorumque phalanx, Evandr
Pro fe quifque, viri fumma nitu
Nec mora, nec requies; vafto c
  Hic mentem Æneâ genetrix p
Iret ut ad muros, urbique advert

547. *Lyrneffi*, verum. Quis non ex Homer vide apud Burm.——548. *Tota* Par.——551. *p* fcilicet ex corrupto pronuntiandi genere fuper repofuit Heinf. e codd. fuis et Pier., ut fup. XI, idem Commelin. e Pal. Vulgo: *Arcadis*.—— verba repetita ex lib. V, 501. Exemplum ex *A* Urfin., ubi etiam *Pro fe quifque*; quod inter im ram refert. Etiam alterum hemiftichium Ennia *fumma nituntur opum vi*; etiam Macrob. VI, 1, p. ——553. *fummo c.* Bigot. e fup. verfu.——554. 555. *everteret* Goth. tert.

m. c. m. colorem orationis comparant cum Iliad. η, 104. υ, 390. Sed proprie huc fpectat Iliad. π, 787 ἔνθ' ἄρα τοι, Πάτροκλε, φάνη βιότοιο τελευτή. 548. *converfæ* h. l. inter fe ad pugnandum: ut συστρεφθείς.

554. *Hic mentem*; confilium immifit, indidit, Venus: *pulcherrima*, tantum ornans epitheton. Male repugnat Cerda cum al. Cæterum in fqq. cum jam noviffima totius belli et carminis parentur: ea quidem ipfi urbi Laurentum propius admovere voluit poëta, ut omnia effent ipfa rerum fpecie

et homin
tiora; utc
etiam hæ
Trojanoru
effent a La
fortuna tra
nos. Bon
fervatio: "
" ufus eft
" ret inftin
" tum effe
" excidium
" fuerat, o
" fe tale c
Immo inc
Sed facit
confilio maj

Ocius, et ſubita turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans diverſa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit: adſpicit urbem
Inmunem tanti belli, atquè inpune quietam.
Continuo pugnæ adcendit majoris imago;
Mnesthea Sergeſtumque vocat fortemque Sereſtum,
Ductores, tumulumque capit; quo cetera Teucrum
Concurrit legio; nec ſcuta aut ſpicula denſi
Deponunt. Celſo medius ſtans aggere fatur: 564
Ne qua meis eſto dictis mora. Juppiter hac ſtat.
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
Urbem hodie, cauſſam belli, regna ipſa Latini,

556. *cæde* duo Rottend. *Latinus* Goth. pr.——558. *aciem* multi apud Burm., propius ad vulgarem formam de acie oculorum. Sed *ad noſtras acies* Lucret. aliquoties.——559. *quietem* Rom.——560. *accendit pugnæ* Goth. tert. *accedit* Ed. pr. Burm. *Mavortis* Hugen. *origo* Zulich. a m. pr.——561. *Sereſtumque v. f. Cloanthum* Parrhaſ., interpolate ex Æn. I, 222. 510 et al. locis. cf. ad I, 611. IV, 288. *Sereſtus* indubitate legitur X, 541.——562. *rapit* Ed. Ven. Burm.——563. *ſcuta et ſp.* Ed. pr. Burm. *haut ſp.* Goth. tert. *feſſi* Zulich. a m. ſec.——564. *medio* pr. Menag. et Goth. tert. Sic ſaltem *Celſus medio* eſſe debebat.——565. *hic ſtat* Donatus ad Terent. Phorm. II, 1. *aſtet* Zulich. a m. pr. *aſtat* Erf.——566. *Ne, Nec, Heu quis*, aberratur.

dat deæ monito. 556. *clade:* proprie, metu cladis, captæ urbis.

560. In ſeqq. adumbratur Allocutio militum. Brevitas et aſperitas in ea commendanda venit. 565. *Jupiter hac ſtat:* hac parte, h. pro noſtra parte. Reſpicit ſcilicet fœdus a Latinis violatum. Ennianum eſſe Macrobius VI, 1 monuit, ex Annal. VII *Non ſemper veſtra* (an *noſtra?*) *evertit: nunc Jupiter hac ſtat.* 567. *cauſſam belli.* Servius ait: quia illic erat Lavinia. Cerda ad Amatam refert: ut inf. v. 600. Immo vero, ut in *regna ipſa Latini* pro regia, graviore uſus eſt verbo poëta, pro auctore belli, h. urbe Latinorum, qui bellum intulerant. Quod Latinis tribuendum erat, urbi tribuit. Sic et v. 572 accipiendus.

Ni frenum adcipere et victi pa
Eruam, et æqua ſolo fumantia
Scilicet exſpectem, libeat dum
Noſtra pati; rurſuſque velit co
Hoc caput, o cives, hæc belli
Ferte faces propere, fœduſque
Dixerat, atque animis pariter c
Dant cuneum; denſaque ad mu
Scalæ inproviſo, ſubituſque ad
Diſcurrunt alii ad portas, primo

568. In Oblongo vſ. 569 ante hunc erat col
et alii apud Burm. cum binis Goth. *Petit*
vide. *Urbem* et *victi* ad ſenſum, non gramm
hunc verſum quoſdam per figuram Græcam ex
ut eſſet: ὁμολογῶσι μέλλειν λαβεῖν. Sane ad vulg
tebuntur ſe velle accipere. Sed mutato tempore
erat, ut a vulgari recederet oratio.——569. *f.*
rurſumque Zulich.——572. *Hæc* qu. Moret.
Goth. tert. *O capita, o cives* Zulich. *o duces*
Rottend. et Dorvill. Mira vitia, quæ adſcri
573. *properi* plerique Pier., doctius; ut ſup. v.
a m. pr. pr. Hamb. cum Erf. *reponite* Ed. p
ſec. Moret.——577. *primoſque fatigant* pr. More
longo Pierii.

piendus. 568. *Urbem* et *victi*
ad ſenſum, non grammatice,
poſitum. conf. Var. Lect.
572. *caput belli et ſumma* eſt
ipſa Laurentum urbs, quatenus
illa caput eſt populi bellum
gerentis. conf. ad 567. De
Turno quis tandem hic cogi-
tet? 573. *fæduſque repoſcite*
flammis. Neſcio, an nimis ar-
gute dixerit poëta, ſi flammam
ſacrorum fœderi feriundo re-

ſpexit.
pliciter:
poſcite i
pepigerar
575. I
inter ſe,
ut toties
576. *Sca*
figura verl
tero me
prolatæ,
primos: B

Ferrum alii torquent, et obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnaque incuſat voce Latinum;
Teſtaturque deos, iterum ſe ad prœlia cogi;
Bis jam Italos hoſtis; hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia civis:
Urbem alii reſerare jubent, et pandere portas
Dardanidis, ipſumque trahunt in mœnia regem;
Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros:
Incluſas ut cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque inplevit amaro;
Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra

578. *interquent* idem et in fine *pennis*.——579. *dextra* Ven.——581. *T. Deos ſe invitum ad* lectio e Donato a Ge. Fabricio illata recte iterum ejecta eſt ab Heinſio. *in prælia* Goth. tert.——582. *Bis victos hoſtes* Oudart. *hæc jam altera* Medic. a m. ſec., nervoſius utique Heinſio judice.——585. *trahant* pr. Moret., quod Heinſio impenſe arridebat, ut antea ſit *juvent*: quod non aſſequor. *in prælia* alter Hamb.——586. *Arma fremunt* Bigot., ut ſimile ſit illi: *fremit arma iuventus*. Lapſus librarii non infelix! lapſus tamen. *et* deeſt Hugen. et Parrhaſ.——587. *I. veluti l.* Medic. et pr. Hamb. *in* abeſt Hamb. ſec. et Ed. pr. Burm.——588. *Inveſtigat opes* a m. ſec. Hamb. pr.——589. *per cerea clauſtra* Goth. tert., minus eleganter. *Cerea caſtra* hinc petivit Claudian. de R. P. II, 125. 126.

mi ad portas erant obvii, ſcilicet ſtationem agentes. 582. Variat orationem: *hæc jam altera*, pro bis ruptum fœdus, bis Italos hoſtes factos: cf. ſup. 212 ſqq. et VII, 263. 285. 585. trahunt regem ad muros, haud dubie dedendæ urbis et renovandi fœderis cauſſa. Nihil apertius.

587 ſqq. Accipiendum de fumigatione, qua, ut favos eximat mellarius, expelluntur alvearibus apum examina: cf. Ge. IV, 229. Comparationem Apollonio ſublegiſſe Maronem ſatis jam monuerunt Intpp. Locus eſt de Bebrycum fuga lib. II, 130 ſqq., ubi Brunck. laudat Lycophr. 293, noſter vero ad urbanorum diſcurſationem et trepidationem tranſtulit, et ornamenta varia adjecit: v. c. *πέτρῃ ἐνὶ* eſt *latebroſo in pumice*; *καπνιᾶν* eſt *fumo implere amaro*; *veſtigavit* eſt

Discurrunt, magnisque acuunt str
Volvitur ater odor tectis; tum n
Intus saxa sonant; vacuas it fum
Adcidit hæc fessis etiam fortuna
Quæ totam luctu concussit fundi
Regina ut tectis venientem prosp
Incessi muros, ignis ad tecta vola
Nusquam acies contra Rutulas, nul
Infelix pugnæ juvenem in certan

590. *aldi* Zulich. a m. sec. Qui lectionum v
huc advocare Ge. IV, 202. 203, sed est vitium
quod alter Menag. adhuc habet. *iram acuer*
frequentat.——591. *Solvitur* Goth. tert. *intu*
Menag. *nunc* ante Heins. lectum. *tunc* nonnul
Pier. e suis commendaverat.——592. *in auras* tr
hic fessis Goth. sec.——594. *totam in l.* Parrhas.
——595. *venientes p. hostes* Dorvill. *conspicit* Obl
peram.——596. Turbatum in prima voce. *Ince*
Egnat. e Servio. *Incendi* propagatum inde ab Al
passim editum, a nonnullis, ut a Cerda, *Inscendi*, e
non mala, si ex libris nihil haberemus, quo
multis Pier. et in Heins. fere omnibus, add. Erf.
ex *Inscendi* natum videtur; in Rom. *Incensi*, in ali
et in Medic. a m. sec. (nam pr. *Incedi* dederat)
var. lect., item bini Goth. (in tert. *Incendi*) exh
vius: *Incessi*, invadi, cum Arusiano Messio et E
imitatio Statii XI Theb. 361, iterum occupavit ed
Plant. *ignis ad* Heins. c. Medic. et al. Vulg
Ech. erat *ignem ad t.*——598. *juvenem pugnæ* pr.

est pro invenit: et ἀοϱίστως accipiendum: *trepidæ rerum*, sollenni (conf. sup. I, 178) ornatu, pro *trepidæ* simpliciter: trepidæ de rebus, propter res, propter casum repentinum; in trepidis rebus constitutæ, ἀμηχανῶσαι. 591. 592. tantum ad exornandam comparationem valere debent; subnati ex ver-

bis Apollo
όεντι Καπν
um ornatus
fumus amar
sa in fine a
comparatio
na et trepi
urbe Latin
593. No
Latinos ca

Exſtinctum; et, ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſſam clamat, crimenque, caputque malorum;
Multaque per mæſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſeræ poſtquam adcepere Latinæ:
Filia prima manu flavos Lavinia crinis
Et roſeas laniata genas, tum cetera circum
Turba, furit: reſonant late plangoribus ædes.

verborum ordinem malim, ne ambigua ſit ſententia. Jungendum enim *in pugnæ certamine.* Tum *in* abeſt Gud. et quibuſdam Pier. *a certamine* Rom. *in certamina* Ven.——599. *et* abeſt Gud. et pr. Menag. *dolore eſt* Goth. tert.——600. *exclamat* ed. Junt.——601. *efflata* vel *afflata* item *dolorem* in nonnullis Pier.——602. *diſcingit* Goth. ſec.——603. *Ac* apud Lactant. de Perſec. c. 30. *infamis* Vratiſl. et Dorvill. *informem* Zulich. a m. pr. *ab alto* Gud. a m. pr.——604. *poſtquam miſeræ* Goth. tert.——605. *flavos* omnes Pier. et, quantum video, Heinſiani omnes. *floreos* ex ſcriptis nulli præterquam quos Giphan. Ind. Lucret. excitat, et quod in Leid. ac Mentel. pr. *floros* fuiſſe ſuſpicatur Burm. Servius tamen: " Antiqua, inquit, lectio *floreos* habuit, id eſt florulentos, pulchros; et eſt ſermo Ennianus. Probus ſic adnotavit: neotericum erat *flavos*; ergo bene *floreos*: nam ſequitur: *et roſeas laniata genas.* Accius in Bacchis: *Nam florei crines vide, ut propexi jacent.* In iiſdem: *Et lanugo florea nunc demum inrigat.* Pacuvius Antiopa: *Cervicum floreos diſpergit crines.*" Hactenus Servius; cui adde quos laudat Burm. Probi acumen nihili eſt: et omnino vix inducor, ut cultiſſimum poëtam duram et antiquatam vocem probaſſe credam. *Floreos*, puta diſſyllabum factum, unus Egnatius recepit, quantum video, et e recentioribus Cuningham.——606. *lacerata* ſec. Moret.——607. *latæ*: haud dubie vitioſa lectio, quam miror Heinſium revocaſſe. Burmannus obſervat jam Cerdam et P. Da-

dixit, ſc. malis, ut jam toties vidimus, et jam animis fractos. 600. *caput*; ut ſup. XI, 361 de Turno: *o Latio caput horum et cauſſa malorum.* 603. Mortem Amatæ jam expectare nos fecerat ſup. vſſ. 62. 63. Nec pro odio illa ſuo in Æneam ſuperſtes Turno eſſe debebat. Sed infame hoc mortis genus poëtam maluiſſe mirum videri debet. Scilicet nec hoc ad ſui ſæculi ſenſum attemperavit, nec ad noſtram opinionem eſt dijudicandum; eſt enim hoc genus mortis heroicum ac tragicum, h. e. carminibus et tragœdiis Græcorum frequentatum.

Hinc totam infelix volgatur fam
Demittunt mentis; it ſciſſa veſt
Conjugis adtonitus fatis, urbiſqu
Canitiem inmundo perfuſam pul
*Multaque ſe incuſat, qui non ac
*Dardanium Ænean, generumque
 Interea extremo bellator in æ
Palantis ſequitur paucos, jam ſeg
Jam minus atque minus ſucceſſi

P. Danielem alioſque ſic edidiſſe: ſine codicum
ſaltem Donati notæ præfixa ſequutos: *latæ cla*
unus laudatur, is vero emendatus a ſec. m. *la*
rei natura poſtulat: *reſonant late.* Tum *clango*
tel. ſec. et Hugen. cum Goth. tert. *clamorib*
613. Hi duo verſus deſiderantur in Rom. Me
lati huc ex lib. XI, 471. 472, omiſſi etiam a C
Multum ſe Zulich. *incuſans* duo Burm. et
acceperat alter Hamb. *adc. ultro* Oudart. pro
Ed. Ven. Burmann., item Zulich. Hugen. Leid

tatum. Multa exempla in iis ſunt, quæ congeſſit Cerda. Nobile adeo leti genus ex antiquo more, inprimis in feminis. Sic Jocaſta laqueo ſpiritum interclusit, Epicaſte Homero dicta Od. λ, 277 ſqq. Sic mater Ulyſſis, Anticlea, ap. eund. Sic Clite ap. Apollon. I, 1063. Sic Phædra et aliæ. Hanc adeo mortem prætulit poëta hiſtoriarum fidei, qua apud Servium Fabius Pictor Amatam inedia ſe interemiſſe tradiderat. At Piſo apud Victor. O. G. R. 13 ſimpliciter: *interfecto Latino* (in pugna cum Rutulis) *mortem* Laviniam *ſibimet conſciviſſe.* *Nodum leti* egregie dixit pro nodo letifero; et *letum informe* pro turpi, fœdo,

eximie!
verſus
immund
Ge I, 8
λόεσσαν
do de c
ſtantis
Achille
occurri
nitiem t
fædans
lus LX
nitum a
 614.
mum,
ad extre
ſup. 48
ſollicitu
viribus
dem vid
I. non

Adtulit hunc illi cæcis terroribus aura
Conmixtum clamorem; adrectaſque inpulit auris
Confuſæ ſonus urbis et inlætabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror ut converſa Metiſci
Aurigæ, currumque et equos et lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, ſequamur
Trojugenas, qua prima viam victoria pandit;
Sunt alii, qui tecta manu defendere poſſint.
Ingruit Æneas Italis, et prœlia miſcet:
Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.

617. *huc* pr. Hamb. a m. ſec. *cæcis illi* Rom. a m. pr. *clamoribus* Zulich. a m. ſec. et Goth. tert.——618. *que* abeſt Parrhaſ. *arreptaſque* Ed. pr. Burm.——620. *Ei* vel *Heu* multi. *quod t.* Zulich. a m. pr.——621. *Quidve* Zulich. et Parrhaſ. *Quis venit t.* Erf. *tantos* tres Burm. *ad urbem* tert. Rottend. et Hugen.——622. *et ductis* Zulich. a m. pr.——623. *hic* Gud. a m. pr. *hinc* alter Hamb.——624. *curruſque* vett. edd. *currumque* ed. Ald. tert. dedit: idque libb. Pier. et Heinſ. tuentur cum binis Goth. conf. IX, 12. *currum qui* duo Rottend. *tenebat* Gud. a m. pr. et pr. Moret.——625. *Ac* Dorvill.——627. *poſſint* e præſtantioribus Pier. et ſuis Heinſ. pro vulg. *poſſunt*——628. *Ingruet* Hugen. *Irruit* Montalb. et a m. pr. Zulich. Tum *I. A. armis* apud Serv. ad XI Æn. 311. *I. A. et talis* Zulich. *præmia* Goth. ſec. *miſcent* ſec. Moret.——629. *multa manu* Zulich.——630. *neque* e Berſm. MS. Cuningham. *recedens* Gud. a m. pr. *recedas* Bigot.

ſus, procurſus equorum, cujus velocitas ſenſim ſenſimque imminuebatur. Videtur poëta vocem exquiſitiorem ad ſignificatum minus frequentem traduxiſſe. 617. *cæcis terroribus*, quorum cauſſam ignorabat. 621. *diverſa ab urbe*, in diverſa parte ſita: clamor enim ei a tergo oritur. 627. Verborum color comparatur cum Iliad. ν, 312 ſqq. 629. *mittamus funera*; alias adjectum: neci, Orco: et *mittamus f. Teucris*, pro Teucrorum funera: h. corpora. 630. *numero* ſc. funerum,

Turnus ad hæc:
O ſoror, et dudum, adgnovi, cum
Fœdera turbaſti, teque hæc in b
Et nunc nequidquam fallis dea;
Demiſſam tantos voluit te ferre l
An fratris miſeri letum ut crudel
Nam quid ago? aut quæ jam ſp
lutem?
Vidi oculos ante ipſe meos, me
Murranum, quo non ſuperat mil

631. *Turnus ad hæc.* Deſunt hæc Gud. Leid. ſupplet: *humili reſpondet talia voce.*——63 et tert. Vulgata accipienda: *O ſoror agnovi,* 633. *atque hæc* Oudart.——635. *Præmiſſam* Burm. et Goth. tert. cum Rom.——636. *n* IV, 2.——637. *Nam quid ego?* Montalb. pr. Ed. P. Danielis; et placere poteſt. Cf. tame Mentel. a m. ſec. *ſpondit* Gud. *ſpondet ja* Totus verſus deerat Regio.——638. *oculos oculis meis* quidam editi apud Quinctil. IX, 3, mittit ſuper hoc loquendi genere.——639. *quo* a m. pr. et pars codd. ap. Burm. cum Goth. ſe *ſuperat* pro eſt. cf. III, 339 et al.

rum, h. cæſorum. Ita Servii interpretatio lucem accipit. Durius eſſet: *m. f.* immittamus mortes.

632. Non eſt acerbe a poëta exigendum, ut argumenta exponat diſerte, quibus agnoverit Turnus deam ſororem. Sufficit eveniſſe multa inopinato et a cauſſis obſcuris inde a v. 225 ſeqq. Potuit quoque in habitu vel motu corporis aliquid eſſe, quod deam argueret. cf. ſup. Exc. XIII extr. ad lib. I. Similiter res ſe habet in loco,

quem
e, 815.
latere
henden
in ſup
Murra
jectum
ante o
vocato
utique
fingere
claram
obverſ
ſup. I
et ſæp

Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Ufens
Adſpiceret; Teucri potiuntur corpore et armis.
Exſcindine domos, id rebus defuit unum,
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? et Turnum fugientem hæc terra videbit?
Uſque adeone mori miſerum eſt? vos o mihi Manes
Eſte boni: quoniam ſuperis averſa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ
Deſcendam, magnorum haud umquam indignus avorum.
Vix ea fatus erat; medios volat, ecce, per hoſtis

640. Idem fere verſus ſup. lib. X, 842.——641. *Urens*, *Uſeus*, aberratt.——644. *ne D.* Menag. pr. *dextra Drancis hæc* Parrh. *Dranci* maluerat olim Heinſ., forte tamquam magis pöeticum.——645. *et* aberat Leid. Mentel. pr. Moret. ſec. et Reg., quod placet. *videbo* Rom.——646. *eſt* abeſt Goth. tert.——647. *adverſa* Medic. Gud. et multi alii ap. Burm. cum tribus Goth. et Ed. pr. et Mediol., perperam. *averſa* recte jam in edd. Venetis. Senſus: quoniam deorum ſuperorum voluntas, numen averſum eſt, vos, o dii inferi, ſitis mihi propitii.——648. Pro *Sancta* Goth. tert. *Cauſa*, forte pro *Caſta*; ſed alterum eodem ſenſu plus dignitatis habet. Sic et ὅσιος pro ἁγνός. *neſcia* idem Goth. tert. cum altero Menag. Macrob. III, 3 et Ed. pr. Burm. Reliqui ſcripti et editi conſtanter *inſcia*, quod cur poëta, metro vi illata, maluerit, equidem ignoro.——649. *Deſcendet* Dorvill.——650. *volat ille* Hugen.

autem extulit Maro, quod ſimpliciter Iliad. ε, 467 κεῖται ἀνὴρ etc. 641. *Ufens*, v. ſup. 460. De eo lib. VII, 744 ſqq. 646. *Uſque adeone m.* Neronis voce celebratum hemiſtichium ap. Sueton. Ner. 47. *Manes* hic ſunt dii inferi, ut alibi quoque; *boni*; propitii, ut Ecl. V, 65. Sententia vſſ. 646. 647 fere eadem quæ ſup. XI, 51. 52, quoniam deorum ſuperorum voluntas, numen, averſum eſt: vos, o dii inferi, ſitis mihi propitii. 648. *culpæ*, ignominiæ, fugæ.

650. Labefactum Turni animum nunc impellit, utque Æneæ occurrat, permovet, nova res: Sacæ vulnerati et orantis miſe-

Vectus equo ſpumante Saces, adverſa
Saucius ora, ruitque inplorans nomi
Turne, in te ſuprema ſalus; miſer
Fulminat Æneas armis, ſummaſqu
Dejecturum arcis Italum, excidioq
Jamque faces ad tecta volant. In te
In te oculos referunt; muſſat rex i
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad
Præterea regina, tui fidiſſima, dext
Occidit ipſa ſua, lucemque exterri
Soli pro portis Meſſapus et acer A
Suſtentant aciem. Circum hos utrin
Stant denſæ, ſtrictiſque ſeges mucr
Ferrea: tu currum deſerto in gram
Obſtupuit varia confuſus imagine r

651. *Saces* Heinſ. e Medic. et aliis vetuſtioribus. quot *faces.*——655. *Disjecturum* Sprot. et Leid., vi rum. *Italis arces* Montalb. *excidiumque* pr. Moret Ed. pr. Burm.——658. *in fœdera* pr. Hamb. a n mittat Oblongus, non male: *ſe mittat*, demittat, incl alter Hamb. *tuis* Bigot.——661. *Atinas* jam ſup. ratus: in aliquot Pier. et Burm. *Aſylas*, quia is e jungebatur, v. c. v. 550; et hinc in aliis corrupte *Atiras.*——662. *acies* Medic. et alii ap. Burm.—— ——664. *diverſo* in Ven. Interrogationem alii app

miſeratio. Expreſſit locum Statius XI Theb. 239 ſqq. 654. *Fulminat:* grave vocabulum, cujus vim nulla vulgari voce aſſequaris. Stragem eum late facere ſignificat. Voce jam Ge. IV, 561 uſus eſt. cf. inf. v. 700. 657. *muſſat* h. l. tacite deliberat. Manet tamen notio, quæ ſup. XI, 345 et 454

atque inf. 71 ſit, non aud Eodem rede dam et al. pro vulgari, formam illi ma: inflexu quod ſup. 5 *to mentem* furorem ac

Turnus, et obtutu tacito ſtetit. Æſtuat ingens
Uno in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
Et Furiis agitatus amor, et conſcia virtus.
Ut primum diſcuſſæ umbræ, et lux reddita menti:
Ardentis oculorum orbis ad mœnia torſit
Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem, flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex, turrimque tenebat:
Turrim, conpactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratque rotas, pontiſque inſtraverat altos.
Jam jam fata, ſoror, ſuperant; abſiſte morari;

666. *obtuitu* aliquot apud Burm. conf. VII, 250.——667. *Uno in corde* recepit Heinſ. e melioribus etiam h. l., ut ſup. X, 871, ubi iidem verſus legebantur. Vulgo, *Imo in c.*, quod majorem vim habere in tali loco nemo dubitet, etſi alterum exquiſitius dictum concedam, pro, una in eodem corde. Cumque ea lectio *unus* et *imus* ſemper incerta fluctuarè ſoleat: alteri non tantum tribuendum arbitror, ut *Imo* expellatur. *Una* Sprot. ſec. Moret. Dorvill. *in corde dolor* uterque Hamb. a m. ſec. Bigot. Goth. tert. *mixtaque* Goth. ſec. *veſania* Reg.——668. *At F.* tert. Goth. *agitatur* alter Hamb.——669. *et vox* aliquot Burm. In fine *eſt* Medic. et aliis deerat: hincque ſublatum ab Heinſ.——670. *oc. acies* Goth. tert. et Dorvill., ſed hic alterum in marg.——671. *ad m. reſpicit u.* alter Hamb. *proſpexit* Ven. *conſpexit* Leid.——672. *volutis* Leid. et Hugen. ad vulgarem formam.——673. *petebat* pro div. lect. prior Hamb. et Zulich.——674. *compactam* alter Hamb. et Dorvill. *qua* Goth. ſec. *duxerat* Parrhaſ. et Montalb., perperam. vid. ſup. VI, 630.——675. *inſtraverat* lectum inde ab Ald. tert. firmatumque codd. Pier. et Heinſ. *intraverat*, vitioſe, ed. Dan. Heinſii. At *inſtruxerat* edd. vett. cum Mediceo Pierii, Dorvill. Goth. pr. Erf.; mutatum idem in nonnullis in *exſtruxerat*.

in gramine, extremo campo: ſup. v. 614. 668. *Furias* ad deſperatas Laviniæ nuptias refer.

669. *umbræ*, quia in vulgari ſermone *caligo mentis* dicitur. 672. Turrim ex ſeriore ævo heroicæ vitæ intulit poëta. Admovebatur illa muris ab oppidanis, ut inde deſuper et ex alto hoſtis miſſilibus peti poſſet. *Tabulata* ſunt turris contignationes, v. ſup. lib. II, 463. 464. *vortex flammis volutus* elegantius quam vertex flammarum. 675. *pontiſque* quibus diſcurſus fieret per turres et muros. vid. ſup. IX,

Quo deus, et quo dura vocat Fort
Stat conferre manum Æneæ,
acerbi eſt,
Morte pati: nec me indecorem, g
Amplius. Hunc, oro, ſine me fure
Dixit, et e curru ſaltum dedit oci
Perque hoſtis, per tela ruit; mæ
Deſerit, ac rapido curſu media ag
Ac veluti, montis ſaxum de verti

678. *acerbum eſt* Serv. ad Æn. II, 750. Sicque puto, interpungitur poſt *Morte*, ut ſit: *Stat, quid* —— 679. *neque m.* Reg. Parrhaſ. bini Goth. et I ſicque editum a Cuninghamo. *non indec.* Dorvill. *luere* Zulich. a m. pr. In archaiſmo in *furere ſu* quod a viris doctis illuſtratum et expoſitum vo vim h. l. habeat *ante*. Servius exponit: "prius ut pugnam mente concipiam et instructus furore Digna Grammatico interpretatio, non poëta! ſupplet; quod æque putidum. Atqui in his e ſummi viri. Niſi vitio coinquinatus eſt verſus, poëta, donec emendaret, rudere, ne hiarent, poterat ſuccurri: *ſine me furere, alma, ſ.*, vel *ſine* te *ante* prorſus alienum. Sine me, o ſoror, ind hoc eſt iræ, virtuti, ut congrediar cum Ænea, ſtet. —— 681. *a curru* pr. Hamb. *armis* ſec., ſed in arva, in terram, χαμᾶζε. —— 682. *et tela* tre Goth. tert.

170 et 530. 680. *ante*, ante quam *morte patiar quicquid acerbi eſt*; ſed vid. Var. Lect.

684. ſeqq. Comparatio ex ipſa rerum natura unicuique facile poëtæ obvia. Nec tamen ignorare potuit Virgilius, eam jam ab Homero tractatam Iliad. ν, 137 ſqq. Heſiod. Scut. 374 ſqq. 437. Ex Virgilio profecerunt alii etiam Guellio et Cerdæ laudati, Statius VII

Theb. 74
631 ſqq.
lib. XVI
nium d
namentis
694 ſqq.
Maronis
tio elabo
dilectus ſ
686. var
gari: av
ſeu vetuſ

Cum ruit, avolſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublabſa vetuſtas,
Fertur in abruptum magno mons inprobus actu,
Exſultatque ſolo; ſilvas, armenta, viroſque
Involvens ſecum: Disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtriduntque haſtilibus auræ;
Significatque manu, et magno ſimul incipit ore:
Parcite jam, Rutuli; et vos tela inhibete, Latini;
Quæcumque eſt Fortuna, mea eſt; me verius unum
Pro vobis fœdus luere, et decernere ferro.
Diſceſſere omnes medii, ſpatiumque dedere.
At pater Æneas, audito nomine Turni,

685. *ventis* ſec. Moret.——686. *Proruit* Bigot. *Profluit* tres apud Burm. *ſublata* duo ibid., ſicque ap. Schol. Cruqu. Horat. III Od. 30. *ſublaxa* Goth. pr. *ſubcaſſa* Parrhaſ.——687. *magno tunc* Ed. pr. Burm. *ictu* Ed. ead., tum multi codd. Pier. Heinſ. et Goth. ſec., nonnulli a m. ſec. Sed hoc Pierio placere non debebat. *agi*, moveri, deturbari, docte dictum: hincque *actus*.——689. *Dejecta* Oudart. et Zulich., perpetua varietate; vide modo v. 655.——691. *ſtriduntque* ad vetuſtiorum Pier. et ſuorum ductum Heinſ. repoſuit. Vulgg. *ſtridentque*. vid. ſup. IV, 689. et Ge. IV, 556. *que* aberat Sprot.——692. *increpat ore* facile cuique in mentem veniat: ſic tamen poëta hic noluit: ut tot alia, argutius dicta, quibus carere maluit.——694. *me juſtius unum* Sprot. ex gloſſa.——696. *mediis* Dorvill.

ſaxi, pro ſaxo ſublabſo vetuſtate: traducto attributo. 687. *actu* exquiſite, impetu, impulſu. *mons* pro ſaxo, ut augeat phantaſma, *improbus*, ingens, ut al. 688. 689. His exornatur res, et increſcit admiratio. Hæc multo ἐναργέστερα et ad ſenſum efficaciora fiunt, ſi Græca compares, aut ſi ad ſimplicitatem orationis vulgaris ſingula redegeris.

690. 691. Simplicibus verbis eadem dicta Iliad. ν, 789 et v. 692. Comparari ſolent cum Iliad. γ, 81, Odyſſ. ω, 529 ſqq. 692. magna voce infit. 694. *verius* eſt, juſtius eſt, me unum pro omnibus rupti fœderis pœnam luere, ut jam Serv. Nota nunc vocis *verus* ſignificatio vel ex illo Horatiano: *Metiri ſe quemque ſuo modulo ac pede verum eſt.*

697 ſqq. Præclarus locus; primum in exhibenda impatientia

Deferit et muros, et fummas deferit t
Præcipitatque moras omnis; opera o
Lætitia exfultans, horrendumque into
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut
Quum fremit ilicibus, quantus, gaud
Vertice fe adtollens pater Apenninus
Jam vero et Rutuli certatim, et Tro
Convertere oculos Itali, quique alta t
Mœnia, quique imos pulfabant ariet
Armaque depofuere humeris. Stupet
Ingentis, genitos diverfis partibus or
Inter fe coiiffe viros, et cernere ferro

700 *exfultat* Oudart. et Sprot. *horrendifque* Parrhaf. a m. fec. vid. fup. VIII, 239 et al.——701. *Athos* M fic Ald. fec. et cætt. At veteres edd. cum codicum n quam male Servius pro vera lectione venditabat, metu ens. Eft Ἄθως. Monuit quoque Benedictus. *et qua fe tollens* Goth. tert.——705. *qui alta* et *qui imos* Do Oudart. *abiete* Moret. fec.——708. *Ingentes* ante Hein tib. *orbis* Maronis mos poftulat. Sicque jam conj. Heinf fianis et Burm. *coiffe* vitiofe expreffum. Cæterum me

tientia moræ et feftinatione, tum in phantafmate miræ heroum magnitudinis et fpeciei corporis. *Præcipitatque moras omnes,* ornate, h. omnia, quæ eum morari poterant, feftinanter agit. 700. *intonat armis,* tantus corporis fpecie, *quantus Athos.* Etiam Hector apud Homerum Iliad. ν, 754 ὡρμήθη ὄρεϊ νιφόεντι ἐοικώς, fed ornatius Maro fingula montium nomina ponit, quod efficacius ad fenfus impulfus eft. Ne autem quis cum Spencio Polym. p. 248 fimulacra deorum montium

cogitet monec
δεινότης poëtic
quæ alioqui n
bet, quod εὐφ
licet. Duxi
magnificum
Satanæ pha
ftood, Like Te
remov'd: His
fky, and on hi
plum'd. Para
Cum fremit v
hinc et *corufc*
variato arbor
umbra. Sic
fcena corufcis.

Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido, conjectis eminus hastis,
Invadunt Martem clipeis atque ære, sonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
Congeminant. Fors et virtus miscentur in unum.
Ac velut, ingenti Sila, summove Taburno,

hic versus prodit librorum in manifestam corruptelam conspirantium; quo quis abuti possit in auctoritatem codicum elevandam. Legitur enim in Romano juxta ac Mediceo, et in cæteris Pierianis et Heinsianis omnibus, it. in Erf., adversus metrum: *viros et decernere ferro.* Unus erat Pier., a quo aberat *et*, quod et Goth. sec. ignorabat cum aliis, quos Ursin. viderat, qui et Faërnum sic emendasse testatur. Sequuntur codicum vitium edd. vett., quantum video, omnes, exceptis iis, quæ ex Egnatii recensione Ven. 1507 profectæ, in quibus *et cernere:* hoc etiam Ge. Fabricius recte repetiit, hincque alii. Auctoritatem faceret jam per se satis magnam, ratio poëtica: sed *cernere* etiam firmat Seneca Ep. 58, tum Quinctil. et Priscian., teste Heinsio, inprimis autem Servius, docta in Nota ad h. l. et *cernere* etiam a m. sec. in Mentel. erat emendatum. Post virorum doctorum observationem nunc constat, *cernere, κρίνειν ἀγῶνα,* pro decernere, jam Ennio esse frequentatum. conf. Heins. ad h. l. cum Cerda et Burm. ——710. *p. pulvere* Zulich. a m. pr, Jo. Schrader. tentabat: *ut vacui patuerunt æquora campi.*——711. *conjectisque* Medic., ut Heins. tradit. Sed Fogginii diligentia dedit a m. pr. *colectique*, et a sec. *conlectis:* hoc etiam Rom. exhibebat. Etiam Bigot. *collectis*, Goth. tert. *disjectis.*——712. *simul ære* sec. Menag.——713. *crebris ictis* Medic. (a m. pr.) et Gud. a. m. pr. ——714. *Congeminat* sec. Rottend.——715. *Sila* diserte Medic. et al. In aliis, et in edd. vett., nec non in Servio *Syla*. In Rom. *silva*, ut supra erratum Ge. III, 219, et ut h. l. ab aliis errari Servius monet. *Sylla* Dorvill. a m. sec. *sub monte Taburno* ap. Serv. ad Ge. III, 219.

cernere, cf. Var. Lect. 710. conf. v. 696. 712. *Invadunt Martem:* elato spiritu, pro, incipiunt pugnam, cf. IX, 186. *clipeis atque ære sonoro:* utrumque de clipeis collisis. Infra 724 repetitur: *Concurrunt clipeis.* 714. *Fors et virtus.* Non fors Turni, Æneæ virtus: sed pugnantes non modo virtutem præstant, sed et casum ac fortunam in ictibus et vulneribus inferendis observant.

715. Ornatissima comparatio: facile cuivis obvia, sed tam splendide et magnifice vix a quopiam tractata. Nam tenuiter Apollon. lib. II, 88. 89. Sed ipse Maro jam pugnam taurorum copiose tractaverat in Georg. III, 217 sqq. Cum quo conferre juvabit Oppian. Cyneg. II, 43 sqq. Ornat notionem silvæ positis nominibus celebriorum silvarum, Silæ in Bruttiorum agro (vid. sup.

Cum duo converſis inimica in prœli
Frontibus incurrunt, pavidi ceſſere
Stat pecus omne metu mutum, m
vencæ,
Quis nemori imperitet, quem tota
quantur;
Illi inter ſeſe multa vi volnera miſce
Cornuaque obnixi infigunt, et ſangu
Colla armoſque lavant; gemitu nen
mugit:
Haud aliter Tros Æneas et Daunius
Concurrunt clipeis. Ingens fragor æ
Juppiter ipſe duas æquato examine

716. *converſi* alter Menag. *diverſis* Menag. pr. et *ſe prælia* Zulich. a m. pr. *in* abeſt alteri Menag.— Heinſ. tandem reſtituit e Medic., tum Rom. aliiſque ſec. Vulgo lectum: *Quis pecori.* Porro *imperet et* aliq *ſequuntur* Sprot. et duo alii Burm.——720. *prælia miſce* rum figuratius.——721. *inſigunt obnixi* Parrhaſ.——72 m. ſec., ex interpretamento τῦ *lavant*. *lavunt* aliquot *aliter* duo Goth. et pars Pier. *Lavinius heros* pr. Mo *pulſat* Oblong.——725. *Jupiter ille* Bigot., ut toties. *ex agmine* Parrhaſ. Goth. pr., ut toties alibi. *æquato p*

ſup. Var. Lect. ad Ge. III, 219) et Taburnum, in Samnio (vid. Ge. II, 38). 717. 718. 719. Valent hæc ad pugnæ atrocitatem declarandam. *muſſantque.* conf. ſup. 657. *nemori,* pro paſcuis, ſaltu: ut in Ge. v. c. II, 216 et v. h. l. Heinſ. 720. Cf. Ge. III, 220 ſqq.

725. 726. 727. Apud Homerum Jovem fata Hectoris et Achillis Iliad. χ, 209 ſqq.,

Achivorum
Iliad. ϑ, 69
notum eſt: ſe
exitium jam in
quod ſequutus
præſtantiſſimo
996 ſqq. Ex
Memnonis et
Æſchylus in
quod Κηρσὶν
mas, obſervar
ſtath. p. 1266,

Sustinet, et fata inponit diversa duorum; 726
Quem damnet labor, et quo vergat pondere letum.

727. *aut quo* complures scripti Heinf., tum Parrhaf. et Goth. fec. ac tert. Possunt hi videri ad Servii exemplum interpretationem instituisse, sicque edidit Cuninghamus ex Hulf. et Nonio p. 177, laudato Castalione Obss. Dec. III, 9. Monet tamen esse hoc durissimum, quod in *Quem damnet* substituendum sit *voti*; quodque *labor* sit virtus, quæ alterum victorem reddat. Potest *aut* servari etiam ex nostra interpretatione; nam sæpe pro copula occurrit. Nescio, an procedat, si quis τὸ *labor* sic sumat: *Quem damnet*, *labor* est Jovi, laborat Jupiter, dubitat, deliberat, *Quem damnet* (leto) *aut quo* vel *et quo* etc. Sed vid. Not.

et Plutarch. de aud poët. p. 15, conspicitur quoque in patera Etrusca apud *Lanzi* (To. II *Saggio di Lingua Etrusca* p. 224) quam ad Hectorem retulerat Winckelmann. in Mon. ined. Maro ad diversum phantasma Interpretes avocare debebat: ad magnitudinem pugnæ et expectationem exitus, quam ea faciebat. Non modo homines suspensi expectant, sed ipsi dii; ipse Jupiter libra pugnantium fata trutinat, sed æqua adhuc lance nec in alterutram partem propensa. *Quem damnet labor, quo vergat pondere letum*: prægnans oratio. Videamus primum de posteriore, quod esse debebat proprie, utra lanx pondere vergat (καταῤῥέπει) eoque ipso mortem denuntiet. *letum* itaque pro ipsa lance dixit. Jam prius membrum *quem damnet labor* equidem sic accipio, ut eandem sententiam more suo bis exponat poëta: quem *damnet* sc. leto, quem morti destinet iniqua sua fortuna, calamitas sua; seu *labor* simpliciter pugna, ut πόνος, μόχθος. Video alios sic accipere, ut sit pro: qui damnetur et addicatur labori; Scaliger vero: a quo frustra labor suscipiatur. Nondum damno meam rationem. At Servius contraria juncta putabat: "id est, inquit, quem voto liberet labor præliandi, parta scilicet victoria etc." Parum luculenter declarat mentem Grammaticus; hoc enim vult, ut sit: quem, h. utrum, voti damnet pugna: ut supra Ecl. V, 80 *damnare votis*; h. e. successus, eventus pugnæ. Sed an *damnare* ita absolute a poëta dictum sit, recte dubites. Apud Macrob. V, 13 reprehenso Grammatici est non inepta, inter ea, in quibus Maro Homericam majestatem non æquaverit, esse et hoc, quod post v. 149. 150, cum manifestum esset, Turnum utique periturum, sero tamen *Jupiter ipse duas a. p. lances Sustinet* etc. Addit idem: "Sed hæc et alia ignoscenda Virgilio, qui studii circa Homerum nimietate excedit modum." Saltem Maro morte impeditus phantasma hoc poëticum non satis cum carminis œconomia coagmentavit.

728.

Emica thic, inpune putans, et corpo
Alte ſublatum conſurgit Turnus in e
Et ferit. Exclamant Troës trepidique
Adrectæque amborum acies. At pe
Frangitur, in medioque ardentem de
Ni fuga ſubſidio ſubeat. Fugit ocio
Ut capulum ignotum dextramque
ermem.
Fama eſt, præcipitem, cum prima in p
Conſcendebat equos, patrio mucrone
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapui

728. *hac* Montalb. *hoc* Dorvill. a m. ſec. *impune* *pore tanto* Sprot.——731. *acies amborum* Bigot.; idem c Goth. ſec. *et*.——732. *que* aberat ſec. Hamb. *in medi* m. pr. *ictum* Rom. et aliquot Pier. Poſt hunc ver ſequebatur verſus imperfectus: *Quid ſupereſt?* Vidit deeſſe aliquid ſententiæ explendæ. vide Notam.——7 ——734. *inertem* Leid, perpetua varietas.——73 Burm. et aliquot Pier.

728. *impune putans* id ſibi futurum; tuto ſe illaturum ictum. *conſurgit* cf. ſup. ad XI, 284. 731. Ductus caſus ex Iliad. γ, 363, ubi Menelai ictum, quo Paridem petit, ſimilis fortuna eludit. Facit autem novam voluptatem, novamque exſpectationem, quod ne nunc quidem Turni fata exitum habent, ſed ad novam pugnam differuntur. 732. Sententia imperfecta. Poſt hunc verſum animo ſupplendum: et inermis ſic relictus Turnus periiſſet utique, ni fuga ſibi conſuluiſſet. *Ni fuga ſubſidio ſubeat*, poteſt duplici mo-

do expediri :
ſidio ſubire, ſu
aut niſi, id
ſidio, fuit,
ſubiiſſet ejus
mutilum (κ
117) *ignotu*
alienum, no
tiſci, ut ſta
tius poëta.
quidem, cu
nam, enſem
ſup. hoc I
mox, eo d
ibat in bigi
criſpans haſt
165.

735. *cum*

Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit; poſtquam arma dei ad Volcania ventum:
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Diſſiluit; fulva reſplendent fragmina arena.
Ergo amens diverſa fuga petit æquora Turnus;
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbis.
Undique enim denſa Teucri incluſere corona;
Atque hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas, quamquam tardata ſagitta
Interdum genua inpediunt, curſumque recuſant,
Inſequitur, trepidique pedem pede fervidus urguet:

738. *Jamque diu* ſec. Moret. et Montalb. *Teucris* Leid.——739. *ventum eſt* nonnulli ſcripti et editi cum trinis Goth. et Erf.——740. *Fatalis* Ven. gl. *cui* Rom. et aliquot Pier. *fuſilis* Leid.——741. *reſplendet fragmen* Rom. cum aliis Pier., tum Medic. a m. ſec. aliique Heinſ. cum Ed. pr. Burm., quod exilius eſſet. Heinſius tamen ſubtilitatem captat et conj. *reſplendent fragmen*; ut *crepitabant bractea* excudebat ſup. VI, 209. *reſpondent* Goth. tert. *reſplendunt* Dorvill. *reſplendet lumina* Zulich. *reſplendent agmina* Ven.——742. *æquore* Leid.——743. *Nunc huc atque huc* alter Menag. *nunc huc* Ven. *deinde hac* Oudart. Sprot. et pr. Hamb. cum binis Goth. *nunc hunc inde illuc* Dorvill. a m. ſec.——744. *Teucri denſa* Goth. tert. *incl. caterva* Goth. tert.——745. *hinc a. m. ſpargunt* Menag. pr.——746. *tardante ſ.* plerique libri, etiam Medic. a m. pr. et vett. edd. ante Dan. Heinſium, qui primus *tardata* ſc. genua, ſagitta ſ. vulnere: quod ex Rom. et aliis notaverat Pierius. *turbata* Montalb.——748. *inſtat* pro *urguet*, ex Aruſiano Meſſio laudat et illuſtrat Heinſ. cf. ſup. VIII, 433. 434.

ſqq. 739. *arma dei ad Volcania:* novatum docte, pro, ad arma dei Volcani, vel arma divina Volcani. Locus ſimilis Q. Calabri lib. I, 545 ſqq. Bene autem nunc, cum ad ſummum diſcrimen ventum eſt, armorum a deo paratorum memoria refricatur. 740. *futilis*, pro vulgari, fragilis. In ſqq. 742 veſtigia ſunt fugæ Hectoreæ Iliad. χ, 136 ſqq. Certamen hoc ante oculos habuere e recentioribus multi, inprimis Taſſus in pugna Argantis et Raimondi (*Gieruſ. liber. Cant. VII St.* 80 ſqq.). 743. *orbes implicat*, ele- v. ſup. v. 481. ganter pro facit, implicito curſu. 745. *vaſta palus*, non Juturnæ, nam is nimium quantum aberat, ſed colluvies aquarum agreſtis.

746. Genua tardata *ſagitta*, vulnere

Inclusum veluti si quando flumine n
Cervum, aut puniceæ septum formi
Venator cursu, canis et latratibus, ir
Ille autem, insidiis et ripa territus a
Mille fugit refugitque vias: at vivi
Hæret hians, jam jamque tenet, sim
Increpuit malis, morsuque elusus in
Tum vero exoritur clamor: ripæqu
Responsant circa, et cœlum tonat c
Ille simul fugiens, Rutulos simul ir
Nomine quemque vocans, notum
ensem.
Æneas mortem contra, præsensque

749. *in flumine* vulgg. ante Heins. unde prava in ac si cervus in flumine natans *mille vias* fugere.—— *pinnæ* plures Pier. et Heins. cf. Ge. III, 372 et ali et al. *aut* Sprot. *invidus* Bigot. *umidus imber* alt *nens* Rom. et Hamb. pr. a m. sec.——755. *illusus* Goth.——757. *Responsat* Goth pr. *circum* etiam l Burm. *intonat* Sprot. et alii apud Burm. et Pier permulti cum Goth. tert. et Erf——760. *A. cont* Ed. pr. Burm. et Goth. pr.

vulnere sup. v. 319. Mox 749 primæ comparationis lineæ in Hectoris fuga Iliad. χ, 188 sqq. Ornavit narrationem simili exemplo Oppian. Halieut. V, 586 sqq., jam Guellio laudatus. Inclusus et interceptus est ab omni parte cervus, quo minus effugere possit, hinc reti, illinc alta ripa: de qua se dejicere non audet ut amnem trajiciat. 750. *aut puniceæ* cf. Ge. III, 732. 752. *insidiis:* sunt illæ ipsæ lineæ

pinnis ac
quas expa
transilit.
ex Umbri
deas. 75
namentum
petitum
278 sq.
Met. I, 5
Theb. 16
comparavi
745; inte
do et arb
760 seq.

Exitium, si quisquam adeat; terretque trementis,
Excisurum urbem minitans, et saucius instat.
Quinque orbis explent cursu, totidemque retexunt
Huc illuc. Neque enim levia aut ludicra petuntur
Præmia: sed Turni de vita et sanguine certant.
Forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
Hic steterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti divo, et votas suspendere vestis.
Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum

761. *Excidium* Ven. *aderat* Dorvill.——762. *Excissurum* Parrhas. *saucius* est vel etsi saucius; vel, quantum licebat ei saucio. Estque adeo poëta dignius, quam quod conjicere possit aliquis: *nec secius instat*, aut *et sævius instat*. Nam poëta, *et sævior instat*, dixisset. *instant* Medic. a m. pr.——763. *implent* Menag. pr. et Leid. *complent* Parrhas.——764. *Huc atque huc* Oudart.——766. *Fauni* Aldd. edd. inde a prima, cum sequacibus (usque ad Commel., quæ discessit), et sic Serv. laudat ad v. 779, quod præfert cum Cerda Schrader. ad Musæum pag. 330, tamquam exquisitius. Sed aliter codices; et impedita fit junctura *sacer Fauni foliis*, *foliisque* pr. Hamb.——767. *olim nautis* Goth. tert. *signum* Menag. pr. et Parrh., non indocte, ut Homericum *σῆμα*, quod late conspectum præbet.——768. *ibi* pr. Hamb. et Sprot.——769. *notas—vestes* Edd. vett.; emendatum *votas* in ed. Ald. tert. et a Ge. Fabricio: sicque Pier. et Heins., paucis exceptis. *voto* Leid. et a m. sec. Rottend.

ductum in Hectoris fuga Iliad. χ, 205 sq. Ad nostrorum vero hominum sensus super decoro herois hæc exigenda nequaquam. Hostem in congressu pugnæ semel victum, etiam inermem ac nudum, trucidat Homericus ac Virgilianus heros: et nescio, an nostra ætas in præliis aliud probet. De nostrorum autem certaminum ac duellorum singularium ludibriis cogitare h. l. interpretes non debebant. 763. *retexunt* eleganter, repetunt, recurrunt. conf. sup. lib. V, 583. 584.

764. 765. Hic transfert Homericos notissimos versus Iliad. χ, 158—161. *levia aut ludicra:* scil. qualia erant in certaminibus ac ludis seu στεφανίταις seu χρηματίταις. Hoc erat, quod volebat Meierotto p. 47.

766. Vim poëticam Maroni propriam in oleastro hoc ornando agnosce: Simpliciter declarandus erat locus, quo hasta hærebat. Videtur ea fata quasi esse ex caprifico Homeri Iliad. χ, 145. cf. ζ, 433. λ, 167. *lignum*, arbor. 770.

Suſtulerant, puro ut poſſent concurr(
Hic haſta Æneæ ſtabat: huc inpetu
Detulerat, fixam et lenta in radice t
Incubuit, voluitque manu convellere
Dardanides, teloque ſequi, quem p
Non poterat. Tum vero amens form
Faune, precor, miſerere, inquit;
ferrum
Terra tene; colui veſtros ſi ſemper
Quos contra Æneadæ bello fecere p
Dixit, opemque dei non caſſa in vot
Namque diu luctans, lentoque in ſt
Viribus haud ullis valuit diſcludere
Roboris Æneas. Dum nititur acer

772. *huic* tert. Rottend. *hic* tert. Goth.——773.
aliis *in*, ut a tribus Goth. et Erf. Aberat etiam a Me
nus inſeruit *ab r.* et delevit *et.* In Ven. *ut lenta.* Tu
radice. Porro, idque unice verum, Servius jungebat
non, ut vulgo factum, *Detulerat fixam, et l.* Ge. F
gere ait: *Det. mollem et lenta r. t.* Quod verum no
lentam radicem explicat mollem.——777. *tuaque* ſec. R
tros colui Goth. tert.——779. *ferro f. p.* duo Rottend
lect. Gud. Saltem hoc interpretationem juvat. Sed h
tenuem et exilem viſum verſum, inprimis in hoc: *fec*
fanarunt. Paullo ante ad v. 775 notatum erat in
quibuſdam viſum dictum: *prendere curſu.*——781.
ſtirpe, cf. Pier. et ſup. v. 208.——782. *potuit* Leid.
pr. et Gud. pro var. lect. *diſcindere* Ven. *convellere*

nullo diſcrimine, adeoque nullo
reſpectu habito, quod ſacra
erat arbor. 771. *puro campo*,
vacuo, non impedito. Sic Gr.
καθαρὸς χῶρος, ut Iliad. ψ, 61.
Paſſim mos loquendi illuſtratus
a viris doctis, v. c. ad Ovid.
Faſt. III, 582. 772. *haſta*

ſtabat, ex ja
775. Eaden
convellenda
Aſteropæo
778. *colui*—
colore, relig
783. quam
evellere haſt

Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratrique ensem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
Adcessit, telumque alta ab radice revellit.
Olli sublimes, armis animisque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta,
Adsistunt contra certamine Martis anheli.
Junonem interea Rex omnipotentis Olympi

784. *conversa* Zulich. Ven. et duo Rottend. cum Medic. a m. sec. *mentita* nonnulli apud Cerdam, non constat, qui.——785. *tradit* alter Hamb.——787. *ab* abest Parrhas. *revulsit* Ald. (prima et sec.) ap. Burm.——788. *animis armisque* Parrhas. vide sup. II, 799.——790. *Adsistunt contra certamina:* Velim Heinsium, qui hoc reposuit, etsi jam Commelin. e Palat. idem recepisse video, vel Burmannum exposuisse, qua ratione hoc dictum sit. Exhibent utique hoc Medic. (nam Romanus hic mancus est) Mentel., cæterique Heinf., sicque edd. vett. Ed. pr. Burm. Venetæ nostræ 1484. 1486. Hinc aliæ, ut Norimb. et Veneta 1495 etc.; item Egnatii recensio: *Insistunt c. certamina:* quod rationem habet. Sic sup. Ge. III, 164 *viamque insiste domandi.* Rationem habet quoque alterum, quod verum esse arbitror, quodque Servius alios legere ait, *Adsistunt c. certamine:* Sic *stare, adstare, παραστατεῖν, adsistere,* de certantibus, ut sup. XI, 710. Atque hoc exhibent Menag. et Sprot. cum Goth. tert., ita quoque edidit Ald. statim in pr. ed., quod sequuntur alii, ut Steph., alii e vulgatis *Insistunt c. certamine,* quod Paullus Manutius intulisse videtur, vel *Insistunt c. certamina,* quod Egnatium dedisse diximus; tum repetiit Pulmann. et hinc vulgg. Tandem *Adsistunt c. in certamine* Hugen. *in certamina* pr. Moret., doctius utique, ut sit *Adsistunt in certamina* in pugnam; quod equidem cæteris præferam, si librorum auctoritas satis gravis adest. Sed *Adsistunt certamina,* aut *contra certamina,* equidem quomodo interpreter non habeo, adeoque revocavi vulgatam antiquiorem.

quod 773 *lenta in radice. discludere morsus roboris* ejusdem radicis seu trunci, qui ferramentum hastæ arcte amplexus erat, ut difficile esset ad solvendum. Sic *mordet fibula.* 785. Facit Juturna, quod Pallas in Achillis gratiam Iliad. χ, 267. 789. *arduus,* ut alias, elatus animo, fidens, audax. Sic sup. *altus Æneas. sublimes armis* jungunt alii: male hic. 790. v. Var. Lect.

791 seqq. Novo invento poëta nos, cum jam pugnam Turni et Æneæ instaurari expectamus, avocat, et animos suspensos tenet deorum consiliis interpositis. 791. Hoc fere modo Odyssea ad finem prope-

Adloquitur, fulva pugnas de nube tu
Quæ jam finis erit, conjunx? quid d
Indigetem Ænean fcis ipfa, et fcire
Deberi cœlo, fatifque ad fidera tolli.
Quid ftruis? aut qua fpe gelidis in nu
Mortalin' decuit violari volnere divu

792. *pugnam* Bigot. *videntem* Mediceus Pierii.- *Quis* pr. Hamb. *erat* fec. Menag.——796. *g* pro *gravidis.* *in montibus* Oudart. et Zulich. a n librarii; ne quis putet, cum ratione dictum e v. 13 Juno ad cælum redit v. 159.——797. Debet fcribi *A en*; ut fupra monitum. *Mortali* ed. Ven. Burm. cun *Mortalem* legitur in marg. ed. Ven. Scoti 1544, non r docti, qui in fententia hærebat; nam hoc utique indi vum, h. divorum, mortalem peti, violari. Video n doctum Benedictum in ed. Flor. 1520, cujus verb vetuftis et fide dignis codd. legitur *Mortalem decuit*; etfi Servius *Mortalin* legat. Senfus erit: o Juno, *dea* Æneam, *violari vulnere divum?* i. feriri manu dearun quæ dea eft; q. d. minime. Et hoc dicit Jupiter, ut criminareturque, quod impulerat Juturnam ferire paullo poft fe expurgans refpondet Juno: *Juturnam* fqq." Scilicet fic ftatuendum, vulnus Æneæ fagi allapfa (fup. 318 fqq.) Juturnæ tribui a Jove. Quod fq. verba Junonis compares, lectionem *Mortalem* vald ciabere. Contra id, quod nunc in libris legitur, diffic facit, fi *mortale vulnus* communi fignificatu accipiendu mortalis, feu a mortali illatum: quid enim in eo mir turus deus, nunc tamen homo, a mortali, ab homine, t is in media pugna verfaretur? cum Turno congrede ducor, ut credam, Maronem primum h. l. aufum dicere: quod ad analogiam tot aliorum fimilium, v. c. etfi Serv. damnet, et Burm. recte moneat, effe ufum vo Sed hæc ipfa, quæ feriores fcriptores fibi permittunt, e

rat ω, 471 feqq. *omnipotentis* Olympi. cf. fup. ad lib. X, 1. 794. 795. fatale effe, ut Æneas deus Indiges, ἐγχώριος, fit, fcis ipfa. cf. VII, 313. Nota loca Liv. I, 2 f. Tibull. II, 5, 45. 46 fqq. *fatifque ad fidera tolli*

ex Enniano: *tu tolles ad fi* ufurpavit Ov 814. Hinc m fubjungit aliud fati neceffitas 798. 799. For

Aut ensem (quid enim sine te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, et vim crescere victis?
Desine jam tandem, precibusque inflectere nostris;
Nec te tantus edat tacitam dolor; et mihi curæ
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Ventum ad supremum est. Terris agitare, vel undis,
Trojanos potuisti; infandum accendere bellum,
Deformare domum, et luctu miscere hymenæos;

primum profecta sunt. Ita tandem sententia digna poëta exit. Erat utique quod miraretur Jupiter, Junonem, cum sciret ipsa Æneam immortalem futurum, tamen putasse se assequuturam hoc, ut ille telo percussus vulnere letali occideret. Adscribendus adeo hic locus iis, in quibus poëta novasse aliquid dicendus est, ne ineptæ orationis crimine oneretur.—— 798. *Haud e.* Reg.——799. *Erectum* Goth. tert. *et* deest Bigot.—— 800. *que* abest Dorvill.——801. *tacitus* Leid. *edit* Diomedes legerat, sicque Gud. a pr. m., quod copiose illustrat Heins. ex vetere forma: edim, is, it. *ne mibi* Dorvill.——802. *tristi* pr. Hamb. pro var. lect. *tū dulci.* Male; et similis forma apud Tibullum notata: *Edidit hæc dulci tristia verba sono.* *tristes dulci* Goth. tert. *recursant, recusant, recusent* (hoc et Medic. a m. pr.), *recurrent*, aberrationes apud Burm.——803. *est* deerat Ven. *Ventum est ad summum* Leid.

latio cum Junone non satis subtiliter est excutienda: argumentatio utique est valde levis. *divum*, futurum deum. *mortali vulnere* videtur poëta dixisse pro letali. conf. Var. Lect. *victis*, pro victo; ex decoro poëtici sermonis, ne in vulgari hæreret: Quod toties vidimus etiam in hoc enallages genere. Alia vis nulla inest. 801. *Nec te edat dolor:* alias: animum tuum; ut Iliad. ζ, 202 Ὃν θυμὸν κατέδων et alia. In sqq. turbatur ab Intpp. Putatur esse adversativa propositio: *et mihi curæ sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent*, immo defer ad me curas ac querelas sæpe. Sic fere Cerda: ita vero oratio friget. Enimvero est reiteratio antecedentis enuntiationis: *nec* toties me querelis tuis fatiges. Fraus est facta in eo, quod *et* subjunctum est, cum negativa *nec* repetenda esset. Atqui hoc novum non est. Sic inf. 825 *aut* pro nec. Et sic sæpe. Etiam hoc exemplo Homeri: μή—ἠδέ. *recursent*, ut Æn. I, 662, iterentur. 803. *Terris a.* Consilia Junonis: primum sup. I, 37 sq., alterum *infandum accendere bellum* etc. sup. VII, 286. 315. 316. Tertium ad Laviniæ nuptias cum Ænea pactas et Junonis artibus turbatas spectat: *Deformare domum*,

Ulterius tentare veto. Sic Juppit
Sic dea submiſſo contra Saturnia vı
Iſta quidem quia nota mihi tua, ma
Juppiter: et Turnum et terras invi
Nec tu me aëria ſolam nunc ſede v
Digna indigna pati; ſed flammis ci
Starem aciem, traheremque inim
Teucros.
Juturnam miſero, fateor, ſuccurrere

808. *quod nota* Sprot. *mibi eſt tua* Parrhaſ. *tua* petua lectio edd. vett., tum Ald. ſec. et hinc profect fuit Paullus Manutius, hinc aliæ, Commelin. Step Pierii codd. et Medic. cum aliis Heinſ. firmarunt: ac tert. *tua celſa v.* ed. Ald. pr. Junt.——809. *in linquo* aliquot apud Burm. cum trinis Goth.——8 Menag. *aëriam* Dorvill. *ſub nube* Parrhaſ. et pr. I *ſub ſede* alter Menag.——811. 812. *ſub ipſam—aciem* elegantius, refinxit Heinſ. pro vulgato: *ſub ipſa acie*; tend. et Dorvill. cum binis Goth. *ipſam acie*, et Parı 813. *fateor miſero* tres Burm. et ap. Macrob. VI, 6, ſono. *fateor miſeram* Dorvill.

domum, ſcil. luctu, quocum ſqualor ac deformitas conjuncta. *Deformem dolorem* Lucanus dixit lib. VIII, 81, et *deformis ægrimonia* ex Horatio nota.

808. 809. Hoc non reſpicere poteſt ea, quæ hoc libro de Junonis deſcenſu in montem Albanum, et, acceptis Jovis mandatis, ad Olympum reditu fuere narrata ſup. vſſ. 133. 159. 160, ſed ad locum lib. IX, 802 ſqq., ubi Iris a Jove miſſa Junonem vetat pugnæ intereſſe. 810. *Nec tu*, ſcil. niſi hoc ita ſe haberet. 811. 812. Starem in acie *flammis cincta*: ad terrorem dictum pu-

to, ut flamma
viat, uti qu
graſſari dicit
ignea circum
prodire voluit
locus vix eſt.
613 Juno ferr
vos vocat a
autem nimbo
fidet. *trahere*
mica in prælia
pro, Teucros a
qui aggreditur
alterum cogit
nam. Verbor
non admittit a
prælia in Teucr
adverſus Troj
Reſpicit ſup.

Suasi, et pro vita majora audere probavi;
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum:
Adjuro Stygii caput inplacabile fontis:
Una superstitio superis quæ reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obtestor, pro majestate tuorum:
Cum jam connubiis pacem felicibus, esto,
Conponent, cum jam leges et fœdera jungent;
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari;
Aut vocem mutare viros, aut vertere vestis.

815. *ut ostenderet* alii olim ap. Serv.——816. *implicabile* Leid. *intractabile* Montalb. *insatiabile* Zulich.——817. *Vana* Parrhas., perperam. conf. Not. Aliter sup. VIII, 187.——818. *que* abest Dorvill. *exorsa* Ed. Ald. tert.——819. *quod n. f. te l.* Goth. tert. *tenentur* Mentel. pr. a m. pr.——821. *infelicibus* Vratisl.——822. *Componant* Parrhas. *Componet* Goth. tert. *leges ad fœd.* pr. Rottend.——823. *Nec* Ed. pr. Burm. Goth. tert.——824. *Ne* Parrhas. *Nunc* Serv. ad lib. I, 148. *jubeas fieri* Goth. tert.——825. *vestem* Medic. et Rottend. sec. ac tert.

tio est fere pedestris: sed observa, quomodo eam vel sic a vulgari deflexerit; cum esse deberet: Suasi Juturnæ, ut etc., quod et Macrob. VI, 6 monere voluit. Probavi eam audentem majus aliquid pro vita fratris. In his ac similibus Virgilianam orationem dignoscere licet. 816. 817. Res per se notissima: sed ornatum est egregie *caput fontis Stygii* pro simplici Styge. *Una superst.*, h. quæ maxima jurisjurandi inter deos est religio: jusjurandum sanctissimum. Male argutatur Servius, et cum eo alii. Est enim idem ac si Juno diceret, obstringo me jurejurando sanctissimo. *est reddita*, pro facta est, nihil amplius. *Superstitio* pro religione satis frequens. Sic fere Iliad. o, 37. 38 ὅστε μέγιστος Ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι. 820. *pro m. tuorum.* Bene Serv. "Respexit ad Saturnum, qui in Italia quandoque regnaverat; inde ait *tuorum*; nam et Latinus inde originem ducit; sup. VII, 48. 49." 822. *leges* sunt fœderis conditiones. 823. Cf. ad sqq. Exc. III ad hunc lib. XII. Argute poëta rem facti jam

Emica thic, inpune putans, et corpore
Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſ
Et ferit. Exclamant Troës trepidique l
Adrectæque amborum acies. At perfi
Frangitur, in medioque ardentem deſe
Ni fuga ſubſidio ſubeat. Fugit ocior l
Ut capulum ignotum dextramque ac
ermem.
Fama eſt, præcipitem, cum prima in prc
Conſcendebat equos, patrio mucrone r
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe

728. *hac* Montalb. *hoc* Dorvill. a m. ſec. *impune mica*
pore tanto Sprot.——731. *acies amborum* Bigot.; idem cum
Goth. ſec. *et.*——732. *que* aberat ſec. Hamb. *in medio ta*
m. pr. *ictum* Rom. et aliquot Pier. Poſt hunc verſum
ſequebatur verſus imperfectus: *Quid ſupereſt?* Vidit ſci
deeſſe aliquid ſententiæ explendæ. vide Notam.——733.
——734. *inertem* Leid. perpetua varietas.——735.
Burm. et aliquot Pier.

728. *impune putans* id ſibi futurum; tuto ſe illaturum ictum. *conſurgit* cf. ſup. ad XI, 284. 731. Ductus caſus ex Iliad. γ, 363, ubi Menelai ictum, quo Paridem petit, ſimilis fortuna eludit. Facit autem novam voluptatem, novamque exſpectationem, quod ne nunc quidem Turni fata exitum habent, ſed ad novam pugnam differuntur. 732. Sententia imperfecta. Poſt hunc verſum animo ſupplendum: et inermis ſic relictus Turnus periiſſet utique, ni fuga ſibi conſuluiſſet. *Ni fuga ſubſidio ſubeat*, poteſt duplici mo-

do expediri: aut
ſidio ſubire, ſubſid
aut niſi, id quo
ſidio, fuit, fu
ſubiiſſet ejus ani
mutilum (κολὸν
117) *ignotum* c
alienum, non ſ
tiſci, ut ſtatim
tius poëta. Na
quidem, cum e
nam, enſem Da
ſup. hoc lib.
mox, eo depoſi
ibat in bigis, *I*
criſpans haſtilia
165.

735. *cum pri*

Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit; poſtquam arma dei ad Volcania ventum:
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Diſſiluit; fulva reſplendent fragmina arena.
Ergo amens diverſa fuga petit æquora Turnus;
Et nunc huc, inde huc incertos inplicat orbis.
Undique enim denſa Teucri incluſere corona;
Atque hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas, quamquam tardata ſagitta
Interdum genua inpediunt, curſumque recuſant,
Inſequitur, trepidique pedem pede fervidus urguet:

738. *Jamque diu* ſec. Moret. et Montalb. *Teucris* Leid.——739. *ventum eſt* nonnulli ſcripti et editi cum trinis Goth. et Erf.——740. *Fatalis* Ven. gl. *cui* Rom. et aliquot Pier. *fuſilis* Leid.——741. *reſplendet fragmen* Rom. com aliis Pier., tum Medic. a m. ſec. aliique Heinſ. cum Ed. pr. Burm., quod exilius eſſet. Heinſius tamen ſubtilitatem captat et conj. *reſplendent fragmen*; ut *crepitabant bractea* excudebat ſup. VI, 209. *reſpondent* Goth. tert. *reſplendunt* Dorvill. *reſplendet lumina* Zulich. *reſplendent agmina* Ven.——742. *æquore* Leid.——743. *Nunc huc atque huc* alter Menag. *nunc huc* Ven. *deinde huc* Oudart. Sprot. et pr. Hamb. cum binis Goth. *nunc hunc inde illuc* Dorvill. a m. ſec.——744. *Teucri denſa* Goth. tert. *incl. caterva* Goth. tert.——745. *hinc a. m. ſpargunt* Menag. pr.——746. *tardante ſ.* plerique libri, etiam Medic. a m. pr. et vett. edd. ante Dan. Heinſium, qui primus *tardata* ſc. genua, ſagitta ſ. vulnere: quod ex Rom. et aliis notaverat Pierius. *turbata* Montalb.——748. *inſtat* pro *urguet*, ex Aruſiano Meſſio laudat et illuſtrat Heinſ. cf. ſup. VIII, 433. 434.

ſqq. 739. *arma dei ad Volcania:* novatum docte, pro, ad arma dei Volcani, vel arma divina Volcani. Locus ſimilis Q. Calabri lib. I, 545 ſqq. Bene autem nunc, cum ad ſummum diſcrimen ventum eſt, armorum a deo paratorum memoria refricatur. 740. *futilis*, pro vulgari, fragilis. In ſqq. 742 veſtigia ſunt fugæ Hectoreæ Iliad. X. 136 ſqq. Certamen hoc ante oculos habuere e recentioribus multi, inprimis Taſſus in pugna Argantis et Raimondi (*Gieruſ. liber. Cant. VII St.* 80 ſqq.). 743. *orbes* v. ſup. v. 481. *inplicat*, eleganter pro facit, implicito curſu. 745. *vaſta palus*, non Juturnæ, nam is nimium quantum aberat, ſed colluvies aquarum agreſtis.

746. Genua tardata *ſagitta*, vulnere

Inclusum veluti si quando flumine na
Cervum, aut puniceæ septum formid
Venator cursu, canis et latratibus, in
Ille autem, insidiis et ripa territus al
Mille fugit refugitque vias: at vivid
Hæret hians, jam jamque tenet, simil
Increpuit malis, morsuque elusus ina
Tum vero exoritur clamor: ripæque
Responsant circa, et cœlum tonat or
Ille simul fugiens, Rutulos simul in
Nomine quemque vocans, notum
ensem.
Æneas mortem contra, præsensque

749. *in flumine* vulgg. ante Heins. unde prava inte
ac si cervus in flumine natans *mille vias* fugere.——75
pinnæ plures Pier. et Heins. cf. Ge. III, 372 et alibi.
et al. *aut* Sprot *invidus* Bigot. *umidus imber* alter
nens Rom. et Hamb. pr. a m. sec.——755. *illusus* alt
Goth.——757. *Responsat* Goth pr. *circum* etiam legi
Burm. *intonat* Sprot. et alii apud Burm. et Pier.
permulti cum Goth. tert. et Erf——760. *A. contra*
Ed. pr. Burm. et Goth. pr.

vulnere sup. v. 319. Mox 749 primæ comparationis lineæ in Hectoris fuga Iliad. χ, 188 sqq. Ornavit narrationem simili exemplo Oppian. Halieut. V, 586 sqq., jam Guellio laudatus. Inclusus et interceptus est ab omni parte cervus, quo minus effugere possit, hinc reti, illinc alta ripa: de qua se dejicere non audet ut amnem trajiciat. 750. *aut puniceæ* cf. Ge. III, 732. 752. *insidiis:* sunt illæ ipsæ lineæ

pinnis ac fo
quas expave
transilit. 7
ex Umbria:
deas. 754. 7
namentum
petitum ex
278 sq. Im
Met. I, 533
Theb. 165
comparavit.
745; intelli
do et arbust
760 seq. Pr

Exitium, si quisquam adeat; terretque trementis,
Excisurum urbem minitans, et saucius instat.
Quinque orbis explent cursu, totidemque retexunt
Huc illuc. Neque enim levia aut ludicra petuntur
Præmia: sed Turni de vita et sanguine certant.
Forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
Hic steterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti divo, et votas suspendere vestis.
Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum

761. *Excidium* Ven. *aderat* Dorvill.——762. *Excissurum* Parrhas. *saucius* est vel etsi saucius; vel, quantum licebat ei saucio. Estque adeo poëta dignius, quam quod conjicere possit aliquis: *nec secius instat*, aut *et sævius instat*. Nam poëta, *et sævior instat*, dixisset. *instant* Medic. a m. pr.——763. *implent* Menag. pr. et Leid. *complent* Parrhas.——764. *Huc atque huc* Oudart.——766. *Fauni* Aldd. edd. inde a prima, cum sequacibus (usque ad Commel., quæ discessit), et sic Serv. laudat ad v. 779, quod præfert cum Cerda Schrader. ad Musæum pag. 330, tamquam exquisitius. Sed aliter codices; et impedita fit junctura *sacer Fauni foliis*. *foliisque* pr. Hamb.——767. *olim nautis* Goth. tert. *signum* Menag. pr. et Parrh., non indocte, ut Homericum σῆμα, quod late conspectum præbet.——768. *ibi* pr. Hamb. et Sprot.——769. *notas*—*vestes* Edd. vett.; emendatum *votas* in ed. Ald. tert. et a Ge. Fabricio: sicque Pier. et Heins., paucis exceptis. *voto* Leid. et a m. sec. Rottend.

ductum in Hectoris fuga Iliad. χ, 205 sq. Ad nostrorum vero hominum sensus super decoro herois hæc exigenda nequaquam. Hostem in congressu pugnæ semel victum, etiam inermem ac nudum, trucidat Homericus ac Virgilianus heros: et nescio, an nostra ætas in præliis aliud probet. De nostrorum autem certaminum ac duellorum singularium ludibriis cogitare h. l. interpretes non debebant. 763. *retexunt* eleganter, repetunt, recurrunt. conf. sup. lib. V, 583. 584.

764. 765. Hic transfert Homericos notissimos versus Iliad. χ, 158—161. *levia aut ludicra:* scil. qualia erant in certaminibus ac ludis seu στεφανίταις seu χρηματίταις. Hoc erat, quod volebat Meierotto p. 47.

766. Vim poëticam Maroni propriam in oleastro hoc ornando agnosce: Simpliciter declarandus erat locus, quo hasta hærebat. Videtur ea facta quasi esse ex caprifico Homeri Iliad. χ, 145. cf. ζ, 433. λ, 167. *lignum*, arbor. 770. *nullo*

Sustulerant, puro ut possent conc
Hic hasta Æneæ stabat: huc inp
Detulerat, fixam et lenta in radic
Incubuit, voluitque manu convell
Dardanides, teloque sequi, quem
Non poterat. Tum vero amens fo
Faune, precor, miserere, inquit
ferrum
Terra tene; colui vestros si semp
Quos contra Æneadæ bello fecer
Dixit, opemque dei non cassa in
Namque diu luctans, lentoque in
Viribus haud ullis valuit disclude
Roboris Æneas. Dum nititur ac

772. *huic* tert. Rottend. *hic* tert. Goth.—— aliis *in*, ut a tribus Goth. et Erf. Aberat etiam a nus inseruit *ab r.* et delevit *et.* In Ven. *ut lenta.* *radice.* Porro, idque unice verum, Servius jung non, ut vulgo factum, *Detulerat fixam, et l.* Ge gere ait: *Det. mollem et lenta r. t.* Quod verum *lentam radicem* explicat mollem.——777. *tuaque* se *tros colui* Goth. tert.——779. *ferro f. p.* duo Rott lect. Gud. Saltem hoc interpretationem juvat. S tenuem et exilem visum versum, inprimis in hoc: fanarunt. Paullo ante ad v. 775 notatum erat quibusdam visum dictum: *prendere cursu.*——78 *stirpe*, cf. Pier. et sup. v. 208.——782. *potuit* Lei pr. et Gud. pro var. lect. *discindere* Ven. *convell*

nullo discrimine, adeoque nullo respectu habito, quod sacra erat arbor. 771. *puro campo*, vacuo, non impedito. Sic Gr. καθαρὸς χῶρος, ut Iliad. ψ, 61. Passim mos loquendi illustratus a viris doctis, v. c. ad Ovid. Fast. III, 582. 772. *hasta*

stabat, e
775. Ea
conveller
Asteropæ
778. *col*
colore,
783. qu
evellere

Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratrique enſem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
Adceſſit, telumque alta ab radice revellit.
Olli ſublimes, armis animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer et arduus haſta,
Adſiſtunt contra certamine Martis anheli.
Junonem interea Rex omnipotentis Olympi

784. *converſa* Zulich. Ven. et duo Rottend. cum Medic. a m. ſec. *mentita* nonnulli apud Cerdam, non conſtat, qui.——785. *tradit* alter Hamb.——787. *ab* abeſt Parrhaſ. *revulſit* Ald. (prima et ſec.) ap. Burm. ——788. *animis armiſque* Parrhaſ. vide ſup. II, 799.——790. *Adſiſtunt contra certamina:* Velim Heinſium, qui hoc repoſuit, etſi jam Commelin. e Palat. idem recepiſſe video, vel Burmannum expoſuiſſe, qua ratione hoc dictum ſit. Exhibent utique hoc Medic. (nam Romanus hic mancus eſt) Mentel., cæterique Heinſ., ſicque edd. vett. Ed. pr. Burm. Venetæ noſtræ 1484. 1486. Hinc aliæ, ut Norimb. et Veneta 1495 etc.; item Egnatii recenſio: *Inſiſtunt c. certamina:* quod rationem habet. Sic ſup. Ge. III, 164 *viamque inſiſte domandi.* Rationem habet quoque alterum, quod verum eſſe arbitror, quodque Servius alios legere ait, *Adſiſtunt c. certamine:* Sic *ſtare, adſtare, παραστατεῖν, adſiſtere,* de certantibus, ut ſup. XI, 710. Atque hoc exhibent Menag. et Sprot. cum Goth. tert., ita quoque edidit Ald. ſtatim in pr. ed., quod ſequuntur alii, ut Steph., alii e vulgatis *Inſiſtunt c. certamine,* quod Paullus Manutius intuliſſe videtur, vel *Inſiſtunt c. certamina,* quod Egnatium dediſſe diximus; tum repetiit Pulmann. et hinc vulgg. Tandem *Adſiſtunt c. in certamine* Hugen. *in certamina* pr. Moret., doctius utique, ut ſit *Adſiſtunt in certamina* in pugnam; quod equidem cæteris præferam, ſi librorum auctoritas ſatis gravis adeſt. Sed *Adſiſtunt certamina,* aut *contra certamina,* equidem quomodo interpreter non habeo, adeoque revocavi vulgatam antiquiorem.

quod 773 *lenta in radice. diſcludere morſus roboris* ejuſdem radicis ſeu trunci, qui ferramentum haſtæ arcte amplexus erat, ut difficile eſſet ad ſolvendum. Sic *mordet fibula.* 785. Facit Juturna, quod Pallas in Achillis gratiam Iliad. χ, 267. 789. *arduus,* ut alias, elatus animo, fidens, audax. Sic ſup. *altus Æneas. ſublimes armis* jungunt alii: male hic. 790. v. Var. Lect.

791 ſeqq. Novo invento poëta nos, cum jam pugnam Turni et Æneæ inſtaurari expectamus, avocat, et animos ſuſpenſos tenet deorum conſiliis interpoſitis. 791. Hoc fere modo Odyſſea ad finem propera-

Adloquitur, fulva pugnas de nube tuente—
Quæ jam finis erit, conjunx? quid denique
Indigetem Ænean fcis ipfa, et fcire fatere
Deberi cœlo, fatifque ad fidera tolli.
Quid ftruis? aut qua fpe gelidis in nubibus
Mortalin' decuit violari volnere divum?

792. *pugnam* Bigot. *videntem* Mediceus Pierii.——793 *Quis* pr. Hamb. *erat* fec. Menag.——796. gaudis, pro *gravidis*. *in montibus* Oudart. et Zulich. a m. pr., librarii; ne quis putet, cum ratione dictum e v. 133 fqq. Juno ad cælum redit v. 159.——797. Debet fcribi *Mortali'*, *an*; ut fupra monitum. *Mortali* ed. Ven. Burm. cum Goth *Mortalem* legitur in marg. ed. Ven. Scoti 1544, non mala docti, qui in fententia hærebat; nam hoc utique indignu vum, h. divorum, mortalem peti, violari. Video nunc doctum Benedictum in ed. Flor. 1520, cujus verba vetuftis et fide dignis codd. legitur *Mortalem decuit*; q etfi Servius *Mortalin* legat. Senfus erit: o Juno, *decui* Æneam, *violari vulnere divum?* i. feriri manu dearum quæ dea eft; q. d. minime. Et hoc dicit Jupiter, ut criminareturque, quod impulerat Juturnam ferire paullo poft fe expurgans refpondet Juno: *Juturnam* fqq." Scilicet fic ftatuendum, vulnus Æneæ fag allapfa (fup. 318 fqq.) Juturnæ tribui a Jove. Quod fq. verba Junonis compares, lectionem *Mortalem* vald ciabere. Contra id, quod nunc in libris legitur, diffic facit, fi *mortale vulnus* communi fignificatu accipiendu mortalis, feu a mortali illatum: quid enim in eo mir turus deus, nunc tamen homo, a mortali, ab homine, is in media pugna verfaretur? cum Turno congrede ducor, ut credam, Maronem primum h. l. aufum dicere: quod ad analogiam tot aliorum fimilium, v. c. etfi Serv. damnet, et Burm. recte moneat, effe ufum vo Sed hæc ipfa, quæ feriores fcriptores fibi permittunt,

rat ω, 471 feqq. *omnipotentis* Olympi. cf. fup. ad lib. X, 1. 794. 795. fatale effe, ut Æneas deus Indiges, ἐγχώριος, fit, fcis ipfa. cf. VII, 313. Nota loca Liv. I, 2 f. Tibull. II, 5, 45. 46 fqq. *fatifque ad fidera tolli*

ex Enniano: *tu tolles ad* ufurpavit O 814. Hinc m fubjungit aliu fati neceffitas 798. 799. Fo

Aut ensem (quid enim sine te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, et vim crescere victis?
Desine jam tandem, precibusque inflectere nostris;
Nec te tantus edat tacitam dolor; et mihi curæ 801
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Ventum ad supremum est. Terris agitare, vel undis,
Trojanos potuisti; infandum adcendere bellum,
Deformare domum, et luctu miscere hymenæos;

primum profecta sunt. Ita tandem sententia digna poëta exit. Erat utique quod miraretur Jupiter, Junonem, cum sciret ipsa Æneam immortalem futurum, tamen putasse se assequuturam hoc, ut ille telo percussus vulnere letali occideret. Adscribendus adeo hic locus iis, in quibus poëta novasse aliquid dicendus est, ne ineptæ orationis crimine oneretur.—— 798. *Haud e.* Reg.——799. *Erectum* Goth. tert. *et* deest Bigot.—— 800. *que* abest Dorvill.——801. *tacitus* Leid. *edit* Diomedes legerat, sicque Gud. a pr. m., quod copiose illustrat Heins. ex vetere forma: edim, is, it. *ne mihi* Dorvill.——802. *tristi* pr. Hamb. pro var. lect. τῶ *dulci.* Male; et similis forma apud Tibullum notata: *Edidit hæc dulci tristia verba sono.* *tristes dulci* Goth. tert. *recursant, recusant, recusent* (hoc et Medic. a m. pr.), *recurrent*, aberrationes apud Burm.——803. *est* deerat Ven. *Ventum est ad summum* Leid.

latio cum Junone non satis subtiliter est excutienda: argumentatio utique est valde levis. *divum*, futurum deum. *mortali vulnere* videtur poëta dixisse pro letali. conf. Var. Lect. *victis*, pro victo; ex decoro poëtici sermonis, ne in vulgari hæreret: Quod toties vidimus etiam in hoc enallages genere. Alia vis nulla inest. 801. *Nec te edat dolor:* alias: animum tuum; ut Iliad. ζ, 202 ὃν θυμὸν κατέδων et alia. In sqq. turbatur ab Intpp. Putatur esse adversativa propositio: *et mihi curæ sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent*, immo defer ad me curas ac querelas sæpe. Sic fere Cerda: Ita vero oratio friget. Enimvero est reiteratio antecedentis enuntiationis: *nec* toties me querelis tuis fatiges. Fraus est facta in eo, quod *et* subjunctum est, cum negativa *nec* repetenda esset. Atqui hoc novum non est. Sic inf. 825 *aut* pro nec. Et sic sæpe. Etiam hoc exemplo Homeri: μὴ—ἠδέ. *recursent*, ut Æn. I, 662, iterentur. 803. *Terris a.* Consilia Junonis: primum sup. I, 37 sq., alterum *infandum accendere bellum* etc. sup. VII, 286. 315. 316. Tertium ad Laviniæ nuptias cum Ænea pactas et Junonis artibus turbatas spectat: *Deformare domum*,

Ulterius tentare veto. Sic Juppiter or
Sic dea submisso contra Saturnia vultu
Ista quidem quia nota mihi tua, magn
Juppiter: et Turnum et terras invita
Nec tu me aëria solam nunc sede vide
Digna indigna pati; sed flammis cinct
Starem aciem, traheremque inimica
Teucros.
Juturnam misero, fateor, succurrere fr

808. *quod nota* Sprot. *mihi est tua* Parrhas. *tua m* petua lectio edd. vett., tum Ald. sec. et hinc profectar fuit Paullus Manutius, hinc aliæ, Commelin. Steph. Pierii codd. et Medic. cum aliis Heins. firmarunt: e ac tert. *tua celsa v.* ed. Ald. pr. Junt.——809. *invis linquo* aliquot apud Burm. cum trinis Goth.——81 Menag. *aëriam* Dorvill. *sub nube* Parrhas. et pr. Ha *sub sede* alter Menag.——811. 812. *sub ipsam—aciem* e elegantius, refinxit Heins. pro vulgato: *sub ipsa acie*; n tend. et Dorvill. cum binis Goth. *ipsam acie*, et Parrh 813. *fateor misero* tres Burm. et ap. Macrob. VI, 6, i sono. *fateor miseram* Dorvill.

domum, scil. luctu, quocum squalor ac deformitas conjuncta. *Deformem dolorem* Lucanus dixit lib. VIII, 81, et *deformis ægrimonia* ex Horatio nota.

808. 809. Hoc non respicere potest ea, quæ hoc libro de Junonis descensu in montem Albanum, et, acceptis Jovis mandatis, ad Olympum reditu fuere narrata sup. vss. 133. 159. 160, sed ad locum lib. IX, 802 sqq., ubi Iris a Jove missa Junonem vetat pugnæ interesse. 810. *Nec tu*, scil. nisi hoc ita se haberet. 811. 812. Starem in acie *flammis cincta*: ad terrorem dictum pu-

to, ut flamma viat, uti qui grassari dicit ignea circum prodire voluit locus vix est. 613 Juno fer vos vocat a autem nimbo sidet. *traher mica in prælia* pro, Teucros qui aggreditu alterum cogi nam. Verb non admittit *prælia in Teu* adversus Tro Respicit sup.

Suasi, et pro vita majora audere probavi;
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum:
Adjuro Stygii caput inplacabile fontis:
Una superstitio superis quæ reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obtestor, pro majestate tuorum:
Cum jam connubis pacem felicibus, esto,
Conponent, cum jam leges et fœdera jungent;
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari;
Aut vocem mutare viros, aut vertere vestis.

815. *ut ostenderet* alii olim ap. Serv.——816. *implicabile* Leid. *intractabile* Montalb. *insatiabile* Zulich.——817. *Vana* Parrhas., perperam. conf. Not. Aliter sup. VIII, 187.——818. *que* abest Dorvill. *exorsa* Ed. Ald. tert.——819. *quod n. f. te l.* Goth. tert. *tenentur* Mentel. pr. a m. pr.——821. *infelicibus* Vratisl.——822. *Componant* Parrhas. *Componet* Goth. tert. *leges ad fœd.* pr. Rottend.——823. *Nec* Ed. pr. Burm. Goth. tert.——824. *Ne* Parrhas. *Nunc* Serv. ad lib. I, 148. *jubeas fieri* Goth. tert.——825. *vestem* Medic. et Rottend. sec. ac tert.

tio est fere pedestris: sed observa, quomodo eam vel sic a vulgari deflexerit; cum esse deberet: Suasi Juturnæ, ut etc., quod et Macrob. VI, 6 monere voluit. Probavi eam audentem majus aliquid pro vita fratris. In his ac similibus Virgilianam orationem dignoscere licet. 816. 817. Res per se notissima: sed ornatum est egregie *caput fontis Stygii* pro simplici Styge. *Una superst.*, h. quæ maxima jurisjurandi inter deos est religio: jusjurandum sanctissimum. Male argutatur Servius, et cum eo alii. Est enim idem ac si Juno diceret, obstringo me jurejurando sanctissimo. *est reddita*, pro facta est, nihil amplius. *Superstitio* pro religione satis frequens. Sic fere Iliad. ο, 37. 38 ὅςε μέγιςος Ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι. 820. *pro m. tuorum.* Bene Serv. "Respexit ad Saturnum, qui in Italia quandoque regnaverat; inde ait *tuorum*; nam et Latinus inde originem ducit; sup. VII, 48. 49." 822. *leges* sunt fœderis conditiones. 823. Cf. ad sqq. Exc. III ad hunc lib. XII. Argute poëta rem facti jam

Sit Latium; ſint Albani per ſæcula
Sit Romana potens Itala virtute prop
Occidit, occideritque ſinas cum nom
Olli ſubridens hominum rerumque r
Et germana Jovis, Saturnique altera
Irarum tantos volvis ſub pectore fluc
Verum age, et inceptum fruſtra ſubn
Do, quod vis; et me victuſque
mitto.

826. *Sint Latii* Goth. tert.——828. *fidas* Medic. a
ejecto *que* facit: *occiderit, ſi das.* *o. licet cum* Goth.
tione. Occidit Troja, et ſit ita, occiderit adeo cur
ſine nomine Vratiſl. *cognomine* Bigot.——830. *Eſt* Me
Es duo Goth. Erf. et edd. vett. noſtræ omnes; ſic q
Dan. Heinſ. *Et* non niſi in Ven. Scoti 1544 videc
mana complures codd. Burm. et edd. habere ait; ſed
cum vellet idem docere, *es* paſſim occurrere. *Saturn*
m. pr.——831. *tantum* Medic. (Fogginius *tantos* dedi
volves tert. Mentel. Leid. *volvit* Serv. ad IV Æn. 37
Burm.——833. *Dic q.* Leid. *qua vis* Bigot. *nam*

jam ad deorum voluntatem retrahit. Nam manſit nomen Latinorum: manſit ſermo Latinus, veſtitus Latinus: nec Trojani coloni quicquam in his immutarunt. Verendum autem erat, ne gens Latinorum victa in nomen victorum cederet, ut fere fieri ſolitum. Laudant Intpp. Salluſtii verba Jug. 21 f. *Victi omnes in gentem nomenque imperantium* (Numidarum) *conceſſere.* 827. Sint Romani potentes, ſed tamquam Itali, non tamquam Trojani; ut Italorum virtutem referre videantur, non Trojanorum. Cæterum totum hunc locum ad lyricos numeros tranſtulit Ho-

rat. in regia
inprimis v.
830. Tu,
Jovis ſoror,
tales exercer
tantæne anii
ut ne nomen
oſæ ferre p
tantur Gran
perperam ſ
tam. 833.
ut: remitte
Remittit ſe,
oque conce
contendit.
quæ laxantu
ſonios et hic
233. XI, 2
ut *Auſonidas*

Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt;
Utque est, nomen erit: conmixti corpore tantum
Subsident Teucri. Morem ritusque sacrorum 836
Adjiciam faciamque omnis uno ore Latinos.
Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
Supra homines, supra ire deos pietate videbis;

834. 835. *moresque tenebunt Usque: est n.* Paris. *commixti corpore tanto* reposuit Heinsius; et illustravit exemplis, opportunis, importunis, *corpus* de universa rep., populo, civitate, imperio, exercitu dici, ad vulgarem comparationem corporis et membrorum hominis. Sic sup. XI, 313 *toto certatum est corpore regni.* Itaque sunt h. l. Teucri commixti cum *toto* populo Latinorum. In quo facile sentis *toto* otiosum esse. Pessime ad concubitum traxit Cerda cum aliis *τὸ corpore commixti* et *subsident.* Enimvero veterum, et hinc omnium, quas vidi, edd. lectio est: *commixti* vel *commisti corpore tantum.* Eandem firmat Medic. cum aliis codd. Pier. et Heinf. Erf., item Serv. ad I Æn. 249, nec, cur *tantum* mutare necesse fuerit video. Nam sensus: *Tantum Teucri subsident, conmixti corpore,* cum populo Latinorum: tantum transibunt in nomen eorum, nulla alia rerum mutatio fiet. Mediceus Pierii et Porcius, tum Parrhas. Montalb. Hamb. pr. et Goth. tert. *conmixto corpore* exhibebant; sed *commixti* elegantius. Romanus autem *commixti sanguine tantum.* At *tanto* in nullo legitur prætterquam in uno Pierii *commixti sanguine tanto*; et *commixti corpore tanto* in pr. Menag. et tert. Mentel., et *commixto corpore tanto* Goth. tert.——836. *Teucris* Goth. tert. *sacrorumque* Bigot.——838. *Hinc g. Ausonium, mixto quod* Goth. pr. *mixtum cum s.* Parrhas.——839. *Ultra homines* alter Hamb. a m. pr. *pietate jubebis* Leid.

bus, ut poëta: Græcorum exemplo, etiam in appellativis, ut *παρθενικὴ* sc. *κόρη* pro *παρθένος.* 835. 8.35. Permixti cum tanto ..., sed Trojani comprehend... variare v... tescent, latebunt s... ro. 8... rum nomine. vid. V... mine. L *Subsidere* de iis, ... n pestium, mixtione infimur... earum. N... upant, ut in ele... trad... ubsidit. Suppr... populo ... dele... Latino ... orte: *galeaque im...* ... *-stes.* Nunc *tantum* hoc fiet, ut etc. 836. 837. *Adjiciam.* Sacra tantum ac religiones Trojanorum adjungam Italicis, Penates Latio inferentur, cf. sup. 192, faciamque, ut uterque populus Latini sint, adeoque ὁμόγλωσσοι. 839. *supra ire deos pietate* non est urgendum: significat tantum præstantiam summam in hoc genere. Tenendum idem in innumeris locis, ubi quæcunque excellunt et præstant aliis, non modo paria diis ac divina esse, verum etiam superare deos dicuntur. Ita hominum sermo fert, multo magis priscorum ac rudium. Nam etsi h. l. ad deos minores vel heroës referunt, tamen

Sit Latium; sint Albani per sæcula
Sit Romana potens Itala virtute pro
Occidit, occideritque sinas cum nom
Olli subridens hominum rerumque
Et germana Jovis, Saturnique altera
Irarum tantos volvis sub pectore fluc
Verum age, et inceptum frustra subm
Do, quod vis; et me victusque v
mitto.

826. *Sint Latii* Goth. tert.——828. *fidas* Medic. a
ejecto *que* facit: *occiderit, si das.* *o. licet cum* Goth.
tione. Occidit Troja, et sit ita, occiderit adeo cum
fine nomine Vratisl. *cognomine* Bigot.——830. *Est* Me
Es duo Goth. Erf. et edd. vett. nostræ omnes; sic qu
Dan. Heins. *Et* non nisi in Ven. Scoti 1544 video
mana complures codd. Burm. et edd. habere ait; sed v
cum vellet idem docere, *es* passim occurrere. *Saturni*
in. pr.——831. *tantum* Medic. (Fegginius *tantos* dedit
volves tert. Mentel. Leid. *volvit* Serv. ad IV Æn. 377
Burm.——833. *Dic q.* Leid. *qua vis* Bigot. *nam m*

jam ad deorum voluntatem retrahit. Nam mansit nomen Latinorum: mansit sermo Latinus, vestitus Latinus: nec Trojani coloni quicquam in his immutarunt. Verendum autem erat, ne gens Latinorum victa in nomen victorum cederet, ut fere fieri solitum. Laudant Intpp. Sallustii verba Jug. 21 f. *Victi omnes in gentem nomenque imperantium* (Numidarum) *concessere.* 827. Sint Romani potentes, sed tamquam Itali, non tamquam Trojani; ut Italorum virtutem referre videantur, non Trojanorum. Cæterum totum hunc locum ad lyricos numeros transtulit Ho-

rat. in regia
inprimis v. 3
830. Tu,
Jovis soror, ta
tales exercere
tantæne animis
ut ne nomen q
osæ ferre poss
tantur Gramm
perperam susc
tam. 833. *me*
ut: remittere
Remittit se, q
oque concedit
contendit. Uti
quæ laxantur,
fanios et hic et
233. XI, 253.
ut *Ausonidas*, di

Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt;
Utque est, nomen erit: conmixti corpore tantum
Subsident Teucri. Morem ritusque sacrorum 836
Adjiciam faciamque omnis uno ore Latinos.
Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
Supra homines, supra ire deos pietate videbis;

834. 835. *moresque tenebunt Usque: est n.* Paris. *commixti corpore tanto* reposuit Heinsius; et illustravit exemplis, opportunis, importunis, *corpus* de universa rep., populo, civitate, imperio, exercitu dici, ad vulgarem comparationem corporis et membrorum hominis. Sic sup. XI, 313 *toto certatum est corpore regni.* Itaque sunt h. l. Teucri commixti cum *toto* populo Latinorum. In quo facile sentis *toto* otiosum esse. Pessime ad concubitum traxit Cerda cum aliis *τὸ corpore commixti* et *subsident.* Enimvero veterum, et hinc omnium, quas vidi, edd. lectio est: *commixti* vel *commisti corpore tantum.* Eandem firmat Medic. cum aliis codd. Pier. et Heins. Erf., item Serv. ad I Æn. 249, nec, cur *tantum* mutare necesse fuerit video. Nam sensus: *Tantum Teucri subsident, conmixti corpore,* cum populo Latinorum: tantum transibunt in nomen eorum, nulla alia rerum mutatio fiet. Mediceus Pierii et Porcius, tum Parrhas. Montalb. Hamb. pr. et Goth. tert. *commixto corpore* exhibebant; sed *commixti* elegantius. Romanus autem *commixti sanguine tantum.* At *tanto* in nullo legitur præterquam in uno Pierii *commixti sanguine tanto*; et *commixti corpore tanto* in pr. Menag. et tert. Mentel., et *commixto corpore tanto* Goth. tert.——836. *Teucris* Goth. tert. *sacrorumque* Bigot.——838. *Hinc g. Ausonium, mixto quod* Goth. pr. *mixtum cum s.* Parrhas.——839. *Ultra homines* alter Hamb. a m. pr. *pietate jubebis* Leid.

bus, ut poëta: Græcorum exemplo, etiam in appellativis, ut *παρθενικὴ* sc. *κόρη* pro *παρθένος.* 835. 836. Permixti cum tanto populo Trojani comprehendentur, delitescent, latebunt sub Latinorum nomine. vid. Var. Lect. *Subsidere* de iis, quæ in commixtione infimum locum occupant, ut in elementis terra subsidit. Supra V, 498 de sorte: *galeaque ima subsedit Acestes.* Nunc *tantum* hoc fiet, ut etc. 836. 837. *Adjiciam.* Sacra tantum ac religiones Trojanorum adjungam Italicis, Penates Latio inferentur, cf. sup. 192, faciamque, ut uterque populus Latini sint, adeoque ὁμόγλωσσοι. 839. *supra ire deos pietate* non est urgendum: significat tantum præstantiam summam in hoc genere. Tenendum idem in innumeris locis, ubi quæcunque excellunt et præstant aliis, non modo paria diis ac divina esse, verum etiam superare deos dicuntur. Ita hominum sermo fert, multo magis priscorum ac rudium. Nam etsi h. l. ad deos minores vel heroës referunt, tamen

Nec gens ulla tuos æque celebrabit
Adnuit his Juno, et mentem lætata
Interea excedit cœlo, nubemque rel
His actis, aliud Genitor ſecum i
Juturnamque parat fratris dimitter
Dicuntur geminæ peſtes cognomine

842. *relinquit* Medic. cum plurimis aliis. Sollenr
tum, inprimis concitatiorem, præterito tempore dec
cio totus hic verſus melius abeſſet : niſi ille aliter oli
poſt *retorſit* ſequi debuiſſe videtur : *lumina, et e.* Ut
morte. Vt ſup. X, 473 Hercules : *oculos Rutulorum*
Juno ſup. 151 *Non pugnam adſpicere hanc oculis, no*
Schraderum conjicere video : *et vultum l. retorſit.*—
tert. *ſecumque volutat* Dorvill.——844. *fratri* Hug
apud Burm. *deſcendere* Goth. tert.

men nec horum pietas in deos majores uſquam, ſi bene memini, celebratur. 840. Junonis ſacra in Ovidii Faſtis, templa apud Donatum alioſque in deſcript. Romæ quærenda. Revocanda autem in animum ſup. III, 435 ſeqq. 841. *mentem retorſit*, inflexit, mutavit. Comparant μεταςρέφειν νόον Iliad. ο, 52, ἐτράπετο νῦς, φρὴν et ſimilia. Nec ſane aliter commode te expedias. Alias malim jungere *mentem lætata*. Sic tamen *retorſit* abſolute, ſc. ſe, paullo durius dictum. 842. *excedit cælo*; quo igitur illa abiit, ſi cælo exceſſit dea? Erit *cælum* h. l. de ipſa nube accipiendum, unde illa ſpectabat pugnam, æthere pendens. conf. ſup. 792. 796. 810. Inde illa abiit ad ſuum θάλαμον, cubiculum, quod Homerus memoravit Iliad. ξ, 166 ſqq. cf. Exc. II ad hunc lib. XII.

843. Ingenioſe novum rei

expediendæ
vit Virgiliu
803 ſq. H
ſimili loco I
candam dea
varianda.
a fratre di
mortis inſta
retur. *dim*
quidem ſoll
exercitu, ſe
tum, eſt
avocare, av
845 ſqq.
exemplo va
qua poëtæ
interque eas
quod ſymb
cum ab ori
De Furiis p
tari nequit.
ſedes alias ſ
tem in Plut
tu inferorum
in Jovis il
bant. Serv
209 comm

Quas et Tartaream Nox intempesta Megæram
Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit
Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
Hæ Jovis ad solium, sævique in limine regis, 849
Adparent, accuuntque metum mortalibus ægris,
Si quando letum horrificum morbosque deum rex
Molitur, meritas aut bello territat urbis.
Harum unam celerem demisit ab æthere summo

847. *Unum* Leid. *reduxit* Hugen.——849. *Hæc*, aberratur. *sævoque* Leid. et Par. *ad limina* alter Menag. Oudart. Parrhas.——851. *horrificos morb*. Goth. pr.——852. *meritasque* Parrhas. *ac bello* Gud.——853. *demittit* editum ubique, quantum video, ante Commelin., qui primus *demisit* e Palat.

riarum potestate nihili sunt: uti nec illud fatis probatum dedit, Furias appellatas esse *canes Jovis:* quo nomine Harpyiæ alias insignitæ, ut Apollon. II, 289 'Αρπυίας, μεγάλοιο Διὸς κύνας, et Κῆρες ibid. IV, 1666. Nam loca Æn. VI, 257, et Lucani VI, 733, perperam adducit aut potius adigit ad hanc notionem firmandam. Vide nunc hanc *canum* pro ministris appellationem docte illustratam in Ruhnkenii V. C. Epist. crit. p. 93. 94. Neque etiam alias Furias Plutoni, alias Jovi dare, sed poëtica phantasmata variare voluisse putandus Maro. 845. *cognomine* pro, nomine. *Diræ* est nomen illarum pestium, h. exitiosarum dearum. Male Grammatici inverse tradunt: cf. inf. 865. 'Αραὶ sunt ap. Æschyl. Eumen. 420. *geminæ — et Megæram:* Docte sic variavit poëta, quod vulgo erat: Sunt tres Diræ. Tum unum tantum nomen ponit: etiam hoc poëtam decebat. Alecto et Tisiphonen quis non facile supplet animo? *Noctis filias* Furias vel Eumenides etiam sup. VII, 331. VI, 250 ediderat; idem Æschyl. l. c. 419. Quod *uno partu editas* facit, nescio an aliunde acceperit. 847. *paribus:* pro pariter, pari omnes modo. De alis cf. sup. VII, 561. *ventosas alas* novo epitheto, quod notionem magnitudinis alarum et concitati volatus habet: nam is ventum movet. 849. *sævi:* epitheton h. l. accommodatum rebus ac temporibus, quibus Furiarum ministerio utitur Jupiter, cum irascitur. *Apparent* vox propria, de ministerio, unde apparitores. 850. h. terrent mortales miseros. 851. 852. Argutantur, qui Furiarum munera dispescunt, et Tisiphonen morbos, Alecto bella, et Megæram letum immittere aiunt.

853. *unam.* Cum poëta vix dignum

Juppiter, inque omen Juturnæ c
Illa volat, celerique ad terram tur
Non secus, ac nervo per nubem ir
Armatam sævi Parthus quam fel
Parthus, sive Cydon, telum inm
Stridens et celeris incognita trans

e Palat. edidit, cui Pier. et Nic. Heinsii codd. nullis *dimisit*: pr. Moret. *dimittit*: tandem pr *Olympo*.——856. *a nervo* Exc. Burm. *a verno* M Sprot. a m. sec. *Armavit* Goth. sec. *quam P* Codicem aliquem pro *Parthus* meliorem dare lec osum utique esse arbitror: Quid enim *Parthus*, gravitatis aut suavitatis habeat? Aut genus j vidua vel formæ sequerentur: aut utrumque iter 127. 128. Latet, arbitror, epitheton seu *Parthi* v. c. *Armatam sævi fallax quam* etc. aut simile q manus versui deest: quod probabile sit. Wad madv. Crit. p. 39 conjecisse *Arcu sive Cydon*: ve in Parthum; prius ferri possit. Jo. Schrader. a *Armatam sævo patrii quam felle veneni*, ingeniose Felicius Kenzius noster: *Certus sive Cydon*.——85 cf. Ecl. X, 59. *medicabile* idem.——859. *auras* Servius, qui rem male expedit de umbra sagitta phantasmatis horrorem pro *auris* exquisitius dixi aërem, quem transvolat sagitta: hinc *celeres umb* celeriter transmittunt telum. Vix tamen Mar ter eadem voce usurus fuisset 853. 856. 859.

dignum sit, indefinite loqui, Megæram designasse dicendus est: *unam illam*. 855. *turbine* simpl. pro motu sup. 320 et 531. Volat Megæra tamquam sagitta arcu emissa. *per nubem*, auget phantasma, pro per aërem. Parthos sagittis venenatis usos esse, firmat Servius Lucani auctoritate lib. VIII, 303. 304. Verba Maronis expressit Silius lib. XIII, 197. 198. An Cretes, ex quibus Cydones sunt (vid. Homer. Odyss. τ, 176, et γ, 292, a quibus Cydonia urbs), medi-

cari tela
constetqu
norabam
ap. Luci
pag. 79,
Hemst.
venenatis
eos potuit
rum ba
Fel veneni
e. succus
lum immed
infanabile
thus sive C
armatam,
pro aëre di

I

Talis se sata Nocte tulit, terrasque petivit.
Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni:
Alitis in parvæ subitam conlecta figuram,
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit inportuna per umbras;

860. Non *Talem*, sed *Talis*, ut toties vidimus in voce *ferre se* pro *incedere*, v. c. VII, 492.——861. *acies venit I.* pr. Moret., quod non displicebat Heinsio.——862. *in pravæ* Waddel. conj. apud Burm., prave utique: etsi sic lectum in Parrhas., idque receptum a Cuninghamo; nam usus sermonis non ita fert. Jo. Schrader. tentabat: *in ravæ, raucæ, furvæ.* Miror neminem incidisse in inauspicatam avem *parram. subitam figuram* Rom. et plerique alii Pier., ex Heinsianis Mentel., et secundum Burm. fere omnes: receptum ab Heinsio: Vulgo, *subito c. f.* Porro *subito conversa f.* Medic. Pierii, et Mediceus princeps: *subitam conversa f.* Sed *conlecta*, quod ubique editum, copiose defendit et illustravit Heins. Conf. sup. 491, et X, 412, et multo magis de angue Ge. II, 154 et al.——863. *in* abest apud Marium Plotium de metris: ibidem: *et culm.* Bigot. *aut cumulantibus aris.*——864. *sævum canit* in lib. apud Pier. Etiam *serum* Servius exponit triste, luctiferum, perperam. Est: sera nocte; νύκτερον ἀείδει Aratus. *per umbram* Menag. pr. cum parte Pier.

862. Habet hæc Megæræ in bubonem mutatio aliquid, quod insigniter ad terrorem accommodatum est ex veterum superstitione; ex qua recentes quoque poëtæ certatim transtulere præsagia bubonum et noctuarum. Enimvero nequaquam hoc mortis augurium comparandum ad augustum illud et sublime phantasma, quod Messiæ lib. VIII, sub f. exhibuit auctor, summum Germaniæ ornamentum: ubi Servatoris moribundi caput duo Mortis Genii septenis gyris circumvolant. Locus ille ad horrorem incutiendum efficacissimus. Maronem nostrum imitatur Claudian. in Eutrop. II, 229 sqq. *Alitis parvæ.* Videtur recte monitum a Servio, hoc alienum esse a bubone, quem grandi esse corpore satis constat. Et potuit poëta noctuæ genus aliquod v. c. minimam illam noctuam, quam *fuceream* dicunt, intelligere. Reliqua tamen buboni accommodatiora sunt. cf. Plin. X, 12 s. 16, et sic sup. IV, 462. 463. Itaque *parvam* comparative accipiendum: dea mutatur in avem, parvam respectu deæ. *subitam*, pro subito. Scilicet *subitam*, in quam subito *collecta*, conversa, est. *Colligere* de re in minorem speciem mutata. v. Var. Lect. 864. *importuna*, nocte in-

Hanc versa in faciem, Turni se p
Fertque refertque sonans, clipeu
alis.
Illi membra novus solvit formidi
Adrectæque horrore comæ, et vo
At, procul ut Diræ stridorem adg
Infelix crinis scindit Juturna solu
Unguibus ora soror fœdans, et pc
Quid nunc te tua, Turne, potest g
Aut quid jam duræ superat mihi
Arte morer? talin' possum me op
Jam jam linquo acies. Ne me te
Obscenæ volucres; alarum verbe

865. *versam* Medic. a m. sec. et Leid. *se Tu* Heins. emendavit e Romano, Moret. et Leid (accedit Donatus): idque diserte illustravit. V Medic. et Goth tert.——866. *volans, cl.* pr. Ha Pierii, Parrhas. et Ed. pr. Burm.——867. *Olli* et Mentel pr., uterque a pr. m. *solvat* alter Mena ——868. *errore* pr Hamb. *hæret* idem a m. se Dorvill *scindit crines* Rom.——873. *duræ* reposi ritate Romani, tum Medic. reliquorumque vetustic Servius; *duræ, immiti,* quæ posset fratrem cerner tum. Locum ante oculos habuisse putatur Statiu Vulgo editum: *miseræ.* Fateor hoc lenius, etia videri; etsi alterum illud doctius est. *diræ* Goth. præferam ingrato illi et molesto *duræ.*——874. Erf. *tali non p.* tres apud Burm. et Erf. *me* dee Zulich.——875. *Nam jam* Leid. *trementem* Ou *verbera nosco* Schol. Cruqu. ad Horat. I Od. 2.

intempesta, importuna. 869. *stridorem,* vocis sonum interpretatur Servius. Melius ad *alas* retrahi poterat. 873. *duræ mihi,* quæ sustineo fratrem cernere in ultimum discrimen

adductum;
875. 876.
adductum
Iliad. χ,
morti addid
Ἀπόλλων.

Letalemque ſonum; nec fallunt juſſa ſuperba
Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponit!
Quo vitam dedit æternam? cur mortis ademta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certe, et miſero fratri comes ire per umbras.
Inmortalis ego? aut quidquam mihi dulce meorum
Te ſine, frater, erit? O quæ ſatis alta dehiſcat
Terra mihi, Maniſque deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu

877. *fallant* a m. pr. Zulich.——878. *Magnanima* Gud. *Hoc pro* Ven. et ſec. Moret. cum Parrhaſ.——879. *Cur vitam* aliquot Pier. *Quid vitam* alter Hamb. *Quo vitam æternam dedit, et cur* Medic. Pierii. *cui mortis* Oudart. a m. ſec.——880. *poſſim* Medic. *ut poſſem* Leid. et Zulich. cum Goth. tert. et Erf. *labores* pr. Hamb. ſec. Moret. et Exc. Burm., idque receptum a Cuninghamo e mſ. Bœcleri.——881. *ſub umbras* Medic. Pierii, pr. Hamb. duo Rottend. Ven. et Gud. pro var. lect., quod et ipſe præferam.——882. *Jam mortalis ego haud q.* vett. edd. et multi codd., ut diſtinguant poſt *ego*, alii poſt *haud quicquam*. Sed jam Ald. pr. emendatum dedit: *Immortalis ego?* Sicque Rom. aliique Pier. Malim tamen per exclamationem: Me miſeram! *Immortalis ego!* Tum *haud q.* vett. edd., etiam Aldd. et hinc ductæ. Etiam ſic Priſcian. lib. XIV. *haud mihi quicquam* Ed. Ven. et Mediol. et Goth. pr. Prima mutavit Commelin. e Pal. *aut* Cuningham. id ſublatum eſſe volebat.——883. *O qua* Leid. *quam* Gud. a m. pr. *quo* Leid. alius. *ſatis una* Ven. *ſatis ima*, quod etiam Rom. habet, lectum vulgo ante Heinſ., qui *alta* e præſtantioribus dedit.——884. *dimittat* multi ap. Burm.——885. *detexit* Zulich.; an *prætexit?* inquit Burm.

ſcenæ male ominatæ. v. Georg. I, 470. Æn. III, 241 et al. *terrete volucres*; invidioſe dixit, nam una eſt, inquit Serv. Poëtam hoc ad exquiſitiorem orationem pertinere vidiſſe, ſi pro individuis genus, pro uno plures, poneret, ſæpe vidimus: v. c. 799. 877. Intelligo, nec latet me, fieri hæc Jovis numine ac voluntate. v. lib. VII. 878. *reponit* doctius quam rependit. Expoſtulationes ſimiles apud poëtas ſæpe occurrunt, ut et querelæ de immortalitate ſeu inutili ſeu votis infeſta, v. c. apud Bion. I, 52 ſq. Et habent illæ aliquid, quod ad miſerationem egregie facit. 882. *quicquam meorum*, quicquam meum, ulla mea res: nunc immortalitas. 885. 886. Male ad Tiberim refertur. Nympha ſe in fontem

Multa gemens, et se fluvio dea condidit
Æneas instat contra, telumque corusc
Ingens arboreum, et sævo sic pectore fa
Quæ nunc deinde mora est? aut quid ja
retractas?
Non cursu, sævis certandum est commi
Verte omnis tete in facies; et contrahe, quidquid
Sive animis, sive arte vales; opta ardua pennis
Astra sequi, clausumque cava te condere terra
Ille caput quassans, Non me tua fervida terr
Dicta, ferox, dI me terrent, et Juppiter host

886. *et fluvio se condit in alto* Leid. et Reg.——888. *Ingemens* Medic. *arboreum*; Jo. Schrader. tentabat *roboreum*. Adeo poë novare licet.——889. *Qui* Leid. *relaxas* Bigot., male. *retra* ganter, recusare, tergiversari, detrectare.——892. *armis* Ve *aut arte* Ed. pr. Burm. *apta ardua* Gud. a m. sec. *pinnis* *pugnis* alter Hamb.——893. *clausumve* Menag. pr., recte. Oudart.——895. *ferox hostis* jungit Servius, seu quisquis lacin attexuit, adeoque jungit: *ferox Di me t.*, perperam. *ferax*, o A

tem suum ac lacum immisit: quem *fluvium* nunc dixit, quandoquidem et fluvius inde prodit. v. Exc. III ad lib. VII. Simile exemplum Tiberis se in fluvium immittentis v. VIII, 66, alia ap. Hom. Iliad. ο, 218. 219. Odyss. λ, 252. δ, 425.

887 sqq. Major est totius sequentis loci suavitas, si quis Hectoris cum Achille pugnam mente teneat. v. Iliad. χ, l. c. Ita vss. 268 sqq. expressos videbis, sed ornatius, hic v. 890—893. Tum v. 894. 895 Hectoris verba referunt, cum se a diis delusum intelligit v.

297 sqq. Comparar Ursin. et alii Iliad. 812. ε, 175. 176. autem pathos illis inel *me tua f. fervida di* superba, arrogantia. *hostis* est infestus, ut a *men inimicum*.

896. Emissa hasta, tera deficiat, sæpe (v. ξ, 409 sqq. η, 264) roës Homerici saxa ipsi adeo dii, ut Iliad sq., unde h. l. verba ta sunt; Cf. ε, 303. μ, 445 sqq. Ad ta rem hæc quoque sunt. Turnus auten

Nec plura effatus, faxum circumfpicit ingens,
Saxum antiquum, ingens, campo quod forte jacebat,
Limes agro pofitus, litem ut difcerneret arvis;
Vix illud lecti bis fex cervice fubirent, 899
Qualia nunc hominum producit corpora tellus;
Ille manu raptum trepida torquebat in hoftem,
Altior infurgens, et curfu concitus, heros.
Sed neque currentem fe, nec cognofcit euntem,
Tollentemve manu faxumque inmane moventem;

897. Deerat verfus Parrhaf. Mox *campo qui* (fcil. *limes*) ubique editum ante Heinfium, idque eleganter, ficque pars codd. cum Goth. pr. Recepit tamen Heinfius *quod* e Medic. a m. fec. (erat a prima figla q.) aliifque fuis et Pier., fcilicet idem mutaturus hoc in iftud, fi alterum reperiffet.——898. *Limes agri* invenit nefcio in quibus Pier., ficque Ed. pr. Videtur fic variari oratio poft antecedens *campo*. *agros* Leid. *agris* cod. Barthii, quod infuave fequente ftatim *arvis*. *pofitum* Parrhaf. *decerneret* duo Moret. *arvi* Hugen. et Goth. pr.——899. *Vix illum* Medic. et Ven. *levarent* Leid. *moverent* Goth. tert.——903. *nec curr.* Dorvill. *nec fe* Goth. tert. *cognovit* fec.——904. *Tollentemque* multi, vitiofe, et ipfe Mediceus: qui et perperam *T. manus*, fec. Moret. *manum*. Tum *faxumve* Medic. Dorvill.

fem receperat, hafta erat deftitutus (vid. vf. 711), quam eminus in Æneam mitteret. Ut quis vero victum hoftem etiam nudum, ipfe armis melioribus inftructus infequeretur, dedecori in heroum vita non erat. 898. *litem:* remotius pofuit: pro, fines, adeoque litem de finibus. 899. *Vix illud;* ad notam illam fidem et opinionem de prifcorum hominum vaftis corporibus eorumque robore incredibili, et notis Homericis exemplis Diomedis et Hectoris; locis laudd. ε, 303. 304. μ, 445. add. Apollon. III, 1366 et al. 901. *manu trepida*, feftina adeoque non fatis firma, *torquebat*. Servius: " Bene imperfecto ufus " eft tempore: quia non eft " perfectum quod voluit: ut " v. 903. 904. 907" nimis argute! cf. fup. v. 394 *dabat*.
903. 904. Non hæc Turnum, præ metu, mentis male compotem, ἄπορον, arguunt, fed, quod vf. 913. 914 diferte quoque exponitur, torporem, quem Furia injicit, virefque adeo corporis debilitat.

Genua labant, gelidus concrevit frigor
Tum lapis ipſe viri, vacuum per inane v
Nec ſpatium evaſit totum, nec pertulit
Ac velut in ſomnis, oculos ubi languic
Nocte quies, nequidquam avidos exter
Velle videmur, et in mediis conatibus
Succidimus; non lingua valet, non c
Sufficiunt vires, nec vox aut verba ſec
Sic Turno, quacumque viam virtute p
Succeſſum dea dira negat. Tum pec
Vertuntur varii. Rutulos adſpectat, e

905. *concurrit* alter Hamb. a m. ſec.——906. *viri* ad Stat. Theb. VI, 938, qui ipſe contorta oratione guit: *ipſe, viri vacuum.* Burm. *viæ vacuum* tentat. (pro ejus) eſt lapis ab eo projectus: dictum ad vulg tus viri. Poterat *viro* dicere, ut eſſet *viro volutus*, l rum maluit: cur non feramus? *inane* de aëre nunc n nec ejus epitheton *vacuum*; utrumque Lucretio *evaſit, totum nec* interpungunt alii, etiam apud Serv Menag. Parrhaſ.——908. *veluti* Dorvill. et nonnul alter Menag. Poſt hunc verſum in Leid. et Reg verſus: *Et jam jamque,* vacuo ſpatio relicto. (Frai verſus in idem verbum deſinens 939. 940 *repreſſit*, l 911. *volet* Medic. (a m. pr.) *corpora* Gud. *mota* Leid. et Exc. Burm. cum Goth. ſec.——912. *aut* tert. legitur: in aliis *nec v.*——913. *quamcumque* quod expeditius eſſet: alterum exquiſitius. Sic *Nu* ſup. 405.——914. *dea dicta* Zulich. *eum p.* ſec *pectora* Bigot.——915. *conſpexit et urb.* Zulich.

tat. Itaque Turnus ipſe *nec ſe cognoſcit*, vires ſolitas ſibi deeſſe videt: ſe videt eſſe plane alium. Aliud eſt noſtris recentioribus linguis: *ſe non cognoſcere.*

908 ſqq. Egregie ornavit comparationem per ſe jucun-

dam, ex Ili
Virgilio ex
cum Oppia
—85. E
ſimilis locu
quamcunq
gari modo
Dictum ex

Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit;
Nec, quo se eripiat, nec, qua vi tendat in hostem,
Nec currus usquam videt, aurigamve sororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis; et corpore toto
Eminus intorquet. Murali concita numquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus. Volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit
Loricæ, et clipei extremos septemplicis orbis;

916. *Cunctanturque* alter Menag. et alter Goth. *teloque* pr. Hamb. a m. sec. argute: instantem Æneam telo. *letumque* Rufinian. de Schem. Lex. p. 258, ubi vid. Ruhnken. V. C. *tremescit* scribitur in multis etiam alibi: ut passim vidimus.——917. *Nec qua* Gud. a m. sec. *se rapiat* Ven. a m. pr. et Erf.——918. *currum* Oudart. *cursus* duo Burm. *curruus* Rom., etiam h. l. cf. sup. ad XII, 61. *aurigamve* Medic., unde Heins. recepit pro *que*.——920. *Sortitam* Goth. tert. *pectore* alter Menag. et Leid.——921. *nusquam* Bigot.——922. *saxa sonant* pro var. lect. pr. Hamb.——923. *strepitus* nonnulli apud Burm. *trepidus* Reg.——924. *Excidium* tert. Mentel. et Parrhas. *durum* Medic. Pierii, Goth. tert. et aliquot apud Burm. qui laudat Silii XVII, 188 *O dirum exitium mortalibus*; ex Virgilio adumbratum. *reclusit* Zulich. *recludens* Thauneus ap. Burm., minus suaviter.——925. *L. clipeique extr.* Medic. Pierii. *cl. extremo s. orbe* Heins. conj., caussam non video.

niore: vertit, versat, varia consilia, sensus, animo Turnus. 915 sqq. Species eadem Hectoris Iliad. χ, 293 seqq.

919. *coruscat*, vibrat, πάλλει Homerus, ibid. 320, sed multo ornatius, et respectu comparationis, quam ipse ibi attulerat hastæ cum Lucifero. 920. *fortunam*, h. locum in corpore, quem fortuna dabat. cf. ibid. v. 321; tum omnibus corporis viribus emittit hastam. 924. 925. Hasta trajicit clipeum in extrema, puta, parte, tum loricæ oram, et in femore sedet. Sup. lib. X, 587 sq. simile fere vulnus fit, sed in inguine, adeoque mortale. Scilicet, quod jam alii viderunt, noluit poëta vulnus letale esse, ut locus esset iis, quæ sequuntur: quibus ad tragicæ fabulæ exitum epos suum propius adduxit.

Per medium ſtridens tranſit femur.
Ingens ad terram duplicato poplite
Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque
Mons circum, et vocem late nemora a
Ille humilis ſupplexque oculos dext
cantem
Protendens, Equidem merui, nec dep
Utere forte tua. Miſeri te ſi qua p
Tangere cura poteſt; oro (fuit et ti
Anchiſes genitor), Dauni miſerere f
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine
Redde meis. Viciſti: et victum te
Auſonii videre; tua eſt Lavinia con

926. *Et medium* multi cum Goth. tert. Erf. et verum arbitror: *oraſque recludit—orbes*, *Et m. ſtr. tr* Parrhaſ. *ictu* Hugen.——929. *Mons circa* pr. Mor *vocem* Dorvill. *alta dederunt*. Vratiſl.——930. *qu* tribus Burm. et Goth. tert.——931. *Prætendens* *unquam* Lutat. ad Stat. VIII, 116.——932. *te forte* pr. Menag.——935. *ſive meum corpus* Valer. Prob. ——936. *evictum* ſec. Rottend.

duxit. 925. Ajacis *σάκος* ἑπταβόειον quis neſcit? 928. *duplicato poplite*, eleganter pro inflexo genu. cf. ſup. XI, 645.

928. *Conſurgunt gemitu Rutuli:* ſollenni poëtæ more, quo a vulgari orationem abducit, pro: *gemitus Rutulorum conſurgit.* 930 ſqq. Vides Hectorem, ne ſepultura careat, ſupplicantem Iliad. χ, 338 ſeqq. 930. 931. *oculos* convertit, *manus* protendit, ſed illud latet in hoc: ut toties fit. 933.

fuit et tibi t
ficium ſupp
emplum illu
præſtantiſſim
τρὸς σεῖο et
Dedere alia
Rhetorum a
tudit anacc
ipſo exempl
finian. p. 2
vi, hac δεινό
hoc dici po
ſeu corpus.
oratio; ap

Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas, volvens oculos, dextramque repressit;
Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo
Cœperat: infelix humero cum adparuit alto
Balteus, et notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri; victum quem volnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
Ille, oculis postquam sævi monumenta doloris
Exuviasque hausit, furiis adcensus, et ira
Terribilis: Tune hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc volnere, Pallas

938. *nec t.* Leid.——940. *c. fl. mentem* aliquot Pier.——941. *alto editum* inde a pr. edd. Attamen *ingens* Carisius lib. I laudat: quam Ge. Fabricius omnium veterum librorum lectionem esse ait, mutatam ab iis, qui bina uni nomini epitheta *(infelix ingens balteus)* adjungi vitiosum existimarent. Ex codd. tamen suis nec Pier. nec Heinsius id firmant: videtur ubique *alto* legi: *alte* Oudart. *ultro* Parrhas.——942. *fluxerunt* Bigot.——946. *incensus* Dorvill.——947. *Spoliis tune hinc* Goth. sec. *hic* Parrhas., ita erit *Tune hic*; ut: ille ego. *in spoliis* alter Menag.——948. *Eripiere* Parrhas. *te* abest Leid.

deprecatur: vitæ tamen usum nec renuit. 938. *acer in armis* jungenda esse monet Serv., nescio an satis bene. Ego *in armis* malim absolute dictum, armatus, ut erat, *stetit*; est enim poëtica ἐνάργεια. Æneas stabat tenens clipeum et ensem, strictum, ut ex v. 950 apparet.

940 sqq. Hæc jam præparaverat sup. lib. X, 495 sq. 500—505. 942. Balteum, e quo ensis pendebat, mox ornate declarat, tamquam rem, in qua nunc rerum cardo vertitur et quæ luculentius animo erat repræsentanda. Tum vero *notis fulserunt cingula bullis* poëtica forma dictum, pro: et bullæ, ornamenta nota, fulserunt in cingulo. Itaque verendum non erat, ne otiosus esset versus. 945. *oculis hausit* jam sup. IV, 661. 945. *monumenta doloris* h. l. quæ memoriam renovant, recordationem doloris ex Pallantis morte. 947. *meorum* graviter, pro uno ex

Inmolat, et pœnam ſcelerato ex ſang
Hoc dicens, ferrum adverſo ſub pecto
Fervidus. Aſt illi ſolvuntur frigore
Vitaque cum gemitu fugit indignata

949. *pœnas* qu. Moret. et Dorvill. *ex* deerat alte *guine* Oudart. pro var. lect.—950. *adverſum ſub* Bigo Leid. *in pectore torſit* qu. Moret.

ſuis, ex amicis: Pallante. 949. *Immolat,* non ſibi; ſed, diis inferis. 952, Verſum Homericum eſſe expreſſum, Ψυχὴ δ' ἐκ ῥεθέων etc. Iliad. χ, 362. 363, jam notavit Servius. *indignata cum gemitu* pro gemens, mœrens: ὃν πότμον γοόωσα anima. conf. ſup. XI, 831. Jamque cum Turni morte fœderis ſupra concepti conditiones vſſ.

187 ſeqq. exit
vinia in matri
Æneas Troja
nomen adjung
Lavinium co
cero in regno
ſequitur: ade
cepit *ſedem in*
deos Latio, ut l
poëta prædixe

EXCURSUS I.

Super temporis spatio, in quod sex posteriorum Æneidis librorum res gestæ a poëta dispescuntur.

LIB. XII, 113 *Postera vix summos.* Erunt forte, qui vix fidem habeant mihi affirmanti, paucorum dierum acta sex posteriorum Æneidis librorum argumentum explere. Ita tamen res se habet: nondum viginti dies exiisse doceri potest, cum Turni cæde facta tota Æneis absolvitur. Sub æstatis exitum Æneam ad Italiam classem ex mente poëtæ appellere supra docuimus T. II, p. 428. Ingressi Tiberis ostia Trojani escendunt in littore cœnam capiunt lib. VII, 107—147. Altero die explorant terras. Missi legati ad Latinum facto fœdere pactoque Æneæ cum Lavinia conjugio redeunt in castra, quæ interea fossa et vallo cinxerat Trojanus. v. 148—285. Inde Junonis odia et fraudes ad turbandas Latii res: 286 sqq. Turni animum per somnum (v. 414) ipsa Alecto ira et furore incendit. Tertio die feruntur caussæ belli inter Trojanos et Latinos: Turnus Laurentum profectus parat arma, edicit bellum, auxilia colligit. Recte nunc ab omni temporis memoratione abstinet poëta: sed paullo post sub libri VIII initium iterum temporum notas adjungit. Viso nocturno monitus Æneas iter parat ad Evandrum. Orto die bina navigia instruit adversoque Tiberi evectus sub meridiem collem Palatinum, quem Evander tenebat, prospicit VIII, 79—97 sqq. Hospitio ab eo benigne exceptus (169 sqq.), dieque et nocte cum eo exacta v. 367—369 altero die (455 sqq.) Evandri monitu Agyllam seu Cære Etruriæ urbem adit Æneas et Tarchonem ad armorum societatem pellicit v. 604 sq.

Interea nuntio de Æneæ absentia accepto Turnus vallum Trojanorum oppugnat, classem incendit: IX, 1—158. Nocte insequuta Nisus et Euryalus ad Æneam missi interimuntur 159—458. Altero die, qui idem ille est, quo Æneas Cæretanos adierat, Rutuli castra Trojanorum omni vi oppugnant 459 *Et jam prima novo spargebat lumine terras—Aurora*—Irrumpit in castra Turnus, iterum expellitur lib. IX. Habetur concilium deorum X, 1—117. Interea Rutuli pergunt vallum oppugnare 118—

145,

145, donec nox fupervenit: quod intelligit
Altero mane, qui quartus erat dies, adeft Æne
Etruria. Is, fuperiore die (eodem illo, quo
Trojanorum facta erat) exeunte, navibus con
Cære folverat, totamque noctem iter mari acce
X, 147 *media Æneas freta nocte fecabat.* Noctu N
ves fuas, fibi occurrere videt v. 215 fqq. Ab i
fuperiore die, accipit. Copiis expofitis Ænea
finitur illa Mezentii cæde: X ad f. Altero di
(XI, 1), Æneas tropæum ftatuit, Pallantis c
Evandrum remittit, Latinis inducias in XII di
tantum quid altero ac tertio die factum fit, me
210 fq., concrematio cadaverum et luctus. In
ta v. 225, Venulus a Diomede redit, qui au
Cogitur confilium: in quo dum Drances et T
ecce adfertur nuntius, Æneam caftra moviffe et
tum exercitum ducere: v. 445, quod non nifi
pore elapfo, adeoque die XIII factum credere li
nus infidiarum locum, et equites in camporun
mittit. Sed audito, pugna equeftri facta Latin
infidiis ad urbem properat: atque hic ne pug
faceret, nox ingruens intercedit. v. vf. ult. Æ
Æneam in alterum diem ad fingulare certamen
Cum primum craftina cælo etc. Ortus dies v. 11
mos etc. Prodit Latinus in campum ante urbem
dum, quo leges certaminis fcribuntur. Turba
ratur Æneas, inftauratur pugna. Sanatus a vu
neris matris interventu, in pugnam redit, Tur
fruftra infequitur. Repente hinc ad mœnia L
exercitus ducit 554. Tandem ad urbem tuend
nus, et cum Ænea congreffus occiditur. Quæ
mentem eodem die XIII gefta effe neceffe eft.

EXCURSUS II.

De Junonis deorumque interventu i parte Æneidis.

XII, 134 *At Juno e fummo, qui nunc Alba*
791 *Junonem interea—pugnas de nube tuentem*
Adnuit his Juno et mentem lætata retorfit. *Int*
nubemque relinquit. Ut poft illa, quæ de de

et Junonis odiis universe disputata sunt (Disquis. I s. VII. Excurs. I* ad Æn. I passimque in Notis, ut ad IX, 802), ea illustrentur, quæ in h. l. commentatus sum, placet hic sub unum conspectum adducere, quæ deorum, Junonisque inprimis, in posterioribus sex libris partes, quod ministerium fuerit. Apparebit vel ex his, verum esse quod aliquoties monui, hac in carminis parte longe inferiorem esse Maronem Homero, cui deorum interventus non pro figmento et jucundo mendacio erat: sed res a priscis hominibus credita ac tradita, ac veterum ætatum ingeniis ac mentibus ita frequentata, ipso sermonis genio, carminum perpetuo argumento, narrationum ad solitum exemplum institutarum more ac consuetudine, tam familiaris facta, ut videre, audire, deos sibi videretur in mediis rebus agendis versantes. Juno, cujus arte et consilio classis Trojanorum e Sicilia Italiam petens primum ad Africæ littora tempestate delata (lib. I, 34 sqq.), mox, cum frustra hoc actum esset, ut Didonis amore irretitus Æneas Carthagine retineretur, in Sicilia combusta fuerat (lib. V, 604 sqq.), ubi Trojanos ad Latii littus appulisse videt (VIII, 286 sqq.), ne nihil, quo fata differre saltem liceret, intentatum relinqueret, unam ex Furiis excitat et Latium discordiis miscet. Dum Æneas absens Evandri et Etruscorum auxilia conquirit, Venusque mater ei arma Vulcani arte parat (VIII, 370 sq.), Juno Iride missa Turnum excitat, ut Ænea absente Trojanorum castra seu urbem ac munitiones oppugnet; lib. IX, 1 sqq. Inter hanc oppugnationem Turnus in castra jam irruperat: cum Junoni per Iridem a Jove missam interdicitur, ne ulterius pro Turno contendat et in pugna allaboret. ibid. IX, 802 sqq.

Consilio habito, Jupiter diis persuadere vult, ut dissidiis compositis nihil ultra intercedant, quo minus fatalis sedes in Italia Æneæ contingat. lib. X, 1 sqq. Quandoquidem monitis precibusque nullum dari locum videt, objurgatis graviter diis declarat, fatis se omnia esse permissurum v. 105 sqq.

Nec tamen hoc ita observari videas in sqq., quin Juturna Turnum fratrem moneat, ut Lausum Pallantis manibus eripiat. v. 438. Juno autem ipsa Turnum eluso Ænea pugnæ subducat: v. 606. Contra Jovis monitu Mezentius in pugnam succedit v. 689. Juno ad cælum statim redierat (v. 663. 664). Nam paullo post ea cum Venere inter deos memoratur, qui ex Olympo pugnam prospectant 758. Etiam Diana Opim mittit Nympham, ut Camillæ mortem ulciscatur lib. XI, 532—567. Interea Jupiter

piter Tarchonem Etruſcum incitat, ut firma
ad pugnandum reducat v. 726.

Inſtabat jam ſingulare Turni cum Ænea
quæ Turno timebat, dirimere ſaltem ac diffe
Nunc inducitur illa ex monte Albano proſpici
Juturnam mittit: XII, 134 ſqq., ut fratri ſu
hoc poëtæ commentum ſatis ſe phantaſmate
cogitandum eſt, Juturnam eſſe Nympham fluv
qui non longe aberat ab Albano monte: Igi
derat Juno, ut cum Juturna ſuper communibu
de eam iterum ad Olympum reverſam eſſe (v.
dum eſt. Nam aliquando poſt v. 792 illa in
ſpectans pugnam et de Turno ſollicita. Hic
cedit utque in fatorum placitis illa acquieſc
Quo facto Juno *cælo excedit nubemque relinquit,*
ſedem in Olympo redit.

EXCURSUS III.

De rebus geſtis et fatis Æneæ inde ab liam, et de poëtæ artificio in his reb et ornandis.

XII, 189 ſqq. *Non ego nec Teucris Italos mihi regna peto: paribus ſe legibus ambæ Invi fœdera mittant; Sacra deoſque dabo; ſocer a Imperium ſollenne ſocer: mihi mœnia Teucri Con bit Lavinia nomen,* et v. 821 ſq. *Cum jam co bus, eſto, Component; cum jam leges et fœdera indigenas nomen mutare Latinos, Neu Troas fi vocari, Aut vocem mutare viros aut vertere ſint Albani per ſæcula reges, Sit Romana poten pago. Occidit occideritque ſinas cum nomine Tro*

Obſervationes ſuper his ſubjungam nonnull
pro ſupplemento rerum in Æneide tractat
valde doctas ac reconditas, quaſque adeo me
decurſu feſſa ſecum ferre, juſti oneris leve ſu
fugiat.

Et primum quidem ingenioſe hoc factum,
ſtatum, quem majorum primo ſermonibus ſe

ſcriptoribus litteris prodita, memoria ad poſteritatem pertulerat, *tamquam fœdere jam ab initio conſtitutum* memoravit et commodo loco intexuit. Ceſſere Trojani in Latinorum nomen. Cum tamen Æneas, dum viveret Latinus, ſuos Trojanos diſcretos ab iis haberet, nec eos cum Aboriginibus miſceret, niſi ex quo Latinus vivere deſierat: expectari poterat, Latinos potius in Trojanorum nomen abituros eſſe. Obſcurum eſt, qua ratione id factum ſit, et diverſis modis factum id narratur. Sollerter itaque inventum a poëta, ut fœderis de bello per certamen ſingulare dirimendo conditionibus hæc conſtituerentur. Conditiones igitur hæ habendæ: *Trojani victi agro Laurentum excedunto; victores æquo jure cum Latinis utuntor; Latinus imperium et ſummum jus habeto: religiones ſuas Trojani Latinis impertiunto: condendæ urbi locus Trojanis aſſignator.* Jam hæc non ſine omni hiſtoriæ auctoritate a poëta eſſe ficta, ex iis intelligitur, quæ, etſi inter diverſas cæterarum rerum narrationes, de pace et fœdere inter Æneam et Latinum inito tradita legimus. Apud Dionyſium I, 59 ex communi commemoratione, quam ibi exponit, ante congreſſum utriuſque exercitus fœdus factum inter Æneam et Latinum in has leges: ut Trojani acciperent tantum agri, quantum a colle (cui Lavinium impoſitum) quoquo verſum euntibus ſtadia circiter XL pateret; ut porro mutua inter Trojanos et Latinos et præſentis belli adverſus Rutulos et cæterorum bellorum eſſet ſocietas, utque communes utilitates utrique et manu et conſilio communiter perſequerentur. Prima conditio hoc loco omiſſa, cum jam ad alterius narrationis morem deflexa ſup. lib. XI, 317 ſqq. ea eſſet expoſita; ſed amicitiam mutuam bellique ſocietatem (*ut communes hoſtes amicoſque haberent,* O. G. R. 13) accuratius poëta exſequutus eſt ſecundum ea, quæ fœdere facto eveniſſe narrata ſunt. Dat Æneæ Latinus filiam Laviniam in matrimonium: quod exemplum ſequuti alii, brevi in unum populum coaleſcunt, Trojani et Aborigines, abeuntque in nomen Latinorum. conf. Dionyſ. I, 60. Partem harum rerum inter Junonis preces Jovis nutu ratas factas retulit lib. XII, 821 ſqq. *Cum jam connubiis pacem felicibus, eſto, Component—Neu Troas fieri jubeas* etc. Cæterum illa, quæ ſupra in pacis conditionibus vidimus, ut Latinus imperii ſummam retineret, tum hoc: ut ſermonem, habitum, nomen ab Aboriginibus Trojani adſciſcerent, reſpexit poëta in Didonis diris lib. IV, 618, cum *pacem iniquam* vocat, cui Æneas ſe ſubmiſſurus ſit. Parum veriſimile eſt, quod Livius I, 2 tradit;

Nomen

Nomen Latinorum utrique genti impositum, *belli cum Rutulis animos Aboriginum sibi concilia* *jure solum sed etiam nomine omnes essent.*

Altera est observatio artificii, quo poëta e r rium annorum post Æneæ ad Italiam aditu distribuit ac disposuit sic, ut in summa carmin possent. De quibus ut melius constet, subjici unum obtutum varias scriptorum veterum h tiones.

Fuisse primum, qui omnino negarint vel quam Æneas Italiam adierit, alios, qui adi Ascanio relicto regno, in Asiam rediisse tra prava Homericorum versuum interpretatione loco monitum est: Disquis. II f. II sq. cf. Di eorum, qui Æneæ accessum ad Italiam tan fide acceptam tradiderant, vulgarem narration Dionysius lib. I, 56, quam breviter hic memo poëta noster inde aut transtulerit aut immutari nosci possit. Qui videre volet ea, quæ alii d adeat Livium, Strabonem, Aurel. Victorem, tur ex suis albæ fetu ostento narratum est, Æ urbe, quæ mox Lavinii nomen acceptura erat loquitur, non de Troja), occupato, supervenit qui tum adversus Rutulos copias eduxera que in sequente nocte, alter a Penatibus, Indigete per visum oblato, cum dies illu se faciunt, quod supra memoratum est; tum T nis bellum adversus Rutulos repetitum brevi c reversi urbem absolvunt, Lavinii nomine imp que templa et alia ornamenta Lavinii, quæ ad referebantur (Dionys. I, 64). Hactenus Trojar rat Æneas, sed mortuo Latino in universum factum hoc in bello adversus Rutulos, qui iter cerant auctore Turno, Amatæ, Latini uxoris, nuptias Laviniæ ab extero interceptas irato, A gante. Ita bello conflato acre prælium commi et Turnus (in quo consentit Justin. XLIII, 1, derunt, Æneas tamen victoriam adeptus est. Jupiter prædixerat lib. I, 263 *Bellum ingens* *que feroces Contundet* etc. Nec multum abeun et quorum potior auctoritas habenda, Lutati

Victor. O. G. R. 13. Cato apud Servium IV, 620, etsi locus corruptus. Dionysium exscripsit Zonaras VII pr.

Quum autem Æneas post Latini obitum aliquod tempus solus regnasset, iterum rebellarunt Rutuli, assumto in belli societatem Mezentio Etruscorum rege. Commissum non longe a Lavinio prælium ad Numicium flumen nox diremit: desideratus Æneas, seu quod cæsus seu quod flumine mersus perierat, mox pro heroë, patris dei Indigetis nomine, coli cœpit. Eo spectant Æn. I, 263 sqq. diræ Didonis IV, 615 sq. et Jovis verba XII, 794 *Indigetem Æneam scis ipsa et scire fateris Deberi cælo* etc.

Ita Ascanius succedit in regno. Obsessa urbs Lavinium ab Etruscis: sed solvitur obsidio mox alio prælio facto, quo Mezentius victus, cæso filio Lauso, pacem cum Ascanio facit. Disertius hæc narrata a Dionys. I, 64, 65. Ex priscis scriptoribus, qui hæc ita tradiderant, L. Julius Cæsar lib. I et A. Postumius in lib. *de adventu Æneæ* fuerant, ut ex Victore O. G. R. 15 discimus. Avide autem cognoscimus ea, quæ vetustissimi scriptores his de rebus tradiderant; Livius enim in magna narrationum diversitate tantum unam fere sequitur, non semper eo cum judicio, eave cum subtilitate, quæ nunc a scriptore rerum priscarum requiri solet. Quæ alii diversa tradant, potissimum hæc sunt: Etiam alterum cum Rutulis bellum Turni odiis et consiliis tribuitur a Livio I, 2, qui in reliquis fere cum Dionysio consentit; nec discesserat ab eo Appianus, quantum ex Excerpto Photiano intelligas. Mezentium, regem Etruriæ, Cæretibus tum imperitantem tradunt et Livius et Dionys., de quo v. Excurs. III ad lib. VIII. Eury leontem, mutato nomine Ascanium factum, seu Creusæ seu Laviniæ f. successisse, Appianus l. c. Secundum Livium I, 3 pax inter Ascanium Mezentiumque ita convenerat, *ut Etruscis Latinisque fluvius Albula, quem nunc Tiberim vocant, finis esset.*

Nihil hinc in Latinorum rebus memorabile occurrit, nisi quod anno a condito Lavinio trigesimo ab Ascanio Alba conditur, loco opportuniore, quam cui Lavinium impositum fuerat. Transfertur in eam regni sedes: *regnumque ab sede Lavini Transferet et longam multa vi muniet Albam* Æn. I, 270. 271. Mortuo Ascanio succedit Silvius ex Lavinia susceptus Æneæ, hincque procedit series illa regum Albanorum, quorum nomina seu tradita acceperant seu, ut CCCC annorum decursum explerent, ex parte saltem invenerant scriptores Romani vetustiores, ex quibus hæc duxere

duxere Dionysius, Livius, Victor O. G. R. et C
609 sqq., item Syncellus et Eusebius. Memorav
Procam, Capyn, Numitorem et Silvium Æneam
770, repetito Silvii nomine, quandoquidem *om*
vii usque ad conditam Romam Albæ regnaver
Annal. Pontifical. lib. IV apud Victor. O. G.
Thybris, qui aliis Tiberinus, ante Latinum ta
lib. VIII, 330 *Tum reges, asperque immani co*
quo post Itali fluvium cognomine Thybrin Dixin
vetus Albula nomen. Vetus hæc fuit commem
nomine; L. Cincium et Q. Lutatium Catul
citat Victor O. G. R. 18, ad eorum saltem f
exscripsit. Cf. Dionys. I, 71. Si Syncellus
habuit auctorem veterem, cognomen *Albani* j
Latinos habuit. Ab Alba quoque, tamqua
nomine, Albam Longam, etsi satis longe a
nomen accepisse tradiderant nonnulli, ut ex
Syncellus p. 194 C notavit.

Tandem, ut superiora facilius animo com
utque pertexamus annorum supra To. II Exc
inchoatam seriem, paucis notationes subjiciem
quæ res istæ revocari solent. Omnino notatio
rum, qui multis post sæculis antiquas res co
finire voluerunt, opera factas statuendum est
illa, et per aliquot sæculorum decursum patr
posteritatem transmissa, et propter hoc ipsi
variata, vix annis suis tam accurate alligari
cum primum a priscis hominibus narrata su
mirari debemus, si hos ipsos annos fluctuante
auctoritate constitutos viderimus. Juvat ta
modus persequi, quibus hæc digessit subtili
diligentia.

Inter hæc tenendum, quod scriptores ter
anno factum aiunt, ut Æneas ad Italiam ac
gilium in septimum rejicere, id quod supra E
vidimus. Itaque

a. C. N. 1178. Error. Ænea
Sub æstatis exitum, ad Virgilii mentem, T
Laurentum appellunt: escensu facto Troj
fœdus cum Latino factum repentinis animoru

pitur: oritur bellum, quod Turni cæde intra mensis decursum finitur, v. paullo ante Exc. I, ut adeo Trojani sedibus in Latio acceptis de nova urbe Lavinio, ex fœdere condenda, cogitare jam tum possent. In hoc adeo Æneidis argumentum absolvi vidimus. Reliqua per episodia inserta passim sunt.

a. C. N. 1177. Error. Æneæ 8, ab adventu in Italiam 2. Solis Trojanis imperat Æneas ad Dionysii mentem lib. I, 64. Anni adventus Æneæ in Italiam ab auctumno ad auctumnum procedunt: adeoque annus hic pro primo et pro altero computari potest; sed hoc alterum usitatius.

a. C. N. 1176. a. adventus in Italiam 3.

Bellum Latinorum Trojanorumque cum Rutulis. Latinus et Turnus in prælio cadunt. Æneas solus utrique populo imperat: ad mentem Dionysii lib. I, 64.

Aliter Virgilius noster res Æneæ disposuit, sequutus eos, qui Æneam tertio statim anno rebus humanis ereptum narraverant. Nam lib. I, 263—266 Jupiter Veneri Æneæ fata exponens: *Bellum*, ait, *ingens geret Italia populosque feroces Contundet, moresque viris et mœnia ponet; Tertia dum Latio regnantem viderit æstas, Ternaque transierint Rutulis hiberna subactis*, quod scilicet primo statim anno erat factum. Et eo spectant diræ Didonis lib. IV, 618—620 *nec quum se sub legis pacis iniquæ Tradiderit, regno aut optata luce fruatur. Sed cadat ante diem mediaque inhumatus arena.* Hæc de triennio Æneæ in Italia exacto narratio videtur hinc vulgatissima inter cæteras facta. Orosius quoque I, 18, Æneæ, *qualia per triennium bella excitaverit, quantos populos implicuerit, odio excidioque afflixerit, ludi literarii disciplina nostræ quoque memoriæ inustum est*, ait, Virgilii in scholis prælectionem et interpretationem respiciens illo adhuc ævo, quod hinc discimus, fieri solitam.

Apud antiquiores tamen scriptores et chronographos de anno, quo Æneas decessit, diverse admodum traditum fuit. Nam et ipse Dionysius tres eum annos cum Latino regnasse, quarto ab ejus morte anno in pugna cum Mezentio non amplius apparuisse narrat lib. I, 64. Apud Syncellum quoque p. 171 C. D (unde Euseb. Hieron. idem habet) tres post Latinum annos, secundum alios octo, regnasse, tum, ut alii tradant, quarto, ut alii, duodecimo a Troja capta anno obiisse dicitur. Alio loco p. 194 fragmentum ex Diodori lib. VII servavit, quo memoratum erat, tertio a capta Troja anno Æneam regnum Latinorum obtinuisse per triennium.

a C. N.

a. C. N. 1173. a. adventus ir
Rutuli rebellant; jungit arma Mezentius
Facto prælio Æneas interceptus nusquam
Succedit in regno Latinorum Ascanius: ob
mox pugna facta Mezentius obsidionem so
I, 64. 65. Conf. Liv. I, 2. Victor O. G. R

a. C. N. 1148. a. adventus in
Hoc anno ex Virgiliana supputatione Alba
ad veriorem tamen rationem quarto ante hu
1152 *trigesimo* post Lavinium conditum, u
omnes scriptores tempus finiunt. cf. Cerda:
Victor O. G. R. 17. Sic quoque diserte V
47 inventa statim sub escensionem sue alba
urbem redeuntibus annis Ascanius clari conde
Paullo obscurius idem Jupiter ad Venerem
I, 267 *At puer Ascanius — Triginta magno*
orbes Imperio explebit, regnumque ab sede La
longam multa vi muniet Albam.

In duratione vero regni Albanorum et i
Romam conditam Virgilius a vera historiæ
scriptorum fide recedit, si unum, quem quid
lib. XLIII, 1 excipias: apud quem Longa
annis caput regni fuit: Sic autem Virgiliu
versu lib. I, 272 *Hic jam tercentum toto*
Enimvero non CCC sed CCCC annos inte
conditam intercessisse summo consensu scri
postumo libello Jo. Martyni, *Dissertations*
upon the Æneid. Lond. 1770. 8, est Diss.
Regibus. Sed parum inde ad rem nostra
aliqua certa, ex majorum fama accepta, tr
bitror: verum computum, suspicor, ii, qui a
numeros digerere inceperant res priscas na
ad rationem intervalli inter Trojam condi
dia: quod, etsi ab diversis scriptoribus,
epochis, inprimis Trojæ captæ, varie con
constitutum (ita ut v. c. ii, qui, Herodoteu
Trojæ excidium centenis annis maturius ev
vallum inter illud et Romæ exordia ultra qu
ducant), ad CCCC tamen annos a plerisqu
cundum tutiores quidem calculos 430 (ac
Caton. æram) annis finiri videtur: deduc

rum Æneæ et intervalli inter Lavinium et Albam conditam, quod XXX annorum est, facile intelligitur, saltem ad 397 vel 398 annos Albani regni usque ad Romam conditam annales procedere. In hos regum nomina et annos, pro lubitu potius quam certa, puto, auctoritate, dispertierunt scriptores: ut apud Dionysium et Eusebium videre licet. Rotundum, quem dicimus, numerum CCCC annorum edunt cum alii tum Strabo V. p. 350 C. Ὕστερον δὲ τετρακοσίοις ἔτεσιν ἱστορεῖται τὰ περὶ Ἀμούλιον etc.

Qua itaque auctoritate Virgilium adductum dicemus hoc sibi sumsisse, ut annorum numerum mutaret? Proclive est dicere, eum sibi tamquam poëtæ hoc licere putasse. Sed doctior est poëta Virgilius, quam ut sine ratione quicquam adversus notissimam historiarum fidem novasse aut ab omni ratione recessisse videri debeat. Potuit scilicet aliud computi momentum constituere, ut intra Romuli et Remi natales subsisteret: *Hic jam*, inquit, *tercentum totos regnabitur annos Gente sub Hectorea: donec regina sacerdos Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem: Inde* etc. Subductis XX vel XXX annis, quibus adoleverant Romulus et Remus, antequam Romam conderent, reliquum numerum, ut poëta, crasse indicasse videri potest. Videtur etiam sequutus esse arcanum quid et Jove vaticinante dignum, ut sacro numero procederent omnia: 3. 30. 300; nam tertio anno Æneas inter heroës indigetes receptus, trigesimo condita Alba, ibi per trecentos annos regnatum: quæ Spencii non inelegans est observatio in Holdesworthi obss. pag. 215. Sed simplicissimum est dicere, fuisse olim auctores, inque eos Virgilium incidisse, qui intervallum illud temporum usque ad Romam conditam artioribus finibus includerent: quod in tanta temporum antiquiorum caligine et difficultate factum adeo improbabile non sit, cum etiam Trogum similem auctoritatem sequutum esse ex Justino intelligatur.

Cæterum in his, quæ a nobis exposita sunt, cum commemorentur nonnulla, quæ in primis statim Livii vel Dionysii foliis occurrunt, erunt forte, qui acute sibi observasse videantur, me satis trita persequutum esse. Verum in toto hoc genere non refert, quid alii dixerint, sed quid nunc a te dicendum fuerit; tum vero illud inprimis attendendum, num alii easdem res eodem judicio, eodem consilio, eadem cura ac diligentia exposuerint. Dici autem vix potest, quam parum judicio suo tri-

buere ipsi videantur ii, qui res Romanas a
conditam vulgo exponere solent: cum ex
recitent veteres illas fabulas tamquam res fi
nec unquam in mentem veniat, horum scrip
per se esse nullam; pendere eam totam ex ant
autem fidem ab iis monumentis, quæ ante o
a majorum fide, quam propagatam per pl
rant. Atqui nemo res Romanas consignavit
ab U. C. sæculum: et monumentum supe
alterum, quod incensam a Gallis Romam
superaret. Sunt tamen annis comprehender
rata sunt, ut saltem teneamus ea, quæ vul
antiquitas, et quorum summam proxime ad
nemo sanus dubitet.

EXCURSUS IV

De Iapide medico.

XII, 391 *Jamque aderat Phœbo ante alios*
Suavissimus, qui sequitur, et laudatissimus
medico, hoc est, chirurgo, quales veteris æv
signem ei lucem attulit V. C. *Mœhsen*, doct
catalogo imaginum celebr. medicor. *(Verz
lung von Bildnissen berühmter Aertze)*, ubi
clari pictoris, tabulam illustrat, cujus argum
Iapide sanatus. Antonium Musam, cujus
tudo tantopere celebravit, sub aliena perso
filium fuisse Maroni, suspicatus est Franc.
inserta Virgilio Anglice reddito et a Wart
Fit tamen hoc parum verisimile, omnino
posse censeo genus hoc referendi loca poë
mines per allegoriam et allusionem. Suffic
suum ad Homericorum medicorum exempla
ita a Machaone Menelaus Iliad. δ, 200.
una cum altero Iliad. λ, 843, ubi Eurypy
medetur, Virgilio ante oculos fuerunt: add
bus heroës vulnerati dei alicujus interventu
sanatur: ut Hector Iliad. ο, 236 sqq., Gl

sqq., et ipse Æneas Iliad. ε, 318. 344. Ornamenta autem Maro conquisivit ingeniose ac diligenter. Amasium edidit Apollinis Iapidem. Amatis enim a se pueris et puellis suas artes sæpe aut promittunt aut largiuntur dii apud poëtas; non insuave figmentum, quoties excellere aliquem in arte sua dicere volunt poëtæ; pro quo aliis locis contendisse eum cum deo dicere solent. Illud vero præclare factum, quod, cum caussa optionis esset memoranda, cur Iapis artem medicam prætulisset artibus augurandi, cithara canendi et jaculandi, ab affectu pietatis eam petiit poëta: *ut depositi proferret fata parentis.* De *mutis artibus* et *medicina, muta arte,* multa disputata sunt; pleraque argute magis quam vere. Nam silentium medicorum ex jurejurando Hippocratis vel ex adytis Ægyptiorum alienum profecto a poëta est. Erat saltem unum illud ex Servianis tenendum: *artes mutas* esse musicæ comparatione: non vocales et canoras. Quod sequutus quoque est et illustravit Gronov. ad Statii Theb. IV, 183; neque quicquam est, quod cum loquendi usu magis conveniat. Desidero tamen hoc, quod sic *mutæ artes* tantum uni ex tribus artibus, quas contemsit Iapis, respondent, scilicet musicæ. Adjectum illud *inglorius* videbatur mihi potius notionem τȣ̃ *mutus* constituere, ut *mutæ artes* sollenni figura non sint, quæ silent, sed quæ silentur, vel faciunt, ut ii, qui eas colunt, sileantur: ars nullam famam datura, de qua silebunt homines: inprimis ex istius, quo poëta vivebat, sæculi opinione, cum medicinam tantum servi vel liberti ac Græci exercerent; cum contra celebritatem et famam inter homines daturæ fuissent artes augurandi, jaculandi et cithara canendi. Quid enim in heroum vita illustrius his artibus? Porro antiquum morem poëta retulit in amictu: *retorto succinctus amictu:* medici enim fere palliati, etiam Romæ, quandoquidem Græci fere erant genere. Obvius quoque idem Æsculapii habitus in veterum signis et numis. Quod pallium retorquet et succingit, chirurgicam operam et ipsum arguit, non medicam; etsi omnibus omnino idem erat faciendum, qui se ad ministerium vel opus accingebant.

Ingeniosum prorsus est commentum de *dictamno,* cujus succum cum ambrosia et panacea clam admiscet Venus aquæ, qua vulnus Æneæ fovetur. Substituit poëta dictamnum τῇ πικρᾷ ῥίζῃ apud Homerum Iliad. λ, 845, qua Patroclus Eurypyli vulneri medetur, quamque *gentianam,* olim Chironium dictam, esse

 docuit

docuit Wedelius Centur. Exerc. Dec. VI, p
capreas tantum ſilveſtres in Creta vulneribus
rere, eoque comeſo iis excidere ſpicula c
qua de re vel Æliani locus videndus V.
Intpp., et h. l. Cerda et Mœhſen c. l. p
nunc Beckmann. noſter ad Mirab. Audit.
quoque corporibus adhibitum eſſe dictam
auctor eſt lib. III, 37. Adde Plin. XXV, 8,
ſ. 87. Pulegio illud ſimile eſſe produnt auct
origana retulit Linnæus. Vim habere id
adeoque quicquid alienæ naturæ ineſt extru
gitur. Uti ſolent hoc poëtæ noſtri loco ipſ
ad docendam veram dictamni faciem et f
Matthiolum Bauhinus Hiſt. Plant. lib. X
ubi etiam icon herbæ extat, ab aliis inde re
an de herba hujus nominis cogitaverit p
dicam. Etſi enim vim illa habeat adſtrin
in aliquam partem decubuere (Dioſcori
XXVII, 4, ſ. 11), non tamen video eam
ſolitam. Contra ſuccus ambroſiæ, quo de
ſed multo magis inungi et odore delectari n
vulneribus alienus eſt, cum v. c. Patrocli v
ad putredinem avertendam. Tandem P
herbarum ac medicamentorum nomen (vid
11), ad opopanacem potiſſimum referre v
qui ſuccus eſt Panaces Herculis, vulneribus
adhibitus. Inter fabuloſos tamen ſuccos
Callimachum H. in Apollin. 40 habetur.
hoc ſive ab alio Græco poëta Maronem
mutuatum.

EXCURSUS V

Cenſura eorum, quæ in Æneidis œc
poſſunt.

Æneidis argumentum et ſummam, eaque
doctis cum in ſingulis partibus, tum de lib
aut de epiſodiis et locis nonnullis monita
ipſa enarratione, opportunius, quam ſi e
voluiſſem. Aliorum rationem ſatis ido

4

visus sum, alia ad fatum Æneidis, tamquam operis ultima manu haud absoluti, retuli, alia humani ingenii imbecillitati condonanda esse dixi.

Præter hæc tamen sunt nonnulla, quæ judicii laudem, qua maxime Maronem excellere sæpe pronuntiavi (vid. Disquis. II), haud parum obscurare videntur, cum modo probabilitate destituantur, modo rationi rerum ac temporum, adeoque veritati historicæ, repugnent. Ut diligentius ea retractarem, movit me inprimis missa nuper ad me viri amicissimi, *Jacobi Bryant*, acute scripta dissertatio de his ipsis, quæ Æneide male constituta sunt. Subtiliter ille investigavit ea, in quibus aut fidem historicam aut probabilitatem desideres. Ad hæc potissimum, tum ad alia passim a viris doctis animadversa, respectu habito recensebo potiora, ac videbo, quid in singulis aut excusandum aut defendendum aut damnandum videri possit.

Antequam vero ad singula descendam, monenda sunt nonnulla universe, quæ ad judicium hisce de rebus ferendum facere possunt. Fidem historicam et probabilitatem rerum ad fidem fictarum non prorsus iisdem finibus teneri, a multis monitum est: evenere multa, quæ probabilitatem non habent; sunt alia probabilia, quæ ipso eventu comprobata non sunt. Porro, in probabilitate fingentium ad delectationem non tam id quæri, num nihil alicunde elici possit, quod rerum ordinem et modum evertat; ita enim omnis sublata et fictio et ex ea delectatio: verum ut nihil sit, quod legenti vel audienti succurrat, aut scriptoris vitio objiciatur, quod admonere possit, fraudem his subesse, nec hoc, quo expositum erat, modo res aut gestas esse aut geri potuisse. Nullum facile est aut esse potest ullius operis, quod ingenium humanum peperit, inprimis epici vel dramatici, argumentum ita comparatum, quin insint nonnulla, quæ nec tractari bene nec summa arte tractata nitere satis possunt. Omittere illa tutissimum est, aut, si omitti nequeunt, levi manu tractare, aut ornamentis onerare, aut quacunque alia via oblinere illa et obscurare. Ad poëtæ itaque artem spectat hoc vel maxime, ut, quæ narrantem se premant, ex adspectu, sensu, et memoria legentium removeat seduloque curet, ne id, quod argumenti in nonnullis forte vacillantis natura et ratio, aut temporum rerumque memoria, ipsaque historiarum veritas, parum commodi habet, sensum legentis repente feriat et voluptatem interpellet, qua delinitus nihil curat, nihil ad se pertinere putat,

putat, quod extra rem præſentem poſitum eſt.
conſequetur ab eo, qui ipſarum rerum phantaſ
animum habet; difficilius ab illo, qui aut na
rerum ſenſum, aut ætate, curis, rerum uſu e
ad poëtam legendum affert, adeoque, dum re
ad animadvertenda ea, quæ ſedatius judiciun
magis eſt compoſitus.

Ex his adhuc dictis intelligi arbitror,
ſuus in his relinquendus eſt, ita in reprehenſ
in his tantum incurrere, quæ parum ſedul
legentis obtutui ſtatim occurrerent. Contra
judicio et cogitatione intentiore elicias, in
non poſſunt, niſi totum hoc genus ipſamque Il
cum Æneide ſublatam eſſe velis. Videndum
in ipſa fabula inſit quod repugnet aut mal
fabulam et argumentum nil refert ſi qua
male reſpondeant ceteris aut repugnent.
ſunt, quæ ſcrupulum faciant, ſi de Penelopes
reditum aut de Telemacho curioſius quæ
ferendi ſunt, qui nullo poëtices ſenſu im
rationes aut ad hiſtoricæ critices canones epic
aut grammaticis minutiis impediti calumn
tamen non niſi eo ingenii contactu, eoq
ſcripſere, legendi ſunt. Ex eo genere fuer
meromaſtiges et Virgiliomaſtiges; in hoc
tannus aliquis, qui ſibi valde doctus videbat
literature. Litt. 23). In dramatibus jam int
torem facile in id conventum eſt, eſſe no
natura rerum aliena, in ſcena aliter eſſe nequ
conceſſis uti poëtam.

Itaque ea, quæ *adverſus temporum ratione*
neri poſſunt, etſi ne defenſionem quidem
quam Exc. II ad lib. III, et Exc. III ad
non tamen ad poëtæ laudem evertendam
bimus.

Aliud eſt, in quo poëta ſui oblitus v
deorum monita de adeunda a Trojanis I
modo obſcurius, quam par erat, appoſuit.
monitis exorſus erat; idque recte; nec niſi
et ſede occupata vaticiniorum eventus ple

deri debebat. Jam autem interpositum est unum oraculum, quo maturius, quam par erat, Trojanis de sede nova, qualis illa futura esset, constare debuit, Creusæ inquam monitum sub ipsum discessum ex Troja lib. II, 780. 781. 782. 783, quod etsi quantum licuit excusatum dedi Exc. XV ad lib. II et Disquis. II, p. LXXXVI. LXXXVII, malim tamen illud sublatum: eo enim omnes reliquæ rationes turbantur, quoties accuratius in hæc inquiras. Sane Hesperiæ nomen bene conveniebat vaticiniis, quando occidentalis regio significabatur, quæ illa ætate inter incognitas terras habebatur a Græcis. Hactenus bene: *Ad terram Hesperiam venies*; et condonari poterat, si quacunque in terra ad occidentem sita sedes figere volebant. Modo Tiberis memoratio nulla facta esset! Ita recte mox in Creta de Hesperia manifestius de Italia fieri poterat: III, 163 sq. *Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt: Œnotri coluere viri*; et cum de exteriore Italia hoc accipi posset, mox ad interiorem Italiam avocati sunt ab Heleno III, 381 sq. vid. Disquis. II, s. 6.

Ascanii nomen et profuit poëtæ plurimum et obfuit. Palpavit sane Augusto et Romanis; et Julium sidus novum splendorem afferre carmini debuit. Verum sunt alia, quibus tamquam scopulis poëtæ ingenium parum cautum impegisse videri potest. In majore operis parte Ascanius est puer jam satis adultus, inprimis in ludo Trojæ lib. V, 545 sqq. (ubi tamen prudenter *impubem Iulum* dixit), tum in promissis Niso datis IX, 258 sqq. et in pugna castrensi IX, 622 sqq. X, 132. Etiam hujus anni initio, cum in Africa agerent Trojani, eductique essent in venationem, *At puer Ascanius mediis in vallibus acri Gaudet equo* etc. lib. IV, 156 sq., et escensu in Latium facto: *Insidiis cursuque feras agitabat Iulus* VII, 479. Jam si annos computes, haud multum ejus ætas a pubertate tum abesse potuit: exierat ille ante septem annos urbe Troja patris manu ductus; fac eum sexennem vel septennem fingi jam tum natum cum patri comes fieret: si quidem *dextræ se parvus Iulus Implicuit sequiturque patrem non passibus æquis:* II, 723. At primo illius in locum Cupido succedit, qui tamen Didonis gremio insidet: lib. I, 718, tum comparatur ille ab Andromache cum Astyanacte III, 489 sq. Videamus, an reprehensio illa justa sit. Prius illud defensionem habet paratam: nam Cupido veteribus puer est ad pubertatis annos vergente ætate, ut

ut ex signis veterum constat; quod ille *grem*
dicitur, e more accumbentium dijudicandum
pectori acclinis sedere: cf. Not. ad e. l. Q
net, quod diximus, Andromache Ascanii co
O mihi sola mei, inquit, *super Astyanactis im*
ille manus, sic ora ferebat; *Et nunc æquali te*
Si cui Astyanactis a matre ulnis gestati ex Ili
sederit, is ad nimis teneros annos Ascanium
Hoc tamen lectoris, qui argute ea, quæ rem
comparat, potius quam poëtæ culpa fieri dica
Astyanax a matre gestari potuit, tamquam
quadriennis; Hectoris cædes anno antevertit
anno hinc septimo ad Epirum accessit Æ
multum absfuturus fuisset adhuc superstes Asty
qua Ascanius tum erat. Absolvendus ita
crimine neglecti temporum ordinis. Gravi
impingi poterat Virgilio in eodem loco de
illa Ascanium interrogat, num matris ami
neat? III, 341, cum tamen de Creusæ fato
rire potuisset. Sed locum interpolatum vide

Si in his poëtæ caussam egi, conclamatan
fatendum est, quando duplici narratione He
eo exposita est: lib. VI, 510 sqq., in quo
Arctinum in Ilii excidio ante oculos habuit
Verum in hoc mihi moram facere non lice
ipso loca satis hac de re est disputatum.

In excidio urbis Trojæ sunt haud pauc
parum probabiliter narrata, inprimis quæ
exposita sunt; tum de simulato discessu et
latente, quæ tamen insula *in conspectu* e
rerum fidem nullam præstare debet poëta, qu
poëtarum ingeniis ornatis adsciverat: *in his*
fama perennis: IX, 79; quo ipse poëta ar
de navibus in Nymphas mutatis tuetur.

Paratam Virgilium laudem ex eo habere
Ulyssis et errorum (τῶν Νόστων) suo carmini
tatem ac copiam rerum narrandarum nactus
f. VIII.) Magnæ in his incidere debue
multa a diversis narrata essent haud satis i
multo magis, si, quod docui, tragicos m

Verum in his satis erat, si nihil in ipsam narrationem admitteret, quod diffidere cum cæteris videri posset; ut vero nihil apponeret, quod forte rerum ab aliis narratarum ordini repugnaret, id nec cavendum ipsi erat, cum extra argumenti et consilii fines positum esset, nec in tanta narrationum diversitate caveri potuit.

Itaque vitio verti Maroni non potest, quod Achemenidem ab Ulysse ante tres menses in Cyclopum littore relictum narravit, etsi ex Homerica narratione primo statim a Trojæ excidio anno Ulysses ad Siciliam appulerat: cf. Not. ad III, 613. Est enim hoc extra caussam, ut ita dicam, positum, quod alius aliter eandem fabulam exposuit. Eodem modo diluendam puto aliam accusationem, quam viri docti acumen in medium affert: In Odyssea sub extrema errorum Ulyssis tempora, adeoque nono fere decimove anno post Trojam captam, Telemachus ad Menelaum venit, qui anno superiore, octavus erat, domum redierat Od. γ, 306. δ, 82). Incidit Telemachus in apparatum nuptiarum Hermiones ad Pyrrhum mittendæ, Od. δ, pr. Jam Pyrrhum occidit—*ereptæ magno inflammatus amore Conjugis et scelerum furiis agitatus Orestes* Æn. III, 330 sq., quo facto ejus conjux, Andromache, cessit Heleno una cum regno partis Epiri v. 294 sq. Tempora in his a Virgilio perturbari, si Homerum compares, manifestum fit; appulsus enim Æneæ ad Epirum quarto a Troja capta anno factus erat: v. Exc. II ad lib. III, p. 424. 425. Enimvero ratio in hoc eadem est, quæ in superiore reprehensione. Tum omnino fabulæ Orestis, Pyrrhi, et Heleni tam diversis modis tractatæ fuere, inprimis a tragicis, ut fingendi liberum esset arbitrium. Dicta satis de hoc quoque. Exc. X ad lib. III Tom. II, p. 436. 437. Exc. XII, p. 438.

De iis, quæ in sex posterioribus libris occurrunt simili difficultati implicita, suis passim locis aut expedita aut saltem annotata sunt *. Unum est, quod non habeo quomodo satis defendam, quod templum in urbe Laurentum a Pico conditum non modo tam splendide extructum et ornatum commemorat, signa majorum in vestibulo apponit, verum etiam spolia, exuvias et tropæa, VII, 183 sqq., et in his adeo *erepta rostra carinis:* ac

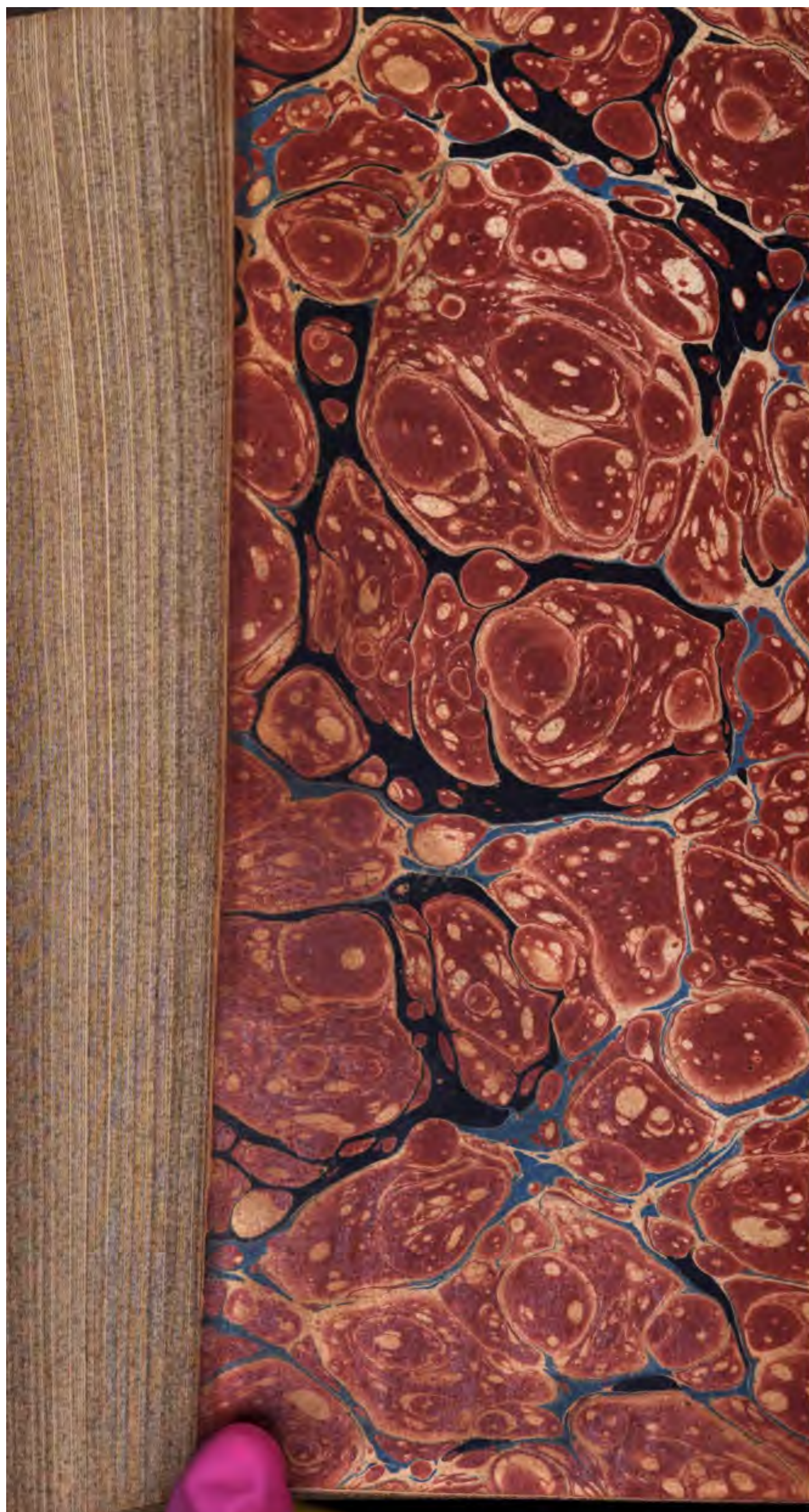
* V. c. de armis cælo demissis ad VIII, 520 et 608, de Turno arma explorante die ante pugnam XII, 81.

ſi illo tempore jam bella maritima geri
viorem tamen aliam cenſuram ſubjicit vir d
honoris cauſſa nominavi, quod cum his ipſi
pace floruiſſe aliis locis narravit. *Rex arva L*
ſenior longa placidas in pace regebat, VII, 45.
moto *Ardet inexcita Auſonia atque immobilis*
Ante Latinum fuerant *Faunus*, *Picus* et *Sa*
ætherio Saturnus venit Olympo—Aurea, quæ
rege fuerunt Sæcula: ſic placida populos in p
319 ſq. Vix hi rerum annales promittere
belli tempeſtatibus agitata, ut ſpolia ac tropa
reponi poſſent. Hic tamen poëta ipſe ſuæ
nam eodem loco, quo de Saturno egerat,
ſqq. *Deterior donec paullatim ac decolor æta*
amor ſucceſſit habendi. Tum manus Auſonia
canæ, Tum reges, aſperque immani corpore
quæras, quo rege geri bella potuerint, Picu
equum domitor, VII, 189. Itaque Latini
bellicoſos habiti. Apud Ovid. Faſt. III,
omnes Martem coluere priores; Hoc dederat ſtu
—Mars Latio venerandus erat etc.

Apud Macrobium lib. III. IV. V et VI
immodicas, ſæpe in tenuioribus occupa
*quoque haud pauca ſine idonea ratione, et
matico digna. Sunt tamen in his nonnu
deſtituta non ſunt, etſi profecta pleraque ex
contigit operi ultimam manum admovere.
lib. V, 15 monetur, nominari paſſim vir
quorum mox inter prælia nullum inſignius
ratur, ut Virbium Æn. VII, 752, et Cupa

* Quod Latinorum res multo majores quam
ipſi condonandum erat: carminis enim dignitati
ut paſſim a nobis obſervatum, v. c. ad VII, 275.

APR 2 6 191

BOOK CARD

878
V9
H6
F93
v.3

AUTHOR Vergilius Maro,

TITLE Opera

323460

SIGNATURE	ISS'D	RET'D

